שו״ת · אחרונים · ערוגת הבושם

ערוגת הבושם על אוח

רבי משה גרינוולד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ערוגת הבושם על אוח

רבי משה גרינוולד

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ערוגת-הבושם-על-אוח/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמת בן המחבר 5
סימן א 36
סימן ב 40
סימן ג 42
סימן ד 55
סימן ה 58
סימן ו 64
סימן ז 65
סימן ח 67
סימן ט 69
סימן י 75
סימן יא 86
סימן יב 91
סימן יג 97
סימן יד 105
סימן טו 106
סימן טז 107
סימן יז 118
סימן יח 121
סימן יט 123
סימן כ 126
סימן כא 128
סימן כב 130
סימן כג 134
סימן כד 135
סימן כה 139
סימן כו 141
סימן כז 147
סימן כח 161
סימן כט 164
סימן ל 166
סימן לא 168
סימן לב 171
סימן לג 174
סימן לד 178
סימן לה 182
סימן לו 185
סימן לז 186
סימן לח 187
סימן לט 189
סימן מ 190
סימן מא 192
סימן מב 205
סימן מג 214
סימן מד 230
סימן מה 238
סימן מו 257
סימן מז 259
סימן מח 266
סימן מט 270
סימן נ 271
סימן נא 273
סימן נב 276
סימן נג 284
סימן נד 291
סימן נה 292
סימן נו 295
סימן נז 298
סימן נח 312
סימן נט 313
סימן ס 315
סימן סא 317

סימן סב 320
סימן סג 322
סימן סד 323
סימן סה 325
סימן סו 326
סימן סז 327
סימן סח 329
סימן סט 331
סימן ע 335
סימן ע"א 338
סימן עב 347
סימן עג 354
סימן עד 355
סימן עה 356
סימן עו 357
סימן עח 363
סימן עט 368
סימן פ 374
סימן פא 431
סימן פב 434
סימן פג 435
סימן פד 441
סימן פה 447
סימן פו 454
סימן פז 470
סימן פח 471
סימן פט 472
סימן צ 474
סימן צא 475

הקדמת בן המחבר

מול תפארת החיבור לכבוד אביו מדבר בעזרת עוז התאזר:
ארז"ל (עירובין דף נ"ד ע"א) ואר"א מאי דכתיב לחיו כערוגות הבשם וכו' אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם הזה שהכל משבשמין בה תלמודו מתקיים אם לאו אין תלמודו מתקיים. פירש"י שהכל מתבשמין ממנו שמלמד תורה לתלמידים, והנה כונת רז"ל מבואר עפ"י מה שארז"ל ביבמות פרק האשה רבה אר"י א"ר מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים, וכי אפשר לו לאדם. לגור בב' עולמות, אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יה"ר שיאמרו דבר הלכה משמי בעוה"ז, דאמר ר"י משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמיעה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר, וזה שאמרו אם הכל מתבשמין ממנו, דהיינו שלומד לתלמידים כפירש"י, אז תלמודו מתקיים. כלומר לעולם אף לאחר הסתלקותו מהעוה"ז ג"כ יש קיום לתורתו ע"י תלמידיו שאומרים שמיעתו משמו, אבל אם אין מתבשמין ממנו שאין לומד לתלמידים, אף אם בחייו אסף בחפניו ידיעות התורה הרבה מאוד, אבל במותו יקח הכל וירד אחריו כבודו ובעוה"ז אינו נשאר ממנו כלום ואין קיום לתורתו, והוא פשוט, אבל צריך להבין לשון הכל מתבשמין בו, מ"ש דנקיט האי לישנא ומדוע כינה הכתוב כאן זאת התורה שהרב משפיע לתלמידים בשם בושם, ונראה בס"ד בכוונת רז"ל עפ"י מה ששנו חכמים בלשון המשנה בפירקא דחסידי במס' אבות כל שמעשיו מרובים מחכמתו, חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובין ממעשיו אין חכמתו מתקיימת וכ"כ אמרז"ל במס' ברכות דף י"ז תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים וכן אמת"ל מגילה דף כ"ו תלמיד גדול שמביא לידי מעשה וכן במקומות אין מספר הוכיח לנו רז"ל שחשובות התורה ומעלותה הוא רק אם כלוה אליה מעשים טובים ויחדיו יהיו תמים שניהם כאחד יתלכדו ולא יתפרדו, וי"ל דגם כאן הורו לנו רז"ל דרכם בקודש דהרב הרוצה להשפיע חכמה ומדע לתלמידיו השומעים לקח מפיו ומנחל עדני תורתו יאבה להשקותם, היא לא תצלח רק אם התורה בלול ביראת שמים ובמעשים טובים, אבל אם כח אין בידו להכניס יר"ש ומעש"ט בלבות תלמידיו, אף אם יוסיף חכמה ודעת, לא יתקיים חכמתו לא יעשה פרי תבואה בלב תלמידיו, והרי הוא כזורע זרע בארץ מלחה, והי' כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב, וזה שנקטו בלשון לימודים שלהם כבושם הזה שהכל מתבשמין מהן, דהנה מצינו לרז"ל במדרש רבה פ' אמור על הפסוק ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו' אלו ישראל, מה אתרוג יש בו ריח ויש בו טעם, כך בישראל יש בהן שהן בעלי תורה ובעלי מעשים טובים, כפות תמרים אלו ישראל, מה תמרה זו יש בה אוכל ואין בה ריח, כך בישראל יש בהן

בעלי תורה ואין בהם מעש"ט, וענף עץ עבות אלו ישראל מה הדס הזה יש בו ריח ואין בו אוכל, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בידיהם מעשים טובים ואין בהן תורה, וכו' הרי שתורה מכונה בשם טעם, ומעשים טובים בשם ריח, וזה שאמרו רז"ל במתק לשונם במאמר הנ"ל אקרא דלחיו כערוגת הבושם אם משים אדם עצמו כערוגת הבשם שהכל מתבשמין בה, היינו שלומד תורה לתלמידים כפירש"י, והתלמידים מתבשמין בתורתו, כלומר שמביאם הלימוד הזה והתורה ההוא שקיבלו מרבם לידי מעשה ולידי מדות ישרות, שהם בבחי' ריח, כדאיתא במדרש אז תלמודו מתקיים לדורי דורות ולעולמי עד, אבל אם אינו בבחי' בושם ואין ריחו נודף מריח יראת שמים ומעש"ט, היא לא תצלח ולא תתקיים והיא כמוץ אשר תדפנו רוח וסערה כקש תשאם:

וכן אמרו ז"ל (במס' יומא דף ל"ח) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר"י ראה הקב"ה שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור שנא' כי לד' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל, ויש להבין לשון שתלן דנקט דלשון זה אין מתאים עם כוונתם בהמאמר הזה אשר רצונם להורות לנו שבגלל שצדיקים מועטין הם, לא הזריח אורן להאיר על הארץ, כולן או רבים מהן בדור אחד, זה בפני זה, רק חלקן ופזרן אחת לאחת בכל דור ודור ובכל מדינה ומדינה, ודור ודור ישובח מעשיהם, עלה אחת בבד אחת, ובבד בבד יאירו הנרות הללו, והי' לו לומר פזרן או חלקן לכל דור ודור, שהוא לשון יותר מכוון לתכלית המאמר, עכ"פ הלשון שתלן צריך ביאור, אולם כוונת חז"ל מבואר במה שאת"ל בחגיגה דף ג' אקרא דדברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות כולם נתנו מרועה אחד, מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרין ורבין, וכוונתם בזה שפרין ורבין בלב תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם השותים בצמא דבריהם, ושואבין מבאר תורתיהם וי"ל דלכוונה זו המשילו רז"ל ג"כ הצדיקים והתלמידי חכמים שבכל דור ודור לשתולה כמו עץ מאכל ששותלין אותו מצמוח ענפים ומוציא פירות, וילכו יונקותיו ופארותיו, להוציא אילנא דמלבלבי ולציץ ציץ גם להלן מגזעו ורחוק ממקומו, ע"י שרשיו המתפשטים לכל צד רחוק מגוף האילן, וגם שם יוציא עץ רענן והי' פריו למאכל ועליהו לתרופה, כן אורחות צדיקים שבכל דור ודור שמשפיעים משפעת תורתם ועבודתם לתלמידיהם ולזרעם אחריהם, ולכל הרוצים להנות מאור קדושתם, וירחיבו מקום אהלים ויריעות משכנות מדרשיהם היכא דגרסי יטו, ואל יחשוכו תורתם וחכמתם צדקתם ותמימותם מתלמידיהם השומעים לקח מפיהם וע"י זה הם בבחי' נטיעה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, וזה שאמרז"ל במאמר הנ"ל ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטין ואם כה יעשו יחידי סגולה שבכל דור ודור, שתורתם וצדקתם ישאר להם לבדם בלי שישפיעו לזולתם, ימצא אחד

מני אלף קודש לה' ורוב העולם מקולקל, הארץ תשאר שממה תוהו ובוהו מרעת יושבי בה, ורבה העזובה בקרב הארץ, וחפץ הבריאה לא תגיע למחוז חפצה, אי לזאת שתלן הקב"ה כלומר עשאן בבחי' שתולה כעץ שתול על פלגי מים וכנטיעה שפרה ורבה ועי"ז תתרבה הדעת ויתוסף החכמה בעולם ע"י תלמידיהם תרעם אחריהם אשר להם הורו דרך התורה ונתיבות החכמה, אשר ילכו בה להבין להשכיל לשוטט בעמקי ים התלמוד. ולדלות פנינים מדברי רבותינו הראשונים ז"ל, אשר כל קוץ וקוץ ונקודה מדבריהם הקדושים הוא מיעוט המחזיק את המרובה, והלכתא גבירתא ורברבא איכא למשמע מנייהו, וכל דבריהם כגחלי אש, תורת אמת היתה בפיהם וכל דבריהם נמסרו למשה בסיני מתוך האש ביום הקהל כדגרסי' במס' מגילה י"ט ע"ב מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים אשר דיבר ה' עמכם בהר מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרין ומה שהסופרים עתידין לחדש ובמ"ר קהלת אקרא ויתרון ארץ בכל הוא איתא ג"כ ועליהם ככל הדברים מלמד שהראה לו הקב"ה למשה מקרא ומשנה וכו' וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו כולם ניתנו למשה מסיני עיי"ש, ובירושלמי דפאה מובא בהקדמות ס' עולת שבת אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו נאמר למשה בסיני וביארו היטב רבינו מהר"ם אלשיך בפסוק נפלה עטרת ראשינו עיי"ש והובא דבריו בקיצור בהקדמת ס' עולת שבת הנ"ל, כי כל מה שמחדשין כל החכמים אפי' תלמוד ותיק קבלה נפשו מסיני, והענין כי הוא ית"ש חושב מחשבות לבלתי תהי' התורה נדחת ח"ו משום דור, ע"כ מה עשה ית"ש קבץ כל הנשמות העתידות לבוא בכל דור ודור על הר סיני, ואת כולם השמיע בהוד קולו כל פרטי תורה שבע"פ וכל החידושים העתידים להתחדש בכל דור ודור, וכל הסייגים הראויים בכל דור ודור, ואז כל נפש ונפש קבלה ונשמע לה כל המתייחס אליה וכו' כי כל נפש יש לה שייכות בתורה וכו', ובכן בבא כל נפש אל העוה"ז מחדשת מה שקיבלה, כי הוא חלקה בתורה, והגם שיראה שע"י יגיעות עיונו הוא מבין, לא כן הוא, כי אם כנזכר מה שקיבלה נפשו והיגיעה להבין, אינו אלא מפני שהחומר מעכב מלגלות הנפש מה שקיבלה וכו' ועי"כ נקראת תושי' שמתשת כחה של אדם וזה שאת"ל יגעתי ומצאתי תאמין, כי אחר שיגע למציאה תחשב עכל"ק של רבינו הקדוש מהר"ם אלשי"ך, ועיי' בפנים דברים נמרצים ותתענג נפשך, ועפי"ז פירשתי בס"ד מקרא שכתוב וידבר ד' אל משה לאמור זאת חוקת התורה אשר צוה ד' לאמור דבר אל בנ"י ויקחו אליך פרה אדומה וכו' ודקדקו כל המפרשים מ"ש דכתיב הכא זאת חקת התורה טפי מכל מצות שבתורה ועוד הלא אין חק זה כולל כל מצות התורה, כי אינו אלא מצוה פרטיות שאינו נוגע לכללות התורה, והול"ל זאת חקת הפרה אשר

צוה ד', אבל חקת התורה משמע שהיא חק על כל התורה כולה, ונראה בס"ד לפרש עפ"י מדרש הנ"ל דכל חי' דאורייתא שנתחדשו בבתי מדרשות של רבותינו ז"ל חכמי דור ודור ביני עמודי היכא דהוי גרסי, מיום אשר עמדנו לפני ד"א בחורב ואת קולו שמענו מתוך האש עד היום הזה, ואת אשר עתידין להתחדש כמותם, סברות ישרות בנויים על אדני האמת והצדק, על יסוד המוסד לנו מרבותינו הקדמונים כ"ע, כולם נמסרו למשה מסיני, והוא מסרן לכל אחד ואחד כפי חלקו, לא באיתגלי' רק בבחי' טמיר ונעלם, והתלמידי חכמים שבכל דור ודור, העוסקים בתורה לשמה זוכה כל אחד ואחד שיערה עליו רוח ממרום, המאיר עיניו במאור התורה, לדלות פנינים ממים עמוקים עמקי ים התלמוד, לחדש חידושין ולגלות צפונות אשר עד כה הי' כמוסים וחתומים כפי מכת חלק נשמתו וגורלו אשר חלק לו נותן התורה ית"ש החולק חכמתו ליראיו, וכמו שפי' המפורשים כונת רז"ל בברכת התורה שתיקנו לנו הברכה בלשון הזה ברוך אתה ד' נותן התורה, דלכאורה היה ראוי לומר בלשון עבר נתן התורה, דהא כבר ניתן לנו התורה הזאת מאז ומקדם ופי' דקאי על חי' תורה אשר השי"ת מאיר עיני יראיו במאור תורתו בכל עת וזמן ובכל דור ודור, להבין חכמת די, ודעת נותן התורה ית"ש להמצא, משו"ה מברכין בלשון הוה כי הוא תמיד בכל עת ובכל שעה, והנה גבי פרה אדומה כתיב ויקחו אליך פירש"י לעולם היא נקראת על שמו של משה פרה שעשה משה במדבר, דאף בדורות האחרונים כשיקיימו ישראל מצוה זו של אפר חטאת, יהי' נקרא על שם משה כי כל הפרות כולן אשר יעשו עד סוף כל הדורות הי' בכחו של משה רבינו אף שלא הי' אז אצלו בפועל, וזה הבחי' עצמה נמצאת היא גבי כללות התוה"ק, שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש עד סוף כל הדורות הוא כלול במה שנמסר למשה בסיני, והכל נקרא על שמו, והוא תורת משה אשר הראה לו הקב"ה מראשית אחרית ומלפנים אותה גילה לו והשתא א"ש ומובן לנכון פי' הכ' הנ"ל זאת חקת התורה, שדבר זה הוא חק על כל התורה ועל הכלל כולו יצא, ומה הוא החק הזה, דבר אל בנ"י ויקחו אליך כפרש"י שכל הפרות יהי' נקראים על שמך, זהו כלל על כל התורה כולה כי כל מה שיתחדש אח"כ מדור דור הכל היא נקרא על שמך וא"ש, ועלינו לשבת לאדון הכל הנוהג בחסדו כל דור ודור והקים לנו בכל עת ובכל זמן רועים נאמנים, ראשי ומאירי ישראל די בכל אתר ואתר, המה הגיבורים חכמי וצדיקי הדור אשר מעולם אנשי שם, ולאורם נסע ונלך ותורתם וחכמתם הם נר לרגלינו ואור לכתיבותינו, והם חיי' נפשינו ורוח אפינו:

וגם עתה בדורינו זה, האיר לנו השי"ת באור המאיר לארץ הזאת, ולדרים עליה ה"כ כ"ק אאמו"ר הגאון הצדיק מופת הדור וסר הזמן עטרת תפארת בית ישראל ומשוש דורו,

הי חסיד, הי עניו בוצ"ק כקש"ת מרן משה בן עמרם זצלה"ה אשר גם הוא הי' בבחי' שתולה אשר עליו ועל צדיקים כיו"ב רמזו רז"ל בלשון קדשם ששתלן בכל דור ודור כמבואר לעיל ובעודו חי עמנו בהלו נרו על ראשינו כל מגמתו תשוקתו וחפצו הי' להניק דובשו משדי תנובתו לתלמידים רבים, ונתן מהודו עליהם תורה ויראת ד' יחדיו הי' תמים, וממש מסר נפשו ומאודו עליהם, ועשה עצמו כהפקר עבורם, וכערוגה זו שהכל דשין עליו, כמארז"ל אקרא וממדבר מתנה, ואקרא דלחיו כערוגת הבושם הנזכר לעיל, ובעזרת השם יתברך חפץ ד' הצליח בידו, תלמידים למאות ולאלפים יצאו מבית מדרשו נהרו אליו מכל קצוי המדינה גם מחוץ למדינה, ושתו בצמא מימיו הנאמנים המתוקין והצלולין הנובעים מבאר תורתו מעין היוצא מבית ק"ק, וירעם כתום לבבו ובתבונות כפיו ינחם:

רבים מהם הרחיבו לבם בשפעת תורתו הקדושה, וגדלו והצליחו וגם עשו פרי, ועל ידי צדקתו ושלימות חכמתו נשתלה תורה ויר"ש בישראל בכל רוחב גבול המדינה. ובכל אתר ואתר נמצאים תלמידיו ההגונים המחזיקים בתורת רבם, והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו, כי כל נטיעותיו ופשרותיו הם זרע ברוכי השם:

כנודע ונתפרסם בעולם, וראג כל בנ"י כי קרן אור פני משה, אבל לא ארכו לנו הימים בעוה"ר, ולא זכינו להנות מאור הנערב הזה כאשר חכינו וקוינו כי נטרפה לנו השעה בעוה"ר, ועליונים גברו על התחתונים וביקשו את רבי לשחקים, ואל משה אמר עלה אל ד' להנות מזיו השכינה ולנוח בגנזי מרומים, ורוח אפינו משוש דורנו אשר אמרנו בצלו נחי' בגויים, נטרף מאתנו בדמי ימיו ובעוה"ר בא ב"כ"ל"ח עלי קבר בשנת נ"ח לימי חייו, הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות, ומאז הלכנו חשכים ואין נוגה לנו. ותהי זאת נחמתינו, לרוב צערנו, ועלבון רוחנו, וגודל מכאובנו, לאשר לוקח מאתנו, מחמד עינינו, עטרת תפארתינו, כבודינו, ומרים ראשינו. כי השאיר אחריו קובץ גדול חידושי תורה בהלכה ואגדה, הכתובים בכתב יד קדשו, ושו"ת ופלפול הלכה על סוגי' הש"ס ושו"ע אולם הכתבים הללו לא היו מסודרין בשום סידור והי' מפוזרים אנה ואנה בקונטרסים שונים, כי מגודל ענותנותו לא עלתה על דעתו הטהורה מעולם להוציא לאור בחיים חיותו איזה חיבור, כאשר כתב בעצמו בסוף צוואתו הקדושה, אשר לו נדפסה בשם קונטרס הכנה דרבה, וכל חי' תורתו כתב רק דרך לימודו, באין סדרים למו, קמא קמא דמטי לידו, ושנתחדש בבית מדרשו העלה על הספר בדיו בדרכים שונים, פעם על דרך חקור דין, ופעם ע"ד פלפול הלכה ותוס', וגם הקונטרס סדר למשנה אשר בדעתו הי' לסדר סדר לחידושי תורתו ואשר לו ירמוז בצוואתו הנ"ל, לא הספיק אף להחילו, כי

בעוה"ר היסורים גברו עליו מאוד ונטרפה השעה, ויגיעה רבה הי' לי בסידור הכתבים וירדתי לגנו ערוגת הבושם לרעות בגנים, וללקוט שושנים אחת לאחת מכתבי קדשו והי' לאחדים בידי בעזהש"י כדי חיבור שלם על ד' חלקי השו"ע ונתתי משפט הבכורה להחיבור הנוכחי, שו"ת על או"ח אשר אנכי נותן לפני כל יודעי דת ודין, וגם חי' הלכות ופלפולים על כמה סוגי' הש"ס, ענינים הנוגעים לחלק אורח חיים, ואף כי אינם הלכה למעשה. עכ"ז אלו ואלו דברי אלקים חיים וקוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא גם בזה יהי' נחת רוח לנשמתו הקדושה והטהורה ויהי' שפתותיו דובבות בקבר, כדאיתא בירושלמי שקלים פ"ב ה"ה, שמעון בן נזירא בשם ר' יצחק אמר כל ת"ח שאומרין דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו רוחשות עמו בקבר שנאמר וחכך כיין הטוב וגו' דובב שפתי ישנים, ככומר של ענבים, מה כומר של ענבים הזה, כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב, אף שפתותיהם של צדיקים כיון שאומרים דבר הלכה מפיהם שפתותיהן מתרחשין עמהם בקבר, מה הנאה יש לו בר נזירא אמר כהדין דשתי קנדיטון, ר' יצחק אמר כהדין דשתי חמר עתיק וצריך להבין ענין של שני משלים הללו ובמאי פליגי הני אמוראי מאי נפק"מ אם הוא כהדין דשתי קנדיטון או כהדין דשתי חמר עתיק ומאי הפרש בין זה לזה, וראיתי לפרש כוונת רז"ל, דהנה לימוד התוה"ק היא על ב' אופנים, ע"ד הלכה למעשה להבין ולהורות ולברר הלכה על בורי' לידע דרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון ויש דרך לימוד שהוא לפלפולא לא להלכה ולמעשה, כמו שמצינו גם בש"ס חולין ורבה לחדודי דאביי הוא דעביד, ותכליתו לפתוח לב התלמידים להראותם ולהנחותם בדרכי לימוד תוה"ק, להבין דבר מתוך דבר, ולדמות מילתא למילתא, גם לעשות ציצים ופרחים לתורה להראות יפי' וגודל עומקה ורומה, והנה התוה"ק נמשלה ליין כמש"נ וחכך כיין הטוב, והנה יש ב' מיני יין, קנדיטון הוא המתובל בבשמים וקולט הריח מהם, עיי"ש בירושלמי בפי' קרבן עדה, וחמר עתיק הוא יין טוב וחזק טבעו בלי שום תבלין ואין לו ריח בשמים כמו קנדיטון, והנה הבאתי לעיל דברי המדרש בפ' אמור דמעש"ט הם בבחי' ריח, ותורה בלי מעש"ט הם בבחי' טעם בלא ריח, נמצאת אומר דתורה שהיא נמשלה ליין, אם הוא בבחי' הלכה למעשה, אז הוא בבחי' יין קנדיטון שיש בו ריח ג"כ שהוא מעשים, ובחי' תורה שהוא להלכה ולא למעשה, או לפלפולא, הוא נמשלה לחמר עת א' שאין בו רק טעם, ובזה מובן כוונת ירושלמי הנ"ל ופלוגתת האמוראים הנ"ל, בר נזירא אמר כהדין דשתי קנדיטון, כוונתו דאם אומרים דבר שמועה מפיו להלכה ולמעשה בחי' ריח כהנ"ל, אז שפתותיו דובבות בקבר, ובא ר' יצחק להוסיף כהדין דשתי חמר עתיק אע"ג דשתי טעמא בפומי', כלומר דאפי' אם התורה, ודבר שמועה שאומרים משמו אינו

בבחי' יין קנדוטין שהוא הלכה למעשה רק לפלפולא בבחי' חמר עתיק שהיא טעם בלא ריח בשמים, ג"כ שפתותיו דובבות וא"ש, וטעמא דמילתא דאף שהוא בעצמו לא העלה הדברים להלכה ולמעשה רק לפלפולא, מ"מ יש בו תועלת להעיר אתן לשמוע בלמודים, ולהורות דרך הלימוד בתוה"ק לירד לעומקה של הלכה, להבין ולהשכיל דברי רז"ל העמוקים, וישתו התלמידים הבאים אחריו ויאירו עיניהם במאור תורתו לעלות במעלות חכמים ונבונים ולאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא ועל דברי ר' יצחק בירושלמי הנ"ל תמכתי יתדותי, והם הי' נר לרגלי ואור לנתיבתי, בסדרי כתבי קודש של כ"ק אבא מארי זצלה"ה, אשר גם אבני נזר הפלפול לא מנעתי מלהציגם בין השו"ת שהם להלכה ולמעשה, והנני נותן לפניכם היום חיבור שלם כלול בהדרו והודו, בלול משו"ת וחי' סוגי' הש"ס, קנדיטין, וחמר עתיק יומין, והי' לאחדים שניהם כאחד יתלכדו ולא יתפרדו לרוות צמאון התלמידים הצמאים והמתאוים לדברי קדוש ישראל, והמשתוקקים לרדות דבש מגוית הארי, ולשתות. נוזלים מבאר חפרוה שר התורה משה רבם רב ח"ס"ד"א גאון זצלה"ה, ואקוה כי ישישו וישמחו בו כל שוחרי תושי', וכל הוגי התוה"ק ישתעשו בו וימצאו נופת לנפשם: וקראתי בשם החיבור הזה "ע"ר"ו"ג"ת "ה"ב"ש"ם כי שמו הק' של הגאון המחבר מפורש יוצא ממנו, גם ראשי תיבות של שם אביו הגה"צ ושם משפחתו הם בקרבו כזה. תשובת רבינו "מ"ש"ה ב"ן "עמרם ג"ו (גרינוואלד) וגם מספרו במספר קטן הוא בגימ' משה בן עמרם חושבנא דדין כחושבנא דדין במכוון, ובמשך ימי ההדפסה מצאתי סמך וסעד לשם הזה בין כתבי קודש של אאמו"ר הגה"ק זצוקלה"ה אשר כתב עוד בימי חורפו בהיות משכן תורתו בק"ק טשארנא יע"א ושמחתי מאוד כי מצאתי לי סער בעזה"י, ועיי' ירושלמי ברכות פ' הי' קורא דריש האי קרא דודי ירד לגנו לערוגת הבשם דקאי על סילוקן של צדיקים קודם זמנן עיי"ש, ושם מסיים יודע השי"ת עונתן של צדיקים והוא מסלקן מן העולם, וזה שייך גם על אאמו"ר המחבר זצלה"ה כי נסתלק בעה"ר בדמי ימיו בן ח"ן שנה והכוונה במה שדרז"ל פסוק זה על סילוקן של צדיקים עפ"י מה שארז"ל משל לנכנס לחנותו של בושם אעפ"י שלא לקח כלום ריח טוב קלט, וכ"כ אמרז"ל משל לצלוחית של פלייטין אעפ"י שהורק ממנו כל מה שבתוכו עכ"ז ריחו נודף וכ"כ הוא בסלוקן של צדיקים אעפ"י שנרתוק הנשמה בעוה"ז הורק מפנימיותו והרוח שבה אל אלקים להנות מזיו שכינתו עכ"ז ריח הבושם נשאר עוד פה, ועולם נתבשם מריח מור ואהלות תורתו הקדושה אשר נשאר פה בעוה"ז, ועפ"י דברים האלה לו נאה ולו יאה להחיבור הזה אשר יקראו לו

ערוגת הבשם. וברוך השם על רחמיו וחסדיו אשר הפליא לעשות עמי ושהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, לקיים מילי דאבות, לראות ספרא דבי רב כ"ק אבא מארי זצלה"ה יוצא מביהד"פ כלול בהדרו להאיר לארץ ולדרים עליה, ולבשם את העולם בערוגת הבושם, זה היום עשה ד' לבחמינו מעט מעצבון רוחנו אשר העציבנו מר המות הוסר המצנפת ושורם העטרה מעל ראשינו אבדנו את גבורינו רועינו אבינו עטרת תפארתנו, במה אקדם ד' אכף לאלקי מרום כי ראה ד' בעינינו הרים מעפר קרננו, כונן מעשה ידינו להקים שם לאבינו, זאת התירה אשר שם משה להאיר עינינו, הוא יחיינו. נשימה חותם על לבינו, דבר השם ישמיענו, תיישר אורחותינו, ובמעגלי צדק תנחנו, ושפתותיו יהי' דובבות בקבר להמליץ טוב עלינו לפני אדון כל הוא אלקנו, כמשאז"ל במס' יבמות אשר הבאתי לעיל מאי דכתיב אגורה באוהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בב' עולמות אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יה"ר שיאמרו דבר הלכה משמי בעוה"ז דאמר ר"י משום רשב"י כל ת"ח שאומרין שמוע מפיו שפתותיו דובבות בקבר ועיי' בע"י שהקשה איך מרומז בהאי קרא שיאמרו דבר שמועה משמו, ותו מאי הקשה לו בהאי קרא דפתח ואמר מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים, תו יל"ד מנ"ל לפרש האי עולמים על שני עולמות הא יל"פ כפשוטו לשון לעולם ע"ד הכ' הלעולמים יזנח וגו', וכדאשכחן בכמה כתובים, וה"נ הפי' כפשוטו שביקש לשכון לעולם באהליך ופי' אאמו"ר הגה"ק המחבר זצוקללה"ה, בכוונת רז"ל דלשון אגורה הוא מלשון גירות והיינו דירה שאינו בדרך קבע כטעם לגור בארץ בנו, וא"כ הכ' נסתר מחמתו מני' ובי' כיון דכתיב עולמים ואי כפשוטו הול"ל אשכונה.

באהליך עולמים משא"כ לגור הוא לשון גירות ודירת ארעי, אלא ודאי עולמים דקרא אינו לשון נצחיות אלא הכונה בשני עולמות, ושפיר פריך וכי אפשר לו לאדם לגור בב' עולמות, אבל באמת אמרז"ל בשילהי מס' ברכות, ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, שנא' וילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון והכונה, כמו שפרש"י שם מישיבה לישיבה וממדרש למדרש, דהיינו שמתעלים ממדרגה למדרגה ולכאורה איך אפשר זאת הלא כתיב במתים חפשי אלא ודאי דע"י שאומרים דבר שמוע מפיו בעוה"ז הו"ל כאלו הוא בעצמו עוסק באותו ענין, וא"כ שפיר קאמר אגורה באהליך עולמים וא"ש ודפח"ח, ובזה פי' הא דאמרו חכז"ל בכתובות דף ק"ד גבי הסתלקותו של רבינו הק' גזרו רבנן אומר ואמרו כל מאן דאמר נח נפשי' דרבי מדקר בחרב עיי"ש, והדבר מפליא עין הרואה מה ראו על ככה ומה הגיע עליהם ומה לחרי האף הגדול הזה לענוש את המוציא הדבה והמביא הבשורה הנוראה של פטירת רבינו הקדוש בעונש קשה כזה, מה

פשעו ומה חטאתו אבל יובן הדבר עפ"י דברי רז"ל הנ"ל ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב דע"י תלמידיהם האוחזים במעשה רבותיהם והולכים בדרכיהם ואורחות צדיקים ישמורו גם שם מתעלים והולכים מדרגא לדרגא ואין להם מנוחה, והנה גם רבינו הקדוש ודאי הי' כאחד מהם משו"ה גזרו שמי שיאמר נח נפשי' דרבי, כלומר שאינו בבחי' ת"ח שאין להם מנוחה רק שמעתה יהי' לו מנוחה, מדקר בחרב כיון שאינו מאמין ואינו מבין מעלתו של רבינו הקדוש. וא"ש:

והנה חק למחברי חבורים אם עוד בעודם הוציאו לאור חכמתם, להשמיע קולם בהקדמת ספריהם ויגידו צדקתם לדור, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לחבר חיבור, ואם לבנו יעדנה, ואחרי בלותו היתה לו עדנה בן מכבד אב בחיים וגם במותו, ובראש ספרו יספר תהלתו, לפארו ולהללו ירחיב מילולו יקרי דשכבי כבוד אומר כולו. אבל מה אומר ומה אדבר אני, ומה אני יהלך בראש החיבור הזה, הבוא אבוא במגילת ספר ממונא סיפורים מיקר תפארת אבא מארי זללה"ה ומדותיו היקרים והקדושים, תורתו וקדושתו, טהרתו ופרישתו צדקתו וענותנותו הלא אך למותר ומלאכה שאינה צריכה הוא, כי הארץ האירה מכבודו וכשמן תורק שמו, וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש, מי לא שמע שמעו הטוב ההולך בכל המדינות, עד שלשמו ולזכרו תאות כל ישרי לב ובפרט אלפי התלמידים אשר אור חכמתו נגה עליהם, והי' להם למאורות להאיר להם כתיב בתורה ויר"ש, וטובא מגריר גריר לבייהו להנות מזיו אור תורתו, ורבים אומרים מי יראנו טוב משתוקקים ומצפים שיפוצו מעיינת חכמתו, ברחובות פלגי מים, ותבואינה ותדלנה מן הבאר אשר דלה רלה משה וישק את הצאן קדשים והמפורסים אין צריך ראיי' כי כמעט אין קהלה וישוב במדינה אשר לא ימצאו שמה תלמידי אאמו"ר זצ"ל המלאים זיו ומפרקים נוגה מתורה ויר"ש, והכרת פניהם ענתה בם שהם תלמידיו דרב חסדאי זצ"ל, הן הן תלמידיו, הן הן עדיו. ומה לצעיר הזבוב, קצוץ כנפים. להשמיע במרום קולו בין שריקות העדרים בשבח האדם הגדול בענקים, היזדיין חרש בשלטי הגיבורים, והאם נמלה בכנפיה תעלה אבר כנשרים, ומתיירא אני אם אספר תהלתו שלא אפגום ח"ו בכבודו ולא אגיע לחצי שבחו, כי מי ימלל תהלתו, ומי ישמיע תפארתו, ונוסף על גדולת תורתו היתה עוד צדקתו ופרישתו, עבודתו ויראתו, באופן נעלה מאוד, קדוש הי' מגוחו מבטן:

(נולד לאביו הרב הגדול הצדיק חריף עצום המפורסים מו"ה עמרם זצ"ל בן הרב הגאון הצדיק המפורסים מו"ה יוסף זצ"ל שהי' אבדק"ק טשעטשעוויטץ יע"א חתנו של הרב הגאון הצדיק מו"ה משה נחום ז"ל שהי' אבדק"ק נ' וואזאני אביו של הגאון החסיד ר'

עמרם ז"ל שהי' נקרא בפי כל ר' עמרם חסידא ז"ל ונפטר בעיה"ק צפת ת"ב עיי' בתשו' ח"ס חיו"ד סי' רל"ג): ולאמו הצדקת אשת חיל הצנועה המהוללה מ' אסתר ע"ה בת הגביר המפורסים צדיק צדקות אהב, מו"ה שלמה געשטעטנער נין ונכד לזקני הגאון מאור הגולה בעל פנים מאירות זצללה"ה, י"א שבט שנת תרי"ג לפ"ק:

ובעודו יונק משדי אמו הי' ניכרין בו סימני קדושה וטהרה בוצין בוצין מכתפי ידוע, וכאשר הי' כבר שית כבר שבע כבר החל רוח ה' לפעמו והי' ניכר ונראה בעליל כי נעלה הוא לעילא מדרגא על כל בני גילו לא רק בחכמת לבו אשר הי' פתוח כפתחו של אולם לתורה, אבל גם סימני יראה עילאה הי' ניכרין בו כאשר ראיתי המכתב אשר כתב אביו ה"ה זקני הרב הגדול הצדיק החריף העצום כקש"ת מו"ה עמרם זצללה"ה, לחבירו ולריעו הגאון המפורסים מו"ה זוסמאן סופר ז"ל מפאקש והתנצל לפניו כי טירדת הפרנסה על המחי' ועל הכלכלה גורמים לו ביטול תורה הרבה, והתמרמר מאוד על זה במכתבו הנ"ל ובסוף דבריו כתב כי זאת נחמתו בעיניו כי ילד יולד לו בן ניתן לו שמו הק' משה, אשר בטוח הוא ואין ספק אצלו כי יהי' לאור עולם ומשוש כל בני דורו, כי ניכרין בו סימני קדושה ביתר שאת ויתר עוז, שלא כדרך העולם. וכאשר הגיע לבן י"א י"ב שלחו אביו זצללה"ה לישיבת הגאון המפורסים מו"ה מנחם כ"ץ פרוסטיץ ז"ל אבדק"ק צעהלים ושם יצא לו שם טוב לעילוי מפורסים וביום מלאות לו שלש עשרה למצות. דרש דרש משה דרוש פלפולא חריפתא בביהכ"נ הגדולה דשם לפני כל חכמי העיר מה שחידש בעצמו מדעתו הרחבה, והרואים והשומעים כולם ראו כן תמהו על רוב חכמתו ורוחב דעתו, וכולם פה אחד ענו ואמרו שלאילכא רברבי יתעבד, ואחר זה נסע ללמוד אצל זקינו אבי אביו הגאון הצדיק מו"ה יוסף ז"ל אבדק"ק טשעטשעוויטץ יצ"ו המובא בתשו' ח"ס, וכאשר הי' כבר ט"ו כבר הי' מלא וגדוש בתורה וירא"ש ומצאתי דאתי לידי קונטרס ח"ת אשר כתב אז בימי טל ילדותו אשר מפליאים עין כל רואים:

בעת ההוא עלה ונתעלה במעלת השלמים וילך משה הלוך ונסוע הנגבה, (הרוצה להחכים ידרים) לישיבת רבו המובהק הגאון בעל כתב סופר ז"ל בק"ק פרעשבורג ושם הי' הלוך וגדול עד כי גדל מאוד ורבו הגאון המובהק חבבו מאוד ואבא מארי זצללה"ה בעצמו בפה קדשו סיפר שפעם אחת באמצע הפלפול עמד רבו הגדול ונשקו על ראשו לעין כל התלמידים מגודל אהבתו וחיבתו אליו ומחמת חן ושכל טוב אשר מצאו דבריו הנאמרים בהשכל ודעת בעיני רבו, אבל לא ארכו לו הימים ולא איסתעי' מילתא שישאר שם זמן רב, ובהיותו כבר שבסר בכ"ח ניסן תר"ל לפ"ק אביו הגה"צ נתבקש בישיבה של מעלה והשאיר אחריו אלמנה עם ט' בנים יתומים קטנים ואאמו"ר הגה"צ זצללה"ה

הי' הבכור וכל עול הפרנסה הי' מוטל עליו לפרנס אמו עם ט' ילדים קטנים ואף שעליו היו כולנה, עכ"ז גודל טרדותיו ורכות שניו לא מנעוהו מלשקוד על דלתי התורה ביגיעה ושקידה עצומה, והי' לו הלילה למשמר משמרת הקודש לתורה ועבודה והיום למלאכה לפרנס את בית אמו האלמנה והיתומים, וגודל התמדתו ויגיעתו בתורה בעת ההוא לא יאומן כי יסופר, כמעט לא נתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, ולאחר עבודת היום בדאגות וטירדות הפרנסה. ולאחר שעסק בתורה כמה שעות בלילה, עוררה אותו אמו הצדיקת ע"ה בכל לילה בשעה ב' אחר חצות, וכמה פעמים עוד קודם לזה, וכל מקרי הזמן ופגעי' לא נגעו בו לבטלו מתורת ד' ויגבה על המקרים האלה וירם בדרכי ד', וכה עסק בתורה ודרך ארץ גם אחר חתונתו עד כי גדל אחיו הצעיר הרבני המופלג בתוי"ר חסיד ישר ונאמן נודע לשם תפארת ולתהלה מו"ה נחום נ"י ואז מסר לו כל עניני העסק פרנסה של אמו האלמנה והיתומים ונעשה חפשי מעול משאי ומתן ואז הקדיש כל עתותיו לתורה והפריש עצמו מכל הויית העולם ותדבק נפשו באהבת התוה"ק, וכרת עמה הברית, ושמעתי מספרים נפלאות משקידות. תורתו בימים ההם, וכל עניני תבל והויות העולם לא נחשב בעיניו למאומה, ופעם אחת הביא לו גיסו נ' סך שלשת אלפים ר"כ מעותיו של אאמו"ר זצ"ל אשר הי' בידו לעסוק בהן למחצית שכר וזה הי' אז חלק גדול חציו או ג' רביעית מרכושו וכאשר החזיר לו גיסו הנ"ל המעות שלשה באנקנאטין בני אלף ר"כ אותו היום ערב שבועות הי' ואאמו"ר הגה"צ המחבר זצללה"ה הי' עוסק אז בהכנה דרבה על החג הקדוש, והי' דבוק במחשבתו באיזה ענין עמוק, וכ"כ הי' מופשט מעניני העוה"ז עד שלא שת לבו כלל אל הכסף המושב לו, ולא החשיבו לכלום, ומחמת טרדות דבקותו נתנם באחד הספרים אשר הי' מונחים לפניו על שולחנו הטהור ושכח כל אשר נעשה ואח"כ בעבור איזה שעות, ואמי מורתי תחי' שאלה אותו על דבר הכסף המושב מגיסה הנ"ל, לא זכר מאומה מכל הדבר ולא ידע כלל אם קיבל מעות ואנה הניחם, כאילו לא הי' דבר, ויחפשו בכל פנות הבית בחורין ובסדקין ולא מצאו, וכבר נתייאשו ממנו כי חשבו שבודאי נגנב או נאבד והוא לא שת לבו כלל לכל זה, אבל אמי מורתי הצדיקת תחי' היתה מצטערת מאוד על זה כי הי' כמעט כל רכושה עד שבלילה חלמה חלום וגילו לה בחלום שהמעות נמצא באחד הספרים, ותיקץ והנה חלום, ותיכף במוצאי יו"ט הלכה אל ארגז הספרים ותחפש בהן עד שפתחה ספר ישמח משה ומצאה בו כל הכסף ויהי לפלא:

בעת ההוא יצא שמו כשם תפארת ולתהלה בכל גליל העליון דמדינתינו, ואז שתל ישיבתו הרמה, ונהרו אליו תלמידים רבים ומופלגים והחזיק ישיבה, והרביץ תורה

בישראל במדה גדושה בעיר מולדתו טשארנא יצ"ו (ויש בידי חיבור גדול ורחב ידים על מס' חולין וחי' סוגיי' הרבה מאוד אשר חידוש אז בלימוד הישיבה) ומאז לא פסקה ישיבה מעל שלחנו כל ימי חייו, והרביץ תורה לאלפי תלמידים כנודע בשערים:

בשנת תרמ"ב נתנו ק"ק הומנא עיניהם בו להרכיבו אלוף לראשיהם ולהיות להם לרב אב"ד ומנהיג, ושאלו אודותיו כמה גדולי הדור, ובתוכם ר' שמעון הצדיק ז"ל הגאון אבדק"ק קראקא, והוא השיב להם, וכתב עליו נפלאות ונוראות וכה דברו עליהם, "אשרי לדור שזכה לאותו צדיק משה בן עמרם" ויהי המכתב הזה מפליא עין כל רואיו לכתוב על אברך רך בשנים תוארים נפלאים כאלו, וגם הגאון הקדוש ייט"ב מסיגעט ז"ל כתב עליו לק"ק הנ"ל גדולות ונפלאות וחיבבו עד למאוד וכאשר זכה אבא זצללה"ה לקבל פניו הקדושים ואז הי' עוד מקום משכן תורתו בטשארנא, והי' עוד רך בשנים קרבו וכבדו ביותרת הכבוד והעיד כי חכמתו ויראתו תאיר פניו וכי גברא רבא היא (ועיי' בשו"ת אבני צדק סי' ק"ג בסופו מביא ממנו דבר נפלא עיי"ש) ובשנת תרמ"ג קבע שם (בק"ק הומנא) בית מדרשו, ומיד יצא שמו בעולם לשם תפארת ולתהלה והאי צורבא מרבנן דמי' לפרצודא דתותי קלא כיון דנביט נביט וכמעט כל קהלה נאה וחסידה גדולה ונכבדה אשר ביקשה רב ומורה למו שמו עיניהם בו בראשונה ועוד בשנת תרמ"ד נתנו ק"ק חוסט עיניהם בו ועטרו אותו בתפארת יקר וגדולה לרב אב"ד בעירם, למלאות מקום מאור הגולה רבינו בעל מהר"ם שי"ק, אולם לא עלתה בידם להסב לבו לקבל עליו המשרה הזאת ולא הטה אזנו אליהם ונשאר על מקומו בשלו' בקהלתו ק"ק הומנא והרביץ שם תורה ויר"ש בישראל כערך ד' שנים, עד שנתקבל בשנת תרמ"ז בכבוד גדול ובאהבה רבה לאב"ד דק"ק קליינווארדיין יצ"ו, ושם נתוספו כמה ספסלי בבית מדרשו. ונהרו אליו תלמידים רבים מכל קצוי המדינה, וגם מחוץ למדינה, בחורים מופלגי תורה יראים ושלמים, והי' קול הקרי' הווי' מקול תורה, ביום ובלילה, בכל רחובות ושוקי העיד, הי' נשמע רינה של תורה, והנה פריצי עמינו אשר היו אז בימים ההם, וקלי הדעת, לא יכלו לסבול זאת וקול התורה הנשמע בארצם הי' למורת רוחם של הכי בריוני דהוי בשבבותי' ורשעים כים נגרש השקט לא יוכל הלשינו עליו במשאות שוא ומדוחים ואכלו קורצא לפני שרי הקאמיטאט, כי מחזיק ווינקעל שולע ומגדל בה פראים ללא חכמה וללא דרך ארץ וכדומה, במלשינות ומסירות שוות, כדרך רשעים שונאי התוה"ק, עד כי החליטו שרי הקאמינטאנו משפטם וגזרו אומר, שאינו רשאי להחזיק ישיבה, ואם ימצאו אותו לומד עם התלמידים ידונו אותו כעובר על חוקי המלכות לעונשו בעונש מאסר ח"ו, אבל הוא ברוח קדשו אמיץ לבו בגבורים ואזר כגבור חלציו ולא חל מפניהם, וכל התראות

העונשים לא הספיקו למונעו מהרבצת התורה אפי' שעה אחת ולמד בעת ההוא ממש במסירת נפש, עכ"ז הי' מתייראַ ללמוד בפרהסי' ולמד אז עם תלמידיו בצנעא ואת צנועים חכמה, בעזרת נשים של ביהכ"נ, והשליך נפשו מנגד עבור ענין זה של הרבצת תורה, עד שבחסדי השי"ת עלתה בידו איזה יחידי סגולה יראי השם ואוהבי תוה"ק, להסב לב הקולטוס מיניסטער לטובת הישיבה, ועל ידי חק מיניסטעריאל ערלאסס מיוחד הותר לו להחזיק הישיבה, ונתגלגל עוד זכות על ידו. כי בהערלאסס ההוא מפורש יוצא כי אין לישיבה דין ווינקעל שולע, והרשות ביד כל רב מרא דאתרא להחזיק ישיבה באין משטין ומפריע, ושם יצא שמו ונתפרסם טבעו בעולם בכל תפוצות ישראל, ויגדל משה הלוך וגדול עד שבשנת תרנ"ב נתנו בו עיניהם ראשי עיר ואם בישראל ק"ק טארנאוו בגאליציען וקראו אותו אחר כבוד לשום משכן תורתו בתוכם ולהיות להם לאב"ד ולפטרון ויפצירו בו לקבל עליו הכהונה הנכבדה הלזו וגם אדומו"ר הגה"ק משינעווע זצללה"ה דבר אל לבו לקבל עליו הרבנות דק"ק הנ"ל אבל הוא לא הטה אוזן לקול קריאתם ולא רצה לעזוב ארץ מולדתו, מיראתו שלא יוכל שם להחזיק ישיבה ולהרביץ תורה ויר"ש כרצונו, כי זה הי' כל מגמתו ותשוקתו וחפצו, ובשנת תרנ"ג כאשר כסא הרבנות דפהק"ק חוסט יצ"ו נתנו קהלא קדישא הדין בפעם שנית עיניהם בו ושחרו פניו לשכון כבוד בתוכם ולקבוע פה בית מדרשו, ובפעם הזאת עלתה בידם ונענה להם ראשם, וקבלוהו בכבוד גדול ובאהבה רבה, ופה הרחיב מקום אהלו ויריעות משכנות מדרשו והרבה גבולו בתלמידים הגונים יראים ושלמים, רבים מהם עלו ונתעלו הגיעו להוראה ומורים, ובכל קצות המדינה תלמידיו מצויינים שם. ויראת השם חופף עליהם ומדותיהם ומעשיהם הטובים והיקרים והכרת פניהם ענתה בם כ' תלמידי דרב חסדאי הם, ופה ישב והרביץ תורה ויר"ש בישראל יותר מח"י שנים עד בא יום פקודתו והנה חלקת מחוקק ספון, והמקום והקהלה מצא חן בעיניו מאוד, ואף שכמה קהלות גדולות ומפורסמות בישראל במדינה וחוץ למדינה רצו לשומו אלוף בראשיהם הוא לא הטה אוזן לקול הקריאה ולא רצה לעזוב מקום מנוחתו, וגם בשנת תרס"ו כאשר נקרא אחרי כבוד מראשי עיר ואם בישראל קרי' עליזה ק"ק קראקא לכהן שם פאר ולשרת בקודש, השיב להם בענות צדקו, שאינו יכול לקבל עליו המשרה הזאת כי יודע בעצמו שאינו ראוי לאותו איצטלא ואין רוצה להתהדר בעטרה שאינו הולמתו:

ויהי אין ויהי אלא לשון צער בשנת עת"ר בליל א' דראש השנה ישונתי אז ינוח לי וחלמתי חלום מבהיל ונורא מאוד ובתוך החלום ראיתי את אאמו"ר זצללה"ה בבית מועד לכל חי, בהקיצי נבהלתי מאוד, יראה ורעד יבוא בי ותכסני פלצות, כל עצמותי הפחידו

וארכבותי דא לדא נקשן ובפרט כי בלא"ה לבי הי' נעצב בקרבי על כי לא הגיעני מן ראש השנה אגרת שלומים בברכת השנים כאש הוסכן הוסכנתי בכל פעם כי ידעתי שנפשו קשורה בנפש בניו יצ"ו, ואעפ"י שאין ניחוש יש סימן ואע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי (ועיי' חגיגה דף ה' ע"ב אקרא דאנכי הסתר אסתיר פני מהם אמר רבא אעפ"י שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו ופי' הח"ס בספר זכרון שלו דכמה פעמים מגלה הקב"ה בחלום מה שיהי' אח"כ כדי שיתפללו ויפעילו פעולות לבטל הגזירה, ויש אשר יחלום דבר טרם יעשה, ואינו כדאי ולא יכול לבטל הגזירה, ואם עשה יעשה כל הפעולות לא תועיל כלום וכל החלומות נתקיימו, ומה שגילו לו הוא כדי להוסיף יגון על יגונו ויהי' אותו הצער כפליים כי בעת החלום כל העולם בנחת והוא בצער, ואח"כ בבוא הגזירה עמם הוא בצרה ח"ו, עיי"ש במתק דברי קדשו, וכה נתקיים בי בעוה"ר) עכ"ז חזקתי את לבי ונחמתי את עצמי כי דברי בעל החלומות לא מעלין ולא מורידין, אבל לבי הי' עלי דוי ותיכף אחר חג הסוכות שמתי לדרך פעמי לנסוע לבית אבי לקבל פניו המאירים אולם ירט הדרך לנגדי ובאם הדרך שמעתי הבשורה כי אבא מארי ז"ל נסע לעיה"מ וויען לדרוש ברופאים, ונבהלתי משמוע, ופחד ופחת הי' לי כי נזכרתי מהחלום הנ"ל, ומיד קול רעש גדול ונורא יצא במחנה העברים בכל המדינה וגם חוצה לה, כי הגאון הצדיק מחוסט נפל למשכב בחולה אנושה והרופאים בוויען החליטו לעשות לו אפעראציאן מסוכנה וממש התפוררה הארץ ותגעש ותרעש התבל, וכל מוסדי המדינה ירגזון, ותהי לחרדת אלקים. ובכל בתי כנסיות ובתי מדרשות בכל תפוצת ישראל הרבו והפצירו בתפלה יום יום להרופא חולים ית"ש שישלח רפואה שלימה לגברא רבא הדין, ובכמה וכמה קהילות גזרו תענית והתענו ובפרט פה בקהילתינו יצ"ו התענו כמה פעמים אנשים ונשים וטף. ובכל מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע עשו פדיון נפש ופעולות שונות לבטל הגזירה הקשה והמרה, וכמעט מעולם לא נשמע עוד רעש כזה בעולם בתעניות ובתפילות בשביל אדם פרטי, וממש מי אשר בשם ישראל יכונה הי' שופך לבו כמים עבורו נכח פני השי"ת, אבל בעוה"ר לא עלתה בידינו לפדותו ולבטל הגזירה, ונתקיים בנו בעוה"ר ובפרושכם כפיכם אעלים עיני מכם, וגם כי תרבו תפילה, איננו שומע:

ורבינו הגדול התהפך בחליו ביסורים קשים ורעים, משך ט' חדשים והיסורים והחולשה גברה יום יום עד שגברו עליונים את התחתונים והאראלים נצחו את המצוקים ונשבה ארון הקודש, ביום ו' עש"ק פ' דברים ז' ימים לחודש מנחם ביום שנכנסו הגויים להיכל, שנת עת"ר לפ"ק, באשמורת הבוקר שעה ג' אחר חצות ונשארנו יתומים באין אב ובאין מנהל ומחזיק בידינו הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות:

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי במשך ימי חליו ומרודו אשר הי' מדוכא ביסורים קשים ונוראים אשר כל השומע והרואה זאת תסמר שערות בשרו ותיצלנה אזניו ופעם אחת אמר לי הצעיר שמימות מתן תורה לא הי' עוד אדם מישראל שיסבול יסורים מרים כאלו רח"ל ובכל זאת לא פסיק פומי' מגירסא ועסק בתורה ועבודה ממש במסירות נפש, ותמיד לא התנצל רק שהיסורים מונעים אותו לעסוק בתורה כאשר עם לבבו, ובימיו האחרונים כאשר גברה עליו החולשה כ"כ עד שלא הי' יכול כלל ללמוד בעיון ממש קץ בחייו, לא מחמת היסורין רח"ל רק מחמת ביטול תורה ועבודה (האי יומא דנח נפשי' דרבי ביום ה' דברים בבוקר קודם התפילה כאשר בא אחר מאחיי היקרים לחדר מטתו שמע שהתפלל תפלת משה רבינו ע"ה בפ' בהעלותך אם ככה את עושה לי וגו', וכל זה בשביל שלא הי' יכול לעסוק בתורה ועבודה ועיי' בילקוט שמעוני תהלים בפסוק יקר בעיני ד' המותה לחסידיו, אלולי ששאלו הצדיקים מיתה בפיהם לא הי' מתים ולפי ששאלו מיתה בפיהם אמר הקב"ה יסתלקו, וכן הי' באברהם יצחק ויעקב עיי"ש באריכות, וענינו עפ"י מה שאמרו רז"ל במס' נדה דל"א ת"ר שלשה שותפין באדם אביו ואמו והקב"ה מאביו ואמו בא עור ובשר גידין ועצמות וכו' דהקב"ה נותן הנשמה ובינה והשכל, וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם עיי"ש, והנה כ"ז בסתם בני אדם אשר חלק אין להם בנשמה אשר נתן לו הקב"ה ולא סעיי' לזה כלום ולא השלימו אותה יותר רק כמו שניתנה לו מאת השי"ת משא"כ בצדיקים שהשלימו נפשותיהם במעלה גדולה יותר מכפי אשר ניתנה להם מהשי"ת כדאיתא בזוה"ק דאם זכה ב"כ אז מתעלה נפשו לבחי' רוח ואם זכה עוד יתיר תעלה לבחי' נשמה צדיקים כאילו גם בנשמה אית להו שותפות בגוי' דהא על ידי מעשיהם תורתם ועבודתם זכו להתעלות נשמתם לעילא מן דרגא שהי' להם מעיקרא מש"ה הקב"ה גם בחלק הנשמה נוהג כשותף ואין לוקח אותה בלתי רצונם והסכמתם וא"ש דברי המדרש הנ"ל:

וכל זמן שלא גברה עליו החולשה עד מאוד והי' בכחו עוד להניע ידו, הי' כותב חי' תורה והעלה על הספר בדיו מה שהעירו רעיוניו בימי צערו, ובמשך הימים אשר חלה את חליו סידר קונטרס מקוה טהרה על ה' מקואות (השי"ת יזכנו להוציא לאור במהרה) והי' לומד אז הלכה זו בעיון רב, עד שנתרשלו ידיו של משה ולא הי' יכול לכתוב עוד ופסק מלהעלות על הספר חידושיו, מאין אונים ואפס כח בעוה"ר, בכל זאת לא פסק פומי' מגירסא ופעם אחת בימיו האחרונים בשכבו על ערשו ערש דוי וכאבו נעכר מאוד ר"ל, ואז כמעט כבר כלו כחותיו ופסקי' לחיותי' אמר לי מה שעלה ברעיונו לתרץ קושי'

אחת שהקשה בה' מקואות, ויען שבקושי' זו עמד כאשר פסק מלהעלות חידושיו על הספר והיא אחרונה בקונט' הנ"ל, לא רצה לעמוד בקושי' וצוה להושיט הכתב יד הנ"ל למען יכתוב בו התירוץ שחידוש ואמר בזה הלשון (איך ויול נישט בלייבען בייא איין קשי') ונתנו לו והוא כתב בו בכי"ק, אולם בעוה"ר ידי משה כבדים והכתב הזה לא ניתן עוד לקרות כי הוא מטושטש מאוד ולא כדין כתבא למקרי, ועד הרגע האחרון וזיבולא בתרייתא הי' דבוק בתורה ועבודת השי"ת ומי שלא ראה עבודתו והתנהגותו במשך ימי עניו וחליו לא ראה דביקות התורה ועבודה במסירת נפש מימיו:

טהרתו ופרישותו מעניני העולם אין די באר ואין די פרש וגם בימיו האחרונים כאשר כבר כלו כוחותיו לגמרי, ולא הי' יכול להניע עצמו כגבר אין איל, וכאיש נדהם, לא נח ולא שקט עד שהי' מוכרחין לישא אותו במטתו לטובלו במקוה כשירה וכל הפצרת והבקרת ב"ב ואוהביו ומקורביו לא הועילו למונעו מזה, וזה הי' ממש במסירת נפש כי בעצמו לא הי' יכול לסעי' להטבילה אף סעי' כל דהו, רק ה', או ו' תלמידים אחזו בו וטבלו אותו וגם בעש"ק האחרון מימי חייו בעוה"ז לס' מסעי אף שכמעט פסק פתיל חיותו לא נח ולא שקט עד שהובילו אותו על מרשו לבית הטבילה וטבלו אותו בטורח גדול מה איום ונורא הי' המחזה המבהיל ההוא:

על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא ודרשו רז"ל זו מיתה זאת קיים בעצמו בשלימות כי כל ימי חליו לא פסק פומי' מלהתפלל לפני השי"ת שתצא נפשו רו"כ בדביקות השי"ת, וכמה פעמים אמר, שבאם יש לו איזה זכות מתורה שלמד או מעובדין טבין שעסק בהן במשך ימי חלדו, אין מבקש עבורם רק שתצא ברו"כ במחשבות קדושות כיהודי כשר והי' זה שכרו, וכאשר כמה קרוביו ואוהביו והרבנים הצדיקים אשר בא יום יום מרחוק ומקרוב, ביקשו להרגיעה מעט רוחו, לנחם אותו ולדבר על לבו, לחזק נפשו לנוח מעצבו, אמר במתק לשון קדשו מה אתעצב הלא כל היכא דאיתא בי' גזא דרחמנא איתא, אבל על זאת לבי יפחד כי אין בידי מעש להצטדק אורחא דחיקא וזודא קלילא, בשבוע האחרונה שאל אותי הצעיר פ"א וגם את אחי אהובי הב' המופלג לוי יצחק נ"י ב' פעמים מתי יהי' יום ז' באב (הוא יום עליתו בסערה השמימה):

על אלה אני בוכי' עיני עיני ירדה מים ותתעטף עלי נפשי ובתוכי ישתומם לבי בזכרי יום האחרון מימי חייו כאשר כבר גברה החולשה בעוה"ר, ונר אלקים טרם יכבה הדליק נר נשמה בעצמו בידיו הטהורים ואחד מתלמידיו ששימשו אותו הי' כאן וצוהו לצאת מהבית, גם צוה להסב פניו המאירים כלפי העם כי אמרז"ל (כתובות דף ק"ג ע"ב) מת כלפי העם סימן יפה לו, ואנחנו בניו ותלמידיו שיחי' עוטרים סביב מטתו השלימה

בלב נשבר ונדכה קרוע ומורתח, והוא נתן עלינו בקולו קול שובר לבבות וחוצב להבות בזה"ל "קינדערלעך תלמידים זיינוץ מקבל עול מלכות שמים מינו מסירות נפש" ואחר זה דיבר עוד דברי קדושה בחשאי, רק שפתותיו כשושנים נעות וקולו לא ישמע, ואח"כ צעק עוד הפעם בקול פולח ובוקע כליות ולב ויורד חדרי בטן "קינדערלעך געטן בדרכי השם" אויה, סמר מפחד בשרי ושערותי כדרבונות וכמסמרות נטועות, עוד היום, ועוד כל ימי חיי, תצלצל באזני קול האיום והנורא ההוא היוצא מפי אבינו רועינו קדושינו מורינו ומאורינו בקדושה וטהרה ברגעו האחרון מקרב איש ולב טהור, והמחזה הנפלאה והמבהילה הלזה לא יסור מנגד עיני לעולמי עד, ומאז ועד אשמורת הבוקר לא פסק פומי' מדברי קדושה ופסוקי יחוד בדביקות נפלא כאשר כתבתי בראש ספר הקדוש הכנה דרבה, ואז יצאה כשמתו באחד ובקדושה וטהרה ושבה אל בית אביה כנעורי' ומלחם אבי' תאכל עד יקוצו וירונו כל שוכני עפר לכשיבואו משה ואהרן עמהם בב"א: והנה לתאר ולפאר מדותיו הנעלות וצדקותיו התמימות יכלו הגליון והם לא יכלו, אבל דבר שפתים אך למחסור בזה כי מי לא שמע שמעו ומי לא ידע צדקתו ופרשת גדולתו, מבואו ועד צאתו, מילדותו עד עת פטירתו, זאת התורה היתה אומנתו, כל היום היא שיחתו, וכל הלילה עבודתו, בעת חדוה וגיל ובעת רבו אנחותיו, היא היתה תשוקתו ושעשועי חמדותיו, בדקדוק ובמדה כל פסיעותיו, ביראה ובמורא כל תנועותיו, שיחת חולין שלו צריכין לימוד כתורותיו, פרישות טהרה וקדושה בכל פינותיו. לא שח שיחת חולין כמעט כל ימיו ושנותיו, צייר וחתים כייל ומני היו כל מילותיו. כל דיבור שיצא מפיו הק' רוח חן הוצק בשפתותיו, במילי דשמיא ואף במילי דעלמא רזי דחכמתא הי' כטומן בשיחותיו, בתורה ויראת שמים תמיד הי' מדברותיו, וכל השומע קולו התפעל מרגשי קידש והתעוררת חכמה ויר"ש אשר התנוצץ מדברות קדשו, ומה גם אם לא הי' מדבר מפיו כי אם מפי כתבו אפי' באגרת שלומים, אבני נזר המאירים באור קדושה חכמה ויר"ש הצהירו תמיד מבין שורותיו הנעימים ונחמדים:

{הנה מקום אתי להציג פה לדוגמא ב' כתובים אגרת שלומים המאירים והמפיקים זיו החכמה ונוגה היראה, אפס קצהו תראה מעט מהרבה המכתבים הנמצאים בידי ובידי אחיי' היקרים שליט"א וכולו לא תראה מאפס מקום, תאחזו כמה נפיש חילא דהאי אילנא רברבי וכי כל חושיו ומחשבותיו ומעשיו היו מיוחדים לשמו ית' באהבה, וזה לשון קדשו:

משוכן שחקים, חיים טובים ארוכים ומתוקים, לאלתר בספרן של צדיקים, לכבוד מר ברי חביבי אישון עיני, הה"ג החו"ב, ויראת השם אוצרו, כש"ת מו"ה אברהם יוסף

שליט"א האבדק"ק מאקאווא יע"א, עם כו"ב היקרה והצ' מכב"ת מ' שרה בילא תחי' ועם הילדים הנעימים והנחמדים שליט"א: יקרת אותיותיך על פ"פ הגיעני ע"נ ושמחתי כמוצא שלל רב לראות מתוכו שלומכם הטוב, וע"ד מבוקשתך לשלוח לך אתרוג מהודר הנה לע"ע אין פה יותר מסוחר א' ה"ה ר' יעקל ל"מ ובחרתי אתרוג אחד המובחר בין סחורותיו, ואמרתי שישלחהו לך באופן שיהי' הבחירה בידך להחזירו מיד אם לא ימצא חן בעיניך, והתרצה לזה. ונא אהובי בני אישון עיני שמחני בד"ת שנתחדשו אצלך בסוגי' שאתה לומד, על ש"ש כי הם חיינו ואורך ימינו, ובהם נהגה, ומתוך עומק העיון השי"ת חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה איך לתקן מעשיו ולכונן מחשבותיו במילי דעלמא ובמילי דשמיא, כמאה"כ כי השי"ת יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, מפיו קאי על תורה שבע"פ, כמבואר בדרז"ל מלכות פה תורה שבע"פ קרינן לה, ומבלעדיו דרכן של בני אדם בכל מקום באפילה, לא ידעו במה יכשלו וכדרך אניה בלב ים הולך וסוער יעלו שמים ירדו תהומות, כן אורחות כל המון עם וברוך השי"ת שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת הגנוזה בתוכה אורו ואמתו, להאיר עיני המחכים להתקרב אל שערי הקדושה, למען דעת הדרך ילכו בה, ומ"מ הואיל ואין האור הזה מאיר באתגליא, כ"א בבחי' טמיר ונעלם, ע"כ צריך לקיים אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, ואז מתקיים בו סיפא דקרא אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא, ע"כ תשים פניך בראשית עיונך בתוה"ק שתאיר בך ובדעתך אור הגנוז בתוה"ק, למען לא ניגע לריק ח"ו, והשי"ת יאר פניו אתנו סלה, יורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, וביום הכסא הבעל"ט נזכה להכתב לאלתר לחיי"נו ומתוקנים בתוך כל צדיקי ישראל, ויתחדש עלינו שנת גאולה וישועה בכוב"פ בגוכ"פ כעתירת לונ"פ אביכם המתגעגע עליכם ומעתיר בעד שלותכם מתרפק באהבתכם באה"ר ואה"ע. חוסט ד' דסליחות תרס"ח לפ"ק:

הק' משה בלאאמו"ה עמרם גרו"ו זצ"ל:

מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים, יכתוב ויחתום לחיים טובים ומתוקים, לאלתר בספרן של צדיקים את כבוד אהובי בני רחומאי אישון עיני, הרב הגדול המופלג בתירה ויר"ש, זי"ר יפ"ת כ"ש מו"ה יעקב יחזקי' שליט"א האבדק"ק לוקיף והגליל יע"א:

במפתח בבא, מזלא טבא על חסדי השי"ת המתנשא לכל לראש כי הרים קרנך בכבוד לרעות ביעקב עמו וישראל נחלתו, ואם אמנם. הקהלה מצער היא אקוה כי תעלה מעלה מעלה מדרגא לדרגא ואחריתך ישגה, כ"א בתורת ד' יהי' חפצך ובתורתו תהגה, והנה אהובי בני מחמדי מאז נסעת מאתנו לא זזה מחשבתי ממך, ורעיוני מרחפת אליך ולא אסתעי' מילתא לדבר עמך ארוכות וקצרות מענין הנהגת הרבנות במעגלי צדק מחמת

טרדות הנכנסין ויוצאין, ואם אמנם כבר מילתי אמורה כי א"א ללמוד הלכות הרבנות על בורי, וא"א למצוא דרך סלולה אשר יאמר עליו כי הוא זה הדרך ישכון אור כשם שא"א למצא בים דרך ובמים עזים נתיבה, ואין מבוא אחר כ"א על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, כי צריך בכל עת ורגע סיעתא דשמי' שלא להיות נכשל ח"ו בחבילות חבילות של מדות רעות ונאמנות הכרוכות לרגלי העולים במות בעל, ושוכחים התכלית האמיתי מזה, דהיינו להרחיב גבול הקדושה ולהגדיל תורה ולהאדירה, לפקח על צרכי צבור באמונה לגדור גדר ולעמוד בפרץ, ומרגלא בפומי הא דאמר לי' השי"ת ליהושע בן נון לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל, לכאורה מאי ענינו למה שנצטוה קום עבור את הירדן וגו' גם דכתיב כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל האי אז דקאמר למעוטי מאי אבל ענינו נראה משום דדרך כל מנהיג חדש להשתדל באיזה אופן למצוא חן ושכל טוב בעיני העם והבריות, ומדמה בנפשו שיוכל להשיג זה ע"י שיתלבש במדות ותחבולות העלולים להתנאות בהם לבני ארם, או מ"י חכמת ומדעות הנדרשות לנשיאות תן בעיני העולם, לאפוקי מכל זה הזהירו השי"ת לא ימוש ספר תורה זה מפיך והגית בו יומם ולילה ובזה יהי' עיקר השתדלות שלך כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל, ע"כ אהובי בני אם אמנם ידעתי כי נפשך חשקה בתורה אמנם ארז"ל אין מזרזין אלא לזריזין ע"כ עיקר השתדלותך תהי' להגדיל תורה ויראה, ולעשות קיבוץ וריבון ופעלים לתורה ולעבודה, והוו שקוד ללמוד עם תלמידים באמונה, ועתה בימים הק' הבעל"ט עד תחילת הזמן תשתדל לעשות הכנות הנצרכות לכך כגון בקביעת מקום לביהמ"ד, והתיסדות חברא מזונות ואל יירף ידך מזה כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל: ובענין הוראה הוי מתון מאוד ובכל שעה שתזדמן לפניך איזה הוראה הלכה למעשה אפי' ביעתא בכותחא הוי זהיר לפתוח את הש"ע ולעיין בפנים ובריך סיעתא דשמיא לבל להכשל ח"ו בדבר הלכה, ובכל ספיקא שתזדמן לפניך, כל שאינו ברור אל תהי' מורה עד שתתיעץ עם מי שגדול ממך בחכמה ובמנין, ואם תציע לפני ספיקותיך אראה אי"ה להשיבך בלי איחור. ודע כי לא המדרש עיקר אלא המעשה התאמץ להורות לעם השי"ת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון והכל בענוה ובנמיכות רוח, והוי שפל רוח בפני כל אדם ובפרט בפני ת"ח, וכשתדרוש ברבים הוי זהיר להתפלל להשי"ת ולומר מתחילה הריני מוכן ומזומן לדרוש לעם השי"ת דרכי השם להורות את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ויה"ר מלפניך שתהי' עם פי בעת הטיפי ועם לבי בעת הגיגי ואל יאמר פי דבר שלא כרצוניך כי חנוניך י"א

המה חינונים ומרוחמיך המה מרוחמים כדבר שנאמר וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, והשי"ת יעזור לך עדכ"ש שתזכה להיות מאותן שנאמר עליהם בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון ויתקדש ש"ש ע"י ע"ע: פרישתו ממחמדי העולם היתה עד להפליא, ממש מאס וריחק כל חמודי תבל בתכלית הריחוק, והכל בסתר ואת צנועים חכמה, וגם מהדברים אשר המה הכרחיים לחיי האדם לא לקח מהם, כ"א חלק מצער מאוד, פחות מכפי הראוי להחזיק גיוו הטהור בקיומו, ועליו נוכל לומר כמו שאמר רבינו הק' בכתובות דף ק"ג יגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהנתי מהעוה"ז אפי' באצבע קטנה, פניו היו מאירים באור יראה ואהבה ובפרט בשבתות ויו"ט בישבו על שולחנו הטהור פניו בוערות כלפידים מהתלהבות והתעוררות רגשי קודש, ונסכי דמעות גיל ורעדה נזלו מעיניו הטהורים, מה נהדר הי' מראהו בעת ההוא, ומה נעים הי' המחזה לראותו ולשמוע קולו בעומדו לפני התיבה לחלל שם השי"ת בשיר ולגדלו בתודה בקריאת הלל ותפילת מוספין בראשי חדשים ובמועדים בקול רנה ותודה גילה ורעדה עד להפליא, אשרי עין ראתה כל אלה ולעולמי עד ישאר חקוק בלב בניו ותלמידיו, חכמתו וידיעתו אף במילי דעלמא הי' נפלאות וכאשר ישאל איש בדבר אלקים שאלו עצתו אף בחפצי תבל ובמקרי הזמן, כל נגע כל מחלה, כל תפילה כל תחינה, אשר הי' לאחד מבני קהילתו ואוהביו, אנשי שלומו ותלמידיו, אשר ידע איש נגעו לבבו ובא אל האיש הדגול מרבבה הזה לשמוע עצתו ולקבל ברכתו, ובסבר פנים יפות קיבל כל אחד ואחד והשתתף בצערו ובפרט בצערן של תלמידי חכמים ותלמידיו הנאמנים אשר הי' אחוזים ודבוקים בו, ובכל פעם מצא דברים דברי חן ונועם לנחם ולדבר על לב כל אחד ואחד לחזק לבבו ולבטוח באלקיו ית"ש, וכל הנכנס לתוך ביתו עצב יצא שמח וטוב לב, וכל יתר פרשת גדולתו וצדקתו, חכמתו ויראתו, תורתו ועבודתו, תהלתו ותפארתו, הלא היא כתובה בספר הישר היה צוואתו הנוראה והק' קונטרס הכנה דרבה אשר כיוונו ידיו הטהורים טרם עלותו שמימה וזיכני השי"ת להוציאו לאור אשתקד, קרא נא בפיך דברות קדשו מלהבות אש, וקריאתה זו היא הלולו, זכותו יגן עלינו:

ועתה הא לכם זרע קודש, חכמים ונבונים תלמודים הגונים וידידים אהובים חלק אחד משו"ת וחידושיו היקרים וקצרו ברנה את אשר זרע הוא בקדושה, שאו אלומות החכמה משדה הרוחות תורתו, ותברכוני נפשכם על הטוב אשר עשיתי לפניכם מעדנים כאלה, מים חיים מתוקים וצלולים נחלים מן לבנון ומבאר חפרוה שר התורה משה רבכם רב חסדא הגה"צ זצללה"ה:

ואני טרם אכלה לדבר דברי, וכצאתי אפרוש כפי בחתימה מעין הפתיחה הודאה על העבר לקל גומר עלי אודנו בכל לבי ואברכה את ה' אשר הביאני עד הלום לראות ספרא דבי רב כ"ק אאמ"ו זצללה"ה יוצא לאור כליל בהדרו, ועיני לשמים נטלית בתפילה לעני על העתיד יוסיף השם להטות עלי חסדו, וכאשר עזרני לברך על המוגמר בחיבור הנכחי כן אזכה בקרוב להוציא לאור יתר חידושי אבא מארי זצללה"ה בהלכה ובאגדה להקים שם לאבינו ולקיים מילי דאבות לזכות כשמתו הטהורה אשר בצל שדי תתלונן, ולבשם העולם בערוגות הבושם. ואזכה לילך בדרכי אבותי הצדיקים, כתפילת ר' זירא בסוף פ' הי' קורא יהי רצון שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו, וחסדו ית"ש לא יסור ממני, ובמאור תורתו יאיר עיני, ונפלאות מתורתו יראני באורחותיו ידריכני, ובמעגלי צדק ינחנו, בתורתו יאמצנו, וביראתו יחזקנו, בחיים ושלום יחוננו, ואך טוב וחסד ירדפנו, עד ישקיף וירא ד' משמים, ויחוס לרחמינו ויחוש לגאלינו, ויקבץ פזורנו, אל עיר קדשנו ותפארתנו, ויבנה כמו רמים בית מקדשינו ומאשפות דלותנו ירוממנו, וירם קרן תורתינו, יראו עינינו, וישמח לבנו, ותגל נפשנו במשיח צדקינו, וכל שוכני עפר יקיצו וירונו, במהרה בימינו אמן: כה עתירת מצפה לישועת ד' משמי מרומו נבזה וחדל אשים מכיר את מקומו, וכפשו עליו תשתוחח כגמול עלי אמי, צופה ובוטח בהשי"ת כי על מי מנוחות ינהלהו וכאשר הי' עם אבותיו יהי' ד' עמו ומדי דברו ידיו מרתתין ומירתת גופו, כי קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדיך, הצעיר באלפי ישראל כתותי מכתת שיעורי ומכויץ כויץ כו"ח פהק"ק חוסט יצ"ו יום ג' דחנוכה אל שדי יתן לכם רחמים בעת"ר לפ"ק: הק' אברהם יוסף בלאאמ"ו הגה"צ מהר"ם זצללה"ה:

בתוך עמ' אנכי יושב למלאות מקום אבא מארי המחבר זצללה"ה פה ק"ק הנ"ל:

הכא השתא הגיעני מכתבך אשר בו בשרתני כי הגעתם למחוז חפצכם בעזהש"י לחיי"ע ולשלום, ונתקבלתם בכבוד ובגיל ורנן, כה לחי יוסף השי"ת להריק לך שפע טל ברכתו ותזכה לעבוד עבודה"ק מתוך נחת והרחבה להגדיל תורה ולהאדירה למען שמו באהבה, וברוב רחמיו וחסדיו אל יעזבנו ואל יטשנו להטות לבבנו אליו, וישפיע עלינו בימים הקדושים הבאים לקראתינו לשלום מחשבות קדושות ועצות נכונות לשוב אליו בתשובה שלימה, ולהדריכנו במעגלי צדק באורחות צדיקים ויכתוב ויחתום אותנו בספרן של צדיקים לחיים טובים ומתוקים, ונזכה לראות במהרה בימינו קיבוץ נדחי ישראל ממרחקים, כי יקום מעפרא חבצלת השרון שושנת העמקים, כעתירת לונ"פ אביכם החותם בכל חותמי ברכות ומצפה לבשו"ט מכ"י בכו"פ אוהבכם בלונ"פ ומעתיר בעד שלותכם:

חוסט ה' דסליחות תרס"ה לפ"ק הק' משה בלאאמו"ה עמרם גרו"ו זצ"ל): מנשים באוהל תבורך אשת חבר כחבר אמי מורתי הצדקת במדותי' והצנועה במעשי' אשת חיל מרת זיסל תחי' רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה ועליה נוכל לומר כמה שאמר ר' עקיבא לתלמידיו בנדרים פ' אין בין המודר על מחברתו בתו של כלבא שבוע שלי ושלכם שלה היא, ובכל התורה הזאת ועבודת השי"ת אשר עסק בו אאמו"ר הגה"ק המחבר זללה"ה אית לה שותפות בגוי' יען כי בכל כחה היתה עבודתה להיות לו לעזרה וכל מגמתה וקפצה היתה להסיר ממנו כל המניעות וטירדות. ועליה הי' כולנה למען יהי' אאמו"ר ז"ל פנוי לתורה ועבודה והיא שעמדה לו לימינו בגידל בניהם לתורה ויר"ש זכרה לה השי"ת לטובה וזכות תורתו של אבא מארי זללה"ה יעמוד לה עד עולם ועוד תנוב בשיבה, ברבות הטובה לאלפי רבבה, ותרוה נחת מכל יוצאי חלציה, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, לאורך ימים ושנים דשנים ורעננים אכיה"ר:

והנה כי כן יבורך גבר, כל אחד מאחיי ואחיותי היקרים, אהובייי וחביביי מחמדי עיני. תפארת תפארתי איש כברכתו ומהראוי שאזכרם לטובה על ספרי דבי רב אבינו רועינו כבודינו ומרים ראשינו זצללה"ה ובאהבה רבה וחיבה יתירה אשא שמותם על שפתי ה"ה הרב הה"ג חו"ב איש אשכולת מושלם במעלות ומדות, נחמד ונעים, אחי וראש המפורסים כש"ת מו"ה יעקב יחזקי' נ"י הרב דק"ק ליקוף והגליל, ומשנהו בדומה לו הה"ג המהולל בתשבחות בכל מעלה ומדה נכונה כש"ת מו"ה יקותיאל יודא נ"י הרב דק"ק יארע יע"א ואחי אהובי ומחמדי האברך החריף ובקי איש חמודות מוכתר בנימוסין יראת השם אוצרו כש"ת מו"ה ישראל מאיר נ"י יושב בשבת תחכמוני בק"ק קליינווארדיין יע"א ואחי אהובי יקירי צמידי הבחור כארזים חכו ממתקים החו"ב מו"ה לוי יצחק נ"י:

וה"ה אחותי רעיתי תמתי השולמת הצנועה המהוללה מרת שרה יוכבד תחי' עם בעלה הה"ג החו"ב איש חמודות ירא ושלם המשובח והמפואר בכל מעלה וכל מדה נכונה כש"ת מו"ה אהרן זילבערשטיין נ"י הרב דק"ק קערעצקי יצ"ו ואחותי השולמה הבתולה המהוללה מירל חי' תחי' כולם יעמדו על הברכה, ברבי' והמשכה וזכות אבינו זללה"ה יעמוד להם ולזרעם עד עולם שלא ימוש התורה מפיהם ומפי זרעם וז"ז, וכל צאצאיהם יהי' ענפים דומים לגזעם ושרשם. ובתורה וגדולה יחדיו יהיו תמים על ראשם ברבות הטובה לאלפי רבבה, ועד זקנה ושיבה, יהי שלום בחילם שלוה בארמנותם אכיה"ר: ואני טרם אכלה לדבר וקנצי למילין אשום בשער הספר אפתח פי תהלות ואתאפק לא אוכל מלדרוש בכבוד אכסניא של תורה ה"ה הבע"ב היקרים, נגידים וקצינים, יראים ושלמים

תלמידי חכמים ונבונים, אהובים וחביבים, אנשי מעשה וחסידים. שועים ונכבדים, דק"ק חוסט אשר אני שוכן בתוכם בעזהש"י בשלום ושלוה השקט ומנוחה, באהבה ואחוה, ובכבוד גדול, זה כמה דורות אשר משמים קא זכי להו לקהלא קדישא הדין להיות אכסניא לתורה, ועוד מימי קדם מעת אשר זרח שמשו של משה רבינו מאור הגולה בעל מהר"ם שי"ק זלה"ה יצא טבעם בעולם לשם תפארת ולתהלה כי תורה מאתם תצא ואח"כ בהלו נרו של אבא מארי זצללה"ה על ראשם לא פסקו מעל שולחנם בחורי חמד מופלגי תורה אשר החזיקו אותם כל אחד לפי נדבת לבו וארוחת תמיד ניתן להם מהם וגם את אבא מארי זצ"ל החזיקו בכבוד גדול יותר מכפי יכלתם כל ימי חייו וגם במותו לא נפרדו כי בחרו בי הצעיר ומאחר עלות הביאוני להושבני על כסאו לרעות ביעקב עמו וישראל נחלתו, ובעזהשי"ת התורה מחזרת על אכסני' שלה ולא פסק ישיבה מעל שולחנם עד היום הזה ובית מדרשו של אבא ז"ל אינו בטל בעזהש"י, ועדיין הם מחזיקים בידי בחורים לומדי התוה"ק הם הגדיים אשר ממנו נקוה כי יעשו תישים אי"ה, זכרה נא להם השי"ת לטובה ואיש על מחנהו ואיש על דגלו יברך השי"ת חילו, ויתקיים בהם כל הברכות הנאמרות במחזיקי עץ חיים ואורך ימים בימינם ובשמאלם עושר וכבוד כצינה רצון תעטרם. לשם ולתהלה בקרב הארץ, כעתירת לונ"פ בהמ"ח החותם בברכת תודה וברכה מקרב איש ולב עמוק הנ"ל:

אמר בן המחבר זללה"ה, חזינן לרבנן קשישאי, ורברבותאי, דמקמי דפתחו שמעתתא פתחו פתחא לנפשייהו בראש ספריהם במילי דאגדתא, אמרתי מזקנים אתבונן, ואף אני אלך בעקבותיהם בספרא דבי רב אשר אנכי נותן היום לפני כל יודעי דת ודין. ואציגה בזה בראש הספר הזה אחת מפתיחותיו המלאים דעת ויראת השם אשר דרש דרש משה לפני בני הישיבה בהתחלת הזמן כאשר הגיד שיעורו בפעם הראשון חקוקין דנורא נפקי מפום ממלל רברבין לעורר לב התלמידים לאהבת תורה לשמה ויר"ש, תרעא לדרתא בראש ספרו וקראתיו בשם "ראשי בשמים" ויה"ר שנזכה לשמור לעשות כל הכתוב בו למען שמו באהבה, ואלה הדברים אשר דבר משה:

פתיחה לבני ישיבה משו"ש לפ"ק:

פ' בחקותי בלמדי ה' תערובות אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם, יל"ד בכפל ענין במלות שונות גם ועשיתם אותם מיותר, ועוד תלכו לשון עתיד, ושוב אמר ועשיתם אותם בלשון עבר אלא שהויו שבראשה מהפכה מעבר לעתיד. והול"ל ותעשו אותם כמ"ש ברישא דקרא: ובמדרש זש"ה חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלוני אני הולך

והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך וכבר ביארו המפורשים דהיצה"ר מכביד על האדם כל ענייני עבודת השם כמשא כבדה, אבל אם יתבונן האדם כמה ישכים אדם לפועלו ולעבודתו עדי ערב בחריצות ובזריזות נמרץ בשעה שעוסק בעסקי משא מתן וכל עניני עוה"ז, אשר כל רכושו בבוקר יציץ וחלף לערב ימלל ויבש א"כ ממנו ניקח לעבוד את ה' אם כך בחיי שעה, ק"ו בן בנו של ק"ו כמה וכמה ישתדל ויתאמץ בחיי עוה"ב לא ישקוט ולא ינוח לא ייעף ולא יגע וע"ז אמר רנב"ה הודאה בצאתו מביהמ"ד שאנו משכים והם משכימים וכו', אנו עמלים והם עמלים, והיינו דאמר דהע"ה בשעה שהי' היצה"ר מכביד עליו ענין עבודתו ועמלו בתורה הי' מחשב אם הי' אז זמן מועד לילך לבתי משתאות אם הי' כבד עליו כ"כ ובוודאי הי' היצה"ר פורק מעליו כל הטרדות המוטלים עליו, אם הי' מחשב בזה הי' משיב רגלו אל עדותיך: מיהו עכ"ז קשה מאוד אמת שיש פרקים ועתים שצריך להתחזק כדי לנער היצה"ר מעליו באופן זה, אבל היתכן שדוד המלך ע"ה הי' צריך לתחבולה זו מידי יום ביומו. עד שאמר בכל יום ויום הייתי מחשב וכו', וגם אם נאמר שלא האמין בעצמו ועשה תחבולה זו בכל יו"י, עכ"ז היתכן להשתבח ולהתהלל בזה לפני מרא שמיא עד שאמר רבש"ע בכל יום ויום וכו' כאלו בדבר זה הוא מהפך בזכותו ואדרבא מקטרג על עצמו: ויותר נפלא דלפי"ז הפסוקים בעצמם סותרין זא"ז מתחילה אמר חישבתי דרכי וכו' ולפי המדרש הוצרך לתחבולה הנ"ל כדי לבער את המונעים אותו מלילך לביהמ"ד, א"כ לא יתבן לומר מני' ובי' חשתי ולא התמהמהתי דהא עכ"פ הוצרך להתמהמה עד שהי' יכולת בידו לכבש המניעות:

עוד יש לדקדק בלשון הכתוב דהנה רש"י פירש בשם תו"כ אם בחקותי תלכו יכול שזה קיום המצוות כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהי' עמלים בתורה ובהדי' תנן כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו', וכתיב ראשית חכמה יראת ה', א"כ מן הראוי הי' להקדים קיום המצוות לעסק התורה, כדתנן נמי יותר מלימודך עשה:

והנה במשנה הנ"ל פי' הרע"ב כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו אני שמעתי שמקדים במחשבתו יראת חטאו לחכמתו שהוא חושב בלבו אלמוד בשביל שאהי' ירא חטא וזהו ע"ד שאמרו תחילת המחשבה סוף המעשה חכמתו מתקיימת שחכמתו מביאתו למה שלבו חפץ, והוא נהנה בה, וכל שחכמתו קודמת שאינו לומד ע"מ לעשות הואיל ואין לבבו פונה להיות ירא חטא אין חכמתו מתקיימת שמתוך שמונעת אותו לילך אחרי שרירות לבו הוא קץ בה ומניחה, ע"כ, ולדבריו צע"ג א"כ בקיצור הל"ל הלומד תורה

לשמה תורתו מתקיימת וכו' וביותר קשה דהא מדקתני חכמתו קודמת מכלל דבירא חטא עסקי' אלא שהחכמה קדמה לו א"כ כיון דסוף בא לידי יראת חטא שוב ל"ש טעמא דהרע"ב הנ"ל ואמאי אין חכמתו מתקיימת, וזה קושי' חמורה, לא ראיתי מי שהתעורר בזה:

ונראה בס"ד לבאר כ"ז ע"נ הנה מרגלא בפומי' דרבא בס"פ הי"ק ברכות דף י"ז ע"א תכלית חכמה תשובה ומעש"ט שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו וברבו ובמי שגדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר ראשית חכמה יראת ד' שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה, וכל העושים שלא לשמה נוח לו שלא נברא, וכבר ביארנו במק"א האי שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט, והמשך דברי רבא צריכין ביאור דלכאור' אמאי מייתי ראיי' מפסוק ראשית חכמה וכי ראיי' היא צריך שלא יהא קורא ובועט וכי זה אינו בכלל תכלית חכמה, וא"כ מעיקרא הול"ל תכלית חכמה תשובה ומעש"ט שנאמר וכו' ותו הא דמסיים לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה אין לו הבנה לא יאמר כ"א לעושים לשמה, ותו דפתח בלומדים וסיים בעושים. גם הדיוק ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם אין מובן אם הי' אומר ללומדיהם הו"מ לפרש שפיר ללומדים לשמה ולא ללומדים שלא לשמה: והתוס' הקשו אהא דקאמר וכל העושים שלא לשמה נוח לו שלא נברא הא אמרי' לעולם ילמוד אדם תורה שלא לשמה וכו' עיי"ש משתי' ועל תירוצם קשה הא אר"ל אל תעשם עטרה להתגדל ולא קרדום לחפור וכו' ודאשתמש בתגא חלף, ובאמת מאי חילוק אם הוא עושה מחמת הנאה זו או זו כל שלא לש"ש, ותו דהאיך אפשר שמתוך שלא לשמה בא לשמה הא א"א שעבירה יביאהו לידי זכות לימוד תורה לשמה:

ונראה דבאמת לימוד תורה לשמה לאו מילתא זוטרתא היא, ואין אתנו יודע עד מה, וכבר אמר מהרח"ו אם יאמרו לך חכמים שלומדים תורה לשמה התנא הגדול ר"מ מכחישן, וטעמא דמילתא דאר"ל והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים, דצריכין הרמ"ח האברים להיות מתוקנים כדי שהתוה"ק בת מלך תחפוץ בו ולא תמאן וזה א"א כי אם בהיות כל מעשיך לש"ש:

אבל מ"מ אף במי שלא זכה ללמוד תורה לשמה וכמה וכמה פעמים בא לו לאדם פנויות שלא לשם שמים אבל מ"מ בין כל המחשבות צריך שיהא עכ"פ שיהרהר פ"א עכ"פ גם מחשבה נכונה לקיים מצות בוראו ית"ש, ולעשות נח"ר ליוצרו ושיביאהו התלמוד הזה לידי מעשה, ואמר"ל אם יש עליו מלאך מליץ א' מני אלף אפי' תתקצ"ט מלמדין עליו חובה וכו' ואפי' תתקצ"ט באותו מלאך מלמד עליו חובה וחלק א' ממנו מלמד

עליו זכות נמי ניצול שנאמר אחד מני אלף, ומפרש הבל"ע משום דכל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט א' ואפי' יש בו פניות הרבה שלא לשם שמים רק צד אחד יש בו לש"ש נמי ניצול ואמר"ל במס' ביצה פ"ג ויעזבו את ה' ולא עבדוהו כו' אפי' כתורמיס הזה שמבשלין אותו ז' פעמים ואוכלין אותו בקנוח סעודה לא עשוני בני מכלל דבזה הוי סגי:

אלא דצריך ביאור הלא אמרו במדרש אם בחוקותי תלכו, רבה פל"ה ה"ג בנוהג שבעולם מלך בשו"ד גוזר גזירה וכו' אבל הקב"ה אינו כן גוזר גזירה והוא מקיימה בתחילה וכו' אם בחוקותי תלכו, והנה קיימ"ל כל מיעוט מתבטל ברוב א"כ ה"נ מיעוט הול"ל שתתבטל ברוב, ואף שאותו מיעוט כוונה לשמה הו"ל דבר חשוב מ"מ מדאורייתא מבטל בטל כמש"כ התוס' סוף מעילה עיי"ש, וא"כ לפימש"כ רש"י במנחות כ"ג אותו שנתבטל חשיב כמאן דליתא:

ונראה דהנה ר"י ורבנן פליגו אי מב"מ לא בטל, אם עולין אין מבטלין והר"ן בנדרים אסברא לה דפליגו אי אזלי' בתר כמות או בתר איכות, והנה אליבא דר"י ניחא דהא הכמות שוה בלשמה כמו בשלא לשמה אבל לרבנן קשיא, ונראה בס"ד עפ"י מה דאמרי' במנחות כ"ג תני ר"ח נבלה ושחיטה בטלה זב"ז ומפרש התם אליבא דר"י ל"ח מב"מ כ"א היכא דאפשר להיות זה כזה, ונראה דהה"ד אליבא דרבנן דאזלי בתר איכות נמי אע"ג דהשתא אינו שוה אלא דאפשר להיות זה כזה נמי מקרי לענין האיכות מב"מ, וראיי' ממש"כ הר"ן בנדרים גבי דשיל"מ, ואע"ג דהתם נמי לא הוי אלא מדרבנן כדמוכח מש"ס ב"מ דלא כשושנת העמקים, ודלא כדמשמע בכסף משנה ספ"ה ממעילה עיי"ש, הנ"מ התם דאי אפשר להיות לו כוותי' מיד משא"כ במידי דלא מחוסר מעשה כלל ואפשר לו להיות כוותי' האיכות גם לרבנן מקרי מב"מ, אלא דמ"מ הוצרך הגמ' לומר ר"ח אליבא דרבנן דהוא מיירא מנבלות ושחיטה ובזה לא משכחת לה כהנ"ל כ"א אליבא דר"י:

ולפ"ז א"ש כיון שכח בידו לעשות תשובה ומעש"ט באופן שיהפכו זדונותיו לזכיות א"כ גם מהשלא לשמה גופא נמי נעשה לשמה ממילא הו"ל מב"מ ומב"מ לא בטל, וא"כ נשאר לעולם ממחשבה טובה בחישב לשמה ולא מתבטל בין לר"י בין לרבנן. ובזה יל"פ משנה דפ"א מסכת אבות אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות וכו' ונמצא ש"ש מתחלל, ועיי' ברמב"ם בפי' המשנה שהוא כינוי למינות ח"ו, דהנה כל הנ"ל במי שאפשר לו לעשות תשובה אפשר להמבטל להיות כהבטל, משא"כ במינות דקיימ"ל כל בואיהם לא ישובין ולא ישיגו ארחות חיים ואמרי' בפ"ק דע"ז אפי' אם ישובו לא ישיגו ארחות חיים א"כ לעולם א"א שיהא המבטל כבטל א"כ הו"ל

מבשא"מ באיכות ומיעוטא ברובא בטל והו"ל כמאן דליתא, והיינו דאמר התנא שמא תחובו וכו' חובת גלות דהיא מעין הגלות ד"ק נתפזרו בין הקליפות, וכו' ונמצא ש"ש מתחלל, דאותו מיעוט שם שמים שמעורב בו מתבטל אח"כ ברובא וכמאן דליתא דמי: ולפי"ז יש כאן ב' דרכים בסתם לומדים שמעורב בהם מחשבת לשמה גם מחשבת שלא לשמה או שהוא באופן שאפשר להמבטל להיות כבטל ומהשלא לשמה נעשה לשמה א"כ ה"ל מב"מ והלשמה לעולם לא יתבטל, א"כ ממילא בכח אותה לשמה שהוא לומד זוכה אח"כ לשמה ע"ד מצוה גוררת מצוה ואמרו המפורשים בכח אותו מלאך שנברא ע"י מצוה זו הוא מסתעיי' אח"כ לעשות מצוה אחרת. וממילא זוכה אח"כ שיתהפך הכל לשמה או שח"ו הוא עוסק בחכמות זרות שנאמר בהם כל בואיה לא ישובין וח"ו שם שמים מתחלל: ובזה מתבארים דברי רבא שפיר דקאמר תכלית חכמה תשובה ומעש"ט, וכו' שלא יהא אדם קורא ושונה וכו', דאין לחכמה תכלית כ"א אם מביאה לאדם לידי תשובה ומעש"ט, ואפי' בכוונה מעט שלא יהא בועט וכו' דזה וודאי מדריגה מעיטה נמי השי"ת מסתפק במועט שנאמר ראשית חכמה וכו', שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם דלא מיירא קרא דוקא בלומדיהם לשמה לגמרי אלא בעושיהם בעושים לשמה היינו אף במי שעושים אח"כ מהשלא לשמה לשמה ולא לעושים שלא לשמה שלומדים באופן שעושים אח"כ מהלשמה שלא לשמה שהמיעוט מתבטל ברוב וע"ז שפיר מסיים וכל הלומד שלא לשמה דהיינו שאין בו שום כוונה לשמה נוח לו שלא נברא:

וממילא מיושב שפיר קושיי' התוס', דשפיר קאמר הגמרא לעולם ילמוד אדם תורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה דהיינו באופן שהשלא לשמה נמי אפשר לו לבא לשמה:

ויש לפרש בזה מאר"ל בנזיר גדולה עבירה לשמה עיי"ש, ודו"ק כי אין פנאי להאריך בזה: ובזה נפרש בס"ד משנה הנ"ל דכל שיראת חטאו קודמה, ונקדים עוד מדרש תנחומא הובא ברש"י תמני' אפי פתח דבריך יאיר מבין פתיים. תחילת דבריך במעשה בראשית יהי אור מבין פתאים משם יבינו הכל ויפתחו בדברי תורה והוא פליאה ועיי' בראש סה"ק נועמ"ג מש"כ בזה ומ"מ קשיא אטו מהתם צריך ילפיתא שיהא הכל לומדים תורה הלא כל התורה מלא מזה:

ונראה בס"ד כבר ביארנו דלימוד תורה לשמה אם הוא באופן שאינה מתבטלת יש בה כח להפיר את הפניאות ומחשבות זרות שיעשו ג"כ לשמה, ונ"ל דעל בחינה זו נקרא כר מצוה ותורה אור דמצינו אור ונר יש להם כח זה דמעט מן האור דוחה כמה וכמה מן

החושך כמבואר בחוה"ל והוא דוגמא להנ"ל: והנה ידוע שיטת המרדכי ביבמה שרקקה דם דהחליצה כשרה שא"א לדם בלא צחצוחי רוק דה"ט דלא בטל המיעוט ברוב משום דאין כח בהמבטל להפוך את הבטל אלא א"כ הי' עומד בפ"ע משא"כ התם מעולם לא הי' לו מציאות בפ"ע משו"ה לא בטל הרוק, ויישבנו בזה בס"ד קושיי' רש"י במנחות דף כ"ג דפריך ממתני' דב' מנחות, דפריך למ"ד דאזל בתר מבטל ליבטל שיריים בטיבלא דה"ל מב"מ. והקשה רש"י גם למ"ד בתר בטול קשי' להוי טיבלא כנתרבה סולתה וליפסל ע"ש דתי' כמאן דליתא כיון שנתבטל, ולכאור' לפי המרדכי יתיישב שפיר דהא מעיקרו הי' מב"מ וכשנעשה מבשא"מ אז הי' עומד בתערובת ולא מצי מבטל לי' ויש לתמוה א"כ מאי מקשה רש"י, ונ"ל בס"ד דהמרדכי ל"ק אלא דאינו נהפך וא"כ שם רוק איכא עלה וכשרה, אבל מ"מ כיון דמיבטל שפיר מקשה רש"י הנ"ל עכ"פ ריבה שמנה וע"ז תי' שפיר:

ובזה נראה לי ליישב קושיי' התוס' דגם למ"ד נחסרו שיריים קודם הקטרה מיפסל קשיא דה"נ חסר ונ"ל דלכאור' אכתי לא מקשי רש"י כיון דאינו נהפך מחמת טעמא דהמרדכי הנ"ל א"כ יש לומר כל היכא דאיתא אשריים שדינן לי' כדאמרי' שם ע"א מיהא י"ל דס"ל לרש"י דל"ש זה אלא גבי קומץ שנתערב דצורך לו אליו, משא"כ בשריים שאין צורך להם ל"ש לומר דשדינן לי' עליהם ושפיר הוי ריבה, וכ"ז למאי דקיימ"ל דחיסר שריים כשר אבל למ"ד חיסר שריים קודם הקטרה פסול איה"נ דשדינן לי' עלי' וקושי' רש"י מעיקרו לק"מ, אלא דמ"מ קשה לי א"כ דעכ"פ לא נהפך אי נולד בתערובת מאי משני רש"י כמאן דליתא, ועכצ"ל דדוקא היכא דלא הי' לו הוויי' בעולם כלל כגון ביבמה שרקקה דם אבל היכא דהי' לו מציאות רק לענין ביטול נתהוה בתוך התערובת בכה"ג ל"ק המרדכי עיי"ש, ומיושב בזה עכ"פ קושיי' הפלתי מהתוס' סוף מעילה גבי פרוטה בכיס זה הקדש, ודו"ק: נחזור למאי דקמן עכ"פ א"א להפוך כ"א היכא דהי' לו מציאות בפ"ע קודם התערובת, ובזה יובן ע"נ מאמר רבא הנ"ל תכלית חכמה כדפרישית, ואייתא ראי' מפסוק ראשית חכמה יראת ה' דהיינו אם הראשית הוא יראת ה' אז שכל טוב לכל עושיהם עושים לשמה דעי"ז יש לו כח להיות עושה לשמה: והיינו דאמר קרא פתח דבריך יאיר אם הפתח הוא בדבריך אז יש לו הבחינה שמאיר דמעוט דוחה הרוב, לאפוקי שלא יהי' ההתחלה ע"י תערובת: ובזה א"ש מתני' דכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, וקאמר חכמתו ויראת חטאו דהיינו אותו מיעוט יראת חטא שיש בו עכ"פ הקדימו לחכמתו א"כ יש בו כח להפוך גם החכמה שלומד שלא לשמה בלבד משו"ה קאמר חכמתו מ"מ מתקיימת ומדוקדק דל"ק קיימת, אבל כל שחכמתו קודמת אע"ג

דאח"כ בא לידי יראת חטא מ"מ כיון דנתיילד בתערובת נהי דלא בטל משום דעולין אין מבטלין זא"ז וא"א להיות כהמבטל, והמבטל אפשר להיות כבטל מ"מ חכמתו מה שהוא בבחינת חכמתו אינה מתקיימת. ומיושב בזה קושיי' התוס' יו"ט דדיוקי דרישא וסיפא סתרי אהדדי עיי"ש:

מיהא כיון דא"א לבא לידי יראת חטא מתחלה דהא אין בור ירא חטא א"כ איך יבא לידי זה, ע"כ אר"ל עשה לך רב, ואר"ל אם רואה אדם שתלמודו קוהה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה לו מאי תקנתי' ירבה בישיבה שנאמר אם קהה הברזל, והוא לא פנים קלקל וחיילים יגבר, ופלא, האיך נרמז זה במאי דקאמר וחיילים יגבר, ונ"ל בס"ד עפ"י מדאר"ל גדולה תורה וכו' והתורה נקנית במ"ח דברים, והא דקאמר דברים ול"ק מעלות כדאמר גבי כהונה ומלכות נ"ל משום דהתורה נמשל למים אפי' מי שקנה כל המ"ח וחושבם למעלות א"כ ל"ק כלום וקאמר הגראו"ו ז"ל דלכן נקראת התוה"ק אשת חיל, והיינו דאר"ל אין התורה נקנית אלא בחבורה, דא"א באדם אחד שיתאחדו בו כל המעלות הנ"ל, ולכן בחבורה נקנית שפיר ע"י מ"ח דברים ולכן צריך שיבור לו האדם ישיבה שמרבים בה אותן דברים שהתוה"ק נקנית בהם והיינו דקאמר ירבה בישיבה שנאמר וחיילים יגבר, ומכש"כ שצריך לבחור לו רבי ירא שמים שילמוד אצלו, כמשאר"ל אם הרב דומה למלאך ה' צבאות וכו', ודבר זה צריך ביאור רחובות וכבר פירשוהו רבים גם מאי קאמר יבקש תורה מפיהו ונ"ל בס"ד עפ"י מאמרם בכריתות דף ו' אמר להו רב משרשי' לבניו כי בעיתו למיזל למיגמר קמי רבכון גריסא מעיקרא מתניתן והדר עולו קמי רבכון וכי יתביתו קמי רבכון חזי לפומי דרבכון שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך וכי גרסיתו שמעתא גרוסי על מיא כי היכא דמשכי מיא תמשוך שמעתכון, יל"ד למה להו לומר גריסא מתניתן פשיטא בלא"ה לא ידעו ולא יבינו, ותו מאי נפק"מ אי חזי' לרבי בפומי' או לא, אבל הענין כדפירשנו שלא די אם ילמוד תורה מה ששמע מרבו, אלא צריך להשתדל ללמוד ממנו מדות טובות ויראת שמים וזה אינו מושג בחוש השמיעה אלא בחוש הראיי' והסתכלות בכל תהלוכותיו ודרכיו, והיינו דקאמר להו אפי' אי תגרסו המתניתן מעיקרו מ"מ מולו קמי רבכון ורצוני שתחזי לפומי דרבכון. ולא רק בחוש השמיעה והיידאה"כ והיו עיניך רואות את מוריך ואח"כ א"ל וכי גרסיתו גרסו על מיא. בא לרמז להם טבילת עזרא דכי היכא דמשכן מיא דמעלין את האדם מטומאה לטהרה כך תמשוך שמעתיכון כל מדות המגינות שבכם לעלות לידי טהרה:

ועפי"ז נפרש ע"כ מאמרז"ל בנינו כבטיעים מגודלים בנעוריהם אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו, שלא יהא סייעתנו כסייעתו של שאול וכו' שלא יצא ממנו תלמיד

שמקדיח תבשילו ברבים, ויל"ד בקרא דקאמר כנטיעים מגודלים וקשי' מהא דאמרי' בע"ז והי' כעץ שתול ולא כעץ נטיעה הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה, אמר להו רב חסדא לתלמידיו בעינא דאימא לכו מילתא ומסתפינא דילמא תשבקוני, מאי דכתיב והי' כעץ שתול וכו', לסוף אזלו מני' אתא לקמי' דרבא א"ל הנ"מ לסברא אבל לגמרא מרב א' עדיף כי היכא דלא לפגום לישנא, עיי"ש, וצע"ג אם זהו תועלת התלמידים מ"ט ל"ק רבא, ותו למה באמת אמר להו מעיקרו מאי קסבר ונ"ל בס"ד אר"ל ד' מדות ביושבים לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה ספוג שהוא סופג וכו' יש לתמוה מאי ביושבים לפני חכמים דקאמר ול"ק בתלמידי' היושבים לפני רבן, ותו מ"ש מהנהו ד' מדות בהולכי ביהמ"ד דקחשיב לעיל ונראה כ"כ הכוונה במאי דאמר קרא והיו עיניך רואות את מוריך:

מיהא אין לך אדם שאין בו חסרונות, והנה יש עוף טמא ראה שמו ואר"ש בפא"ט עומד בבבל ורואה נבלה שבא"י, דאי אפשר לו לראות בא"י כ"א נבלה, ומעלים עין מכל דברים רוחניים שם, והנה כבר יש כמה תלמידים את המדות רעות שברבם רואים ואת הטוב אינם מקבלים מיהא אם לומד אצל רב אחד א"כ יש לקוות אף שילמוד מדות רעות שבו מ"מ יקבל גם את הטוב משא"כ מי שלומד אצל הרבה מלמדים איכא למיחוש שיטול מכאו"א את הפחות, ועי"ז יעשה כולו פחות, והיינו דאמר עד"ז ד' מדות ביושבים לפני חכמים וכו' והיינו דאמר להו רב"ח לתלמידיו בעינא דאימא לכו כהנ"ל אבל מסתפינו דלמא שבקינונא לדידי היינו שלא תלמדו ממנו רק הפחיתות אבל אינהו ידעי בנפשם דליכא למילף מידה בישא מר"ח לכן אזלי קמי דרבא והיינו דקאמר בנינו כנטיעים דייקא מגודלים בנעוריהם אז צריכין להיות כנטיעים דייקא מגודלים בנעוריהם אז לא יהיו כשתילים אלא כנטיעים, וקמפרש טעמא שלא יהא סייעתנו כסייעתו של שאול וכו' דהתם מסתמא הביא דואג ראיותיו משאול רבו, ונסתעיי' ממנו וכ"כ אחיתופל הביא סייעתא ממה דלמד אצל רבו, והיינו דקאמר שלא יצא ממנו תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים, משא"כ התם מיירא קרא במי שכבר נתעלה במדרגה כ"א בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, בכה"ג והי' כעץ שתול על פלגי מים, וטעמא אף פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול:

ובזה נבא לפרש מאמר"ש הנ"ל אם הרב דומה למלאך ה' וזהו תמוה כדנתקשו כל המפרשים ולדידי נראה בס"ד שפיר עפ"י מה דתנן כל שיראת חטאו קודמת וכו' ובאבות דר"נ מייתא לה מקרא דכתיב נעשה ונשמע עיי' בתוספת חדשים, והנה אר"ל בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע יצאה ב"ק מי גילה לבני לשון שנה"ש משתמשין בה

שנאמר עושי דברו לשמוע בקול דברו: א"כ מדוקדק ע"נ אם הרב דומה למלאך ה' צבאות דהיינו שיראתו קודמת לחכמתו, כלומר בחינת רב שבו מצד יראת חטאו קודמת לבחינת רב שמצד חכמתו בקש תורה מפיו דייקא עפ"י דאמר להו רב משרשי' לבני' חזו לפומי דרבכון, דבאופן זה אף שא"א להקדים יראת חטא דהא אין בור ירא חטא כקושיי' התוס' יו"ט מ"מ הא יכול ללמוד יראת חטא מרבו, משא"כ אם אינו דומה למלאך ה' צבאות בבחינה הנ"ל אל תבקשו תורה מפיו דייקא: והנה כ"ז במי שזיכהו השי"ת ברב שיש בו יראת חטא אבל מה יעשו תלמידים שלא זכו אלא לרב שאין בו לא תורה ולא חכמה לא צדקה ולא ישרות ולא יראה ולא מדות טובות א"כ באיזה אופן יזכו לכתרה של תורה שיהא חכמתו מתקיימת' דהא היראה שראה אח"כ אין לה בכח להפוך את בחינת שלא לשמה בה ולהעלותה:

אבל דבר זה למדנו מתחילת ברייתה של עולם דהנה אין היצה"ר שולט כ"א אדבר גשמי משא"כ המחשבה שהוא דבר רוחני דכל כמה דהרוחניות יותר ככה תתמעט בדבר המחשבה אשר לא נכונה ולכן הרהור עבירה קשים מעבירה כדכ' המפרשים, והנה כי כן אף אם אין בכחו ללמוד תורה בפועל באופן שיהא זך ולא יהי' תחילת תולדתו בתערובת פניאה זרה אבל עכ"פ יפשוט מחשבותיו מכל פניאות וייחד במחשבתו כל כוונותיו בלתי לה' לבדו, ואז ממילא לא יהי' תחילת ביאתו לעולם ע"י תערובת, ומיושב בזה ע"כ פי' הרע"ב במשנה כל שיראת חטאו, ע"ש מי שמקדים במחשבתו יראת חטאו ע"ש:

ובזה א"ש הא דאמר דהע"ה חישבתי דרכי בכל יום ויום הייתי מחשב לבית דירה פלוני אני הולך דדהע"ה לרוב ענותנותו לא האמין בעצמו שיעשה דבריו בלי מחשבה אינה טובה ומיד בתחילתו יהי' תחילתו ביאתו לעולם ע"י תערובת לכן עשה תחבולה הנ"ל:

וא"ש הא דקאמר חשתי ולא התמהמהתי דיש ב' מהירות או מחמת זריזות או מחמת עצלות, כיון שנתעצל מתחילתו ולא למד בשעה שיגיע הזמן צריך למהר ולחוש מעשיו, אבל אין זה כדי קיום, דא' ממ"ח דברים הוא בישוב: ובזה מתפרש ע"נ מאה"כ ירבו עצבותם אחר מהרו, דמהירות מחמת עצלות מביא לידי עצבות, והיינו דקאמר ירבו עצבותם מפני שממהרים עצמן מחמת שכבר נתאחרו ואמר השי"ת ע"ז בל אסיך נסכיהם מדם, דבכה"ג העבודה היא מעורבת במחשבות זרות הכנויים בשם דם ע"ש בריש כל מרעין אתא דם, ובל אשא את שמותם על שפתי גם במה שמעבירין ש"ש עה"ד לא אשא פניהם: והנה כ"ז אי מחשבה כמעשה משא"כ אי מחשבה אינה כמעשה מה יושיענו זה, ובזה מתפרש כמין חומר מאמר המדרש פתח דבריך יאיר מבין פתאים תחילת דבריך יאיר אמרת ויהי אור, אבל שמים וארץ נבראו במחשבה ומשם נלמוד דמחשבה כמעשה,

ומשם יבינו הכל ויפתחו בדברי תורה, דגם אצל הפחותים שא"א להם להחל בדברי תורה באופן שלא יהי' תחילת ביאתו לעולם עי"ת מ"מ אפשר למיעבד הכי במחשבה כמש"כ התוס' יו"ט והרע"ב במשנה הנ"ל: ובזה יתפרש ע"נ מ"ק אם בחוקותי תלכו, וקאמר בלשון עתיד שתעלו במחשבתכם ללכת בחוקותי, וכ"כ את מצוותי תשמרו וממילא יהי' באפשרות שתחילת עשייתכם היה תהי' בלתי תערובת פניאה זרה ע"ד שפי' התוס' יו"ט במשנה כל שיראת חטאו וכו' וע"ז קאמר רחמנא ועשיתם אותם שהוא בלשון עבר אלא שהויו שבראשו מהפכו לעתיד דעי"ז יהי' באפשרות שכולו הפך לעבודת ריח ניחוח לשם השם, ויובן בזה ע"נ הא דסיים עלה במדרש דמעלה אני עליכם כאלו עשיתם אותם, ונ"ל דכוונת המדרש עפ"י הנ"ל ודייק לה מדשני קרא ול"ק ותעשו אותם אע"כ דה"ק ע"י שבתחילת עשייתכם יהי' עולה במחשבה לפניכם שתלכו בחוקותי, מעלה אני עליכם הכל אפי' מה שעבר יתהפך לעתיד לעלות לרצון לגבוה:

וממילא מבואר ע"נ מאמר הניצב בראש אמור זש"ה חישבתי דרכי וכו' דדהע"ה לזה נתכוין, כמו שפירשנו והשם ית' יאר עינינו ויפתח לבנו בתלמוד תורתו ויעננו להרביץ תורה ולהרחיב גבול הקדושה, ויתקיים בנו במהרה מאה"כ הרחיבי מקום אהלך בבא"ס:

סימן א

שלום וכ"ט לכבוד התלמיד החשוב התורני הוותיק, באורייתא בתדירא עסיק, מגירסא פומיה לא פסק, מתון ומסיק, חדית מלא עתיק, ולאוקמי גירסא משתוקק וכו' וכו' נרו יאיר כאור הבהיר:

ע"ד שאלתך בקביעת עת לעסוק בתורה בלילה דמבואר בדברי ח"ל דאין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, איזה דרך שיבור לו האדם, אם להיות נעור עד שתחנופנו שינה, אפי' אם עי"ז לא יהי' באפשרותו לקום באשמורת או יותר טוב לקום באשמורת, אפילו אם עי"ז לא יהי' אפשר לו לעסוק בתורה בתחילת הלילה כ"א זמן מועט. דע לך אהו' תלמידי, הגם דבכל מקום שהפליגו ח"ל גודל השבח של עסק התורה בלילה ומהם בפ"ב דחגיגה ובריש מס' ע"ז ובריש פ' חלק ובמ"ר שיה"ש על הפסוק קווצותיו תלתלים עי"ש, סתמא אמרו כל העוסק בתורה בלילה, מ"מ מכללא איכא למשמע דכוונתם על שעות האשמורת, כגון בהא דאמרו פ"ב דחגיגה הנ"ל אין רינה אלא תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמרות, וכן מהא דאמרו רז"ל בספ"ד דתמיד כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה נכח פני ד' וכן כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכו'

ת"ת וכ"כ הטור באו"ח סי' רל"ח דהחיוב של עסק התורה בלילה הוא יותר ויותר מביום ומייתא לה נמי מקרא הנ"ל:

אמנם כאשר שמענו כן ראינו כמה חסידים ואנשי מעשה מנהגם להיות נעור כל הלילה עד שתחטפנו שינתם ועיקר עסק תורתם הוא בפלג הלילה קמא ועי' בסידור יעב"ץ בסוף סדר הלילה כתב ת"ל על הרוב זמן שכיבה שלנו לאחר חצות לילה עיי"ש, וכן משמע קצת מהא דאמרז"ל ברפ"ב דברכות כל המשביע עצמו מד"ת ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר ושובע ילין בל יפקד רע והאי לישנא כולל ג"כ דעי"ז ינצל ממקרים רעים ומהרהורים רעים, ובוודאי בזמן קצר א"א להשביע עצמו מד"ת וע"כ עכ"פ החיוב לעסוק מיהת איזה שעות עד שיהי' בגדר משביע עצמו מד"ת, ותו נראה טעמם ונימוקם דאין ספק מוציא מידי ודאי ומי יודע אם לא יהא תקפה עליו שנתו ולא יתעורר בעתו ובזמנו, וס"ל כמאן דאמר זריזין מקדימים למצות עדיף ממצוה מן המובחר, ועי' מג"א רסי' כ"ה שהי' מצוה לא משהינן אעפ"י שיש לומר שיעשה אח"כ מן המובחר יותר, ונראה דבכל כיו"ב נאמר כל הלבבות דורש ד' וכל יצר מחשבות הוא מבין:

וכבר כתב הט"ז באו"ח סי' א' לפרש הא דשנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, שהמיעוט שהוא ממעט הוא לסיבה שיכווין לבו לשמים כי טוב מעט בכוונה עיי"ש ותליא נמי בטבעו של אדם ולאו כל הטבעים שוים, עיי' ברפ"ב דיומא אמרו שאני מגני ממיקם, אמנם הכל לפי מה שירגיל אדם עצמו בנעוריו, כי ההרגל טבע שני' ע"כ לכתחילה ירגיל אדם עצמו לקום באשמורת כדמשמע בש"ס ורמב"ם וטור הנ"ל ועי' במדרש שהביא בקונטרס חופת אליהו שבס' ר"ח ר"ש בן מנסיא אומר על ג' דברים הקב"ה בוכה וחד מנייהו ת"ח שאינו עוסק בתורה באשמורה האחרונה עיי"ש, וכבר אסף איש טהור בסה"ק ראשית חכמה בפ"ז משער הקדושה כל המקומות בזוה"ק שמהם מבואר גודל החיוב לעסוק בתורה מחצות לילה ואילך עיי"ש בדברי קדשו שהאריך בזה ועיי' במג"א סי' א' סק"ד מה שהביא בשם הריקאנטי ואני אכריע בחצות ראוי לבקש רחמים על כנס"י ובסוף הלילה יבקש צרכיו והמג"א כ' עליו דבגמ' דילן לתירוץ הראשון דנתן סי' לאמצעית דאמצעיתא והיינו חצות משמע דעת רצון הוא, ולתי' שני לא משמע כן והשיג עליו השמלה חדשה דאשתמיטתי' ברייתא דיבמות דף ע"ב דתני' כל אותן שנים שהי' ישראל במדבר לא הי' יום שלא נשבה להם רוח צפונית בחצי הלילה וקמ"ל דעת רצון מילתא הוא, אלמא דכ"ע חצות לילה עת רצון הוא דאטו תי' ב' פליג אברייתא:

וראיתי להברכי יוסף דתירץ ויתיב דודאי מחצות עד הבוקר זמן יפה לכל חי רצון ואולם המג"א איירי כלפי מ"ש מהר"ב ריקאנטי להכריע דבחצות ראוי וכו' נמצא דבחצות

גופא יש בריא איזה שעה מחצות עד הבוקר יותר שעת רצון מאחרות אף דכל השעות מחצות עד היום יפה אמטו להכי כ' המג"א דמשנוי' דדייק לתת סי' לאמצעיתא משמע דבחצות ממש עת רצון הוא יותר משעות האחרות שלאחרי' ולתי' השני לא משמע כן דיש קפידא בעת שהוא חצות ממש רק כל חצות לילה אחרונה אפשר שהוא שוה אל הרחמים והסליחות, ומעתה משמעתא דיבמות לא מכרעה דאכתי אפשר דסוף הלילה הוא יותר עת רצון או אפשר דכל חצות לילה האחרון שקול בערך אחד מיהא הי' משיב הרוח צפונית בחצות ממש כיון דזמני' הוא, כמ"ש רש"י בברכות דף ג', נמצינו למידין דמחצות לילה עם כל שעות שלאחריו הכל נכלל בעת רצון, ומה שהאריך בס' מור וקציעה להקשות הלא אין עת ורגע בכל כ"ד שעות היום שסובב הגלגל היקף אחד שלא יהא חצות לילה באיזה מקום ויתחלף כפי מצב המקומות והמדינות בכדור הארץ לארכו א"כ במה יודע איפה שעת חצות האמיתי ואיך ובמה יבדל רגע אחד מחביריו בבחי' זו, אחר שכל חלקי הזמן שוין באופן זה, וכל ישראל פזורי הגולה אין חצות לילה אחד להם וכ' דלא מצא מקום בשכל להכיל דבר זה אם לא עפ"י ממש הכוזרי בענין קה"ח ושמירת שבת ומועדים תלוים בנחלת ד' שהוא העיקר ושאר ארצות טפלות דכולם יונקים מנקודת ציון, ולדבריו מה שעושין חצות בשאר מקומות בחו"ל אינו אלא זכרון בעלמא ע"ד אם אשכחך ירושלם וכו' וציון הוא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה, ואם כדבריו יתישב קושי' המג"א הנ"ל על הריקאנטי ממס' ברכות די"ל גם לתי' הב' ס"ל דבחצות עת רצון ומ"מ משום דלתי' ראשון אין נפק"מ אלא בא"י ניחא לי' לאוקמי' ברייתא אפי' בחו"ל ונפק"מ למאן דגני בבית אפל עיי"ש, ולדברי המו"ק שוב אין נפק"מ לענין עסק התורה דבזה לא שייך טעם הנ"ל לעשות זכר לציון, אמנם לא משמע כן בכל ספרן של צדיקים והנכון ור"ש בשו"ע הרב התניא ח"ל האי זמן חצות לילה הוא שוה בכל זמן ובכל מקום ואף שהימים והלילות משתנים כפי האקלימים ורחוק מדינות זמ"ז ממזרח למערב אין בכך כלום כמו זמן קר"ש ותפילה וזמן כניסת שויו"ט שהוא ג"כ בכל מדינה ומדינה לפי זמן הימים והלילות שלה כי עת רצון שלמעלה ויחודים עליונים שבק"ש ותפילה וקדושת שויו"ט הוא למעלה מגדר המקום והזמן רק שמאיר למטה כל מקום ומקום בזמנו הראוי לו וזה ג"כ הטעם ששורה קדושה עליונה בחו"ל ביו"ט שני של גליות. וש"י משיב דברים נכוחים, ומ"מ הוי זהיר בזה להקדים זהירות לזריזות כמאמרם ז"ל זהירות מביא לידי זריזות דהיינו שלא ישיאך יצרך לילך ולעכב על מטתך בטרם תהי' משביע עצמך מד"ת אדעתא דהכי שתעמוד ממטתך בבוקר השכם פן תורש ע"י חלומות רעים והרהורים רעים ח"ו ומה מאוד מדוקדק בזה לשון הקודש של רמ"א בשו"ע

או"ח רס"י ח' אמה שכ' המחבר יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת הבורא וכ' עליו הרמ"א בהגה שויתי ד' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה וכו' גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד כשיעיר משנתו יקום בזריזות לעבודת הבורא ית"ש וצריך ביאור למה הוצרך לחזור ולשנות דמיד כשיעיר משנתו יקום הלא כבר הוזכר כן בדברי המחבר שכ' יתגבר כארי לעמוד בבקר ונ"ל ע"ד הנ"ל דכ"פ היצה"ר משיאו שילך לנוח על משכבו קודם שמשביע עצמו מד"ת אדעתא דהכי שיעמוד באשמורת, ועי"ז מפיל עליו תרדימה ומקרים רעים שא"א לו לעמוד באשמורת, וצריך שיחנן לפני ית"ש שיעזרהו לקום לעבודתו ולתורתו ושמעתי לפרש מאה"כ אם זכרתיך על יצועי באשמורות אהגה בך, דאם אינו זוכר השי"ת על יצועיו אז א"א לו לבוא לידי מדה זו שיהי' יכול להגות באשמורות, והיינו דכתב הרמ"א ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב אז יזכה שמיד כשיעיר משנתו יקום בזריזות ולא יתגבר עליו היצר, לאפוקי אם בשכבו על משכבו לא ישים אל לבו כנ"ל א"א לו להתגבר כארי לעמוד בבוקר:

ואבאר לך בזה גם דברי הט"ז מ"ש על לשון המחבר יתגבר כארי וז"ל עיקר הגבורה כנגד יצה"ר כמ"ש חז"ל אתהו גבור ואמר כארי אשר אין לו יראה משום ברי' וכו' כן לא יעלה על האדם מורא יצרו אף שהוא תקיף ממנו עכ"ל לדבריו צריכין ביאור דלא שייך כלל לומר דבשביל מורא יצרו ימנע עצמו מלעמוד בבוקר ויראה לבאר עפ"י מאמרז"ל בסוכה דף נ"ב מ"ד ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצה"ר שצפון ועומד בלבו של אדם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה למקום שאין בנ"א מצויין להתגרות בהם את פניו אל הים הקדמוני שנתן עיני' במקדש ראשון להחריבו והרג ת"ח שבו וסופו אל הים האחרון שנתן עיני' במקדש שני והחריבו וכו' עלה באשו ותעל צחנתו שמניח אוה"ע ומתגרה בשונאיהם של ישראל, כי הגדיל לעשות אמר אביי ובת"ח יותר מכולם וכו' תנא לי' האי סבא כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו וי"ל היינו דהוצרך להזהיר שלא יעלה על אדם מורא יצרו דע"י שיתגבר לעמוד בבוקר לעבודת הבורא גם היצה"ר יתגרה בו יותר והוא תקיף ממנו וע"ז קאמר יתגבר כארי שאין לו יראה משום בריה כן לא יעלה על אדם מורא יצרו אף שהוא תקיף וא"ש, וי"ל עפי"ז מאה"כ במשלי סי' כ"ד גבר חכם בעת ואיש דעת מאמץ כת כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה ברב יועץ ע"כ, ועי' באלשיך שם, ועפ"י הנ"ל יתפרש בס"ד גבר חכם בעת פי' החכם מתגבר על יצרו ע"י עוז כדאמרו ז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין.

ואיש דעת מאמץ כח, ומפרש ואזל כי בתחבולות תעשה לך מלחמה, הגם דע"י חבילות חבילות של תורה שאתה מוסיף והולך ע"י תעשה לך מלחמה שלא היתה לך מעיקרא

כמו שאמרו ז"ל בת"ח יותר מכולם מ"מ תשועה ברוב יועץ דכל מה שאתה מוסיף להתייעץ דקאי על התוה"ק שנאמ' בה אני עצה ותושי' כך מתרבה ישועתו ית"ש, והשי"ת ישים חלקנו עם העוסקים בתוה"ק לשמה וישים בלבנו אהו"י לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם אכי"ר:

סימן ב

מגבהי מרומים, רב שלומים, ליד"נ הרב המאור הגדול כש"ת מו"ה אליעזר דייטש ני' אב"ד ור"מ בק"ק האנשאוויטץ יע"א, (כעת הגאון אבדק"ק באניהאד ני') ע"ד אשר בדק לן מר בדברי הפרימ"ג בפתיחה כוללת לאו"ח ח"ג אות ז' בכל המצות שכשרים מן התורה ופסולים מדרבנן אם נימא דבכהא"ג לא תקנו חכמים שיבטל המצוה לגמרי אם לא יוכל לעשות כתיקון חכז"ל ומשמע לי' למר דזה לא שייך כ"א במצוה חיובית משא"כ במצות ציצית דאם אינו מתעטף בטלית אינו מבטל מצות עשה מסתברא דהעמידו דבריהם היכא דאין לו ציצית כשיעור שלא ילבש כלל, ומתוך כך תמה מעכ"ת על הפרימ"ג בסי' י"א ס"ק ג' שכ' דמי שאין לו ציצית כשיעור והוא בדרך ילבשם בלא ברכה, עדיפא מינה הו"ל לאקשויי, דדברי הפרימ"ג גופא סתרן אהדדי לפי הבנת מע"כ דהא מפורש יוצא מדברי הפרימ"ג שם בפ"כ דמעיקרא לא חקר כ"א במצות עשה שמחיוב האדם לעשותה ונקרא חובה אבל הדבר פשוט דלק"מ דהפרימ"ג לא קאמר כ"א היכא דתקנו רבנן משום גזירה דמשום גזירה איכא למימר העמידו דבריהם במקום מצוה דשוא"ת ובכהא"ג מיירי הא דמייתא התם מסוכה ומק"ש אבל הכא דחכמים לא משום גזירה אמרו לה, כגון בציצית הא דאמרו רבנן שיעור ציצית י"ב אגודלין לאו משום גזירה הוא, בכי הא מפשט פשיטא לי' להפרימ"ג דלא אמרוהו רק משום מצוה ולא לעכב ומסתבר טעמי' ויעוי' בחידושי הריטב"א סוכה דף י"ד גבי מסככין בנסרים הביאו המחהש"ק בסי' תרכ"ט ומסיים שם דכן הדין בכל פסולי ד', מינים שהם מדרבנן נדחים בזמן מצות לולב של תורה, ולפי הנ"ל צ"ע מאי ראי' מלולב לסוכה, גבי סוכה הטעם משום גזירה איכא למימר דאפי' בדיעבד העמידו דבריהם משא"כ פסולי לולב דבריהם דלאו משום גזירה ננהו, ונ"ל דמ"ש הריטב"א מ"פ לולב וערבה ט"ס הוא, וצ"ל מפ' לולב הגזול והכוונה למאי דאמרי' שם דף ל"א ע"ב לא מצא אתרוג לא יביא לא פרישׁ ולא רמון וכתבו התוס' יש לדקדק מכאן דאם לא מצא כשר מברך בפסול אע"ג דאמרי' בגמ' דפרישׁ לא יביא דלמא אתי למסרך א"כ גם בפסול נגזור ש"מ דבשעת הדחק לא גזרי' א"כ שפיר מייתי הריטב"א ראי' אסוכה אע"ג דהתם טעם הפסול משום גזירה הוא, אלא דלפי"ז חוזר

וניעור הערת מעכ"ת נ' על הפרימ"ג דהא אף בציצית הו"ל למגזר דלמא אתי למסרך אבל נראה דהריטב"א לשיטתו דס"ל דברוכי מברכינן שייך דלמא אתי למסרך, אבל הפרימ"ג ס"ל דאינו מברך א"כ ל"ש דלמא אתי למסרך דהא ידע שלא ברך וא"כ בציצית לא שייך גזירה כלל מפשט פשיטא לי' דאפי' במצוה שאינה חובה נמי נפיק היכא דאי אפשר בענין אחר לא העמידו דבריהם ועי' סברא כהנ"ל בח"ס חידושי פ' לולב הגזול דף ל"א שהוכיח מגמ' דאפי' ברוכי נמי מברכי' וע"ש, ואף דבסי' תרמ"ט קיי"ל דאין מברכין על הפסולין אף בשעת הדחק התם בפסולין דאורייתא ואפי' בהא איכא פלוגתא בין הראשונים אבל בפסולין דרבנן לכאור' ראיית הריטב"א מסוגי' הנ"ל מוכרחת וצ"ע על הפרימ"ג, ויש לי להעיר בהא דאמרי' בסוכה דף ל"א האי בשורה דמטללתא עבדי בה רבנן תקנתא משום תקנת השבים, והנ"מ בנו שבעה אבל לבתר שבעה הדר' בעינה, וצ"ע מה ענין זה למריש הגזול שבנאו בבירה שנוטל דמיו מפני תקנת השבים שאם אתה מצריכו לקעקע בירתו לא יעשה תשובה משא"כ הכא כיון דלא קנאו אלא ימי משך המצוה דהא לבתר שבעה הדר בעיני' מאי תקנת השבים שייך הכא, ואי אמרת אי מצרכת לי' לסתור בנינה לא יחזור מפני שירצה לקיים מצות סוכה, הא אי אמרת דצריך להחזיר הכשורה עצמה והוא לא יחזירנה בלא"ה לא מקיים מצות סוכה משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה, בשלמא לשיטת הריטב"א ושאר פוסקי' דאי קאי לדינא בגו שבעה אף בתר שבעה א"צ להחזיר אלא דמי עצים, אבל לפירש"י דלא ס"ל כן כמבואר בחידושי הריטב"א ודכ"ע דצריך להחזירה בעינא בתר שבעה קשי' מאי תקנת השבים שייך בזה, ונלע"ד דרש"י ס"ל כשיטת הפוסקי' דמצוה שאינה באה לרצות כגון סוכה וכיו"ב מהב"ע לאו דאורייתא וכיון דאין כאן כ"א פסול דרבנן א"כ בדיעבד היכא דלא אפשר בענין אחר יצא י"ח ושפיר שייך תקנת השבים דאם נימא דיחזור גוף העצים לא ישמע דירצה לקיים המצוה וי"ח נפיק כיון דאין פיסולו אלא מדרבנן כסברת הפרימ"ג הנ"ל ומיושב בזה על נכון קושי' התוס' שם בד"ה שינוי החוזר ע"ש שהקשו דעכ"פ קנה מדרבנן א"כ אמאי לא יצא י"ח כהאי כשורא דמטללתא, ולפי מ"ש יש לישב בסוכה דמהב"ע לאו דאורייתא שייך תקנת השבים כדפרישית דהא בדיעבד וא"א בענין אחר נפיק משא"כ בלולב דמהב"ע דאורייתא א"כ אם נימא דיחזיר הלולב גופי' ולא יחזיר לא יצא י"ח באמת ל"ש תקנת השבים כיון דלבתר זמן המצוה בלא"ה הדר בעיני' ועי' במחבר סי' תרמ"ט סעי' ו' במג"א שם ובסוף הסי' שם מבואר דהמג"א פליג בזה ארמ"א אם גם במהב"ע אינו כשאר פסולין לענין זה, וי"ל דתלי' בפלוגתת הראשונים, אי מהב"ע דאורייתא או לא:

{עי' לקמן סי' ר"ה ד"ה עיין}:
ונסתפקתי במצוה דרבנן כגון בטלית משאר מינים שלא מצמר ופשתים מהו, אפי' את"ל דבמצוה דאורייתא היכא דלא מצי למיעבד כתקון חכז"ל מ"מ עושה, במצוה דרבנן מיהו כיון דמדאורייתא בלא"ה אין כאן שום מצוה ומדרבנן לא מצי לקיים כתיקון חכז"ל א"כ אין כאן שום מצוה. או דלמא דרבנן לא תקנו אלא כעין דאורייתא וכיון דבדאורייתא כהא"ג נפיק י"ח בשעת הדחק לא עדיף מצוה דרבנן, ומתוך דברי הריטב"א סוכה דף י"ד שכ' וז"ל בפ' לולב וערבה מוכח להדי' שכן הדין בכל פיסולי ד' מינים שבלולב שהם מדבריהם נדחים בזמן מצות לולב של תורה, משמע דבזמן מצות לולב דרבנן לא, מטעמא דפרישית וצ"ע ובלא"ה לשון הריטב"א צל"ע דנקיט פיסולי דבריהם הא מהאי דלא יביא פריש משמע אפי' פסולי דאוריתא והכי קיי"ל באמת בשו"ע, ומה שכ' מעכ"ת ני' בשם תשו' בשמים ראש דלא אמרי' תדיר ושאינו תדיר קודם אלא דוקא בשני מצות דיש להם שייכות זע"ז וקשה מכאן על הנוב"י בתשו' או"ח סי' מ"א לענין קידוש לבנה וברכת המגילה עיי' בתשו' תה"ד סי' רס"ה לענין מילה ומקרא מגילה דבתחילה דעתו להקדים מילה משום תדיר ושוב קאמר אדרבה מקרא מגילה עדיף דעכ"פ תדירתו חזקה פ"א בשנה. מוכח דלא ס"ל סברת בשמים ראש הנ"ל:

סימן ג

בענין כלאים בציצית:

א גרסינן במנחות דף מ' ת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין ופירש"י דב"ש לא דרשי סמוכין להתיר כלאים בציצית והקשו בתוס' הא מבואר בגמ' דריש יבמות דהכא הוי מוכח ומופנה דכו"ע דרשי סמוכין עיי"ש, ונלענ"ד ליישב בס"ד, עפ"י מה שהקשו בתוס' ביבמות מנלן למשרי כלאים בציצית נדרוש איפכא אפי' במקום גדילים לא תלבש שעטנז, ותי' דאיפכא לא צריך קרא דמהיכ"ת, והנה שם ביבמות מייתא בגמרא לימד על עדל"ת מראשו דנזיר דאמרי' התם ראשו מה ת"ל לפי שנאמר תער לא יעבר על ראשו יכול אף נזיר מצורע כן ת"ל ראשו. ודחי בגמרא מה לנזיר שכן איתא בשאלה דאלת"ה הא דאמרי אין עשה דוחה לתו"ע נגמר מהכא אע"כ שאני נזיר משום דאיתא בשאלה, והנה בר"פ הרינו נזיר מן הגרוגרות אמרי' בגמ' דלב"ש דס"ל אין שאלה בהקדש הה"ד דאין שאלה בנזירות וא"כ באמת מצינו למילף עדל"ת מנזיר, והא דלא ילפי' מני' נמי עדל"ת ועשה י"ל כמש"כ הרמב"ם דבנזיר מצורע ל"ש מצות עשה דקדוש יהי' ע"ש, ועיי' במש"כ במצות תגלחת סיר אבל עכ"פ עדל"ת שפיר מוכח לב"ש מסיר, א"כ שוב

הדק"ל דנימא איפכא אפי' במקום גדילים לא תלבש שעטנז, דהשתא א"ל דלשתיק קרא מיני' דא"כ הוי ילפינן מנזיר דעדל"ת, קמ"ל דלא, ולפי"ז י"ל דבאמת הי"ט דב"ש דסדין בציצית פטור, דאזדי לטעמייהו ואיכא למדרש קרא לאיסורא ומדוייק בפירש"י דקאמר דל"ד סמוכין להתירא:

ועיין מהרש"ל שהקשה למאי דמשמע שם בשלהי סוגיא דעשה דוחה ל"ת שיב"כ וילפי' מדאיצטרך קרא דכאו"א אינו דוחה שבת ע"ש, ועיין במהרש"א שם, א"כ תיקשי נימא דקרא אתי לאסור כלאים בציצית, משום דהו"א דעדל"ת דהא אפי' ל"ת שיב"כ נדחה, ותי' עיי"ש דציצית לא הוי מצי למילף ממקום אחר דשאני הכא דאפשר לקיים המצוה בטלית של צמר כמו שהקשו התוס' באמת בכתובות דף מ' עיי"ש, ולענ"ד נראה בס"ד, דעד כאן לא הקשו התוס' קושי' הנ"ל אלא למאן דלא דריש סמוכין בכה"ת אלא היכא דמוכח ומופנה, וא"כ ע"כ קרא לא מדרש אלא מחמת יתורא דהפנאה, או משום דמוכח שפיר י"ל דילמא כ' רחמנא למדרש איפכא אבל אי דרשי' סמוכין בלא שום הפנאה בלא"ה ל"ק קושי' התוס' דלדרוש איפכא, דמשמעות הכתוב לא תלבש שעטנז אבל גדילים תעשה לך מהם וכמו שכ' התוס' שם דף ה' ד"ה כולהי משעטנז ע"ש, ולפי"ז ל"ק קושיי' המהרש"ל, ונראה ראוי ברורה לזה, מהא דפריך הגמרא ולרבנן דתדבר"י מנ"ל עדל"ת והקשו בתוס' הא י"ל לרבנן לא בעינן מוכח ומופנה וא"כ בלא צו"פ מוכח שפיר דכלאים בציצית שרי ולכאורה קושי' התוס' לק"מ, דהא באמת הקשו בתוס' נדרוש איפכא ותירצו א"כ לשתוק קרא מיני', וכ"ז אי בעי' מוכח או מופנה, אבל אי דרשי' סמוכין בלא מוכח ומופנה הדק"ל נימא איפכא והשתא ליכא למימר לשתוק קרא דהא קרא לא מייתר, וא"כ שפיר פריך הגמרא לרבנן דתדבר"י מנ"ל ולק"מ קושיי' התוס', אע"כ דלמאן דלא בעי' מוכח ומופנה קושיי' התוס' בלא"ה לק"מ דלדידי' ודאי ליכא למדרש איפכא, וממילא נתיישב שפיר קושי' המהרש"ל ודו"ק, והשתא מדויק טפי הא דפירש"י דב"ש לא דריש סמוכין דהא כ"כ דטעמא דב"ש דדריש איפכא, מיהא זה ניחא אי בעי' מוכח ומופנה שפיר איכא למדרש איפכא אבל אי דרשי' סמוכין בלא שום הכרח לא הו"מ למדרש איפכא כיון דמשמעות הכתוב דגדילים תעשה לך מהם כן נ"ל נכון בס"ד ודו"ק:

ב וראיתי בס' תשו' ברית אברהם סי' ג' שהקשה לשיטת הרשב"א והמאירי בהא דאמרי' מצות לאו להנות נתנו היינו אפי' היכא דאיכא הנאת הגוף בהדי הנאת המצוה, והובא בשעה"מ פ"א משופר ופ"ח מלולב א"כ יש לדון בעיקר ילפותא דקיימ"ל עדל"ת מכלאים בציצית והא מבואר ביבמות דף ד' ע"ב דדוקא דומיא דלבישה דאית בי' הנאה, אבל היכא

דאינו נהנה ליכא איסור, וע"כ כמו דס"ל להרשב"א והמאירי בכל איה"נ דהך הנאת הגוף שבהדי הנאת המצוה לא נחשב הנאה ליאסר א"כ ההד"נ כלאים בציצית דאינו נאסר אך לבישה של הנאת הגוף א"כ כשתקיים מצות ציצית איכא הנאת מצוה וי"ל דתו לא נחשב הנאת הגוף והוי כמו שאינו נהנה וממילא ליכא עבירה כלום וא"כ האיך נילף מזה דעדל"ת, והנה בס' ב"א הנ"ל תי' דכמו שתי' בחה"ר הנ"ל בפ"ב דנדרים בהא דתשמישך עלי דאפשר באחרת כמו בזו, ולכאורה זה סותר למש"כ התוס' בכתובות דף מ' ע"א דלא הוי אפשר בטלית של צמר משום דחפץ בטלית של פשתן וצ"ל דאינו עניין זל"ז דדוקא לעניין עדל"ת כיון דחפץ בשל פשתן דוחה הל"ת, אבל לעניין הכאת המצוה כ' הרשב"א שפיר דל"ש להתיר הנאת הגוף משום דאיכא בהדי' הנאת מצוה דהא הך הנאות מצוה ליכא דוקא בזו דאפשר באחרת וע"כ מוכח שפיר מכלאים בציצית דעדל"ת ולכן לא מקרי אפשר לקיים בשל צמר דחפץ בש"פ אבל אי אין עדל"ת תו ל"ש להתיר ולומר דליכא עבירה משום דעוקר בהדה הנאת המצוה דהא הך הנאת המצוה אפשר בטלית של צמר, והא דל"א כן גם במודר הנאה משופר כבר תי' בשעה"מ הנ"ל עיי"ש:

ועפ"י הנ"ל נראה בס"ד ליישב שפיר קושיי' התוס' הנ"ל במנחות דף מ' במה שהקשו על פירש"י דהא דב"ש פוטרין. סדין בציצית משום דלא דריש סמוכין להתירא, הא אמרי' ביבמות דלכו"ע דרשי' סמוכין בזה דהוי מוכח או מופנה תו הא דפירש"י דנקט פוטרין, ולא נקיט אוסרין משום דס"ל ציצית חובת מנא הוא, א"כ לא הו"ל לפסוק דציצית חובת גברא ונ"ל בס"ד ליישב, עפ"י הנ"ל דהנה התוס' ביבמות הקשו נדרוש הסמוכין איפכא דאפי' במקום גדילים ל"ת שעטנז ותירצו דא"כ לשתוק קרא מיני', מיהא לכאור' אם נימא כשיטת הרשב"א הנ"ל דאף בהנאת הגוף שייך מללה"נ אכתי הק"ל דהו"א כלאים בציצית שרי משום מללה"נ א"כ איצטרך קרא לאיסורא, וצ"ל כתי' הב"א הנ"ל דכיון דאפשר בטלית של צמר ל"ש מללה"נ כמש"כ הרשב"א דנדרים, מיהא כ"ז אי אמרי' טלית חובת גברא משא"כ אי טלית חובת מנא ל"ש זה דהא מחוייב לעשות ציצית גם בטלית זה ושוב הו"א דמללה"נ ושפיר איצטרך קרא לאיסורא, ולפי"ז איש כיון דב"ש סבירא להו חובת מנא שפיר מצינא למדרש קרא לאיסורא לאפוקי דלא נימא מללה"נ, ולפי"ז י"ל בהא גופא פליגי ב"ש וב"ה ומיושב שפיר קושי' התוס' ודו"ק:

ובעיקר קושי' הנ"ל עיי' מש"כ תי' נכון בס"ד במצות שעטנז ועוד כ"ל בלא"ה לק"מ עפ"י מה שהקשו התוס' בכתובות הא אפשר לקיים שניהם דהא מצי לעשות תכלת בטלית של צמר, ותי' בתוס' כיון דהשתא מיהת לבוש בטלית של פשתן לא מקרי אפשר לקיים שניהם, ובפנ"י אסברא לה שפיר עפ"י דברי המרדכי שהובא במג"א סי' י"א דבשבת

אינו עובר על מצות עשה דציצית דלא אמרה תורה לא תלבש בגד בלא ציצית. אלא אם לבשת בגד של ד' כנפות צריך לעשות ציצית וכיון דבשבת א"א, ממילא לא נאמר המצוה בשבת וכיון דחיוב המצוה אינו אלא אחר שכבר לבש הטלית ל"ש לומר דאפשר לקיים שניהם משום דמצי ללבוש טלית של צמר, דעכ"פ המצוה המוטלת עליו השתא שכבר הוא לבוש בטלית זה מצוה זו א"א לקיים בעניין אחר עיי"ש ודו"ק, ועפי"ז ממילא לא תיקשי קושי' הנ"ל דלא שייך לומר בזה מללה"נ כיון דהמצוה לא רמיא עלי' אלא אחר שכבר מלובש בטלית זה ואי לאו דעשה דוחה לא תעשה לא הוי רשאי ללובשו כלל, ודו"ק:

ועיין בתוס' יבמות דף צ' ע"ב ד"ה כלהי ש"כ ג"כ דסדין בציצית הוי שוא"ת דבשעת עיטוף אכתי לא מיחייב עד אחר שנתעטף דכסותך משמע שאתה מכוסה בה כבר ואשר תכסה בה אתא לדרשא אחרינא ע"ש, ובשאג"א הקשה א"כ לא הוי בעידנא, וכבר תי' עפ"י שיטת הרנב"ר שהובא בנמק"י פ"ב דב"מ, דכל הכשר מצוה שא"א לעשות המצוה בלא זה הו"ל כמצוה עצמה וראי' מדאיצטרך קרא באמר לו אביו הטמא שלא ישמע לו וכ"כ ממילה דדחי' צרעת אע"ג דמל ולא פרע כאלו לא מל, ע"ש, וא"כ ה"כ דהלבישה הוא צורך המצוה שפיר הו"ל בעידנא, וגם עפי"ז יתיישב שפיר קושי' הנ"ל דתינח אי הוי טעמא משום עדל"ת אבל אי הוי טעמא משום דמללה"נ לא מיתסר הנאת כלאים, תינח בשעת מצוה עצמה, אבל אשעת לבישה דאכתי לא עבד המצוה ל"ש זה, אע"כ טעמא דקרא משום עדל"ת, ודו"ק:

עוי"ל איס"ד טעמא משום מללה"נ א"כ לא איצטרך קרא דהא בכה"ת כולה אמרי' כן מסברא, וראיתי שבס' הנ"ל בעצמו הרגיש בזה וכ' דהקושי' עכ"פ קשיא עפימ"ש התוס' נדרוש איפכא דקרא אתי לאיסורא, ואי משום דלאיסורא לא איצטרך קרא דהא להנ"ל שפיר איצטרך קרא לאיסורא, ע"ש מיהא לפימש"כ לעיל דלקושטא דמילתא א"א למדרש קרא לאיסורא, לא מבעי למאן דל"ב מוכח ומופנה, א"כ לא דרשי' אלא משמעות דסמוכין ומשמעות משמע ל"ת שעטנז, אבל גדילים תעשה לך, אלא אפי' למאן דבעי מוכח ומופנה, מ"מ הלא הקשו בתוס' יבמות דף ה' בד"ה כלהו משעטנז דהא אפשר לומר כולי' סמוכין לכדרבא הוא דאתי' ותירצו דממשמעותא ילפי' גדילים תעשה לך מהם, א"כ, קרא לא מייתר ושפיר הומ"ל טעמא משום מצות לאו להנות נתנו אי לאו משום הני שינוי דילפינן לעיל ודו"ק היטב:

ג אמרי' בש"ס רפ"ק דיבמות עשה דל"ת גרידא מנלן, נפק"ל מכלאים בציצית, דא"ר ל"ת שעטנז גדילים תעשה לך ואר"א סמוכים מה"ת מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם

וכו', ואר"א מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה וכו', ואמר ר"י אפי' מאן דלא דריש סמוכין בכה"ת במשנה תורה דריש דהא ר"י ל"ד סמוכין ובמש"ת דריש משום דמוכח או מופנה, והכא מאי מוכח ומופנה, מכדי כתיב ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך, ל"ת שעטנז למה לי ש"מ לאפנוי, ופריך בגמרא הני מצרך צריכי דאי כתב רחמנא לא יעלה עליך הו"א כל דרך העלאה אסר רחמנא ואפי' מוכרי כסות כ"ר ל"ת שעטנז דומיא דלבישה דאית בי' הנאה, וכו' א"כ לכתוב רחמנא שעטנז צו"פ ל"ל ש"מ לאפנוי, עיי"ש כל הסוגיא ופירש"י הו"א אפי' מוכרי כסות שאין מתכוונים להנאת חימום, והקשה בחידושי רשב"א מכדי אליבא דר"י קאי השו"ט דלרבנן בלא"ה לא בעי' מופנה דהא דרשו סמוכין בכה"ת, ולר"י הא באמת אסור אפי' אינו מתכוין להנאת חימום דהא ס"ל דשא"מ אסור, ומתוך כך פי' דמוכרי כסות היינו היכא דאינו דרך לבישה ע"ש, ונראה לענ"ד לישב בס"ד פירש"י על נכון, דהנה בכל השו"ט הנ"ל יש לתמוה בהא דהוצרך הגמרא לאתויי הא דאר"א סמוכין מה"ת מנין דאינו נוגע לעיקר העניין שאנו דנין עליו דמאי נפק"מ מאיזה אסמכתא כילוף דדרשי' סמוכין הא ודאי כללא רוחא בישראל דדרשי' סמוכין, ולמאי הלכתא מייתא בזה אסמכתא דר"י גם הא דמייתא מיבמה שנפלה לפני מוכה שחין וכו' אין צורך למאי דקמן אטו כי רוכלא לחשוב וליזל כל מקומות דדרשינ' סמוכין, תו תמוה דמייתא הא דאמר ר"י אפי' מאן דלא דריש סמוכין בכה"ת במשנה תורה דריש משמע דאנן מצרכינן הא לעיקר דרשה דדרשינן עדל"ת מכאן, דאל"כ הל"ל הניחא לרבנן אבל לר"י דל"ד סמוכין מאי איכא למימר וע"ז הול"ל שאני הכא דהוי מוכח או מופנה, אבל השתא משמע דאפי' אליבא דרבנן איצטרך הא דרב יוסף: ונ"ל בס"ד לתרץ הכל ע"נ, עפ"י מה דאמרי' לקמן ו' בסוגיא תינח לתדבר"י אבל לרבנן מא"ל ותמהו בתוס' הא י"ל דלרבנן אין צריך הפנאה כלל דאינהו דרשי' סמוכין אפי' היכא דלא הוי מוכח ומופנה, ותי' בחידושי הרמב"ן דודאי לעניין מצות ציצית שפיר הוי ילפי' מסמוכין דכלאים בציצית שרי, מיהא למילף עדל"ת אכה"ת כולה א"א למילף עד שיגלה הכתוב כן בהדיא, משו"ה בעי' לרבנן נמי שיהי' מוכח או מופנה, והסבר דב"ק של הרמב"ן נ"ל בס"ד די"ל מסברא ודאי לא הוי אמרי' עדל"ת' ואדרבה הו"א דאינו יוצא י"ח היכא דמקיים המצוה ע"י דחיית הלאו דהו"ל מהב"ע וכבר מוכח בעלמא מקרא דמצוה הב"ע דאורייתא כדמשמע בריש לולב הגזול, משו"ה אי לאו דאית לן קרא למילף אכה"ת לא הוי ילפי' מכלאים בציצית עדל"ת דהו"א חידוש הוא דחידשה רחמנא גבי ציצית דוקא אבל בכה"ת כולה אדרבא ילפינן ממה דפסל רחמנא מהב"ע, משו"ה איצטרך קרא יתירא דהייני מוכח או מופנה כדי למילף אכה"ת כולה, ולפי"ז

נראה לי בס"ד לאידך גיסא דע"כ לא מצינו למילף עדל"ת מכלאים בציצית אלא למאן דדריש סמוכין בכה"ת א"כ לא הוי צריך למכתב ההפנאה משום כלאים בציצית גופא דת"ל מסמוכין ממילא ההפנאה דכ"ר היינו ללמוד על כה"ת קאתי', אבל למאן דלא דריש סמוכין נהי נמי דהכא הוי מוכח ומופנה, מ"מ כאן דליכא קרא יתירה לגלוי' דילפי' מנה אכה"ת שוב אמרי' דהכא דוקא חידוש הוא ובעלמא לא אמרי' עדל"ת משום דהוי מהב"ע ובזה יתפרש בס"ד כל הסוגיא כמין חומר דקאמר עדל"ת גרידא מכלן דנפק"ל מדכתיב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך, והכוונה מיד על מסקנא דשמעתין משום דהוי מוכח או מופנה מיהא לא מצינו למידין אלא אם דרשי' סמוכין אפי' בלא הפנאה א"כ שפיר י"ל דהפנאה דכ"ר הוא ללמד על כה"ת קאתי', משו"ה מייתא אסמכתא דר"א דאמר סמוכין מה"ת מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם, משמע דלעולם דרשי' סמוכין אפי' לא הוי מוכח ומופנה, מיהא כיון דדרשה זו אינו אלא אסמכתא בעלמא משו"ה מייתא עוד ראי' מיבמה שנפלה לפני מו"ש דדרשי' סמוכין אפי' היכא דלא הוי מוכח ומופנה, ותו מייתא הא דרב יוסף דאפי' מאן דל"ד סמוכין בכה"ת במשנה תורה דריש, א"כ מוכח דהא דמוכח ומופנה מילתא היא ולדרשא אתי, א"כ שוב לרבנן דדרשי סמוכין בכה"ת כל היכא דהוי מוכח ומופנה הו"ל קרא יתרה ולארויי אתי דלמוד כה"ת מני', מיהא כ"ז למאן דדריש סמוכין בכה"ת, אבל למאן דל"ד סמוכין, אלא היכא דהוי מוכח או מופנה, א"כ שוב באמת לא מוכח מכלאים בציצית אלא בעצמו אבל אכה"ת לא מצינו למילוף ע"ד ל"ת מכח סברת הרמב"ן הנ"ל, והשתא מתיישב פירש"י שפיר כמין חומר, דשפיר פירש בהך דמוכרי כסות משום דאינו מתכוין להנאת חימום ולא תיקשו קושי' הרשב"א הא אליבא דר"י קיימינן דלדידי' בעי' מוכח ומופנה, ולר"י דשא"מ אסור, ולהנ"ל. ניחא דאדרבה כל השו"ט דשמעתין לא מצי אזיל כ"א אליבא דרבנן דדרשי סמוכין אפי' היכא דלא הוי מוכח ומופנה וא"ש בס"ד דו"ק היטב: ועפ"י הנ"ל יתיישב ע"נ קושי' התוס' בשבת דף כ"ז שהקשו למסקנא דאמרי' שעטנז מופנה הוא א"כ צו"פ דכ"ר לתדבר"י ל"ל דהא כל מקום שנאמר בגדים סתם צו"פ הוא, ולהנ"ל י"ל דתדב"י ס"ל כר"י דלא דרשי' סמוכין אלא היכא דהוי מוכח ומופנה, וע"כ הכא איצטרך תרוויי' דאי לאו קרא יתרא לא הוי ידעי' אלא בכלאים בציצית גרידא, ואיצטרך קרא יתירא למדרש עדל"ת בכה"ת כולה כנ"ל נכון בס"ד, ודו"ק:

ועפ"י הנ"ל מתיישב לי דיש להקשות לתדבר"י דס"ל בסוף הקומץ דארבעתן ארבע מצות, א"כ מנלן למילף מציצית דעדל"ת מה לציצית שכן ישנו ד' מצות, ועיי"ש דשמואל פסק כרי"ש בזה ע"ש, והנה לפי מש"כ התוס' בריש יבמות דלענין עדל"ת אין חילוק בין ישנו

ב' לאוין או לאו א' י"ל הה"ד לענין הדוחה נמי אין חילוק בין ב' מצות או מצוה א', מיהא לשיטת הכריתות דס"ל באמת דאין עשה דוחה ב' ל"ת, כי היכא דאמרי' לענין לאו הכל"ע לא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי, א"כ ההד"נ לעניין העשה י"ל כן, וגם אליבא דתוס' צ"ע דמ"מ פירכא מיהא הוי מה לציצית שכן ישנו ד' מצות ולאו א' ואין לומר דבכ"ע התיר רחמנא אפי', יש לו ג' ציצית ממינו וא' מאינו מינו, באופן דלא צריך לדחוי הל"ת רק מחמת המצוה חדא מ"מ הא גופא מנלן דילמא קרא כמשמע גדילים תעשה לך מהם דוקא על ארבע כנפות, אבל אם אין צריך לכלאים אלא בכנף א' דילמא איה"נ דלא דמשום מצוה חדא אין הל"ת נדחית, מיהא לפימש"כ י"ל דתדבר"י דריש סמוכין בכה"ת וא"כ אי לא למילף אכה"ת דעדל"ת לא הוי צריך לכתוב הפנאה בציצית, וא"כ שפיר ילפינן מנה אכה"ת ובהנ"ל יתיישב כמו כן קושי' התוס' מנלן למילף מציצית דעדל"ת, אדרבה נילף משריפת קדשים ביו"ט, דאין עדל"ת, ולהנ"ל א"ש דע"כ ההפנאה דכתב רחמנא בציצית הוא לילפותא אכה"ת כולה, דלגופא לא איצטרך דת"ל משום סמוכין גרידא ודו"ק: ודע דאין להקשות על מש"כ לעיל בשם הרמב"ן דללמד עדל"ת על כה"ת צריך קרא יתרא דאל"כ הו"א דוקא הכא חידוש הוא דחידש רחמנא כן א"כ איך ס"ד למילף עדל"ת מראשו של מצורע, הא אכתי היכן מצינו למילף עני' אכה"ת ובנזיר דף כ"ח איכא מ"ד דיליף מהתם לקושטא דמילתא, ולהרמב"ן הנ"ל תיקשי דילמא דוקא התם אמרי' כן ולא בעלמא י"ל הא אמרי' בגמרא דמהתם בלא"ה א"א ללמוד דמה ללאו דהקפה שכן אינו שוה בכל וע"כ משום דלאו שאש"ב כבר נלמוד ותקנו ובאם אינו ענין הוא דילפינן לה א"ע לגופי' תנהו עניין אעלמא א"כ שוב ליכא למיפרך מידי ודו"ק היטב:

ד כתבו התוס' ביבמות דף ד' ע"ב דאפי' שני חוטי לבן של צמר שרי בפשתן אע"ג דאפשר במינו כדאמרי' במנחות מגו דתכלת פטרה לבן נמי פוטר, ולבן של פשתן נמי פוטר טלית של צמר, דמגו דלבן של צמר פוטר בשל פשתן של פשתן נמי פוטר של צמר, והייני במקום דאיכא תכלת, ועיי' בש"ס מנחות דף מ' תכלת אין בה משום כלאים אפי' בטלית פטורה כגון הטיל למוטלת דכי שריא רחמנא כלאים בציצית לגמרי אשתרי ועיין שם בתוס' דאפי' בלילה אין בה משום כלאים דלגמרי אשתרי עיי"ש, ותמוה לי מאוד א"כ איך מצינו למילף עדל"ת מכלאים בציצית, התם ע"כ טעמא לאו משום דחי' דהא דתי' לא שייך אלא בזמן מצותה וכ"כ היכא דלית לי' ברירא אחרינא, וכדאמרי' לעניין טומאה דחוי' דהיכא דאיכא טהורין צריך למהדר אטהורין, וכיון דהכא רחמנא שרי לגמרי ע"כ טעמא לאו משום דעדל"ת הוא, והוא תמוה גדולה בעיני ותו ג"כ כיון דעדל"ת בכה"ת מכלאים בציצית הוא דילפי' א"כ נימא כן בכל עדל"ת דלגמרי אשתרי, ואפשר דבאמת

הי"ט דרש"י דס"ל בכל עדל"ת לגמרי הותרו עיי' בברכות דף כ' בפירש"י בד"ה שב וא"ת, וכן כתב בס' הליכות עולם דעדל"ת הותר לגמרי, אבל מ"מ עדיין אינו מספיק כלל דאפי' הותר היינו לצורך מצותה, אבל בלילה דלאו זמן מצותה וכ"כ בהטיל למוטלת לא שייך בה כלל, ואין לי ליישב קושי' זו אם לא דנימא, דעדל"ת הוי מוכח מכלאים בציצית אפי' בלא הפנאה רק ממשמעותא דסמוכין גרידא ומדכ"ר הפנאה דצו"פ ש"מ דלגמרי אשתרי גבי ציצית, וממילא מוכח שפיר עדל"ת בכה"ת כולה מדאיצטרך קרא יתירא גבי ציצית דלגמרי אישתרו דבשלמא אי בכה"ת עדל"ת שפיר איצטרך קרא בציצית. דאל"כ הו"א בציצית נמי דוקא משום דחיית הל"ת שרי ודוקא בזמן חיובא ובזמן דא"א באופן אחר, משא"כ אי בכה"ת אין עדל"ת א"כ בלא"ה הוי ידעי' דבציצית לגמרי שרי' רחמנא דהא מצד דחי' לא הוי שרי' דהא אין עדל"ת בכה"ת. אלא ודאי מדהוצרך קרא יתרא דאישתרי ש"מ דבכה"ת אמרי' עדל"ת ולפי"ז לא אמרי' להאי דינא אלא אליבא דמאן דדריש סמוכין בלא מוכח ומופנה ודו"ק:

ה אמרי' בבכורות דף י"ז אמר ר"פ הכל מודים ברחל הבאה מן העז דצמרה פסול לתכלת. דכתיב לא תלבש שעטנז צו"פ, מה פשתן שלא נשתנה אף צמר שלא נשתנה. וכי היכא דלא מיתסר בכלאים הה"ד דפסול לתכלת מדכתיב גדילים תעשה לך וכו'. וקשיא לי לפי מש"כ הר"ן בפ"ק דקידושין דמסמוכין לא מצינו למילף אלא חדא מילתא ואין זה כמו היקש דלכולי איתקש, ע"ש בדף ל"ד, א"כ האי סמוכין מבע"ל למשרי שעטנז בציצית, וא"כ איך מוכח הא דר"פ, מיהא לפי מש"כ התוס' ביבמות דף ה' ע"ב בד"ה כולהו משעטנז נפקא, שהקשו דילמא כולי לכדרבא הוא דאתי דצו"פ פוטרן שאר מינים, ותירצה דממשמנותא דקרא נפק"ל, לא תלבש שעטנז אבל גדילים תעשה לך מהם א"כ י"ל הא דר"פ נמי מוכח ממשמעותיה כיון דצמר ופשתים מוכח דמיירי בצמר שלא נשתנה וע"ז קאמר רחמנא דגדילים תעש' לך מהם, אבל לפימש"כ לעיל אות ב' להוכיח מש"ס מנחות דף ל"ט בכוונת התוס' הנ"ל דעל דרשא דרבא הוא דכתבו התוס' כן אבל כלאים בציצית ע"כ איצטרך למילף מהפנאה, א"כ אכתי קשיא, ותו דאכתי תיקשי אהא דפריך הגמרא ולתדבר"י טעמא דכ"ר צו"פ הא לא"ה הו"א ציצית בכלאים אסור והא תכלת עמרא הוא וא"ר עשה תכלת בבגד של פשתן. ולהנ"ל הא בצמר רחל הבא מן העז אין בו משום כלאים, ונהי דצמרה פסול נמי לתכלת היינו מדכתיב צו"פ בכלאים, וסמיך לי' גדילים תעשה לך אבל בלא זה הו"א צמרה כשר לתכלת, ושפיר מצי למיעבד תכלת באופן שאין בו כלאים, ואין לומר אי לא הוי כתיב בכלאים צו"פ לא הוי ידעי' נמי דלית בו משום כלאים ועיקר קושי' הגמרא אינו אלא למה לי' למדרש מצו"פ ת"ל

בלא"ה מוכח כן מדתכלת עמרא הוא, ז"א כיון דלתדבר"י ס"ל כ"מ שנאמר בתורה בגדים סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צו"פ, אף כל צו"פ א"כ הא גופא הוי ידעינן דבעי' צמר שלא נשתנה, מדפרט לך הכתוב באחד מהם, וא"כ ממילא מוכח דכלאים נמי לא הוי אלא בכה"ג. אבל תכלת לא הוי ידעי' דפסול מרחל הבא מן העז ושפיר הוי משכחת לה תכלת בטלית של פשתן דליכא כלאים, ושפיר איצטרך צו"פ למשרי כלאים בציצית ואפשר לומר כיון דחזינן דבכ"ד דבעי' צמר הקפיד' תורה דבעי' דוקא צמר שלא נשתנה, א"כ מסברא אמרי' דצמר של רחל הבאה מן העזים אינו כצמר כבשים אלא כצמר שאר מינים וממילא ידעי' דלאו עמרא הוא, וצמרה פסול לתכלת ועדיין צע"ג ודו"ק:

ו הנה מדכתיב לא תלבש שעטנז וכו' וסמיך לי' גדילים תעשה לך ילפי' בגמרא למשרי כלאים בציצית, וכ' התוס' ברפ"ק דיבמות דאיפכא ליכא למימר אפי' במקום גדילים לא תלבש שעטנז, דא"כ לשתוק קרא מניה ומסברא נמי ידעי' דמהיכ"ת, והקשה המהרש"ל למ"ד עדל"ת שיב"כ ויליף מדאיצטרך קרא דאין כאו"א דוחה שבת ש"מ דבעלמא דחי א"כ הדר' קושי' התוס' לדוכתא נימא איפכא, במקום גדילים לא תלבש שעטנז, והתוס' ביבמות דף ו' הקשו כעין זה למה לי קרא בכלאים בציצית אלא דהמהרש"ל הוסיף בקושי' דנדרוש איפכא, ותי' דציצית, ליכא למילף משאר מצות, דשאני הכא דהא אפשר לקיים בטלית של צמר, ע"ש ותו קשיא לי דהא למסקנא קרא דצו"פ איצטרך לכדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכתיב צו"פ הא כיצד צו"פ פוטרין בין במינן בין שלא במינן שאר מינים אינם פוטרין אלא במינם, וא"כ שוב קשיא קושיא התוס' נדרוש איפכא. ונראה לי בס"ד דע"כ לא קשי' להו להתוס' דנדרוש איפכא אלא בס"ד מקמי' דמסקי' להא דרבא, והוי דרשי' התירא דכלאים בציצית, מהפנאה דצו"פ, אבל למסקנא דאמרי' בגמרא כולי משעטנז נפקא, והקשו התוס' שם דילמא כולי לכדרבא הוא דאתי, דממשמעותא נפק"ל דהך קרא ל"ת שעטנז וכו' גדילים תעשה לך מהם א"כ בלא"ה לק"מ דנדריש קרא איפכא, לא מבעי' אם נפרש כוונת התוס' דשניהם ממשמעות נפק"ל בודאי לק"מ, אלא אפי' אם כוונת התוס' כמו ש"כ לעיל, דדוקא הא דרבא מוכח ממשמעות אבל עדיין לא מוכח מזה דכלאים שרי, די"ל גדילים תעשה לך מהם קאי אשאר בגדים שאינם כלאים, וכלאים בציצית לא מוכח אלא מהפנאה דשעטנז מ"מ כיון דע"כ דרשינן הא דרבא א"כ קרא מסיפא לרישא נדרש גדילים תעשה לך מהם, שוב ליכא למדרש קרא מרישא לסיפא, דו"ק, ובזה ממילא יתורץ שפיר קושי' מהרש"ל הנ"ל דלמסקנא דילפי' עדל"ת מדאיצטרך קרא גבי שבת, ליכא למימר דקרא איפכא מוכח, דהא ע"כ

דרשי' קרא לכדרבא, וע"כ משמעותא דקרא גדילים ת"ל מהם מיהא לתדבר"י דלית לי' הא דרבא, ליכא למימר כהנ"ל וצ"ל כתי' המהרש"ל:

ז קיימל"ן נשים פטורי מציצית משום דהו"ל מ"ע שהזז"ג, והקשו בתוס' נחייב נשים בציצית מדרשא הנ"ל דכל שישנו בלא תלבש שעטנז ישנו בגדילים, דהא אמרי' במנחות ובעירובין גבי כהנים איצטריכו לי' סד"א כיון דאינם בלא תלבש שעטנז אינם בגדילים, קמ"ל נהי דאישתרי בשעת עבודה שלא בשעת עבודה מי אישתרי, משמע דאלו הוי משתרי גם שלא בשעת עבודה באמת הוי אמרי' כן דפטורי מציצית מחמת דרשה הנ"ל כש"כ דאית לן למימר הכי לחומרא, לחייב נשים, ונלענ"ד לתרץ בס"ד דבאמת כתב הר"ן בפ"ק דקדושין דדוקא בהקישא אמרי' אין היקש למחצה ואיכא למדרש כמה דרשות אבל מסמוכין לא מוכח אלא חדא מילתא, ע"ש, וי"ל דגם התוס' ס"ל כן אלא דקשיא להו מהיכ"ת למדרש כלאים בציצית, דילמא לחומרא מדרש לחייב נשים בציצית וע"ז מייתו ראי' מעירובין הנ"ל דהא חזינן דהך דרשא עדיפא דהא הוי ס"ד למפטר כהנים מציצית, ושפיר הקשו בתוס' מיהא נ"ל בס"ד דהנה התוס' הקשו מנ"ל למילף עדל"ת מכלאים בציצית דילמא שאני כלאים דהותר מכללו אצל בגדי כהונה, ותירצו דהתם נמי לאו משום דהותר אלא משום דעדל"ת, וכ"ז לקושטא דמילתא לא אישתרי אלא בשעת עבודה אבל אלו הוי אמרי' דאפי' שלא בשעת עבודה הותרה כלאים בכהנים באמת לא הו"מ למילף עדל"ת מכאן, ועפ"י הנחה זו נראה לי דיש ליישב קושי' התוס' דודאי א"א למילף תרתי מסמוכין כמש"כ הר"ן וא"כ ודאי ניחא לן טפי למדרש מידי דאיתא בכה"ת כולי ולא נצטרך לומר דחידש הוא שחידשה תורה בכאן מילתא דליתא בכה"ת ממה דנדרוש מני' דבר שיהא נצטרך לומר דכאן הוא חידש דליתא בשער דוכתא משו"ה בשלמא אי נדרוש קרא לכלאים בציצית א"כ לא נפיק ציצית מכללא דכה"ת, דהא באמת ילפינן מזה דבכה"ת כולי נמי דינא הכי דע"דל"ת, משא"כ אם נדרוש דנשים חייבות בציצית א"כ נצטרך לומר דחידש הוא שחידשה תורה בציצית דהא בשאר מ"ע שהזז"ג נשים פטורות משו"ה עדיפא למדרש קרא לכלאים בציצית וכ"ז לעניין קושי' התוס', משא"כ בעירובין שפיר קאמר הגמרא הו"א דכהנים פטירי מציצית משום דליתנייי' בלא תלבש שעטנז, משום דלפום האי ס"ד דכהנים משתרי בכלאים אפי' שלא בשעת עבודה בלא"ה ליכא למילף מהכא דהא איכא למיפרך מה לכלאים שכן הותר מכללו שוב הוי ס"ד שפיר דעדיף למדרש קרא אפטורא דכהנים, ושפיר קאמר בגמרא, משא"כ לקושטא דמילתא דכהנים לא אישתרי אלא בשעת עבודה א"כ כלאים לא הותר מכללו ושפיר מצינו למילף מני' אכה"ת כולה עדיף לן דרשה דכלאים בציצית מלמדרש פטורה דנשים כן נראה

לענ"ד בסיד נכון, ואין להקשות גם לס"ד עכ"פ הוי מצינו למדרש מיהת בעדל"ת במידי דהותר מכללו ז"א דלזה לא איצטרך קרא דת"ל מראשו דמצורע כדאיתא ביבמות דף ה', ודו"ק היטב, ועי' מש"כ מזה עוד במצות כלאי בגדים ודו"ק, ועי' בריטב"א קידושין שכתב בתי' קושי' הנ"ל דלא מסתבר למדרש לחייב נשים לאפוקי מכללא דכה"ת כולי, ובהפלא"ה שם תמה על הריטב"א הא גם בכהנים קאמר בגמרא דאי הוי פטור מכלאים הוי דרשי' קרא למפטרי מציצית אע"ג דמפקי מכללא דכה"ת ע"ש, ולפי מש"כ דברי הריטב"א מכוונים שפיר ובכלל דבריו דברי, ועיי"ש בס"ד:

ח ולעניין אי נשים כשירים לעשות ציצית יש מחלוקת הפוסקים התוס' והרא"ש ס"ל דאשה כשירה לעשותם והכי פסק המחבר בשו"ע סי' י"ד ס"א, והרמ"א כ' ויש מחמירין וע"ש במג"א שהקש' דהא בכל דוכתי דרשי' בני ישראל ולא בנות ישראל כדאיתא בקידושין דף ל"ו ומנחות דף ס"א א"כ ה"כ נמעט נשים, וראיתי בס' ביאור מרדכי שתי' שפיר עפ"י קושית התוס' הנ"ל נדרוש מסמוכין דנשים חייבות בציצית דכל שישנו בל"ת שעטנז איתא במצות גדילים, ותירצו שפיר דהקישא עדיף מסמוכין וכבר מוכח מהקישא דנשים פטורות ממ"ע שהזז"ג עיי"ש, וכ"ז לענין קושיית התוס', אבל לענין זה יש לומר שפיר דעכ"פ ילפי' מהקישא הנ"ל דאיתנייהו בעשיית גדילים, ולגלוי' דלא ממעטי' מבני ישראל אלא נכרים ועפי"ז יש ליישב שפיר קושיות התוס' בפ"ק דיבמות דף ו' למאי דס"ד דגמרא דעדל"ת שיב"כ א"כ כלאים בציצית דכ"ר למה לי' ולהנ"ל י"ל דהוי ס"ל להגמרא דקרא דסמיכות הנ"ל איצטרך להכשיר נשים לעשיית ציצית, מיהא עיקר תי' הנ"ל אינו מספיק לקושיי' המג"א, כי היכא דלא מחייבי' נשים בציצית משום דלא אתי סמוכין לאפוקי מהקישא, כש"כ דהו"ל למימר דלא אתי לאפוקי ממשמעות הכתוב בני ישראל ולא בנות ישראל ותו דלפי מש"כ לעיל א"א למדרש מסמוכין תרתי דרשות וכמש"כ הר"ן בפ"ק דקידושין עי"ש וכיון דלמסקנא איצטריך סמוכין למשרי כלאים בציצית תו לא מצינו למילף מני' דנשים כשרות לעשיית ציצית, וקושי' המג"א קיימת ומ"מ קושי' התוס' הנ"ל מתיישב שפיר עפיד"ז ודו"ק:

ט וראיתי להגאון מהרש"ק שכ' בהגה"ת השו"ע הנ"ל די"ל הני פוסקים לא פליגו דודאי מצד עצמה אשה פסולה לעשותן שיצא בו איש אבל בתורת שליחות דהיינו אם איש עשאה שליח לעשות לו ציצית בזה אשה כשרה דנהי דשליחות נמי ל"ש במידי דל"ש בגוי' מ"מ בזה כיון דאשה יכולה לקיים מ"ע שהזז"ג שפיר נחשב איתא בדנפשה, ע"ש, והנה מש"כ דזה חשוב איתא בדנפשה, לכאור' יש ראי' לדבריו מש"ס קידושין רפ"ב דאמרי' בגמרא דאיצטרך קרא למעוטי נכרי לשליחות דתרומה אע"ג דליתא בתרומה

דנפשי' סד"א הואיל ותנן נכרי וכותי שתרם את שלו תרומתי תרומה הו"א דשליח נמי מצי משוי קמ"ל א"כ מוכח דאי לאו דמעטי' קרא בהדי' הו"א דאיתא בתורת תרומה, ה"כ י"ל גבי נשים, אלא דלפי"ז צ"ע א"כ בתפילין נמי אמאי ממעטי' נשים מוקשרתם וכתבתם משום שאינה בקשירה אינה בכתיבה הא י"ל קרא לא ממעט אלא מי שאינו בקשירה כלל, אבל נשים הואיל דיכולה לקיים מצוות תפילין אם תרצה א"כ חשיב איתא בקשירה, וע"כ צ"ל דאינו דומה לש"ס קידושין שם, דדוקא בתרומה הואיל וחל שם תרומה על התבואה שהפריש הו"א שחשיב עי"ז איתא בתרומה דנפשי' משא"כ במצוה דל"ש זה ולא שייך לדין בו אלא משום חיובא דגברא אמרי' דקרא ממעט כל שאינו בחיוב קשירה אינו בכתובה, ובעיקר מה שרצה לחלק בזה בין אם משוי לי' שליח, א"כ קשה אמאי לא אמרי' כן גם גבי תפילין ולפימש"כ הרשב"א בפ"ק דחולין דף י"ב דמידי דמצי למיעבד בלא שליחות הבעל דבר לא שייך בי' עניין שליחות אפי' אם עשאו על פי משלחו א"כ בלא"ה לא שייך לעניין עשיית ציצית וכתיבת תפילין עניין שליחות דהא אין צורך כלל לשליחות ודו"ק:

י בהא דשרי רחמנא כלאים בציצית כתב הרב"י בסי' י"א בשם רבנו ירוחם ת"ל חוטי פשתן פוטרין בבגד צמר, וכן להיפוך דכלאים בציצית מותר ודוקא כשאינו מוציא ממינו אבל אם מוצא ממינו לא יטיל בו כלאים כדאמר ר"ל כ"מ שאתה מוצא עול"ת וכו' והרב"י כתב דאינו נ"ל אלא אעפ"י שאין מצוי לו ממינו מאחר שאפשר לקיים שניהם אלו הי' מצוי לו לא דחינן את ל"ת, ע"ש, ולדבריו ע"כ הא דשרי רחמנא כלאים בציצית היי"ד בזמן דאיכא תכלת דאז א"א לקיים שניהם דע"כ תכלת בטלית של פשתן א"א בלא כלאים ומגו דתכלת פוטר לבן נמי פוטר אבל היכא דליכא תכלת אפשר לקיים שניהם מקרי כיון דעכ"פ משכחת לה לקיים שניהם אלו הוי מצוי לו והנה כבר הקשו על מרן הרב"י בשאג"א ס"ו ובתשו' ברית אברהם סי' א' ובתשו' בית אפרים סי' ה', מהא דאמרי' בשבת דף ל"ג ולאביי אליבא דר"ש למאי דס"ד מעיקרו האי בשר מאי עבד לי' באומר אבי הבן לקוץ בהרת בנו הוא דקמתכוין ואי איכא אחר ליעבד אחר כדר"ל כ"מ שאתה מוצא עול"ת וכו' לא צריכא דליכא אחר דמבואר אע"ג דהוי אפשר לקיים שניהם אי איכא אחר השתא מיהת דליכא אחר אמרי' עדל"ת ע"ש והנה בפשטות הי' נ"ל לתרץ, דע"כ לא כתב הרב"י כן אלא לגבי מצות ציצית דאם איכו לובש טלית בת ד' כנפות ליכא ביטול מצוה, א"כ שפיר אמרי' דמקרי אפשר לקיים דהא מצי לאמתוני עד דאתרמי לי' ציצית ממינו משא"כ במילה אי ליכא אחר ל"ש לומר דהוי אפשר לקיים שניהם דימתין עד דמזדמן לי' אחר דהא אדהכי והכי יבטל מצות עשה דביום השמיני, מיהא אחר

העיון אין זה מספיק דהא כ' התוס' בכתובות דף מ' דלא מיחשב אפשר לקיים שניהם מחמת שלא ילבוש טלית של פשתן כיון דעכ"פ בטלית של פשתן לא אפשר למיעבד בלא כלאים וכוונת דבריהם מבואר שם בפנ"י דעיקר מצות ציצית לא חייבי רחמנא אלא אחר הלבישה כדכתיב אשר תכסה בה, וא"כ א"א לומר שלא ילבוש טלית של פשתן דהא בלבישה לא עביד איסורא א"כ לא באנו לדין אלא על חיוב עשיית ציצית אחר הלבישה, וע"ז ל"ש לומר אפשר לקיים שניהם כיון דהשתא מיהת א"א לו למיעבד תכלת בלא כלאים, וא"כ שוב א"א לומר חילוק הנ"ל דהשתא מיהת כיון שכבר לבוש טלית זה אם לא יטיל ציצית הרי מבטל מ"ע והו"ל לומר דזה לא מקרי אפשר לקיים שניהם, ואפ"ה ס"ל להב"י דלא דחי, ושפיר קשי' להו להגאונים הנ"ל מש"ס שבת הנ"ל, והנלענ"ד בס"ד, דבעיקרא דפלוגתא הנ"ל של הרי"ו עם הרב"י אם זה מקרי אפשר לקיים שניהם, לכאור' צדקו מאוד דברי רבינו ירוחם, דהא מבואר בנימוקי הרמב"ן עה"ת בטעמא דעדל"ת אע"ג דל"ת חמירא, ח"ל כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו ולכן מצות עשה גדולה כמו שאהבה גדולה מיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע ולכך אמרו דאתי עודל"ת, עכל"ק, וא"כ נהי דבאפשר לקיים שניהם לא שייך האי סברא דהרי ע"כ לאו מחמת שאהבה דוחקתו לקיים המ"ע קעבר על הל"ת דהא הוי מצי לקיים שניהם, אבל תינח היכא דמצוי לו לקיים שניהם השתא הכא, משא"כ אי לא מצי לקיים שניהם מאי איכפת לן דהו"מ לקיים שניהם אי הוי מתרמי לי' סוף סוף השתא כיון דאהבת השם דוחקו לקיים מצותו וא"א לו בלא דחיית הל"ת שפיר אמרי' דעדל"ת, וצדקו דברי רבינו ירוחם, וצ"ל בטעמא דמרן הרב"י דודאי אלו הוי ברור לן טעמא דעדל"ת הוא מחמת סברת הרמב"ן הנ"ל באמת הוי אמרי' כשיטת רי"ו אבל מאן מוכח דהיינו טעמא דקרא, הא קיימ"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, והא דעדל"ת לא נדע אלא מדשרי רחמנא תכלת בכלאים. א"כ אימור דוקא בכה"ג דאין מציאות לקיים המ"ע בטלית של פשתן אלא באופן זה אבל אי הוי דרשי' טעמא דקרא ודאי הוי אמרי' טעמא דעדל"ת הוא מטעמא דכ' הרמב"ן, ואז באמת היה הדין דין אמת כמש"כ הרי"ו, ולפי"ז לק"מ מהא דשבת דף קל"ג דהתם קאי הגמרא אליבא דר"ש כדאמרי' ואביי אליבא דר"ש למאי דס"ד מעיקרו האי בשר מאי עבד לי' ע"ז שפיר משני דליכא אחר אבל למאי דלא קיימ"ל כר"ש ולא דרשי' טעמא דקרא שפיר קאמר הרב"י דזה לא מקרי א"א כן נראה לענ"ד נכון בס"ד, ודו"ק:

סימן ד

בענין קשר עליון דאורייתא כתב הטור באו"ח סי' י"א וכ"ה בשו"ע שם יעשה נקב באורך הטלית לא למעלה מג' וכו' והרב"י הביא בשם בה"ע, דיעשה ב' נקבים ויטיל ציצית בתוכם ויוציא אותם לצד אחד, והקשה המג"א קושי' עצומה מהא דאמרי' בש"ס מנחות דף ל"ט א"ר ש"מ קשר עליון דאורייתא דאס"ד לא"ד כלאים בציצית דשרי רחמנא היכא משכחת לה הא קיימ"ל התוכף תכיפה אחת אינו חיבור ואיס"ד דעושה ב' נקבים הו"ל ב' תכיפות כדאיתא בסוף כלאים, ואפי' לדעת הטור ביו"ד סי' ש' דאינו חיבור עד שיקשור מ"מ האיך קאמר בגמרא והא קיימ"ל התוכף תכיפה אחת אינו חיבור הול"ל הא קיימ"ל אינו חיבור עד שיקשור, והניח בקושי', והנלענ"ד בס"ד ביישוב קושי' זו עפימש"כ הרב"י בשם מהר"י אבוהב. דבעל העיטור מפרש הא דאמרי' על הקרן פסולה משום דהיא בעלת ח' ואנן בעינן בעלת ארבע ופירוש הדבר כיון דבכל הצד שתהפוך הטלית ואנו יכולין להשתמש באלו הציצית והרי הוא כאלו הי' כאן שמונה ציצית, ע"ש, ולפי"ז נראה דיש ליישב קושי' מג"א הנ"ל די"ל דוקא לקושטא דמילתא דקשר עליון דאורייתא וצריך לקשרם באופן שד' חוטין שמצד זה וד' חוטין שמצד זה חוברו להם יחדיו מיחזי כשמונה ציצית אבל אי לא הי' צריך לקשרם א"כ החוטין שמצד זה יתפרדו מהחוטין התלוין מצ"א לא מתחזי כשמונה וא"כ מיישב קושי' המג"א בפשיטות דהבעל העיטור ל"ק אלא לקושטא דמילתא דכבר ידעי' דקשר עליון דאורייתא:

עוד נ"ל בס"ד דבאמת פליגי תנאי במנחות דף י"ב דאליבא דרבנן עשאן על הקרן כשרה אלא דאנן קיימ"ל כראב"י דפוסל בעשאן על הקרן ועל הגדיל ע"ש, והנה לפי מש"כ המהרי"א בטעמא של בה"ע ע"כ צ"ל, דבה"ע ל"ק אלא למאי דקיימ"ל כראב"י אבל אליבא דרבנן דעשאו על הקרן כשר, ע"כ סגי בנקב א' וכ"כ בס' מעייה"ח ע"ש, ולפי"ז י"ל דרבה דייק כן דעכ"פ אליבא דרבנן ע"כ מוכח דקשר עליון דאורייתא, ועיי"ש בפירש"י שכ' דקשר עליון דאורייתא מהלל"מ, ולכאורה תמוה ת"ל מדכ' רחמנא דכלאים בציצית שרי', ולהנ"ל מדוקדק מאוד בעזה"י דבאמת לא מוכח כן אלא אליבא דרבנן דראב"י מיהא כיון דלרבנן ע"כ צ"ל כן. ממילא אמרי' כן גם אליבא דידן דקיימ"ל כראב"י דכיון דהוא הלל"מ אליבא דרבנן, ובהלל"מ לא אשכחן פליגתא בפרט לפימש"כ הרמב"ם בהקדמתו לזרעים, ונהי דאשכחן בכ"ד פליגתא גם בהלכ"ט כמו שכבר השיגוהו האחרונים היינו בדין מדיני המצוה אבל לא במה שנוגע לעיקר אופן עשיית המצוה על איזה אופן תהי' נעשית כדרך ש"כ הרמב"ם גבי פרי עץ הדר וא"ש בס"ד, ובזה יש ליישב ע"נ קושיי' התוס' שם במנחות וכ"ה ביבמות דף ד' ע"ב אהא דפריך לתדבר"י

למה לי דכתב רחמנא צו"פ למשרי כלאים בציצית ת"ל דבגדים היינו צו"פ ותכלת עמרא הוא, והקשו בתוס' הא אי לאו דשרי רחמנא כלאים בהדי' הוי אמרי' קשר עליון לאו דאורייתא, וא"כ תכלת בטלית של פשתן לאו כלאים הוא ע"ש ולהנ"ל ניחא בס"ד דהא דאצטרך למידק כנ"ל היינו אליבא דרבנן דעשאו על הקרן כשרה, אבל למאי דקיימ"ל פסולה וא"כ ע"כ צריך לעשות ב' נקבים בלא"ה הו"ל כלאים משום שתי תכיפות וכקושי' המג"א וא"כ שפיר פריך הגמרא: וא"ש בס"ד ודו"ק:

ובעיקר דיוקא דאמרי' קשר עליון דאורייתא מדשרי רחמנא כלאים בציצית, הקשה בס' טה"ק הא קרא לא מייתר דאיצטרך לכדרבא דצו"פ פוטרין בין במינן בין שלב"מ, אלא שהתוס' כתבו ביבמות דף ה' ע"ב דממשמעותא דקרא נפק"ל דכלאים בציצית שרי, דהכא משמע ל"ת שעטנז צו"פ יחדיו גדילים תעשה לך מהם וא"כ דילמא באמת קשר עליון לאו דאורייתא ואיה"נ דכלאים בציצית לא שרי', ונלענ"ד דלק"מ, דבאמת הא דדייק רבה ש"מ דקשר עליון דאורייתא לאו מקרא קדייק כן דאיה"נ דמקרא לא מוכח מידי כקושי' הנ"ל, אלא הוכחתו הוא דהדין דין אמת מדהלכה רווחית בישראל דכלאים בציצית שרי ואיס"ד דקשר עליון ל"ב מדאורייתא א"כ אמאי שרי' רחמנא כלאים בציצית הא אפשר לקיים שניהם, בלא קשר, א"ו דקשר עליון דאורייתא ובזה מדוייק מאוד הא דפירש"י דקשר עליון דאורייתא הוא מהלל"מ, ורבים ראו כן תמהו הא מוכח כן. מדכתיב צו"פ, ולהנ"ל א"ש בס"ד, דבאמת מקרא לא מוכח מידי כיון דקרא לא מייתר כמ"ש התוס' וכמו שהקשה בס' טה"ק הנ"ל, וע"כ פירש"י דבאמת רבה לאו מקרא מוכח כן אלא מדאמרי' דכלאים בציצית שרי' ש"מ דע"כ הלל"מ דקשר עליון דאורייתא כן נראה בס"ד נכון בכוונת רש"י:

וראיתי בס' ישוי"ע שהקשה לשיטות הסוברים דכלאים בציצית לגמרי שרי' רחמנא, ואפי' בלילה דלאו זמן ציצית, א"כ היכא מוכח דקשר עליון דאורייתא, נהי נמי דהו"מ למיעבד בלא כלאים מ"מ כלאים בציצית רחמנא שרי', ונ"ל דלק"מ - דא"כ יקשה יותר היכא מצינו למילף מזה דעדל"ת הא שאני הכא דהתורה התירתו לגמרי, וע"כ צ"ל, דאי לאו דניתן לדחות בפי"א משום דעדל"ת, לא הוי שרי' רחמנא, וא"כ קדשי' הנ"ל לק"מ דאי לאו דקשר עליון דאורייתא לא הוי צריכנא לאסוקי לעולם לדחיית הל"ת וכש"כ דלא הו"מ אמרי' דהותרה כלאים בציצית. כנ"ל ברור בס"ד ודו"ק:

ובעניין קושי' המג"א הנ"ל לשיטת בעל העיטור ראיתי בס' ישיעת יעקב שתי' דבר נכון די"ל טעמא דהפוסקים הנ"ל דבעי' ב' נקבים משום דקיימ"ל דאם עשה הציצית למטה מקשר אגודל דזה לא מקרי על הכנף אלא תחת הכנף, ואם כן י"ל דאי קשר עליון

דאורייתא ע"כ האי ועשו להם ציצית קאי על הקשר של הציצית כלומר שיקשרו ציצית על כנפי בגדיהם ולא תחת הכנף, וכל היכא דעושה רק נקב א' בכנף ואח"כ מכניס לשם הציצית ועושה הקשר הו"ל תחת הכנף וע"כ הצריכו ב' נקבים דאז עושה הקשר תיכף כשמוציא הציצית מהנקבים ושפיר הוי הקשר על הכנף, וכ"ז לקושטא דמילתא דקשר עליון דאורייתא, אבל אי לאו דצריך לקשר מה"ת א"כ ועשו להם ציצית לא קאי על הקשר כלל, ויכול לעשות הקשר גם תחת הכנף באמת לא הוי צריך כ"א נקב אחד, וכלאים לא הוי הותר כלל דהא תכיפה אחת אינו חיבור, וא"כ קושי' המג"א מתורצת שפיר והוא כו"פ, ומ"מ לפי מש"כ הרב"י בטעמא דבה"ע משום דכתיב על ארבע כנפות ולא ח' שפיר הקשה המג"א, ותו יש לגמגם על עיקר טעמו הנ"ל שחידש דנהי דקשר עליון דאורייתא, ועשו קאי על הקשירה מ"מ אין קפידא אי עושה הקשר תחת הכנף דהאי על כנפי בגדיהם ולא תחת הכנף לא קאי על הקשירה אלא על הציצית וה"ק ועשו כלומר שיקשרו להם הציצית על כנפי בגדיהם ולאפוקי שלא יהי' הציצית תחת כנפי בגדיהם, ומשו"ה בשלמא אי תולה ציצית למטה מקשר אגודל שפיר מפסלי משום דאז גם הציצית הם תחת הכנף משא"כ אי הציצית תלוים בנקב על הכנף אפי' אם הקשר למטה מהכנף לא איכפת לן, וכן ההכרח לומר לקושטא דמילתא למאי דלא קיימ"ל כהבעל העיטור, ודו"ק:

וראיתי בס' ים התלמיד בתשוב' שנדפסו בסוף הסי' לבעלי מפרשי הים דבר נאה ומתקבל ביישוב קושי' המג"א הנ"ל, די"ל טעמא דבעה"ע כמש"כ הרב"י משום דכתיב על ארבע כנפות, וכיון דהציצית ראוין להשתמש בשני עבריהם הו"ל כמו שמונה ציצית, וס"ל כל כהי"ג קעבר על בל תוסיף והו"ל מוסיף גורע ולא מקיים מצות ציצית כלל, מיהא מבואר בפ' הנחנקין דאי קשר עליון לאו דאורייתא לא הוי מוסיף גורע דהאי לחודא קאי והאי לחוד' קאי עיי"ש, ולפי"ז ניחא מאוד דאי הוי אמרי' קשר עליון לאו דאורייתא באמת הוי מצי למיעבד ציצית בנקב א' ולא הוי איכפת לן במה דנראה כח' כיון דהאי לחודא קאי ולא הוי מוסיף גורע, ובעה"ע קאמר לקושטא דמילתא דקשר עליון דאורייתא ע"כ צריך לעשות ב' נקבים כי היכא דלא לתחזי כשמונה ואיכא בל תוסיף גורע ולא מקיים המצוה כלל, ודפח"ח וש"י: והתוס' במנחות שם וביבמות הקשו כיון דקשר עליון דאורייתא לא מוכח אלא מדשרי כלאים בציצית א"כ מ"פ בש"ס יבמות לתדבר"י ל"ל קרא למשרי כלאים בציצית ת"ל בכ"מ שנאמר בגדים סתם היינו צו"פ ותכלת עמרא הוא, וא"כ א"א בלא כלאים ולהנ"ל מאי פריך דאי לאו קרא הו"א קשר עליון ל"ד ומצי למיעבד תכלת באופן שלא היי כלאים, ותי' בשם ר"י קלצו"ן עיי"ש, ועיי' במשל"מ פ"ג מה' ציצית מה

שנתקשה בהבנתו, ולענ"ד נראה בכוונת תירוצם דודאי מסברא חיצונה הו"א כלאים בציצית אסור דהא ל"ת חמירא מעשה וכדאמרי' ביבמות דף ח', ותו דמסברא אסור דהו"ל מהב"ע, וכן מסברא החיצונה תכיפה א' אינו חיבור כיון דאינו מתקיים כלל וא"כ אי לא הוי כתיב יחדיו ולא הוי כתיב נמי קרא למשרי כלאים בציצית מסברא חיצונה הוי אמרי' דלא שרי רחמנא תכלת בטלית של פשתן אלא באופן דלא הוי כלאים והיינו על ידי תכיפה אחת ודו"ק היטב:

סימן ה

בענין ברכת מצות תפילין ודין אם פגע בתפש"ר תחילה והמסתעף (א) הרמב"ם והרא"ה וכן כל מוני המצות כולם כאחד חושבים מצות תפילין של יד ותפש"ר לשני מצות עשה וכבר האריך בתשו' הגאון מהרי"צ הלוי שהובא בטו"ז סי' כ"ה להוכיח כן מהא דתנן תפילין של יד אינו מעכבת ש"ר ותפילין של ראש א"מ ש"י, ואי הוי מ"ע אחת הוי מעכבין זה את זה כדתנן גבי ציצית ארבע ציצית מעכבין זא"ז דארבעתן מצוה אחת, ומוכח יותר ממה דאמרי' במנחות דף מ"ד סבר ר"ח למימר הנ"מ היכא דאית לי' תרווייי' אבל אם לית לי' אלא חדא מעכבין זא"ז ופריך אלא מעתה מאן דלית לי' תרתי מצות, חדא נמי לא ליעבד. א"ו מוכח בהדי' דתפילין של ראש ותפילין של יד תרי מצות נינהו, וצלע"ג בזה דמפירש"י במנחות דף ל"ו משמע בהדיא דתרווייי' חדא מצוה חשיבא דכן פירש"י שם בד"ה להניח ת"ל דבשל יד מתחיל להניח, ועל מה דאיתא שם דעל של ראש מברך על מצות פירש"י דעכשיו גומר המצוה משמע דחדא מצוה נינהו והנה כבר הרגיש הטו"ז ממש"כ התוס' שם בד"ה סח וז"ל ושמא שאני תפילין שמצוה א' הם, ופי' הטו"ז בכוונתם שהם ב' מצות של חובה שחוב עליו לעשות שניהם יחד כדי שיעלו שתי הברכות על שתיהם, אבל בפירש"י הנ"ל א"א להעמיס כן, וצע"ג ליישב לפירש"י הנ"ל הראיות מהגמ', ועיין מג"א סק"ט משמע נמי דלא ברירא לי' אם תרווי' מצוה אחת או תרתי ולא כתב ליישב ראיות הנ"ל וצ"ע, והנה הטו"ז העלה עפ"י הנ"ל דצ"ל על מצות תפילין בחולם דקאי על תרווייי', והמג"א כתב דאפי' אם שניהם שתי מצות מ"מ יכול לומר שפיר על מצות בפתח כי היכא דאשכחן בפסוק מצות ה' ברא דקאי על כה"מ וכתיב בפתח ולא הבנתי הראי' דהתם ה"ק כל חדא וחדא מצות ה' ברא מאירת עינים, והנה להפוסקים כשיטת רש"י דלא סח מברך א' סח מברך שתים הכל קאי על של ראש, דאז מברך על של ראש להניח וגם על מצות, צע"ג להבין איך יתכן לברך על מצוה אחת שתי ברכות, ועיין בטו"ז בתשו' הנ"ל, שכ' משום דבאמת ראוי לברך על

כ"א מהם ב' ברכות מפני שיש בכל א' מהם ב' ענינים א' הוא גוף המצוה שהוא לזכרון להאמין מציאות השי"ת ויחודו ויציאת מצרים ושכר ועונש, ואף אם יהי' אוחז בידו הי' אפשר לקיים מצוה וע"ז תיקנו ברכת על מצות תפילין והשני הוא הנחת וקשירת תפילין במקומה המיוחד לה וע"ז נתקנה ברכת להניח תפילין, ומשו"ה אם הפסיק ביניהם שפיר מברך שתים על של ראש עיי"ש, ולפי דבריו איה"נ אם אין לו אלא תפילין של יד נמי מברך שתים על של יד, ובאמת מבואר לקמן בסי' כ"ו בהג"ה רמ"א דאם מניח של יד לבד מברך להניח לבד, א"כ לא יתכן מש"כ מהר"י הלוי אליבא דהרמ"א:

תו צ"ע הלא אשכחן כמה מצות שהם זכר על אמונת השי"ת ויציאת מצרים כגון ציצית דכתיב בי' נמי למען תזכרו ועשיתם, ומ"מ לא תיקנו ב' ברכות על מצוה אחת, ולולי דב"ק הי' נלענ"ד דענין שני ברכות שתיקנו בתפילין חדא על עיקר המצוה כדרך שמברכין על כל המצות, ובתפילין יש עוד ענין א' מה שאין כן בכל מצות שבתורה דבכל המצות לא הקפידה תורה שיעשה אותו דוקא בגלוי הה"ד באם יסתר איש במסתרים נמי קיים המצוה בשלמות אבל בתפילין שהיא מלשון פלילה ועדות כמש"כ התוס' במנחות יש מצוה נוספת שיפרסם בפומבי שהוא מקבל עליו יחידו ואחדותו ית"ש ועול מלכות שמים, ע"ד שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ועל זה תיקנו ברכה מיוחדת על מצות תפילין, ולפי"ז י"ל דברכה זו לא שייכא אלא בתפילין של ראש, דבתפילין של יד כתיב לך לאות ודרשי' לך לאות ולא לאחרים לאות אין שייכות ברכה זו משא"כ בתפש"ר דכתיב בי' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך דדרז"ל אלו תפילין של ראש, שפיר תיקנו לכוונה זו ברכה מיוחדת, ולפי"ז ניחא מש"כ הרמ"א דבאם אין לו רק תפילין של יד מברך רק להניח דעל מצות אין לו שייכות לתפילין של יד, ובזה ניחא מנהגינו לברך על מצות בפת"ח כמסקנת המעיו"ט והמג"א ודו"ק היטב:

ב שיטת רבינו אלי' שצריך לעשות קשר בכ"י כמשמעות לשון וקשרתם, והתוס' הקשו על זה ממאי דאמרי' בר"פ המוציא תפילין ל"ש אלא ישנים אבל חדשים לא ומפרש בגמרא דחדשים היינו שאין בהם קשר ומשום דאסור לעשות קשר בשבת, ולשיטת ר"א הרי אינו קשר של קיימא כיון דעשוי להתיר בכל יום, וראיתי בס' ישועות יעקב שכתב לתרץ כי היכא דאמרינן בפ"ק דסוכה מגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת, ה"נ י"ל כיון דהוי קשר לענין תפילין הו"ל קשר לענין שבת, ולענ"ד יש לתמוה על זה מהא דאיתא התם ר"מ מתיר א' חדשים וא' ישנים ואמרי' בגמרא זאת אומרת עניבה פסולה בתפלין, אביי אמר ר"י לטעמי' דאמר עניבה קשירה מעליא היא, ואי ס"ד דאמרי' מגו דהוי קשירה לענין תפילין הו"ל קשירה לענין שבת א"כ גם עניבה ליתסר מגו דהוי

קשר לענין תפילין, אלא ע"כ דדוקא לענין דופן שייך לומר כן אבל לענין מלאכה דבעי' מלאכת מחשבת לא מחשב מלאכה אלא אם היא מלאכה מחמת עצמה ולא מחמת מגו ועיקר שיטת רבינו אלי' תמוה לכאורה א"כ האיך מצאנו ידינו ורגלינו בש"ס ר"פ המוציא דפליגו ת"ק ורשב"ג אי מכניסן זוג זוג או שנים שנים וקאמר בגמרא דפליגו אי שבת ויו"ט זמן תפילין ולת"ק זוג א' אין טפי לא משום דבשנים עובר על ב"ת, ולשיטת ר"א דאינו מקיים המצוה אלא כשקושר ממש א"כ מאי בל תוסיף שייך דהא אינו מקיים המצוה כלל בלא קשירה, וכ"כ קשה מש"ס פ' הנחנקין בשמעתא דזקן ממרא דקאמר בגמרא אנו אין לנו אלא תפילין בלבד ע"ש, והתם נמי אם כבר עשה הקשר ואח"כ מוסיף בית א', אינו עובר על ב"ת כלל כיון דאינו עושה מצוה אלא בשעה שקושר ואם הוסיף בית א' ואח"כ עושה הקשר א"כ גרוע ועומד הוא ע"ש בגמרא, ומתוך כך נראה לי ברור דמודה רבינו אלי' דמצות תפילין קיים שפיר אפי' לא עבד קשר, דבקרא והי' לאות על ידך ולטוטפות לא כתיב קשר, ולמצוה לכתחילה הוא דקאמר לעשות קשר בכל יום, תדע דהא מצות תפילין הוא שיהי' עליו כל היום כולו וכי כל היום עומד יקושר, וע"כ צ"ל דקשירה אינו מעכב, וא"כ מיושב שפיר קושי' הנ"ל. ובזה יתיישב נמי קושי' התוס' מעירובין ומהאי דמקואות, דאמרי' קשר של תפילין אינו חוצץ ואם עומד להתיר בכ"י הו"ל חציצה, ולהנ"ל יתיישב קצת ודו"ק:

והנה לכאורה צ"ע לשיטת רבינו אלי' כיון דהקשר של ראש ושל יד הם אותיות השם הלא מוחק את השם, ונהי די"ל דמצותה בכך מ"מ הא גופא דוחק דנימא כן ציותה תורה למחוק את השם בכל יום ח"ו וצ"ל לשיטתו דס"ל כשיטת התוס' דקשר של ראש ושל יד אינם אותיות ממש, ואינן אלא תשמישי קדושה ולא קדושה עצמה עיי"ש, תו צ"ע לשיטת ר"א למה לי מיעוטא דשבת ויו"ט לאו זמן תפילין ה"ל משום דא"א לעשות קשר בשבת, וא"ל דאי לאו מיעוטא שבת משום איסור מלאכה ה"כ בתפילין לא איצטרך קרא למעוטי ולפי מש"כ ניחא דרבינו אלי' מודה דקיים מצות תפילין אפי' לא עשה קשר ומצות וקשרתם הוא דלא קיים, וא"כ שפיר איצטריך קרא למעוטי דאסור להניח תפילין אפי' לא עשה קשר, ודו"ק:

ג בשו"ע אור"ח סי' כ"ה, אחר שלבש טלית מצויץ יניח תפילין שמעלין בקודש, והמניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס א' צריכין לזהר שיניחו הטלית למעלה, כדי שלא יפגע בתפילין תחילה ויצטרך להעביר עה"מ, ושם בשו"ע סעיף ו' פגע בשל ראש תחילה צריך להעבור על אותה מצוה, ולהניח של יד תחילה, וכ' המג"א והטו"ז בשם הרב"י הטעם לחלק דבסעי' א' דאין טעם להקדמות הציצית אלא משום הך כללא דתדיר

ושא"ת תדיר קודם או משום דמעלין בקודש, משו"ה לא עדיף מהאי דקיי"ל אין מעבירין עה"מ דנמי הוי כללא בכה"ת, משא"כ בסעי' ו' דאיתא בהך מצוה גופי' טעמא להקדים של יד משום דכ' וקשרתם והדר והיו לטוטפות, מוטב להעביר עה"מ, מלעבור על מש"כ בתורה בהדיא כן הוא הסבר דבריהם, והנה דין זה המבואר בסעי' ו' איתא נמי ביומא דף ל"ג בתוס' ד"ה ש"מ מדר"ל עיי"ש, ולדבריהם אכתי אין תי' הנ"ל מספיק, דהנה בר"פ כל התדיר גרסינן בגמ', כל התדיר מחבירו קודם את חברו וילפי' לה מדכתיב מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד והקשו בתוס' למ"ל קרא דאין לך דבר שיוקדם לתמיד של שחר מדכתיב העולה עולה ראשונה ת"ל משום דהו"ל תדיר עיי"ש מה שתי' ולבסוף העלו בצ"ע והנה כבר הקשה בשאג"א דלכאור' קושייתם לק"מ דהא י"ל דאיצטריך קרא היכא דקדום ושחטו לשא"ת דהו"א כיון דשחטו מקריב לי' אבל באמת קושי' זו לק"מ דהא באמת מסקינן בדף צ"א דאי קדם ושחטו לשא"ת מקריב לי' ושפיר הקשו מיהא לפי הנ"ל י"ל שפיר לשיטת התוס' דשפיר איצטריך העולה עולה ראשונה דאי משום תדיר הוי אמרינן היכא דקדם ושחטו לשא"ת מקריב לי' משא"כ השתא דכ' רחמנא בהדיא דהעולה עולה ראשונה א"כ אפי' היכא דקדם ושחט קרבן אחר צריך להעביר עה"מ כדקיימ"ל לענין תפילין ש"ר מיהא מדלא כ' התוס' לתרץ כן ש"מ דס"ל דבכל ענין אמרינן דצריך להעביר עה"מ אפי' היכא דקדם ושחטו לשא"ת ברישא ולא סבירא להו האי סברא הנ"ל, ולפ"ז צ"ע על הא דכ' התוס' ביומא ל"ב בהא דאמר רבא ש"מ מדר"ל איעבורא דרעא אטוטפתא לא מעברינן ופי' התוס' דאינו רשאי לשום תפילין ש"ר ע"ג ש"י בתוך כיס דאי נפגע בשל ראש תחילה יצטרך להעביר עה"מ ולהנ"ל קשה אמאי יצטרך להעביר עה"מ, והשתא ליכא למימר לדבריהם חילוק הנ"ל שבטו"ז ובמג"א, דהא התוס' עכ"ח לא ס"ל חילוק הנ"ל, והנה גם בתשו' הרדב"ז סי' תקכ"ט הקשה מ"ט אמרינן דצריך להעביר עה"מ ולהניח ש"י תחילה, אדרבא נימא דצריך להניח ש"ר כדי שלא יעבור עהמ"צ, ותי' דמזה מוכח דא"מ עה"מ לא"ד, ודרשה דושמרתם את המצות דפי' רש"י בשם ספרי א"ת את המצות אלא את המצות, הוא אסמכתא בעלמא אבל באמת א"א לומר כן בדעת התו' מדהקשו ביומא דף ל"ב ובזבחים דף י"א ובמגילה דף ו' ובכמה דוכתי' למה לי קרא דשיורי הדם היה שופך על יסוד המזבח העולה אשר פתח אוה"מ זה יסוד מערבי ל"ל אשר פתח אוה"מ ת"ל דבהאי פגע ברישא ביציאתו מן ההיכל והו"ל א"מ עה"מ ואיס"ד אמעהמ"צ לאו דאורייתא לאמקשו התוס' מידי וא"כ הדק"ל, ותו הקשה בשאג"א סי' י"ב על חילק הנ"ל שכ' הטו"ז והמג"א דהא מוכח בגמ' דאפי' היכא דכתי' קרא בהדיא להקדים נמי אמרינן דאי קדם ופגע במצוה אחרת כיון

דקדמה עביד לה ברישא הא בזבחים דף צ"א, באיבעיא דקדם ושחטו שא"ת מהו מי אמרינן כיון דשחטו מקריב לה או דילמא יהיב לאחר לממרס, בעי' למיפשט מהא דתנן שחטו קודם לתמיד בה"ע כשר ויהב לאחר לממרס בדמו עד שיזרוק הדם של תמיד, ומשני הב"ע כגון דשחטו גם לתמיד אבל אי אכתי לא שחטו אמרי' דכיון דשחטו מקריב לי' לפסח ואמר רב אשי דייקא נמי מדקתני עד שיזרוק ול"ק עד שישחט ויזרוק ש"מ, והנה למסקנא נפשט האיבעי' מהך דייקא נמי וכ"פ הרמב"ם בפ"ח מה' תמידין דאי קדם ושחטו לשא"ת כיון דשחטו מקריב לי' וכ"כ בפ"א מק"פ כ' שחטו קודם לתמיד יהבי' לאחר לממרס עד שיזרוק הדם ול"כ עד שישחוט ויזרק ש"מ דוקא אי כבר נשחט התמיד ובא למלוך על הזריקה אבל אי עדיין לא נשחט אמרינן כיון דשחטו מקריב לי', והשתא איס"ד דבמידי דכ' בי' בגופא דיקדימו ל"א כהנ"ל וצריך להעביר עה"מ, א"כ ה"נ היכא בעיא למיפשט מפסח הא אמרינן בפסחים דף נ"ו בטעמא דפסח נשחט אחר התמיד דיאוחר שנאמר בו בערב ובה"ע לדבר שנאמר בו בה"ע בלבד א"כ דילמא דוקא בפסח הוא דאמרי' יהיב לאחר לממרס בדמו, משא"כ בשאר תושא"ת וקדם ושחטו לשא"ת ברישא ותו דלמסקנא הכא אמרינן באמת דאי קדם ושחטו לפסח כיון דשחטו מקריב לי' לדם ואמאי והא הכא מפורש בי' שיאוחר זמנו לתמיד של בה"ע - והנה בשאג"א תי' דלא הקפידה תורה על בערב בה"ע כ"א לענין שחיטת הפסח ולא לענין שאר עבודות דכן כתיב תזבח את הפסח בערב, וכיון דכבר שחטו לפסח תו לא איכפת לן לענין שאר עבודות להקפיד על ערב ובה"ע, אבל באמת צ"ע דהא כ' התוס' בר"פ כה"ת דתעשו דכ' בתמיד היינו עבודת הדם וה"נ דכתיב בין הערבים תעשו היינו עבודת הדם, והאי עכ"ח בתר זביחה קאמר א"כ משמע דעיקר קפידת בערב ובה"ע אשאר עבודת הפסח קאי וצע"ג, עכ"פ הדרא קושי' הנ"ל לדוכתא, והנה התוס' לשיטתי' י"ל דבלא"ה ל"ק קושי' הנ"ל דהא הקשו בתוס' זבחים דף צ"א ובכמה דוכתא למה לי קרא דשיורי הדם הי' שופך על יסוד מערבי החיצון ומזבח העולה אשר פתח אוה"מ ת"ל משום א"מ עה"מ ובהאי פגע ברישא ותי' בזבחים ל"ש אין מעבירין אלא בשתי מצות אבל במצוה אחת לא א"כ י"ל לפי שיטת התוס' במנחות דף ל"ד והובא בטו"ז סי' כ"ה דתש"ר ותש"י שניהם מצוה אח"ה א"כ ל"ש בזה אין מעבירין עה"מ ושפיר אמרינן דצריך להעביר עה"מ ולהניח של יד תחילה משא"כ לפי מה שהעלה הטו"ז בשם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דשניהם שני מצות הדק"ל אמאי צריך להעביר עה"מ: ונראה לתרץ בס"ד דהנה בהא דאמר רבא ש"מ מדר"ל אעבורי דרעא אטוטפתא לא מעברינן ופירש"י דאסור להקדים תפילין של ראש לתפילין ש"י משום דבזרוע פוגע תחילה, וכיון שפגע תחילה בזרוע אי

יעביר משום להניח תפילין על הראש מעביר עה"מ הו"ל, והתוס' הקשו ע"ז דלדין זה לא הי' צריך לדייק ממלתא דר"ל, אלא ת"ל ממאי דאמרינן במנחות כשהוא מניח מניח ש"י תחילה מדכתיב וקשרתם לאות והדר והי' לטוטפות בין עיניך, אבל בעיקר הסברא לא פליגי התוס' על רש"י דשייך בזה אמעה"מ והראי' דהא אח"כ הביא התוס' בשם רבינו אלי' דמפורש הא דאעבורי דרעא אטוטפות היינו כשבא למשמש צריך למשמש תחילה בתפש"י ואח"כ בתפש"ר אלמא דהתוס' מודה לסברא זו, מיהא זה יש לדחות דודאי אי כבר מונחים התפילין על זרועו ועל ראשו בזה מודו התוס' דשייך א"מ, אבל אי אכתי לא הניח תפילין אלא שבא להניח בזה י"ל מה שמעביר ידו כנגד מקום הנחת תפילין שבזרועו בזה ל"ש אין מעבירין, אבל מ"מ כיון דלקושטא דמילתא לא פירשו התוס' בדבריהם לחלוק על סברת רש"י בזה מהיכ"ת נימא דהתוס' חולקים, א"ו דלא בעי לחלוק אלא דא"א לפרש כן בדברי רבא אבל בגוף הסברא מודה ולפי"ז לק"מ קושיי' הנ"ל מאי אמרת אם פגע בש"ר יניח של ראש תחילה משום דא"מ עהמ"צ הא בין כך ובין כך יצטרך להעביר עה"מ דהא גם מה שמעביר על זרועו נמי מיקרי העברה עה"מ לפי' רש"י א"כ יצטרך לעבור עה"מ וגם על הא דכתיב וקשרתם לאות והדר והיו לטוטפות משו"ה אמרי' מוטב שיקדים של יד וליכא אלא העברה עה"מ גרידא, וא"ש בס"ד משא"כ בהאי דס"א היכא דפגע בתפילין תחילה שפיר אמרי' דצריך להקדים תפילין משום אמעה"מ ותי' זה נכון אלא דלכאורה הי' כראה דהרב"י לא ס"ל סברת רש"י הנ"ל, דהנה ברס"י כ"ה מייתא הרב"י בשם הנמ"י דציצית קדמו לתפילין משום דתדירי, וכ' שוב מיהא אותן שאין מתעטפין בטלית גדול עד לאחר שלבשו כל המלבושים א"כ כשמניחין מקטוריהן בראשיהם פוגעין בתחילה בראש וכן בזרוע, וצריכין להקדים תפילין לציצית משום אין מעה"מ, וכ' הרב"י לא ידעינן מה אין מעבירין שייך בזה במה שמניח מקטורין בראשה עיי"ש, ונראה לפי' רש"י ביומא הנ"ל דברי הנמק"י שרירין וקיימין דכיון דמעביר על מקום קביעת המצוה שייך א"מ עה"מ, ומדלא הבין הרב"י כן ש"מ דלא ס"ל סברת רש"י בזה א"כ שוב הדרק"ל, מ"ט אמרינן דאם פגע בשל ראש צריך להעביר עה"מ הא א"מ עה"מ דאורייתא, ונראה בס"ד דהנה בס"א דכ' המחבר אחר שלבש טלית מצויץ יניח תפילין שמעלין בקודש הקשו השאג"א והדג"מ וכל האחרונים הפליאו ע"ז הא אדרבא אמרינן כל המקודש מחבירו קודם את חבירו וכיון דתפילין קדשו טפי הו"ל להקדים תפילין לציצית וכי אמרינן מעלין בקודש היינו כגון שמשנה דבר מענין לענין אמרי' דמעלין לקדושה חמירה ממנו ואין מורידין כגון האי דהקומץ רבה דתפש"ר אין עושין ממנו תפש"י אבל בשני דברים כל המקודש מחבירו קודם לו, ונראה בס"ד ליישב, דס"ל

להמחבר דגם במצות שייך לומר מעלין בקודש דהיינו כיון דאמר רחמנא והתקדשתם והייתם קדושים והיינו שכל או"א מישראל מחייב לקדש ולטהר עצמו וזה ע"י מצות הש"י א"כ גם בזה שייך לומר מעלין בקודש להעלות גופו מקדושה קלה לקדושה חמורה וכן אסברא לה נמי הא"ר והפרמ"ג, והא דלא אמרינן כן בתחלה המצוה קלה י"ל דס"ל להמחבר דע"כ לא שמעי' דכל המקודש מחבירו קודם את חבירו ה"מ במצות שאינם בגופו ואפשר לעשותם ע"י שליח אבל במצות שבגופו דא"א לעשותן ע"י שליח בזה אמרינן מעלין בקודש, ונראה דהמחבר משמע לי' כן ממצות תפילין גופי' דהא קיימ"ל כל המקודש מחבירו קודם את חבירו, וקיימ"ל תפילין ש"ר מקודש טפי דהא מה"ט אסור לעשות מתפש"ר תפש"י ואפי"ה כתי' וקשרתם לאות ע"י והדר והי' לטוטפות, ואמאי ל"א דתפש"ר קודם משום דמקודש א"ו דבמצוה שבגופו ל"א כל המקודש מחבירו ואדרבא אמרינן מעלין בקודש, ולפי"ז ניחא בס"ד הא דאמרינן דאם פגע בש"ר תחילה צריך להעביר על אותו מצוה ולהניח ש"י תחילה ול"א משום דא"מ עה"מ יניח ש"ר תחילה ולהנ"ל י"ל דהא טעמא דאין מעבירין עה"מ הוא משום דנראה גריעותא למצוה הנ"ל שמעביר ממנו, וכ"ז בעלמא משא"כ במצוה שבגופו דשייך בי' מעלין בקודש א"כ אדרבא מאחר דמצות תפש"ר הוא למעלות המצוה ומראה בזה שמצות ש"ר קדיש טפי בזה ל"ש א"מ עה"מ וכ"ז בתפילין דכתיב בהדיא והי' לאות על ידך והדר והי' לטוטפות הרי חזינן דקפיד רחמנא בזה אמעליך בקודש דהא הקפידה תורה שלא להקדים תפש"ר לתפש"י, ואיה"נ בציצית אי הוי אמר רחמנא בהדי' דלהתקדש בקדושת תפילין צריך להקדים מצות ציצית איה"נ דלא הוי שייך בזה אין מעבירין עה"מ ואי הי' פוגע בכיס התפילין הי' צריך להעביר עה"מ, אבל התם באמת מצית תפילין אין לו שייכות עם מצות ציצית, דהא אי אין הציצית מזומנים לפניו א"צ להמתין על הציצית וא"כ מה שמעלין בקודש אינו אלא מאסמכתא, משו"ה אמרינן דא"מ עה"מ עדיף, והשתא מיושב ממילא מני קושי' השאג"א דכ"ז שייך בתפילין שהיא מצוה שבגופו ושייך בי' מעב"ק א"כ לא הוי זילזול במה שמעביר על מצות של ראש משא"כ בפסח ותמיד דל"ש מעלב"ק, שוב אמרינן שפיר אי קדם ושחטו לפסח קודם לתמיד כיון דשחטו מקריב לי' משום דא"מ עה"מ, אע"ג דכתיב בי' בהדיא בערב וביה"ע כנלענ"ד בס"ד נכון ודו"ק היטב:

סימן ו

בדין איטר שהרגיל עצמו כך כתב הרב"י באו"ח סי' כ"ז בשם המרדכי, וז"ל בהרגיל עצמו לעשות שום דבר ביד שמאל לא הוי הרגלתו כלום למיקרי איטר אא"כ נולד כן מדלא

מוקי מתני' דפ' הבונה דף ק"ג כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל, ויש לדחות היינו הך דמשני בשולט בשתי ידיו מיהא נראה דבעיקר הכח תלוי מלתא עכ"ד והקשה הדרישה מאי קאמר דהיינו הך דמשני בשולט בשתי ידיו הא אם לא נחשב הרגלתו כנולד שתי דינו שמניח בשמאל כל אדם שהרי דין שולט בשתי ידיו ודין שולט ביד ימינו שוין - והוא פליאה על המרדכי - ועיי"ש בדרישה מה שתירץ ותירוצו אינו מובן כלל דנראה מדבריו דהוי ס"ל דראיי' המרדכי מדלא משני הגמ' כן על רומיא דברייתא דתני חדא מניח בשמאל דידי' ותני אידך מניח בשמאל כל אדם ומשני בפ' הקומץ דמיירי בשולט בשתי ידיו עיי"ש והוי ס"ל להדרישה דראי' המרדכי היא מדלא משני התם בהרגיל עצמו להיות איטר, ובאמת ראיי' המרדכי אינו אלא מש"ס שבת דף ק"ג דלא מיירי כלל מהנחת תפילין אלא אהא דתנן התם הכותב בין בימינו בין בשמאלו חייב פריך בגמ' בשלמא אימין לחייב משום דדרך כתיבה בכך אלא אשמאל אמאי הא אין דרך כתיבה בכך אר"י באיטר יד שני, ופריך ולהוי שמאל דידי' כימין דכו"ע ואשמאל לחייב אימין לא לחייב אלא אמר אביי בשולט בשתי ידיו, וע"ז קשי' לי' להמרדכי אמאי לא מוקי לה בשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל דבזה אינו חושב איטר, ושוב לא קשה קושי' הגמ' להוי שמאל דידי' כימין דכ"ע, אלא ודאי דכה"ג אינו אלא כאינש דעלמא דהרגלתו אינו כלום ושוב דחה המרדכי דלעולם אימא לך בעלמא כל היכא דהרגיל עצמו בכך נמי נחשב איטר מיהא התם ע"כ מיירי שיכול לכתוב גם בימינו דהא קתני מתני' הכותב בין בימינו בין בשמאלו, וא"כ אי נמי נימא דהרגיל עצמו חשוב כאיטר מ"מ כיון דיכול לכתוב בשניהם הו"ל שולט בשתי ידיו א"כ היינו הך דמשני אבל לעולם אימא לך היכא דהרגיל עצמו לעשות איזה דבר רק בשמאלו ובימינו אינו עושה אותו דבר כלל כגון שכותב רק בשמאלו זה דינו כאיטר אע"ג שלא נולד כך וא"כ דברי המרדכי נכונים, ול"ק קושי' הדרישה וראיתי שגם בחידושי אנשי שם שנדפסו סביב המרדכי עמד בזה לתמוה על המרדכי הנ"ל - ועיי"ש מה שתי' - גם על תירוצו יש להפליא כדרך שהקשיתי על הדרישה דגם מדבריו נראה שהבין ראיי' המרדכי קאי מפ' הקומץ ומש"כ נלענ"ד נכון בס"ד ודו"ק:

סימן ז

שלוכ"ט לכבוד הרבני המופלג מו"ה אברהם פעלדמאנן נ"י בק"ק ס' סאללאש יע"א. יקרתו הגיעני וע"ד שאלתו היות שסופר מומחה א' אמר לו שעפ"י רוב מתקלקל הבית של תפילה של יד מחמת חיכוך הארביל של החלוק ושאר מלבושים שעליו כשהוא

צר נכון להניח עליו הבית שעשוי מנייר עב וגם בשעת הנחת תפילין ויש מפקפקין על זה, - ולענ"ד נראה דאין נכון לעשות כן דהא מבואר ברמ"א סי' כ"ז סעי' ח' דאין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזקה על היד ועיי"ש בטו"ז ובמג"א דיש שהיו נוהגין כן כדי שיהיה מהודק יפה יפה ויקיים בזה מצות וקשרתם ומ"מ כיון שאין זה מן המצוה כיון דכבר נתקיים וקשרתם במה שמהדק ברצועה שבעברת אין להניחה על הקציצ' שהיא קדוש' יותר ועיי"ש בשערי תשוב' וא"כ כש"כ שאין להניח הבית של נייר על התפילין, ואף שי"ל דשאני התם שאין הרצועה נעשית שומר להבית של תפילין, אבל הבית של נייר כיון שהוא שומר על הבית עור מהתפילין שלא יתקלקל לית לן בה כמסקנת המג"א בסי' כ"ח ס"ק ל', ועיי"ש במהש"ק וביד אפרים מ"מ י"ל דהכא אסור עוד מחמת טעמא אחרינא דבעי' שהבית צריך שיראה את האויר וכן מצאתי בתשו' ת"ש והביא ראי' ברורה לזה ממש"כ התוס' במנחות דף ל"ה ע"א בד"ה מעברתא שכ' וז"ל יש מפרשים מעברת היינו רצועה קטנה שמעבורין למעלה על בית תפילין של יד, ואין נראה לפסול משום שאין רואה כל הבית את האויר, חדא דל"ש אינו רואה את האויר בכה"ג אלא כי חיבר ביתא אחרינא תמן, ועוד שמא ל"ש זה אלא בתפש"ר ולא בשל יד כמו שיש בתשובת הגאונים ועוד כי הרצועה שנותנים על בית הזרוע אין מכסה כל הבית אלא הבית עצמו מגולה ימין ושמאל א"כ הבית רואה שפיר את האויר לצד המעברת ולצד שכנגדו עכ"ל, הרי דלטעם ג' יש קפידא בנ"ד שמכסה כל הבית של התפילה ש"י מכל הצדדין ואף דלב' טעמים הראשונים ליכא קפידא, הרי קמן דהתוס' בעצמן לא סמכו עצמן על טעמים הראשונים ודפח"ח, מיהא לפי"ז לכאורה יש תקנה לזה ע"י שיחתוך הבית של נייר מן שני הצדדין, באופן שצדדי התפילין יהי' יכולין לראות את האויר אבל מ"מ למה שמבואר בסי' הנ"ל עוד חשש דהא מבואר בש"ס ובשו"ע סי' ל"ב סמ"ח דאם ציפה הבתים בזהב או בעור בה"ט פסולין, וציפוי אינו דוקא מחובר בתפורה או ע"י דבק וראי' מארון דכתיב בפ' תרומה וצפה אותו זהב טהור מבית ומבחוץ תצפנו ומבואר בש"ס יומא ע"ב ג' ארונות משה בצלאל שנים של זהב וא' של עץ נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ, ונמצא מצופה מבית ומבחוץ וכדפירש"י בפ' תרומה והגם שי"ל לפי"מ שפי' רש"י ביומא שם בד"ה שלש ארונים וז"ל של עץ באמצע והושיבו בתוך של זהב וחזר ונתן של זהב שני בתוך של עץ וחופה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומבחוץ עכ"ל הרי שהי' עשוי באופן ששפתו העליונה הי' נכפל על הארון של עץ וי"ל שהי' מגיע גם על שפתו העליונה של ארון הזהב ומש"כ שם המהרש"א א"כ הו"ל לחשוב גם אותו משהו של גובה הארון ע"י עובי שפתו העליונה כבר יישב זה בס' שיח

יצחק שם, ותו כיון דאסור להפריד אח"כ הארונות זמ"ז נמצא כאלו הארונות דבוקים זב"ז ולא יפרדו א"כ שפיר י"ל תקנה הנ"ל לחתוך צדי הנייר, מ"מ מצאתי בס' פתחי תשובה על או"ח שם סי' כ"ז סעי' י"א על מש"כ רמ"א דעל יד אין להקפיד כ' דדוקא בטלית וכיו"ב, אבל לא בתוך של תפילה של נייר וכיו"ב דהו"ל כמוסיף על התפילה, ועיי"ש עוד שהביא בשם ס' עמק הלכה סי' ג' באם הניח תפילין בתיק שלהם ובירך ואח"כ נזכר והסור התיק אין צריך לחזור ולברך דלאו חיבור הוא ולא מקרי צפוי עיי"ש משמע מיהת דלכתחילה לאו שפיר דמי למיעבד הכי, וכנלענ"ד, ובזה אדרוש בשלה"ט ואחתום בכל חותמי ברכות:

סימן ח

לכבוד האברך המופלג מו"ה משה שטעסיל סופר סתם בק"ק סוליש יע"א ע"ד כתיבת הכ"ף כפופה בס"ת ותו"מ, שמצא מעלתו בכמה תפילין שהובאו לפניו ונכתב הכ"ף באופן שיש לה זוית בפנים ויש להם זוית למעלה ולמטה, ואיתנייהו נמי בזוית למעלה לחוצה וכן יש ביניהם שיש להם זוית רק למטה ולא למעלה, ושאל מעלתו מה משפט הפרשיות האלה הנה הצורת הכף כפופה מבואר בב"י סי' ל"ו וז"ל כף כפופה:
{עי' בב"י שלשון המוסגר כאן לא מובא שם ועי' בשו"ע תניא שכ' לשון הנ"ל שלא יהי' לה שום זוית}:
(קבלת החסיד שתהי' עגולה מכל צד (ולא יהי' לה שום זוית) ופני' יהי' למעלה ולמטה שוים עכ"ל, וזה לשון ס' מלאכת שמים כלל כ"ו ס"ק ל"ה ודע שיש לזהר מאוד לכתוב בפ"י תמונת האותיות שבב"י סי' ל"ו דכיון דהרבה והרבה מהתמונות הנ"ל יש להם שורש בש"ס ופשיטא דאלו הם לעיכובא וגם באותן שאין מפורש בדברי הב"י מקורם בש"ס מ"מ מי הגיד שאין צורה זו ג"כ מדינא דגמר' והביא עוד שם בשם תשו' הרד"ק סי' ע' שהאריך ומסיק שכל שאין האות כצורתו בלוחות פסול דאורייתא הוא ע"ש וכיון דמבואר בב"י שלא יהי' לכף שום זוית משמע להדיא דאין חילוק בין אם יש לה זוית למעלה או למטה ומזה אני תמה על ס' מלאכת שמים שכ' בכלל כ"ו בבינה ס"ק י"ח על מ"ש שם בחכמה צורת כף כפופה תהי' עגולה מאוד בימינה בין מלמעלה ובין מלמטה וכן מבפנים תהי' עגולה וכ' שם עוד שהסופר יזהר מאוד שיעשה עגול היטב בלי זוית כלל וכלל, וכ' ע"ז בבונה שם וז"ל הכה העגול שבצד חוץ הוא הכרח לכל הפוסקים שהביא ב"י, אבל העגול שבפנים לא מצאתי מפורש כ"א בס' האשכול עכ"ל ואני תמה ע"ז דודאי לשון זוית שייך גם מצד פנים, וכיון שכ' הבית יוסף שלא יהי' לה שום זוית

הרי בהדי' דצריך שיהי' עגול מבפנים ועיין עוד מ"ש הב"י בצורת מם פתוחה וז"ל מם פתוחה תהי' למעלה לצד ימין עגולה כמ"ש בהגמיי' ולמטה יהי' לה זוית ולא עקב שהרי תמונתה כמו כ"ף, ואעפ"י שיש לה זוית למטה מ"מ כיון שהוא עגולה למעלה ואין לה עקב למטה דמי טפי לכ"ף מלבי"ת כי הבי"ת יש לה עוקץ למעלה ולמטה עקב, והזווית למטה אינו מהפך תוארה שהרי בכתיבה המאושרה נהגו הסופרים לעשות לכ"ף כמין זוית, אבל אין לעשות המם גם למטה עגולה, כי מם פתוחה ומם סתומה שוין ואם יהי' שמה עגולות שמא תדמה לסמ"ך וכו' ומשמע מזה דצורת הכף לא מפסל אם יש לה זוית למטה, ולא עוד אלא שכ' דנהגו הסופרים לעשות לכף כמין זויית וצ"ע:

ואחרי העיון נראה דהני תרי מילי לאו סתראי ננהו, דמ"ש דאות מם תמונתה כמו כף לאו ככף ממש קאמר אלא שתהי' דומה לכ"ף טפי מלבי"ת, תדע דהא אין לעשות המם למטה עגולה כדי שלא תהי' במם סתומה דומה לסמ"ך, ואלו בכף בודאי צריכה שתהי' למטה עגולה דהא אם לא עשאה בצד חוץ עגולה או למטה או למעלה מבואר בפרימ"ג בפתיחתו לסי' ל"ב דפסולה, והובא גם בקסה"ס א"ו דלא בעי' ככף ממש וא"כ לעולם אימא לך דגבי צורת הכף בעי' לעיכובא שלא יהי' לה שום זוית בין מבפנים בין מבחוץ:

ושוב ראיתי בשו"ע התני' סי' א' שכ' גבי אות כ' כפופה וז"ל כף כפופה קבלת החסיד שהוא צ"ל עגולה מכל צד ולא יהי' לה שום זוית לכתחילה, ואם עשה לה זוית באחורי' מלמעלה כשרה אם היא עגולה למטה אבל אם עשה למעלה ולמטה ה"ז דומה לבי"ת ופסולה והנה הדיוקים סותרים זא"ז דמתחילה אמר אם עשה לה זוית למעלה באחורי' כשרה אם היא עגולה למטה, משמע דאם עשה זוית למטה פסולה אפי' אם היא עגולה למעלה ושוב כתב דאם עשה למעלה ולמטה פסולה משמע דאם לא עשה הזוית אלא או למעלה או למטה כשרה, וראיתי שהרגיש בדיוק זה בלשכת הסופר והכריע שם כי דיוקא דרישא עיקר דדוקא בעגולה למטה יש להכשיר ממש"כ הב"י מהב"ש באות פ' דכשאין לה זוית למטה תחשב תמונת כף אעפ"י שיש לה זוית מלמעלה שהרי בכתיבה המאושרת נהגו הסופרים לעשות את הכף כמו פ' לנוי עכ"ל ע"ש, ומזה הכריע שם דאם עשה לה זוית למטה אעפ"י שהיא עגולה למעלה אין להכשיר אבל כשיש לה זוית למעלה ועגולה למטה אפשר דיש לסמוך להכשיר בדיעבד עיי"ש, ולפי מ"ש לעיל אין להכריע ממ"ש גבי תמונת אות אחר שאין צריך שיהי' דומה ממש, ומ"ש הב"י בשם ב"ש גבי אות מ' ואות פ' דבכתיבה המאושרת דנהגו הסופרים לעשות לכף כמין זוית על כרחך לא קאי על כתיבת סת"ם דהא לכתחילה ודאי פשוט וברור בלי שום חולק דצריך לזהר שלא יהי' לה שום זוית בין בפנים ובין מבחוץ אע"כ האי כתיבה מאושרה ל"ק על

כתיבת סת"ם ולא על סופרי סת"ם כיון בזה וז"ב וא"כ אכתי אין לנו בזה הכרעה ועכ"פ היכא דעשה זוית למעלה ולמטה בין מבפנים בין מבחוץ נראה דפסול אליבא דכ"ע, והיכא דעשה זוית למעלה או למטה הו"ל ספיקא דדינא, וכבר כתבתי לעיל מה שכ' בס' מלאכת שמים בשם תשו' רד"ק דכל שאין האות כצורתו בלוחות פסול מדאורייתא, וכיון דכו"ע מודים דלכתחילה עיקר צורת הכף שלא יהי' לה זוית, א"כ פשיטא דצורתו בלוחות הי' ג"כ באופן זה, ע"כ כל בעל נפש ראוי לו להחמיר בזה שהוא עכ"פ ספק דאורייתא, כן נראה לענ"ד, ותול"מ:

סימן ט

א' קדם מעונה, שלום יענה, בכל עת ועונה, להאי ספרא דווקנא הרבני המופלג בתורה בחכמה ובתבונה, כלום חסר דיעה קנה כ"ש מו"ה שמעון סופר סתם מעיה"ק צפת מתגורר כעת בק"ק ברגזכא יע"א יקרת מכתבו הגיעני לנכון והאותיות שאלוני, ע"ד התפילין שהובאו לפניו לבודקן ומצא כי רוב היודי"ן אשר מתחילת הכתיבה נכתבו בעוקצם השמאלית מלמעלה בקצה היודין תגין גדולים ועבים ונדמה לצורת למדי"ן קטנים, וכבר מובא בס' לדוד האמת להגאון חיד"א סי' י"ג בשם תשו' בית יהודה אם נמצא בס"ת יודי"ן אשר נדמו לצורת למ"ד קטנה צריך לגרד כל הג' עוקצין מהיו"ד שלא ישאר רק הגג של היו"ד כדי שלא יהא חק תוכות, וממילא מובן כי בתפילין אינו מועיל תיקון מטעם שלכ"ס, וכבר מובא בתשו' ח"ס חיו"ד סי' רס"ו ג"כ שאלה כזאת ובסוף דבריו כתב אם היודי"ן הם בודאי כלמדי"ן, אזי מועיל תיקון גם בהשמות בגרידה כי השמות עדיין לא נתקדשו, ואם רק נדמו לצורת למ"ד קטנה לא למ"ד ממש אזי אינו מועיל תיקון בהשמות ומספק"ל למע"כ אם מועיל בזה הבחנת תינוק דלחול"ט כמו דקיי"ל בכל אות דמספק"ל אם יש לו צורת האות כדאיתא בש"ס ובכל הפוסקים, משום דמצא בס' משנת אברהם גבי בי"ת הנכתב בעוקץ גדול אשר נדמה ללמ"ד אין מועיל הבחנת התינוק, ובתשו' בית שלמה פסק בנדון שאלה כזאת דמועיל הבחנת התינוק ומספק"ל למעכ"ת האיך לנהוג להלכה למעשה ואח"כ הביא מעכ"ת כמה ינוקי דבי רב מהם אמרו יודי"ן כמו שהם ומהם אמרו למדי"ן, ושוב עשה מעכ"ת הבחנה חדשה מסברא דנפשי', כי כתב על חתיכת קלף יודי"ן כאלו לרצף להם אותיות קטנים דהיינו שכתב יו"ד כמו אלו בתיבת והאמורי לרצף אותיות במך ליו"ד כמו הנ"ל ונראה לעין כל תיבת לבבך, ומשום דלא נמצא בחינה זו בשום פוסק ע"כ נפשו לשאול הגיע אם בחינה כזו מכרעת או לא את"ד מעכ"ת:

והנה ודאי דבר פשוט וברור שצריך לזהר לבלתי האריך התג שלמעלה פן תדמה ללמ"ד קטנה, אמנם מש"כ מע"כ שראה כמה כתובות מסופרי דווקנא אשר כותבים התג דוקא באמצע היו"ד מפני חשש זה לא מצאתי להם שום סעד, ונ"ל דלא שפיר עבדו דהא מבואר בב"י סי' ל"ו דהתג צריך להיות על פני ולשון על פניה תסוב רק על קצה האות, וכן מוכח יותר מלשון הפסיקתא הובא ביתה יוסף מה יו"ד יש לה נקודה אחת מלמטה רות לרשעים שיורדין, ונקודה אחת למעלה רמז שעתידין לעלות, וכ' בב"י דמזה משמע שיש לה עוקץ מלמטה, וכנגדו תג מלמעלה, מוכח בהדיא דהתג שלמעלה צריך שיהי' מכוון כנגד העוקץ שלמטה וכש"כ לפימש"כ בלבוש סוד תמונתה ירמוז לחכמה עליונה שהיא הנקודה הקטנה הנעלמת והיא מקבלת מן הכ"ע הנרמז בעוקצה שלמעלה ומשפעת למטה בסוד הבינה הנרמז בעוקצה השמאלי, וגם ממשכת רחמים פנימיים רחמים גמורים בחסד הנרמזת בעוקצה הימני והמ"י עכ"ל, ולכן דקדק גם הלבוש בלשונו הפח וכי תג בצד שמאל על פניה וכנגדו עוקץ קטן יורד למטה הרי בהדי' דעוקץ קטן השמאלי צריך להיות כנגד תג העליון והאי עוקץ קטן השמאלי לית בו שום צד ספק שצריך להיות דוקא בקצהו, א"כ הה"ד תג העליון שהיא כנגדו מלמעלה, והנה מבואר ברא"ש ור"ן והגהמ"יי דהא דאמרי' במנחות דף כ"ט לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד, נוכל לפרש גם אקוץ העליון עיי"ש כי היכא דמפרש לה ר"ת דקאי אקוץ התחתון השמאלי עיי"ש, ולדידהו ודאי היא הלל"מ א"כ כל שלא עשה כפי הצורה הנמסר לנו מסיני ודאי מפסל וכיון דלפי המבואר ממש"כ דצריך שיעשה התג בקצה השמאלי נראה דאפי' בדיעבד מעכב אם לא נכתב כן ע"כ לענ"ד הנהי ספרא דווקנא שכ' מע"כ אין להם בזה על מה שיסמוכו, ולענין תיקון גבי תפילין נראה ברור דתיקון תג העליון אי מחשוב שלא כסדרן תלי' בפלוגתת האחרונים לענין עוקץ השמאלי, דלשיטת האגור דקוץ השמאלי נמי לא מהני לי' תיקון אח"כ, הה"ד בתג העליון משא"כ לשיטת הרא"ש שהביא הב"י דדוקא רגל ימין מעכב לענין כסדרן אבל לא הקוץ הה"ד התג העליון והגם דבב"י בשם האגור לא הזכיר אלא ב' קצוות שעושין ביו"ד יעוי"ש וא"כ י"ל דתג העליון של יו"ד לא חמיר מתגין של שעטנ"ז ג"ץ אבל כראה ברור דב' קצוות שכ' קאי על קוץ העליון והתחתון דאלו קוץ התחתון הימני ירך מקרי ולא קוץ כמש"כ התוס' במנחות דף כ"ט עיי"ש ושו"ר בתשובת זכרון יוסף סי' ב' מפרש כן להדי' כוונת האגור, יעוי"ש מה שמיישב לשון האגור מש"כ דבלא אלו השני קוצין פסול לר"ת אע"ג דבדברי ר"ת לא הוזכר כלל מתג העליון עיי"ש, וראיתי בס' אלי' רבא הביא שני דיעות הנ"ל שהביא גם מרן הב"י ולא הכריע ושוב הביא מיסודו של הר"ר אברהם שכ' אני אברהם מתקן אותו וראי' שלי שיו"ד בלי קוצו יש לתקן

אפי' לר"ת כי הנבואה שניבא הנביא על סנחרב שישרפם המלאך ולא נשאר שם עשרה והנער יכתבם היינו היו"ד ודי לנו אם נער יכתוב יו"ד עם רגל ימני בלא קוץ ע"כ ואני תמה ה"ה קושית התוס' במנחות דף כ"ט בד"ה קוצו ותירצו דנער יכתבם כעין יו"ד קאמר ולא יו"ד עיי"ש ואיך אשתמיטתי' דברי התוס' הנ"ל וצע"ג, ואגב אורחא ראיתי בספר קסת הסופר שהקשה לשיטת ר"ת בהא דקאמר הש"ס לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד, ופריך הא נמי פשיטא איך פשוט הדבר כ"כ דמקשה והא נמי פשיטא והבצ"ע ובאמת אין כאן ריח קושי' כיון דצורת האותיות כך נמסרו למשה מסיני, א"כ פשיטא דאם שינ' צורתן אפי' בעוקץ א' דמעכבן מיהא להלכ' כבר הכריעו רוב האחרונים כשיטת הריא"ס דעכ"פ לא מקרי שלכ"ס אם מתקנם אח"כ וכמסקנת הטו"ז סס"י כ"ו וכן מסקנת הא"ר, ופרמ"ג בפתיחה לסי' ל"ב, ובתשו' זכרון יוסף הנ"ל וכן בקה"ס, ובס' מלאכת שמים:

אמנם אם עשה הסופר תג העליון השמאלי גדול ועב באופן שנדמה ללמ"ד קטנה, כבר מבואר בתשו' ח"ס סי' רס"ט ובס' לדוד אמת להגאון חיד"א בשם תשו' בית יהודה דצריך לגרוד כל הג' עוקצין של היו"ד כדי שלא יהא חק תוכות וממילא מובן דבתפילין א"א לתקן דהו"ל שלכ"ס ובחנם כ' מע"כ בזה כי הוא סובר דלמ"ד קטנה הנ"ל צורתה כלמ"ד של כתב ספרדים כי התמונה שלנו היא כ"ף וא"ו והספרדית היא דהרגל רק מעוקם כזה ציור בספר דדבר ברור היא כמו שהעלה הח"ס בתשו' הנ"ל וכן מבואר בספר מלאכת שמים דהכלל בעניינים אלו שאפי' אם לא תדמה אות האחת לאחרת בכל ענייניו מ"מ כיון דיש לו דמיון עמו היא פסול ועוד שעכ"פ ע"י שינוי גדול זה נפסדה צורתו המחוייבת, ולענין אם מהני בזה הבחנת תינוק דלא חכים ולא טפש נראה ברור דאם פשיטא לן שצורת האות נשתנה לצורה אחרת, כגון הני יודי"ן דנשאל עליהם מרן בתשו' ח"ס הנ"ל בזה לא מהני תינוק דלחול"ט כמבואר בתשו' מהרי"ק ופסקי רמ"א בס' ט"ז דאם אנו רואין שלא כשאר צורת האות כתיקונו פסול אעפ"י שהתינוק קורא אותו כהלכתו אבל כגון הני יודי"ן דשאילנא קדמנא דאין להחליט עליהם שאין עליהם צורת יו"ד, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא פשוט וברור דמהני הבחנה ע"י תינוק דלחול"ט ומה שתמה מע"כ שלא מצא בדברי האחרונים שמהני בזה תינוק פשוט לפי שסמכו בזה על האי כללא דכיילו לנו הפוסקים דבכל אות שיש להסתפק בו מייתינן תינוק ולאו דוקא בנפסק האות וקצר לה שיעורא, וכן מבואר בהדיא ברמב"ם פ"א מה"ת הי"ט יעוי"ש ובטור סי' ל"ו דבכל אות שיש בה ספק מייתינן ינוקא, וכבר הורה זקן הגאון בית שלמה בתשו' סי' קנ"ו ביודי"ן כאלו להראות לתינוק אם יקראם יודי"ן יש להכשירם ואני מתפלא על מש"כ שם דאף שבתשו' הרד"ק כ' של"מ קריאת התינוק אלא לענין קיצור

האות כמו בוי"ו דויהרוג אבל בשינוי צורת האות ל"מ קריאת התינוק כ"מ שנשתנה מצורת אות זו לצורה האחרת בכאן כמי השינוי היא מקיצר לאריכות, עיי"ש - ולדעתי אין צורך לדוחק הזה דהרד"ק כמי לא קאמר אלא היכא דפשט לן שנשתנה צורת האות, אבל היכא דעל זה גופא אנו דנין ומספק"ל פשיטא דמועיל הבחנה ע"י תינוק, ע"כ אין להביא ראי' גם ממה שהביא מעלתו מס' משנת אברהם דהתם כמי הוי פשוט לי' שנדמה הבי"ת ללמ"ד אבל בהני יודי"ן שלפנינו דמידי ספיקא לא נפקא בודאי מהני בחינת התינוק, וז"פ וברור:

ובענין מה שבחן מע"כ ע"י ינוקי דבי רב מהם אמרו יודי"ן ומהם אמרו למדי"ן, הנה בתשו' מים רבים יור"ד סי' ס' כ' דבכהא"ג יש לילך בתר רובא, ואין הספר תח"י אלא שראיתי בהגהת הגאון מהרש"ם לאו"ח סי' ל"ב הביא כן ולדידי צע"ג מאי רובא שייך לומר הכא בשלמא אי הוי מצי למבדק מרוב תינוקת דעלמא שפיר הו"מ לומר דאזלינן בתר רובא, אבל בשביל שרוב תינוקת שבאו לפניו אמרו כן אכתי לא נתברר שנראה כן לרוב תינוקת שבעולם, ואינו דומה להא דאזלינן בתר רובא בשאר דוכתי' ועי' מש"כ הראשונים בפ"ב דקדושין גבי אתרא דרובא מסבלי והדר מקדשי דברובא דתליא במנהגא ובדיעות של בנ"א ל"ש לומר דאזלינן בתר רובא כש"כ בזה דתליא בהבנת הלב וכח הכרתו של התינוק, ומה"ט נמי ל"ש למימר כיון דרוב תינוקת שבאו לפניו הבינו כך מסתמא גם תינוקת דכו"ע רובן יכירו כן, ותו נלענ"ד כיון דכתב רחמנא וכתבתם דמני' דרשינן דבעינן כתיבה תמה ומשו"ה בעינן שירוץ כל קורא בו, וכיון דעכ"פ למקצת תינוקת אינו ניכר לצורת האות לא סגי לן במה שנראה לרוב תינוקת דעכ"פ כתיבה תמה מיהא לא הוי, דוגמא לדבר מש"כ בשמ"ק פ"ק דב"מ דף ו' בהא דכ' רחמנא עשירי ודאי ולא עשירי ספק לא מהני מה שהוא עשירי מחמת רובא אלא בעינן שיהי' ודאי אפילו לאפוקי מהמיעט, וכיוצא בו כ' בתשו' הריב"ש מש"ס חולין כ"ט כיון דכ' רחמנא והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה וכו' לא אזלינן בתר רובא דעכ"פ לא מקרי הבדלה אפי' אי איכא מיעוטא, ורואה אני הדברים ק"ו לנ"ד כיון דכ"ר וכתבתם לכתיבה תמה דכל שאינו ניכר כן גם להמיעוט תו לא הוי כתיבה תמה, ועי' לשון הקודש של הרמב"ם פ"א מה' תפילין הי"ט שם' ת"ל וכל אות שאין התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסול לפיכך צריך להזהר בצורות האותיות וכו' עד שירוץ כל קורא בהן עכ"ל, ולכאורה מאי איכפת לן אי אין התינוק יכול לקרותה כיון דעכ"פ היא, ניכר לרובא דעלמא, א"ו דלא הוי כתיבה תמה עד שירוץ כל קורא בו, ואולי י"ל מדסמך רחמנא וכתבתם לולמדתם אותם את בניכם אמרי' דקפיד רחמנא שיהיה כתיבה תמה באופן

שיהי' גם התינוק יכול לקרותה, וקרא דולמדתם איירי גם בתינוק דלא חכים דהא קיי"ל תינוק משיתחיל לדבר אביי צריך ללמדו תורה ועיין קדושין דף ל"ד בהא דאמרי' התם ונקיש מזוזה לת"ת ודו"ק, ומזה צל"ע קצת על מה שכ' בתשו' מהר"ם לובלין סי' כ"ד ע"ד הגט שראש הוא"ו של וכדו היא רחבה קצת ביותר מן הראוי ונראית קצת לכ"ף פשוטה ומקצת תינוקת קראום כך ומקצתם קראו בוי"ו שאין לפסלו מאחר שלפי הקבלה של תיקון אותיות הוי"ו הנ"ל צריך שתהי' ארכה שני קולמסין ולפי ערך זה שהוי"ו זו של הגט ארוכה יותר משאר ווי"ן הנה גם ראשו צריך להיות רחב יותר קצת וא"כ לפי תיקון צורת אותיות נכתבה כתיקונה ולכן אע"ג שמקצת תינוקת קורין אותו ככ"ף אין אנו משגיחין בהן והביא ראיה ממש"כ הב"י או"ח סי' ל"ב דכל הניכר ונראה לעינים בפשיטות שלא נשאר בו שיעור אותיות אפי' קרי לי' תינוק לא משגיחי' בזה יעו"ש, וא"כ נראה דהה"ד בהיפוך שאם פשט לן שהאות נכתב כתיקונו לא משגיחי' בתינוק אי קרי לי' שלא כתיקונו עיי"ש, ולהנ"ל צ"ע די"ל דוקא לקולא לא משגיחין בתינוק אבל לחומרא ע"כ צריך לאשגוחי גם בתינוק כמבואר בלשון הרמב"ם דכל אות שאין תינוק דלחול"ט יכול לקרותו כתיקונו פסול דבעי' שירוץ כל קורא בו מיהא לפימש"כ י"ל דוקא בסתו"מ דכתיב בי' וכתבתם ובעינן שיהי' כתיבה תמה אמרי' דצריך שיהי' נכתב באופן שגם תינוק יכול לקרותו דבאופן אחר לא הוה כתיבה תמה משא"כ בגט דכבר הוכיחו התוס' בגיטין דף כ' ע"ב בד"ה לא צריכא עיי"ש דלא בעי' כתיבה תמה שפיר אמרי' דאם ככתב כתיקונו לא משביחי' במה שאין תינוק יכול לקרותה ואדרבה בזה אתחזק דינו של מהר"ם לובלין הנ"ל, ולא תיקשי עליו מה שהרגיש בעצמו וכן בגט פשוט סי' קכ"ו ס"ק מ"ו מהא דכ' הב"י בטאו"ח סי' ל"ו, ואעפ"י שברא"ש הזי"ן עובר משני צדדין מ"מ חיישי' פן תינוק יקראוהו זי"ן ויפסול ע"כ עיי"ש ולהנ"ל י"ל דהב"י לא כ' כן אלא בסת"ם דבעי' כתיבה תמה צריך להשגיח גם על קריאת התינוק משא"כ בגט ועכ"פ בנ"ד נראה אפי' אם מקצת תינוקת אינם מכירין בקרותו כתיקונו שוב לא הוי כתיבה תמה ומפסל ושוב ראיתי גם בס' לדוד אמת כ' דהולכין בתר רוב דיעות של התינוק וצ"ע, וכן בס' קה"ס כ"כ וצ"ע כמבואר בלשון הרמב"ם דבעי' שירוץ כל קורא בו, מיהא יפה פי' בזה בתשו' בית שלמה ליור"ד ח"ב סי' קנ"ו דירגילו מקודם התינוק דלחול"ט להראות לו יודי"ן שבס"ת הנכתבין עם העוקץ שבצד שמאל ותגין למעלה וידע שהם יודי"ן ואח"כ יראו לו יודי"ן אלו דאם לא יראו וירגילו אותו מקודם על אלו יודי"ן קרוב להיות שלא ידע לאמור יו"ד אף על יודין שבודאי כשרין יען שלא הורגל ביודי"ן שבס"ת:

ולענין בחינה חדשה שהמציא מע"כ במה שכ' על הקלף יודי"ן כאלו וצירף עליהם אותיות קטנות של בבך ונראה עין כל תיבת לבבך נראה דאין הבחנה זו מכרעת, די"ל דלא מפסל אם נראה כצורת אות אחרת אלא אם הוא כן לערך אותו כתב של שאר האותיות וראי' לזה ממה דמכשרינ' לתקן שלכ"ס יוד"י אלפי"ן ושיני"ן שאינן נוגעין בגוף האות אע"ג דהיו"ד נראית כאות אחרת דהיינו יו"ד מ"מ מהני עדות שאר הכתב דהיינו גג האל"ף המעיד דאינו יו"ד ועיין פרמ"ג סי' ל"ב ס"ק ל"ו ותו כראה ראי' ממה דאיתא בשו"ע סי' כ"ב סק"ז ובאה"ע סי' קכ"ה סי"ח בהג"ה דכשמראין לתינוק להכיר האות א"צ לכסות שאר האותיות שלפניו ולאחריו, ואפי' לשיטת המהרי"ט שהובא במג"א ס"ק יט' דצריך לכסות מה שקודם לו דאל"ה סרכי' נקט ואתי מ"מ הרי מודה דאותיות התיבה שלאחריו ודאי א"צ לכסותן ואמאי פסק ותני הא כמה פעמים משכחת לה דלערך האותיות שלפניו הוא מבין שהיא יו"ד אבל אלמלא הי' האות עומד בפ"ע הי' נראה לו שהיא למ"ד וכגון במאי דקמן, א"ו דאיה"נ דא"צ לדון לעניין גדלות האות וקטנותם אלא לערך כתובות וצורות שאר האותיות שבאותו כתב ואע"ג דלפימש"כ הטו"ז שם סק"י ע"כ האי לאו כללא הוא דהא לפעמים משכחת לה דצריך לכסות מ"מ איס"ד דגם במאי דקמן הדין כן לא הו"ל להפוסקים לסתום אלא לפרש דזה משכחת לה כמה פעמים דע"י קטנות האות בפ"ע הי' נראה לתמונת אות אחרת ואינו ניכר לתנווכה כתיקונו אלא ע"י צירוף שאר אותיות, כה"ג שהביאו התוס' במנחות דף כ"ט ע"ב שהי' הד' של כדת נכתב קטנה באופן שהי' נראה קצת כעין יו"ד להכשיר ע"י תינוק עיי"ש וה"נ הו"ל להפוסקים לפרש דבכה"ג צריך לכסות שאר האותיות כדי שהתינוק לא יראה אלא אותו בלבד, א"וו דאיה"נ דעדותן של שאר האותיות שפיר מוכיחין על תמונת האות, ותו נ"ל ראי' ממ"ש בתשו' גינת וורדים כלל ב' ס"ח והובא בשע"ת ס"ק כ' בסופר שנזדמן לו כ"ף פשוטה להשלים השיטה והמשיך גגה של כף עד שהגיע לבסוף ועי"ז דומה לדלי"ת או לרי"ש גדולה, וכ' דאפשר להקל דמוכח' מילתא ע"י כתובת' בקולמס דקה שאינה מאותיות גדולות רק שהאריכו להשלים השיטה ואף שיש לכאורה לחלק דוקא התם שכתיבת האות עצמה מוכח מתוכו משא"כ היכא דאנו צריכין לעדותן של שאר אותיות מ"מ הראי' קמייתא ראי' מכרעת, וה"נ בנ"ד נהי, דאי מצרפינן האי יו"ד לאותיות קטנות של בבך נראה לעין לקרות לבבך מ"מ כיון דעפ"י גדלות האותיו' שמצטרפות עליהם אינו נראה אלא ליו"ד לא מפסל מחמת שבצירופו לאותיות קטנות נראות כלמ"ד ע"כ אנו אין לנו אלא הבחנת תינוק דלא חכים ול"ט שהוזכר בש"ס ופוסקים ותו ל"מ כנלענ"ד בס"ד:

סימן י

בענין סדר הנחת הפרשיות בתוך התפילין (א) בענין הנחת הפרשיות וכיצד סודרין אותן בתוך הבתים, ידוע מחלוקת אבותינו אבות העולם רש"י ור"ת והובא מחלוקתם בטושו"ע אמנם יש כאן עוד ב' שיטות באופן דיש בין הפוסקים דיעות שתים שהן ארבע, לדעת רש"י צריך לסדרן כסדר שהם כתובי' בתורה באופן שמתחיל קדש מימין הקורא ואחריו והי' כי יבאך שמע והי' א"ש, ולדעת ר"ת קדש והי' כי יביאך מימין הקורא, ושוב מתחיל משמאל הקורא שמע והי' א"ש באופן דהויות באמצע, והשי"ן של שמע וקדש מבחוץ כנגד שי"ן התפילין, ודעת השימושא רבא נמי בהא כרש"י ס"ל דמניחן כסדרן שכתובין בתורה ולא כרש"י דקדש מימין הקורא אלא מימין המניח מתחיל קדש ומניחן אח"כ כסדרן בתורה, ושיטת הראב"ד נמי כר"ת דהויות באמצע, אבל לא כשיטת ר"ת דמתחיל מימין הקורא אלא מימין המניח, קדש, והי' כי יביאך, ומשמאל המניח שמע והי' א"ש, ועיין בש"ס מנחות דף ל"ג ע"ב בשמעתא דכיצד סודרן ובתוס' והרא"ש ומרדכי שכ' שהאריכו בביאור השמעתא למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' וצ"ע להבין שיטת ר"ת מכדי כתיב והיו דדרשי' מני' דבעי' שיהי' כתובין כסדרן, א"כ כש"כ דהו"ל למימר דבעי' שיהי' מונחין כסדרן בתוך הבתים דהא הך והיו כפשוטו קאי טפי אהנחתן, ממה דקאי אכתיבתן, דהא כתיבה בתפילין לא כתיבא אלא מהקישא דמזוזה נפק"ל, והנה לפי מש"כ הטו"ז ביור"ד סי' רפ"ח דלא קפדינן אכסדרן אלא בחדא פרשה שלא להקדים אות המאוחר, אבל להקדים פרשה לפרשה לא איכפת לן והוכיח דס"ל כן להתוס' במנחות דף ל"ד ד"ה להשלים עיי"ש, א"כ לק"מ אבל באמת אנן קיימ"ל להלכה דגם בקדימת פרשה לפרשה מקרי שלא כסדרן וא"כ צ"ע מ"ט לא נימא כן גם לעניין סידור הפרשיות: ונראה

ליישב בס"ד עפ"י מה שכתב המרדכי פ' הק"ר אליבא דר"ת הא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך, ה"ק והיו שהוא בטוטפות כלומר ב' פרשיות של והיו יהיו בין עיניך כלומר במכוון לבין עיניך, באמצע ממש, משא"כ אם יניח והי' א"ש מבחוץ הו"ל והי' כ"י ושמע מכוון באמצע בין עיניך, ולפי"ז לק"מ קושי' הנ"ל אדרבא מקרא הנ"ל מוכרחי' דלא בעי' מונחין כסדרן, ובמש"כ ארווח לן בס"ד להסביר דעת הסמ"ק והובא בב"ח דאחר שכ' דעת הגאונים ור"ת שהשינ"ן מבחוץ והויות באמצע כ' ומ"מ בתפילין של יד לא נחלקו, וצריך להבין טעמו, דאין לומר משום דבשל יד ל"ש טעמא דיהי' שיני"ן של קדש ושמע כנגד השיני"ן שמבחוץ דהא אין זה טעם סידורן, אלא השתא דידעינן סדורן בבתים באופן זה, אתכחו בי' סימנא הנ"ל, אבל טעמא לאו משום הכי הוא, ותו דעכ"פ

הויות באמצע הול"ל בתפילין של יד כמו בשל ראש, ולמש"כ א"ש בס"ד, דלעולם הו"ל למימר דבעי' כסדרן כדדרשי' והיו בהווייתן. מיהא בת"פ של ראש דגלי רחמנא והי' לטוטפות דהוויות שבטוטפות יהיו בין עיניך הרי כתב רחמנא דהקפידה היא שיהא מונחין באופן זה, משא"כ בתפילין של יד דלא גלי קרא הדרן לסברא קמייתא דבעי' כסדרן כמו בסדר כתיבתן וא"ש בס"ד, ועיי' לקמן מש"כ עוד בס"ד ליישב שיטת הסמ"ק הנ"ל ממה דמקשה עליו מהש"ס, אלא דהא קשי' לי לשיטת ר"ת הנ"ל מהא דאמרי' בגמ' אר"ח א"ר החליף פרשיותיה פסולות, ואמר אביי ל"ש אלא גווייתא לברייתא וברייתא לגווייתא אבל ברייתא לברייתא וגווייתא לגווייתא כשרות, ורבא פריך לי' מ"ש גווייתא לברייתא משום דהך דבעי למיחזי אוירא לא קחזיא וכו' גווייתא לגווייתא וברית' לברי' נמי הך דבעי למיחזי אוירא דימינא חזי אוירא דשמאלי אלא ל"ש, ולשיטת ר"ת מאי מקשי הא ע"כ צ"ל לר"ת הי"ט דלא קפדינן אכסדרן בהנחתן משום דמשמע לן קרא והי' לטוטפות כנ"ל כמש"כ בשם מרדכי, ולפי"ז י"ל בשלמא א' מחליף ברייתא לברייתא וגווייתא לגווייתא אכתי הו"ל הויות באמצע וגם השיני"ן מבחוץ כנגד השיני"ן משו"ה שפיר קאמר אביי דלא קפדינן אבל ברייתא לגווייתא איה"נ דאין הקפידא משום דלא חזיא אוירא אלא משום דאין הויות באמצע וא"ל דבלא"ה קבלה למשה מסני דבעי' שיהי' הפרשה החיצונה רואה את האויר כדאיתא בפ' הנחנקין, אלא דלשון הגמרא עדיין צ"ע דמשמע דעיקר יסוד הקושי' הוא דמ"ש זה מזה ולשיטת ר"ת שני ושני. וצע"ג:

וראיתי מקשים לשיטת ר"ת מהא דאמרי' במנחות דף ל"ב לימא. מסייע כי' לר"נ דעשאן סתומות לפרשיות המזוזה כשרה, דתניא ס"ת ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה הא מורידין עושין, אע"ג דבתורה סתומית, ודחי דילמא להשלים, והנה בס"ד דהוי סבור המקשן דמזוזה שלמה קאמר א"כ ע"כ הקושי' היא מתפילין ש"י, דאי מס"ת. לק"מ כיון דאין סמוכות בתורה א"כ ע"כ הכוונה שמשלים באותו גליון לכתוב פרשה אחרת, דהא בעי' שתי פרשיות בקלף א' לשיטת הרמב"ם וא"כ שפיר יכול לעשותה פתוחה, ועכצ"ל דהקושיי' היא מתפילין של יד והי' המקשה מפרש שנוטל ב' פרשיות של תפילין למזוזה, ולשיטת ר"ת היכא משכחת לה כיון דלדידי' והי' א"ש קודם לשמע, והנה לדעת הראב"ד ניחא דס"ל דשמע והי' אם שמוע לשמאל המניח א"כ קדמה שמע לוהי' אם שמוע אבל למאן דס"ל לימין המניח א"כ לעולם קדמה והי' א"ש לשמע, ועיי' מזה בס' מעייה"ח ובס' מגן גבורים על האו"ח שהקשו קושיי' זו והנה לקושטא דמילתא לק"מ דמידי הוא טעמא אלא לשיטת הרמב"ם דאם דבק ב' פרשיות ועשאן קלף א' פסולה, הא הרמב"ם באמת ס"ל כשיטת רש"י ולר"ת

י"ל דס"ל כשרה בדבקן יחד וא"כ שפיר משכחת לה בתפילין של ראש ובב' פרשיות שמס"ת ושפיר מקשה הגמ' ומשני להשלים וכדפירש"י כגון שחסר שורה א' ובא לדבקה, א"נ כאידך פי' שכ' התוס' ע"ש ודו"ק:

ועיי' במרדכי פ' הק"ר שהקשה לשיטת רש"י מה דפריך הגמרא מ"ש גוייתא לברייתא דלא משום דהך דבעי למיחזי אוירא לא חזיא גוייתא לגוייתא נמי וכו' עד איס"ד דבעי' כסדרן שהם בתורה עדיפא מני' הו"ל לאקשוי מ"ש גוייתא לברייתא דלא לפי שאינן כסדרן גוייתא לגוייתא כמי לא הוי כסדרן, ונראה לי בס"ד לתרץ משום דלכאורה הו"מ לפרושי מילתא דאביי דאמר גוייתא לגוייתא ובריתא לברייתא דלא היינו דהחליף את כולם יחדיו, ובאופן זה באמת הם מוכחין כסדרן אלא שהם מימין המניח ולא מימין הקורא, וא"כ לק"מ משלא כסדרן דהא באמת השתא נמי כסדרן נינהו, אבל מאויר ימין לשמאל שפיר מקשה דקושי' זו כוללת אפי' אם נפרש מילתא דאביי כהנ"ל והא דבאמת לא מפרש לי' למילתא דאביי הכי ונימא דבאמת טעמא דאביי לאו משום דא"ר את אויר אלא משום שלא כסדרן וכהנ"ל שפיר הוי כסדרן אלא שהוא משמאל, קושיי' זו נתקשה בה בס' ישוע"י עיי"ש, ויש לדחותה כפשוטו דמשמע דומי' דרישא דאמר ל"ש אלא גוייתא לברייתא וכו' דמיירי אפי' בחדא מניי' הה"נ סיפא גוייתא לגוייתא ובריתא לברייתא נמי מילי מילי קאמר אבל מ"מ קושיי' המרדכי הנ"ל מתיישבת דרבא עדיף לי' לאקשוי קושייתו ממה שא"ר את האויר, ממה שיקשה משלא כסדרן משום דהשתא כולל הקושי' אפי' אם החליף כולם יחדיו ודו"ק היטב: (ב) הסמ"ק אחר שהביא שיטות הר"ת והגאונים כתב דל"פ אלא בתפש"ר, אבל בתפש"י מודים, ועיי' מש"כ לעיל להסביר טעמא דידי', אבל מ"מ תמוה מהש"ס כמו שהקשה בהגהת סמ"ק, מהא דתניא בהק"ר דף ל"ג שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתי תפש"ר שטולה עור על א' מהן ומניחה, ולהסמ"ק א"א לעשות מתפילין של ראש תפש"י כיון שאין סידורן שוה, ועיין במעייה"ח שר"ל דדוקא אם הם בעור א' ס"ל לסמ"ק כן אבל בד' עורות לא, דבזה בעי' שוה לשל ראש, עיין בדבריו, ולא מסתבר כלל, ולענ"ד כראה פשוט דהא דקאמר הסמ"ק דבש"י ל"פ היינו דבזה מודה ר"ת דאפי' אם מונחים כסדר רש"י נמי כשרים, אבל ודאי אם מסדרן כמו בשל ראש כשרים ג"כ ולפימש"כ להסביר טעם הסמ"ק יש להטעים שפיר דעיקר הטעם דל"ב כסדרן היינו משום דגלי רחמנא והיו לטוטפות, דהוי' שבטוטפות יהיו בין עיניך כמש"כ המרדכי והיו"ד בשל ראש, אבל בשל יד אוקמי' אסברא דבעי כסדרן, ומ"מ אי לא עבד כסדרן נמי לא מעכב דהא עכ"פ חזינן דלא קפיד רחמנא אכסדרן

לענין הנחתן מ"ד בשל ראש, משו"ה אמרי' בתפש"י דבכ"ע כשר וא"כ לק"מ מברייתא הנ"ל כנלענ"ד בדעת הסמ"ק בס"ד:

והנה בפסקי תוס' ובמרדכי ובהגמיי' הביא שמצאו תפילין שהיו גנוזים. בקבר יחזקאל הנביא שהיו מסודרים כשיטת רש"י והפרישה כתב דאין ראי' משם אימור אדרבא משום שהיו שלא כהילכתא גנזום והב"ח הקשה ע"ז אי מהיי"ט עדיין הו"ל לסדרן כהילכתן א"ו לאו משום פסול נגנזו ועיי' פרימ"ג דלפי מה שכתב המג"א והיה א"ש שיש לסיים בסוף שיטה, וזה בתפילין דרש"י שהוא סוף הפרשיות אבל בתפילין דר"ת אדרבה אסור לסיים בסוף שיטה דא"כ פ' שמע שלאחריה אין עליה תורת פרשה כלל, ועיי' מזה גם במחהש"ק שם א"כ י"ל שפיר שהיו כתובים כשיטת רש"י ולא הוי מצי להחליפן לסדרן כר"ת דבתפילין דר"ת והי' א"ש צריך לסיימו באמצע שיטה בע"ש מיהא לפימש"כ הפוסקים בשם הסמ"ק דקפידא דפתוחות וסתומות אינו אלא בתפילין ש"י דנכתבו כולן על קלף א' אבל בתפילין של ראש שהפרשיות נכתבין על ד' קלפין אין להקפיד בפתוחות וסתומות, א"כ לא יתכן זה כלל, ואי משום תפילין של יד התם בלא"ה דברי הדרישה נכונים דהתם אין תקנתא להחליפן כיון דכתובים על קלף א', וע"כ קושיי' הב"ח היא מתפש"ר ושפיר הביאו ראי' מתפילין שהיו גנוזים בקבר יחזקאל הנביא, ודו"ק, ובעיקר מש"כ המג"א לסיים והי' א"ש בסוף שיטה עיי"ש מצאתי בשו"ת מנחם עזרי' בסי' קי"ז דהוא הנהיג את הסופרים לסיים גם בתפילין של רש"י באמצע שיטה דילמא אתי לאחלופי לעשות כן גם בתפילין דר"ת דשם מפסל בסוף שיטה משום פ' שמע שלאחריו עיי"ש וצ"ע על המג"א שלא הביא זה: (ג) קיימ"ל שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני, והנה מבואר בפוסקים דצריך לעשות השי"ן מקמטי העור, וצריך שתהי' בולטת מיהא כתב בפסקי הרא"ש דאם כתבם בדיו על הבית לבן אין בידנו לפוסלן, וכן הביא המג"א בשם ב"ש, וצע"ג מש"ס פ' ב"מ לא הוכשרו למלאכת שמים. אלא עור בהמה טהורה בלבד ואמרי' למאי הילכתא לתפילין, תפילין בהדיא כתיבי בה למען תהי' תורת ה' בפיך מן המותר בפיך, אלא לעורן והאמר אביי שי"ן של תפלין הללמ"מ, ופירש"י וכיון שהאות של השם נכתב בקמטין שלו מותר בפיך בעי' ומקרא נפיק, והשתא איס"ד דשי"ן כשרה אפי' נכתבה בדיו לא פריך מידי וצע"ג:

בעניי לא הבנתי הקו' דהא הוא דומה ממש להפרשיות דאע"ג דנכתב בדיו מ"מ הקלף צריך להיות מבהמה טהורה וה"ג אע"ג דהשי"ן נכתב בדיו מ"מ צריך להיות מן המותר בפיך):

ועיי' במג"א שם ס"ק כ"ז לעניין אי כשר השי"ן בדפוס וצלע"ג א"נ חק ירכות לאו כתיב' מקראי אטו בשי"ן של תפילין כתיב' כתיב בי', הא הלל"מ אינו אלא שיהי' עליו שי"ן מבחוץ מ"מ תדע דהא לפירש"י גם ה"ד שבקשר של ראש והיו"ד של קשר של יד הם מהשם עצמו, ומשמע נמי דהוא הלל"מ כן וכ"מ בהדיא בפירש"י פ' ב"מ שם עיי"ש ודו"ק, והלא קשירה בודאי לא כתיבה מקרי, וע"כ דהלל"מ לא הוי אלא שיהי' נעשה שי"ן דל"ת יו"ד מ"מ אבל ל"ד ע"י כתיבה ואפי' התוס' דפליגי על רש"י מ"מ לאו מחמת ה"ט הוא דפליגי וצע"ג:

והנה בטעמא דצריך שי"ן של ג' ראשין מימין ובשל שמאל של ד' ראשין הביא המג"א בשם הנקדן שיהי' בכתיבה שוקעת כמו בלוחות ולכן צריך שלא יגעו היודי"ן למטה בשי"ן, והמג"א פליג וס"ל דגם בשי"ן של ד' ראשין צריך שיהי' היודי"ן מגיעין למטה ע"ש, ונראה לי דעפ"י דברי הנקדן יש ליישב שיטת הסמ"ג והי"מ שהביא הרא"ש דהא דאמרי' בגמרא צריך שיגיע החריץ למקום התפר אחריץ השי"ן קאי, והקשה המרדכי היכא קרי לי' חריץ הא השי"ן צריך שתהי' בולטת, ולהנ"ל ניחא דקאי אשי"ן של ד' ראשין דבהאי שי"ן עיקר השי"ן הוא העומק שבין הבליטות דרך שהי' בכתב שבלוחות, ושפיר קרי לי' חריץ ודו"ק:

ד תפילין מרובעות הלכה למשה מסני, וכתבי התוס' בפ' הק"ר וקצת הי' נראה דלא בעי' מרובעות אלא בתופרן ובאלכסונן כונו שמפרש ר"פ, מיהא להלכה קיימ"ל בשו"ע דבעי' לרבע מקום מושבן וגם הבתים, וקצ"ע מש"ס פ' הנחנקין בשמעתא דזקן ממרא דאמרי' היכא דמוסיף בית חמשה מפסל משום דאין בית חיצון רואה את האויר, ואמאי ל"ק דמפסל משום דא"כ נתקלקל הריבוע ואפשר כיון דאיכא למימר האי לחודא קאי לא נגרע רביע הבתים מחמת כן, משא"כ מחמת דאין בית החיצון רואה את האויר מפסל שפיר אפי' אי האי לחודי' קאי:

ה כתבו התוס' במנחות דף ל"ה ד"ה שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני וז"ל בשל ראש אייריי והנותנה אם אין דינו להיות פוסלת דנמצא דאין בית רואה את האויר דלא דמי לטולה תפילה של ראש ועושה אותה של יד, וכל דיבור התוס' הנ"ל הוא כספר החתום. ועי' מהרש"א שכתב דלכאורה טעות קחזינא הכא. וההגה בזה אינה מבוררת לי ע"ש, ולענ"ד כראה בס"ד לפרש דבריהם כדת של תורה אין אונס, דהנה השי"ן כשרה אפי' אם כתובה בדיו אם הבתים הם של קלף לבן באופן דהאות ניכר בכתיבה ע"י דיו, וכן מבואר ברא"ש עיי"ש, ויש לחקור היכא דעבד שי"ן מקלף ומדביקה על הבית למ"ד דדיבוק משוי לי' לעור א', מהו שיהי' מהני, וראיתי שבס' ישוע"י סי' ש"ב ס"ק כ"ח

נסתפק בזה, והעלה דהתפילין פסולין, והוי עובדא בסופר א' שעשה כן והעבירו אותו מאומנתו עיי"ש, ונראה לי בס"ד דהן הן דברי התוס' הנ"ל, וזה כוונתם במש"כ והנותנו כלומר אם אינו עושה השי"ן מקמטי העור בעצמו אלא שנותנו שם אם אין דינו להיות שצריך להיות דוקא באופן הזה אז פוסלת אם הוא עד"ז, דאין בית רואה את האויר, וכתב דלא דמי לטולה תפילה של ראש ועושה אותה של יד, וטעמייהו דס"ל דלא מפסל משום שאינו רואה את האויר אלא בשל ראש ולא בשל יד, כמש"כ בדיבור שלפ"ז עיי"ש כן נ"ל בס"ד ברור בכוונתם, ולפ"ד למדנו מזה דהעושה שי"ן עד"ז מפסל וכמו שהעלה בס' הנ"ל להלכה:

ו גרסי' בגמרא ת"ר לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ד' דברי ר"ש רע"ק אומר א"צ ט"ט בכתפי שתים פת באפריקי שתים, ופירש"י בד"ה לטטפת וכו' מכאן שכותב ד' פרשיות בד' בתים, ומדקדקים האי כתיבה מאי עבידתי' הכא דהא הכא לא מיירי אלא מעשיות הבתים ולא מכתיבת הפרשיות, וכן בסנהדרין דף ד' לא זכר כלל הפרשיות רק הבתים ע"ש בפירש"י וכבר עמד בדקדוק זה בס' טה"ק, ונלענ"ד בס"ד עפ"י מה שהקשו בתוס' למאן דיליף מטט בכתפי פת באפריקי הו"ל למימר דבעי' י"ב בתים כי היכא דלמ"ד דיליף מלטטפת לטטפת וכו' קמוקים לה לכלהי טטפת בכל הפרשיות בהדי הדדי ה"כ הול"ל למאן דדריש טט בכתפי וכו', ולצטרך י"ב בתים ותי' דזה א"א דהא לא אשכחן בתורה שהוזכרו תפילין אלא בד' פרשיות ולא יותר ולפי"ז י"ל דזה שדקדק רש"י לפרש מכאן שכותב ד' פרשיות בד' בתים, כלומר דהתנא לא מהדר אלא למילף דלא פחתינן מד' בתים, אבל טפי מדי ודאי אי אפשר כיון דפרשיות דכתיב בהו תפילין לא אשכחן יותר, ומשו"ה דקדוק רש"י לפרש שכותב ד' פרשיות בד' בתים, כי היכא דלא תקשי לן קושי' התוס' דאליבא דרע"ק הו"ל להצריך י"ב פרשיות, וכ"ז בשמעתין דמייתא פלוגתא דרע"ק, משא"כ בש"ס דסנהדרין הנ"ל דלא מייתא אלא מילתא דר"ש לא הוצרך רש"י לפרושי לאפוקי מקושי' הנ"ל משו"ה לא זכר רש"י אלא הבתים וא"ש, ועיי' בש"ס זבחים ל"ז ע"ב בהא דבעי למימר דאהני מקרא ואהני מסורת אהני מקרא לטפוי חדא ואהני מסורת לבצורי חדא, פריך הגמרא אלא מעתה לטטפת לטטפת לטוטפות ה"נ אהני קרא ואהני מסורת חמשה בתי בעי למיעבד, והקשה המהר"ם לובלין הא חמשה בתים א"א למיעבד דאין נזכר תפילין בתורה כ"א בד' פרשיות כמש"כ התוס' הנ"ל, ול"נ דלק"מ איה"נ וכש"כ דמוכח שפיר טפי דא"א לומר אהני מקרא ואהני מסורת דהא עיקר קושיי' הש"ס שם אינו אלא להוכיח דא"א לומר אהני מקרא ואהני מסורת, ואי אמרת

דמה"ט א"א שיעשת חמשה בתים משום דלא אשכחן חמש פרשיות א"כ כש"כ דמוכח כן וזה ברור ופשוט בס"ד:

ז מבואר בטושו"ע סעיף מ"ה דהפרשיות צריכין שיהי' זקופין מעומד בהבתים כס"ת בהיכל, וזה דלא כשיטת ר"ת דמצריך שיהי' הפרשיות מושכבין והנה בש"ס גרסי' כתבן בעור א' והניחן בד' בתים יצא, וצריך ליתן ריוח ביניהם דברי רבי וחכ"א א"צ, ועיי' בב"י סי' ל"ב שכתב בשם מהרי"א ובה"ע שמברייתא זו יראה שאין לחוש לזקופות כי האיך יוכל להוציא הפרשה מן הבית ושתעבור אל הבית הסמוך לו אם היא זקופה, אבל אם אינן זקופות אלא מושכבות שפיר מצי למיעבד הכי, מיהא במג"א ס"ק ס"ב מייתא בשם דרכי משה דמשכחת לה שהיו כתיבין בקלף זה תחת זה, ואז אפשר להעמידן זקופות וצ"ל דקדש והי' כתובים סופו של זה בצד סופו של זה ושמע כתובה ראשו בראשו של והיה וסופו של שמע בסופו של והי' אם שמוע ועיי' הציור יפה במחהש"ק שם, ואני בעניי מצאתי הדבר מפורש בתוס' במנחות דף ל"ג ד"ה הא דעבידא כתבו וז"ל וכן פרשיות של תפילין נמי הי' אומר ר"ת שמניח מושכב ולא מעומד, מיהא דאמרי' לקמן כתבן על עור א' והניח בד' בתים יצא ל"ק מידי דמעומד נמי יש ליישב:

ובוודאי נתכוונו למש"כ המג"א בשם דרכי משה, ואני תמה על רבותינו הרב"י והמג"א שלא הביאו דברי התוס' הנ"ל וביותר על מרן הרב"י שהביא שיטת ר"ת מדברי התוס' הנ"ל, ואח"כ הביא בשם מהרי"א ובע"ה דיש ראיי' מש"ס הנ"ל דל"ב זקופות, ולא אייתא דהתוס' בעצמם דחו ראי' הנ"ל, והא דלא חשו המדקדקין לעשות תפילין בפרשיות מונחות שלא בזקיפה כדי לחוש נמי לשיטת ר"ת בהא עיי' בתשו' נודב"י דשאני סדר הנחתן דכמה גאוני קדמאי קיימי בשיטת ר"ת, והפשוט דר"ת לא אמרו לעיכובא ובדיעבד מודה דכשרות אפי' בזקופה, משא"כ בס' הנחתן:

(ועיי' בטו"ז ס"ק ל"ו דלא בעי' שיהי' הפרשיות מונחים ממש בתוך הבתים אלא אם הפרשה מכוון נגד הבית ממש ואין הפרשה עצמה תוך חלל הבית וההפסק הוא מחזיק עצמו בין החתך של עור דהיינו למעלה מן הכתב נמי כשר ועיי"ש מה שהעמיס כן בפירש"י ולענ"ד הוא דבר תמוה מאוד דלשון הברייתא כתבן בעור א' והניחן בד' בתים אין סובל כוונה זו כלל גם הדבר מצד עצמו תמוה דלא יהא צריך להניח הפרשיות בתוך הבתים ממש א"כ הני ד' בתים מאי עבידתייהו ועיי' פרמ"ג במ"ז שכ' על המג"א לא הבנתי פי' ובמחהש"ק צייר הדבר באופן שהוא נכון למבין עיי"ש):

ח אם כתב כל הד' פרשיות בקלף א' כשרים אפי' אין ריוח ביניהם, ועיי' מש"כ לעיל אות ה' מש"כ הד"מ והמג"א דאין ראי' מזה דהתפילין אין צריכין להיות מונח בזקיפה,

ובטו"ז ס"ק ל"ו פי' בכונת רש"י שלוקח עור גדול דהיינו שלמעלה מן הכתב יש חלק גדול ובאותו חלק הוא חותך וכל חתך הוא מכוון נגד הפסק שבין פרשה לחברתה ונותן אותו החלק שלמעלה מן הכתב לתוך בית דהיינו שיעור המפסיק בין בית לבית הוא מכוון להפסיק בין כל פ' ובאמת אין הפרשה עצמה תוך חלל הבית אלא מכוון נגדו ממש וההפסק הוא מחזיק עצמו בין החתך של עור דהיינו למעלה מן הכתב עיי"ש, ותמוה מאוד לענ"ד מה שכתב הטו"ז דלא בעי' שיהי' הפרשיות בתוך הבתים והא בעינן עכ"פ שיהי' החרוצין שבין בית לבית מגיעין עד התפר כדאיתא בסעיף מ', ונהי דקיימ"ל בדיעבד כשרה אפי' בלא הגיע היינו משום דקיימ"ל כרב דימי, אבל לאביי מיהת פסול וא"כ עכ"פ לאביי היכא מתפרש ברייתא הנ"ל לפירושו של הטו"ז וצע"ג:

ט ואמרי' בגמרא דבעי' שיהי' החריצין מגיעין עד התפר ופירש"י דקאי אחריץ שבין בית לבית, והרא"ש פי' בשם יש מפרשים דקאי על השי"ן וצע"ג הא מבואר ברא"ש דהשי"ן לא בעי' דוקא מקמטי העור דאפי' אם כותב בדיו נמי שפיר דמי א"כ לא הו"ל למינקט חריץ, דאטו מי לא סגי שיהא השי"ן נעשה בעשיית חריץ דהא משכחת לה כהנ"ל, והו"ל למנקט שי"ן צריך שיהי' מגיע עד התפר, והנה בלא הגיע נראה פשוט דכשר בדיעבד וכ"פ בשו"ע של הרב התניא ז"ל, תדע דהא בחריץ שבין בית לבית נמי קיימ"ל בשו"ע דאם לא הגיע עד התפר כשר, ומנה נשמע להנך פוסקים דמוקי לה בחריץ של שי"ן נמי אם לא הגיע לא עיכב, אלא דמספק"ל היכא דהוי תרתי לריעותא דהיינו שבין החריץ של בין הבתים ובין החריץ של שי"ן תרוויי' אינם מגיעון עד התפר מהו, די"ל ע"כ לא מכשרי' דיעבד בשו"ע סי' מ' ע"ש, אלא משום דהוי כעין ס"ס, דהא גופא אי בעי' חריצין מגיעין עד התפר פלוגתא היא בין אביי לרב דימי, ואת"ל הלכה כאביי דילמא אחרוצין של השי"ן קאי אבל היכא דשניהם אינם מגיעין עד התפר י"ל דמפסל, וצ"ע להלכה:

י והנה בשו"ע סי' ל"ד קיימ"ל דיר"ש יוצא ידי שניהם ויניח שני זוגות תפילין, דמקום יש בראש להניח שתי תפילין ועיי' בטו"ז שכתב דצריך שיניח תפילין של רש"י מלמטה במקום עיקר הנחתן דהמעיין בש"ס ר"פ המוציא תפלין יראה דלאו מילתא פסיקא היא דהוא פלוגתא דתנאי שם עיי"ש בטו"ז, וצע"ג א"כ מאי אהני לי' הך תקנתא דיניח שני זוגות בפ"א כיון דע"כ מניח הא' שלא במקומם, והוי עדיף טפי שניהם בזה, אחר זה ויותר תמוה דלקושטא דמילתא הא קיימ"ל בהמוציא תפילין מכניסן זוג א' אבל שנים שנים לא וע"כ א"א לומר טעמא משום ב"ת דהא קיימ"ל שבת ויו"ט לאו זמן תפילין, וקיי"מל לעבור שלא בזמנו לכו"ע בעי כוונה, וע"כ צריך לומר משום דלא קיימ"ל כמ"ד מקום יש בראש להניח שתי תפילין, וא"כ מאי הועילו המדקדקים שמניחים ב' זוגות

תפילין - וזה צע"ג, ונראה לי דמכאן ראיי' דלמאי דקיימ"ל כרע"ק דיליף שבת לאו זמן תפילין מוהי' לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט שהן גופן אות לא ממעטינן אלא לפטור שבת ויו"ט מהנחת תפילין אבל איסורא ליכא, וא"כ כיון דעכ"פ איסורא ליכא והו"ל כמו מצוה של רשות כמו למ"ד נשים סומכות רשות דעכ"פ איכא מצוה בכל מצות עשה שהזמן גרמא, וא"כ שפיר איכא למימר לעולם קיימ"ל מקום יש בראש להניח שתי תפילין, והתם הייי"ט דתוג"א אין טפי לא משום בל תוסיף כיון דאיסורא ליכא הו"ל כמו לעבור בזמנו דלא בעי כוונה, ודו"ק היטב ויתבאר עוד בס"ד בסוגיא דשבת לאו זמן תפילין ודו"ק:

יא גרסי' ב"פ הקומץ רבה, ארבע פרשיות שבתפילין מעכבין זא"ז ואפי' כתב א' מעכבן, ובגמרא שם דף ל"ד פשיטא אר"י א"ר לא נצרכה אלא לקוצה של יו"ד והא כמי פשיטא אלא לכאידך דר"י א"ר כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה, והנה הרמב"ם בפ"א מה' תפילין ה"א כ' ארבע פרשיות אלו וכו' ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד ואפי' קיצו של אות אחת מארבע פרשיות אלו מעכב את כולן מה"ת עד שיהי' נכתבות שלמות כתיקונן עכ"ל, ויש לתמוה בזה על רבנו דהא בגמרא אמרי' בזה דהוא פשיטא. ולא הוצרך לאשמעינן במתניתן וא"כ קושי' זו תסוב על רבינו למה הוצרך לאשמעי' דאפי' קוצו של אות א' מעכב את כולן מה"ת, ופלא שלא הרגישו בזה נושאי כליו, ודוחק לומר משום דמתניתן קתני לה בתרי בבא דמתחילה קאמר ארבע פרשיות מעכבין זא"ז, א"כ לא הוי צריך למתני תו דאפי' כתב א' מעכבן אבל הרמב"ם דנקט לה כולי כחדא שפיר מצי לאשמעי' דעכ"פ איס"ד דאית בי' שום רבותא לא הו"מ למקשי פשיטא וצע"ג, ואפשר לומר כיון דהרמב"ם מנה כמה דברים בסת"ם שהם למצוה ולא לעיכוב שפיר הוצרך לאשמעי' דאפי' קוצו של אות א' מעכב, דלא תימא דאינו אלא למצוה משא"כ במשנה דלא איכפל תנא לאשמעי' מידי בפרטי הלכות כתיבה וע"כ דסמוך על צורת האותיות כפי המסורות בע"פ, לא הוי צריך לאשמעי' דקוצו של אות א' מעכב, תדע דאל"כ תיקשי על ר"י א"ר דהוא מארי דהאי מימרא דאפי' קוצו של י"ד מעכב ותיקשי עלי' קושי' הגמרא פשיטא ועכצ"ל דלא שייך להקשות כן אלא על המשנה, ובזה א"ש דברי הרמב"ם ודו"ק:

יב וקוצו של יו"ד דאמרי' בגמרא דמעכב לפירש"י היינו קוצו של ימין, דאלו של שמאל רגל מקרי, ועיי"ש בדף כ"ט שהקשו לפירש"י דהא פשיטא דאין זה אות, ובתשו' פמ"א ח"א סי' ס"ו נתקשה בהבנת קושייתם בזה דהא היינו קושי' הגמרא נמי פשיטא ופירש הוא ז"ל בכוונתם מדקאמר לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד מכלל דעכ"פ יו"ד מקרי אפי'

בלא קולו ואלו בלא רגל ימין אין עליה שום שם יו"ד כלל, מש"ה פירשו דקוצו של שמאל קאמר, והשתא שפיר קאמר לא נצרכה דבלא זה נמי מקרי יו"ד, וצ"ל דמ"מ פריך שפיר פשיטא כיון דהתנא לא פירש לן צורת האותיות וע"כ דסמוך על המסורות א"כ כיון דקוצו השמאלי נמי שייך להאות לא הוצרך לאשמעי' דמעכב, והנה י"ל דרש"י נמי עודה דבעי' גם קוץ שמאלי וכ"כ מרן הרב"י בסי' ל"ב עיי"ש, והא דלא משני הגמרא דקאי על קוץ שמאלי, י"ל דלא הו"ל לתנא למסתם כולי האי כיון דלא אתפרש בשום דוכתא בהדיא דבעי' קוץ שמאלי ומ"מ נפק"מ בין פירש"י ותוס', הא דכ' המג"א בסי' ל"ב דאם חסר קוצו הימיני א"א לתקנו דהוי שלא כסדרן, אבל אם חסר עוקץ השמאלי שפיר מצי לתקנו כיון דהוי עלי' שם אות בלא זה, עיי"ש, ונ"ל בס"ד ראיה ברורה מלשון המשנה דקתני ארבע פרשיות שבתפילין מעכבין זא"ז ואפי' כתב א' מעכבן, והנה בס"ד דקאי אקוצו של יו"ד וכיילי התנא בחדא מחתא בהדי ארבע פרשיות שבתפילין והתם ודאי אית לי' תקנתא אם חוזר ומתקנו, והיינו דקתני מעכב ולא קתני פסול, והנה בזה יש נפק"מ בין פירש"י ותוס', דלפירש"י כיון דע"כ צ"ל דיו"ד מקרי אפי' בלא רגל ימין וכדמשמע פשטא דש"ס בסנהדרין דף צ"ה ונער יכתבם שהובא בתוס' כדדייק הפמ"א מלשון קוצו של יו"ד, א"כ אפי' בחסר רגל ימין מהני תקנתא ולא הוי שלא כסדרן אבל להתוס' לא מקרי יו"ד כלל בלא רגל ימין, וא"כ אסור לתקנו משום שלא כסדרן, ועפי"ז יתפרש שפיר טפי קושיי' התוס' הנ"ל שנתקשה בה מו"ז בתשו' פמ"א הנ"ל, דעל פירושו יקשה דהא י"ל קיצו של יו"ד היינו מה דעכשיו הוא יו"ד אבל לעולם בלא רגל ימין לא הוי יו"ד כלל ולא מקשו מידי אבל למאי דפרישית א"ש טפי דכיון דקתני מתניתין ואפי' כתב א' מעכבן משמע דאית לי' תקנתא דהא קתני לה בחד בבא בהדי ארבע פרשיות וכיון דבלא רגל ימיני פשיטא דאין עליו שם אות כלל א"כ ל"ל דאית לי' תקנתא ולא הו"ל למיתני בהאי לישנא אלא פסולה הול"ל כנ"ל נכון בס"ד:

ובעיקר קושי' הפמ"א נ"ל פשוט דקושייתם על ר"י א"ר, דלא הוצרך לאשמעי', ונהי דהגמרא פריך פשיטא מ"מ על ר"י א"ר לא תסוב קושיי' הגמרא כלל כדפרישית לעיל אות א' עיין שם, ולפירש"י דקאי על רגל ימיני תיקשי על ר"י א"ר לקושטא דמילתא לא היה צריך לאשמעי' האי מימרא כלל, ח"כ ברור בכוונתם. ובעיקר הדין, הנה ראיי' התוס' מדאמרי' בגמרא מפני מה ראשו של יו"ד כפוף, וזה קאי על עוקץ שמאלי ומצאתי בהגמ"יי פ"א מה"ת שכ' די"ל יו"ד כפוף היינו רגל ימיני דאלו שמאלי קרי לי' נקודה למטה ע"ש, ועכ"פ צריך לדקדק הרבה אחרי סופרי זמנינו שאינם זהירין לעשות אפי' נקודה שמאלי ויש בזה פסול דאורייתא אליבא דכ"ע:

יג התוס' הביאו שיטת רבינו אלי' דחייב לקשור תפילין בכל יום והתוס' הקשו עליו מש"ס עירובין ר"פ המוציא בד"א בישנות אבל בחדשות לא, ומפרש חדשות, היינו שאינם מקושרין, ומשום דא"א לעשות קשר בשבת ולשיטת ר"א, הרי אינו קשר של קיימא, כיון דעשוי לקשור ולהתיר בכ"י, וראיתי בס' ישוע"י שכ' לתרץ כי היכא דאמרי' בפ"ק דסוכה מדהוי דופן לעניין סוכה ה"כ חשיב דופן לעניין שבת ע"ש, א"כ ה"כ י"ל כי היכא דחשיב קשירה לעניין תפילין ה"כ לעניין שבת ע"ש, ולענ"ד כראה דלעניין קשר של קיימא לא שייך לומר כן, דנהי נמי דחשיב קשר מ"מ כיון דבשבת בעינן קשר של קיימא אין ראיי' מדחשיב קשר לעניין תפילין דנהוי נמי קשר לעניין שבת בשלמא גבי סוכה שפיר אמרי' כיון דע"כ שם דופן עליו לעניין סוכה, אלמא דמחשבת לי' דופן הה"נ לעניין שבת הו"ל דופן. משא"כ הכא נהי נמי דלעניין תפילין חשיב לי' קשר, אכתי אין הכרח דנהוי נמי קשר לעניין שבת כיון דבתפילין לא בעינן קשר של קיימא ולעניין שבת קשר ש"ק בעינן:

(הגהה הנה טעמא דבעי' קשר של קיימא לענין שבת הוא משום דבעי' מלאכת מחשבת וא"כ שפיר מובן סברת הישויע"ק דכיון דחשיב קשר לענין תפלין שפיר הו"ל קשר חשוב שוב התבוננתי דמוכח בש"ס ובמתני' דאפי' הוא חשוב מ"מ בעי' של קיימא וכן מוכח ממאי דפריך בשבת דף ע"ד ההוא קושר ע"מ להתיר הוא עיי"ש וא"ב שפיר קאמר אאמו"ר ודו"ק ועי' בקי' דסברת הישיע"ק מוזכר בירושלמי דכיון דחונים עפ"י הדיבור הו"ל כלעולם): וחילוק זה ע"כ מוכרח מהש"ס שם, דהא ר"ח משני התם זאת אומרת עניבה פסולה בתפילין, ואביי משני הא מני ר"י הוא דאמר עניבה כמי קשר הוא, ופריך הגמרא הא לא"ה ענב להו והאמר ר"י א"ר קשר של תפילין הלל"מ, ומשני דענב להו כעין קשירה, משמע דוקא אליבא דר"י דעניבה נמי קשירה הוא אבל למ"ד דעניבה לאו קשירה היא איה"נ דשרי בחדשות היכא דגנב להו כמין קשירה, ואמאי נימא מדחשב קשר לעניין תפילין הו"ל נמי קשר לעניין שבת אע"כ לעניין מלאכת שבת ל"ל הכי וזה ראי' שאין עליו תשובה, דאלת"ה א"כ מהא גופי' תקשי לשיטת ר"א הנ"ל, בשלמא אי אין חיוב לקשור בכל יום א"כ ע"כ הא דקאמר רחמנא וקשרתם לאו קשירה ממש אלא היינו הידוק כמש"כ התוס' במס' מנחות א"כ ליכא למימר מדחשיב קשר לענין תפילין חשיב נמי לעניין שבת, דהא בתפילין לא בעי' שיקשור כלל, אלא לשיטת ר"א דבעי' בתפילין קשירה דוקא א"כ קשיא, אע"כ דלעניין מלאכה ל"ש לומר כן ודו"ק היטב:

(עי' לעיל סי' ה' ס"ק ב'):

ובעיקר שיטת ר"א הנ"ל תמוה לי כיון דלדידי' מצות תפילין הוא דוקא בקשירה, א"כ כל כמה דלא קשר להו לא מקיים מצוות תפילין והאיך מצאנו יו"ר בשמעתא דר"פ המוציא תפילין דאמרי' למ"ד שבת זמן תפילין זוג א' אין טפי לא משום איסור ב"ת כיון דהתם מיירא בישנות מאי איסור ב"ת איכא הא אינו מקיים המצוה כלל, בשלמא זוג א' י"ל דהוי תכשיט אפי' אינו מקיים המצוה דקשירה אבל שנים אמאי לא, הא ל"ש ב"ת אלא כשמקיים המצוה ומוסיף עלי', והוא לכאורה תמיה נשגבה, תו קשיא לי משמעתא דסנהדרין דף פ"ח לגבי זקן ממרא דאר"א אנו אין לנו אלא תפילין וכו', דפרי' אי מייתא נמי ביתא אחרינא לימא האי לחודי' קאי, ומשני משום דבית החיצון א"ר את האויר, והשתא לשיטת ר"א ממנפ"ש אי מוסיף הבית החמישי קודם קשירה הרי גרוע ועומד הוא, ואם מוסיף הבית אחר שכבר קשר א"כ ל"ש לומר דמוסיף גורע דהא המצוה אינו אלא בשעת קשירה, וצע"ג, ומתוך כך נ"ל ברור בס"ד, דודאי גם לשיטת ר"א מקיים מצות תפילין אפי' אם אינו עושה קשר בכ"י דתרי קראי כתיבי כתיב וקשרתם לאות וכו' וכתיב נמי והיו לאות על ידך והך קרא דוהיו לאות מתקיים שפיר אפי' בלא קשירה דמה שהם מונחים עליו הא נמי מצוה הוא אלא דס"ל לר"א דוקשרתם היא מצוה נוספת והוא נמי ענף מן המצוה לעשות קשר בכ"י, אבל ודאי מאן דלא עבד קשר נהי דלא קיים מצות וקשרתם מ"מ מקיים מיהת מצוות והיו לאות על ידך, תה כראה ברור, וכ"מ מלשון התוס' שכ' בשם ר"א שצריך לקשור תפילין בכ"י ול"ב שאינו יי"ח בלא קשירה, וניחא בזה מה שיש לתמוה לשיטת ר"א מהא דאמרי' ת"ח צריך שילמוד כתב שחיטה ומילה וי"א אף קשר של תפילין, ולשיטתו מאי ארי' ת"ח אפי' ע"ה נמי הא בעי' שיקיים מצות תפילין ולהנ"ל ניחא קצת, ועפי"ז יתיישבו נמי קושיות התוס' לשיטת ר"א מהאי דעירובין הנ"ל, וכ"כ הקושי' ממקואות דכיון שאננו קשר של קיימא אמאי אננו חוצץ, ולהנ"ל ניחא בס"ד, דשפיר הוי קשר של קיימא, כיון דמאן דלא מצי לעשות קשר מקיים בי' המצוה בלי עשיית קשר ודו"ק היטב בכל זה:

סימן יא

בענין לאו דבל תוסיף (א) אמרי' בש"ס סנהדרין דף פ"ח ע"ב אר"א אר"א א"ח אלא על דבר שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו כדי להוסיף והמוסיף גורע, ואין לנו אלא תפילין, ופשטי' דסוגיא דלעניין זקן ממרא איתמר אבל ב"ת איכא אפי' בעניין דלא הוי מוסיף גורע, וכן מוכח מסוגי' דר"פ המוציא תפילין עיי"ש. וכבר הקשה המעדני יו"ט שם סתירת הסוגיות והעלה כנ"ל, אבל הטו"ז באו"ח סי' ל"ד כתב דאין סברא לחלק כלל

בין זקן ממרא לאיסור ב"ת דעלמא, ומתוך כך העלה דאיה"נ דלעולם ליכא בל תוסיף אלא היכא דהוי מוסיף גורע כגון בחמש טוטפות שבתפילין דע"י תוספתו נפסלו התפילין, ולא בע"א כלל, והא דאמרי' בעירובין דבמניח ב' זוגי תפילין קעבר על ב"ת היינו מדרבנן עיי"ש ונסתעיי' לזה מהתוס' סנהדרין שם, וממש"כ הרא"ש בהלכות קטנות עיי"ש, ולא זכיתי להבין לפי שיטתם איך מצאנו ידנו ורגלנו במשנה מפורשת בפ' דזבחים הנתנין במתנה אחת שנתערבו במתן ד' ר"א אומר ינתנו במתן ד' ר"י אומר במתן א' א"ל ר"י הרי עובר על ב"ת וכו' עיי"ש, והתם מאי מוסיף גורע שייך דבמה שמוסיף ליתן מתן ד' אכנו גורע מתן אי, וכיו"ב קשיא מהא דתניא ומייתא לה בר"ה דף כ"ח מניין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי ת"ל לא תוסיפו והתם נמי לא הוי מוסיף גורע, וכן הא דאמרי' אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה תמוה לשיטת הטו"ז הנ"ל, מיהא התם י"ל דילקה מכת מרדות קאמר וכצ"ל ע"כ לשיטת הרמב"ם דס"ל אין לוקין על לאו דל"ת, אבל אינך קשיין, וצלע"ג, מיהא דעת הרא"ש בה"ק, שכתב דליכא בית אלא בעושה ה' פרשיות בתפילין ע"ש משמע בהדי דכהטו"ז ס"ל, וראיתי בס' ישוע"י או"ח סי' ל"ד שהקשה על הטו"ז ושיטת הרא"ש הנ"ל דמש"ס סנהדרין בשמעתא הנ"ל מוכח בהדי' דלאו דב"ת איתא בכל עניין אפי' היכא דלא הוי מוסיף גורע, דהא אמרי' בש"ס אנו אין לנו אלא תפילין וקאמר היכא דמי אי דעבד ה' בתים גרוע ועומד הוא, אי דאנח ד' בתים ואייתא אחרינא ואנח גבי האי האי לחודי' קאי והאי לחודי' קאי ומשני משום דאין בה"ח רואה את האויר וקשה מה בכך דהתפילין פסולין משום דאין ביה"ח רואה את האויר מ"מ כיון דליכא איסור ב"ת משום דהאי לחודי' קאי אין בזה חיובא דזק"מ דא"ח רק היכא דאיכא איסור ב"ת עיי"ש שטרח ליישב בדרך פלפול, ואננו מכוון להמעיין עיי"ש, אבל הקושי' חמורה:

י"ל בכונת הש"ס דכיון דאין בית החיצון רואה את האויר א"כ ע"כ הי' כונתו שיהי' בית החמישי אחד עם הד' בתים כדי שיהי' ביה"ח רואה את האויר):

ואחרי העיון נראה לענ"ד דלק"מ דבאמת אינו מבואר בגמרא דבז"מ בעינן דוקא שיהא עובר על לאו דב"ת, והא דקאמר שיש בה כדי להוסיף לאו דוקא לעבור על איסור ב"ת קאמר, ועיי' לשון הראב"ד בספ"ד מה' ממרים שכתב שר"א אמר השמועה ור"א תלמידו הוא דקאמר אין לנו אלא תפילין כלומר שלשון זה לא נמצא אלא בתפילין, וכו' עיי"ש, אבל עכ"פ אין הכרח דבעי' שיהא עובר אלאו דב"ת, מיהא מלשון רש"י שם בריש שמעתא מוכח דס"ל דיש בה כדי להוסיף משום לאו דב"ת קאמר עיי"ש, ולדבריו ודאי קשי' כנ"ל ומוכח דס"ל לרש"י דלא כטו"ז, מיהא נראה ליישב בס"ד די"ל כהאי דאמרי'

גבי סוכה מגו דהוי דופן. לענין סוכה מהני כמי למהוי דופן לעניין שבת ה"כ נהי דבס"ד הוי ס"ל למקשן האי לחודי' קאי וכו', מ"מ למאי דמשני דבעי' בית החיצון רואה את האויר ומהני חיבורו לפסול את התפילין שוב לא אמרי' דהאי לחודי' קאי, דמגו דמהני חיבורו לזה מהני נמי לעניין לעבור על בל תוסיף, וא"ש בס"ד:

והנה בהא דתנן בפ' לוה"ג ארבע מינים שבלולב כשם שאין פוחתין מהם כך אין מוסיפין עליהן ואמרי' בגמרא פשיטא ומשני מ"ד הואיל ואמר ר"י לולב צריך אגד האי לחודא קאי וכו' קמ"ל, משמע בהדי' דאי הוי אמרי' האי לחודא קאי ליכא ב"ת, וכבר הקשו כן בתוס' ותי' דב"ת מדרבנן והיינו כשיטת הטו"ז הנ"ל, מיהא לולי דב"ק הי' נלענ"ד דהש"ס בסוכה לא לעניין איסור ב"ת קאי דהוי פשיטא לי' להגמרא דמתני' ע"כ לאו לעניין איסור ב"ת קאמר דאין מוסיפין עליהן, דא"כ מ"ש דנקט כן לעניין ד' מינים טפי משאר כל המצוות דלא הוצרך למתני דאין מוסיפין וע"כ מתניתן לעניין מוסיף גורע איתמר, דאם הוסיף עליהם לא נפק י"ח, וע"ז שפיר משני הגמרא דהו"א כיון דאר"י צריך אגד לא הוי גורע דהאי לחודי' קאי קמ"ל דאפי"ה לא לא נפק י"ח, ויש לפרש כן גם דברי התוס' בסנהדרין, דל"ק אלא לענין דאם הוסיף גורע ולא נפק י"ח, וע"ז כתב דאננו אלא מדרבנן אבל איסור ב"ת ודאי משמע דאיכא אפי' היכא דהאי לחודי' קאי כשיטת המעיו"ט וכדמוכח מראיות הנ"ל שהבאתי, אמנם שיטת הרא"ש בהל"ק משמע לכאורה בהדי' כהטו"ז, ומן התימא על המעיו"ט דפשיטא לי' דאיסור ב"ת איכא אפי' היכא דהאי לחודי' קאי ולא נחית לפרש מה שכ' הרא"ש דליכא ב"ת אלא בעושה ה' טוטפות, עיי"ש וצע"ג:

ב ועיי' מג"א סי' ל"ד וכ"כ הרב"י בסי' תרנ"א בשם ההמ"ג דאם לקח שני לולבין עובר על ב"ת אבל אם הוסיף אין א' שאינו מארבע מינים שבלולב אז תליא אם עשאן אגודה א' עובר בב"ת, ואם לאו אמרי' האי לחודי' קאי והאי לחודי' קאי, ועפי"ז מיישב המג"א סתירת הסוגיות דפ' הנחנקין ודר"פ המוציא שהקשה המע"מ והטו"ז, ולהנ"ל ניחא דהתם מיירי שכ' פרשה אחרת משו"ה אמרי' דהאי לחודי' קאי ועיי' מחהש"ק ופרימ"ג שהקשו דעדיין יקשה אמאי לא משני הגמרא דמיירי שהוסיף פ"א אד' פרשיות שבתפילין ועיי' במחהש"ק שתי' עפ"י הכפ"ת בריש לוה"ג בשם תשו' הרשב"א דכה"ג אע"ג דעובר אב"ת מ"מ יצא ידי מצוה, א"כ לא הוי מוסיף גורע ולא מצי לשנוי הכי מיהא לפי מה שיתבאר לפנינו בס"ד דכל היכא דעובר בב"ת איננו יוצא י"ח המצוה א"כ ליכא למימר הכי ואני פה קרית חוצות לשאוף אויר ואין בידי לעיין בתשו' הרשב"א ובס' כפ"ת, אבל בסמוך יתבאר בס"ד מדברי הגמרא דכהי"ג אינו יי"ח מצוה כלל, וא"כ

הדק"ל, אבל אחרי העיון נרלענ"ד לתרץ שפיר דהא אמרי' התם דבציצית לא משכחת לה משום דאי אמרי' קשר עליון דאורייתא גרוע ועומד הוא, ועכצ"ל אע"ג דמתחילה נעשה בהכשר ושוב מתיר הציצית ומוסיף חוט א' וקושרו מ"מ הו"ל גרוע ועומד, וה"נ בה' פרשיות ממנפ"ש אם כשכתב הפרשיות מעיקרו כתב ה' פרשיות הו"ל גרוע ועומד ומשו"ה נמי אפי' כש"כ מעיקרו רק ד' פרשיות והניחם בתוך הבתים ושוב הוסיף עליו פרשה אחת מ"מ כיון דקיימ"ל דתפילין מרובעות הלל"מ בתופרן ובאלכסונן א"כ כל כמה שלא תפרן עדיין הו"ל גרוע ועומד ואם הניח בתוך הבית ד' פרשיות ותיקנו בתפרן כראוי אע"ג כשאח"כ חזר והתיר התפירה להניח בה פרשה ה' מ"מ חשיב גרוע ועומד דכיון שהתיר התפירה נפסלו התפילין והוי ממש דומי' דציצית דלא משכחת לה משו"ה הוצרך הגמרא לאוקמי שהוסיף בית חמישי דבזה שפיר משכחת לה ודו"ק:

ג ולענין היכא דעבד מחמת ספיקא דדינא אי אית בי' משום ב"ת צלע"ג דבסי' ל"א הביא המג"א בשם הסמ"ק דהמניח תפילין בחוה"מ איננו עובר על ב"ת כיון שעושה משום ספיקא שמא חוה"מ חייב בתפילין וקשי' לי' א"כ לעניין תפילין דר"ת ורש"י נמי שכ' הרא"ש דיכוין באותן שאינם כהלכה אינו מניחן אלא לשם רצועות וכ"פ בשו"ע שם ולמה צריך לזה הלא מניחן משום ספיקא דדינא וליכא ב"ת ונראה ליישב בס"ד דבשלמא בחוה"מ דאיסור ב"ת נמי אינו אלא מספיקא דהא אי חוה"מ זמן תפילין אין כאן ב"ת משו"ה שפיר אמרי' כל שעושה משום ספיקא שמא חייב בתפילין ל"ח לב"ת משא"כ היכא דמניח שני זוגות בב"א דבודאי איכא ב"ת בחד מנייהו בזה לא מהני מה שעושה מחמת ספיקא, דהא מצי להניחן בזה אחר זה וליכא ב"ת משו"ה צריך שיכוין דאינך אינו מניחן אלא לשם רצועות:

ד ועיי' בטו"ז מה שהקשה על הרא"ש בהל"ק שכתב דצריך שיכוין דאותן שאינם כהלכה יהי' לשם רצועות, ושוב כתב דליכא ב"ת אלא בעושה ה' בתים והוא תמוה מאוד א"כ למה צריך שיכוין לשם רצועות ומה שתי' הטו"ז משום דלענין ב"ת דאורייתא לא מהני מה שמתכוין לשם רצועות, אינו מספיק דהא מוכח בש"ס ר"ה כ"ח דלמאי דקיימ"ל מצות צריכות כוונה לעבור בזמנו נמי בעי כוונה, וכ"מ בש"ס ר"פ המוציא עיי"ש וכש"כ דקשה טפי דודאי אי מכוין לשם רצועות לכו"ע ליכא ב"ת אפי' אי מצוות אצ"כ דזה הוי היפוך הכוונה, וכן הרגיש בפרימ"ג, וראיה שאין עליה תשובה נ"ל מהא דאיתא במנחות דף מ' וכן קיימ"ל באו"ח סי' י' דבהטיל למוטלת אם נתכוין לבטל הראשונים אין כאן ב"ת עיי"ש, א"כ הקושיי' על הרא"ש קיימת, ונראה לי בס"ד הא דצריך שיכוין לשם רצועות לאו משום ב"ת דב"ת ליכא אלא בה' בתים כמש"כ הרא"ש, מיהא בפ' הקומץ

רבה אמרי' יכול יכתבם בד' עורות ויניחם בד' בתים של ד' עורות ת"ל והיה לזכרון זכרון א' אמרתי לך ולא שנים וג' זכרונות, ומבואר בש"ס ר"ה דף כ"ו ע"ש, וכן בש"ס סוטה דכל היכא דדרשי' מקרא א' ולא ב' לאו דוקא היכא דשניהם מחוברין אלא אפי' כל או"א לחודי' קאי כמי ממעיט דהכי אמרי' בשופר א' אמר רחמנא ולא ב' וג' שופרות וכן ספר א' ולא ב' וג' ואפי' אם אין מחוברין וא"כ ה"נ הו"ל למימר שני זוגי תפילין בב"א אסור להניח משום זכרון א' אמר רחמנא ולא ב' וג' משו"ה צריך לכוין דאותן שאינם כהלכה מניחן רק לשם רצועות. כן נראה לענ"ד נכון בס"ד ובזה יתיישב נמי קושיי' הנ"ל באות ג' ודו"ק, עוד נ"ל בס"ד עפ"י מש"כ הריטב"א בר"פ המוציא תפילין, דאפי' נימא דלעבור בזמנו בעי כוונה מ"מ בב' זוגי תפילין אסור משום דמיחזי כשתי רשויות עיי"ש א"כ ניחא נמי הא דהוצרך לכוין לשם רצועות אע"ג דב"ת ליכא כ"א בה' בתים וניחא נמי קושיי' הנ"ל באות ג' ודו"ק: (ה) יש להסתפק כל היכא דעובר על ב"ת אם נימא דכיון דעבר על ב"ת לא קיים המצוה או דילמא דמ"מ המצוה מיהת נתקיימה ואין עבירת ב"ת מכבה את המצוה ונראה דיש לפשוט האי ספיקא מהא דאמרי' במנחות דף מ' הטיל למוטלת כשרה, ובעי למידק מנה דלא מיפסל משום תעשה ולא מן העשוי ואמר רבא השתא בב"ת קאי מעשה לא הוי אלמא כיון דעבר על ב"ת לא מחשבי' האי עשיי' למעשה, ומשו"ה כשקוצץ אח"כ החוטים הראשונים היינו עשייתן אלמא דעשיה שהיא בעבירה לא חשיב מעשה א"כ הה"ד דלא חשיב מעשה לעניין קיום המצוה, אלא דמהא עדיין אין ראי' כ"כ דהא להרמב"ם הוי פירוש הש"ס שם איפכא והא דקאמר רבא השתא בב"ת קאי מעשה לא הוי הוא בלשון בתמיה עיי' כל זה בהרב"י או"ח סי' יו"ד, וא"כ א"ר מהש"ס מיהא בהדיא מבואר בשו"ע סי' י' בהגה סעי' ז' דקודם שחתך הראשונות פסול בכל עניין והוא מהב"י, אלמא דלכו"ע כיון דעבר על ב"ת לא קיים המצוה, וכן בהדיא בש"ס פרק הנחנקין דקאמר בציצית לא משכחת לה דהא אי קשר עליון דאורייתא היכא דעבד ה' חוטין גרוע ועומד אלמא דמחמת איסור ב"ת מיפסל המצוה, ובזה אני תמה מאוד על תשו' הרשב"א סי' תקל"א הביאו במחהש"ק סי' ל"ד בשם הכפ"ת ריש לולב הגזול היכא דעבד ה' פרשיות בתפילין דכה"ג אע"ג דעבר על ב"ת מ"מ ידי מצוה יצא ודוקא בה' בתים ומשום דבית החיצון אינו רואה את האויר ולא זכיתי להבין איך יתרץ הסוגיא הנ"ל, והנה לכאורה מוכח כדבריו מש"ס שם פ' הנחנקין מדהוצרך לומר היכא דמייתא בית אחרינא ואנח גבייהו דהוי מוסיף גורע משום דאין בית החיצון רואה את האויר ות"ל דבלא זה הוי מוסיף גורע משום איסור ב"ת, מיהא אחרי העיון זה אינו דהתם קאי הגמרא אי האי לחודא קאי והאי לחודא קאי, ובכה"ג ודאי לא אמרי' דהמצוה נפסלת

מחמת לאו דב"ת, משא"כ היכא דאנח ה' פרשיות לתוך הבתים דל"ש לומר האי לחודא קאי וכו' בכה"ג ודאי מוכח מש"ס הנ"ל דהמצוה נפסלת בכך, אלא דגם מש"כ הרמ"א הנ"ל דקודם שחתך הראשונות פסול בכל עניין תמוה לי הא בתפילין היכא דמייתא בית אחרינא ואנח גבייהו אי לאו דבעינן שיהי' בית החיצון רואה את האויר לא הוי מפסלי אע"ג שחיבר להם בית ה' מ"מ הוי אמרי' האי לחודא קאי וכו', ולא הוי מיפסלי תפילין א"כ היכא דהטיל למוטלת אמאי יפסלו הציצית נימא האי לחודא קאי, ותו תמוה לי דלדעת רמ"א הנ"ל הומ"ל נמי גבי ציצית דינא דזקן ממרא כגון שהטיל למוטלת דלא הוי גרוע ועומד, והוי כמי מוסיף גורע כיון דציצית נפסלו בכך, וצריך לומר דהרמ"א ל"ק דקודם שחתך הראשונות פסול בכ"ע, היינו רק מדרבנן וצ"ע ועיי' פרימ"ג סימן ל"ד במג"א, ועיי' תשו' רשב"א תקל"א, ועיי' כפ"ת סוכה דף ל"א, ועיי' ירושלמי ר"פ לוה"ג דיליף מהב"ע פסול דכתיב אלה המצות אם עשאן כתיקונן הוי מצות ואם לאו לא הוי מצות, ונהי דמהב"ע ל"ש בנ"ד מטעם שכ' התוס' מ"מ טעמא דירושלמי מסתבר גם לענין זה, ודו"ק:

סימן יב

בענין לילה לאו זמן תפילין (א) קיימ"ל לילה לאו זמן תפילין והפוסקים נחלקו אי מה"ת משום דקיימ"ל כריוה"ג מימים ימימה ממעטינן ימים ולא לילות, אי מדאורייתא שרי כרע"ק דבחוה"פ הכתוב מדבר, ומשום גזירה שמא יישן בהם, והרמב"ם פסק כמ"ד המניח תפילין בלילה עובר בל"ת דושמרת את החוקה ועיי' לשון הרמב"ם בפ' מה"ת, דמבואר משם שיטת הרמב"ם דאינו עובר בל"ת אלא כשמניחן לכתחילה, אבל אינו מחוייב לחלצן מה"ת מיהא אין מורין כן, והיכא דהוי לשמרן לכתחילה אסור לו להניחם אפי' לשמרן, אבל אם היו עליו מבעו"י אין צריך לחלצן ובזה מורין כן היכא דהוי לשמרן, ועיי' בשאג"א סי' מ"ב שהקשה בזה קושיי' חמורה מש"ס פ' הקומץ רבה, בהא דאמרי' רבה בר"ה ור"ח מצלו בה באורתא, ופריך מי אמר רב"ה הכי והא"ר בר"ה ס"ח ספק א"ח, אינו חולץ ואינו מניח, הא ודאי חולץ, כי איתמר האי בע"ש, ומאי קסבר אי קסבר שבת לאו זמן תפילין, לילה נמי לאו זמן תפילין דמהיכא דממעט שבת ממעט לילה, דתניא ושמרת את החוקה הזאת מימים ולא לילות מימים ולא כל ימים לאפוקי שבת ויו"ט, ומשני ס"ל כרע"ק דושמרת בחוקת הפסח הכתיב מדבר ושויו"ט. ממעט מוהיו לאות יצא שבת ויו"ט שהם גופן אות, ולשיטת הרמב"ם הנ"ל דהא דלילה לאו ז"ת היינו דוקא שלא להניחן, אבל אינו מחויב לחלצן א"כ מאי דוחקי' דהגמרא לאוקמי לרבר"ה

דלא כריוה"ג, הא מצי ס"ל כריוה"ג ומ"מ א"ש דמצלי בהו באורתא, כיון דאינו מחויב לחלצן, ואין לומר א"כ הה"ד בשבת נמי אין אסור אלא להניחן, ואכתי אמאי בודאי חשיכה חולץ הא י"ל בשבת הטעם אינו משום איסור תפילין אלא משום שלא ישכח ויצא בהן לר"ה והגם דבתפילין ל"ח לזה דהא חייב למשמש בהן כ"ש, וכמו שהוכיחו התוס' שם, היינו אליבא דמ"ד שבת ז"ת, אבל השתא קיימינן דרבר"ה נמי ס"ל שבת לאו זמן תפילין וא"כ אין עליו מצוה להניחן, ממילא אם חייב למשמש בהן שפיר חיישינן שמא ישכח ויצא משו"ה אסור להניחן בשבת, משא"כ בלילה ושפיר הוי מצלי בהו, כיון דאין חיוב לחלצן, ועיי"ש בשאג"א: ונלענ"ד בס"ד ליישב שפיר, דהנה התוס' בעירובין כתבו דריוה"ג דיליף שבת ויו"ט מימים ימימה מ"מ אוהיו לאות סמוך ועיי"ש במהרש"א משום דאי לאו מוהיו לאות מנ"ל למעט שבתות ויו"ט דילמא אדרבה קרא ממעט ימות החול דהא לא כתיב אלא מימים ולא אתפרש איזה ימים וע"כ צ"ל דאוהי' לאות קסמך ע"ש וכן כתב השאג"א מטעמא אחרינא ע"ש, אבל הפשוט כמש"כ המהרש"א בזה, והנה מבואר בכ"מ דלמאי דממעטי' מוהי' לאות יצאו שוי"ט שהן גופן אות:

(עי' בשאג"א סי' מ"א שכ' להיפוך דאם ממעטי' מוהי' לאות ליכא איסור אבל אם ממעטי' מושמרת איכא איסור עי"ש):

ע"כ ממעטי' מקרא אפי' איסור להניחן עליו אפי' הוי עליו מעיקרו, דעכ"פ במה שמונחין עליו הוי זלזול באות שוי"ט וא"כ לכאורה כיון דשוי"ט תרוויי' מושמרת וכו' מימים ימימה ממעטי' ובשוי"ט ע"כ האיסור אפי' אם איננו חולץ. שוב הו"ל למימר דגם בלילה החיוב לחלצן, כיון דתרוויי' מחד קרא נפק"ל, ובשוי"ט ע"כ מיתסר אפי' בכה"ג דהא ע"כ ריוה"ג נמי אוהי' לאות קסמך, מיהא הרמב"ם לשיטתו דס"ל שבת ויו"ט לא ממעטי' מקרא דושמרת כלל רק מקרא דוהי' לאות, ומטעמא שכ' הכ"מ משום דמשמע לי' דבמאי דל"פ על רע"ק הלכה כרע"ק מחברו, ע"ש, א"כ מקרא דושמרת דממעטי' לילה לז"ת לא אימעטו שוי"ט כלל שפיר יש לחלק בין הנחה לחליצה, אע"ג דבשויו"י ע"כ גם החליצה מה"ת משא"כ לריוה"ג דתרוויי' מחד קרא ממעטי' ע"כ א"א לחלק כלל בין שבת ויו"ט ללילה, ומיושב שפיר קושי' הנ"ל, דע"כ ל"ק הרמב"ם דאין מחויב לחלצן מה"ת, אלא למאי דס"ל שבת ויו"ט לא ממעטו מושמרת, אבל לריוה"ג דגם שבת ויו"ט אמעטו מושמרת, וא"כ ע"כ בלילה צריך נמי לחלוץ דומיא דשבת ויו"ט, משו"ה למאי דס"ד דרבר"ה כריוה"ג ס"ל שפיר פריך הגמרא וא"ש בס"ד ודו"ק, והנה השאג"א לשיטתו ולטעמי' איהו ס"ל דהרמב"ם נמי ממעט שויו"ט מושמרת, והא דמייתא לה מקרא דוהיה היינו משום דריוה"ג נמי אהך קרא סמוך, ע"ש, וא"כ א"א לומר תי' הנ"ל, אבל באמת

דברי השאג"א בזה מוקשים מאוד חדא דא"כ הו"ל להרמב"ם לומר דהמניח תפילין בשבת ויו"ט עובר בל"ת כהיכא דאמר בלילה, ותו דהרמב"ם נקיט איפכא מריוה"ג, דריוה"ג נקיט קרא דושמרת וסמוך אקרא דוהי' לאות דלא נקיט לי' ולהרמב"ם הוא להיפוך דנקיט קרא דוהי' לאות ולא הזכיר כלל דעובר נמי אקרא דושמרת, א"ו כתי' הכ"מ מסתבר, וא"כ תירוצינו לשיטת הרמב"ם הנ"ל עולה יפה יפה ודו"ק:

ב ונ"ל בס"ד ראי' לשיטת הרמב"ם הנ"ל דאפי' למ"ד לילה לאו זמן תפילין אין צריך לחלצן מה"ת, מהא דגרסי' בפ' הקו"ר דף ל"ו ת"ר תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן כיצד הי' משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן וכשמגיע זמנן ממשמש בהן, ומברך עליהן, ועד מתי מניחן עד שתשקע החמה, ר"א עד שתכלה רגל מה"ש, וחכ"א עד זמן שינה, ומודים חכמים לריט"ק שאם חלצן ושקעה חמה שוב אין מניחן, ופירש"י שם דא"ח ומניחן משום דלילה לאו זמ"ת, והתוס' סברו דס"ל לילה זמן תפילין אלא דפלוגי בהרחקה דעבדי רבנן משום חששא דילמא יישן בהם ע"ש, ונ"ל בס"ד דמה שהכריחו לרש"י לפרש דס"ל לאו זמ"ת, ולא פי' כהתוס' משום דס"ל כשיטת רבנו פרץ שהובא בטואו"ח סי' ל' דהמשכים לצאת לדרך, ומניח תפילין קודם אור היום מברך עליהם ע"ש, וטעמא דמסתבר הוא דלמ"ד לילה זמ"ת א"כ מה"ת חייב להניח תפילין אלא דחכמים גזרו שמא יישן בהם, וכיון דבמשכים לצאת לא שייך חששא דשמא יישן, או משום דלשמרן לא גזרו רבנן, א"כ מהיכ"ת לא יברך עליהם, וזה למ"ד ז"ת אבל למ"ד לילה לאו זמ"ת ומה"ת לאו זמנו הוא ל"ש לברך עליהם אפי' אם מניחן כדי לשמרן, ולפי"ז ע"כ צ"ל דברייתא דקאמר וכשיגיע זמן מברך עליהם ע"כ ס"ל לילה לאו זמ"ת ואיס"ד דהנך תנאי דס"ל עד שתכלה רגל מן השוק או עד שעת שינה ס"ל לילה זמן תפילין, א"כ לפלוגי נמי ברישא דמשכים לצאת לדרך מברך עליהם מיד, אע"כ דס"ל לילה לאו זמ"ת, וניחא דהוכרח רש"י לפרש כן כנ"ל נכון בס"ד, והשתא ממילא ראי' ברורה לשיטת הרמב"ם דאפי' למ"ד לילה לאו ז"ת אין אסור אלא להניחן, אבל אין צריך לחלצן דהא מוכח כן מדס"ל לריע"ק עד שתכלה רגל מן השוק וחכמים ס"ל עד זמן שינה, מכלל דאין צריך לחלצן אלא מדרבנן וזה נ"ל ראי' נכונה מאוד בס"ד משום דמשמע לי' להרמב"ם וכן היא שיטת רש"י הנ"ל דכיון דלילה לאו ש"ת ממעטי' מקרא דמימים ימימה, אמרי' דאיסורא דהנחת תפילין בלילה דומי' דמצותה ביום. מה מצותה ביום המצוה היא ההנחה לכתחלה, דודאי פשיטא דאם הי' התפילין עליו בלילה, לא מקיים המצוה ביום שלאחריו עד שיסירם ויניחם מחדש כיון דמפסקי לילות א"כ בטלה מצותה, ולא מקיים מצות תפילין עד שיניחם בזמן חיובא:

{לפום ריהטא אינו מובן כונת אאמו"ר דהא מכאן ממקומו מוכח להיפוך דהא רש"י ס"ל בשיטת ת"ק לילה לזאת כמש"כ אאמו"ר כאן ואפי"ה מניחם בלילה וכשיגיע זמנם ממשמש בהם לבד וא"צ להסירם ולהניחם מחדש מיהא באמת אתי' שפיר דכרי אאמו"ר דרש"י שם במנחות ד"ה ממשמש בהם כתב וז"ל דהוי"ל כאלו מניחם מחדש וא"ש}:
ה"נ האיסור להניח בלילה היינו אם מניחם לכתחילה אבל אין מן הצורך להסירם כנ"ל בס"ד ודו"ק:

ג הרמב"ם לא הביא בחיבורו הא דאמרי' בגמרא אם לשמרן מותר, והקשה השאג"א הא בש"ס ליכא מאן דפליג על ר"א בהא, וליכא למימר דר"א לא שרי אלא בהיו מונחין עליו מעיקרו אבל לכתחילה אסור לו להניחן אפי' לשמרן, ז"א דהא ר"א קאי אמאי דקאמר המניח תפילין לאחר שקה"ח יח עובר בעשה ולהרמב"ם ליכא עשה אלא במניחן לכתחילה א"כ מוכח דהא דקאמר לשמרן מותר מיירי אפי' להניחן לכתחילה, וא"כ תמוה הרמב"ם מאוד, ועיי' מש"כ השאג"א בזה תי' כו"פ, תו הקשה על הרמב"ם הנ"ל דס"ל לשמרן נמי אינו מותר אלא בהיו עליו מעיקרו, אלא דבזה הלכה ומורין כן, ובשלא לשמרן נמי אין צריך לחלצן וזה הוא דאין מורין עיי"ש, והקשה השג"א מש"ס ספ"ק דביצה דאמר אביי תפילי הואיל ואתי לידן אימא בי' מילתא, הי' בא בדרך ושקעה עה"ת מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו, וכו' הי' בא בדרך וקידש עליו היום וכו', ופרכי' עלה והתניא עד שמגיע לבית הסמוך לחומה, ל"ק הא דמנטרן הא דלא מנטרן אי לא מנטרן מאי ארי' בהיו עליו, אפי' מחת אארעא נמי, דהתנן המוציא תפילין וכו' ולשיטת הרמב"ם מ"פ הגמרא הא י"ל במחתן אערעא כיון דאיכא איסורא דאורייתא להניחן בלילה אפי' לנטרן נמי אסור, משא"כ בהיו עליו מעיקרו דליכא איסורא מדאורייתא משו"ה מותר וכמו שהיא באמת שיטת הרמב"ם ועי' שאג"א מה שתי' בזה:
ונלענ"ד בס"ד ומתחילה נבאר טעמא דהרמב"ם דלא פסק כר"א דלשמרן מותר אפי' להניחן לכתחילה, דהנה כבר ביאר השאג"א בטעמא דאמרי' לשמרן מותר ע"כ צ"ל דלאו דוקא לשמרן, דאטו בקרא כתיב חילוק בין לשמרן או שלא לשמרן וע"כ צ"ל דס"ל להאי מ"ד דהתורה לא אסרה להניח תפילין בלילה אלא דומי' דיום וכיון דביום מצותה שיתכוין בהנחתן הה"ד בלילה ליכא איסורא אלא במתכוין אבל לשמרן כיון דאינו מתכוין למצוה ליכא איסורא, ולשמרן לאו דוקא. אלא דנקטי' משום דאז אפי' אד"ר ליכא ע"ש, ולפי"ז נראה לי דהא דאמרי' אם לשמרן מותר היינו למ"ד מצות צריכות כוונה, אבל אם נימא דמצות אצ"כ, וא"כ המצוה מתקיימת אפי' אם מניחן בלא כוונה א"כ מוכח איפכא דאפי' לשמרן נמי איסורא להניחן ביום, והנה מבואר בההמ"ג שכ'

ליישב סתירת הרמב"ם דפסק כפאו ואכל מצה יצא ובשופר פסק התוקע לשיר לא יצא דס"ל להרמב"ם דמצוה דתלי' במעשה אמרי' מצות אצ"כ משא"כ בשופר כיון דלזכרון קאתי, ולפי"ז במצות תפילין נמי יצא י"ח אפי' בלא כוונה, ממילא איסור הנחה בלילה איתא נמי אפי' בלא כוונה, וממילא מיושב שפיר קושיי' השאג"א הנ"ל בהא דלא הביא מימרא דר"א דאם לשמרן מותר דר"א ע"כ ס"ל מצות צריכות כוונה, משא"כ למאי דס"ל להרמב"ם לשיטתו דמצות אצ"כ ע"כ צ"ל דלשמרן נמי אסור והשתא יתיישב נמי הקושי' מש"ס ביצה הנ"ל, דהתם אליבא דאביי קרהטי' קושי' הגמרא עיי"ש ואביי לשיטתו ע"כ ס"ל מצ"כ דכן מוכח מהא דפריך עלי' דרבא בר"ה דף כ"ח אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה עיי"ש, ולדידי' ע"כ צ"ל דלשמרן מותר אפי' להניחן לכתחי' ושפיר פריך הגמרא אי לא מנטרן אפי' מחתו אארעא נמי כנ"ל נכון בס"ד, ודו"ק:

מיהא כל הנ"ל ניחא להך תירוצא דההמ"ג דס"ל להרמב"ם מצות צ"כ אבל לאידך תי' דהרמב"ם ס"ל מצ"כ, אלא במצה ה"ט דיצא משום דהו"ל כמתעסק בחו"ע שחייב שכן נהנה ה"כ יצא שכן נהנה אע"ג דבעלמא מצ"כ, א"כ תי' הנ"ל אננו מספיק, ונ"ל בס"ד לתרץ עוד באופן אחר, דהנה בהא דלשמרן מותר כבר העיר בשאג"א מנא הא מילתא הא קרא סתמא כתיב וכבר כתבתי לעיל משכ"כ לתרץ עז"ה, ולענ"ד נראה די"ל עפ"י מה שכבר כתבתי לעיל בשם התוס' בעירובין דריה"ג דממעט שבת ויו"ט מקרא דושמרת ע"כ סמוך נמי אוהי' לאות, וכ"כ הא דאסברא לה המהרש"א, והנה מבואר במג"א סי' כ"ט דלמאי דילפי' מוהי' לאות לאפוקי שבת ויו"ט שהם עצמן אות, והוי זלזול באות שוי"ט דזלזול ל"ש אלא במתכוין לשם מצוה אבל במניחן שלא בכוונת מצוה ליכא זלזול, ואין כאן איסור עיי"ש, ולפי"ז נראה לי בס"ד דמה"ט גופא שרי' כדי לשמרן גם בלילה דהא תרוויי' מחד קרא נפק"ל וכי היכא דבשוי"ט ע"כ לא אסור אלא משום והי' לאות, וע"כ לא קפיד רחמנא אלא במתכוין לשם מצוה ההד"נ בלילה משו"ה כל דמתכוין לשמרן ליכא איסורא, מיהא תינח לריוה"ג דנפק"ל גם שוי"ט מושמרת, משא"כ למאי דפסק הרמב"ם לעניין לילה לאו ז"ת כריוה"ג ולעניין שבת ויו"ט פסק כרע"ק דנפק"ל מוהי' לאות ולא מוקי קרא דושמרת למעוטי שבת ויו"ט כלל, א"כ הנך תרתי לאו מחד קרא נפק"ל ולא בחדא מחתא מחתינהו שוב אמרי' שפיר נהי דבשבת ויו"ט לא מיתסר אלא במתכוין לשם אות, מ"מ בלילה לא מסתבר כלל לחלק, ושפיר אסור אפי' לשמרן ולפי"ז ניחא בס"ד דס"ל להרמב"ם הא דאמר ר"א לשמרן לותר היינו משום דס"ל כריה"ג אבל אנן קיימ"ל כרע"ק לעניין שבת ויו"ט, וא"כ לא תלי' זה בזה כנלענ"ד בסייעתא דשמיא נכון ודו"ק:

ד קיימ"ל שבת לאו ז"ת לריה"ג ממיעוטא דמימים ימימ' ולרע"ק מוהיה לאות לאפוקי שבת ויו"ט דהם עצמן אות, ועי' ב"י בסי' כ"ט מספק"ל אי איכא איסורא אליבא דמ"ד דממעטי' מוהיה לאות ועיי"ש בטו"ז פשיטא לי' מלשון הרא"ש דאיסורא נמי איכא ועיי' במג"א סי' כ"ט וסי' ש"ח, ויבואר עוד בס"ד לפנינו ובשאג"א סי' מ"א האריך להביא ראיות דאיסורא ליכא מחמת עצמו אלא משום שמא יצא בהם לרה"ר, כיון דלמ"ד שבת לאו ז"ת ליכא בשבת איסור היסת הדעת וממילא חיישי' שיצא לרה"ר, וא"כ בשבת הוא דאסור אבל בי"ט דליכא איסור הוצאה באמת מותר, ולפי"ז לא מיתסר אלא לרב דאמר כל מה שאסרו חכמים לצאת לרה"ר אסרו אפי' בחצר, אבל לר"ע ב"ש איה"נ דבחצר מותר וההד"ם לרמב"ם דס"ל דרב לא מיירא אלא בחצר שאינה מעורבת אבל בחצר המעורבת לא, א"כ ההד"כ תפילין לא מיתסר בחצר המעורבת וכ"ש בבית, והקשה השאג"א על זה קושי' עצומה מהא דאמרי' בש"ס סנהדרין ספ"ז דף ס"ח גבי כשחלה ר"א נכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפילין גער בו משום האיך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות, ופירש"י דקסבר שבת לאו זמ"ת ואסור להניחן שמא יצא בהן לר"ה ע"כ, ולשיטת הרמב"ם הנ"ל דהא דאסור בחצר אליבא דרב דפסקי' כוותיה היינו בחצר שאינו מעורבת אבל לא במעורבת א"כ כש"כ בבית דליכא שבות א"כ למה ליה לר"א לחלוץ תפילין משום שבות כיון דלא ז ממק"א, וקושי' זו הקשה ג"כ בס' שעה"מ, ועיי"ש מה שנסכוונו בתירוצם לד"א, אבל התי' דחוק מאוד עיי"ש:

ולענ"ד נראה בס"ד, ליישב בהקדים ראי' השאג"א דע"כ למאן דממעט שבת ויו"ט מוהיה לאות ע"כ צ"ל דאיסורא ליכא דאל"כ תיקשי מתני' דלא יצא בתפילין ואם יצא אינו חייב חטאת, ואמרי' בגמרא ער"ס ל"ת אלדמ"ד שבת זמ"ת אלא אפי' אליבא דמ"ד שבת לאו זמ"ת נמי אח"ח, מ"ט דרך מלבוש עבידי, ואיס"ד דלמ"ד שבת לאו זמן תפילין איסורא נמי איכא, א"כ נימא דאתי איסור תפילין ומשוי עלי' משא כדפירש"י בעירובין ר"פ המוציא דאתי איסור ב"ת ומשוי עלי' משא, אע"כ דאליבא דמ"ד דממעטי' מוהיה לך לאות ליכא איסורא ושפיר קאמר ר"ס דאליבא דמ"ד שבת לז"ת א"ת חטאת עיי"ש, והנה לכאורה איכא למידק נהי דאיסורא ליכא מ"מ עכ"פ נימא דעובר על ב"ת ואכתי ליתא איסור ב"ת ולשוי' משא מיהא לק"מ דהא קיימ"ל לעבור שלא בזמנו בעי כוונה, אלא דמ"מ אי קשיא הא קשיא לי, לפי מש"כ הרשב"א ברפ"ב דברכות דבכל דוכתי דאמרי' מצות צ"כ אין צריך שיתכוין מתחלה וע"ס דסגי במתכוין בתחילת המצוה, ושוב סגי בעושה סתם דהכל נמשך אחר ההתחלה, א"כ ה"כ נימא היכא דיש עליו התפילין מע"ש דעכ"פ בשעת הנחתן הוי קמתכוין שוב מהני הכוונה על כל משך זמן שישנם עליו וא"כ אכתי

לעבור עליו בב"ת, ושוב ליתא איסור ב"ת ולשיי' עליו כמשא, ולכאורה אמאי אמרי' היה בא בדרך וקידש עליו היום מניח ידו עליהן וכו' ואמאי הא כל כה"ג איכא איסור ב"ת, וי"ל דעכ"פ היפוך כוונה ודאי מהני וי"ל איה"נ מהיי"ט מניח ידו עליהם.:

{בגמ' שבת לא מיירי בהניח ידו עליהן וצ"ל דגם שם מיירי בהיפך כונה}: לאורוי דאיננו מניחם לשם תפילין והו"ל כמו היפוך כוונ' וליכא איסור ב"ת, וע"כ צ"ל כן דאל"כ תיקשי לשיטת הרמב"ם דס"ל כל שהי' עליו מעיקרו הלכה ומורין כן כל היכא דהוא לנטרן א"כ למה הוצרך להניח ידו עליהן ולהנ"ל ניחא בס"ד, מיהא תינח היכא דאיכא היפוך כוונה אבל היכא דלא מכוין להיפוך אכתי איכא ב"ת, ולפי"ז י"ל התם בעובדא דר"א דחלה וסבר הורקנוס בנו שדעתו נטרפה א"כ שוב איכא ב"ת.:

{ל"ז להבין דהא אם דעתו נטרפה בלא"ה פטור מן המצוות ול"ש הני חששות כש"כ איד"ר שמא יצא לרה"ר אבל הא כשנכנס הורקנס לא הי' חושב שנטרפה דעתו ח"ו כדאיתא שם בגמרא}:

וממילא כשיצא לר"ה איכא חיוב חטאת דאתי איסור ב"ת ומשוי עלי' כמשא, ולפי"ז ניחא בס"ד דעד כאן ל"ס לי' לרמב"ם דדוקא בחצר שאינה מעורבת איכא איסורא, דהיינו בהני מילי דאי נפיק בר"ה ליכא חיוב חטאת אבל בתפילין היכא דהויין עליו מבעוד יום דאז איכא איסור ב"ת אם אינו חולצן אתי איסור ב"ת ומשוי עלי' משא, ובשבת חייב חטאת מש"ה שפיר גזרי' אפי' בחצר המעורבת ובבית, ושפיר קאמר ר"א דמניחין איסור שבות. כנלענ"ד נכון בס"ד, ואין להקשות אכתי אמאי לא נקיט ר"א איסור ב"ת די"ל עפ"י מש"כ הטו"ז בסי' ל"ד דאיסור ב"ת ליכא אלא היכא דהוי מוסיף גורע אבל היכא דאינו גורע לא הוי ב"ת אלא מדרבנן, ומ"מ ע"כ צ"ל דאפי' איסור ב"ת מדרבנן נמי משוי לי' כמשא, כדמוכח מפירש"י בעירובין, וכיון דגם ב"ת אינו אלא מדרבנן. עדיף למינקט שבות דשבת, ומתיישב שפיר בס"ד קושי' השאג"א והשעה"מ לשיטת הרמב"ם ודו"ק היטב:

סימן יג

בענין שבת ויו"ט לאו זמן תפילין (א) גרסינן בעירובין דף צ"ה, המוציא תפילין מכניסן זוג זוג וכו', בד"א בישנות אבל בחדשות פטור, פירש"י פטור מלהכניסן דילמא קמיע הן, צ"ע הא מסקינן לקמן דלכו"ע לא טרח אינש לעשות קמיע כעין תפילין וטעמא דמתניתן משום דאסור לעשות קשר ולמה פירש"י שלא כהלכה, ועכ"פ הו"ל לומר ולקמן מפרש טעמא, ועיין לקמן בשמעתין בס"ד, וגרסינן עלה בגמרא לימא תנן סתמא דלא כר"מ וכו',

קשיא לי מאי פריך הש"ס הא איכא למימר טעמא דת"ק משום דס"ל שבת זמ"ת וא"כ בטפי מזוג א' איכא משום בל תוסיף דהא לקושטא דמילתא טעמא דמ"ד זוג א' אין משום ב"ת הוא, וא"כ אין לו דמיון למאי דס"ל לר"מ לובש כל מה שיכול ללבוש וצ"ל דהמקשן לא בעי למימר טעמא משום ב"ת דמשמע לי' דס"ל לסת"מ שבת לאו זמ"ת דהכי סתם לן תנא בפ"ג דברכות נשים ועבדים וקטנים פטורין מתפ' ועיין לקמן דף צ"ו בתו' ד"ה לא ס"ד משו"ה פריך שפיר דליכא למימר טעמא דמתניתן משום ב"ת דהא שלא בזמנו בעי כוונה, והשתא יתיישב לן שפיר בס"ד קושי' התוס' בד"ה לימא דאברייתא דלקמן דקתני בהדיא דרמ"א מכניסן זוג זוג הו"ל למפרך דר"מ אדר"מ ולמאי דפרישית ניחא בס"ד דלא מצי למפרך דר"מ אדר"מ דהא ר"מ ס"ל בהדיא שבת זמ"ת וא"כ לק"מ משום די"ל הכא טעמא משום ב"ת משא"כ על המשנה שפיר פריך, ומ"מ למדנו מיהת דהמקשן ע"כ הוי ס"ל דשבת לאו זמ"ת דאל"כ אין מקום לקושייתו, ואפי"ה משני הש"ס דלא שרי לי' טפי מדרך מלבושו בחול א"כ ראי' ברורה מכאן לסברת המהרש"א לקמן דף צ"ו ע"ב והובא במג"א בסי' ש"א ס"ק ליישב פסק הלכה דקיימ"ל שבת לאו זמ"ת ומ"מ פסקו כה"פ דזוג א' אין טפי לא וכתב המג"א ליישב עפ"י סברת המהרש"א הנ"ל ומכאן ראי' ברורה לזה ועיין לקמן בס"ד:

ב שם דכו"ע שבת זמן תפילין והכא במצות צ"כ קמיפלגו, וכו' ק"ל לשיטת הרשב"ם דאפילו למ"ד מצ"כ מ"מ בהיפוך כוונה ודאי לא יצא, א"כ אפי' למ"ד מצות אצ"כ אמאי זוג א' אין טפי לא הא מצי לכוין להיפוך, ונראה לי בסייעתא דשמיא דלא שייך זה אלא לענין לצאת י"ח, אבל לענין ב"ת לעבור בב"ת לא בעי כוונה, אפי' היפוך כוונה לא מהני, וטעמא דמילתא נ"ל, דלכאורה צריך להבין למ"ד מצות א"צ כוונה מ"ש ממאי דקיימ"ל לענין איסורין דבר שא"מ מותר ה"כ הו"ל למימר לענין מצות דכל שלא נתכוין לא יצא י"ח, אבל באמת לק"מ דאי הוי אמרי' בדבר שאינו מתכוין מותר היינו שלא נתכוין לעבור עבירה ה"נ דהוי דומי' בכוונת המצוה, אבל באמת גבי דבר שאינו מתכוין לא שרי' אלא אי לא נתכוין לעשות המעשה, אבל כל שנתכוין לעשות המעשה אפי' אין כוונתו לעבור עבירה אסור, ואיה"נ גם גבי מצוה כל שלא נתכוין לעשות מעשה המצוה כלל אינו אלא כמתעסק בעלמא ולא יצא י"ח, עיין מ"ש התוס' בביצה דף כ"ב בד"ה מלמטה והשתא למ"ד לעבור בב"ת לא בעי כוונה, היינו משום דהתורה אסרה המעשה של תוספות כמו שאר איסורין א"כ מאי איכפת לן אם נתכוין שלא לעבור בב"ת מ"מ המעשה העבירה מיהא עשה,:

{ולפי סברא זו אפי' למ"ד מצ"כ מ"מ בב"ת עובר אפי' בלי כונה אפי' בהיפך. כונה ומ"מ צ"ע לפי סברא זו האיך אפשר לומר דלעבור בעי בונה ועי' ר"ה כ"ח ע"ש}:
משא"כ בקיום המצוה שפיר אמרי' דבהיפוך כדוכה לא יצא י"ח כיון דנתכוין שלא לצאת אינו יצא י"ח בע"כ, ודו"ק היטב:

ג שם, אלא מחוורתא כדשנינא מעקרא, פירש"י בשבת זמ"ת דלאו זמ"ת קמיפלגו, הא דלא פי' רש"י דפליגו בדר"ש ברי"צ אי מקום יש בראש להניח שני תפילין דהיינו שינויי קמא דגמ' נ"ל עפ"י מה שהקשו התוס' לקמן ע"ב בד"ה לא ס"ד, מאי אולמי דהאי סתמא מהאי סתמא דברכות דתנן נשים ועבדים וקטנים פטורים מן התפילין, ותירצו משום דא"א לאוקמי מילתא דר"מ דאמר זוג א' אין טפי לא - אי ס"ל שבת לאו זמ"ת, אלא א"כ נימא דלא כר"ש בי"צ, ולא ניחא להש"ס לומר דאיכא מאן דפליג אדר"ש ברי"צ, א"כ ע"כ א"א לומר דמיחוורתא כדשכינא מעקרו היינו דפליגו בר"ש בי"צ, דאכתי הדר' קושי' התוס' דלקמן לדוכתה, דו"ק היטב, אלא מ"מ צ"ע אמאי לא פירש"י כדמשמנא מעקרו דפליגי אי מצ"כ, או אי לעבר בזמנו בעי כוונה ודכו"ע שבת זמן תפילין, וצ"ל כיון דקאמר בגמרא בתר הכי ומאן תנא דשמעית לי' שבת זמן תפילין, ואי ס"ד דמיחורתא כהך שינויי דכו"ע ס"ל שבת זמ"ת לא שייך לומר מאן תנא דס"ל הכי, וע"כ צ"ל דהמיחורתא הוא דפליגו בשבת זמ"ת, ותיק הוא דס"ל שבת זמ"ת, ור"ג ס"ל לאו זמ"ת, וכיון דלא אתפרש תנא קמא מאן ניהו, שייך לומר שפיר מאן תנא, ודו"ק: נקטינן מיהת דא"א לאוקמי טעמי' דת"ק דזוג א' אין טפי לא, אלא אליבא דמ"ד שבת זמ"ת דלמ"ד לאו זמ"ת ע"כ צ"ל דשנים שנים נמי, דהא לעבור שלא בזמנו לכו"ע בעי כונה, והקשה התוס' יו"ט א"כ למאי דפסקו כה"פ שבת לאו זמ"ת, אמאי פסקו דזוג א' אין טפי לא, ועי' במג"א בסי' ש"א ס"ק כ"ד דאנן לא בקיאין לכוון מקום ב' תפילין ואם יניח שלא במקומו הו"ל משאוי, וכבר כתב המחהש"ק שם דלפי מש"כ המג"א גופי' בסי' ל"ד משמע דאיהו בעצמו לא סבירא לי' כן עיי"ש וגם לפי מה שכתבו התוספות לקמן סוף דברי המתחיל לא ס"ד משמע דאין זה סברא כלל דאיכא למ"ד דלית לי' דר"ש בי"צ, וכבר הרגיש התוס' יו"ט בעצמו בזה וצ"ע על המג"א בזה, תו מה שתי' המג"א בשם המהרש"א דאפי' למ"ד לאו זמ"ת מ"מ לא התירו לו בשבת יותר ממה שהוא דרך מלבוש בחול לע"ג א"כ אמאי לא משני הש"ס דכו"ע לאו זמ"ת וטעמא דחוק הכי ומש"כ המג"א בזה דאוקימתא כמ"ד שבת זמ"ת משום דמתני' ר"מ היא דס"ל הכי' וכן כתב רבנו יהונתן על הרי"ף צלע"ג אדרבא מתני' ע"כ דלא כר"מ דמתני' קתני בד"א בחדשים אבל לא בישנים ואלו ר"מ ס"ל אחד ישנים וא' חדשים, וא"כ ודאי קושי' התוס' יו"ט כראי מוצק, והנלענ"ד בס"ד

דהנה בשאג"א העלה דלמ"ד דממעטי' שבת ויו"ט מוהי' לאות מחיובא הוא דממעטי' לה, אבל איסורא ליכא וכן היא שיטת התוס' בסופ"ק דביצה עיי"ש וכ"מ שהוא שיטת רמ"א באו"ח סימן ש"ח דחשיב תפילין דבר שמלאכתו להיתר ועיי"ש במג"א שהקשה איס"ד דדוקא מחיובא ממעטי' לה. א"כ הו"ל מיהת מצוה של רשות אמאי לא אשכחן מי שהניח תפילין מעולם בשבת ויו"ט דלהוי מיהת כמו מצוה של רשות עיי"ש במחהש"ק דמפרש כן דברי המג"א:

והנה קושי' זו יש ליישב כיון דצריכין גוף נקי כאלישא שש בעל כנפים, משו"ה הא מהדרינן להניחן כל כמה דליכא חיובא, מ"מ למדנו מיהת מדברי המג"א דלמ"ד מחיובא היא דממעטי' לה הי"ל כמצוה של רשות, ויש לחקור לענין בת למאי דקיימ"ל לעבר בזמנו לא בעי כוונה למ"ד מצות אין צ"כ, במצוה של רשות מהו, ונראה דתלי' בפלוגתא דהא בר"ה דף כ"ח מתיב רשב"א מניין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי ת"ל לא תוסיפו, ומסקינן כיון דאי מתרמי לי' ציבורא אחרינא הדר מברך כולי יומא זמני' הוא, ור"ש ב"א ס"ל דכיון דאי בעי מברך א"ב לא מברך הו"ל שלא בזמנו ולפי"ז י"ל למאי דאמרי' התם דכיון דאלו מתרמי לי' ציבורא אחרינא וכו' אע"ג דכיון דכבר ברך חדא זימני איכו אלא מצוה של רשות אפי"ה חשיב לי' בזמנו, א"כ מוכח דאפי' מצוה של רשות נמי הו"ל זמנו וא"כ נהי דקיימ"ל שבת ויו"ט לאו זמן תפילין מ"מ לפי מה דמבואר בתוס' ספ"ק דביצה דדוקא מחיובא הוא דממעט ולאו דאיסורא היא א"כ לפי דברי המג"א הנ"ל הו"ל מצוה של רשות ולפי מה דמבואר מש"ס ר"ה הנ"ל א"כ הו"ל נמי בזמנו ולעבור בזמנו הא לא בעי כוונה ושפיר ס"ל להפוסקים דזוג א' אין טפי לא, והא דל"ק הש"ס דכו"ע לאו זמ"ת וטעמא דרבן גמליאל כנ"ל משום דבעי לתרוצי אפי' אליבא דר"ש ביא דס"ל שם בשמעתא דר"ה הנ"ל כיון דאי בעי מברך אי בעי לא מברך הו"ל שלא בזמנו, אבל למאי דמסיק שם הש"ס דזהו מקרי זמנו א"כ אפי' למ"ד שבת ויו"ט לאו זמ"ת מ"מ עובר בב"ת, כן נראה לי נכון בס"ד, א"נ י"ל דהא מבואר בשאגת ארי' דהחילוק בין אי ממעטי' שבת ויו"ט מתפילין מקרא ושמרת או מוהי' לאות דלמ"ד דממעטי' מושמרת איסורא נמי איכא משא"כ למ"ד מוהי' לאות לא ממעטי' לי' אלא מחיובא א"כ י"ל דלא מצי הש"ס למימר דר"ג ס"ל לאו זמ"ת. דהש"ס הוי ס"ד דלמ"ד לאו זמ"ת כו"ע ממעטי' לי' מושמרת וכן הוי ס"ד הש"ס במנחות דף לו ע"ש, אבל למאי דמסקי' דאיכא למ"ד דמוהי' לאות גרידא הוא דממעטי' שבת ויו"ט, וכן פסק הרמב"ם כרע"ק, כמבואר בכסף משנה א"כ דוקא מחיובא ממעטי' לי' אבל איסורא ליכא וממילא שפיר איכא בל תוסיף ונהי דהמחבר בסי' ל"א

פסק כהזוה"ק דאסור להניח תפילין בשבת ויו"ט משום זלזול, מ"מ י"ל דהזוה"ק נמי ממעט לי' מושמרת, והא דקאמר טעמא משום זלזול דאות שבת ויו"ט היינו משום דר"ש לטעמי' דדריש טעמא דקרא, אבל לעולם אימא לך מאן דלא ממעטי' מושמרת אלא מוהי' לאות גרידא י"ל כשיטות התוס' הנ"ל דמחיובא הוא דממעטי' לי', ונהי דהמחבר בסי' ל"א פסק בזה דאיסורא כמי איכא משום זלזול האות, היינו משום דנקיט לחומרא כטעמי' דזוה"ק הנ"ל, אבל היכא דנפיק מכיה קולא בזה נקטי' לחומרא דאיסורא ליכא, ולא ממעטי' לי' אלא מחיובא וכשיטת התוס' ספ"ק דביצה וא"כ הו"ל כמו בזמנו דאיכא ב"ת, כנ"ל נכון בס"ד, ואף דקיימ"ל באו"ח סי' ס' דמצות צ"כ, א"כ לעבור אפילו בזמנו בעינן כוונה מ"מ י"ל הא נמי לחומרא אבל לקולא לענין בל תוסיף בלא כוונה שפיר י"ל דנקטי' לחומרא כמ"ד מצות אין צ"כ ועובר בב"ת בזמנו אפי' בלא כוונה וא"ש בס"ד: ת"ק סבר מצות אין צריכות כוונה, עיין פרמ"ג סי' ס' באשל אברהם, דמס"ל למ"ד מצות צ"כ, אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, ומכאן מוכח בהדי' דמדאורייתא הוא דאי ס"ד מדרבנן א"כ מדאורייתא עובר אפי' בלא כוונה וא"כ לר"ג אמאי מותר שנים שנים הא עובר מדאורייתא בב"ת, וצ"ע על הפרימ"ג שלא התעורר מזה:

ד שם, ע"ב לא ס"ד לא ר"מ ס"ל כר"י וכו' בתוס' ד"ה לא ס"ד הקשה הרי"ט מוויוון ממתני' דבפ"ג דברכות נשים ועבדים וקטנים פטורים מן התפילין, א"כ מאי אילמא דהך סתמא מהאי סתמא - עיי"ש ותי' לו הר"י ממנפ"ש סתמא דברכות דלא כר"מ דקטנים דהתם ע"כ בלא הגיע לחינוך מיירי דבהגיעו לחינוך חייבין, וע"כ לא תני להו אלא לאורויי דנשים ועבדים דומי' דקטנים עיי"ש, מכאן קשה לי לשיטת בעל העיטור בהא דאמרינן קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב ליקח לו תפילין היינו דוקא קטן שהוא בן י"ג שנים ויום א' א"כ תי' התוס' אינו מספיק דהא י"ל מתני' דברכות אפי' בקטנים שהגיעו לחינוך מיירי, ומ"מ לאו פשיטא הוא דטובא קמ"ל, וא"כ אין הכרח לפרש דנשים דומי' דקטנים. והנה לשיטת בעה"ע לא קשי כ"כ די"ל דאיהו ס"ל כתי' הב' שבתוס', אבל מ"מ קשה מכאן על המג"א בסי' ש"א דר"ל טעמא דקיימ"ל זוג א' אין טפי לא משום דלא סמכינן במסקנא על טעמא דמקום יש בראש להניח שתי תפילין עיי"ש, ולפי תי' הב' שבתוס' מבואר דניחא לן טפי לאוקמי מתני' דברכות דלא כר"מ משום דאי נימא דר"מ ס"ל נשים סומכות רשות ושבת ויו"ט לאו זמ"ת ע"כ נצטרך לומר טעמא דר"מ דזוג א' אין משום דלא אמרי' מקום יש בראש וכו' א"כ מבואר מזה דלא מסתבר כלל למימר דשום תנא יחלק על ר"ש בי"צ בזה - וא"כ צע"ג - ודו"ק:

ה שם, דף צ"ז ע"א אמר ר"ח זאת אומרת עניבה פסולה בתפילין, אביי אמר ר"י לטעמי' דאמר עניבה קשירה מעלייתא היא, עיי"ש תוס' ד"ה אביי הקשו מכאן לשיטת ר"א דמצריך להתיר קשר בכל יום ולחזור ולקשור בשעה שמניחן, דא"כ חדשות אמאי אסור משום קשירה הא לא הוי קשר של קיימא ועיין בהגהות מרדכי פ"ק דחולין, דס"ל כי היכא דאמרי' בפ"ק דסוכה מגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת ה"כ כיון דהוי קשר לענין תפילין ה"נ הוי קשר לענין שבת עיי"ש, ולענ"ד יש לתמוה לפי זה מ"ק ר"ח זאת אומרת עניבה פסולה בתפילין, דילמא לעולם אימא לך עניבה נמי קשר מעלייא הוא לענין תפילין, ומ"מ א"א למיענבי' בשבת משום דכל שעושה אותם לשם תפילין מגו דהוי קשר לענין תפילין דהא אפילו אם לא נימא פשיטת ר"א הנ"ל אבל עכ"פ מיהת קשר של תפילין הלכה למשה מסיני הוא א"כ שפיר י"ל דבעניבה של תפילין כיון דיוצא בה ידי קשר שוב חייב עליו גם משום שבת, וגם אביי לא הוי צריך לדחויי דר"י לטעמי' דאפי' אליבא דמ"ד עניבה לאו קשירה הוא מ"מ י"ל דעניבה קשר מעלייתא היא דלענין קשר של תפילין לכו"ע חייב משום קושר משום מגו הנ"ל, וצע"ג: {ולפענ"ד לק"מ דהא הלל"מ לא הוי דוקא שיהא קרוי קשר והא באמת מסקינן דעניב להו כעין קשירה רק הלל"מ הוא שיהא עשוי כמין ד' לרש"י וא"כ לא שייך לומר מגו דהוי קשר לענין תפלין הו"ל קשר לענין שבת}:

וע"ד פלפול י"ל דאביי לטעמי' ולשיטתו דבפ"ק דסוכה דף ז' שם איתיבי' אביי לרבא מי אמרי מגו - עיי"ש - וא"כ ל"ס לי' הך סברא, אבל לרבא איה"נ די"ל כן דפליגו, ולכאורה י"ל כן לענין גוף ההידוק אי מתכוין להדק התפילין על ראשו כדי לקיים מצות וקשרתם, א"כ אליבא דרבא הנ"ל י"ל מגו דהוי קשירה לענין תפילין הוי קשירה לענין שבת, ומ"מ לא קשי' אמאי המוציא תפילין מכניסן זוג זוג, דממכפ"ש למ"ד שבת זמן תפילין הרי התירה התורה לעשות קשירה כזו בשבת, ולמ"ד לאו זמן תפילין א"כ אינו מקיים מצוה כלל ולא שייך לומר בזה מגו,:

{אינו מובן דאפי' שבת לז"ת מ"מ התורה גילתה דקשירה כזו הו"ל קשירה דהא כתיב וקשרתם}:

ועכ"פ ארווח לן בזה ליישב קושי' המג"א בסי' ש"ח ס"ק י"א, לפי מה דס"ל להתוס' בביצה ספ"ק דלמ"ד שבת ויו"ט לאו זמ"ת מחיובא הוא דממעטי' לה, אבל אין איסור בדבר למה אין מניחין תפילין בשבת ויו"ט, ופי' שם המחהש"ק כוונת המג"א נהי דאינו חייב להניח תפילין בשבת ויו"ט מ"מ המניחן מקבל עכ"פ שכר כמו שאינו מצווה ועושה כמו נשים במצות עשה שהזמ"ג, עיי"ש, ולהנ"ל י"ל כיון דקיימ"ל כרבא דמגו דהוי דופן

לענין סוכה וכו' א"כ ה"נ אם מכוין לשם מצות וקשרתם א"כ כיון דהוי קשר לענין תפילין הוי קשר לענין שבת, מיהא אי חיובא איכא א"א לאסרו משום זה דהא התורה התירתו וכ"כ אי לאו זמן תפילין ליכא למימר מגו, אבל אי חיובא ליכא שוב א"א לומר דתהיה כמו מצוה של רשות דלזה שפיר י"ל דאסור משים דמקרי קשירה לענין שבת מגו דהו"ל קשר לענין תפילין כנ"ל בס"ד נכון ודו"ק עי' בסמוך:

ו בתוס' ד"ה אביי אמר ר"י לטעמי' מכאן אומר ר"ת דא"צ בכל יום להתיר קשר ש"ת ולחזור ולקשור, כגון שהי' אומר רבנו אלי' דא"כ חדשות אמאי אסור הכא משום קשירה, צלע"ג לשיטת רבנו אליהו עדיפא מינה הו"מ למיפרך כיון דהשתא קיימינן אליבא דר"מ ור"י דשבת זמ"ת, וכן תנא דמתני' דמוקים לה הש"ס בהכי א"כ איס"ד כשיטת רבנו אלי' הנ"ל הרי התורה התירה בהדיא לעשות קשר ש"ת בשבת דהא כתיב וקשרתם וא"כ איזה חילוק יש בין חדשות לישנות וצע"ג:

ז במס' ברכות דף מ"ד ע"ב, ולבני מערבא בתר דמסלקי תפילין הוי מברכו אקב"ו לשמור חוקיו, עיין מש"כ התוס' דלדידן אע"ג דחולצן סמוך לשקיעת החמה אין מברכין, משום דקיימ"ל מדאורייתא לילה זמ"ת, והא דלא מברכין אי מסלקן בע"ש סמוך לחשיכה אע"ג דקיימ"ל שבת ויו"ט לאו זמ"ת משום דאי ממעטי' מוהי' לאות אין איסור להניחן, ודוקא מחיובא היא דממעטי' עי' במג"א וטו"ז סי' כ"ט שהקשו לפי מש"כ המחבר בסי' ל"א בשם הזוה"ק דאסור להניחן בשויו"ט משום דהו"ל זלזול לאות דשבת ויו"ט, א"כ אמאי לא מברכין כשחולצן בע"ש סמוך לחשיכה, ע"ש מה שתי' דאין זלזול אלא כשמניחן בכוונה, ועיי' במחהש"ק דהמג"א סותר עצמו בסי' ש"ח ועיי' מה שתי' הטו"ז שם:

ולענ"ד נראה בס"ד דע"כ לא שייך לברך בחליצת תפילין, אלא כשחולץ בלילה משום דעיקר מצות תפילין הוא לאות שאנחנו עבדיו וכל כוחותינו וחושינו ומחשבותינו מיוחדים לשמו, וא"כ בדין הי' שיהי' עליו אפי' בלילה ואי חולצן נראה כפורק עול, משו"ה תיקנו במערבא לברך אקב"ו לשמור חוקיו להורות נתן שמה שאנו חולצין התפילין אינו אלא כדי לשמור חוקיו ותורותיו ינצורו, משא"כ בשחולץ בע"ש סמוך לחשיכה בלא"ה אינו כראה כפורק עול כלל, דאדרבא טעמא דאין מניחין בשבת ויו"ט הוא משום דאין צריכין אות דהן גופן אות שאנחנו עבדיו ומקבלין עלינו עומ"ש, אין מן הצורך לברך על חליצת תפילין כדרך שאין מברכין בשעת סילוק שום מצוה כנלענ"ד בס"ד:

ח במס' ביצה דף ט"ו ע"א, אמר אביי תפילין הואיל ואתי לידן אימא בהו מילתא היה מהלך בדרך ותפילין בראשו וכו', יל"ד מ"ש דהעמיד מימרא זו על הך מימרא דר"ש דוקא

דשרי להו לרבנן לשדורי תפילין ביומא טבא, ותו יל"ד מ"ש דנקיט הך מימרא לכאן טפי משאר הלכות שבה' תפילין דהו"ל למנקט חד מניי' הואיל ואתי לידי ונ"ל בס"ד עפ"י מה שהקשה השאג"א לשיטת הרמב"ם דס"ל הא דלשמרן מותר היינו דוקא בהיו עליו מעיקרו אבל להניחם אפי' לשמרם נמי אסור וא"כ מאי פריך הש"ס מהמוציא תפילין, הא י"ל בדמחתו אארעא כיון דאיכא איסורא דאורייתא להניחן בלילה משו"ה במחתו אארעא אפי' לנטרן נמי אסור, משא"כ בהיו עליו מעיקרו, וכמו שהוא באמת שיטת הרמב"ם, ועיין מש"כ השאג"א בזה, וכבר כתבתי בס"ד ליישב קושייתו דהא כבר מבואר בשאג"א דמה שהש"ס במנחות מחלק בין לשמרן או לא לא"ד לשומרן דמדאורייתא אין סברא לחלק, וע"כ הכוונה דס"ל להאי מ"ד דלא אסרה תורה הנחת תפילין בלילה אלא דומי' דיום וכיון דביום איננו יי"ח אלא במתכוין למצוה הה"ד בלילה אין האיסור אלא במתכוין, אבל לשמרן כיון דלא נתכוין למצוה ליכא איסורא ולשמרן דנקט היינו משום דבזה אפי' אד"ר ליכא, ולפי"ז י"ל דוקא למ"ד מצות צ"כ אמרי' כן אבל למ"ד מצות אין צ"כ כיון דיוצי"ח ביום אפי' בלא כוונה ההד"נ האיסור בלילה נמי אפי' בלא כוונה, ולפי"ז יתיישב הקושי' משמעתין דהכא אליבא דאביי אזלי ורהטא הסוגי' ואיהו שמעי' לי' דס"ל מצות צ"כ בר"ה דף כ"ח דהקשה לי' לרבא אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה עיי"ש, ולדיגי' ע"כ ס"ל דלשמרן מותר אפי' להניחן ושפיר פריך הש"ס אי לנטרן אפי' במחתן אארעא נמי וא"ש, ובזה נבא אל המכוין, דהנה בהא דאמר ר"ש מותר לשלח תפילין ביומא כובא, ומפרש למתני' זה הכלל כל שנהנין בו בחול מותר לשלחו ביו"ט, כתבו התוס' דהחילוק הוא בין סנדל המסומר לתפילין דבתפילין נהי דשבת ויו"ט לאו זמן תפילין מ"מ אין איסור להניחן עיי"ש, והשתא י"ל בלא דברי ר"ש הנ"ל לא הוי אמר אביי הך דינא דהי' בא בדרך ותפילין בראשו וכו' דהא כבר שמעי' לה ממתניתן דהמוציא תפילין וכו', ואטו מתניתן קמ"ל, אבל השתא דשרי להו ר"ש לרבנו לשדורי תפילין ביומא טבא א"כ ע"כ צ"ל דס"ל הא דשויו"ט לאו זמן תפילין היינו דמחיובא הוא דממעט קרא אבל איסורא ליכא, א"כ שוב לא הוי מוכח הך דינא דאביי מהאי דהמוציא תפילין דהו"א דוקא התם דאינו אלא משום שבת ויו"ט הוא דשרי, משא"כ היכא דאיסור' משום לילה דבזה איסורא נור איכא, הו"א דאסיר אפי' בכדי לנטרן, ושפיר קמ"ל אביי דגם בזה שרי כדי לנטרן, והיכי דקאמר אביי תפילין הואיל ואתי לידן הך מימרא דרב ששת א"כ אימא בה מילתא דבלא זה לא הוי אמר מילתא כיון דמוכח כן ממתני' דהמוציא תפילין ואטו מתני' קמ"ל, וא"ש בס"ד:

סימן יד

שלוכ"ט לכבוד אהו' הרב הגאון המפורסם סועה"ר חו"ב, משנתו קב ונקי כש"ת מוה"ר אליעזר דייטש נ"י האב"ד דק"ק באניהאד יע"א:

מכתב הדר"ג הגיעני על נכון וטרדות רבות אשר סביב שתו עלי בימים האלה, שהייתי טרוד בכמה עניינים הנוגעים אל הכלל ונתוסף עליהם עוד טירדת נשואי בני האברך מו"ה יקותיאל יהודא נ"י עצרוני עד כה מלהשיב מפני הכבוד, בשגם כי נפלאת בעיני על שהוצרך הדר"ג בזה לאסוף ילקוט הרועים ע"ד האי תקנתא מקללתא, דעבדו בהאי מתא בישא, וגזרו אומר לבל ירים איש קולו בפסוקי דזמרה רק שפתיהם נעות וקולם לא ישמע למרות מנהגים של ישראל תורה בכל תפוצות הגולה כולם פותחים את פיהם בשפה ברורה ובנעימה ומשמיעים ביראה יחד בקול שירות ותשבחות ברכות והודאות למלך א' חי וקיים ית"ש, והדר"ג הן כל יקר ראתה עיניו, והראה מקור מנהגן של ישראל מן המקדש הוא יוצא, כאשר מבואר בארוכה בנועמי נואמיו בתשובתו הרמתה, ולפענ"ד הדבר מבואר יותר בש"ס ברכות דף מניין שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביהכ"נ שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפילה במקום רינה שם תהי' תפילה ופירש"י במקום רנה בביהכ"נ ששם אומרים הציבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב, מבואר בהדי' דכל הציבור ינעימו בקול והובא זה גם בתשו' אמרי אש ח"א סי' ג', ונראה דגם בימיו כבר בקשו קלי הרעת להנהיג כן והגאון השואל שם מחו להו אמוחא ורבנו הגאון אמרי אש החזיק במעתו כמו שהאריך שם בדברות קדשו ויעיין באו"ח סי' קפ"ג במחצה"ש ס"ק הביא בשם ר"ח ושלה"ק דאפי' בביהמ"ז ביחיד יש לו לברך בהרמת קול שהיא מעורר הכוונה, ואין מן הצורך לגבב ראיו' לזה כי המפורסמות א"צ ראי', וכבר נודע למשגב לכל אישי ישראל אשר יש בהם ריח תורה ויר"ש, מן המושכל, ומן הנסיון ותפילת שמ"ע הוצרכו לתקן שתהי' בלחש מטעם המבואר בש"ס סוטה דף ל"ב עיי"ש, אבל בפסוקי דזמרה ובשאר תפילות פשוט וברור דמצוה להרים קול, שהוא מעורר הכוונה, ק"ו שחלילה לקהל אשר עדיין בשם ישראל יכנו לעשות תקנה לעקור מנהגן של ישראל, וידוע מה דמרגלא בפומייהו דרבנן שחילוק שבין מעשה דפילגש בגבעה, למעשה סדום ועמורה ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים דלפום רהיטא מעשי שתיהם דומה זל"ז, אבל החילוק הוא דבפלגש בגבעה לא עשו תקנה למנהגך הרע, משא"כ בסו"ע שעשו תקנה להשבות מהם רגל עובר אורח, וה"נ תקנת מקורות שנו כאן לעקור מנהגן של ישראל, ע"כ יפה עשה הד"ג במה שמילא פיו תוכחות ותקותי כי אנשי הקהילה כמות שהיא, אם עדיין לא נכבה גחלת התורה והיראה מקרבם ישובו על עקב בשתם ויקיימו

בעצמם צאו לך בעקבי הצאן לסדר תקנותיהם על מוסדי מנהגן של ישראל היראים בכל מקומות מושבותם, ואז יתקיים בהם מאה"כ, ואני זאת בריתי אותם, ותתענגו על רב טוב, וישבעו במרעיתם:
דברי ידידו ואוה"נ דו"ש תוה"ק בלונ"ח ע"ע:

סימן טו

שוכ"ט לכבוד הרבנים המאוה"ג המופלגים בתוי"ש בד"צ דק"ק מונקאטש יע"א. יקרת מכתב מע"כ תורתכם לנכון הגיעני, והנה נפשי יודעת מאד ידיעה ברורה, כי מעכ"ת לא נצרכו וכיו"ב לא לגמרא ולא לסברא כי מי כמוכם דיעה מורה, הן בהוראת כל דבר הקשה, והן בביאור כל חמירא, ולא אניס לכו כל רזה עמוקא וטמורא וק"ו בדבר פשוט כזה דליתא בשאלה, כביעא בכותחא, וכשרגא בטיהרא ובודאי עיקר מגמת שאלתכם לעומת רוח עריצים ושריקות פריצים, מרוכסי אנשים, בריב לשונות מלחשים באמרם מאי אהני לן רבנן דלא שרי לן עורבא, ואספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה להעמיד חזן וש"ץ אשר קולו לאזנם עריבה, עם להקת משוררים שיש להם מעשה ואין להם מחשבה, ועליהם דרז"ל קול ישורר בחלון בסוף חריבה שמעתי ותרגז בטני ונפש נבהלה ונכאבה לזאת יחרד לבי ונפשי למשמע אוזן דאבה, איך קהלה נאה וחסודה, עיר ואם בישראל פנימה בת מלך כבודה, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא פלאים הורדה, ויסעו ממקהלות ויחנו בחרדה, ובמקום גילה שם תהא רעדה להעמיד ש"ץ בוטה כמדקרות חרב חדה וידוע מאמר ז"ל במס' תענית דף ט"ז נתנו עלי בקולה שנאתיה, זה ש"ץ שאינו הגון ומבואר בטושו"ע סי' נ"ג איזהו הגון שיהיה ריקן מעבירות ושיהי' פירקו נאה שלא יצא עליו ש"ר אפי' בילדותו ובעיקר הדין דשאילנא קדמיכון לית דין צריך בושש וכבר פשטה הלכה רוחית בכל מדינותינו עפ"י הוראת גדולי הדור רבותינו בדור שלפנינו וכפי מה שכבר קיבלו עליהם כל כת היראים דמדינתנו לחוק ולא יעבר, ואין ממנין לשום ש"ץ או שו"ב ולא שום משרה לשרת בקודש כל מי שהיה לי שום התמנות או משרה בעדת נעאלאגען או שטאטוסקווא, וכבר האריך וביאר דין זה על בריו מרן הגאון מהר"ם שי"ק בתשו' חיו"ד סי' י"ט וכל דבריו ברורים ואין צריכין חיזוק כדמוכח מכהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו בביהמ"ק אפי' למ"ד בית חוניו לאו בית ע"ז הוי מ"מ מאוס לגבוה ע"כ אין לזוז מדב"ק בזה, ומה שטוען שלא ידע מאיסור זה, הוא דבר המוכחש מהחוש, הלא דבר זה כבר נודע ומפורסם לרבים, ואפי' תינוקות של בית רבים יודעים אותו, ששחיטות ובדיקות ודברים הנוגעים לענין היהדות כת של הנעאלאגען ושטאט-

עסקווא נאסר מכל הרבנים דמדינותינו ונתקבל מכל האר- טאדאקסטן דמדינותינו לחוק ולא יעבור ומה שטוען שכעת רצונו לעשות תשובה הנה ודאי אין לך דבר שעומד בפני התשובה אבל אין זה אלא לענין מה שנוגע בינו לבין המקום אבל להיות ש"ץ וחזן לירד לפני התיבה כמבואר במהר"ם שי"ק שם דהו"ל דומי' דכהנים ששימשו בב"ח וכן מבואר בשו"ע סי' נ"ג דעכ"פ אין פירקו נאה ע"כ חלילה לקהל עדת ישורין כקהל עדתכם להעמיד ש"ץ כנ"ל, כ"א בעמוד והוצא קאי, ואז יוחזר עטרתכם ליושנה, ותפארתיכם כבראשונה, פרוח תפרחו כשושנה, עד קיבוץ נדחי כי מכה, לעיר הצדק פריה נאמנה, כנה"ר וכפש הדושו"ט ושתוה"ק בלונ"ח ע"ע:

סימן טז

בענין מצות ק"ש ואם צריכה כונה. (א) כתב הרמב"ם בפ' מה' ק"ש וכ"פ בשו"ע סי' ס' הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא י"ח והשאר אם לא כיון לבו אפי' הי' קורא בתורה או מגיה הפרשיות אלו בעונת ק"ש יצא, והוא שכיון לבו בפסוק ראשון עכ"ל, והוא תמוה מאוד כמו שהקשה הכ"מ דהא בש"ס ר"פ הי' קורא תנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואמרי' עלה ש"מ מצ"כ ומשני מאי כיון לבו לקרות, לקרות הא קא קרי, בקורא להגיה, והנה בכ"מ תי' דדברי הש"ס דמוקי לה בקורא להגיה היא לפי הס"ד אבל למאי דקיימ"ל כר"מ דפסוק ראשון צריך כוונת הלב ולא יותר, אבל פסוק ראשון בעי כוונה גמורה וכיון דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפי' קרא להגיה ל"ל בה, והשתא מאי דתנן אם כיון לבו יצא היינו בפסוק א' אפי' קרא שאר פרשיות להגיה יצא, ואם לא כיון בפסוק א' אפי' קרא כל הפרשיות שלא להגיה לא יצא, כ"ה תמצית דברי הכ"מ, וראיתי במחהש"ק סי' הנ"ל שם שכתב בטעמא דהכ"מ דס"ל כהרשב"א, דפסוק א' לבד הוי דאורייתא ומכאן ואילך הוי דרבנן וס"ל כמש"כ המג"א ס"ק ג' בשם רדב"ז דבמצוה דרבנן א"צ כוונה, אבל באמת צ"ע דמלבד שמדברי הרמב"ם פ"א מה' ק"ש לא משמע כן וגם מלשון הכ"מ במקומו מבואר דלאו משום דנחית לחלק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן כתב כן דהא כתב וז"ל דהיא הנותנת דלמאי דהוי ס"ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהת כוונה לקרות אבל לדידן דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר הפרשיות אפי' קורא להגיה ל"ל בה ע"ש, וא"כ בודאי צ"ע להבין החילוק בזה:

והנלענ"ד בס"ד ליישב שיטת הרמב"ם בזה, לפי מש"כ בנוב"י חיור"ד סי' צ"ג ע"ש שהאריך בענין אמירת לשם יחוד, והאריך לסתור דעת השואל דהוי ס"ד לאתוי' ראי'

מריש זבחים דבגט צריך שיאמר בפי' לשם גירושין, וקאמר בנוב"י דאדרבא משם ראי' לסתור דהא מחלק שם בין גירושין לאשה משום דסתם אשה לאו לגירושין קיימא אבל סתם קדשים לשמן קיימא, וא"כ מצות שלנו קדשים נינהו קדשי גבוה וסתמא לשמן עומדים ע"ש, וראיתי בס' שערי תפילה להגה"ק בעל באוו"ח שהרבה להשיב על הנוב"י בזה וכתב דאישתמיטתי' פשטות סוגיות הש"ס והלכה מפורשת בפוסקים דר"פ ס"ל מצות צ"כ מזה מבואר דליכא לדמויי קדשים למצות בזה ולא אמרי' במצות סתמא לשמן קיימו, והחילוק בזה כי בקדשים כבר הי' בהם הדיבור והכוונה לשמן בשעת הקדש כשאמר הרי זה עולה או חטאת ולשם זה הביאן עתה וע"כ אמרי' שפיר דמן הסתם לשם זה הועלה על המזבח משא"כ בעשיית המצוה שאין שמן עלייהו מקודם ע"כ לא מהני בהו סתם בשום פנים והוא דומה ממש לגירושין ע"ש שהאריך, ואני אומר חלילה לרבנו בעל נוב"י שיטעה בדבר פשוט כזה, דאיה"נ דדברי הגאון הנ"ל נאמנו מאוד ודבריו ברורים. ומ"מ גם דברי הנוב"י כראי מוצקים דהא הנוב"י לא נחית התם אי צריך כוונה במצוה לצאת י"ח, דודאי הלכה רוחית היא בשו"ע סי' ס' הנ"ל דמצית צ"כ אלא התם בא לדין לענין אם יש לו לכוין גם כוונת נסתרות וכן לענין אמירת לשיקבה"ו על זה שפיר קאמר הנוב"י כיון שכבר נתכוין לשם מצוה כפשוטה דרחמנא ציוה לקיים מצוה זו שוב הוי מצוה זו כקדשים, וממילא אמרינן שפיר לענין כוונת לשיקבה"ו דסתמא לשמן קיימא, וזה מבואר מאוד למעיין בתשו' נוב"י שם:

והשתא דאתינן להכי י"ל הה"ד בכל מצוה שיש בה כוונת ענין כגון בק"ש היכא דמכוין בפסוק שמע ישראל, שוב אפי' לא נתכוין כוונת מצוה שפיר יצא י"ח, דכיון דאיכא כוונת ענין הו"ל ע"י כוונתו כמי קדשים ושוב שייך לומר בי' סתמא לשמן קיימא לענין כוונת המצוה, ונהי דאכתי י"ל מאן לימא לן דסתמא לשם מצות ק"ש קיימא, דילמא לשם כוונת קורא בתורה מ"מ היכא דנתכוין בפסוק ראשון מיהת קבלת עומ"ש כמו שמובא בש"ס ובר"מ ובשו"ע וכיונה זו א"צ בקריאת התורה אלא בק"ש שוב אמרי' באמת לעניין הכוונה לצאת סתמא לשמן קיימא, והשתא שיטת הרמב"ם מתיישבת כמין חומר עפ"י דברי הכ"מ דודאי דלא הייי ס"ד דש"ס לאוקמי מתני' דאם כיון לבו מיירי בפסוק ראשון, אי משום דלא הוי ס"ד לחלק בכך, או דהוי דחיקא לי' לאוקמי מתני' בפסוק ראשון גרידא, כמש"כ בחידושי רשב"א עיי"ש, א"כ שפיר אמרינן דאינו יי"ח בקורא להגיה, אבל למאי דקיימ"ל בפסוק ראשון צריך לקבל עליו עימ"ש ובלא"ה לא יצא א"כ היא הנותנת דבשאר פרשיות יוצא אפי' קורא להגיה, דכיון דכבר כיון בפסוק ראשון כוונת הענין שוב י"ל בשאר פרשיות דסתמא לשמן קיימא ודו"ק, (ונ"ל להוסיף עוד דהרמב"ם

דייק זה מדקדוק לשון המשנה דקתני אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא, ולכאורה רישא דמתני' משנה שא"צ היא דלא הו"ל למתני' אלא אם לא כיון לא יצא, ולהנ"ל ניחא בס"ד דמתני' מיירי שלא כיון לבו לצאת אלא כוונת הענין וה"ק אם כיון לבו בפסוק ראשון שוב י"ל לענין הכוונה לצאת דסתמא לשמן קיימי וא"ש בס"ד) ובמש"כ י"ל טעם נכון במה שנתקשו הקדמונים מ"ט לא תיקנו בק"ש ברכת המצוה כמו בשאר מצות, ה"נ הו"ל לברך אקב"ו לקרות ק"ש, ולהנ"ל י"ל דעיקר מה שתיקנו לברך הוא להורות על שכוונתו לקיים מצות השם, וכ"ז במצוה דלא שייך לומר סתמא לשמן, משא"כ בק"ש כיון דבלא"ה צריך כוונת ענין א"כ א"צ לברך דהא י"ל סתמא לשם מצוה קאי, ודו"ק:

ב ועיין שם עוד מש"כ הנוב"י דכל מצוה שמברכין לפני' אין צריך תו כוונה אחרת דברכה עצמה מוכחת עלי' וצל"ע מש"ס פ' ערבי פסחים דף קי"ד אהא דתנן הביאו לפניו מטבל בחזרת וכו' ושוב הביאו לפניו מצה וחזרת, וקאמר ר"ל זאת אומרת מצות צריכות כוונה דאי ס"ד איצ"כ ל"ל תרי טיבולי הא טבל לה חדא זימנא א"י דמצות צריכות כונה וכיון דלאו בעידן חיובא דמרור קאכיל לי' בבפה"א קאכיל לי' ודלמא לא איכוון לשם מרור הלכך בעי למיהדר לאטבולי לשם מרור, וכ' התוס' בד"ה זאת אומרת הא דלא נקט בעי למיהדר לאטבולי ולברך משום דרב חסדא אית לי' בשמעתין דמברך על אכילת מרור בטיבול ראשון והא דקאמר בבפה"א אכיל לי' היינו שאינו אוכלו לשם מצות מרור אלא לצאת ידי בפה"א עיי"ש, ולהנוב"י תמי' א"כ מאי ס"ד דר"ל טעמא דמתני' משום מצות צריכות כוונה הא לטעמך נמי תקשי לך כיין דבירך על אכילת מרור ודאי איכוון, ולמה לי' למהדר ולמיכל וע"כ משום היכרא א"כ מאי ס"ד למידק מזה דמצות צ"כ, אע"כ אפי' ברך מ"מ אכתי אין הכרח דנתכוין לשם מצוה תו נראה ראי' לזה ממה שכ' התוס' בסוכה דף מ"ו בשם הירושלמי העושה סוכה לעצמו מברך אקב"ו לעשות סוכה, עשאה לאחר מברך אקב"ו לעשות סוכה לשמה, ועייי"ש במהרש"א דמפרש דברי הירושלמי דס"ל כב"ש דבעי' עשיית סוכה לשמה ואם הוא עצמו עושה סוכה א"צ לומר בברכה דעושה לשמה דמעשיו שיושב בה ומברך לישב בסוכה מוכחין דעשאה לשמה אבל אם עשאו לשם אחר והוא לא ישב בה אין כאן הוכחה משו"ה צריך שיאמר בשעת ברכה בהדי' דעשאה לשמה, ולהנוב"י אכתי ל"ל לפרש כן בהדי' ת"ל דברכה בעצמה מוכחת כן לשמה, מיהא גם בלא הנוב"י נמי דברי המהרש"א מרפסין איגרא, כיון דמברך על עשייתה הרי מוכח מתוכו דעשאה לשמה, ולהנוב"י כש"כ דקשי' טפי:

ג והנה מדכתיב על לבבך, נפק"ל בר"פ הי' קורא דצריך כוונת הלב. אלא דפליגו תנאי ואמוראי עד היכן צריך כוונה, ומבואר בחי' הרשב"א ובשאר קדמונים דאין זה ענין

לפלוגתא אי מצות צ"כ או לא, דזה מיירי לענין כוונת לצאת י"ח מצוה, ומקרא הנ"ל ילפי' דבעי' כוונת הענין, אלא דהרמב"ן בס' המלחמות פ"ג דראש השנה ע"ש מאן דמפרש תרי גווני בכוונה לא צהיר ולא חוור, אלא כלהו הנהי תנאי ואמוראי דפליגן ברפ"ב דברכות עד היכן צריך כוונה בק"ש כלהו ס"ל מצות צריכות כוונה, והוכיח מזה כשיטות הרי"ף דפסק מצות צריכות כוונה ועיין בטו"א שהרבה להשיב על הרמב"ן חבילות קושיות, ומכללם ממה דאמרי' התם אר"י עד על לבבך בעמידה רי"א כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא ר"י לטעמי' דאמר כל הפרשה כולה צריכה כוונה, ואי כוונה זו כוונה לצאת היא מאי קאמר ואזדא לטעמי' אטו למ"ד מצות צריכות כוונה יהיו כל המצות צריכות עמידה, ועוד אמאי קתני סתמא אם כיון לבו משמע דקאי על כל הג' פרשיות הא ליכא למ"ד דבעי' כוונת מצוה בכל הג' פרשיות ע"ש שהקשה עוד כמה קושיות וכולה לק"מ דודאי מודה הרמב"ן דכוונה דפליגי בי' בר"פ היה קורא מכוונת הענין מיירי ולא מכוונה לצאת י"ח, אלא דס"ל לאידך גיסא דלמ"ד מצות אין צריכות כוונה א"כ לא הקפידה תורה אלא אמעשה המצוה הה"נ דלא בעי' כוונת הענין, אבל ודאי מאן דס"ל מצות צריכות כוונה, בעי' שיכוין בק"ש כוונת הענין וגם כוונת המצוה ובזה ל"ק כל הקושיות הטו"א למעיין שם, אלא דאי קשיא הא קשיא לי לשיטת הרמב"ן הנ"ל לדידי' הא למ"ד מצות אין צריכות כוונה אפי' כוונת הענין נמי לא צריך, א"כ האי על לבבך דכתב רחמנא בק"ש מאי דרשית בי' הא ע"כ משמעו ומדרשו על כוונת הלב קאי, ואין לומר דבק"ש דאית בי' קבלת עומ"ש כו"ע מודו דצריכות כוונה, א"כ מאי קאמר ש"מ מצות צריכות כוונה, לימא בק"ש שאני ועיין בחי' פנ"י שם:

ותו א"כ שוב מאי מייתא הריב"ן ראי' מכל הנהי תנאי ואמוראי לשיטת הרי"ף דקיימ"ל מצות צריכות כוונה הא י"ל בק"ש שאני דכתיב על לבבך ואית בי' מלכות שמים, וצריך לומר דס"ל לרמב"ן האי על לבבך דילפי' מני' דצריך כוונה ס"ל למ"ד מצות אצ"כ דאינו אלא למצוה ולא לעיכוב, ואיה"נ דבכל מצות האמורות בתורה צריך כוונה לכתחילה, ולא פליגו אלא לענין דיעבד, ומ"מ קשיא לי לשיטת הרמב"ן הנ"ל דלדידי' ע"כ צ"ל דר"מ ס"ל מצות צריכות כוונה, דהא איהו ס"ל בפ"ב דברכות ע"כ צריך כוונת הלב וכ"כ הרמב"ן להדיא שם בס' המלחמות פ"ג דר"ה א"כ בר"פ המוציא תפילין דס"ל לר"מ מכניסן זוג זוג אבל טפי לא, ולכלהו אוקימתי דהש"ס מבואר דטעמא דמ"ד הנ"ל משום דטפי מזוג א' איכא בל תוסיף, והו"ל משאוי, והשתא אי ס"ל לר"מ מצות צריכות כוונה א"כ כש"כ דלעבור בעי כוונה, כמבואר בש"ס, וא"כ קשיא לר"מ אמאי זוג א' אין טפי לא לא לתכוין ולא יעבור על בל תוסיף, מיהא לפי מש"כ המג"א בסי' ש"א ס"ק נ"ד בשם

המהרש"א דאפי' למ"ד שבת לאו זמן תפילין הוא אסור ללבוש יותר מזוג א' דלא שרי לי' יותר ממלבושי בחול, א"כ ניחא שפיר, ומהנ"ל הכרח לסברא זו, אלא דלפי"ז קשיא לי לאידך ניסא, דהא המג"א הקשה שם א"כ למה לי' להש"ס לומר דפליגו אי שבת זמן תפילין או לא דהמ"ל דת"ק ס"ל לאו זמן תפילין, ואפ"ה דוקא זוג א' כסברת המהרש"א הנ"ל, משום דבלא"ה מוכח דמתני' ס"ל כר"מ דשבת תמן תפילין, ולהנ"ל נהי נמי דמתני' כר"מ מ"מ הא לר"מ בלא"ה צריך לאסוקי לסברא הנ"ל מטעם אחר כיון דשמעינן לי' לר"מ דס"ל מצות צריכות כוונה, א"כ ליכא בל תוסף וע"כ הטעם משום דלא שרי לי' יותר ממלבושו בחול וצע"ג:

ד כתב הרבנו יונה ספ"ק דברכות גבי פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא דאפי' למ"ד מצות אצ"כ הנ"מ במצוה שי"ב מעשה, אבל במצוה דתליא באמירה בלבד לכו"ע מצות צ"כ עיי"ש, והנה כבר הקשו על זה רוב המפרשים א"ב מ"פ הש"ס ר"פ היה קורא ממתני' דהיה קורא בתורה אם כיון לבו יצא ש"מ מצות צריכות כוונה הא י"ל שאני ק"ש דתליא באמירה, עיין בס' טורי אבן פ' ראוהו ב"ד, ובפר"ח סי' תקפ"ט, וכן ביום תרועה שם בר"ה, ולכאורה דל"ת דרבנו יונה ל"ק הכא אלא לענין כוונת הענין, ולמאי דס"ד הש"ס דהאי אם כיון לבו היינו כוונה לצאת שפיר פריך:

אבל באמת א"א לומר כן חדא דלשון רבנו יונה לא משמע הכי דא"כ לא הו"ל לחלק אלא בין כוונת ענין לכוונת מצוה, ותו דהאי דפתח בשיכרא וסיים בחמרא ע"כ לאו מכוונת ענין מיירי, דמה שפתח ובריך אדעתא דשיכרא וסיים בחמרא אינו מפסיד כוונת הענין כלל דאכתי הו"מ לכוין דעתו לכוונת הענין להודות ולהלל למי שברא אלה, והנה כעין חילוק הנ"ל כתב גם ההמ"ג בה' חומ"צ קצת באופן אחר ליישב הא דפסק הרמב"ם כפאו ואכל מצה יצא, ואלו בתק"ש פסק התוקע לשיר לא יצא וכתב ההמ"ג דבשופר כיון דעיקר המצוה תלי' בשמיעה והו"ל אין בו מעשה בזה ס"ל להרמב"ם דצריך כוונה עיי"ש, ועפי"ז הי' מקום ליישב קושיא הנ"ל דהש"ס פריך שפיר אליבא דרבה דאמר זאת אומרת התוקע לשיר יצא, ש"מ דל"ס לי' לחלק בין מידי דתליא במעשה או לא א"כ שפיר מקשה מהיה קורא בתורה, וכן ברפ"ב דברכות דקאמר ש"מ מצות צריכות כוונה, הקושי' לרבה הנ"ל ומדוייק בזה הא דפירש"י שם ותיקשי לרבה דאמר התוקע לשיר יצא ולכאורה לא הוי צריך לפרש כן דהא בלא"ה הוי מצי לפרש דהש"ס רצה לפשוט מזה הך דינא דמצות צריכות כוונה דפליגי בי' תנאי בע"פ גבי אכלו בלא מתכוין, ולהנ"ל ניחא דבאמת א"א לפשוט מזה אלא לאפוקי מדרבה הנ"ל דס"ל גם במצוה דלא תליא במעשה מצות אין צריכות כוונה, אלא דאכתי אין כל זה מספיק דהא גופא קשיא

כיון דרבה ס"ל זאת אומרת התוקע לשיר יצא, א"כ מנ"ל לחלק בזה מדעתא דנפשי', ונ"ל בס"ד דהנה בש"ס דר"ה דף כ"ח א"ל אביי לרבה אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה, א"ל שאני אומר מצות א"ע עליהן אלא בזמנן, מתיב ר"ש ב"א מניין לכהן העולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי ת"ל לא תוסיפו, ומשני הואיל ואי מתרמי לי' ציבורא אחרינא הדר מברך כולי יומא זמני' הוא ע"ש, וקשיא לי למאי דמסיק רבא לעבור שלא בזמנו בעי כוונה, ובזמנו לא בעי כוונה, א"כ למה נקיט מניין שלא יאמר וכו' הא בזמנו בלא כוונה נמי עובר על בל תוסיף ואין לומר דרבא ל"ס לי' הך סברא כיון דמתרמי לי' הא סברא זו מוכרחת ממאי דא"ל ר"י לר"א גבי מתן דמים היה עובר בבל תוסיף ע"ש ונ"ל מכאן ראי' ברורה לשיטת רבנו יונה הנ"ל דמצוה דתליא באמירה אמרי' מצות צריכות כוונה וא"כ ניחא נהי דס"ל לרבא לעבר בזמנו לא בעי כוונה, היינו במצוה דתליא במעשה כגון ישיבת סוכה וכיו"ב אבל מה דתליא באמירה כיון דלצאת בעי כוונה כש"כ דבעי כוונה לעבור, והשתא ניחא הכל בס"ד ודאי לרבה דדייק מאבוה דשמואל זאת אומרת התוקע לשיר יצא, א"כ ע"כ ס"ל דאין סברא לחלק בין מידי דתליא במעשה או לא שפיר פריך הש"ס מהי' קורא בתורה, אבל לקושטא דמילתא דמסיק רבא דלעבור בזמנו לא בעי כוונה א"כ שוב מוכח מברייתא דכהן העולה לדוכן דבמצוה דתלי' באמירא אפי' למ"ד מצית אין צריכות כוונה, מ"מ באמירה בעי כוונה ושפיר פסק הרמב"ם לחלק בין מידי דתלי' במעשה למידי דלא תליא במעשה וכן רבנו יונה בין מידי דתלי' באמירה בלבד כנ"ל בס"ד, ודו"ק:

ה עוד נ"ל בס"ד ליישב הא דקאמר בש"ס מאי אם כיון לבו לקרות לקרות הא קא קרי בקורא להגיה, והקשו בתוס' על פירש"י הא אכתי תיקשי הקושי' הא קא קרי, וכ"ל בס"ד עפ"י מש"כ הר"ן בפ"ד דר"ה במשנה דהשומע מן המתעסק לא יצא, דאפי' למ"ד מצות אין צריכות כוונה הנ"מ היכא דלא נתכוין למצוה אחרת אבל היכא דמתכוין למצוה אחרת כגון התם דנתכוין למצוה להתעסק גם התינוקת ללמדם לכו"ע א"י אם לא נתכוין לשם תק"ש. דומי' למאי דאמרי' בזבחים שחט חטאת לשם חולין כשרה לשם קדשים אחרים פסולה דמין במינו מחריב בה דלאו מינא לא מחריב בה ועי' בס' טורי אבן שהקשה ע"ז מהא דפריך הש"ס למ"ד מצות אין צריכות כוונה מהיה קורא בתורה וכו' ש"ה דכיון לשם מצות תלמוד תורה א"כ הו"ל מב"מ דמחריב בה משו"ה בעי' דוקא אם כיון לבו, ויותר קשה לי מהא דכתבו הראשונים בטעמא דהרי"ף שלא הביא בהלכות הא דתוקע לשיר יצא משום דס"ל דנדחה מהלכה מהא דא"ל ר"ז לשמעי' איכוין ותקע לי

עיי"ש ברא"ש ור"ן ולפי סברת הר"ן הנ"ל י"ל שאני התם כיון דנתכוין להוציא את עצמו, אי לאו דמתכוין להוציא גם את השומע אינו יוצא משום דמב"מ מחריב בי' כמ"ש הר"ן, וראיתי שעמד בזה בתשו' מהר"ע מסטריא בח"ה שבסוף ספרו ע"ש שהאריך, ונלענ"ד דלק"מ דבלא"ה הקשה הט"א על סברת הר"ן דאין לו דמיון להך דזבחים דהתם שפיר אמרי' דאם שחטו לשם קדשים אחרים מפסיל משום דא"א שיהא קרבן זה עולה וגם חטאת משו"ה מחריב בה אבל בהא דמתעסק אי נמי מתכוין למצוה אחרת אמאי מעכב למצות שופר לחול שלא יי"ח הא אפשר לב' מצות אלו לחול שניהם ע"ש:

ונ"ל בס"ד ליישב כיון דמ"מ לכתחילה מיהת אין לעשות שתי מצות ביחד משום דקיימ"ל אין עושין מצות חבילות חבילות, שוב י"ל שפיר סברת הר"ן כיון דנתכוין למצוה אחרת ג"כ אותה כוונה מעכב למצוה זו לחול אי לאו דנתכוין לה בהדיא, מיהא תינח אם נתכוין למצוה אחרת לגמרי באופן דאית בי' משום אין עושין מצות חבילות, משא"כ הכא דהתוקע משמיע לעצמו דבכה"ג לכתחילה נמי מצי לכוין להוציא את השומעים ול"ש בזה אין עושין מצות חבילות איה"נ דלא שייך לומר בזה סברת הר"ן כלל, והשתא יתיישב נמי קושי' הטו"א מהי' קירא בתורה דהא מבואר בתר"י בברכות דף כ"א אהא דקאמר הש"ס למ"ד ק"ש לאו דאורייתא ודברת בם בד"ת כתיב, דלכו"ע קרא דודברת בם מיירא בד"ת אלא דלמ"ד ק"ש דאורייתא בעי' שיקרא מה"ת דוקא פרשה זו ולמ"ד ק"ש דרבנן יוצא מה"ת גם בפרשה אחרת, א"כ פשיטא דאם קורא בתורה ונתכוין לקיים מצות ת"ת יי"ח מצות ק"ש, ולא שייך בזה ענין מצות חבילות כלל, וממילא ל"ש סברת הר"ן הנ"ל, וכ"ז בנתכוין למצות קריאת התורה משא"כ בנתכוין להגיה דהא מצוה אחרת לגמרי ושייך בי' אין עושין מצות חבילות, שוב אמרי' שפיר סברת הר"ן דמב"מ מחריב בה, וא"כ שפיר משני הש"ס בקורא להגיה, ומיושב קושי' התוס' ע"נ ועיין מש"כ עוד בס"ד עפ"י סברת הר"ן הנ"ל במצות תקי"ש, ודו"ק:

[1] מבואר ברמב"ם ושו"ע סי' ס"א דאחר פסיק ראשין צ"ל בשכמל"ו ואם לא אמרו אי מחזירין אותו אי לא פליגי הב"ח והש"ג ס"ל דאין מחזירין אותו והלביש שם כתב דאפי' אמרי ולא אמרו בכוונה מחזירין איתי וכתב המג"א שם ס"ק י"א דכ"מ דעת השו"ע בריש סי' ס"ו ע"ש, וצ"ע ממשנה דהי' קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ה"ד אי לא אמר בשכמל"ו הא לא יצא י"ח לדעת הלבוש והשו"ע ואי אמרו א"כ הרי בהדיא דכיון לבי לצאת דבקריאת התורה או קריאה להגיה לא הי"ל בשכ"מ ושוב ראיתי שעמד בזה בחי' הפלאה על מסכתות שנדפסו מחדש ומה שתי' שם דמתני' מיירי בפרשה שניה, ומתרץ בזה גם קושי' הרשב"א אמאי לא מוקי הש"ס מתני' בפסוק ראשון

דלכו"ע בעי כוונה ע"ש אבל לענ"ד היא דוחק דהא קתני מתני' והגיע זמן המקרא משמע דמקמי דקרא בתורה עדיין לא הגיע זמן המקרא א"כ א"א לומר שכבר קרא הפרשה ראשונה מכבר, עוד מצאתי בחי' מהר"ם שי"ק ז"ל על המצות שהביא קושי זו בשם תלמיד א', ותי' דמצי לומר בשכמל"ו גם אחר פרשה ראשונה, וגם זה צ"ע דלא משמע כן בשו"ע רס"י ס"ו דאיתא התם דבפסוק ראשון ובשכמל"ו לא יפסיק בהם כלל אם לא מפני היראה שיהרג משמע אפי' בין שני הפסוקים לא יפסיק, וכן משמעות הש"ס דפסחים דצריך לומר בשכמל"ו דוקא אחר שמע ישראל, כמו שאמרוהו יעקב אבינו מ"ה ובניו, ועיקר הקושי' נראה ליישב דודאי ידי ק"ש דאורייתא פשיטא דיצא י"ח אפי' בלא אמר בשכמל"ו לכו"ע ולא פליגי אלא אי י"ח מדרבנן וא"כ שפיר איכא לאוקמי מתניתין לענין אי יצא י"ח מדאורייתא ונפק"מ לענין ספק וכיו"ב, ולפי דרכנו תפשוט מנה דלמ"ד מצות צריכות כונה מדאורייתא צריך כוונה, דאל"כ מ"ק בגמרא ש"מ מצות צריכות כוונה, הא מתניתן ע"כ לענין אי יצא י"ח מדאורייתא קאי, ומדאורייתא בודאי אין צריך כוונה, מיהא זהו יל"ת, ובעיקרא דמילתא אי מצית צריכות כוונה מדאורייתא אי מדרבנן, יבואר עוד בסייעתא דשמיא במק"א:

ז באו"ח סי' ס' י"א מצות אצ"כ, וי"א מצות צריכין כונה שיתכוין לצאת בעשיית אותה מצוה וכן הלכה, ובמג"א ס"ג כתב בשם הרדב"ז דדוקא במצוה דאורייתא אבל במצוה דרבנן מצות אצ"כ, ולכאורה יקשה ע"ז ממתני' דהי' כותבה דורשה ומגיה אם כיון לבו יצא, מיהא י"ל מאי אם כיון לבו לקרות כבריש פרק הי' קירא וכ"כ הר"ן שם במגילה ומה שהקשה הטו"א שם דמ"מ מכותבה דורשה קשי' לק"מ דע"ז נמי שפיר י"ל כיון לבו לקרות אבל מ"מ מסי' תר"ץ קשי' דקתני נתכוין שומע ולא נתכוין משמיע לא יצא, והתם ע"כ כוונת מצוה היא, וראיתי שכבר הרגיש הפרימ"ג וכתב דמגילה דברי קבלה וכדברי תורה דמי', וכ"כ בפתיחה כוללת, מיהא לפי מה שכ' הפרימ"ג בפתיחה לה' בה"ש יעיי"ש דהא דקיימ"ל בדאורייתא מצ"כ ובדרבנן מצות אצ"כ היינו משום ספיקא דדינא, וא"כ בדברי קבלה נמי קיימ"ל ספיקא לקולא כדכתבו הפוסקים וכדמשמע בה' מגילה, וא"כ אמאי לא יצא ולכאורה י"ל לפי מש"כ הרבנו יונה ספ"ק דברכות דבמידי דאמירה לכו"ע מצות צריכות כוונה, א"כ י"ל דבזה ליכא ספיקא ובעי כוונה אף במצוה דרבנן וא"כ ממגילה לק"מ, ושוב ראיתי שגם בזה הרגיש בפתיחה כוללת ח"ג אות ד' עיי"ש, אבל לפ"ז יוקשה ממש"כ ס"ק ד' בשם הכ"מ ועיי"ש במחהש"ק דשאר פרשיות היי"ט דיצא בקורא להגיה משום דבמצוה דרבנן קיימ"ל אצ"כ ומדאורייתא יוצא בפסוק ראשון, ואמאי הא מידי דתליא באמירה, לכו"ע צריך כוונה וצע"ג, ועיקר שיטת רבנו יונה הנ"ל

אי יש חילוק בין מצוה דתלי' במעשה או בדיבור נראה דתלי' בפלוגתא דרבה ורבי זירא, בר"ה דף כ"ח עפ"י מש"כ ההמ"ג בפ"ב מה' שופר ליישב שיטת הרמב"ם דסותר עצמו דבה' שופר פסק דלא יי"ח עד שיתכוין שומע ומשמיע, ואלו בפ"ו מה' חו"מ כתב כפאו ואכל מצה יצא, אלמא מצות אצ"כ ותי' ההמ"ג דס"ל להרמב"ם דיש חילוק בין מצוה דתלי' במעשה כמו אכילת מצה למצוה דלא תלי' במעשה כגון תקיעת שופר דעיקר המצוה השמיעה, דבזה ס"ל להרמב"ם דמצות צר"כ, אלא דמ"מ העלה בצ"ע דעכ"פ מוכח בגמרא דאין לחלק בזה דהא רבה קאמר זאת אומרת התוקע לשיר יצא אלמא דלא מחלק בכך, ונראה לי בס"ד דס"ל להרמב"ם דלמסקנא דאמר ר"ז לשמעי' איכוין ותקע לי ע"כ ההכרח שמחלק בין מידי דתליא במעשה ללא תלי' דאי ס"ל לר"ז דבכל מצות צריכין כונה, א"כ תיקשי לי' מתני' דהניתנין מתן א' שנתערבו במתן ד' דא"ל ר"י לר"א הרי עובר על ב"ת ואמאי הא מוכח בגמרא דאי אמרי' מצות צריכות כונה, כש"כ דלעבור בעי כוונה וכיון דלא מתכוין ליכא ב"ת, והיא קושי' עצומה שהקשה הרמב"ן במלחמות עיי"ש ומה שתי' בקדשים שאני דגלי רחמנא דלא בעי כונה, כדילפינן בר"פ כל הזבחים דשחטן לשם חולין כשרים דכתיב ולא יחללו את קדשי בנ"י, כבר הקשה על זה בחרע"א ז"ל הא אמרי' התם דמ"מ לא מרצי, וא"כ אכתי לא הו"ל לעבר על ב"ת, וי"ל אבל עכ"פ הקושי' מיהת קיימת א"ו דהא דאמר לי' ר"ז לשמעי' איכוין היינו דוקא במצוה דתליא בשמיעה וכיו"ב דלא עבד מעשה, אבל בזריקת קדשים דהוי מעשה מודה דא"צ כוונה, וא"כ שיטת הרמב"ם מכרחת מהגמרא:

ובזה ניחא בס"ד ליישב מה דמקשים לשיטת רבנו יונה הנ"ל מהש"ס ר"פ היה קורא דפריך אמתני' דהי' קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא, ש"מ מצות צ"כ ומשני בקורא להגיה, ופירש"י ותיקשי לרבה דאמר התוקע לשיר יצא, ולשיטת רבנו יונה מאי פריך דילמא שאני ק"ש דתליא באמירה ועיין פנ"י שם דבאמת לא בעי הגמרא למפשט אלא מצוה דתליא באמירה וס"ל לרבנו יונה דקושי' הגמרא לא קאי אדרבה אלא למפשט האיבעי' דפתח בדחמרא וסיים בדשיכרא אבל אין זה מספיק אלא בש"ס ברכות אבל לא בש"ס ר"ה דפריך הגמרא בהדי' על רבה עיי"ש, ולהנ"ל יש לומר ודאי רבה דאמר התוקע לשיר יצא ע"כ ל"ס לי' חילוק הנ"ל מדקאמר זאת אומרת אבל לר"ז דאמר איכוין ותקע לי מוכרח חילוק זה מהכרח הקושי' ממתני' דזריקת דמים, ולפי זה לרבה שפיר פריך ממתני' דהי' קורא, ומדוקדק בזה פירש"י דקאמר ותיקשי לרבה ול"ק דתיקשי לאבוה דשמואל דאמר כפאו ואכל מצה יצא, ולהנ"ל ניחא, אבר למסקנא קיימ"ל כר"ז ושפיר מחלק רבנו יונה בין מצוה דתליא באמירה לתליא במעשה וא"ש

בס"ד. אלא דלפי"ז ע"כ במידי דאמירה לאו כו"ע מודו מצות א"כ דהא רבה דאמר התוקע לשיר יצא ע"כ ל"ס לי' כן, וא"כ למאי דאמר המג"א דבמצוה דרבנן מצות אצ"כ גם במידי דאמירה מצות אצ"כ, וניחא האי דס"ק ד' דבשאר פרשיות יצא בקורא להגיה, משום דאינן אלא מדרבנן כמו שכתב המחהש"ק, ולפי"ז.

הדק"ל ממגילה דלא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע, וצריך לומר דמגילה הוי כדאורייתא כדס"ל לבה"ג מדילפי' במגילה דף י"ד ק"ו מעבדות לחרות אמרינן שירה ממות לחיים לא כש"כ והו"ל כמו דאורייתא, מיהא לפי מה שפי' רש"י שם אמרי' שירה שעל הים, ושירה שעל הים לאו חובה לקרותה לדורות הוא, וע"כ צריך לומר דל"ק אלא אאנשי כנסת הגדולה שתיקנו מקרא מגילה, וע"ז קאמר מאי דריש להוסיף מצוה הא אין נביא רשאי לחדש בה דבר, וע"ז שפיר משני דדריש ק"ו לומר שירה בשעתה, אבל לדורות ליכא ק"ו, ואינו אלא מצוה דרבנן, וא"כ הדק"ל, וע"כ צ"ל דהא דמצות צ"כ בדאורייתא לאו משום ספיקא הוא אלא כך הלכה מכרעת, ושפיר י"ל דברי קבלה כד"ת דמיין, ונפק"מ בזה היכא דעבד מצוה בלא כונה וחזר לעשותה דלפי מש"כ הפרימ"ג דהא דקיימ"ל מצות צ"כ אינו אלא מספק א"כ אין לו לברך וכ"כ בחידושי הגהות רעק"א או"ח סי' ס' משא"כ אי נימא דודאי קיימא לן בדאורייתא מצות צריכות כונה צריך לחזור ולברך וצ"ע מיהא הענין קשה לפי מש"כ הרשב"א בכוונת המצוה א"צ שיכוין אלא בתחילת עשייתה, וכיון שבירך מקודם א"כ הרי ברכתו מורה שמכוין לשם מצוה, ואין צריך יותר, ואפי' לא נתכוין בברכה גופא מ"מ כוונת הענין לחוד וכוונת המצוה לחוד כמש"כ המג"א בשם הרשב"א, אבל עכ"פ כמעט לא משכחת לה שיאמר הברכה ולא ידע שעושה כן לשם מצוה, מיהא נפק"מ עוד לענין ס"ס, ודו"ק:

עוד נ"ל בס"ד ליישב שיטת הרמב"ם הנ"ל דמחלק בין מצוה דתלי' במעשה או באמירה ושמיעה בלבד, ממה שהקשה ההמ"ג הא בגמרא משמע דלא מחלקינן בכך וכמו כן הקושיי' לשיטת רבנו יונה הנ"ל, דא"כ לא פריך הגמרא מהי' קורא בתורה, ונראה לי בס"ד דלכאורה קשי' לי לפי מש"כ הטור באו"ח סי' כ"ה ויכוין בהנחת תפילין שציונו השי"ת להניח תפילין וכו' עיי"ש ובב"ח סי' ח' כתב דבתפילין כיון דכתיב בהדיא למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה א"כ גלי רחמנא דצריך לכוין עיי"ש ולפי"ז יקשה לפי מה דאמרי' בקדושין דף ל"ה דהוקשה כה"ת לתפילין מדכתיב למען תהי' תורת ה' בפיך א"כ ניליף גם לענין זה כה"ת מתפילין דמצות צריכות כוונה וא"ל כיון דבציצית נמי כתב הטור ויתכוין בהתעטופו, ועיי"ש בב"ח הטעם דכתיב למען תזכרו, א"כ איס"ד דלענין כוונה נמי הוקשה כה"ת לתפילין למה לי קרא בציצית, מיהא אינו מספיק די"ל כיון

דציצית לאו חובת גברא לא הוי ס"ד להקיש לתפילין לענין כוונה, והא דאיצטרך בסוכה למען ידעו דורותיכם וכתב נמי הטור בסי' תרכ"ה דצריך שיכוין בישיבתה י"ל התם נמי לא מייתר קרא דאיצטרך לסוכה גבוה מכ' א"נ כדאמרי' התם האי ידיעה לדורות הוא דכתיב, וא"כ אכתי נילף מתפילין, ולכאורה י"ל דהתם הו"ל כמו כוונת הענין, אבל אנן לענין כוונה לצאת דייקינן אי מצות צריכות כוונה, אבל אין זה מספיק אלא לשיטת הרשב"א בר"פ הי' קורא, והובאה במג"א ס"ק ד' אבל הרמב"ן במלחמות פ"ג דר"ה ס"ל בהדיא דלמ"ד אצ"כ אפי' כוונת הענין לא צריך עיי"ש, ונראה לתרץ בס"ד עפי"מ דאמרינן בר"פ הי' קורא ת"ר אשר אנכי מצוך היום על לבבך עד כאן צריך כוונת הלב דברי ר"א, א"ל רע"ק הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה, וא"כ איס"ד דהוקש כה"ת כולה לתפילין לענין זה א"כ קרא בק"ש למה לי, ת"ל מתפילין אלא ע"כ לענין זה לא הוקש, מיהא תינח להני תנאי אבל לרבא ור"מ דס"ל דא"צ כוונה אלא בפסוק ראשון בלבד, וע"כ לא מקרא נפק"ל אלא מסברא דהיא מצוה מתרי"ג מצות כמש"כ הרמב"ם מ"ע לייחדו כמש"כ שמע ישראל וכו' וא"א לקיים מצוה זו בלא כוונה א"כ אין לנו קרא יתירא בק"ש, והדק"ל נילף כה"ת מתפילין:

ונ"ל בס"ד עפ"י מה שהקשה הקצה"ח בחו"מ סי' קס"ב בשם תוס' רי"ד למאי דקיימ"ל שלוחו של אדם כמותו יאמר אדם לחבירו הנח תפילין בעבורי, ותי' הקצה"ח שם עפ"י מש"כ הרא"ש דבנדרים גבי האומר לאפוטרופוס להפר נדרי אשתו דפריך בגמרא והא לא שמע, ומאי קשי' הא שלוחו ש"א כמותו הו"ל כאלו שמע בעצמו ותי' הרא"ש דלא שייך שליחות אלא במידי דתלי' במעשה אבל לא במידי דממילא, ולפ"ז תפילין וכיו"ב נמי הו"ל כמו מידי דממילא דהא אין המצוה בקשירה דאלו קושר תפילין על ידו של חברו לא עשה כלום ואלו קשר חברו תפילין על ידו ודאי קיים המצוה, נמצא דעיקר המצוה היינו שיהי, התפילין מונחים עליו וזהו הוי כמו מידי דממילא ובזה ל"מ שליחות, א"ד הקצה"ח עיי"ש, ולפי"ז נראה בס"ד דשוב ליכא למילף כה"ת לענין כוונה מתפילין דמהתם לא מוכח אלא מצוה דלא תלי' במעשה דהתם עיקר המצוה אינה מעשה הקשירה, משא"כ מצוה דתלי' במעשה י"ל דאין צריך כוונה, כמו שמחלק ההמ"ג באמת אליבא דהרמב"ם, מיהא תינח מצוה דתלי' במעשה אבל מצוה דלא תלי' במעשה כמו תק"ש דעיקרא נמי לא מעשה הוא והוי ממש כמו תפילין הנ"ל איה"נ דהו"ל למילף מהקישא הנ"ל דבעי כוונה כמו תפילין וא"כ י"ל זהו באמת טעמו של הרמב"ם שמחלק בין תק"ש לאכילת מצה,:

{יש לשדות נרגא עפי"מ דקיי"ל בלע מצה יצא וא"צ ללעסו וא"כ י"ל דאם תחב לו חבירו מצה בבית הבליעה יצא וא"כ גם אכילת מצה לא תליא במעשה מיהא י"ל דהבליעה בעצמו הו"ל מעשה דזה א"א רק ע"י עצמו}:

מיהא תינח אי ק"ש אין צריך כוונה אלא בפסוק ראשון אבל אי ס"ל כתנאי דרפ"ב דברכות דצריך כוונה עד על לבבך. וא"כ שוב לא מצינו למילף מתפילין דהא חזינן דבק"ש נמי אצ"כ מעל לבבך ואילך, ועד על לבבך נמי צריך קרא ולפי"ז י"ל נהי דרבה ס"ל התוקע לשיר יצא ולא מחלק בכך י"ל דס"ל כתנאי הנ"ל משא"כ לדידן דקיימ"ל אצ"כ אלא בפסוק ראשון, וליכא קרא בק"ש לענין כוונה שוב איכא למילף מהקישא דתפילין דעכ"פ מצוה דלא תלי' במעשה צריך כוונה אלא דמ"מ עדיין יקשה מאי מקשה מהי' קורא בתורה הא י"ל מתני' ר"מ הוא דאמר אצ"כ אלא בפסוק ראשון ושפיר ילפינן מתפילין, ורבה ס"ל כאינך תנאי ונראה דלק"מ דהא ע"כ צ"ל דהגמרא הוי ס"ל דמשמעות לשון המשנה לאוקמי בפסוק ראשון דא"כ בלא"ה הו"מ לאוקמי בפסוק ראשון דכו"ע מודו דבעי כוונה, וכן הקשה הרשב"א בחידושיו עיי"ש ותי' כנ"ל וא"כ ע"כ מתני' בכל הפרשיות מיירי, אלא דעדיין צ"ע דאכתי הומ"ל היא הנותנת משום דאית לן קרא בק"ש דצ"כ, ממילא מוכח דבשאר מצות אצ"כ אפי' במידי דממילא וכנ"ל ואכתי מאי פריך, מיהא אחרי העיון לק"מ דע"כ צריך לומר כמש"כ הכ"מ דאכתי לא ידע ממחלוקת התנאים דע"כ צריך כוונה וכו' דאל"כ בלא"ה הו"מ לשנויי דבק"ש כו"ע מודו דצריך כוונה דגלי קרא, ומק"ש ליכא למילף דק"ש שאני דאית בה עול מלכות שמים, א"ו דהגמרא אכתי לא הוי נחית לזה ועיי' פנ"י ודו"ק היטב:

סימן יז

בדין האומר שמע שמע משתקין אותו באו"ח סי' ס"א סעי' י"א קיימ"ל האומרים בסליחות וביוה"כ בתפילת נעילה ב"פ פסוק שמע ישראל יש ללמדם שלא יאמרו והוא מבואר יותר בטור בשם הראשונים, והב"ח חולק ע"ז, וס"ל כיון שכל הקהל אומרים אותו ליכא קפידא, אבל רבנו המג"א תפסו מגמרא מפורשת בסוכה דף י"ג שהיו אומרים אנו ליה ועינינו ליה, ופריך בגמרא והאמרינן האומר שמע שמע משתקין אותו, עיי"ש, וזה רבות בשנים הי' קשי' לי לשיטת הפוסקים הנ"ל מהא דאמרינן פ"ב דר"ה דף כ"ד גבי דמות צורת הלבנה שהי' לו ר"ג ביבנה שבהם הראו את ההדיוטות, וכ"כ גבי האי בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעי והוי בה אנדרטא ועיילא רב ושמואל ואבוה דשמואל ולא אמרו להו מידי, ול"ח לחשדא משום דברבים ליכא חשדא א"כ גבי שמע שמע נמי אי

כל הציבור אומרים אותו אמאי מיתסר ושוב מצאתי שהקשה כן בס' מחצה"ש עיי"ש, והניח בצ"ע:

ונראה לענ"ד בס"ד לתרץ דלכאורה קשי' לי עוד בלא"ה הא תנן במס' שקלים אין התורם נכנס בפרגוד חפות וכו' שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני, ושמא יעשר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר שחייב אדם לצאת ידי הבריות, כדרך שחייב לצאת ידי שמים שנאמר והייתם נקיים מד' ומישראל, ומכדי האי קרא לבני גד ובני ראובן אמר להם משה והתם הוי להו שני שבטים ומחצה, ומ"מ חייש משה לחשדא א"כ חזינן דאפי' ברבים נמי איכא חשדא, ואין לומר דשאני התם דעכ"פ לא הי' נותן שאלתם אי לא הוי מנקי נפשיי' גם מישראל א"כ מאי ראי' מייתא ממתני' דשקלים, אע"כ דהאי והייתם נקיים מצוה באפי נפשי' אמר להם א"כ איך קאמר בר"ה דברבים ליכא חשדא, תו קשי' אהא דאמרינן בברכות פ' אין עומדין דף ל"א לא אדני אשה קשת רוח אנכי וכו', ואמר ר"א מכאן לנחשד בדבר שאין בו שצריך להודיעו, וקשי' לי למה לי' להביא ממרחק מפסוקי חנה ת"ל ממקרא מלא דיבר הכ' והייתם נקיים מה' ומישראל, ודוחק לחלק דדוקא אי נחשד מרבים משא"כ התם דנחשד מיחיד ס"ד דאין צריך להודיעו, תו קשי' בהא דאמרינן בשבת דף כ"ד ע"א ומנא תימרא דחיישינן לחשדא גבי חצר שיש לו שני פתחים צריך שני נרות, מיהא דתניא מפני מה אמרה תורה להניח פאה בסוף השדה מפני ג' דברים, וחד מנייהו מפני חשדא, שלא יהא עוברים ושבים אומרים, תבא מארה לפלוני שלא הניח פאה, אמאי שבק מתני' דשקלים הנ"ל מקרא מלא דוהייתם נקיים ומייתא ראיה מברייתא והיא קושי' החכ"צ בתשו' סי' עיי"ש:

ונלענ"ד בס"ד לתרץ כל הנ"ל דיש תרי מיני חשדא, חדא אי הוא בעצמו עבד עובדא שגורם עי"ז שיחשד בעיני הבריות ועוד היכא דאיהו לא עבד מידי אשר יגרום לו חשדא, אלא דאיכא למיחוש שפלוני עכ"ז יטה ויחשוב עליו מחשבות פיגול לחשדו אשר לא טוב עשה ולפי"ז נ"ל וודאי היכא דהוא בעצמו גרם שיחשד בעיני הבריות אזי חובה להתנצל בפניהם, ואין חילוק בזה בין יחיד לרבים, כיון שהם גרמו כן ע"י מעשיהם, פשיטא דאיכא למיחוש לחשדא גם ברבים, משא"כ היכא דאינהו לא עבדו מידי רק ממילא הו"ל למיחוש דילמא אתי' להו חשדא בכה"ג אמרינן דברבים ליכא חשדא, ולפי"ז ניחא האי דר"ה דהא דכתיב והייתם נקיים מה' ומישראל משמע אפי' ברבים היינו משום דהם גרמו כן ע"י ששאלו נחלתם מעבר הירדן ואמרו אל תעבירנו את הירדן בכהיי"ג חיישי' גם ברבים משא"כ בהאי בי כנישתא דהוי בי' אנדרטא דאותם שנכנסו בתוכה להתפלל לא עבדי מידי שפיר אמרינן דליכא חשדא ברבים, וממילא א"ש נמי דאיצטרך למילף

מנין לנחשד שצריך להודיע מפסוקי חנה דאי מקרא והייתם נקיים לא מוכח שצריך לנקות עצמו אלא דוקא היכא דהוא גרם לו חשדא ע"י מעשיו משו"ה מייתא מקרא דחנה דהתם איהו לא גרמה להיות נחשדת, דהא התפללה מקירות לבה ותו לא מידי, ומ"מ הוצרכה לנקות עצמה, וממילא מיושב נמי קושי' הח"צ בשבת פ' ב"מ גבי חצר של שני פתחים לא מצוי לאתויי ראי' ממשנה הנ"ל דהתם שהתורם נכנס בפרגוד חפות וכו' א"כ הוא גרם עי"ז שיחשד בעיני הבריות משא"כ בחצר שיש לו שני פתחים דלאו איהו הגורם סד"א דל"ח לחשדא משו"ה הוצרך להביא ראי' שפיר מברייתא הנ"ל דהתורה אמרה להניח פאה בסוף שדה כנ"ל בס"ד נכון:

והשתא תו ל"ק קושית המחצה"ש הנ"ל וודאי התם בר"ה שפיר אמרי דברבים ליכא חשדא משום דלאו אינהו גרמו. משא"כ אי יאמרו שמע שמע, דהם בעצמם השיאו אותם אפי' ברבים נמי אמרי' דחיישי' לחשדא, ולפי דרכינו מקרא מלא דיבר בכהיי"ג והייתם נקיים דמיירא נמי בשל רבים כנ"ל ברור בס"ד ולענין אי אמרי' כן דוקא בציבור אבל יחיד המתפלל בינו לבין עצמו לא איכפת לן - כ"כ התוס' בשם הירושלמי, אבל בטור סי' ס"א כ' דבגמרא משמע דאין לחלק ובב"ח הסכים לשיטת הירושלמי הנ"ל, ולדידי צ"ע טובא הא קיימ"ל כל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בח"ח אסור, א"כ אפי':

{ביחיד נמי ניחוש}AA מיהא כיון דהוא פלוגתא דתנאי בביצה דף י"ט ע"ש ובפ"ה דשבת איכ"ל דהירושלמי ס"ל כהאי תנא משא"כ למאי דקיימ"ל דאפי' בח"ח אסור נראה דאין חילוק בין יחיד לציבור:

ולענין אי גם באומר אמן אמן ב' פעמים משתקין אותו או לא, כ' הפוסקים דהא מצינו כן בקרא ברוך ד' וכו' אמן ואמן, ולפענ"ד הי' נראה דאין ראי' כ"כ לפי מש"כ הב"י על מ"ש בשכמל"ו ב"פ כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים בפסוק שמע ישראל פעם אחד שוב אין קפידא כ"כ אי יאמר בשכמל"ו ב"פ, א"כ התם נמי כיון דאמר ברוך ה' אלקי ישראל פ"א, שוב אין קפידא באומר אמן ואמן ב"פ, וכ"ז במברך עצמו, משא"כ בעונה אמן דל"ק בתחילה דבר אשר העיד בו על אחדותו איכ"ל דאיכא קפידא אפי' באומר אמן אמן, - מיהא לכאורה יש להביא ראיה מדאמרי' בגמרא באומר הקורא את שמע וכופלה ה"ז מגונה ומוקי לה באומר מילתא מילתא והתם נמי הרי אומר השם ב"פ, ומ"מ אינו אלא מגונה, וכיון דבאמן אמן מצינן כן בקרא א"כ מגונה נמי לא הוי כנ"ל בכוונת הפוסקים הנ"ל וש"ד וכמש"כ המג"א בשם הבחיי פ' בשלח והמכוין וכופל אמן אמן זוכה לשני עולמות. ובהא דנוהגין לכפול פסוק ד' ימלוך לעולם ועד בסוף השירה והב"י

כ' בסוף סי' נ"א בשם ס' או"ח דאין לכופלו דלא יזכיר כ"א י"ח שמות בשירה כנגד שם ע"ב וכל המוסיף גורע, אמנם הד"מ הביא בשם מחזור ויטרי שנהגו לכופלו שהשם של ביום ההוא אינו מן המנין שאינו רק מפרש מה יהי' לעתיד, וצלע"ג תיפוק לי' משום דהו"ל כאומר שמע שמע ומודים מודים דמשתקין אותו, ודוחק לומר משום דאומר על אתר, ביום ההוא יהי' ד' אחד ושמו אחד, לא איכפת לן, ולשיטת הב"ח הנ"ל א"ש עכ"פ בציבור וממילא שוב גם ביחידות ליכא קפידא אבל לש"פ קשי' ונראה לי די"ל היי"ט דספר נגיד ומצוה שהביא בשם רבנו האר"י זי"ע הובא בס' באר היטב בסי' נ"א די"ל גם תרגומו של הפסוק הנ"ל, ולפימש"כ י"ל נועם לדבר עפ"י פשוטו כיון דאומר התרגום ג"כ א"כ לא הוי כאומר מודים מודים, אלא כקורא בתורה ב' מקרא וא' תרגום ומדברינו למדנו דמי שנוהג לקרות הפרשה ב' מקרא וא' תרגום, כל פסוק פסוק בפ"ע כמסקנת המג"א בסי' ודלא כשלה"ק בפרשת ואתחנן כשמגיע לפסוק שמע ישראל כיון דקורא נמי התרגום א"כ לא הוי בכלל שמע שמע ושפיר דמי כנ"ל בס"ד:

סימן יח

בריש ירחא דמאזנים, יכתב בספרן של צדיקים לאלתר לחיים. ויתברך בברכת שמים, כבוד אהובי אחי ח"נ הרב המאוה"ג המפורסם וכו' כש"ת מו"ה אליעזר דוד נ"י האב"ד ור"מ דק"ק צעלים יע"א:

גי"ה הגיעני לנכון וע"ד קושייתך על מש"כ הרמב"ן עה"ת בפ' כי תצא וטעם כיסוי הצואה, אין הצואה כטמאה שתטמא את מקומה ותהי' בוקעת ועולה אבל אסור לראותה בעת התפילה, ובהיות הלב דבק בשם הנכבד מפני שהדברים הנמאסים יולידו גנאי בנפש ושיבשו כוונת הלב הטהור, וכאשר נעלמה מעין רואה אין רע עכ"ל, והוקשה מעכ"ת מהא דקיי"ל צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה כדאיתא בברכות דף כ"ה וכן קיי"ל בטושו"ע סי' ע"ו, א"כ ע"כ לאו בראיה תלי' מילתא עכ"ד, והנה באמת פליגי הפוסקים הראשונים אי בצואה אסור ראי' אפי' היכא דליכא משום והיה מחניך קדוש כגון בחדר אחר או חוץ לד"א דלהרא"ש לא יראה קאי רק אערוה וחוץ לד"א מלפניו אסור מדרבנן או דוהי' מחניך קאי כל מקום שהראי' שולט והרשב"א ס"ל דלא יראה קאי ג"כ אצואה ואפי' בחדר אחר כל שרואה אסור מה"ת עיין אריכות הפרמ"ג במ"ז סי' ע"ט, וא"כ כש"כ דקשה טפי מ"ש צואה בעששית דשרי והפרמ"ג שם נתקשה בזה עיי"ש וכ' דשאני התם דגלי קרא וכסות דבכיסוי תליא רחמנא, וצ"ע אכתי מנלן דאפי' בכיסוי שאינו מכוסה מן העין נמי דהא י"ל קרא מיירי בכיסוי והיא נעלמה וצ"ע וי"ל כל

שמחיצה של זכיכות מפסקת אין חוש הראות מתפעל כ"כ כמובן בחוש, ועיין בסי' ת' גבי ברכת הלבנה מתוך הזביכות בפ"ת שם בשם תשו' דב"ש ויותר נראה דס"ל לרמב"ן ז"ל דבאמת גבי צואה בעששית דצריך להעצים עיניו די"ל דס"ל הכיסוי מהני משום והי' מחניך קדוש ועצומת עיניו לאפוקי נפשי' מלאו דלא יראה דקאי נמי אצואה כשיטת הרשב"א הנ"ל, ובזה מבוארין גם דברי המג"א בסי' ע"ט סק"ח בצואה שהיא ברשות אחרת מבואר בשו"ע שם דלהרשב"א דוקא כשאינה רואה אותה, וכ' המג"א דאם מעצים עיניו לכ"ע שרי בזה, ולפי"ז עכצ"ל החילוק בין צואה בעששית לערוה בעששית, דבערוה בעששית אפי' עוצם עיניו נמי אסור והיינו כדעת הב"ח בסי' ע"ה דוקא החזרת פנים מהני גבי ערוה, ולא עצומת עינים או לילה או סומא, וכן מסקנת המג"א שם בשם המרדכי והרוקח עיי"ש סק"ט, ואין להקשות א"כ דבתרווייהו איכא משום והי' מחניך קדוש וגם לא יראה מאי חילוק יש בין זל"ז לק"מ דבצואה גלי רחמנא דתליא בכיסוי דכל שנתכסה שוב ליכא משום והיה מחניך קדוש, ואין חשש אלא משום לא יראה דבזה שפיר מהני עצומת עיניו משא"כ בערוה נהי דמשום לא יראה ליכא אבל עכ"פ והי' מחניך קדוש בעי' ובערוה לא מהני כיסוי לענין זה וק"ל:

והנה נראה פשוט מגמרא ומהפוסקים דהזכרת דבר שבקדושה במקום צואה יש בו איסור מה"ת, וכן היא בש"ס ברכות דף מ"ט בעי' והי' מחניך קדוש וליכא, ודוחק לומר דאסמכתא בעלמא היא, והא דכ"ר דין זה גבי חיל היוצאת לצבא המלחמה משום דבעי למימר כי י"א מתהלך בקרב מחניך אבל והי' מחניך קדוש קאי גם שלא בשעת המלחמה ודבר זה נראה לכאורה פשוט וברור, באופן שצלע"ג מש"כ בס' החינוך מצוה תקס"ו דמצוה זו נוהגת בזמן הבית בזכרים ולא בנקבות וצ"ע נהי דבמה דכתיב ויתד תהיה לך שפיר י"ל כן אבל מ"מ עיקר המצוה והיה מחניך קדוש ודאי נוהג גם שלא בפה"ב ובנקבות באופן שנראה ברור דמי שקרא ק"ש או ד"ת כנגד צואה או ריח רע שי"ל עיקר ביטול מ"ע של והיה מחניך קדוש ונהי דמצות ויתד תהיה לך שפיר י"ל דליק אלא בשעת מלחמה דהא כתיב על אזנך כדפירש"י, אבל כל מוני המצות מנו והיה מחניך קדוש למ"ע בפ"ע וגם ויתד תהיה לך למ"ע בפ"ע, וכן בעל החינוך גופא מנה בה לב' מצות א"כ כש"כ דקשי' טפי מהיכא תיתי נימא דוהיה מחניך קדוש אינו נוהג אלא בפני הבית ובזכרים דוקא וצע"ג. ובהיותי בזה א"א לי להתעלם ממה שנתקשיתי זה כמה דהא מבואר בש"ס וכל הפוסקים דאסור לומר דבר שבקדושה נגד דבר ערוה וילפינן לה מדכתיב ולא יראה בך ערות דבר ונפלאתי על כל מוני המצות שלא מנו זה ללא תעשה בפ"ע, ולכאורה י"ל דהכתוב לא נאמר בלשון אזהרה דהא לא כתיב ולא תראה או ולא יראה אלא ולא יראה

בך קרינן וקאי אדלעיל דא"ק כי י"א מתהלך בקרב מחניך והוא ית' לא יראה בך ערות דבר אלא דלפ"ז יקשה מנלן דאם עוצם עיניו או הופך פניו ש"ד דהא האי לא יראה לא קאי על האדם, ובהדיא ילפינן בגמרא מקרא הנ"ל דבראי' תליא רחמנא וצ"ע.:
{לפענ"ד לק"מ דהא ערוה אינה טומאה אלא דאם היא כנגדו אסור דהוא ערות דבר דבשעת דבר שבקדושה יסתכל בערוה משא"כ אם עוצם עיניו לא שייך ולא יראה בך ערות דבר ודו"ק}:
והשי"ת יאיר מחשכנו וילמדנו בקרן אורה, ישלח אורו ואמיתו להאיר פניו אלינו, באור פני מלך חיים עד נזכה להשתחוות בקיבוץ נדחי ישראל בהר הקודש בירושלים, כא"נ ונפש אחיך הדבק באה"ע:

סימן יט

שלוכט"ס לכבוד תלמידי האברך המופלג חו"ש מו"ה אברהם שלמה עליאס נ"י בק"ק סי' אויוואהר יע"א מכתבך הגיעני בזמנו, ומחמת רוב טרדותי לא נפניתי להשיבך עד כה, וע"ד שאלתך אם אתה מחוייב לשמוע בקול אביך שגזר עליך במצות כיבוד אב לבל תטבול אפילו לעת הצורך כ"א במקוה חמה ועי"ז תצטרך לעבור על מה שכבר הורגלת זה כמה לטבול קודם התפילה ובפרט לזהר בטבילת עתרא, ונסתפקת אם אתה מחוייב לשמוע בקול אביך מאחר שדבר זה אינו נוגע לכבודו כלל אם שייך בזה מצות כיבוד.
ואת"ל דיש גם בכה"ג מצות כיבוד עדיין נסתפקת אם אתה מחויב לשמוע אליו בזה דגם במצוה דרבנן קיימ"ל בשו"ע יור"ד סי' ר"מ דאם אמר לו אביו לבטלו אין צריך לשמוע, והבאת מש"כ בפ"ת בשם ספר ח"ד שא' היה רוצה להתפלל במקום שמתפללין שם בכוונה יותר מביהכ"נ אחרת ואמו מוחה דאין צריך לשמוע לה:
ונראה דבמידי דאינו נוגע כלל לכבודו אינו חייב לשמוע אליו, וראיי' מש"ס יבמות דף ו' עיי"ש בתוס' ד"ה שכן הכשר מצוה דר"י ור"ח דבלאו דמחמר מוקי לה ומהכא לא נילף בעלמא דלא לידחי לאו גרידא דמה לכבוד שכן הכשר מצוה כשמחמר ומטמא ומניח מלהחזיר אבידה כדי להביא גוזלות לאביו בשעת דחיית הלאו אינו מאכילו ומלבישו אבל בעלמא דעבד גוף המצוה ילפינן מכלאים בציצית דדחי, הרי בהדיא דאע"ג דא"ל אביו הבא לי גוזלות והוא מקיים מצותו אכתי אינו אלא הכשר מצוה כ"כ דאינו מאכילו ומשקהו וכן מוכח בקדושין דף ל"ב בתוס' ד"ה ר"י אומר עיי"ש ודו"ק, ושוב מצאתי הדבר מפורש בחידושי רשב"א ביבמות שם וז"ל שאין עיקר מצות כיבוד אלא במה שיש לו הנאה, אבל אם ציוה לו לעשות דבר שאין לו בה הנאה של כלום אין זה כיבוד שנצטוה

עליה וכבוד כזה אין בו עשה של תורה, שידחה אפי' לאו גרידא, אלא דצל"ע ממש"כ הרמ"א ביור"ד סס"י ר"מ דאם האב מוחה בבן לישא איזה אשה שיחפץ בה הבן א"צ לשמוע אל האב, ומשמע דדוקא בזה משום דהו"ל כמו לעבור על המצוה אבל בלא זה הי' מחויב לשמוע משמע אפי' במידי דאינו נוגע לכבודו כלל, ושוב עיינתי במהרי"ק שורש קי"א שממנו דין זה הנ"ל וכתב כמה טעמים בזה וחד מינייהו שם בענף ד' דל"ש כיבוד אלא כגון מאכילו ומשקהו וכו', מורא, לא ישב במקומו וכו' וכן כיו"ב דשייך לאב אבל במילתא דלא שייך לאב בגוה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו וצ"ע על הנודב"י מהדי"ת חלק אהע"ז סי' מ"ה מזה, מיהא מדלא כתב הרמ"א דין זה אלא באם מוחה בבן לישא אשה ולא כתב כן ע"ד כלל ש"מ דדוקא בזה אין צריך לשמוע לו משום דאיכא נמי טעמים אחרים וכן משמעות דברי הרשב"א הנ"ל ביבמות משמע דוקא עשה של תורה אין בו שידחה לאו דאורייתא אבל מ"מ משמע דהמצוה מיהא איכא, גם ראיתי במהרי"ק בסוף התשובה שהביא דברי הר"י בתוס' קדושין דף ל"ב וכתב וז"ל ואע"ג דרבינו הרמב"ם פליג על דברי ר"י מדהביא בסתם הא דאמרינן אפילו זורק ארנקי בים ולא פירש דמיירי שיש לו הנאה בהשלכתו:

עכ"פ משמע דרמ"א הנ"ל נמי הכי ס"ל, ועיין בס' חסידים סי' ש"מ דבן היודע באבותיו שמצטערים אם הוא מתענה אסור לו להתענות ודוקא בתענית שאינו חובה לאחרים אלא לעצמו עיי"ש ונראה דבזה כו"ע מודה כיון דאביו מצטער אם יעבור על רצונו א"כ ודאי הו"ל דבר שנוגע לאביו ואית בי' משום כיבוד דאורייתא וא"כ בנ"ד נמי אם ידעת שאביך יצטער על שאתה עובר גזרתו אתה מחוייב לשמוע לו אפי' במידי שאינו נוגע לו בעולם כש"כ לפי מש"כ משמע מדברי הרשב"א דמצוה מיהא איכא בכ"ע וכדמוכח נמי קצת מדברי הרמ"א הנ"ל:

ומש"כ לצדד כיון דלבטל מצוה דרבנן לא חל גזירת האב י"ל ה"נ א"צ לשמוע אליו הואיל ומצאת סמך בגמרא לטבילה קודם התפילה אפי' שלא לעת הצורך והוא מש"ס ברכות דף ט"ו, אר"ח ב"א אר"י כל הנפנה ונוטל ידיו וכו' העלה עליו הכ' כאלו בנה תבת והקריב עליו קרבן, דכתיב ארחץ בנקיון כפי, א"ל רבא ול"ס לי' מר כאלו טבל דכתיב ארחץ בנקיון כפי, ונראה דאין זה ראייה דלאו כאלו טבל קודם תפילה קאמר אלא כאלו טבל קודם הקרבת הקרבן, וע"כ צ"ל כן דהא רבא קאי אמי שנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל במי שחיברו לו יחדיו הני מילי מעליות' מעה"כ כאלו טבל א"כ ע"כ לאו כאלו טובל לתפלה קאמר, דהא טבילה קודם התפלה אינו אלא הכשר מצוה, א"כ אא"ל בכל המצות הנ"ל, דבעושה אותן מעלה עליו הכתוב כאלו עשה הכשר

מצוה, אע"כ דכאלו טבל לצורך קרבן קאמר, וראי' נראה לי דלא היה מנהג התנאים ואמוראים לטבול כ"א לעת הצורך משו"ס ברכות דף כ"ב ע"ב ר"פ ורב"ש ור"ה ברי' דר"י כייכו ריפתא בהדי הדדי א"ל ר"פ הבו לי לדידי לברך דנפל עלי תשעה קבין אמר לי' רבא הבו לי לדידי לברך דנפל עלי מ' סאה אמר להו ר"ה הבו לי לדידי לברך דליכא עלי לא הא ולא הא עיין פירש"י לא הוצרכתי לא זה ולא זה שלא ראיתי קרי, ומנא הוי ידע דהא דאמר רבא דנפל עלי מ' סאה היא מחמת שהוצרך להך דילמא בלא זה כמי הוי טובל במ' סאה א"ו שלא היו רגילין לטבול אלא לעת הצורך, מיהא לזה י"ל דהמקשה לו רבא לר"פ בד"א לעצמו אבל לאחרים מ' סאה וע"ז אמר דהי' עלי מ' סאה משמע בדהוצרך להם, אבל יש להביא ראייה מעובדא דאותו חסיד דמייתי הגמ' לשחרית ירד וטבל אמר לו לתלמידו במה חשדתני כשירדתי לטבול אמר לו שמא מחמת טורח הדרך, ות"ל דבלא"ה לא הי' מקום להרהר מחמת הטבילה כיון דעל שאר עניינים כבר השיבו במה שדנהו לכף זכות א"כ מחמת טבילה לא היה מקום להרהר בו כיון דס"ל דטבל קודם לתפלה, אי שלא היה דרכם אלא לטבול בעת הצורך,:

{לפענ"ד אין משם ראי' דשם איתא בזה"ל לשחרית ירד וטבל ושנה לתלמידיו א"כ י"ל דבכל יום הי' דרכו ללמוד עם תלמידיו בהשכמה ואח"כ טבל א"ע קודם התפילה ועתה טבל א"ע מקודם וא"כ אין מכאן ראי' שלא טבלו בכל יום}:

מיהא אין לכי להביא ראי' מהתנאים ואמוראים הקדושים שהיו בכל עת ובכל רגע דבוקים בקדושתו ית"ש, ולא היו צריכים הכנה לתפלה, אבל אכן בני אדם מוגשמים דבוקים בתאות עוה"ז ודאי כל כנה דעושין הכנה קודם התפילה בדברים הגורמים טהרת המחשבה טפי מעלי וכבר מבואר בכל ספרי מוסר כמה גדלה מעלת המקוה לטוהר המחשבה ודורשי רשימות אומרים "לב "טהור "ברא ר"ת טב"ל כולי האי ואולי נזכה לומר אפי' דיבור אחר בתפילה במחשבה זכה, ע"כ עניין גדול הוא לטבול במקוה טהורה קודם תפילה אפי' שלא לצורך טבילת עזרא ומ"מ אין זה דוחה מצות כיבוד אב, וכ"ז בטבילה שהוא לאו משום טבילת עזרא, אבל לעת הצורך נהי דקיימ"ל להלכה דבטילה לטבילתה מ"מ הא ס"ל כמה פוסקים דלא בטלוה לתפילה, ועיין בטור או"ח סי' פ"ח בשם רבינו האי שכ' ח"ל ורבנו האי ז"ל כתב כיון דבגמרא ליכא האי מילתא בהדיא נקוט מנהג ישראל בידך שבעליי קריין אעפ"י שאין להם מים אינם מתפללין עד שירחצו, ונהי דבשו"ע לא כ"כ מ"מ כיון דמעולם הי' מנהגך כך א"כ פשיטא דלא גרע ממאי דאיתא ביור"ד סי' רי"ד דבכל דבר מצוה אם נהג כן ג"פ אפי' לא הוציא בשפתיו צריך לקיים מצד נדר, וא"כ שוב הו"ל כאלו אמר אביו לעבור על הנדר ואינו מחוייב לשמוע לו, ואסור

להקל בלא התרה, וכיון דבאמת אינך מתחרט בעיקר הדבר דהא אתה רוצה להחזיק במנהגך לא ידעתי מקום מקלט אם לא שיש לך פתח חרטה אלמלא היית יודע שאביך יגזור עליך בגזירת כיבוד היית מתנה שיהי' בלי נדר, ונהי דקיימ"ל דאין פותחין לאדם בכבוד אביו הא מבואר בטו"ז סי' רכ"א ס"ק י"ד בהא דאין פותחין בכבוד המקום הי"ד באם אחרים פותחין לו אבל אם הוא בעצמו מתחרט מחמת כך שפיר הו"ל פתח אלא דמ"מ אני חוכך בזה אם מהני בזה התרה כיון דתקנת עזרא הי' משום סייג שלא יהיו ת"ח מצויין וכו' ועיין פר"ח באו"ח סי' תצ"ו דבכהי"ג לא מהני התרה בפרט שיש לצדד לפי מש"כ הטור או"ח סי' פ"ח ונראה כיון דתליא במנהגא אזלינן בכל דוכתא בתר מנהגא דנהגו בי' עיי"ש וכיון דהאידנא מתפשט בגלילותינו בין כל מי שמתנהג בטכסיס ת"ח ומי שרוצה להיות נמנה בין יראי ה' וחושבי שמו להזהר בטבילת עזרא, ובודאי כל מי שרוצה לעשות עצמו ת"ח בענין זה הרי זה משובח, אפשר דמדינא נמי אסור, ע"כ תראה להפיס דעת אביך שיחזור בו, ומה שחושש פן יגיעך מזה איזהו מיחוש הלא נאמנים עלינו דברי חכמז"ל בש"ס פ"ג דברכות כל המחמיר בה מאריכין לו ימיו ושנותיו ושומר מצוה לא ידע דבר רע ודרשו רז"ל בפ"ז דיומא יראת ה' טהורה עומדת לעד זה הלומד תורה בטהרה:

סימן כ

לכבוד הרבני ה"ה מו"ה יצחק שמואל עהרמאן כיי בק"ק דיומא יע"א: ע"ד המכשלה גדולה שאירע שם כי כפלה ס"ת מהבימה מחמת חסרון השגחת הגבאי והקו"ר ונפשכם לשאול הגיע כדת מה לעשות לכפר על עון חטאתכם ובמה תתרצו פני אבינו שבשמים ית"ש, הנה בעיקרא דמילתא שכבר נהגו בכל מקומות שאירע להם זה ר"ל להתענות כל שהיה שם באותו מעמד, ובמג"א ססי' מ"ד ובא"ר סי' ג' מבואר זה דיש לו להתענות לכל העומדים ורואים, וראיתי בס' שיורי ברכה ביו"ד סי' רפ"ב שכ' ח"ל שמענו שבק"ק א' שנפל ס"ת הורה הרב המקום שיתענו כל הקהל בה"ב לכפר העון שנתבזה הס"ת ולדעתי הקצרה מדינא אין הרואה שנפל ס"ת צריך להתענות, אמנם נכון הדבר שכל רב בעירו יגזור ויתקן כפי מקומו ושעתו, עכ"ל והנה לא מצינו לזה עיקר בגמר' שצריך להתענות אף מי שנפל מידו, אלא דבס' כפ"ת בסוכה דף מ"א אשכח לי' סמך ומייתא לה בשם משפטי שמואל מהא דאמרי' בברכות הרואה תפילין שנשרפו בזרוע צריך לקרוע כמו בס"ת שנשרף, ובסוכה שם מוכח דכשנופלין התפילין הוי זלזול וכיון דהוא גרם זלזול התפילין נכון להתענות לכפר העון עכ"ל, וכיון דמרואה הנ"ל יליף לה משמע דה"נ כל

מי שראה בזיון הס"ת צריך להתענות ואף דבתפילין גופייהו לא אשכחן דהרואה תפילין שנפלו יצטרך להתכפר וראיתי דמה"ט השיג על סמך זה בתשו' אמרי אש חאו"ח סי' ו', מ"מ י"ל דשאני תפילין שהם של יחיד משא"כ ס"ת אפי' הוא של יחיד מ"מ עיקרו למצוה דרבים לקרות בו ציבור א"כ שמירתו מוטלת על הכלל כולו ולכן כל שרואה בבזיונו מחויבין להתכפר, והנה בתשו' אמרי אש הנ"ל מייתא סמך מהירושלמי דסוטה הביאו התוס' שם דף ל"ו ע"ב ד"ה רשב"י אומר והרמב"ן על התורה בפ' כי תבוא ארור אשר לא יקום את דברי התורה הזאת, וכי יש תורה נופלת רשב"א אומר זה החזון, וכ' הרמב"ן לפרש זה החזון שאינו מקים ס"ת להעמידו כתיקונו שלא יפלו היה בכלל ארור ע"ש וכ' הגאון אמרי אש שם דמזה מוכח שיתאמץ לתקן שיצא מכלל ארור לכלל ברוך ומפ"ז מפורסים שאם יפול ס"ת לפני רבים שיתענו כולם כי כל א' לבו נוקפו אולי אם הי' משגיח היטב הי' יכול להחזיק לבלתי יפול לארץ כמו בענין החזן שאינו מקים ס"ת על משפטן ונפל לארץ, ובתשו' דברי חיים מהדו"ק חיו"ד סי' כתב הטעם עפ"י דאמרי' במס' תענית דף ט"ז ע"א שאמר שמוציאין לרחוב לומר כלי צנוע הי' לנו ונתבזה בעונותינו הרי שעונות גורמין לבזיון התורה ואם ח"ו נקרה סיבה לבזיון התורה ודאי מחמת אנשי אותה העיר והיינו אותם שהי' להם הכלי צנוע הקדוש הזה ונתבזה לכן כל בני ביהכ"נ ראוי להתענות לתשובה על עונותיהם שגרמו שנתבזה ס"ת עכ"ל, ונפק"מ בין ב' הטעמים הנ"ל דלטעם האמרי אש אינו חיוב להתענות אלא על מי שהי' אפשר לו להשתדל בשמירתה ולמנוע המכשול, משא"כ לטעם של הד"ח הנ"ל, ובאמת תרי טעמי איתנייהו ואו"א דא"ח, אבל עכ"פ מוכח דעל הגבאי והקורא והעומדים שם על הבימה בסמוך עליהם ראוי לפשפש ולאחוז בדרכי תשובה יותר כדי שיצאו מכלל ארור אשר לא יקום לכלל ברוך, ולכל שאר עם הקהל משום דעונותיהם גרמו שנתבזה כלי חמדה גנתה של הקב"ה:

ובענין כדת מה לעשות להתרצות פני קונם, ראיתי בס' שיורי ברכה הביא בשם איגרת הרמז שיתענה מי שנפל מידו ר"ל ג' הפסקות מב' ימים, אמנם בתשו' רבותינו האחרונים הנ"ל הקילו הרבה יותר מזה כמובן בדורות האלו המעט חשוב לפני השי"ת כהרבה בימים קדמונים ובתשו' אמרי אש הנ"ל כ' להתענות בה"ב בימי שובבים, וכן בס' דברי חיים הנ"ל כ' להתענות בה"ב, ומי שאינו בריא בכחו יכול לפדות התענית כפי נדבת לבו וכפי ערכו, ופדיון התעניתים יפרושי לקופת רמבעה"נ והגאון הצדיק מסיגעט זי"ע בתשו' אבני צדק סי' קי"ז הוסיף שיקבלו עליהם לגמור תהילים בכל שבוע ושבוע ולומר יה"ר שאח"כ וכ"ז בציבור, ומה טוב אם יעשו כן בכל עש"ק קודם התפלה באשמורת

עד חודש ניסן הבע"ל והגבאי עם הקורא הנ"ל ראוי להם להתנדב מטפחת חדש לס"ת ומכסה על הבימה דהכי אשכחן בצדיקים דבמה שחטאו בו מתתקנים, ומצינו בגמ' שבת דף קל"ג זה אלי ואנוהו, אתנאה לפניו במצות ס"ת נאה וכו' וכורכו בשיראין נאים ובזכות זה יצאו מכלל ארור לכלל ברוך ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה:

סימן כא

שוכ"ט לכבוד הרבני הנגיד המופלג מו"ה משה יוסף כ"ץ נ"י רה"ק בק"ק ניעק יע"א: ע"ד מה ששאל מע"כ בנדון שאירע בקהלתו שבעל הסגן ציוה לקרוא ישראל במקום כהן, והכהן שהי' בביהכ"נ מיחה בקורא שלא יעשה כן, והוא לא השגיח ועלה מדעת עצמו וברך על הס"ת והכהן חרה לו היטב על זלזול כהונתו בפרהסי' ולא השגיח על מה שהבוצע ברך, ועלה לתורה וברך וקראו בתורה כסדר, ונפשו לשאול הגיע, אם כהן זה דעתו יפה ושפיר עבד או לא: הנה בפרי"ח באו"ח סי' קל"ה ס"ק ו' כ' דאם הי' כהן בביהכ"נ ובטעות דסברו דאין שם כהן קראו הישראל, יראה דאינו עולה למנין שבעה, ואחר הישראל יעלה הכהן והוכיח כן מש"ס פ' הנזקין ע"ש, והנוב"י מהדו"ת חאו"ח סי' י"ד דחה ראייתו והעלה דעולה למנין שבעה, וכ"פ בשערי אפרים שער א' סעי' כ"ה, והפרמ"ג באשל ס"ק ט' כ' דמלשון השו"ע יש להביא ראי' להפר"ח אלא דמ"מ למעשה ס"ל דעולה למנין, ונראה דעד כאן לא פליגי על הפרי"ח אלא היכא דטעו וסברו שאין שם כהן, אבל היכא דידעי שיש שם כהן ובזדון ביטל מ"ע דוקדשתו כ"ע מודו להפר"ח דאינו עולה למנין שבעה, ולא עדיף זה ממה דקיי"ל בשו"ע או"ח סי' תקפ"א דש"ץ המתפלל בחזקה אין עונין אחריו אמן, ומבואר במטה אפרים דלא דוקא בחזקה רק שלא נמלך ועמד מדעת עצמו להתפלל שלא מדעת הציבור ג"כ אין עונין אחריו אמן, ומבואר בביאור הגרא"וו שם דמדמה לה להאי דב"ק דף צ"ד דאיתא התם ובוצע ברך וכו' ואסיר להסכים על הניאוץ, א"כ נראה דהא נמי להך דמי' מיהא לכאו' נראה מהנוב"י שם דאפי' אם עשו כן בזדון כמי ס"ל דעולה למנין שבעה דהא מייתא ראי' שלא כהפרי"ח ממה שכ' התוס' בחולין דף פ"ז ד"ה וחייב בסוה"ד ואחד שעמד במקום חבירו לקרות בתורה פטור ואפי' עמד במקום כהן דהא דדרשי' וקדשתו אסמכתא בעלמא הוא עכ"ל ואי ס"ד שאינו עולה למנין וצריך גם עתה לקרות כהן א"כ מהיכ"ת לחייבו לשלם והרי לא הפסידו לכהן מאומה שעדיין יעלה א"ו מה שנעשה כבר כעשה ואין קורין שוב זה כהן זה ראיית

הנוב"י, והנה מראי' זו מוכח לכאור' דאפי' אם במזיד עלה ישראל במקום כהן כמי עולה מן המנין שבעה דהא התם במזיד מיירי:

מיהא כראה דהתוס' לא כ' כן אלא לשיטתייהו דס"ל וקדשתו אינו אלא אסמכתא וכ"פ ס"ל דבמצוה דרבנן לא פסול משום מהב"ע, וכ"ה שיטת הרמב"ם בפ"ח מה' לולב וכ"פ בש"ע סי' תרמ"ט סעי' ה' אבל לפי מה דהוכיח המג"א בסי' ר"א מש"ס פ' הנזקין ומהפוסקים דוקדשתו הוא דאורייתא איה"נ דאינו עולה למנין שבעה, ומ"מ הנוב"י שפיר מייתא ראי' דלא כהפר"ח דלהפר"ח אפי' בטעו הדין דאינו עולה למנין ז' א"כ ע"כ א"א לחלק בזה כהנ"ל דהא בשוגג ליכא מהב"ע, ושפיר מייתי הנוב"י ראי' מהתוס' דלא כהפרי"ח, אבל לענין מזיד אין ראי' מהתם למאי דמוכח מהפוסקי' דוקדשתו דאוריית' וכש"כ לשיטת הטור והרמ"א בסי' תרמ"ט דאפי' במצוה דרבנן פוסל מהב"ע, גם לפי מה שכ' הפרמ"ג בסי' קל"ה באש"א אות ט' דדין של הפרי"ח הנ"ל תלוי במילתא דא"ר ל"ת א"ט מהני או לא ולמאי דקיי"ל כרבא דלא מהני ה"נ לא מהני ואינו עולה למנין שבעה, והגם שהפרמ"ג כ' דדין זה אינו מבורר אי קיי"ל מהני או לא מהני, בחו"מ סי' ר"ח בש"ך וסמ"ע שם מוכח דקיי"ל דלא מהני ומש"כ הפרמ"ג שם דבדרבנן מהני. הנה כבר הוכיח המג"א בסי' ריא דוקדשתו דאורייתא וא"כ איכא תו טעמא דאינו עולה למנין, אלא דעל טעם זה יש לפלפל הרבה אי שייך בזה לא מהני עפ"י סברות המבוארות באחרונים ז"ל אבל בנ"ד דבמזיד מיירי אין אנו צריכין לטעמו של הפרמ"ג דהדבר ברור כמ"ש דשייך בזה טעמא דבוצע ברך ולכו"ע אינו עולה למנין שבעה ואין עונין אחריו אמן:

ותו נראה דבכה"ג לא מבעי' שאינו עולה למנין שבעה קרואים אלא אפי' ידי קריאת הפרשה נמי לא יצא וצריך לחזור ולקרות אותו פרשה, והגם דהפר"ח כ' דאינו עולה למנין ז' וצריך לקרות אחריו כהן, ומשמע דמ"מ ידי הקריאה יצאו, התם הקריאה בעצמה לא הי' בעבירה דהא בטעות קראו לישראל, אלא שלא הי' כסדרן צריך לקרות כהן אחריו, אבל במזיד דהקריאה גופא בעבירה הי' נראה דלא נפקי ידי קריאה לא מבעי' לשי' הרמ"א באו"ח סי' תרפ"ד אם טעה והקדים של חנוכה לשל ר"ח צריך להפסיק ולקרות בשל ר"ח ולא משגחינן במה שכבר בירך לפי שלא קראו כסדר תק"ח, כש"כ בכה"ג, אלא אפי' למאי דפסק הטו"ז שם מ"מ מודה הכא מטעמא דפרישית, ועיי' בפרמ"ג סי' קל"ה אות י"א שחקר אהא דקי"ל בש"ע דאם בא כהן לביהכ"נ אחר שכבר בירך ישראל עה"ת דהישראל גומר הקריאה, אמאי לא נימא דעשה דוקדשתו דוחה ל"ת דברכה לבטלה, ותי' שפיר כיון דעשה זו דוקדשתו ניתן למחילה, ומבואר בכתובות דף מ' דכל היכא דמצי למימר לא בעינא ל"א עדל"ת ה"נ כיון דכבר בירך הישראל מצי למחול, ונראה

לי דזה לא שייך אלא בכהא"ג דמיירי התם בש"ע דאין זה זלזול בכהונתו דהא בשעה שקראוהו לישראל לא הי' בביהכ"נ, משא"כ הכא דזלזל ברבים בכבודי של זרע אהרן הכהן זה ודאי לא ניתן למחול, וכמה נתלבטו רבותינו האחרונים אי כהן מצי למחול או צריך דוקא לצאת מביהכ"נ והרמ"א פסק דטוב לצאת מביהכ"נ, ועיי' בתשו' ח"ס או"ח סי' כ"ה ומהר"ם שי"ק סי' נ"ט יעו"ש, וכ"ז אי בקשו ממנו שימחול מרצונו אבל בנ"ד פשיטא שלא ניתן למחילה ושוב אמרי' באמת דעשה דוקדשתו דוחה ל"ת דלא תשא והגם שהפרמ"ג כתב עוד דכל היכא דאיכא כבוד השם באמצע אין חולקין כבוד לכהן כדאמרי' בעלמא אתה ואביך חייבין בכבודי ומשו"ה כל היכא דאיכא חשש ברכה לבטלה ליתא בעשה דוקדשתו מ"מ בהאי דקמן אין זה מברך אלא מנאץ והגם דהמג"א בסי' ר"א כ' דבזמן הזה אין אנו בקיאין ביחוסי כהונה מ"מ כראה דזה ל"ש לענין זה דהא לכאורה צ"ע על המג"א ממה דאמרי' בפ"ב דכתובות דף כ"ד גדולה חזקה ע"ש מיהא מבואר שם דל"א כן אלא לענין מה שהוחזק ולא לענין מידי אחרינא ולפי"ז המג"א שפיר קאמר ליישב מה דלא זהירין עכשיו להקדים כהן לכל הני מילי דאיתא בגמר' ע"ז שפיר קאמר דאין אנו בקיאין ביחוסי כהונה ולענין זה הא לא הוחזקו, משא"כ כהן שכבר הוחזק לענין קריאת התורה שוב אמרי' שפיר לענין זה גדולה חזקה, העולה מזה דשפיר עביד האי מאן דרחפי לזה שהרים יד לזלזל בפרהסי' בכבוד הכהונה ולבטל מ"ע בפרהסי' וכהן זה דעתו יפה וה"ז משובח:

סימן כב

בענין כל פסוקא דלא פסקו משה באורייתא דאנן לא פסקינן. יש לחקור בהא דקיימ"ל כל פסוקא דלא פסקו משה באורייתא אנן לא פסקינן אי דוקא באמצע הפסוק הוא דאיכא קפידא, או דילמא אפי' באמצע פרשה דלא פסקה משה נמי אמרי' דאנן לא פסקינן, ופליאה דעת ממנו שלכאורה הסוגיות סותרות זא"ז דבספ"ק דברכות אמרי' בקשו לקבוע פ' בלק בק"ש ומפני מה לא קבעוה משום טורח הציבור וקאמר התם טעמא דבקשו לקבוע משום דאית בה האי קרא דברע שכב כארי ופריך עלה לימא האי פסוקא ותו לא, ומשני בגמרא משום דגמורי כל הפרשה דלא פסקה משה באורייתא אנן לא פסקינן אלמא אפילו בסוף פסוק לא פסקינן באמצע פרשה, ואילו במגילה דף כ"ב ע"ב פרכי' בגמרא אהא דתנן אנשי המעמד היו קוראין במעשה בראשית ביום א' בראשית ויהי רקיע, בשלמא יהי רקיע בא' דתלתא פסוקי הוי אלא בראשית בשנים חמשה פסוקי הוי ותני' הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, ואיתמר עלה רב אמר דולג, ושמואל

אמר פוסק, רב מ"ט לא אמר פוסק, כל פסוקא דלא פסקא משה אנן לא פסקינן לה, ושמואל נמי ל"פ אלא משום דלא אפשר משמע בגמרא דוקא באמצע פסוק הוא דל"פ פרשה דלא פסקה משה, דאין לומר דכל פסוקא דנקט הוא לאו דוקא, והה"ד כל פרשה דלא פסקה משה, אלא משום דהתם מאמצע פסוק מיירי נקיט האי לישנא, ז"א דהא משמע אילו הוי ו' פסוקי' הוי ניחא לי' אע"ג דבעי למפסק באמצע הפרשה, ותו דהרי גם אנו מפסיקין בקה"ת לענין הקרואים פעמים אין מספר שלא במקום דמפסקא פרשתא מהדדי:

ומתוך מה שכתבתי יתחדש לנו תי' נכון בהא דמקשים על הרשב"א בחידושיו, שהקשה אהא דאמרינן בברכות י"ד ע"ב במערבא אמרי בערבית דבר אל בנ"י ואמרת אליהם אני ד' אלקיכם ולא מסיימו כל פרשת ציצית עיי"ש והיכא הוי עבדו הכא והא קיי"ל כל פסוקי דל"פ משה אנן לא פסקינן. ונתפלא בתשו' ח"ס ז"ל הא מקרא מלא הוא בסוף פ' אחרי מות, ושוב מצאתי כן בס' שיטה מקובצת על מס' ברכות שנדפס מחדש אולם אם נימא דהקפידא הוא שלא להפסיק באמצע הפרשה כדמוכח בהאי שמעתא דבקשו לקבוע פ' בלק בק"ש, א"כ קושי' הרשב"א על מכונה, ולא איכפת לן אם הוא פסוק בפ' אחרי מות, ושוב התבוננתי בחידושי הרשב"א, וראיתי לשונו הקודש מזוקק שבעתיים ת"ל ק"ל ת"ל כל פרשה דל"פ משה אנן לא פסקינן כדאמרינן לעיל בפ' בלעם, דקדק להביא ראיי' ממאי דאמרי' גבי פ' בלעם כדי לסלק תלונת הח"ס הנ"ל ומשו"ה הוצרך הרשב"א לתרץ דכמו שאמרו דבר אל בנ"י לא הוי התחלה משום דלא התחיל בעיקר המצוה כלום ה"נ אני ד' אלקיכם לא חשבינן לי' בהפסק פרשה כיון שלא אמר מעיקר המצוה כלום, עיי"ש:

ומ"מ קושייתינו מסתירת הסוגי' במקומה היא עומדת ע"כ נלענ"ד לידון בדבר החדש דודאי אנן לא קפדינן מבפסוק היכא דל"פ משה באורייתא אלא דוקא באמצע הפסוק משא"כ באמצע הפרשה אין קפידא והא דבקשו לקבוע פ' בלק ולא רצו לומר האי פסוקא לחודא משום כל פרשה דל"פ משה וכו' נ"ל עפ"י מאי דאמרינן בקדושין דף כ' חציין של פסוקי תורה והתגלח ובעי רב יוסף והתגלח מהאי גיסא, או מהאי גיסא, א"ל אביי פסוקא מיהא ליתא למנוי בפסוקי נמי לא בקאונין דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקו לי' להאי קרא לתלתא פסוקי ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן, ולפי"ז נ"ל דודאי מעיקר הדין ליכא קפידא מלהפסיק כ"א באמצע פסוק אלא לפי שאנן לא בקיאינין בפסוקי ממילא א"א לקבוע דלימא האי פסוקי ותו לא, דכיון דל"ב בפסוקי ממילא צריך לומר כל הפרשה כולה, וא"ש בס"ד - מיהא לכאורה נראה דוחק

לומר כן דמכדי תפלות מאן תקינהו מסתמא אנשי כנה"ג, ואינהו פשיטא דהוי בקיאי בפסוקי, וא"כ כדקאמר בגמרא בקשו לקבוע פ' בלק וכו' מסתמא על אנשי כנה"ג קאי ובדידהו ל"ש לומר כהנ"ל, מיהא אחרי העיון בינותי שהדבר מתיישב על אופניו כמין חומר, עפ"י מש"כ בס' סמיכת חכמים עיי"ש לפרש מש"כ התוס' ד"ה בקעו לקבוע, איתא בירושלמי שאותן ב' פרשיות שקבעו בק"ש לפי שבהן עשרת הדברות, עיי"ש, ולכאורה אנחנו לא נדע מה בעי התוס' בזה, דיש לדקדק מעיקרא מ"ט ל"ק מיד מפני מה בקשו לקבוע פ' בלק, וכ' משום דאמרינן לעיל, דמעיקרא נהגו לקרות עשרת הדברות ובטלום מפני התרעומת המינים, וכיון דבק"ש נמי נרמזים כל הי' הדברות, ואכתי איכא תרעומת המינים, משו"ה בקשו לקבוע עוד פרשה אחת דשוב ל"ש תרעומת, והדר פריך הגמרא מ"ש פ' בלק דבקשו לקבוע ולפ"ז דברינו הנאמרים למעלה נכונים, דהא דביקשו לקבוע פרשת בלק ל"ק אאכנה"ג, מתקני התפלות, אלא ברבות השנים שביטלו לומר י' הדברות מפני תרעומת המינים, ואכתי בימי ר"ח ואמימר נמי בקשו לומר י' הדברות עיי' ברכות דף י"ב, ולפי"ז א"ש דבהאי שעתא דבקשו לקבוע פ' בלק שוב לא הוי בקיאי בפסוקי, ושפיר קאמר בגמרא כל פרשה דל"פ משה אכן לא פסקינן:

והרווחנו בזה בס"ד לפרש הא דאמרינן בפ"ב דברכות דף י"ד אר"י כמה מעליא האי שמעתא דכי אתא רשב"י אמר, אמרו במערבא ערבות דבר אל בנ"י ואמרת אליהם אני ד' אלקיכם אמת, א"ל אביי מאי מעליותא והאר"כ אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר, ולכאורה מילתא דתמוה הוא, ממנפ"ש כיון דסמכי אבני מערבא ומתחלינן משום דמתחלי אינהו אמאי לא סמכינן נמי עלייהו בהך דמצי לומר ואמרת אליהם אני ד' וכו' ולפימש"כ לעיל א"ש בס"ד דבאמת קשי' קושית הרשב"א הא כל דלא פסקא משה אנן לא פסקינן מיהא י"ל כמש"כ בשמ"ק הנ"ל דהוא פסוק שלם בפ' אחרי מות, וכ"ז למאן דבקי בפיסוק פסוקים, אבל כיון דאנן לא בקיאינין בהו א"כ לית לן בה במאי דאיתא בפ' אחרי מות דהא ל"ב בזה, ונהי דבני מערבא הוי אמרו לה משום דאינהו הוי ס"ל דהוא פסוק שלם משא"כ לדידן דלא סמכי' אבני מערבא בפיסוק הפסוקים דהא פסוק, הנה אנכי בא אליך בעב הענן, נמי מפסקו להו לב' ולדידן אינו אלא פסוק אחד א"כ שפיר קאמר אביי אתחולי מתחולין דהא מתחלי בני מערבא, וכיון דמתחי' גמרינא לי' משום כ"פ דל"פ:

ובס' מגן גבורים הובא בח"ס חאו"ח סי' י' הביאו בשם התשב"ץ במקום נגינה מפסקת מותר להפסיק וכבר תמהו מש"ס מגילה הנ"ל ומה שתי' ע"ז בס' מ"ג הנ"ל כבר מחו להו אמוחא בח"ס שם ואני תמה בזה על הגאונים ז"ל איך לא הרגישו כי היא מופרך נמי

מעיקרו מש"ס דברכות הנ"ל שביקשו לקבוע פ' בלק עי"ש, והא דקשי' לי' מש"ץ שחוזר ואומר אני ד' אלקיכם אמת ע"ג דהוי באמצע הפסוק נ"ל דלק"מ כיון שכבר אמר הפסוק כולו. אלא שחוזר וכופלו לית לן בהו תדע דבס' שמ"ק למס' ברכות ת' על קושי' הרשב"א הנ"ל משום דכבר אמר בצפרא כל הפרשה כולה לא איכפת לן ונהי דלא קיי"ל בזה כוותי' אבל אם הוא שינה על אתר מחצות הפסוק שכבר אמרו כלו לכ"ע ש"ד (ועוד נ"ל לפימש"כ הכל בו הובא בס' מגן גבורים הנ"ל בכתובים אין להקפיד, ולכאורה הכי דייק לישנא דגמרא דקאמר כל פסוקי דל"פ משה באורייתא, א"כ כיון דה' אלקיכם אמת הוא פסוק בירמי', י"ל דאין להקפיד, שוב התבוננתי דהתם כתיב ד' אלקיכם אמת) נמצינו למידין מתוך מש"כ דוודאי כל פסוקי דל"פ משה ל"ש אלא להפסיק באמצע הפסוק מיהא כיון דאנן לא בקיאינן בפסוקי ממילא א"א להפסיק בפרשה כילי דל"פ משה כדמוכח מש"ס ברכות הנ"ל, והא דמפסקינן בקריאת ס"ת שני ושלישי אפי' שלא במקום הפרשה נ"ל דבגמירי דבהנהו דוכתא הפסק הקרואים א"כ למאי ניחוש לה דוודאי אינהו הוי בקיאי בפסוקי ממילא יצא לנו הדין דכל שמוסיפין קרואים ומפסיקים הקריאה שלא במקום דגמוי שהוא הפסק הקרואים צריך ליזהר להפסיק דוקא במקום פרשה פתוחה וסתומה דאל"כ יש לחוש דילמא פסיק באמצע פסוקא כיון דאנן לא בקיאינן כנ"ל בס"ד ברור לדינא:

ואין להקשות א"כ בקריאת שנים מקרא וא' תרגום, האיך מפסיקין לתרגום, הו"ל לקרות הפרשה כולה שני פעמים ואח"כ לקרות התרגום כדס"ל באמת לשלה"ק, אבל להמג"א דהעלה בסי' רפ"ה ס"ק א' לקרות כל פסוק שנים ואח"כ התרגום קשי' היכא עבדי' כן, ונ"ל בס"ד כיון דגומר אח"כ כל הפרשה, א"כ אסוקי מילתא בעלמא היא:

{וכ"כ המג"א בסי' רפ"ב לענין הא דחלקו את הפרשיות בביהמ"ק עי"ש}: ולית לן בה כדאמרי' בסוכה דף ל"ח ע"ב עיי"ש ועיי' במג"א סי' נ"ו ס"ק ב' ודו"ק, ואין להקשות א"כ מאי קשי' להו להתוס' בסוכה דף ל"ח ע"ב ד"ה הוא אומר אנא ד' הושיעה נא והם עונים וכו' הא אמרינן בפ' הקורא את המגילה דאין מפסיקין פסוק א' כ"א לתינוקות, ותי' דשאני התם דשנים אמרוהו להאי פסוק כדאיתא בפ' ע"פ ולהנ"ל בלא"ה לק"מ, דהא י"ל אסוקי מילתא בעלמא היא כדאיתא שם ואנן לא קיימא כוותי' א"כ שפיר הוצרכו לתירוצם, אבל לדידן י"ל שפיר. ומכאן תשובה למה ששמעתי קצת קפדנים שאינם מתחילים נקדש בהדי' ציבורא כדי שלא יצטרכו להמתין בתר וקרא זא"ז ואמר עד שיחזור הש"ץ לשם משום פסוקי באמצע הפסוק ולהנ"ל אין מקום לקפדנותם דהא קיי"ל אסוקי מילתא הוא ולית לן בה, ולפי"ז שפיר עבדו גבי ב' מקרא וא' תרגום משא"כ

בהא דמגילה שפיר קאמר הגמרא דל"מ באמצע פסוק, דהעולה אחריו הוא יתחיל עכ"פ באמצע פסוק, וא"כ הה"ד בנ"ד גבי הפסק הקריאה שלא במקום פרשה, ואין לחלק משום דבימינו בלא"ה אינו קורא אלא הש"ץ וכיון שהוא קורא הכל, שוב אי"ל אסוקא מילתא הוא, ז"א דנהי דהוא קורא הכל מ"מ גם העולה צריך לקרות עמו ואפי' לשיטת הזוה"ק דאינו קורא בפה הא כבר כתב המחצהש"ק דמודה הוא שצריך לקרות בלחש עכ"פ, ועוד דעכ"פ צריך שיתכוין לצאת:

{עי' מג"א סוסי' נ"א עי"ש}:

ובמאי דכתיבנא י"ל קושית המ"א גם מוכרות ומשירת הים דקורין פסקא פסקא ולהנ"ל י"ל כיון דעכ"פ גם הציבור והמוהל כאו"א אומר ג"כ אידך חציו בלחש א"כ אסוקי מילתא הוא ול"ל בה:

ובח"ס ז"ל סי' הנ"ל קשי' לי' מקידוש שמתחיל באמצע פסוק יום השישי עיי"ש מה שתי' ונ"ל די"ל עפ"י מה שדרז"ל יום השישי קאי על ו' בסיון א"כ מקרא נדרש לפניו, וירא אלקים את כל אשר עשה וכו' וגם לאחריו, והנה דרשה הנ"ל לא משתמעי אלא היכא דמתחיל יום השישי, א"כ מעיקרא הכי גמירי דיש להתחיל גם באופן זה כנ"ל:

סימן כג

שלוכ"ט לכבוד הרב המופלג בתו"י מו"ה יצחק ווייס כ"י מותיב פירקא דחברת עונג שבת דק"ק פרעסבורג יע"א:

גי"ק היגיעני ומה שהקשה על הטור או"ח בסוף סימן קמ"ט מביא ב' דיעות בענין הכנסת ס"ת אחר הקריאה דיעה קמייתא להחזירו קודם קדושה דסידרא, וכתב דיש מקומות נוהגין שמחזירין אחר אשרי ובא לציון, והכה עפ"י הכלל בכ"מ שמביא הטור שו"ע דעת הפוסקים סתם ואח"כ י"א הלכה כריעה קמייתא וכמבואר בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קע"ד והקשה מעכ"ת לפי"ז איך כ' הטור בסי' תכ"ג בה' ר"ח ואחר שאמר קדיש עה"ת ואשרי ובא לציון מחזיר הס"ת והא מדבריו בסי' קמ"ט מוכח דס"ל עיקר דמחזירין קודם אשרי ובא לציון נראה לענ"ד לתרץ בס"ד עפ"י מה שראיתי מובא בשם הגה"ק מהו' א"ד מבוטשאטש ז"ל בטעמא דמחזירין הס"ת קודם אשרי ובא לציון היא מצד חלוצת התפילין שנוהגין לחלוץ באמירת יה"ר שנשמור חוקיך כידוע שיש בזה שייכו' להברכה דבני מערבא אחלוצת תפילין לשמור חוקיך וכדי שלא יהא כעין חולץ תפילין בפני רבי ע"י שהס"ת בחוץ אז לזה נהגו להצניע הס"ת בחול קודם אשרי והנה לפי מה שכ' הלבוש והובא במג"א סי' תכ"ג דיש לחלוץ התפילין בר"ח קודם קריאת התורה א"כ לא שייך

טעם הנ"ל בר"ח, משו"ה ס"ל להטור דבר"ח מחזירין אחר ובלצ"ג אף לדיעה קמייתא, ושוב ראיתי בספר אשל אברהם להגה"ק הנ"ל שהביא בשם תשו' רמ"ע מפנו סי' ק"ו שכ' שם לחלוץ תפילין בר"ח קודם הלל מצד שבשעת הכנה לתפילת מוסף הו"ל קצת מעין חולץ תפילין בפני רבו וסיים עלה בס' הנ"ל והיכא דנהוג כדבריו נכון להשהות ס"ת הק' עד קדיש שלפני מוסף עכ"ל עכ"פ נתיישבו שפיר דברי הטור שהעיר עליו מעכ"ת די"ל הטור נמי ס"ל או כשיטת הרמ"ע הנ"ל או כשיטת הלבוש מיהא לפי"מ דכ' הרמ"א בסי' כ"ה על צד הקבלה שלא לחלוץ תפילין עד שיאמר בהם ג' קדושות וד' קדשים, ועיי"ש במג"א א"כ אנו אין לנו לעשות זכר לברכת בני מערבא בלשמור חוקיך, וא"כ לא יתכן שפיר טעם הנ"ל ונ"ל די"ל עוד דבימי החול אינו בהול כ"כ לחלוץ תפילי' וא"כ מסתמא יניחם עליו עד אחר עלינו משא"כ בר"ח שצריך לחלוץ תפילין קודם מוסף, א"כ העולם בהול לחלוץ התפילין ויש לחוש שיסירום בשעת אמירת קדושת ובלצ"ג ובאמת קפידא איכא שלא לחלצן עד שיאמר ג' קדושות כמי שכ' המג"א והרמ"א עפ"י קבלה משו"ה נוהגין באותן מקומות שלא להכניס ס"ת עד אחר אשרי ובלצ"ג בשעה שהס"ת על הבימה בודאי לא יחליץ תפילין דהוי כעין חולץ תפילין בפני רבו שהיא מהלכות דרך ארץ דגמירא טפיא משא"כ שלא לחלוץ עד שיאמר ג' קדושות שאינו אלא עפ"י קבלה כנ"ל בס"ד נכון ליישב הערת מעכ"ת על הטור:

ועל דרך מש"כ לרמז דמש"ה הוא ר"ת שבת היא מלזעוק ולכן אין להתפלל בשבת על רפואה עפ"י מש"כ בס' רמתים צופים בשם האר"י הק' יפה כיון ברמז זה וכבר נדפס רמז זה משמי' דרבינו הק' מה"ו יעקב יצחק מלובלין זי"ע ההוא אמר ע"ד הרמז מש"ה ידבר והאלקים יעננו בקו"ל, דע"י שאומר שבת היא מלזעוק אלקים יעננו ורפואה קרובה לבא והיינו מש"ה ידבר אם ידבר שבת היא מלזעוק אלקים יעננו "ורפואה "קרובה "לבא ר"ת בקו"ל והשי"ת ירפאהו ויחלימהו, ויעמידהו על בריו בשלמות הבריאות ובחזקת הגוף דאלים טובא כנה"ר ונפש הדושו"ט וש"ת ומעתיר בעד רפואתו חוסט ד' שמות תרס"ב לפ"ק:

סימן כד

ע"ד דו"ד שבין בנו של שו"ב פלוני שהי' שו"ב וש"ץ קרוב לארבעים שנה. ובנו הנ"ל תובע למלאות מקום אביו ובא בטענת חזקה, והאקרו"ט קיבלו שו"ב אחר וטוענים לדחותו מחזקתו מחמת כמה טעמים חדא מאחר דרובא דרובא מבני הקהילה אינם חפצים בו, ואינו מרוצה לרוב בני הקהילה, ועוד מאחר שאביו היה שו"ב וש"ץ והוא אפי' את"ל

שממלא מקומו בענייני שו"ב מ"מ אינו בעל הפלה כדבעי בבהכ"נ דשם, וכיון שא"א לו למלאות מקומו בכולו, א"א להם לקבלו גם לשו"ב דא"א להספיק משועבדים כל כך, ועוד דבענין שו"ב נמי א"א לו למלאות מקום אביו, מאחר שנתברר שגם במקום משכנו עתה ביישוב פלוני יש בני אדם שזה כמה שנים אינם אוכלים מזבחו, וא"א להם לקבל שוחט שיש עליו עוררים. ועוד שיש תקנה בעיר ששני שוחטים לא יהיו קרובים זה לזה, ור"מ הנ"ל הוא גיסו של השו"ב דמתא, וגם כשנעשה השו"ב חתנו של השוחט המנות ע"ה עוררו על זה, אלא שלא עלתה בידם לדחותו ממקומו מחמת זה, אבל לקבלו לכתחילה א"א, מחמת טעם הנ"ל, כל אלו טענות ותעצומות של האקרו"ט, והטבורנה לפנינו אחת אל אחת תחת שבט הבקורת כדי להוציא הדין אמת לאמיתו בס"ד:

הנה בעיקר הדין אם יש טענת חזקה בשו"ב וש"ץ, אינו דבר ברור, ויש לדון בזה, והגם דבמג"א סי' נ"ג הביא בשם הרמ"ע מפאנו ומתשו' הרשד"ם דמינוי של תורה ושל קדושה אין בה דין ירושה עיי"ש, וראיתי כמה אחרונים מדמו גם דין חזקת שו"ב לזה, כבר ביארתי בתשובה אחת, דאין למדין מזה לדין שו"ב דל"ש בזה הטעם דאיתא ברשד"ם מפני שכתר תורה הפקר וכל הרוצה לזכות יבוא ויזכה, וראי' דהח"ס ז"ל פסק ג"כ בתשובה סי' י"ג, דבהתמנות של תורה ל"ש דין ירושה כמו שהאריך שם והוא בעצמו כתב שם דעכשיו שהרב הוא משועבד לקהל לעשות בזה צרכיהם אטו משום שהוא ג"כ שר בתורה מגרע גרע, א"כ בשו"ב וש"ץ פשוט דעיקר התמנותו הוא להיות משועבד לקהל לעשות צרכיהם בענייני השו"ב ודאי דאין לו ענין להאי דמהרשד"ם וכן מבואר בתשו' מבי"ט סי' כ' מח"ג, ובתשו' דברי ריבות סי' קט"ז עיי"ש. אלא דמ"מ איכא ג"כ חבל תשובות אחרונים דס"ל לאידך גיסא אפי' למאן דס"ל דגם ברבנות איכא דין חזקה, מ"מ זה לא שייך אלא במידי דשייך בו איזה השתררות משא"כ בשו"ב אינו אלא כפועל גרידא וכ"מ פשטות לשון תשו' הרשב"א שהובא במג"א סס"י נ"ג בדין ש"ץ דתליא לה במנהגא ע"ש וכן הוא בתשו' דבר שמואל סי' מ"ז ע"ש, וכ"ה בתשו' גי"ר הספרדי ומייתי לה בס' דע"ת דכ' לדבר פשוט דשוב אין לו חזקה לענין ירושת בנו דאינו אלא כפועל ואין בו שום צד שררות, עוד הביא שם בשם תשו' שם ארי' חחו"מ סי' ל"ז דשו"ב אין לו רק דין פועל ואין לו חזקה מדינא להנחיל בניו אחריו רק מצד מנהגא כן הוא, ודוקא אם בנו מומחה וירי"ש כאביו עיי"ש, והנה אם צריך הסכמת הציבור להבא בטענת חזקה מכח ירושת אביו או אם נימא דיכול להחזיק בשירות אביו אפי' נגד רצון הקהל, גם בזה יש מבוכה בין האחרונים, ומש"ס כריתות דף ה' ע"ב מוכח בהדי' דבזמן שיש מחלוקת אינה ירושה דקאמר התם בגמרא אמר מר אין מושחין מלך בן מלך מנלן אמר ר"א ב"י דא"ק

למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ירושה היא, ומפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקת אדוניה, ומנלן דכי איכא מחלוקת בעי משיחה ולא כל מאן דבעי מלכא מורית לי' מלכותא, אר"פ א"ק בקרב ישראל בזמן שיש שלום בישראל ופירש"י בזמן שיש שלום בישראל הוי המלכות ירושה אבל כי איכא מחלוקת לאו ירושה הוא, הרי ראי' שאין עליו תשובה, והגם דבתשו' שו"מ מהדו"ק סי' י"ב הביא מהרמב"ם בפ"ה מה"ש שם דאף בדאיכא מחלוקת בישראל דוקא במחלוקת בין הבנים עצמן, אבל נגד איש זר א"צ משיחה, עיי"ש נ"ל דאין ראי' מפיהמ"ש כלל, דהא דקאמר אבל אם יזדמן שיהא קטטה ומרידה בין בני דוד על איזה מהן ימלוך ואח"ז הסכימו על א' מהם ה"ז נמשח בשמן המשחה לסלק המריבה ע"ש, היינו משום דהרמב"ם קאי על שמן המשחה, וקיימ"ל אין מושחין בשמן המשחה אלא מלכי ב"ד אבל מי שאינו מב"ד אינו נמשח אלא באפרסמונא דכיא, א"כ לא משכחת לה דין משיחה הנ"ל אלא במחלוקת בין בני דוד בעצמם ומהיי"ט דקדק הרמב"ם לומר בין ב"ד, ולא קאמר סתם בין בני המלך א"ו כדפרישית, וראיתי בתשו' דרכי שלום שנדפסו בסו"ס דע"ת דמלשון הרמב"ם מוכח דענין המשיחה הי' רק להשקט המחלוקת מן ההמון ולא שיעכב כח ירושתו וא"כ אין ראי' מהגמ' הנ"ל, אבל לשון הגמרא מוכת בהדיא דהא בהא תליא, דהא קאמר אין מושחין מלך בן מלך מנלן אר"א דא"ק למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו ירושה הוא, ולמה להגמרא לסיים עלה ירושה היא א"ו דהא בהא תליא. ועוד דמעצמו הוא מוכרע דהא משיחה בתורה לא כתיבא וא"כ מהיכא מוכח מקרא דהוא ובניו דאין מושחין מלך בן מלך הא לא מיירי מזה כלל אע"כ דהא בהא תליא, וזה ראי' שאין עליו תשובה, וכן מבואר בהדיא בפירש"י שם. וכבר הורה זקן הגאון מהר"ם שיק בחיו"ד סי' רכ"ח דבעי' הסכמת ציבור לה ומייתי לה מש"ס ר"ה דקאמר דאימני' עליו מאדר ומלך בן מלך הוא עיי"ש, ותו אמרינן בברכות פ' הרואה דאין ממנין פרנס על הציבור אא"כ נמלכין בציבור, והעלה שם דאם אינם רוצין בו א"א שיעמוד בע"כ ונהי שסיים שם דאם הוא הגון וממלא מקום אבותיו עושים שלא כדין תורה והמסייע לזה מסייע לעושים שלא כדין והמשתדל שימנו אותו הוא בכלל עני המהפך בחררה, מ"מ כיון דכמה פוסקים ס"ל דבמינו שו"ב וש"ץ ל"ש חזקת ירושה וכמו שהבאתי לעיל, ואינו אלא מצד מנהגא א"כ כיון דבאין רוב הציבור מסכימים ודאי ליכא מנהגא שוב לא שייך בזה לומר שהציבור עושין שלא כדין ומצי למיטען בזה קי"ל: ועיין בתשו' אבי' דהוכיח מהח"ס דאי הוי ירושה לא איכפת לן בניחותא דקהל, מיהא התם נמי לא קאי אלא בחזקת רבנית דהתורה זכתה לו אבל בשו"ב דר"פ ס"ל דאינה אלא מחמת מנהגא, ובאין רוב ציבור מסכימים ל"ש לומר דיש מנהג בזה

כמש"כ, ובאמת מבואר בהדיא במג"א סי' נ"ג ס"ק כ"א, דרבים יכולין לעכב אפי' אחר שכבר הסכימו, מיהא יש לחלק בין היכא דבאנו לדין מחמת שהסכימו, או מחמת שבא בחזקת ירושה וז"פ, ונפלאתי על תשו' דר"ש הנ"ל שבא לדמות בזה מילי דלא דמיין כלל, ועיי"ש שהעלה להלכה למעשה דברוב מעכבין אפי' איכא מיעוט שמתרצין מיעוטא כמאן דליתא, וא"א לחייב את הקהל בנ"ד לשלם שכרו ובפרט דלפי מה דמבואר בתשו' דב"ש במנויי ש"ץ ליכא תורת ירושה עיי"ש, ובמה שטוענים אקרו"ט הואיל ואינו ראוי למלאות מקום אביו להיות ש"ץ. אף לשו"ב א"א להם לקבלו גם בזה נראה טענתם טענה מעליא, דהא דרשי' בספרא יכול אעפ"י שאינו ממלא מקומו ת"ל אשר ימלא את ידו והא דאמרי' בפ' הנושא דף ק"ג דר"ג לא היה ממלא מקום אביו ואפי"ה מנהו תחתיו ואמרי' התם ורבי מ"ט עבד הכי, ומשני נהי דבחכמה אינו ממלא מקומו מ"מ ביראת חטא ממלא מקומו היה, אלמא דסגי בממלא מקומו ביראת חטא, שאני התם דהי' ראוי מיהת לכל מילי שהיה מוטל עליו בעבודת הנשיאות ובגמרא לא הקשה אלא מ"ט דרבי דהא שמעון בנו הוי עדיף מני' בחכמה והי' לו להקדימו ועל זה משני שפיר, אבל פשיטא דבעי' שיהי' ראוי לכל העבודות שעבד אביו דאל"כ לא מקרי ממלא מקומו וכש"כ דהכא נמי איכא טענה מעליא גם בענייני שו"ב, דאיכא אנשים שמשכו ידיהם מלאכול מזבחו גם במקום משרתו כעת, והגם שר"מ הנ"ל טוען דאין זה אלא מחמת שנאה מ"מ תיתא מהיכא תיתא עכ"פ כיון דאית בי' האי רעותא, שוב א"א לחייב האקרו"ט להעמידו במקום אביו, ובהא שהאקרו"ט טוענים שיש כאן תקנה, שלא יהיו המשועבדים קרובים זה לזה, הנה אם יתברר שתקנה זו כבר היתה מימים קדמונים, ודאי הדין עמהם, דנראה הך תקנתא מעליותא היא עפ"י מה דקיימ"ל בשו"ע יור"ד סי' קכ"ז בהג"ה שם דשני אחים אין נחשבין אלא כע"א לענין עדות באיסורין, וכיון שבהרבה מקומות תיקנו להם שיהי' תמיד שני שוחטים בבית המטבחיים, ובח"ס סי' קלסי' להך תקנתא, ועיי"ש דבפפד"מ היה המנהג דאפי' בשחיטת עופות היו צריכין השוחטים להראות סכינם זה לזה קודם שחיטה, עיי"ש, וא"כ כיון דשני קרובים אינם חשובים אלא כע"א א"כ הך תקנתא ודאי תקנתא מעליא היא וכ"ז אם באמת התקנה היא משנים קדמונים. אבל אם לא נעשה הך תקנתא אלא חדשים מקרוב אין בכחם לסלק את הבא בטענת חזקה, מחמת תקנתא שעשו אח"כ, מיהא בנ"ד בלא"ה אין לחייב את האקרו"ט לקבל את ר"מ הנ"ל מחמת טעמים המבוארים לעיל בן נראה לענ"ד נכון הלכה למעשה:

סימן כה

נשאלתי מאקרו"ט דק"ק הומנא יצ"ו שנדבה רוחם לרומם בית אלקינו מקדש מעט ולתקן את בדק הבית בכל מקום שימצא שם בדק, והנה לפני ארון הקודש יש שם טס של בתל מצויר בציורים ופטורי ציצים וחקוק עליו שם הוי' ית"ש ועתה דעת מקצת גבאים להעביר משם האי טס של ברזל ואומרים דעי"ז ניחא טפי תשמישי' דארון הקודש בהוצאה והכנסת הס"ת, אי ש"ד למיעבד הכי, ואת"ל דלהעבירו לגמרי לא שפיר דמי מאי להעבירו משם ולקבעו במק"א:

תשובה באו"ח סי' קנ"ב כתב רמ"א בשם המרדכי אסור לסתור שום דבר מביהכ"נ אלא אם כן עושה ע"מ לבנות, וטעמא דמילתא משום דכתיב לא תעשון כן לי"א, ודרשי' מזה אזהרה לנותץ אבן מהר הבית והה"ד מביהכ"נ דהוי מקדש מעט, ומה"ט אוסר הטו"ז בסי' קנ"א ס"ק ג' לעשות גומא בכותל לקבוע שם השטענדיר ע"ש, מיהא לכאור' י"ל דאזהרה הנ"ל לא נאמר אלא בדברים שהם בגוף הביהכ"נ ולצרכו כגון כותלי' ומחיצות וכיו"ב, וה"ה נמי הספסלים והעמודים, שאוסר המהר"ם פאדואה בתשו' סי' ס"ב אי לאו דלא מתסר כ"א דבר המחובר, אבל האי דקמן בכה"ג שאינו אלא לנוי בעלמא ואינו מצרכי ביהכ"נ כלל איכא למימר דלא נאסר, אבל אחרי העיון נראה דזה אינו דהא אזהרה לנותץ אבן ולמוחק השם כלהו מחד קרא נפק"ל והא קיי"ל דכל הנטפל להשם מלאחריו כבר נתקדש ע"י השם ובכלל אזהרת ל"ת כן הוא א"כ הה"ד האי טס הנ"ל דכבר נתקדש בקדושת ביהכ"נ נמי בכלל אזהרה איתא אלא דלכאור' דברי הטו"ז צע"ג דהא משמע ברמב"ם ה' יסוה"ת פ"ו דלא מתסר אלא בעושה דרך השחתה, א"כ האי נידון דטו"ז לא ליתסר וה"ה האי דקמן נמי לאו דרך השחתה הוא כיון שעושין כן משום דכמה פעמים בהוצאת והכנסת הס"ת הוא לעיכובא:

וראיתי להפרימ"ג שם בסי' קנ"א שהקשה כן על הטו"ז והוסיף לתמוה דמכדי כולהו אחד קרא נפק"ל וכי היכי דבמוחק השם ע"מ לתקן נמי מיתסר הה"נ ליאסר אפי' שלא כדרך השחתה, ותי' דהתם מסתבר שלא נאסר ע"מ לתקן דהא אם לא יתקן יפול, משא"כ במחיקת השם, ולדבריו הי' נראה דאיה"נ דה"ה בהשם נמי דאם לא יתקן יפסול הס"ת וכיו"ב איה"נ דשרי, ודין זה צע"ג ביו"ד עיי' בב"י מה שהביא בשם ר"י אכסנדרי ביו"ד סי' רע"ג, ומ"מ אכתי אין בזה כדי להעלות ארוכה להטו"ז דא"כ אנחנו לא נדע כ"א באופן שאם לא יתקן יתקלקל גוף הבנין אבל אכתי לא מוכח דאי ליש לומר שיתקלקל כגון בהאי דהטו"ז וכה"ג דקמן דנמי שרי הואיל ואין דרך השחתה, והנה בפ"ק דב"ב דף ג' אמרי' לא לסתור אינש ביהכ"נ עד דבנו בי' כנישתא אחריתא וקאמר טעמא משום

פשיעותא או משום צלויי ע"ש ולכאור' מוכח דלא מיתסר אלא בעושה דרך השחתה דאל"כ ל"ל האי טעמא ת"ל משום אזהרה דל"ת כן לי"א, וביותר קשה דקאמר התם בגמ' איכא בינייהו דאיכא בי כנישתא אחריתא, ות"ל דמיתסר משום טעמא הנ"ל, אלא ע"כ דכל שאינו דרך השחתה לא מיתסר וקשי' להטו"ז הנ"ל:

ולכאור' י"ל דלא שייך האי לאו דל"ת כן אלא בנותץ האבן או שאר דבר מחובר באופן דלא יהא ראוי לתשמיש קדושה כמקדם, משא"כ בסותר ביהכ"נ ע"מ לבנות ביהכ"נ במק"א באותן עצים ואבנים גופייהו, באופן דהנהו עצים ואבנים יזכו להיות משכן ומקדש מעט כמקדם לא שייך האי איסורא, ולפי"ז א"ש דברי הטו"ז דהרמב"ם ליק דרך השחתה אלא לאפוקי אם בא לתקן בדק הבית, א"נ שבא לבנות אותן אבנים במקום דאכתי בקדושתייהו קאי כמקדם, משא"כ בנידון של הטו"ז אותו מקצת שנסתר מהכותל ביה"כ עפריו ואבניו פקעו בכדו שפיר קאמר הטו"ז דמיתסר, ולפי"ז בנידון דידן שרצון הגבאים לקבוע הטס הנ"ל במקום אחר מביהכ"נ א"כ בקדושתו קאי כמקדם, איכא למימר דשרי כיון דאינו עושה דרך השחתה:

מיהא אחרי העיון נראה לכאור' אין זה כדי ליתובי דעתא דהא אמרי' התם בב"ב שם לא ליסתר אינש בי' כנישתא עד דבנו בי כנישתא אחריתא, משמע דאם בנו כבר בי כנישתא אחריתא מיהא שרי, אע"ג דעציו ואבניו פקעו קדושתייהו דהא כיון דכבר בנו שוב לא יבנה ואמאי, לתסור מיהא משום ל"ת כן ושוב ראיתי בס' אמונת חכמים דרצה להוכיח ג"כ מש"ס הנ"ל דכל ע"מ לתקן שפיר דמי, אבל לענ"ד נראה דאין מכאן תיובתא על הטו"ז הנ"ל דהא אמרי' במגילה בתי כנסיות שבחו"ל ע"ת הם עשוי' וקיי"ל נמי בשו"ע סי' קנ"ג ע"ש דמותר למכור ביהכ"נ עפ"י תנאים המבוארים שם א"כ מעיקרא לא חל עליו קדושת ביהכ"נ אלא עד האי שעתא דרצון הקהל למכרו או לסתרו, משו"ה ל"ש התם טעמא דל"ת כן, משא"כ בנדון דהטו"ז שפיר אמרי' דמיתסר אע"ג דאינו עושה דרך השחתה וההד"נ בנידון דידן, ואפי' אם נפשך לומר דמ"מ אינו דומה ממש למה שכתב הטו"ז דהתם עכ"פ האי אבן ועפר שחולץ וקוצה וטח אזל לאיבוד משא"כ הכא האי טס המחובר כאן קובע מקומו במקום אחר כה"ג דחילקנו לעיל, מ"מ נראה לי דמיתסר מטעמא דאמרי' בירושלמי הובא בר"ן פ' הבונה והקמות את המשכן כמשפטו, וכי יש משפט לעצים אלא קרש שזכה להנתן בצפון לעולם בצפון בדרום לעולם בדרום, ומה"ט כ' המג"א בה' ציצית סי' ח' בשם שלה"ק דנוהגין לעשות חתיכת משי בראש הטלית לסימן שאותו צד יהי' תמיד לצד הראש ע"ש א"כ ה"נ דכוותי' כיון דזכה האי טס להיות במקום אה"ק לא יתכן להורידו למקום נמוך ממנו בקדושה:

ואף דהמג"א הביא שם בשם האר"י הק' דלא הקפיד ע"ז נ"ל בס"ד דה"ט דהאר"י הק' משום דס"ל דאין ללמוד תשמישי טלית של מצוה מקרשי המשכן וטעמא דמילתא בשלמא התם קרש ע"י שזכה להנתן בצפון קנה קדושה עולמית איכא למימר דזכה להיות בצפון לעולם משא"כ בטלית של מצוה דקיי"ל ציצית חובת גברא הוא ואין על הטלית מצוייצת שום קדושה וכשפושטו פקע המצוה מני' א"כ מעיקר' לא זכה להיות אותו הבגד לצד הראש כ"א עד האי שעתא שפשטו ממנו, וההי"ד דמה"ט גופא גם בסוכה ליכא למילף ממנו דהא סוכה נמי אינו אלא תשמישי מצוה ואין ללמוד מתשמישי קדושה דהא קיי"ל תשמישי מצוה נזרקין ותשמישי קדושה נגנזין, וטעמא דמהרש"ל ושלה"ק דמדמה להו אהדדי נ"ל די"ל בטעמא דמילתא משום דאע"ג דקיי"ל תשמישי מצוה נזרקין הנ"מ שאין ראוי עוד לתשמישי המצוה כגון ציצית שבלו וכיו"ב. אבל עצי סוכה כיון שאפשר לעשות מהן חפצי מצוה לשנה הבאה כ' הפרימ"ג בסי' קנ"ג דאינן נזרקין ע"ש א"כ י"ל דה"ט דמהרי"ל ושלה"ק: מ"מ בנידון דידן פשיטא לי דכו"ע מודו דאיכא בי' טעמא הנ"ל, ומחמת הנהו טעמי נ"ל דלאו שפיר דמי להרחיק ממקום אה"ק האי נוסל ולקבעו במק"א כמוך ממנו:

וממילא השתא דאתית להכי שוב ל"ש האי סברא שכתבתי לעיל ושוב אית בי' כמי משום ל"ת כן כיון שאינו ע"מ לתקן דאף דקבעו במק"א מ"מ כיון שלא יקבענו במקום שהי' שם משכנו בתחילה, וכה"ג מצינו גם גבי שבת דקיי"ל סותר ע"מ לבנות במקומו הוי מתקן ע"מ לבנות שלא במקומו פטור דהוי מקלקל וה"נ דכוותי' כנ"ל בס"ד ברור לדינא וכן הוריתי הלכה למעשה, ועיי' בתשו' ח"ס חאו"ח סי' כ"ח:

סימן כו

שוכט"ס לכבוד ידי"נ הרב הגאון המפורסים שלשלת היוחסין כבוד ש"ת מו"ה שלמה סופר נ"י האבדק"ק בערעגסאס יע"א:

יקרת מכתב הדר"ג הגיעני ביום אתמול, ואם כי טרדותי עצמו מאוד, עכ"ז פקודתו אשמור למהר ולהחיש תשובתי כי נחוצה היא, ע"כ פניתי לבי מכל עמלי להשיב חוות דעתי במאי דשאילנא קדמוה, במכתב מעכ"ת וז"ל בעירנו פה זה עשרים ושבע שנים נבנה ביהכ"נ אולם מאז ועד עתה נתרבו יושבי העיר יותר ויותר מעל כפלים הי"ו, ואם כי בנתים בנו גם כן ביהמ"ד בכ"ז קצר מהכיל כל בעה"ב הבאים להתפלל ובפרט בעז"נ שנבנה מעיקרו במצר ודוחק ביותר, ומבלעדי זה גם תיוהא אית בי' כפי אומד האומנים אינזשענירע דהיינו הגם שהכתלים הם חזקים אבל כיפת ביהכ"נ הנעשה מקרשים

כבר נרקבים הם וכן החלונות ושאר מקומות צריכין תיקון וגם דרך עלי' לעזרת נשים דמעיקרא לא נבנה כראוי אית בי' תיוהא, ומוכרחים לתקנם ולבנותם מחדש ע"כ נמנו וגמרו רוב אנשי הקהלה להרחיב ולהגדיל את ביהכ"נ באופן שלא יצטרכו לסתור שום כותל מן ביהכ"נ עצמה רק המחיצה שבין ביהכ"נ לאכסדרה העשוי' מאבנים, ויצטרפו האכסדרה הנקרא פאלי"ש וגם החדר שקורין קהלס-שטוב לביהכ"כ כזה ציור בספר ע"י סתירת מחיצה הנ"ל, ועי"ז יתגדל הביהכ"נ באופן מספיק להאנשים, אולם עז"נ אשר היא כעת עתה למעלה על גביהם של הקהלס-שטוב והפאליש הנ"ל והיינו התקרה של השני חדרים האלה הוא הרצפה של עז"נ ואין להם דרך אחרת להגדילה באופן שיספיק רק אם ימשכו העז"נ גם על צד דרום וצפון לפנים לתוך אויר ביהכ"נ דהיינו שיעמדו עמודי' של ברזל בתוך ביהכ"נ וע"ג למעלה בגובה שמונה או עשרה מעטיר ישימו קרשים עד כותל ביהכ"נ לרצפה של עליית העז"נ ומחיצה גבוה עם סריגות לצד ביהכ"נ שלא יהי' יכולים להציץ ממטה למעלה כנהוג באופן שיהי' העז"נ לג' רוחות דרום וצפון ומערב וכמו שעשויים בכמה קהילות גדולות יראים דמדינתנו, ומעתה נפשם בשאלתם אם רשאים לעשות באופן הנ"ל, ובאם לאו ע"כ יהי' צריכין ליתן רשות לאותן שאין להם מקומות בביהכ"נ לבנות להם ביהכ"נ חדשה לעצמן:

עכ"ל השאלה:

והנה הד"ג נ"י פתח בכחא דהתירא, וכבר היו פתוחים לפניו כל ספרן של צדיקים בענין זה, והן כל יקר ראתה עינו הפוסקי' הראשוני' והאחרוני' בתשובותיהם שהעלו להתיר סתירת ביהכ"נ לצורך הרחבת ביהכ"נ ועיקר יסודם על שיטת הרא"ש בריש ב"ב שכ' היכא דחזו בי' תיוהא סתר ובני וכן כל בנין שא"א לבנות בלא סתירה כגון להרחיב את הבנין, ובמ"ש הרמ"א באו"ח סי' קנ"ב בשם לי"ו איני רואה שום סתירה לדברי הרא"ש נהי דכתב הרי"ו כדי להרחיב את הבנין מ"מ שפיר י"ל דמיירי באופן שאפשר להרחיבו ע"י שיבנה הכותל החדש תחילה תדע דהא הרמ"א ציין בהג"ה על דין הנ"ל רי"ו וב"י בשם הרמב"ם, ובאמת ברמב"ם לא נקיט כלל לשון כדי להרחיבו, וז"ל הרמב"ם ואפי' כותל א' ממנה בונה החדש מצד הישן ואח"כ סותר הישן ואי ס"ד דמלשון כדי להרחיבו איכא למידק דאפילו אם א"א לבנות בלא סתירה נמי ס"ל לרי"ו דאסור איך הביא הרמ"א בשם הרמב"ם דבר שלא יזכר ולא יפקד בדברי הרמב"ם כלל, והכי הול"ל ואפי' לא רצו לסתור רק כותל א' ע"ז הו"ל לציין רמב"ם ורי"ו, ושוב הול"ל ואפי' להרחיבו נמי דינא הכי והו"ל לציין רי"ו א"ו נראה ברור דמלשון להרחיבו ליכא למידק מידי, והא דנקט להרחיבו אורחא דמילתא נקט, אבל היכא דא"א לבנות בלא סתירה שפיר י"ל דמודה

רבינו ירוחם ורמ"א לשיטת הרא"ש וכן בפרימ"ג בא"א ס"ק כתב על דברי המג"א וז"ל אבל בא"א וביהכ"נ זו קטן מהכיל יש לצדד ובראש ב"ב משמע להרחיבו שרי, וצ"ע, עכ"ל, וצ"ע דהביא כן בשם משמעות הרא"ש ובאמת בהרא"ש שם מפורש יוצא להתיר כמבואר בדבריו, ונראה משום דאין מפורש בדברי הרא"ש דלהרחיב את הבנין צריכין מחמת שהוא קטן מהכיל, א"כ אפשר דבשביל זה עדיין לא שרי לסתור ואח"כ לבנות דאי משום שהוא קטן מהכיל אפשר לבנות ביהכ"נ ב' משו"ה כתב הפרימ"ג דמשמעות הרא"ש דבכה"ג נמי שרי ומשמע לי' כן מדסתם וכ' כן. אבל ודאי עיקר הדין כל היכא דאי אפשר לבנות בלא סתירה שרי למסתר ופשוט בדברי הרא"ש להתיר, אלא דהא גופא צל"ע מנ"ל להרא"ש הא מילתא הא בגמר' לא הוזכר אלא היכא דחזו בי' תיוה' ויותר קשה לשון הרא"ש בפ"ק דב"ב שכתב וז"ל וכן כל בנין שא"א לבנות בלא סתירה כגון להרחיב את הבנין כי הא דרב אשי חזא תיוה' בכנישת' דמתא מחסי' סתרי' ומשמעו' דבריו דהאי דקאמר כי הא דרב אשי קאי על הא דסליק מני' במה שכ' כגון להרחיב את הבנין, ומאי ענין זה להא דר"א, ומתוך כך נ"ל דהרא"ש דייק כן מלשון הגמ' דקאמר דלא חזו בי' תיוה' אבל חזו ביה תיוה' והול"ל דאית בי' תיוה' מאי חזו ולא חזו דקאמר. אע"כ דלאו דוקא תיוה' דאית בי' בבנין גופא כגון שיש בו בקעים שהוא מזומן לנפול כדפירש"י, אלא אפי' אם בבנין גופא לית בי' תיוהא, אלא דחזו בי' תיוהא ע"ד ולבי ראה הרבה חכמה, ומדוקדק הא דנקט נמי רב אשי חזי בי' תיוהא בכנישתא דמתא מחסי', ומשמע דר"א בלחודא הוא דחזו בי' תיוהא. ואי ס"ד דהוי בי' בקעים בבנין גופא לא הו"ל למנקט אלא בי' כנישתא דמתא מחסי' הוי בי' תיוהא וסתרי' ר"א אע"כ דהבנין בעצמו הי' חזק אלא ר"א חזי בי' תיוהי: וי"ל בזה פרפרת עפ"י מה דאמרי' בפ"ק דשבת כל עיר שגגותיי גבוהים יותר מביהכ"נ לסוף חרבה ואמר רב אשי אנא עבדי למתא מחסי' דלא חרבה, וכ' הרא"ש בשם רבנו חננאל שציוה להגביה ביהכ"נ ולפי"ז י"ל היינו תיוהא דחזי' בבי כנישתא דמתא מחסי' שהוצרכו להגביהו וממילא הוצרכו לסותרו כדי לחזק היסודות שיהי' ראוים לסבול בנין יותר גבוה, ובזה ניחא מש"כ הרא"ש ובזה א"ש נמי הא דמייתא שם הש"ס דבבא בן בוטא אסבי' לי' עצה להורדס למסתרי לביהמ"ק ומשני תיוהא חזו בי', ואי ס"ד דבעי' תיוה' ממש כבקעים שהבנין מזומן ליפול א"כ למה הוצרכו בזה לעצתו של בבא בן בוטא, מי לא ידע בכל אלה דביהמ"ק שנמי ליפול צריכין לבנותו מחדש אע"כ האי תיוה' לאו תיוה' ממש קאמר אלא כל שהוא הכרח להרחיבו מחמת טעם נכון הוי לי' כתיוה' ושפיר כ' הרא"ש כן. וכבר כתבתי דאין מדברי ריי"ו והרמ"א דאייתי דבריו בשו"ע שום ראי' דס"ל שלא כשיטת הרא"ש היכא דא"א להרחיבו בלא

סתירה וא"כ בואו ונסמוך על שיטת הרא"ש הנ"ל, וכבר העלו כן גם בתשו' ארי' דבי עילאי סי' ג' וכן מרן הגאון בכ"ס סי' י"ז, וכן הגאון מבוטשאטש באשל אברהם דנוהגין בביהכ"נ שרוצים להגדילה שסותרים הישן ע"מ לבנות הכתלים במק"א יעו"ש. וכ"ש בנ"ד כבר חזו בי' תיוה' ממש לפי דברי התוכנים האנשענירן, וכבר פסקו רבותינו בתשו' מ"ב סי' וכן בתשו' מרן הח"ס או"ח סי' ל"ד דע"י תיוה' במקצת מותר לסתור ולתקן כל ביהכ"נ, ומי כמוהו מורה:

אמנם מ"ש הד"ג כ"י כיון דכל כותלי ביהכ"נ ישארו כמות שהוא רק מחיצה המבדלת בתוך ביהכ"נ יהי' נסתר כיון דסתירה זו אינה גורם כלל ביטול תפלה אדרבה עי"ז יהי' ביהכ"נ רחב יותר ליכא חשש פשיעותא י"ל דלכ"ע שרי, לא נלע"ד דודאי בשעת סתירת הכותל ובנין הרחבת הביהכ"נ של עז"נ א"א שלא יתבטל ועד הקיבוץ של המתפללים עד שיהי' נעשה ונגמר הבנין, ואם כוונתו כיון דאפי' יתבטל הבנין מ"מ יהי' להם עכ"פ מקום להתפלל בתוך אותו ביהכ"נ כיון דכל כותלי ביהכ"נ ישארו כמות שהן, גם זה אינו נכון דבודאי אם יסתרו הכותל שבאמצע ביהכ"נ ויעשה חורבה גם מכל הסמ"כ וכן ממקום המושבות, לא יהי' המקום מוכשר להתפלל שם בקיבוץ רב עם וכש"כ לפי מה דס"ל להר"ן בפ"ק דז"ב שם דהא דאמר איכא בנייהו דאיכא דוכתא לצלויי דלמ"ד משום פשיעותי' איכא דחיישי' לפשיעותא שיתרשלו מלבנותה קצת ובימים שבנתים לא יהי' להם מקום להתפלל, א"כ ודאי גם בנ"ד שייך טעמא דפשיעותא הנ"ל, גם מש"כ הד"ג דל"ש בכ"ז חשש פשיעותא כי ההוצאות לצורך התיקון נקבצו ע"י כמה מקומות ישיבה שימכרו מחדש ואין רשאין להוציא כסף הניתן בעבור זה לענין אחר, לא משמע כן בגמר' דיהא זה חזי לאצטרופי לכחא דהתירא, דודאי לא עדיף זה מהיכא דכבר שריגי לבני והדרי הודרי ומחתי כשורי דאמרי' בגמ' דאפי"ה אסור למסתרי' קודם שנבנה ממש ואפי' בנו לי' כבר הוי אסרי' לי' אי לאו דאמרי' דירתא דאינש לא מזבני, וכש"כ לפי מה דס"ל להפוסקי' דהה"ד דחיישי' לשאר אונס שיארע להם כמש"כ המג"א בסק"ה אבל אין זה אלא להתלמד במק"א אבל בנ"ד מספיק שפיר לסמוך על שיטת הרא"ש, בפרט דאית בי' נמי תיוהא קצת וכבר הורו בזה הלכה למעשה רבותינו בעלי תשובות שהוזכרו גם בדברי הד"ג וכן מרן הגאון בכ"ס הנ"ל, וכדאי הם לסמוך: ואודות החשש שימשכו בצד דרום וצפון עזרת נשים לתוך ביהכ"נ באויר והוי הורדה מקדושה חמורה של עזרת אנשים לקדושה קלה של ות"כ והגם שעז"נ תהי' בנוי' ע"ג עמודים מ"מ אויר הביהכ"נ מורידין אותו מקדושתו עי"ז, והנה הד"ג הביא דברי תשו' דברי חיים באו"ח סי' ג' דמתוכו יש ללמוד התירא כי ס"ל דאויר ביהכ"נ לא נכלל בכלל תשמישי קדושה רק

כמו תשמישי מצוה, ונהי דאסור להשתמש שם תשמיש של חול היינו משום ביזוי מצוה בלבד, אבל להורידו מקדושה חמורה לקדושה קלה כגון לעשות מזה עז"נ לא מתסר וכ"כ עוד שם בתשו' ד' ושם הביא ראי' לזה דהא אפי' בביהמ"ק הי' רשאין לעשות כן למעט חללה לצורך תיקון לולי הכתוב הכל בכ' מיד ד' עלי השכיל דכן מבואר ברש"י יומא דף נ"א ע"ב וז"ל אבל במקדש שני שהי' גבוה מאה אמה לא עשאוה לפי שלא הי' עובי' אלא אמה ואינה יכולה לעמוד בגובה מאה אמה, ולהוסיף על עובי' א"א דכתיב הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל עכ"ל הרי דאפי' בקה"ק מותר להוסיף לולי קרא הנ"ל מכש"כ בביהכ"נ לצורך דמותר, עכ"ד שם, ולענ"ד הוא תמוה מאוד ולא זכיתי לירד לסוף דע"ק בזה, התם קאי רש"י על אמה טרקסין שהי' בבית ראשון ומ"ט לא עשאוה גם בבית שני ולא הוצרכו לב' פרוכת המבדילות בין הקודש לקה"ק וע"ז פירש"י דלא אפשר משום שהי' גבוה מאה אמה ולהוסיף על עובי' נמי אי אפשר משום דאמר קרא הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל, וא"כ קאי מיד על תחילת הבנין דהו"ל להוסיף על עובי' ולא שייך טעמא דממעט את חלל ואויר ההיכל ע"י עובי הבנין משו"ה הוצרך לומר דזה אי אפשר מחמת קרא הנ"ל, משא"כ היכא דכבר נבנה ונתקדש החלל בקדושה שפיר י"ל דאף במיעוט האויר יש קפידא וצ"ע, גם צלע"ג לדברי' דהא מבואר בזבחים דף ל"ב ע"ב דלמ"ד ביאה במקצת שמי' ביאה אסור לטמא להכניס ידו לעזרה וחייב על לאו דביאת מקדש אע"ג דאינו מכניס ידיו כ"א לאוירו, אלמא דגם על האויר חל קדושת המקדש ועיי' בד"ח סי' ב' במה שכ' שם דלא שייך לענין זה הא דקמבע"ל בזבחים דף פ"ז ע"ב אי אויר מזבח כמזבח דהתם קאי לענין אי אדם אוחזו ע"ג אוירו אי הוי כמונח ונעשה עי"ז לחמו של מזבח משא"כ באויר עזרה דל"ש זה, עיי"ש וא"כ קשי' כנ"ל, וא"כ לשיטת הר"ן בפ' בני העיר דיש לביהכ"נ דין קדושה מדרבנן מיהת, הול"ל דגם בחלל ואויר ביהכ"נ דינא הכי, ותו צל"ע ממכות דף י"ב בתוס' ד"ה אילן שהוא לפנים עיי"ש דמבואר בדבריהם דאויר ירושלים כירושלים לענין קדושת מע"ש, א"כ למה יגרע קדושת ביהכ"נ דנימא בי' אוירו לא נתקדש בקדושת ביהכ"נ וכש"כ לשיטת היראים סי' שכ"ד שכ' בהדיא דכשאמרה תורה מקדשי תיראו בתי כנסיות ובתי מדרשות בכלל משמע דס"ל דקדושת בכ"נ ובמ"ד מה"ת הוא וצ"ע ליישב כ"ז, מ"מ כבר הורה זקן הגאוה"ק המחבר דברי חיים וכדאי לסמוך עליו אפי' שלא בשעת הדחק וק"ו בנ"ד לענין אם להמשיך העז"נ לתוך אויר וחלל של ביהכ"נ דכבר מבואר בכמה תשובות האחרונים ובתשו' בית שלמה סי' כ"ח להתיר לעשות גם מגוף של אנשים עז"נ, והגם דדבר זה מבואר בתשו' דברי חיים ח"ב סי' י"ד לאיסור הרי לשיטתו הנ"ל עכ"פ להמשיך המז"ב לתוך חלל הביהכ"נ

ליכא איסורא וגם חזי לאצטרופי מה שמבואר עוד דבמה שנותנים כסף בעבור המקומות יכולין זט"ה להפקיע קדושתה, א"כ מכל הלין טעמא הי' נראה להתיר מעיקר הדין: אמנם מטעמא אחרינא בודאי יש למנוע ולמחות בכל תוקף שלא ימשיכו הנח"ב בכותל צפוני ודרומי כ"א כמו שהי' בתי כנסיות הק' הקדמונים בכל תפוצות ישראל וחדשים מקרוב פרצו גדרן של ראשונים בזה ועשו גזוזטרא שקורין גאלעריא כדי שיהיה לבם למטה ועיניהם למעלה, אלא שבקהלות יראים במקום שלא היה ביכולתם למחות עשו תיקון קצת במה שעשו המחיצות גבוהות קצת אמנם אינו בכדי להעלות ארוכה דעדיין קלי הדעת אינם מעצימין עיניהם מראות ברע והבטה בהפקירא ניחא להו, ועיין בסוכה דף נ"א דאפי' בביהמ"ק שהכל בכתב מיד השם עלי השכיל מ"מ טרחו עד דאשכחו קרא ודרשו לעשות תיקון גדול שלא יבואו לידי ק"ר ואין להשתבש להביא ראי' להתיר ממה דאיתא שם התקינו שיהיו נשים למעלה ואנשים למטה זה קאי אמה דאיתא שם שתיקנו להיות נשים מבחוץ ואנשים מבפנים, וע"ז הוסיפו אח"כ לתקן שיהי' מוסיף על תיקון ראשון ג"כ שהנשים למעלה ואנשים למטה אבל לא שיהיו כולם בחלל אחד ע"כ בודאי מנהג ישראל סבא תורה הוא ומן הראוי למחות בזה עד מקום שמגעת יד מר שיש בידו למחות, אמנם כן לפי מ"ש הד"ג נ"י מה שכ' מרן בכ"ס סי' הנ"ל בסוף התשו' משום עת לעשות לד' וכו' שייך גם בזה במדה גדושה כ"א לא יתירו להם להרחיב את ביהכ"נ הישן כנ"ל ולבנות העז"נ בצד צפון ודרום עם גזוזטרא, אז כבר הרשות נתונה לאותן אנשים שאין להם מקומות עתה לבנות להם ביהכ"נ מיוחד וא"א לעכבם מזה כי יאמרו תנו לנו מקום להתפלל פה, וממילא איכא למיחוש שיבנו להם ביהכ"נ חדש על דרך המתחדשים חדשים מקרוב באו, עם כל אבזרייהו כמו שבא באריכות בדברי הד"ג נ"י, וממילא מובן דאם ח"ו יעלה בידם כך לא על עצמן בלבד כ"א על הכלל כולו יצאו לדון בדבר החדש שאסור מה"ת בכל מקום, ע"כ דעת הדר"ג נ"י לבחור הרע במיעוטו להתיר להם בנין ביהכ"נ הישן להרחיבו באופן הנ"ל, והנה כל כהא"ג אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ואם עיני הד"ג לנכח יביטו כי יש בזה משום עת לעשות וכו' דרינא בהדיא שיבוא מכשורא, ואשר לו העת והמשרה, יזכנו ליום בשורה, ויקבץ נדחנו אל עיר תפארה, ונשמח כלנו בבנין בית הבחירה, במהרה בימינו:

ולענין מה שכ' הד"ג עוד ע"ז שבקהל שטוב הנ"ל אשר רוצים לצרף לביהכ"נ קובעים שם ללמוד בערב ובש"ק מקרא ומשניות ולפי דברי הבאה"ט סי' קנ"ג ס"ק ב' הוי כמו ביהמ"ד שאסור לעשות ממנו ביהכ"נ והביא לנו מש"כ בתשו' שבט סופר למר אחיו הגאון אבדק"ק פרעשבורג ז"ל דלא נקרא בי' רבנן רק מקום שלומדים שם פלפול להלכה

אבל מקום שלומדים שם רק מקרא ומשנה הוא רק כקדושת ביהכ"נ עפ"י הגמ' העוסקים במשנה מדה ואינה מדה, הנה ספר תשובה הנ"ל עוד לא הופיע בגבילנו ולדין יש תשובה, דהא טעמא דמ"ד ביה"מ אסור לעשותו ביהכ"נ יליף לה בפ"ק דמגילה דהאי מ"ד ס"ל בית הגדול היינו שמגדלין בו תורה ומייתי לה מקרא דכתיב יגדיל תורה ויאדיר, ומהאי קרא דרשי' דרצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, א"כ ממילא מוכח דגם מקרא ומשנה איתא בהאי כללא, ועי' בש"ס פ"ק דברכות דף ח' לימא לך מר מהני מילי מעליותא דאמרת לן משמי' דר"י במילי דבי כנישתא א"ל מאי דכתיב אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב השי"ת שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והקושי' נראה בעליל מאי קאמר דאוהב שערים מצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובמד"ר הא בתי מדרשות היינו שערים המצויינים בהלכה אע"כ כמ"ש המהרש"א בחידושי אגדות שם דשערים המצויינים בהלכה היינו מקום שקובעים ללמוד הלכות שמהם הוראה יוצאת, וזה אוהב השי"ת יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות עיי"ש, ועכ"פ מוכח דבכלל בתי מדרשות הו"ל גם מקומות שאין לומדים כ"א מקרא ומשנה, ושוב עיינתי בתשו' דבר שמואל שציין בבאה"ט סי' הנ"ל ששם נשאל כהאי שאילתא דידן שלצורך הרחבת הביהכ"נ הוצרכו להרוס שני בתי מדרשות שלומדים שם נערים ובחורים מקרא משנה הלכות ואגדות והתיר מחמת תרי טעמא חדא עפ"י תשו' הרא"ש דבהסכמת זט"ה במעאנ"ה מותר לשנות מביהמ"ד לביהכ"נ, ותו דבאותו ביהכ"נ עצמו שיבנו מחדש יקבעו בו ישיבה בכל יום תמיד ללמוד וללמד מקרא משנה הלכות ואגדות ויקרא שמו בישראל הבית הגדול שמגדלין בו תורה ותפלה, ועיין ברי"ף שבעין יעקב פ"ק דברכות הנ"ל שמפרש הא דאוהב ד' שערי ציון שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובמד"ר, היינו ביהכ"נ שלומדים בו הלכה דיש שם שנים למעליותא והיינו שערים המצויינים בהלכה, דקאי שערים על ביהכ"נ והמה מצויינים גם בהלכה, והשי"ת יקיים בנו מאה"כ הרחיבי מקום אהלך וגו' ויביאנו אל הנחלה והמנוחה, ויהפוך להרווחה, צום הרביעי וצום החמישי לששון ולשמחה, בימינו בקרוב כא"נ ונפש אוה"נ דושו"ט ולתה"ק באה"ר ואה"ע:

סימן כז

בין גאולה לגאולה, ירים השי"ת קרנו למעלה, יאר פניו אתנו סלה, כבוד הרב הגאון המפורסים כבוד ש"ת מו"ה יוסף ליב סופר נ"י האבדק"ק פאקש יע"א. מכתב הד"ג

היגיעני ביום אורה ושמחה ליהודים וגם ביום שלאחריו סמכוני באשישות ע"כ לא יכולת ליקח מועד לעיין בו ולירד לעומקו להשיב כדת של תורה עד כה:

ע"ד אשר ביקש הד"ג לחוות דעתי להלכה למעשה, ע"ד ביהכ"נ שבעירו אשר עומדת זה יותר ממאה שנה שהוא נבנה על עמודים נאים ומהודרים. ולמעלה כיפה וועלבונג, וב"ה אין בו שום תילה ולא עלה בו הפורץ. וגם הוא גדול לפי ערך העם רק בר"ה ויוה"כ הוא קצת בדוחק, אבל בעבור זה לא היה עולה כלל על דעת האקרוינו להרחיבו ומכש"כ לסתרו ולבנותו מחדש, רק העזרת נשים היא קטנה מהכיל בפרט בימים הקדושים הוא סכנה, וגם שופטי העיר כבר צוו להאקרו"ט שאם לא ירחיבו העז"נ יהיו מוכרחים לסוגרה, ורוצים האקרו"ט לסתור עמודי הביהכ"נ של אנשים ולהפיל הוועלבונג ולהגביה כל הכתלים ולעשות גזוזטרא שקורין גאלעריא מג' צדדים כנהוג ברוב מקומות בבתי כנסיות שבמדינתנו, ומעכ"ת מתחלה לא הסכים לזה כמבואר בסי' קנ"ב שאסור לסתור דבר מביהכ"נ אא"כ עשה ע"מ לבנות ביהכ"נ של אנשים אבל לסתור של אנשים כדי לבנות לח"כ אסור, וגם מפני הרבה טעמים גלויים ונסתרים. ודברי מעכ"ת עשו רושם והסכימו בתחילה שלא לסתור מאומה מביהכ"נ של אנשים רק יסתרו העמודים והוועלבונג של עזרת נשים, שגם שם נבנה כמו הביהכ"נ של אנשים, ויקחו מקום פנוי מהרחוב להרחיב הנח"כ, אבל אומן מופלג מפעסט אמר שזה אי אפשר לעשות כי אם יסתרו העמודים של מח"ב אז גם ביהכ"נ של אנשים הוא מסוכן וגם מטעם חוקי המדינה לא יתירו לילך בביהכ"נ כזו שחצי וועלבונג הוא חסירה מפני הסכנה, ע"כ חזרו האקרו"ט להתיר להם כמו שעלה בדעתם בראשונה לסתור כל הוועלבונג וגם העמודים ולהגביה הכתלים כדי לעשות גזוזטרא "גאלעריא" ומבטיחים לעשות הכל עפ"י דת ודין שבשו"ע במחיצות גדולות וסריגות עבות לצד הביהכ"נ, ולפי מ"ש הד"ג נצמח עי"ז גם הרחבת מקום בביהכ"נ של אנשים כי ע"י שמסתלקין העמודים העבים אשר הוועלבונג נטען עליהם מתרחב המקום ויתוספו כמה ספסלים, ויש בזה תיקון ביהכ"נ כי ברוב עם הדרת מלך והרבה אינם מתפללין בביהכ"נ מפני הדוחק ובימים נוראים הרבה מתפללין בביהמ"ד של בחורים מפני רוע האויר המזיק להם מפני חולשתם, וגם הרבה א"א להם לקיים הפסיעות והשתחואות המבוארי' בשו"ע א"כ אפשר דלשיטת הסוברים דכל להרחיבו הו"ל כחזו ביה תיוה' אפשר להתיר גם בכהא"ג. והד"ג פתח בכחא דהתירא, וכבר היו פתוחים לפניו שערי תורה של רבותינו בעלי תשובות האחרונים המדברים בזה, ובקש הד"ג לחוות דעתי העני' ואף עלי למהר ולהחיש תשובתי, ואני מוקף טרדות אגודות אגודות דקיימין עלי ככסלא לאוגיא, ואיני מופנה אפי' מצד אחד, מ"מ א"א

לי לסרב לכבודו של הד"ג ולכבוד עדתו המפוארה ע"כ אמרתי אאעבור פרשתא דא ואתני' ואחקורה, ואת אשר ישים השם בפי אותו אשמורה, בו בטח לבי ונעזרתי מחשכי להאירה, יאר פניו אתנו סלה. בנר מצוה ואור תורה:

ואען ואומר דבכל סתירת ביהכ"נ צריכין לדין במילי דבי כנישתא משום ב' דברים, חדא משום איסורא דאית בי' מחמת לאו דלא תעשון כן לי"א, ותו משום טעמא דפשיעותא, וטעמא דצלויי דאיתא בריש בבא בתרא, ומתחילה נבוא לעיין בטעמא דאיתפרש בגמ' בהדיא, ושוב נבוא לעיין אי שייך בנ"ד טעמא דל"ת כן, והנה בפ"ק דב"ב דף ג' ע"ב גרסינן אר"ח לא לסתור אינש בי כנישתא עד דבנו בי כנישתא אחריתא, א"ד משום פשיעותא, וא"ד משום צלויי, ואמרינן מאי בינייהו, א"ב דאיכא בי כנישתא אחריתא כ"ה הגירסא בספרים שלנו, והנה הרמב"ם והרי"ף והרא"ש והטור פסקו כטעמא דפשיעותא כמבואר בב"י, מיהא היכא דיש להם ביהכ"נ אחרת קבוע להתפלל, בהא פליגו הפוסקים לדעת הר"ן והרשב"א טעמא דפשיעותא לאו דחיישינן שמא לא יבנו ביהכ"נ כלל דלפשיעותא שלא יבנו ביהכ"נ כלל להא לא חיישי', אלא דחיישי' שיתרשלו לבנותה לאלתר וביני ביני לא יהיה להם מקום לצלויי ולדברי' אם הי' להם ביהכ"נ אחרת קבוע גם טעמא דפשיעותה ל"ש אולם הב"י כ' דהטור פליג על הר"ן וס"ל גם בזה חיישי' לפשיעותא עיי"ש, ותלי' בגירסת הגמ' אי גרסינן א"ב דאיכא דוכתא לצלויי, או א"ב דאיכא בי כנישתא אחריתא ועיין בתוס' ד"ה הג"ה בי קייטא, דמבואר בהדי' לחד פירושא דס"ל נמי כל שיש להם ביהכ"נ אחרת קבוע לא שייך טעמא דפשיעותא וכ"כ שם המהרש"א והמהר"ם לובלין לפרש דבריהם, אלא דהטו"ז ברס"י קנ"ב ס"ל דלכו"ע היכא דאיכא ביהכ"נ אחרת מותר אליבא דכו"ע אפי' לגירסת בי כנישתא אחריתא, היינו ביהכ"נ ארעי, אבל ביהכ"נ אחרת קבוע ל"ח לפשיעותא אליבא דכו"ע וכ' שם דגם הרא"ש והטור ס"ל כן וליכא מאן דפליג בזה, ונוראות נפלאתי בזה על הטו"ז דהא מבואר שם במהרש"א ובמהר"ם לובלין דהרא"ש פליג על התוס' בזה, וכן מוכח בהדיא ממש"כ הרא"ש דמרימר ומר זוטרי דסתרי ובנו בי קייטא בסיתוא, ובי סיתוא בקייטא, ע"כ לא ס"ל טעמא דפשיעותא עיי"ש, ואי ס"ד כשיטת הר"ן א"כ אין ראי' דלית להו טעמא דפשיעותא דהא התם הי' להם ביהכ"נ אחרת קבוע: ולכאורה היה נראה לומר כיון דהך בי קייטא לא הי' ראוי להתפלל בו בימי החורף כדפירש"י שם א"כ כיון דעכ"פ חיישי' מיהת לפשיעותא דהתרשלות ניחוש שמא יתאחרו מהבנין ושוב לא יהי' להם ביהכ"נ כשיגיעו ימי החורף, אע"כ דגם לפשיעותא דהתרשלות לא חיישינן, ואכתי י"ל דהיכא דיש להם ביהכ"נ אחרת ל"ח לפשיעותא גם להרא"ש ולכאורה צ"ע בזה על המהרש"א והמהר"ם לובלין

הנ"ל, אבל אחרי העיון נראה דדבריהם נכונים, כיון דלשיטת הר"ן אמרי' היכא דיש להם ביהכ"נ אחרת ל"ח לפשיעותא, ולכאורה קשי' אדרבה נימא איפכא כיון דיש להם ביהכ"נ אחרת יסמכו על ביהכ"נ האחר, וכש"כ דאיכא למיחוש לפשיעותא וע"כ צ"ל דס"ל להר"ן כיון דיש צורך לב' בתי כנסיות, ואותו ביהכ"נ אחרת אינו כולל את כולם אלא בדוחקא שוב לא חיישי' לפשיעותא שלא יבנו כלל, ולהתרשלות שיאחרוהו ולא יבנו מיד ל"ח בזה דמאי כולי האי כיון דעכ"פ יש להם דוכתא לצלויי מיהת בדוחקא, א"כ שפיר הוכיחו דהרא"ש לא ס"ל בזה כהתוס' והר"ן הנ"ל דא"כ שוב לא מוכח דמרימר ומ"ז ל"ח לטעמא דפשיעותא, דודאי דוחק לומר דהאי בי קייטא לא הי' ראוי להתפלל שם בימות החורף אפי' בדוחקא, וכן להיפוך כדמשמע נמי מפי' רש"י דלא הי' העיכוב בימות הקיץ אלא מחמת האויר ששולט שם עיי"ש, ובימות החורף מחמת שהיו חלונות מועטים ע"ש, אבל עכ"פ הי' ראוי מיהת להתפלל בדוחק כמו בעיר שיש להם ב' בהכ"נ ומתצמצמין להתפלל בביהכ"נ אחת, ולדעת התוס' והר"ן דל"ח בזה לפשיעותא א"כ לא מוכח כלל דמרימר ומ"ז לא ס"ל לטעמא דפשיעותא:

אע"כ דהרא"ש לא ס"ל בזה כשיטת התוס' והר"ן, ושפיר כ' המהרש"א ומהר"ם, ודברי הטו"ז צ"ע:

וראיתי בתורת חיים שהקשה על שיטת הר"ן והתוס' הנ"ל מהא דפריך הש"ס ובבא בן זוטא איך אסבי' לי' עצה להורדס, דהא לא חיישי' לפשיעותא שלא יבכה כלל, ולענ"ד דלא קשה מידי דע"כ לא כתב הר"ן כן אלא גבי ביהכ"נ כיון דאינו תלוי בדעת אחרים אמרי' לא נחשדו ישראל על כך שישארו הביהכ"נ בחורבנא ולא יבנוהו כלל, ולהתרשלות לא חיישי' דמאי כולי האי כיון די"ל דוכתא לצלויי, משא"כ בסתירת ביהמ"ק דהי' תלוי בדעת מלכות רומי, וכמבואר שם בש"ס דשדרו לי' אי עדיין לא בנית שוב לא תבנה, שפיר איכא למיחוש לפשיעותא דהתרשלות ולא יבנה בזריזות מיד וביני ביני יעכבוהו מחמת גזירת מלכות רומי' יעויי"ש. וע"ז משני שאני מלכותא דלא הדר' בי' וכיון שקיבל עליו לבנותו בזריזות קודם שיהא באפשרות להשליח לילך ולשוב, שוב ל"ח לפשיעותא, וראיתי בפרימ"ג סוף סי' קנ"ב באשל אברהם שהקשה מאי משני שאני מלכותא וכו' אכתי כלית דוכתא לצלויי דמי איך הי' מקריבין תמיד וקטורת בכל יום וכ"ת איה"נ דטעמא רק משום פשיעותא הא בורכא דאכתי איך ביטלו מ"ע בכל יום בשעת הבנין, והנה אישתמיטתי' דכבר הקשה כן בס' תו"ח שם, וכ' לתרץ דהא קיי"ל בפ"ב דשבועות מקריבין אעפ"י שאין בית וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מה' ביהב"ח, והפרימ"ג בעצמו הרגיש בתי' זה אלא שסיים ועיין בהשגות הראב"ד שם וצ"ע, משמע דקושייתו

מיהת קיימת לשיטת הראב"ד דפליג על הרמב"ם וס"ל נהי דקדושת עזרה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא היינו דוקא קדושת הארץ אבל קדושת המקדש לא קידשה לעתיד לבא עיי"ש, ולפי"ז אין מקריבין אא"כ יש בית, אבל גם זה לק"מ דהא עכ"פ הי' אפשר לעשות קלעים כמו שכ' שם בתו"ח ממאי דאמר ר"א שמעתי כשהיו בונים עשו קלעים להיכל וקלעים לעזרה, ועוד נראה פשוט דהראב"ד לא ס"ל דקדושת המקדש בטלה אלא משעת חורבנה ואילך ומקרא דבאו בה פריצים וחיללוהו, וכן מבואר שם בלשון הראב"ד משום דידע עזרא שהמקדש עתיד להבנות ולהתקדש קדושת עולמים בכבוד השם ית', אבל על כל הזמן שישראל היו שרויין על אדמתן וסתרו הביהמ"ק ע"מ לחזור ולבנותו דל"ש האי טעמא, ודאי מודה הראב"ד דקדושת עזרה קידשה כל האי שעתא ושפיר הי' מקריבין אע"ג שאין בית, וא"כ עיקר קושי' הש"ס אינו אלא לטעמא דפשיעותא, והשתא דאתית להכא, א"כ מזה גופא יש ראי' לשיטת הרא"ש והטור דאפי' לפשיעותא דלא יבנו כלל כמי איכא למיחש, דהא לשיטת הר"ן דלפשיעותא לעולם לא חיישי', ולמ"ד טעמא משום פשיעותא היינו דמתרשלו מלבנותה וביני ביני לא יהי' להם מקום להתפלל, א"כ קשי' מאי פריך הש"ס ובבא בן בוטא היכי אסבי' לי' עצה להורדת וכו' הא ע"כ צ"ל דלא ביטלו התמיד בשביל זה דאל"כ בלאו הכי קשי', ותו דאכתי לא משני מידי, וא"כ גם טעמא דפשיעותא ליכא דהא כל עיקר טעמא דפשיעותא אינו אלא משום דביני ביני לא יהי' מקום לצלויי, והתם לא שייך זה א"כ לק"מ קושי' הש"ס, אע"כ כשיטת הטור והרא"ש הנ"ל, וצע"ג, והכי ס"ל להמג"א בס"ק א' בפשיטות דאפי' יש לו ב' בהכ"נ אסיר וכ' דכ"מ בגמ', ומה שכ' הטו"ז ראי' ממה שכ' הרמ"א בסי' קנ"ג דביש להם אחרת מותר לסתור הישנה כ"כ המג"א שם ס"ק ט"ז אמש"כ הרמ"א וכ"ז לא איירי אלא כשיש להם ביהכ"נ אחרת, פי' שבנאו עכשיו אחרת אבל כשיש להם ביהכ"נ אחרת מקודם אסור למכור א' דהא אפי' לסתור האחד אסור עיי"ש:

ותו נ"ל דלשיטת הרמב"ם והשו"ע ע"כ א"א לומר דביש להם ביהכ"נ קבוע מותר לסתור האחרת, דיל"ד בלשון הרמב"ם פ"א מה' תפלה וכן הוא לשון השו"ע שכ' שמא יארע לשם אונס ולא יבנו האחרת מפני מה שינו מלשון הש"ס דהטעם משום פשיעותא. תו ק"ל דבש"ס קמבע"ל שריגי ליבני והדרי הודרי ומחתי כשורי מאי וקפשוט לאיסורא, משום דזימנין מתרמי לה פד"ש, ואמאי לא הביאו הרמב"ם והשו"ע הך פשיטות האיבעי' בהדי', ונהי דבה' מתנ"ע פ"ה הי"א וכן בש"ע יו"ד סי' רנ"ב מבואר דמותר למכור עצים ואבנים המוכנים לביהכ"נ לצורך פד"ש, מ"מ אכתי לא מוכח דחיישי' דילמא מתרמי להו פד"ש, וכיון דבש"ס קמבע"ל הו"ל להביא כאן בהדי' הך מילתא דאפי' בכהא"ג

אסור לסתור, תו איכא למידק בהא דאמרי' במגילה דף כ"ו ע"ב רמי ב"א הוי קא בני בי כנישתא הוי האי ביכ"נ עתיקא הוי בעי למסתרי ולאתויי ליבני וכשור מינה ועיולי להתם וכו' וקמבע"ל הא דר"ח דלא לסתור אינש ביכ"נ עד דבני בי כנישתא אחריתא התם משום פשיעותא כהא"ג מאי ומסקי' בגמ' לאיסורא, ופלא על הרמב"ם והשו"ע שלא הביאו הך איבעי' ופשיטותי'. והנה הרמ"א הביא כן בשו"ע סי' קנ"ב אבל על המחבר קשי' וכן על הרמב"ם ומתוך כך נ"ל עפ"י מה דפליגי הב"ח והמג"א בס"ק ה' היכא דעומד באמצע הבנין אי חיישינן לפשיעותא, וס"ל להב"ח בפשיטות דבעומד באמצע הבנין ל"ח לפשיעותא, וכבר כתבו המחהש"ק וכל האחרונים דהמג"א שגה בכוונת הב"ח דאין כוונתו דישן עומד באמצע בנין החדש, אלא כוונת הב"ח דכבר התחיל לבנות החדש אלא שלא נגמר עדיין, ובזה פשיטא לי' להב"ח דל"ח לפשיעותא, אלא דהאיבעי' נפשוט לאיסורא משום טעמא דצלויי והיכא דאית לי' דוכתא לצלויי שרי בכהא"ג, והמג"א ס"ל דנהי דל"ח לפשיעותא מ"מ חיישי' לאונסא עיי"ש. והנה קושיות המג"א על הב"ח כולם צ"ע אפילו לפי' האמת שבב"ח כמו שיתבאר לפנינו בס"ד, והשתא י"ל בפשיטות דבהך עובדא דהתם הו"ל דוכתא לצלויי והא נמי הוי פשיטא לי' להש"ס דבכהא"ג ליכא נמי טעמא דפשיעותא אלא דקמבעיל אי מ"מ חיישי' מיהת לדילמא מתרמי אונסא, וקפשיט איסורא דנהי דל"ח לפשיעותא וחזר חיישינן לאונסא, והשתא ניחא שפיר הא דלא כ' הרמב"ם והש"ע טעמא דפשיעותא. דס"ל דלאחר שנפשוי האיבעי' שם במגילה דחיישי' לאונסא וטעם זה כולל יותר ושייך בכל גונא אפי' כבר עומד באמצע הבנין ואפי' איכא דוכתא לצלויי, והשתא לא הוצרכו נמי להביא הך איבעי' דשריגי ליבני וכו' דע"כ לא קמ"ל בב"ב אלא משום דהתם לא קאי אלא לטעמא דפשיעותא אבל למאי דמסקי' במגילה דחיישינן נמי לאונסא, פשיטא דאין נפק"מ אי קיימי שריגי וליבני, וא"ש הכל בפשיטות דהאי טעמא דשמא יארע להם אונס הוא כולל הכל, והשתא דאתית להכי ממילא מוכח דלהרמב"ם והשו"ע דכ' זה הטעם בודאי אין נפק"מ אי יש להם שני ביהכ"נ דהא מ"מ טעמא דאונסא מיהא שייך בכל ענין, וניחא בזה גם קושי' הב"ח על הרמ"א שכ' דאסור ליקח אבנים מביהכ"נ הישנה כדי לבנות חדשה, דהו"ל לומר דוקא היכא דליכא דוכתא לצלויי כדמסיים בהג"א שממנו מקור דין זה, ולהנ"ל א"ש דמוכח מהרמב"ם הנ"ל דע"כ לא ס"ל כהג"א בזה, והגם שמה שכ' נוטה קצת ממה שכתב המג"א דהא למג"א גם פשיעותא שייך אפי' בכהא"ג מ"מ הצד השוה שבהם דאפי' בכהא"ג לא יסתור אינש בכ"נ, אי משום פשיעותא כמ"ש המג"א אי משום אונסא כדמוכח מהרמב"ם השו"ע, ומה שכ' המחהש"ק ליישב קושיי' המג"א על הב"ח בהא דל"ק בגמ' איכא

בנייהו כשעומד באמצע הבנין והיינו כשכבר התחיל בנין החדש (הנה לפי מ"ש לק"מ דלמאי דקאמר בב"ב הטעם משום פשיעותא איה"נ דל"ש לומר הך איכא בינייהו) וכ' המחהש"ק דמצינן כ"פ דהומ"ל גם איכא בינייהו אחרינא, נראה דאינו מספיק דעיקר קושי' המג"א דהול"ל איכא בינייהו איפכא דלטעמא דצלויי אסור ולטעמא דפשיעותא שרי, א"ו דגם בכהא"ג שייך פשיעותא, ועכ"פ לדינא הדבר ברור כמ"ש המג"א וכן מוכח בהדי' מפירש"י בשמעתא דב"ב שם בד"ה משום פשיעותא דפירש"י דילמא מתרמי אונס ופשעו, וכבר כ' הח"ס ז"ל בתי' לב"ב שם פירוש לפירושו דמתרמי אונס פד"ש ויהיו אנוסים למסור אפי' כשורי וליבני שכבר הכינו ושוב יפשעו ולקבץ ממון אחר, ולזה נתכוין המג"א בסי' קנ"ב ונהי בהבנת דברי הב"ח שגה המג"א במח"כ מ"מ בעיקר הדין צדק המג"א בלי ספק עכ"ל, ולפי מ"ש מדוקדק טפי הא דהוצרך רש"י לפרש כך משום דקאמר בש"ס א"ב דאיכא דוכתא לצלויי, ול"ק נמי א"ב לאידך גיסא, משו"ה פירש"י כנ"ל דלא מצי למימר א"ב דנהי דמשום פשיעותא ל"ק, מ"מ לאונסא מיהא חיישינן עכ"פ מוכח לדינא בכ"א אסור אי משום פשיעותא או משום אונסא:

והשתא בנ"ז אפי' אית להו דוכתא לצלויי ואפי' את"ל דביהמ"ד של הבחורים הו"ל כבי כנישתא אחריתא מאחר שהוא מקום להתפלל, מ"מ פשוט דזה לא מהני מידי להקל, ל"מ לשיטת הרמב"ם והשו"ע והמג"א ורש"י וכ"ה שיטת הטור והרא"ש דאפי' בב' בכ"נ אסור כמו שכ' אלא אפי' נימא כשיטת הרשב"א והר"ן והטו"ז נמי נראה פשוט דאין שייך בזה קולת הר"ן דנהי דהבעה"ב יהי' להם מקום קבוע להתפלל, מכל מקום לאידך גיסא הבחורים יהי' נדחים משם ממקום קביעותם בלימוד הישיבה, וגם מספקא לי היכא דאית להו דוכתא לאנשים ולא לנשים אי מהני בזה להך טעמא דצלויי, וכש"כ אם באנו להקל לסתור ביהכ"נ של גברי משום הרחבת ביהכ"נ של נשים, א"כ ע"כ צ"ל דגם ביהכ"נ של נשים יש לה קדושת ביהכ"נ גמור, א"כ ע"כ צריך לייחד גם להם דוכתא לצלויי כל ימי הבנין נמצא קילו, חומרו, וראיתי בתשו' מהרי"א ח' או"ח סי' כ"ח וכ"ט שרצה לצדד לחלק בין יחיד לציבור. משום דרבים מדכרי אהדדי ליכא למיחוש כ"כ לפשיעותא כדאיתא סברא תו בעירובין דף ג' וכ' דהכי דייק לישנא דר"ח לא ליסתור אינש יחיד דייקא, ולענ"ד אין זה דיוק כלל מלבד מה שהרגיש שם בעצמו דהא הש"ס בעירובין שם קאמר נמי סברא לאידך גיסא דברבים י"ל דהו"ל כקדירה דבי שותפי וכו', בלאה"כ נראה לי דלרבותא נקט לא לסתור אינש דהא החשש הוא אפי' שריגי ליבני משום דלמא אתרמי להו פד"ש, וכ"ז לא שייך אלא בציבור דמצות פד"ש רמיא עליהו, ועפ"י דין מחויבין למכור ליבני והדורי וכשורי משום מצות פד"ש, אבל ביחיד הו"א

כיון דמצות פד"ש לאו עליו לבדו רמי' דהא הכל מחוייבין להשתדל במאודם. ולהשתתף במצוה א"כ מהיכ"ת נחוש לזה קמ"ל דאפי' ביחיד נמי חיישי' דלמא מתרמי לי' מצוה כזו וז"פ, מיהא בלא"ה מוכח בש"ס ופוסקי' דאין חילוק כלל להקל בביהכ"נ של ציבור, ואין מן הצורך להאריך בזה:

ואכתי צריכין אנו לברורי אי יש לנו צד להקל מחמת דחיקות המקום שצריכין להיות עומדים צפופים בעזרת אנשים וכמו כן בעזרת נשים א"א בשום אופן שתכיל את כולם ויש בזה משום שני צדדים, אי דחיקת המקום מיחשב כמו תיוה' וכן אי מותר לסתור ביהכ"נ של האנשים כדי להרחיב העז"נ, והנה הרא"ש בפ"ק דב"ב כ' דפשיטא דכל בנין דא"א לבנותו בלא סתירה כגון להרחיב את הבנין שרי. והכי ס"ל להתוס' שם בד"ה בי קייטא שכ' בי קייטא ובי סיתוא הו"ל כמו תיוהא וע"ש במהרש"א ומהר"ם דלהאי פירושא לא הי' להם אלא ביהכ"נ א' ובכל חצי שנה היה סותרין אותו ובנו אותו ומשנים בניינו מבי קייטא לבי סיתוא ומבי סיתוא לבי קייטא כפי הצורך. אלא דלכאורה לא משמע כן ברמ"א שם בהגהת השו"ע ואפי' לא רצו אלא לסתור רק מחיצה אחת להרחיבו נמי דינא הכי, משמע דלא ס"ל כהרא"ש הנ"ל אלא דתיוהא ממש בעי' אבל אחרי העיון נראה דאין מזה ראי' דהרמ"א פליג על הרא"ש דהרמ"א לא מיירי היכא דא"א לבנות בלא סתירה, ולא נחית אלא לאשמעי' דאפי' סתירת כותל א' נמי אסור והא דנקט להרחיבו אורחא דמילתא נקיט, וכן מוכח ממה דמציין שם מקור הדין ריי"ו וב"י בשם הרמב"ם, ובאמת בב"י וברמב"ם לא נזכר כלל בדבריו הך כדי להרחיבו והכי הו"ל לרמ"א לציין ואפי' לא רצו לסתור רק כותל א' ע"ז הו"ל לציין רמב"ם וריי"ו, ושוב הול"ל ואפי' להרחיבו נמי דינא הכי וע"ז הו"ל לציין ריי"ו, אע"כ דס"ל לרמ"א דאפושא פלוגתא לא מפשינן וכו"ע ס"ל כן. אבל היכא דא"א לבנות בלא סתירה, ובאופן דההכרח להרחיב את הבנין י"ל דכו"ע מודו דהו"ל כמו תיוהא, וראיתי שכ' כן גם מרן בתשו' כ"ס ע"ש, וכן מוכח מהטו"ז ס"ק ב' במעשה בעיר א' שהיו יהודים דרים חוץ לחומה, ואירע שנתיישבו תוך החומה וביהכ"נ היה חוץ לחומה וכ' ג"כ דאין לך תיוהא גדולה מזו, וכ' כן בפשיטות בלי שום ראי' ופקפוק ומן התימה איך לא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב הטו"ז לדבר ממה שמבואר ברמ"א שם במקומו דאפי' לא רצו לסתור רק מחיצה א' כדי להרחיבו נמי דינא הכי, אע"כ דאין ענין זל"ז ואין זה נסתר כלל מדברי הרמ"א, וכן כתב בפרימ"ג שם דאם א"א בלא"ה וביהכ"נ זו קטן מהכיל יש לצדד, אלא דמ"מ צלע"ג על הפרימ"ג דהא בס"ק שלפני זה הביא דברי המג"א בסי' קנ"ג אות ד' וכ' דליש אוסרים שם י"ל דכאן דיעבד הוי שביהכ"נ הראשון קטן להם וכדומה, דאז רשאין אח"כ

אפי' למכור הישנה עכ"ל, א"כ מיירי בשו"ע בכהא"ג, וע"ז כ' רמ"א הגה הנ"ל א"כ מוכח דס"ל להרמ"א דאפילו אם ביהכ"נ זו קטן מהכיל וצריכין להרחיבו נמי דינא הכי, גם מה שכ' הפרימ"ג דכן משמעות הרא"ש צע"ג איך הביא כן מהמשמעות, והא כן מפורש יוצא בדברי הרא"ש בהדי', ואולי משום דאינו מפורש בהרא"ש דצריכין להרחיבו משום שהוא קטן מהכיל, לא כ' כן אלא ממשמעות, אלא דמ"מ הא גופא קשי' מנ"ל להרא"ש לומר כן הא בש"ס לא איתפרש התירא אלא בחזר בי תיוהא וכ"פ רש"י דכותליו נטוים לפול, וראיתי שמע"כ הד"ג הרגיש ג"כ בהערה זו וכ' דמשמע לי' להרא"ש כן מדקאמר חזו בי' תיוהא ול"ק דאית בי' תיוהא משמע דאפי' חזי בי' איהו לחודא וכבר הקדימו בדיוק זה בתשו' מהרי"א סי' כ"ט וכן בהא דקאמר שם גבי בבא בן בוטא תיוהא חזי בי' משמע איהו לחודי' חזי בי' תיוהא אלא שכ' דתרי שנויי דש"ס פליגי אי בעי' שיהי' דוקא תיוהא ממש הניכר לכל העולם, ואנן קיי"ל לקולא, ולענ"ד נראה די"ל עוד דודאי אידך שינוי דשאני מלכותא דלא הרי זהו הוא תי' פשוט ומרווח יותר ממה דנימא דהוי חזי בי' תיוהא, מיהא כבר כתבתי לעיל בשם הפרימ"ג דלטעמי דצלויי מאי אהני לן דמלכותא לא הדרי בי' תינח לטעמא דפשיעותא אבל לטעמא דצלויי מאי איכא למימר דהא לא הו"ל דוכתי להקריב קרבנו:

וכתבתי דאתי' כמ"ד מקריבין אעפ"י שאין בית, מיהא זה תלי' בפלוגתא דתנאי, ובפלוגתת הרמב"ם והראב"ד שהבאתי לעיל וא"כ י"ל בזה פליגי הני תרי לישנא בגמ' ודו"ק:

אמנם מה שהקשה הד"ג עוד על הרא"ש במה שכתב וכן כל בנין שא"א לבנות בלא סתירה כגון להרחיב את הבנין כי הא דר"א חזי תיוהא בכנישתא דמתא מוחסי' וכו' מאי ראי' מייתי מהא דרב אשי דהא התם הוי תיוהא ממש, ואכתי מנ"ל דהרחבת הבנין נמי דינא הכי, הא בורכא הוא, דמה שכ' הרא"ש כי הא דר"א לא קאי אדלעיל אלא מילתא באפי נפשא הוא, מתחילה כ' הרא"ש וכן כל בנין שא"א לבנות בלא סתירה כגון להרחיב את הבנין, וזה סוף הענין ושוב מתחיל דיבור בפ"ע וציין הרא"ש כי הא דרב אשי, וז"פ וברור, ובמק"א כתבתי בזה פרפרת נאה עפ"י מה דאמרי' בפ"ק דשבת אמר רבא ב"מ אמר רחב"ג אשר כל עיר שגגותי' גבוהים מביהכ"נ לסוף חריבה ואמר רב תשי אנא עבדינא למתא מחסי' דלא חריבה. וכ' שם הרא"ש בשם ר"ח שציוה להגביה הביהכ"נ, ולפי"ז י"ל היינו תיוהא דחזי בי' רב אשי בכנישתא דמתא מחסי' כיון שהוצרכו להגביה הכתלים וחזי ר"א דהיסודות א"א להם להחזיק בנין גבוה כל כך משו"ה הוצרכו לסתור, והאי חזי בי' תיוהא דקאמר ע"ד ולבי ראה הרבה וגו' וחזי בי' הוא לשון מושאל, וא"כ

י"ל הא דקאמר הרא"ש להרחיב הבנין כי הא דרב אשי, אין כוונתו להביא ראי' מדברי רב אשי אלא ה"ק היכא דצריכין להרחיב את הבנין כי הא דרב אשי חזי בי' תיוהא וכו' בכהא"ג נמי שרי כנ"ל נכון, אבל הפשוט נ"ל כמו שכתבתי, עכ"פ יוצא לנו מזה דכל היכא דצריכין להרחיב את הבנין מחמת שהוא קטן מהכיל יש לנו עמודים גדולים לסמוך עליהם:

וכ"ז היכא דביהכ"נ של האנשים הוא קון מהכיל אבל היכא דמחמת זה לא הי' מן ההכרח להרחיבו, והרחבת הבנין אינו אלא מחמת העז"נ בזה נפלו ברברוותא וכבר איפלגו בזה גאוני בתראי לענין אי מותר לבנות על מקום ביהכ"נ של אנשים, עז"נ, וכבר הביא הד"ג בזה מקצת תשובות רבותינו האחרונים. ומ"ש דבתשו' דב"ח ח"ר או"ח סי' ג' מחמיר ובח"ב סי' י"ד מקיל שגם עז"נ יש לה קדושה ולא הוי הורדה מקדושה, לא דק בזה, דאדרבה המעיין שם יראה בהדי' שכ' להיפוך מזה, דלעשות מביהכ"נ דאנשים ביהכ"נ דנשים הוי הורדה מקדושה חמורה דאינו דוחה כבוד דביהכ"נ של אנשים כידוע לכל מבין בחוש, וגם יש הרבה דברים של דבר שבקדושה שקבועים דוקא בעא"כ ולא במח"כ וכו' ולכן בודאי אין משנים וכ"כ כמעט כל אחרונים וגם בדורותינו ראיתי כמה תשובות שאסור להוריד מעזא"נ לעז"נ וגם אנכי בעניותי מן המנוי וכו', ולא פלפלו רק באיזה אופן להתיר אבל לא ראיתי מאן דמתיר בלא מכירה א"ד שם, באופן שנפלאתי מאוד על מעכ"ת איך כתב בשם הדב"ח מהיפוך להיפוך, והנה בתשו' דב"ח הנ"ל הביא ראי' לזה מש"ס מגילה דף כ"ד ממה דאיתא התם אין מוכרים את של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו דר"מ א"ל א"כ אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה, ומבואר שם בפירש"י דה"ק רבנן אי איכא למיחוש בין רב למעט ה"כ איכא למיחוש משום ברוב עם הד"מ אפי' מעיר גדולה לקטנה ולא משכחת מכירת ביהכ"נ, אע"כ דלא חיישי' דכיון דשקל דמי ומעלה להו בקדושה מעולה כל דבר לוקח עביד, אלמא דלרבנן מתירין רק משום דבמכירה מעלה הדמים בקדושה מעולה אבל בלא מכירה הוי הורדה אפילו מעיר גדולה לעיר קטנה, וא"כ בשלא מכרו לכ"ע אסור לעשות מביהכ"נ דאנשים ביהכ"נ דנשים, לרבנן דקיי"ל כוותייהו, וסיים שם דדבר פשוט הוא ולא יכחישנו מי שיש בו ריח תורה, עכ"ל, ונוראות נפלאתי על מרן הקדוש בזה, דבאמת מבואר בסי' קנ"ג בטו"ז ס"ק ו' היפוך מזה דלרבנן דר"מ אין איסור בשל כרכים אלא במכרו בענין שלא יהי' אח"כ ביהכ"נ אבל אם יהי' ביהכ"נ מותר אפי' משל רבים ליחיד כרבנן דר"מ בפ' בה"ע דף כ"ד עכ"ל, וכן מבואר במג"א שם ס"ק כ"ו ת"ל ומיהא דעת הפוסקים משל רבים לשל יחיד שרי כל שאין מפקיעין קדושתה כמ"ש בהג"ה עכ"ל, הן אמת דראייתו מרמ"א צע"ג דרמ"א

לא כ' כן אלא בס"ת דבזה אין נפק"מ בקדושתה בין של יחיד לשל רבים ואין ראי' מזה לביהכ"נ וכבר הרגיש בפרימ"ג שם. אבל מ"מ המג"א כ' מיהת דלהלכתא משל רבים לשל יחיד שרי, ואיך כ' הדב"ח בפשיטות כל כך דלרבנן אסור משל יחיד לשל רבים, ואפי' מעיר גדולה לעיר קטנה:

שבתי וראיתי דגם דברי הטו"ז והמג"א צע"ג שכתבו כן בפשיטות ובאמת הוא פלוגתא בין רבותינו הראשונים שם, דדעת בעה"מ בר"פ בה"ע דלרבנן דקיי"ל כוותייהו מותר לעשות ביהכ"נ משל רבים לשל יחיד, אבל הראב"ד שם השיג על הבעה"מ, וכן הרמב"ן והרשב"א שם פליגו ע"ז וס"ל כמ"ש בתשו' דב"ח הנ"ל להוכיח כן מפירש"י, וכבר הרגיש גם בזה בפרימ"ג שם, וכן בתשו' בית שלמה סי' כ"ח, אבל מ"ש בזה הדב"ח דדבר פשוט הוא, הוא דבר תמוה מאוד כיון דהטו"ז והמג"א פסקו להיפוך וכן הוא שיטת הבעה"מ, איך דחה זה בשתי ידים, עכ"פ מיהת לשיטת רש"י והרמב"ן והרשב"א דס"ל משל רבים לשל יחיד אסור לשנויי אליבא דרבנן שפיר דן בתשו' דב"ח דכש"כ דאסור לשנות משל אנשים לשל נשים.

אמנם בתשו' בית שלמה סי' כ"ח ראיתי שכ' להיפוך וזה דאפי' אם נחליט שלא כדעת הבעה"מ והמג"א והטו"ז ונימא כשיטת הסוברים דלרבנן משל רבים לשל יחיד אסור זה דוקא לענין ביהכ"נ של יחיד דאין אומרים בה קדושה וברכו. אבל בעז"נ גם הנשים עונים קדושה וברכו, י"ל גם לדידהו מותר לשנות, ואף שי"ל דביהכ"נ של אנשים קדושתו חמורה דכל בי' עשרה שכינה שרי' מקרא דאלקים נצב בעדת אל, ונשים לאו בכלל עדה דהא אין מצטרפין לעשרה, מ"מ כיון דלכמה פוסקי' אף לביהכ"נ של יחיד מותר לשנותה, כש"כ לביהכ"נ של נשים לדידהו, א"כ י"ל אף להחולקין על בעה"מ מ"מ מודו דמותר לשנות לביהכ"נ של נשים דקדושתה חמורה מביהכ"נ של יחיד, ואפושי פלוגתא לא מפשינן אתו"ד. והנה מ"ש דאפושי פלוגתא לא מפשינן, לע"ד ליתא בזה די"ל הא בהא תלי' חיל בתר טעמא, ותו נראה דע"כ א"א לומר כן דהא אם נימא כשיטת החולקים על הבעה"מ, ע"כ צ"ל כפירש"י שם דהא דאמרו רבנן לדבריך אפי' מעיר גדולה לעיר קטנה נמי, דאיה"נ דלרבנן אינו מותר אלא במכירה משום דהדמים נכנסי' תחתי' בקדושה אבל היכא דנשאר ביהכ"נ איה"נ דאסור אפי' מעיר גדולה לעיר קטנה, ובזה ודאי איכא ק"ו לאסור מביהכ"נ של אנשים לשל נשים, וזה ברור, עכ"פ נמצינו למידין ממה שכתבנו דדין זה אי שרי לעשות מעזא"נ עזנ"ש תלי' באשלי רברבי ופלוגתא הוא בין רבותינו הראשוני', דלדעת רש"י והרמב"ן והרשב"א אסור:

ורואה אני לכאור' הדברים ק"ו השתא לענין הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה דאינו אלא משום מעלין בקודש ולא מורידין דילפי' לה מויקם משה את המשכן או ממחתות קרח, כ"ש לענין ל"ת דלא תעשון כן לי"א שהוא ל"ת גמור ל"מ לשיטת המבי"ט דס"ל ביהכ"נ יש בו קדושה מה"ת מקרא דוהשימותי את מקדשותיכם, אלא אפי' אם נימא כשיטת הר"ן דאין בו אלא קדושה מדרבנן, ואפי' לשיטת הרמב"ן דאינו אלא כמו תשמישי מצוה, דצריך לנהוג בו כבוד כל משך זמן המצוה. אבל קדושה אין בו אפילו מדרבנן כמבואר שיטתו בר"ן ר"פ בני העיר, מ"מ כיון דעכ"פ הוא בית בנוי לשם עבודת השי"ת יש בו ל"ת דלא תעשון כן לי"א, מדאורייתא, וזה מבואר בפרימ"ג סי' קנ"ג והובא גם בתשו' דב"ח ח"ר סי' ג' דאפי' אי תפלה דרבנן מ"מ מה"ת אסור להרוס דבר שנעשה להתועד בו לתפלה ולדברים שבקדושה יעו"ש א"כ י"ל דנהי דהיכא דהצורך להרחיב העזא"נ ס"ל להרא"ש ודעימי' דהוי כמאן דחזי בי' תיוהא, היינו היכא דהצורך להרחיב העזרת אנשים אבל להרוס ביהכ"נ אנשים משום הרחבת ביהכ"נ של נשים תלי' בשיטות הראשונים הנ"ל דס"ל דמקרי הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה, ומ"מ י"ל כיון דאין איסור נתיצה אלא דרך השחתה כמבואר ברמב"ם פ"ו מהלכות יסוה"ת ולא מקרי דרך השחתה אלא כשמתכוין להשחית ולאבד ולא לשום תיקון וכ"כ בתשו' ב"ש, ומביא מתשו' רמ"א סי' ק' אות י' ע"ש, דכל שעשה לשום תיקון דבר שבעולם אינו בכלל איסור אבידת השם, ואף דכמה פוסקים החמירו במחיקת השם דאף אם כוונתו לתקן אסור והוא שיטת הר"י אכסנדרי שהביא הרב"י בסי' רע"ו, מ"מ לענין נתיצות מזבח והיכל מבואר ברמב"ם שאינו אסור אלא דרך השחתה, וכן מבואר בהדי' במרדכי פ' בה"ע דמייתא ספרי מניין לנותץ אבן ממזבח ועזרה וכו' ולכך אסור לנתוץ דבר מביהכ"נ שדומה למקדש מעט וכו' ואם נתץ ע"מ לבנות שרי דנתיצה זו בנין מקרי, ע"ש, ולכאור' יש ראי' לזה מדל"ק הטעם דלא לסתור אינש בי' כנישתא משום ל"ת כן וגו', אבל אחרי העיון אין ראי' דהתם י"ל דמיירי באופן שיפקיעו קדושתו ע"י מכירה ויחול קדושתו על ביהכ"נ החדש, משו"ה איצטרך לטעמא דצלויי או לטעמא דפשיעותא, אבל מ"מ ראי' מיהת מהא דהשיא בבא בן בוטא עצה להורדס ולא פריך הש"ס והיכי עבד הכי והלא עבר על ל"ת כן, א"ו כיון שנתכוין להדר ולפאר מקום המקדש אינו בכלל לאו הנ"ל:

וראיתי בתשו' הרי"ם סי' ב' שמביא דברי המרדכי הנ"ל, וכתב כיון דטעמא הוא משום דנתיצה זו בנין מקרי א"כ י"ל כדמחלק בש"ס שבת דף ל"א ע"ב דסותר ע"מ לבנות במקומו חייב משא"כ ע"מ לבנות שלא במקומו ע"ש, ולר"ש צריך שיהי' הבנין יותר טוב מהראשון כמ"ש התוס' שם, וכה"ג אינו כקרא מקלקל ובכהא"ג כתב המרדכי שפיר

דהאי נתיצה בנין הוא כיון שיהי' הבנין יותר טוב, משא"כ כשלא יהי' יותר טוב חשוב מקלקל, ודבריו צ"ע אטו התם משום בונה הוא דמחייב בסותר ע"מ לבנות במקומו, הא על מלאכת סתירה אנו באנו לדון משום דכל המקלקלין פטורין וא"כ איך משכחת לה סותר שיהי' חייב משום אב מלאכה, וע"ז קאמר הש"ס שם דבסותר ע"מ לבנות במקומו ל"ה מקלקל ושפיר משכחת לה סותר בכהא"ג, אבל משום בונה לא מחייב לכו"ע אפי' בסותר ע"מ לבנות במקומו ואפי' אם הבנין השני יהי' יותר טוב, וא"כ לשיטתו לא משכחת לה דינו של המרדכי בשום צד, א"ו מש"כ המרדכי דנתיצה זו בנין מקרי, אינו אלא לשון מושאל ור"ל דאינו בכלל מה שכ' רחמנא לאסור נתיצת מזבח, וז"ב, ועוד בלא"ה אין לדמות זה לענין מלאכה בשבת ויו"ט דהתם טעמא משום מלאכת מחשבת וכל שאין התיקון במקומו הו"ל מלאכה שאצל"ג לר"ש, ומה"ט לר"י דמלאשצל"ג חייב באמת אין הצורך שיהי' התיקון במקומו דוקא, משא"כ לענין איסור נתיצה אבן מעזרה לא תלי' כלל אי מקרי מלאכה או לא, דדבר פשוט הוא דלענין זה אין חילוק אי נותץ אבן ע"י נכרי נמי עובר על ל"ת כן דהכא לא קפיד רחמנא על מלאכת הנתיצה אלא על גוף הענין שלא יהי' מנותץ ונהרס ביתו של מקום. ומה"ט צ"ע גם על מה דכ' שם בתשו' הרי"ם דלסתור ע"י נכרי תלי' בספיקא דש"ס גבי לאו דחסימה אי יש שליחות, וראי' ברורה מהאי דרשא דמייתי רש"י בפ' ראה מהספרי וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין מזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם לביה"מ שיחרב, אלמא דגרמא נמי איתא בכללא דלא תעשון, ועכ"פ כל שמתכוין להרוס ודאי פשוט דאין חילוק אם עשה ע"י עצמו או ע"י שלוחו, יהי' איך שיהי' עכ"פ מיהת אין לדמותו להך דשבת כלל, וא"כ לפי הנ"ל דלא שייך האיסור היכא דנעשה לשם תיקון, אין חילוק אם נעשה התיקון במקומו או לא, א"כ כאן נמי כיון דהכוונה אינו להרוס הביהכ"נ אלא אדרבה להרחיב הביהכ"נ כדי להרחיב העז"נ, נהי נמי שאין בעז"נ קדושה כמו בעזרת אנשים, מ"מ הוי מיהת הרחבת מקום שנעשה לעבודת השי"ת, וא"כ אין זה בכלל נתיצה, וכן העלה בתשו' ב"ש, וכש"כ לפימ"ש הד"ג שיהי' גם בביהכ"נ של אנשים רחבת ירים טפי דעתה המקום צר ודחוק באופן שבימים נוראים צריכין להתפלל במניינים אחרים, ועי"ז לא יאמר אדם צר לי המקום א"כ בודאי י"ל דהו"ל סותר ע"מ לבנות במקומו דאינו בגדר לאו דל"ת כן ובפרט דכפי הנראה קרוב לודאי דאפי' אם לא ירחיבו העז"נ, מ"מ כשיגיעו ימים טובים וימים נוראים בודאי לא יהי' אפשר לעכב את הנשים שלא יבואו לביהכ"נ, ולא יהי' אפשר להושיב שומר שם שלא יבואו יותר ממה שיכיל המקום עפ"י חוקי המדינה, ואפשר ששופטי העיר יעשו את תפקידם להפריעם מהתפלה וממילא

מובן שיתהוו מזה בלבול התפלה והעבודה, א"כ נראה פשוט דהתיקון של הרחבת עז"נ אית בי' נמי תיקון לביהכ"נ של אנשים, והו"ל כסותר ע"מ לבנות במקומו: אמנם מש"כ הד"ג שברצונם לעשות גאלעריא מג' צדדין שהוא נמשכת לתוך עזרת אנשים הנה כבר מצינו בזה פלוגתא בתשו' רבותינו האחרונים אי אויר ביהכ"נ דינו כביהכ"נ לענין הורדה מקדושה, ועי' מזה בתשו' דב"ח סי' ג' דס"ל אויר ביהכ"נ אינו בכלל תשמישי קדושה אלא בכלל תשמישי מצוה לכ"ע, ונהי דאסור להשתמש שם בדבר של חול היינו משום ביזוי מצוה, אבל הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה כגון לעשות מזה האויר עז"נ זה לא מיתסר עיי"ש שהאריך בזה, ובתשו' לק"ק בערעגסאס יע"א הארכתי בענין זה ונפלאתי על הראי' שהביא מרש"י ביומא דף כ"א, גם צלע"ג ממה דקי"ל בזבחים דף נ"ז דלמ"ד ביאה במקצת שמה ביאה, אסור לטמא להכניס ידיו לעזרה וחייב משום ביאת מקדש אע"ג דאינו אלא באויר העזרה, עיי' בשבועות דף י"ז בתוס' ד"ה תלה עצמו באויר עזרה מהו, וא"כ אי נימא דאויר עזרה דינו כעזרה א"כ לשיטת הראשונים דס"ל דלעשות מעזא"ר נת"ב הוי הורדה מקדושה כמו שביארתי לעיל דתלי' באשלי רברבי א"כ ה"נ יהי' אסור להמשיך הגאלעריא לתוך אויר של ביהכ"נ של אנשים. ותו מטעמא אחרינא היותר חמור יש למחות בכל תוקף ועת שלא למשוך הגאלעריא בכותל צפוני ודרומי דכן נבנו כל בתי כנסיות הקדושים הקדמונים בכל תפוצות ישראל, וחדשים מקרוב פרצו גדרן של ראשונים בזה משום הבטה בהפקר ניחא להו שיהי' לבם למטה ועיניהם למעלה, אלא שבהקהילות שלא הי' ביכולת המנהיגים למחות עשו המדריגות עבים והמחיצות גבוהים קצת, אבל אינו בכדי להעלות ארוכה דעדיין קלי הדעת אינם מעצומין עיניהם מלתור אחרי לבבם ואחרי עיניהם וילכו אחרי ההבל ויהבלו, ע"כ מנהג ישראל סבא בזה תורה הוא ואין לשנות, ומן הראוי למחות בזה עד מקום שהיד מגעת, וכ"ז בביהכ"נ שנבנה מחדש דלא שייכי הני טעמי דלעיל, אבל בביהכ"נ ישן שרוצין להרחיבו אדעתא דהכי כמו בנדון שלפנינו נהי דצדדנו לעיל להקל משום דכיון דעכ"פ נעשה לשם תיקון של עז"נ הו"ל כמו סותר ע"מ לבנות במקומו כ"ז היינו דוקא היכא דבנין העז"נ הוא כדת של תורה באופן שלא שייך בה חשש ודררא דאיסור, אבל בעשיית גאלעריא א"כ בנין גופא סתירה הוא, ושוב אית בי' חשש איסור דל"ת כן כיון דקלקולו של העז"נ בזה יתר על תיקונו ע"כ ישתדל הדר"ג ברוב חכמתו, ויתגבר בעת ותעצומות למחות ולא יתן רשות להמשיך הגאלעריא לתוך ביהכ"נ, ובאופן זה גם אנא מטינא ודרינא שיבא מהאי כשורא, והשם נזר בגבורה, אשר לו העת והמשרה יזכנו ליום בשורה, ונזכה לבנין בית הבחירה בקיבוץ נדחי ישראל בימינו במהרה, כאו"נ או"ה דושתה"ק בחיבה יתירה:

סימן כח

בימי המטמונים יתברך משוכן מעונים, בכל הענינים כבוד ידידי הרה"ג המפורסים ערוגת הבושם וכו' כקש"ת מו"ה שאול ראזענבערג נ"י האבדק"ק ראצפערט יע"א:

ע"ד הענין שהציע לפני במכתבו כי מנהיגי הקהל דעירו רוצים לשנות מקומות מושבות של ביהכ"נ דשם אשר נתחנכה עוז ע"י הקדושים מקאליב ומאוהעל זצוק"ל ונעשו המושבות עם שטענדערס כנהוג משנים קדמוניות, ועתה רוצים להשליך חוצה השטענדערס ולעשות ספסלים חדשים כמנהג בבתי כנסיות החדשים באמרם כי הביהכ"נ צר מהכיל את העם, וגם יהי' מזה הכנסה לביהכ"נ ממכירת המקומות שיתוספו, ובאמת בכל השנה לא אמר אדם מעולם צר לי המקום בביהכ"נ אדרבה הרבה מקומות ריקים מאין יושב רק בימים נוראים הביהכ"נ קטנה מהכיל, אבל בצד הביהכ"נ יש עזרה וביהמ"ד אשר יכולים להיות שם, ועיקר הטעם הוא ההכנסה שיהי' מהמקומות. והנה הד"ג אסר להם מחמת כמה טעמים, ה"א ההתחדשות אשר מקור מקומו טמא להתדמות לבתי העמים, הב' מחמת שעי"ז יהי' מוכרחים להרוס ולשבר השטענדערס ולשורפם וזה אסור מדינא אפי' בתלוש כמ"ש הח"ס ז"ל בתשו' ל"ב דלא כמשמע מפשטות המג"א בשם מהר"ם פאדוא, הג' מחמת שהחפץ של הביהכ"נ קנה מקומו וקרש שזכה להנתן בצפון וכו', וחוץ מזה יש כמה טעמים שלא לחדש. כי אם יתירו פרושים לחדש איזה ענין כיו"ב מי יודע וכו', רק לפי שאומרים שבכמה קהלות קדושות נעשה מעשה כיו"ב ואין פוצה פה ומצפצף, ומהרהרים אחר מעכ"ת שמחדש חומרות ע"כ רוצה הדר"ג להתיעץ במכת"ר וביקש ממני לחוות לו דעתי העני' בזה, אתו"ד, והנה הדר"ג כדאי לעצמו להורות לבני קהילתו ולבלתי סור מן המצוה אשר יורה אותם ימין ושמאל ואין לו מן הצורך להביא ממרחק לחמו, מ"מ הואיל ובענות צדקו דפק על פתחי פתחא זעירא, פקודתו אשמור לחוות דעי גם אני:

והנה דבר זה גלוי וידוע ונודע למשגב שכל בתי כנסיות הישינים רובם ככולם מקום מושבות שלהם עשוים עם שטענדערס ואינם מסודרים שורה אחר שורה, אלא שורה אחת על כל פני המזרח, ושורה אחרת על כל פני כותל הצפוני, ושורה אחת על כל פני הדרומי, ואח"כ שורה כי"ב סמוך להם. והגם דמבואר בנוב"י מהדו"ת סי' י"ח שאינו מוזכר בשום מקום בש"ס תמונת ביהכ"נ באיזה אופן שיהיו, מ"מ אין להעלות על הדעת שיהיו הקדמונים עוסקי' בבנין ביהכ"נ שהוא לנו מקדש מעט ולא יהיו מתייעצים בזקני העיר ובחכמיהם לקיים שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, והרי אנו רואים שכל בתי כנסיות הקדמונים סדר מקום המושבות הוא ע"ד הנ"ל מן הנמנע שלא יהי' זה עפ"י

פקודת חכמי הדור בפרט שכפי הנראה קביעות המקומות ועשייתן שורות שורות בלא שנועדערס הוא פשוט יותר והסדר כזה הוא נראה נכון ביותר וגם מחיר החומר והצורה שלהם נעשה בשכר מלאכה מועטת ממה שעולה מחירם של השטענדערס, וגם פשוט שאפשר להוסיף כמה וכמה ספסלי ומקומות לישיבה יותר ויותר על דרך זה, ואיך השתבשו כולם לעשות דוקא על אופן הנ"ל, וביותר תמוה, דהא באמת מבואר ברמב"ם פי"א מה' תפלה וכן הוא בטור או"ח סי' ק"כ וברמ"א שם, כיצד העם יושבין בבתי הכנסיות, הזקנים יושבין ופניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל וכל העם יושבין שורה לפני שורה ופני השורה אחורי שורה שלפני' עד שיהי' פני העם כלפי הקודש ופני הזקנים, יעוי' לשון הרמב"ם ולשון הרמ"א, ואיך העלימו הקדמונים עיניהם ממה דמבואר מזה סדר הישיבה, שלא כנהוג בבתי כנסיות הישנים שבזמננו, הן אמת שכ' הלבוש באו"ח סי' ק"נ וז"ל בימיהם הי' להם סדר כי יושיבו כל אחד מן הציבור לפי כבודו, ועכשיו קונים המקומות בדמים יקרים כ"א לפי עשרו ואין מקום לאותו סדר ע"כ לא כתבתי עכ"ל, מיהא עכ"פ לא היה להם לשנות מקום קביעות המושבות וסידורם ממה שמבואר ברמב"ם וטור. מכל זה מוכח בהדי' דמה שנתפשט המנהג בבתי כנסיות הישנים לעשות המקומות וסדר המושבות באופן הנ"ל דוקא, אינו באקראי בעלמא אלא בכוונה מדוייקת, והוא עפ"י מ"ש בנוב"י מהדו"ת סי' י"ח על ענין כיו"ב וז"ל וכל זה אמינא מצד הדין, אבל אני תמה למה יעשו כזה ואני חושב אולי יראו בהיכלי שרים או בבתים אחרים כזה ורוצים להדמות וכו' ואם הוא מטעם זה אני קורא ע"ז וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות ולכן טוב הדבר שלא לחדש דבר ממנהגים ישנים ובפרט בדור הזה וכו', ועי' בתשו' ח"ס או"ח סי' כ"ז שהביא דברי הנוב"י וכ' עליו דדבר גדול דיבר הנוב"י, ומסתמא ראו הקדמונים שבקביעות מקומות על סדר שורות שורות יש בזה התדמות לחוקת העמים, וע"ד שכתב רש"י בפסוק ולא תקום לך מצבה אשר שנא י"א, ואעפ"י שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה מאחר שעשאום אלו חק וכו', משו"ה המה ראו כן התבוננו כי מן הראוי לקבוע מקומות המושבות שבבית מקדש מעט, באופן זה שיהי' מוכח מתוכו שהוא בכוונה מיוחדת לבלתי התדמות לחוקותיהם וגדר גדול גדרו בדבר שראו שהדורות בעו"ה מתמעטין והולכין וחששו פן ברבות הימים ירצו לעשות התדמות גם בענינים אחרים יותר מכוערים, ולהפר בריתות בנכלי דתות חדשים לפגרים, כדרכו של היצה"ר היום אומר לו כך וכו' כאשר באמת בעו"ה אוי לעינים שכך רואות שבכל מקום שהתחילו לפרוץ קצת מנהגן של ראשונים, סוגי שושנים הולכים מדחי אל דחי עד כי בקהל רפאים ינוחו כ"ז ראו רבותינו הקדמונים ז"ל מרחוק, ע"כ עשו תיקון

גדול שיהיה סימן דמינכר שעיקר בנין ביהכ"נ הוא להיות בבחי' מקדש מעט, ומ"מ אותן בתי כנסיות שבכמה קהילות קדושות שמקומות מושבותיהם אינם על דרך זה, יש ללמד עליהם זכות שלא שתו לבם ע"ז, אבל ביהכ"נ שכבר נעשה ונבנה משנים קדמוניות עפ"י דעת קדושים, ובינת נבונים, אם ישנו את תפקידם, לעשות המקומות עפ"י הנהוג אצל המתחדשים כוונתם מוכח בהדי', ומחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם דלהתדמות הוא נעשה, ובודאי בדין הוא למחות עד מקום שידו מגעת:

והנה הד"ג אתו עלה עוד מחמת איסור נתיצה דאית בי' משום ל"ת כן לי"א ע"י שמוציאין משם השטענדערס והגם דמ"א ססי' קנ"ב כתב בשם מהר"ם פאדוא דלא שייך איסור זה אלא בתולש וסותר ממחובר ולא דבר המטלטל, כבר הרבה להשיב ולהשיג ע"ז מרן בתשו' ח"ס סי' ל"ב וסי' ל"ג, והנה אי משום הא לא ארי' דהא מבואר שם בח"ס דהיינו דוקא לשבור המטלטלין או לשורפן וע"ז קיים ראייתו מהש"ס מכות דף כ"ב דבשורף עצי הקדש אית בי' משום ל"ת, אבל להסר מביהכ"נ השטענדערס בזה מיירא המהר"ם פ' בזה ס"ל הנ"ל דאין בטלטולם מאתר לאתר נתיצה והריסה, והגם שיש לפקפק על ראיי' הח"ס בזה ממה שהעלה דהע"ה אה"ק מבית שמש לבית אובד אדום, ומשם לעיר דוד, ע"ש, דהא ודאי פשוט דל"ש לאו זה אלא בעושה דרך השחתה משא"כ התם, ואכתי בהאי דמהר"ם פ', וכמו כן בנדון שלנו שמוציא השטענדערס ממקום קביעותן לתשמישי קדושה, ולהניחם בארץ נשי' במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב להשתמש בהם לצורך ביהכ"נ בזה שפיר י"ל דאית בי' משום ל"ת כן מ"מ אין לנו ראי' לאיסור, ותו מ"ש הדר"ג עוד משום קרש שזכה להנתן בצפון לעולם בצפון ומייתא לה בשם מרן הגאון מהר"ם שי"ק וכן מבואר זה בכמה תשו' האחרונים בשם הירושלמי, מ"מ נראה דלפי מה דמבואר בשו"ע סי' קנ"ג הי' אפשר לשות עצה בזה להפקיע קדושת אותן העצים עפ"י זט"ה על העצים החדשים שיעשו מהם המקומות החדשים, וכיון שנפקע קדושתן ממילא אין בו משום לא תעשון, וגם לא משום קרש שזכה להנתן בצפון, מיהא לפי"מ שהחליט המג"א בסי' קנ"ג ס"ק י"ו לאסור של כרכים אפי' אם בנו להם ביהכ"נ אחרת משום דאין בידם להפקיע קדושתן, ואפי' לשיטת המ"ב דמייתא התם דהתיר אפי' בשל כרכים דמאי איכפת להו לרחוקי' באבנים כיון שיש להם ביהכ"נ אחרת, מ"מ הכא ל"ש זה די"ל מסתמא יש כמה אנשים דודאי איכפת להו וקפדי שלא תשתנה הביהכ"נ מתכונתה הראשונה, וכ"ש לשיטת המג"א הנ"ל, ועי' בתשו' מרן הח"ס סי' ל"א שהעלה להלכה כהמג"א, והנה תשובתו הנ"ל הוא סובבת על ביהכ"נ שבעיר סענטע, ומחשיב לה ביהכ"נ של כרכים, וכפי הנראה גם עירו של הדר"ג לא נופל ממנה ולא גרועה ממנה

ונחשב ג"כ לשל כרכים, וא"כ א"א לחלל קדושת הכלים ולהוציאם לחולין וממילא אית בי' נמי משום טעמי' הנ"ל:

ויותר מזה איכא למילף מתשו' ח"ס הנ"ל דלאו משום זכותם של אותן הכלים גרידא שזכו להיותם תשמישי קדושה צריכין אנו לדון בזה, אלא על קדושת ביהכ"נ בעצמו, ע"ש שכתב דאותו ביהכ"נ זכה להיות בימה שלה באמצע כמו קרש שזכה בדרום, וכו', א"כ ה"כ אותו ביהכ"נ כיון שכבר זכה להיות מבתי כנסיות השרידים אשר במדינתינו להיות עומד לנס, שכל מקומות מושבותיהם הם סדורים עפ"י מה שסדורים בבתי כנסיות הישנים שנבנו בעצת חכמי וגדולי הדור, בפרט כדרך שנסדרו בעת שנתחנך מאת קדושי עליון א"כ אינו בדין להפקיע מביהכ"נ זה זכות גדול ונשגב כזה, ובזה שוב לא שייך צד היתר הנ"ל שיש לצדד על הפקעת הזכות הזה מהכלים, דהא הביהכ"נ עצמו נשאר בקדושתי ושייך בי' טעם הנ"ל כיון שזכה בצפון, מה רב טוב הצפון במעשיהם של הקדמונים, וטובם גנוז בגווייהו, ובודאי לא אפון, כי אלופי קהל עדתו ישמעו ויאזינו, ויזכו לרב טוב הצפון, ותחזינה עיננו בימינו בקרוב קביעת בתי כנסיות שבחו"ל שעתידין לעלות ולהקבע בא"י בב"א:

סימן כט

שלו"ט לכבוד הרב הגדול החו"ב ומופלג בתוי"ר כש"ת מו"ה משה לינק נ"י דומ"ץ בק"ק פאפא יע"א. יקרת מכתב מעכ"ת הגיעני בזמנו, והייתי מעוכב מלהשיבו עד עתה כי לא הייתי בבית כמה שבועות הרחקתי נדוד במקום הרחצה, להנפש מצבא עבודתי, ושבוע העברה שבתי בעזה"י לשלום והייתי עצור בחדר המטות, ברוך רופאי חולים ית"ש אשר עד כה עזרני, ברחמים וברוב חסדיו אל יטשני ואל יעזבנו נס"ו, כ"ז הגדיל עלי עכב מלהשיבו עד כה, ועם מעכ"ת הסליחה:

וע"ד אשר הציע לפני, מעכ"ת אודות ביהכ"נ שבקהלתכם אשר מיום הוסדה, הבימה עומדת ממש סמוך לארה"ק, והש"ץ מתפלל גם כן על הבימה, ועתה יש מבוא ושעת הכושר לתקן כי הרה"ק אמר לו שהוא מוכן לעשות לתקן באיזה אופן דאפשר רק בתנאי אם יסכימו הגדולים שלאחר התיקון באופן זה יהי' הביהכ"נ כשר לדורות עולם בלי פקפוק, והנה לפי דברי מעכ"ת א"א להעמיד הבימה באמצע ביהכ"נ ממש בשום אופן, אבל אפשר להעמיד הבימה למטה כ"כ עד שאפשר להעמיד בין הבימה לארה"ק שורה אחת מקומות למושבות, ועוד ישאר מקום הילוך בין המקומות ובין המעלות לארה"ק, וגם יעשו עד"ז עמוד לש"ץ בצד ימין של ארה"ק כמנהג בביהכ"נ, אבל יש לפניהם

עוד דרך אחרת אם לא יסכימו רוב דעות רק להוריד הבימה למטה והש"ץ יתפלל על הבימה, כמקדמת דנא, ואז לא יעשו מקומות למושבות וישאר כל המקום בין הבימה לארה"ק ריקן רק להילוך, מעכ"ת פ"מ נפשו בשאלתו איזה דרך ישכון אור ופי הנה אחרי העיון נראה פשוט וברור דדרך השני הוא חושך ולא אור, ואם לא יתקנו כלום רק שיהי' מקום להילוך בין הבימה לאה"ק, הו"ל טירחא בכדי ולא הועילו בזה כלום, כי כל הטעמים המבוארים בתשו' מחולת המחניים, על הא דכתב רמ"א באו"ח סי' ק"נ שצריך לעשות הבימה באמצע ביהכ"נ, ומרן בתשו' ח"ס או"ח סי' כ"ח האריך בטעמו של דבר, ובתשו' מחולת המחניים הנ"ל הפליא בנועמי מגדיו לאסברה לה הדק היטב, וכל הטעמים כולם במקומם עומדים אם לא יתקנו כלום רק שיהי' מקום פנוי קצת בין ארה"ק להבימה, ובפרט אם מקום העמידה לש"ץ עדיין נשאר על מכונו הראשון למעלה על הבימה, ובפרט לפי מה שהאריך מורי הגאון בכ"ס סימן י"ט בגודל החיוב שיהי' הש"ץ עומד במקום נמוך דוקא ולא במקום גבוה וכמנהג בכל בתי כנסיות ישראל הכשרים, ולאפוקי מאותן המתחדשים הולכי קדומה, שהש"ץ עומד בכ"מ על הבימה, ואגב אמינא ליישב הא דדקדק בכ"ס על מה שאמרו ז"ל שם בברכות דף אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא יעמוד במקום נמוך ויתפלל שנאמ' ממעמקים קראתיך ד' מפני מה אמרו רבנן בכפילא ע"ש, ולענ"ד נראה פשוט דאי לא הוי תני אלא אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל הו"א אפי' לעיכובא נמי וכהא דאשכחן הנצרך לנקביו אל יתפלל דהוי נמי לעיכובא, משו"ה הוצרך לומר אלא יעמוד במקום נמוך לאורויי דדוקא אם אפשר לו לעמוד במקום נמוך, ועפי"ז ניחא מאוד להבין לשון השגת הראב"ד בפ"ה מה' תפלה על מה שכ' הרמב"ם ה"ז שם לא יעמוד במקום גבוה שלשה טפחים או יותר ויתפלל וכו', וכ' שם הראב"ד א"א ובכלל זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל, והנה לא אתפריש כוונתו בזה מה בא להוסיף על הרמב"ם, ועיי"ש בכ"מ ועי' מה שהאריך בזה מורי הגאון בכ"ס, ולפימ"ש הדבר פשוט ונכון מאוד משום דבש"ס קתני אלא יעמוד במקום נמוך והיינו לכוונה הנ"ל שכתבתי, אבל הרמב"ם לא נקט אלא לא יעמוד במקום גבוה והו"א דאפילו לעיכובא משו"ה כתב הראב"ד דבכלל זה דוקא אם יכול לירד ולאפוקי דאם א"א בלא"ה אינו מעכב, ואכמ"ל עוד ודו"ק:

ונראה דמשו"ה קתני אל יעמוד אדם במקום גבוה וכו' ולכאור' הול"ל אין עומדין במקום גבוה להתפלל כהאי דתנן אין עומדין להתפלל ולהנ"ל י"ל דוקא ביחיד הוא דלא הוי איסור אלא לכתחילה אבל ברבים אפי' לעיכוב נמי אין ש"ץ עובר לפני התיבה אם הוא במקום גבוה והיינו דקתני אל יעמוד אדם וכו' וכו' דבאדם יחידי הוא דלא יעמוד במקום

גבוה אלא יעמוד במקום נמוך רק לכתחילה דוקא, אבל בציבור אפי' אם אין לו לעמוד במקום נמוך נמי אינו עובר לפני התיבה במקום גבוה כנ"ל ועכ"פ לא לחנם נתפשט כבר הידיעה בכל תפוצות ישראל, דעמידת הש"ץ הוא סימן מובהק לציין מקהילות העדה אם היא מאוהבי חדשות הולכי אורחות תחילתם מישור וסופם קוצים ודרדרים ושאול צעדיהם יתמוכו, או אם הוא ממקהלות ישראל מאליפות מרובבות, אשר אדניהם על עמודי רבותינו מבעלי השו"ע מחוטבות, דכבר כ' רחמנא לא מרובכם וכו' כי אתם המעט ופי' רז"ל שאתם ממעטים לעצמכם, ע"כ אם הכל נשאר על מכונו הראשון רק הא מילתא לחודא שמעמידים הבימה קצת לאחור הו"ל טירחא בכדי, אבל אם ישתדלו להרחיק עכ"פ הבימה באופן שיעשו בין ארה"ק להבימה מקומות למושבות וישאר עוד מקום פנוי להילוך שם, וגם יורידו העמוד למטה לימין הארה"ק באופן שיהי' הש"ץ יורד לפני התיבה כמבואר באו"ח סי' צ' ואז אפי' אם אי אפשר להוריד הבימה כ"כ שתהי' עומדת באמצע הביה"כ ממש, עכ"פ תהיה הביה"כ מצויינת ככל בתי כנסיות של היראים אשר נכבדות מדובר בם במאמר נעים זמירות ישראל אוהב השם שערי ציון מכל משכנות יעקב, ובלי שום פקפוק כלל וכל המתאמץ לתקן תיקון זה בעירו זכות הרבים תלוי בו, ויזכה להציב לו יד ושם טוב כמאה"כ ומצדיקי הרבים ככוכבים למ"ו דברי הדושו"ט וש"ת:

סימן ל

הנותן בים דרך, ובמים עזים נתיבה, יחוק בספרן של צדיקים בכתיבה וחתימה טובה, את מע"כ ידידי הה"ג הצדיק וכו' מו"ה אברהם יהושע פריינד שליט"א האבדק"ק אונטערדאם ונאסאד יע"א:

יקרת מכתבו הגיעני לנכון וע"ד בניין ביה"כ בק"ק נאסאד שבנו אותו בשינוי ממנהג בתי כנסיות הקדמונים במה שהבניין בולט מהצדדים, ואומרים שהיא כתמונת בתי טפלתם ר"ל, ואף גם זאת שעשו למעלה גזוזטרא שקורין גאלעריא סביב מבפנים עד כותל המזרחי, והוא שלא כמנהג ב"כ הישינים שהי' המנהג לעשות העזרת נשים בכותל המערבי של ביהכ"נ ומעכ"ת הזהירם שלא ישנו ח"ו בשום דבר ולא הטו אוזן והנה בנין הגזוזטרא הנ"ל שקורין גאלעריא כראה ברור שבודאי לכתחילה ראוי להשתדל בכל תוקף עת ותעצומות שיבנו ביהכ"נ בלי גאלעריא כמו שהי' בכל בתי כנסיות הקדמוניות בכל תפוצות ישראל וחדשים מקרוב באו, ופרצו בזה גדרן של הראשונים כדי שיהי' לבם למטה ועיניהם למעלה כדרך שהיא בבתי תיאטריאות וקרקסיאות אלא שבקהילות

היראים במקום שלא הי' ביכלתם לעשות בע"א עשו תיקון קצת במה שעשו המחיצות גבוהות קצת, ומ"מ אינו בכדי להעלות ארוכה לגמרי דעדיין קלי הדעת אינם מעצימים עיניהם מראות ברע והבטה בהפקירא ניחא להו, ועיי' בסוכה דף כ"א דאפי' בביהמ"ק שהכל בכתב מיד השם עלי השכיל מ"מ טרחו עד דאשכחו קרא ודרשו לעשות תיקון גדול שלא יבואו לידי קלות ראש, ואין להשתבש להביא ראי' להיתר ממה דאיתא שם התקינו שיהי' נשים למעלה ואנשים למטה, דזה קאי אמה דאיתא התם שתיקנו להיות נשים מבחוץ ואנשים מבפנים וע"ז הוסיפו לתקן אח"כ שיהי' מוסיף על תיקון ראשון ג"כ שהנשים למעלה ואנשים למטה, אבל לא שיהי' כולם בחלל א', ע"כ מנהג ישראל סבא תורה היא וכל המשנה ידו על התחתונה, וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה עתיד ליתן את הדין, ומ"מ לענין איסור לכנס לשם אם כבר נבנה עם גאלעריא נראה דאינו בכלל מה דאסרו רבותינו גדולי הדור שלפנינו בפסק ב"ד באסיפה שבמיהאלוויטץ לכנוס לביהכ"נ שנבנה להתדמות להם כגון במגדל בראשם או בימה שאינו באמצע ביה"כ, ואף שמעכ"ת כתב שמלשון מרן הג"ה"ק בעל דב"ח זי"ע הכתוב שם משמע דאין לשנות בשום דבר, וכן משמע מלשונו בתשו' י"ח בח"ב ומשמעותא דאף בדיעבד אסור לכנוס מ"מ י"ל דאין כוונתו אלא במידי שהאיסור היא מצד שהוא דמיון לתמונת בית טפלתם ומשום לתא דהא אסור אפי' בדיעבד, וגאלעריא אינו בכלל זה, דבבית טפלתם לא נעשה גאלעריא בשום דוכתא כפי שהוגד לי ואם לא נאמר כן לא הנחת בית תפלה לרובא דרובא קהילות היראים במדינתינו ביה"כ שלהם עם גאלעריא, וכמה וכמה רבנים גדולים החתומים בפסק ב"ד הנ"ל בתי כנסיות שבקהילתם היו עם גאלעריא ע"כ נראה שאין לאסור מלהתפלל בדיעבד בביה"כ כזו אם עכ"פ המחיצות גבוהות באופן שאין לחוש להבטה בהפקר:

אבל מה שהבנין בולט באמצע אם אמת נכון הדבר שהוא כתמוכת בית טפלתם כאשר כ' מעכ"ת וגם לדידי הגד הוגד כן בודאי חיובא רמיא לתקן כי זה בודאי נכלל במשמעות דברי קדשו של הד"ח הנ"ל במה שאסר אפי' אם רק במקצת יש לו דמיון לתמונת ב"ט שלהם, וראי' נ"ל ממש"כ הרמב"ם במניין המצוות ל"ת י"ג דאסור לנטוע עץ במקדש או אצל המזבח ליופי לפי שכך היו עושין עובדי ע"ז לנטוע בבית עבודתם, ועיי' בנימוקי הרמב"ן עה"ת דאסור לנטוע על פתחי בית אלקי' וכו', ואסר אותה הכי בעבור שהיא מנהג שלהם והובא בתשו' מהר"ם שי"ק ח' או"ח סי' ס"ז ובהגהות מרן הגרע"א בשו"ע או"ח סי' ק"כ הביא בשם תשו' מהרד"ע לאסור לנטע אילנות בחצר ביה"כ, ובתשו' מהר"ם שי"ק סי' ס"ט הוסיף דאפי' השהיה בלי לעקור היא בכלל האיסור דומי'

דהמקיים כלאים עיי"ש, א"כ הדברים ק"ו, אם הנטיעה של אילנות שאינו מגוף הבניין אסור לפי שכך היא מנהגם כש"כ אם הבניין בעצמו יש לו דמיון כתמונת בית טפלותם ועפ"י הנ"ל גם השהייה בלי תיקון אסור, ועיין נודב"י מהדו"ת חאו"ח סי' י"ח ודו"ק, ע"כ ברור שחוב קדוש היא על כבוד האקרו"ט לתקן את המעווה במוקדם האפשרים ובטוח אני בתום וביושר אנשי לבב דק"ק נאסאד שיתנו אוזן קשבת לקולן של סופרים, ובזכות זה יושב תהלות ישראל ית"ש, יקשיב בקולם תפילתם בימים הק' הבעל"ט ויכתבו לחיים טובים בספר בתוך כל צדיקי ישראל כעתירת לונ"פ אוה"כ דושו"ט ושתה"ק בלונ"ח ע"ע:

סימן לא

שלומים מרובים. כטל ורביבים, משכילים יזהירו כזהר הרקיע, ומצדיקי הרבים כככבים. כולם ברורים, כולם אהובים, גודרי גדר ועומדים בפרץ. נגד שועלים קטנים מחבלים ומחריבים כיתד במקום נאמן וכראי מולק כלבים ה"ה חסידים ואנשי מעשה, יראי השם מרבים בקלויז רבתי בק"ק פרעמישלא יע"א. מכתב יקרת מעכ"ת לנכון היגיעני, לענה הרוני ומרורים השביעני, בהעלות על לבי עד כמה שחה לעפר נפשינו, דבקה לארץ בטננו. עד כי העיר רבתי בדיעות כמו עירכם המעוטרה הגיע לשאול נפשם, בהענין אשר האותיות שאלוני, לחוות דעתי גם אני, השי"ת ירחם על שארית צאן מרעיתו ומאשפות דלותני, ירוממנו, על הר מרום מאויינו, במהרה בימינו:

א"ס. ע"ד אשר בעירכם זה כמה שנים בנו להם הנאורים בית תפילה שקורין טעמפעל, ככל חוקות הטעמפלען הנמצאים בערי אשכנז אשר הבימה איננה באמצע הבית רק למעלה אצל הכותל ועתה מפני שצר להם המקום ורצו להוסיף על הבנין סתרו הכותל האמצעית אשר אצלה הי' הבימה ובנו אותה להלאה איזהו אמות להרחיב מקום אהליהם, (כטעם איש לאהליך ישראל) ועי"ז ממילא נשארה הבימה באמצע הבית וביתר הנהגות עודנו הוא ככל חוקות הטעמפעל כמקדם, דהיינו, החזן הוא לבוש בכובע מרובע כמשפט הקאנטור וכמו הכומרים ומכנף בניגוני הקאהר ומחליף הנקודות בלשון הלועזים וגם אין קורין לס"ת בשם ישראל רק השמש מחלק נומערן לכל א' קודם התפלה והקורא קורא א' ב' ג', וגם עושין החופה בטועמפעל הכל כחוקותיהם והמס"ך אומר לפני הזוג טרויאונגסרעדע, וגם שינוי מקום הנהוג בעירכם בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות מימי קדם אשר גאוני העיר תמיד התפללו לרוח מזרחית הנהוג שם בביהכ"נ וביהמ"ד, והם אומרים עפ"י הקאמפאס המזרח אינו מכוון בביהכ"נ וכבר צווח על זה הגאון מהריצ"ש ז"ל על אשר העיזו פניהם לשנות המזרח, והנה עד כה הי' הטעמפעל

הלז מוחזק בלב כל איש אשר מאמין בתורת משה למקום פריצים, ונזהרו מלכנוס שמה אף בדרך ארעי מפני גודל איסור הח' שנתנו הקדמונים בזה ועתה בא רב א' אשר חכמת המאטורא הולמתו ואמר בפה מלא לפני כל עם ועדה כי כבר יצא הבית הזה מתורת טעמפעל והוא כשאר ביהכ"נ שבעיר לכל דבר שבקדושה ורבים מהמון עם יתנו אומן לדבריו, ונכנסין להתפלל שמה, ומעתה מעכ"ת שואלים אם בזה אשר הרחיבו מקום הטעמפעל ונשארה הבימה באמצע הוכשר הטועמפעל ונתקדש בקדושת ביהכ"נ ע"י שינוי כזה, את"ד מעכ"ת. ואומר אני דדבר פשוט וברור הוא אפילו לא הי' נשאר בזה הבית שום ריעותא, אלא שמתחילה היה בנוי כחוקת הטעמפעל, והנהגתו היה כמשפט קאהר שיל אפילו נשתנה אחר כך למעליותא מ"מ עדיין אריה דאיסורא רבוע עליו כמקדם. ומנא אמינא לה, מהא דמבואר בסוף מנחות כהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו בביהמ"ק, ובע"ז דף נ"ב ע"ב מסקי' בגמרא דאפילו למ"ד בית חוניו לאו בית ע"ז הוא מ"מ אפי' כלים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו בהם במקדש ויליף לה מכלים שהזניח המלך אחז במעלו שגנזום והקדישו אחרים תחתיהם, וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מה' ביאת מקדש הי"ד וז"ל מי שעבר ועשה בית חוץ למקדש להקריב בו קרבן לשם, אינו כבית ע"ז ואעפי"כ כל כהן ששימש בבית כזה, לא ישמש במקדש לעולם, וכן כלים שנשתמשו בהם שם לא ישתמשו בהן במקדש לעולם אלא יגנזו, והנה דבר פשוט וברור דהני טעמפלען וקאהר שילען גריעי הרבה מבית חוניו דהא תנא דמתני' סוף מנחות הנ"ל ס"ל דבית חוניו לאו בית מע"ז היא אלא דאסור משום דנעשה להקריב שם שחוטי חוץ דאסור משום ב' לאוין ובטעמפלען הנ"ל לפימ"ש שרגילין לעשות הן מצד הבנין בעצמו, והן המלבושים של המתפללין, וכן הכריעות והנגונים כולן עושין להתדמות לאוה"ע וכבר מבואר ברמב"ם בפי"א מה' ע"ז שעוברין בזה על כמה לאוין וכבר האריך בספר מחולת המחנים, וכן בס' הר תבור לבאר כל זה, וא"כ פשוט דבודאי הני קאהר-שילען גריע מבית חוניו הנ"ל, וכיון דקיי"ל באו"ח סי' קנ"ג דביהכ"נ דומה לענין זה לביהמ"ק שהדברים שאסורים שם אסורין גם בביהכ"נ א"כ פשוט וברור דכל הכלים ששימשו בהם בקאהרשיל אסורין להשתמש בהן בבתי כנסיות וכש"כ הבית בעצמו שנבנה באיסור, וכבר נקרא עליו שם טעמפעל ותו כיון שנעבדה בו עבירה, והמג"א שם פליג עלי' משום דבחולין דף קט"ו מוכח דאינו אסור אלא לגבוה מדאיצטרך קרא למעט רובע ונרבע וכו', ועיין בחי' ח"ס לפ' לוה"ג דמיישב דברי הלבוש דדבר שמתחילת הווייתו עד סופו נעבדה בו עבירה גרע טפי, וגדולה מזו קיימ"ל באו"ח סי' שכ"ה דקבר וארון שנעשה בשבת לא יקבר בו עולמות, וכ' שם הטו"ז בשם הר"ן הטעם דגנאי היא למת להקבר בקבר שחיללו

שבת בחפירתו כש"כ וק"ו ב"ב של ק"ו דגנאי היא לשפוך שיח בבית אשר אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יענה בבוניו כי נעשה להתדמות לבתי אוה"ע ועברו על כמה לאוין וכ"ז במצוה בעלמא אבל בעניני ביהכ"נ שהיא מקדש מעט וכדקיי"ל באו"ח סי' קנ"ג הנ"ל דכל הדברים שפסולין לגבוה פסולין לביהכ"נ א"כ גם להמג"א הנ"ל אסור כל שנעבדה בו עבירה וכש"כ לבית שנקרא עליו שם קאהרשיל דבר ברור היא דגרע מבית חוניו ומהיי"ט פסק בתשו' מהר"ם שי"ק חיור"ד סי' י"ט דש"ץ ששימש אצלם בקאהרשיל אפילו אם עשה כן מחמת דוחק פרנסה שלא הי' יכול לפרנס את עצמו באופן אחר, אפ"ה אסור לשמש אצלינו משום דמאוס לגבוה עיי"ש, וכל זה היינו צריכין אלו הי' חוזרין בתשובה לשנות מקום הבימה ולהנהיג כל המנהגים דנהגו בביהכ"נ ובתי מדרשיות כפי מה שקבלנו מאבותינו ורבותינו ז"ל אבל כיון דעדיין עומדים במרדם בשאר ענינים וככל הא דכתב ומפורש במכתב מעכ"ת כמובא לעיל א"כ אין אנו צריכין לכל הנ"ל דבלא"ה פשוט וברור דאסור להתפלל שם, דקשר רשעים אינו מן המנין והם אומרים קדיש וקדושה והוי לי' כאומרים ביחידות וכל הנכנס לשם הו"ל מסייע ידי עוברי עבירה, וכ"כ השבו"י ח"א סי' קמ"ה דכל עבירות שנעשו בפרהסיא יש לחוש שאחרים ילמדו מזה ויעשו כמותם לזה מקרי מגדר מילתא, דאל"כ יהיה הדבר כאלו הותר יעויי"ש, וממילא מובן דהוא בכלל ארור אשר לא יקום את דברי התורה, שמבואר ברמב"ן בשם הירושלמי במס' סוטה אשר לא יקום וכי יש תורה נופלת ארשב"י זה החזן, רשב"ח אומר זה ב"ד של מטה יעויי"ש, ומבואר ברמב"ן שם דקאי על הב"ד שמחוייבין לגדור גדר ולעשות סיג לתורה בפני הפריצים ובמאי דקמן שני דרשות הירושלמי הנ"ל יחדיו יהיו תמים ואפי' לכנוס לשם מבלי להתפלל נמי איסור גמור וצריך להרחיק מהם כמו מן שור מועד בתקופת תמוז ודבר זה כתיב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים ונשנה במשנה ונתבאר בש"ס, כתוב בתורה סורו כא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה פן תספר וכו', ושנוי בנביאים דכתיב בהתחברך עם רשע, פרץ השם את מעשיך, ומשולש בכתובים דכתיב כל באיה לא ישובין וכו' אל תקרב אל פתח ביתה, ותנן אל תתחבר לרשע ואמרו רז"ל בשבת דף קט"ז שאפי' אדם רודף אחריו מוטב לכנוס לבית ע"ז ולא לבתיהם של אלו שהללו מכירין וכופרין וכו', והנה גם במדינתינו יש ביהכ"נ כזה בעיר פעסט ברחוב ראמבאך ונקרא ראמבאכשיל והיא בנוי' כצורת בתי כנסיות הנהוגות בבני ישראל היראים כמשנים קדמוניות אבל בקרבו הושם ארבה כי מתנהגים במקצת מנהגים של כת המתחדשים וכבר נודע ונתפרסם בשער בת רבים ואפי' תינוקות של בית רבן יודעין אשר כל מי שיראת השי"ת נוגע בלבו עוד לא נסה הצג כף רגלו על

מפתן הבית הזה כי הנסיון ג"כ יעיד כי כמוהם יהיו כל המתקרבים עמהם, ע"כ אחי היו לבני חיל חזקו ואמצו, ואזרו חיל כגבור חלציכם ולא תגורו מפני איש רהב אשר חכמת המאטורא הולמתו ובקל קרנא משרוקותא הכריזו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כי הנועמפעל הנ"ל תוקף האיסור לכנוס בו עדיין רובץ עליו כמקדמת דנא, וכל איש שורר בביתו חיובא רמי' עליו להזהיר את בניו וב"ב לבל יהינו לדרוך על אסקופת הבית הנ"ל כי בעומקי שאול קרואיהם ולא ישגו ארחות חיים ולשומעים יונעם ועליהם תבא ברכת טוב עד תאות גבעות עולם כי ירחם השי"ת ושבו בנים לגבולם ומלאה הארץ דעה את השם מקטנים עד גדולים ונעבדהו ביראה כשנים קדמוניות, וכימי עולם:

סימן לב

בענין אבנים הקבועים בכותל לענין נט"י (א) באו"ח סי' קנ"ט ס"ז כ' רמ"א בשם אגודה דאין ליטול ידיו מאותן אבנים הקבועים לכותל ועשה להם בית קיבול וברזא, אבל אם היו כלים תחילה וחיברם לכותל נוטלין ממנו, ועיי"ש בטו"ז שהביא דברי האגודה שלמד זה מהא דבעי רב יוסף בב"ב דף ס"ז ע"ב לענין הכשר זקנים חישב להדיח בהן האיצטרובל מהו עיי"ש, וסליק בתיקו ומזה למד דאין ליטול מים לאכילה מאותן אבנים שיש להם בית קיבול ונקבעו בכותל, והקשה הטו"ז אמאי פסק האגודה להחמיר בנט"י כיון שנשאר בתיקו בגמרא אי הוי כמחובר או לא וכל ספק נט"י אזלי' לקולא, כדאיתא במתניתן פ"ב דידים, תו הקשה על הרמ"א דהא ע"כ מאן דמחלק בין חול"ק או קבעו ולב"ח ע"כ פסק דלא כריא דדף עיי"ש אלא כרבנן דמטמאין בין חול"ק או קול"ח, ואמרינן התם בש"ס דאפי' לרבנן דס"ל שהוא כתלוש מ"מ לענין שאובין דרבנן הקילו ועשאוהו כמחובר היכא דקולב"ח כש"כ דלא נעשהו כמחובר בנט"י דרבנן כיון דמדינא הוא כתלוש, והוא באמת קושי' חמורה עיי"ש, והנלענ"ד בס"ד ליישב קושיית הטו"ז שפיר, עיין היטב בש"ס ביב הנ"ל, דמייתא הגמרא תחילה פלוגתא דר"א ורבנן במוכר את הבית מכר את המכתשת החקוקה אבל לא את הקבועה ופי' רשב"ם החקוקה היינו שקבעה ולבסוף חקקו, והקבועה היינו שחול"ק, ור"א פליג וס"ל כל המחובר לקרקע ה"ז כקרקע ופי' רשב"ם דאמכתשת הקבועה פליג, והתוס' ס"ל דרבנן לא מחלקי בין קול"ח או חול"ק, אלא מכתשת חקוקה היינו מחובר מעיקרו עיי"ש ושוב מייתי הגמרא ברייתא דת"ר צינור שחול"ק פוסל את המקוה, קולב"ח אינו פוסל את המקוה ומקשינן עלה מני לא ר"א ולא רבנן, ושוב שו"ט בגמרא הי ר"א והי רבנן דאמרת דברייתא דצינור לא אתי' כוותייהו עד דמייתי מחלוקת ר"א ורבנן דדף של נחתימון וקבעו בכותל ר"א

מטהר וחכמים מטמאין, ולא מחלקי כלל בין חול"ק ובין קולב"ח, ומשני לעולם רבנן ושאני שאיבה דרבנן הקילו בקול"ח, והכה לכאורה יפלא לפי' הרשב"ם הנ"ל דרבנן דבית מחלקי בהדיא בין קולב"ח וחול"ק, א"כ מאי לן כל הטורח הזה למיהדר אאנשי דעלמא לאוקמי ברייתא דצינור כוותייהו, הלא רבנן דמכתשת קמחלקי כן בהדיא, ועיי"ש ברשב"ם שהרגיש קצת ול"ג לא רבנן, אבל האמת יורה דרכו דלא נחית הגמרא לאשכוחי תנא דס"ל כברייתא דצינור, דידע שפיר דרבנן דמכתשת מחלקי כן בהדיא, אלא משום דהגמרא פריך דעכ"ח הברייתא דלא כהלכתא משום דאתיא דלא כר"א ודלא כרבנן ועל זה מהדר הגמרא למצוא מאן איהו ר"א ורבנן דקאמרת ולא הו"מ למימר דאיה"נ דאיתא דלא כר"א ורבנן אלא כרבנן דמכתשת דבזה לא הוי משני מידי עד דמשני במסקנא דכרבנן דדף נמי מצי אתיא ברייתא דצינור ושאני שאיבה דרבנן משו"ה עשאוהו לקולא כמחובר בקול"ח, אבל ודאי רבנן דמכתשת מדינא מחלקי בין קול"ח וחול"ק, ואי מוקמינן לברייתא דצינור כרבנן דמכתשת אינו מן הצורך לטעמא דבשאובין דרבנן הקילו, אלא מדינא חשב קול"ח כמחובר, ולפי"ז יפה כ' הרמ"א לחלק בין קול"ח או חוכ"ק כרבנן דהתם ומתורץ קושיית הטו"ז, והא דפסק הרמ"א כהני רבנן ולא כרבנן דדף דסבירא להו דמדינא אפי' קול"ח כתלוש יתבאר בדברינו בסמוך:

והנה בתר האי שנוי' בעי רב יוסף חישב להדיח את האיצטרוביל מהו אליבא דר"א דאמר כל המחובר לקרקע כקרקע לא תיבעי לך כי קבעי לך אליבא דרבנן פי' רשב"ם דהה"ד אליבא דרבנן דדף נמי לא קמבע"ל, דלדידהו ודאי כתלוש כי קמבעי' לי' אליבא דרבנן דמכתשת וכד דייקת שפיר תשכח דהכא קמבע"ל אליבא דרבנן הנ"ל דלדידהו ודאי תלוש ולב"ח היא כמחובר מדמכר את המכתשת החקוקה אלא דקמבע"ל אם גם חול"ק מדינא כמחובר הוא ומ"מ ס"ל דלא מכר משום דבעין רעה הוא מוכר, או דילמא דמדינא יש חילוק דאפי' אי תלוש ולבסוף חוברו כמחובר מ"מ כל היכא דהוי עליו תורת כלי כמו האיצטרובלין והיינו חול"ק לא מהני חיבורו לשוי' כמחובר, ואיבעי זה סלקא בתיקו וא"כ בחול"ק הו"ל איבעיא דלא איפשטא אבל בקבעו ולבסוף חקקו מעולם לא עלה על דעת רב יוסף להסתפק דהא קאי אליבא דרבנן דמכתשת דלדידהו בודאי קולב"ח הוא מחובר מדמכר המכתשת קבוע משו"ה לא קמבע"ל אלא באיצטרובלין שהוא חול"ק, ועיי"ש בתוס' שהקשה על פירוש הרשב"ם, ומתוך כך פירשו אינהו לאידך גיסא דהאיבעיא הוא אליבא דמ"ד קולב"ח הוא כתלוש כמו רבנן דדף אלא דקמבע"ל באיצטרובלין דקמבטיל לי' אגב בנין בזה י"ל דרבנן מודו דחשיב מחובר עיי"ש, (ולשיטתיהם אזלו דאינהו ס"ל הא דמחלקו רבנן בין מכתשת חקוקה לקבועה היינו

בין מחובר מעיקרו למחובר אח"כ, וא"כ לא מצי לפרשו כפי' הרשב"ם) ויש להוסיף על פי' רשב"ם דהא נמי דבעי רב יוסף אליבא דרבנן דמכתשת לענין חול"ק אי חשיב כמחובר נמי לא קמבע"ל בחול"ק בעלמא ובזה פשיטא לי' דאפי' להנהו רבנן הוא כתלוש וכי קמבע"ל באיצטרובלין וכיו"ב דמבטל לי' לגבי כותל כמש"כ התוס', ובזה יתיישבו מקצת קושיית התוס' שם על הרשב"ם עיי"ש ובזה מבוארים היטב דברי האגודה הנ"ל שכ' דמבעי' לי' איצטרובלין דבטיל אגב קרקע לרבנן דמכתשת אי הוא בטיל לגמרי כמו כותל הרי דהרכיב שני הפירושים פי' רשב"ם ופי' התוס' דהא להתוס' קמבע"ל אליבא דרבנן דדף ולרשב"ם הא לא צריכין לומר משום דמבטיל לי' אגב קרקע א"ו כדפרישית דו"ק, ולפי"ז עכ"פ קושיית הטו"ז ל"ק דרב יוסף מעיקרא לא קמבע"ל אלא בחול"ק אי הוא נמי כמחובר, וזהו דסליק בתיקו אבל בקובעו ולבסוף חקקו מעיקרו לא קמבע"ל דודאי מעיקר הדין הו"ל כמחובר לרבנן דמכתשת, ומוכח נמי מדקמבע"ל אליבא דס"ל הלכה כרבנן דמכתשת וא"כ מיושבים שפיר קושיית הטו"ז בס"ד, ודו"ק היטב, ובמש"כ יתיישב ממילא שפיר הא דמקשים על הטור ביור"ד סי' ר"א והוא בש"ך ס"ק כ"א הלוקח גיגית וקבעו בארץ פסול לטבול בו דמשמע הא אם קבעו בתחילה ואח"כ עשאו ממנו כלי מותר ליטבול בו והא למאי דמסקי' בש"ס ב"ב הנ"ל לא מקילין אלא בשאובין דרבנן משא"כ טבילה בכלים דהוא דאורייתא לכו"ע אפי' קולב"ח נמי לא וכבר הקשה כן בנודב"י מדו"ת סי' קמ"ב, והאריכו בתירץ קושיא זו גדולי האחרונים, עיין בתשו' ח"ס חיור"ד סי' קצ"ח, ולפי מש"כ הכל ניחא בס"ד דלמסקנא קיימ"ל כרבנן דמכתשת דמדינא יש חילוק בין קובעו ולבסוף חקקו לחקקו ולבסוף קובעו, ודו"ק היטב:

ב הפרימ"ג בסי' קנ"ט במשבצות ס"ק ח' העלה דהאבנים שקובעין בכותל ואח"כ חקק מהם בית קיבול מותר להטביל בהם ידים כי היכא דקיימ"ל דקול"ח אינו פוסל את המקוה דלענין דרבנן חשבינן לי' כמחובר הה"ד לענין נט"י, ולענ"ד כראה דתלי' באשלי רברבי, דלפימש"כ בעצי אלמוגים ליישב קושי' הטו"ז על האגודה דפסק בתיקו להחמיר אע"ג דהוא אד"ר דהיי"ט משום דבדבר זה אם נאמר בקובעו ולבסוף חקקו יש עליו תורת כלי או לא יש בו להקל ולהחמיר לענין נט"י שאם נאמר שיש עליו תורת כלי מותר ליטול ידיו ואסור להטביל בתוכו לשיטת רו"פ שחולקין על הבה"ג בס"ח. ואם נאמר שאין עליו תורת כלי הוא להיפך דאסור ליטול ידיו ומותר להטביל בו ידיו והו"ל תרי קולי דסתרו אהדדי ע"כ נאמר דניזול לחומרא בקולב"ח לכל מילי עיי"ש, והיינו כעין שכ' התוס' בביצה דף י"ד בשמעתא דתבלין נדוכין כדרכן דפסקינן כחומרא דתרי לישנא אע"ג דהוא אד"ר ובשל סופרים הלך אחר המיקל מ"מ כיון דיש בתרוויי' קולא

וחומרא פסקינן לחומרא בתרוויי' עיי"ש, ולפי"ז ה"כ יש לן להחמיר גם לענין קולבית, מיהא לפימש"כ דאיבעי' דרב יוסף לא היה אלא בחקקו ולב"ק, ובזה הוא דס"ל לאגודה לחומרא, א"כ אין ראי' מזה בקול"ח, ועדיין יש לדון לפימש"כ התו"ח בשמעתין דב"ב הנ"ל, דהיינו טעמא דבשאובין הקילו לומר דקול"ח אינו פוסל את המקוה משום דכל עיקר דשאיבה פסול אינו אלא משום גזירה שמא יטבל בכלים וכיון דקבעו בקרקע ל"ש לומר גזירה זו דלא מיחלף בכלים, ועיי"ש שהכריח פירושו מסוגיית הש"ס וגם אני הבאתי ראי' לדבריו מש"ס ב"ק דף ס"ז ויתבאר לפנינו, עיין לקמן סי' א"כ אין ראי' משם לנט"י דבנט"י דל"ש האי טעמא א"כ בקולב"ח אוקמי' אדינא ומה"ת הרי הוא כתלוש וא"כ מיפסל לטבילת ידים:

מיהא הרשב"ם שם ל"ס לי' כהתו"ח עיי"ש, ולפי מה דהעלה בספר עצי אלמוגים ליישב קושיית הטו"ז דהא קיימ"ל כרבנן דדף אלא בדרבנן הקילו בקול"ח לשוי' כמחובר אבל מה"ת דינו כתלוש א"כ למה אין נוטלין לידים מכלי שקבעו ולב"ח. ותי' בס' הנ"ל דגם לרבנן מה"ת יש חילוק בין קולב"ח או חול"ק, אלא דלענין טומאת כלי מתכות דאורייתא גזרי רבנן אקבעו ולבס"ח אטו חקקו ולבסוף קבעו אבל בשאיבה דרבנן אוקמוהו אדאורייתא ולא גזרו, א"כ בקולב"ח מדאורייתא דינו כמחובר ופסול לנט"י ושפיר פסק הרמ"א עיי"ש, ועיין בנודב"י מהדו"ת חיור"ד סי' קמ"ב במה שהקשה על העצי אלמוגים הנ"ל, ומש"כ שם דלא מסתבר לחלק מהת"ו בין קולב"ח או חולב"ק ובאמת ריהטא דסוגיא דב"ב משמע דמעיקר הדין יש סברא לחלק מהת"ו בין קולב"ח או חולב"ק, דהא אי הוי קיימ"ל שאיבה דאורייתא הוי מוקי לה לברייתא דצינור כר"א דדף עיי"ש, אלמא דלא כנודב"י, ועיין ח"ס חיור"ד סי' קצ"ח דמייתי נמי דברי העצי אלמוגים והעלה כדבריו וא"כ כיון דמדינא יש חילוק גם לרבנן דדף, שוב קיימ"ל דלענין טבילת ידים כשר בקולב"ח, כמו שהעלה הפרמ"ג, ובפרט לפימש"כ לעיל דקיימ"ל כרבנן דבית, א"כ מדינא יש חילוק, וא"כ בודאי כשר לטבול ידיו בכלי שקבעו ולבסוף חקקו כמש"כ הפרי מגדים הנ"ל ודו"ק:

סימן לג

שוכ"ט לכבוד הרב המאוה"ג החו"ב בח"ת המושלם במעומד"ט כש"ת מו"ה אשר גראסבערג נ"י אב"ד דק"ק בעלעניעש יע"א. גי"ה לנכון הגיעני ואשר נפשו לשאול הגיע היות שהיו בכפר אחד מסובים בסעודת חנוכת הבית אצל נכבד ויר"ש אחד ובתוך המסובים הי' גם סופר הגליל שקורין נאטער ערל והוא גבר אלים ויש בידו להרע או

להטיב להרבה יהודים בעניין גביית חובות והטלת מסים וארנויות ושמירה מצוררים כידוע בכפרים יש לאלו תקיפות והנה כאשר עשו מי שבירך להמסובין כנהוג בחתר חלילה ציוה אחד מהמסובים להמברך לברך גם את הכאטער הנ"ל מפני דרכי שלום והי' שם תורני אחד שהרעיש ע"ז לומר מי שבירך על נכרי ונשאל מעכ"ת הדין עם מי, אם עם המברך או עם המלגלג וכועס, ומעכ"ת אינו מוצא שום איסור בזה מידי דהוי אפרכסת ענייי נכרים וכיו"ב אשר הכל מותר מפני דרכי שלום וכש"כ במקום דיש לחוש לאיבה, והואיל והדבר זה רגיל ושכיח הרבה ויוכל הדבר לבוא באיזה פעם לידי כסופא ביקש מעכ"ת לחוות לו דעתי בזה, הנה במג"א סי' קפ"ט ס"ק א' כ' כשיש עכו"ם בבית צ"ל בברכת המזון כן יברך אותנו בני ברית וכ' שם הטעם בשם מט"מ וכלבו דאסור לברך העכו"ם משום דהוי בכלל לא תחנם, לפי"ז הי' נראה לכאורה דהיינו דוקא בכהא"ג שהוא מברך כדרכו וכולל בברכתו גם הנכרי באופן דל"ש לומר שנכרי יחזיק לו תשואות הן בדבר הזה, אבל בנכרי המכירו ויודע שמברכו לא גרע מהא דקיי"ל ביו"ד סי' קנ"א סי"א דבנכרי המכירו מותר ליתן לו מתנת חכם ומבואר שם בטו"ז הטעם, דמסתמא גמולו ישלם לו, והגם דיש מקום לפקפק ולחלק דדוקא במתנת חכם שייך סברא זו דמסתמא ישלם גמולו או שכבר שילם משא"כ במי שבירך לא מסתבר שישלם לו גמול עבור זה ואכתי איכא לא תחנם, מ"מ נראה לפי מ"ש הר"ן בפ' השולח הובא במג"א סי' צ' דה"ט שהותר שיחרור עבדו משום מצוה, דאיסורא דלעולם בהם תעבודו הוא משום דלא תחנם וכיון דכוונתו משום מצוה הוי כמוכרו לו, אלמא אע"ג דלאו ע"י נכרי משתלם גמולו, כיון דמטי' לי' הנאה מ"מ חשבי' לי' כמוכרו לו ה"כ י"ל בנ"ד כיון דמטי' לי' הנאה דמבריח הזיקא דהו"מ לאמטויי לי' ע"י הנכרי הנ"ל שפיר הוי כמוכרו לו, ואע"ג דבעלמא מבריח הזיקא לא מיחשב הנאה כגון גבי מודה"כ דקי"ל פורע את חובו משום דמבריח ארי מנכסי חבירו ל"מ הנאה. כדאיתא בפ' אין ביהמו"ד דף ל"ג מ"מ הא גם מצוה לא חשיב הנאה דהא מצות לאו להנות ניתנו ומ"מ חשבי' לי' כמוכרו לו מחמת הנאה דמטי לי' ע"י המצוה ה"נ ל"ש, והגם דבתשו' באר יעקב הל' עבדים הקשה על הר"ן הנ"ל משו"ס ע"ז דף ס"ד והובא בחי' ח"ס שם דמאי קאמר התם מדר"י נשמע לרבנן לאו מי אמר ר"י אסור ליתן להם מתנת חנם ומ"מ למעוטי תיפלה ש"ד ה"נ לרע"ק, אע"ג דמקיי' בכלאים לוקה למעוטי תיפלה ש"ד, ולהר"ן אין ראי' דכיון דהישראל ממעט את התיפלה ממילא ליכא לאו דלא תחנם. דהו"ל כנוטל שכר, דמתוך כך העלה שם בח"ס דלא אומר הר"ן שיהיה עבד דומה ממש לגוי אלא דמיון בעלמא, והרחק רב ביניהם דבגוי אפי' אין הישראל מפסיד מ"מ כל שהגוי מרויח עובר על לאו לא תחנם, ומשו"ה

אע"ג דהישראל מרויח למעט תיפלה מ"מ הי' אסור משום לא תחנם, אי לא דלמעוטי תיפלה ענין גדול היא ודוחה לאו דל"ת ומשא"כ בעבד שפיר קאמר הר"ן דהתם הקפידה היא היכא שהישראל מפסיד כל דמי עבדו, וכיון דהמצוה שוה לו כ"כ כמו העבד לית לן בה, מ"מ נראה דל"ש לומר כן אלא אליבא דר"י לשיטתו דאמר בכה"ת דבר שאין מתכוין אסור והתם בע"ז אליבא דר' יהודה קאי משא"כ למאי דקיי"ל כר"ש דדשא"מ מותר, לא גרע מכה"ת כולה דדשא"מ מותר ה"נ אי איהו להנאת עצמו קמתכוין להבריח הנזק מעליו לא איכפת לן אי מטי' הכאה לנכרי עי"ז בכן הי' נראה לכאורא דבנ"ד נמי אין כאן קפידא כלל:

ומ"מ אחרי העיון יש לדון בדבר דהנה הטו"ז ביו"ד סי' רל"ב ס"ק י"ד והובא במג"א שם כ' דאינו נכון לומר כלנו יחד בני ברית דנהי דלבסוף מוציא העכו"ם מכלל ברכה מ"מ תחילה כשאמר כלנו יחד הוי הנכרי עכ"פ אותו רגע בכלל ברכה לכן טוב להפוך ולומר כלנו ב"ב יחד ומדמה לי' להאי דאיתא שם ביו"ד ה' נדרים גבי נדרי שגגות יעו"ש, ולכאורה לפי מ"ש המג"א דעיקר הקפידה הוא משום דלא תחנם מאי כולי האי אם משמעות לשונו הוא באותו רגע לכלול הגוי כיון דסוף כל סוף תוכ"ד מוציאו מכלל ל"ש לת"ח כלל, ואין לי שום דמיון כלל להא דאמרי' שם בה' נדרים דאיכא אינשי דקפדי שלא לומר כולכם חוץ מפלוני דלא יהי' בכלל אפי' רגע א' ומתוך כך נ"ל למאי דאמרי' בע"ז דא"א שיהא יעקב ועשו שוין בברכותי' דכתיב אמלאה החרבה וכ"פ רש"י בחומש בפ' ולאום מלאום יאמץ ואמרי' בגמ' לא נתמלא צור אלא מחורבנה של ירושלים א"כ אי עושה מי שבירך וכולל יחד בני יעקב ויגשו ע"כ תפלת שוא הוא וא"א להתקיים, ואמרי' בפ"ק דשבת לעולם אל יתפלל אדם בלשון ארמי שאין מלה"ש נזקקים ללשון ארמי וע"ש פירש"י שאין נזקקין להכניס תפלתו לפנים מן הפרגוד א"כ ה"נ שפיר קאמר הטו"ז דאיכא קפידא שלא יהי' במשמעות לשונו לכלול העכו"ם אפי' רגע כמימרא כיון דעכ"פ האי רגע מיחזא כשיקרא וכתפלת שוא ואין מלה"ש נזקקין לו אפשר כבר נדחה בזה תפלתו והואיל ואדחי אדחי, ותו דהכא בלא"ה כיון שאומר מי שבירך אבותינו אי"ו ל"ש לומר ברכה זו כ"א לזרע יעקב ולא לזרע עשו ואפי' למאי דאמרי' בשילהי פ"ג דנדרים דהנודר מזרע יצחק אסור בעשו דזרע אברהם הוא דלא מקרי מקרא כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק אבל זרע יצחק מקרי והוא קו' הריב"ש שהובא במג"א סי' תק"ל, אהא דאיתא בשו"ע שם האומר לזרע יעקב תזכור טועה ע"ש, היינו משום דקאי אעקידת יצחק לחודא, מ"מ הכא דכוללם יחר לא שייך ברכה זו כ"א למאן דאיקרי זרע אי"ו, ובחידושי תורה כתבתי בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק

ואף את בריתי אברהם, ואיתא במ"ר למה כאמר באברהם ויצחק אף וביעקב לא נאמר אף ע"י שהיתה מטתו שלמה לפניו אברהם יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה, יצחק יצא ממנו עשו, אבל יעקב מטתו שלמה כל בניו צדיקים, נ"ל דאין המדרש הזה מוציא לשון אף ממשמעותו לפרשו בלשון חרון אף אלא ה"ק משום שנאמ' באברהם ויצחק אף ולא ביעקב ש"מ זכירת הברית היא בריתו של יעקב, ויצחק עם אברהם אינם אלא נטפלים לבריתו של יעקב, וממילא נשמע דמאן דליתא בזכירת בריתו של יעקב ליתא כמי בזכירת בריתו של אבוי"צ, באופן דלא מהני זכירת בריתו של יצחק ואברהם לזרע עשו וישמעאל, וזהו כוונת המדרש לפי שיצאו מהם עשו וישמעאל נאמר בהם אף כי היכי דלא ניסק אדעתא דלדידהו נמי מהני זכירת הברית של אבוי"צ, עכ"פ נלמוד דל"ש לכלול יחדיו זרע יעקב ועשו במי שבירך אבותינו אי"ו, וא"כ אפשר דלא שייך להתיר משום איבה כיון דמצי לאשתמוטי ולומר דא"א לומר עליו מי שבירך הנ"ל כיון שאינו מזרעם הו"ל כחוכא לומר לאבותינו אי"ו, וכהאי דאמרי' בע"ז דף כ"ו דאולידי אע"ג דבחול שרי משום איבה מ"מ בשבת אסור משום דמצי לאשתמוטי דדוקא למאן דמנטר שבת שרי לן לחלל שבת ע"ש א"כ ה"נ אי בקל יכול לדחותו ל"ש איבה, ומיהו היכא דמובן דא"א לאשתמוטי פשיטא דלא ברב מהא דמבואר בשו"ע סי' קמ"ה סעי' י"ב ע"ש דשרי משום איבה, וכש"כ היכא דכבר ציוה א' מהמסובין לברך את הנכרי אין לפקפק על המברך ממה דאיתא בשו"ע סי' קמ"ח סעי' י' דאסור לכפיל לו ומבואר בברכ"י שם מדקאמר ויצטרך ולא פסיק ותני אסור לכפול ש"מ שאם כבר הקדימו יכול לכפול לו ומ"מ על המצוה לברך, עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה את הצמאה כהאי דאמרי' בסנהדרין פ' הנשרפין בהשבת אבידה לעכו"ם ופירש"י משום דמשוה נכרי לישראל ומראה שמצות הקב"ה אינו חביבה לו שהרי גם לעכו"ם עושה כן, כש"כ הכא דאית בי' קצת קטנות אמונה לטעמים המבוארים לעיל, ובירושלמי פ"ק דע"ז הובא בהגר"א ססי' קמ"ח גרדאי שאלו לרבי אמי יום משתה של עכו"ם מהו סבר משרי לון משום דרכי שלום א"ל רבא והא תני ר"ח יום משתה של עכו"ם אסור א"ל ר"מ לולא דברי רבא הי' מתיר ע"ז שלהם, וברוך שהרחקנו מהם ע"כ מהיות טוב נכון שיעשה להנכרי היושב במסיבה מי שבירך בפ"ע ולא יזכיר שמות האבות איצ"ו, אלא כגון הצור תמים פעלו הוא יברך וכי"ב, דבמקום דאיכא לאשתמוטי באופן אחר לא שרי להחני' להם ובכה"ג אין כאן בית מיחוש והוא לדעתי עצה נכונה:

וכ"ז כתבתי להתלמד ולברר הדין כדת של תורה, אבל מודעת זאת לכל באי שערי תורה דכל מה שנאמ' שם נכרי או עכו"ם ונוי אין הכוונה על האומות שאנו שוכנים ביניהם

כמו שנדפס כבר בכל פתחי שערים. ע"כ אין ללמוד ממה שכ' הלכה למעשה לענין גוים שאנו שרוים ביניהם והחכם עיניו בראשו:

סימן לד

א המג"א בסי' קפ"ט הביא ראיי' מדברי התוס' בסנהדרין דף ע"ב דמומר אינו בן ברית, ועפי"ז העלה דאינו בר שליחות דהא ממעטינ' נכרי אינו בר שליחות מאתם גם אתם מה אתם ב"ב אף שלוחכם ב"ב, וא"כ מומר נמי אימעיטי, ועפי"ז הקשה על מש"כ הרמ"א באהע"ז סי' קמ"א דמומר דינו כפסול עדות לענין שליחות הגט. ומשמע דאם נתקיים בחותמיו כשר, ואמאי והא כיון דאינו ב"ב אינו בר שליחות, ומש"כ המג"א דהרמ"א מיירא במומר לתיאבון אינו מספיק כלל, דהא מבואר באה"ע סי' ק"מ דמומר עושה שליח לגרש עיי"ש, והתם במומר לכה"ת כולה מיירי, והמג"א בעצמו הניח הקו' בצ"ע, ונראה לתרץ בס"ד, עפ"י מה שהקשה הפ"י בחי' גיטין דף כ"ג מנ"ל למילף בכה"ת כולה דאין שליחות לנכרי מדר גבי תרומה אתם גם אתם מה אתם ב"ב אף שלוחכם ב"ב, הא כי היכא דאמרי' בר"פ האיש מקדש דא"א למילף שליחות תרומה מגירושין דאיכא למיפרך מה לגירושין שכן ישנו חול א"כ הה"נ איפכא נהי דגלי רחמנא דאין שליחות לנכרי גבי תרומה, מ"מ לא מצינו למילף מינ' לכה"ת כולה דמה לתרומה שכן קודש משו"ה בעי' שיהא השליח בן ברית, ותי' דאיה"נ דהמ"ל כן. מיהא כיון דבכה"ת כולה שליחות לא ידעינן אלא מבינייהו דגירושין ותרומה, ובתרומה אשכחן דמיעט רחמנא נכרי ממילא ליכא למילף בכה"ת כולה אלא דומיא דהתם, ועפי"ז העלה יישוב נכון לקושי' התוס' בגיטין דף כ"ג בהא דקאמר בגמ' בשלמא נכרי משום דלאו בר היתרא היא, וכ' התוס' דהומ"ל משום דלאו בר שליחות הוא, ולהנ"ל ניחא דכל הנ"ל בכה"ת כולה דלא כתיב שליחות בגופייהו וצריכין למילף מבינייהו דתרומה, משא"כ בגירושין דכתיב שליחות בגופה שוב ליכא למילף דאין שליחות לנכרי מתרומה דמה לתרומה שכן קודש ושפיר הוצרך הגמרא לומר דלאו בר התירא הוא, א"ד הפנ"י ושפתיים יושק דפח"ח. ועפ"י דבריו מה נאוה ליישב קושי' המג"א הנ"ל על הרמ"א, דנהי דמומר אינו בר שליחות משום דאינו בן ברית מ"מ הא מתרומה לא מצינו למעוטי דמה לתרומה שכן קודש מיהא בכל התו"כ שפיר אימעיט דהא שליחות לא נפק"ל אלא מבינייהו דתרומה וגירושין כנ"ל וא"כ עכ"פ כיון דבתרומה אימעט הה"ד בכה"ת. אבל בגירושין דכתיב שליחות בגופה שוב ליכא למילף מתרומה כיון דאיכא למיפרך כהנ"ל, מיהא בנכרי שפיר קאמר דלאו בר שליחות הוא, כיון דלאו בר כריתות הוא, ממילא אינו בתורת

שליחות, אבל במומר דל"ש האי טעמא שוב ליכא למפסלי' לשליחות כיון דמתרומה ליכא למילף, ומיושב שפיר שיטת הרמ"א בס"ד:

מיהא בגוף דברי הפנ"י במש"כ דאיצטריך למילף שליחות בכה"ת מביניהו דתרומה וגירושין צ"ע הא בסוגי' דריש האיש מקדש מבואר דשליחות ילפינן מביניהו דגירושין וקדשים וא"כ לקושטא דמילתא הקושיי' במקומה מנ"ל דבכה"ת כולה אין שליחות לנכרי כיון דמתרומה ליכא למילף, וצריך לומר דא"נ ילפי' מגירושין וקדשים מ"מ בהנך נמי הא ליתנייהו בנכרי כה"ג שכ' התוס' בגיטין דף כ"ג ע"ב אליבא דר"ש, ולהרמב"ם שכ' בפ"ב, מה' שלוחין דממעטי' נכרי בשליחות בכה"ת כולה מדרשה דאתם גם אתם מה אתם ב"ב וכו' נמי לק"מ דאזל לשיטתו דס"ל דנכרי ליתא בתרו"מ דנפשי' וא"כ לגופי' לא איצטריך, וע"כ לכה"ת כולה היא דאתי' ולפי זה להרמב"ם איה"נ דמומר פסול לשליחות אפי' בגט למה דס"ל למג"א דמומר נמי אימעיט משליחות, והרמ"א ותה"ד הנ"ל ס"ל כפוסקים דקיי"ל כרבנן דר"ש ונכרי איתא בתרומה דנפשי' כדאיתא בש"ס ר"פ האיש מקדש, ואתם גם אתם לגופא איצטרך וכה"ת נלמוד מתרומה ובזה שפיר אמרי דליכא למעוטי מידי דכתיב שליחות בגופה כמש"כ הפנ"י, ודו"ק היטב:

ובעיקר הדין שחידש המג"א הנ"ל עפ"י דברי התוס' דמומר אינו בן ברית לא הוי בר שליחות ראיתי בס' אבן העוזר שם בזה דייק ושפך סוללה דאפי' נימא דאינו ב"ב מ"מ בר שליחות הוא, וע"כ לא ממעטי מאתם גם אתם אלא נכרי שאינו ב"ב, וגם אינו ישראל משא"כ מומר נהי דאינו ב"ב מ"מ ישראל מיהא הוי. והביא הכרח לזה מהא דפריך הש"ס בגיטין דף כ"ג אדרחב"א אר"י דעבד אינו נעשה שליח לקבל גט לפי שאינו בתורת גו"ק, ופריך הגמרא תיפוק לי' מדכתיב אתם גם אתם מה אתם ישראל אף שלוחכם ישראל ומשני מה אתם ב"ב אף שלוחכם ב"ב הוא דדרשינן. וקשה הוא גופא מנ"ל נימא דבעינן דומיא דהתם דאתם לגמרי מה אתם ישראל וב"ב אף שלוחכם ישראל וב"ב, אע"כ משום דאמרינן ריבוי ומיעט, ריבוי הכל ומיעט כל דהוא, ע"כ לא ממעטי' מאתם אלא נכרי שאינו ב"ב, ואינו ישראל, אבל עבד נהי דאינו בר ישראל מ"מ כיון דבן ברית הוא לא מצינו למעוטי, וההד"נ מומר נהי דאינו בן ברית, מ"מ כיון דבר ישראל הוא לא מצינו למעוטי ושפיר הוי בר שליחות, ודפח"ח, אמנם לענ"ד דברי המג"א נכונים דע"כ א"א לומר דבתורת ריבוי ומיעט הוא דממעטי' נכרי, דתינח למאן דדריש ריבוי ומיעט אבל אנן קיימ"ל דדרשינן כללי ופרטי וא"כ הדק"ל נימא כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, ובעינן אתם דוקא, אלא ע"כ דהא ליכא למדרש בתורת ריבוי ומיעט דהא אתם איצטריך לגופי' ומיעוטי תורם את שאינו שלו, והא דדרשינן מה אתם ב"ב אף שלוחכם ב"ב,

היקישא הוא דמקשי' גם דקאי אשליח דומיא דאתם וכ"מ מכל הראשונים, וא"כ שפיר ממעט שלוחכם שאינו ב"ב מדאינו דומיא דאתם, והא דלא ממעטי עבד לפי שאינו בר ישראל, בלא"ה לק"מ כיון דעבד מתחייב בתרומה דהא כל מצות שנשים חייבים עבד נמי חייב, א"כ ע"כ הא דמי רחמנא כן תרימו אתם אעבדים נמי קאי, משא"כ נכרים אפי' לרבנן דנכרי שתרם משלו תרומתו תרומה, כיון דעכ"פ לא מתחייב בתרומה לא קאי כן תרימו אתם כ"א על ישראל וא"ש בס"ד,:

{בחי' גיטין לאאמו"ר וצ"ל מוסיף עוד דאין להקשות לפי"ז א"כ נימא דגם מומר הוא בר שליחות דהא מחויב לתרום ז"א דהתורה לא מיירי אלא במי שבאמת תורם כהא דדרשי' גבי וקשרתם מי שהוא בר קשירה וכמו גבי וזבחת מי שהוא בר זביחה ה"נ גבי תרומה ודברי המג"א נכונים ובזה מיישב שם קו' שו"מ מה"ת דהקשה לפי מה שכ' הפמ"ג בה' ציצית דתינוק ספק נכרי ספק ישראל כגון מצא תינוק בעיר שהוא מחצה על מחצה הוא בר קשירה כיון דמכח ספק חייב בתפילין ובישויע"ק מיישב בזה קו' שמקשים לר"ת ל"ל קרא למעוטי גברים גבי ציצית ת"ל לפי שאינו בר חיובא ולהנ"ל י"ל דאיצטריך למעוטי כגון תינוק שנמצא בעיר מחצה על מחצה ולפי"ז קשי' מאי פריך הש"ס לר"ש גם אתם ל"ל הא איצטריך היכא דמחויב מכח ספק כן הקשה בשו"מ ולהנ"ל מיושב דממנפ"ש כיון שהוא מחויב לתרום א"כ הוא בכלל תרומו גם אתם וממילא א"א למעוטי מהיקשא הנ"ל ודו"ק}:

ועיי' מה שהקשו התוס' בגיטין דף כ"ג ע"ב לר"ש דס"ל נכרי איתא בתרומה דנפשי' ואיצטריך גם גבי תרומה לרבות שליח כי היכא דלא נמעט מאתם ולא שלוחכם מנ"ל בכה"ת דאין שליחות לנכרי עיי"ש מה שתירצו, ולכאורה תמוה מה זו קושיי' דנהי דאיצטריך גם לרבות את השליח מ"מ מדרש שפיר מה אתם ב"ב אף שלוחכם ב"ב דהא ע"כ היקשן הכתוב. אע"כ דהתוס' ס"ל דלאו בתורת הקישא דרשינן לי' אלא בתורת רבוי ומעוט וכדס"ל להאעו"ז הנ"ל, מיהא ממה דכ' הרמב"ם בפ"ב מה' שלוחין דממעטינן שליחות לנכרי מאתם גם אתם, מה אתם ב"ב אף שלוחכם ב"ב, ולהרמב"ם נמי נכרי ליתא בתרומה דנפשי'.

וצ"ל דאיצטריך גם גבי תרומה לגופה כדמשני הגמרא אליבא דר"ש ומ"מ דריש מה אתם ב"ב, א"כ עכצ"ל דהיקישא גמור היא ודרשי' לי' אפי' אי לאו אייתר קרא וכ"כ הלח"מ שם א"כ שפיר קאמר המג"א, והא דהקשה הא"ע על המג"א הנ"ל א"כ מ"פ הגמרא ברפ"ב דקידושין למה לי קרא למעוטי נכרי ת"ל שאינו בתרומה דנפשי', ולהמג"א הו"מ לשנוי' דאיצטריך למעוטי מומר, דאיתא בתורת תרומה וצריך קרא למעוטי אשליחות

הואיל ואינו ב"ב, והוא קושי' עצומה, ונ"ל בס"ד עפ"י מה שהקשה הפנ"י למה לי קרא למעוטי נכרי משליחות ת"ל כיון דלא ידענו שליחות אלא מבינייהו דגירושין וקדשים א"כ לא אשכחן אלא בישראל משא"כ נכרי דליתא בתורת גירושין ליכא למילף מהתם אפי' במידי דאיתא בדנפשייהו כמו שכ' התוס' בגיטין דף כ"ג אליבא דר"ש,:

{עי' פנ"י לקדושין שם שהוא בעצמו הרגיש בחי' זה עמ"ש בד"ה אלא לא נכתוב רחמנא בתרומה עי"ש ומ"מ דבריו אינם מובנים דמ"מ ליתא בגירושין ובעי' דומיא דתרוייהו}:

ונראה לי בס"ד דאי לאו קרא למעוטי הו"א דנכרי בר שליחות הוא, דהא מדכתיב איש איש דרשי' לרבות נכרים שנודרין נדונ"ד כישראל והקשה בפנמ"א פשוט מזה דכהנים שלוחי דרחמנא נינהו, ותירץ דקרבנות נכרים לא בעינן תורת שליחות להקרבתן עיי"ש, וכ"ז לקושטא דמילתא דילפינן מקרא דנכרים לאו בני שליחות נינהו, ומ"מ רבי רחמנא דנכרים נודרין נדונ"ד, עכצ"ל כן. אבל אי לא הוי לן קרא למעוטי אשליחות הו"א מזה גופא נלמוד דנכרים בני שליחות נינהו, ונהי דלקושטא דמילתא כהנים שלוחי דרחמנא נינהו, היינו משום מי איכא מידי, אבל בשחיטה עכצ"ל דשלוחי בעלים הן, דהא שחיטה כשרה בזרים, וזרים ודאי לאו שלוחי דרחמנא נינהו, וא"כ מזה גופא הו"א דילפינן יש שליחות לנכרי, ואין לומר דע"כ לאו מתורת שליחות הוא, דמי איכא מידי דאיהו לא מצי למיעבד, ואיהו לא מקרי בר זביח', תינח למאן דס"ל דנכרי פסול לשחיטה משום דבעינן בר זביחה, אבל לשיטת הרמב"ם לא מפסל אלא משום וקרא לך ואכלת מזבחו, וגוי שאינו עובד ע"ז לא אפסל אלא משום דגדר גדול גדרו בדבר, כמבואר מלשון הרמב"ם בפ"ד מה' שחיטה ה' י"א,:

{נמשך לשיטת הכ"מ והב"י דנכרי שאינו עובד ע"ז אינו אסור אלא מדרבנן אבל הש"ך בסי' ב' ס"ק ב' חולק על הכסף משנה הנ"ל וסובר דדעת הרמב"ם דדוקא כותי שאינו עובד ע"ז אינו אסור אלא מדרבנן אבל נכרי שאינו עובד ע"ז אסור מדאורייתא עי"ש}:

וא"כ שפיר הוי ילפינן מדקאמר רחמנא איש איש לרבות נכרים ש"מ דנכרי הוי בר שליחות, ושפיר איצטריך קרא למעוטי וכ"ז אליבא דרבנן. משא"כ אליבא דר"ש שפיר כ' התוס' דלא איצטריך קרא למעוטי, דר"ש לשיטתו ס"ל קדשי נכרים אין חייבין עליהם משום פגול ולא דריש איש איש לרבות נכרים, א"כ לא הוי מצי למטעי למילף מקדשים דנכרים איתני' בשליחות, שוב לא איצטריך קרא למעוטי, דת"ל דלא ילפינן שליחות בכה"ת אלא מבינייהו דקדשים וגירושין ולא אשכחן אלא בישראל, ומיושב שפיר קושיית הפ"י, וכ"ז בנכרים דהו"א דאיתנייהו בשליחות משום דרבינהו רחמנא דנודרין נדונ"ד, משא"כ במומר דלאו בר קרבן הוא, דהא ממעטינן מכם ולא כולכם להוציא את

המומר, שוב ליכא למימר דאתם גם אתם איצטריך משום מומר, דלגבי מומר אפי' לרבנן לא איצטריך קרא למעוטי דת"ל כיון דלא ילפי', אלא מביניי' דגירושין וקדשים, ומומר ליתו בקר"פ דכתיב כל בן נכר לא יאכל בו, וא"כ לרבנן נמי לא איצטריך קרא ע"ז דדבר הלמד מביניהו בעינן שיהא דבר הנלמוד דומיא דתרווייהו כמש"כ הפנ"י, עיי"ש, ושפיר איצטריך הגמרא לשנוי' דאיצטריך אתם גם אתם לרבנן דסד"א הואיל ואיתא בתרומה דנפשי', ודו"ק היטב כי נכון הוא בס"ד, ומה שהקשה באהעו"ז עוד לשיטת המג"א הנ"ל, א"כ כי היכא דקתני בפ"ב דגיטין דף כ"ג, פקח ונתחרש והדר ונתפקח, כשר ה"נ הו"ל למיתני' גר נמי גר שחוזר לסורו וחזר ונתגייר, אע"כ דזה לא מיפסל אפי' בעודו מומר, ונראה דגם קושי' זו ל"ק. דהא אמרי' התם דפתוח ונסתמא כשר אפי' לא חזר ונתפתח, ואמרי' התם דייקא נמי מדקתני זה הכלל כל שתחילתו וסופו בדעת, ול"ק כל שתחילתו וסופו בכשרות, והשתא אי הוי נקט מתני' גר שחזר לסורו וחזר ונתגייר לא הומ"ל כל שתחילתו וסופו בדעת, דהא מומר לאו משום חסרון דעת מפסל, וע"כ הי' צריך למתני' זה הכלל כל שתחילתו וסופו בכשרות ולא הוי מוכח מיני' דיוקא דדייקינן דסומא כשר אפי' לא חזר ונתפתח, וא"כ י"ל הך חידוש עדיף לי', וא"ש בס"ד ודו"ק היטב:

סימן לה

בענין מצות בהמ"ז אי מדאורייתא בעי' ג' ברכות וכ"כ במי שלא אמר ברית ותורה בבהמ"ז (א) כתב הרמב"ם בפ"ב מה' ברכות סדר ברה"מ כך היא ראשונה ברכת הזן שנייה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים רביעית הטוב והמטיב ברכה ראשונה משה רבנו תיקנה שניה תיקן יהושע שלישית תיקון דוד ושלמה בנו רביעית חכמי משנה תיקנוה, וע"ש בכ"מ הביא בשם הרמב"ן בהשגות שאין מטבע לברכת המזון מה"ת אבל נצטוינו מה"ת לברך אחר אכילתנו כל א' לפי דעתו כענין ברכת בנימין רעיא בריך רחמנא מארי דהאי פיתא ובאו הנביאים ותיקנו להם נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה, ושנינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך מהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלים כי הענין תיקן שלמה וב"ד והלשון כפי הזמנים יאמר עכ"ל, וכ"כ הרשב"א והרא"ש ע"ש, ומ"מ אי מניין ג' ברכות שבבהמ"ז דאורייתא, או אי נפיק מדאורייתא בברכה א' פליגו הראשונים דמדברי התוס' דף י"ז מוכח דס"ל דמניין ג' ברכות דאוריי' שהקשו למה עקרו ברכת בונה ירושלים אצל הפועלים דהא מה"ת היא דכולן מקראי נפק"ל בפ' ג' שאכלו ותירצו דיש כח ביד חכמז"ל לעקור דבר מה"ת, אמנם הרב"י בסי' קצ"א כתב דאין צורך לזה דאין מנין הברכות מה"ת ומאי דנפק"ל בגמ' מקראי הוא אסמכתא בעלמא, והביא ראי'

ממש"כ הרמב"ם בס' המצות מצוה י"ט לברך בהמ"ז ולא הזכיר מניין הברכות, ועיי' מה שהשיגו בזה בס' לח"מ בפ"ב מה' ברכות דאין דעתו של הרמב"ם למנות אלא מצות ובין שתהי' ברכה אחת או ארבע מצוה אחת היא,:

ולענ"ד אין זה השגה דאין כוונת מרן הרב"י שהי' לו למנות ג' מצות, אלא הכוונה דהי' לו להרמב"ם לומר מצוה לברך ג' ברכות אחר המזון ומדלא כתב כן ש"מ דמה"ת יוצא בברכה אחת וזה פשוט וברור בכוונת הב"י, ובמג"א סי' קצ"ד הביא ראי' דמנין ג' ברכות מדאורייתא, ממה דאיתא שם ג' שאכלו כאחד ואין א' מהם יודע כל ברהמ"ז אלא יודע ברכה אחת וא' השני' וא' השלישית חייבין בזמון וכל א' יברך הברכה שיודע ואעפ"י שאין בהם מי שיודע ברכה רביעית אין בכך כלום, וכו' והוא מש"ס ברכות דף מ"ו כפי מה שפירשו הרי"ף והרא"ש ורבנו יונה שם, וכתב המג"א דמוכח מכאן דמנין ג' ברכות מדאורייתא דהא משמע מהנ"ל דאם אין שם מי שיודע רק ברכה א' לא יברך כלום, ואי ס"ד דמדאורייתא רק הזן א"כ לימא רק הזן בלחוד וכי בשביל שאינו יודע דרבנן, לא יאמר דאורייתא ע"ש ולענ"ד נראה דאין ראי' מכאן, די"ל עפ"י מש"כ המג"א בעצמו בסי' קצ"א דמאי דדרשי' מקרא לברך על שלשתן אינו ר"ל שיחתום על כל א' בברכה אלא מדאורייתא די כשבירך על שלשתן בברכה א' אך דרבנן תיקנו לחתום על כל א', ובפועלים משום ביטול מלאכה תקנו הזן בפ"ע וברכת הארץ ובונה ירושלים בברכה אחת ע"ש, והביא כן מפירש"י ע"ש, א"כ י"ל דודאי מדאורייתא אינו יוצא אא"כ מזכיר גם ברכת הארץ ובנין ירושלים והיינו כשכולל שבת מעין זה ברכת הזן, מיהא התם בסי' קצ"ד לא מצי למנקט דאם אין שם מי שיודע רק ברכה אחת יברך אותה ברכה דודאי ע"ה שאינו יודע לברך בהמ"ז כש"כ שאינו לבדות לו נוסח שבח הארץ ובונה ירושלים לכוללה בברכת הזן, וא"כ לא משכחת לה שיוצא י"ח בברכה א', אבל ודאי אי לא אמר רק ברכת הזן באופן שהכליל בה גם שבח הודאה על הארץ ועל ירושלים יי"ח מדאורייתא, ועיי' צל"ח ברכות דף כ' בשמעתא דנשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן, דר"ל דאפי' למאי דמספק"ל בנשים היינו משום דלאו בני ברית ותורה הם או שלא נטלו חלק בארץ מ"מ ברכת הזן ודאי מחוייבת מדאורייתא, ושוב העלה דבאמת כל שלש ברכות מה"ת ומ"מ מה"ת אינן ג' ברכות ממש ובברכה א' מעין שלש יוצא מה"ת וחכמים הוא שתיקנו לברך על המזון ג' ברכות ממש ומה"ת כולם שייכים להדדי וכל זמן שלא נתקדשה א"י וביהמ"ק לא נתחייבו בבהמ"ז כלל ומשה תיקן ברכת הזן מעצמו תיקנה תדע שהרי תיכף כשירד המן תקנה כדמפורש בפ' ג' שאכלו ועדיין לא ניתנה תורה והרי היא כמו שאר תקנת חכמים, כגון תקנת משה רבנו שיקראו בתורה בשבת

ויו"ט, ועיי' מג"א סי' קל"ה, ומה"ת מי שאינו שייך בחד מהני ג' ברכות א"ח כלל, ע"ש, והוא כעין דברי המג"א הנ"ל אלא דלפי דברי המג"א יתכן יותר דמעיקרו תיקן משה רבינו נוסח ברכת הזן והי' כלול בה גם ברית ותורה וברכת הארץ ובנין ירושלים, כלומר השראת השכינה במקדש, ושפיר הי' יכול לכלול תורה דעכ"פ נצטוו כבר במקצת מצוות וגם ברכת הארץ דא"י ירושה או מוחזקת או ראוי היא לכו מאבותינו, וכבר הובטחו מהקב"ה והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה וגו', ותו נראה ליישב הוכחת המג"א הנ"ל דהתם לענין ברכת הזימון מיירי ושפיר י"ל דלא תיקנו זימון אלא אי ידעו לברך כל ברכת המזון אבל איה"נ דמצד ברכת המזון יוצאים ידי חובה מדאורייתא אפי' בברכה אחת, ודו"ק:

ב קיימ"ל כל שלא אמר ברית ותורה בבהמ"ז לא יצא ידי חובתו, ומה"ט קמבע"ל בש"ס ברכות דף כ' אי נשים בבהמ"ז דאורייתא או דרבנן יע"ש בתוס' והכי קיימ"ל להלכה דנשים בבהמ"ז ספק אי מחוייבים מדאורייתא או לא ועיי' באו"ח סי' קפ"ו דמה"ט אין מוציאות אנשים אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן ונשאלתי כיון דאין מחוייבות בברית ותורה הו"ל אינו מחוייב בדבר ואיך יוכלו להוציא אנשים בברית ותורה, וא"כ לא מצי להוציא אנשים אפי' למי שאין חיובו אלא מדרבנן. דהא עכ"פ אינו יוצא בברית ותורה ולא יי"ח, והיא הערה נכונה, ונראה לתרץ בס"ד, עפימש"כ הרא"ש שם הא קיי"ל כל המצות כולן אעפ"י שיצא מוציא, א"כ אמאי קאמר בש"ס נפק"מ להוציא רבים י"ח, אפי' אי נשים בבהמ"ז לאו דאורייתא מ"מ הו"ל דמצי להוציא אחרים י"ח, ותי' דהא דאמרי' אעפ"י שיצא מוציא אינו אלא מטעם ערבות ונשים ליתנייהו בכלל ערבות, וכבר הבאתי במק"א עי' במצות פ"ו מ"ש רבינו רע"א דכוונת הרא"ש לאו דוקא נשים אלא דבמצוה שאינו מחוייב בדבר לא הוי בכלל ערבות לענין אותה מצוה והכריח כן מהא דתנן הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, והאי חרש היינו שהוא מדבר ואינו שומע כדאיתא בש"ס שם ואמאי נהי דאינו מחוייב בדבר מ"מ משום ערבות הול"ל דמצי להוציא אע"כ כיון שאינו מחוייב בדבר אינו בכלל ערב לענין אותה מצוה, ואני הבאתי ראי' יותר דבמצוה שנשים חייבות איתנייהו גם נשים בכלל ערבות מש"ס ר"פ שבועת הדיינים, והשתא יתיישב שפיר קושי' הנ"ל כיון דעכ"פ מחוייבות מדרבנן, א"כ איתנייהו מיהת בערבות במצוה דרבנן וממילא באכל שיעורא דרבנן שפיר מצי להוציאו אפי' בברית ותורה מחמת ערבות כיון דאיתנייהו מדרבנן בעיקר מצות ברהמ"ז, ודו"ק:

סימן לו

בדין אם דילג תיבת העולם, ולא אמר אלא מלך בלבד בשו"ע אורח חיים סי' רי"ד פסק המחבר אם דילוג תיבת העולם לבד, ולא אמר רק מלך צריך לחזור ולברך ויש לתמוה דלכאור' פסקא השו"ע סותרין זא"ז, דבסי' קס"ז סעיף י' פ' דאם במקום המוציא אמר בריך רחמנא מלכא מארי דהאי פיתא יצא, ולהנ"ל צריך לומר מלכא דעלמא דוקא, והרגיש בזה המג"א שם ס"ק כ"ב עיי"ש, ונראה לענ"ד בס"ד ליישב, ומתחילה נתרץ בס"ד השגות בעל אהע"ז שם בסימן רי"ד על המחבר שמקורו מדברי התוס' בברכות דף מ' בשם ר"י עיי"ש, ובאמת כל הפוסקים לא הביאו דברי התוס' הנ"ל להלכה, דבאמת מוכח דלא כדבריהם דהא הראשונים שם מדמין מלכות של כל הברכות למלכיות דר"ה וע"כ למדו הפוסקים דה"א הקדוש שאין כמוהו בברכה א' מעין שבע חשוב מלכות כמו דשמע ישראל היא ה"א חשיב מלכות כדאיתא בפ' בתרא דר"ה גבי מלכיות וא"כ הרי מבואר במלכיות דר"ה כגון ד' מלך גאות לבש וכו' וכן ד' מלכנו כל אלה חשובי מלכות הרי דמלך בלא העולם חשוב מלכות, ותו דהא מבואר בסימן קפ"ט דתיקנו חכמים ג' מלכיות בברכות הטוב והמטיב כנגד אותו שחסרו בשני ברכות ראשונות דבבהמ"ז הרי דמלכנו וכן המלך הטוב שתיקנו חשוב מלכות, מבואר בהדי' דמלך בלא העולם חשיב מלכות וע"כ צ"ל דטעמא דר"י בתוס' הנ"ל דמספק"ל שמא יש לחלק דשאני במלכיות דלעיל כיון דיש שאר מלכיות עמהם סתמא כפירושו דעל כל העולם כלו קאמר, אבל כאן י"ל דמלך בלא העולם לא חשוב מלכות לכן מספק צריך לחזור ולברך המוציא דר"י לשיטתו דפסק בספ"ק דברכות גבי פתח בשכרא וסיים בדחמרא דס' ברכות נהנין להחמיר, וע"כ החמיר ה"נ מספיקו, אבל אנן דקי"ל דספק ברכות הנהנין להקל לכן ה"נ להקל, ולכך לא כתבו הפוסקים הנ"ל דין זה, דפסקו דלא כהתוס' בזה, ודברי הש"ע הצ"ע, ובאמת קושיות הנ"ל מרפסן איגרא, ולענ"ד נראה בס"ד דדברי המחבר צדקו יחדיו, ומתחילה נאמר דמש"כ האהעו"ז דמלכנו נמי חשיב מלכות לגבי מלכיות דר"ה הוא תמוה, דגמרא מפורשת בר"ה דף ל"ב ע"ב עיי"ש ושוין דזמרו למלכנו זמרו לאו מלכות היא ופירש"י משום דלא אמלוכתי' אלא אאומה אחת, והשתא לפי"ז הא גופא תמוה כיון דהפוסקים מדמין זה למלכיות דר"ה א"כ בברכת הטוב ומטיב דבעי' ג' מלכיות איך מחשיב בהדי' אבינו מלכנו הא לענין ברכות דר"ה לא חשיב זה למלכיות ועכצ"ל דאין ראי' מברכת הטוב ומטיב דהתם לא קפדו רבנן אלא לאדכורי לשון מלכות מ"מ, וא"כ לגבי מלך העולם כמי אין מזה שום ראי', ותו נ"ל דס"ל להמחבר לחלק בין מלכיות דר"ה למלכיות דברכות דודאי י"ל דלא הוי מלכיות אלא היכא דאמליכו על כל העולם כדאמרי' התם

בר"ה ומשו"ה במלך בלא העולם לא נפק יד"ח דאכתי אין משמעות מלשונו דהמליכו על כל העולם דמלך על אומה אחת נמי מלך מיקרי מיהא בר"ה הייי"ט דנפק כיון דאמר ובתורתך כ' לאמור, וכוונת הכ' ודאי מלך על כל העולם קאמר ממילא מחשבתו ניכרת מדיבורו דאיהו נמי אמלוכי על כל העולם, משא"כ בברכות אי לא אמר בהדי' מלך העולם אינו מחשבתו ניכרת דהמליכו על כל העולם, ואפי' אם באמת נתכוין להמליכו עכ"ה מ"מ השתא דתיקן רבנן לומר מלך העולם והוא אמר מלך סתם משמע משמעות לשונו איפכא, ואפי' נתכוין לכך מ"מ הו"ל משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, משו"ה שפיר פסק המחבר דאם דילג תיבת העולם דלא יי"ד"ח, וכ"ז לגבי ברכה שטבעו חכמים כך, משא"כ בברכת רחמנא מלכא מארי דהאי פיתא, דלא מוכח ממה דהשמיט תיבת העולם כלום דהתם לא קאמר המטבע שטבעו חכמים שוב י"ל שפיר דמלך בלא העולם נמי חשוב מלכות כמו במלכות דר"ה, דו"ק היטב, והגם דהתוס' שם בברכות לא חלקו בכך מ"מ הוכיח המחבר כן מהרא"ש דעכצ"ל דס"ל חילוק זה דאל"כ גם דברי הרא"ש הנ"ל קשיין אהדדי דהא מבואר בהרא"ש שכ' בברכה ראשונה דשמו"ע דלית בי' מלכות משום ה"א הגדול הגבור והנורא נמי חשיב מלכות, ולכאו' תמוה הא כתיב בי' מלך עוזר ומושיע ומגן אע"כ משום דלא כתיב בה מלך העולם ל"ח מלכות, ונהי דלפימש"כ כל דליכא משמעות לשונו דהשמיט תיבת העולם שוב כו"ע מודים דחשיב מלכות, מ"מ אעיקר תקנת חכמים קשיא לי' מ"ט לא תיקנו מלכות עם מלך העולם, והוצרך לפי' לתרץ כנ"ל. אבל אי ס"ד דמלך בלא העולם נמי הוי מלכות א"כ מעיקרו לק"מ אע"כ דאם דילוג תיבת העולם לא הוי מלכות וקשיא מ"ט גבי בנימן רע"י כ' הרא"ש אם אמר בריך רחמנא מלכא ול"ק מלכא דעלמא, אע"כ דהרא"ש נמי ס"ל חילוק הנ"ל כיון דהתם אינו מדלג תיבת העולם ממטבע שטבעו חכמים אין כאן משמעות להיפך ושוב יוצא שפיר כמו בברכת ראש השנה, ונתיישבו פסקי השו"ע בס"ד דו"ק היטב:

סימן לז

קיימ"ל ברכת המצוות אינן מעכבות והכי אמרי' בברכות דף ט"ו ע"א ברכות דרבנן ולאו בברכה תלי' מילתא, ופירש"י שם בד"ה ברכה דרבנן היא דאמר רבנן בפ"ק דפסחים כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ודברי רש"י תמוהים בזה מהיכן מוכח מזה דברכות דרבנן ולמאי הוצרך רש"י לזה, והלא נודע בלא"ה דברכה דרבנן, וראיתי שעמדו בזה בעלי מפרשי ים בהגהות הלבוש בפסחים דף ז' ונדחקו בהבנת פירש"י הנ"ל, ולענ"ד י"ל בהבנת דבריו עפ"י מה דאמרינן בברכות דף כ"א אמר ר' יוחנן למדנו ברכת התורה

לאחרי' מברכת המזון מק"ו, וברכת המזון לפני' מברכת התורה מק"ו, ברכת התורה לאחרי' מן ברכת המזון מק"ו, ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו, ברכת התורה שטעון לפניו א"ד שטעון לאחריו וכו' ודחי' איכא למיפרך מה למזון שכן נהנה, ומה לתורה שכן חיי עולם עיי"ש, והנה לכאורה הי' מקום לומר דברכת המצוות דאורייתא מק"ו מברכת המזון מה ברכת המזון שכן חיי שעה טעון ברכה, ברכת המצוות שהוא על חיי עולם אינו דין שיהא טעון ברכה, ואי משום דאיכא למיפרך מה למזון שכן נהנה י"ל תינח אי אמרינן מצוות לאו להנות ניתנו והנאת המצוה אינה חשובה הנאה אבל למ"ד מצות להנות נתנו והנאת המצוה חשובה הנאה א"כ האי ק"ו מעלי' הוא והו"ל למימר ברכת המצות דאורייתא, מיהא זה אינו דא"כ הו"ל למימר דמברך עליהן לאחר עשייתן דומי' דברכת המזון שמברך לאחר שכבר נהנה, ומדאמרי' כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן ש"מ דהאי לאו קיו הוא ומוכח דברכות דרבנן ובזה דברי רש"י הנ"ל מבוארין כמין חומר בקודש וא"ש בס"ד:

סימן לח

בסך אדד"ם, שלמא אקדם, לכבוד יד"ע וידיד לידידיו ה"נ ח"נ הרב הגאון המפורסים, קדוש ה' מכובד כקש"ת מו"ה יודא גרינוואלד נ"י אב"ד ור"מ דק"ק באנהארט יע"א:

בדבר אשר ביקש מעכ"ת נ"י להתיעץ עמי בנדון כסא הרבנות דק"ק פלוני יע"א, אני איני כדאי לשות עצות בדבר נשגב כזה וכמה פעמים שקלתי הדבר במאזני שכלי אם בענין הזה הוא מעתים חשות או עתים ממללות, בפרט אחרי שכבר שאל פי צדיקי הדור שליט"א אשר מפיהם אנו חיים ולא נתכוונו לעצה אחת, מאן מעייל פתי' אוכמא לתמן ואיך יכריע דעת פעוט כמוני במילתא דבעי טעמא וצריכא רבא ובאמת עמך כולם צדיקים כתיב וכולם נקראו בנים למקום, ונפשי יודעת מאוד כמה טובה כפולה ומכופלת לצאן מרעיתו אם יש להם רועה נאמן כהד"ג כ"י כיו"ב, א"כ קשה מאוד ליעץ ולדבר דבר במילתא דאיכא רווחא לאלו ופסידא לאלו, בשגם דתלי' ברומי' דקרא דכתיב וכל חפציך לא ישוו בה, הא חפצי שמים ישוו בה וכתיב וכל חפצים ישוו בה משמע אפי' ח"ש ומשני במו"ק כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים יעו"ש, ומאן מפיס איזה מהני תרתי אפשר ע"י אחרים טפי, ויעוי' ביומא דף ע' בפירש"י ד"ה קמ"ל דלאו מעביר הוא מאחר שאינו עוסק בה, וע"כ אין כוונת רש"י דל"ש אין מעבירין עה"מ כל כמה דלא התחיל בה דזה נסתר מכמה גמרות מפורשת ועי' יומא ל"ג דישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות ועוד במנחות פ' העומר מצות העומר לבוא מן הקרוב

משום אמעה"מ, ותו יש לדקדק התם כיון דא"א לו לעשות אלא חדא מיני' בלא"ה ל"ש אין מעבירין עה"מ כמ"ש התוס' בכמה דוכתי, ויעוי' ח"צ סי' קנ"ו, אע"כ דקושי' חדא מתורצת בירך חבירתה, דאיה"נ כ"כ דלא התחיל זה ל"ש אין מעבירין עה"מ בכה"ג אבל כיון שכבר התחיל בה שייך אין מעבירין עה"מ בכל גוונא משו"ה הוצרך רש"י לומר מאחר דלא התחיל בה, ולפ"ז הא דמשני במו"ק כאן במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים וכו' הנ"מ כל כמה דלא התחיל בה עדיין ומדוקדק לשון הכתוב פלס מעגל דרכיך משמע דעדיין צריך לשקול ולמטרי איזה דרך שיבחר לו, ויעוי' ש"א סי' כ"ח שחידש דלענין הקדמת ציצית לתפילין ל"ש אין מעה"מ כיון דציצית לגבי תפילין כרשות דמי' ולא אשכחן אין מעה"מ אלא בב' מצות להקדים חדא אבל לא להקדים דבר רשות, ולכאורה צ"ע מש"ס פסחים דף ס"ד מקבל את המלא ומחזיר את הריקן אבל איפכא לא מ"ט אמר ר"ל משום דאין מעבירין עה"מ, והתם החזרת הריקן נמי רשות הוא, וצע"ג ולפי מ"ש א"ש התם נמי הו"ל כאלו כבר התחיל באותו מצוה כיון דהושיטו לו, וכן כתב סברה זו בטו"א מגילה דף ו' ע"ב שהקשה מש"ס הנ"ל אדברי התוס' שם. עכ"פ מבואר מזה דאפילו היכי דל"ש אין מעה"מ מ"מ כיון שכבר התחיל בה בכל ענין אין מעבירין עה"מ וא"צ לפלס איזה גדולה ואיזה קטנה, ומ"מ בכל כה"ג קשה להכריע מרחוק, ותלי' טובא בהכרעת לבו אומר לו כדאשכחן במעשה המשכן דכתיב וכל איש חכם לב אשר נתן ד' חכמה בלבו כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה, ופי' כוונת הפסוק בה"ת דבאמת אין אחד מהם שלמד חכמה ואומנות שהם צריכין למלאכת המשכן דלא היו פונים ללמוד חכמות נשגבות במצרים כשהי' משועבדים בחומר ובלבנים, אבל הענין דכל כלי המשכן בכללי ובפרטי מכוון כנגד שיעור קומה דקדושה, וכן כל איש ישראל יחדיו, נמצא דכל אחד ואחד מישראל הי' מכוון כנגד כלי מיוחד של כלי המשכן כפי בחינתו, נמצא דכלי שהיה כפי בחינתו הי' מספיק בידו לעשותו. אבל מהיכן ידע זה לאיזה כלי מסוגל לעשותו אבל כבר כתבו חכמי המוסר דכאו"א כפי מה שמרגיש בנפשו נטוי' וחשק לאיזה מצוה פרטיות לידע בנפשו דבשבילה בא לעוה"ז לתקנה ע"כ יחזיק בה ולא ירפנה, וה"נ גבי מעשה המשכן קאמר קרא כל איש אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה, כיון שהרגיש בעצמו שלבו נשאו לזה עי"ז ידע שהוא מסוגל לעשותו, והארכתי בזה יען כי מע"כ כמתפלא עלי:

מ"מ אי אפשר לדון בזה כ"א כאו"א כפי רגשת לבבו, ועוד הי' לי להאריך ולהעיר מע"כ ידינ"פ נ"י על חלקי הבונה והסותר בזה הענין אבל מסתמא לא נסתרו מכנגד עיניו, ואלמלא אהבתו התקוע בלבי מיום הכרתי' הייתי חושך אמרים בזה, ויעיי' עוד בעירובין

דף א' ע"ב דס"ל לרבנן זימנין דניחא לי' בחברי' טפי מרבי', ע"כ אמרתי שפתי לא אכלא, והשי"ת לא יכלה רחמיו ויתקנהו בעצה טובה ויתקדש שמו ע"י, ובמהרה נזכה לראות סמיכת זקנים יושבים כחצי גורן ארנן, ויהא חלקנו עם התלמידים המתאבקים בעפר רגליהם, ובחג מתן תורתנו הבע"ל נזכה להקריב מנחה חדשה ולשמוע דברי עתיק יומין ונראהו עין בעין בשובו אל נוהו בב"א כעתירת לונ"פ אוהב דבוק ע"ע:

סימן לט

הבונה בשמים מעלותיו, ירוק שפעת ברכותיו על ראש אהובי ב"ד הרבני המופלג בתורה, חו"ש ז"יר, כ"ש מו"ה נחום גרו"ו נ"י ביישוב נינא יע"א. מכתב יקרתך הגיעני, וע"ד אשר שאלת להודיעך אם מותר לילך אל צירקוס אשר שם יכולין לראות חיות ובריות משונות ויש אצליכם אנשים תמימי דרך ההולכים בתורת השם ואומרים שלא לבד שאין איסור בזה אלא אפי' מצוה נמי איכא כדי לברך ברוך משנה הבריות, דע דדבר זה מפורש לאסור בכמה דוכתי' בש"ס עיי' בע"ז דף י"ח ע"ב ת"ר ההולך לאצטדינין ולכרכים וראה שם את הנחשים ואת החברון בוקיון ומיקיון וכו' ה"ז מושב לצים ועליהם הכ' אומר אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וכוי כ"א בתורת ד' חפצו עיי"ש בפירש"י יעויי"ש, דרש ר"ש בפ' אשרי האיש אשר לא הלך לטרטראות ולקרקסאות של עכו"ם ובדרך חטאים לא עמד זה שלא עמד בקנגיון ובמושב לצים לא ישב זה שלא ישב בתחבולות פירש"י קנגיון צידת חי' ע"י כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק וכו' עיי"ש ועיין מדרש רבה במדבר י"ג אמר ר' יודן בר"ש כל בהמות ולויתן הם קניגין של צדיקים לעתיד לבא וכל מי שלא ראה קניגין של אוה"ע בעוה"ז זוכה לראותה לעוה"ב וכו' עיי"ש ועיי' שבת דף קמ"ט כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותה בשבת ודיוקנה עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים מאי גמרא אר"ח אל תפנו אל מדעתיכם עיי"ש בפירש"י, וא"כ ק"ו דיש בהנ"ל איסור דאורייתא של לאו הנ"ל, ומה גם דאיכא משום מגרה יצה"ר בנפשי' מחמת כמה דברים המובנים, ע"כ שומר נפשו ירחק מדרך חטאים האלה בנפשותם, ובזכות זה יזכו להבטחת ואני זאת בריתי אותם, ולחזות בקניגין של צדיקים ישבעו במרעיתם, כאו"כ ונפש ש"ב דושו"ט וש"ת ע"ע:

סימן מ

בענין להזהר בכבוד שבת (א) הטור או"ח הביא גמרא פ' כ"כ כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עע"ז כאנוש מוחלין לו והקשה הטו"ז אי עשה תשובה שבת ל"ל ואי לא עשה תשו' שבת מה מהני, ונ"ל לתרץ בס"ד בשנדקדק עוד מ"ש דנקיט עע"ז כאנוש מאי נפק"מ איזה עע"ז הוא עובד, ונ"ל בס"ד עפ"י מ"ש הרמב"ן בנימוקיו פ' בא ע"ש דמדבריו מתבאר כי תחילת התהוות ע"ז בעולם בימי אנוש הי' ממה שהתחילו הדעות להשתבש באמונה ממה שכיחשו בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח השי"ת בהם ואין עמהם עונש או שכר ואמרו עזב השם את הארץ. והכה מי שעוסק במו"מ ומדמה בנפשו כי כחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה הוא בחי' עע"ז כאנוש דייקא, והתיקון לזה שמירת שבת כהלכתו דע"י שמשמר שבת כהלכתו עי"ז מעיד על עצמו שמאמין באמו"ש כי לא בכח יגבר איש, והיינו דנקט המשמר שבת כהלכתו דייקא לאפוקי שלא יהי' שמירת שבת אצלו כאדם שבא להנפש מצבא עבודתו דאדם כזה אינו מדקדק שיהי' שמירת שבת ככל הלכותיו כגון דבר שהוא לצורך תענוגיו וכיו"ב וכגון לעשות מלאכתו ע"י אחרים אינו מקפיד, מש"ה דקדקו רז"ל דבאם שומר כהלכתו דייקא, וע"ד שכ' הטור שיהי' דומה בעיניו כאלו כל מלאכתו עשוי' ואינו מהרהר בעסקיו כלל, מזה ראי' שהוא מאמין באמו"ש שהחריצות והשתדלות בעסקיו לא יועילו כ"א השי"ת הוא הנותן כח לעשות חיל, ומה"ט אפי' אם אירע שעבר במחשבתו ענין ע"ז בבחי' אנוש כנ"ל, ע"י שמשמר שבת כהלכתו מוחלין לו, כן נראה לי בס"ד:

ב עוד הביא הטור מאמר הגמ' כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, ועיין מה שפי' בזה הרב"י בשם מהרי"א, ולי כראה לפרש בס"ד עפ"י מה ששנינו בשלהי קדושין ארשב"א ראית מימיך חיה ועוף שמתפרנסין שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשינו ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, ופי' בהפלאה ענינו כי ידוע שבחי' הבריאה הי' ארבעה זה למעלה מזה והם דומם צומח חי מדבר וכל א' מצפה לעלות למעלה, ולכן הבהמות והחיות מתפרכסין שלא בצער מן הצומח כי הצומח מתאוה לבחי' חי וע"י שאוכל אותו נכנס החיות של הצומח לבחי' החי וכ"ש שראוי שכל בחי' החיות והעופות וכן כל הברואים יצפו שיאכלם האדם כדי להעלותם מבחי' חי לבחי' מדבר שכיון שאדם אוכל אותם נכללו בו ובהעלות האדם לנשמתו שהוא חלק א' ממעל ודביקתו בשרשו כדכתיב ואתם הדבקים בה' הוא מעלם עמו, אמנם הטעם שאין הדבר כן משום שאין החי בטוח שיתעלה ע"י האוכלו ע"כ הוא בורח ממנו, והיינו דאמרו כיון שחו"ע מתפרנסין

שלא בצער אעפ"י שאין עלייתם עלי' גמורה שלא נבראו אלא לשמשיני, ואני נבראתי לשמש את קוני נמצא אני מעלהו לשרשו העליון והיה ראוי להתאוות אלי יותר אלא כיון שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שהוא לשון כרותה וכליון, שמקלקל אותו ע"כ הוא בורח אדפח"ח:

והנה אמרו רז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואם נותנין לו שכר בעוה"ז מנכין לו משכרו לעוה"ב, נמצא כל מה שמכחילין לו בעוה"ז עי"ז תתמעט נחלתו בעוה"ב, מיהא זה לא שייך אלא במי שכותל עוה"ז בתורת קבלת שכר אבל מי שהוא בבחי' הנ"ל שהוא מעלה כל מה שמזדמן לידו באופן שכל הברואים מצפים מתי יבואו לידו שעי"ז יתעלו למדריגה רמה נמצא דלאו בתורת מתן שכר אתו לידו, וע"ד שאה"כ ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך ופי' בהפלאה הכוונה שירדפו אחריו כדי לתקנם, א"כ אינו בדין שיתמעט עי"ז שכרו בעוה"ב, והנה כל המענג את השבת נמצא דעי"ז יזכה שיתעלו על ידו נכסים שהנחילהו השי"ת דעי"ז הם כלולים בו וע"י דביקותו בשרשו בכח מצות עונג שבת הוא מעלם עמו נמצא שיבואו לידו בבחי' ובאו עליך כל הברכות האלה והשגוך וכנ"ל, ופשיטא דאינו בדין שיוגרע חלקו עי"ז בעוה"ב, היינו דאמרו רז"ל כל המענג אה השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, דהיינו בלי שינוכה לו בשביל זה חלקו בעולם הבא, וא"ש בס"ד:

ג בשו"ע אפי' מי שצריך לאחרים וכו' צריך לזרז עצמו לכבד את השבת, ועיין בשו"ע של הרב התניא דלכמה פוסקים כבוד ועונג שבת עיקרו מה"ת שהשבת הוא בכלל מקראי קודש שנאמר בשבת שבתון מקרא קודש ופי' מקרא קודש לקדשו ולכבדו בכסות נקי' ולענגו בעונג אכילה ושתי' והכי ס"ל להרא"ם בסי' מצוה קי"א, ולדעת הרמב"ם מקרא קודש הוא לקדשו בעשיות מלאכה אבל הכבוד והעונג הוא מדברי קבלה, ממה שנאמר וקראת לשבת עונג, ובקו"א הוכיח גם מפירש"י ע"פ זכור וגו' שפי' כב"ש מכלל דלכבדו במנה יפה הוא דאורייתא, ועיין לקמן בקי' ר"כ, מיהא נראה דמה שפירש"י אינו אלא אסמכתא, ועיין ברפ"ב דביצה דיליף מוכי' ע"ת זכרהו מאחר שבא להשכיחו עיי"ש, ומ"מ לד"ה הוא מיהת מצוה מד"ק ונפק"מ דאם מזדמן לפניו מצוה דרבנן, ומצות עונג וכבוד שבת, ואין לו מעות כדי צורך שניהם י"ל להקדים מצות עונג שבת דהיא מ"ע דאורייתא או עכ"פ מד"ק, ואמרינן בש"ס ר"ה דף י"ט דברי קבלה כדברי תורה דמיא:

ד במג"א ס"ק א' הביא בשם צ"צ אם הנכרים מייקרים שער הדגים נכון לתקן שלא יקנו דגים, והביא ראי' ממשנה ספ"א דכריתות ע"ש, הנה עיקר הראי' אינה ממשנה גופא, דהא ס"ל לכמה פוסקים דרשב"ג עפ"י דין הורה כן ומה"ט פסק הראב"ד בפ"א מה'

מחוסרי כפרה דאין השאר עלי' חובה, ולשיטת הפוסקים דשאר עלי' חובה כמי אין ראי' דהא י"ל אינהו גרסו במתני' במילתא דרשב"ג והשאר עלי' חובה וכך הוא גירסת ר"ת ושיטת האשכנזים שהביאו התוס' בב"ב דף קס"ו ע"ש ורשב"ג לא חידש אלא שמותרת לאכול בקדשים ע"ש וא"כ אין ראיה מהמשנה, והצ"צ לא מייתי ראי' אלא מפירש"י שני דמשום עת לעשות לה' הפרו תורתיך לומד כן שלא כדין, מיהא ממה שהקשו בתוס' ב"ב דף קס"ו איך פליג רשב"ג אב"ש וב"ה דס"ל השאר עליה חובה, מכלל דס"ל דרשב"ג מדינא הורה כן ע"ש א"כ מוכח מהתוס' איפכא, ואפי' לפירש"י נמי יש להשיב על ראי' זו כמה תשובות, חדא אולי כשאח"כ הוזל השער הורה להתחייבות ששוב יביאו מה שהיו חייבות על כל לידה ולידה וא"כ לא היה ע"י הוראותו שום ביטול מצוה שלא היתה רק להלכה ולא למעשה, משא"כ הכא דעונג שבת שנתבטל לא יוכל להתקן עוד לאותו שבת, כן הקשה בס' ערל"נ למס' כריתות ע"ש, וזה יש לדחות דא"כ לא הוי שתק התנא להודיענו שאח"כ הורה שישלימו להביא על כל לידה ולידה, ובתשו' כ"ס סי' ל"ח הביא מורי הגאון ז"ל בשם הח"ס ז"ל שכ' עה"ג שו"ע שלו דאין הנדון דומה לראיה דהתם לא דרש לאסור אלא שאין השאר עלי' חובה, ומ"מ אם תרצה תביא גם השאר, ומסתמא כן עשו אחר שהחלו הקנים משא"כ הכא אם עבר השבת א"א לתקן. ועוד התם הוא להציל העני מאיסור כרת אבל הכא שאין יד העני משגת פטור הוא, מיהא נראה די"ל ראי' מהא דאמרי' ביומא דף פ"ה ושמרו בנ"י את השבת לעשות את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, וכיון דאמרי' כן לענין חילול שבת כש"כ שי"ל כן לענין מצות עונג שבת דמוטב שיבטל עונג שבת א' כדי שיהא אפשר לו לענג אח"כ שבתות הרבה, וזה נ"ל ראי' נכונה לדינו של הצ"צ:

סימן מא

פתיחה לדיני קבלנות ואריסות ושכירות המבוארות בסימנים שלפנינו בס"ד דע שיש כאן ד' חילוקי שמות מקצתן אסור מדינא, ומקצתן אינן אסורין אלא מפני מה"ע וחשדא ונפק"מ דבמידי דאינו אסור אלא משום מה"ע מותר היכא דהמלאכה נעשית חוץ לתחום או היכא שנתפרסם שדרך רוב בני העיר לעשות ע"ד היתר. וכ"כ לפי מש"כ המג"א בסי' רמ"ד דברבים ליכא למיחוש לחשדא, משא"כ היכא דמדינא אסור לא שייך הני היתרים, תו יש נפקא מינה אי שכרו מותר בדיעבד וכן לענין בנין בתים היכא דכבר נגמר הבנין אי מותר לכנוס לאותו בית:

א היכא דנותן לנכרי שכר יום ביומו אסור מדינא, ולפי מש"כ הרב"י בסי' רמ"ד וכן ס"ל להטו"ז בפשיטות בסס"י רמ"ג בשם סמ"ג יש בזה איסור דאורייתא והוא ממה דאיתא במכילתא כל מלאכה לא יעשה שלא יעשה מלאכתו ע"י אחרים וכ"כ בחזקוני פ' בא והגם דהלכה רווחית בכל הש"ס דמלאכה ע"י נכרי בשבת אינו אלא משום שבות כ"כ הא"ר בריש סי' רמ"ג בשם הרא"ם בס' יראים דהיינו דוקא כשאינו מלאכת ישראל כגון שאומרים לכותי עשה האש שלך לצרכי אבל לעשות מלאכתו של ישראל בדבר שהיא של ישראל אסור מדאורייתא עיי"ש והובא גם בפרמ"ג עיי"ש ובסוף פתיחה שלו להלכות שבת ובפירש"י פ' בא הביא מכילתא הנ"ל כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה בהם ולא יעשה חברך ולא גוי מלאכתך. והרמב"ן ז"ל כ' דאין זה אלא דרך אסמכתא בעלמא, ועיין במזרחי שם דע"כ דרשה גמורה היא מדפליג עלי' ר' יונתן שם במכילתא דקאמר והלא דברים ק"ו מה אם שבת חמורה אין אתה מוזהר על מלאכת הגוי במלאכתך יו"ט הקל לא כש"כ משמע מדבריו שהוא פלוגתא דתנאי, ומ"מ לא הבנתי דלפי הנ"ל ר"י נמי לא אסר מלאכת ישראל ע"י גוי כ"א ביו"ט ולא בשבת דאיס"ד דבשבת נמי קאמר א"כ אין כאן ק"ו איה"נ דבאופן שאסור ביו"ט כגון במלאכת ישראל איה"נ דאסור גם בשבת וכ"ז צריך עיון גדול ואין המכילתא כעת לפני לעיין ועפ"י הנ"ל נ"ל בס"ד להסביר הא דאמרינן בש"ס מו"ק דף י"ב אבע"א מר זוטרא סיוע הוי מסייע בתיבנא בהדייהו ואינו מובן הא מ"מ כיון דבקבלנות הוי וחוץ לתחום מאי כפק"מ בזה, ולמה יאסר ע"י הנ"ל, מיהא עפ"י שיטת הסמ"ג והיראים הנ"ל ניחא דבאמת הקשה הב"ח אמאי שרי חוץ לתחום הא כ"מ שאסרו חכמים מפני מה"ע אפי' בח"ח אסור וצ"ל כמש"כ התוס' דבאיסור דרבנן לא אמרי' כן וכיון דמר זוטרא סיוע הוי בהדייהו בתבן שלו הו"ל במלאכתו של ישראל ואסיר מדאורייתא איה"נ דאסור גם חוץ לתחום משום מה"ע, ולשיטת רוב פוסקים החולקים על הסמ"ג וס"י הנ"ל יתבאר בס"ד לקמן בסי' רמ"ד עונ"ל ראי' לשיטת הסמ"ג משס"ס ספ"ק דע"ז לא ישכיר אדם מרחצו לנכרי וכו', ופריך אבל מרחצו לכותי מאי שרי והלא עושה בה מלאכה בחוש"מ, בחוה"מ אכן נמי עבדינן מלאכה במרחץ עיי"ש, ואכתי קשי' הא הכותי עושה בה מלאכה בשבת ויו"ט ונהי דליכא למיחוש בו שיעש' מלאכ' לעצמו דהא במידי דכתיבי ואחזיק סמכי' עלייהו, מ"מ ניחוש שיעשה בו מלאכה ע"י גוי כיון דבדרבנן לא זהירי, א"ו דגם במלאכתן שנעשית ע"י גוי כמי זהירי וא"כ מוכח דהאי כל מלאכה לא יעשה דרשה גמורה, ועיין ר"ש פ"ב דמקואות מ"ג שכ' בירושלמי משמע דשאיבה דאורייתא מדמודי בה כותאי,

א"כ ה"נ יש לומר כן, ואף שהר"ש כ' שם דיש לדחות אין כונתו לדחות מחמת שאין להביא ראי' מכותים:

מיהא יש לומר דאין ראי' מרשב"ג דלשיטתו כל מצות שהחזיקו בה כותים אע"ג דלא כתובי הרבה מדקדקין בה יותר מישראל כדאמרינן ברפ"ק דחולין אחזיק ולא כתובי איכא בנייהו וא"כ ה"נ י"ל דהוי אחזיק אע"ג דלא כתובי, ועיין עוד שם בספ"ק דע"ז רשב"א אומר לא ישכיר שדהו לכותי מפני שנקראת על שמו וכותי זה עושה בה מלאכה בחוש"מ וכו' א"ה ת"ל משום לפני עור ל"ת מכשול, חדא ועור קאמר עיי"ש, ויש לתמוה מאי פריך הגמ' ות"ל משום ל"ע הא נפק"מ בכותי שידוע לנו שהיא אדון ואינו עובד בעצמו אלא ע"י פועלים וא"כ משום לפ"ע ליכא דאפי' ת"ל דחיישינן שיעבוד ע"י פועלים כותים מ"מ אינו אלא לפני דלפני, משו"ה הוצרך לאסור מפני שנקרא ע"ש, והנה לפימש"כ התוס' דגם באד"ר שייך לפני עור לק"מ, אלא דמ"מ על התוס' קשיא דשם בד"ה ות"ל כ' דאם מלאכת חוה"מ דאורייתא לא מוכח מכאן דאיכא לפני עור גם באד"ר, ולהנ"ל שפיר מוכח דאל"כ לא קשיא מידי, ות"ל משום ל"ע דהא איכא למימר דנקט טעמא דשייך גם בכהנ"ל, וכבר העיר בקושי' זו בס' ישועת יעקב מיהא אם נימא דהתוס' ס"ל כשיטת הסמ"ג הנ"ל ניחא:

{מדברי רבינו מוכח דלשיטת הסמ"ג גם מלאכת חוה"מ ע"י עכו"ם אסור מדאורייתא אי נימא דמלאכת חוה"מ אסור מדאורייתא וכן מוכח מדבריו לקמן וצ"ע}:

אלא דאי קשיא הא קשיא לי א"כ אריסות אמאי שריא, בשלמא אי אמרת דלא הקפידה תורה אלא שהישראל לא יעשה המלאכה, וע"י נכרי ש"ד ולא מיתסר אלא מדרבנן משום דהוא כשלוחו של ישראל שפיר י"ל כל שהנכרי עושה אדעתא דנפשי' לא הוי כשלוחו אלא אי אמרת דמלאכת הגוי בשל ישראל מדאורייתא אסור מקרא דלא יעשה, ומבואר בלבוש ריש סי' רמ"ג דפשטא דקרא הכי משמע דהמלאכה לא יעשה ולאו אגברא קאי אלא אחפצא, א"כ כי עשה נכרי אדעתא דנפשי' מאי הוי סוף סוף כיון דישראל נמי יש לו חלק באותה מלאכה וגם כי השדה עדיין של ישראל הוא אמאי שרי בשלמא אם משכיר השדה כולה לנכרי דהישראל מסולק לגמרי מהריוח שפיר י"ל דשוב לא נקרא מלאכתו של ישראל אפי' אי שכירות ל"ק, משא"כ באריסות ל"ש זה, ונראה לי בס"ד דאיה"נ היינו טעמא דרשב"א דאריסות לית לי', ולפי מש"כ לעיל בשם המכילתא שהביא המזרחי בלא"ה הוא פלוגתא דתנאי דריא"ש וריו"כ וא"כ י"ל רשב"א ס"ל כהך תנא, ומובן בזה הא דקאמר בגמרא אריסות לרשב"א לית לי' ולא מפרש טעמא מאי ובתחילה הוי ק"ל להגמרא בפשיטות דאריסות ודאי שרי, ולהנ"ל א"ש בס"ד:

ועפי"ז י"ל ע"כ קושיי' התוס' שם בהא דפריך אי הכי ת"ל משום לפ"ע ותמהו בתוס' מאי אי הכי שייך בזה הלא קושיא תיסוב אגופא דברייתא ולמש"כ ניחא שפיר דבפשיטות ליכא למפרך ת"ל משום לפ"ע די"ל דלפני עור לא שייך באד"ר וא"כ נפק"מ שפיר בכותי שידוע בו שאינו עובד בעצמו אלא ע"י פועלים וליכא כ"א אד"ר, אבל השתא דאמרת דאריסותא לרשב"א לית לי' ובנכרי היי"ט דשרי משום דאמרינן לי' יציית, א"כ ס"ל דעיקר קפידא דאמר רחמנא לא יעשה לאו אגברא קאי אלא אחפצא, א"כ עכצ"ל כשיטת הסמ"ג הנ"ל דמלאכת ישראל ע"י נכרי נמי דאורייתא שוב קשיא שפיר ות"ל משום לפ"ע וליכא לשנויי דמיירי בכותי שידוע לן שאינו עובד בעצמו הא מכ"מ איכא איסור דאורייתא, ומתיישב נמי שפיר קושיית הריטב"א מאי משני חדא ועוד קאמר חדא משום לפני עור ועוד מפני שנקרא על שמו והקשה הריטב"א היתכן דשבק טעמא דאורייתא ונקט טעמא דרבנן ולהנ"ל א"ש דאי לאו דאשמעי' תחילה טעמא דנקרא ע"ש משום דאריסותא לרשב"א לית לי' גם טעמא דלפ"ע לא הוי שייך ודו"ק:

ב) ואגב אורחא אכתוב מה שנראה עוד בס"ד ליישב קושיית התוס' והריטב"א הנ"ל, דהנה מה שהוכיחו התוס' שם דגם באד"ר איכא לפ"ע לכאורה יש לומר משום דבכל מילי דרבנן איכא לאו דלא תסור והו"ל דאורייתא מיהא מבואר ברמב"ן לס' המצות דל"ת אינו אלא אי מכחיש דברי חכמים לגמרי ואינו מודה לתקנתן או לגזירתן אבל מי שעובר סתם על תק"ח או על איסור דרבנן אינו עובר על לאו דל"ת, ולפי"ז יתיישב שפיר קושיית התוספות דבפשיטות לא הו"מ למפרך ות"ל משום לפ"ע די"ל מלאכת חוה"מ דרבנן ליכא משום לפ"ע, אבל השתא דאמרת דבגוי אמרי' לי' יציית אבל כותי לא צייתי דאמר אנא גמירנא טפי מכך א"כ גם כאן איכא איסור דאורייתא מחמת לאו דלא תסור שפיר פריך ות"ל משום לפ"ע ל"ת מכשול, ומיושב נמי קושיית הריטב"א הנ"ל:

ג) עוד ארשום אגב אורחא מה שנ"ל בס"ד ביישוב קושיי' המהרש"א שהקשה לפי מש"כ התוס' בד"ה אבל לנכרי דהגמרא דייק דלרשב"א ע"כ לנכרי שרי מדאיירי בכותי דאי בנכרי אסור לישמעינן נכרי דלית בי' אלא חדא דנקראת ע"ש וכ"ש כותי דאית בי' תרתי דאית בי' נמי לפני עור, והקשה המהרש"א א"כ היכא דייק הגמ' גבי רשב"ג דאמר לא ישכיר אדם מרחצו לגוי, אבל מרחצו לכותי ואי שרי דילמא נקט נכרי וכ"ש כותי דאית בי' נמי לפ"ע, והנה לפי מש"כ לעיל יתיישב נמי קושי' זו ונראה ליישב שפיר קושיית המהרש"א דהא מבואר בתוס' ד"ה תיפוק לי' דדוקא למ"ד כותים גירי אמת הן שייך לפ"ע, והגמרא פריך משום דרשב"א ס"ל בפ"ק דחולין כותים ג"א הן, ולפי"ז י"ל סתמא דגמרא הוא רב אשי דס"ל ברפ"ק דחולין כותים גירי אריות הן ושפיר דייק הגמרא,

משא"כ לקמן דקאי אליבא דרשב"א, ואין להשיב ממה דס"ל לרשב"ג כל מצות שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין וכו' מכלל דס"ל גירי אמת הן דמשום הא לא תברא דאפי' אם גירי אריות הן כיון דעכ"פ מדקדקין לשמור המצות מצתן כשרין דל"ב לישה לשמה עיי"ש מיהא המהרש"א י"ל דהוי ס"ל דמרשב"ג הנ"ל מוכח דס"ל גירי אמת הן ושפיר הקשה, ושוב מצאתי בתוס' ר"פ הדר דכ' להדיא דרשב"ג ס"ל כותים גירי אמת הן עיי"ש וא"כ ניחא שפיר דברי המהרש"א, ולפי מש"כ לעיל מתיישב גם קושיית המהרש"א ע"ד הנ"ל ואמל"כ:

ד) נחזור לענייננו ואי דקשיא לן לשיטת הסמ"ג וס"י הנ"ל דלא יעשה מלאכה אחפצא קאי א"כ אריסות אמאי שרי' והנה שפיר כתבנו דאיה"נ היינו טעמא דרשב"א דאריסותא לית לי' ולדידן מיהא קשיא, דהא לית הלכתא כרשב"א, וע"כ צריך לומר דס"ל להסמ"ג וס"י דע"כ א"א לומר דהא דאסר רחמנא מלאכת ישראל ע"י אחרים היינו משום דקפיד רחמנא שלא יעשה מלאכה בחפצו של ישראל דהא קיימ"ל כב"ה דשביתת כלים שרי וע"כ הקפידא הוא שלא יעשו אחרים מלאכה של ישראל היינו היכא דהוא שלוחו או מיחזי כשלוחו, ומשו"ה כל דהנכרי קעביד אדעתא דנפשי' שרי, ובהכי ארוח לן ליישב בס"ד מה דמקשים בשמעתין בהא דפריך הש"ס ארשב"א דלא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שכותי זה עושה מלאכה בחוש"מ ופריך אבל שדהו לנכרי מהו שרי מ"ט אריסותא קעביד א"ה כותי נמי אמרי אריסותא קעביד ומקשו הכא לפי שיטת התוס' בב"ק דבמומר לעבירה שידוע דבודאי יקיים שליחותו דל"ש לומר דברי הרב ודברי התלמוד דברי מי שומעין לכו"ע יש שלד"ע א"כ י"ל הי"ט דבכותי אסור משום דבדידי' י"ש לד"ע וחייב המשלח, משא"כ בנכרי דלאו בר שליחות הוא, והנה לפי מה דכ' הב"מ באהע"ז סי' ה' דאפי' למ"ד יש שליחות לנכרי לחומרא מ"מ בשבת ל"ש שליחות דהוי כעין מצוה שבגופו כפי מש"כ בתוס' רי"ד דבמצוה שבגופו ל"ש שליחות וההד"כ לענין שבת דרחמנא אמר שגופו יניח וא"כ אפי' תימא דיש שליחות מ"מ גופו מיהת הא נייח וא"כ קושי' הנ"ל לק"מ וראיתי למורי הגאון בכ"ס הביא קושי' הנ"ל והרגיש בתירץ זה ושוב דחוי מדחי לי' דסברת הב"מ לא שייך אלא בעושה ע"י נכרי משום דעכ"פ גופו של ישראל נח אבל העושה ע"י ישראל הרי גופו של ישראל לא נח בשבת וכיון שעושה נמי המשלח ושלוחו כמותו הוי כאלו הוא עושה המלאכה עיי"ש, ודבריו נפלאו ממני דהא כיון דעכ"פ גופו של המשלח נח לא שייך לומר בזה דהמשלח חייב וכש"כ דלא קשה מידי לפי מה דאסברה לה בקצה"ח סי' קפ"ב עיי"ש ודו"ק, ועכ"פ קושי' הנ"ל לק"מ מיהא לשיטת הסמ"ג והיראים דרחמנא אסר מלאכה אפי' ע"י אחרים, א"כ שוב לא

דמיא למצוה שבגופו ול"ש סברת הב"מ הנ"ל הדרי קושי' העולם לדוכתא מ"פ הגמרא מיהא למאי דפרישית דלהסמ"ג עכצ"ל בטעמא דקרא משום שליחות מדשרי כל היכא דעביד אדעתא דנפשי', א"כ ל"ק שוב קושייא זו דהא גלי רחמנא דגם בנכרי שייך בזה שליחות ושוב אין חילוק בין כותי לנכרי, וא"כ ממנפ"ש קושי' זו לק"מ:

ה) ובעיקר מה שתמהו האחרונים על הסמ"ג הנ"ל במה דס"ל דמלאכת ישראל ע"י נכרי מדאורייתא, הא מבואר בש"ס דאמירה לנכרי אינו אלא משום שבות, הי' נלענ"ד לפימ"ש המחנה אפרים ה' שלוחין ס"א בהעושה מעקה ע"י פועל גוי דמברך עליו כאלו עשאו בעצמו דנהי דאין שליחות לנכרי פועל שעושה בשכר שאני דיד פועל כיד בעה"ב דמיא כי היכי דאמרינן בפ"ק דב"מ אפי' למ"ד המגביה מציאה לחברו ל"ק חברו מ"מ בפועל ירו כיד בעה"ב, וטעמא משום דאמרינן שכירות ליומא ממכר הוא הו"ל כעבדו דאמרינן יד עבד כיד רבו, והביא ראי' מירושלמי דמס' פיאה דאמרינן קצרוה גוים ה"ז פטורה דקצירך אמר רחמנא ולא קציר נכרי ואמרינן עלה בירושלמי דאם קצרוה פועלים נכרים ה"ז חייבת, ובעיא מה' תרומות הביא הכ"מ בשם הראב"ד דאם קנה מהכותים תבואה בשיברים ומרחן כותי לצורך ישראל חייב בתרומה דשליחו כמותו ותמה הכ"מ הא קיימ"ל אין שליחות לנכרי ולהנ"ל ניחא דמיירי על ידי פועלים נכרים עיי"ש, והשתא נכונים דברי הסמ"ג וכן הא דהוי ס"ל להטו"ז בפשיטות כשיט' זו דהא הכא בפועל העוש' מלאכה בשכר מיירי, וכה"ג יד פועל כיד בעה"ב דמיא, ואפי' אם נימא כסברת הב"מ שהבאתי לעיל דבשבת לא שייך ענין שליחות משום דעכ"פ גופו של ישראל מינח נייח, מ"מ כיון דעכ"פ אדם מוזהר על שביתת עבדו מדאורייתא וכיון דשכירות ליומא ממכר הוא הו"ל כמו עבדו דאדם מוזהר על שביתתו, וי"ל דריאשי' וריו"נ דמכילתן בהך סברא פליגי איברא דאיכא למידק על המח"א הנ"ל הש"ס ב"ק דף כ"א אמתני' דבור של שני שותפין פריך הש"ס אמרי בור של שותפין היכא משכחת לה אי דתרווייהו שוי שליח ואמרי זיל כרי לון וכרה להו אין שבר"ע ואי דכרה האי ה' והאי ה' נסתלק מעשה הראשון הניחא לר' וכו' ולמ"א הנ"ל הוי מצי לאוקמי שפיר כגון שותפין כששכרו פועל להיות כורה בור ברה"ר שיד פועלים כידם ושפיר משכחת לה וכן הקשה בשעה"מ, תו הוכיח בס' שעה"מ חו"מ סי' קפ"ב דאף כל הני דלאו בני שליחות נינהו כגון עכו"ם וחרש שוטה וקטן אף בשכר נמי ליתנייהו בשליחות, דהנה בחה"ר שם בב"ק הקשה מ"פ הגמ' איך שליח לד"ע דילמא דשוי' שליח עכו"ם, ותי' דאין שליחות לעכו"ם ואפי' אינהו לדידן ואם איתא אכתי לוקמי בשליח עכו"ם בשכר א"ד דגם בשכר אמרי' אין שליחות לעכו"ם. ונהי דאיכא חד לישנא בפ"ק דב"מ דס"ל היכא דשליח לאו בר חיובא מי אמרי'

אשלד"ע דלא תליא אלא אי בעי עביד אי בעי לא עביד מ"מ עכ"פ הו"ל להגמרא למימר הניחא, ותו דבשליח עכו"ם לכו"ע אמרי' ישלד"ע כמבואר במשנה למלך פ"ה מה' מלוה ולוה הי"ד ובש"ך יו"ד סי' ק"ס ס"ק כ"ב עיי"ש וא"כ תמוהים מזה דברי המח"א הנ"ל: מיהא אחרי העיון נראה דמשום הכי אכתי לא תברא, די"ל כיון דב"נ מצווה על הגזל ועל הדינים א"כ הוא נוי בר חיובא מקרי לעניין כורה בור ברשה"ר וכיון דלענין אשלד"ע אין סברא לחלק בין עביד בשכר או בחנם דאפי' בעובד בשכר נמי י"ל סברא דברי הרב ודברי התלמוד דמ"ש י"ל כן גם בנכרי היכא דהנכרי בר חיובא היא כגון בגזל כנ"ל:

מיהא לפימ"ש התוס' בב"ק היכא דידעי' בבירור שהשליח אינו חושש לאותו עבירה כגון במומר דל"ש דה"ר ודה"ת דמ"ש ישלד"ע א"כ הדק"ל דהוי מ"ל בפועל נכרי ובשכר, מיהא בלא"ה קשי' על התוס' מש"ס הנ"ל דעכ"פ הומ"ל בכה"ג במומר מיהא י"ל דס"ל מומר לאו בר שליחות הוא כמש"כ המג"א בסי' קפ"ט עיי"ש ועיי' בא"ע שם ובחי' שם בס"ד, ובאם אינו מומר אף שהוא חשוד לאותו עבירה מ"מ שוב שייך לומר גבי' דאשלד"ע דו"ק, מיהא ניהו דלפי הנ"ל י"ל דמהש"ס אין ראי' כהמ"א אבל מדברי חידושי רשב"א ודאי יש ראי' דל"ס לי' כהנ"ל וכמש"כ בשעהמ"ל, ומ"מ נראה אפי' תימא דלענין שליחות אין חילוק בין עושה בחנם או בשכר מ"מ לענין שבת י"ל דכו"ע מודו מטעמא דפרישות כיון דשכירות ליומא ממכר הוא ובשבת קפיד רחמנא על שביתת עבדו ובהמתו י"ל פועל נכרי נמי לא גרע מנייהו ועי' לקמן סי' רמ"ד מה דכתיבנא ליישב עפי"ז שיטת ר"ת לענין קבלנות בתים ודו"ק: ז) היכא דהגוי אינו עובד בשכר יום ביומו, אלא בקבלנות או באריסות, א"נ שהשכיר לו הישראל עסקו והוא משלם לישראל דבר קצוב בכל אלו מדינא מותר ואפי' מדרבנן ליכא איסור מחמת עצמו אלא מפני מ"ע, ונפק"מ היכא דליכא למיחוש למריע כגון חוץ לתחום או במקום שרוב המדינה נהגו להשכיר אז שרי לגמרי, מיהא בקבלנות דמרחץ וכיו"ב כל היכא דלהגוי אין נפק"מ במלאכת שבת ולישראל יש נפק"מ ובאופן דכל המלאכה של שבת הוא אדעתא דישראל יתבאר לקמן בס"ד דמדינא אסור כמבואר במג"א, וטו"ז בסי' רמ"ג עיי"ש, ובכל פרטי דיני שכירות ואריסות וקבלנות חילוקים בדיניהם לענין מרחץ ורחים ותנור ושדה ובנין בתים ומלאכת תלוש יתבארו בס"ד כאו"א במקומו בסימנים שלפנינו בס"ד, ולא באתי לבאר בזה כ"א ענין מראית עין דחשו לו רז"ל בזה ע"ד כלל' וראיתי שי"ב ד' פירושים ויש נפק"מ בכאו"א לענין הלכה הכה מרוב ראשונים נראה דענין מ"ב שיחשדוהו שעושה מלאכתו ע"י שכירי יום שהוא אסור עכ"פ משום שבות אמנם מהר"ן ספ"ק דע"ז מוכח דס"ל דקבלנות אסור משום דלהמון עם מתחזי להו כשכיר יום ואעפ"י שידע שקבלן

הוא לדידהו אין חילוק כל שאין העכו"ם נוטל בריוח ויבואו להתיר אף שכירי יום ממש ועי' בפרמ"ג במ"ז רסי' רמ"ג מזה, ונפק"מ בזה לדינא דלפי"ז אם נתפרסם דרוב אנשי מדינה נהגו בקבלנות אפ"ה אסור משום דלהמון עם דלא ידעי לחלק יבואו להתיר אף שכירי יום ממש ועי' בפרמ"ג במ"ז רסי' רמ"ג מזה, וכן מש"כ המג"א בסי' רמ"ד דבשל רבים ליכא חשדא לטעמא דהר"ן אסור אף בשל רבים ואדרבא כ"ש דאתי למטעי כיון דרבים לא חשידי למעבד באיסור ולא יעלה על הדעת שעושים שלא כדין ועמא דארעא יבואר להתיר עי"ז גם בשכירי יום, ויש ליישב עפ"י זה הא דהקשה הטו"ז ססי' רמ"ג על דין המבואר שם ברמ"א אם יש מרחץ בבית דירה וכו' הא קיימ"ל כל מקום שאסרו חכמים מפני מרה"ע אפי' בח"ח אסור והב"ח הקשה כן על שהותר בקבלנות חוץ לתחום, ולהנ"ל יש לומר דהכא אין עיקר האיסור מפני מרה"ע אלא משום דלהמון עם מתחזי כשכיר יום ולא ידעו לחלק ולא שייך זה אלא במלאכה גלויה משא"כ היכא דאין המון עם מצויים אבל למרה"ע י"ל דלא חשו חכמים בזה דלא יחשדוהו שמחלל שבתות, רק יתלו שבודאי כה"ג שרי ויבואו להתיר ע"י שכירי יום, וא"ש. ועפי"ז נלענ"ד דבר נכון בסוגי' דשמעתין ספ"ק דע"ז דתנן התם בכ"מ לא לא ישכיר לו את המרחץ מפני שנקרא על שמו ובגמרא מייתא ברייתא רשב"ג אומר לא ישכיר אדם מרחצו לגר מפני שנקרא ע"ש ונכרי עושה בו מלאכה בשבת ופריך בגמרא אבל שדהו לגוי שרי מ"ט נכרי אריסותי' קעביד א"ה מרחץ נמי נימא כן ומשני אריסותא דמרחץ לא. עבדי אינשי, והקשה המהרש"א דאגופא דמתניתין הו"ל להקשות מ"ש מרחץ משדה, ועי' מש"כ בזה התו"ח להשיג על תי' המהרש"א וגם תי' התו"ח צ"ע ממש"כ התוס' שם ד"ה אבל ומ"מ קשיא, ונלענ"ד ליישב שפיר בס"ד דלכאורה קשי' לי' קושי' עצומה מ"פ הגמרא שדה מ"ט שרי משום דאמרי' אריסא אריסותי' קעבד א"ה מרחץ נמי הא חילוק גדול יש בין מרחץ לשדה דבשלמא בשדה נהי נמי דהשתא יחשדוהו שעושה ע"י פועלים לצורך ישראל מ"מ כיון דבאמת השכירו לנכרי וכל התבואות הם של נכרי אם כן לעת הקציר כשיראו להנכרי מוליך כל התבואות לביתו יתברר הדבר שהשדה הוא בשכירות הנכרי ויכירו וידעו למפרע שבחנם חשדוהו, וכה"ג כתב הר"ן הסברא לענין קבלנות שדה דלא יתלו באריסות משום דיראו שהישראל לוקח כל התבואות בשעת הקציר, כש"כ די"ל כן בשכירות דמה התם יתבוננו אם הישראל לקח התבואות או אם הגיע ממנו לנכרי שליש או רביע כדרך האריסין מכש"כ דידעו דשכירות דהנכרי לקח כל התבואות וישראל לא הוליך כלום לביתו וא"כ חילוק גדול יש בין שדה למרחץ, דגבי שדה יתברר לבסוף שהוא נקי מהחשד, משא"כ במרחץ לא שייך זה דמי ידע שכרו וריוח של מרחץ למי וא"כ לעולם

לא יתברר החשד משו"ה חשו טפי דלא ישכיר מרחצו לגוי, מיהא לפימש"כ הר"ן דעיקר החשש בזה דהרואים יבואו להקל לעשות מלאכה ע"י פועלים נכרים א"ש דנהי דלבסוף יתברר שהשכיר שדהו לנכרי אבל עד האי שעתא מיהת יבואו לעשות מלאכה ע"י שכיר יום והא מילתא ליתא בחזרה, וא"ש בס"ד: ועפי"ז כבא אל המכוון בס"ד, ואקדים שיטת רב נטרונאי וכ"כ רמ"א סי' רמ"ג ס"ב דאם אין המרחץ של ישראל רק שכרם מעכו"ם וחזר והשכירם לעכו"ם שרי ועי' מג"א סק"ג אם הדין כן גם בקנה מעכו"ם ועדיין לא ישב בה, ולקמן בסי' רמ"ג בס"ד אבאר שיטת רמ"א בזה דדוקא בשכרם, ונראה לי ראי' לשיטה זו מדקדוק לשון הברייתא דקתני לא ישכיר אדם מרחצו לגוי, מ"ש מרחצו דנקט כלום אדם משכיר אלא מרחץ שלו, ולא הול"ל אלא מרחץ וכדאיתא במשנה שם, ועי' מג"א סק"ד שדקדק כן לשון הרמב"ם דנקט כתלו או חצרו ותירוצו שם לא שייך כאן דהא בהדיא קתני מפני שנקרא ע"ש, מיהא י"ל דברייתא דקדק לאשמעינ' דינו של רב נטרונאי דוקא מרחצו היא דלא ישכיר אבל אם אין המרחץ שלו אלא ששכרו מן העכו"ם ולא ישב בה שפיר רשאי להשכירו כנ"ל נכון בס"ד:

והנה על דינו של רב נטרונאי הנ"ל איכא למידק קושי' הטו"ז ססי' ססי' רמ"ג הא קיי"ל כל דבר שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור וזה באמת צ"ע על הטו"ז ממנו הקשה כן על דין מרחץ בבית דירה ולא הקשה כן על דין הנ"ל המוקדם, בשלמא על חוץ לתחום לא קשי' לי' כדהקשה הב"ח די"ל דמעיקרו לא אסרו חכמים אלא תוך התחום כמש"כ נמי התוס' שבת סי' רמ"ג עיי"ש אבל על דינו של רב נטרינאי לא שייך לומר כן וקשיא הא אפי' בח"ח אסור מיהא כבר כתבתי דלפמש"כ הר"ן ניחא די"ל הכא לאו מפני מרה"ע נאסר דלא נחשדו ישראל על השבתות לעשות מלאכה ע"י פועלים, וא"כ א"ש דלא שייך איסור זה אלא במידי דגלוי לכל המון עם, והשתא יבואר בס"ד סוגי' דשמעתין כמין חומר דמתניתן דקתני לא ישכיר לו את המרחץ לא הו"מ להקשות מ"ש שדה ממרחץ דהומ"ל שפיר חילוקא דידן דבשדה עכ"פ יתברר אח"כ דמושכר לנכרי ויפיק מידי חששא למפרע משא"כ במרחץ שלא יתברר לעולם משא"כ בברייתא דקתני לא ישכיר מרחצו ומדוקדק לשון הברייתא מוכח דדוקא מרחץ שלו לאפוקי אם אינו שלו אלא ששכרו מן הנכרי, וקשי' הא כל מקום שאסרו חכמים מפני מרה"ע אפי' בח"ח אסור, ועכצ"ל דהכא עיקר האיסור מפני המון עם שיטעו ויבואו להתיר וכמש"כ הר"ן וא"כ שוב ליכא למימר נמי חילוק הנ"ל ושפיר פריך הגמרא מ"ש מרחץ משדה כנלענ"ד בס"ד נכון מיהא לדעת המפורשים כפשוטו דמרה"ע הוא שיחשדוהו שעושה מלאכה ע"י שכירי יום צ"ע ליישב קושיא הנ"ל מאי פריך הגמרא מ"ש שדה ממרחץ הא יל"ח

כדפירושו וצריך לומר דהוי פשיטא לי' להגמרא דחיישי' נמי לחשדא דאורחים דלא מבני מתא ולדידהו ליכא למימר חילוק הנ"ל דאינהו לא חזי בימי הקציר שכל התבואות הם של גוי ושפיר פריך הגמרא ולפי דרכנו יש מכאן ראי' למש"כ רמ"א בסי' רמ"ד דחיישי' נמי לחשדא דאורחים:

ז) ודע דשיטת הרמב"ם בזה צע"ג דבפ"ו מה"ש הי"ג כתב אם היתה ידועה וגלויה ומפורסמת אסורה שהרואה את העכו"ם עוסק א"י שקציץ ואומר פלוני שכר העכו"ם לעשות לו מלאכה בשבת הרי דס"ל טעם האיסור מפני הרואים שאינם יודעין שפסק משמע שאם הי' יודעין שנתן לו בקבולת שרי, וזה היפך ממש"כ בפ"ז מה' יו"ט ה' כ"ה וז"ל שם עכו"ם שקיבל קיבולת מישראל אפי' הי' חוץ לתחום אינו מניחו לעשות במועד שהכל יודעין שמלאכה זו של ישראל ויחשדו אותו שהוא שכר את העכו"ם לעשות לו במועד שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר והקבלן ולפיכך אסור, משמע שאפי' ידעו שהיא בקיבולת אסור לפי שאין מכירין החילוק שיש ביניהם, ולכאורה הוא תמי' נשגבה וכבר עמד על מדוכה זו בתשו' מהרי"ט צהלון סי' ב' ותוכן תירוצו דדוקא בקרקע אין הכל יודעין החילוק שבין שכיר לקבלן עיי"ש מילתא בטעמא, משא"כ במטלטלין ידעו שפיר לחלק בין שכיר לקבלן ולפי"ז ניחא דבה' שבת דמיירי נמי במטלטלין לא כתב שאין הכל יודעין ההפרש משא"כ בה' יו"ט דלא מיירי אלא בקרקע, עיי"ש וראיתי למורי הגאון בתשו' כ"ס ז"ל ג"כ עמד על מדוכה זו בסתירת דברי הרמב"ם בשנותו את טעמו, ועי"ש מה שתירץ באריכות וראיתי בתשו' לחמי תודה להגאון מהר"י באסאן סי' ד' אחר שהביא תשו' מהריט"צ הנ"ל והשיג עליו כ' וז"ל דמעולם לא עלה על דעת הרמב"ם ז"ל בה' יו"ט לומר שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר לקבלן בדין שהרי הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר שעושה ע"ד ישראל והקבלן אדעתא דנפשי' קעביד, אלא כוונת הרמב"ם שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר לקבלן בשדה שהרי שניהם שוין בזה שאינם נוטלים חלק בפירות ולפיכך כשרואין הנכרי יוצא ממנו בידים ריקנות יהא סבורים שהוא שכיר ויש מקום לחשד זה בשדה וכתב הרמב"ם זה לתת טעם למה הוא אוסר הקבולת בשדה ולא אמרי' דהרואים יתלו באריסות הואיל דשדה לאריסות עבידא עכ"ד, והוא דוחק דאין הדעת סובלו דלא הוזכר כלל בדברי הרמב"ם הנ"ל בה' יו"ט שם דמיירי בשדה אלא סתמא קאמר עכו"ם שקיבל קיבולת ומיירי בכל עסקי קיבולת כגון בענין בתים וכיו"ב והתם אין מקום כלל לדברים הנ"ל, אבל לענ"ד האמת יורה דרכו דאין כאן מחלוקת ושינו טעמים עפ"י מה שמצאתי בפרמ"ג דנהי דברסי' רמ"ג הסב דברי הר"ן במש"כ דמיחזי לאינשי כשכירי יום דכוונתו שלא ידעו לחלק ולעשות הפרש

בדין, אבל בסי' רמ"ד בא"א סק"ד כ' די"ל הר"ן והתוס' וההמ"ג בחדא שיטה קיימא ומ"ש הר"ן דמיחזי כשכירי יום היינו דיחשדוהו שאומר שקר ושכירי יום נינהו, והוא נראה אמת לאמתו בפירש דברי הר"ן, ובזה גם דברי הרמב"ם עולים כהוגן דמה שכ' הרמב"ם דאין הכל יודעין ההפרש אין כוונתו שלא ידעו שיש ההפרש בדין אלא ע"ד שכתב הר"ן הנ"ל דמיחזי להו לאינשי כשכירי יום וה"נ כיון שאין הכל יודעים ההפרש בין אם המלאכה הוא בקבולת או בשכירי יום מתחזי להו לאינשי שהם שכירי יום ועי"ז יבואו לחשוד אותו כנ"ל פשוט וברור בכוונת הרמב"ם ובחנם בנו האחרוני' דייק על תערובת טעמים הנ"ל: ח) והרמב"ם בפי' המשניות יש לו שיטה אחרת בזה כפי מה שהבינו דבריו רבותינו האחרונים ז"ל דאינו חושש כלל לחשדא דישראל דכ' שהגוים יחללו השם שיאמרו ישראל לא מינטרא שבתא ועי' בתשו' ח"ס סי' נ"ט דאסברא לה דס"ל דלא נחשדו ישראל על השבתות וכל אי ידין אותו לזכות ורק משום חילול השם דגוים, והנה לפי טעם זה פשוט דלא מהני אם נתפרסם הדבר שדרך אותו מקום להשכיר בקבלנות, וכ"כ מש"כ המג"א דברבים ליכא חשדא ל"ש לפי"ז דעכ"פ איכא חילול השם בין הגוים, אלא דהח"ס ז"ל העלה שם דזהו היה בימים הראשונים שהי' טובים מאלה שלא הורגלו ישראל לאמור לנכרי בשבת לעשות לו שום מלאכה להחם תנור ולהדליק ולכבות נרות והי' יודעים הגוים שאין שום מלאכה של ישראל נעשית בשבת ע"י גוי וא"כ אם יראו גוי מחמם מרחצו של ישראל יאמרו ישראל לא מנטרי שבתא אבל בזמנים אלו ע"י שנפוצו ישראל בארצות הצפון בימי הקור והוצרכו בשבת להחם תנור בית החורף ע"י הגוי וגוים שבמדינותינו סבורים שכך הוא שמירת שבת ישראל לא יעשה אבל אומר לנכרי ועושה א"כ אין כאן חילול השם במלאכה ע"י גוי בשבת שלא יאמרו לא מנטרי ישראל שבתא עי"ז טפי כ"כ הח"ס ז"ל עיי"ש ולענ"ד יש לתמו' הרבה אי ס"ד דל"ח אלא לחה"ש דגוים א"כ קבלנות דחוץ לתחום מ"ט שרי בשויו"ט הא לגבי דגוים ל"ש לחלק בין תוך לתחום לחוץ לתחום דמה"ט לא מחלקינן בחוה"מ ואבל בין תוך התחום לחוץ לתחום והוא תמי' נשגבה תו יש לתמו' דהרמב"ם בחיבורו לא הביא כלל האי טעמא אלא ס"ל בפשיטות שהרואים חשדוהו שעושה ע"י שכיר יום כמבואר בפ"ו מה"ש ובספ"ז מה' יו"ט ע"ש והבאתיו לעיל ומתוך כך נ"ל בס"ד דס"ל להרמב"ם חה"ש בין הגוים לא שייך אלא היכא דמגיע לישראל ריוח במה שהגוי עובד בשבת בזה יש לחוש לחה"ש שהגוים יאמרו בשביל הרווחת ממון לא מנטרי ישראל שבתא שהם להוטים אחר ממון כ"כ עד שאפי' חילול שבת לא נחשב בעיניהם למען השיג תועלת ממון וכ"ז לא שייך אלא במרחץ וכיו"ב שכל יום שאינו מחמם המרחץ הוי פסידא דלא הדר אבל בקבלנות

בתים או שדה לא שייך זה בהא ליכא משום חיה"ש בין הגוים, ולפי"ז ניחא דמחלקינן שפיר גבי קבלנות בתים בין תוך התחום לחוץ לתחום דהתם משום חילול השם בין הגוים ליכא אלא משום חשדא דישראל ומ"ע דישראל לא שייך חוץ לתחום, וניחא נמי הא דלא הביא הך טעמא בחיבורו, משום דבחיבורו לא פרט הרמב"ם כלל איסור שכירות העסקים בפרטות אלא דרך כלל ולא הביא כלל דין מרחץ בפ"ע משו"ה לא כתב אלא טעמא דמ"ע של ישראל דטעם זה שייך בכל העסקים, ואין להקשות דעכ"פ הו"ל להביא טעם זה דאיתא במרחץ וכיו"ב משום דנפק"מ לענין חוץ לתחום י"ל דאין דרך להעמיד מרחץ חוץ לתחום העיר וכן תנור וכיו"ב, ומה"ט לא נזכר דין היתר חוץ לתחום בשו"ע סי' רמ"ג אלא לענין קבלנות בתים בסי' רמ"ד:

ועפ"י הדברים האלה נלענ"ד דיש ליישב שפיר קושיי' המהרש"א בסוגי' דשמעתין בהא דפריך הש"ס אברייתא דרשב"ג אבל שדה לנכרי שרי משום דאמרי' אריס אריסותי' קעבד א"ה מרחץ נמי נימא אריסותי' קעבד, והקשה המהרש"א אגופא דמתני' הו"ל להקשות כן מ"ש שדה ממרחץ עיי"ש ועי' מש"כ מזה לעיל בס"ד ולפי הנ"ל ניחא דלכאורה לפימש"כ לעיל בטעמא דפי' המשניות להרמב"ם לא שייך אלא במרחץ דמגיע ריוח לישראל ע"י שמחממו בשבת, ואיכא חה"ש בין הגוים, וכ"ז ל"ש אלא במרחץ ולא בשדה, וא"כ לא קשה מידי קושי' הש"ס דהא י"ל דלחשדא דישראל ל"ח דלא נחשדו ישראל על השבתות אלא משום חה"ש דבין הגוים ובזה שפיר יש חילוק בין מרחץ לשדה כדפירשתי מיהא יש לומר דשפיר פריך הגמרא דהא כבר כתבתי דעפ"י טעמא דפי' המשניות ליתא מש"כ המג"א דברבים ליכא חשדא ונראה לי דמדקדוק לשון הברייתא דקאמר לא ישכיר אדם מרחצו לגוי, יש להביא ראי' לדינו של המג"א הנ"ל דלכאורה לא הול"ל אלא אין משכירין מרחץ לגוי כדקתני במשנה ובכ"ע לא ישכיר לו את המרחץ ונראה דבדיוק נקט לא ישכיר אדם דייקא ומרחצו דייקא לאשמעינן דדוקא ביחיד אסור אבל בשל רבים שרי וכמש"כ המג"א דברבים ליכא חשדא. ולפי"ז שוב ליכא למימר דעיקר האיסור הוא משום חה"ש דבין הגוים דא"כ כש"כ דהו"ל לאסור בשל רבים, והשתא יתיישב שפיר קושי' המהרש"א הנ"ל דאמתני' לא הו"מ להקשות דהומ"ל טעמא משום חה"ש תה לא שייך כ"א במרחץ ולא בשדה משא"כ בברייתא דקתני לא ישכיר אדם ומדקדיק לשון הברייתא מוכח דבשל יחיד הוא דאסור אבל בשל רבים ליכא איסורא שפיר מקשה הגמרא ומיושב שפיר קושי' הנ"ל בס"ד, ודע דראיתי בישוע"י שהביא ראי' לשיטת המג"א הנ"ל מדקדוק לשון המשנה דברישא קתני אין משכירין וכו' ובסיפא קתני לשון יחיד לא ישכיר לו את המרחץ א"ו דקמ"ל כהמג"א, ולענ"ד מלשון

המשנה אין ראי' די"ל אדרבא במרחץ של רבים מיירי מדקתני את המרחץ משמע מרחץ הידוע וסתם מרחץ הוא של בני העיר כדמשמע בפ' השותפין בנדרים של אותה העיר עיי"ש וכן משמע במשנה דמכשירין דמייתא ש"ס ס"פ כ"כ, עיר שישראל ונכרים דרים בה עיי"ש והיינו דקתני את המרחץ אפי' מרחץ הידוע שהוא של בני העיר, ובלשון יחיד דנקיט היינו משום דהממונה על העיר הוא שמשכיר, משא"כ ברישא נקט לשון רבים אין משכירין היינו כאו"א את שלו וא"כ מדקדוק לשון המשנה אין ראי' ואדרבא הומ"ל איפכא אבל מברייתא שפיר איכא ראי' להמג"א, וא"ש מש"כ בס"ד:

ט) וכל זה אמינא לפי מה שהבין בתשו' ח"ס הנ"ל וכן הוי ס"ל לכמה אחרונים כוונת פירש המשניות הנ"ל, אבל לפיענ"ד הכוונה בפי' המשניות שם והובא גם כן בתוס' יו"ט כפשוטו וז"ל הרמב"ם שם ואמרו מפני שנקרא ע"ש כלומר על ישראל בעל המרחץ והנכרי הדר בו יחמם אותו בשבת ויכנסו בו הנכרים ואומרים רחצנו במרחץ פלוני היום ובזה יש חה"ש למי שישמע זה ואינו יודע שהוא שכיר אצלו לזמן קצוב בדמים ידועים וכו' עכ"ל וכוונתו בזה נראה דבא ליישב קושיי' המג"א בססי' רמ"ג דלכאורה מאי חשדא איכא הא ישראל אסור לרחוץ בשבת ומאין ידעו שהגוי מחמם המרחץ בשבת ומש"כ המג"א שיראו עשן יוצא הוא דוחק, ועוד יש נפק"מ עפי"מ שיבואר בס"ד לקמן בסי' רמ"ג ס"ב עיי"ש, ולזה כ' הרמב"ם דמ"מ יתגלה הדבר דמחממו בשבת ע"י שהגוים יכנסו בו ואח"כ יספרו שרחצו במרחץ פלוני, וממילא עי"ז יהא חשדא בין ישראל שיאמרו שהגוי עובד בשכירות בשביל הישראל, וזה מוכח ממש"כ הרמב"ם ובזה יש חה"ש למי שישמע זה ואי כהבנת הח"ס ז"ל מאי קאמר שיש חילול השם למי שישמע זה הא החילול השם הוא גופא מה שאומרים רחצנו במרחץ פלוני א"ו כוונת הרמב"ם כמש"כ תה נראה ברור בס"ד, ועדיין צריכין אנו למודעי דגם לפי"ז אכתי קושייתינו דלעיל קמה וגם נצבה ממקבלי קבולת חוץ לתחום מ"ט שרי כיון דעפ"י פי' המשניות יצמח החשדא ע"י שנכנסו בו הנכרים ויאמרו רחצנו, ה"כ בקבולת בתים יש חשש זה דהגוים שילכו חוץ לתחום יספרו שישראל בונה ביתו ע"י פועלים ועי"ז יהי' חשדא בין הישראל, והוא לכאורה פליאה נשגבה על הרמב"ם וצ"ל דודאי הגוי לא ישית לב לספר מעסקו של ישראל דמה איכפת לי' בגוי', אבל במרחץ שירחץ בו בשבת יספר מעסקיו של עצמו וירבה דברים ועי"ז ידעו שרחץ בשבת במרחצו של ישראל ויחשדוהו, א"כ י"ל גם בזה עפימש"כ לעיל דבמרחץ כיון שנראה לגוים שיש חילול השם בדבר ישוחו יושבי שער וכגונות שותי שכר דישראל לא מנטרי שבתא, וממילא יוורעו הדבר לישראל משא"כ בקבלנות בתים כיון שאין זה חה"ש בעיני הגוים מטעמא דפרישית דהא לא מגיע רוחא

לישראל מזה לא חיישינן שיעשו מזה סיפור דברים ושוב לא יצמח מזה חשדא, ועפי"ז יש לקיים דברי תשו' ח"ס הנ"ל ודו"ק:

י) עי' בפי' רש"י מו"ק דף י"ב מקבלי קבולת בתוך התחום אסור פירש"י וז"ל ליתן מלאכה לנכרי כי עבדי לי' בשבתא דידעי כו"ע ואמרי היום בשבת יהיב לי' וכו' וצ"ע למה לא כ' בפשוטת דיאמרו שאינו בקבולת אלא בשכירי יום ונראה דגם כוונת רש"י הוא על אופן זה דכיון דאינו עובד בקבלנות אלא בשכי' הו"ל כאלו כל יום ויום יהיב לי', ומ"מ למדנו מפירש"י הנ"ל דין חדש דאפי' היכא דרוב בני המדינה דרכן לבנות בקבלנות באופן דליכא משום מ"ע מ"מ אסור להתחיל מלאכתו בשבת דעכ"פ איכא חשדא דיאמרו היום בשבת יהיב לי' והוא דין חדש שלא נזכר בפוסקים:

סימן מב

בדין משכיר שדה ומרחץ לנכרי בשו"ע סי' רמ"ג ס"א לא ישכיר אדם מרחצו לגוי מפני שנקרא ע"ש וגוי זה עושה בו מלאכה בשבת דסתם מרחץ לאו לאריסות עבד וכו' כ"ה בש"ס ספ"ק וצ"ע ממנפ"ש אי סתם מרחץ לשכירות נמי לא עבד ל"ל למתלי טעמא משום דלאו לאריסות עבד ת"ל משום דלאו לשכירות עבד דהא מדין שכירות מיירי הכא ולמה לן למתלי איסור שכירות באריסות וכ"כ איכא למידק בסיפא דקאמר אבל שדה מותר שכן דרך לקבל שדה באריסות, הול"ל שכן דרך להשכיר שדה בשכירות, ואם אין דרך שדה בשכירות למה באמת יהא מותר בשכירות משום דיתלו באריסות כיון דבאמת אינו באריסות, י"ל כשיודע להם האמת יאמרו ששכר את העכו"ם בכך וכך ליום וכדאמרי' לקמן בסי' רמ"ד לענין קבלנות שדה עיי"ש, ואין לומר דוקא התם איכא למימר הכי משום כיון דבשעת הקציר יראו שהישראל לוקח כל הפירות יתברר להם שאינו באריסות ולא בשכירות משא"כ הכא ע"י שיתברר שאינו באריסות יתברר נמי שאינו בשכירי יום כיון דהישראל אינו נוטל כלום מהתבואות, אם איתא דסמכינן ע"ז ממה שיתברר לעת הקציר לא פריך הגמרא מידי אברייתא דרשב"ג מ"ש שדה ממרחץ הא י"ל שפיר חילוק הנ"ל דבמרחץ לעולם לא יתברר מי נוטל הריוח. משא"כ בשדה שיתברר עכ"פ בעת הקציר שהישראל אינו נוטל כלום מהתבואות ועכצ"ל דלא סמכינן על זה משום דעכ"פ עד האי שעתא איכא חשדא א"כ כמש"כ לעיל באריכות בס"ד, א"כ הק"ל נימא דאם יתברר שאינו באריסות יתלו בשכירי יום מיהא זהו יש ליישב די"ל בכל אופן שיתברר שאינו ע"י אריסות יתברר נמי שאינו ע"י שכירי יום, אבל מ"מ עיקר דמילתא רחוק מן הדעת דנימא שדה אין דרכו בשכירות כיא באריסות ועוד דקמייתא

מיהא קשיא ל"ל במרחץ טעמא דלאו לאריסות עביד ת"ל דלאו לשכירות עביד ועכצ"ל דמרחץ לאריסות הוא דלא עביד אבל לשכירות עביד וא"כ כי לא עביד לאריסות מאי הוי הא מ"מ י"ל דיתלו בשכירות ומכאן נראה ראי' ברורה למש"כ הטו"ז לקמן ברסי' רמ"ד דלא שרי אלא אם יש לתלות בשני דרכים להיתר ובדרך א' לאיסור אבל אם אין לפנינו אלא דרך א' להיתר כמו לאיסור שפיר שייך חשדא וה"ט דאיסור קבלנות בנין בתים אע"ג דעיניני רואות דרגילין נמי לשכור אומן לבנין בית בקבלנות עיי"ש, ולפי"ז ניחא די"ל מרחץ לשכירות נמי שפיר עבידא מיהא כיון דלאו לאריסות עביד אין לפנינו אלא דרך א' להיתר ושפיר שייך חשדא, וכ"ז לדידן דקיי"ל דקבלנות בתים אסור אבל לשיטת ר"ת דמתיר קבלנות בתים לע"ג דלדידי' עכצ"ל כל היכא דאיכא למתלי בהיתר כמו באיסור לא חיישינן לחשדא א"כ קשיא ממכפ"ש הנ"ל ואפשר דס"ל לר"ת בשכירות ה"ט דלא תלינן משום כיון דעד השתא הי' הישראל בעצמו משתכר במרחצו לא יעלה על הדעת שנעשה בו חדשות שהשכירו לעכו"ם משו"ה לא יתלו בשכירות משא"כ אי הוי אמרינן מרחץ לאריסות עביד שפיר הוי מקום לתלותו באריסות ואין זה חדשות דאימור דעד השתא נמי באריסות הוי עסק בי' הנכרי משו"ה צ"ל דמרחץ לאריסותא לא עבדי אינשי ולפי"ז במרחץ חדש שעדיין לא ישב בה ישראל לר"ת מותר להשכירו לנכרי דבזה שפיר יתלו בהתירא, והוא כעין דינו של רב נטרונאי שהביא הרמ"א בס"ב אלא דאנן לא שרינן אלא בלקוח מן הנכרי:

{היינו כמ"ש המג"א ס"ק ג'}:

ולר"ת הי' מותר אפי' מרחץ חדש שעדיין לא ישב בה ישראל מיהא אנן לא קיי"ל כר"ת בקבלנות בתים ובעי' לתלות בתרי צדדים להיתר משויה לא שרי' אלא בלקוח מן הגוי ולא ישב ישראל בה מעולם ודו"ק היטב: ב) ויש לחקור אי רשאי להשכירו באם התנה עם הגוי שלא יעשה בה מלאכה בשבת, ובש"ס ספ"ק דע"ז אמרי' דנכרי אמרי' לי' וציית עיי"ש ועיי' בטו"ז לקמן ס"ב אם נתפרסם הדבר שהשכירם שנה אחר שנה כתב הטו"ז הך נתפרסם הדבר פירושו שבימות החול השכירו וכוונתו ליישב איך השכירו שנה אחר שנה הא קיימ"ל דאסור להשכירו ולא משמע לי' דמיירי בהשכירו באיסור דלא מסתבר לומר שמה שהשכירו באיסור יגרום ההיתר, משו"ה כ' דמיירי שבימות החול השכירו, והומ"ל בפשיטות שהתנה עם הנכרי לשבות בשבת א"ו דלא סמכינן על תנאי זה ושוב ראיתי במהרש"א ספ"ק דע"ז שהוכיח מהגמרא דלא אמרי' נכרי אמרינן לי' וציית אלא גבי שדה שאין לו פסידא ברור במה שאינו עובד בשבת דאם לא יעשה בשבת יעשה ביום אחר אבל במרחץ אם אינו מסיק בשבת הו"ל פסידא דלא הדר לא סמכינן

על מה דאמרינן לי' וציית עיי"ש אלא דצ"ע לפי"ז מאי פריך אברייתא דרשב"ג מ"ש שדה ממרחץ הא י"ל דמיירי שהתנה עמו שלא יעשה מלאכה בשבת ובשדה סמכינן על זה משא"כ במרחץ. ואין זה דוחק דהא ברייתא דרשב"א בסמוך נמי מוקמינן לה. בכה"ג וא"כ י"ל רשב"ג נמי בהכי מיירי ויש לתרץ דא"כ לא הוי לי' למתני והגוי עושה בה מלאכה בשבת דמשמע דודאי עושה מלאכה בשבת ואי בהתנה עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא והול"ל שמא יעשה בה מלאכה בשבת,:

{צ"ע הא רשב"א ודאי מיירי בהתנה ואפי"ה לא קתני שמא יעשה בו מלאכה}:

א"ו דמיירי בלא התנה ושפיר פריך הגמרא והא דבאמת לא נקט כן ולאשמעינן דאפי' בהתנה נמי אסור במרחץ, י"ל משום דבעי למתני דיוקא דבשדה לנכרי מותר ואי הוי נקט כנ"ל הו"א דבשדה נמי לא שרי אלא באמרי' לי' וציית, ובאמת רשב"ג מתיר בשדה בכ"ג ומיושב בזה קושי' התוס' מ"פ הגמרא אבל שדהו לנכרי מותר וכו' דילמא שדהו לנכרי נמי אסור ונקט מרחץ משום דיוקא דוקא לנכרי אבל לכותי מרחץ שרי משא"כ בשדה דלכותי נמי אסור משום חה"מ ולהנ"ל ניחא איס"ד דשדהו לנכרי אסור שוב הו"ל למיתני במרחץ שמא יעשה בו מלאכה לאשמעי' דאפי' התנה עמו לא מהני וא"ש בס"ד ועפי"ז יש לתרץ שפיר קושיי' המהרש"א בסוגי' אהא דפריך אברייתא דרשב"ג מ"ש מרחץ משדה ולא פרכי' כן אנופא דמתני' עיי"ש ולהנ"ל י"ל דהא מתני' לא נחית לאשמעינן הדין לענין שבת אלא עיקר מתני' לעניין חניית קרקע מיירי וקאמר דבחו"ל מותר להשכיר להם שדה, א"כ י"ל באמת באופן דליכא למיחש לחילול שבת כגון דמתנה שלא יעבוד בשבת ובנכרי הא אמרי' לי' וציית שפיר קתני ובכ"מ אין משכירין לו את המרחץ דבמרחץ אפי' בכה"ג אסור דלא סמכינן ע"ז מטעם הנ"ל משא"כ בברייתא דקתני מפני שנקרא על שמו וגוי זה עושה בה מלאכה בשבת משמע דבודאי עושה מלאכה ואי מיירי בהתנה עמו לא א"ש לישנא דנהי דלא סמכינן ע"ז אבל עכ"פ מידי ספיקא לא נפיק והול"ל שמא יעשה בו מלאכה א"ו דלא מיירי בהתנה ושפיר פריך הגמרא, וא"ש בס"ד:

ג) ובדין קבלנות דמרחץ דהיינו לשכור לו עכו"ם לעבוד בו כל השנה ושיטיל היהודי הריוח כולו נתחבטו האחרונים ז"ל ואבאר הדברים על בוריין בס"ד, הנה הטור כתב בשם רבינו האי אם השכירו שנים הרבה ונתפרסם הדבר מותר וכן נהגו היתר בבבל, וא"א ז"ל כתב ולפי"ז נתברר ונתפרסם הדבר בכל גבולנו שכל מי שיש לו מרחץ או תנור אינו שוכר פועלים לעשות לו מלאכה וכו' אלא משכירו לאחר לשנה או לחדשים בדבר ידוע וליטול המוכר כל הריוח שיבא ממנו הלכך מותר בקבלנות, שאין מלאכת העכו"ם נקרא ע"ש ישראל אבל אם היה משכירו לימים אסור ליקח שכר שבתות וי"ט, עכ"ל

ותמה מרן הרב"י בשם מהרי"א מהו מותר בקבלנות דכ' הטור הא הכא בשכירות מיירי אבל בקבלנות אסור מדינא דאפי' מאן דמתיר בקבלנות שדה היינו משום דאין ישראל מרויח כלום במה שעובד בשבת דאם לא יעשה בשבת יעשה ביום חול משא"כ במרחץ שאם לא יעשה בשבת הפסיד הישראל ע"כ כ' דצריך להגיה בדברי הטור בהבלעה במקום הקבלנות, והב"ח כ' על זה דהוא שגגה דא"כ רחים דנהגו היתר משום דלאריסות עומד הלא התם נמי אם לא יעשה הגוי מלאכת הרחים בשבת הוי פסידא דלא הדר, ונמצא הישראל נהנה ממלאכת שבת ועכצ"ל כל היכא דהנכרי אדעתא דנפשי' קעבד לא איכפת לן במה דישראל נהנה מזה ה"נ במרחץ י"ל כן, ובמג"א סק"ב הרעיש על הב"ח איך מדמה אריסות לקבלנות אנן לא שרינן ברחיים אלא אריסות דבזה יש לומר שפיר דהגוי אדעתא דנפשי' קעבד כיון דיש לו ריוח ממה דעובד בשבת, אבל קבלנות דהיינו שהגוי נוטל דבר קצוב על מלאכת כל השנה בין עובד בין אינו עובד ואין לו ריוח ממה שעובד בשבת י"ל דאיה"נ ברחיים נמי אסור ובאמת דברי הב"ח בזה מרפסין איגרא, וכדי ליישב שיטת הב"ח בזה נלענ"ד בס"ד דודאי קבלנות כה"ג לא עלה על דעת הב"ח להתיר מעולם דפשיטא דבזה לא שייך כלל לומר דעכו"ם אדעתא דנפשי' קעבד, מיהא במרחץ משכחת לה נמי קבלנות באופן אחר דהיינו שהעכו"ם נוטל דבר קצוב מכל היסק והיסק שמחמם המרחץ ועי' בתשו' ח"ס סי' נ"ט שמפרש באמת דברי הטור דמיירי בקבלנות כה"ג וכ"כ בס' תוס' שבת בפי' דברי הטור דמיירי שהתנה עמו בכל יום שתסיק תטול כו"כ, וראיתי בס' יד אפרים דחולק ע"ז וס"ל דגם זה יש לאסור דאף שאינו קובע מלאכתו על שבת מ"מ כיון דהעכו"ם שכר שבת הוא נוטל א"כ מיחזי כשלוחו ואינו מותר מדינא אלא היכא שהעכו"ם נוטל חלק מריוח עצמו עיי"ש מיהא בכה"ג שכ' הח"ס ז"ל דמשלם לו דבר קצוב מכל היסק והיסק והצריך נמי שלא יזכיר לו שבת אלא כגון מכל עשר הסקות אפשר דמודה היא"פ הנ"ל והשתא יתיישבו דברי הב"ח שפיר מדהוצרך המהרי"א להגיה בדברי הטור הבלעה במקום קבלנות ש"מ דס"ל קבלנות כה"ג שמשלם לו מכל היסק והיסק נמי ס"ל דאסור דא"כ הו"מ לפרש דבריו בפשיטות וע"ז שפיר הקשה הב"ח הא היינו ממש דין הרחיים דנהי דהתם מיירי באריסות דהיינו שנוטל ריוח מחלק של הרחיים בודאי פשיטא דאם אין נותן לו חלק מהריוח אלא דבר קצוב מכל כור חטים שיטחון פשיטא לי' נמי להב"ח דשרי וא"כ גם קבלנות דמרחץ משכחת לה דשרי כנלענ"ד בס"ד נכון ליישב דברי הב"ח בזה, ושוב ראיתי בס' תוס' שבת כתב כן ליישב דברי הב"ח ולא כמו שכתב היא"פ בשמו שנותן לו דבר קצוב בעד היסק של כל יום ויום דזה י"ל אסור גם להב"ח ותוס' שבת: ודע דלקמן בסי' רמ"ד ס"ה קיימ"ל דאם

שכר נכרי למלאכה מיוחדת מותר לעשות לו אותה מלאכה בשבת, וה"נ במרחץ כיון שהוא מלאכה מיוחדת הו"ל להתיר וראיתי בתוס' שבת שכתב לפרש כן כוונת הב"י במש"כ על המהרי"א דאפשר לדחות טעם זה ולענ"ד נראה דאדרבה משם ראי' להיפך דהתם היי"ט משום דמילתא ידוע כשיכתוב לו היום לא יצטרך לכתוב למחר והעכו"ם אדעתא דנפשי' קעבד כדי שיהי' לו יום פנוי לעשות בחול משא"כ במרחץ אטו בשביל שמחממו בשבת לא יצטרך לחממו בחול א"כ אדרבא מסי' רמ"ד מוכח להיפך דהא מהיי"ט גופא אם שכרו לכל המלאכות שיזדמנו אסור לעשות מלאכתו בשבת משום דלא שייך לומר דהגוי עושה אדעתא דנפשי' דמסתמא יזדמן לו איזה מלאכה גם ביום חול, וא"כ מרחץ נמי להא דמיא וזה נ"ל כוונת המג"א ס"ק ב' במש"כ עיין סי' רמ"ד ס"ה דמדין הנ"ל מייתי ראי' לאסור במרחץ בקבלנות כנ"ל ברור, ועיין בתשו' ח"ס סי' הנ"ל שכ' ג"כ ליישב דברי הטור עפ"י דרכו של התוס' שבת, אלא שכ' דצריך שלא יתן לו דבר קצוב מכל היסק והיסק אלא מכל עשר הסקות כדי שלא יוזכר לו שבת בפ"ע דא"כ הו"ל שכר שבת ועפ"ז ניחא לי' לפרש מש"כ הטור ע"כ מותר בקבלנות שהוא עולה בקנה אחד עם הגירסא ברא"ש שלפנינו בהבלעה עיי"ש, ואיני מבין זה מאי ענין שכר שבת לכאן הלא אדרבא הישראל משלם השכר לגוי, ולא באנו עתה לדון אלא אם יש כאן איסור מחמת מלאכת שבת אבל לענין שכר שבת מה שמגיע ריוח לישראל מזה בזה אין שום נפק"מ אם הגוי נוטל בעד כל היסק בפ"ע או בעד עשר או מאה הסקות, דהא כל מי שירחוץ משלם מחיר הרחיצה בפ"ע וא"כ פשיטא דמה שמשלמין בשבת הו"ל שכר שבת, והגוי העובד שם שגובה מחיר הרוחצים, אינו אלא גובה השכר בעד הישראל ומאי נפק"מ בזה אם מזכיר לו לישראל אח"כ שכר כל יום ויום שגבה בפ"ע או אם משלם ליד ישראל מחיר יו"ד ימים ביחד סוף סוף מה שגבה ביום השבת הו"ל שכר שבת וזה פשוט וברור, ודברי הח"ס ז"ל בזה צע"ג, ומהיי"ט גופא יש לשדי נרגא במש"כ הח"ס והתוס' שבת לפרש כן דברי הטור דהא מלשון הטור משמע דבקבלנות דמותר אשכרו נמי קאי, ובלא"ה למה לו לשכור גוי לשלם לו מכל היסק והיסק ולחמם המרחץ גם בשבת כיון דאינו מייתר כלום דהא אפי' אם מותר מחמת מלאכת שבת מ"מ שכר שבת מיהא הוי דלענין זה לא מהני מידי מה שהגוי מקבץ שכר קצוב מכל היסק ובזה אזדא השגת התוס' שבת על המג"א במה שהשיג על הב"ח וכ' עליו התוס' שבת שהוא שלא כדת דכוונת הב"ח לקבלנות מכל היסק, ולהנ"ל א"א לפרש כן דברי הטור ומש"כ הח"ס דלשון לכן מותר בהבלעה שכ' הרא"ש אין לו שחר דהא אי אשכירות קאי כמש"כ המהרי"א א"כ מאי הלכך הא עלה קאי ובשכירות קשקל וטרי ומהיי"ט ראה הטור להגיה בקבלנות

תחת הבלעה לענ"ד י"ל לאידך גיסא דשפיר קאמר הרא"ש הלכך מותר בהבלעה לאפוקי דלא נימא דכיון שנתפרסם שהמנהג להשכיר הא מותר נמי בקבלנות ע"ד הנ"ל משו"ה דייק הרא"ש הלכך מותר בהבלעה לאפוקי קבלנות ודו"ק היטב:

ועיין לקמן סס"י רמ"ד גבי מכס כתב המג"א בס"ק י"ח כששוכר העכו"ם בקבולת הוא נוטל שכר שבת בהבלעה וגם בזה הביא ביד אפרים שם י"מ דכוונת המג"א שגם מקצת היום של ע"ש הוא מחויב לגבות המס, והו"ל כמחכיר לעכו"ם שיתן לישראל כו"כ והוא יקח המותר נראה דהוי ס"ל דגם התם לא שייך הבלעה כיון דמה שמשלם המכס הוא שייך לישראל מאי איכפת לן בתערובות דמים, ואף דשם הכוונה האמיתות בפי' המג"א הוא כמש"כ הי"א שם דאין זה שכר שבת היינו משום דהתם הגוי הגובה נוטל שכרו ממה שגובה בשיגבה ק' דינרין היא כו"כ משא"כ הכא גבי מרחץ שהגוי נוטל שכרו דבר קצוב מכל היסק ושכר שבת הוא מאנשים שרוחצים ואותו שכר הוא כלו של ישראל לבדו ואין לגוי חלק בו פשוט וברור דזהו שכר שבת הוא ומאי איכפת לן אם מערב הדמים אח"כ באופן שדברי הח"ס ז"ל בזה צע"ג, ומ"מ משכחת לה שפיר קבלנות דמרחץ באופן שיהי' מותר לגמרי ולא יהי' בו משום שכר שבת כגון שנותן לגוי דבר קציב בעד עשרה בני אדם שירחצו ובכהיי"ג הוי שפיר דומיא דמכס ממש דה"נ כיון שיש לגוי חלק ממה שמשלמין שכר הרחיצה, ומ"מ שייך לומר דאדעתא דנפשי' קעבד דאם לא יסיק המרחץ לא יבואו לרחוץ, ועפ"י אופן זה שפיר יתפרשו דברי הרא"ש והטור עפ"י כל מה דכתיב ומפורש לעיל ודו"ק היטב:

ד) בהג"ה ואעפ"י שלא לקחה העכו"ם אלא לשליש ולרביע ויש לישראל הנאה במה שהעכו"ם עובד בשבת שרי וכו' עיין בתשו' ח"ס סי' נ"ט בא' ששכר מהשר בית בישול שכר ופועל נכרי מושכר לו לשנה וטרח השואל למצוא לו תקנה לבשל גם ביום ש"ק להצילו מהפסד גדול מאוד אם תושבת המלאכה בשבת ורצה למצוא לו תקנה ע"י שיקציב להפועל שיקבל מכל בישול יורה שכר חביות א' לעצמו ויהי' דומה לאריסות ויהי' מותר מדינא עכ"פ באתרא דליכא משום מראית עין, והח"ס חולק על היתר זה מתרי טעמי חדא דאריסות דשדה נוטל שליש ורביע כדרך האריסין שמטריחין בשביל זה בשדה כזו אבל לטרוח לבשל יורה בשביל שכר חביות אחת שכר אינו אלא הערמה בעלמא אם לא יתנו שיעור כל שכרו משכר, ואייתי ראי' לזה מדכתבו כל הפוסקים דבמרחץ לא שייך שיקח מגוף הפירות ומשו"ה לא מנו אריסות וק' אמאי לא ישכירנו ויתנה עמו שיהי' לו ולבני ביתו רשות לרחוץ במרחץ בחנם אע"כ כיון שאין דרך שיטריח אדם להסיק מרחץ בשביל הנאה מועטת כזו אינה אלא הערמה ואסור, והנה מש"כ

ראי' מדכ' כל הפוסקים דבמרחץ ל"ש אריסות צע"ג דאדרבא כל הראשונים כ' בטעמא דאריסות למרחץ לא עבדי אינשי היינו משום דהוצאותיו מרובות והכנסה מועטת אין דרך ליתנו באריסות, ואריסות דמרחץ היינו שנוטל חלק מהריוח שיעלה מיהא התוס' ספ"ק דע"ז כ' כן בשם מהר"ם דאריסות דמרחץ לא עבדי אינשי כיון שנוטל מעות בשכרו ולא שייך ליטול זה בגוף המרחץ אסור עיי"ש אבל גם מזה אין ראי' כלל לנ"ד דנהי דמשכחת לה באופן הנ"ל מ"מ כיון דאין דרך שהפועל יעסוק במלאכתו בשביל הנאה מועטת כזה א"כ לא שייך לומר אריס אריסותא קעבד ולא יתלו באריסות ושפיר שייך בי' משום מ"ע אבל הכא באנו לדון אם איכא איסור מדינא בגווני דליכא משום מ"ע בזה שפיר י"ל דמהני אפי' אם נוטל רק דבר מועט באריסות ואי משום ערמה י"ל בדרבנן לא חיישינן להערמה כמבואר בפוסקים, ומהיי"ט כמי אין להביא ראיה ממ"ש הרמ"א והפוסקים גבי אריסות שדה ואעפ"י שלא לקחה העכו"ם אלא למחצה שליש ולרביע ולא כתבו סתם שיש לגוי חלק בריוח משמע דבאו להשמיענו דבעי' דוקא שיטול דבר מסויים שדרך לטרוח בשביל זה היינו נמי משום דבעי למנקט התירא לגמרי דלא לתסר גם מחמת מ"ע אבל לענין דלא לתסר מדינא שפיר י"ל דמהני שותפות של הגוי אפי' בחלק דבר מועט:

וכן מוכח ממש"כ בנוב"י מהדו"ת חאו"ח סי' כ"ט עיי"ש בסוף התשובה וז"ל וגם יעשו עמו שחון משכרו יקח מכל אלף או מכל פרוטה או כפי רצונם עיי"ש משמע דאפי' בפרוטה סגי, ועיי"ש בח"ס דלא החליט כן לגמרי שכ' אח"כ ואפי' את"ל דגם דבר מועט מהני וכו' ומה שפקפק עוד בח"ס הנ"ל דאפי' אי נימא בדבר מועט מהני היינו אם נימא א' ממאה שיוציא השדה יהי' שלו או מה שירויח בשכר יקח א' ממאה נמצא כל עבודתו הכל להנאתו אבל כאן כשנאמר שיטול חבית א' נמצא כל מה שמרבה יותר בשביל ישראל הוא עושה ואפי' משום שמא ירבה בשבילו אסרינן מכש"כ כשמרבה תוס' מרובה על העיקר שאסור ולא הבינותי דברי קדשו בזה דהא כיון שמתנה עמו שלא יטול חבית שכר אלא מכל יורה שמבשל במלואה א"כ מאי שמא ירבה בשבילו שייך בזה הלא אם לא יבשל יורה מליאה לא יטול כלום נמצא כל היורה שלמה שמבשל אדעתא דנפשי' הוא מבשל כדי שיגיעהו חבית בשכרו וא"כ אין כאן אלא מפני מ"ע ונפק"מ היכא דהברייהויז עומד חוץ לתחום, ומה שהמציא הח"ס ז"ל שם קולא עפ"י פי' הטור גבי מרחץ ה' מותר בקבלנות כ"כ לעיל דגבי מרחץ מ"מ אסור בכהיי"ג משום שכר שבת אם לא עפ"י האופן שביארתי שהגוי יטול מכל איש הרוחץ דבר קציב וזה לא שייך בבישול שכר, מיהא בעובדא דח"ס הנ"ל א"ש ענין קבלנות בהבלעה המבואר שם דשם

ודאי ל"ש שכר שבת באופן זה ומש"כ שם הח"ס ז"ל עוד קילא דהא עכ"פ הי' יכול הגוי לבשל סכום יורות ביום א' ולנוח בשבת ומה שהוא עושה כן אינו עושה אלא לרצונו ואין לישראל שום הנאה ממלאכת שבת ובזה צ"ע כיון דהישראל משלם דמי שכירות בעד הברייהויז א"כ כל יום ויום שאינו מבשל שכר הוא פסידא דלא הדר לישראל ולענין מה שצדד שם להתיר איסור דמ"ע ע"ש מה שכ' בפי' המשניות ועיין מש"כ לעיל בפתיחה בביאור הפי' המשניות ע"כ למעשה צריך להתיישב בזה:

ה) בשו"ע ס"ב אפי' מרחץ או תנור אם השכירם שנה אחר שנה וכו' עי' מש"כ הרב"י בשם מהרי"א דגרס בדברי רב נטרונאי להשכירו לשנים ופי' הרב"י דמשכירו בפ"א לשנים מרובים דהו"ל כמכר ולא כשכירות, ולפי"ז צ"ל מה שסיים עוד ונתפרסם הדבר צריך לומר תרתי בעי' שיהי' כעין מכר וגם שיתפרסם הדבר וכן ביאר בתשו' ח"ס סי' כ"ט ובס' כרם שלמה כתב בזה וז"ל בב"י כ' עוד היתר אם השכירו לשנים רבות בפ"א ובשו"ע השמיטו עכ"ל וליתא דמש"כ הב"י אינו היתר בפ"ע אלא אדרבא לפי"ז תרתי בעינן וכמש"כ בשם הח"ס וראיתי בח"ס שם שהקשה לפי"ז ממש"כ הרא"ש אח"כ הלכך מותר בקבלנות ולא ישכירנו יום יום וכן הוא לשון הטור ותימה הא אפי' לחודש ושנה לא מהני אלא לכמה שנים והניח בצ"ע ולענ"ד נראה ליישב בס"ד דהרא"ש בא לאפוקי שלא ישכירנו לשנים הרבה וקציבות השכירות יהי' על כל יום בפ"ע כגון שישכירנו על עשר שנים ובכל יום ויום שיסיק יתן לו כו"כ שכירות דבכהיי"ג אסור משום שכר שבת כנ"ל נכון בס"ד:

ו) בהג"ה ואפי' במקום האסור אם אין המרחץ או החנות של ישראל רק שכרם מעכו"ם וחזר והשכירם לעכו"ם שרי, במג"א הקשה למה כתב אם שכרם דהא בב"י כ' דאפי' קנאם מעכו"ם שרי להשכירו, ולענ"ד כראה ליישב שיטת רמ"א, די"ל בקנאו הייט דאסור דנהי דעדיין לא נקרא עליו שם ישראל מעולם מ"מ סופו להתודע ולהגלות דודאי אין הישראל עושה סוד מזה וגם כי בסתמא קלא איתי לי' וא"כ עכ"פ יתודע הדבר וא"כ שוב יהא איגלאי מילתא למפרע דהמרחץ של ישראל ויאמרו כל מה שיושב הגוי במרחץ הכל הי' בשביל הישראל בעל המרחץ דהא מירי באתרא דאין דרך להשכיר המרחץ משא"כ היכא דשכרו מעכו"ם וחזר והשכירו אין הכרח כ"כ שיתודע הדבר שיד שוכר ישראל באמצע דמהיכ"ת, ועוד דהא אפי' אם יתודע הדבר מ"מ יתלו בשכירות דהשתא ליכא למימר דאין דרכו בשכירות דהא גם הישראל בשכירות אתי לידי' משא"כ היכא דהישראל קנאו מגוי והשכירו שפיר י"ל כשיתודע הדבר יתלו שהגוי הוא שכיר יום דהא אין דרך מרחץ לשכירות וא"ש, מיהא י"ל הא דחיישינן שאח"כ כשיתודע הדבר יהא

הישראל נחשד למפרע היינו לשיטת הפוסקים שדה אסור מטעמא שהובא בטו"ז לקמן בסי' רמ"ד דכשיתודע הדבר שאינו באריסות יתלו למפרע בשכירות יום א"כ ה"נ י"ל כשיטת הרמ"א אבל מאן דשרי קבלנות שדה ע"כ ל"ס לי' הך סברא א"כ גם בקנה ש"ד ול"ח לכשיתודע יחשדוהו למפרע, והשתא ניחא דלא תיקשי על הרמ"א ממה שהב"י כתב בשם או"ז אפי' קנה די"ל איהו ס"ל כשיטת הסוברים קבלנות שדה שרי משא"כ למאי דקיימ"ל לקמן ברס"י רמ"ד דדוקא באריסות ולא בקבלנות שרי בשדה א"כ ה"נ לא שרי' בקנה אלא בשכרו כנלענ"ד בס"ד:

ז) כתב הראב"ן בספרו סי' רצ"ז והובא בתשו' לחמי תודה למהר"י באסאן סי' ד' דוקא מרחץ בלא בית בזמן הזה הוא דאסירא דמאן דחזי סבר ישראל בעל המרחץ אגרו לגוי לחממו בשבת ושליחו הוא ואסור אבל אם הנכרי שכר הבית עם המרחץ ודר בו הגוי שרי דלא אמרי' שליחו של ישראל הוא אלא אמרי' בדידי' קטרח וכן גבי פורני אם שכר הבית שבו הפורני שרי שלא יאמרו שליח ישראל הוא, ע"כ, ועי' מה דבעי' למימר לקמן בס"ד מזה בסי' רמ"ה והוא חידוש דין שלא הובא ביתה יוסף ולא בש"פ ומדברי פי' המשניות להרמב"ם ספ"ק דע"ז משמע דאף בכהיי"ג נמי איכא מ"ע, דז"ל שם ואמרי' מפני שנקרא על שמו כלומר על ישראל בעל המרחץ והנכרי הדר בו יחמם אותו בשבת ויכנסו בו הנכרים ויאמרו רחצנו במרחץ פלוני היום עכ"ל הרי בהדיא דמיירי שהנכרי דר בו ואפ"ה איכא משום מ"ע דעדיין יאמרו הנכרי מחמם בשליחות ישראל בעל המרחץ ובשכרו נותן לו בית לדור בו:

ח) בהג"ה וכן אם יש מרחץ בבית דירה ואין רוחצין במרחץ רק אותן שבביתו ששכרו עכו"ם שרי עי' מה שהקשה הטו"ז ע"ז דהא לקמן בסי' רמ"ד חייש הרמ"א לחשדא דבני ביתו, ועיין מה שתי' המג"א לקמן סי' רמ"ד ס"ק ז', ולענ"ד נראה ליישב בפשיטות דהכא לחשדא דבני ביתו ליכא למיחוש, דהא אם הוא מושכר לעכו"ם גם על בני ביתו מוטל לשלם מחיר בעד הרחיצה ואלו הוי הגוי שליחו של בעל המרחץ הוי אינהו מצי לרחוץ בחנם, וא"כ ממילא יכירו וידעו שהמרחץ מושכר לגוי לכך אין לחוש בכאן לחשדא דבני ביתו כנ"ל פשוט, ומ"ש הטו"ז עוד דהא קיימ"ל כ"מ שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור לכאורה קושיא זו הי' לו להקשות אהש"ס דמו"ק דמחלק בין תוך לתחום לחוץ לתחום, ואמאי, ועיין לקמן סי' רמ"ד מיהא י"ל דמעיקרו חכמים לא גזרו כ"א בתוך התחום דע"כ הוצרכו לתת גבול בדבר כמש"כ התוס' שבת לקמן סי' רמ"ד דמהיי"ט לא גזרו שיהא אסור נמי להלן מהתחום כמלא עינו, משא"כ בדין הנ"ל דאם יש מרחץ בביתו שפיר קשיא לי', וההי"ד דהו"מ להקשות גם על דין הראשון שבהג"ה, ובעיקר הקושי'

דסובבת על היסוד דמלאכת ישראל ע"י גוי אסור מדאורייתא כבר תמהו האחרונים מה ראה הטו"ז על ככה להקשות משיטת הסמ"ג על הרמ"א מאחר דהפוסקים רובם לא ס"ל הך דסמ"ג אלא מלאכת ישראל ע"י נכרי אינו אלא משום שבות ושפיר י"ל כמש"כ התוס' דלא אמרי' אפי' בח"ח אסור אלא בדאורייתא ועיין מש"כ בענין זה באריכות לעיל בפתיחה:

ט) שם עי' במג"א סק"ד שהקשה על דין זה הא אינו חשדא אלא במקום ישראל וישראל אסור לרחוץ בשבת וא"כ מאין ידע שהוא מסיקו בשבת וע"כ צ"ל שמא יעבור א' מהם ויראה עשן יוצא וא"כ אפי' אין רוחצין בו רק אותן שבביתו מה בכך עיי"ש, מיתא לפי מש"כ הרמב"ם בפי' המשניות ספ"ק דע"ז לק"מ דשפיר חשדא ע"י שהגוים הרוחצים בשבת יאמרו רחצנו במרחץ פלוני עיי"ש וממנו יבואו לחשוד הישראל שמחלל שבת וכ"כ בפתיחה עיי"ש שכוונת הרמב"ם ליישב קושי' המג"א הנ"ל, ונפק"מ בזה להלכה כגון במה שנתחדש בימינו שממשיכין כח הקיטור ע"י מכונות וצינורות על מרחק רב ובכח הקיטור הזה שקורין דאמפף מחממין המרחץ באופן דלא נרגש כלל מבחוץ שמחממין המרחץ בכהיי"ג להמג"א ליכא מ"ע משא"כ לפי' המשניות דהמראית עין נמשך ממה שהגוים רוחצין ויאמרו רחצנו במרחץ פלוני ודו"ק:

סימן מג

בדיני קבלנות ואריסות בשו"ע סימן רמ"ד סעי' א', פוסק אדם עם העכו"ם על המלאכה וכו' לפיכך הפוסק עם העכו"ם לבנות לו חצרו או כתלו וכו' אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניח לעשות לו מלאכה בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק וכו' הנה בקבלנות בנין בתים פליגו ר"ת עם הר"י בעה"ת כמו שהאריכו התוס' בספ"ק דע"ז להביא ראיות ר"ת ויתבארו בס"ד לפנינו ומתוך כך יתיישבו בס"ד קושי' התוס' מה שהקשו לשיטת ר"ת בזה ומקודם נבאר בס"ד מה שיש לתמוה בזה בעיקר מחלוקת ר"ת והר"י דר"ת למד היתר קבלנות בנין בתים מאריסות שדה והר"י בעה"ת דחה דשאני שדה דרגילות הוא לקבלו באריסות אבל בבנין בית רגילות לבנות ע"י פועלים והרואה אומר אינו בקבלנות אלא שכירי יום נינהו, ולכאורה מילתא דתמו' היא ממנפ"ש אם באמת היה הרגילות בימיהם לבנות בקבלנות א"כ בחנם דחו התוס' ראיית ר"ת מאריסות דשדה ואם לא הי' רגילים לבנות בקבלנות, א"כ מה עלה על דעתו של ר"ת לדמותו לאריסות שדה אדרבא הא לא דמיא אלא למרחץ דמשום דלאו לאריסותא עבד אסור להשכירו משום מ"ע, ולכאורה הוא תמיה וכי ר"ת ור"י יפלגו במציאות דלמר

הרגילות לבנות בקבלנות ולמר הרגילות לבנות ע"י פועלים, וראיתי מי שנתקשה ונדחק בזה הרבה, ונראה דלק"מ דר"ת ור"י פליגי בסברת הטו"ז סק"ב דודאי מודה הר"י בעה"ת דבית נמי הרגילות לבנותו ע"י קבלנותא ומ"מ כיון דרגילות נמי לבנות ע"י פועלים ואיכא למתלי באיסורא חיישי' למ"ע, ועד כאן לא שריא אלא אריסות דשדה משום דהתם איכא ב' צדדים לתלות בהיתר דהיינו אריסות וקבלנות משו"ה לא חיישי' שיתלו באיסור שיש בו מצד א' כגון נ"י פועלים משא"כ בבנין דל"ש ענין אריסות וליכא אלא צד א' להיתר כמו לאיסור ור"ת ס"ל דהיכא דליכא כ"א צד א' להיתר נמי לא חיישי' למ"ע דלא אתי למחשד בשבת כיון דחמיר איסורו והא דאמרינן במו"ק מקבלי קבילת תוך התחום מוקי ר"ת באבל דקיל אתי למחשדי אפי' איכא נמי לתלותו בחד צד להיתר ולכאורה יש לומר דסברת ר"ת בזה תלי' בפלוגתא דתנאי בגיטין פ' הנזקין דף נ"ג אי נחשדו ישראל על השבתות טפי משביעית, או אי איכא למחשדי על שביעית טפי משבתות עיי"ש דפליגי בזה ר"מ ור"י, ואנן קיימ"ל כר"מ דלא נחשדו ישראל על השבתות עיי"ש ושפיר קאמר ר"ת ויש ליישב בזה קושיי' התוס' מהאי דירושלמי אומנין נכרים העושים מלאכה אצל ישראל רשב"א אומר במחובר אסור עיי"ש, ולהנ"ל י"ל רשב"א ס"ל כר"י אבל אנן קיימ"ל התם כר"מ משו"ה שפיר קאמר ר"ת דכל היכא דחמיר איסורו טפי ליכא למיחוש לחשדא כמו במידי דקיל איסורא, וראיתי בישוי"ע שהקשה לדברי הטו"ז הנ"ל מ"פ הגמרא אבל שדהו לנכרי שרי משום דאמרינן אריסותי' עבד מרחץ נמי נימא אריסותי' עבד דלמא שדה היי"ט דל"ח למ"ע משום דאיכא למתלי באריסות ובקבלנות ואיכא שני צדדים להיתר משא"כ במרחץ דליכא למתלי כ"א באריסות, והנה לשיטת הב"ח בסי' רמ"ג דקבלנותא דמרחץ שרי ניחא אבל כבר כ' המג"א שם דליתא א"כ קשיא, ונ"ל דלק"מ דלמאי דס"ד דאריסותא שייך נמי במרחץ ההד"נ וכש"כ דשייך לתלותו בשכירות א"כ גם במרחץ איכא תרי צדדים להיתר דהיינו שכירות ואריסות, ונהי דגבי שדה איכא עוד צד א' דהיינו קבלנות, מ"מ בין ב' וג' צדדים ודאי לא מסתבר לחלק כלל כיון דאיכא מיהת רוב צדדין להיתר ואפי"ה חיישינן למ"ע א"כ הו"ל למיחוש כן גם בשדה ושפיר פריך הגמרא:

עוד נ"ל דודאי ר"י ור"ת לא יפלגו במציאות די"ל לעולם דרך קבלנות בנין בתים דהאומן האדריכל מקבל עליו הבנין בסך קציב והוא שוכר פועלים שכירי יום וס"ל לר"ת דשפיר י"ל יתלו בקבלנות כמו באריסות שדה אבל ר"י בעה"ת ס"ל כיון דסוף סוף הפועלים העושים במלאכה שכירי יום נינהו, איכא למיחוש למ"ע דהרואים לא ידעו ולא יבינו אם הם פועלים של זה האדריכל האומן או של ישראל וניחא השתא גם לשיטת הסוברים דגם

קבלנות שדה מותר ומכללם הרא"ש נמי ס"ל כן כמש"כ הב"ח בריש סימן רמ"ג עיי"ש וקבלנות בית אוסר ולדבריו ליכא למימר סברת הטו"ז הנ"ל והדר תיקשי' הטו"ז מ"ש בתים משדות ולהנ"ל ניחא, והנה הר"ת הביא ראי' לשיטתו מכלים לכובס נכרי ועורות לעבדן דבכולן ב"ה מתירין עם השמש וכן ברחיים אמרינן התם דלמאן דלית לי' שביתת כלים מותר ליתן חטים ברחיים מבעו"י אע"ג דהוי נמי דבר של פרהסיא עיי"ש ותו מייתי ראי' מהפלגה בספינה דלרשב"ג אין צריך לפסוק שישבות בשבת אלמא דגוי אינו מניח קבלנותו בשביל ישראל זה ותמהו התוס' מאי ראיה מייתי ר"ת מהתם איה"נ דמדינא שרי' ומ"מ בקבלנות אסור במחובר משום מ"ע משא"כ התם דמירי בתלוש ובביתו של נכרי דליכא משום מ"ע, תדע דהא באבילות מודה ר"ת דאיכא משום מ"ע ואפי"ה אמרי' במו"ק היתה מלאכתו ביד אחרים בתוך ביתם מותר עיי"ש:

ונלענ"ד ליישב בס"ד דבאמת הקשה הטו"ז סוף סי' רמ"ג על הרמ"א בשם המרדכי דמתיר מרחץ שאין רוחצין בו אלא הב"ב והא קיימ"ל כל דבר שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור, ונהי שכ' התוס' דבמידי דרבנן לא אמרי' דבח"ח אסור מ"מ הרי כ' הב"י בשם הסמ"ג דמלאכה ע"י גוי אסור מדאורייתא ועיין מש"כ בזה בפתיחה להלכות אלה וכבר כ' האחרונים ותמהו על הטו"ז דבאמת לא קיימ"ל בזה כהסמ"ג אלא כהסכמת כל הראשונים דמלאכה ע"י גוי לאו מדאורייתא וקרא אסמכתא בעלמא וקושי' הטו"ז לק"מ, ומ"מ נמצינו למידין מיהת דאם מלאכה ע"י גוי דאורייתא מקרא הנ"ל דכל מלאכה לא יעשה אז אין חילוק בין פרהסיא לבין ח"ח והנה. כבר הארכתי לעיל דהסמ"ג והיראים ס"ל דאם המלאכה נעשית במלאכת הישראל איכא איסורא דאורייתא וא"כ לא רחוקה הוא דר"ת נמי אזל בשיטתי', ולפי"ז שפיר הכריח דעכצ"ל דל"ש מ"ע בשבת דחמיר ולא אתי למחשדי' דאלת"ה אמאי שרי כלים לכובס ועורות לעבדן הא עיקר החילוק בין מלאכת תלוש למחובר הוא משום דזה נקרא על שמו אבל היכא דגם תלוש הוא מפורסים פשיטא דגם תלוש אסור וא"כ שוב ליכא למימר הטעם משום דהוא בצינע' ובביתו של נכרי דהא כל דבר שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור אע"כ דבשבת ליכא למיחוש לחשדא ולא אסרו חכמים מפני מ"ע כלל, והשתא שוב לא תיקשי ג"כ קושי' התוס' דהא באבילות מודה ר"ת דאסור מפני מ"ע ובהדי' אמרי' דאם הי' מלאכתו ביד אחרים שרי א"כ גם מעורות לעבדן אין ראי' ולהנ"ל ניחא בס"ד דאבילות כיון דהוא מדרבנן שפיר מחלקינן בין צינע' לפרהסיא משא"כ בשבת למאי דס"ל כשיטת הסמ"ג הנ"ל אס"ד דשייך מ"ע הו"ל למיסר גם בצינעה וא"ש בס"ד ראי' ר"ת, והשתא יתיישב בס"ד כ"כ קושי' התוס' מהאי דירושלמי דאמר רשב"א הנ"מ בתלוש אבל במחובר אסור,

דבאמת הא דאמרי' כ"מ שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור פלוגתא דתנאי הוא בפ"ק דביצה ובשבת דף ס"ד וא"כ י"ל רשב"א ס"ל כמ"ד שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם אבל למאי דקיי"ל אפי' בח"ח אסור א"כ ע"כ מוכח ממתני' דכלים לכובס נכרי ועורות לעבדן דבשבת ליכא משום מ"ע כל היכא דאיכא חד צד לתלות בהיתר וא"ש בס"ד, והא דהביא הר"ת ראי' מנתינת חטים לרחיים ועיי"ש בתוס' שכ' לדחות דהתם החטים נטחנין מאליהם עיי"ש, ולענ"ד נראה ראי' ר"ת דהא עכ"פ כשנותן חטים לרחיים בשבת איכא איסור דאורייתא ועמש"כ המג"א בסי' רנ"ב ומש"כ הא"ע שם א"כ ניחוש לחשדא שיאמרו דבשבת שפכם לתוך הרחיים ואף דרחיים משמיעים קול והקול הרחיים רועש מערב שבת מ"מ דרך הטוחנים להיות מוסף והולך ואי ס"ד דבשבת חיי' נמי למ"ע היכא דאיכא למתלי בהיתר התם נמי איכא משום מ"ע אע"כ דל"ח, כנ"ל בס"ד ליישב שיטת ר"ת:

אלא דאכתי אי קשיא הא קשיא הא דאמרי' בש"ס מו"ק מקבלי קבולת תוך התחום אסור חוץ לתחום מותר וכ' התוס' דר"ת מוקי לה באבל ובאבל שפיר איכא למיחש לחשדא והא דמחלקינן בין תוך התחום לחוץ לתחום היינו באבילות שבשבת ויו"ט עי' בתוס' פ"ק דע"ז ודבר זה קשה כברזל ומרפס איגרא כיון דבשבת לא חיישי' לחשדא אטו משום דנתוסף בו איסור אבילות אתו למחשדי' טפי כש"כ דלא יחשדוהו שעובד ע"י שכירי יום ויתלו בקבלנות ואכתי בשבת שבתוך ימי אבילות אמאי אסור תוך התחום ומ"ש משבת דעלמא ושוב ראיתי שנתקשה בזה בס' ישויע"ק והניח בצ"ע גם מורי ז"ל בכ"ס נדחק בזה עיי"ש וליישב זה נלענ"ד בס"ד עפ"י מש"כ בתשו' ח"צ סי' צ"א ליישב קושי' רבינו ב"י גבי חצר שיש לו ב' פתחים מ"ש מב"ה שי"ל ב' פתחים, וכ' ליישב דיש להקשות בגמרא דקאמד מנ"ת דחיישי' לחשדא ע"ש דפריך התם טפי בכולא תלמודא דחיישי' לחשדא, ועוד אמאי לא מייתא ממתני' דשקלים אין התורם נכנס וכו' משום והייתם נקיים וכו', ועוד מאי סברא היא זו מדבהאי לא אדליק באידך נמי לא אדליק כיון דמן הדין אינו מחוייב להדליק כ"א בא' וכ' דודאי הך חשדא אינו חשד היודעין אלא הנך שאר אינשי דלא בקיאי בדינא ויחשבו שמן הדין הוא להדליק בכל הפתחים משום פרסימא ניסא וכי חזי דלא אדליק בהאי פיתחא יסברו שלא קיים כל עיקר מצות חנוכה כי היכא דבהאי לא אדליק אף שאינו אלא למצו' מן המובחר א"כ הרי הוא גברא דלא קפיד למיעבד מצוה כתיקונה א"כ יחשדוהו שלא קיים המצוה כלל וממילא ל"ק כלל מהאי דב"ה שי"ל שני פתחים דהתם א"א למיעל בתרווי' וליכא למטעי כלל, עכ"ד ובזה יתיישב נמי הכא דנהי דלר"ת בשבת ליכא משום מ"כ ובאבילות איכא משום מ"ע

וא"כ באבילות נמי היכא דחל בשבת הו"ל למשרי כיון דבודאי יתלו בקבלנות מחמת שבת, מ"ע העולם לאו דינא גמירא ולא ידעו ולא יבינו טעמא דהלכתא ויסברו דמצד עיקר הדין אבילות חמור טפי לענין קבלנות בנין בית משבת ויו"ט אי משום די"ל למעט בבנין כדאשכחן נמי מר"ח עד התענות או מאיזה טעם אחר עכ"פ ידעו שבאבילות אסור לבנות ע"י קבלנות ולא יעלה על דעתם שהאיסור היא מפני מה"ע דהא בשבת ויו"ט מותר לבנות בקבלנות והנה אם האיסור באבילות מצד עצמו פשיטא דגם כשחל בשבת אסור ועומד דבשביל שבת לא פקע האבילות, והשתא כשיראו בונים בשבת דע"כ האי גברא קל בדעתו דאפי' אם היא בקבלנות מ"מ הו"ל למחות מחמת איסור האבלות ושוב לא ידונו לכף זכות גם בחילול שבת ויאמרו שמחלל שבת ע"י שכירי יום כנלענ"ד בס"ד ליישב ק שי' הנ"ל ועי' לקמן מה דבעינא למימר עוד עפ"י סברא הנ"ל לענין בנין בה"כ של רבים דליכא משום חשדא לדעת המג"א עיי"ש, ודו"ק:

עוי"ל עפ"י מה שפירש"י במו"ק שם בד"ה מקבלי קבולת וז"ל ליתן מלאכה לנכרי בקיבולת כי עבדי לי' בשבתא דידעי כו"ע ואמרי היום בשבת יהיב לי' עכ"ל, ומדבריו למדנו טעמא חדתא ונפק"מ אפי' באתרא דנהגו כולם בקבלנות מ"מ אסור להתחיל המלאכה בשבת דאכתי איכא חשדא דאמרי היום בשבת יהיב לי', וההד"נ לשיטת ר"ת דקבלנות בית מותר מ"מ מודה ר"ת דאסור להתחיל המלאכה בשבת וא"כ כיון דבימי החול לא עבדי ובשבת עבדי כו"ע לא ידעו דמחמת אבלו שקטה המלאכה ואמרי בעלי המלאכה הדרי בהו, והשתא בשבת יהיב להו, וא"ש בפשיטות:

ב) שם בשו"ע מפני הרואים שאינם יודעים שפסק, דע דבענין מראית עין הנ"ל אשכחן ד' פירושים בדברי הראשונים רוב הראשונים כתבו המ"ע כדאיתא הכא בשו"ע דהרואים אינם יודעים שפסק ויחשדוהו שעובד ע"י שכירי יום, מיהא הר"ן כ' משום דמחזי להו לאינשי כשכירי יום ובלשון הזה כ' כמה ראשונים וכ' הפרמ"ג ברסי' רמ"ג דהכוונה בזה דלא משמע להו לאינשי חילוק בין שכירי יום לקבלנות כיון דגם קבלנות מיחזי כשכיר יום ועי"כ יבואו להתיר גם בשכיר יום ונפק"מ בזה לדינא למה שכ' המג"א לקמן דברבים ליכא חשדא זה לא יתכן אלא לטעם א' אבל לטעם הב' לא עדיפא רבים אדרבא כש"כ דיבואו להקל גם בשכירי יום כיון דברבים לא חשיד' דעבדי איסורא יאמרו דודאי בהתירא קעבדי וכיון דלא משמע לאינשי חילוק בין שכיר יום לקבלנות יבואו לעשות גם ע"י שכירי יום' וכ"כ היכא דנתפרסם נמי דרוב בני המדינה עושים בקבלנות מ"מ אין היתר דעכ"פ יבואו להקל גם בשכיר יום מיהא בזה י"ל כיון דרוב המדינה בונים בקבלנות י"ל דע"י נתפרסם כמו כן דיש חילוק בין קבלנות לשכירי יום דמסתמא כל

הבונה בנין איתא בשאלה לחכמים להורות לו היתר ושואל כדת מה לעשות בשבת, ועי"ז ממילא נתפרסם שיש חילוק בין קבלנות לשכירי יום, ועי' מש"כ לעיל בפתיחה ראי' להך טעמא דמ"ע מהא דפריך הגמרא מ"ש שדה דאמרי אריסותא קעבד, מרחץ נמי אמרי אריסותא קעבד, ולכאורה תמו' הא י"ל בשדה ה"ט דלא חיישי' למ"ע משום דעכ"פ בימי הקציר יכירו וידעו דהגוי מאסף כל התבואות ואין הישראל נוטל כלום אגלאי מילתא למפרע דהגוי לא עבד בשכירי יום אלא השדה איתא בשכירות אצלו משא"כ במרחץ לא שייך זה, מיהא לטעמא דהר"ן ניחא נהי דאח"כ יתגלה למפרע מ"מ עד האי שעתא יבואו לידי מכשול שיעשו מלאכה ע"י שכירי יום ועי' מש"כ בזה דרך פלפול שם ולטעם הראשון צ"ע ליישב זה וצ"ל דלאו כו"ע אסקי אדעתייהו לראות בעת הקציר למי מאסף התבואות הביתה, וא"כ עכ"פ אצל מקצת הרואים ישאר החשד על מכונו:

והרמב"ם בפ"ז מה' יו"ט ארכבי אתרי רכשי שכ' וז"ל שהכל יודעין שמלאכה זו של ישראל ויחשדו אותו שהוא שכר את העכו"ם לעשות לו במועד שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר להקבלן. מראש דבריו משמע שיחשדוהו ששכר את העכו"ם אבל היכא דלא שייך האי חשדא משמע דמותר ושוב כ' בסיפא שאין הכל יודעין ההפרש משמע דהאיסור הוא מפני שלא ידעו שיש הפרש וא"כ אפי' היכא דיודעי כו"ע שהוא בקבלנות יש לאסור מטעם הר"ן הנ"ל, וכבר עמדו על מדוכה זו כמה אחרונים עי' בתשו' מהרי"ט צהלין סי' ס"ו ובתשו' לחמי תודה למהר"י באסאן סי' ב' ובתשו' כ"ס סי' מה שכ' בזה, ועיי' מ"ש רמב"ם בפי' המשניות ספ"ק דע"ז וכפי מה שהבינו מדבריו כמה אחרונים עיקר החשדא הוא שעי"כ יתחלל השם בין הגוים שיאמרו ישראל לא מנטרי שבתא וכבר הקשיתי ע"ז לעיל בפתיחה, א"כ גם חוץ לתחום לתסור, ועכשיו מצאתי שכבר דיברו מזה ומורי הגאון בכ"ס כ' ליישב בטו"ט, דעיקר חה"ש הוא דוקא במידי דרמי' על בני מתא או על ב"ד שבעיר למחות ואינם מוחין וכיון שהוא חוץ לתחום לא רמי' על בני מתא למחות בידו א"כ ליכא חה"ש והוא נכון מאוד בסברא וטעמו כצפיחית בדבש ועי' רש"י מו"ק שהבאתי לעיל בסמוך ומדבריו למדנו טעם רביעי להאי מ"ע דיאמרו היום בשבת יהיב לי' האי מלאכה, הרי לפנינו ד' טעמים שהם ה', אבל האמת יורה דרכו שהכל עולה בקנה א' ואין כאן תערובות טעמים, דלכו"ע החשדא מפני שהרואים אינם יודעין שפסק ויחשדוהו שעושה מלאכה ע"י שכירי יום ומש"כ מקצת הראשונים משום דמיחזי להו לאינשי כשכירי יום אין הכוונה שעי"ז יקילו גם הם לעשות ע"י שכירי יום אלא כוונתם כמש"כ הפרמ"ג בא"א אות ו' דיחשדוהו שאומר שקר אפי' יאמר שעושה ע"י הקבלנות גם מש"כ הרמב"ם שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר להקבלן אין

הכוונה שלא ידעו שיש הפרש בדין אלא שלא ידעו להבחין אם אלו הפועלים הם קבלנים או שכירי יום ועי"ז יחשדוהו שעושה ע"י שכירי יום. וכעין זה כ' בתשו' מהריט"צ הנ"ל בתי' א' אלא שלא הבנתי מש"כ אח"כ דאכתי דברי הרמב"ם סזא"ז ממש"כ בפ"ו מה"ש ואם דברי הרמב"ם מתפרשים עד"ז גם סתירה אין כאן שהכל הולך אל מקום א', גם מה שכ' הרמב"ם בפי' המשניות הנ"ל כ"כ בס"ד בפתיחה דאין הכוונה דהאיסור הוא מפני חה"ש בין הנכרים, אלא משום דהוי קשיא לי' להרמב"ם מאי מ"ע שייך גבי מרחץ הא הישראל אסור לרחוץ בשבת ומנא ידעי שהגוי מסיקו והיא הערת המג"א בססי' רמ"ג לזה כתב הרמב"ם דמ"מ ע"י שהגוים יאמרו רחצנו במרחץ של פלוני ידעו שהוסק בשבת ויבואו לחשדו שהגוי עושה כן בשליחות של בעה"מ וכ"כ כן לעיל ועכשיו שמתי על לבי דלכאורה יש לשדי בי' נרגא דהא משו"ה לא אריא דהא י"ל כתי' המג"א ע"י שיראו העשן יוצא ולא הוי צריך הרמב"ם לטעמא דידי' אבל באמת יש לפקפק על תי' המג"א דאין ראי' ממה שמעלה עשן דלפעמים הגוי דר שם וצריך להסיק הבית החורף לצרכו ושפיר הוצרך הרמב"ם לתלות החשד במה שהנכרים יאמרו רחצנו במרחץ של פלוני, ועיינתי בפי' המשניות ונראה כמה מדוקדק לשונו ומה עמקו מחשבותיו, וז"ל שם ואמרו מפני שנקרא ע"ש כלומר על ישראל בעה"מ והנכרי הדר בו יחמם אותו בשבת ויכנסו בי הנכרים ואומרים רחצנו במרחץ פלוני היום ובזה יש חיה"ש למי שישמע זה וא"י שהוא שכיר אצלו לזמן קצוב בדמים ידועים עכ"ל הרי שדקדוק בלשונו לומר שהנכרי הדר בו יחמם אותו וא"כ בימות החורף אין ראי' ממה שהעשן יוצא משו"ה הוצרך לומר שהגוים יאמרו רחצנו וכו' ועיי' מש"כ לעיל בסי' רמ"ג בשם הראב"ן דאם הנכרי דר בו ליכא משום מה"ע ואפשר דהמג"א נמי ס"ל הכי משו"ה סגי לי' שפיר בהאי תירוצא שיראו העשן יוצא אבל כבר כתבתי לעיל דמפי' המשניות הנ"ל מוכח דלא כראב"ן והוצרך הרמב"ם לטעמו, אבל לעולם עיקר החשדא הוא שהישראל יחשדוהו, וכדס"ל לכל הראשונים כנ"ל ברור, ומה שפירש"י במו"ק שיאמרו היום יהיב לי' פשוט.

דבא לומר כמי שיחשדוהו שעשה ע"י פועלים דבשכירי יום הו"ל כל יום ויום שכירות מחדש וכאלו היום נתנו להם. נמצא דד' טעמים הנ"ל שהם ה' הכל הוא אחדות אחד. כנ"ל ברור בס"ד:

ג) שם או לקצור לו שדהו, יש לחקור בשדה דשרי' באריסות היינו שהגוי נוטל למחצה שליש או לרביעי היכא דישראל בעל השדה חצץ עמו שיתן לו בעד כל כור תבואה כך וכך באופן שכל התבואות נשארו ביד בעל השדה והגוי אינו נוטל אלא מעות בשכרו כפי מה שמגיע לו בעד התבואה למחצה שליש ולרביע מהו, והנה לפימש"כ הטו"ז בסק"ב

הטעם לחלק בין אריסות לקבלנות משום דבאריסות יש צדדים לתלות בהתירא משא"כ בקבלנות כיון שאח"כ יראו שהגוי אינו נוטל כלום בתבואות וע"כ לא הוי באריסות יתלו בשכירי יום, א"כ י"ל באריסות כי האי דאינו נוטל אלא מעות נמי מיתסר מה"ט או דילמא כיון דבאריסות לא אסרוה רבנן שוב אינו בכלל האיסור ואין לנו לחדש איסור אלא מה דאסרו רבנן ואפי' אם לפעמים לא שייך הך טעמא מ"מ כיון דחכמים לא אסרו אלא קבלנות הבו דלא לוסיף עלי' בפרט דגם בקבלנות ס"ל לכמה פוסקים דשרי בשדה, וצ"ע לדינא:

{ועי' תוס' סופ"ק דע"ז בד"ה אריסא מ"ש בשם הר"ם ומטעמא דהר"ם משמע דאינו מותר רק כשנוטל חלק בגוף הפירות לא במעות בלבד}:

ד) בהג"ה ואפי' אם דר בין העכו"ם יש לחוש לאורחים, הקשה המג"א מירושלמי פ"ג דשבועות מ"א והובא בתוס' יו"ט שם דלא חיישי' לחשדא דאורחים אלא לחשדא דבני עירו ותי' בשביעית הקילו ועיי' בתשו' ח"ס סי' ס' פקפק ע"ז וכ' דתי' זה הוא דוחק גדול דאדרבא נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות ועוד מסברא חמיר טפי מעשה בגופו להוליך זבל לזבל שדותיו בשביעית מאמירה לנכרי בשבת ועי' בעירובין דף ס"ח ע"א מי לא שני לך בין שבות שעל ידי מעשה מאמירה לנכרי שהוא שלא ע"י מעשה, ותי' הוא דהתם בירושלמי הקשה תחילה מפני עירו שיחשדו אותו שמוליך זבל לשדה ותי' בני עירו יודעין אם יש לו בית השלחין הצריך זבל או לא וע"ז אמר הדא דתימא דליכא למיחוש לעוברים ושבין ופי' שהאורחי' הרואים שזה מלאו לבו להוליך זבלו בפרהסיא בפני המון בני עירו ישראלים ידעו האורחים ויבינו מסתמא יודעים בני עירו שאין לו בית השלחין דאל"ה לא מלאו לבו לעשות כן ומשו"ה לא חיישי' לאורחים והה"ד והוא הטעם בנר חנוכה וכן נמי במרחץ בסי' רמ"ג כיון דשכינים הם ישראלים ומחמם המרחץ בשבת לא יחשדוהו האורחים משא"כ תשובה אשכנזית שבסי' רמ"ד מיירי להדי' מאדם הדר בין הגוים ולכשיבואו שם אורחים יחשדוהו לומר הואיל והוא דר בין הנכרים ואין ישראל רואהו מלאו לבו לעשות רע לשכור לו פועלים נכרים נמצא ממנ"פ אסור לבנות בית בקבלנות אי דר בין ישראל איכא חשד שכנים ואי דר בין הגוים איכא חשד אורחים א"ד עיי"ש, ולא זכיתי לירד לסוף דעת קדשו, א"כ איך מצאנו יו"ר בכל מה שאסרו מפני מ"ע גבי מרחץ ושדה ובנין בתים ואמאי לא נימא כיון שדר בעיר בין הישראלים בודאי עשה בקבלנות בדרך היתר דאל"ה לא מלאו לבו לעשות כן בפרהסיא בפני המון בני עירו וצע"ג:

ולענ"ד נראה בס"ד די"ל ע"כ לא שייך איסור מ"ע אלא היכא דיש לו מקום התנצלות לתלות הדבר בהיתר כגון בקבלנות דבזה יחשדו שעובד בשכירי יום ומ"מ מלאו לבו לעשות כן בפרהסיא כגון שיש לו מקום לאשתמוטי לאמר דבקבלנות הוא עושה, משא"כ במידי דאין מקום לנטות כגון בהאי דמוציא זבלים כיון דלבסוף יתגלה הדבר אם הוא מזבל שדהו או לא וכשיראו שזיבל שדהו אין לו מקום להתנצל דקעביד בדרך היתר בזה באמת ל"ח לחשדא, מיהא התם בירושלמי מעיקרו שפיר פריך יהא אסור מפני מה"ע שלא יהא אומרים לתוך ביה"ש הוא מוציא, והיכי קתני מתניתין דמותר להוציא זבל לאשפתות דהא יש לו מקום להתנצל ולומר שרצונו לעשות שם אשפתות, ובאמת כוונתו לזבל שדה וע"ז משני דמירי שאין לו בית השלחין ולביה"ש באמת אסור אפי' לעשות אשפתות, וע"ז שפיר קאמר דלעוברין ושבין ל"ח שיחשדוהו שי"ל ביה"ש וקמתכוין לזבל דכיון דלבני עירו אין לו מקום לאישתמוטי שוב לא חיישי' לחשדא, משא"כ הכא דלעולם י"ל התנצלות דעושה ע"י קבלנות שוב שייך שפיר מ"ע שיאמרו שהוא עושה ע"י פועלים ומשקר לאשתמוטי דבקבלנות הוא עושה כנ"ל נכון בס"ד. ובמש"כ נתיישב לי שפיר בס"ד מה דהוי קשיא לי זה כמה בהא דקיימ"ל טלית שאולה כל ל' יום פטורה מציצית, ואמאי לא מיתסר משום מ"ע דיאמרו שהוא לבוש בגד של ד' כנפות בלא ציצית, ולהנ"ל ניחא בס"ד דהתם כיון דאין לו מקום להתנצלות ל"ח לחשדא, ואין לומר דבזה גופא אתי לאשתמוטי שיאמר טלית שאולה היא דהא סתם שאלה אינה יתירה מל' יום וא"כ יתגלה הדבר אם הוא שלו או שאולה היא בידו, ומה"ט איה"נ דלאחר ל' יום אפי' טלית שאולה חייבת בציצית ומזה ראי' לסברא הנ"ל:

ועי' בתשו' נודב"י סי' י"ב שלמד מתוך דברי המג"א הנ"ל כי היכא דהקילו בשביעית שלא לחוש לחשדא דאורחים הה"ד דבחוה"מ נמי ל"ל לחשדא דאורחים ל"מ להפוסקים דחוה"מ הוא מדרבנן אלא אפי' למ"ד דאורייתא מכ"מ לא חמיר משביעית, והנה כבר השיגו הגאון מה"ו שאול מאמשטרדם בנודבי"ת סי' ק"א ממה שמבואר בירושלמי מובא בתוס' יו"ט ריש מו"ק שביעית ע"י שזמנה מרובה התירו מועד ע"י שזמנה קציר אסרו, הרי דבשביעית הקילו יותר מחוה"מ, והך טעמא שייך נמי בזה והנה הנוב"י טרח שם לחתור אל היבשה, וכ' לפרש דברי הירושלמי שם שלא כדפי' התוס' יו"ט עיי"ש:

אבל לענ"ד בלא"ה מוכח מסוגי' דשמעתין דא"א לחלק כלל בין חוה"מ לשבת ויו"ט, הגע עצמך לשיטת ר"ת דס"ל בשבת ויו"ט לא חיישי' כלל למ"ע דמחמת חומר דשויו"ט לא אתי למחשדי', א"כ מאי פריך הש"ס אהא דארשב"א לא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקרא על שמו וכותי זה עושה מלאכה בחוש"מ ופריך הגמרא אבל שדהו לנכרי

מאי שרי מ"ט אריס אריסותי' קעבד גבי כותי נמי אריסותי' קעבד, והא שפיר יש לחלק בין נכרי לכותי דבשלמא נכרי דעושה מלאכה גם בשבת ויו"ט ובשבת ויו"ט לא חיישי' לחשדא לשיטת ר"ת שוב ידעו דודאי באריסותי' דנכרי קיימא, משא"כ בכותי דאינו עושה מלאכה כ"א בחוה"מ וא"כ שפיר שייך חשדא בפרט לשיטת ר"ת דס"ל חוה"מ לאו דאורי' עיי"ש בתוס' ד"ה ות"ל, אע"כ דנהי דחוה"מ לא מיתסר אלא מדרבנן מ"מ כיון דהוא בכלל המועד הוא חמור כמועד, והה"ד נמי לאידך גיסא למאי דס"ל להמג"א דחשדא דאורחים לא חיישי' בשביעית אלא בשויו"ט הה"ד חוה"מ הוא בכלל זה:

ה) במג"א ס"ק ח' כ' דברבים ליכא חשדא ואייתא ראי' מר"ה דף כ"ד גבי דמות צורת לבנה, ומ"מ בבנין ביה"כ איסורא משום חה"ש עי"ש, ובא"ר ותוס' שבת חלקו ע"ז וכן הסכים בס' ב"מ, דדוקא בע"ז דחמור איסורי' לא חשידי רבים, ועי' בנוב"י מהדו"ת סי' ק"ל שהסכים להמג"א דאדרבא נהפך הוא דמפני חומר האיסור חששו יותר לחשדא ואייתי ראי' שהרי שם בר"ה דף כ"ד בתוס' בד"ה סמי וכו' כ' אלמא אסור להשהותו שיחשדוהו שעשה ועבר על לא תעשון ור"ג נמי ליתסר ומשני כיון דחותמו בולט חיישי' לחשדא שיאמרו ע"ז היא לו אבל אחשדא דלא תעשון ל"ח עכ"ל התוס' הרי דעל לא תעשון שהוא רק איסור לאו ל"ח לחשדא ול"ז שהוא איסור סקילה חששו, עיי"ש, ולענ"ד נראה דאין ראי' משם דלטעמיך תיקשי לשיטת ר"ת דס"ל דבשבת ל"ח למ"ע, משום דאיסורא חמור ובאבילות דקיל חששו למ"ע א"כ תיקשי לי' מהנ"ל דשם מוכח איפכא דכל כמה דאיסורא חמיר טפי יש לחוש לו, אלא ע"כ האי דלא חיישי' לחשדא דלא תעשון לאו משום דאיסורי' קיל מע"ז, אלא דהתם קאי אמאי דמשני הגמרא מעיקרו שאני ר"ג דאחרים עשו לו, ומשו"ה ליכא למיחוש לחשדא שמא עשאו בעצמו, לא מבעי למש"כ הפרמ"ג דכ' היכא דמצי למעבד בהיתר אמרי' דלא שביק התירא ואכל איסורא ול"ח לחשדא, אבל בל"ז נמי ל"ש חשדא להך תירוצא כיון דאחרים עשו לו שרי, א"כ מהיכ"ת לחשדו הא ודאי אין דרכו של ר"ג לעסוק בחרושת עץ, משו"ה ל"ח לחשדא דלאו דלא תעשון, וא"כ אין ראי' כלל מהתם, ובס' תו"ש הביא עוד ראי' דלא כמג"א ממה דאיתא באהע"ז סי' י"ב דב' דיינים שהתירו אשה ל"ח דאא"ח בשביל חברו ות"ל דבתרי ליכא חשדא, א"וו דדוקא בע"ז אמרי' הכי, וכבר דחה זה בס' נשמת אדם דהא הש"ך בסי' קמ"א לא למד דין זה דבתרי ליכא חשדא אלא מהא דש"ס ברכות רפ"ק אי בתרי חשדא נמי ליכא אלמא עכ"פ בזנות נמי תרי לא חשידי, ואינו נכון כלל, איה"נ דגם בזנות ליכא חשדא בתרי כדמוכח מש"ס הנ"ל והיינו אם באנו לדון דתרוויי' עבדי איסורא, משא"כ בהאי דאהע"ז הנ"ל באיסור זנות אינו עובר אלא חד מנייהו, ואידך לאו משום איסור

זנות נגעי' בי' משו"ה הוצרך לומר הטעם דא"א חוטא בשביל חברו, וא"כ ראי' התוס' שבת נכונה דאיס"ד דבכל איסורי' אמרי' דברבים ליכא חשדא, א"כ ת"ל משום טעם זה, תו מייתא התוס' שבת ראי' מספ"ק דביצה והוא בש"ע סי' תקט"ז ס"ב עיי"ש, וג' רבים מקרי ואפ"ה אסור משום חשדא, ולענ"ד יש לדחות דהתם לאו משום מ"ע הוא אלא כיון דמיחזא כמאן דאזל לחינגא איכא משום זילותא דיו"ט, ועיי' מה שדחה הנ"א ובעיקר מה שהחליט הרי"ו דב' הוי רבים עיי' בנ"א מה שהקשה ע"ז והעיקר נראה בזה דהכל לפי מה שהוא הענין, אמנם בעיקר הדין שהחליט המג"א דברבים ליכא חשדא, הנה הרי"ף לא הביא בהלכותיו הך תירוצא ואב"א רבים שאני וכן בשו"ע יו"ד סי' קמ"א לא הביאו עיי"ש משמע ס"ל דלית הילכתא כהך תירוצא, והמג"א נראה שלא כ"כ אלא ללמד זכות על המנהג בעירו, אמנם כן כראה לענ"ד ברור דבזה"ז שבעו"ה נתקלקלו הדורות ושכיחי פריצי המחללים שבת ואפי' בציבור כמו שבאזנינו שמענו בעו"ה בעיירות המשובשות הגייסות פשיטא דכו"ע מודים דגם ברבים איכא חשדא כנ"ל ברור:

ו) בשו"ע ס"ג, אם בנו עכו"ם לישראל בית בשבת באיסור נכון להחמיר שלא יכנסו בו, עיי' טו"ז סק"ד ותוכן כוונתו לענ"ד הוא זה, דהרב"י הקשה על הטור בסי' תקמ"ג, דלא הביא דלאדם חשוב נכון להחמיר שלא יכנס בו אפי' אם נבנה בהיתר כהאי דמר זוטרא בנו לי' אפדנא, ותי' הרב"י דפסק כלישנא בתרא דגמרא דסיוע סייע בתיבנא, וא"כ א"ר דאדם חשוב י"ל להחמיר אפי' נבנה בהיתר, וע"ז קאמר הב"ח התם דתקפה עליך משנתו דהא דהוצרך הגמרא לומר אדם חשוב שאני היינו משום דבשויו"ט מיירי התם וליכא איסור בחוץ לתחום משא"כ הטור דמיירי התם בחוה"מ, וא"כ מדינא אסור חוץ לתחום א"ח כלל בין אדם דעלמא בין אדם חשוב, וע"ז תי' הטו"ז דבאמת הטור לא מייתי כלל דין זה בה' שבת, ועכצ"ל דסמך עצמו אמש"כ בה' חוה"מ וממנו נלמוד לשבת, וא"כ הו"ל להביא עכ"פ דבשויו"ט יש חילוק בחוץ לתחום בין אדם פשוט לא"ח וע"ז תי' הב"י משתי', ואיה"נ דמודה ב"י דבחוה"מ אין חילוק בין א"ח לאדם פשוט, כנ"ל כוונת הטו"ז ועיי' פרמ"ג, והנה הט"ז הבליע בדברינו עוד דיש חילוק בין לישנא קמא לל"ב, דלל"ק יש קולא וחומרא קולא א' די"ל דאין איסור כלל לאדם פשוט אפי' נבנה באיסור רק לאדם חשוב אין נכון לכנוס, וקמ"ל רבותא דאפי' בחוץ לתחום נכון להחמיר לאדם חשוב, ויש חומרא דלאדם חשוב יש איסור אפי' בחוץ לתחום, וללי"ב יש קולא וחומרא, קולא דבמקום שנבנה בהיתר מותר אפי' לאדם חשוב, וחומרא דנבנה באיסור אסור אפי' לכל אדם עיי"ש וקשיא לי לפ"ד הו"ל לפסוק כחומרי שניהם דהא כ' התוס' בביצה דף י"ד עיי"ש דהיכא דאיכא ב' לישנא ובכ"א קולא וחומרא כיון דא"א למפסק כקולי שתיהם,

פסקינן כחומרי שניהם אפי' באד"ר עיי"ש וא"כ ה"נ דכוותי' ואכתי קשי' דהו"ל למפסק דאדם חשוב אסור אפי' נבנה בהיתר: ז) עיי' בש"ס מו"ק י"ב מ"ז בנו לי' אפדנא חוץ לתחום אקלע ר"ס ור"ה ב"ח ולא עלו בגוי' ופריך הגמרא והא"ש מקבלי קבולת חוץ לתחום מותר א"ח שאני, אב"א מ"ז סיוע סייע בתיבנא בהדי' מוכח מיהת דכל היכא דסיוע בתיבנא איכא איסור גמור אפי' חוץ לתחום וצע"ג על הפוסקים וכן המחבר בשו"ע שכ' פשוט דחוץ לתחום מותר לבנות בקבלנות ולא חילקו בין אם סיוע סייע, בתיבנא דיש לאסור אפי' חוץ לתחום, וכש"כ דקשה טפי דהא לענין דיעבד לא חילקו בין אדם חשוב, ועכצ"ל כמש"כ הרב"י בסי' תקמ"ג דפסקו כלישנא בתרא ולקולא א"כ כש"כ דהו"ל למפסק דהיכא דסייע בתיבנא אסור, ועיי' בטו"ז סי' תקמ"ג שכ' דבסיוע בתיבנא פשוט לאסור אפי' חוץ לתחום ולא הוצרכו להביאו לרוב פשיטותו ולא הבינותי מאי פשיטותא גם מה שכ' הרב"י כאן בשם הראב"ד דסיוע סייע בהדי' ולא הוי קבלנות גמור לא זכיתי להבין פירושו, והנה לפי מש"כ בפתיח' דבאמת הי' לן לאסור אף חוץ לתחום משום כ"ד שאסרו מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור אלא דבדרבנן לא אמרי' כן כמש"כ התוס' שהביא הטו"ז ססי' רמ"ג, מיהא לפימש"כ הסמ"ג דמלאכת ישראל ע"י נכרי בדבר שהוא של ישראל אסור מדאורייתא וכדכ' הא"ר בשם היראים, א"כ יש חילוק בין אם האבנים והקורות הם של ישראל ולפ"ז איה"נ ה"ט דבסייע בתיבנא אסור גם חוץ לתחום משום דבזה איכא איסו' דאו' ושייך לומר כל מה שאסרו מפני מה"ע אפילו בח"ח אסור וכ"כ כתבתי בשם המזרחי דהא גופא פלוגתא דריא"ש וריו"נ במכילתא כמש"כ נמי הפרמ"ג, וא"כ י"ל הני תרי לישנא דגמרא בהך דריו"נ וריא"ש פליגי, ואנן קיימ"ל בכל ענין אין כאן אדא"ו וקרא דלא יעשה אסמכתא בעלמא הוא, ומשו"ה לא חילקו הפוסקים בזה, אבל יותר פשוט וברור נלענ"ד דהאי תיבנא דמר זוטרא בתוך התחום הוי' והני דבנו לי' אפדנא חוץ לתחום, ולקחו ממ"ז התיבנא דסייע להו בהדייהו, הם באו ולקחו התבן משם והוציאו חוץ לתחום, ועי"ז ממילא נתפרסם שבונים לו בית חוץ לתחום משו"ה שייך מ"ע אפי' חוץ לתחום אבל בלא זה באמת אין כאן שום חילוק אי סייע בהדי' בתיבנא או לא, ומשו"ה השמיטו' הפוסקים דאין האיסור מחמת סיוע התבן בעצמו אלא מה שלקחו התבן מתוך התחום, וזה נכלל במש"כ המחבר ואם היתה המלאכה חוץ לתחום, זה הנלענ"ד בס"ד פשוט וברור: ח) ודע דלולי שמהרב"י והטו"ז לא משמע כן היה נלענ"ד דהא דאמרי' בש"ס אדם חשוב שאני לאו אדיעבד קאי דאם כבר נבנה אפי' חוץ לתחום נכון לאדם חשוב שלא לכנוס לשם אלא אהתירא דחוץ לתחום קאי, דאם הבית הוא של אדם חשוב, אפי' חוץ לתחום אסור דבאדם חשוב י"ל קלא שבנו בשבת

לאדם חשוב הנ"ל ויש בו מ"ע אפי' בחוץ לתחום ומדוקדק לשון הגמ' דקאמר אדם חשוב שאני בלשון יחיד, ולכאורה הול"ל לשון רבים אי קאי ארבנן דלא אעלו לגוי, א"וו אמר זוטרי קאי ונפק"מ דבאדם פשוט שבנה חוץ לתחום אין צורך אפי' לאדם חשוב להחמיר כנלענ"ד פשט לשון הגמ', ודו"ק:

ט) בהג"ה מיהא אם התנה ישראל עם העכו"ם שלא לעשות לו מלאכה בשבת ועכו"ם עושה בע"כ למהר להשלים מלאכתו אין לחוש, הקשה המג"א דע"כ מר זוטרא כששכר העכו"ם א"ל שלא לעשות בשבת והם עשאוה שלא מדעתו ואפ"ה לא רצו לכנוס בו משמע שאף בענין זה אסור, וצע"ג הא מר זוטרא מחוץ לתחום בנו לו, וא"כ איה"נ דלא התנה עמהם דהא בהיתר גמור הוי אבל בהתנה י"ל דאין לחוש ואי לל"ב דסיוע סייע בתיבנא ומסתמא ודאי התנה אכתי אין ראי' די"ל התם הוא דלא מהני התנה כיון דאם עברו ובנו מדינא אסור משא"כ היכא דאין איסור אלא מפני מ"ע י"ל דאם התנה והעכו"ם עשה בע"כ מותר בדיעבד, וא"כ אין מקום לקושיי' המג"א, ונראה דיש ליישב כוונת המג"א דהא א"ד דמר זוטרי גופי' נמי לא אעל בגוי, א"כ ע"כ הוי משמע לי' להחמיר אף חוץ לתחום וא"כ בודאי התנה עמהם מעיקרו שלא יבנו בשבת ואפ"ה החמירו ומשמע דאלו הוי בתוך התחום לא הוי צריכנא לאסוקי דא"ח שאני והרי התם בודאי התנה, ושפיר פריך המג"א מיהא בזה י"ל דמר זוטרא לא אסיק אדעתא מעיקרו להחמיר בחוץ לתחום אפי' באדם חשוב ושוב כדאיקלעו להתם ר"ס וי"ה ב"ח ולא עלו בגוי קיבל מנייהו דאדם חשוב שאני אבל באמת י"ל דמעיקרו לא התנה, עוי"ל דקושי' המג"א מהא דמשני סיוע סייע בתיבנא בהדייהו וכבר כ' לעיל דהאיסור בזה משום דהאי תיבנא הוי בתוך התחום ועי"ז נתפרסם שבונים בשבת חוץ לתחום, וא"כ כל כי האי ודאי אסיק מר זוטרא אדעתא להתנות שלא יקחו התיבנא בשבת, ומ"מ לא אעלו בגוי' ואע"ג דהתם נמי הך סיוע דתיבנא לא מיתסר אלא מפני מ"ע ומ"מ לא הוי מהני תנאי ושפי' הקשה המג"א ותי' לחלק בין אם בנו לטובת ישראל או לטובת עצמן ומדוקדק בזה לשון הרמ"א והעכו"ם עושה בע"כ למהר להשלים מלאכתו, וא"ש בס"ד:

י) בתשו' כ"ס סי' מ"א עמד השואל ושאל במי שבונה בית ע"י אומן בקבלנות והתנה עמו שלא יבנה בשבת והאומן בונה בשבת כדי למהר מלאכתו ואם ילך נגדו בפלילי הערכאות ויעשה נגדו הוצאות אפשר יכול לכופו, ומספק"ל אם מחוייב לעשות כן עיי"ש ולענ"ד כראה פשוט דמחוייב למחות עד מקום שידו מגעת, וראי' ברורה מדברי הריטב"א בספ"ק דע"ז אהא דפריך הש"ס ות"ל משום לפ"ע ל"ת מכשול ומשני חדא ועוד קאמר חדא מפני שנקראת ע"ש ועוד משום לפ"ע לת"מ והקשה הריטב"א איך שבק תנא טעם

לפ"ע דאורייתא ונקט אידך טעמא בהדיא דהוי מפני מ"ע בעלמא ומשמע דליכא איסורא אחרינא, ותי' משום דרוב כותים צייתי במלאכה דחוה"מ לפי שיש בה הרבה מקראות לדרוש שהוא מה"ת, אלא שיש מיעוט דלא צייתי כיון שאינו מפורש, ואנן מעיקרו כי אמרי' דכותי לא צייתי קס"ד דכל כותי לא צייתי, ולהכי פרכינן א"ה ת"ל משום לפ"ע ומהדרי' חדא ועוד קאמר חדא לפ"ע לכותי דחשוד שלא צייתי, ולסתם כותי דציית ליכא משום לפ"ע דמעיקרו שמכרנו לו סמכנו על הרוב דציית וכי לא ציית לנו אנסו מיהא איכא משום שנקראת על שמו ונקט התנא הטעם דאיתא ברוב כותים עיי"ש והנה לדברי הריטב"א עכצ"ל הא דנקט לא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקרא ע"ש לאו לענין להשכיר לכתחילה קאי דהא כיון דאמרת דרוב כותים צייתי במלאכת חוה"מ, ומשו"ה אין לו לחוש לאיסור לפ"ע דאורייתא די"ל לסמוך על הרוב. אכתי תיקשי השתא לענין לאו דלפ"ע יכול לסמוך על הרוב כש"כ דמצי לסמוך עלי' באיסור מ"ע שהוא מדרבנן, וע"כ צ"ל דמשום דיעבד נקט טעמא דנקרא על שמו דלפ"ע ליכא אלא בשעה שמשכירו ובזה שפיר יוכל לסמוך על הרוב, משא"כ הטעם שנקרא על שמו נהי דבהתירא קמשכיר לו דהא על רובא הוא דסמיך מ"מ כיון דהשתא מיהת עובד בחוה"מ צריך למחות בו משום מ"ע כצ"ל ע"כ בכוונת הריטב"א א"כ ממילא שמעית מינה דלענין זה לא מהני מה שהתנה עמו, וצריך למחות בו בכל תוקף שאפשר לו, דו"ק היטב ותמצא אמת נכון הדבר, וזה מוכח נמי מדיוק לשון הרמ"א שכ' והעכו"ם עושה בעל כרחו ולא קאמר שהעכו"ם עושה מדעתו א"ו מירי שהישראל מוחה בכל תוקף דע"ז שייך לשון בע"כ אבל בענין אחר כראה דלא מהני כלל מה שהתנה, דו"ק:

יא) בשו"ע כ"ה אם שכר עכו"ם לשנה שיכתוב לו או שיארוג לו בגד ה"ז כותב ואורג בשבת כאלו קצץ עמו וכו' ויש אוסרים כששכר עכו"ם לזמן, דין זה הוא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד וטעם פלוגתתן עי' בב"י דטעמו של הרמב"ם כיון דשכרו למלאכה מיוחדת א"כ הגוי העושה מלאכתו בשבת אדעתא דנפשי' קעבד דאין הישראל מרווח כלום דאם לא יעשה בשבת יצטרך לעשות בחול, והראב"ד ס"ל דמ"מ יש לחוש שמא יצטרך לעשות מלאכה גם ביום אי. וע"י שעושה מלאכה זו בשבת יש לו הרחבת זמן למלאכה המתרמי ביום א' וממילא איכא רוחא לישראל ע"י מלאכתו בשבת עיי"ש ואכתי צ"ע להסביר דלכאורה כראה דפליגי במציאות ונראה בס"ד די"ל דתלי' בשיטת הסמ"ג והיראים שכבר הבאתי כ"פ דלסמ"ג ולס' יראים מלאכת ישראל ע"י גוי אסור מדאורייתא, וכיון דאיכא משום לתא דאיסור דאורייתא שפיר יש לחוש שמא יתרמו מלאכה גם ביום א' ולא יהי' פנוי לה אא"כ עושה מלאכה גם בשבת ונמצא דישראל עבר

אדאורייתא משום הכי למיחוש מיהא בעי כבכל ספיקא דאורייתא, וה"ט דהראב"ד, והרמב"ם ס"ל דאינה אלא מדרבנן כשיטת רוב פוסקים משו"ה לא חיישי' שיתרמו מלאכה גם ביום א', משא"כ ששוכרו למלאכה שאינה מיוחדת דבכה"ג קרוב הדבר שיצטרך לעשות מלאכה גם ביום א' כמש"כ הרב"י, וכ"ש דאתי שפיר טפי למאי דבעי' למימר בס"ד לקמן בסי' רמ"ה דהא דפליגי הראב"ד ורש"י בדין דאם באו לחשבון אסור אי קאי אהתנו או מילתא באפי נפשי' הוא, דתלי' נמי בדינו של הסמ"ג הנ"ל משום דקיי"ל הערמה בדאוריי' אסור בדרבנן שרי' א"כ הראב"ד לשיטתו דס"ל באו לחשבון אסור אפי' בהתנו משום דכשיטת הסמ"ג ס"ל והוא גופא טעמא דידי' בדין שלפנינו בסעיף זה, ואתי שפיר בס"ד:

יב) בשו"ע ס"ו, יהודי הקונה מכס ומשכיר לו עכו"ם לקבל מכס בשבת מותר אם הוא בקבולת וכו' עי' ש"ע טו"ז שהביא קושי' הרב"י אהא דכתב המרדכי הטעם דשרי בזה אע"ג שמייחד מלאכתו לשבת מ"מ משום פסידא שרי רבנן כי היכא דאמרי' בריש מי שהחשיך דשרי לתת כיסו לנכרי דאי לא שרי לי' אתי לאתויי ד"א ברה"ר, דע"כ לא שרינן התם אלא דלא לעבד איסורא רבה דהיינו הולכת ד"א לר"ה אבל כאן דליכא אלא איסור דרבנן למה נתיר אד"ר משום דלא ליעבד אד"ר עי"ש משתי', ולענ"ד נראה בס"ד לפימש"כ בהגהות רבינו רע"א ביו"ד סי' ב' להוכיח דהיכא דמחלל שבת בפרהסיא אפי' באד"ר נמי הוי מומר לכה"ת כולה ע"ש שהעלה שהוא מחלוקת הר"ן והרמב"ם, ועיי"ש דפליגו בזה גם הב"ח והפר"ח שם והנה פשיטא לי דאפי' למאן דס"ל דהוי מומר לכה"ת כולה גם בדרבנן היינו בעושה מלאכה דרבנן בגופו אבל אמירה לנכרי מסתברא דע"י זה לא הוי מומר לכה"ת כולה, א"כ יש ליישב קושיי' הרב"י הנ"ל דהכי נמי אם יהא גובה המכס בעצמו אף דהוי רק איסור דרבנן מ"מ כיון דפרהס' הוא כמ"ש הב"י בעצמו וא"כ יהי' נעשה עי"ז מומר לכה"ת כולה א"כ שפיר אמרי' דהתירו לו לעשות ע"י נכרי בקבלנות כי היכא דלא ליעבד איסורא רבה דעי"ז יהא נעשה מומר לכה"ת כולה, ועי' מה שכתבתי בסי' ש"ג ליישב עפי"ז קושיי' המג"א על התוס' דבאד"ר לא אמרי' כ"מ שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור, והקשה המג"א משבת דף ס"ד, וכתבתי ליישב כמו כן ע"ד הנ"ל, עונ"ל בס"ד ליישב עפימש"כ הרמב"ן בפ' אמור לפרש המכילתא ושמרתם את היום הזה למה נאמר והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה, דברים שהם משום שבות מנין ת"ל ושמרתם את היום הזה, להביא דברים שהם משום שבות וכ' הרמב"ן שם וז"ל ונ"ל שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מה"ת להיות לנו מנוחה ביו"ט אפי' מדברים שאינם מלאכה לא שיטרח כל

היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החבית יין וכו' ואם היתה העיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהי' עומסים על החמורים וכו' ויהי' השוק מלא לכל מקח וממכר ותהי' החנות פתוחה והחנוכה מקיף והשלחנות על שלחנם והזהובים לפניהם, וכו' והותרו הימים טובים ואפי' השבת עצמו כחול שבכל זה אין בהם משום מלאכה לכך אמרה תורה שבתון שיהי' יום שבותה ומנוחה לא יום טורח מלאכה עי"ש ברמב"ן וצ"ל הא דמו"מ נאסר משום גזרה שמא יכתוב, היינו היכא דהוא עושה באקראי בעלמא אבל אם יושב בחנותו כל היום בפרסום עובר מה"ת על מצות שבתון הנ"ל וה"ה אם יושב כל היום על המכס לגבות המכס נמי איתא בהאי עשה, והשתא יתיישב שפיר קושיי' הרב"י דשפיר היתורו משום פסידא לשכור נכרי לקבל המכס בקיבולת אע"ג דמיוחד מלאכתו בשבת שלא יבואו לידי איסור דאורייתא דהיינו אם הוא בעצמו ישב שם כל היום לגבות המכס נמצא עובר על מצ"ע דשבתון מה"ת כמו שכ' הרמב"ן והאריך בדברי הרמב"ן הנ"ל בתשו' ח"ס סי'. דו"ק:

ועיי' מה שהקשה הטו"ז למה לא התירו גם במרחץ בסי' רמ"ג משום פסידא כמו כאן במכס ובהכאת מטבע שלא יבואו לידי איסור חמור שיהי' העכו"ם שכירו, ולפימש"כ, יתורץ קושיי' זו ע"נ דהתם לא שייך לומר שיבוא לידי איסור דאורייתא כמו שכתבתי כאן ובין לתי' הא' בין לתי' הב' שכתבת וא"כ תיהדר באמת קושי' הרב"י למה נתיר אד"ר כדי שלא יבא לידי אד"ר וא"ש בס"ד:

ובעיקר הקושי' נ"ל בס"ד דעד כאן לא התירו משום פסידא אלא היכא דעי"ז יבא לידי הפסד אף בימי החול כגון הכא כיון שיצטרך להפקיר המכס ביום השבת עי"ז לא ירצו להשכיר לו המכס אף בימי החול דעי"ז יופסד כל המכס דירגילו עצמם להבריח מן המכס כדאשכחן בריש לולב הגזול ממני ילמדו בני וגם ממילא כיון דלא יוכל לגבות המכס בשבת כמה נכרים איכא בשוק שישכירו המכס במחיר גבוה יותר ולא יהי' אפשר ליהודי לשכרו כלל, אבל להפסד שלא יגיעהו כ"א מה שנוגע ליום השבת בלבד להפסד זה לא חששו דמעקרו כשבנה מרחצו ע"ד כן בנאו שלא לעשות מלאכה בשבת, וכל מקו"מ אסרו חכמים בשבת אעפ"י שכמה פעמים מגיע הפסדו עי"ז לסך והון רב מ"מ לא חשו חכמים לדבר זה משום פסידא. דהא שבת ניתנה לשם כך שיהי' יום מנוחה ושביתה משא"כ אם כצמח מזה פסידא גם לימי החול בזה חשו חכמים שלא יבוא לידי פסידא כנ"ל בס"ד, ועיי' במשנה למלך פ"ו מה"ש הוקשה לו על מה שהקשה הרב"י למה לו למהר"ם להדורי אפ' מי שהחשיך ליפרך מה דקשי' לי' דבהנך אין ישראל קובע מלאכתו בשבת ובמכס קובע מלאכתו לימא דש"ה דאין בקבלת המכס איסור דאורייתא

לו יהא שאין כאן איסור אמירה לנכרי סוף סוף איסור ליקח שכר שבת אפי' אין כאן שום איסור, ומשו"ה הוצרך לטעמא דפסידא כדי להתיר לו ליקח שכר שבת עיי"ש ולפי מש"כ המג"א דאין כאן שכר שבת כלל דממנפ"ש אם שוכר הנכרי בקיבולת דהיינו שאומר לו כשתגבה מאה זהובים אתן לך כו"כ הו"ל שכר שבת בהבלעה, וכדאסברא לה ביד אפרים דכיון דגוי אדעתא דנפשי' עביד לא איכפת לן בריוח הישראל כמו בריחיים באריסות ומצד המכס עצמו שבא לכיסו של ישראל אין איסור משום שכר שבת כיון דהישראל לא קנה המכס של שבת בלבד אלא של כל השנה והשבתות נכללין בתוכו הו"ל שכר שבת בהבלעה, ואם משכיר לעכו"ם בריוח של השבתות לבד הוי אסור מצד השכר עצמו דמטי לכיס הישראל שכר שבת שלא בהבלעה מ"מ בזה הא כתב המג"א דאין כאן שכר שבת דהא אין העכו"ם נותן לו שכירות כלל רק שקנה המכס וה"ל כאלו קנה ממנו סחורה דדמי למי שיודע שיביאו לו עכו"ם סחורה ומכרה לעכו"ם שעמו שעכו"ם יקבלו בשבת דזה פשיטא דשרי וכן גבי מטבע ג"כ הכל הוא של המלך והוא מוכר הורמנא בעלמא שי"ל מהמלך עיי"ש וא"כ לק"מ קושי' המל"מ וא"ש בס"ד:

סימן מד

בדיני ישראל ונכרי שותפין איך יתנהגו בשבת בשו"ע סי' רמ"ה ס"א ישראל ועכו"ם שי"ל שדה וכו' בשותפות, אם הותנו מתחילה בשעה שבאו להשתתף וכוי, ואם לא התנו מתחילה כשיבואו לחלוק נוטל העכו"ם שכר השבתות כולן וכו' בדין זה נחלקו הפוסקים הרי"ף והרמב"ם ס"ל סתמא אסור כמש"כ המחבר והרא"ש ס"ל סתמא מותר כדפסק הרמ"א, ובגמרא הוא איבעי דלא איפשטא, ועיין בר"ן שהקשה על הרי"ף והרמב"ם כיון דאיבעי לא איפשטא הו"ל לפסוק לקולא דהא בדרבנן ספיקא לקולא עיי"ש מה שתי' ונ"ל ליישב בס"ד, דהנה הש"ס בעי למיפשט מברייתא דקתני ואם הותנו מתחילה מותר, הא סתמא אסור ודחו בגמרא אימא סיפא אם לחשבון אסור הא סתמא מותר אלא מהא ליכא למשמע מינה, והקשה הר"ן א"כ רבא אמאי איכסף דהא משמע דעובדא דהני מוריקא סתמא הוי מדקאמר דגוי נקט בשבתא וישראל בחד בשבתא ול"ק שאמר לו טול אתה בשבת ואני בחול, וכיון שכן הו"ל סתמא וסתמא בעי' ולא איפשטא, ואכתי אמאי איכסף רבא, ועיי"ש בר"ן מה שהעלה במסקנא דלישנא נינהו מאן דמתני עובדא דרבא בל"ק ס"ל דסתמא אסור כעובדא דרבא דסתמא הוי ואפי"ה איכסף וכי איבעי לן סתמא מהו היינו אליבא דר"ג מבי כתיל הוא דקמבע"ל עיי"ש, ואכתי לא אפרק הקושיי' דמ"מ כיון דרבא הוי ס"ל מסברא דסתמא אסור ומברייתא ליכא למשמע מנה

מידי א"כ התמי' קיימת אמאי איכסף רבא, ונראה ליישב בס"ד דהא הש"ס בעי למפשט מדקתני ואם התנו מתחילה מותר מכלל דסתמא אסור ודחי א"כ אימא סיפא אם באו לחשבון אסור הא סתמא מותר והקשה בתוס' דילמא קמ"ל דאם באו לחשבון אסור אפי' התנו, ותי' דהוי ס"ל בפשיטות דאם התנו מותר בכל ענין, והנה לשיטת הראב"ד דאם באו לחשבון באמת אסור אפי' התנו הדרא קושי' התוס' לדוכתי' כמו שהקשה הר"ן, ועיי"ש שתי' בשם הראב"ד דאי סתמא אסור לאשמעי' סתמא וכש"כ באו לחשבון דאסור אפי' אחר שהתנו עיי"ש, והנה איהי לשיטתו שפיר כ' דלדידי' הוי פשוט דאם באו לחשבון מסברא החיצונה אסור אפי' התנו, אבל לדידן מיהא קשיא, דליכא למימר דסברא פשוטה הוא ואי הוי אשמעי' סתמא הוי ידעי' מכ"ש דבאו לחשבון אסור אפי' אחר שהותנו, דודאי מסברא החיצונה לא הו' ידעינן זה דהא קמן דהתוס' ורש"י הוי ס"ל בפשיטות דבהתנו מעיקרו מותר אפי' באו לחשבון וא"כ עכ"פ רבותא מיהא היי והדרי קושי' לדוכתה דהא שפיר מוכח דסתמא אסור מדקתני רישא ואם התנו מתחילה מותר ואי משום דקתני סיפא אם באו לחשבון אסור הא י"ל איה"נ דאם התנו מעיקרו דיקא באו לחשבון אסור ועכצ"ל דהש"ס הוי ס"ל בפשיטות כשיטת רש"י דבאו לחשבון מילתא באפי' נפשי' הוא ול"א אירשא וא"כ שפיר דחי דמהא ליכא למשמע מנה, וכ"ז אי נימא כשיטת רש"י אבל לשיטת הראב"ד דאם באו לחשבון אסור אפי' אם התנו איה"נ דמוכח שפיר מדיוקא דרישא דסתמא אסור והשתא י"ל דהני תרי לישנא דרבא בהא גופא פליגו ל"ק ס"ל דאם באו לחשבון אסור אפילו הותנו וא"כ שפיר מוכח מדיוקא דרישא דסתמא אסור משו"ה איכסף רבא ולישנא דרב גביה מב"כ ס"ל דלא איכסף רבא וקמבע"ל סתמא מהו משום דס"ל אם באו לחשבון מילתא באפי' נפשי' היא כפירש"י וא"כ מהא ליכא למשמע מנה וא"ש בס"ד:

ויש להוסיף תבלין דהא גופא אם נימא דבהתנו מעיקרו באו לחשבון אסור או לא תלי' באשלי רברבי דהא מסברא שפיר קאמר הראב"ד כיון דבאו לחשבון איגלאי מילתא למפרע דמה שהתנו מעיקרו הערמ' בעלמ' הוא דהוי, אלא דלכאורה יקשה על זה הא קיימ"ל בדרבנן מותר להערים וכי הוי נמי הערמה מ"מ שרי' מיהא י"ל דהראב"ד ס"ל כשיטת הסמ"ג דמלאכת ישראל ע"י נכרי אסור מדאורייתא ושפיר ס"ל דהערמה אסור אבל אי נימא דמלאכת ישראל ע"י נכרי אינו אלא מדרבנן שפיר י"ל כפירש"י, וא"כ י"ל הכי תרי לישנא בהא פליגו, וכ"כ לעיל בשם הרא"ם, וכ"ה בפרמ"ג דהוא פלוגתא דתנאי במכילתא פ' בא, וא"כ י"ל דהני תרי לישנא בפלוגתא הנ"ל פליגו ולפי"ז לפי מש"כ הש"ך ביור"ד סי' רצ"ו דהרמב"ם ס"ל כשיטת הראב"ד דאם באו לחשבון אסור אפילו

התנו מעיקרו עיין שם ויתבאר עוד לפנינו בס"ד א"כ ממילא אית לן למפסק כלישנא קמא דרבא איכסף, דלפי"ז ע"כ נפשוט מברייתא דסתמא אסור, מיהא לפימש"כ הפרמ"ג דהרמב"ם ס"ל כשיטת רש"י א"כ לא יתכן תי' זה, אבל כ"כ הש"ך שם דהעיקר דרמב"ם כראב"ד ס"ל וא"ש בס"ד ודו"ק היטב:

ב שם אם התנו מתחילה בשעה שבאו להשתתף שיהי' שכר השבת לעכו"ם לבדו אם מעט ואם הרבה, כ' המג"א סק"ב אבל אסור לחשוב עמו ולומר אתה נטלת בשבת מרובה ואני מועט כחלוק המותר, והיא שיטת הראב"ד נראה שהמג"א נמשך בזה אחר דברי הש"ך ביור"ד סי' רצ"ד שמפרש דעת הרמב"ם שהוא כלשון המחבר דס"ל כשיטת הראב"ד, אבל ההמ"ג בפ"ו מה"ש כ' מדלא הזכיר רבנו באו לחשבון כראה שהוא מפרש כפי' רש"י דה"ק אם לא התרו מתחילה וגם לא א"ל טול חלקך בשבת ואני בחול אלא שעמד זה ונטל חלקו נעלמו בשבת ולבסוף באו לחשבון אסור, והש"ך בסי' רצ"ד ס"ק כ"ז הרבה לתמוה ע"ז איך אפשר לומר דדעת הרמב"ם כן הרי גבי ערלה כ' אם באו לחשבון אסור אפי' אם התנה ושבת וערלה דין א' להם כדמוכח בש"ס ומתוך כך העלה הש"ך דהרמב"ם מפרש הא דקאמר בש"ס ואם באו לחשבון אסור דלא כפירש"י אלא כפי' הראב"ד שהביא הר"ן דאהתנו קאי וס"ל דה"פ ומה שאמרנו ואם התנו מותר היינו דוקא בהתנו שיאכל הנכרי שני ערלה והישראל שני היתר בין מעט בין הרבה ולא דקדקו בחשבון אבל אם באו בחשבון דהיינו שהתנו כזה שיאכל העכו"ם ימי איסור ויאכל ישראל כנגד אותן פירות אם התנו כזה אסור דאם התנו שיחשבו אח"כ הו"ל כמחליף פי' ערלה ואינו חשוב תנאי, עיי"ש בש"ך ועיין במרכבת המשנה פ"ו מה"ש שכיון מעצמו לפרש כן דברי הרמב"ם ואישתמיטתי' שכבר הקדימו בזה הש"ך, ועיי"ש בש"ך מה שהאריך עוד ליישב עפי"ז קושיי' התוס' ספ"ק דע"ז, ולענ"ד נראה דברי ההמ"ג שרירין וקיימין דהרמב"ם כשיטת רש"י ס"ל דנהי דבמה שכ' הרמב"ם אם התנו מתחילה שיהי' שכר שבת לעכו"ם לבדו אם רב אם מעט בזה ודאי הפירוש הנכון כמש"כ הש"ך דבא לאפוקי אם התנה בשעת התנאי שיבואו לחשבון אח"כ דזה אינו חשוב תנאי כלל, אבל אכתי לא שמענו היכא דהתנה מתחילה שיהי' שכר השבת לעכו"ם ולא פי' בשעת התנאי שיבואו לחשבון אח"כ אלא בשעת חלוקה באו לחשבון בזה שפיר י"ל דהרמב"ם כרש"י ס"ל וכמו שהבין ההמ"ג, ומה שהקשה הש"ך הרי גבי ערלה כ' אם באו לחשבון אסור אפי' אם התנה ושבת וערלה דין אחד להם, נלענ"ד דאדרבא מהכא חילי' דההמ"ג דז"ל הרמב"ם בפ"י מהמ"א הי"ד עכו"ם וישראל שהיו שותפין בנטיעה אם התנו מתחילת השותפות שיהי' העכו"ם אוכל שני ערלה, וישראל אוכל ג"ש משני היתר כנגד שני ערלה

ה"ז מותר, ואם לא התנו מתחילה אסור ובלבד שלא יבואו לחשבון כיצד כגון שיחשוב כמה פירות אכל העכו"ם בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות אם התנו כזה אסור שהרי זה כמחליף פירות ערלה עכ"ל, הרי מבואר בלשון הרמב"ם במה שכ' אם התנו כזה אסור דדוקא אם התנו כן בשעת התנאי הוא דאסור אבל אם לא התנו כזה אלא התנו סתמא שהעכו"ם יאכל שני ערלה וישראל יאכל כנגדו לא אסר הרמב"ם אם באו לחשבון, הרי בהדי' כדס"ל להה"מ"ג דהרמב"ם כרש"י ע"ל ס"ו:

והנה כל זה ניחא אליבא דהרמב"ם, אמנם מרן המחבר דנקט ג"כ כאן בשו"ע לשון הרמב"ם וכפי מה שנמשך בב"י אחר ההמ"ג דהרמב"ם כרש"י ס"ל, משמע דכאן בשו"ע נמי ס"ל להלכה דהא איהו נמי נקט לשון הרמב"ם, ואלו בה' ערלה כ' בהדי' דאם התנו מתחילה וכו' ה"ז מותר ובלבד שלא יבואו לחשבון וכו' ולא כ' כלשון הרמב"ם אם התנו כזה אסור משמע דס"ל כל שבאו לחשבון אסור אפי' אם היה התנאי בסתמא וזה ממש שיטת הראב"ד א"כ לדידי' ודאי קשיא קושיי' הש"ך שהקשה על הרמב"ם לפירוש ההמ"ג דהשתא פסקי השו"ע סותרין זא"ז, ונראה ליישב בס"ד, דהנה טעמא דהראב"ד דאם באו לחשבון אסור אפי' בהתנו מעיקרו מבואר בר"ן משום דעי"ז נראה דמה שהתנו מעיקרו אינו אלא הערמה בעלמא, וכבר כ' בס"ק שלפ"ז די"ל טעמא דרש"י ותוס' דס"ל אם התנו מותר אפי' באו לחשבון משום דקיימ"ל הערמה בדרבנן שרי ולהראב"ד י"ל דס"ל כשיטת הסמ"ג דמלאכת ישראל ע"י נכרי דאורייתא ובדאורייתא אסור להערים, וכיון דאנן קיימ"ל בזה כשיטת רוב פוסקים החולקים על הסמ"ג שפיר פסקינן כרש"י, וכ"ז לענין שבת, משא"כ בערלה דמשום חליפי ערלה נגעו בה ונהי דחליפי איסורי הנאה אפי' למחליף אינן אסורין אלא מדרבנן דלא מצינו איסור תופס דמים אלא ע"ז ושביעית בלבד כמש"כ הר"ן בפ' השותפין מ"מ להחליפן ודאי אסור מדאורייתא וא"כ השתא כשבא לחשבון ואיגלאי מילתא למפרע דהתנאי ערמה בעלמא הוי ובדאורייתא הרי אסור להערים, משו"ה פסק המחבר גבי ערלה כשיטת הראב"ד כנ"ל בכון בס"ד ובזה דברי המג"א הנ"ל צלע"ג במש"כ אבל אסור לחשוב עמו ולומר אתה נטלת בשבת מרובה וכו' והיא שיטת הראב"ד עכ"ל, משמע דכ' זה לשם פירוש על דברי השו"ע ולפימש"כ א"א לומר כן דהרי הב"י נמשך בפי' דברי הרמב"ם אחר ההמ"ג עיי"ש, וכיון דבשו"ע נקט כלשון הרמב"ם משמע דס"ל כשיטת רש"י וע"כ צ"ל דהמג"א לא כ' כן דרך פירוש על השו"ע אלא כ' הנ"ל לדינא וצ"ע:

והא דהקשה הש"ך דבגמרא מוכח דדין ערלה ושבת שוין נמי ל"ק עפ"י הנ"ל דהא בלא"ה קשי' לשיטת הרמב"ם והשו"ע דגם בערלה בעי' התנו מתחילה הא פשטת הסוגי' לא

משמע כן בהני שתילי ערלה דאתי לקמי דרבא ושרי להו ועל זה סיוע סייעי' רבינא מברייתא דנכרי וישראל שקיבלו שדה בשותפות דהיכא דלא שייך איסור מלאכה כגון בשבת והתנו מתחילה ש"ד ה"נ בערלה כיון דאיסור מלאכה ליכא דהא מותר לעשות מלאכה בעצי ערלה אפי' לישראל, ושפיר שרי להו עכ"פ מוכח דבערלה לא בעי' התנו מתחילה, וכן הקשה הר"ן ועיי"ש מה שתי' דלהך לישנא דר"ג מבי כתיל צ"ל דהוי פשיטא לי' דבערלה בעי' התנו מתחילה דאל"כ חליפי ערלה, ובזה ודאי לא הוי טעה רבא דאין מקום לנטות מזה וא"כ ודאי היתנה מעיקרו הוי ולא הוצרך להזכירו עיי"ש בר"ן, וא"כ עכצ"ל הא דסיוע סייעי' היינו דעכ"פ התנה מעיקרו ש"ד וכי היכא דחזינן דבשבת אף דהו"ל לאסור משום מעמיד פועל תחתי' מ"מ בהתנו מעיקרו מותר משום דחשבינן לי' כאלו בשבת אין לישראל חלק בו ה"נ לענין ערלה, וכ"ז לענין התנו מעיקרו שפיר יליף ערלה משבת, אבל לענין באו לחשבון איה"נ דלא דמין כלל מטעמא דפרישות וא"כ דברי השו"ע עולין יפה:

ודע דהריטב"א ספ"ק דע"ז הקשה דבשתילי ערלה מאי מהני התנו מתחילה הא מ"מ חליפי ערלה נינהו דאי לאו דהוי יהיב לי' פירות ערלה של ג' שנים לא הוי יהיב לי' הגוי הפירות של ג' שנים דהיתר, ותי' עפ"י מה דאמרי' בירושלמי גבי מכרן וקידש בדמיהן מקודשת לפי שאינן דמיהן, כיון דהפירות אינם שוין כלום א"כ הוה לי' כמתנה בעלמא דיהיב לי' ולאו חליפין נינהו עיי"ש ועפ"י דבריו נראה ליישב בס"ד קושיי' הר"ן הנ"ל על הרמב"ם דהוצרך בערבה התנה מתחילה ובש"ס משמע דבלא התנו נמי ש"ד, די"ל נהי דהריטב"א קשיא לי' גם על התנו מתחילה דלהוי חליפי ערלה, מ"מ זה יש ליישב בפשיטות כיון דבשעה שהתנו עדיין אין הפירות בעולם כלל ל"ש לומר דהו"ל חליפין וכהייג מבואר ביור"ד סי' רצ"ד סעי' י"ג עיי"ש בטו"ז וש"ך ואינו אלא הנאת גרמתו וקיימ"ל איה"נ הנאת גרמתי לא מיתסר כדמוכח בר"פ השוכר את הפועל דדוקא בחמרין וי"נ אסרו שכר הפועל דקנס הוא שקנסו חכמים בחורין וי"נ עיי"ש ועיי"ש בחידושי הרמב"ן אבל לא בשאר איסורי הנאה מיהא אם כפשטות הסוגי' דבערלה מותר אפי' בלא התנו מתחילה ובאו לחלוק אח"כ ע"ז ודאי קשי' קושי' הריטב"א הנ"ל הא הוי חליפי ערלה וצ"ל כתי' הריטב"א הנ"ל לפי שאינן דמיהן, מיהא כ"א אם נימא כשיטת הירושלמי הנ"ל אבל כ"כ הר"ן במתני' דהמקדש בערלה דמש"ס דילן מוכח דל"ס לי' האי דירושלמי דהא בפ' השותפין קבעי למפשט ממתני' דמכרן וקידש בדמיהן האיבעי דרב"ח אי חליפי איה"נ אסורין למחליף עיי"ש, ואמאי לא דחי התם הטעם לפי שאינן דמיהן א"ו דל"ס לן הך דירושלמי, וא"כ באמת מיתסר אי לא התנו מתחילה, ולפי"ז ניחא

שפיר בס"ד, די"ל הש"ס הי"ט דמתיר בשתילי ערלה בלא התנה, אליבא דהך לישנא דרבי גביה מב"כ משום דהוי ס"ל כהירושלמי הנ"ל משא"כ למאי דמוכח מסוגי' דנדרים דלא כירושלמי י"ל דבעי' גם בערלה התנה מתחילה ומ"מ התנו מתחילה מהני כיון דבתחילה התנה א"כ חשבי' לי' כאלו מעולם לא הי' של ישראל בשני ערלה ואינו חליפין אלא הנאת גרמתו בלבד וא"ש בס"ד, אלא דעיקר דברי הריטב"א בזה תמוהין לענ"ד, דהא דקאמר בירושלמי לפי שאינן דמיהן היינו דוקא במכרן לישראל אבל במכרן לגוי דלדידי' שויין דמים לא קאמר הירושלמי והכי איתא בחידושי הרשב"א ספ"ב דקידושין עיי"ש וא"כ ה"נ אי ס"ד דגם זה היא בכלל חליפי ערלה ל"ש תי' הנ"ל שאינן דמיהן דהא בשל גוי החלופין, ותו קשיא לי לדברי הריטב"א הנ"ל הא דמייתי ראי' משבת על של ערלה, ומאי ראי' הוא זו, נהי דבשבת שרי משום דל"ש לאסור אלא משום איסור מלאכה וזה מותר בהתנו בתחילה משא"כ בערלה לפום מה דס"ל להריטב"א דגם זה מקרי חלופין ואינו מותר אלא לפי שאינן דמיהן ועל זה אין ראי' כלל משבת והוא דבר תמוה, ואפשר לדחוק דודאי מה שאינן דמיהן הוי ידע מסברא, אלא דמ"מ הו"ל לאסור משום דהנאת גרמתו מיהא הוי להכי מייתי ראיה משבת דנמי שכר שבת אסור ומ"מ לא אסרי' התנו מתחילה משום דהוי הנאת גרמתו ה"נ בערלה אלא דא"כ עדיפא מנה הו"ל לאתוי' ראי' ממשנה מפורשת דמכרן וקידש בדמיהן מקודשת וי"ל דהומ"ל התם כדברי הש"ס בנדרים משום דלדידה ליכא איסורא עיי"ש בר"ן, ודו"ק היטב:

ג במג"א סק"ג עיי"ש, הביא עובדא דתנור שכ' התוס' ספ"ק דע"ז בהא דפליגי ר"ת ורבינו אלחנן דלר"א לא מהנו התנו מעיקרו גבי תנור כ"א היכא דגם לנכרי יש חלק בגוף התנור משום דאל"כ הו"ל כמעמיד פועל, ור"ת ס"ל דמהני התנו אפי' אין לו חלק בגוף וכ' הרב"י דנראה מתוך דברי התוס' דלא קיימ"ל כר"א אלא דבכ"ע שרי כשהתנו ולכן הרא"ש וש"פ לא הזכירו דין זה, והמג"א כ' דאדרבא מדכ' הרא"ש ורי"ו מעשה בא' שגבה חצי תנור בחובו ולא כ' כמש"כ התוס' שם דס"ל כר"א הנ"ל עיי"ש, ולולי דברי המג"א הי' נ"ל ליישב בס"ד, דלכאורה יש לתמוה על דין התנור שכ' התוס' דהא מבואר בסי' רמ"ג וכ"כ התוס' בעצמם דתנור דינו כמרחץ דלא עבדי לאריסותא וא"כ אפי' אי שרי מדינא הו"ל למיסר מפני שנקרא ע"ש כמו במרחץ, ואין לומר דשרי משום דמיירי שישראל גבה התנור בחובו ועדיין לא נקרא שם ישראל עליו וה"ל כדין המבואר בסי' רמ"ג גבי מרחץ אם שכרו מעכו"ם וחזר והשכירו שרי כמש"כ הרמ"א בשם או"ז ועיי"ש במג"א דאפי' קנאו והשכירו מיד נמי עיי"ש וא"כ ה"נ דכוותי' זה אינו דהיתר זה לא שייך אלא אם באמת חזר והשכירו משא"כ היכא דבימי החול הריוח כלו לישראל

רק שהשכירו לשבת אפי' הוי כמי בהבלעה מ"מ מיתסר מיהת מפני מ"ע וצ"ל דל"ש מ"ע אלא כשעומד בביתו של ישראל משא"כ בתנור הנ"ל מסתמא התנור עמד בביתו של נכרי והבית עדיין של נכרי היה כדמשמע הלשון שכ' דגבה התנור משמע דתנור לחודא גבה, וא"כ הו"ל ממש כמש"כ הרמ"א גבי מרחץ בשם המרדכי עיי"ש ובמג"א סי' רמ"ג סק"ד, אבל אם אינו באופן זה איה"נ דאסור מפני מ"ע היכא דגבה כל התנור, ובזה ודאי בעי' דאית לי' שותפות בגוף התנור דאז ל"ש מ"ע כמש"כ הר"ן דידעי' דגוי אית לי' שותפות, ולפי"ז י"ל משו"ה דקדק הרא"ש ונקט חצי תנור דמילתא פסיקא נקיט דבכהיי"ג גם משום מ"ע ליכא למיסר אפילו אם אינו עומד בבית דירתו של גוי, אבל לעולם כשיטת ר"ת ס"ל דלענין דלא להוי כמעמיד פועל לא בעי' שיהי' לו חלק בגוף התנור כנ"ל בס"ד נכון ליישב שיטת הב"י בזה:

תו פליגי המג"א והרב"י אליבא דר"א, דלהרב"י הא דאסור ר"א באין לו חלק בגוף התנור לאו משום שכר שבת, אלא משום איסור דמלאכת שבת דהו"ל כאלו מעמיד פועל, וממילא אין חילוק בין נותן לו בשכרו יום שבת לבד או דנותן לו שבת בהבלעת עוד איזה ימים, אבל להמג"א גם ר"א מודה דאין בזה איסור מחמת מלאכת שבת דהגוי אדעתא דנפשי' קעבד ולא אסר ר"א אלא משום שכר שבת, והיינו אם אינו נותן לו אלא יום שבת גרידא אבל בהבלעת שאר ימים גם ר"א מודה דשרי, כיון דהוי שכר שבת בהבלעה, עיי"ש א"כ לדינא אין דבר חוצץ בין הרב"י להמג"א דלכו"ע בנותן לו יום שבת לבד ודאי שייך בו שכר שבת, ונהי דהרב"י כ' דלא קיי"ל כרא"ל היינו לענין דלא לתסר משום מעמיד פועל אבל משכר שבת לא מיירי, ונפק"מ היכא דאינו רוצה להנות מזה, ואלו למג"א דקיי"ל כרא"ל מ"מ הא אליבי' רא"ל נמי שרי בנותן לו יום השבת בהבלעת שאר ימים ודו"ק:

ד) בשו"ע ס"ב היכא דהתנו ב תחילה אם אח"כ בשעת חלוקה נתרצה העכו"ם לחלוק בשוה מותר, עיי' טו"ז סק"ב הביא דברי הב"י בשם מהרי"א דלדברי הפוסקים לחומרא, יש להסתפק היכא דהתנו מעיקרו וחלקו סתם, וכ' ע"ז הרב"י וז"ל מדחזינן דהרמב"ם שסובר בבעי' זו מייתי לחומרא, ופי' דאם באו לחשבון אלא התנו קאי ולא אהתנו כדפי' הראב"ד ממילא ש"מ דהכל תלוי בהתנו ולא התנו, דכל היכי דהתנו בכל גוני שרי, עכ"ל ועיי' משפי' הטו"ז דבריו, וצע"ג להבין דבריהם דהא עד כאן לא שייך להסתפק בדין זה של מהרי"א אלא אם נימא דאם באו לחשבון אסור אפי' בהתנו והיינו כשיטת הראב"ד, בזה יש להסתפק עדיין היכא הוי הדין אם התנו ואח"כ חלקו סתם, משא"כ לשיטת רש"י והרמב"ם אליבא דההמ"ג והרב"י דאם התנו מעיקרו אפי' באו לחשבון מותר א"כ

כש"כ לא באו לחשבון אלא חלקו סתם, וכיון דאנן קיימין דרמב"ם כפי' רש"י ס"ל א"כ בלא"ה אין מקום לספק המהרי"א, וכש"כ דקשה טפי על השו"ע דקאמר אם נתרצה העכו"ם לחלוק בשוה מאי אריא דרצה לחלוק בשוה הא אפי' באו לחשבון מותר וצלע"ג ונראה לפרש בס"ד דהא דס"ל לרמב"ם אם באו לחשבון מותר כל שהתנו היינו לחשבון הימים וכגון שהיה מוטל על הגוי לעשות מלאכה ו' ימי שבת ואירע שהגוי לא השלים סכום הימים שהי' מוטל עליו, ותחת זה עבד הישראל יום א' יתר על הימים שהי' מוטל עליו והשתא תובע הישראל יתר על מחציתו מחמת יום א' שעבד, וא"נ שהישראל לא השלים זמן פעולתו והגוי עבד כנגדו בכה"ג ס"ל לרמב"ם ורש"י דשרי דבשביל זה אכתי לא יגרע כח התנאי שהתנו מתחילתו, דאפי' אם אמת נכון הדבר שהשדה היא בשבת של גוי לבדו מ"מ בדין הוא שיטול שכרו כיון שעבד יום א' יותר ע"י מה שהי' מוטל עליו, ובזה שפיר ס"ל להרמב"ם דבאו לחשבון הימים נמי ש"ד מיהא ספיקו של מהרי"א הוא בענין עסק שכל יום ויום בפ"ע יש לו פירות מהעסק כגון מרחץ וריחיים וחנות וכיו"ב, והתנו שיהי' שכר השבת לעכו"ם לבדו אם מעט אם הרבה ושכר יום א' כנגד יום השבת לישראל לבדו וידוע להם ששכר השבת אינו עולה כשכר יום החול שכנגדו א"נ איפכא, ושוב כשחלקו נתרצה הגוי שיחלקו בשוה בזה נסתפק המהרי"א מהו דינו, וענין זה לא שייך גבי שדה דהתם אין שכר כל יום בפ"ע ידוע וע"כ הא דאיתא אם באו לחשבון מותר היינו שיטול יתר על המגיע לו עפ"י תנאי מחמת יום א' שעבד יותר, משא"כ הכא ושפיר מספק"ל למהרי"א, דבזה ודאי יש מקום לומר טפי דע"י שמתרצה לחלוק בשו' איגלאי מילתא למפרע דמעיקרו ערמה בעלמא הוי ובזה שפיר קאמר המהרי"א דיש להסתפק למאן דס"ל האיבעי דסתמא מהו לחומרא מהו דינא בנתרצה לחלוק בשוה, וע"ז קאמר הרב"י דמ"מ מדס"ל להרמב"ם גבי שדה הפירוש דבאו לחשבון אלא התנו קאי ואיס"ד דיש מקום לומר גבי התנו נמי יש צד איסור, נהי דהך ספיקא דידן אינו דומה ממש להתם מטעמא דפרישית מ"מ הו"ל מיהת לפרש גם האי ברייתא כפשוטו דאם באו לחשבון אדלעיל קאי, א"ו דס"ל בהתנו אין סברא כלל לאסור ממילא ההד"נ בנ"ד, והשתא שוב לא קשיא נמי מהא דנקט בשו"ע אם נתרצה לחלוק בשוה מותר, ולא נקיט באו לחשבון דהא זה קאי אמילתא דשכר כל יום ידוע בפ"ע, וא"כ אם באו לחשבון היינו אתה השכרת בשבת כו"כ טול לך מה שהשכרת, ואני אטול מה שהשכרתי ביום א' כנגדו בזה אין מקום ספק כלל דאדרבא כך הי' התנאי ביניהם ואין מקום להסתפק כ"א היכא דרוצים לחלוק בשוה דעי"ז יש מקום לומר דהופסד התנאי שביניהם וא"ש בס"ד ועיי' ב"ח ופרמ"ג ומש"כ נ"ל נכון וברור בס"ד, ודו"ק:

סימן מה

בדיני השאלה והשכרה לנכרי בשבת א) בשו"ע סי' רמ"ו ס"א מותר להשאיל ולהשכיר כלי לעכו"ם ואעפ"י שעושה בהם מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצוין על שביתת כלים וכו' זהו דעת הרי"ף והרמב"ם דס"ל הא דת"ר לא ישכיר אדם כליו לנכרי בע"ש אתי' כב"ש דס"ל שביתת כלים דאורייתא אבל למאי דקיי"ל כב"ה מותר להשכיר כליו אפי' בע"ש, והקשו הראשונים א"כ בד' וה' אמאי מותר ועיי' ברא"ש שהביא בשם י"מ דשביתת כלים כהאי שאין מלאכת ישראל נעשה בהם אינו אסור אלא מדרבנן הלכך לא אחמור בד' וה' ובק"נ הקשה ע"ז מ"ש משביתת בהמה דאסור אפי' אין מלאכת ישראל נעשה בה א"כ ה"ה כמי למ"ד שביתת כלים דאורייתא נמי אית לן לאסור אפי' אין המלאכה של ישראל, ותי' דמיירי בכלים דלא עבדי מעשה, דאפי' למאי דאמר רב אושעי' דלב"ש אע"ג דלא עבדי אסורי מ"מ לא מיתסר מדאורייתא אלא בכלים דעבדי מעשה, וא"כ שפיר י"ל דל"ג אלא היכא דנעשה בהם מלאכת ישראל ע"ש, והנה בהא דקאמר דאפי' לרב אושיע' אליבא דב"ש בכלים דלא עבדי מעשה לא מיתסר אלא מדרבנן, לכאור' נ"ל הוכחה ברורה לזה ממתני' דב"ש אומרים אין פורסין מצידת חו"ע אלא בכדי שיצודו מבע"י, ויש לתמוה לר"א דס"ל לב"ש אע"ג דלא עביד מעשה מיתסר שביתת כלים א"כ אי הוי נמי בכדי שיצודו מבע"י אמאי שרי' הא מ"מ יש לחוש שמא יצוד בשבת ואיכא משום שביתת כלים בשלמא ברישא דמתני' בהא דאין שורין דיו וסממנים וכרשינין וכלהו דשרי' ב"ש בכדי שיעשו מבע"י ל"ק דכיון דיש שהות ביום כדי שישורו. שוב אין לחוש כלל שיהיה המלאכה נעשה בשבת משא"כ במצודות קשי', ונהי שכ' התוס' שמיירי בחורשין שהחיות מצויין, לא כ' כן אלא לתרץ קושייתם היכא מצי למיהב שיעורא בזה דמי ידעי' מתי יכנוס לתוכה חי' וע"ז שפיר מספיק תירוצם, אבל אכתי אין ברית כרותה למצודה שתצוד מבע"י וא"כ לב"ש הו"ל למיסר משום שביתת כלים, מיהא אם נימא דהיכא דלא עבד מעשה לא אסרי ביש אלא מדרבנן ניחא כיון דעכ"פ יש שהות לצוד מבע"י שוב לא גזרו משום שביתת כלים דהו"ל סד"ר, ומיירי מתני' בלחי וקוקרי דלא קעבדו מעשה, אלא דלפי"ז מוכח דאפי' במלאכת ישראל לא גזרו היכא דלא קעביד מעשה, כל שאין המלאכה נעשית בבירור וא"כ בחינם מחלק הרא"ש בין מלאכת ישראל למלאכת נכרי, ושוב מצאתי בחידושי הרשב"א שכתב בהדי' דלר"א בלא עבד מעשה נמי מיתסר שביתת כלים מדאורייתא, והוא מוכרח מהגמ' מדקאמר והשתא דאמר ר"א לב"ש אע"ג דלא עבד מעשה וכו' גיגית כר וקדירה מ"ט שרי בדאפקר להו אפקורי, וקשה מ"ש דתלי' קושי' זו בדרב אושיע' אפי' אם נימא כרבה דטעמא דב"ש משום גזירה נמי

תיקשי לי מגיגית וקדירה, דהא עכ"פ ב"ש אסרו במתני' שריית דיו וסממנים וכו' אלא בכדי שיעשו מבע"י, יהי' הטעם מה שהוא עכ"פ תיקשי גיגית וקדירה מ"ט שרי, ועכצ"ל כמ"ש הרשב"א דבפשטות לק"מ די"ל טעמא דב"ש משום גזירה ובגיגית נר וקדירה דלא אפשר ל"ג רבנן אבל לרב אושיע' דאמר טעמא משום שביתת כלים דהוא דאורייתא ליכא למימר הכי שפיר תיקשי מגיגית וקדירה, וא"כ עכ"פ מוכח דאפי' בלא עבד מעשה נמי מיתסר מדאורייתא לר"א, ועכצ"ל טעמא דמצידת דשרי לב"ש משום כיון דאירי בחורשין במקום שהחיות מצוית קרוב הדבר שיצוד מבע"י ועדיין צ"ע, גם בלא"ה דוחק גדול לאוקמי ברייתא דבד' וה' מותר דוקא בכלים דלא עבדי מעשה, דהא סתמא קתני ועוד רישא דלא ישכיר כליו לנכרי בע"ש מיירי בכל הכלים ועלה קאי דבד' וה' מותר, וא"כ עכ"פ הקושי' קמה וגם נצבה לשיטת הרי"ף והרמב"ם דמוקי לה לברייתא כב"ש א"כ בד' וה' אמאי שרי, ומ"ש משביתת בהמה דמתסרי אפי' באין מלאכת ישראל נעשית ע"י, והנלענ"ד בזה בס"ד דס"ל דה"ט, דהא למ"ד שביתת כלים דאורייתא יליף מדכתיב ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ופירש"י דאדלעיל קאי דכתיב למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתיך והגר, ועלה כתיב ובכל אשר אמרתי אליכם, והנה האי גר דקרא ע"כ לא מיירי בגר גמור דהוא מוזהר בעצמו, וע"כ קרא בגר תושב משתעי שהוא משועבד ת"י לעשות מלאכתו ואזהר רחמנא לא תעשה מלאכתך על ידו, ואתי' כשיטת הסמ"ג והיראים דמלאכת ישראל ע"י נכרי אסור מדאורייתא ואורחא דמילתא נקנו גר תושב וה"ה נמי נכרי, והנה קרא דובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו עלה קאי, וי"ל דל"ק אלא אגר דסליק מכה וכמ"ד מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, וכיון דגר דקרא ע"כ בעושה מלאכת ישראל מיירי, אמרי' דשביתת כלים נמי לא מיתסר אלא במלאכת ישראל, אבל מלאכת נכרי לא מיתסר אלא מדרבנן משו"ה שפיר י"ל בד' וה' לא יגזרו, ועיי' רמב"ן במלחמות מש"כ בשם הראב"ד ויש לכוון זה בלשון קדשו ע"ש:

עוד נ"ל בס"ד עפ"י מה שהביא הא"ר בשם ראב"ן הא דמצוון על שביתת כלים היינו דוקא היכא שהישראל עושה מלאכה בכלים כגון שנותן חטים לתוך הרחיים וכיו"ב וכל הני דנקט במתני' ע"ש, והסבר הדבר נ"ל בס"ד דהנה שביתת כלים נפק"ל מובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וקיי"ל השמר דלאו לאו, והאי נמי השמר דלאו הוא כפימ"ש התוס' בעירובין ר"פ המוציא תפילין ובר"ה דף ז' ע"ש, והנה הא ודאי לא מסתבר דשביתת כלים חמור יותר משביתת בהמה, וגבי בהמה דאזהר רחמנא בלאו היינו היכא דהבהמה עושה מלאכה מחמתו אבל באם עושה מלאכה מעצמה או ע"י גוי אינו עובר בלאו אלא בעשה דשביתת בהמה וכיון דבבהמה ליכא לאו אלא באזלה מחמתי'

מסתברא דלאו דאזהר רחמנא בשביתת כלים נמי לא מיירי אלא בכה"ג ונהי דבבהמה מיהת איכא עשה אפי' בעשתה מלאכה מחמ"ע, מ"מ כיון דשביתת כלים לא נכתב עשה אלא לאו שוב לית לן לחדש איסור עשה מדעת עצמן דאין לך בו אלא חידושו אזהרת לאו והא ליתא אלא באופן דהכלים עושין מלאכה מחמתו כנ"ל בס"ד להסביר סברת הראב"ן הנ"ל והשתא שוב ל"ק קושיי' הראשוני' על שיטת הרי"ף והרמב"ם דבהאי דלא ישכיר כליו לנכרי ליכא איסור שביתת כלים מדאורייתא אלא מדרבנן, וא"כ שפיר י"ל בד' וה' לא גזרו, וא"ש בס"ד, ועיין פרימ"ג במ"ז ס"ק ב' לשיטת ריו"נ והיא דעה ב' שבשו"ע דגם לב"ה לא ישכיר בכלים שעושין מלאכה משום דמחזי כשלוחו, א"כ למאן דמפרש בשבת דף י"ח לרב יוסף דשביתת כלים אף לב"ה אסור מדאורייתא איך יפרנס ברייתא דלא ישכיר כליו בע"ש ובד' ובה' מותר, ממנ"פ בכלים דלא עבדי מעשה אפי' בע"ש מותר לשיטת ריו"נ, ובכלים דעבדי מלאכה הא איכא משום שביתת כלים ולתסר נמי בד' וה', ועיי"ש מה שתי' דמיירי בכלים דעבדי מלאכה אלא דלא עבדו מעשה וכגון בלחי וקוקרי ע"ש וכבר כתבתי דדוחק להעמיד הברייתא דקתני סתמא בד' וה' מותר דמיירי דוקא בכלים דלא עבדי מעשה, ולפי מה שכתבתי ניחא שפיר בס"ד אלא דמ"מ צ"ג לפי הנ"ל דהוי דומי' דלאו דמחמר אנן נמי נימא דלא אסור מדאורייתא אלא אי עבד גרם המלאכה בשבת כגון בנותן החטים ברחיים ופורש המצודה בשבת, אבל אי עושה גרמת המלאכה של הכלי בע"ש לא מתסר מדאורייתא דהא בבהמה לא אשכחן שיהי' לאו דמחמר באזלה הבהמה בשבת מחמת גרמתו שבע"ש, וכ"ת איה"נ הא ברחיים לא משמע הכי דעלה קאמ' הגמ' שביתת כלים דאורייתא והתם בנותן חטים מע"ש מיירי, מיהא זה יש ליישב קצת, אבל מ"מ אי קשי' הא קשי' לי על הראב"ן הנ"ל מפ' הגמ' גיגית כר וקדירה מ"ט שרי וכ"כ לעיל בשם ח"ר דקושי' הגמ' ל"ק אלא אי שביתת כלים דאורייתא ולהנ"ל י"ל דמיירי שהדליקו ע"י נכרי וכ"כ בקדירה וגיגית, מיהא י"ל דעיקר הקושי' מכר דא"א ע"י נכרי דהא הדלקת נר שבת היא מצוה, וכ"כ בקדירה איכא משום בישול נכרי וע"כ מיירי ע"י ישראל, ושפיר פריך הגמ', וא"ש בס"ד:

ב) שם שאין אנו מצווין על שביתת כלים, עיי' בב"י שהביא דעת הרוקח, דמחמיר בשביתת כלים וכ' דאם השאיל גרזן לגוי צריך ליטלו ממנו ע"ש כדי שהגר לא יעשה בה מלאכה בשבת והב"י דחה דבריו ששנה משנתו אליבא דב"ש, ובש"ס מבואר מאן תנא שביתת כלים ב"ש היא ולא ב"ה, ועיי' ב"ח שכ' לקיים דברי הרוקח דס"ל הא דקאמר רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים היינו אליבא דב"ה כדאמרי' עלה בגמ' והשתא דאמרת ב"ה אית להו שביתת כלים דאורייתא ורב אושיע' דקאמר מאן תנא שביתת כלים

ב"ש היא ולא ב"ה פליג על רב יוסף, ולא כמ"ש התוס' דרב יוסף הוא דמסיים והשתא דאמר רב אושיע', א"כ רב אושיע' ורב יוסף פליגי בהא מילתא אי שביתת כלים לב"ה דאורייתא היכא דעבד מעשה, ופסק הרוקח כרב יוסף לגבי רב אושעי' א"ד, וע"ש עוד במ"ש בטעמא דפסק כרב יוסף ולא כרב אושעי' משום לר"א קשי' מתני' דתנן אין שורין דיו וכרשינין אלא בכדי שישורו מבע"י וכן כלהו ברא, ואי כר"א דב"ש ס"ל שביתת כלים אפי' היכא דלא עבדי מעשה א"כ אפי' בד' וה' לתסר, דבריו תמוהים בזה, דהא כיון דמיירי בכדי שישורו מבעו"י שוב ליכא משום שביתת כלים כלל דהא בשבת לא נעשה בו שום דבר וא"ד למוגמר וגפרית דאסירי למ"ד שביתת כלים אסירי אפי' בלא עבדי מעשה דהתם מתגפרין והולכין כה"ש משא"כ בכל הני דמתני' ומצודות חיו"ע נמי כ"כ לעיל דלפי מה שכ' התוס' דמיירי בחורשין ובאופן שאין בו כדי לצוד יותר א"כ קרוב הדבר שיצוד מבעו"י וממילא לא יהא נעשה בשבת שום מלאכה, תדע דאי לא תימא הכי א"כ הו"ל להש"ס לאותבי' לרב אושיע' ממתני' דהא האי רב אושיע' אמורא הוא ומשמי' דרב אסי הוא דקאמר לשמעתי', א"ו דפשוט כמ"ש, ומ"מ בלא זה מסתבר טעמא דהב"ח דהרוקח ס"ל דאוקימתא דרב יוסף קיימא למסקנא דאליבא דב"ה שביתת כלים דאורייתא היכא דהכלים עבדי מעשה, ול"נ להוסיף עוד טעם לשבח מהא דאמרי' בש"ס דף י"ט אהא דתנן ושוין שטוענין קורת ביה"ב ועיגולי הגת, מאן תנא מידי דאתי' ממילא ש"ד, ואמר ריב"ח ר"י הוא ולא רע"ק ומייתא מתני' השום והבוסר והמלילות שריסקן מבע"י ר' ישמעאל אומר יגמור ורע"ק אומר לא יגמור, והקשו בתוס' א"כ ס"ל לרע"ק כב"ש, מיהא אם נימא כאוקימתא דרב יוסף דבמידי דעבד מעשה ס"ל לב"ה שביתת כלים דאורייתא א"כ הא בהא תלי' כיון דלרע"ק ס"ל מחוסרין שחיקה כמחוסרין דיכה דמי ממילא הו"ל הסחיטה כאלו נעשה מעשה ע"י הכלים, ואסור משום שביתת כלים ואינו דומה לכל הני דב"ה מתירין במתני' דהני כולהו מיירי בלא עבדי מעשה, דו"ק שם ותבין כי הוא נכון בס"ד:

וראיתי בחי' ח"ס בשבת דף י"ח בכוונת הרוקח דודאי היכא דהכלי עושה מלאכה מעצמו אפי' ע"י כגון רחיים מותר אבל היכא שאדם עושה מלאכה בידו עלי כלי של ישראל כגון גוי החוצב בגרזן של ישראל וכדומה מצווה על שביתת כלי ואסור, ויצא לו כן מירושלמי דקאמר הרם ב"ה מאי עבד בקרא דב"ש תעשה כל מלאכתך היכא דעבד לי' בידים עכ"ד ב"ש, ולולי דב"ק הי' נלענ"ד דלא מסתבר כלל דע"י שהגוי עושה מעשה בידים ע"ז יהא שביתת כליו חמור יותר מאלו נעשה המעשה ע"י כלי בעצמי, ואדרבא איפכא מסתברא דברחיים וכיו"ב הכל נעשה ע"י כליו שהתורה הקפידה על שביתתן

משא"כ בגרזן שהגוי חוצב בו, מעורב בו כח אחר שלא הקפידה התורה על שביתתו, והא דקאמר בירושלמי ב"ה מוקי קרא דב"ש בעושין בידים, הכוונה כפשוטו כדמפרשי בק"ע ובפני משה על הירושלמי דלב"ה לא מיירי קרא משביתת כלים כלל אלא משביתת גופו, אבל הנ"ל ודאי לא מסתבר, ומה שהקשה בס' ק"נ דהרוקח סותר עצמו דברחיים כ' הטעם משום שמשמיע קול ע"ש, יתבאר בס"ד לקמן בסי' רנ"ב, ועיי' בא"ר שהביא מפירש הרא"ש סוף פ' אבה"מ דמדבריו משמע דס"ל שביתת כלים דאורייתא מדכייל בהדי בהמה המושכרת לגוי שצריך להפקיר בשבת גם כלים ע"ש, ועיי' בחי' רא"ש יוסף להפרימ"ג על פ"ק דשבת דמיישב לה שפיר עיי"ש:

ג) שם וי"א דכלים שעושין בהם מלאכה אסור להשכיר בערב שבת וכו', זהו שיטת רבנו יונה דהאיסור הוא משום דמיחזי כשלוחו, ודלא כשיטת הר"י בעה"ת דהאיסור הוא משום דמיחזי כנוטל שכר שבת ולדידי' אפי' כלים שאין עושין בהם מלאכה אסור להשכיר בע"ש, והקשו על שיטתו א"כ לישראל נמי יהא אסור להשכיר בע"ש וראיתי בח"ר ואין לומר דלא חשיד למיתן לי' שכר שבת וכיון שמשכיר לו לחודש או לשבת שרי דא"כ אפי' לעכו"ם שרי מה"ט גופא דלא חשיד ישראל למשקל מני' שכר שבת, ומתוך חומר שהחמיר הרשב"א על קושי' זו בסופה, יש להקל וליישב הקושי' מתחילתה, דהא באמת אמרי' בש"ס פ"ק דברכות בתרי וכשרי עיי"ש לא חיישי' לחשדא, א"כ י"ל בישראל דצריך לחשוד לתרויהו דעבדי איסורא ל"ח לחשדא משא"כ בגוי, אבל באמת לא דמי' כלל להאי דפ"ק דברכות דהתם לא אמרי' כן אלא בדבר ערוה דהוי פריצות ביותר לעשות דבר גנאי בפני חבירו:

אבל בעלמא ליש זה, דאל"כ אטו כל היכא דאסור מפני החשד וכי נימא דגבי תרי ליכא חשדא ועיי' בס' תו"ש סי' רמ"ד על מה שכ' המג"א בשם דברבים ליכא חשדא דבעי למימר ה"ה בשנים ומייתי מש"ס רפ"ק דברכות הנ"ל, ואין לו דמיון כלל, ותו דהתם י"ל דלא חיישי' לי' דיעשה עבירה דאם חבירו יחזור מעבירה א"כ יתפרסם גנותו ע"י, משא"כ היכא דשניהם חשודים כאחד כגון הכא, גם גבי שניהם איכא חשדא, ועיי' בס' נשמת אדם שכ' ג"כ בפשיטות דלא כתוס' שבת הנ"ל, ומדברי חה"ר הנ"ל יש ראי' להנ"ל:

ומ"מ יש ליישב שיטת הר"י בעה"ת עפ"י מה שחקר בפרימ"ג סי' רמ"ד דכל היכא דאיכא למימר לא שבק התירא ואכל איסורא ליכא למיחוש לחשדא, והנה עכצ"ל בהני כלים דרכן להשכירן שלא בהבלעה, אלא לכל יום ויום דאל"ה ל"ח לחשדא כמבואר בסי' רמ"ג ורנ"ד לענין קבלנות בתים ושכירות מרחץ וא"כ בגוי שפיר איכא משום חשדא ול"ש לומר לא שבק התירא כיון דאינו תלוי בדעת עצמו דאף אם הוא ירצה להשכיר על

שבוע או חודש מ"מ הגוי לא ישכיר חלוק או טלית כ"א בשכירות דום ביומו, משא"כ במשכיר לישראל כיון דהישראל חברו ג"כ עביד איסורא אם שוכרו ליום השבת לחודא, בודאי שניהם רוצים בהבלעה ואמרי' שפיר דלא שבקי התירא ועבדי איסורא, כנ"ל נכון ליישב שיטת הר"י בעה"ת בס"ד, אמנם בעיקר מה דמשמע מח"ר הנ"ל דגם השוכר עבד איסורא לא הבנתי מאי איסור יש בזה וכי אסור לשבור כלי מגוי על יום השבת בלבד, אם לא דנימא דכוונת הרשב"א משום דמכשיל חברו במה שנוטל שכר שבת ולא משמע כן וצ"ע:

ד) בשו"ע ס"ג אסור להשאיל או להשכיר בהמתו לעכו"ם עיי' מג"א ס"ק ז' מה שהביא בשם מ"ע ססי' קי"ב בהמת ישראל וחלב שלה מחצה לישראל ומחצה לאריס כיון דחולב חייב משום מפרק אינו רשאי להניחן לחלוב אא"כ מפקירו או שהאחריות על הנכרי, והנה עכצ"ל דהאיסור הוא משום שביתת הבהמה דאלו מלאכת גוי שרי באריסות כיון דאדעתא דנפשי' עבד, וצע"ג דהא התוס' בשבת דף י"ח ע"ב כ' דשביתת כלים ל"ש אלא כשהכלי עושה מלאכה אבל לא במה שנעשית מלאכה בהכלים ומה"ט עורות לעבדן וכלים לכובס מותר אפי' לב"ש דס"ל שביתת כלים דאורייתא ע"ש, וא"כ הה"ד שביתת בהמה ל"ש בכה"ג, וא"כ בחולב נמי לא מיתסר אלא מחמת מלאכת העושה ולא מחמת שביתת בהמה, והן אמת דלהראי' מעורות לעבדן שכ' התוס' י"ל עפ"י מה שכ' לעיל בשם ראב"ן דליכא איסור שביתת כלים אלא באם נעשה גרמת המלאכה ע"י ישראל, וא"כ גבי עורות לעבדן בלא"ה ל"ש שביתת כלים, אבל מ"מ כל הראשוני' כתבו סברת התוס' הנ"ל, וא"כ גם בחולב ליכא משום שביתת בהמה כלל, ואולי נתכוין המג"א לזה במה שכתב וצ"ע: ה) תוספתא הובא בהגמי"י משכיר אדם גומתו של מים לגוי ומחליף של שבת למו"ש, וכ' הגהמי"י מכאן הורה רבי במקום שמבשלין המלח שישכיר היהודי המחבת שלו לגוי והגוי יתן לו המחבת שלו ליום אחר, ועיי' מג"א ס"ק ג' דמפרש לה דמיירי בהבלעה וקמ"ל דלא מיתסר משום דמיחזא כשלוחו וביא"פ קאמר דלא מיירי בהבלעה כלל רק הטעם דלא שייך בזה שכר שבת כיון שהישראל בעצמו הי' יכול לדלות המים מגומתו אין זה רק כמשאיל לו מים שבגומתו שיחזיר לו מים אחרים במו"ש ואין לישראל ריוח בזה כלל ואין זה מקרי שכר שבת כלל, ומיישב בזה קושי' המג"א על הע"ש דעפי"ז שפיר הקשה על הגהמי"י דאין ללמוד דין מחבת מזה דהתם ודאי יש בו משום שכר שבת דהא אצל ישראל בטלה ממלאכתה ע"ש, ולדידי דברי המג"א בזה צע"ג דלפירושו דמיירי בהבלעה מאי קמ"ל התוספתא וכי עד השתא לא ידעי' דשכר שבת בהבלעה שרי' וכ"ת דהא גופא הוצרך לאשמעי' א"כ עיקר חסר מן הספר דלא הוזכר

כלל דמיירי בהבלעה, ואי דקמ"ל דלא מיתסר משום דמיחזא כשלוחו כמ"ש ביא"פ, זה תמוה, ממנ"פ אי מיירי שהגומא הוא כרמלית ועומד בכרמלית א"נ דהגומא בחצר שהיא רה"י א"כ מאי מחזי כשלוחו שייך לומר בזה הא הישראל בעצמו רשאי לשאוב ממנה מים בשבת, ואי מיירי כגון שהגומא היא רה"י ועומדת בכרמלית או ברה"ר באופן שהישראל אסור לשאוב. א"כ אמאי באמת שרי הא אפי' לב"ה לא שרי למכור לנכרי אלא בכרי שיצא עכ"פ מפתח ביתו מבעו"י וכדאיתא בסי' רנ"ב, ואי כפי' היא"פ הנ"ל נמי קשי' ממנ"פ אי מיירי בגומא שרשאי לשאוב ממנה בשבת כמש"כ דמקשי' קושי' העו"ש על הגמי"י האיך למד דין מחבת מזה, ואי בנומת רה"י ועומדת בכרמלית או ברה"י אמאי באמת שרי:

ע"כ נלענ"ד בס"ד די"ל הכא מיירי בגומא שאינו של. ישראל אלא שיש לו הרמנותא מהשררה בעל הגומא לשאוב ממנו מים כגון מי מלח או מים ששותין לרפואה וכיו"ב, ומותר להשכיר בשבת לגוי ולהחליף של שבת במו"ש דאין שייך כאן שכר שבת כלל ע"ד שכ' המג"א בסי' רמ"ד גבי מכס דאין כאן שכר שבת כלל דהו"ל כאלו קנה ממנו סחורה, וכמו במטבע שמוכר לו הרמנותא שי"ל, וה"נ הוי כאלו מוכר לו הרמנותא שי"ל בשבת חלף הרמנותא של הנכרי במו"ש, ומזה למד ההגמי"י שפיר גם דין המחבת הנ"ל והתם נמי מיירי בכה"ג שישראל י"ל רשות לבשל מלח במשרפות המים על מחבת אחת, והגוי ג"כ י"ל הרמנותא על מחבת אחת, מותר לישראל למכור לו הרמנותא שי"ל לבשל על המחבת שלו בשבת בעד מה שהגוי מוסר לו מחבת שלו בא' בשבת, ואע"ג דהמחבת עצמו של ישראל מ"מ שרי דהא על שביתת כליו אינו מצווה, ושכר שבת ליכא דאין השכר עבור המחבת אלא על הרמנותא שי"ל לבשל על המחבת בשבת, וזה הוי כמוכר סחורתו כמ"ש המג"א, ואפי' את"ל שנותן שכר גם בעד המחבת מ"מ אין זה אלא בהבלעה דעיקר בעד ההורמנא של בישול המלח, כנלענ"ד בס"ד פי' התוספתא והגהמ"י ודו"ק:

ו) בשו"ע ס"ג אסור להשכיר וכו' שאדם מצווה על שביתת בהמתו, דע דבענין איסור מלאכה ע"י בהמה תרי קראי כתיבי כתיב למען ינוח שורך וחמורך, וכתיב לא תעשה כל מלאכה אתה וגו' ובהמתך, ולפי מה דמבואר בתוס' ר"פ במה בהמה ע"ש שביתת בהמה אינו אלא בעשה ולדידהו צ"ל קרא דלמען ינוח דהוא בעשה היינו באם הבהמה עושה מלאכה מאליה או ע"י נכרי, וקרא דכתיב לא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך היינו לאו דמחמר כלומר שלא תעשה אתה מלאכה בסיוע בהמתך, מיהא רש"י בע"ז דף ט"ו ס"ל בהדיא דגם בשביתת בהמה איכא לאו דל"ת מלאכה, ולדידי' ע"כ צ"ל פירושא

דקרא דל"ת כל מלאכה אתה ובהמתך אין הכוונה אתה בהדי בהמתך אלא מילי מילי קאמר ל"ת כל מלאכה אתה, וכ"כ לא תעשה כל מלאכה בהמתך, ואם הבהמה עושית מלאכה עובר על לאו הנ"ל אפי' אם הבהמה עבדה מלאכה ע"י גוי, ע"ש, והנה לכאור' אין נפק"מ בזה לדינא כלל דהא בלא"ה אין לוקין על לאו דמחמר דהו"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, והגם דהפרימ"ג מספק"ל אי מיפסל לעדות בעובר לאו דמחמר די"ל האי דאין לוקין אינו מצד קולת הלאו אלא מצד חומרתו של הלאו שאינו מתכפר במלקות משום דניתן לאזהרת מיתת ב"ד, מ"מ במידי דלא עבד מעשה בגופי' ל"ש לומר דהוא קצת חומרת הלאו, וא"כ בשביתת בהמה ודאי אפילו למ"ד דהוא בל"ת מ"מ פשיטא דאינו פסול לעדות. ומ"מ נראה לי דנפק"מ רבתי לפי מה שכ' הר"ן בע"ז דלאו דמחמר שייך גם בבהמת חבירו, משא"כ עשה דשביתת בהמה ל"ש כ"א בבהמתו ע"ש ויבואר עוד בסמוך. דין זה לא ניתן להאמר אלא אם נימא דשביתת בהמה ליכא כ"א עשה אבל אם נימא דשביתת בהמה איכא נמי ל"ת אין מקום לומר דמחמר אסור גם בבהמת חבירו דהא ודאי מילתא דפשיטא דענין שביתת בהמה לא משכחת לה כלל כ"א בבהמת עצמו דאיך יעבור על שביתת בהמה במה שבהמתו של חברו עושה מלאכה מעצמה, והשתא אי ס"ד דלאו דלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך קאי אשביתת בהמה נמי א"כ ע"כ בהמתך דקרא דוקא שוב א"א לומר דמחמר איכא גם בבהמת חבירו, דהא במחמר נמי לא כתיב לאו אחרינא אלא מל"ת כ"מ אתה ובהמתך נפק"ל, ושוב א"א למפסק קרא זה בסכינא חריפא. ובזה נסתלק הוכחת השעה"מ בפ"ח מה' יו"ט שבא להוכיח מהר"ן פ"ק דע"ז דשביתת בהמה איכא נמי ל"ת ולפי מ"ש א"א לומר כן בדעת הר"ן כלל, דא"כ איך ס"ל להר"ן במחמר עובר גם בבהמת חבירו, ומ"ש השעה"מ הוכחה מדלא כ' הר"ן הש"ס נקיט מחמר משום דחמיר טפי דייב לאו, וכ"כ ממש"כ הר"ן בשלהי שמעתא שם דאי ס"ד דבמחמר בעי' דוקא בהמתו א"כ מאי חילוק יש בין מחמר לשביתת בהמה ע"ש והול"ל דהחילוק דבמחמר איכא לאו, נראה דיש לדחות דכיון דלאו דבמחמר נמי אין לוקין עליו אין נפק"מ כלל אם הוא בעשה או בל"ת דאין לוקין עליו, ואף דלהפרימ"ג יש נפק"מ לענין פסול עדות, מ"מ אינו מוכרח והפרימ"ג בעצמו מספק"ל, בפרט די"ל דהיכא דעבד מלאכה בסיוע בהמתו כיון דעכ"פ אינו עושה מעשה בגופו אכתי הלאו קיל משאר לאוין שלוקין וי"ל דלא מיפסל לעדות ודו"ק, אבל עכ"פ הא ודאי פשוט וברור דלדעת הר"ן בשביתת בהמה ליכא אלא עשה, ועפ"י דרכנו למדנו נמי דלשיטת רש"י דשביתת בהמה הוא בלאו א"כ ע"כ דס"ל גם במחמר דלא מיתסר אלא בבהמת עצמו, משא"כ בבהמת חבירו וכדמשמע נמי דס"ל לרא"פ שהובא במחהש"ק סק"ח ע"ש ודו"ק,

אלא דצלע"ג בזה מש"ס ע"ז דף ט"ו דאמרי' התם אפי' למאי דאסרי' למכור בהמה גסה לגוי מטעם נסיוני ומשום דגזירה דשאלה ושכירות מ"מ ע"י ספסירא שרי דלמאי ניחוש לה, אי משום נסיוני כיון דלא ידעי' לקלי' לא אזלי מחמתי', ולהנ"ל בלא"ה הומ"ל טעמא דעדיף דאפי' ידע' לקלי' ואזלה מחמתי' מ"מ ליכא משום מחמר דהא לא הוי בהמתו דספסירא ובשל חבירו ליכא משום מחמר, וזה צלע"ג:

{לא זכיתי להבין קושיא זו דמ"מ בעל הבהמה יהי' עובר משום שביתת בהמה, שו"ר דשפיר קשה דהא החשש הוא דימכרנה סמוך לשקיעת החמה ושוב לאחר שקיעת החמה ינסה הישראל עי' בפ"ק דע"ז שם}:

ז) עיי' פרימ"ג ססי' רס"ו במ"ז מספק"ל אי בתוס' שבת אית בי' משום שביתת בהמה או נימא דלמען ינוח בשבת כתיב, וספק זה י"ל גם לענין מחמר, דתוס' שבת לא משום ל"ת כ"מ אתה ובהמתך מיתסר, אלא מ"ע בעלמא מדכתיב תשבתו שבתכם נפק"ל, והנה י"ל לפי מה דמבואר באחרונים טעמא דתוס' שבת משום דהתורה עשה משמרת שלא יבא לידי ספק חילול שבת א"כ י"ל דלא ציוה רחמנא לעשות משמרת זה אלא על מלאכה דחייב כרת, והוא ע"ד שכ' הרב"י ביו"ד סי' קפ"ג דאדם מוזהר מה"ת שלא יכנוס עצמו לידי ספק כרת ע"ש, וזה ל"ש אלא לענין מלאכה שחייבין כרת וא"כ י"ל דבתו' שבת ליכא משום לאו דמחמר, ובזה י"ל בס"ד הא דפירש"י בע"ז דף ט"ו זמנין דשמע' לקלי' ואזלה מחמתי' והו"ל מחמר ופירש"י ואיכא למ"ד בשבת פ' מי שהחשיך דמחמר אחר בהמתו חייב חטאת ע"ש והקשה הר"ן דלמה לי' למינקט חיוב חטאת ועוד הא לא קיי"ל כהך מ"ד ע"ש ולהנ"ל י"ל ודאי הא לא חיישי' דילמא זבנה סמוך לחשיכה ממש דהא צריך להוסיף מחול על הקודש וא"כ אף אם יזבננו לא יזבננו אלא סמוך לאותו זמן שצריך להוסיף מחול על הקודש וכדמשמע נמי לשון הגמר' דנקט סמוך לשקיעת החמה ולא נקיט סמוך לחשיכה וא"כ את"ל דאזלה מחמתי' ליכא חששא דתיזול מחמתי' בשבת עצמו דהא עדיין יש זמן תוס' שבת וזמן ביה"ש בינו לבינו, וכי לעולם תיזל מחמת דשמע' לקלי', וע"כ צ"ל דהחשש הוא כיון דזבנה סמוך לשקה"ח עכ"פ תיזל מחמתי' בתוס' שבת, מיהא להנ"ל הא בתוס' שבת ליכא לאו דמחמר משו"ה פירש"י דהש"ס אזל אליבא דמ"ד המחמר אחר בהמתו חייב חטאת א"כ אין סברא לחלק כלל בין מחמר לשאר מלאכות, והשתא יתיישב שפיר הא דהרמב"ם לא הביא בחיבורו כ"א טעמא דשאלה ושכירה ולא קאמר נמי טעמא דנסיוני, ולהנ"ל ניחא דלמאי דקיי"ל מחמר אחר בהמתו אינו חייב חטאת א"כ בתוס' שבת ליכא משום מחמר ושוב ל"ש כלל טעמא דנסיוני, וי"ל בדרך פשוט יותר אפי' אם נימא דאיכא משום מחמר גם בתוס' שבת, מ"מ למאי

דפרישית דל"ש חשש זה אלא בתוס' שבת ולא בשבת עצמו א"כ י"ל דהש"ס קאי למ"ד תוס' שבת דאורייתא, משא"כ למאי דפסק הרמב"ם דתוס' שבת לאו דאורייתא ל"ח לטעמא דנסיוני כלל, וא"ש בס"ד:

עוד נראה ליישב בזה שיטת הרמב"ם הנ"ל, מהא דהקשו הר"ן שם וש"מ בטעם השמטת הרמב"ם טעמא דנסיוני, עפ"י מה שיש להבין אי נמי שמע' לקלי' ואזלה מחמתי' מ"מ הו"ל מיהת דשא"מ, ואטו יהא חמור לאו דמחמר מעיקר מלאכת שבת דקיי"ל דשא"מ מותר ולשון שמע' לקלי משמע דבלא מתכוון תיזל מחמתי', וע"כ צ"ל דלמאי דלא הוי ידע בס"ד טעמא אחרינא ע"כ הוי צריך לאוקמי מתני' אליבא דר"י דס"ל דשא"מ אסור, אבל למאי דקיי"ל דשא"מ מותר איה"נ דליתא לטעמא דנסיוני כלל וא"ש השמטת הרמב"ם להך טעמא כנ"ל נכון בס"ד:

ח) בטו"ז ס"ק ד' הביא דברי הרוקח והובא ג"כ בב"י בהמת ישראל ביד עכו"ם אם הבהמה עושה מלאכה בשבת מאחר שאין לוקח שכירות מותר, ואם ישראל רואה מוחה בידו. וכבר תמהו על זה, מרן הב"י והב"ח, וראיתי בתשו' ח"ס או"ח סי' ס"ב הביא מה שחידש הגאון בית אפרים דשביתת בהמתו אינו מצווה אלא לעשות מלאכת ישראל אבל מלאכת גוי ואין ישראל נהנה ממנו כלל לא נאסר, וקלסי' הגאון בח"ס ז"ל שם ונסתעי' מדברי הרוקח הנ"ל, ואני תמה על הגאונים האדירים א"כ איך יתפרנס לן הש"ס דע"ז דף ט"ו דאסור למכור בהמה גסה לנכרי גזרה משום שאלה ושכירה, ולהנ"ל כי משכירה לגוי מאי הוי, הא הגוי עושה זה מלאכת עצמו ואין ישראל נהנה מזה, ואפי' אם נימא דמה דמשלם לישראל בעדה מקרי מטי' הנאה לישראל והוי כמלאכת ישראל, וכהאי דס"ל למקצת ראשונים גבי לא ישכיר אדם כליו לנכרי בע"ש עיי' ברא"ש פ"ק דשבת, מ"מ בשאלה מאי איכא למימר, א"ו מוכח בפשיטות דלענין שביתת בהמה אין חילוק אם המלאכה של נכרי או של ישראל, ועיי' ברא"ש פ"ק דשבת דף י"ט דלשיטות הרי"ף והרמב"ם דמוקי האי דאין משכירין כלים לנכרי בע"ש כב"ש דאסרי שביתת כלים ומחלקים בין אם המלאכה שנעשית בכלים הוא לצורך ישראל דדוקא בכה"ג אסרי ב"ש שביתת כלים מדאוריי', היינו דוקא בשביתת כלים אליבא דב"ש וטעמא כבר פרישנא לעיל רס"י זה בס"ד אבל בשביתת בהמה ע"כ ליכא לחלק בזה כדמוכח מש"ס הנ"ל, ותו תמוה יותר על מה שרצו הגאונים הנ"ל לפרש כן דברי הרוקח, ולדעת הרוקח ע"כ ליכא לחלק בזה דהא איהו ס"ל שביתת כלים אסירי, וס"ל דהמשאיל קרדום לנכרי צריך לחזור ולטלו ממנו בע"ש שמא יעשה בו מלאכה בשבת כמו שהביא הב"י בסי'

זה והבאתו לעיל ע"ש א"כ ע"כ ס"ל דשביתת כלים אסירי אפי' במלאכת העכו"ם א"כ כש"כ בשביתת בהמה, ע"כ דבריהם בזה צע"ג, ועיי' תשו' רשב"א סי' נ"ט:

ט) במג"א סק"ח הביא דברי הג"א דמייתא בשם רא"פ אם ישראל שכר מעכו"ם בהמה מצווה על שביתתה דשכירות קני' לחומרא, והנה בהג"א שלפנינו לא נאמר בלשון הזה, אלא ז"ל והובא במחהש"ק ואם שכר בהמה וחמר אחרי' בשבת חייב חטאת דשכירות קונה קצת עכ"ל, הנה מה שכ' חייב חטאת הוא תמוה דהא מסקנת הש"ס בר"פ מי שהחשיך דאינו חייב חטאת ומן התימא על המחהש"ק שהביא לשון זה ולא הרגיש שהוא תמוה, והנה מוכח מדבריו דס"ל דמחמר אינו אלא בבהמה שלו ודלא כשי' הר"ן בפ"ק דע"ז הבאתיו לעיל, וכבר כתבתי דלשיטת רש"י דשביתת בהמה איכא לאו ע"כ צ"ל כן עיי' לעיל, ועיי' בתשו' ב"א חאו"ח סי' כ"ג הביא כן בשם ס' לח"מ על המשניות ולא הוי צריך להביא ממרחק לחמו דהומ"ל שכן הוא שיטת רא"פ הנ"ל, ונראה דבכיון שינה המג"א לשון הג"א משום דפשיט לי' כשיטת הר"ן וא"כ לענין מחמר אין נפק"מ אי שכירות קני', ואין נפק"מ אלא לענין שביתת בהמה, והקשה המג"א דהא אמרי' בגמר' ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה אלמא דאפי' לקולא אמרי' שכירות לא קני', ולענ"ד נראה בס"ד ליישב עפ"י מה שכ' ליישב שיטת הסמ"ג דס"ל מלאכה ע"י נכרי דאורייתא מדכתיב כל מלאכה לא יעשה ודרשי' במכילתא ע"י אחרינא. וכ"כ בס"ד בפתיחה לדיני קבלנות דכוונת הסמ"ג ע"י פועל נכרי וטעמא משום דיד פועל כיד בעה"ב דמי', ונהי נמי דשליחות לא שייך גבי שבת מטעם שכ' הב"מ כיון דהוי מצוה שבגופו מ"מ אסרה תורה משום כיון דעכ"פ הגוי מושכר לו ליומו אמרי' בזה שכירות ליומא ממכר הוא ע"ש, עכ"פ חזי' דקפיד רחמנא באיסור מלאכה אפי' אם אין גופו קנוי לו אלא הנאת שימושו בלבד, א"כ מה"ט גופא בהמה נמי דקפיד רחמנא אשביתת בהמתו אמרינן אפי' היכא דאין הבהמה קנוי' לו כ"א הנאת שמושה כגון שכר בהמה מנכרי כמי מוזהר על שביתתה כנ"ל בס"ד והשתא שוב לא תיקשי קושי' המג"א דלא נאמר כן אלא בשבת דאשכחן דקפיד רחמנא אפי' אם אין הגוף קנוי לו מקרא דכל מלאכה לא יעשה, כנ"ל בס"ד:

י) שם בשו"ע ואם השאילה או השכירה לעכו"ם והתנה עמו שיחזירה קוה"ש ועיכבה בשבת יפקירנה בינה לב"ע קודם השבת או יאמר בהמתו קנוי' לעכו"ם כדי שינצל מאיסורא דאורייתא, משמע מיהת דאיד"ר מיהא איכא דהא קיימ"ל בדרבנן הפקר בפני ב' בעינ' ועיי' מג"א ס"ק ט"ז וצלע"ג לשיטת הסוברים דקנין דרבנן מועיל למהוי שלו מה"ת עיי' במקו"ח סי' תמ"ח, א"כ כיון דעכ"פ מדרבנן אינו הפקר עד שיפקירנו בפני

ג', מאי אהני לי' מה שהפקירו בינו לב"ע ותו אפי' לשיטת הסוברים דל"מ היינו דוקא לענין שיהא נעשה כשלו משום דס"ל דל"מ קנין דרבנן אלא להפקיע מבעלים הראשונים משום הפקר ב"ד הפקר אבל לא לאוקמי' ברשותו, וכ"ז לענין קנין שיהא נכנס לרשות הקונה בקנין דרבנן אבל הכא כיון דקאמרי רבנן דאין הפקר מועיל עד שיפקירנו בפני ג' א"כ כיון דעכ"פ מדרבנן לא מצי שום אדם לזכות בו א"כ לא הוי הפקר כלל אפי' מדאורייתא, ומאי אהני לי' אם מפקירו בינו לב"ע, ודוחק לומר דהכא כיון דלא אפשר בע"א אוקמוה אדאורייתא, דהיכא אשכחן דאמרי רבנן הכי כי היכא דנסמוך על זה, ונהי דאמרינן בש"ס דלב"ש דשביתת כלים צריך לומר בנר גיגית וקדירה דאפקורי מפקיר להו התם לב ב"ד מתנו ע"ז כדכ' הרשב"א בחידושיו, אבל בעלמא כיון דהפקר בעי' מיהת מדרבנן בפני ג' ובלא"ה אין אדם רשאי לזכות בו מדרבנן א"כ אפי' מדאו' אין מקום להפקר לחול כלל אם אינו מפקירו בפני ג', וצ"ע:

ועיי' בתשו' ח"ס או"ח סי' ס"ב הקשה לפי מה דאיתא בש"ס נדרים דף מ"ד ופסקו כן בשו"ע חו"מ סי' רע"ג דכל הפקר לזמן אינו הפקר אא"כ אתי ליד זוכה, א"כ בהפקיר בהמתו ליום השבת מה יועיל הלא לא אתי ליד זוכה, ומה שתי' דכיון שהוא ביד עכו"ם אפי' רק בשכירות והעכו"ם א"י שהפקירו בעליו מ"מ הו"ל כאלו אתי ליד זוכה, אינו מספיק לפיענ"ד כיון דשכירות לא קני' ולא מהני לאפקועי מידי איסור דשביתת בהמה משום דגוף הבהמה קנוי לישראל א"כ כיון דעכ"פ גוף הבהמה לא אתי ליד זוכה, אכתי לא נפקי מבעלים הראשונים ואמאי לא יהא עובר משום שביתת בהמה:

אבל לענ"ד נראה דקושי' זו לק"מ דהא מבואר שם בש"ס בטעמא דמודו רבנן לר"י בהפקר לזמן דעד שלא זכה בו יכול לחזור משום דהפקר לזמן לא שכיח ומפרשי שם הרא"ש והר"ן וז"ל כלומ' דלא שכיח דמפקרי אינשי בכה"ג וכיון ששינה זה אמדינן לדעתי' דכיון שלא רצה להפקירו הפקר עולם ואכתי אגיד גבי' אפי' באותו זמן שהפקירו לא ניחא לי' דליפוק מרשותי' עד דזכי בי' אידך ע"ש, וכ"ז בעלמא משא"כ הכא גבי שבת דמסתמא אין רצונו שיעבור אשביתת בהמתו דהא מה"ט גופא הוא מפקירו, וכה"ג שכ' הרב"י והובא במחהש"ק ע"ש שמתרץ קושי' התוס' שבת בזה, א"כ ל"ש האי טעמא, ובזה אפי' בהפקר לזמן לא בעי' עד דאתי לרשות זוכה כנ"ל פשוט וברור בס"ד:

ועיין מג"א סק"י אמה שכ' בשו"ע בהמתו קנוי' לעכו"ם, מאי מהני אם אומר כן שלא בפניו דאפי' בישראל לא מהני אא"כ זיכה לו ע"י אחר, וביא"פ כיון דזכין לאדם שלא בפניו ובד"א מקנה לא בעי' דעתו דמקבל כמבואר במ"א, ובח"ר בגיטין דף כ"ג גבי עובדא דזקן שאני דידע לאקנויי ע"ש, וכן הקשה במח"א ה' קנין חצר, ולענ"ד אין מקום

לקושייתו דהא ע"כ לא מיירי אלא בקנין שמקנהו עד לאחר השבת ולאחר השבת יחזור הישראל ויזכה בו, דודאי מאי תקנתא היא זו שיקנה בהמתו לגוי עולמית, ע"כ הישראל יחזור ויזכה בו, א"כ איזה זכות מסתעף לגוי במה שמקנהו לו ליום זה, הלא בלא"ה הוא עושה בה מלאכה בשבת, ודוחק לומר כדי שהישראל לא יהא מקום לתבעו על אשר לא קיים תנאו, דהתנאי בין כך ובין כך כבר עבר, גם א"ל דהזכות הוא שיהא פטור מן האונסין דבלא"ה ל"ש דין שומרים בגוי, וא"כ איזה זכות הוא לגוי במה שישראל מקנהו ליום א' ולא שייך לומר בזה זכין לאדם שלא בפניו, וא"ש דברי המג"א:

יא) בהג"ה ודוקא בשבת אבל ביו"ט א"א מצווה על שביתת בהמתו ביו"ט, עיי' מ"ש מרן הרב"י סי' תצ"ה בשם הכלבו שהביא ב' דעות בזה, י"א מאחר שנקרא מלאכה ה"ז ביו"ט בכלל ל"ת כ"מ, וי"א שאין לאוסרה רק בשבת שפרט לך הכתוב עכ"ל הכלבו, וכ' הרב"י אי' טעמו של האוסר כיון דאקשינן יו"ט לשבת חוץ ממקצת דברים שנתפרשו בש"ס ושביתת בהמה אינה מכללם איך אפשר לומר שהיא מותרת ביו"ט, מיהא איכא למימר דשביתת בהמתו ומחמר לאו בכלל ל"ת כל מלאכה נינהו שהרי אינם בכלל ארבעים אבות מלאכות ולא מתולדותיהן אלא לאו לעצמו ייחד לו קרא הלכך אפשר כיון דלא כתיב קרא ביו"ט משרי שרי עכ"ל הרב"י ולא זכיתי להבין דב"ק במה שכ' דלאו לעצמו ייחד לו קרא, האי לאו היכא כתיבא, הא מל"ת כל מלאכה אתה ובהמתך הוא דיליף לה בגמ' ריש פ' מי שהחשיך איזה מלאכה שנעשית בצירוף אתה ובהמתך הוי אומר זו מחמר, והאי לאו קאי נמי אמלאכת אבות מלאכות שעושה בעצמו, ומה"ט קחשיב לאו דמחמר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ובעיקר תמיהת מרן על היש מתירין נראה פשוט דטעמייהו דנהי דכל מלאכת יו"ט ילפי' משבת מ"מ אי לאו דפרט רחמנא גבי שבת אתה ובהמתך דדרשי' מינה איזה מלאכה שנעשית ע"י וע"י בהמתו הוי אומר זו מחמר לא הוי אסרי' כלל מלאכה בשבת אלא הנעשית ע"י עצמו בלא סיוע בהמתו והי' מותר אפי' לכתחילה דהא מסייע אין בו ממש והרי במחמר עיקר המלאכה נעשית ע"י בהמתו, ואנחנו לא נדע אלא מדגלי רחמנא ל"ת כ"ע אתה ובהמתך איזה מלאכה שנעשית וכו' א"כ י"ל שפיר ביו"ט דלית לן קרא לא מחייב אלא בעושה מלאכה זו בעצמה ואולי נתכוין הרב"י לזה אלא שלא דקדק בלשונו, ועיי' שעה"מ פ"ה מה' יו"ט שהקשה על הרמ"א דפסק כאן דא"א מוזהר על שביתת בהמה ביו"ט, א"כ ה"ה שביתת עבד ואמה נמי אינו מוזהר עליהם ביו"ט כיון דלא פרטן הכתוב אלא בשבת, ואלו לקמן סי' ש"ד דפסק בשו"ע דצרכי חולה שאב"ס וכן מת ביו"ט ראשין דקיי"ל יתעסקו בו עממין אסור לעשות ע"י עבד כיון דמצווה על שביתתו מה"ת לא הותרה, והשתא לפי מה שפי' כאן דא"א מצוה

על שביתת בהמתו ביו"ט, הו"ל לחלוק שם ולומר דמותר ע"י עבד, וכיו"ב הקשה על אדוננו הרשב"א ועליו יוגדל התימא יותר דפסק בהדי' דאדם מוזהר על שביתה עבדו גם ביו"ט ואלו גבי שביתת בהמה משמע דס"ל דלא מיתסר ביו"ט ע"ש:

ונלענ"ד דיש ליישב דהנה כבר הבאתי לעיל כ"פ דס"ל להסמ"ג מלאכת נכרי לצורך ישראל אסור מדאורייתא מקרא דכל מלאכה לא יעשה ודרשי' במכילת' לא יעשו אחרים, והנה כבר כתב הפרימ"ג סס"י רמ"ג דרובן ככולם מהראשונים חולקין ע"ז והנה לשיטתם צריכין ליישב המכילתא הנ"ל כי משמעות הכתוב דלא יעשה ולא כתיב לא תעשו משמע אפי' ע"י אחרים א"ו דקרא אעבד קמזהיר ומשום דביו"ט לא כתיב שביתת עבדיו ויו"ט משבת לא ילפי' לענין זה הוצרך רחמנא להזהיר גבי יו"ט כל מלאכה לא יעשה אפי' ע"י אחרים דהיינו ע"י עבדיו ושפחותיו, ושוב לק"מ קושי' השעה"מ הנ"ל דשאני לענין שביתת עבד דאיכא קרא לאסור דקרא כל מלאכה לא יעשו גבי יו"ט כתיב והשתא י"ל דהא גופא טעמיי' דהני פוסקי' דס"ל שביתת בהמה לא מיתסר ביו"ט מדאיצטרך קרא לאסור שביתת עבדו ש"מ דלא הוי ילפי' לי' משבת א"כ שביתת בהמתו דליכא קרא איה"נ דשרי ביו"ט, וראיתי להגאון מברעזאן נ"י שהביא ראי' נפלאה מש"ס ב"ק דף ל"ז ע"א גבי מועד לשבתות פירש"י לפי שאז בטל ממלאכה ונחה דעתו, והתוס' כתבו טעם אחר בשם הירושלמי לפי שאז ב"א מלובשים בבגדי כבוד ואינו מכירם, וכ' שם באסיפת זקינים נפק"מ בין הטעמים דלרש"י מועד לשבתות אינו מועד ליו"ט ע"ש, א"כ מוכח דס"ל ביו"ט ליכא משום שביתת בהמה, אבל אחרי העיון נראה דאין ראי' משם דהא ביום חול אי איתרמי דלא עבד מלאכה לא אמרי' דהוי מועד, וע"כ צ"ל דלהא נמי שייך ענין קביעת וסת כיון דנקבע לו זמן קבוע אחת לשבעה שאינו עושה מלאכה א"כ כשיגיע יום זה נתעורר זחות דעתו עליו משא"כ ביום חול דאתרמוי הוא דאיתרמי, וא"כ ה"נ י"ל נמי ביו"ט כיון דלא הוי ביומא דקבוע לי' לא הוי מועד וא"כ אין ראי' משם:

וראיתי בתשו' בש"ר סי' מ"ח שכ' שביתת בהמתו אינו מוזהר ביו"ט דטעמא מאי אמרה תורה למען יניח עביד לה נייחא, והשתא להמיתה לצרכו שרי' ואניחות' דידה קפיד, ולענ"ד אין זה ראי' כלל דהא מבואר בתוס' פ"ק דשבת דף י"ח דלמ"ד שביתת כלים אסור בשבת היינו דוקא היכא דעושה מלאכה עם הכלי אבל היכא דהמלאכה נעשית להכלי כגון עורות לעבדן וכלים לכובס ליכא משום שביתת כלים וכ"כ שם כל הראשונים:

{עי' בתשו' בשמים ראש בהגה' כסא דהרסנא סי' מ"ח}:

א"כ ה"ה לענין שביתת בהמה נמי לא שייך לאסור אלא המלאכה שנעשית ע"י הבהמה אבל לא מה שנעשה בבהמה עצמה וא"כ איזה ערך יש למה שמותר לשחוט הבהמה

לדין שביתת הבהמה, ואי משום דאין זה נייח להבהמה וס"ל טעמא דשביתת בהמה משום דרחמנא חס עלי' למעבד לה נייחא, ועיין מ"ש טעם זה הרע"ב ספ"ק דשבת, מ"מ ע"כ צ"ל דהא גופא ל"ש אלא לענין שלא לעשות מלאכה עמה, דהא צעב"ח דאורייתא אף בימי החול ומ"מ אין צריך לחוס עלי' מלשחטה דסוף בהמה לשחיטה ולהכי קיימא, וא"כ הדמיון אינו עולה יפה משם ועיין בהגהו' כסד"ה שם שהביא ראי' מפ"ב דסוכה העושה סוכתו ע"ג בהמה ע"ש, דפליגי אי מדאורייתא מחזי חזי וא"כ מוכח דליכא משום שביתת בהמה ביו"ט, מיהא אין משם התחלת ראי' כלל, דודאי פשוט מביעא בכותחא דל"ש שביתת בהמה אלא לענין אי עושה בה מלאכה, ואפי' לשיטת הרשב"א שהביא הר"ן בפ"ק דע"ז דאפי' בחצר איכא משום מחמר אחר בהמה, אבל שביתת בהמה ודאי ליתא אלא בעבדה מלאכה וא"כ בעושה סוכתו ע"ג בהמה מאי מלאכה איכא דנאסר משום שביתה וז"פ, ועי' בתשו' בא"פ סי' שהביא מהא דפ"ג דמכות יש חורש תלם אחד וחייב משום שמונה לאוין וכו' ואי ס"ד דאיכא משום לאו דמחמר ביישו לחשוב נמי לאו דמחמר ונהי דאין לוקין משום דהו"ל לאו הניתן לאזהרת מב"ד היינו בשבת אבל ביו"ט דלא ניתן לאזהרת מב"ד ללקי נמי משום מחמר, א"ו דביו"ט ליכא משום מחמר, ותי' עפ"י שיטת בעל לח"מ על המשניות דבמחמר לא מחייב אלא בבהמה דידי' [וכבר כתבתי לעיל דכ"ה גם שיטת רא"פ ושיטת רש"י] א"כ י"ל כיון דהתם בשור פסוה"מ איירי אינו עובר משום מחמר, והנה דבר זה הוא לענ"ד כשגגה שיצאה מלפני השליט אטו פסוה"מ לאו דידי' הוא הא קדשים קלים ממון בעלים הוא, וא"כ משכח"ל פסוה"מ של קדשים קלים, ותו דלאחר שהופדו ודאי ממון בעלים הוא אלא שאסור בגיזה ועבודה, וא"כ מכדי תנאי אלאוי קמהדר ליתני נמי מחמר, ועיקר הקושי' כבר הרגיש הרמב"ן בהשגותיו לס"פ המצות והובא לקמן בפרי"ח סי' תצ"ה ע"ש, וס"ל דבקורש ליכא משום מחמר כלל דהתם המלאכה נעשית ע"י האדם בעצמו והבהמה אינה אלא כגרזן ביד החוצב בו ואין זה בגדר מחמר דהבהמה לא עבדה שום מלאכה ומה שמוליכה את המחרישה אינו מלאכה כלל דשדה לא הוי רה"ר, א"כ שוב אין מקום לקושי' זו:

ועיין בס' שו"ע של התני' דפשיטא לי' דאיכא משום שביתת בהמה ביו"ט מהא דתנן אין בין שבת ליו"ט אלא אוכל נפש בלבד ול"ק כמי מחמר ושביתת בהמה, ובס' ראש יוסף על מגילה הרגיש ג"כ בזה, וכ' כיון דעכ"פ מדרבנן אסור גם ביו"ט מטעם עובדא דחול כדאיתא בסימן תצ"ה א"כ י"ל דמשו"ה ל"ק לה, ואינו מספיק דתינח מחמר אבל שביתת בהמה דשייך אפי' במשכיר בהמתו לגוי והגוי עושה בה מלאכה דבזה לא קאמר הרמב"ם והמחבר דאסור ואין טעם לאסרו מדרבנן עכ"פ הו"ל למתני, ויש לדחות דלא

חשיב אלא מלאכה שבגופו ולא מה שבבהמתו, ועוד נ"ל ליישב בס"ד, דהנה מבואר בגמ' דמתני' ב"ש היא ולא ב"ה דהא אליבא דב"ה הא איכא הוצאה דביו"ט שרי ובשבת אסור עי' ר"פ משילין, וע"ש בפי' המשניות להרמב"ם במתני' דמגילה דמפרש בהדי' כן דמתני' ב"ש היא ולפי"ז דע"כ ל"פ הפוסקי' אלא אליבא דב"ה אבל אליבא דב"ש י"ל ודאי פשיטא דשביתת בהמה אסור גם ביו"ט דהא איכא למדרש סמוכין דכתיב למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהי' אחרים לא תזכירו שלש רגלים תחוג לי בשנה, ונהי דב"ש לא דרשי סמוכין גבי כלאים מ"מ היכא דמוכח או מופנה כו"ע דרשי סמוכין, כדאיתא בש"ס רפ"ק דיבמות וע"ש בתוס' דלאו דוקא במ"ת הה"ד בכל התורה כולה, וה"נ הרי מוכח ומופנא דהא כבר כתיבי מצות שלש רגלים בכמה דוכתי בתורה, וא"כ י"ל דדרשי' סמוכין למדרש כי היכא דבשבת מצווה על שביתת בהמתו ועבדיו ה"נ ביו"ט מיהא היינו לב"ש דס"ל שביתת כלים דאורייתא ומוקי קרא דבכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לשביתת כלים, אבל לב"ה דקרא הנ"ל לא איירי באזהרת שבת כלל א"כ אין כאן סמוכין דהרי אפסקי' קרא. ושפיר י"ל דביו"ט אינו מתסר שביתת בהמה, משא"כ לב"ש וא"כ ממתני' דמגילה אין ראי' דהא ע"כ מתני' ב"ש הוא ולא ב"ה כנלענ"ד בס"ד, ועיין שעה"מ פ"ח מה' יו"ט הקשה לפי מה דמשמע לי' להרב"י שם בסי' תצ"ה דמחמר איתא כמי ביו"ט א"כ למה הוצרך לאסור שם להוציא משא ביו"ט ע"ג בהמה משום זילותא דיו"ט ועובדא דחול ת"ל משום מחמר וע"ש שתי' דנפק"מ בבהמת חבירו דליכא משום מחמר דמ"מ מיתסר מיהת משום עובדא דחיל, והנה לפי מ"ש שם השעה"מ ליישב קושי' המ"ק על הרב"י דמשמע לי' דאסור כמי ביו"ט משום דהוי בכלל מלאכה, תינח במחמר אבל בשביתת בהמה כא כתיב כ"א למען ינוח ולא כתיב מלאכה, ותי' בשעה"מ שם דס"ל למרן כשיטת רש"י בע"ז דשביתת בהמה נמי איתא בלאו דל"ת כ"מ אתה ובהמתך ע"ש, וכבר כתבתי לעיל להוכיח דלמאן דס"ל הכי ע"כ צ"ל דמחמר נמי ליתא בבהמת חבירו וכשיטת הרא"פ שהובא בהג"מ ובמחהש"ק ע"ש וכמ"ש לעיל, א"כ אין תירוצו מספיק, מיהא כראה ליישב דנפק"מ בעיר המוקפת חומה, א"נ לפי מ"ש המג"א דלענין הוצאה דלא מיתסר ביו"ט אפי' לאדם עצמו ל"ש שביתת בהמה ביו"ט, א"כ לק"מ דשפיר הוצרך הטעם משום עובדא דחול ודו"ק. ועיין עוד בפרי"ח סי' תצ"ה דס"ל שביתת בהמה ליכא איסור ביו"ט, אבל לאו דמחמר כיון דאיתא בכלל ל"ת מלאכה אתה ובהמתך א"כ ביו"ט כמי איתא ע"ש, ולענ"ד אין זה הכרח כמ"ש לעיל די"ל כיון דאיצטרך קרא בשבת לאסור מלאכה שהוא עושה בסיוע הבהמה וביו"ט ליכא קרא לזה, לא מיתסר, והנה הפרי"ח עצמו הרגיש בזה וכ' דלפי

מ"ש ההמ"ג דקרא דל"ת כל מלאכה אתה ובהמתך מיירי לענין חרישה, ומה"ט הו"ל לאו שניתן לאזהרת מב"ד, משום דבחרישה אע"ג דנעשה ע"י בהמה מ"מ מחייב משום דבזה הבהמה אינה אלא כגרזן ביד החוצב, וממילא ה"ה דאינו לוקה אפי' במחמר שנעשה המלאכה בשותפות הבהמה משום דלאו זה כולל גם מידי דניתן גם לאזהרת מב"ד, ואי ס"ד דלא נאמר זה כ"א בשבת ולא ביו"ט א"כ גם אחרישה לא יתחייב ביו"ט וע"כ צ"ל דקרא הנ"ל אע"ג דבשבת משתעי מוקמי' לי' גם ביו"ט ה"ד נמי לאו דמחמר דדרשי' מהאי קרא, את"ד, ולענ"ד דבריו בזה תמוהים אטו חרישה לא ידעי' אלא מהאי קראי בלאה"נ נדע דחרישה אב מלאכה מדהוי במשכן, ואטו לא משכחת לה חרישה שנעשה ע"י אדם בעצמו כגון חורש בעצמו בכלי מחרישה, והרמב"ן והרהמ"ג דמוקי לה קרא הנ"ל בחרישה ע"י בהמה ל"ק אלא כיון דמשכחת לה מלאכה הנעשה ע"י בהמה ומ"מ חייב עלי' חטאת כגון חרישה, ממילא הוי הלאו ניתן לאזהרת מב"ד, ונהי דביו"ט ודאי לקי אפי' ע"י חרישה הנעשה על ידי הבהמה לאו משום דאיצטרך למילף כן משבת אלא מסברא ידענא לה דמהיכ"ת יהא פטור כיון דעיקר המלאכה ע"י אדם, והבהמה אינו אלא כקרדום לחתוך, וההמ"ג ל"ק אלא השתא מיהת דמשכחת לה מלאכה הנעשה ע"י בהמה וחייב עלי' חטאת ממילא קרא דל"ת כל מלאכה אתה ובהמתך מיירי נמי במלאכה הנ"ל ומתוך כך הו"ל מחמר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, אבל באמת אף בלא קרא כמי הוי ידעי' מסברא דחייב חטאת בשבת וחייב מלקות ביו"ט, אבל במחמר דבלאו קרא לא הוי ידעי' כלל לעולם אימא לך דביו"ט דליכא קרא לא מחייב משום מחמר ודו"ק היטב בכ"ז ועיין עוד לקמן בסי' רס"ו בס"ד, ודע דמ"ש לעיל בשם תשו' בא"פ דלמ"ד לאו דמחמר איתא גם ביו"ט א"כ לקי ביו"ט כיון דביו"ט לא הוי ניתן לאזהרת מיתת בי"ד, נ"ל דאינו נכון דסוף סוף לא ידעי' לי' אלא מחמת קרא דל"ת כ"מ דכתיב גבי שבת, וא"כ עיקר הלאו ניתן לאזהרת מב"ד וממילא גם ביו"ט לא לקי, ועפי"ז שוב ל"ק קושייתו מיש חורש דלחשוב כמי לאו דמחמר, דהא אלאו זה אין לוקין אפי' ביו"ט כנ"ל פשוט וברור:

יב בשו"ע ס"ד ישראל שהשכיר לעכו"ם שוורים לחרוש בהם וכו' צ"ע לפי מ"ש הרמב"ן בהשגות לס' המצות דבחרישה ל"ש לומר שהוא עושה מלאכה בשותפות הבהמה, אלא הוא בעצמו קעבד המלאכה והבהמה אינה אלא כמו הגרזן ביד החוצב בו, ומשו"ה אע"ג דבעלמא מחמר דהיינו שהוא עושה מלאכה בשותפות הבהמה אינו חייב חטאת מ"מ בחורש עם הבהמה חייב, א"כ היכא דהשכיר הבהמה לחרוש בה והגוי חורש בה בשבת ל"ש איסור שביתת בהמה כלל דהא הבהמה כא עבדה שום מלאכה, ומה שמוליכה המחרישה נמי לאו מלאכה הוא, דהא שדה לאו רה"ר הוא, ועיי' הרהמ"ג פ"כ מה"ש

ובפר"ח סי' תצ"ה, א"כ הכא בהשכיר השוורים לחרוש בהם ליכא חשש מחמר כלל, ונראה בס"ד לפי מה שכתב הרמב"ן בנימוקיו לפרש הא דאמרי' בתו"כ אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה דברים שהם שבות מניין ת"ל שבתון, דהתורה אסרה כל דבר שהוא טורח ועובדא דחול אפילו אינה בכלל מלאכה, דמ"מ אם טורח בהולכת משאות כבדות אפי' בחצר עכ"פ ביטל מצות שבתון א"כ הה"נ לענין שביתת בהמה אפי' הבהמה לא עבדה מידי מ"מ עבר אשביתת בהמה, אלא דלפי"ז חזרה וניערה ראי' ס' כס"ד שהבאתי לעיל מפ"ב דסוכה העושה סוכתו ע"ג בהמה ע"ש, ועוי"ל נהי דהשכירה לחרוש אבל מ"מ מסתמא הגוי עושה בה גם שאר מלאכות שי"ל בהם לשביתת בהמה, אבל מ"מ מדנקט לחרוש משמע דמחמת חרישה גופא נמי הי"ל לחר"ש, וצ"ל כמו שכתבתי:

יג שם יש מתירין אם קיבל עליו העכו"ם אחריות מיתה וגזילה דגניבה ויוקרא וזילא, כן הביא ב"י בשם תשו' רש"י, והנה דין זה תמוה מאוד הא אינו נעשה שלו ע"י קבלת אחריות אלא גבי חמץ דרבי רחמנא לא ימצא לך במצוי לך עיין פסחים דף ה' ע"ב וכבר התעורר בזה הגאון ביא"פ ובתשו' ח"ס סי' ס"ב, וכן הקשה שם על מ"ש המג"א סי' תקפ"ו ס"ק ה' בישראל המגביה ע"ז של נכרי ע"מ לגוזלה כיון שחייב באחריותו הו"ל כשלו ומייתי ראי' מחמץ והא ראיה לסתור, והנה הח"ס תי' דיש ג' מיני אחריות א' אחריות של הנפקד שהוא רק אחריות אונסין, אבל ליוקרא וזילא ולכל הדברים עדיין רשותו של המפקיד עליו וכל היכא דאיתא בי' גזא דמארי' איתא, ב' אחריות יוקרא וזילא דנהי דעדיין ברשותו של המפקיד קאי מ"מ עדיף מאחריות הנ"ל דלא מצי אמר לי' הרי שלך לפניך היכא דאיתרמי בי' זילא, הג' אחריות דגזלן אע"ג דאחריות גרוע הוא שהרי כשיחזור גזילתו לא מחייב באחריות יוקרא וזילא מ"מ לא שייך לומר כל היכא דאיתא בי' גזא דמארי' איתא שהרי הבעלים ג"כ אין יכולין להקדישו, ואחר הנחה זו יש לתמוה על הש"ס רפ"ק דפסחים הנ"ל מאחר דקיי"ל דבר הגורם לממון לאו כממון דמי מכלן לרבות ולא ימצא גבי חמץ דנפקד עובר והרי קבלת אחריות גרוע הוא דלמא קרא אתי לרבות אותו קבלת אחריות דיוקרא וזילא כתשו' רש"י או אחריות דגזלן כבמג"א הנ"ל ומנלן דלרבות קבלת אחריות דנפקד הפחות משתיהם אע"כ דאחריות יוקרא וזילא הוי בכל איסורא כשלו אלא שאינו יכול להקדישו דאיש כי יקדיש את ביתו כתיב, אבל בעלמא הו"ל כשלו ממש, משו"ה ע"כ אתי' קרא דחמץ לאוסופי אפי' סתם אחריות דכל נפקד, וצדקו תשו' רש"י ודינו של המג"א הנ"ל, א"ד הח"ס עיי"ש, ועדיין אינו מייתב דעתא, דאדרבא היא הנותנת כיון דאפי' באחריות יוקרא חילא אכתי אינו ממון שלו כלל דאינו אלא גורם לממון, וא"כ אפי' תימא דמלא ימלא מרבי' אחריות יוקרא וזילא ע"כ צ"ל

משום דהכי גלי רחמנא דלענין חמץ לא צריך שיהי' ממונו ממש אלא אפי' בגורם לממון נמי עובר בב"י, א"כ מה אי אם הוא גורם לממון מחמת אחריות יוקרא וזילא או מחמת אחריות אונסין, גורם לממון מיהא הוי, תדע דהא יש פוסקי' דאפי' אחריות פשיעה או אחריות אונס נמי מקרי אחריות לענין חמץ ותיקשי לך מנ"ל לרבות מקרא גם אחריות קלוש כזה, וע"ז לא שייך תי' הח"ס וע"כ צ"ל כיון דגלי רחמנא דל"ב ממונו ממש ממילא מיתסר אפי' הוא גורם לממון על צד רחוק, ותו דבלא"ה אין ראי' כלל מחמץ דמהתם לא מוכח אלא דכל שקיבל עליו אחריות הוי גם רשותו של הנפקד עליו אבל אכתי לא נפיק מחמת זה מרשותו של המפקיד, לא מבעי' לשיטת הסוברים דעובר עליו גם המפקיד א"כ פשיטא, אלא אפי' להסוברים דאינו עובר עליו כ"א הנפקד היינו משום דלהמפקיד לא מקרי מצוי אצלו ובחמץ קפיד רחמנא דבעי' מצוי, אבל מ"מ בשביל קבלת אחריות עדיין הוי ממונו של המפקיד ממש לכל דבר, ואפי' אי בעי מצי מקדיש לי', משא"כ בהך דהכא לענין איסור שבת דאנן נימא ע"י שקיבל עליו הגוי האחריות מיוקרא וזילא יהא נפיק מרשותו של ישראל לגמרי ולא יהא בו משום איסור שביתת בהמה הא ודאי מרפסא איגרא וצע"ג, ומן הנראה דס"ל לתשו' רש"י הנ"ל כשיטת ריב"ש דבשותפות הגוי ליכא משום שביתת בהמה, וא"כ כיון דעכ"פ מהני האחריות יוקרא וזילא שיהי' גם הגוי משותף בבהמה שוב ליכא משום שביתת בהמה, אבל לפי מה דמרן הרב"י לא ס"ל כהריב"ש בזה צ"ע, ואולי הנך ב' דיעות שבשו"ע פליגי בזה ודו"ק:

יד בשו"ע ס"ד אם ישראל ועכו"ם שותפין בבהמה וכו', צלע"ג למה הוצרכו לכל הני עצות מרחוק נהי דלא ס"ל למרן השו"ע כשיטת הריב"ש בזה, מ"מ הא לפי מה דאיתא בנדרים ר"פ השותפין שנדרו הנאה זה מזה דקיימ"ל זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו וע"ש בר"ן דאע"ג דבדאורייתא קיימ"ל אין ברירה מ"מ בהנ"ל כו"ע ס"ל יש ברירה דאין ענין זה לברירה כלל כיון דהו"ל חצר שאין בו דין חלוקה א"כ הו"ל כהותנו מעיקרא דכאו"א כשישתמש הוי כשלו לגמרי ע"ש שהאריך להסביר הדברים ע"נ, א"כ ה"כ בהמה הלא אין בה דין חלוקה ה"כ נימא כאו"א כשישתמש הוי שלו לגמרי, וכשהגוי משתמש בה בשבת הוי לי' של גוי וצ"ל דהמחבר לא פסק בזה כשיטת הר"ן שם אלא ס"ל כאידך שינויי דתירצו הראשונים בזה ע"ש בר"ן באורך אבל לשיטת הר"ן לא צריכנא לאסוקי לכל הני עצות שבשו"ע, וצ"ע:

טו שם ויש מתירין ע"י שיזהיר ישראל את העכו"ם שלא יעשה בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה תהיה האחריות עליו אפי' מהאונסין וכו' דהשתא אם בא לעשות בה מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל שהרי קנאה העכו"ם להתחייב באונסין, הקשה

בתוס' שבתי דהא ברישא קתני ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו וא"כ האי יש מתירין מיירי כמי דומי' דהכא וא"כ תלי' בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד אי יש בגוי דין אסמכתא וכיון דהרב"י בסי' תמ"א ס"ל דגם בגוי יש דין אסמכתא כשיטת הרמב"ם א"כ הו"ל לכתוב כאן דהאי יש מתירין מיירי בא"ל מעכשיו, והמחהש"ק תי' כיון דכאן בלא"ה דעת הריב"ש שהביא המג"א ס"ק י"ג דבשותפות הגוי ליכא משום שביתת בהמתו אע"ג דהרב"י לא ס"ל כוותי' מ"מ חזי לאיצטרופי עם דעת הראב"ד דבגוי לא בעי' מעכשיו אע"ג דבעלמא ס"ל כרמב"ם, אלא דלפי"ז אכתי התמיה קיימת על הרמ"א שכ' בהגה דאפי' אם הבהמה כולה של ישראל דינה כאלו היתה בשותפות העכו"ם, ולפי דעת המחהש"ק חילוק גדול יש ביניהם דהא בשותפות הגוי ל"ב מעכשיו ובבהמה כולה של ישראל בעי' מעכשיו, ומן התימא על הגאון מחהש"ק שלא הרגיש בזה, ולענ"ד כראה דקושי' התוס' שבת מעיקרא לק"מ דכיון שהתנה הישראל שלא יעשה בה מלאכה בשבת, כל שעבר על התנאי ממילא הו"ל כשולח יד בפקדון ובלא שום תנאי קם לי' ברשות העכו"ם לענין אחריות אונסין כיון ששלח בה יד, והא דהוצרך לומר שיתנה כן עם העכו"ם היינו משום דעי"ז יהי' נכון לבו בטוח שהעכו"ם יציית לבלתי עבוד בה מלאכה בשבת, אבל באמת אם התנה עמו שלא יעשה בה מלאכה בשבת אפי' לא פירש שאם יעבור תהי' האחריות עליו ממילא נמי קם לי' ברשותו מכיון ששלח בה יד, ול"ש בזה דין אסמכתא כלל כנלענ"ד נכון בס"ד:

סימן מו

כתב הרב"י בה' שבת סס"י רמ"ד בשם סמ"ג במל"ת סי' ע"ה תני' במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה העכו"ם מלאכתך משמע מכאן שאסור לישראל להניח לעכו"ם לעשות מלאכתו בין ביו"ט בין בשבת דאורייתא ע"ש, והנה בפשיטות משמעו דקרא אסמכתא בעלמא הוא, דהא הלכה רווחת בישראל וכן פשוט בכל הש"ס דאמירה לנכרי אינו אלא משום שבות, אבל הטו"ז סס"י רמ"ג הוי משמע לי' מדברי הסמ"ג דאמירה לנכרי אסור מדאורייתא, ומה"ט הקשה שם על דין שהביא הרמ"א בשם המרדכי אם יש לו מרחץ ואין רוחצין בו כ"א שכיני הדירה עיי"ש, והניח בקושי', ולכאורה תמוה מאוד על הסמ"ג אנו מצטערים להבין היכא מצינו למימר דאמירה לנכרי דאורייתא, והטו"ז נקט להא מלתא להלכה פקוקה עד שהקשה מדבריו על הרמ"א ועיין בס' תוס' שבת ובפרימ"ג נדחק מאוד דכיון דאיכא אסמכתא הו"ל כדאורייתא, ואינו כדי לאותיבי דעתא והנלענ"ד בס"ד עפ"י מה שהעלה בס' מחנה אפרים ה' שלוחין סי' י"א בהעושה מעקה ע"י אומן נכרי דמברך עליו כאלו עשאוהו

בעצמו, דנהי דאין שליחות לעכו"ם פועל שעושה בשכר שאני, דיד פועל כיד בעה"ב דמי' כי היכא דאמרי' בפ"ק דב"מ אפי' למ"ד המגביה מציאה לחבירו ל"ק חבירו מ"מ פועל שאני משום דידו כיד בעה"ב, וטעמא משום דקיי"ל שכירות ליומא ממכר הוא, הו"ל כעבדו דאמרי' בי' יד עבד כיד רבו דמי', והביא ראי' מירושלמי דמס' פאה דאמרי' קצרוה גוים ה"ז פטור' דבקצירך אמר רחמנא ולא קציר נכרי ואמרי' עלה בירושלמי דאם קצרוה פועלים כותים ה"ז חייב, ובפ"א מה' תרומות הביא הכ"מ בשם הראב"ד דאם קנה מהכותים שבולים ומרחן כותי לצורך ישראל חייב בתרומה דשלוחו של אדם כמותו, ותמה הכ"מ הא קיימ"ל אין שליחות לעכו"ם, ולהנ"ל ניחא דמיירי ע"י פועלים כותים ע"ש, ולפי"ז נכונים דברי הסמ"ג ודברי הטו"ז דהא הכא בפועל העושה מלאכה בשכר מיירי וכהא"ג שפיר מיתסר מדאורייתא, דיד פועל כיד בעה"ב דמי' כנלענ"ד בס"ד ברור בכוונת דעת הטו"ז:

{ולכאורה אפי' בלתי סברת המחא"פ כיון דמשלם לו א"כ הוא בכלל עבדו והוא בכלל לו מעשה מלאכה אתה וגו' ועבדך אלא דלפי"ז הי' לו להמכילתא להביא הפסוק דלא מעשה מלאכה אתה וגו' ועבדך}:

איברא דדברי המחנה אפרים הנ"ל לכאור' תמוהים מש"ס ב"ק דף נ"א ע"א דפריך הש"ס התם אמתני' דקתני בור של שני שותפים אמרי בור של שני שותפים היכא משכחת לה אי דשוי שליח תרוייהו ואמרו זיל כרו לן ואזל וכרי להו אין שלד"ע, ואי דכרה האי ה' והאי ה' נסתלק מעשה הראשון הניחא כר"י וכו', ומזה הוכיח בס' שעהמ"ש בחו"מ סי' קפ"ב דכל הני דלאו בני שליחות נינהו כגון עכו"ם וחשו"ק אף בשכר לא מהני ולא אמרינן יד פועל כיד בעה"ב דמי' דהנה בחה"ר שם בב"ק כ' אהא דפריך התם אי דשוי שליח תרוייהו אין שלד"ע וז"ל דדברי הרב ודברי התלמוד דברי מי שומעין וכו' וק"ל דלמא דשוי שליח עכו"ם וי"ל דאין שליחות לעכו"ם ואפי' אינהו לדידן כדאמרי' באיזהו נשך עכ"ל וא"א דבשכר יש שליחות לעכו"ם אכתי קשה לוקמי בשליח עכו"ם בשכר א"ו דאף בשכר אמרי' אין שליחות לעכו"ם, ונהי דאיכא חד לישנא בפ"ק דב"מ דס"ל היכא דשליח לאו בר חיובא נמי אמרי' אשלד"ע דתלי' אי בעי עביד אי בעי לא עביד, מ"מ הו"ל לגמרא למימר הניחא, ותו בשליח עכו"ם לכו"ע אמרי' ישלד"ע כמ"ש המל"מ פ"ה מה' מלוה ולוה, ובש"ך יו"ד סי' ק"ס ס"ק כ"ב ע"ש, וא"כ לכאורה תמוהים דברי המחנ"א הנ"ל ולענ"ד נראה דמשום הא אכתי לא תברא די"ל דס"ל להמחנ"א דכיון דב"נ נצטוה על הדינים ועל הגזל א"כ הוא נמי בר חיובא מקרי לענין כורה בור ברה"ר וכיון דלענין אשלד"ע ודאי לא מסתבר לחלק בין שליח בשכר או בחנם, כיון דעכ"פ איתי

בי' סברא דדברי הרב ודברי התלמוד וכו' תו ליכא לאוקמי' בפועל אפי' בעכו"ם, ומ"מ צע"ג דודאי מחידושי הרשב"א הנ"ל מוכח כן וא"כ עכ"פ קשיין דברי הרשב"א דמחנ"א הנ"ל מייתי בשם הרשב"א בתשובה דס"ל חילוק בין שליח בחנם לפועל וצ"ע וע"כ צ"ל כמש"כ דאל"כ בלא"ה איכא למידק מש"ס הנ"ל לשיטת הריטב"א בפ"ג דקדושין והובא בנתהמ"ש רס"י קפ"ב דהא דאמרי' אשלד"ע היינו לענין דאין המעשה מתקיים אבל היכא דהמעשה א"א להתבטל כגון בהשולח את הבערה ביד חשו"ק חייב המשלח ובזה אין חילוק אם הוא בר שליחות או לא ע"ש בנהמ"ש א"כ תיקשי מש"ס הנ"ל, בשלמא בהשו"ק דחיקא לי' לאוקמי' מתני' דלאו אורחא לשויי שליח אבל עכ"פ הו"מ לאוקמי' בעכו"ם וע"כ צ"ל כדפרישית דבזה גם נכרי הוא בר חיובא ודו"ק:

סימן מז

בחודש אשר נהפך מיגון לשמחה, יתברך ממעייני הישועה והצלחה, ברב"י והמשכה, מר אחי הרב הגאון המופלג בתוי"ש וכו' כקש"ת מו"ה אליעזר דוד שליט"א, האבדק"ק צעלים יע"א:

יקרת מכתבך הגיעני לנכון וכו'. וע"ד השאל' אשר הצעת לפני בעובדא דאתי לקמך באחד שרוצה לעשות לו בעירך פאבריק לעשיית חביתין ושכר לו בית ברחוב של נכרי שאין ישראל דרים שם, ועושי המלאכה הם אומנים פועלים גוים שעושין בקבלנות דהיינו שמקבלין סך קצוב מכל חבית שנגמר על ידם, אמנם אין רצונם לשבות פעמיים בשבת כידוע ואם לא יכלו לעשות מלאכה בשב"ק לא ימצאו לו בעלי מלאכות כלל ועי"ז יושבת הענין לגמרי כמובן, ועתה נפשו בשאלתו אם יש היתר באיזה אופן להניח האומנים עכו"ם לעשות מלאכה בשבת אם לא, והנה מעכ"ת פתח בכחא דהתירא עפ"י שהעמיק והרחיב במקור האי הלכה, וביקש ממני לחוות דעתי והסכמתי להך שריותא, ואחרי העיון הדבר צריכה רבה, כי הילכתא רבתא לשבתא ולא אסיקנא בה אלא כמאן דמסיק תעלא מבי כרבא, ומנותן התורה ית"ש אחלה על להבא, יצילני מכל מכשול וטעות, ומתורתו יראנו נפלאות:

והנה הא ודאי פשוט וברור דבדבר תלוש שאינו לצורך מחובר כל שקצץ לו שכרו מע"ש לכו"ע שרי כמבואר בשו"ע סי' רמ"ד וסי' רנ"ב ולא איכפת לן מה שגם הישראל משתרשי לי' הנאה עי"ז כיון דסוף כל סוף נכרי אדעתי' דנפשי' קעבד כמבואר בנוב"י מהדו"ת סי' ל"ח אלא דמה שצע"ג בנדון דידן הוא, דהא מבואר שם בשו"ע סימן רמ"ד ס"ה וכן בסי' רנ"ב ס"ב דבעי' שיעשה הנכרי המלאכה בביתו של הנכרי והוא מהירושלמי שהביאו

התוס' בספ"ק דע"ז אומנים נכרים שעושין מלאכה וכו' בד"א בביתם אבל בביתו של ישראל אסור, וכן הוא מסקנת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים בלי שום חולק ונראה פשוט דאם הוא בביתו של ישראל לא מהני מה שנתפרסם דדרך עושי מלאכה של זה האומנות לעשות בקבלנות ולא ע"י שכירי יום, דהא בעורות לעבדן וכלים לכובס פשיטא דכו"ע נהגו לעשות בקציצה וקבלנות ואפי' בסתמא נמי היי כאלו קצץ כמבואר במג"א סי' רנ"ב ס"ק ו' ואפי"ה בעי' שיעשה הנכרי מלאכתו בביתו דוקא ולא בביתו של ישראל כמבואר שם בשו"ע הן אמת דבנוב"י הנ"ל מבואר דדוקא אם ישראל דר באותו בית או סמוך לו ממש באופן שכל הרואה יודע דמכיר שהוא מלאכת בעה"ב הזה דאז איכא חשש אורחים שיבואו שמה ויראו שהוא מלאכת ישראל ויחשדוהו שהוא עושה ע"י שכירי יום, אבל אם הוא רחוק מביתו מה בכך שיבואו אורחים הא לא ידעו כלל שהוא מלאכת ישראל ע"ש, ולענ"ד א"א לומר כן דהא מבואר במג"א סי' רמ"ד ס"ב דבמלאכת תלוש לא חיישי' כלל לחששא דאורחים וב"ב ודייק לה ממה דכתב בשו"ע בד"א בצינעה שאין הכל מכירין שמלאכה זו של ישראל משמע אע"ג דקצת יודעים שהיא של ישראל שרי, ולדידי' צ"ל דמ"ש שם רמ"א ואפי' אם דר בין העכו"ם יש לחוש לאורחים לא קאי אלא אסוף דברי המחבר דמיירי במלאכת מחובר וכן מבואר שם במחהש"ק, אבל במלאכת תלוש לא חיישי' כלל לאורחים ולב"ב, והטעם דההחמירו במחובר טפי עיי"ש במחהש"ק, ואפי"ה פשוט וברור לכו"ע דבעי' שלא יהי' בביתו ישראל, א"כ שוב ליכא למימר הטעם משום דבביתו של ישראל חיישי' לחשדא דאורחים, ממילא אין נפק"מ אם הוא בבית שישראל דר שם או לא:

אלא דצל"ע על המג"א לפי מה דמבואר בנשמת אדם כלל ג' סעי' י' דאם ידוע לג' בנ"א זה מקרי מפורסים והביא ראי' מפירש"י שבועות דף כ"ה ע"ב ד"ה והוא שניכר, א"כ א"א לומר כמש"כ המג"א דכוונת המחבר דאם אינו ידוע לכל הו"ל כמו בצינעי, אלא לענ"ד לולי דברי המג"א הי' נראה לי דמ"ש בשו"ע שאין מכירין הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל, האי הכל אאין מכירין קאי כלומ' דהכל הם בגדר שאין מכירין ור"ל דנעלם מהכל שזו המלאכה של ישראל היא, ושוב קאמר דאם היתה ידוע ומפורסמת אסור, בזה ל"ק מפורסמת לכל דאיה"נ אפי' אם מכירין רק ג' בנ"א, נמי מקרי ידוע ומפורסמת כמ"ש בנשמת אדם הנ"ל, ולפי"ז אין הכרח כלל לחלק לענין חשש אורחים בין תלוש למחובר, וכפשטות לשון הרמ"א שם דקאי על כל הסעי', וכן בתשו' אשכנזית המובא בב"י שממנו מקור דין הרמ"א הנ"ל לא משמע דקאי דוקא על מלאכת מחובר ע"ש [ואגב אמינא שלא זכיתי להבין על בורי' לשון אותו תשובה במ"ש אסור

ליתן לעכו"ם מעות להשכיר לו פועלים בשבת ויו"ט וכו' משום חשדא דב"ב ואורחים דמקלעי להתם, ולא ידענא מאי קאמר בזה דאסור ליתן לעכו"ם מעות לשכור לו פועלים, דפשטות לשון היינו שכירי יום דמדינא אסור ולא הול"ל דאסור ליתן מלאכה בקבלנות לעכו"ם וגם מאי ארי' ליתן לעכו"ם מעות לשכור וצ"ע] ואם נימא דלא כמג"א, א"כ שפיר מצינו למימר כמ"ש הנוב"י דעיקר הטעם בביתו של ישראל הוא מחשש אורחים וב"ב, וזה לא שייך אלא אם הישראל בעצמו דר שם, אבל עכ"פ לפי דברי המג"א הנ"ל א"א לומר כנוב"י, ובלא"ה מוכח מדברי הנוב"י עצמו דלהמג"א א"א לומר כן כדמוכח ממ"ש שם על המג"א בסי' ס"ק ג', וכן הטו"ז ע"כ ל"ס בזה כהנוב"י והיינו ממ"ש הטו"ז בסי' רמ"ד ס"ק ג', וגם זה מבואר מדברי הנוב"י שם, וגם צל"ע לדברי הנוב"י למה הוצרכו הרב"י והרמ"א להביא ממרחק לחמם דחיישי' לחשדא דאורחים ולב"ב, ת"ל דממקומו הוא מוכרע מדמחלק בירושלמי במלאכת תלוש בין אם הוא בביתו של בכרי או בביתו של ישראל, א"ו טעמא לאו משו"ה הוא, ותו לא ידענא מה יושיענו בזה בנ"ד סברת הנוב"י הנ"ל התם קאי הנוב"י בדבר שאין לחוש כלל לחשדא דבני מתא וכגוונו דמיירי התם דכלהו בני העיר בונים בקבלנות, וליכא למיחוש כ"א לחשדא דאורחים, ובזה שפיר כ' הנוב"י דאורחים לא ידעו דהוא ביתו של ישראל כיון שאינו בבית דירתו משא"כ בנ"ד לא שייך לומר דבני מתא ידעו שהוא בקבלנות מהכ"ת לומר דהו"ל למידע כן כיון שאין בכל העיר בית מלאכת חביתין כיו"ב ומאין להם לדעת דדרך של עושי חביתין לעשות מלאכתן בקבלנות כיון דשכיח טובא בכל בעלי מלאכו' לעבוד עבודה ע"י פועלי יום ג"כ, ואדרבה לפי מ"ש המג"א בסי' רמ"ד ס"ק ז' ליישב קושי' הטו"ז שם מסי' רמ"ג אפי' יאמר להם בהדי' שהוא בקבלנות יש לחוש שיחשדוהו ששכרו לימים ואמר ששכרו בקבלנות, ע"ש, וא"כ לא ידענא מאי מהני לן שהוא ברחוב הנכרים כיון דעכ"פ בני מתא יודעי' שהמלאכה נקרא ע"ש של ישראל, וכן הפירמא והבית הפאבריק הוא שלו, מאין להם לדעת אם הוא בקבלנות או לא:

וסבור הייתי לומר בטעם החילוק בתלוש בין אם הוא בביתו של נכרי או בביתו של ישראל, משום דבביתו של נכרי פלטי' מחשדא מחמת שני צדדים כיון דאין דרך ישראל לצאת ולבוא בשבת בביתו של נכרי א"כ מי יודע אם הוא של ישראל, וגם מי יראה שהגוי עובד בשבת, ותו דאיכא נמי למתלי בקבלנות משא"כ אם הוא בביתו של ישראל והוא כעין מ"ש הטו"ז לענין קבלנות שדה ע"ש, וא"כ שפיר יש מקום להקל גם בנ"ד כיון שאין הישראל דר שם, והבית הוא ברחוב הנכרים ואינו מיוחד אלא לבית מלאכת הפאבריק א"כ יש ב' צדדים להמלט מחשדא, חדא דלא נודע כלל אפי' לבני מתא דעושין מלאכה

בשבת, ותו דהא יש לתלות נמי בקבלנות, אבל אחרי העיו' קשה לסמוך על סברא זו בנ"ד, דלא ימלט שאינו נודע לבני מתא שהפועלים עושין שם במלאכה כיון שרואין מה שיוצא אדם לפועלו ולעבודתו עדי ערב, ומה גם דלקושטא דמילתא דקיי"ל כשיטת התוס' דקבלנות שדה ג"כ אסור לא מקילינן מחמת דאיכא תרי צדדי קולא וכש"כ לפי מ"ש הטו"ז למידק מהירושלמי הנ"ל דגם בשדה אסור בקבלנות, ולא דוקא בבית משום דלא משכ' היתר אלא בתלוש דוקא, ומהאי גופא מתיבנא תיובתא כלפי סנאי דהנוב"י דס"ל דלא מתסר אפי' במחובר אלא באם ישראל דר באותו בית או בסמוך לו, א"כ כיש דקשי' טפי מהירושלמי הנ"ל דלא משכ' היתר אלא בתלוש, וי"ל עפ"י מ"ש במחהש"ק ליישב שיטת הכלבו והיינו י"א שברמ"א ס"ב דגם במחובר בעי' שיהי' במקום מפורסים יעו"ש, ודו"ק, ואולי י"ל החילוק בין אם הוא בביתו של נכרי או בביתו של ישראל, משום דאם הוא בביתו של נכרי בודאי יתלו בקבלנות ולא בשכירות יום דאין דרך העולם לעבוד בפועלי יום והוא אינו עומד ע"ג ע"ד שאמרו הרוצה לאבד מעותיו ישכור פועלים ולא יהי' עומד ע"ג, משא"כ אם הוא בביתו של ישראל כיון שישראל יוצא ונכנס ומצי להשגיח עליו שפיר יתלו שהוא פועל יום, ואם סברא זו נכונה גם בנ"ד יש לצדד להקל כעין סברת הנוב"י כיון שאין הישראל דר שם, אבל גם ע"ז קשה לסמוך מאחר דבירושלמי קפסק ותני בד"א בביתו של נכרי אבל בביתו של ישראל אסור, והנה אי משום הא הו"מ למעבד תקנתא שישכיר בית המלאכה להפועלים נכרים והו"ל עושין מלאכה שלא בביתו של ישראל, ולקמן נדבר עוד מזה בס"ד אי מהני בכה"ג מכירת הערמה: והנה מעכ"ת העיר עוד דאכתי יש לדון דהא מבואר בש"ס מ"ק לחד תירוצא דהיכא דסיוע הוי מסעי' בתיבנא בהדי' אסור אפי' חוץ לתחום, א"כ ה"ה נמי בנ"ד יש לאסור כיון דכל העצים והכלים שעושין בהם מלאכה הכל היא של ישראל, ודבר זה קשה גם על הנוב"י מהדו"ת סי' ל"ח, וכבר הרגיש בזה בתשו' מהר"ם שי"ק או"ח סי' צ"ה שהביא מעכ"ת וכ' דבמו"ק שם מיירי שהישראל נתן להם תיבנא בשבת, אבל כל שהגוי לוקח מעצמו משל ישראל במידי דשייך לומר בו אדעתא דנפשי' קעבד שרי, אבל באמת חלילה לומר כן על מר זוטרא דהוי יהיב להו תיבנא בשבת קודש לסיוע בהדייהו, והא דקאמר סיוע הוי מסעי' בהדייהו בתיבנא הכוונה שהי' מוטל עליו לסעי' בהדייהו בתיבנא, ושאר כל הדברים שהיו צריכין להבנין כגון הקורות והאבנים הכל הי' משל המקבלי קבולת והם מעצמם לקחו להם התבן משל מר זוטרא לצורך הבנין, ואפי"ה אסרי' לי', וא"כ אכתי לא פלטי' בנ"ד מהך חששא אבל אחרי העיון נראה דאין קושי' משם על הנוב"י הנ"ל דכי היכי דמחמרי' בעיקר דין קבלנות במחובר יותר מבתלוש ה"נ

י"ל כן לענין הך דינא דסיוע סייע בתיבנא דדוקא במחובר הוא דמחמרי' בזה אבל לא בתלוש, וראי' שאין עלי' תשובה מעורות לעבדן וכלים לכובס נכרי דבכולן ב"ה מתירין עם השמש, וכן הלכה רוחית בסי' רנ"ב, והגם דהתם מיירי דמסר להו מבע"י ה"נ בנ"ד איכא למעבד הכי שימסור להם העצים הצריכים למלאכתם מבע"י, ולפי מ"ש דבלא"ה צריך להשכיר להם הבית מלאכה מבע"י כדי שלא יהא המלאכה בביתו של ישראל א"כ הרי נמסר להם גם העצים והכלים מבעו"י לרשות הנכרי והו"ל ממש כעורות לעבדן, ואף דיש לחלק עוד דהתם אין ידוע לו שיעשה המלאכה בשבת משא"כ הכא יודע בבירור שיעשה מלאכה בשבת, מ"מ הרי מבואר בפוסקים דאפי' יודע בבירור שיעשה בשבת כל שלא גילה דעתו בהדי' לעשות בשבת אלא הוא עושה בשבת לעצמו כדי להשלים קבלנותו שאם לא יעשה היום יצטרך לעשותו למחר, ועכשיו שעושה היום יהי' פנוי למחר מותר גבי עורות לעבדן וכלים לכובס וכן מבואר בהדי' בשו"ע הרב התני' בסי' רנ"ב ס"ד עיי"ש, א"כ ק"ו בנ"ד דודאי אדעתא דנפשי' קעבד לא איכפת לן כלל במה שהמלאכה נעשית בחפצים של ישראל אם הוא מלאכת תלוש:

ותו נלענ"ד דאפי' במלאכת מחובר במי יש לצדד, דבאמת צ"ע על הפוסקים וכן על הטור ושו"ע דקפסק ותני דחוץ לתחום מותר לבנות בקבלנות ולא חילקו אם סיוע סייעי בתיבנא או לא, וכ"ש דקשה טפי דהא לענין דיעבד לא חילקו בין אדם חשוב וע"כ צ"ל כמ"ש הרב"י בסי' תקמ"ג דפסקו כלישנא בתרא ולקולא א"כ כש"כ דהו"ל למפסק כהך שינויי דהיכא דסייע בתיבנא אסור, ועיי' בטו"ז סי' תקמ"ג שם שכ' דבסיוע בתיבנא פשוט לאסור אפי' חוץ לתחום ולא הוצרכו להביאו לרוב פשיטותו, ולא הבינותי זה מאי פשיטותא, וכ"ש דקשה טפי דבפשטות משמע דעיקר ענין קבלנות הוא על המלאכה לבדה, אבל האבנים והקורות ושאר דברים הנצרכים הם של בעה"ב, ואפי"ה פשוט בכל הפוסקי' וקפסקו ותני דחוץ לתחום שרי, גם מ"ש הרב"י כאן בשם הראב"ד דסיוע סעי' בהדי' ולא הוי קבלנות גמור, לא זכיתי להבין פירושו, ע"כ נלענ"ד ליישב בס"ד דבאמת הי' לן לאסור אף חוץ לתחום דכל מקום שאסרו חכז"ל מפני מרה"ע אפילו בח"ח אסור, וכה"ג הקשה הטו"ז ססי' רמ"ג מיהא י"ל כמ"ש הרא"ש והתוס' בכתובות דל"א דלא אמרי' כן אלא בדאורייתא ולא באד"ר, מיהא הטו"ז כ' שם בשם הסמ"ג דמלאכה ע"י כותים לישראל אסור מדאורייתא אלא דמבואר בס' א"ר שם בשם היראים דהסמ"ג ל"ק אלא בעושה מלאכה בחפצים של ישראל ולא בחפצים של נכרי, א"כ י"ל איה"נ דה"ט דבסיוע בתיבנא אסור גם מחוץ לתחום, והה"ד אם האבנים והקורות של ישראל משום דבהא איכא איסור דאורייתא ואמרי' כל שאסרו חכז"ל מפני מרה"ע אפי' בח"ח אסור.

מיהא המזרחי כ' בפ' בא והובא גם בפרימ"ג בפתיחה להלכו' שבת דהוא פלוגתא דריו"נ וריא"ש במכילתא שם וא"כ י"ל הני תרי לישנא בש"ס דמו"ק הנ"ל תלי' בפלוגתא דתנאי דריו"כ וריא"ש, ואנן קיי"ל דבכל עניין מלאכת נכרי בשל ישראל לא מיתסר אלא משום שבות וקרא דלא יעשה אסמכתא בעלמא הוא משו"ה לא חילקו הפוסקים בזה, וא"כ לדינא לא קיי"ל כהך שינויי דסיוע סייעי בתיבנא, ובכ"ע מותר חוץ לתחום, ותו נ"ל יותר פשוט ונכון די"ל האי תיבנא דמר זוטרא בתוך התחום הוי, והני דבנו לי' אפדנא חוץ לתחום ולקחו ממר זוטרא הך תיבנא, הם באו ולקחו להם התבן משם והוציאוהו לבנין האפדנא, וממילא נתפרסם שבנו לי' הבית בשבת אף שעיקר הבנין הי' חוץ לתחום מ"מ שייך בי' שפיר מרה"ע, אבל בל"ז י"ל דאין שום חילוק אם מסעי' להו בהדי תיבנא או לא משו"ה השמטוהו הפוסקים דאין החילוק מחמת הסיוע התבן בעצמו אלא ממה שלקחוהו מתוך התחום, וזה נכלל במ"ש הפוסקים דבעי' שלא יהי' המלאכה בתוך התחום, וא"כ לכל הכי טעמא אין לנו לחוש מחמת שהעצים והחפצים של ישראל אפי' במלאכת מחובר, וכ"ש במלאכת תלוש דהו"ל ממש כעורות לעבדן וכלים לכובס וכמ"ש לעיל, כיון דבלא"ה ההכרח להשכיר כל הבית לנכרים כדי שלא יהיה המלאכה בביתו של ישראל, א"כ כבר הו"ל כנותנם לנכרי מבעו"י:

ואכתי פש גבן לבאר מה שרמזתי לעיל, דיש לעיי' אי בזה מהני מכירה או שכירות הבית מלאכה שאינו אלא כמו הערמה, וכבר נודע בשערים מה שהאריכו רבותינו האחרונים בכיו"ב לענין היתר מכירת הערמה בשדה ובברייאהויז וכיו"ב וכבר העלה הבכ"ש באו"ח סי' תמ"ח דבמידי דהערמתו ניכר אסור אפי' באיד"ר וראייתו משבת דף קל"ז ונהי דבמקו"ח שם כ' לחלק בסברא נכונה דאפי' בדאורייתא אין הערמה אסורה אלא היכא דמעשה האיסור נעשה אלא שע"י הערמתו אין האיסור נודע כמו בהאי דאין תולין את המשמרת לתלות בו רמונים ושוב תולה בה שמרים, משא"כ במכירה כל היכא דהאיסור אינו שייך אלא אם הוא שלו לא איכפת לן אם המכירה הוא בהערמה ע"ש, מ"מ הרי מבואר ברא"ש פ' תולין דאפי' בדרבנן אין כל הערמות שוות דאשכחן הערמה באיד"ר דאסור אליבא דכ"ע כגון ברפ"ב דביצה, א"כ לכאור' גם הכא הרי הערמתו ניכר דאין דרך למכור ולהשכיר בית מלאכתו שממנו פרנסתו, ובתשו' דב"ח שהתיר מכירת הגוט של עובדי אדמה ע"י מכירת הערמה, לא התיר אלא משום דאי לא שרית לי' אתי לידי איסור חמור וס"ל דקיי"ל כרבי דניחא לי' לחבר למעבד איסורא קלילא כי היכא דלא לעביד נ"י ע"ה איסורא רבה ע"ש בד"ח סי' ז' ובכ"ז ל"ש זה כמובן, מ"מ י"ל דהכא אין הערמה מוכחת כ"כ, כיון דאינו מוציא המסחר מת"י ע"י שמשכיר הבית וגם במה

שמוכר לו העצים בע"ש. וכש"כ דחזי לאצטרופי מש"כ לעיל דבכה"ג לא בעי' שיהיה דוקא בביתו של נכרי, כיון שאין הישראל דר שם, והגם שכתבתי לעיל דיש לשדו' בי' נרגא מחמת דבירושלמי קפסק ותני דדוקא בביתו של נכרי ולא בביתו של ישראל, מ"מ אחרי העיון נלענ"ד אדרבה דמהירושלמי הנ"ל יש ראי' לדברינו, דהא מלאכת מחובר דהיינו בנין בית וכי"ב לעולם לא משכחת לה אלא בביתו של ישראל וא"כ מאי קאמר במד"א, במחובר אבל בתלוש אסור הא כיון דבתלוש ג"כ לא שרי אם הוא בביתו של ישראל א"כ לא הו"ל לחלק כלל בין תלוש למחובר אלא בין בביתו של ישראל לבביתו של נכרי, אבל בין תלוש למחובר אין שום נפק"מ, אלא ע"כ דבביתו של ישראל נמי לא מיתסר בתלוש אלא אם הוא בביתו ממש שהישראל דר שם וכמ"ש גם הנוב"י, משא"כ במחובר אפי' אינו בביתו ממש אלא אם בונה בית שלא בשכינת דירתו נמי אסור, וזהו דלא כנוב"י שמתיר גם במחובר בכה"ג. אבל בתלוש מיהת מוכח שפיר דלא מיתסר אלא בביתו של ישראל ממש. ואם כן שפיר יש לצדד להקל בנ"ד: ותו יש סניף להקל לפי מה דמבואר במרדכי בשם מהר"ם והכי קיי"ל בשו"ע סי' רמ"ד גבי מכס דבהפסד גדול מקילי' במידי דאינו אלא משום מרה"ע, ה"נ י"ל בנ"ז, והגם דבתשו' מהרש"ל סי' ק' שהביא המג"א ס"ק י"ז ס"ל דוקא משום פסידא גמור דמפסיד משלו אבל מניעת ריוח לא התירו בעובדא דידי' במי ששכר מהשר בישול מלח, נראה דהרמ"א לא ס"ל כן דהא למד דין ישראל הממונה על מטבע של מלך מהך דין של השוכר מכס, וצ"ע על המג"א שלא הרגיש דהרמ"א לא ס"ל כמהרש"ל, וצ"ל דהמהרש"ל נמי ל"ק אלא בשכירות מלח דאינו אלא פרקמטי' בעלמא, אבל במי שהעיקר הפרנסה שלו הוא מזה העסק י"ל דלכו"ע אין דינו כמניעת ריוח בעלמא, וא"כ ל"פ המהרש"ל והרמ"א ושו"ר בתשו' רד"ם סי' ט"ז הביא ראי' נכונה דכל שהוא עסק פרנסתו הו"ל כמו פסידא מתשו' מהרי"ק סי' קל"ב שכתב דהמחזיק עסק כגון חנות ובא ישראל אחר ושכר החנות מקרי רשע אפי' לשיטת ר"ת דבמציאה לא מקרי רשע, מ"מ במחזיק חנות דהוא אומנתו ופרנסתו מודה דהוי גזל וכ"כ הרמב"ן בב"ב דף קנ"ד בד"ה נכסי נכרי עיי"ש וכן צידד בתשו' מהר"ם שי"ק סי' צ"ה דאם עי"כ שלא יוכלו להתיר לו זאת יצטרך לבטל מכל העסק גם בימי החול הו"ל כמו מכס והכאת מטבע לא חשו לאיסור שהוא משום מרה"ע יעו"ש, וא"כ בצירוף כל הנ"ל מטינא שיבוא מכשורא: אמנם אחרי כתבי כ"ז לא נתקררה דעתי בזה דכבר הערתי במק"א דבאיסור שבת כיון דאיסור מרה"ע הוא משום דמחזי כשלוחו, לא פלטי' מזה ע"י הערמת מכירה או שכירת דעכ"פ אכתי מיחזי מיהא כשלוחו, גם מ"ש לעיל לדמותו למכס שבסי' רמ"ד גם בזה יש לשדות כרגא עפ"י מש"כ בתשו' הנ"ל: ע"כ נ"ל

להלכה למעשה א"א לסמוך בזה על הערמת שכירות הבית ומכירת החפצים לנכרי אלא באופן שהפועלים נכרים ישכרו להם בית בפ"ע שיהי' מושכר להם על שמם, ושם יוכלו לעסוק במלאכתם ביום השבת, שלא בביתו של ישראל שעוסקים בו כל ימות החול, ואפי' אם כלי האומנות הם של ישראל מ"מ מותר להשכיר או להשאיל להם כליו בע"ש עפ"י אופנים המבוארים בסי' רמ"ו ע"ש ובאופן זה ממילא מתפרסם נמי דהנכרי עושה כן בקבלנות ואדעתא דנפשי' עביד:

ועובדא כה"ג אתי לידי פה עירנו, והתרתי עפ"י דרך זה, אבל לא בבית מלאכתו של ישראל שעוסקין כל ימות החול, ואם כי אולי קשה להשואל לעשות הוצאה כזו, אל יחוש לזה כי מאן דיזיף שבתא פרע שבתא, וכל המשמר שבת כהלכתו נותנין לו משאלותו, והשי"ת יורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. ומתורתו יראנו נפלאותיו, וכימי צאתנו מארץ מצרים יראינו אותותיו:

כעתירת לונ"פ אחיך כו"ח באה"ר ואה"ע:

סימן מח

המשליך קרחו כפתים יברך בכל הימים ובכל העתים, את מע"כ תלמודי הרב החריף המופלג בתוי"ש מו"ה חיים ליב דייטש נ"י דומ"ץ בק"ק מאקווע יע"א. ע"ד שאלתך שתצעת לפני ביקרת מכתבך אודות אשר ניתן פקידה משרי העיר שכל אומן שיש לו פועלים בעלי מלאכה לא יעשו מלאכה בביתם רק אצל האומן שקורין מייסטער מטעמים הידועים, להם, והנה איש א' מבני קהלתכם יש לו מסחר מנעלים ויש לו ג"כ כמה אומנים עושי מלאכה ויש לו בית וחצר שלו ומוכרח ליתן להם חדר א' בחצר שלו למלאכתם ועתה נפשו לשאול הגיע מה יעשה בשבת כי אם לא יעשו מלאכתם בשבת לא ישארו אצלו גם בחול, והנה תשלימון של מלאכות המנעלים הם מכל זוג מנעלים כך וכך. ולפי דבריו דבר זה מפורסם הוא לכל שאין דרך לעשות מלאכה הנ"ל ע"י שכורי יום כ"א בקבלנות שכירי חודש או מכל זוג מנעלים ונפשך בשאלתך באיזה דרך אפשר להמציא לו היתר בזה:

והנה לפי דבריך שמנהג בעלי מלאכות הנ"ל לשלם לבעלי אומנים הנ"ל בקבלנות שכורי חודש אני תמה עליך איך ס"ד שיהי' מותר באופן זה, הא מבואר בש"ע סי' רמ"ד ס"ה ברמ"א דאפי' לדעת הרמב"ם שהיא דיעה ראשונה שבשו"ע דמתיר בשוכר גוי לזמן, היינו דוקא ששכרו למלאכה מיוחדת אבל שכרו לכל מלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות לכו"ע אסור ומבואר שם במג"א ס"ק ט"ז הה"ד אם שכרו לארוג לו תמיד או לכתוב

לו תמיד דזה פשיטא דאסור לעשות בשבת וא"כ אי הוא שכיר חודש פשיטא דאסור לכו"ע ולא עוד אלא דאם מקצת אומנים דרכן לשכור באופן זה, שוב אין היתר גם אם זה רוצה לשלם שכרו בעד כל זוג מנעלים שגומר דעכ"פ אית בי' משום מרה"ע כיון דהרואה עושה מלאכה לא ידע באיזהו אופן הוא מושכר לו, אבל כמדומה שבלא דקדוק כתבת זה ורצית לומר שמנהג להשכיר עצמם לכל חודש באופן שלא יוכל לחזור בו בתוך החודש אבל מ"מ תשלומין של המלאכה הוא על כל זיב מנעלים כך וכך זהו ודאי קבלנות גמורה דשרי עפ"י דין, דאמרי' בי' נכרי אדעתא דנפשי' קעבד אפי' אם מגיע גם לישראל טוה"נ ממה שעובד בשבת תה פשוט בכל הפוסקים ובנודב"י מהדו"ת סי' ל"ח האריך לבאר זה יעיי"ש, אמנם כ"ז בביתו של נכרי אבל אם הוא בביתו של ישראל מבואר בסי' רמ"ד שם דבביתו של ישראל אפי' בקבלנות אסור, והיא מהירושלמי שהביאו התוס' בספ"ק דע"ז ובפ"ק דשבת והוא מוסכם מכל הפוסקים ואני תמה עליך במש"כ דלפימש"כ הנוב"י לבאר דאפי' כשהוא ג"כ טוה"נ של ישראל שייך אדעתא דנפשי' קעבד א"כ ממילא ל"ש בנד"ד כל מה שכ' בשע"ת סי' רמ"ג אף שהוא בביתו של ישראל, וכל זה שלא בהשגחה, דודאי פשוט ומבואר דכל שהוא בביתו של ישראל לא מהני מה שנתפרסם שדרך בני אותו מקום ליתן מלאכה זו בקבלנות דוקא ולא ע"י שכירי יום דהא בעורות לעבדן וכלים לכובס פשיטא דמדרך כו"ע לעשות בקציצה, ואפי' בסתמא. נמי היינו קציצה כמבואר במג"א סי' רנ"ב סק"ו ואפ"ה בעינן שיעשה הנכרי מלאכתו בביתו דוקא, ולא בבית ישראל, ומש"כ דלפימש"כ הרמ"א בסי' רנ"ב דיחוד לו בית מהני א"כ כש"כ די"ל כן בכהנ"ל דשכירות מהני אין עניינו לכאן דהתם קאי אהא דאין מוכרין לנכרי אא"כ יוציאו מפתח ביתו מבעו"י וס"ל להמרדכי הטעם משום דאין הנכרי קונהו אלא במשיכה, והו"ל כמוכרו בשבת ומשו"ה מהני יחוד לו בית וכ"ז מבואר שם, משא"כ בעושה מלאכה בביתו של ישראל דאפי' אם קנהו נכרי מבעו"י ועושה מלאכה בחפציו של נכרי נמי אסור בביתו של ישראל, א"כ יחוד לו בית לא מהני מידי, ומש"כ דהכא אפי' קנין לא צריך דהא דאומן קונה בשבח כלי היא ספיקא דדינא כמש"כ הש"ך בחו"מ סי' ש"ו ובנתיבות שם הביא בשם הרשב"א דהטעם דאין אומן קונה משום דמשביחו אדעתא דבעה"ב ומקנהו לבעה"ב א"כ בכה"ג י"ל דאיסורא לא ניחא לי' דליקני כמו בסי' תמ"ח, א"ד, משמע דר"ל דאם החפץ של נכרי מותר לעשות מלאכתו בביתו של ישראל א"כ תיקשי לך מהירושלמי הנ"ל אומנים נכרים העושים מלאכה בביתו של ישראל אסור, והתם נמי נימא כן, א"ו דל"ש לומר כן בנ"ד, ותו אי אמרת דקנהו ע"י שבח כלי א"כ הו"ל כמוכרו לו בשבת ולא עדיף מהאי דסי' רנ"ב דאין מוכרין לנכרי

בע"ש, אא"כ יצא מפתח ביתו מבעו"י דס"ל לכמה פוסקים הטעם משום דהנכרי קונהו בשבת, והו"ל כמוכרו בשבת מכש"כ הכא, וגם עיקר הדין אי מלאכתו של נכרי בשל עצמו אסור בביתו של ישראל היכא דאין הישראל נהנה מאותה מלאכה כלל, הוא תלי' באשלי רברבי כמבואר בהגהות מיימוני רבה פ"ו מה"ש והובא בנש"א כלל ג' דרבנו שמחה אוסר מלאכה בביתו של ישראל אפי' אין הישראל נהנה ממנו, וסה"ת מתיר וכן בתה"ד שהובא שם התיר אפי' בביתו של ישראל מלאכה שאין לו לישראל שייכות בגוי' ובאמת מפורש יוצא בשו"ע סי' שכ"ה דאפי' בחפצים של נכרי נמי מיתסר דמה"ט אסור ליתן לנכרי בשבת חפצים שדרך להוציאן אפי' עומד בפנים ואפי' בחפצים של נכרי שהרואה א"י שהיא של נכרי עיי"ש הן אמת שהמ"א סק"ד שם ס"ל בדעת הטור דאם החפץ של נכרי מותר עיי"ש, אבל אליבא דהמחבר והרמ"א גם המג"א מודה דאסור ואין מקום לנטות מזה למעיין שם, וא"כ אנו אין לנו אלא דברי השו"ע וראיתי בשו"ע התני' סי' רכ"ב בקו"א שהעלה להלכה דלא מיחסר בביתו של ישראל אלא דוקא חפצים של ישראל דלכשיודע שהחפצים הם של ישראל יאמרו שמסר לו בשבת משא"כ כשהאמת היא שהחפצים של נכרי ל"ח כלל שיאמרו שהם של ישראל, והביא ג"כ מדברי המג"א הנ"ל ואני עומד ומשתאה דהא המג"א לא כתב כן אלא בדעת הטור אבל דעת השו"ע והרמ"א מבואר שם דאין חילוק בזה ועיי' במחהש"ק, ותו אפי' לפי דברי התניא הנ"ל ל"ש זה אלא אם החפצים הם באמת של נכרי לחלוטין וישארו ברשותו גם אחר השבת משא"כ בכה"ג בנ"ד אפילו אם לו יהיה דהגוי קנה החפץ בשבח כלי מ"מ לא פלטינן ממרה"ע הנ"ל ולענ"ד משמע כן גם מדקדוק לשונו של המ"א שכ' ת"ל דאם החפץ של עכו"ם מותר לתת לפניו בחצר דהרואה שמוציאו סובר שהחפץ של עכו"ם, משמע התם דוקא שהרואה שמוציאו, ממילא יבין דהחפץ הוא של עכו"ם ולא יעלה על דעתו כלל שהי' של ישראל ומכרו לו, משא"כ בעושה מלאכה בעוד החפץ בביתו של ישראל מודה המג"א דאסור אפי' אם היא באמת חפצו של נכרי וכש"כ בכה"ג שלאחר השבת חוזר החפץ להיות ברשות ישראל ע"כ אם הוא בביתו של ישראל אין להתיר כלל, ודע דמש"כ התוס' בכריתות דף ט' ע"א בד"ה גר תושב וז"ל מכאן פסק ר"י שמותר להניח לנכרי לעשות מלאכתו בשבת בבית ישראל עבור עצמו אין עניינו לנ"ד התם מיירי במלאכה דל"ש בו מרע"י שיאמרו מלאכת ישראל היא כגון שתופר בגד לעצמו, או מבשל קדרה לעצמו באופן שנראה בעליל דאין לישראל שייכות בגווי' אבל כל היכא דיש לחוש מפני הרואים שיאמרו שעושה מלאכת ישראל בכה"ג קאמר הטו"ז ברסי' רמ"ד דאסור ועיי' במרדכי פ"ק דשבת ע"כ נראה בנ"ד אין מקום להתיר בזה בביתו של ישראל:

ואפי' אם משכיר להאגיזעללען חדר מיוחד לעשות בהם מלאכתן מ"מ אכתי לא פלטינן מאיסור המרמי הנ"ל, ואינו דומה להא דלא מצינו שאסרו חכז"ל להשכיר חצרו לנכרי ולדור עמו משום שהנכרי יעשה מלאכה בשבת ויחשדו לישראל התם ליש מראית עין כיון דידוע דהנכרי בעצמו דר שם והדבר ידוע דהנכרי צריך לעסוק במלאכות לעצמו מהיכ"ת יחשדו' שעושה מלאכות בשביל ישראל, וכך מה שהתיר בתשו' דב"ח מהדו"ת סי' כ"ז מכירת שחת ומספוא לבהמות ע"י שימכרו לגוי בע"ש ביוחד לו מקום מע"ש ואח"כ מותר לגוי הזה למכור גם זה אינו דומה לנ"ד דשאני הכא כיון שהגזעללען מחזירין המנעלים לאחה"ש לישראל, אם כן נראה בעליל שכל מה שעשו בשבת לצורך ישראל עשאום, ושייך מרע"י טפי ככל העושה מלאכה בביתו של ישראל משא"כ בהאי דדב"ח הכ"ב:

מיהא לפי"מ דמבואר במרדכי בשם מהר"ם והכי קיי"ל בשו"ע סי' רמ"ד גבי מכס דבהפסד גדול ל"ח לאיסור שאינו אלא משום מרע"י ואפי' קובע לו מלאכתו בשבת א"כ נהי דכ' הטו"ז שם בסק"ו דדוקא בעסק גדול כהאי דהתם מ"ם אם עי"ז לא יזדמנו לו עוסקים באומנת גם בימות החול כמובן וא"כ כל עסק פרנסתו מיתלי תלי וקאי בזה הי' ראוי לחפש אחרי כחא דהתירא מ"מ כראה דלפי שיטת הרב"י והמג"א שם כא התירו אלא בענין שיש לחוש אי לא שרית לי' אתי לאתוויי' לידי מלאכה דאורייתא א"נ כהאי דמטבע של מלך דהו"ל כמציל מידם, וזה ל"ש בנ"ד כמובן א"כ קשה ג"כ להתיר בזה, ומ"מ נראה דאם משכיר חדר מיוחד להגעזעללן לעשות בהם מלאכתן והגעזעללען הנ"ל דרים בחדר הזה כל ימות השבוע בער שכירות, באופן שנראה בעליל שהבית דירה הוא של נכרי הנ"ל בכה"ג נראה להתיר דבזה ודאי ל"ש שוב צ"ע כלל, דהו"ל מלאכת תלוש בביתו של נכרי דמותר בקבלנות לכו"ע, וכ"ז שלא יהא באופן הערמה בעלמא דכבר ביארנו במקו"א באריכות דכל כה"ג לא מהני מכירה או שכירות של הערמה ואיכמ"ל בזה:

ושו"ר בס' אורחות חיים מהרב דספינקא ז"ל שנדפס לפני איזה שנים הביא שם בשם ס' שו"ת שמלת בנימין שהתיר בעת הצורך ענין שאלה כזו ממש ואין הס' תח"י עיי"ש מה שהצריך עוד לעשות הכרזה ג"כ שהוא בקבלנות וגם שלא יבא ישראל בתוך החדר ובדלת סגור שלא ירגישו העוברים בשוק דהגוי עושה בשבת וכפי הנראה לא התיר אלא באקראי בעלמא ולא בקביעות ולפענ"ד הדבר ברור שאין להתיר כלל אלא עפ"י מש"כ:

סימן מט

שלוכ"ט ושמחת עולם, עד תאות גבעות עולם, תבאתה לראש ידי"נ ורב חביבי בר פחתי ובריבי הרב הגאון המופלג בתוי"ש איש חמודות בנש"ק כקש"ת מה"ו שלום סופר שליט"א האבדק"ק ברעזנא יע"א:

ע"ד אשר התייעץ עמי בענות צדקו במה שנקרא מעכ"ת להכשיר רחיים לטחינת חטים של פסח ומעכ"ת מנע עצמו מזה על אשר אין רצון הבעלים ישראלים לשבות ביום ש"ק ויש מתרעמים ואומרים שמעכ"ת עושה עולה בזה, הנה מבואר במג"א סי' רנ"ב ס"ק כ' דאם הישראל נותן חטים לעכו"ם בע"ש לא שרי אלא בתנאי שלא יעמוד ישראל אצלו, דאז מחזי כשלוחו וכתו"ש סס"י ל"ז ובחטים של פסח א"א דלא סגי בלא"ה שהישראל צריך שיהי' יושב ומשמר וא"כ אין מקום להתיר כלל ושם התיר במג"א אם השעה צריכה לכך כגון סמוך לפסח דאז רשאי הישראל לשמור הרחיים שלא יתחמץ, והמג"א לשיטתו דס"ל דטחינת חטים ברחיים של מים, וה"ה ברחיים של קיטור, אינה אלא שבות וה"ל שבות דשבות, אבל כבר חלקו על המג"א בזה ועיין באבן עוזר סי' שכ"ח הביא ראיות ברורות דטחינה ברחיים של מים נמי חייב חטאת, ועיקר ראיות המג"א מהתוס' שבת י"ח כבר תלו עליו כל שלטי הגיבורים ומחהש"ק והידא"פ כתב לתרץ שפיר ולדידי צ"ע לפי דבריהם לא הוי צריך לאסוקי בש"ס, דלב"ש אע"ג דלא עביד מעשה אסור דהא י"ל ב"ש נמי לא אסרו שביתת כלים אלא בדעבדי מעשה וכדהוי ס"ל מעיקרו אליבא דב"ה וטעמא דאונן של פשתן וכל הני דמתני' משום גזירה וע"כ צ"ל דאי משום גזירה א"כ מוגמר וגפרת מ"ט שרי, אבל אי ס"ד כמחהש"ק והיא"פ דמוגמר וגפרית הוי מונח זמן רב קודם השבת באופן דבשבת נמי ליכא דאורייתא וא"כ ליכא למיגזר א"כ מאי דוחקי' לומר דב"ש אוסר שביתת כלים אפי' לא עביד מעשה וזה צע"ג וראיתי בחי' ח"ס למס' שבת שכ' דכהייג מוכח בירושלמי שתהיה כל מלאכתך עשוי כבר מע"ש ע"כ אין שורין אלא כדי שישורו מבעו"י וכו' וב"ה מפיק התירא, ששת ימים תעבוד וביום השביעי כו' דקרי בי' וביום השביעי נמי תעבוד וכו' ומותר לשרות דיו סמוך לחשיכה ושורה והולך כה"ש וקאמר ב"ש האי קרא במאי מוקים לי' ומשני דפותקין מים לגינה ומוגמר וגפרית אבל לא רחיים של מים משום שמשמיע קול, עכ"פ מוכח מזה דברחיים ליכא חיוב חטאת דאל"כ תיפוק לי' ששת ימים תעשה כל מלאכתיך דאסור לשרות דיו ומה צורך להשמעת קול, אע"כ ליכא ברחיים של מים חיוב חטאת וכמג"א א"ד ח"ס ז"ל, ודבריו ז"ל נפלאו ממני דהא ע"כ למ"ד טעמא דרחיים משום השמעת קול גם לב"ה אסור כדמוכח בש"ס א"כ ע"כ הא דקאמר ואין נותנין חטים לרחיים של מים לא קאי אדלעיל

אלא הוא בבא בפ"ע ולא ק' על הא דמשני פותקין מים וצע"ג וראיית הא"ע מזורה דהוא אב מלאכה אע"ג דאיהו לא עביד מידי בלא סיוע הרוח ה"נ אע"ג דאיהו לא קעביד בלא סיוע המים הוא ראי' ברורה ומה שהשיב הקרבן נתנאל פ"ק דשבת על ראי' זו יש לדחות עיי"ש, ואכמ"ל, יהי' איך שיהי' אפי' אי נימא כמג"א מ"מ המג"א לא התיר אלא בשעת הדחק כגון שהשעה צריכה לכך כשהיא סמוך לפסח משא"כ הכא השתא ובחי' ח"ס ז"ל פ"ק דשבת כ' על דבר המג"א הנ"ל צ"ע לדינא ולכן כשיש דחק סמוך לפסח רגיל אני לצוות שימכרו לנכרי בעל הרחיים את החטים וכל הכלים, ואומרים לו כשמניח אותם לשומרם מחמץ אזי אפשר שיחזרו מקחו ממנו הקמח אחר השבת עיי' לקמן סי' ש"ל ס"ג והישראל יושב ומשמר עיי' ש"ך סי' קט"ו ס"ק כ' עכל"ק הרי דלא התיר ג"כ אלא כשיש דחק וסמוך לפסח וכ"ז לא מיירי אלא ברחיים של נכרי אבל ברחיים של ישראל הו"ל זילותא דשבת דהוא דבר של פרהסי' שטוחנין חטים ש"פ על רחיים בשבת וידענא דגם בהוואלצמיהל אשר בו טוחנין קמחא דפסחא מימים קדמונים עפ"י השגחת הרבנים בפקודת הקאנצלייא אותו חלק שטוחנין על פסח עומד ביום ש"ק ע"כ יפה עשה מעכ"ת נ"י במה שעמד בזה בפרץ ויאושר כוחו וחילו לאורייתא ויתקיים בו מאה"כ וקורא לך גודר גדר מוסדי דור ודור תקומם ובנו ממנו חרבות עולם עד עת לחננה ופדוי השם ישובון ובא לציון ברנה ובראשם שמחת עולם כנה"ר ונפש ידידו דבוק באהבתו וחותם בברכת אה"ר ואה"ע:

סימן נ

בין גאולה לגאולה, יתרומם קרנות עם סגולה, ונזכה לראות העיה"ק בנוי' על תילה, ובתוכם אהובי בני אישון עיני הרב הגאון החו"ב בח"ת ויראת השם אוצרו כש"ת מו"ה אברהם יוסף נ"י האבדק"ק מאקאווע יע"א: יקרת מכתבך וכו' וע"ד אשר שאלתני איך להורות הלכה למעשה להשותפים שקנו רחיים של קיטור בכפר א' סמוך לעירכם, והנה העסק הוא עסק גדול וצריכין לזה פועלים רבים והפועלים נשכרים לחודש או לשנה ואם לא יעשו מלאכתם בשבת איכא פסידא והפסד רב דיצטרכו לשלם שכר הפועלים בחנם וגם ביטול מלאכה הוא הפסד רב ועצום, ע"כ נפשם לשאול הגיע להמציא להם פתחא דהתירא ע"י אחד מהדרכים המוזכרים בדברי גאוני הדור שלפנינו ואין רצונך לתקוע עצמך לדבר הלכה זו עד אחוה דעי בזה, והנה היותר פשוט הי' בזה לעשות ע"י אריסות דהיינו שמנהל העסק שקורין מיללנער מייסטער יקח חלק ריוח בהטחינה, דבזה הדין פשוט ומבואר בסי' רמ"ג דרחיים דינו כשדה דמותר באריסות וכבר הורו כן להלכה

למעשה גם רבותינו ז"ל מורי הגאון בכ"ס או"ח סי' ע"ד וכ' שם לדבר פשוט שהכל יודעין ודבר מפורסם הוא שזה האומן וכל האומנים נוטלין חלקם מן הקמח. ומעיקרא נחתו לאריסות ואדעתי' דנפשי' קעבד, וכן בתשו' מהר"ם שי"ק או"ח סי' צ"ח צדד ג"כ להתיר, רק ברחיים שמנהיגים ע"י בהמות חושש משום מרה"ע עיי"ש, אמנם פשוט ומבואר דברחיים שהוא עסק כזה שצריכין להתעסק פועלים רבים, א"כ דבר זה הוא מהנמנע שכאו"א יהי' לו חלק אריסות וע"כ בעל הרחיים שוכר ומשלם להפועלים שכר פעולתם, א"כ נפל התירו של אריסות בבירא, ועוד נ"ל דדין המבואר בשו"ע דרחיים דינו כשדה דמותר באריסות ל"ש בזמן הזה דידוע וגלוי לכל שאין המנהג בימינו ליתן להאומנים העוסקים בטחינה חלק בגוף הריוח, וא"כ עדיין איכא למיחוש למרה"ע, והו"ל כסתם מרחץ דלאו לאריסותא עבידא ואין מקום להיתר אחר כ"א ע"י שכירות או מכירה לנכרי ואני שולח לך בזה נוסח שטר מכירה או שכירות:

אני ח"מ השכרתי [או מכרתי] הרחיים שלי שבכפר פלוני בעד כו"כ לשנה, לערל פלוני עם כל הזכיות שיש לי בהרחיים השכרתי [או מכרתי] לו וגם התבואה שיש לי וכל הכלים שלי השייכים להעסק הנזכר מכרתי לו בעד כו"כ ולקחתי עכ"ז דראנגאבע סך כו"כ והמותר זקפתי במלוה ונתחייב הערל ליתן לי בעד הצינזען כל צרכי ביתו היינו כפי התנהגות ב"ב שנהגתי ע"ע לצורך פרנס הב"ב וחוץ לזה סך כו"כ לשנה בעד שכר אפטרופסת, והנה רשות להערל הנ"ל לעשות עם הכל כאדם העושה בשלו (רק קודם שישלם לי מעות המגיע לי כנ"ל משועבד בתורת אפותיקי מפורש הכל לי) ואין הנכרי רשאי ליקח דבר בלי רשותי קודם תשלומי המעות וגם מחמת מורא שלא יפסיד ויקלקל הערל הקונה את העסק ולא יהי' לו ממה לשלם לזה אין רשאי לו לעשות דבר בלתי רשותי ואני מחייב עצמי נגד הערל להיות אפטרופס על כל הנ"ל ולעשות הכל וכל העסקים הנ"ל הכל לטובתו עצהיו"ט חוץ התעסקות שבשבת ויו"ט אינו מוטל עלי ואוכל להעמיד ערל במקומי לטובת ערל הנ"ל, ואם יצטרך להערל הנ"ל עוד איזה סכום מעות לקנות איזה דבר לצורך הרחיים מחויב אני להלוות לו ולעשות שליחותו ולקנות עבורו ולמסור לו לרשותו והמעות שאתן על המקח הזה יהי' הלואה להערל היינו שאודיע לו והשכירות נעשה על כו"כ שנים, ולבסוף זמן השכירות אעשה עמו חשבון צדק ואם יהי' ריוח הוא שלו ואם ח"ו הפסד ישלם מכיסו ועל החשבון ניתן נאמנות שאהיה נאמן נגדו בדיבור הקל וכך גם אני אהי' עמו באמונה, ואם אקח מעות שלא עבור פרנסת ב"ב ויותר מסך כו"כ המגיע לי בעד התנהלות העסק יהי' נכתב בחשבון צדק ולנכות להערל מהחוב הנ"ל, כל זה נעשה בכאוהיו"מ והותנה בפי' שגם בכסף לחוד

יקנה כל הנ"ל וגם אג"ק הקניתי לו כל התבואה ומטלטלין השייכים להרחיים ובפי' הותנה שכל מו"מ שיהי' בעסק הנ"ל מהיום הכל הוא לשם הערל ולטובתו ואפי' בלי נטילת רשות ממני כי סומך עלי הכל:
גם הערל יבא עה"ח, או ע"י מסירת הקולמס בעדים, וגם עדים יהיו חתומים ויפרשו בחתימתן שקראו היטב לפני הערל כל הכתוב ושעל זה חתם ויעשו ב' כתבים א' יהי' ביד הערל וא' ביד הבעלי רחיים, ויפרסמו שעשו בדרך היתר מכירה:
ועדיין אני אומר אף שכבר פשוט אצל כמה בעלי רחיים היתר ע"ד מכירה, מ"מ בעל נפש יחוש לעצמו ולא יסמוך על התירים של מכירת הערמה, והבוטח בהשי"ת חסר יסובבנו, ומאן דיזיף שבתא יפרע שבתא, ויזכה לנחלה בלי מצרים, עד עת לחננה כי יבואו הנדחים מארץ מצרים לעלות ולהשתחוות בהר הקודש בירושלים בב"א:
ובזה אחתום בברכת שמחת חגיגת חג הפסח בדיצות וכשרות, אביך אוהבך בלונ"פ ע"ע:

סימן נא

משביח שאון מים יטה רב שלומים וברכות ממרומים, עד אחרית הימים, על רחש ידידי הרב המאוה"ג החריף ובקי בח"ת כש"ת מו"ה יוסף אלימלך הכהן נ"י האבדק"ק זשאדאן יע"א. יקרת מכתבו הגיעני לנכון, וע"ד אשר שאל בעצתי כדת מה לעשות בענין שט"מ על מלאכת עבודת לגונוהאלטער אשר מעודו מכע עצמו מליתן היתר ע"ז אך כעת בא אליו איש עשיר וצעיר אשר למד להיות עורך דין, ואח"כ עקב היתה רוח אחרת עמו התחיל להתנהג בדרך הישר ולא רצה להיות אדוואקאנו שלא לחלל שביק ומתנהג בכשרות ובאורח יהדות והוא לפלא כי לא נתגדל ע"ד זה בבית אבותיו, ועתה בא הנ"ל ובקש ממעכ"ת מאוד היות ששמע שיש איזה היתר ע"י שט"מ לעבוד בש"ק שיתן לו איזה היתר כי לע"ע עובד בש"ק כי יש לו עבודה רבה מאד וא"א לו לשבות וגם הפועלים אינם רוצים כתירוצים של הני אנשים ועתה מעכ"ת לא יכול לשות עצות בנפשו כדת מה לעשות כי ידועה אם יתן לו שט"מ מה גם המעט גוטסהאלנועד אשר עד עתה שובתים בשב"ק יבקשו ג"כ היתר שטר מכירה ואם לא יתן ירא מחטאת אולי הוא בכלל מנוע מלכת בדרך הישרה ומה גם בעו"ה המעט אשר שובתין בשב"ק מקילין לעצמן בכמה דברים ורובא דרובא עובדין בשב"ק ע"כ הוא נבוך מאוד מה לעשות, ובענותו ביקש לחוות לו דעתי והסכמתי בענין זה, והנה בגוף ההיתר של השוכרי ארענדא לעבוד עבודת השדות וכרמים ע"י מכירת הערמה כבר צוחו בבי מדרשא זעקה גדולה ומרה דהלא נודע בשערים מה שהעלה התב"ש דדבר שהערמתו ניכרת אסור גם בדרבנן וראייתו משבת

דף קל"ט עיי"ש, ונהי דהמקו"ח בסי' תמ"ח העלה דהיכא דאין האיסור אלא כשהיא שלו כגון בחמץ וכיו"ב לא איכפת לן אם המכירה הוא ע"י דרך הערמה דהא ע"כ יצא מרשותו ע"י מכירה זו עיי"ש, מ"מ הרי מבואר ברא"ש ר"פ תולין דאפי' בדרבנן אין כל הערמות שוין וראי' מרפ"ב דביצה ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור עיי"ש וא"כ היכא דהערמתו מוכחת על גוף המכירה שלא נתכוון למכור רק לשם הערמה גם להמקו"ח אסור ואינו דומה למכירת חמץ דהתם מה איכפת לי' להמוכר אם הגוי הקונה יקיים החמץ בדמי הפסיקה הרי להכי קיים וכן שוורים של פטום דפליגו בי' האחרונים הא הנך שוורי קיימו לזבוני משא"כ בכל מכירות הנ"ל של הגיטער הדבר ידוע שאין דרך למכור עסק שפרנסתו תלויין בו ופשיטא דהערמתו מוכחת ונראה בעליל וגם הוא בעצמו אין דעתו למכרו כלל בתורת מכירה אלא לשם הערמה בעלמא, בזה פשוט דגם המקו"ח מודה, ותו דבאיסור שבת דאיכא נמי איסורא כל היכא דמיחזי כשלוחו בלא"ה לא הועיל כלום במכירה הנ"ל, וכבר עמד השואל ושאל כן בתשו' בית שלמה חאו"ח בסי' ל"ו והוא השיב דעכצ"ל דבמכירה לא איכפת לן במרה"ע כלל דאל"כ היאך מצאנו ידיו"ר במכירת חמץ לנכרי שהיא נמי מכירה דהערמה ואמאי ל"ח למרה"ע ולענ"ד אין זה כלום דהא מבואר בסי' רמ"ג דהיכא דנתפרסם שכן המנהג שוב ל"ח למרה"ע וה"נ בחב"פ הרי ידוע שכן מנהג ישראל מימות עולם בכל התפוצה למכור חמצו ע"י שט"מ לנכרי ומהיכ"ת יחשדוהו ותו בלאה"נ אין הנושאין שוין גבי חמץ כיון שרואין שאין הישראל עוסק כלל במסחר חמצו כדרך שעוסק כל השנה מהיכ"ת יחשדוהו שעובר בב"י משא"כ הכא שכל ימות החול מלפניו ומלאחריו הישראל נושא ונותן ויוצא ונכנס באותו עסק ורואין בימות השבת מתנהג הכל באופן שמתנהג כל ימות השבוע מהיכ"ת יתלו שכר העסק לנכרי, וא"כ לא הועלנו כלום באותו מכירה, דהא עיקר איסור אמירה לנכרי שבות הוא משום דמחזי כשלוחו, ועיי' במג"א סי' י"ג דמשו"ה לא מהני בנפסקו לו ציציותיו בשבת ליתנו במתנה ולחזור ולשאול ממנו משום דאכתי מיחזי כשלו, הרי מבואר דגם במתנה דהערמה חוששין למרה"ע וראיתי בתשו' בית שלמה הנ"ל שהרגיש בזה, וכ' דהמ"א לא כ' כן אלא במתנה לישראל אבל בנכרי מפעי פעי כדמחלקי' כה"ג בחולין קל"ג, ואינו נכון כלל דזה ל"ש אלא היכא דעכ"פ הנכרי מחשיב זה לקניין גמור בזה שייך לומר מפעי פעי משא"כ הכא דהנכרי בעצמו אינו מחזיק המכירה לדבר המתקיים אלא להערמה בעלמא ל"ש לומר מפעי פעי ושו"ר בס' החיים להגאון מהרש"ק שרצה ג"כ לומר סברה הנ"ל דמפעי פעי ושוב דחה לה מטעמא דפרישית ועיי' בתשו' צ"צ סי' ל"ה מבואר שם דגם במכירה אכתי איכא משום מרה"ע, ובתשו' דברי חיים סי' ז' הביא ראי' גדולה

לזה מפסחים ר"פ כ"ש ריבב"א כותח וכל מיני כותח אסור למכור ל' יום קוה"פ וכתב התוס' דס"ל נמי כב"ה אלא משום דכותח שם בעלים עליו ויסברו שמכרו בפסח אלמא דבמכירה נמי שייך מרה"ע ואפי' רבנן דפליגו על ריב"ב היינו משום דל"ס להו דיש מרע"י בזה אבל היכא דודאי איכא איסורא דמרהע"י לא פלטינן מני' במה שמכרו לנכרי עיי"ש והוא ראי' ברורה וראיתי בתשו' ב"ש כ' דמדברי תשו' פמ"א שהובאו בשע"ת סי' רמ"ד נמי מוכח דס"ל דבמכירה לא איכפת לן תו משום מרה"ע, אבל המעיין בתשו' פמ"א ח"א סי' ל"ח יבין וישכיל דאדרבא משם איכא למשמע לאידך גיסא שכ' שם וז"ל דבדידי' קטרח ואין כאן מה"ע, דהורמנא בעלמא היא דמכר לו משמע דלולי זאת הי' חושש למרהע"י אפי' במכירה הרי דלא הועילו כלום במה שמוכרין לנכרי ע"י הערמה של שט"מ, ומרן הגאון בעל דברי חיים לא צידד להיתר אלא משום מוטב דליעבד איסורא זוטא ולא ליעבד איסורא רבא והרבה יש להשיב ע"ז אלא דמרן בעצמו במהדו"ת חאו"ח סי' ל' תברא לגזיזי' שכ' שם וז"ל רב א' מאוהבי אשר בקש ממנו העתק שט"מ ושלחתי לו ואח"כ בקש ממני לאסור להם כל ההיתרים כי באים למכשולים וכן עשיתי וכתבתי להם שהדרכא בי' עכ"ל, והמעיין בדבריו הקדושים בכל התשו' הנוגעים לענין זה בעיניו יראה ולבבו יבין כמה קשה הי' הדבר בעיניו להכניס עצמו להתיר זה, ומשם בארה דכל עצמו של ההיתר אינו אלא לאותן אנשים שבעצם הם שומרי קודש אלא שע"י העסק הגדול של הגוט ומשרתים רבים שלהם א"א להם להזהר שלא יבואו לידי חילול שבת משביתת בהמה וכיו"ב להם נעשה תקנה הנ"ל דהוא בעצמו קרי לי' איסורא זוטא כי היכא דלא ליעבד איסורא רבא משא"כ במי שגם עתה בלא שט"מ הוא עובד עבודה בכל מלאכה שבשבות גם בשב"ק באיסור והוא מבקש שט"מ כי היכא דתנוח דעתו ולא להוי עליו כטונא מה שנפשו תשתוחח עליו ותעיקי כאשר תעיק העגלה המלאה לה עמיר במה שמחלל ש"ק מחמת זה מעולם לא עלה על דעת שום אדם לתת היתר ע"י שט"מ כי בזה צדיק מה פעל וכש"כ דלפימש"כ מעכ"ת יצטרך אח"כ ליתן היתר שט"מ גם לשאר סוחרי וכפרוץ הדבר תשתכח ח"ו תורת שביתת בהמה ושביתת עבדים ושפחות בשב"ק, ועיי' בתשו' מהר"ם שי"ק חיור"ד סוף סי' שע"ו כתב וז"ל וכ"ז כתבתי לדבריו שכ' שהוא דבר האבוד וכ"ז לענין חוה"מ ומטעמים הנ"ל אבל חלילה למכור מכירה כזו שהוא כערמה כדי להתיר לחרוש בשבת או ביו"ט כמובן ובפרט שבלא"ה אסור מפני שנקראת על שמו ונהי דבסוף פ"ק דע"ז משני שדה לאריסותא קיימי היינו אם הוא באמת בתורת ארוס ונוטל חלק בשדה כמבואר במ"א סי' רמ"ד סק"ה עיי"ש עכ"ל וראה זה מצאתי בס' קרבן שבת פ' י"ב הרב הצדיק המוכיח הנפלא שם כ' על גזירת

שנת ת"ח מה חרי האף הגדול הזה על ארץ מלאה תורה וחכמה ומעשים טובים וישרים נכחדו ואי' זכותם אם לא כי חילול שב"ק ויו"ט הי' בעוכרם כי רוב יושבי הכפרים מחזיקי האראנדעס מוכרים בשבת ע"י ערלים בדרך ערמה אעפ"י שיש בהם צדיקים ואנשי מעשה, ואנו ישראל הערבים זה בזה הגיעו לנו כל הצרות האלה עיי"ש, ואנן מה נענה בתרי' בדור עקש וכלו"ז שלנו השי"ת ירחם ועובדא ידענא לפני איזהו שנים כשהי' הרב הגאון הצדיק מו"ה מרדכי מטלי זצ"ל בעל המחבר ס' חיבור לטהרה במדינתינו בק"ק ראצפערט, הכיתי להיות משובתי ש"ק אצלו לקבל פני זקן וגדול הדור זי"ע והוא נתאכסן בבית גביר א' מחזיק גוט וביקש ממנו אותו הגביר לתת לו היתר שט"מ לעבוד עבודת קרקעותיו בשב"ק וכבר הבטיח לו, ושוב כשבאתי אצלו התייעץ עמי בענין הזה, שנתוכחתי עמו בדבר הזה ונענה לי ראשו ושוי' נפשי' הדרנא ומה שחושש מע"כ פן עי"ז יחזור השואל לסורו אין לנו לחוש לזה וע"ז התפלל רכביה שלא יארע דבר תקלה ע"י ולא אכשל בדבר הלכה ולכאורה הלשון כפול וי"ל דכלול בתפלה זו ג"כ שלא יארע תקלה ע"י אם יהא מורה כהלכה ומחמת זה אפשר שיהי' גורם תקלה ע"ד הנ"ל ועל כיו"ב נאמר נפלה נא ביד ד' וביד אדם אל אפולה ע"כ חלילה למעכ"ת להיות מסייע בזה לידי קלי הדעת והשי"ת יעמוד לנו כמו שעמד לאבותינו בימים ההם בזה"ז ומאשפות דלותינו ירוממנו. אל הר מרום מאווייגו, כאו"נ ונפש הדושו"ט וש"ת בלונפ"ח ע"ע:

סימן נב

בימי הספירה יעמד השי"ת לעזרה. ויהי עליו סתרה, לכבוד אהובי ידי"נ הרב המאוה"ג החו"ב בח"ת, ותיק וחסיד, מו"ה נפתלי טייטעלבוים נ"י האבדק"ק היראים בניר באטור יע"א. יקרת מכתב מעכ"ת הגיעני וכו' וע"ד אשר נועץ עמי אודות איש אחד שבא לדור שם ועשה לו מכונה לעשות חמאה ועסקו הוא באופן שעשה התקשרות עם איזה אדונים שמחוייבים ליתן לו כל יום כמה מאות מדות חלב כפי ההשואה שהי' ביניהם והוא עשה מכונה [מאשין] לעשות החמאה באופן הזה אשר תיכף כאשר יביאו לו החלב מהחליבה יחממו אותה מעט ויתנה למאשין אחת אשר תברר חלק השמנינית שבתוך החלב והיא לערך חלק חמישית ממנה ואח"כ לוקחין השמנינית ונותנין אותה למאשין אחרת ושם תיעשה חמאה וזאת מוכרח להיות מיד סמוך לחליבה כי אם תעמוד איזה שעות לא תתכשר עוד למלאכתה זאת ובפרט אם תעמוד יום א' שלם תתקלקל לגמרי, ועתה נפשו לשאול הגיע מה יעשה בשוי"ט כי היא מוכרח ליקח החלב מהאדוני' גם בשוי"ט ואם יקח החלב ולא יעבוד יש לו היזק רב מאד כל החלב אשר יעלה לערך חמשים זהובים

לכל שבת ע"כ ביקש ממעכ"ת להמציא לו דרך ומבוא שיוכל לעשות מלאכתו בהיתר שלא יצטרך לעשות באיסור והנה מעכ"ת המציא לפניו שני דרכים או שיקח. את הגוי לשותף על חלק השביעית ומחצה ויהי' נעשה זה ע"י שטר מכירה, כדרך הנהוג במדינת פולין אצל מחזיק גוט ואפשר דהחולקים ואוסרים לא אסרו אלא משום דחששו לשיטת התב"ש שאוסר הערמת מכירה באיסור דאורייתא דשביתת בהמה משא"כ בנ"ד דאין כאן אלא אמירה לנכרי שבות י"ל כו"ע מודו דשרי במכירה לנכרי אפי' דרך הערמה, ודרך השני הוא שבעל הפאבריק ישכור את הפאבריק עם כל הכלים שבו להגוי והגוי יקח החלב מהאדונים והוא יעשה החמאה, וביום א' יחזור ויקנה החמאה מהגוי ויתן לו ריוח, וזה נראה למעכ"ת היתר יותר פשוט כי בפאבריק הזה כל יום ויום היא עסק בפ"ע, א"נ יש לעשות שישכיר לו בפ"א כל השבתות ויו"ט של כל השנה, ולא נשאר בזה רק חשש מראית עין המבואר בשו"ע סי' רמ"ג לענין תנור וכן בסי' רמ"ו לענין בלי מחרישה וכדומה, עכ"ז לענין מכר המבואר בסי' רמ"ד לא חששו למ"ע והביא כן בשם תשו' דברי חיים סי' כ"ג דבמקום הפסד רב היקל לענין מ"ע, וה"נ י"ל כן מיהא כיון דבשכירות אכתי יש לחוש משום שכר שבת יש להחמיר עליו שלא יקח שכר מהגוי בעד הפאבריק רק שיתנהו לו בשאלה או במתנה, וביום א' יקנה ממנו החמאה, ויתן לו ריוח, ואזי יהי' הגוי עביד אדעתא דנפשי' ודרך זה נראה למעכ"ת היותר פשוט ונכון אשר כמעט אין ערעור בדבר כי אינו דומה לשאר עסקים אשר העסק יש לו המשך כגון דאמפף מיהל או ברייהויז אשר מוכן אוצרות תבואות שלוקחין משם להעסק, לטחון ולעסוק, לא כן בזה העסק דכל יום ויום הוא עסק בפ"ע כל יום ויום לוקח חלב ועושה חמאה ונגמר העסק, והגוי באמת עושה בשלו כי הוא יקנה החלב והוא יעשה המלאכה אדעתי' דנפשי', ע"כ נראה למעכ"ת היתר זה בדרך מורווח, ובענותו התייעץ עמי איזה דרך נכונה שיבור לו האדם הזה בעל העסק הנ"ל:

והנה לא אתפרש במכתב מעכ"ת אם המכונה הנ"ל עומד בביתו של ישראל אי בבית בפ"ע, דבביתו של ישראל נראה פשוט דאסור כמבואר בסי' רמ"ד סעי' ה' דאפי' במלאכת תלוש ובקציץ דמותר מדינא מ"מ בביתו של ישראל אסור והיא מהירושלמי פ"ק דשבת הביאו התוס' בספ"ק דע"ז יעיי"ש, והה"ד אם היא מלאכת פרהסיא אפילו עומד שלא בביתו של ישראל נמי מבואר הדין בשו"ע סי' רמ"ד ובסי' רנ"ב ס"ג יעיי"ש ויעוי"ש במג"א סק"י, מיהא לכאורה י"ל דהנ"מ באם המלאכה גופא של ישראל הוא, אלא שההיתר היא מחמת קבלנות בכה"ג הוא דאסרי' אם היא בביתו של ישראל או במקום מפורסם וידוע שהמלאכה היא של ישראל, אבל היכא דהעסק הוא מושכר או נמכר לנכרי, י"ל דלא

איכפת לן כלל, אם הוא במקום מפורסם אי אפי' בביתו של ישראל, אבל באמת א"א לחלק בזה דהא במלאכת תלוש ובקצץ ג"כ מותר מדינא, ואפילו איסור מ"ע ליכא דהא מיירי בדברים שדרכן בקבלנות ובקציצה ואפ"ה אסרי' לי' בביתו של ישראל, וא"כ הה"ד אם החפצים של נכרי והוא בביתו של ישראל, ודבר זה מבואר בשו"ע ר"ס שכ"ה דאיתא שם דליתן לנכרי חפצים שדרך להוציא אסור אפי' אם עומד בפנים, אפי' אם החפצים של נכרי שהרואה אינו יודע שהחפצים של ככרי עיי"ש הן אמת דהמג"א שם ס"ק ד' ס"ל בדעת הטור דאם החפץ של נכרי מותר לתת לפניו בחצר עיי"ש לענ"ד פי' המג"א בדברי הטור קשה לשמוע דא"כ דהטור מיירי בעומד בחרץ מאי אפי' החפץ של נכרי דקאמר, הא בעומד בחוץ והישראל נותן החפץ לתוך ידו, דהאיסור הוא משום דהישראל עביד עקירה ברה"י, מה לי אם החפץ של עכו"ם או של ישראל וא"כ מאי אפי', ועיי"ש במחהש"ק שהרגיש בזה וכ' דלהמג"א צ"ל דתיבת נותן שבטור הוא לאו דוקא, דא"כ בלא"ה אסור דהא עביד עקירה, ואפי' למה דס"ל להמג"א כן בדעת הטור, מ"מ אליבא דהמחבר ורמ"א שם בשו"ע ודאי מודה המג"א דס"ל דאפי' בחפץ של נכרי נמי אסור בביתו של ישראל וא"כ להלכה אנו אין לנו אלא דברי השו"ע בפרט בדבר שהמחבר והרמ"א קיימו בחדא שיטתא, ועוד נ"ל מדקדוק לשונו של המג"א שכ' וז"ל דאם החפץ של עכו"ם מותר לתת לפניו בחצר דהרואה שמוציאו סובר שהחפץ של עכו"ם, משמע דדוקא התם שהנכרי מוציא החפץ מרשותו של ישראל יכירו שבאמת הוא של עכו"ם משא"כ היכא דעושה מלאכה אחרת בביתו של ישראל דל"ש זה אסור אפי' אם החפץ הוא באמת של עכו"ם ועיי' בסי' ש"ה ס"כ לענין חליבת בהמה די"א שצריך לקנותו מן הנכרי בדבר מועט שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל, ולכאורה כיון שהוא בביתו של ישראל א"כ אין חילוק אם הוא של נכרי או לא מתוך זה משמע קצת דאם החפץ הוא של נכרי אזי אין חומרא בביתו של ישראל, אבל ע"כ א"א לומר כן דהא המחבר והרמ"א ע"כ לא ס"ל כן ברסי' שכ"ה שהבאתי, ועכצ"ל דהתם עיקר ההיתר משום צעב"ח כמבואר בשו"ע אלא משום דכל כמה דמצינו למיהדר אהתירא טפי מהדרינן וא"כ נהי דלא פלטינן ע"י קניית החלב מהאיסור במה שהוא בביתו של ישראל מ"מ פלטינן מיהת עי"ז שאין המלאכה נעשית בשביל ישראל, ועיי"ש במג"א ס"ק י"ג וי"ד, ושו"ר בנשמת אדם כלל ג' בדין מי שיש לו בר"ה וכיו"ב שהביא בשם הגהמיי"ר פ"ו שרבנו שמחה אוסר מלאכה בביתו של ישראל אפי' אין הישראל נהנה ממנו וסה"ת מתיר וכן בתה"ד שמביא שם מתיר דאפי' בביתו של ישראל מותר להניחו לעשות מלאכה שאינה שייכת לישראל עיי"ש ותימא שלא הביא מהאי דסי' שכ"ה מוכח דעת המחבר והרמ"א כמש"כ,

ועיין בקו"א שבשו"ע תניא סי' רנ"ב שהעלה להלכה דלא מיתסר אפי' בביתו של ישראל אלא בחפצים של ישראל משום דכשיתברר האמת שהם של ישראל יאמרו שבשבת מסר לו משא"כ כשהאמת אינו כן, ל"ח כלל שיאמרו שהם של ישראל עיי"ש שהביא גם דברי המג"א ברסי' שכ"ה ואני עומד ומשתאה נהי דהמ"א כתב כן בדעת הטור, אבל המחבר והרמ"א לא ס"ל כן כמש"כ גם המחהש"ק שם, ע"כ כראה ברור דאם הוא בביתו של ישראל אין היתר אפי' אם החפצים הם ממש של נכרי וכש"כ היכא דאינם של נכרי, אלא שמכרם לו במכירה של הערמה, וכל ימות החול הם של ישראל ונראה דבזה כו"ע מודו דבביתו של ישראל אסור דכל עיקר טעמייהו של המקילין היא מטעם המבואר בשו"ע הרב בקו"א סי' רנ"ב הנ"ל כיון שבאמת הם של נכרי ל"ח כלל שיאמרו שהישראל ציוה לו לעשות בשבת וכ"ז אם הם של נכרי באמת משא"כ אם הם של ישראל בימות החול ולא נמכרו לנכרי אלא על יום השבת שוב יש לחוש כיון שיראו שכלי ימות החול הם של ישראל ולא יעלה על הדעת שמכרם לנכרי על יום השבת כנ"ל ברור ע"כ אם הוא בביתו של ישראל אין להתיר כלל:

אמנם אם המכונה מאשין עומדת בבית שאין שם ישראל נקרא עליו יש לדון אם מהני בזה מה שימכור לנכרי כל הכלים וכל החלב ע"י שט"מ באופן שהגוי עושה בשבת הכל אדעתי' דנפשי', וכבר נודע בשערים מה שהאריכו רבותינו האחרונים בכיו"ב לענין היתר מכירה בבריא הויז ובגוט וכה"ג אם מהני מכירה בהערמה ובמידי דמוכח בהערמתו באומדנא דמוכח אסור אפי' בדרבנן כמש"כ התב"ש בסי' תמ"ח משו"ס פ' תולין דף קל"ט ונהי דס"ל להמקו"ח בסי' תמ"ח דהא דהערמה אסורה בדאורייתא היינו דוקא היכא דנעשה כל האיסור רק שמערים דלא יהא האיסור נודע כגון בהאי דתולין את המשמרת לתלות בו רמונים ותולה בו שמרים בשבת דבאמת הוא מחשב בתליית המשמרת בשביל השמרים וגם תולה בו רק שמרים הרי העושה כל האיסור רק העולם לא ידעו מהאיסור וכיו"ב כל כה"ג משא"כ במכירה לא איכפת לן במה שמערים כיון שאין האיסור רק בשלו וכשמקנה בקנין לנכרי הרי ע"כ יצא מרשותו ע"י קנין בזה לא איכפת לן בהערמה עיי"ש מ"מ הרי מבואר בראש פ' תולין שם דאפי' בדרבנן אין כל הערמות שוין דיש הערמות בדרבנן דאסור לכו"ע כי הא דפ"ב דביצה מבשל ליו"ט ואם הותיר הותיר לשבת ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור וכיו"ב אלמא אפי' בדרבנן דלכו"ע הערמה שרי מ"מ היכא דמוכח בהדי' אסור אפי' בדרבנן א"כ י"ל הה"ד לענין מכירה ע"י הערמה אע"ג דלשיטת המק"ח הנ"ל לא איכפת לן אם היא ע"י הערמה מ"מ היכא דהערמתו מוכחת על גוף המכירה דאינה אלא מילתא בעלמא לכו"ע לא סמכינן אמכירה כנו אפי'

באיסור דרבנן והכא אין לך אומדנא דמוכח גדול מזה דאין דרך למכור המכונה והכלים שקנה בעסק פרנסתו ואינו דומה למכירת חמץ דהתם מה איכפת לי' אם הנכרי יקיים החמץ לעצמו וישלם לו כל דמי שיווי המקח משא"כ הכא ל"ש זה ואפי' אם נימא כיון שאין מוכרו לו אלא ליום השבת לא מוכח הערמתו כיון דבשבת בלא"ה א"א לו לישראל לעסוק במלאכתו, א"כ מהיכ"ת לא תהי' המכירה מכירה מעליותא מ"מ הא גופא הוי הוכחה על הערמתו מה שעושה כן כמה פעמים בשנה שמוכר וחוזר וקונה ומוכר וחתר וקונה אפשר כל כה"ג הוי הערמה דמוכח דאסור לכו"ע אפי' באיסור דרבנן והרי מרן הגה"ק בתשו' דב"ח ח"א סי' ז' שהתיר ע"י שט"מ בגוטמר אינו אלא משום דזולת זה היו באים לחילול שב"ק ע"י עצמם וס"ל דקיי"ל כרבי דמותר לעבור איסור קל כדי שלא יבא לידי איסור חמור, יעוי"ש. והעלה שם דבמקום דל"ש זה שיבא לידי איסור חמור אין להתיר ובנ"ד ל"ש זה מטעם שיתבאר עוד להלן בס"ד ועוד אני אומר על כל מיני מכירות כאלה כיון דברור הוא דבדיני ערכאות אין מחזיקין מכירה כזאת לשם מכירה כלל כמש"כ גם במקו"ח סי' ת"מ עיי"ש, א"כ מי פתי יסור הנה לעשות משא מתן עם הנכרי באופן שלא יהא אפשר לו להוציאו בערכאות אם יופסד וכיו"ב, וא"כ אין לך הערמה דמוכח יותר מזה, ובשלמא בחמץ מהני שפיר מכירה כזו כיון דאם לא ימכרנו עד"ז בלא"ה יהא החמץ אסור בהנאה וא"כ אין לו מבוא באופן אחר אלא שימכרנו לנכרי באופן זה משא"כ הכא כיון דהדבר בעצמו לא יהא נאסר אם לא ימכרנו אין דרך כלל למכור דבר גדול כ"א באופן שיהיה באפשרותו לקיים המקח ע"י דיניהם ומדלא עבד הכי מוכח דלא עביד אלא לשם הערמה ואפשר דכל הערמה כה"ג אליבא דכו"ע אסור, תו יש לדון בזה דאפי' אפ"ל דבעלמא מהני מכירה ע"י הערמה מ"מ בעסקים שבשבת דהאיסור הוא משום דמחזי כשלוחו של ישראל מה מועיל במכירה זו אכתי מיחזי כשלוחו והנה כבר עמד השואל והקשה כך בהשו' בית שלמה חאו"ח סי' ל"ו והוא ז"ל השיב דעכצ"ל במכירה ע"י הערמה יצאנו מידי מ"ע דאל"כ אכתי תיקשי לענין מכירת חמץ בהערמה אמאי ל"ח למ"ע שיאמרו שהיא של ישראל ועובר בב"י ולפענ"ד אין זה כלום דהא מבואר ברי' סי' רמ"ג דמקום שכבר נתפרסם שדרך להשכיר מרחץ בקבלנות ל"ח למ"ע שיאמרו דע"י שכ"י הוא עושה וא"כ ה"נ במכירת חמץ כבר נתפרסם בכל תפוצות ישראל שהדרך למכור החמץ ע"י שט"מ ל"ש שוב חשש מ"ע וגם בלא"ה לק"מ דגבי חמץ מהיכ"ת לחשוד אותו הא לא נעשה עמו שום דבר משא"כ הכא שרואין את הנכרי עוסק בהעסק שהי' ע"ע עסק של ישראל שפיר שייך מ"ע ואינו דומה כלל לחייב בציצית טלית שאולה לאחר ל' יום משום שנראית כשלו דהתם הרי עינינו רואות שי"ל טלית

של ד"כ בלא ציצית משא"כ בחמץ למה יחשד מה עשה וכן מוכח במג"א סי' י"ג שכ' דמשו"ה לא מהני תקנה כשנפסקו הציצית בשבת שיתן הטלית במתנה לאחר וישאיל ממנו משום דאכתי מיחזי כשלו מבואר מזה דגם במתנה בהערמה חוששין למ"ע ומה שדחה בתשו' בית שלמה הנ"ל דדוקא במכירה או מתנה לישראל היא דס"ל להמג"א כן אבל כשמוכר לנכרי אין חשש מ"ע משום דנכרי מפעי פעי כמבואר בש"ס חולין דף קל"ג שיש לחלק בכה"ג בין נכרי לישראל, אינו נכון דדוקא במכירה גמורה שייך לומר נכרי מפעי פעי משא"כ במכירה שהיא הערמה בעלמא והנכרי אינו מחזיק בה בחזקת שהיא שלו כלל ל"ש מפעי פעי ושו"ר בסה"ח להגאון מהרש"ק שרצה ג"כ לומר סברת הב"ש דבמכירה לנכרי ל"ש מ"ע משום דנכרי מפעי פעי ואח"כ דחה זה מחמת סברא הנ"ל שכ' וכן משמע בתשו' צ"צ סי' ל"ה דגם במכירה אכתי איכא חשש מ"ע, וכן העלה בתשו' ד"ח רסי' ז' עיי"ש והביא ראי' חזקה מפסחים ריש פי' כ"ש ריב"ב אומר כותח וכל מיני כותח אסור למכור ל' יום קודם הפסח וכ' התוס' בשם ר"ת דר"י אתי כב"ה ואסר בכותח משום דשם בעליו עליו ויודעים שהוא כותח של פלוני ויסברו שמוכרו בפסח אלמא בהדי' דאפי' במכירה קודם הפסח אסור משום מ"ע שיהי' בפסח כ"כ אסור למכור לגוי איזה דבר שיהי' בו מ"ע בשבת ונהי דחכמים פליגו על ריב"ב לאו מהאי טעמא רק דס"ל שלא יחשדו הישראל שמכר חמץ בפסח [וי"ל יותר עפימש"כ לעיל דל"ש חשדא כיון דלא נראה ממנו שעשה עמו שום דבר שיהי' מקום לחשדו] משא"כ במקום ששייך מ"ע גם חכמים מודו לריב"ב דשייך מ"ע אפי' במכירה והיא כמעט ראי' שאין עלי' תשובה ומש"כ עוד בב"ש דהשע"ת בסי' רמ"ד הביא בשם תשו' פנים מאירות דבמכירה ל"ח למ"ע אני לא ראיתי שכתב כן אבל באמת מבואר בתשו' זקיני הגאון פ"מ זי"ע להיפוך ע"ש בח"א בתשו' ל"ח בסוף התשו' שכ' שם וז"ל אין היתר אא"כ ימכור לנכרי קודם השבת כל החתיכות גדולות של ברזל והגוי יעשה לנפשו החתיכות קטנות בשבת דבדידי' קטרח ואין כאן מ"ע דהורמנא בעלמא מכר לו מה שי"ל רשות מן השר עיי"ש אלמא בהדי' אע"ג שמכר לו כל החתיכות מ"מ לא פלטינן מידי חשש מ"ע אלא משום דהורמנא בעלמא מכר לו אבל בעלמא דל"ש זה שפיר איכא מ"ע גם במכירה ושוב ראיתי שבד"ח הביא בשם הסמ"ג שכ' כן בהדי' א"כ שוב אין לו רפרף כלל בזה וא"כ יוצא לנו מכ"ז דאין לסמוך כלל על היתר של שט"מ בענין זה, ומה"ט גופא אין להתיר ע"י שישכיר המכונה לגוי בע"ש דאף שאולי י"ל דבשכירות אין הערמה ניכר כ"כ, ומש"כ האחרונים לענין מכירת חמץ דמה"ט לא ימכר הבית שהחמץ בתוכו דהו"ל הערמה ניכרת אלא ישכירנו לנכרי וכן הביא בתשו' אב"צ בח' או"ח סי' כ"ב דבחבורה

של אסיפת זקנים נמנו וגמרו שלא לכתוב בשט"מ לשון מכירה אלא לשון שכירות וא"כ ה"נ א"ל בשכירות אין הערמתו ניכרת כ"כ, מ"מ אכתי לא פלטינן מחשש מ"ע הנ"ל כשכירת מרחץ ונוסף ע"ז דאם משכירו בע"ש איכא איסור המבואר בסי' רמ"ו לא ישכיר אדם כליו לנכרי בע"ש משום דמחזי כשלוחו כמ"ש המג"א ומבואר שם ברמ"א שכן עיקר להלכה, ולכאורה אכתי היה תקנה לזה שיתן לו המכונה בתורת שאלה ומבואר שם דבחיי לא שייך מחזי כשלוחו מ"מ נ"ל דדוקא היכא דמשאיל לו כליו לכמה ימים משא"כ הכא כיון דאנן סהדי דאינו משאילו אלא כדי שיעשה הנכרי החמאה בשבת ובאופן שיהי' באפשרותו לחזור וללוקחה הימנו אחר השבת אכתי מיחזי כשלוחו ואינו דומה למש"כ המקו"ח בסי' תמ"ח דאע"ג דהוא חוזר וקונה השורים ממנו לאחה"פ לא מקרי נהנה מחב"פ ממה שהשורים אוכלים חמץ אצל הנכרי דהו"ל הנאה דאתי' ממילא דה"נ איה"נ דלא מקרי שכר שבת מחמת זה אבל עכ"פ מהאי חעמא מחזי כשלוחו מיהא הוי וזה נראה ברור:

אמנם כן לפי"מ דמבואר במרדכי בשם מהר"ם והכי קיי"ל בשו"ע סי' רמ"ד גבי מכס דמשום פסידא מרובה ל"ח לאיסור שאינו אלא משום מ"ע ואפי' קובע לו מלאכתו בשבת וה"נ יש לצדד להתירא בנ"ד והגם דבתשו' מהרש"ל סי' ק' שהובא במג"א סס"ק י"ז סבירא לי' דדוקא פסידא גמור התירו כהאי דמכס דכבר נתחייבו לו המכס והו"ל כהפסד מכיסו אבל מניעת הריוח לא התירו ומה"ט לא התיר בעובדא דידי' במי ששכר בישול המלח לייחד ולקבוע לו מלאכתו בשבת לבד אלא אם תעשה רו"כ מלח יתן להם כו"כ עיי"ש במחהש"ק מ"מ הרי הרמ"א חולק על המהרש"ל דהא כ' הרמ"א שם בסי' רמ"ד דישראל הממונה על מטבע המלך דינו כמו קונה מכס אע"ג דגם במטבע לא נתחייב לו אדם כלום א"ו דס"ל דגם בזה מקילינן, ואפשר דגם מהרש"ל מודה דזה חשוב כמו פסידא כיון דאיכא פרנסתו וסיפוקו הוא מזה העסק, ול"ק אלא במלח שהיא פרקמטיא בעלמא כמו שאר פרקמטיא, משא"כ הכא דמתפרנס מזה העסק, ושו"ר בתשו' רד"ם סי' ט"ז כ' ג"כ סברא כזו והביא ראי' נכונה ממה דאיתא בתשו' מהרי"ק סי' קל"ב דהמחזיק עסק כגון חנות ובא ישראל אחר ושכר החנות מקרי רשע אפי' לשיטת ר"ת דבמציאה לא מקרי רשע רוקא במציאה דלא טרח בה וגם אינו אומנתו אבל במחזיק חנות דטרח בה והוא אומנתו ופרנסתו הו"ל גזל וכ"כ הרמב"ן בב"ב דף קנ"ד בד"ה נכסי נכרי הוי כמדבר אבל עכ"פ מדין הממונה על המטבע שכ' רמ"א ודאי מוכת שכל כה"ג הו"ל כמי כמו פסידא אע"ג שאינו אלא מניעת הריוח, אלא דמ"מ יש לדון לפימש"כ הטו"ז שם סס"ק ו' להקשות ל"ל התירו בסי' רמ"ג במרחץ להשכיר לכותי משום פסידא כמו

במכס ובמטבע עיי"ש מה שתי' דלא התירו כן אלא בהפסד גדול כהאי דמכס ומטבע שהוא על הרוב עסק גדול והתירו לגמרי אף אם היא עסק קטן משא"כ בהאי דמרחץ וכיו"ב שאין הפסד כ"כ ומעיקרו כי עשה המרחץ ידע כי לא יעסוק בו בשבת אפי' ע"י כותי עיי"ש ודברי הט"ז צריכין ביאור דפתח בחדא ומסיים בתרתי כיון דכבר כ' לחלק בין הפסד גדול להפסד מיעוט מה לו להוסיף עוד דמעיקרו כי עשה המרחץ ידע שלא יעסוק בו בשבת אבל כוונת הטו"ז נראה ברור דבאמת כ' המ"א דבתנור ומרחץ פעמים איכא פסידא יותר מבמכס דגבי מכס נמי דלפעמים אף אם לא יטול של שבת לא יהי' לו הפסד מכיסו עיי"ש במ"א ס"ק י"ח אלא דבלא"ה הקושי' ממרחץ ל"ק די"ל ע"כ לא התירו משום פסידא אלא היכא דעי"ז יבא לידי הפסד אף בימות החול כגון במכס דאם לא יגבה המכס בשבת ויהי' המכס מופקר עי"ז לא ירצו להשכיר לו המכס גם בימי החול דע"י כן יפסד כל המכס דירגילו עצמן להבריח וגם ממילא כיון דלא יהיה מביא לגבות המכס בשבת כמה נכרים איכא בשוקא שישכרו המכס במחיר גבוה יותר ולא יהי' אפשר ליהודי לשכרו כלל אבל הפסד שלא יגיעהו אלא ליום השבת בלבד להפסד זה לא חששו דמעיקרו כשקנה מרחץ ע"ד כן קנאו או בנאו שלא לעשות בו מלאכה בשבת וכל מקח וממכר אסרו חכמים בשבת אע"ג דכמה פעמים מגיע ע"י זה הפסד הון גדול מ"מ לא חשו חז"ל לדבר זה משום פסידא דהא שב"ק לשם כך ניתנה שיהיה יום מנוחה ושביתה משא"כ היכא דנצמח מזה פסידא גם למלאכתו של ימי החול בזה חשו חכז"ל שלא יבא לידי פסידא אלא דגם במרחץ ותנור הו"ל למימר דימשוך מזה פסידא לימי החול דאפשר שעל ידי זה ירגילו עצמם הנכרים לרחוץ במרחץ אחר ולאפות בתנור של אופה אחר וכיו"ב, על זה כתב הטו"ז במרחץ אין ההפסד שנסתעף מזה לימי החול גדול כ"כ אבל עיקר טעמא של הטו"ז נראה כהנ"ל והיינו דסיים הטו"ז דמעיקרו כי אתי המרחץ ידע שלא יעסוק בשבת עכ"פ נ"ד נראה דדומה ממש להאי דמרחץ ותנור על פי החילוק שכ' הטו"ז וא"כ קשה להתיר בזה מחמת פסידא ותו דלהרב ב"י ולהמג"א שם ס"ק י"ז לא התירו אלא היכא דיש לחוש שע"י שאדם בהול על ממונו יבא לידי עבירה דאורייתא אלא דלהרב ב"י גם במכס י"ל כך שמא יכתוב ולהמג"א טעמא דמכס משום דהו"ל כמציל מידם הן אמת דלא זכיתי להבין לפ"ד המג"א בישראל הממונה על המטבע אכתי מאי כמציל מידם שייך לומר בזה וא"ל דשם לא הוצרך לזה דיש חשש שיבא לידי מלאכה דאורייתא דהא משמע שאין הישראל עוסק כלל במלאכת המטבע אלא שממונה לפקח ע"ז ואולי מיירי באופן שצריך לכתוב בכת"י כמה מטבעות נעשו מהמתכות אבל עכ"פ מיהת בנ"ד דל"ש שיבא לידי מלאכה דאורייתא דמסתמא אין דרכו של ישראל

לעסוק בעצמו בעשיית הגבינות אלא ע"י פועלים מסתמא אין בעל המכונה בקי כלל באומנות הנ"ל שצריך לזה אומן מיוחד א"כ לשיטת הב"י והמג"א קשה לסמוך על היתר זה אבל ההיתר לבקש נכרי להיות שותף בהעסק על חלק שביעית ומחצה ולהתנות עמו בתחילת השותפות שמחצית היום של עש"ק עד חצות לילה של מוש"ק יהי' של הנכרי לבד עבור חלקו והיתר זה מבואר בסי' רמ"ה דהיכא דאין המלאכה מוטלת על שניהם מותר ועיין בתשו' ביש סי' ל"ו וסי' כ' שם מבואר נוסח שט"מ בענין זה, אלא דגם ע"ד זה יש כמה עיקולי ופשורי דבאמת לשון הש"ס בסוף פ"ק דע"ז ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות יעוי"ש משמע דוקא היכא דמעיקרו קיבלו העסק בשותפות באופן שעדין אינו נקרא על שם ישראל אבל אם העסק מקרי ע"ש ישראל ואח"כ לוקח לו שותף שרי מהיכ"ת יהא עדיף מאלו הי' מוכרו לנכרי לחודא אטו ע"י שהישראל אית לי' ג"כ שותפות בגווי' עדיף טפי, ועל שותפות שנעשה ע"י שטר מכירה כנהוג ודאי אין לסמוך דהא מבואר בתשו' דב"ח סי' ו' דאפי' נימא דמהני הערמה כהייי"ג באד"ר ולדברי המקו"ח נמי דמהני מכירה בהערמה אפי' בדאורייתא הכא בודאי לא מהני הערמה דהא באמת בשכיר יום נמי הול"ל דנכרי אדעתי' דנפשי' קעביד וע"כ צ"ל כל היכא דעושה בשליחותו של ישראל לא מהני מה דעביד אדעתי' דנפשי' וה"נ אם השותפות אינו אלא ע"י שטר מכירה דהיא הערמה ל"מ מידי דסוף סוף עושה בשליחות הישראל ואינו עושה אדעתא דידי' כלל עיי"ש, ודבריו דא"ח ע"כ נראה דאין להתיר בזה אלא באם מקבל נכרי לשותפות באופן שבאמת יהי' לו חלק שביעית ומחצה מהעסק ולא על דרך הערמה והנה הא דהוצרכנו שיהיה להנכרי חלק שביעית ומחצה ושיהי' העסק של הגוי מחצית היום של עש"ק היינו עפ"י המבואר במג"א ר"ס רמ"ה כדי שלא יהי' כשכר שבת מה שישראל נוטל כנגדו ביום החול מיהא בעסק הנ"ל דלפי הנראה עיקר גמר מלאכת החמאה היא אחר החליבה מיד ובסמוך לו א"כ מסתמא כבר נעשה ונגמר הכל עד חצות משו"ה צריך שישאיר מקצת החלב של ערב שבת שחרית לגמור מלאכת החמאה על אחר חצות בשעה שכבר קנוי' העסק להגוי ועי"ז יהי' שפיר שכר שבת בהבלעה ובאופן זה אם מעכ"ת מסכים בהך שריותא דדינא בהדי' שיבא מכשורא, והשי"ת יראנו נפלאות מתורתו, ויביאנו אל המנוחה ואל הנחלה בקיבוץ נדחי ישראל בב"א:

סימן נג

השם עבים רכובו, יריק שפעת ברכתו וטובו, על ראש אהובי בני רחימי הרב החריף המופלג בתורה ויר"ש, כ"ש מו"ה יעקב יחזקי' שליט"א האבדק"ק לוקוב יע"א:

ע"ד אשר דרשתני לחוות דעתי אודות אשר בגלילתך הרבה אנשים יש להם מסחר חרושת עצים שקורין זעגווערק ואופן המסחר הוא שהיהודים קונים מהשררה בעל היער כך וכך קוביק מעטר עצים והמה מונחים ביער, ושוב שוכר היהודי גוים שיובילו העצים מהיער למקום הזעגווערק והוא קוצץ עמהם, שמכל צאל אשר יובילו מהיער יקבלו כך וכך ומדי שבוע בשבוע ביום א' בשבת יבא היהודי למקום הזעגווערק לחשוב עמהם כמה עצים הביאו מהיער ומשלם להם שכרם בעד העצים שהביאו בשבוע העבר וכמה פעמים יארע שהגוים מובילין העצים גם בשבת קודש מאחר שהיהודי אינו מגביל להם זמן אימתי יובילו רק קוצץ עמהם שבכל שבוע יתן להם בעד כל צאל אשר הביאו ובמקום הזעגווערק יש להיהודי אומן א' שקורין זעגער והוא נוטל שכרו בעד כל מעטער עצים אשר יחתוך לנסרים כך וכך ואם ישבות בשבת ולא יחתוך הו"ל פסידא שלו, וממילא מובן כי לא יחפוץ לשבות, ולפי דברי הסוחרים הנ"ל אם יפסקו עמו לשבות בשבת אז לא ירצה להיות נשכר להם למלאכה גם בימי החול, וכפי מה שאומרים כן היא המנהג בגליל ההיא משנים קדמוניות כמו חמשים שנה ויותר מעת אשר היהודים מתעסקים במסחר כהיי"ג ועתה נפשם לשאול הגיע אם יש איזה היתר להניח להאומן זעטגער לעסוק במלאכתו גם בשב"ק באופן הנ"ל מאחר שעיקר עסק פרנסתם היא ממסחר הזה ואם ימחו בידו מלעסוק בחרושת העצים גם בשב"ק כמעט מן הנמנע להתעסק במסחר הנ"ל כיון שלא ימצא להם זעגער אומן שירצה לנוח ממלאכה ביום שב"ק:

והנה חזרתי על כל הצדדים ולא מצאתי היתר שראוי לסמוך עליו דנהי דקיימ"ל בסי' רנ"ב דכל שקצץ לו שכרו בע"ש, מותר ליתן לו מלאכה בע"ש, ואפי' עוסק הגוי במלאכתו בשבת, כל שאין מגיע ריוח לישראל ממה שעוסק בשבת, כל כהיי"ג מותר במלאכת תלוש, והא נמי פשוט וברור דהא דמבואר בטושו"ע סי' רמ"ד דלתקן הקורות ולפסול האבנים כיון דלצורך מחובר היא דינו כמחובר, מ"מ פשיטא דהיינו דוקא כשישראל בונה בית ופוסל אבנים ומתקן קורות לצורך אותו בית אבל כשאינו בונה כלל, אלא שעושה למכור דינו כתלוש, וכ"מ להדי' בלבוש סי' רמ"ד וז"ל ואם עיקר הבנין בתוך התחום, י"א שאם סותר האבנים וכו' עיי"ש והובא בנש"א סי' י"ח עיי"ש שכ' כן בפשיטות דכל כהיי"ג אין דינו אלא כתלוש, אבל מ"מ מה יושיענו זה בנ"ד הא מבואר שם בשו"ע דבעי' שיהי' הנכרי עושה המלאכה בביתו דוקא והיא בירושלמי שהביאו התוס' ספ"ק דע"ז אומנים נכרים שעושים מלאכה וכו' בד"א בביתם אבל בביתו של ישראל אסור, וכ"ה בתוס' וראשונים שם בלי שום חולק, א"כ הכא כיון שהבית שהזעגווערק עומד שם הוא של ישראל פשיטא דאסור לכו"ע וכ"ה בשו"ע סי' רמ"ד ס"י

עיי"ש ונראה פשוט וברור דכל שהוא בביתו של ישראל לא מהני מה שנתפרסם שדרך בני אותו מקום ליתן מלאכה זו בקבלנות, ולא ע"י שכירי יום דהאי בעורות לעבדן וכלים לכובס פשיטא דכו"ע נהגו לעשות בקציצה, ואפי' בסתמא נמי היינו כקציצה כמש"כ המג"א בסי' רנ"ב סק"ו, ואפ"ה בעי' שיעשה הנכרי המלאכה בביתו דוקא ולא בביתו של ישראל ותו דהא מבואר בשו"ע סי' רמ"ד ס"ד דמלאכת פרהסי' אפי' במטלטלין דינה כמו מלאכת מחובר, וכ"ה בשו"ע סי' רנ"ב סעי' ג' דאם היתה מלאכה מפורסמת וידיע שהיא של ישראל ועושה אותה במקום מפורסם טוב להחמיר ולאסור, ועיין בס' כש"א כלל ג' סס"ו, שכ' דאם ידעו ג' בנ"א, זה נקרא מפורסם והביא ראי' מרש"י שבועות דף כ"ה ע"ב ד"ה והיא שניכר עיי"ש וא"כ ה"נ המלאכה ידוע ומפורסמת שהיא של ישראל ונהי דבשו"ע סי' רנ"ב כ' לשון טוב להחמיר ולאסור, משמע דאינו אלא חומרא בעלמא מ"מ הא מבואר שם במג"א ס"ק י' היינו במידי שאין שם ישראל נקרא עלי' רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל כמו בסי' תרס"ד גבי ערבה אבל דבר ששם ישראל נקרא עלי' מדינא אסור ועיין במחהש"ק ובפרמ"ג ולולי דב"ק של המג"א הי' נ"ל ליישב בפשוט מה שבסימן רמ"ד ס"ל להמחבר דמדינא אסור ובסי' רנ"ב כ' דטוב להחמיר ולאסור דהא באמת בסי' רמ"ד לא כ' אלא דמלאכת פרהסי' אפי' במטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דינה כמו מלאכת מחובר, ובמלאכת מחובר גופא לא מיתסר קבלנות אלא משום שיאמרו שעושה ע"י שכירי יום, אבל אלמלא הי' ידוע ומפורסם דלעולם אין עושין מלאכה כזו ע"י שכירי יום אלא בקבלנות איה"נ דאפי' במחובר שרי כדס"ל לר"ת באמת בקבלנות בנין בתים, והחולקים על ר"ת לא אסרו אלא משום דבנין בתים אין להחליט דהדרך היא דוקא בקבלנות, משא"כ גבי עורות לעבדן וכלים לכובס נכרי דמיירי מני' בסי' רנ"ב התם פשוט דאין מנהג כל העולם כלו אלא בקציצה ולא ע"י שכיר יום, כל כהיי"ג שפיר קאמר המחבר דמדינא שרי אפי' במלאכה מפורסמת וידוע שהוא של ישראל רק טוב להחמיר ולאסור, וא"כ בנ"ד את"ל שידוע ומפורסם בכל גלילות הנ"ל שדרך המלאכה הנ"ל לשלם מכל קוביק ולא ע"י שכירי יום, הו"ל כמו עורות לעבדן דלא מיתסר מדינא אפי' במפורסם שהיא של ישראל ואינו אלא חומרא בעלמא לפ"ד המחבר, וא"כ הי' אפשר להקל קצת, אבל מ"מ לא פלטינן מיהת מאיסורא במה שהיא בביתו של ישראל דבזה האיסור פשוט ומבואר לכל הפוסקים:

והנה לכאורה הי' אפשר לשות עצה למכור הבית עם המכונה של הזעגווערק לנכרי, ובאופן זה שוב לא יהי' המלאכה בביתו של ישראל והו"ל קצץ במלאכת תלוש ובביתו של נכרי מותר לכו"ע אבל לאחר העיון אין דרך זה מוציאו מידי עבירה, דהנה כבר נודע

בשערים מה שהאריכו רבותינו האחרונים בכיו"ב לענין היתר מכירת הערמה בשדות ובברייאהויז וכיו"ב אם מהני מכירת הערמה כהייי"נ, וכבר העלה הבכ"ש בסי' תמ"ח דבמידי דהערמתו מוכח אסור הערמה אפילו באיסור דרבנן וראייתו מש"ס שבת דף קל"ט עיי"ש, ונהי דהעלה המקו"ח בסי' תמ"ח דאפי' בדאורייתא אין הערמה אסורה אלא היכא דנעשה האיסור רק שמערים דלא יהא האיסור נודע כגון בהאי דתולין את המשמרת לתלות בו רמונים. ותולה בו שמרים בשבת דבאמת הוא מחשב בתליית המשמרת בשביל השמרים וגם נותן בו רק שמרים הרי הוא עושה כל האיסור כמות שהוא רק העולם לא ידעו מהאיסור, וכן כל כהייי"ג משא"כ במכירה לא איכפת לן במה שמערים היכא דהאיסור אינו רק בשלו וכשמקנה לנכרי בקנין הרי ע"כ יצא מרשותו ע"י קנין זה תו לא איכפת לן בהערמה עיי"ש במקו"ח, ותבין החילוק מ"מ הרי מבואר בראש פ' תולין שם דאפי' בדרבנן אין כל הערמות שוין דאשכחו הערמה באד"ר דאסור לכו"ע כגון האי דרפ"ב דביצה אבל מבשל הוא ליו"ט ואם הותיר הותיר לשבת ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור אלמא אפי' בדרבנן היכא דהערמתו מוכחת אסור לכו"ע א"כ אפי' להמקו"ח הנ"ל היכא דהערמתו מוכח על גוף המכירה לכו"ע לא סמכינן על מכירה אפי' באד"ר, ובשלמא במכירת חמץ שפיר קאמר המקו"ח, דגבי חמץ מה איכפת לי' אם הנכרי יקיים המקח ויקיים החמץ לעצמו בעד כל שיוי דמי המקח משא"כ הכא ודאי אין דרך למכור המכונה של הזעג- ווערק שהוא לעסק פרנסתו א"כ הו"ל הערמה דמוכח, והרי מרן הגה"ק בעל דברי חיים ז"ל שהתיר מכירת הגיטער ע"י הערמה לא התיר אלא משום דאי לא שרית לי' אתי לידי איסור חמור, וס"ל דקיימ"ל כרבי דניחא לי' לחבר למיעבד איסורא זוטא כי היכא דלא לתעביד ע"י איסור רבה עיי"ש אבל היכא דל"ש זה גם הוא לא התיר:

עיי"ש בתשו' סי' ז' ובנ"ד ל"ש זה מטעם שיתבאר עוד לפנינו בס"ד. ותו יש לדון בזה דאפי' את"ל דבעלמא מהני הערמת מכירה כהייי"ג מ"מ באיסורי שבת היכא דהאיסור היא משום דמיחזי כשליחו של ישראל מאי מהני לן אם ימכרנו לנכרי על יום השבת אכתי לא פלטינן ממרה"ע דעכ"פ אכתי מיחזי כשליחו, והנה כבר עמד השואל והקשה כן בתשו' בית שלמה חאו"ח סימן ל"ו והב"ש השיב דע"כ צ"ל דבמכירה ל"ח למראית עין דאל"כ היאך מצאנו ידו"ר במכירת חמץ לנכרי בהערמה אמאי ל"ח למרה"ע דיאמרו שהוא עובר בב"י ומשהה חמצו בביתו ולענ"ד אין זה כלום דהא מבואר בסי' רמ"ג דהיכא דכבר נתפרסם דדרך להשכיר מרחצו שוב ל"ח למרה"ע שיאמרו דעושה ע"י שכירי יום א"כ ה"נ במכירת חמץ כבר נתפרסם בכל תפוצות ישראל שדרך למכור חמץ ע"י שט"מ

וגם בלא"ה אין הנושאים שוין דגבי חמץ מהיכ"ת לחשוד אותו כיון שאין רואין את הישראל כלל עוסק במסחר חמצו, משא"כ הכא הנה כל ימות השבוע הישראל נושא ונותן ועוסק באותו מסחר ויוצא ונכנס ועוסק באותו מסחר ויוצא ונכנס שם בעסקיו והכל רואין דגם בשבת העסק מתנהג כמו בכל השבוע מהיכ"ת יתלו שמכרו לנכרי וא"כ שפיר לא פלטינן ממר"ט ע"י מכירות הערמה הנ"ל וכן מוכח ממש"כ המג"א סי' י"ג דמשו"ה לא מהני תקנה בנפסקו לו ציציות בשבת ליתן הטלית במתנה לאחר ויחזור וישאל ממנו דהו"ל טלית שאולה משום דאכתי מיחזי כשלו מבואר מזה דגם במתנה דהערמה חוששין למ"ע ומה שדחה בתשו' בית שלמה הנ"ל דדוקא במתנה או במכירה לישראל ס"ל להמג"א כן אבל בנכרי ל"ח למ"ע במכרו לו משום דנכרי מפעי פעי כדאמרינן בחולין דף קל"ג דמחלקי' כן בין נכרי לישראל אינו נכון כלל דזה ל"ש אלא במכירה גמורה דעכ"פ הנכרי מחזיק זה למכירה גמורה שייך לומר מפעי פעי. משא"כ במכירת הערמה דהנכרי בעצמו אינו מחזיקו כלל כשלו ל"ש לומר מפעי פעי ושוב ראיתי בסה"ת להגאון מהרש"ק שר"ל ג"כ סברת הב"ש הנ"ל דנכרי מפעי פעי ודחה זה מחמת טעם שכ', וכן משמע בתשו' צ"צ סימן ל"ה עיי"ש דגם במכירה איכא אכתי משום מ"ע, וכן העלה בתשו' דב"ח סי' ז' והביא ראי' חזקה מפסחים ריש פ' כ"ש ריב"ב אומר כותח וכל מיני כותח אסור למכור ל' יום קוה"פ וכ' התוס' בשם ר"ת דר"י ס"ל כב"ה אלא משום דכותח שם בעלים עליו ויסברו שמכרו בפסח אלמא בהדי' דאסור מכירה קוה"פ משום מרה"ע שיהי' בפסח, ואפי' רבנן לא פליגו עליה אלא משום דס"ל דל"ש מה"ע בזה אבל היכא דבודאי שייך מה"ע כגון במלאכת שבת דאסרו חכמים קבלנות משום מרה"ע שוב שייך גם במכירה מרה"ע אליבא דכו"ע והיא כמעט ראי' שאין עלי' תשובה, ומש"כ בתשו' ב"ש הנ"ל דבשע"ת סי' רמ"ד הביא בשם תשו' פמ"א דבמכירה ליכא משום מרה"ע, ראיתי בתשו' פמ"א ח"א סי' ל"ח ולענ"ד דמבואר שם להיפוך ת"ל שם דאין היתר אא"כ ימכור לנכרי קוה"ש כל החתיכות הגדולות של ברזל והגוי יעשה לנפשו החתיכות קטנות בשבת דבדידי' קטרח ואין כאן מראית העין דהורמנא בעלמא מכר לו מה שיש לו רשות מן השר אלמא בהדי' דאע"ג שמכר לו כל החתיכות לא פלטינן מן מרה"ט אלא משום דאינו אלא הורמנא בעלמא אבל זולת זה היה אסור משום מרה"ע אפי' במכירה ושוב ראיתי בד"ח הנ"ל הביא כן בשם הסמ"ג שכ' בהדי' דגם במכירה איכא משום מה"ע עיי"ש וא"כ שוב אין לרפרף כלל בזה וא"כ יוצא לנו שאין לסמוך כלל על היתר של שט"מ אמנם כן לפי מה דמבואר במרדכי בשם מהר"ם והכי קיימ"ל בשו"ע סס"י רמ"ד גבי מכס דבפסידא מרובה ל"ח לאיסור שאינו אלא מפני מ"ע עיי"ש הי' נמי

אפשר לצדד התירא בנ"ד והגם דבתשו' מהרש"ל סי' ק' שהובא במג"א ס"ק י"ז ס"ל דוקא משום פסידא גמור שמפסיד משלו אבל מניעת הריוח לא התירו כעובדא דידי' במי ששכר בישול המלח מ"מ נראה דהרמ"א לא ס"ל כן דהא מבואר שם בהג"ה סי' רמ"ד דישראל הממונה על המטבע של מלך דינו כמו בשוכר מכס ומן החידש שהמג"א לא העיר בזה וצ"ל דלא פליגו, דהמהרש"ל לא קאמר אלא בשכירת המלח דאינו אלא כמו פרקמטיא בעלמא, ואין עיקר פרנסתו מזה העסק אבל במי שממונה על המטבע של מלך דמיירי הרמ"א מובן ממילא שאין לו עסק פרנסה אחרת אלא מזה העסק הוא מתפרנס בזה הכל מודים שאין דינו כמניעת ריוח בעלמא, ושו"ר בתשו' רד"ם סי' ט"ז הביא ראי' נכונה דכל שהוא עסק פרנסתו הו"ל כמו פסידא ממה דאיתא בתשו' מהרי"ק ש"ו סי' קל"ב דהמחזיק עסק כגון חנות ובא ישראל אחר ושכר החנות מקרי רשע אפי' לשיטת ר"ת דבמציאה לא מקרי רשע דוקא במציאה דלא טרח בה וגם אינו אומנתו אבל במחזיק חנות דהיא אומנתו ופרנסתו הו"ל גזל, וכ"כ הרמב"ן בב"ב דף קנ"ד בד"ה נכסי נכרי ה"ה כמדבר עיי"ש, א"כ בנ"ד כיון דלפי דבריך עיקר פרנסתם היא מעסק מסחר העצים באופן זה י"ל דלא גרע מדין מכס הנ"ל אלא דמ"מ אחרי העיון קשה לסמוך ע"ז דבאמת א"ד להתם לא מבעי' לשיטת הרב"י דלא התירו בס"פ מי שהחשיך משום הפסד אלא שלא יבא ליד איסורא דאורייתא, ומהיי"ט לא שרי במכס אלא היכא דהמוכסן צריך לכתוב, אלא אפי' לשיטת הטו"ז דאפילו באיסורא דרבנן היכא דיש לחוש שיעשה האיסור יותר חמור אע"ג שגם זה אינו אשור אלא מדרבנן מ"מ עדיף טפי להתיר לו האיסור קל עיי"ש ומ"מ הכא ל"ש זה דמה אית לן למיחוש שאם לא נתיר לו לעשות ע"י קבלנות וקציצה עם האומן הזעגער יעשה ע"י שכירי יום מהיכ"ת כחוש שיעשה כן הא גם ביום החול דרכו לעשות כן תמיד באופן זה, וא"כ אין ענינו למכס כלל ואפי' למה דמשמע שם במג"א ס"ק י"ז דאפי' במכס שאין כותבין כגון אותן שלוקחין מיני מאכל שרי משום פסידא שלא יפסיד ומשמע דס"ל דבלא טעמא דלא ליעבד איסורא דחמיר טפי נמי שרי דלא כטו"ז הנ"ל דא"כ בחנם כ' אע"ג די"א דאסור שבות דשבות במקום פסידא בסי' ש"ז ס"ה דהא הו"מ לחלק בפשוט דשאני הכא דחיישי' דילמא אתי למיעבד איסורא רבא אי לא שרית לי' וע"כ צ"ל דהוי ס"ל למג"א דבלא חשש זה נמי שרי' במכס משום פסידא מ"מ אין נ"ד דומה להתם דשם במקום שאין כותבין הוי האמירה לנכרי שבות דשבות וזה מבואר שם במחהש"ק דהמ"א לא התיר אלא משום דשם הו"ל שבות דשבות משא"כ בנ"ד דנסירת העצים הוי מלאכה מדאורייתא ואולי י"ל דע"כ לא הוצרך במכס שם לטעמא דהוי שבות דשבות אלא משום דקובע מלאכתו בשבת, משא"כ בנ"ד דאין קובע מלאכתו בשבת ולא

באנו לדון אלא משום דהמלאכה היא בביתו של ישראל ונקרא ע"ש ישראל אבל אחרי העיון שניהם שקולין וא"כ קשה להמציא להם היתר בזה ותו נראה לפימש"כ שם הטו"ז למה לא התירו בסימן רמ"ג במרחץ להשכירו לכותי משום פסידא כמו במכס ובהכאת מטבע שלא יבא לידי איסור חמור שיהי' הגוי שכירו, ונראה דלא התירו אלא בהפסד גדול כהאי דמכס שעפ"י רוב היא עסק גדול והתירו לגמרי אף אם היא עסק קטן משא"כ בהאי דמרחץ וכיו"ב שאין ההפסד גדול כ"כ ומעיקרו כי עשה המרחץ ידע שלא יעסוק בו בשבת אפי' ע"י כותי א"כ אין בזה חשש שיעשה איסור חמור עכ"ד, והנה דברי הטו"ז צריכין ביאור מאן מפיס דמרחץ אין הפסד גדול כ"כ הא כבר כ' המג"א שם ס"ק י"ח דלפעמים גם במרחץ עלה ההפסד לסך גדול ותו דלמה לי' להטו"ז לומר דמעיקרא כי עשה המרחץ ידע הא כבר כ' לחלק דאין ההפסד גדול כ"כ ע"כ נראה בכוונתו דבאמת משום ההפסד מה שמפסיד ביום שבת בעצמו משום זה לא התירו לו דהא שבת קודש לשם כך ניתנה שיהי' שובת ממלאכתו ומעסקיו וע"כ לא התירו משום פסידא אלא היכא דעי"ז יבא לידי פסידא גם בימי החול כגון במכס דאי לא שרית לי' לא יהא באפשרי לשכור המכס כלל דכמה גוים יהי' ביכלתם להעלות בדמי השכירות יותר כמובן ועוד דממנו ילמדו להבריח עצמן מן המכס אף בימי החול משא"כ במרחץ וכיו"ב שלא יניעהו הפסד אלא ליום השבת בלבד להפסד זה לא חששו דמעיקרא כשקונה המרחץ או בנאו אדעתא דהכי נחית שלא לעשות בו מלאכה בשבת וכל מקח וממכר אסרו חכז"ל בשבת אע"ג דלפעמים יגיעהו עי"ז הפסד שעולה להון רב יותר ממכס מ"מ לא חשו חכז"ל ע"ז כיון דשבת קודש לשם כך ניתן שיהי' יום שביתה ומנוחה אלא דגם במרחץ הו"ל למימר דאפשר לו לבא לידי פסידא גם בימות החול דירגילו עצמם לרחוץ במרחץ של אחרים ובחנות לאפות בתנור של אחרים וכי"ב ע"ז שפיר כ' הטו"ז דאין הפסד הנמשך מזה לימי החול הפסד גדול כ"כ כנ"ל בכוונת הטו"ז, ואפי' אם הטו"ז לא נתכוון לכך מ"מ הסברא מצד עצמה נ"ל אמת ויציב דלא שייכי הנך התירים משום פסידא אלא היכא דהפסידא נמשך מזה גם על ימי החול א"כ בנידון דידן יש לדון הרבה דכמדומה לי שאם הסוחרים ישראלים יעשו כולם אגודה אחת שלא ליתן לו רשות לעשות מלאכתו בשבת ויפייסהו קצת בזוזי בקל יהי' ביכלתם להיות ממקדשי שביעי כראוי לו, וכל המשמר שבת כהלכתו נותנין לו נחלה בלי מצרים, ויזכו לראות כהן העומד לאורים בבנין בנוי בראש ההרים כעתירת לונ"פ אביך דושו"ט וש"ת באה"ר ואה"ע:

סימן נד

שלוכ"ט לכבוד הרבני המופלג וכו' מו"ה יצחק שמואל עהרמאנן נ"י בק"ק דיומא יע"א. ע"ד שאלתו אם מומר לחלל שבת בפרהסיא רוצה לשכור ממנו חנות אשר בביתו אם נכון לעשות כן ולהשכירו לו מאחר שיודע בבירור שיהי' חנותו פתוח בשב"ק אם יש בזה משום מסייע ידי ע"ע אם מותר מצד הדין מאחר שיש הפסד מרובה דאם לא ישכירנו לו אפשר שלא יזדמן לו שוכר אחר, ואידך מוצא לעצמו מקום לחנות די והותר:

והנה אי שייך לפני עור ל"ת מכשול מיהת מדרבנן היכא דאינו בתרי עברי דנהרא היא מחלוקת בין הפוסקי' וכבר הובאו בזה שני דיעות בשו"ע יור"ד סי' קנ"א ס"א בהגהת רמ"א י"א הא דאסר למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיו"ב, או שלא יוכלו לקנות במק"א, אבל אם יכולים לקנות במק"א מותר למכור להם כל דבר, ויש מחמירין, ונהגו להקל כסברא הראשונה וסיים רמ"א שם וכל בעל נפש יחיש לעצמו, והיא שיטת הר"ן פ"ק דע"ז דהא דבעינן בתרי עברי דנהרא היינו לענין איסור דאורייתא, אבל מ"מ איכא אד"ר שהרי מחוייב להפרישו מאיסורא ואיך יסייע ידי ע"ע, וכ"ה דעת התוס' בשבת דף ג' ע"א סד"ה בבא, ודעת הרא"ש שם, ורוב ראשוני' שם, והש"ך סק"ו שם כ' דלא פליגו דכו"ע מודים דבנכרי ומומר שרי כשיטת המקילין, והתוס' וראשונים ברפ"ק דשבת מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור עיי"ש, ונראה פשוט דמומר דנקט הש"ך מיירי במומר לע"ז שכבר יצא מן הכלל אבל בפושעי ישראל אף שדינו כמומר לכה"ת כולה מ"מ כיון דישראל גמור הוא מאן לימא לן שאם הי' בידנו ובכחנו להפרישו שלא הי' מוטל עליו, וכבר השיג בזה על הש"ך בתשו' חות יאיר סי' קפ"ה עיי"ש, וזהו דלא כדג"מ שם דכ' בפשיטות דלדעת הש"ך בישראל הרוצה לעבור במזיד על איזה עבירה אפי' אינו מומר גמור אין ישראל אחר מצוה להפרישו עיי"ש, והוא תמוה מאוד דהא מבואר בכמה דוכתי' דצריך למחות בעוברי עבירה אפי' בכח גדול וביד חזקה וכל שאפשר לו למחות ואינו מוחה וכו' כש"כ דמצווין להפרישו וכבר הביאו ראי' לשיטת המחמירין מש"ס נדרים דף ס"ב ע"ב רב אשי הו"ל האי אבא זבני' לבי נורא, א"ל רבינא לרב אשי והאיכא משום לפני עור ל"ת מכשול, א"ל רוב עצים להסקה נינהו משמע דלולי זאת הי' אסור אע"ג דבודאי הי' אפשר להם למצוא עצים גם ממק"א, והיא ראי' גדולה לשיטת המחמירין. וכבר כ' רמ"א דכל בעל נפש יחמיר בזה, וכל זה להתלמד במק"א היכא דממציא לבעל עבירה איסורא דלא הוי בתרי עברי דנהרא והיא באקראי בעלמא אבל במאי דקמן להשכיר חנות לפושעי ישראל המחלל שבת בפרהסי' והוא בבית דירתו דבר זה איכא למפשט ממשנה מפורשת במסכת אבות פ"א

דתנן התם הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע, ואי משום הפסד המגיעו עי"ז, כבר אמרו בשלהי מסכת סוכה ששכיני רשעים לא נשתכרו עיי"ש, ועיין בבאה"ט בשו"ע או"ח סי' ש"ז סק"ד בשם ס' חסידים דאל ידור האדם בעיר שיום השוק בשבת כי א"א שלא יכשל עיי"ש, ק"ו שלא ישכיר חנות שבביתו למי שיחלל בו שב"ק, ע"כ יראה מעכ"ת להזהר מזה, ואז קרנו בכבוד ירום, ויזכה לנחלה בלי מצרים. עד נזכה לעלות מאשפות דלותנו אל הר מרום הרים, כאו"נ, ונפש הדושו"ט ע"ע:

סימן נה

בין גאולה לגאולה, יזכה לראות קיבוץ נדחי עם סגולה שיבת שופטנו כבראשונה ויועצינו כבתחילה, הארון על משפטו והעיר בנויה על תלה, כבוד מחו' הה"ג החו"ב מופלג בתוי"ש כקש"ת מו"ה יעקב מאיר הכהן פריעד האב"ד דק"ק קאפוש יע"א. ע"ד אשר שאל לן מר אם יש להתיר בשבת, לחתוך קשואין עם מאשין שקורין ריעבענשניידער ע"י נכרי, ומע"כ מחותני נ"י חושש בזה להחמיר מתרי טעמא, חדא כדי לחוש לדעת הרוקח שהביא הרב"י בסי' רמ"ו דמחמיר בשביתת כלים, ועוד משום עובדא דחול, דלא יהי' זהירן לחתוך הרבה להכין ג"כ לימי החול, והנה בעיקר דברי הרוקח שכ' דאם השאיל גרזן לגוי, צריך לטלו ממנו ע"ש כדי שהגוי לא יעשה בה מלאכה בשבת, כבר הקשה מרן הב"י ששנה משנתו כב"ש דהא מבואר בשבת, מאן תנא שביתת כלים ב"ש הוא, ולא ב"ה, ועיין ב"ח שכתב לקיים דברי הרוקח דס"ל הא דקאמר ר"י ולימא מר משום שביתת כלים היינו אליבא דב"ה כדאמרינן עלה בגמרא, והשתא דאמרת ב"ה אית להו שביתת כלים דאורייתא, רב אושעי' דקאמר מאן תנא שביתת כלים ביש ולא ב"ה פליג על רב יוסף, וזה דלא כמש"כ התוס' דר' יוסף בעצמו הוא דמסיים והשתא דאמר ר' אליעזר אלא ר"א ור"י פליגי בהא מילתא, ופסק הרוקח כר"י לגבי ר"א, ולפענ"ד יש להביא ראי' לשיטתו מהא דאמרינן בש"ס דף י"ט אהא דתנן ושוין שטוענין קורת בית הבד ועגולי הגת, מאן תנא עידי דאתו ממילא שפיר דמי א' ריב"ח ר"י הוא ולא רע"ק ומייתא מתניתן השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, רי"ש אומר יגמור משחשיכה ורעק"א לא יגמור, והקשה בתוס' א"כ הו"ל רע"ק כב"ש, מיהא אם נימא כאוקימתא דר"י. דבמידי דעבד מעשה, ס"ל גם לב"ה דשבית כלים דאורייתא. א"כ ממילא הא בהא תלי' כיון דס"ל לרע"ק מחוסרין שחיקה, כמחוסרין דיכה דמי, ממילא הו"ל הסחיטה מעשה שנעשה ע"י כלים. ואסור משום שביתת כלים, ואינה דומה לכל

הני דב"ה מתירין במתני' דכלהו מיירי בלא עבדו מעשה, והיא נראת ראי' נכונה לשיטת הב"ח אליבא דהרוקח, והנה גם בחי' ח"ס בשבת דף י"ח כ' ליישב שיטת הרוקח:

כדשפיר חזי מר מחותני נ"י, וכתב לחלק דודאי היכא דהכלי עושה מלאכה בעצמו אפי' ע"י מעשה, כגון רחיים, בהא ס"ל לב"ה דשביתת כלים מותר, אבל היכא שאדם עושה בידים מלאכה על ידי כלי של ישראל, כגון גוי החוצב בגרזן וכדומה בזה, גם לב"ה שביתת כלים דאורייתא, ויצא לו כן מהירושלמי דקאמר התם, ב"ה מאי עביד בקרא דב"ש, דהיינו קרא דתעשה כל מלאכתיך דמייתי ב"ש מני' ראי' דאין מתחילין בע"ש במלאכה אלא א"כ נגמרת מבעוד יום, ב"ה מוקי להאי קרא היכי דעביד בידים, אולם לענ"ד כל דברים הללו לא נאמרו אלא ליישב שיטת הרוקח דלא תיקשה עליו קושי' הב"י ששנה משנתו אליבא דב"ש, אבל להלכה אנו אין לנו אלא כפי המבואר בשו"ע, וכן פסקו כל האחרונים דאין אנו מצווין על שביתת כלים, ואין חילוק בזה, אם הכלי בעצמו עושה מעשה, או שאדם עושה מעשה עם הכלי, דבאמת לא מסתבר כלל מש"כ הח"ס ז"ל דבמה שהגוי עושה המלאכה עם הכלי יהי' שביתת כלים חמור מאם הכלי עושה מעצמו, ואדרבא איפכא מסתברא דברחיים וכיוצא בו, הכל נעשה ע"י כליו שהתורה הקפידה על שביתתן משא"כ בגרזן שהגוי חוצב בו, מעורב בו כח אחר שאינה מצווה על שביתתו, והא דקאמר בירושלמי, דב"ה מוקי קרא דב"ש בעושין בידים הכוונה כפשוטו כדמפרשי בק"ע ובפ"מ שם דלב"ה לא מיירי קרא משביתת כלים כלל, אלא משביתת גופו, ובאלי' רבה הביא מפורש הרא"ש פ' אבה"מ דמדבריו משמע דס"ל שביתת כלים דאורייתא מדכייל בהדי בהמה המושכרת לגוי שצריך להפקיר בבת גם כלים עיי"ש, אמנם בחי' ראש יוסף לרבנו הפרמ"ג ספ"ק דשבת מיישב לה שפיר עיי"ש, מ"מ לדינא מיהת אין לנו אלא דברי שו"ע, וכן בב"ח אע"ג שמיישב דברי הרוקח כמש"כ לעיל, מ"מ העלה להלכה כדעת רו"פ דא"א מצווין על שביתת כלים אלא שכ' דכל יר"ש יחמיר לעצמו כשיטת הרוקח, עיי"ש:

מיהא כ"ז להתלמד במק"א אבל בנ"ד, בלא"ה לא שייך שביתת כלים כלל דלא שייך ענין שביתת כלים, אלא בדבר, שאילו הי' עושה בידים הי' בו איסור מלאכה, אבל חתיכת קשואין דשרי בידים. כהא דתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה וכדקיי"ל בשו"ע סי' שכ"ד, א"כ אם עושה אותו ע"י כלים, מאי איסור ש"כ שייך בזה ודבר זה פשוט יותר כביעותא בכותחא, ואגב אזכיר מה שתמוהין לי עפי"ז דברי הב"ח בסי' רמ"ו במה שהביא ראי' לשיטת הרוקח בטעמא דפסיק כר"י דלא כר"א דלר' אושעי' קשי' מתני' דאין שורין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום, וכן כלהו בבי, ואי כר"א

דב"ש ס"ל שביתת כלים אפי' היכא דלא עבדו מעשה אפי' בד' וה' נמי ליתסר, ומאד יש להפליא ע"ז, כיון דמיירי בכדי שישורו מבעו"י, א"כ בשבת לא נעשו בו שום מלאכה, מאי שביתת כלים שייך בזה, אינו דומה למגמר וגפרית דאסור למא"ד שכ' דאורייתא אפי' בלא עבד מעשה דהתם מתגפרין והולכין כל השבת אמה שא"כ בכל הני דמתני' ומצידת חיות ועופות נמי לפימש"כ התוס' שם, דמיירי בחורשין. ובאופן שאין בו כדי לצוד יותר, אים קרוב הדבר שיצוד מבע"י וממילא לא יהי' נעשה בו בשבת שום מלאכה, תדע דאלת"ה הו"ל להש"ס לאותיבי' לר"א ממתני' הנ"ל, אלא ודאי פשוט כמש"כ, ועכ"פ במאי דקמן אין בו שום נדנוד איסור שביתת כלים כלל, אמנם במה שמע"כ מחותני נ"י, חושש משום דהו"ל עובדא דחול בזה דיבר נכונה, והוא מבואר ממה דקיי"ל בסי' שכ"א, דבכל דבר הראוי' לאכילה כמות שהוא, ואינו גדולי קרקע שאין במינו טחינה כלל כגון בשר מבושל, או גבינה אפי' הוא קשה מאוד מותר לחתוך דק דק אפי' שלא לאכול מיד, מ"מ הביא שם בשו"ע ובמ"א בשם הריב"ש דאסור לגוררו דק דק, במורג חרוץ בע"פ שקורין ריבאייזען אפי' כדי לאכול מיד דכיון שהכלי מיוחד לכך ה"ז דרך חול עיי"ש ובש"ע הרב והא נמי דומה ממש להדין הנ"ל מיהא נראה דע"כ לא שייך איסו' משום עובדן דחול, אלא בעושה ע"י עצמו אבל ע"י נכרי לית בי' שייכות איסור משום עובדן דחול היכא דהדבר מצד עצמו אין בו איסור אפי' משום שבות.:

{עי' רשב"א שבת ר"פ תולין ד"ה אלא אמר אביי עי"ש בשם רמב"ן דשבות ועובדין דחול א' הוא עי"ש ולפי"ז כי היכי דשבות אסור ע"י נכרי אם לא באופן דשרי עי' סי' ש"ז ה"נ עובדין דחול מיהא בספר אגלי טל סוף מלאכת מעמר מביא בשם הר"ן ריש שבת דשבות חמור מעובדין דחול ולפי"ז א"ש דברי אאמו"ר ז"ל}:

אבל לענ"ד מה שצריך לזהר בזה הוא שלא לחתכן דק דק כיון דבגידולי קרקע יש בו משום טוחן כהאי דקיי"ל דאסור לחתוך ירק דק דק כדי לאכלו וכן גרוגרת וחרובין לפני זקנים ואם חתך דק דק חייב משום טוחן, לא תימא דלא שייך איסור טחינה אלא בדבר שדרכו לחתוך לחתיכות דקות מאד כירק וכגרוגרת וכיוצא בו אבל בקישואין אין דרך לחתוך כ"ז ז"א דהא קיי"ל האי מאן דסלית סלתא, חייב משום טוחן עיי' פ' כ"ג דף והרמב"ם בפ' מה' שבת ובודאי אין דרך עצים להסקה לחתוך לחתיכות קטנות כולי האי ואפ"ה אית בי' משום טוחן ועיין בסי' שכ"ד סעי' ז' ובסי' שכ"א במחהש"ק ס"ק י"ב שמ"מ במה שחותך כדי לאכול לאלתר לא שייך איסור טחינה ומותר לחתוך דק דק כמבואר בסי' שכ"א, ונ"ל דבזה א"ש דקדוק לשון המשנה, מחתכין את הנבילה לפני הכלבים ואת הדלועין לפני הבהמה ול"ק מחתכין הנבילה לפני הכלבים והדלועין

לבהמה, ולשון לפני הבהמה לכאורה אין לו שחר כלל ולהנ"ל ניחא משום דבאמת צריך לזהר שלא לחתכן לחתיכות דקות משום חשש טוחן. ומשנה קפסק ותנא ולא רצה להיות נחית לחילוק זה, משו"ה דקדק למינקט לפני הבהמה, דהיינו שחותכין לפני הבהמה לאכול מיד כן נלענ"ד בזה, ומפני כבוד הכנסת כלה שבת מלכתא אשים קוצי למילין ובזה אחתום אה"ר ואה"ע מחותנו הדוש"ט ושתה"ק בלונ"ח ע"ע:

סימן נו

במלאכות המתחילות בע"ש ונגמרין בשבת באו"ח סימן רנ"ב ס"א, מותר להתחיל במלאכה בע"ש סמוך לחשיכה אעפ"י שא"י לגומרה מבעו"י וכו' וכו' ולתת צמר לתוך היורה שאינה על האש והיא טוחה בטיט שאם היא על האש אסור שמא יחתה וכו' אם אינה טוחה בטיט אסור שמא יגיס בה וכו' נסתפקתי ביורה עקורה ואינה טוחה בטיט אם אסור במו"ש בכדי שיעשה, ואין לפשוט מהא דקיי"ל גבי עסיות ותורמוסין דאסורין במו"ש בכדי שיעשה אע"ג דלא מיתס' אלא משום שמא יחתה ומ"מ אפי' אם ברי לו שלא הי' מחתה אפ"ה אסור למו"ש, וכן אם עבר ושיהה דבר שהוא מצטמק ויפה לו דאסור בדיעבד, דש"ה דעכ"פ נעשה בו מלאכה בשבת ושייך טעמא דשלא יהנה ממלאכת שבת משא"כ ביורה עקירה ואינה טיחה דלא נעשה בה בשבת שום דבר אלא דחכמים אסרוהו משום שמא יגיס וכיון דלא הגיס בה וגם לא נעשה בה שום דבר בשבת י"ל דא"צ להמתין בכדי שיעשו, וראיתי במהר"ם לובלין בפ"ק דשבת גבי הא דתני' שם דף י"ח ע"ב לא תמלא אשה קדרה עסיות ותורמסין ואם עשאה כן למו"ש אסורין בכדי שיעשו ומסקי' בגמרא הטעם משום גזירה שמא יחתה והקשה א"כ למו"ש אמאי אסורין בכדי שיעשו כיון דלא אסור אלא משום גזירה שמא יחתה ואיהי ידע דלא עשה חיתוי, ותי' דמ"מ אסור דילמא חתה ולאו אדעתי', ודבריו תמוהים בזה דמשמע אי ידעי' בבירור שלא הי' מחתה וכגון דאמר ברי לי או איכא מאן דמסהיד עלי' דלא חתה משמע דשרי ובאמת לא משמע כן בש"ס ובראשונים לקמן בר"פ כירה דכל מה שאסרו חכמים משום שמא יחתה אם עבר ועשה כן אפי' ברי לן שלא עבר אהך מילתא דמחמתי' גזרו בה רבנן, מ"מ אסור למו"ש בכדי שיעשו דהא עכ"פ עבר אדרבנן, ומ"מ בנ"ד ודאי יש לדין די"ל דוקא היכא דעכ"פ נעשה בה שום דבר בשבת משא"כ הכא, ושוב ראיתי בהג"א ר"פ כירה דמספקי"ל כה"ג אליבא מאן דס"ל דאפי' בע"ש אין מחזירין ע"ג כירה שא"ג וקטומה, אם החזיר באיסור בשוגג אם מותר באכילה או לא דדלמא דוקא שכח קדירה ובשלה שנתקן המאכל בשבת באיסור אבל בהחזרה הנ"ל שכבר היה מבושל וראוי לאכילה

ואינו נהנה כ"כ לא, ואע"ג דאם נכרי עשה לצורך ישראל מותר כה"ג שאין ישראל נהנה ממנו כ"כ מ"מ כשישראל בעצמו עשה איסור אפשר דקנסוהו רבנן, ועי' מ"ש לקמן בסי' רנ"ג בס"ד לפרש עפי"ז איבעי' דש"ס עבר ושיה' מהו, ומדבריו יש לפשוט הא דקמן דע"כ לא מספק"ל אלא משום דעכ"פ מטיא לי' לישראל מיהת הנאה קצת דע"י שהחזירו מע"ש ושיהה ע"ג כירה בשבת עי"ז עמד חומו משא"כ ביורה עקירה רק שאינה טוחה, הרי לא נעשה עמה דבר, וא"כ לא מיבעי למאן דס"ל טעמא דצריך להמתין בכדי שיעשה הוא משום שלא יהנה ממלאכת שבת ודאי שרי דהא בזה ל"ש הך טעמא, אלא אפי' לטעמא דגזירה נמי י"ל דשרי דכאן גזירה לגזירה היא, דאפי' אם יעשה כן פעם אחרת בע"ש נמי לא מיתסר אלא משום שמא יגיס בה בשבת, ולא אשכחן גזלג"ז בכה"ג אלא מחמת החשש שמא יחתה כמוש"כ הראשונים משום דקרוב הדבר שיחתה, אבל על שמא יגיס לא שייך לומר כן ע"כ נ"ל בדיעבד א"צ להמתין בכדי שיעשה:

ב) במג"א ס"ק ב', כ' דאם הוא מבושל כ"צ מותר לדעת המחבר, ועיי' בתוס' שבת שהרבה לתמוה על המג"א דהא בהדי' כ' שם המחבר דבצמר ליורה אפי' נתבשל כ"צ אסור, ועיי' במחהש"ק מה שכ' לתרץ זה בטוטו"ד, ולפי מש"כ בדג"מ לחלק בין אם היא על האש ובין ביורה עקורה מתיישב קושי' זו בפשיטות:

ג) בהג"ה ויש מתירין שיוציא העכו"ם בשבת אם ייחד לו העכו"ם מקום מבעו"י בבית ישראל עיי' בטו"ז סק"ב ובמג"א ס"ק ה' מה שהקשו על דין זה, ולענ"ד יש לתמוה יותר מגופה דמתני' דתנן אין מוכרין לנכרי ואין טוענין עמו ואין מגביהין עליו אלא בכדי שיצא מפתח ביתו מבעו"י, והא גבי מגביהין עליו וטוענין עמו ע"כ מיירי שכבר קנהו הנכרי מעקרו, או שהחפץ הוא של נכרי, והתם ע"כ הוי טעמא משום מ"ע שיאמרו שמוליך החפץ בשליחות הישראל, א"כ כי ייחד לו מקום מאי הוי, וכיו"ב צ"ע אמש"כ המג"א בסק"ד להקל בשאלה דדוקא במכירה אסור דכשיודע שהוא מוכרו לו יאמר שמכרו לו בשבת משא"כ בשאלה, וקשה גבי מגביהין עליו וטוענין עמו דמיירי בחפץ של נכרי או בשאלה מאי איכא למימר, ושוב התבוננתי דאדרבא מדיוקא דמתני' יש ראי' לשיטת המרדכי בזה, דאם איתא דאפי' קנהו מעקרו או בחפץ של נכרי נמי אסור להניחו להוציאו בשבת אלא דוקא בעוד שיצא חוץ לפתח ביתו מבעו"י, מאי ארי' אין מגביהין עליו ואין טוענין עמו הא בלא"ה אסור לו להניחו להוציאו אפי' מוציאו מעצמו, א"ו במכירה הטעם משום דהגוי עדיין לא עשה בו קנין, ובאם החפץ של נכרי לא מיתסר אלא בטוענו עמו, ומגביהין עליו דהישראל מסייע בהדי דבזה כיכר מתוך מעשיו דהוי כמצוה לו לעשות בשבת אבל בלאו הכי שרי, ודו"ק:

ד) שם עיי' מחהש"ק סק"ה כי ייחד לו מקום מאי מהני הא חצר משום שליחות אתרבאי וקיימ"ל אין שליחות לנכרי ועיי' בסי' תמ"ח דלשיטת המ"ד דנכרי לנכרי הוי שליח דלא ממעטי' אלא מאתם גם אתם דבעי' השליח דומי' דמשלח מה אתם בני ברית וכו' אבל היכא דגם המשלח איננו ב"ב, וגם השליח אינו ב"ב שפיר י"ל דנעשה שליח א"כ חצרו של נכרי נמי קונה, ובאמת כבר הוכיח המקו"ח בסי' תמ"ח ובחו"מ סי' ר' דגם בנכרי איכא קנין חצר דהא בהדי' פריך בע"ז דף ע"א ותיקני לי' כליו וכלים מטעם חצר היא כמ"ש השמ"ק בב"מ דף י"א, ועכצ"ל הא דחצר מטעם שליחות אתרבאי הוא דוקא בקטן וקטנה דל"ש בהו לומר כלל חצר המשתמרת דאינם בגדר שמירה וחצר דידהו כחצר שאינו משתמרת הוא דהא לאו בני דיעה נינהו וא"א להו למזכי בחצר רק מטעם שליחות כמזכה להו ע"י אחר, משו"ה אמרי' דוקא בקטנה רחמנא רבי' אבל קטן דל"ל שליחות לא קני אבל גדול קניא מטעם יד כשהוא משתמר וא"כ גם בעכו"ם קנה כשמשתמר על דעתו, וא"ש ה) בשו"ע ס"ב, מותר ליתן בגדיו לכובס נכרי וכו' סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים או שעושה בטוה"נ וכו' עיי' מג"א סק"ז דוקא בטוה"נ אבל אם מצפה לתשלום שכר ולא התנה עמו אסור דאדעתא דישראל קעבד, והנה דבר זה מוסכם מכל הפוסקים אבל לא זכיתי להבין טעמא דמילתא מ"ש בטוה"נ דשרי' משום דאי לאו דישראל הוי עבד נייח נפשי' לא הוי עושה מלאכה בשבילו משו"ה לא מקרי אדעתא דישראל, אלא אדעתא דנפשי' כש"כ דהו"ל לומר בעושה בשביל שמצפה לתשלום גמול, אלא שלא קצץ, והוא מילתא דמרפסא אגרא וצ"ל לחומר הקושי' דאם עושה בטוה"נ, א"כ הגוי שוקל בדעתו כמה שוי' האי טוה"נ דעבד לי' הישראל ועושה עמו מלאכה לפי ערך זה ולא יותר והה"נ בקצץ א"כ הרי עובד לערך הקציצה, אבל אם עדיין לא קצץ, ולא עשה עמו טובה אלא שמצפה לתשלום שכר, א"כ לא פסיקא מילתא שהישראל ישלם לו שכרו משלם חלף עבודתו, דאפשר שתשלומי שכרו לא יגיע כפי עבודתו א"כ נשאר מהמלאכה מה שעשה עמו בחנם וזה הא עבדי' אדעתא דישראל משו"ה מתסר כנלענ"ד בס"ד הסבר הדברים:

ועיי' מג"א סק"ט מה שתמה על הב"י והב"ח דס"ל בדעת הרוקח דבשכר ולא קצץ א"צ למחות אם רואהו עושה מלאכתו בשבת ובטוה"כ צריך לומר לו שלא יעשה בשבת, והא בלא קצץ אסור ליתן לו כלל והנה אין כוונת המג"א היכא משכחת לה שלא יהא צריך למחות כיון דאפי' ליתן לו אסור דבזה י"ל דשפיר משכחת לה בנתן לו בד' וה' דמצד הנתינה אין כאן איסור אלא כוונת המג"א כיון דבשכר שלא קצץ אסור ליתן לו ובחנם בעושה בטוה"נ שרי א"כ הרי שכר שלא קצץ גרע מטוה"נ לענין ליתן לו ואיך אפשר

דלענין רואהו שצריך לומר שלא יעשה מי נימא דבטוה"נ גרע והיא פליאה נשגבה, ולחומר הקושי' נ"ל להסביר, דבטעמא שצריך לומר לו שלא יעשה בשבת כ' בשו"ע התניא משום דכשרואהו ולא אמר כלום מתחזי כמאן דמצוה לעשות כן בשבת, כיון דשתיק ולא אמר לו שלא יעשה, וכ"ז היכא דעושה עמו בטוה"נ א"כ עיקר מלאכתו כדי לעשות נייחא לישראל, א"כ אם הי' אומר לו ישראל דאדרבא זהו נייח נפשי דידי' שלא תהי' המלאכה נעשית בשבת הי' מניח מלעשות, נמצא במה שישראל ראה ושתק ש"מ דניחא לי' וכ"ז היכא דעבד בחנם בשביל טוה"נ, משא"כ היכא דעובד בשכר אפי' לא קצץ ובאופן דמותר כגון דנתן לו בד' וה' ל"ש הך טעמא דמה ששתק ולא מחה אינו ראי' וניחא לי' כיון דגוי עובד בשכרו א"כ לא איכפת לי' כלל בנייח נפשי' דישראל אי ניחא לי' טפי או לא, משו"ה שפיר אמרי' דא"צ למחות כנ"ל בס"ד הסבר הענין ע"נ וא"ש בס"ד:

סימן נז

בדיני כירה ותנור ליתן עליהן קדירות בע"ש בשו"ע או"ח סימן רנ"ג ס"א, כירה וכו' אם הוסקה בגו"ע אסור ליתן עליה תבשיל, וכו' דע דהמעיין בראשונים, יראה שיש כאן ד' שיטות, שיטת הרי"ף והרמב"ם דלא כחנניא ומתני' לשהות תנן ואפי' בשל כמאב"ד אי גו"ק אין אי לא לא, ושיטת רש"י ותוס' דהלכה כחנניא ומתני' להחזיר תנן, אבל לשהות משהין אעפ"י שא"ג או קטים, והבעה"מ יש לו שיטה אחרת דודאי הלכה כחנניא, מיהא חנניא נמי לא אמר' אלא במצטמק ורע לו אבל במצטמק ויפה לו אסור לכו"ע כל שלא בישל כ"צ, אבל בשל כ"צ, פליגי אמוראי אי מוי"ל שרי, ובזה מסקנת הש"ס דתלי' באתרא דריו"ח או אתרא דרו"ש יעיי"ש, ושיטת ר"ח שהובא בראש דלא קיי"ל כחנניא בלא בשל כ"צ אבל בבשל כ"צ קיי"ל דאפי' מצטמק וי"ל מותר עי"ש, והנה הרי"ף האריך להביא ראיות דמסקנא דשמעתין דלא כחנניא, ועי' ברז"ה בעה"מ שהאריך לסתור ראיו' הרי"ף ועי' במלחמות ובראש ובר"ן מש"כ לפרש טעמו של הרי"ף וטעם החולקין, ולקמן יתבאר בס"ד דיש נפק"מ מזה עוד להלכה, ועיי"ש בסוף שמעתי' מייתא הר"ן ראי' בגמרא לסיוע להרי"ף ז"ל, מדמסקי' בסוף שמעתין דמצטמק ויפה לו אסור מצטמק ורע לו מותר וההיא ע"כ בשהי' דליכא למימר דלא נחתין בפלוגתא דלשהות ולהחזיר כלל אלא למר כדא"ל ולמר כדא"ל למ"ד לשהות פסקי' הכי בלשהות ולמ"ד בלהחזיר פסקי' הכי בלהחזיר) דלהחזיר בשאינה גו"ק ליכא למימר דשרי אפי' במצטמק ורע לו עיי"ש דמייתי ראי' לזה הלכך ע"כ מסקנא דשמעתי' אתיא כמ"ד לשהות תנן, עי"ש, ונראה דאין מזה הוכחה דלא כרש"י ותוס' דהר"ן לטעמי' דאיהו ס"ל דאי מצטמק ויפה לו אסור

כש"כ כל שלא נתבשל כמאב"ד, אבל לפימש"כ התוס' בד"ה חמין ותבשיל דכל היכא דלעולם יפה לו אפי' אחר שיתבשל כדי צרכו חמיר טפי מדבר שלא נתבשל כ"צ ואינו יפה לו אלא עד כדי צרכו אבל מכאן ואילך רע לו דבזה ליכא למגזר שמא יחתה, ועיי"ש בדבריהם דמוכח סברא זו ממה דשרי ב"ש חמין אפי' לא הוחמו כל צרכן ואסרו תבשיל אפי' בישל כ"צ עי"ש, וא"כ שפיר י"ל הכי אמוראי אליבא דחנניא פליגו, ובלשהות דשרי' אפי' באינו ג"ק מ"ס דוקא מצטמק ורע לו שרי חנניא והיא ממש כשיטת בעה"מ, אבל מצטמק ויפה לו אסור אפי' בישל כ"צ, ומ"ס דאפי' מצטמק ויפה לו שרי חנניא, אלא דלכאורה סברא זו בעצמה נסתר' דאיך אפשר לומר אליבא דחנניא דמוי"ל אסור דחמיר טפי מלא נתבשל כ"צ, א"כ איך יתירץ לו מתני' דאין צולין בשר בצל וביצה, ואין נותנין פת לתנור אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום ואמרי' בש"ס היינו כמאב"ד וביצה הא אמרי' דהוי מצטמק ויפה לו והיא באמת קושי' הרמב"ן על בעה"מ עיי"ש, וצ"ל כמש"כ הר"ן דהתם כיון דלא מפסיק מידי בין פת לגחלים אי מחתה סליק בהו קיטרא, ומותר גם במצטמק ויפה לו, עיי"ש. וא"כ שפיר י"ל דמצטמק ויפה לו חמיר טפי מלא בשל כל צרכו ומור"ל, וא"כ אין קושי' מזה לשיטת רש"י ותוס', ובזה א"ש לענ"ד מה שיש לתמוה על הרי"ף וסיעתי' דפסק דלא כחנניא הא ר"ש אמ"ר יוחנן מתני' להחזיר תנן, אבל לשהות משהין אפי' שאינו גו"ק, וא"ל רבא תרוויי' תנינהו, ולא ידע לשנוי אלא דר"ש נמי דיוקא דמתני' קמ"ל אלמא דהוי פשיטא לי' להש"ס דממתני' דאין צולין וכו' מוכח כחנניא עד דהוי פריך לי' רבא לר"ש פשיטא מאי קמ"ל תנינא וא"כ מנלי' להרי"ף לפסוק דלא כפשטי' דסוגיין ולחלק מדעת עצמו בין מתני' דאין צולין מחמת סברא הנ"ל שכ' הר"ן עי"ש, ולהנ"ל ניחא דמשמע לי' להרי"ף דפלוגתא דמצטמק ויפ"ל אסור או שרי לא תלי' כלל בפלוגתא דחנניא ורבנן, אלא בין אליבא דחנניא בין אליבא דרבנן פליגי והוכחה ברורה לזה מדשבק הרי"ף להביא ראי' הנ"ל של הר"ן, ולכאורה תימא דשקו"ט כל כך להביא ראי' לאוקמי' שיטתו דלא כחנניא ואיך שבק הר"ן ראי' שהביאה אחר שכ' לפרש הראי' אליבא דהחולקים על הרי"ף וראי' הנ"ל השאיר הר"ן במסקנא, וא"כ עכ"פ הו"ל להרי"ף להביא הך סיעתא, א"ו דס"ל להרי"ף כמש"כ דפלוגתא דמוי"ל לא תלי' כלל בחנניא ורבנן, דגם אליבא דחנניא פליגו דנהי דמותר לחנניא לא בישל כ"צ מ"מ מצטמק ויפה לו חמיר טפי כמש"כ בשם התוס', וכ"מ כולי שמעתא דלא הזכיר כלל בזה פלוגתא דחנניא ורבנן, וגם הא דא"ל אביי לר"י מהו לשהות הו"ל לאיבעי אי הלכה כחנניא או כרבנן, א"ו דאליבא דכ"ע פליגו, וא"כ תיקשי למ"ד דבעי מצטמק ורע לו, איך יתרץ מתני' דאין צולין בשר בצל וביצה, הא ביצה מצטמק ויפה לו אע"כ דהתם ל"ח שמא

יחתה משום דמונח ע"ג גחלים, וכמש"כ הר"ן, ולפי"ז ניחא רבא דאמר תרוויי' תנינהו הוי ס"ל מצטמק ויפה לו מותר, וא"כ אין הכרח לחלק בין היכא דמונח על הגחלים או איכא מידי דמפסקו משא"כ למאי דמסקי' מצטמק ויפ"ל אסור, א"כ קשי' הא דאין צולין בשר בצל ביצה דהו"ל מצטמק וי"ל, ועכצ"ל דהתם שאני דמונח ע"ג גחלים ליכא למיחוש שמא יחתה כמש"כ הר"ן והרמב"ן שוב אין ראי' ממתני' דהלכה כחנניא, כנ"ל נכון בס"ד, ועפי"ז יתיישב ע"נ מה דיש להקשות בהא דאמרי' בגמרא ארשב"י אר"י כירה שהסיקוהו בגפת ובעצים משהין עליה מבשיל שבישל כל צרכו וחמין שהוחמו כל צרכן ואפי' מצטמק ויפה לו א"ל האי מרבנן לרשב"י הא רו"ש דאמרי תרוויי' מצטמק ויפה לו אסור, א"ל אטו לית אנח ידע וכו' כי קאמינא לך לר' יוחנן קאמינא, ויש להקשות דקארו לה מאי קארו לה, וכי גברא אגברא קרמית היכא ס"ד למרמי מרו"ש אר"י, ולהנ"ל י"ל דאיהו הוי ס"ד דלאו בפירוש קשמע לה משמי' דר"י אלא מדתנן אין צולין בשר בצל וביצה, וביצה הוי עוי"ל כדאמרי' בגמרא, ש"מ דמצטמק ויפה לו מותר, וכיון דס"ל לר"י הלכה כסת"מ ממילא מוכח דס"ל מצטמק ויפה לו מותר, ועל זה שפיר פריך לי' והא רו"ש דאמרי תרוויי' מצטמק ויפה לו אסור וא"כ קשי' איך יפרנסו המשנה הנ"ל, ואין לומר דמתני' חנניא היא ואינהו ס"ל כרבנן דחנניא, דהא לפימש"כ לפום סברת התוס' הנ"ל למ"ד מצטמק ויפ"ל אסור גם אליבא דחנניא אסור דלענין זה אין סברא לחלק, ועכצ"ל טעמא דמתני' הנ"ל משום דאין דבר מפסיק ל"ח שמא יחתה, כמ"ש הר"ן והרמב"ן, וא"כ לא מוכח מסת"מ דמצטמק ויפה לו מותר וע"ז משני לי' דבאמת לאו מכח סת"מ דייק אלא בהדי' שמעי' מריו"ח כנ"ל נכון בס"ד:

ונבא לבאר בס"ד דעת המחבר בשו"ע שהביא ב' דיעות, דיעה קמייתא היא שיטת הרי"ף והרמב"ם הנ"ל, ושוב הביא י"א שכל שנתבשל כמאב"ד, או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר להשהותו ע"ג כירה אפי' אינו גו"ק ולא הוזכרה גרו"ק אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע כמאב"ד, ולכאורה מדפסקינהו לתרי מילי וכ' כל שנתבשל כמאב"ד ואח"כ קאמר או שנתבשל כ"צ ומצטמק ויפ"ל משמע דדוקא שנתבשל כ"צ היא דשרי במוי"ל אבל כמאב"ד בעי' מור"ל וזהו שיטת הרז"ה, הנ"ל, ושוב כ' ולא הוזכרה גרו"ק אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע כמאב"ד מוכח דס"ל כשיטת רש"י דלהרז"ה הא גם כשכבר הגיע למאב"ד ומוי"ל בעי גרו"ק וראיתי שכבר עמד בזה בפרמ"ג במ"ז סק"א ע"ש, וי"ל עפ"י מש"כ בחידושי רשב"א בשם רבינו יונה דיש סברא לומר דבמוי"ל אסור טפי בשל כ"צ מלא בשל אלא כמאב"ד דבזה ע"י חיתוי מעט מויפ"ל, משא"כ בלא בשל אלא כמאב"ד עיי"ש, וא"כ י"ל האי מצטמק ויפה לו אתרוויי' קאי דגם בבשל כמאב"ד

מותר אפי' מויפ"ל, ומ"מ הוצרך לפרש נתבשל כ"צ משום דהי' מקום לומר דבזה אסור מוי"ל מטעם הנ"ל, והוצרך המחבר לפרש זה בהדי' משום דבאמת לשיטת רש"י קשה לכאורה קושי' הר"ן שהבאתי דהא אמוראי דפליגי במוי"ל ע"כ לענין להשהות פליגו, דלהחזיר ודאי אסור אפי' מצטמק ורע לו, מיהא אם נימא דבבשל כ"צ גרע מוי"ל מלא בשל אלא כמאב"ד י"ל דאינהו פליגי בבישול כ"צ ולק"מ קושי' הר"ן, ולפי"ז הו"א דלשיטת רש"י עכצ"ל דלא מותר אלא כמאב"ד אבל בישל כ"צ אסור במוי"ל כי היכא דלא תיקשי קושי' הר"ן משו"ה הוצרך המחבר לפרש בהדי' דאפי' בשל כ"צ מותר אפי' במוי"ל ומדוקדק לשון השו"ע ומיושב שפי' קושי' הפרמ"ג בס"ד ודו"ק ועיי' בח"ר ד"ה הא דא"ר שמואל ברי"א עיי"ש ודו"ק:

ב) שם או שהיא חי ולא נתבשל כלל, עיי' טו"ז סק"א, דהב"ח ס"ל דלשיטות הרי"ף והרמב"ם שהוא דיעה ראשונה שבשו"ע, כל שהוא פחות ממאב"ד הוא בכלל קדרה חייתא, ודקדק כן מלשון הטור שכ' אבל אם נתבשל קצת אפי' כמאב"ד שהוא שליש בשולו, ולמה ליה להזכיר כלל מאב"ד, א"ו דבפחות ממאב"ד שרי' לדיעה זו, מיהא לשון אפי' דקאמר צ"ע לפי"ז מאי אפי' הא בפחות משיעור זה ש"ד, וצ"ל דה"נ לא מבעי' יותר משליש בישולו בודאי אסור דחיי' שמא יחתה אלא אפי' כמאב"ד שהוא שליש בישולו ולא יותר הו"א דשרי' כמו קדרה חייתא קמ"ל, מיהא הטו"ז כ' דלשון אפי' כמאב"ד שכ' הטור היינו לאפוקי מהפוסקים דקיי"ל כחנניא, דהיינו י"א שבשו"ע קמ"ל דאפי' זה לא מהני, והקשה על הב"ח, כיון דלהרי"ף והרמב"ם דמחמרי במאב"ד שרי בפחות מזה כש"כ להי"א דמקילי טפי הו"ל למשרי כיון דהוא בכלל קדרה חייתא, א"ו דבפחות משליש גם להרי"ף ורמב"ם אסור וקדרה חייתא דשרי היינו דוקא דלא בשל כלל, עיי"ש. והנה מה שהקשה הטו"ז כש"כ להי"א הו"ל למשרי, נראה ליישב בפשיטות דהא בהא תלי' והיא הנותנת דהא טעמא דקידרא חייתא שרי' הוא משום דאסח דעתי' מ"מ כיון, דלא מהני לי' חיתוי להיות חזיא לאורתא, ועד למחר בלא חיתוי יתבשל, ולפי"ז י"ל דכיון דלהרי"ף ורמב"ם דמאב"ד הוא בכלל לא בשל כ"צ ממילא לית לן למיחוש שיבא לחתוי כדי שיתבשל עכ"פ עד שיהא כמאב"ד לאורתא, דהא כמאב"ד עדיין לא יחשב ראוי, עד שיתבשל לגמרי וא"כ שפיר י"ל דאפי' בשל קצת הוי בכלל קידרא חייתא ולא חיישי' שמא יחתה, משא"כ לשיטת רש"י ור"י דכמאב"ד כבר דייני' לי' כבשל כל צרכו א"כ לא צריך לדון בי' אלא שיחתה עד שיהא ראוי כמאב"ד, וא"כ פשוט כי היכא דחיישי' אליבא דהרי"ף ביותר ממאב"ד שיחתה כדי שיהא ראוי לגמרי ה"נ לרש"י בפחות ממאב"ד עד שיהא כמאב"ד, וא"כ נכונים דברי הב"ח, ול"ק עליו קושי' הטו"ז ומ"מ נלענ"ד דיש

להביא ראי' נכונה לשיטת הטו"ז בזה, מדקדוק לשון הברייתא דמייתי בש"ס דף ל"ז. שתי כירות המתאימות אחת גרו"ק ואחת שאינה גרו"ק, משהין ע"ג גרו"ק ואין משהין ע"ג אינה גרו"ק, ומה הן משהין בש"א ולא כלום ובה"א חמין אבל לא תבשיל, דברי ר"מ, וכו' עי"ש, והנה לשון ב"ש ולא כלום אין לו שחר כלל דהא קאמר מה הן משהין, והול"ל בש"א אין משהין ע"ג גרו"ק וכו', וראיתי בחי' ח"ס ז"ל שעמד בזה, וכ' די"ל תחילת שהי' דברייתא אקדרא חייתא קאי, משהין ע"ג גרופה, ואח"כ פורט מה הן משהין ואמרו ב"ה תחילה חמין ותבשיל, אלא שידוע משום שהי' ב"ה רבים היו דברי ב"ה מוקדמין לעולם לדברי ב"ש, אלא שמרוב ענותנותם הקדימו במשנתיהם דברי ב"ש לדברי עצמן נמצא כשהשיב ב"ש לב"ה ולא כלום ר"ל ולא כלום מדברים שהתרתם היינו לא חמין ולא תבשיל עכ"ד ודב"ק תמוהים בזה דהא השתא אליבא דר"מ קיימי' דאיהו נקט מה הן משהין בש"א ולא כלום ולדידי' ב"ה קאמרי חמין ולא תבשיל א"כ אפ' נדחק דדברי ב"ה הן היו מוקדמין מ"מ ל"ש שפיר לשון ולא כלום, אבל לענ"ד נראה עפ"י דרך זה י"ל כפשוטו עפ"י מש"כ המג"א ס"ק ב' ולקמן ס"ק ט"ו דוקא סמוך לחשיכה ממש שרי ק"ח, אבל לא מבעו"י קצת כיון דכבר נתבשל קצת קודם חשיכה, ע"ש, א"כ י"ל היינו דקאמר ב"ש מה הן משהין ולא כלום היינו דבר שאינו משהה כלום קודם חשיכה, דהיינו ק"ח שלא נשתהה כלום על הכירה מבעו"י, וז"נ, והשתא ממילא יש ראי' נכונה מזה להטו"ז דהא ברייתא הנ"ל ס"ל דלא כחנניא, ואיס"ד כשיטת הב"ח דלמאן דלא סבר לי' כחנניא הו"ל פחות ממאב"ד בכלל קידר' חייתא אז ל"ש לשון ולא כלום דהא ק"ח שרי אפי' שהה קצת מבעו"י, אלא שלא הגיע עד מאב"ד, א"ו כהטו"ז, ובזה ניחא נמי הא דקאמר התם עקר ד"ה לא יחזור, והוא ג"כ תמוה מאי ד"ה לא יחזור דקאמר וגם מהו עקר דקאמר הא לב"ש אין משהין ולא כלום וא"כ מאי יעקר ומאי יחזור, וגם בזה עמד בחי' ח"ס ומפרש עפ"י הנ"ל דקאי אק"ח ועדיין צ"ע פשיטא דלב"ש לא יחזור כיון דאפי' להשהות אסור, וא"כ אכתי לא א"ש לשון ד"ה דקאמרי ולהנ"ל י"ל דשפיר אתא לאשמעי' לאפוקי משיטת הב"ח דס"ל דבפחות ממאב"ד הו"ל בכלל ק"ח, וא"כ קמ"ל דעקר ד"ה לא יחזיר אפי' לא נתבשל אלא ב"ד כל שכבר שהה כלום אפי' רגע שוב לא יחזור כלל ודו"ק:

מיהא בעיקרא דמילתא אי לב"ש ק"ח שרי' צ"ע דהא ב"ש גזרו על כל המלאכות שלא יתחיל מבעו"י אלא בכדי שהי' ביום לגמור המלאכה כדאיתא בפ"ק דף י"ח וא"כ ק"ח לב"ש נמי אסור לכאורה ודבר זה יתבאר בס"ד לקמן. ועי' לקמן אות דנפק"מ מזה גם אליבא דהילכתא:

ג) שם דעי"כ מסיח דעתו עיי' בטו"ז סק"ג הביא דברי הב"י דף ל"ח, שכתבו לחד שינוי דבק"ח לא שרי' אלא בתנור אבל לא בכירה, כיון דשליט בי' אוירא איכא למיחוש שמא יחתה גם לצורך אחר, ובטו"ז הכריע דהתוס' עצמן לא ס"ל כן להלכה, שהרי בפ"ק דף י"ח, אמרי בשל ולא בשל אסור ואי שדי בי' גרמא חי' ש"ד, ופי' התוס' הא דבשל ולא בשל אסור צ"ל דלא הוי כמאב"ד דאל"כ הי' מותר להשהותו ע"ג כירה אפי' אינו גרוף וקטום ש"מ שהיו מפרשין האי מילתא גם אכירה, ולענ"ד נראה דאין ראי' מזה, וכוונת התוס' משום דלכאורה הומ"ל דחנניא לא התיר כמאב"ד אלא בכירה ולא בתנור, דתנור חמור מכירה דלא מהני בי' אפי' גרו"ק מיהא הא כללא הוא דכל היכא דבכירה מותר אפי' אינו גו"ק מותר גם בתנור, ולא חמיר תנור מכירה אלא לענין מה דבכירה שרי בגרו"ק בכה"ג אסור בתנור אפי' גו"ק אבל לענין מאי דבכירה מותר אפי' אינו גרו"ק בזה שוה תנור לכירה, ולפי"ז שפיר כתב התוס' כיון דבכירה מותר אפי' באינו גרו"ק ממילא בתנור נמי שרי', אבל לעולם אימא לך דקידר' חייתא לא שרי' אלא בתנור, וראיתי בס' אמרי בינה להגאון בעל אמרי אש שהביא ראי' ממש"כ בתוס' דף ל"ח ע"ב בד"ה תנור שכ' וז"ל אי להחזיר תנן ה"כ האי לא יתן לא יחזור אבל לשהות משה' אפי' בתנור שאינו גרו"ק, כדמשמע בפ"ק דשרי' קידרא חייתא ובשל כמאב"ד אפי' באינו גרו"ק ומשמע התם דבתנור איירי דקאי אהא דקתני לעיל לא תמלא אשה קדרה וכו', ואיס"ד דהתוס' ס"ל דקידרא חייתא לא שרי' אלא בתנור בלא"ה הו"מ להכריח כן דמיירי בתנור, א"ו דס"ל בפשיטות גם בכירה, ולענ"ד נראה גם מזה אין ראי' כלל, דודאי הא דנחתי' לחלק בין תנור לכירה, היינו בתר דכבר מוכח לן דהש"ס מיירי בתנור א"כ שפיר י"ל דבכירה אסור כיון דאין ללמוד כירה מתנור לענין זה מסברא לחלק שכ' התוס' אבל אי הוי מיירי הא סוגי' בסתמא, ודאי מדעתא דנפשו לא הוי עולה על הדעת לחלק כיון דסתמא קתני מהיכ"ת נחלק ביניהם משו"ה הוצרכו התוס' לאתוי' ראי' מעלמא דמיירי בתנור דמילתא דהש"ס מיירי בתנור, שוב י"ל דלא מצינו למילף לענין זה כירה מתנור, ולפימש"כ לעיל לפרש הא דקאמר בברייתא מה הן משהין ב"ש ולא כלום היינו למשרי קידר' חייתא אתי', ממילא יש ראי' מזה דבכיר' נמי שרי' קידר' חייתא, ולענין הלכה נראה מכל הפוסקים דלא נחתי לחלק בזה בין כירה לתנור וכדפסק בש"ע, בפרט דלשיטת הרי"ף והרמב"ם אין הכרח לזה כלל, דהתוס' לא הוצרכו לכך אלא כדי לאוקמי איבעי' דשכח קדרה אליבא דחנניא אבל למאן דל"פ כחנניא א"כ אוקמיני' להך איבעי בפשיטו' ולא צריכנא לנחותי לכך כלל:

ועיין בתוס' ישנים בדף ל"ח ע"ב בתוס' ד"ה תנור שכ' דאי מתני' להשהות תנן בתנור נמי אסור להשהות אע"ג דקידר' חייתא לעיל שרי ההוא כחנניא ומתני' אי להשהות תנן אתי' דלא כחנניא, מוכח דס"ל דלמאן דפסק דלא כחנניא, קידר' חייתא נמי אסור' א"כ לדיעה קמייתא שבשו"ע לא הוי לי' למשרי קידר' חייתא כלל, מיהא הר"ף והרמב"ם ע"כ ל"ס להו האי סברא דאינהו פסקי דלא כחנניא ואפ"ה שרי' ק"ח, וכדקיימ"ל נמי בשו"ע ועיקר סברת התו"י בזה צ"ע להבין האיך תלי' זה בפלוגתא דחנניא ורבנן, ומאי ענין זל"ז, ויתבאר בס"ד לקמן בס"ב במש"כ על המג"א ס"ק כ"ו ע"ש: (ד) שם בשו"ע אא"כ גרף דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים, זהו שיטת הרמב"ם והרשב"א דלא מקרי גריפה אא"כ הוציא כל הגחלים, והוא מהירושלמי הגורף צריך שיגריף את כל צרכו אלא דלשיטה זו קשה א"כ בתנור אמאי אסרו גריף, ופי' הרמב"ם מפני שא"א שלא ישאר בו ניצוץ א' וממנו ראוי לחתות ולהסיק, והא דלא אמרי' כן גם בכירה כ' הרשב"א דלדבריו צריכין אנו לומר דאעפ"י שנשארו נצוצות מחמת שהבלה מועט אינו ראוי להתחמם ע"י ניצוצין מועטין הנשארים ולא יהיב דעתא ולא אתי לחתויי אבל תנור מתוך שהבלו רב יהיב דעתו ומחתה, אבל רז"ה והר"ן ס"ל מחמת דוחק קושי' הנ"ל דגרפה שאמרו לא שיהא צריך לגרוף ולהוציא חוץ מן הכירה אלא שמגריף ומסלק הגחלים לצד א' ויניח הקדירה במקום הגרוף הלכך בתנור הגרוף איכא למגזר שמא יחתה, והרשב"א הקשה על זה א"כ מאי קמבע"ל לש"ס מהו לסמוך, דודאי טפי איכא למגזר לחתוי בגחלים בשקדרה וגחלים בכירה עצמה ממה דאיכא למגזר בשהגחלים בתוכה, וקדרה סמוכה לה בחוץ, ומתוך כך ס"ל דודאי גריפה ממש בעינן אלא דבתנור כיון שהבלו רב ומרתיח אינו כראה כגרוף ואתי לאשהויי או להדורי בכירה שאינה גרופה ואתי לחתוי, ועיין מש"כ הר"ן ליישב קושי' הרשב"א דטפי עדיף גריפה משום דמעשיו מוכיחין עליו כיון שגרף וסילק לצד א' לא יהיב דעתי' תו לחתוי אבל בשאינה גריפה אפי' בסמוכה איכא למגזר, ועיין מש"כ הרשב"א דזה דבר רחוק ודחיק עיי"ש, ולולי דב"ק ז"ל הי' נלענ"ד דיש להסביר בפשיטות החילוק בין תנור לכירה בין לשיטת הבעה"מ, בין לשיטת הרמב"ם דדוקא בכירה דלא נפיש הבלי' וא"כ אפי' לא יגרוף הגחלים לא הו"ל למיחוש שיקדיח תבשילו, א"כ יש הוכחה במה דגרף דמחמת דלהוי לי' הכירא הוא דעביד, משו"ה לא גזרי' שמא יחתה, דודאי בחול לא הוי עביד הכי משא"כ בתנור דהבלי' רב א"כ אף בחול דרך לגרוף הגחלים לצד א' כי היכי דלא לקדח תבשילו, משו"ה לא מהני גריפה לצד א', דבזה אין מעשיו מוכיחין דמחמת שבת עשה כן, וכן י"ל גם אליבא דרמב"ם דבעי' שיגרוף את כלו, ומ"מ בתנור אסור משום דא"א שלא ישאר ניצוץ א' ואתי לחתוי א"כ בכירה

אמאי שרי די"ל דכירה אית לי' הכירא במה דגריף הגחלים משא"כ בתנור אין הגריפה הוכחה על מעשיו דאף בחול דרכו לגרפו משום דנפיש הבלי' ושפיר איכא למגזר דאתי לחתוי מיעוט הניצוצות שנשארו בתוכו, ועיי' בש"ס דף צ"ח ע"ב בשמעתא דתנור וכיפה ובתוס' ד"ה אילימא דאביי ס"ל דא"א לאוקמי הך דכיפח בגריפה דבגריפה לא מסתבר לי' לחלק בין גפת ועצים לקש וגבבא, ורב אדא דמוקי לה בגריפה ס"ל דיש לעולם חום יותר כשהיסק בגו"ע אע"ג דגריפה, מבקש ובגבבא ואינה גריפה, עיי"ש וצ"ע וכי יפלגו במציאות, אולם למש"כ נ"ל בס"ד דר"ל אביי ורב אדא פליגו בפלוגתי' דהרמב"ם והרז"ה בפירוש גריפה, דהנה אי בעי' גריף לגמרי כשיטת הרמב"ם כ"כ הרשב"א דצ"ל הטעם בתנור משום גזרה אטו אינו גריף או כירה אינה גריפה, והר"ן תמה על זה מהיכ"ת לגזור כולי האי עיי"ש, וא"כ עכ"פ אפי' אם ע"כ נצטרך לדחוק דמ"מ בתנור שפיר גזרי' משום דנפיש הבלי' אבל בכופא דלא נפיש הבלי' כולי האי בודאי לא מסתבר למגזר גריף אטו אינו גריף, וע"כ הוי ס"ל לאביי דבכופח כל שגריף מותר אפי' בגו"ע דאם גרפו כולו ל"ש שמא יחתה ומשום גזרה אטו אינו גריף גזרה רחוקה היא בכופח דלא נפיש הבלי' כולי האי, וא"כ ע"כ הא דקתני בגו"ע הרי היא כתנור לענין איסור לסמוך קאמר ובאינו גריף, אבל ר"א הוי ס"ל כהרז"ה היינו דגרפו לצד א' וטעמא דבתנור אסור משום דע"י שהבלו רב אין מעשיו מוכיחין דמשום שבת עבד כן כיון דגם בחול דרכו בכך, והאי טעמא גופא שייך נמי גם בכופח, כיון דעכ"פ נפיש הבלי' מכירה ליכא הכירא דאימר משום שלא יקדיח תבשילו גרף הגחלים וא"ש בס"ד, ובזה יתיישב נמי ע"כ מה דאיכא למידק סמיכה אמאי אסור בתנור הא עד כאן לא מחלקי' בין כירה לתנור אלא לעינן גרו"ק דמה דאסור בכירה אא"כ גריפה אסרי' בתנור אפי' בגרו"ק אבל מה דבכירה שרי אפי' באינו גריף גם בתנור מותר, וא"כ כיון דמסקי' דבכירה מותר לסמוך באינו גו"ק הו"ל למשרי כן גם בתנור, וי"ל דבאמת היינו טעמא דהי' סביר רב יוסף למימר דלסמוך ש"ד גם בתנור, עיי"ש בש"ס, אבל לדינא צ"ע אמאי אסור לסמוך, ולפי מש"כ א"ש בס"ד די"ל דוקא בכירה דלא נפיש הבל איכא הכירא במה דסמכו מבחוץ ולא מבפנים דעבד כן משום שבת וממילא לא אתי לחתוי, אבל בתנור כיון דנפיש הבלי' א"כ גם בחול דרכו לסמוך הקדרה מבחוץ ולא מבפנים ושוב אין לו היכר ואיכא למגזור שמא יחתה, ובזה ניחא לי בס"ד ליישב הא דאמר אביי אילימא באינו גריף אלא כירה דאינו גריף על גביו מי שרי, והקשו בתוס' אי גרסינן אילימא משמע דיש מקום לאוקמי' גם בגריף א"כ מאי ראי' מייתי אביי ומתוך כך כ' דל"ג אילימא עיי"ש ולהנ"ל י"ל דאביי ה"ק דהא כ"כ דאביי ס"ל כשיטת הרמב"ם דבעי' שיגרוף את כלו ומשו"ה הוי ס"ל לאביי דבכופח

גרו"ק שרי, דל"ש למגזר אטו כירה כמש"כ, ולפי"ז י"ל דאביי ה"ק אילימא באינו גריף כלו אלא מקצתו אלא כירה דאינו גריף כלו ע"ג מי שרי, וניחא השתא לשון אילימא באינו גריף, דהנה האי דגרף מקצתו מצינו לכללו בלשון גרוף וכשיטת הבעה"מ, ומצינו ג"כ לכללו בהדי אינו גרוף וכשיטת הרמב"ם ולפי"ז אביי ה"ק א' בהדי גרוף כיילית לי' לגרוף מקצתו א"כ ע"כ צ"ל דבתנור היי"ט דאסור משום דבזה ליכא היכרא במה שנגרף א"כ מהיי"ט גופא הוי לך למיסור לסמוך בתנור מהיי"ט גופא כיון דמחמת שהבלו נפיש ליכא הכירא, וע"כ צ"ל דהוי בכלל אינו גריף א"כ ע"כ טעמא דתנור אסור משום גזרה אטו כירה שאינה גריפה וכיון דבכופח לא מסתבר למגזר כולי האי א"כ ע"כ בכופת גריף שרי שוב מוכח מדקתני בגו"ע ה"ה כתנור דלענין לסמוך קאמר, וא"כ ממילא מוכח דלסמוך אסור בתנור, וא"ש גירסת אילימא כנלענ"ד בס"ד נכון, ולפי מש"כ דגם לטעמא דהרמב"ם י"ל כן בתנור איכא למיחוש טפי שמא יחתה אותו ניצוץ א' שנשאר בתנור משום דבתנור אין ראיה ממה שגרפו, י"ל דאביי ור"א תרוויי' ס"ל דגריפה היינו גרפו כלו אלא דפליגו אי הוי טעם האיסור בתנור גריף כמו שכתבתי או כמו שכ' הרשב"א דהטעם משום גזרה אטו כירה, וניחא נמי דלהלכתא קיימ"ל כאביי דאסור לסמוך בתנור ולענין פירושא דמתני' קיימ"ל כר"א דבכופח גו"ע כמי אסור מוכח דטעמא דאיסור גרי"ק בתנור הוא משום דבזה ליכא הכירא, ומהיי"ט גופא אסור לסמוך וא"ש טעמא דהרמב"ם ודו"ק:

ה בשו"ע או שכיסה גחלים באפר למעט חומם, עיין מג"א סק"ג דאפי' הובערו אח"כ שרי כיון דגילה דעתו דלא בעי לגחלים סגי, והוא מימרא דריב"נ אר"א בש"ס עיי"ש, והכה הרי"ף והרמב"ם והטושו"ע השמטו דין זה, וכבר עמד בזה הפנ"י שם, דא"כ צ"ל דהוי ס"ל הא דקאמר בש"ס ש"ה דקטמה דיחוי בעלמא הוא, דאפשר דס"ל כיון דהובערו הדר' למילתא קמייתא, אלא דמצטמק ויפה לו מותר, ומתוך כך תמה על דברי המג"א דמסתימת לשונו משמע דלגמרי הוי כקטמו ואפי' בלא בשל כ"צ והא ליתא דר"א גופי' לא התיר אלא בבישל כ"צ ומצטמק ויפ"ל דע"י שקטמו גלי דעתי' דלא ניחא בצימוק, אבל לענין לא בישל כ"צ לא מהני האי גילוי דעת ועוד כיון שהשמיטו כל הפוסקים להאי דינא דקטמה והובערה דינו כקטום משמע דלא קיימ"ל הכי, ועיי"ש שהניח דברי המג"א בצ"ע:

והנה מש"כ הפ"י דס"ל להרי"ף דהובערה הדר' למילתא קמייתא וטעמי דר"א משום דמצוי"ל מותר לכאורה צ"ע א"כ איך מייתי הרי"ף ראי' מריב"נ אר"א הנ"ל דלא קיימ"ל כחנניא דא"כ למה לי קטמי' ולהנ"ל אדרבא ע"כ צ"ל דס"ל מצטמק ויפ"ל מותר כיון דהובערה הדרה למילתא קמייתא, מיהא לפי מש"כ לעיל בס"ד באריכות דס"ל להרי"ף

דהך פלוגתא דמויפ"ל אינו ענין לפלוגתא דחנניא ורבנן כלל, אלא דפליגי אליבא דתרווייהו, למר כדאית לי' ולמר כדאי"ל, ניחא דהרי"ף לא מייתי ראי' אלא דס"ל בשל כמאב"ד לא מהני מדלא שרי ריב"נ אר"א אלא בבשל כ"צ. אלא דס"ל בבשל כ"צ מותר מצטמק ויפ"ל, משו"ה שרי' אפי' הובערו אע"ג דהדרי למילתא קמייתא, ומזה סייעתא נכונה למש"כ לעיל באות א' עיי"ש, ומ"מ דברי המג"א מיהת שכ' להלכה פסוקה דקטמה והובערה הו"ל כגו"ק לגמרי צע"ג, ועיין פרמ"ג, ועי' בס' בנין אריאל ח"ב מש"כ בזה ביישוב השמטת הרי"ף להך מימרא, ועיי' בחידושי הריטב"א שם, ומדבריו למדנו דהא דאמרי' קטמה והובערה שרי היינו דוקא בהובערה אחר שכבר נתן הקדרה עלי' אבל אי הובערה מקמי הכי לא עיי"ש מה שכ' לפרש עפי"ז סוגי' דשמעתן שנתקשו בה בתוס' ובח"ר, ועפ"י דבריו מתפרש שמעתן שפיר כדת ש"ת אין אונס ע"ש ועכ"פ דין זה אינו אלא בהובערו אח"כ אבל מקודם שנתן הקדרה עליה לא מהני ולא אמרי' בזה כיון דגלי דעתו דלא בעי לגחלים סגי, וז"ב:

[1] בשו"ע אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כ"צ וכו' אא"כ גרף וכו' משמע דס"ל דבגרו"ק שרי אפי' לא בשל כמאב"ד, וכן היא בח"ר עיי"ש, דמתחילה מספק"ל בזה ואח"כ העלה דשרי, מיהא ממש"כ הרא"ש ליישב שיטת הרי"ף, מהא דהקשה עליו הבעה"מ, דמייתי מתני' דאין צולין בשר בצל וביצה אא"כ נצולו מבעו"י כמאב"ד, וכיון דפסק דלא כחנניא, מאי נפק"מ במה דנצלה כמאב"ד ותי' הרא"ש בשם רבינו יונה דנפק"מ עכ"פ לענין גרו"ק מוכח דס"ל דאפי' בגרו"ק בעי' דוקא כמאב"ד, וצע"ג דהמחבר כ' בפשיטות דבגרו"ק שרי אפי' לא הוי כמאב"ד וראיתי שהקשה כן בס' אמרי בינה להגאון אמרי אש, והביא עוד בשם הרמ"ק שהובא בכ"מ בפ"ט מה' שבת, ובשם הסמ"ג דנמי הכי ס"ל עיי"ש, וא"כ צע"ג על השו"ע בדין זה וצ"ע: (ז) בשו"ע ואפי' אינה גרופה מותר לסמוך לה קדרה חוצה לה, עיין במג"א סק"ה וסק"ו דנפק"מ עוד בין דיעה ראשונה שהיא שיטת הרמב"ם והרי"ף, לדיעה שני' אי מותר לסמוך בחזרה בשבת ועיין מחהש"ק שביאר יפה דברי המג"א עפ"י מה דמייתי הרי"ף ראי' דמסקנת הש"ס דלא כחנניא מדבעי להו מהו לסמוך וע"כ האי איבעי אינו אלא מהו לסמוך ע"י שהי' דאי לסמוך להחזיר לא קפשיט מידי, דאין ללמוד חזרה משהי' וא"כ נהי דאבעי דמותר לסמוך נפשוט לענין שהי' אבל אכתי לא נדע לענין חזרה, אבל אינך פוסקים דס"ל כחנניא ע"כ ס"ל דהגמ' פשיט לסמוך בחזרה מלסמוך דשהי' וא"כ ממילא נפשוט נמי דמותר להחזיר, אלא דעדיין צ"ע כיון דלמ"ד אין מחזירין באינה גרו"ק אפי' בע"ש אין מחזירין, וא"כ מאי ארי' דנקט המג"א דאסור לסמוך בשבת אפי' בע"ש הו"ל לאסור לסמוך בחזרה, אם

אין שהות ביום שירתיח, וי"ל, והדג"מ כ' על המג"א דמש"כ בשבת אסור היינו דוקא לסמוך תחלה בשבת אבל אם סמך מע"ש מותר להחזיר ולסמוך כדמוכח משתי כירות המתאימות, ודבריו תמוהים דהא בש"ס דחי מאי דבעי למפשט מהאי ברייתא שאני התם כיון דאדלי' שליט בי' אוירא, ונלענ"ד להביא ראי' לשיטת הרי"ף והרמב"ם הנ"ל דלמאן דל"ס לי' כחנניא, אסור לסמוך בחזרה ודוקא לסמוך בשהי' שרי', והוא ממה דאמרי' בש"ס ואף רב אושעי' סבר מחזירין אפי' בשבת דאמר ר"א פעם אחת היינו עומדין לעילא מר"ח רבה, והעלנו לו קומקים של חמין והחזרנוהו בשבת ולא אמר לנו דבר, והקשה המהרש"א מאי ראי' מייתי דילמא בסמיכה החזירוהו, אבל ע"ג י"ל דאסור, והניח בקושי' מיהא לפי מש"כ המג"א דלשיטת הרי"ף והרמב"ם אסור לסמוך בחזרה ניחא, דהא רב אושעי' ס"ל דלא כחנניא כמו שהוכיח הרי"ף מהך מימרא דקטמה והובערה, וא"כ לדידי' ליכא התירא בלסמוך אלא בשהי' אבל לא בחזרה, וא"כ אי לאו דס"ל מחזירין אפי' בשבת היכא דהוי גרו"ק, אף לסמוך ע"י חזרה הוי אסור, א"ו דבגרו"ק מחזירין אפי' בשבת ושפיר מייתי ראי' ודו"ק:

ח בהגה שתי כירות המתאימות זא"ז ודופן של חרס ביניהם האחת גרו"ק והשני' אינה גרו"ק מותר לשהות על הגרו"ק אע"פ שמוסיף הבל מאינה גרו"ק, בטו"ז ס"ק ד' תמה למה הוצרך לכתוב זה דהא הוא ק"ו מסמיכה לכירה, דהא מוכח בש"ס דאפי' אי הוי אסור לסמוך מ"מ בכהייי"ג הוי מותר, כדאמרינן בגמרא כיון דמדלי שליט בי' אוירא, וכיון דנפשט' האיבעי' דאפי' לסמוך שרי כש"כ בכה"ג, עיי"ש שהניח בקושי' ועיי' מש"כ המחהש"ק סק"ו לתרץ בשם תוס' שבת, והקושי' אלימא יותר על הרב"י שהקשה על הטור שהשמיט דין זה, ומה זו קושי' הא מוכח בגמ' דהוא ק"ו מדין סמיכה ועל זה גם תי' שבמחהש"ק הנ"ל אינו מספיק כלל, והנלענ"ד בזה בס"ד ליישב בפשוט, דהא ודאי הא דקתני מתני' נותנין עלי' תבשיל האי עלי' כולל נמי בסוכה, תדע דהא לענין אי לשהות תנן קיימ"ל דגם תוכה מותר, ועוד אפי' אי להחזיר תנן, דבאמת יש סברא לחלק בין גבה לתוכה כדקיימ"ל מ"מ הוצרך לאשמעי' ל"ש אלא ע"ג אבל תוכה אסור מכלל דמלישנא לא הוי שמעי' לה, וכ"ש אי להשהות תנן דבאמת הפירוש נותנין עליה היינו אפי' בתוכה. והנה הא נמי פשוט דסברת הש"ס כיון דמדלי' שליט בה אוירא ל"ש אלא על גבה ממש אבל בתוכה שפיר הוי רבותא דמותר ליתן לתוך כירה הגרופה אע"ג דסליק בה הבלא מאידך דהא ודאי לא הוי ידעי' ממה דמותר לסמוך כיון דהכא מוקף במחיצות בכירה גרופה ומחד צד סליק הבלא מהאינה גרופה, ולפי"ז ניחא דברייתא קתני משהין על גבי גרו"ק והכוונה על גבה ממש בזה שפיר שייך הסברא כיון דמדלי' שליט בה אוירא אבל

הרמ"א דקדק בלשון קדשו ולא נקיט על גבי גרו"ק, אלא על גרו"ק ולשון זה כולל נמי אי ניתנו על שולי הכירה דהיינו בתוכה, ובכהיי"ג הוי שפיר רבותא דלא הוי שמעינן ממה דמותר לסמוך כנ"ל פשוט ונכון: (ט) במג"א ס"ק ג' כ' דא"צ לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל רק קטומה כ"ש סגי, ונראה דעכ"פ צריך ש תכסה כל האש כלו, ומ"מ שיעורו דהאי כ"ש לא אתפרש דודאי לא מסתבר דבכ"ש ממש סגי, ונ"ל מדקדוק לשון המשנה דתנן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר ולא הו"ל למתניי אלא שיתן אפר מאי את האפר דקתני בה' הידועה, מתוך כך משמע לי דעכ"פ צריך שיתן כל האפר של העצים שהוסק בהם הכירה:

י שם בשו"ע ותנור אפי' הוסק בקו"ג אסור אפילו לסמוך לו אפי' הוא גו"ק וכ' בהגה דוקא כ"ז שהיד סולדת בו ובמג"א ס"ק ט' אבל אם אין היס"ב מותר ליתן אפי' בשבת ואפשר דאפי' אין גו"ק שרי עכ"ל וצע"ג דמ"מ אמאי לא נחוש שמא יחתה כיון דאינו גו"ק, ואי בגחלים עוממות מיירי הא אמרי' בש"ס נחלים שעממו ה"ה כגרו"ק, וע"כ מה שכ' המג"א אפי' אין גרו"ק שרי היינו בגחלים שלא עממו א"כ צ"ע אמאי לג"ז שמא יחת' וצע"ג:

יא בשו"ע וכופח אם הוסק בקו"ג דינו ככירה בגפת או בעצים דינו כתנור, בטור כ' אם הוסק בקו"ג מותר ע"י גרו"ק, והקשה הב"י דהא נגד המשמעות הפשוט דהא בכירה אין חילוק בקו"ג בין גו"ק לאינו גו"ק, ועיין מש"כ הטו"ז בסק"ו לתרץ ותמה על הרב"י דודאי מוכח כן בגמ' מדאמרי' דכופח הוי נפיש הבלי' מכירה חוטר מתנור, בשלמא קולא מתנור אשכחן שפיר דבתנור הו' קו"ג ונפו"ע שוין לאיסור ובזה אנו אומרים דכופח קיל ממנו דבקו"ג שרי' אבל החומרא שחמיר טפי מכירה ע"כ לא אשכחן אלא בדרך זה דבכירה יש חילוק בין קש לגפת ובכופח אין חילוק א"כ מבואר דבכופח חמיר טפי דאפילו בקו"ג בעי' גו"ק, א"ד הטו"ז ולענ"ד דבריו תמוהים בזה דהא בלא"ה יש חומרא בכופח מבכירה, דבכירה באינה גרו"ק עכ"פ מותר לסמוך מבחוץ, משא"כ בכופח למאי דקיימ"ל כאביי דתניא כוותי' וא"כ שפיר קאמר תרוויי' דזוטר הבלי' מתנור בקו"נ, ועכ"פ הו"ל להתיר מיהת לסמוך כיון דזה מותר בכירה אפי' אינה גרו"ק, ולהכי קאמר דנפיש הבלי' מכירה, ומכ"ש דאין כאן מקום לתמוה על הרב"י דלא כ' הוכחה זאת, אמנם נלענ"ד ראי' נכונה לשיטת הטור בזה מדקדוק לשון המשנה דקתני כופח שהסיקוהו בקו"ג הרי הוא ככירים, והוא פליאה דהתנא משנה לשונו בזה דבמשנה ראשונה נקיט כירה שהסיקוה, וה"ק הרי הוא ככירים לא הו"ל למנקט אלא ה"ה ככירה כמו במשנה קמייתא, מיהא לשיטת הטור י"ל דבא לרמז דה"ה כמו שני כירות המתאימות אחת

גרו"ק ואחת שאינה גרופה ואינה קטומה דקיימ"ל משהין ע"ג גרו"ק ואין משהין ע"ג שאינה גרו"ק וא"כ ה"כ בהסייקוהו בקו"ג דינו הכי אם הוא גרו"ק משהין ואם אינה גרו"ק אין משהין והיינו ממש שיטת הטור, כנ"ל בס"ד ראי' נכונה לשיטת הטור, והשתא דאתית להכי שמעי' מנה נמי דאפילו לשיטת הטור דבעי' גרו"ק, מ"מ נהי דכופח דינו גם לענין סמיכה כתנור דאסור לסמוך לו אפי' גו"ק, מ"מ בקו"ג שאינו גרוף אע"ג דלהטור אסור ע"ג ותוכה מ"מ אינו כתנור ממש לענין זה אלא ככירה דעכ"פ מותר לסמוך כנ"ל ע"נ בס"ד:

יב בשו"ע ואם שכח ושהה וכו' אסור עד מו"ש, עיי' מג"א ס"ק י"א בשם הגהמי"י דלאחרינא שרי, והמג"א כ' דאזל לשיטתו דס"ל כר"מ גבי מבשל בשבת, אבל אנן דקיימ"ל כר"י גם לאחרים אסור ועיין מחהש"ק פירושו, אלא דצל"ע הא הרח"ש מפרש האיבעיא דעקר ושהה, דקמבע"ל אי אסור גם לבני ביתו, והנה איבעי זו לא נפשטא והו"ל למפסק לקולא כמו דפסקו לקולא הני דמפרשי להך איבעי' לענין בישל כ"צ ומצטמק ויפ"ל וכדקיימ"ל נמי בשו"ע עיין טו"ז סק"ז, וא"כ הה"ד להרא"ש דמפרש להך אבעי' לענין ב"ב הו"ל למפסק לקולא דלב"ב שרי ונהי דלפי מש"כ המג"א ראי' מיור"ד סי' צ"ט דמי שנתבטל בשבילו ה"ה כדידי' וזה באמת צ"ע על הרא"ש עכ"פ שמעי' מיהת דלאחרים דלאו ב"ב שרי לפי' הרא"ש, וא"כ י"ל דהגהמיי"ר נמי ס"ל כפי' הנ"ל, וי"ל כן גם אליבא דר' יהודה דהא דר"י אוסר בשוגג גם לאחרים בו ביום היינו דוקא התם משום דס"ל קנסו שוגג אטו מזיד, אבל הכא לא נקיט הגמ' לשון קנסו, אלא משום דילמא אתי לאערומי ושפיר י"ל גם לר"י דבשביל אחרים לא אתי לאערומי, משא"כ במבשל בשבת דלאו משום אתי לאערומי הוא, דהא לא נחשדו ישראל על השבתות דיבשל במזיד, אלא איפכא אמרי' דקנסו שוגג גם לאחרים אטו שיתירו התבשיל לאחרים גם אם בישל במזיד והחילוק ק"ל, וצ"ע, ועפ"י שיטת הגמי"י הנ"ל ושיטת הרא"ש דעכ"פ לאחרים שרי, כ"ל ליישב קושי' חמורה שהביא בחי' ח"ס בשם הררק"ח, מ"פ הגמרא ולטעמיך נוטלין קטמה אין לא קטמה לא, אלא תני נוטלין משום מחזירין ה"כ סומכין משום מקיימין, והקשה הגאון הנ"ל דלמאי דקיימ"ל בשהה באיסור אסור אפי' בדיעבד א"כ הו"ל הוקצה ואסור לטלטלה בשבת, ושפיר קאמר קטמה אין אבל לא קטמה באמת אסור ליטלו מע"ג כירה משום מוקצה, ומש"כ הח"ס שם דבהך ברייתא ל"ש הך דינא דהתם מיירי שקיטמה ועשה את שלו רק שהובערה אח"כ א"כ השהה באיסור מ"מ המאכל מותר דע"כ לא אמרי' שם דקנסו שוגג אטו מזיד משום דרבו המשהין במזיד הה"ד בלא קטמה כלל אבל היכא דעשה את שלו אלא שאח"כ הובערה לא אמרי' כן, ודבריו תמוהים מאוד

איה"נ אי קטמה והובערה אח"כ, אבל אנן קיימי' אדיוקא דפריך ולטעמיך נוטלין קטמה אין לא קטמה לא, והיינו בלא קטמה כלל ע"ז שפיר אמרי' דכיון דלא קטמה כלל איה"נ דאסור משום מוקצה, והוא קושי' גדולה, מיהא לשיטת הגמיי"ר הנ"ל דלאחרים שרי ניחא שפיר דהא מבואר במג"א סס"י ש"ח בשם הר"ן דכל מידי דראוי מחמת עצמו אלא דאיסורא הוא דרביע עלה אע"ג דלבעלים לא חזיא מ"מ לא הוי מוקצה אלא להבעלים אבל לאחרינא דחזי לאכילה לא הוי מוקצה ע"ש, וא"כ כיון דעכ"פ לאחרים חזי' באכילה שוב לא הוי מוקצה בטלטול גם לבעלים, ודו"ק. מיהא להמג"א דס"ל גם לאחרים אסור הקושי' קמה וגם נצבה, וצע"ג עיי' מג"א סימן תמ"ו סק"ג:

יג בשו"ע י"א שכל שנתבשל כמאב"ד, או שנתבשל כ"צ ומצטמק ויפ"ל מותר להשהותו, אפילו אינה גרו"ק וכו', ואם שכח ושיהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע כמאב"ד אסור וכו', צע"ג למה הוצרך המחבר לחזור ולשנות הלכה זו אליבא דדיעה שני' דהא פשיטא דלא עדיף בלא בשל כמאב"ד לדיעה זו מבישל כמאב"ד לדיעה א', וכיון שכבר כ' דלדיעה ראשונה כל שלא בשל כ"צ אסור בדעבד הה"ד וק"ו לדיעה זו בלא בשל כמאב"ד, ונראה ליישב בס"ד דהא מבואר בש"ס דהטעם דאמרי' בשכח קדרה ע"ג כירה אסור בדיעבד אפי' בשוגג משום דרבים משהין במזיד ואמרו שוגג היינו, וא"כ שפיר הוי ס"ד דלא שייך לומר כן אלא אליבא דדיעה ראשונה דמיירי בתבשיל כמאב"ד והו"א בזה שייך דאתי לאערומי, דהא לחנניא כהיי"ג שרי אפי' לכתחילה אבל בלא בשל כמאב"ד הו"א דבזה ל"ש אתי לאערומי דהכל יודעין דיש בזה איסור מבשל בשבת, וכהיי"ג שפיר כ' הרא"ש לענין חזרה בע"ש עיי"ש, וא"כ הו"א דבזה שרי בשוכח והו"א דכל השקו"ט דסוגיין אזל אליבא דמאן דאסור כמאב"ד דכן פי' רש"י באמת עיי"ש משו"ה הוצרך בשו"ע לחזור ולשנות דאפי' לפי דיעה זו אמרי' כל שהוא פחות ממאב"ד אסור בשכח ושיהה כנ"ל נכון בס"ד:

והנה בהא דפירש"י בגמרא אבעי' דשכח קדרה ע"ג כירה ובישלה בשבת דהאיבעי' אליבא דמאן דאסר כמאב"ד ומדלא מפרש דהאיבעי' אפי' אליבא מאן דשרי כמאב"ד דהוי כהילכתא לרש"י דפסק כחנניא, א"נ דהו"ל לפרש דאבעי היא אליבא דכו"ע למר כדאית לי' ולמר כדא"ל כדפירשו התוס', נראה מזה דלרש"י איה"נ דלמאן דס"ל כחנניא והאיבעיא הוא לענין לא בשל כמאב"ד לא הוי אמר ר"נ דבין בשוגג בין במזיד אסור משום דאתי לאערומי כיון דהכל יודעין שזהו מבשל ממש הוי דינו כמו מבשל בשבת בעלמא, אלא דצלע"ג אפי' רש"י הא מסקי' התם בש"ס כאן קודם גזרה כאן לאחר גזרה ואמרי' מאי גזרה בתחילה הוי אומרים המבשל בשבת וכו' והה"ד לשוכח, משרבו משהין במזיד

ואמרו שוכחים אנו חזרו וקנסו אף על השוכח, וא"כ עכ"פ מוכח מיהת דחכמים נמנו וגזרו על השוכח, וממנפ"ש האי גזירתא היכא דמיא אי בבשל כמאב"ד, א"כ הרי מוכח בהדי' דלית הילכתא כחנניא ואיך פסק רש"י כחנניא, וע"כ צ"ל דמשכחת לה הך גזרה אפי' אליבא דחנניא וכגון בלא בשל כמאב"ד, א"נ בקידר' חייתא כמש"כ התוס', א"כ מאי דוחקא דרש"י לפרש הך אבעי' דשכח קדרה ע"ג כירה שלא אליבא דהילכתא כיון דע"כ צ"ל דגם אליבא דחנניא גזרו על השוכח, והיא קושיי' אלימתא לענ"ד, ואפשר לומר בטעמא דרש"י משום דהוי קשי' לי' הא דקמבעי לי' בתר הכי עבר ושיהה מהו' וכבר נתקשו בזה כל הראשונים, מה בין זה לאיבעי דשו"ט לעיל בתוך כ"ד בשכח קדרה ע"ג כירה ובישלה, ומה זה דהדר וקמבע"ל היינו הך ועיין תוס' ורא"ש:

סימן נח

שוכ"ט לכבוד ידינ"פ הרב הגאון המאוה"ג המפורסים בנש"ק כקש"ת מו"ה שמחה בונם עהרענפעלד נ"י אב"ד ור"מ בק"ק מאטעסדארף יע"א. ע"ד אשר בדק לן במה שכ' המג"א בסי' רנ"ג ס"ק י"ח וס"ק מ"א דבאמירה לנכרי שבות מותר דבר שאינו מתכוין אפי' הוא פסיק רישא ואלו בסי' שי"ד פסק המג"א בעצמו דפס"ר אסור אפי' באיסורי דרבנן דלא כתה"ד, וכבר התעורר בזה המחהש"ק שם וכתב דבשבות אמירה לנכרי הקילו, ונ"ל בס"ד בטעמו של רבינו המג"א עפ"י מש"כ הרמב"ם בפ' כ"א מה' שבת אפי' דברים שאינם מלאכה חייב לשבות שנאמ' בתורה תשבות ועיי' בהה"מ שהביא שם דברי הרמב"ן בפי' התורה נמצאו כל השבותים נסמכו על מצות ע' הנ"ל שנאמרה בתורה, והגם שהלח"מ שם הקשה ע"ז דא"כ נמצאו כל השבותים מה"ת ומתוך כך הסיב כוונת הה"מ דקאי אפחות מכשיעור מ"מ במרכבת המשנה תי' הפי' הא' דאשבותין קאי וכן מבואר בתשו' ח"ס חלק אה"ע סי' דדוקא אי עושה מלאכה שהם חשובים לשבות כה"י כולו אז עובר על1 מ"ע של שבתון, ובמק"א הצדקתי דברי הלח"מ:

{עי' לקמן סי' ע"ח ד"ה ודע דהלח"מ}:

מ"מ יהי' איך שיהי' עכ"פ כל השבותין אסמכינהו רבנן אקרא דביום השביעי תשבות וכבר כ' הפרימ"ג בפתיחה כוללת דמידי דאסמכינהו רבנן אקרא חמור כמו דאורייתא, ובתיבת גומא להגאון הנ"ל אסברה לה בטעמא כצפיחת בדבש דבאמת הקשה הרמב"ן להרמב"ם דבכל מילי דרבנן להוי ספיקן להחמיר משום לאו דלא תסור וצ"ל כתי' התשב"ץ דמעיקרא דמילתא התנו רבנן דלהוי ספיקן להקל וכיו"ב החלוקי' בין דאורייתא לדרבנן, אבל במלתא דאסמכוה אקרא הרי חזי' דבעי רבנן לשוי' כדאורייתא ואיה"נ

דהוי כדאורייתא ממש משום לאו דלא תסור, מיהו כל זה בשאר שבותים שפיר י"ל כיון דאסמכוה אקרא דתשבות הו"ל כדאורייתא, משא"כ בשבות דאמירה לנכרי ל"ש מצות תשבות עפ"י סברת הב"מ באה"ע סי' ו' דל"ש שליח לדבר עבירה בשבת דהתם אין האיסור אלא שיניח גופו ועכ"פ גופו של ישראל מינח נייח עיי' מ"ש דברי נועם ודעת, והגם דבמלאכה ע"י נכרי נמי איכא אסמכתא דלא יעשה מלאכה שנאמ' על מלאכת גוי כמ"ש הב"י בסי' רמ"ג ובטו"ז שם ססי' הנ"ל אבל רוב הפוסקים לא ס"ל בן כדמוכח מרמ"א שם דלא תקשה עליו קושיי' הטו"ז מכמה מקומות שאסרו מפני מ"ע אפי' בח"ח אסרו ע"ש, אם כן אשבות דאמירה לנכרי ליכא אסמכתא דתשבות, ותו נ"ל אפי' למאי דמשמע מפי' רש"י בכמה מקומות דלא ס"ל סברת הב"מ הנ"ל מדכתב בכמה דוכתי דמחזי כשלוחו גבי נכרי העושה מלאכה כגון במשנה דפ"ק בשבת אין טוענין עמו אלא בכדי שיגיע למקום קרוב וברי"פ מי שהחשיך יעו"ש, מ"מ עכ"פ בכלל אסמכתא דתשבות ודאי ליכא אלא שבות דגופו, עכ"פ אאמירה לנכרי ליכא אסמכתא למאי דלא ס"ל כסמ"ג הנ"ל וא"כ שפיר כ' המג"א דאמירה לנכרי קיל משאר שבותים לענין פסיק רישא, כנלענ"ד טעם נכון בס"ד:

סימן נט

בדין הכנת האש קודם הכנסת שבת סי' רנ"ה בשו"ע ס"א, אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור וכו' עיי' בטור במדורת פחמין בכ"ש, כר"י דמתני' ועיי' בב"י דס"ל דר"י לא פליג אתנא קמא אלא מוסיף עליו, אבל הרמב"ם בפי' המשנה כ' דר"י פליג את"ק, ולכן גם בחיבורו פסק כת"ק ועיין ירושלמי ספ"ק דשבת וז"ל ברוב הקיפה מאי ברוב הקיפה ממק"א או ברוב הקיפה דכולה, אשכח תני עד שתפסול מלעשות מלאכה כיני מתניתא אף בפחמין כ"ש, ונ"ל דה"פ דמייתא ראי' ממתניתן דשיעורו בכדי שתפסול מלעשות מלאכה, והיינו כדאמרי' בש"ס מאסמכתא דקרא את שני קצותיו אכלה אש ותוכו ניחר היצלח למלאכה, וע"ז מייתא שפי' ראי' כי היכא דבמתני' קתני בפחמין כ"ש ומשום דכיון דבפחמין אין דרכו לכבות מאליו עד כל שנאחז בו האור בכ"ש הה"ד בעץ יחידי כל שתוכו נמר עד שלא יוצלח למלאכה סגי בכ"ש, והשתא ממילא מוכח מהירושלמי דס"ל ר"י לא בא לחלוק אלא להוסיף על ת"ק דאל"כ אדמייתיא מר"י לותיב מת"ק, א"ו דס"ל להירושלמי דאין כאן מחלוקת והיא ראי' לשיטת הטור, ועיי' בק"ע על הירושלמי דמפרש ג"כ הפירוש בירושלמי דס"ל דר"י מוסיף על ת"ק, אלא שלא ביאר דברי הירושלמי כמו שביארתי, וזה דלא כפי' המראה פנים שם דאזיל בתר איפכא

ומשמע לי' דהירושלמי מפרש דר"י פליג את"ק, ופירושו א"א להלמו כלל, ומה שהקשה על מאן דמפרש דהירושלמי ס"ל דבא להוסיף על ת"ק כבר אזדא עפ"י מה שביארתי בס"ד כוונת הירושלמי:

ונ"ל ראי' שאין עליו תשובה לפי' הק"ע, דהא קאמר כיני מתניתא בפחמין כ"ש, והו"ל למנקט ר' יודא אומר בפחמין כ"ש, א"ו דהוי ס"ל דלית כאן מחלוקת וכו"ע הכי ס"ל, והוא ברור לענ"ד בכוונת הירושלמי וא"כ ראיה מזה לשיטת הטור, וכ"פ הרע"ב בפי' המשנה ע"ש, ועיי' בשלטי גבורים שהקשה בהא דתני רב יוסף בשלהי פ"ק ד' מדורות א"צ רובא, ואמאי לא חשיב בהדייהו גם פחמין ולשיטת הרמב"ם ניחא דהך ברייתא ס"ל כת"ק, אבל לשיטת הטור דר"י מוסיף את"ק קשיא, ועיי' בק"ע על הירושלמי שכ' דתני ושייר כי היכא דשייר קש וגבבא, עיי"ש, אבל נראה דוחק דמדורת פחמין שכיח טפי מכל הני דתני וא"כ לא הו"ל לשייר הא דשכיח, ולענ"ד נראה לתרץ בס"ד, דהנה אהא דתני במתני' עד שיאחז האור ברובן פליגי רב ושמואל מאי ברובן רב אמר ברוב כאו"א ושמואל אמר כדי שלא יאמרו הבא עצים ונניח תחתיהן והנה עד כאן לא מצינו למימר דת"ק נמי מודה בפחמין כ"ש אלא אי נימא כשמואל אבל לרב דבעי' לת"ק כדי שיאחז האור ברוב כאו"א, אע"ג דבודאי אי נאחז האור בהרבה עצים באופן שאין לחוש עוד שיתכבה ודאי לא הו"ל לחוש שמא יחתה ואפ"ה בעי' מיהת רובו של כאו"א א"כ גם במדורת פחמין לא מסתבר דסגי בכ"ש, אליבא דת"ק ועכצ"ל דלרב ת"ק פליג עם ר"י, מיהא אנן קיי"ל כשמואל דהא בש"ס תני ר"ח לסיוע דשמואל עיי"ש, א"כ י"ל ממילא דת"ק מודה לר"י בפחמין כ"ש ור"י בא להוסיף. והשתא שוב לא תקשי מהך ברייתא דתני רב יוסף ושייר מדורת פחמין בכ"ש, דאיה"נ דהך ברייתא ס"ל כן מיהא אנן קיי"ל כשמואל וכהך ברייתא דתני ר"ח לסיוע דשמואל, כ"ז נלענ"ד בישוב שיטת הטור, ועיין ב"ח ופרמ"ג:

וראיתי בחי' ח"ס ספ"ק דשבת שכ' לפי מה דאמרי' בש"ס ספ"ג דכריתות החותה גחלים להתחמם והובערו מאליהן תלי' במלאכה שאצל"ג, א"כ למ"ד מלשאצל"ג פטור הו"ל גזלג"ז ואין לגזור שמא יחתה, וא"כ הטור לשיטתו דס"ל בסי' רע"ו דמשאצל"ג פטור וגם הרמב"ם לשיטתו דמשאצל"ג חייב, משו"ה ס"ל כת"ק עיי"ש, ודבריו תמוהים מאוד חדא דא"כ קשי' לר' יהודא דס"ל דמשאצל"ג חייב ואמאי בפחמין כ"ש, א"ו דאין לו דמיון כלל להאי דכריתות דהתם מיירי בחותה גחלים להתחמם והובערו מאליהם, אבל הכא הגזרה שמא יחתה, והוא מתכוין להבעירן ובודאי יתחייב אפי' אי מלשאצל"ג פטור וז"פ וברור:

שם במג"א ס"ק ב' ואם לא הודלק כל כך אסור להנות בהם אפי' הודלקה אח"כ לגמרי, עיי' מחהש"ק שציין דברי המהר"ם לובלין בשבת דף י"ח על הך ברייתא דלא תמלא אשה עסיות ותורמסין בע"ש וכו' ואם עשה כן למ"ש אסורין במ"י שיעשו, והקשה המהרמ"ל כיון דאינו אסור אלא משום גזרה שמא יחתה א"כ אמאי אסורין למו"ש בכדי שיעשו כיון דלא עבר איסורא, ותי' משום חששא שמא חיתה ולאו אדעתא, עי"ש, ודבריו בזה תמוהים מאוד דמשמע דאם ודע בבירור דלא עשה שום איסור באמת מותר למו"ש מיד והה"ד ה"נ ובאמת לא משמע כן מסתימת כל הפוסקים וכן בהא דקיי"ל בעבר ושהי' ועיי' מש"כ בזה בסי' רנ"ד, ודו"ק:

סימן ס

שאלה אשה שא"י לצאת מחדרה מחמת חולשתה ל"ע, מהו שתדליק שם נר של שבת ולברך עליו, ואח"כ יוציאו הנרות משם להניחם על השלחן שאוכלין עליו, או דילמא הדלקה במקומה בעי' וכיון שא"א לה להדליק במקום שהנרות יהיו מונחין אי אפשר לה לברך עליהם:

תשובה הנה בש"ס פ' במה מדליקין פשיטא ליה להגמר' דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומו בעי' ע"ש, וא"כ לכאור' נראה דגם בנר של שבת הדין כן. אלא דהטו"ז ברסי' תרע"ה ס"ק א' כתב וז"ל הדלקה עושה מצוה פירש"י דומי' דמנורה, וא"כ לא שייך כן בנר של שבת ועיי' סי' רס"ג עכ"ל, אלא דדברי הטו"ז בזה תמוהין מאוד כמו שתמה בזה בתשו' שבו"י ח"ב סי' מ' דכוונת רש"י לענין דמדליקין מנר לנר ע"ש, אבל הא דהדלקה עושה מצוה עיקר הוכחת הש"ס מהא דתני' עששית שהיתה דולקת מע"ש למו"ש מכבה ומדליקה וכו' ועוד מדברכינן אקב"ו להדליק, והוכחה זו איכא גם בנר של שבת דג"כ מברכי' להדליק, וכן הקשה הפרימ"ג ע"ש, וכן הרמ"א בסי' רס"ג סעי' י' הביא כן להלכה בשם המרדכי דצריך להניח הנרות במקום שמדליקין ולא להדליק במקום זה ולהניח במק"א ע"ש, ומ"מ צ"ע אם הוא לעיכובא, או אינו אלא לכתחילה, והנה בסי' תרע"ה כתבו הטור ושו"ע ראם הדליקה בפנים והוציאו לחוץ לא יצא דהרואה אומר לצרכו הוא דאדלקי', וכבר הקשו שם הב"ח והטו"ז הא האטו"ע לא אמרו בגמר' אלא למ"ד הנחה עושה מצוה אבל אי הדלקה עושה מצוה אמרי' בגמר' הטעם דהדלקה במקומו בעי' וע"ש בטו"ז וכ"כ הב"ח בתי' א' דלמאי דמסקי' הטעם דהרואה אומר לצרכו שוב הדרינן ממאי דהוי ס"ל מעיקרא דהדלקה במקומו בעינן ע"ש, וא"כ בנר של שבת דל"ש טעם זה, לא אכפת לן אם אין הדלקה במקומו, ולפי"ז ע"כ צ"ל דהרמ"א בסי' רס"ג

ל"ק אלא לכתחילה ולא לעיכובא, אמנם המג"א סק"ג הביא עוד תי' בשם הב"ח דנפק"מ אפי' לדידן שמדליקין בפנים והוציאה לחוץ דאי מטעם הדלקה במקומו בעי', א"כ כיון דלדידן גם מבפנים הוא במקום מצותו הי' יוצא י"ח אי לאו טעמא דהרואה אומר לצרכו הוא דאדליק, ולדבריהם טעמא דהדלקה במקומו בעי' קיים גם למסקנא, וא"כ י"ל דאפי' לעיכובא אמרי' כן דהא למאי דס"ד הש"ס טעם זה אפי' בדיעבד לא יצא כדקתני הדליקה בפנים והוציאו לחוץ ל"י:

אלא דאחרי העיון נראה לפע"ד ראי' ברורה דלקושטא דמילתא לא קיימא הך טעמא דהדלקה במקומו בעי', ממ"ש הרמב"ם בפ"ט מה' ביאת מקדש ה"ז וכן הדלקת נרות כשרה בזרים לפיכך אם הטיב כהן את הנרות להוציאן לחון מותר לזר להדליקן ע"כ וע"ש בכ"מ, וראיתי בס' מנ"ח הקשה על הרמב"ם דהא מבואר בש"ס פ' ב"מ דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומו בעי', ואי הדליקה בפנים גבי נ"ח לא עשה ולא כלום, וא"כ במנורה דודאי הדלקה עו"מ ודאי הדלקה במקומה בעי' והניח בצ"ע, מיהא לפי מש"כ הטו"ז והב"ח דלמסקנא הדרי' ממאי דהוי ס"ל מעיקרא בפשיטות דהדלקה במקומו בעי' ולא נקטי' אלא טעמא דהרואה אומר לצרכו וכו' א"כ קושי' המנ"ח לק"מ, ומן התימא על המנ"ח שלא הרגיש בזה, ועכ"פ למדנו מיהת לפי' ראי' ברורה מזה דלא בעי' הדלקה במקומה. וה"ט דהטור ושו"ע שלא הביאו טעם זה כלל, דבאמת אידך שינויי של הב"ח שהביא המג"א משום דנפק"מ לחומרא לדידן אליבא דידן דמדליקין בפנים צ"ע הא עכ"פ נפק"מ נמי לחומרא לאידך גיסא והיינו לענין הדלקת נר שבת א"ו דס"ל דלא בעי' הדלקה במקומה כלל, כדמוכח ממנורה, אלא דמ"מ עדיין צ"ע על הש"ס גופא דמעיקר' הוי ס"ל בפשיטות דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומה בעי', מהיכא פשיטא לי' כן הא ממנורה מוכח איפכא, וצ"ל דהוי ס"ל בס"ד דאיה"נ דלא משכחת לה במנורה שיהא זר מדליקה, ונהי דאמרי' ביומא דף כ"ד דהדלקה לאו עבודה היא ואין חייב עלי', היינו בהדליקה במקומה, אבל שיהי' מקיים מצות הדלקה בהוציאה לחוץ והדליקה זה לא מוכח משם כלל ושפי' הוי ס"ד כן, אבל למסקנא מיהת מבואר מתוך דברי הרמב"ם הנ"ל דאפי' במנורה ל"ב הדלקה במקומה, כש"כ בנ"ח ונ"ש ועדיין צ"ע מהיכא הוי פשיטא לי' להש"ס מעיקרא דהדלקה במקומו בעי' אי הדלקה עושה מצוה כיון דלקושטא דמילתא לא אמרי' כן ואולי אפשר לומר דהא גופא דהוי ס"ל מעיקרא דהדלקה במקומו בעי' הוי ס"ד טעמא משום דלא יאמר הרואה לצרכו הוא דאדלקה מיהא הוי ס"ד דלא שייך הרואה אומר לצרכו אלא למ"ד הדלקה עושה מצוה, כיון שלא הדליקה כאן במקומו הראוי א"ו בפנים הדליקה לצרכו, אבל למ"ד הנחה עושה מצוה,

השתא הוי עיקר מצוותה בשעה שהניחה מהיכ"ת נימא שהדליקה לצרכו כיון דהשתא מתחיל מצותה, כך הוי ס"ד דמקשן וע"ז חידש לן המתרץ דאפי' אי הנחה עושה מצוה נמי שייך לומר לצרכו הוא דאדלקה, ועפי"ז יתורץ נמי קושי' הב"ח והטו"ז הנ"ל, מיהא מלשון הש"ס משמע דהמתרץ חידש לו סברא דהרואה אומר לצרכו ע"ש:

סימן סא

בענין קידוש היום של שבת א) בדג"מ או"ח סי' רע"א מספק"ל למה דקיי"ל נשים בקידוש היום ד"ת אם האיש כבר התפלל ערבית והנשים עדיין לא התפללו א"כ האיש כבר נפק י"ח מה"ת ואינו מחוייב אלא מדרבנן דהא קידוש עה"י לאו דאורייתא, והנשים שלא התפללו אכתי מחוייבים מה"ת אי מצי האיש להוציאן י"ח, ואף דקיימ"ל כל המצות כולן אעפ"י שיצא מוציא בר"ה דף כ"ט ע"א היינו מטעם ערבית דכל ישראל ערבין זב"ז והרי כתב הרא"ש במס' ברכות דף כ' דנשים אינם ערבות לכך אין מוציאם אלא מי שחיובו מדרבנן, ומ"מ יש להסתפק אם היינו דאינה בכלל ערבות בעד אחרים אבל האנשים קיבלו ערבות בעדה א"כ שפיר מוציא האיש את האשה, או דילמא כשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות כך לא קיבלו האנשים ערבות בכלל נשים, ולא איפשט לי' ע"ש, ונלענ"ד בס"ד למפשט האי ספיקא שפיר מהא דגרסי' בסוף כל הנשבעין גבי גלגול שבועה אמר רב הונא לכל מגלגלין חוץ משכיר ור"ח אמר לכל אין מקילין חוץ משכיר, מאי בנייהו איכ"ב לפתוח בגלגל, והקשה שם הרא"ש מכדי גלגול שבועה מסוטה גמרינן ובסוטה פותחין בגלגול דאף אם הבעל אינו טוען לגלגל עליה מאיש אחר או מעודה ארוסה מ"מ הכהן מגלגל לי' ותי' דע"כ לא פליגו אלא בשבועה דרבנן, אבל בשבועה דאורייתא לכו"ע פותחין ואיכא למידק מאי קושי' דהא טעמא דמ"ד אין פותחין בגלגול הוא משום כיון דהבע"ד לא תבע לי' הו"ל כעורכי הדיינין אי ב"ד טעני' וכ"ז בממון משא"כ באיסורא דכל ישראל ערבין זב"ז א"כ כולי ישראל בע"ד נינהו שפיר פתח לה הכהן בגלגול אף אי לא תבעי' הבעל, וזהו באמת תירוצו של הריטב"א בקדושין דף כ"ז ע"ב עיי"ש שתי' כן בטו"ט, ומ"מ על הרא"ש קשי', ע"כ נ"ל דהרא"ש לשיטתו דס"ל במס' ברכות דנשים אינם בכלל ערבות א"כ ע"כ ליכא למימר טעמא דהכהן פותח בגלגול משום ערבות הוא דהוי דהא לענין איסורא דבעל לא נפק"מ מידי כיון דלא קינה לה ונסתרה מאיש אחר א"כ בלא"ה אינה אסורה עליו מחמת סתירה זו, ואף למ"ד דילפינן מגלגול דארוסה מ"מ הא ע"כ לא מיתסר' עליו מחמת סתירה זו, דא"כ אין המים בודקין את אשתו כיון דאיהו אינו מניקה מעון, ועכצ"ל דהערבות הוא מחמת האשה שמשקה

דאי ידעה בעצמה שנסתרה ונבעלה הא היא עבדה איסורא, א"כ א"ש דלהרא"ש לשיטתו ליכא למימר תי' הריטב"א הנ"ל ושפיר קאמר לחלק בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן, וכל זה אי נימא דאנשים לא נעשו ערבים בגלל נשים משא"כ אי האנשים קיבלו ערבות בשבילם הדק"ל מאי דוחקי' לחלק בין שבועה דאורייתא לדרבנן דזהו דוחק כמבואר שם בהרי"ף ס"פ כל הנשבעים דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון טפי הול"ל כמו שתי' הריטב"א אע"כ דהאנשים לא קיבלו ערבות בגלל הנשים, ונפשוט שפיר ספיקו של הדג"מ וכל זה לפי דרכו של הדג"מ בהבנת הרא"ש, אמנם בחרע"א ז"ל: {עי' הגה' רע"א על משניות מגילה פ"ב מ"ד ר"ה פ"ג מ"ח עי"ש}: הכריח דע"כ אין כוונת הרא"ש דנשים אינם בכלל ערבות כלל אלא כוונתו דבמידי דלא נתחייבו ל"ש ערבות וההד"נ אנשים במידי דלא מתחייב בי' אינו בכלל ערבות יעיי"ש, ואני כבר הארכתי במק"א והבאתי ראי' לדבריו מש"ס שבועות דף ל"ט ע"א וכל עברות שבתורה מכה"ע לא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבין זה בזה ומאי פריך דילמא נפק"מ בנשים דאי משום ערבות הא לתני' בכלל ערבות משא"כ בשבועת שקר דנפרעין גם מנשים ואין לומר דדייק מדקתני נפרעין ממנו משמע מני' לחודי' הא ע"כ גם התם לתי' הגמרא ממנו לאו דוקא, ולשיטת רע"א ז"ל ניחא בשבועה שקר דנשים נמי בכלל חיובא אינהו נמי בכלל ערבות ועיי' מש"כ במק"א ליישב בזה קושיי' הכפ"ת בפ' בתרא דיומא בהאי דגדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, בטו"ט, והשתא אין מקום לספיקו של הדג"מ דהא לענין קה"י דנשים נמי חייבות פשיטא דהו"ל בכלל ערבות והרא"ש ל"ק התם אלא למאי דאמרי' אי נשים בקה"י דרבנן לא מצי מפקי י"ח וע"ז שפיר קאמר דאי לא מחייבו אלא מדרבנן ליתנייי' נמי בכלל ערבות, ודו"ק היטב, ועוד נ"ל בס"ד ראי' לדברי רע"א ז"ל מהא דאמרי' בב"מ דף י' כי אמרי' אשלד"ע הנ"מ היכא דשליח בר חיובא אבל היכא דשליח לאו בר חיובא לא, ואיכא מ"ד דתלי' היכא דשליח אי בעי עביד אי בעי לא עביד לאפוקי חצר דבע"כ עביד ואמרי' איכ"ב כהן שאמר לי' לישראל צא וקדש לי גרושה, דישראל לאו בר חיובא הוא יעוייש, ועיי' בריטב"א שהקשה דת"ל דהוי בר חיובא משום לפני עור ל"ת מכשול ותי' אף דלא הוי בתרי עברי דנהרא, אבל מ"מ קשיא ת"ל דישראל הוא בר חיובא מצד ערבות, אע"כ כמ"ש דבמידי דלאו בר חיובא ליתא נמי בתורת ערבות, ודו"ק:

{ומיושב בזה קו' תוס' שם אמאי לא נקט כהן דאמר לי' לכהן דהא נמי לאו בר שליחות הוא לקדש לאחר, ולהנ"ל ניחא דעכ"פ בכלל ערבות הוא משא"כ ישראל ודו"ק}:

ב) ובס' מנ"ח יצא לידון בזה בדבר החדש עפ"י מה דאמרי' בפ' ער"פ וצריך להזכיר יצי"מ בקה"י כתיב הכא זכור את יום השבת וכתיב התם זכור את היום הזה אשר יצאתם, א"כ בתפלה כיון דלא מדכיר יצי"מ לא נפק יי"ח קידוש מה"ת, ובאמת תמוה נשגבה שהפוסקים לא הביאו הא דר"פ, ע"כ נ"ל בס"ד דהא נוסח הקידוש לאו דאורייתא, ואנן ילפינן מזכור את יום השבת לקדשו דבעי לקדש השבת בדברים בכניסתו והשתא דנפק"ל מגז"ש הנ"ל להזכיר כמי יציאת מצרים היינו נמי דבעי לאדכורי יצי"מ בכניסת השבת וכיון דהזכיר יצי"מ בק"ש וסמך גאולה לתפלה א"כ שפיר קיים המ"ע מדאורייתא והא דהוצרך ר"פ למגמר בגז"ש, היינו משום דבאמת פליגו תנאי אי אמרינן יצי"מ בלילות כדאיתא בספ"ק דברכות דחכמים פליגו אב"ז וס"ל דכל ימי חייך להביא לימות המשיח, וא"כ י"ל דר"פ כחכמים ס"ל דל"ב לאדכורי יצי"מ בלילות ושפיר איצטרך לי' גז"ש דבכניסת השבת צריך מיהת לאדכורי, אבל אנן דקיימ"ל כבן זומא דמזכירין יצי"מ בלילות א"כ אין נפק"מ בזה משו"ה לא הביאוהו הפוסקים ועכ"פ שפיר נפק ידי קה"י בתפילה כיון שהזכיר יצי"מ בק"ש כנ"ל נכון בס"ד, ותו נ"ל די"ל גם ר"פ ס"ל כב"ז ומ"מ נפק"מ אי צלי של שבת בע"ש דקיימ"ל דמצי מצלי של שבת בע"ש ואומר קה"י דאכתי לא קרא ק"ש, ומ"מ צריך להזכיר יצי"מ משום קה"י, עי"ל דבאמת האי זכור את יום השבת אינו מופנה וע"כ צריך לומר דזכור את היום הזה היינו הפנאה לגז"ש, מיהא לפי מאי דאמרי' בשבת פרק ר"ע הכל מודים דבשבת ניתנה תורה כתיב הכא זכור וכתיב התם זכור את היום הזה מה להלן בו ביום וכו', א"כ איצטרך גז"ש להכא, מיהא תינח אי אמרי' בז' בסיון ניתנה תורה איצטרך קרא להכא כיון דביום א' איקבע ריש ירחא אם כן מחשבון המקראות הו"מ למימר דבע"ש ניתנה תורה, משא"כ למ"ד התם דבתרי בשבתא איקבע ר"ח א"כ בלא"ה מוכח דניתנה תורה בשבת ולא איצטריך גז"ש הנ"ל, ולפי"ז י"ל ר"פ ס"ל כמ"ד בו' ניתנה תורה ולא איצטרך גז"ש הנ"ל ושפיר יליף להזכיר יצי"מ בקידוש מגז"ש, משא"כ למאי דקיימ"ל בז' בסיון ניתנה תורה, דהא קיימ"ל כמ"ד ו' עונות יעוי' מג"א ה' שבועות א"כ איצטרך גז"ש הנ"ל דבשבת ניתנה תורה ונפק"מ לענין עונות דפולטות משו"ה לא הביאו הפוסקי' להך דר"פ ודו"ק:

ג) וראיתי בתוס' רי"ד על פסחים בשמעתא הנ"ל שהרגיש קצת בהנ"ל, וכתב לתמוה מה ראו חכז"ל שלא להזכיר יצי"מ, בתפלת שבת, כיון דנלמוד מקרא דצריך להזכיר יצי"מ בקידוש, ובתפילת יו"ט תיקנו זכר ליצי"מ, והוא באמת פליאה, והנלענ"ד בס"ד אם נימא כשיטות המנ"ח הנ"ל דבעי שיזכיר יצי"מ בנוסח הקידוש, י"ל טעם לשבח דאנשי כנה"ג שתיקנו נוסח התפלה הן הן שתיקנו קידוש על היין וכדי לחזק התקנה שיקדש

כאו"א על היין או על הפת במקום יין בכיון דקדקו שלא להזכיר נוסח יצי"מ בתפלה כדי שלא לצאת י"ח מצוה דאורייתא ושוב כשיקדש על היין יקיים מ"ע דאורייתא בקידוש שיאמר עה"י כדמשמע להו מאסמכתא דקרא דזכרהו על היין, משא"כ ביו"ט דבלא"ה הקידוש לאו דאורייתא הוי עדיף להו להזכיר יצי"מ בכניסת היום מיד בנוסח התפלה כנ"ל טעם נכון בס"ד, ובעיקרא דמילתא צלע"ג דבלא"ה משמע, ממשמעות הכתוב דצריך להזכיר יצי"מ בקידוש דהא מקרא מלא כתיב בלוחות האחרונות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ופשטא דקרא היינו שיזכור בשבת ענין היצי"מ, והגם דמצות קידוש נפק"ל מזכור דבלוחות ראשונות מ"מ הא קיימ"ל זכור ושמור בדיבור א' נאמרו, ולמה לי' לראב"י למילף מגז"ש דזכור את היום אשר יצאת מארץ מצרים וצע"ג:

סימן סב

שלוכ"ט לכבוד ידידי הרבני הנגיד המופלג בתוי"ש איש חמודות מו"ה ר' ארי' ליביש קרויס נ"י רה"ק דק"ק ספרדים בעיר אויהעל יע"א. מכתב יקרתו לנכון הגיעני. ואותיות שלחונו ע"ד אשר נסתבכו בביהמ"ד שלכם אשר המנהג מעולם לומר אחר תפלת ערבית של שב"ק מזמור לדוד וגו' וקדיש עם ברכו וכמו שהוא המנהג בכל קהל חסידים וזה איזהו שנים הנהיגו שהאבלים אומרים קדיש וברכו זה, אולם יען כי תקנה אצליכם שבש"ק אינו מתפלל לפני התיבה כ"א מי שאינו לבוש מלבושי צמר הי' אומרים קדיש זה כ"א ההולכי' במלבושים כאלה, וכעת אתרמי אבלים ל"ע ההולכים במלבושי צמר, ומענה בפיהם שאמירת קדיש וברכו הנ"ל אין לו שייכות לש"ץ שיורד לפני התיבה ומקצת אנשים מערערים לומר שגם קדיש וברכו זה אינו ראוי שיאמרוהו כ"א המתנהגים במלבושים הנהוג בין החסידים ומספקא למעלת כבודכם הדין עם מי, והנה כפי אשר נודע לי ברוב מקומות של קהל חסידים המפורסמים המנהג שקדש וברכו הנ"ל אומר אותו היורד לפני התיבה להתפלל תפלת ערבית בלילי שבתות הוא אומר עלה מוגמר קדיש לאחר מזמור לדוד עם ברכו דבאמת יש לו שייכות לתפילת ערבית עפ"י המבואר בכתבים דמשם מקור המנהג הנ"ל דמי ששכח לקבל תוספת רו"כ בברכו שקודם תפלת ערבית ובפורס סוכת שלום יכוין לקבל תוספת רו"נ בברכו הנ"ל עתה נראה דיש לו שייכות לתפלת ערבית וגם ראוי להאמר מש"ץ היורד לפני התיבה הן אמת שכתב שם שאומרים קדיש יתום זה, אעפ"י שאין אביו ואמו בגיהנם בשבת מ"מ מזכם ומעלם יותר בקדיש זה, ומזה משמע קצת דאבלים יאמרוהו, מ"מ אין ראי' מזה די"ל שהש"ץ אומרו בשביל כולם תדע דאטו אם אין שם אבל מי לא יאמרוהו, אלא ודאי עיקר

הטעם לומר קדיש וברכו הנ"ל לאו בשביל יתמי, וידעתי בבירור מחסידים ואנשי מעשה שהי' ממלאים מקום אבותיהם צדיקים כשהיו אבילים תוך י"ב חודש ולא אמרו קדיש וברכו הנ"ל אלא הש"ץ היורד לפני התיבה הי' אומרו, ועוד אפי' נימא דתקנוהו בשביל היתומים כנ"ל, מ"מ הא עכ"פ אידך טעמא נמי איתא, וא"כ עכ"פ יש בו מעין תפלה להוציא הציבור וא"כ הו"ל בכלל המנהג, או התקנה הנ"ל שלא יאמרו כי אם אותם שאינם לובשים בגדי צמר ובפרט שצריכים אתם לחוש לדברי הגאון הקדוש מהרמ"ט בתשו' השיב משה טור או"ח סי' ז' שכ' דהעובר לפני התיבה לא יעבור בלבוש צמר מחמת שהוא שלוחם וצריך לעורר רחמי שמים על הציבור ראוי לחוש טפי, ומבואר שם דמי שמתפלל בנוסח הר"י ז"ל שהוא נוסח המתנהגים בחסידות וידוע שכל המתפללי' בנוסח זה קיימו וקבלו עליהם לברוח מצ"ט שערי היתר כדי שלא יפגעו בשער א' ממאה של איסור ח"ו, ואין לובשין בגדי צמר ואפשר שאם אירע יחיד שנכנס להתפלל והוא מלובש בבגדי צמר אין מחפשין אחריו אבל לירד לפני התיבה בהענין שמתפללין בנוסח זה האר"י ז"ל, בבגדי צמר זה לא נשמע מעולם דהוי תרתי דסתרי תפילותיו ומלבושיו, ומעורר ס"ו קטרוג גדול, ע"כ אם מתפלל בנוסח האר"י ז"ל לא יעבור בבגדי צמר שיש בו חשש עכל"ק, ודברי קדשו שייכים גם בקדיש וברכו הנ"ל אף שאין האומרו יורד לפני התיבה ממש מ"מ זיל בתר טעמא והגם שבח"ס חאו"ח סי' ט"ו ט"ז לא ס"ל הכי ומהאי טעמא בכמה מקומות לא יחושו לחומרא זו אף המתפללים בנוסח האר"י ז"ל, מ"מ בביהמ"ד שהיא אתרא דמרן הגה"ק ז"ל בודאי בדין היא שלא לנטות מדברי קדשו ימין ושמאל בשגם דגם מרן רבינו ח"ס ז"ל שם באותו תשובה מחלה פניו של השואל כשמתפלל בקהל חסידים בגדי פשתן ילבש מפני פירוד לבבות ומחלוקת וזה שטן עז המרקד יותר משעטנז עכ"ל, מכש"כ בזמנינו אשר בעו"ה פוחת והולך כפרי החג ראוי וחיובא לעשות חיזוק למנהגים אשר גבלו הראשונים רבותינו מוסדי דור ודור, אשר מפיהם אנו חיים, מכל הלין טעמא נ"ל הטוב ונכון לחזור העטרה ליושנה ולתקן מכאן ואילך שהקדיש וברכו שלאחר גמר תפל"ע בלילי שבתות יאמר הש"ץ שיורד לפני התיבה כמו שהוא המנהג ברוב קהל חסידים והשי"ת ישם חלקינו עם השרידים. אשר אליו קוראים מיחלים ומודים ולישועת ישראל מצפים ועומדים ובזה אחתום בכל חותמי ברכות וכו':

סימן סג

השם עבים רכובו, ישפיע ברכתו וטובו, לאהו' אחי ח"נ הרבני המופלג חו"ש ירא וחרד לדבר השי"ת כש"ת מו"ה נחום גיוו נ"י בק"ק טשארנא יע"א. יקרת מכתבך הגיענו, וע"ד שאלתך בענין מסחר דעקקען לייהאנשטאלט שיש לך דמדרך התגרין הוא כך, שעל חודש ראשון הקצוב היא כך וכך, אפי' אם יחזירהו בתוך הזמן, ובאם ישהה אצל השוכר, יותר מזה, ישלם כך וכך ליום, והיא לערך המגיע לפי חשבון משכירות החודש ואתה מנהגך לכתוב בפערטראג, שאם ישהה יותר על חודש ישלם כפי חשבון המגיע, משכירות החודש, ועתה נתעוררת להסתפק אם ליכא בזה חשש משום שכר שבת, לפי מה שמבואר בדברי רמ"א, סי' ש"ו, דאם שכרו לחודש לשלם כו"כ ליום לא נקרא בהבלעה והוא מדברי הר"ן פ' אעפ"י, א"כ עכ"פ מה שנוטל שכר אם שהה אצלו יותר מחודש, דאז מחשבין כפי מה שמגיע על כל יום ויום, שייך בי' שכר שבת או דילמא יש לצדד בזה צדדי היתר, עפ"י הסברות שכתבת במכתבך, ועוד עלה ברעיונך להסתפק דאם ת"ל סברותיך אינם מספיקים להתיר אכתי יש לך ס' אם נשארו הדעקקען אצל השוכר, כמה חדשים שלמים, אם נאמר שמאחר שהי' לו רשות לחזור אותו. בכל עה מקרי ג"כ שכר יום, חוץ מן החודש הראשון (וכתבת שיש בזה הפסד מרובה אם תצטרך לוותר על שכירות של יום השבת) והנה עיקר הדין נראה שהיא מחלוקת הב"י עם הרמ"א באו"ח סי' ש"ו דהא הב"י הביא דין זה בשם שבולי לקט וכ' עליו דאין נראה כן מדברי הפוסקים, והובאו דבריו במג"א שם ס"ק ז' וכוונת מרן הב"י מבוארת דהא מבואר בלשון הפוסקי' שכתבו לא יאמר תן לי של שבת אלא יאמר תן לי שכר חודש או שבוע או עשרה ימים משמע בהדי' דבכה"ג לא מקרי שכר שבת דאל"כ הך עשרה ימים היכא משכחת לה, וראיתי בתוס' שבת שהביא בשם השבו"י דלשיטת רמ"א צ"ל דשכר י' ימים היינו ששכרו באופן שאינו יכול לנכות לו אם מחזירו מקמי הכי, אבל לפענ"ד נראה דיוקו של הב"י נכון דאם מיירי בכה"ג ל"ש לקרותו שכר שבת עשרה ימים אלא שכר פעולתו דהא לא במספר הימים תלי' מילתא א"ו משמע לי' להרב"י דמיירי באופן ששכרו על חודש והתנה עמו לשלם לו כל יום כו"כ דלא כש"ל כנ"ל כוונת הרב"י במש"כ דמלשון הפוסקים לא משמע כן ומדיוק ג"כ לשון הגהת רמ"א שהעמיד הגהתו באמצע הסעיף ולא בסוף הסעי' בתר מש"כ בשו"ע או שיאמר לו תן לי שכר י' ימים דזהו באמת אסור לשיטת הרמ"א אבל עכ"פ מוכח מלשון הראשונים הנ"ל דלא כש"ל, ומש"כ המג"א דאפשר שב"י לא ראה דברי הר"ן שכ' הטעם שמא יסלקו באמצע השבוע א"צ לשלם לו בעד כל השבוע כולו אלא בעד ימים שעברו ומוכיח כן מהגמרא לולי דב"ק הי'

נ"ל דאין ראי' ממורדת דשם מעיקרא קצבו לה שכר תוספת כתובתה על כל יום בפ"ע ושפיר מקרי שכר שבת משא"כ כששכרו על חודש והתנה עמו כו"כ על כל יום שפיר י"ל כמש"כ הרב"י:

אמנם מי יבא להקל אחרי הכרעת הרמ"א והמג"א מ"מ נראה בנ"ד יש לצדד להקל מטעם אחר כיון דהסחורה פוחת והולך כל מה שמשתמשין בה טפי וא"כ עכ"פ דמי הפחת פשוט דמותר לו לקבל אף מה שנפחת בשבת דאטו המזיק ממונו של חבירו בשבת לא יקבל דמי היזקו מחמת שכר שבת, וא"כ נהי נמי דאין הפחת מערך דמי השכירות שמשלם לו מ"מ כיון דעכ"פ פתיך בי' דמי הפחת שהוא פשוט להיתר שוב הו"ל שכר שבת בהבלעה, וכה"ג מבואר בתשו' נודב"י מהדו"ת ססי' כ"ו דכיון במה שמקבל הבלן שכר בעד הטבילה נכלל גם דמי עצי הסקה, מקרי ג"כ בהבלעה, וא"ל דלא מקרי הבלעה היכא דדמי היתר מועטים לערך דמי שכר שבת דבס' תוס' שבת סי' רמ"ד ס"ק ט"ז וי"ז מבואר בהדי', דגם אם משכיר איזה שעות קודם השבת בצירוף יום השבת מקרי הבלעה (והיינו בדברים המותרים להשכיר גם בע"ש) עיי"ש, וא"כ הה"ד אם היתר הבלעה היא באופן הנ"ל נמי לא איכפת לן אם דמי ההיתר הם פחותים מדמי שכר שבת, ומ"מ צל"ע דבסי' רמ"ו קפסיק ותני לא ישכיר כליו לגוי בע"ש וביום ה' מותר להשכיר לו ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה וכגון שישכיר לו לחודש או לשבוע, והתם בכלים שעושין בהם מלאכה כמי מסתמא איכא משום פחת כלי, ואפ"ה ל"ש מטעם הבלעה, ועכצ"ל דמיירי בכלים שאין פחת תשמישן מסויים כ"כ משא"כ בסחורה שלך דידוע דפוחת והולך ע"י תשמישן וע"כ פתיך בהשכירות דמי הפחת שפיר מקרי שכר שבת בהבלעה, וא"כ עכ"פ בצירף שיטת מרן המחבר בשו"ע שכ' דהראשונים חולקים על שבולי לקט הנ"ל נראה להתיר באופן הנ"ל בלי פקפוק, ובזה אחתום באה"ר ואה"ע אחיך הנאמן בלונ"ח:

חוסט אור ליום ו' עש"ק וארא תרס"ה:

סימן סד

שלוכ"ט להאברך המופלג מו"ה יעקב ב"ק נ"י בישוב קערעצקי יע"א: ע"ד שאלתו אודות מה שהישראלים קונים מן הנכרים חתיכות עצים דקים שקורין שיכדלין והגוים עושים מהעצים שלהם ודרכן להביאם על העגלות שלהם בשבת לחצרות של הישראלים ומניחים אותן בתוך החצר, ולמוצש"ק מונין מספר השיכדלי"ן ומשלמין להם. ושואל מע"כ אם מחויבין למחות שלא יפרקו העצים בשב"ק בחצרות הישראלי' או לא:

הנה בשו"ע סס"י ש"ז כ' הרמ"א נכרים המביאים תבואה בשבת לישראל שחייבין להם והישראל נותן לו מפתח לאוצרו והנכרי נותנו לשם ומודדים ומונים יש מי שמתיר משום דהנכרי במלאכת עצמו עוסק ואינו של ישראל עד אחר המדידה ויחשוב עמו אח"כ, ועיי"ש במג"א ס"ק ל"ב אבל אם התבואה של ישראל אסור לומר לנכרי לפנותו דהו"ל שבות דשבות, וא"כ ה"כ נראה כיון דהעצים הם של נכרים עד אחר קנין ומנין אין צורך למחות, ודין זה הביא הרב"י שכ' בזה ולא ראיתי לא' מרבותי שמוחה בדבר, משמע שהי' רגילין לעשות כן אלא דצלע"ג מ"ש מהא דקיימ"ל בסי' רמ"ו ס"ב דאפי' להשאיל אסור שום כלי לנכרי בע"ש אם הוא סמוך לחשיכה כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה משום מרה"ע שיסברו שהישראל ציוהו להוציא, וכן בסי' רנ"ב ס"א מותר למכור לנכרי ולהטעינו סמוך לחשיכה ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעו"י ומבואר שם בטו"ז הטעם בשם הרמב"ם פ"ז דכשיוצא הכותי מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו יראה כמו שהלוהו לכותי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת ועיי"ש ברמ"א ובמג"א ס"ק ה' א"כ כש"כ הכא דהו"ל למיחוש למרה"ע שיאמרו שקנהו בשבת: וראיתי בתשו' תשב"ץ חלק ב' סימן קס"ז שנשאל על מה שבאותו מקום נהגו לאצור בביתם תבואות הערביים בעת האסיף, ובעת הזרע מוציאין אותו לזריעה ומשתתפין עמהם בזרע לזרוע אם בתורת הלואה אם בתורת מכר ולפעמים מודדין להם באמתחתם מה שצריכין מע"ש ומוציאין בשבת והוקשה הדבר בעיני השואל משום מה דאמרי' בפ"ק דשבת לא ימכור אדם חפצו לנכרי אא"כ יוצא מפתח ביתו מבעו"י, וצידד שם התשב"ץ להתיר לפי שאין האיסור אלא מפני חשד שלא יראה כמכר או ממשכן או מודד בשבת, ואם הוא מורגל ביניהם וכל העם יודעין שלא עשה בו ישראל איסור בשבת א"כ מותר הוא וכדאמרי' בירושלמי לענין שביעית יודעין בני עירו אם יש לו בית השלחין או לאו עיי"ש, וע"כ צ"ל דגם האי דסי' ש"ז מיירי בכהא"ג: מיהא יותר נראה דע"כ לא מיחו רבותינו שהביא האגודה אלא משום פסידא, דלא לחנם דקדק בלשונו לכתוב שמביאים תבואה לישראל שחייבין להם, משמע דהוי כמציל מידם החובות, ועיין ביור"ד רסי' קכ"ג ברמ"א ודו"ק, ומשום פסידא לא מיחו, וכדאשכחן כהא"ג בסוף סי' רמ"ד גבי מכס, וכן בסי' רנ"ב בהגה ס"ה, וע"ש במג"א ס"ק כ' אבל היכא דל"ש פסידא ודאי נראה דאיכא משום מרה"ע, שיאמרו שקנה מן הנכרי בשבת, וא"כ בנ"ד אי איכא משום פסידא דהיינו שיש לחוש שהנכרי לא יאבה למכור שינדלי"ן אלא באופן שיביאם לתוך חצרו של ישראל בשבת כדי שיהי' מוכן לחשוב עמו במוצש"ק, וגם כשנתפרסם בהיישוב שהוא

על אופן זה בכהא"ג שכ' לעיל בשם התשב"ץ אז אין למחות. אבל לא זולת זה, והמשמר שבת כהלכתו יזכה לנחלה בלי מצרים:
ועיין עוד בסי' ש"ז במג"א ס"ק כ"ט הביא לשון הרמב"ם פ"ו ה' כ"א נכרי שהביא חפציו בשבת והכניסן לבית ישראל אפי' א"ל הניחן בזוית זו מותר עכ"ל, והתם לא מצינו לפרושי דמיירי להציל חובו מן הנכרי ואפי"ה מותר, ובודאי צ"ע, מ"ש מהאי דלא ימכור לנכרי אלא בכדי שיצא מפתח ביתו וצ"ע ליישב:
(לענ"ד ר"ל דהתם מיירי דהחפצים המה של עכו"ם אלא הניחם שם לשמרן וכהא דפ"ק דפסחים דף ו' ייחד לו בית אינו זקוק לבער וא"כ בכהי"ג לא שייך מרהע"י דהא יראו לאח"כ שהגוי נוטלם בחזרה וידעו שלא הי' לישראל שום שייכות בחפצים הללו וכהי"ג כ' המג"א בסי' רמ"ד ס"ק ה' לענין קבלנות שדה דבעת הקציר יתברר דלאו לאריסות עביד שיראו שאין הגוי נוטל כלום עי"ש וה"ה להיפך):

סימן סה

שלוכ"ט לתלמידי הרב החריף מו"ה חיים ליב נ"י דומ"צ בק"ק מאקוי יע"א: וע"ד אשר בקשת עוד לחוו"ד אודות הנחתומים דשם שהם כולם מחללי שב"ק, ואופים בשב"ק כמו בחול, ונשאלת אם הפת שאפו בשבת מותר ליקח מהם ביום א' אחר השבת ודעתך לומר דאף שמבואר בתשו' הריב"ש דמייתי בחרע"א ביור"ד סי' צ"ט דאם ביטל כדי למכור הוי כמו שנתבטל בשבילו א"כ ה"כ בנחתום הו"ל כמי שאפה בשבילו ממילא אסור עולמית גם לאחרים, ושוב כתבת דאם הנחתומים עושין מלאכתן ע"י פועלים נכרים אף שאמירה לנכרי הוא שבות מ"מ המעשה ל"ש לקרותו מעשה שבת כלל כיון שהיא רק מעשה הנכרי, ומה שהישראל עושה איסור באמירתו אינו שייך כלל להמעשה, דשליחות ל"ש בזה כמבואר בב"מ, ובפנ"י בב"מ דף צ' א"כ ל"ש כלל להמעשה ואיסורא דעבד עבד אלו דבריך, ואינו נכון כלל, דמה שאנו אוסרין הבשל בשבת לדידי' עולמית, לאו משום מעשה שבת אסרינן לי' דא"כ אין חילוק בין לו או לאחרים כדסבירא לי' באמת לריה"ס ואנן קיימ"ל מעשה שבת אינו אסור דלא כריה"ס והא דלדידי' אסור לעולם אינו אלא משום קנסא תה שייך אפי' בעשה ע"י נכרי ומה דפשיטא לך נמי כיון דהו"ל כמי שאפה בשבילו ממילא אסור גם לאחרים עולמית, תמיהני עליך היאך העלמת עינך ממה דמבואר במג"א סי' שי"ח סס"ק ב' דלמי שנתבשל בשבילו אינו אסור עולמית עיי"ש, הן אמת דלא זכיתי בזה להבין דברי המג"א, דמתחילה כ' דמי שנתבשל בשבילו הוי ג"כ דינו כהוא עצמו כמו ביור"ד סי' צ"ט לענין מבטל איסור לכתחילה ושוב הביא דמדברי ב"י

משמע דוקא התם חיישינן שיאמר לעכו"ם לבטלו אבל הכא הא בלא"ה צריך להמתין בכדי שיעשה כשבישלו עכו"ם ולישראל ל"ח דאין אדם חוטא ולא לו עכ"ד, וכן פסק בשו"ע התניא ולא זכיתי להבין דהכא הא קיימינן במי שבישל במזיד בשביל אחרים א"כ הרי קמן שגם בשבת זה בישל בשביל אחרים ואמאי לא נחוש שיעשה כן גם בפ"א מיהא בשו"ע התניא מבואר עוד טעם דל"ח שיאמר כן לישראל בפ"א דל"ח כן אלא באמירה לנכרי או במלאכה שמתחיל מע"ש רק כגמר בשבת וכמו בעבר ושיהה עיי"ש אבל טעמו של המג"א צריך לעיון גדול ולענין מאי דקמן אם אופין ע"י פועלים נכרים הדין מבואר בסי' ש"ז ס"כ ישראל שאמר לנכרי לעשות מלאכה בשבת מותר לערב בכדי שיעשו והיא שיטת הרמב"ם והרב"י הביא בשם רי"ו דאסור לו עולמית משום קנס ועיי"ש בט"ז משמע דעתו לפסוק כשיטת הרי"ו לפי מש"כ המג"א שם ס"ק כ"ח דבדבר של פרהסי' אסור לעולם וה"נ הו"ל דבר של פרהסי' כיון דדבר גלוי וידוע לכל שהם אופין בשבת וא"כ עכ"פ אסור לו עולמית וממילא אסור גם למי שנאפה בשבילם אפי' לפי מש"כ המ"א בסי' שי"ח הנ"ל דהא אי לאו טעמא דאא"ח ולא לו הוי פשוט לי' למג"א דאסור למי שבישל בשבילו והכא בנחתומין הנ"ל דל"ש הך טעמא א"כ פשוט דאסורים הזעמיל והפת עולמית לכל ישראל כנ"ל ברור ומלבד שהוא אסור מדינא גנאי היא לישראל כשר לאכול דבר שנעבדה בו עבירה חמורה של חילול שבת ע"כ שומר נפשו יזהר מזה:

סימן סו

שלשים בסך אדד"ם, יתברך משמי שמי קדם, כבוד הרב המופלא ומופלג בתו"י מו"ה יחזקאל ראטער נ"י בק"ק האדעס יע"א:

יקרתו הגיעני, ע"ד שאלתו בהאי ינוקא דאתילד בש"ק י' אייר והבעל לא היה בביתו רק הנשים אומרים שהי' עדיין רביעית שעה סמוך ללילה והי' יום המעונן ונפשו בשאלתו אם להכניסו בבריתו של אאע"ה בש"ק או לאחר הברית עד יום א' והן כל יקר ראתה עינו מש"כ במג"א רס"י של"א, וכבר כ' מרן הח"ס ז"ל בחאו"ח סי' פ' קבלה מרבותיו כי ההלכה רוחית בזה בלי שום פקפוק כדעת המ"א וכהסכמת הא"ר ות"ש שתפסו במוחלט דשיעור ביה"ש אינו כ"א ג' רביעי מיל קודם צאה"כ, ולפי מש"כ המג"א סי' תנ"ט ס"ק כ"ג מיל הוא רבע שעה וחלק כ' משעה דהיינו חצי מינוטען נמצא ג' רביעי מיל י"ג מינוטען וחצי וכן מובא בפרמ"ג סי' של"א שם וא"כ אי הוי ידעינן בבירור שהיה עדיין רביעית שעה בצמצום לאחר לידתו, הי' פשוט למולו בשבת אמנם כן לפי חשבונו של חק יעקב סי' תמ"ט ס"ק י' השיעור מיל במוחלט היא כ"ב מינוטען וכן הסכים בתשו'

ח"ס או"ח סי' פ' בסוף התשובה וכ' דראיותיו של הח"י הם ראיות ברורות שאין עליהם תשובה, ואם כן לפי החשבון הזה ג' רביעי מיל הם טו"ב מינוטען לערך וכיון שלפי עדות הנשים לא הי' אלא רביעית שעה סמוך ללילה שהם רק ט"ו מינוטען א"כ להנ"ל הו"ל נולד ביה"ש ואינו נימול עד יום א', וכ"ז אי הוי ידוע לן בבירור שהנשים דקדקו לצמצם הזמן בדקדוק, אבל כבר העלה בס' בית הילל ביור"ד סי' רס"ו דקשה לנו מאד לשער זה משום שאנו אינם מבינים לכוין העת והזמן של יציאת כוכבים בג' בינונים לכן צריכין אנו להחמיר ושלא למול בשבת עד שיצא הספק מלבנו אם היא ודאי לילה או ודאי יום והתם קאי נמי אאם נולד רבע שעה קודם הלילה וכש"כ בהאי ינוקא הנ"ל שהי' יום המעונן ומה גם דיש לחוש דלגבי הני נשי הוי מילתא דלא רמי' עלייהו ולאו אדעתייהו למידק שפיר, ע"כ נ"ל דאין להכניסו בברית של אאע"ה עד יום א' הבעל"ט:

סימן סז

במפתח בבא, מזלא טובא, וכלהו נרגא דברכתא, בכל הני מילי מעליותא, דתליין במזלא עילתא, לכבוד מר ברי רחימאי, הרב החריף ושנון, וריח לו כלבנון המופלג בתוי"ש מו"ה יעקב יחזקי' שליט"א עם נו"ב היקרה מנב"ת מ' שרה רבקה תחי' עם בתכם הילדה אסתר תחי' ועם הילד היולד לכם למז"ט שליט"א:

ברוך הטוב והמטיב:

על השמועה טובה תדשן עצם כי ברכתם השי"ת בבן זכר הנולד לכם למז"ט יה"ר שתזכה להכניסו בבריתו של אבינו ע"ה בשמחה ובטוב לבב ומתוך הרחבת הדעת דקדושה ולגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ויתקיים בך ברכת גבר ירא ה' האמורה ע"י נעים זמירות ישראל אכי"ר:

וע"ד אשר נסתפקת, היות כי יום השמיני חל להיות ביו"ט שני של ר"ה הבעל"ט אם לקיים מצות מילה בעצמך מאחר דמבואר בשו"ע או"ח סימן של"א וביו"ד סימן רס"ו דאדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת קודש, וההי"ד ביו"ט כמש"כ בבל"ע להגאון פלתי והובא בפ"ת הגם דיש לפקפק ולצדד להקל ביום טוב דבאמת קשי' לכאורה על השו"ע מדפסק כן ש"מ דס"ל הטעם משום דצריך לבודקן בביצה דף ל"ד דמשם מקור הדין כובע במרדכי פ' כסה"ד, וא"כ איך פסק באו"ח סי' תצ"ח עוף שנדרס מותר לשחטו ביו"ט שהוא כמ"ד צריך לחסמן, וכבר עמדו בזה בתשו' עה"ג וחו"י ושבו"י וע"כ צ"ל החילוק דביו"ט י"ל מתוך שהותרה משא"כ בשבת וא"כ ביו"ט גם גבי מילה ש"ד כמו שכ' בבל"ע והגם דאיכא במילה גם משום תיקון גברא

כדאיתא בשבת ק"ו, מ"מ השתא דבאנו לחוש שמא יקלקל ח"ו א"כ ליכא משום תיקון גברא:

ושפיר שייך לומר מתוך, ומה שדחה בבל"ע דאין צריך לתי' הנ"ל די"ל מה שהתיר בסי' תצ"ח לשחוט נפולה היינו מחמת חזקת כשירות דרוב בהמות כשירות, ובמוהל חדש שלא מל מעולם אין כאן רוב וחזקה ולכך אסור לכו"ע, וא"כ הה"ד ביו"ט אבל באמת כבר יש מקום לומר לפי מה שמבואר בתשו' ח"צ סי' ס"ט דסתם מוהלים אחרים עע"ג והם לא יניחוהו לקלקל ויזהירו כדת מה לעשות ומהיי"ט סגי בפ"א עיי"ש, א"כ י"ל דבכהיי"ג שפיר הוי רוב, תדע דהמציאות מעיד על זה דא"כ איך מוהל מחות נפשי' למול בפעם ראשון אף בחול אלא ודאי דאינו אלא מיעוט, וא"כ שפיר יש לחלק בין שבת ליו"ט כמש"כ הבל"ע, ועכ"פ ביו"ט שני של גליות כבר הורה זקן הגאון פלתי הנ"ל הלכה למעשה וכ' שאין לפקפק בו עיי"ש, אלא דעדיין יש לדון אי גם ביו"ט שני של ר"ה, יש לסמוך על זה והנה יפה כתבת דלא מצינו חילוק בין יוט"ש של גליות לבין יוט"ש של ר"ה אלא לענין ספק מוכן והבאת דברי הנודב"י חאו"ח סי' ל', ומש"כ הטו"ז באו"ח סי' ת"ר דלשאר מילי אין חילוק דיוט"ש של ר"ה נמי מדרבנן כמו שאר יוט"ש, אבל באמת נראה דתלי' באשלי רברבא והיינו במחלוקת הרא"ש והרמב"ם, במילה שלא בזמנה אי דוחה יונ"ש של גליות דלשיטת המחבר בשו"ע סי' רס"ו דפסק כהרא"ש דאפי' יוט"ש אינה דוחה, אע"ג דמתני' דשבת דף קל"ז לא נקיט אלא ביו"ט שר"ה ע"כ צ"ל דלא משמע לי' חילוק כלל בענין זה בין ר"ה לשאר יו"ט ומתני' נקט ר"ה משום דתנא בא"י קאי, אבל לשיטת הרמב"ם שהביא הש"ך ל"ש דדוחה יו"ט שני של גליות, וכן העלה הוא להלכה בשם כמה פוסקים עיי"ש א"כ ע"כ ס"ל הא דנקיט מתני' יו"ט שני של ר"ה דוקא מטעם דכיומא אריכתא דמיא א"כ ע"כ מהני האי טעמא דכיומא אריכתא לכלהו מילתא דמה דאסור ביו"ט ראשון הה"ד ביו"ט שני, ועוד נראה דאפי' למאי דהלכה רוחית בישראל כשיטות המחבר בזה וכמו שהעלה ג"כ בתשו' ח"ס סי' ר"כ והעלה בהחליט להחמיר כהרא"ש י"ל דהיינו לחומרא, אבל בשביל זה לא נפסוק להקל במקום דמסתעף קולא מזה וכדמייתי ראי' מש"כ המחבר בעצמו בסי' שצ"ט סי"ג חילוק בין יוט"ש של גליות ליוט"ש של ר"ה, הגם דממש"כ שם הטו"ז ס"ק ז' יש לצדד לאידך גיסא וטעמא דמילתא נראה משום דבאמת אנן בקיאין בקבועה דירחא, ומנהג אבותינו בידינו וא"כ צריכין אנו לעשות לדינא כדרך שהי' עושין בב' יו"ט, וא"כ בשלמא בשאר יו"ט של גליות, לא הי' עושין שני ימים אלא משום ספיקא לדידן נמי ספיקא היא אבל בב' יו"ט של ר"ה מה שהי' עושין ביו"ט היינו משום דבאו עדים מן המנחה ולמעלה, ונהגו אותו יום קודש

ולמחר קודש, ועיקר יו"ט הי' יו"ט שני שממנו מונין למועדים א"כ אנן דעבדינן יו"ט שני ימים. ממילא יש ליוט"ש חומרא דיו"ט ראשון, דהא עיקר מה שעושין יו"ט שני היא היכא דיוט"ש עיקר היו"ט, ומהיי"ט גופא קיימ"ל בסי' ת"ר דאם אין לו פרי חדש עם כל זה אומר שהחיינו בליל ב' ועיי"ש במחהש"ק:

{עי' בהג' רע"א או"ח סי' של"א דמצדד להקל ביו"ט ועי' פת"ש סי' רס"ו שהביא בשם הגאון בעל כו"פ בספרו בינה לעתים על ה' יו"ט דמימר ביו"ט שני עי"ש}:

ע"כ נראה לענ"ד אם יש שם מוהל מומחה, כבד תכבדנו במצות מילה ובזכות חתן מילות דמים, נזכה לקבץ פזורינו מבין העמים, ולבנין מקדש כמו רמים, בביאת משיח תמים במהרה בימינו אמן:

סימן סח

שלוכ"ט לכבוד ידידי הה"ג החו"ב בח"ת וו"ח, מו"ה יעקב ביילישׁ נ"י האבדק"ק יאנאשי יע"א:

יקרת מכתבו הגיעני וכו', וע"ד שאלתו אודות גביר א' אשר יש לו מיחוש (נערוועזיטעט) וכאשר שומע קול כלי זמר נחה דעתו עליו ולקח לו זה זמן לא כביר מכונת כלי זמר שנתחדש עתה שקורין לו פאנאגראף, ונפשו בשאלתו אם מותר לצוות לאחד ממשרתיו בע"ש שיעריך לו המכונה הנ"ל בשבת להוציא קול נגן בפרט כי בשבת הדבר נצרך לו ביותר, כי בחול היא טרוד בעסקיו, ובשבת שהוא נח מעסקיו מתעורר מיחוש שלו יותר, והנה פרומעכ"ת צידד להקל דבמכונה הנ"ל ל"ש שמא יתקן כלי שיר דאם יתקלקל א"א לו לתקנו אלא בהפאבריק, וזה לא מסתבר כלל דלא פלוג רבנן בגזירתן דבכל ענין אסרו השמעת קול משום גזירה שיתקן כלי שיר תדע דהא אין מספקין ואין מרקדין נמי אסרו מחמת הך גזירה אע"ג דבמספקין ומרקדין גופא ל"ש שיתקן כלי שיר ועכצ"ל דלא פלוג רבנן ואסרו כל השמעת קול משום השמעת קול דכלי נגון ששייך בו הך טעמא ועיין בסי' ש"ה לענין אסור להשתמש בבע"ח דעיקר הגזירה משום שמא יחתוך זמורה, ומ"מ אסור, אפי' היכא דל"ש שמא יחתוך יעוי"ש במג"א ס"ק י', ומכש"כ דאין סברא לחלק כלל בין כלי זמר שאפשר להדיוט לתקנו או שצריך תיקון בפאבריק דחכז"ל לא נתנו דבריהם לשיעורין ומ"מ הי' נראה לכאורה לצדד להקל עפ"י מש"כ התוס' בס"פ המביא כדי יין והובא ברמ"א סי' של"ט דבזה"ז הכל שרי דאין אנו בקיאין בעשיות כלי שיר וליכא למיגזר שמא יתקן כלי שיר, דמילתא דל"ש היא עיי"ש, וא"כ אינו אסור אלא מכח חומרא, ומבואר במג"א סי' ש"ז סק"ב דבדבר שאינו אלא חומרא בעלמא שרי לומר

לעכו"ם, אמנם אחרי העיון נראה, דע"כ לא כ' התוספות והרמ"א קולא זו אלא לענין אין מספקין ואין מרקדין דבלא"ה לא מיתסר משום הך גזירה גופא אלא משום לא פלוג דהא בסיפוק וריקוד גופייהו ל"ש תיקון כלי שיר כדפרישית, אבל בכלי זמר גופא לא מהכי הך טעמא דא"א בקיאין בעשיית כלי שיר ועיין במג"א סי' תמ"ז סק"ה דלא מחמירין בלא פלוג כמו בגוף הגזירה עיי' שם, וה"נ י"ל כן תדע דבסי' תקצ"ו מבואר ברמ"א דלאחר שיצאו י"ח אין לתקוע עוד בחנם, ובטו"ז שם השיג על הרמ"א מאין לו דבר זה, וכבר הביא הח"צ בתשו' סי' ל"ה דכן מבואר בש"ס שבת דף קי"ד וחולין דף פ"ד והפמ"א כתב ליישב דביו"ט של ר"ה כיון שכבר פקע הך גזירה שמא יתקן ס"ל להטו"ז הואיל והותרה הותרה לגמרי עיי"ש, אבל עכ"פ לא עלה על דעת שום א' מהני רבוותא להקל מטעם המבואר בתוס' הנ"ל, וברמ"א סי' של"ט הנ"ל, אע"כ דקולא זו לא איתמר אלא לענין אין מספקין ואין מרקדין דלא מיתסר אלא משום לא פלוג אבל לא לענין השמעת כלי זמר שהיא גוף הגזירה מיהא אם נימא דבמכונה הנ"ל הנקרא פאנאגראף נמי ל"ש הך גזירה כמו שעלה על דעת פרומעכ"ת משום דא"א לשום אדם לתקנו אלא בהפאבריק, אע"ג דכבר כתבתי דמ"מ אסור מיהת משום לא פלוג מ"מ עכ"פ הי' מהני גם בזה הך קולא שכ' הרמ"א הנ"ל בסי' של"ט אבל נראה פשוט דהך נמי בכלל גוף הגזרה היא, דהא עכ"פ באותו מקום שהפאבריק שם פשיטא דשייך שמא יתקן, וא"כ בשם בודאי אסור שוב ליש לחלק בין מקום למקום כלל:

ותו נראה דבלא"ה איכא למיגזר במכונה ההיא שמא יתקן גופי מכל כלי שיר דעלמא, עפי"מ שראיתי בתשו' בית יצחק שבח"ב מחלק יור"ד סי' ל"א בדין אם מותר לדבר בשבת למכונה הנקרא פאנאגראף והיא כלי הנ"ל שמחזיק הדיבור ימים רבים, וכ' דהוא אסור מפני שנתהוה רושם בהשעוה הנמצאת בהמכונה הזאת והוי ככותב כמבואר בסי' ש"מ דמוחק שעוה שעל פנקס חייב והה"ד בכותב על שעוה והה"ד דאסור להשמיע קול מהפאנאגראף משום משמיע קול עכ"ד, והנה אם נימא כמשמעות דבריו דע"י שמדבר למכונה ונתהוה רושם איכא משום כתיבה דאורייתא, א"כ פשוט דאיכא למיגזר, שמא ידבר לתוך המכונה נגונים שיוציא אח"כ בשירה וקול זמרה, וא"כ יתחייב משום כותב אלא אפי' אם נימא כמו שנראה לענ"ד האמת דודאי אין בזה משום חיוב כתיבה מדאורייתא, דלא גרע מכותב כלאחר ידו ברגלו בפיו, דמשנה שלימה שנינו שאינו חייב חטאת מ"מ כיון דאשכחן מיהת דחכז"ל אסרו השמעת קול משום תיקון כ"ש מה שמדבר בהמכונה ניגונים כדי להוציאם אח"כ הא גופא תיקון כלי שיר היא, והוי בכלל גזירת חכמים הנ"ל אפילו את"ל דלא שייך גזירה זו בזמן הזה מכל מקום לדבר לתוך המכונה

בזה ודאי כל אדם בקי, וא"כ הך גזרה קרובה טפי מגזירת תיקון עשיית כלי כנלענ"ד נכון ומעתה כיון דהיא שבות גמור ממילא אסור לומר כן אפי' בע"ש כמבואר במג"א סי' ש"ז סקי"ז בשם הר"ן, ועיין במשל"מ פ"ז מה' שבת ה"ט בשם מהר"א ששון ועיי"ש במשל"מ שהוכיח שגם בשבות אסור אמירה לנכרי בע"ש, וא"כ אין לנו לצדד להיתר אלא מחמת דמבואר בשו"ע ס"ה דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור אלא משום שבות מותר לומר לנכרי לעשותו אם יהי' שם מקצת חולי, אבל לענ"ד נראה דגם בזה יש ליישב עצמו הרבה דלא אשכחן אלא בדבר שהיא לצורך רפואתו, ואולי דבר שאינו גורם רפואה כלל, אלא הנחת הדעת בעלמא ואין זה מפיק רפואתו כלל, אולי לא אמרינן כן, ותו יש לחוש משום איסור שביתת כלים בדבר שיש בו משום השמעת קול כדכ' רמ"א בסי' רנ"ב, והתם מקילי' משום פסידא והה"ד דהי' ראוי להקל במקום חולי קצת, אבל כ"כ דיש לפקפק מאחר שאין זה גורם רפואה כלל אלא הנחת הדעת א"כ כאו"א יקל לעצמו לומר לגוי לנגן לו בכינור וכלי נגון ויתלה עצמו שהיא לצורך הנחת דעתו, ע"כ לענ"ד קשה להורות ולומר היתר בזה, בפרט לפי מש"כ פרומטכ"ת דבימי החול אגב עסקו בעסקיו אין לו צורך להנ"ל, א"כ גם בשבת יוכל למצוא נופש לנפשו ע"י קריאת ס"ק בלשון עברי בגופן שלנו וכיו"ב ויקיים אם תשוב משבת רגליך וכו' וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר אז יקוים בו סיפא דקרא אז תתענג וגו' וכדדרז"ל כל המשמר שבת כהלכתו נותנין לו משאלות לבו והי' זה שלום: והא דשדר לן מר קושי' בריש חולין בברייתא דמצא בידו דקורי' של צפורן וכו' אכלו מותר לאכול משחיטתו, ואם לאו אסור לאכול משחיטתו, הא ע"כ מיירי ששחטם למכור בשוק דאי לעצמו בלא"ה מותרין דהא כיון דאחזיק מזהיר זהירי וא"כ אמאי לא נימא כמו דאמרי' בפסחים דף גבי חלות תודה דאם עשאן למכור בשוק וכ' מימר אמר אי מזדבן וכו' ואם לאו נפק בהו אנא, ובודאי עשאם לשם מצוה ה"נ נימא הכי, ולענ"ד לק"מ מי לא עסקינן במקום דקפוצא עלי' זבינא באופן שהכותי הי' יכול לחשוב בטח שיזדמנו לו קונים כרצונו ותל"מ:

סימן סט

שלוכ"ט לכבוד הרבני הנגיד המופלג בתוי"ש מו"ה ליבוש קרויס נ"י רה"ק דק"ק ספרדים בעיר אוהעל יע"א. יקרת מכתבו הגיעני, והאותיות שאלוני ע"ד אשר בעו"ה פשטה המספחת ששולחים בנותיהם הקטנים עם הגדולים גם בשב"ק במעדכען שטאטסשוהלע ויש מהם נושאים בעצמם הביכער או שעכ"פ ילד קטן נושא הביכער, והיראים אשר עדיין גחלת של יהדות לוחשת בקרבם מרעישים על זה וקלי הדעת פוערים

פיהם כנגדם לבלי חוק באמרם שאין בזה חילול שב"ק, ועתה נפשו לשאול הגיע אם לילך נגדם בתקיפות ובחזקת היד עד מקום שיד היראים מגעת או שאין לילך לנגדם בפומבי בעובי הקורה, וגם ביקש לחוות דעתי בעיקר הדין אם יש למצוא בזה איזה קולא באיזה אופן:

הנה הדין פשוט ומבואר באו"ח סי' שמ"ג דאע"ג דקטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו מ"מ אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו ועל מש"כ הרמ"א שם באיסור דאורייתא, מבואר במג"א דבאמת אפי' באיד"ר חייב האב לחנכו, והחילוק היא בין דאורייתא לדרבנן רק דבאיסור דרבנן אם לא הפרישהו אין ב"ד מוחין בידו אבל בדאורייתא ב"ד מוחין ביד האב להפרישו, ובתשו' מהר"ם שי"ק סי' קע"ג קרא ערעור על מה שנוהגין המון עם לטלטל ע"י קטן במקום שאין עירוב וכ' דזה אסור לכו"ע, דאפי' לרשב"א דבאד"ר שרי למספי לי' בידים היינו דוקא לצורך התינוק אבל לצרכו אסור משום דאתי למסרך ושוב חתר שם למצוא היתר על הנותנים לקטן להביא ספרי תפלה וקריאה לביה"כ עפימש"כ התוס' בפסחים דף פ"ח והובא במ"א בשם מהרי"ו דלחינוך מצוה שרי למספי לי' בידים, וא"כ כיון דבזה עצמו מחנכין הקטן להיות זהיר בתפלה בציבור וצ"ע על הגאון שלא הביא סעד לתמכו ממש"כ הטו"ז בסי' שמ"ו סק"ו דמהמרדכי יש ללמוד דכל מה שמותר ע"י נכרי בשבת מותר ע"י קטן וכבר הרגיש שם בפרמ"ג דהטו"ז תמוה שלא הרגיש מהלכה פסוקה שבשו"ע ר"ס שמ"ג, והעלה דהטו"ז לא אמרה אלא לדבר מצוה והיינו להביא מפתח ביה"כ דבהכי מיירי שם, וזה מותר בנכרי משום שבות דשבות במקום מצוה וההד"כ כנגד הקטן וסיים שם בפרמ"ג והה"ד במקום שאין עירוב לאמור לתינוק להביא סידר וחומש לביהכ"נ, עיי"ש וכן מרן הגאון בח"ס ח"ו סי' י"ג כתב לפרש כן דברי הטו"ז אלא דהקשה דעדיין לא פלטינן מהא דקיי"ל דאפי' לדבר מצוה אסור לספות איסורא לקטן לצרכנו, משום דאתי למיסרך והעלה ג"כ תירוץ לדברי הטו"ז עפ"י דברי התוס' בפסחים הנ"ל כיון שעי"ז מחנכין אותו של פסח שפיר ספי' לי' איסורא בידים ובהכי מיירי הטו"ז דהקטן בעצמו ג"כ נכנס לביה"כ להתפלל ומחנכין במצות תפלה, ולולי דברי קדשו הי' נלענ"ד דאין ראי' מדברי התוס' הנ"ל די"ל במידי דשייך דילמא אתי למיסרך אפי' במקום חינוך מצוה אסור, מיהא גבי פסח שלא למנוייו ל"ש דאתי למיסרך דילמא יבא לאכול פסח שאינו למנוייו דהא אפי' אם הוא יבא למיסרך בזה מ"מ בעל הפסח לא יהיב לי' כיון דהוא ידע שאסור להאכילו לשלא למנוייו, משא"כ היכא דשייך דילמא אתי למסרך י"ל אף במקום חינוך מצוה אסור, וכיון דבלא"ה הר"ן בנדרים דף ל"ו לא ס"ל כהתוס' הנ"ל כמו שהביא שם הח"ס והמהרמ"ש מהיכ"ת לאפושי פלוגתא

בזה, ובלאה"נ י"ל דהטו"ז לא קאי אלא אמפתחות של ביה"כ דהו"ל מצוה דרבים, ועיי' במג"א סי' ש"ז סק"ח ובאלי' רבה שם והובא במחהש"ק דיש חילוק לענין אמירה לנכרי בין מצוה דרבים יעוי"ש ומה שצידד המהרמ"ש דבזה"ז כיון דאין רשות הרבים מצוי ל"ש דילמא אתי למסרך בדאוריי' משו"ה לא גזרינן דילמא אתי למסרך, ואייתי ראי' ממה דהתירו לתת חלת חו"ל לקטן ול"ח דילמא אתי למסרך לאכל בגדלות דהטעם משום דבחו"ל לא משכחת חלה דאורייתא ולענ"ד לפי"מ דהביא הבאה"ט ביור"ד סי' ב' בשם בית הילל דמחלל שבת בפרהסי' אפי' באד"ר הו"ל מומר לכה"ת כולה, ועיי"ש בחידושי רבינו רע"א שהעלה דהוא פלוגתא בין הר"ן והרמב"ם ולדעת הרמב"ם הוכיח שם במישור דאפי' באד"ר הו"ל מומר עיי"ש, א"כ נהי נמי דבאיסור דרבנן דעלמא שפיר י"ל דל"ח דילמא אתי למיסרך מ"מ באיסורי שבת כיון דאי עבד כן בפרהסי' הו"ל מומר לכה"ת כולה א"כ פשיטא דאנו צריכין לחוש דלא ליתא למסרך כשהוא גדול להיות נעשה שרי כן מומר לכה"ת כולה ועפ"י סברא זו כתבתי ג"כ ליישב קושי' המג"א בסי' ש"א סקנ"ו לשיטת התוס' והובא בב"י סי' של"ו דהא דכ"מ שאסרו חכז"ל מפני מה"ע אפי' בח"ח אסור היינו דוקא במקום שיחשדוהו שעושה אדא"ו והקשה המג"א א"כ מאי פריך הש"ס בשבת דף ס"ה אהא דאמרי' גבי ולא בזוג אעפ"י שהיא פקוק, משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא ואמרי' אבל מטייל עמו בחצר, ופריך הש"ס והאמר רב כ"מ שאסרו חכמים וכו' אפי' בח"ח אסור והא התם אינו אלא אד"ר ולהנ"ל י"ל כיון דמאן דמוליך הבהמה לחינגא למוכרה בשוק עכ"פ מחלל שבת באד"ר בפרהסי' וא"כ כיון דיחשדוהו שמוליך הבהמה לחינגא, נמצא שהוא נחשד על שיעבוד אח"כ חילול שבת בפרהסי' א"כ נהי נמי דלא אמר רב דאסור אפילו בח"ח אלא באם יחשדוהו באיסור דאורייתא מ"מ כיון דכאן החשד היא דמוליך הבהמה לשוק א"כ חושדין אותו שהוא מומר לחלל שבת בפרהסיא משו"ה פשיטא דזהו חמור כמו איסור דאורייתא וה"ה בנ"ד כיון דאיכא למיחוש שיבא למסרך בחילול שבת בפרהסי' אפי' באד"ר שייך דילמא אתי למסרך ולענ"ד סברא ברורה היא:

וכ"ז אינו אלא להתלמד במק"א אבל בכגון דא להוליך את הביכער בשב"ק ע"י תינוק קטן מאן דכר שמי' דבודאי איסור גמור הוא אליבא דכו"ע, ועוברין על מקרא מפורש לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ומבואר במכילתא דבקטנים מיירי, והובא ברש"י בפי' החומש וז"ל לא בא לזהר אלא על הקטנים וסיים רש"י וזה ששנינו קנון שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליך, וכן הרמב"ן ז"ל כ' בפי' החומש שם הזהיר שלא יעשו הבנים קטנים מלאכה לדעתינו וברצונינו ע"ש וכ"כ הרא"ה בס' החינוך וכ"ה

בס' בס' יראים לרא"מ מכל זה נראה לי ברור דהא דפליגו הראשונים אי מיתסר ספי לי' בידים באד"ר דל"ש באיסורי דרבנן של חילול שבת אלא בקטן שעושה בציווי גדול שאינו אביו אבל בעושה ע"ד אביו דבזה אין האיסור מצד שהקטן עושה איסור כמו שאר איסורין דנפק"ל מלא תאכילום, רק שהאב עצמו מצווה כשהמלאכה נעשית ע"י בנו ובתו הקטנים כל כה"ג אין חילוק בין אדא"ו לאד"ר, וכי היכא דבעצמו אסור לעשות מלאכה דרבנן הה"ד בעושה ע"י בנו ובתו אסור מדרבנן ובזה נ"ל דמש"כ המג"א בסי' שמ"ג ס"ק ב', דבאמת אפי' באד"ר חייב האב להפרישו והחילוק בין דאורייי' לדרבנן דבאד"ר אין ב"ד מוחין בידו אם לא הפרישוהו משא"כ בדאורייתא י"ל דבאיסור שבת כיון דמקרא מפורש בתורה ל"ת כ"מ אתה ובנך ובתיך וקאי על קטנים כמבואר בפוסקי' הנ"ל דגם באד"ר ב"ד מוחין ואשכחן חילוק כה"ג ברין פ"ד דביצה דף ל"ד וברמ"א או"ח סי' תר"ח יעיי"ש ומכש"כ למאי דפרישית דלענין שבת כל שהיא בפרהסי' אפי' אד"ר לא גרע מאיסור דאורייתא בשאר איסורין כיון דנעשה עי' חילול זה מומר לכה"ת א"כ בודאי ב"ד צריכין למחות ביד האב אם לא הפרישוהו ע"כ פשוט וברור שראשי ומנהיגי העדה מחוייבין לעשות כל מה שביכלתם לגדור גדר בפני הפרצה ועל כיו"ב אמרו רז"ל בסנהדרין דף כ"ז נכשלו באיש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבין זב"ז ועיי' שבועות דף ל"ט ע"א, וסוטה דף מ"א וביצה דף כ"ג ועיי' סנהדרין דף כ' ועיין עוד סוכה דף כ"ט בשביל ד' דברים נכסי בעה"ב וכו' על שהי' סיפק בידם למחות פירש"י שדבריהם נשמעים מחמת עשרם ובנ"א יראים מהם:

ותו נלענ"ד פשוט וברור דע"כ לא דיברו האחרונים הנ"ל אי באד"ר שייך טעמא דאתי למסרך או לא היינו דוקא היכא דבאקראי בעלמא מזדמן לעשות אד"ר ע"י קטן אבל להרגילו לכך מידי שבת בשבתו פשוט כביעא בכותחא לענ"ד דאסור דבזה ל"ש לומר דילמא אתי למסרך איו אתי למסרך, דאפי' בעבר עבירה ושנה בה אמרי' בש"ס פ' בתרא דיומא דנעשה לו בהיתר מכש"כ אם מרגיל התינוק לחלל שבת בכל שבת בשבתו ע"כ שומר נפשו ירחק מזה, ומה"ט גופא נראה דמלבד איסור הוצאה אית בזה דרא דאיסור המבואר ברמב"ם בפי' המשנה פ' שואל וכ"ה בשו"ע סי' ש"ז סעי' ל' דאסור ללמוד בשבת ויו"ט זולת בד"ת ואפילו בס' חכמות אסור עיי"ש א"כ נהי נמי דאיסור זה אינו אלא מדרבנן מ"מ כיון דמדי שבת בשבתו עושה כן פשיטא דהתינוק אתי למסרך מזה להיות רגיל כן כל ימי חייו, ואף שבשו"ע הביא יש מי שמתיר אבל ידוע לכלל גדול דהדיעה קמייתא בשו"ע היא העיקר, וכש"כ לפימש"כ מע"כ יש להשמר מזה ע"י שיכולין לשלוח את בניהם למק"א אשר לא יצטרכו לילך לשם בשב"ק ע"כ שומר נפשו ונפש בניו ירחיקם

מח"ש אפי' באד"ר ויתקיים בו ברכת אברהם אבינו שהובטח מהשי"ת לאמור כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך השם וגו' ובזכות שומרי משמרת התוה"ק ועשיית גדרים קרן לעמו ירים, ונזכה לעלות אל הר מרום הרים בקיבוץ נדחי ישראל מכל פנות ועברים כנה"ר ונפש הדושו"ט בלונ"ח ע"ע:

סימן ע

בימי חנוכה, יאר השי"ת פניו אליך ויחונך, אהו' בני אישון עיני, הרב הגדול החו"ב ומופלג בתוי"ש מו"ה יעקב יחזקי' שליט"א האב"ד בק"ק לוקיף יע"א. יקרת מכתבך דשדרת לן חורפא שמחתי כעל כל הון ואם כי איננו מופנה אפי' מל"א מ"מ הואיל וזה כמה שלא הי' בינינו משא מתן של ד"ת אמרתי להשתעשע עמך בד"ת כי היא חיינו ואורך ימינו:

ע"ד קושייתך בשמעתא דיבמות ס"פ חרש דבעי למפשט קאו"נ ב"ד מצווין להפרישו מהא דתני' לא תאכלום, לא תאכילום להזהיר גדולים עה"ק, מ"ל דלא שבקי' למיכל, ודחי לא דלא לספי להו בידים, והקשית דהא רש"י פי' בפ' שמיני על קרא דקודם לזה דכתיב וכל שרץ השורץ על הארץ, שקץ הוא לא יאכל לחייב את המאכיל כאוכל, א"כ כבר שמעינן מזה דאסור למספי לי' בידים, א"כ למה לי קרא דלא תאכילום, דמייתי בגמרא, וע"כ קרא לב"ד מצווין להפרישו הוא דאתי דאי לספות תרי קראי למה לי, תו קשה לך מהא דאיתא במכילתא פ' בא והובא באחרונים דריא"ש דריש קרא דלא יאכל חמץ להזהיר גדולים. עה"ק יעוי"ש וע"כ צ"ל דלהפרישן היא דאתי דאי לספות בידים ת"ל דאסור משום דנהנה מחמץ, והשתא קשי' גם למסקנא. נהי דמשרצים ליכא למילף אכה"ת כולה דאיכא למיפרך כדפרכינן בגמרא מה לשרצים שכן בכעדשה, ומחמץ נמי שכן אסה"נ מ"מ נילוף במה"צ, ואמרת לתרץ דאיה"נ דהש"ס אזל אליבא דחזקי', דלא יאכל דחמץ אתי' לאיה"נ וא"כ ליכא לן קרא גבי חמץ להזהיר הגדולים עה"ק, אבל למאי דקיי"ל כר"א דלא תאכל א' איסור אכילה וא' איסור הנאה במשמע אה"נ דדרשינן לא יאכל על להזהיר גדולים עה"ק, ורצית ליישב בזה שיטת הרא"ש והרי"ף, דלכאורה משמע דס"ל ב"ד מצווין להפרישו מדלא כ' במתני' דקטן שבא לכבות דמיירי בעושה ע"ד אביו כמו שכ' הב"י בסי' של"ד ובסי' שמ"ג אתו"ד ואם חכם בני ישמח לבי גם אני, הגם דאית לי' פירכא דלפי דבריך קשי' מיהת על הש"ס ביבמות בתר דמייתא מברייתא דלא תאכילום ודחי לא דלא לספי לה בידים הו"ל למיפרך האי מלא יאכלו נפק"ל אלא דהומ"ל עדיפא ממש"כ, דאליבא דחזקי' לית לן קרא יתרה גבי שרצים, דהא אמרינן

בש"ס פסחים דף כ"ג ולחזקי' למה לי למכתב גבי שרצים לא יאכל ומייתי לכם למשרי, לא לכתוב רחמנא לא יאכל ולא בעי לכם אמר לך חזקי' טעמא דידי נמי מהכא א"כ י"ל שפיר דלדידן איה"נ דמוכח מיתורא דקרא דב"ד מצווין להפרישו בשרצים וילפי' בכה"ת כולה במה"צ מחמץ ומשרצים כמש"כ אבל אחרי העיון נראה דעיקר הקושי' לק"מ, די"ל קרא דלא יאכל לחייב את המאכיל כאוכל, לא במאכיל את הקטנים מיירי, אלא במאכיל את הגדולים וכגון בתרי עברי דנהרא דליכא משום לפ"ע משו"ה איצטריך קרא דלא תאכילום ומיתורא נפק"ל דאף לקטנים אסור למספי בידים ובחמץ נמי מה דפשיטא לך דע"כ לענין ב"ד מצווין להפרישו מיירי דאי למספי בידים, ת"ל משום איה"נ נמי לק"מ דהא על הנאה אין לוקין, ואנן ילפינן מקרא לחייב מלקות את המאכיל כאוכל והשתא איכא למימר דאפי' למספי בידים ליכא קרא בחמץ, אלא במאכיל את הגדולי' מיירי ולמלקות היא דאתי, ועפי"ז נתיישב לי בס"ד קושי' חמורה על הא דתני' במכילתא פ' בא לא יאכל חמץ לעשות את המאכיל כאוכל דברי ר' יאשיה וכו' ר"י אומר אינו צריך מה אם שרצים קלים עשה בהם את המאכיל כאוכל, חמץ שהוא חמור אינו דין שיעשה את המאכיל כאוכל, וכבר תמה בזה בפנים יפות פ' שמיני דהא אמרינן ביבמות דמשרצים ליכא למילף שכן שיעורו בכעדשה עיי"ש, והנלענ"ד בס"ד דבאמת כבר תפסו התוס' שם על פירש"י שמפרש כן הא דקאמר מה לשרצים שכן במשהו משום דשיעורו בכעדשה דאין זה אלא בשמונה שרצים וקרא דלא תאכלום בכל השרצים מיירי, ומתוך כך מפרשים דקאי על שרץ שהוא כברייתו במשהו, ולוקה עליו באכלו כברייתו עיי"ש ולפי"ז י"ל דס"ל לריו"נ כיון דבשרצים אית לן תרי קראי לחייב את המאכיל כאוכל, איה"נ דלהכי איצטריך תרי קראי דאי מחד מני' הו"א שדוקא בשרץ שהוא כברייתו במשהו משו"ה הדר וכ' רחמנא לא תאכילום לחייב את המאכיל אפי' בשרץ שאינו כברייתו ושיעורו בכזית וא"כ שפיר מצינו למילף מיני', אם בשרצים קלים כן כש"כ בחמץ שהוא חמור והא דלא דחי כן בש"ס יבמות דמיתורא דקרא מוכח דאפי' בשרצים שאין שיעורו במשהו נמי י"ל דהש"ס קאי אליבא דחזקי' ולדידי' קרא דלא יאכל אינו מיותר דהא איצטריך למילף מני' דלא יאכל איה"נ במשמע כדאיתא בש"ס פ' כ"ש הנ"ל, והשתא י"ל ריא"ש וריו"כ דמכילתא בפלוגתא דר"א וחזקי' פליגו דבלא"ה מסקינן בפסחים דפלוגתא דתנאי היא עיי"ש דריא"ש ס"ל כחזקי' וא"כ איה"נ דלא מצינו למילף חמץ משרצים, ובסוגי' דיבמות בלא"ה ניחא דעביד צריכותא מה לשרצים שכן במשהו וליכא למדחי הא תרי קראי כתיבי וע"כ חד אתי לשרצים דשיעורן בכזית דהא התם קאי

הש"ס דדרשי' לי' לקרא דלא לספו להו לקטנים, א"כ שוב לא מייתר קרא, דהא תרווייהו איצטריך דאי מחדא הוי מוקמי' לי' לגדולים דוקא ודו"ק:

ובעיקר טעמא שהשמיטו הרי"ף והרא"ש אוקימתא בעושה ע"ד אביו אינו נראה משום דס"ל או דמספק"ל אי קטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו, דא"כ כי היכא דהטור בסי' שמ"ג הקשה על הרמב"ם ה"נ הול"ל על הרא"ש והרי"ף. ותו איך פשיטא לי' להטור שם דאפי' באיסור דאורייתא אין ב"ד מצווין להפרישו ולא זכר שם שיטת הרא"ש אביו א"ו כדמסיק הב"י בסי' שמ"ג וכן בסי' של"ד דהם מפרשים דבעושה ע"ד אביו היינו לומר דכל קטן המכבה ע"ד אביו הוא עושה אלא דהב"ח שם השיג ע"ז דהלשון הש"ס לא משמע כן, ולענ"ד נראה ליישב בס"ד. דהנה כעין פלוגתא דריא"ש וריו"נ לעיל גבי לא יאכל דשרצים פליגו נמי גבי לא יעשה מלאכה דכ' גבי יו"ט, והוא במכילתא פ' בא הובאה מקצתה בפירש"י פ' בא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך, ולא יעשה גוי מלאכתך, ור"נ פליג וס"ל דקרא לא מיירי אלא שלא יעשה חבירך מלאכתך ועיי' פירש"י פ' בא ובמזרחי שם, ובב"י וטו"ז ס"ס רמ"ג ובפרמ"ג סוף פתיחה שלו מה' שבת ועיי' מה שכ' האלי' רבה סי' רמ"ג בשם ס' יראים והובא שם בפרמ"ג, ומדבריהם יש ללמוד דהא דאמירה לנכרי שבות היינו דוקא בדבר שאינו מלאכת ישראל אבל במלאכת ישראל כגון שמצוהו לבנות ביתו כיו"ב יליף ריח"ש מקרא דלא יעשה מלאכה ולריו"נ ס"ל אף בכה"ג אינו אלא שבות וקרא דלא יעשה מיירי במצוה לישראל חבירו, וצ"ל אע"ג דחבירו בלא"ה מוזהר מצד עצמו מ"מ בא הכ' להוסיף לאו על המשלח ואע"ג דבעלמא אין שליח לדבר עבירה, ותו דהא בלא"ה לא שייך בזה שליחות כמש"כ הב"ש באה"ע ס"ס ה' מ"מ גזירת הכתוב הוא דמלאכת שבת עובר גם המשלח על לא תעשה הנ"ל, והנה הא דכ"ר לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך וגומ"ר, למ"ד דמלאכתו ע"י נכרי נמי אסור מה"ת לא איצטריך קרא בעושה ע"ד אביו פשיטא אטו יגרע ממלאכתו ע"י נכרי וע"כ קרא מיירי אפי' בסתמא משא"כ למ"ד דקרא דלא יעשה מיירי דוקא ע"י ישראל חבירו, שפיר איצטריך קרא בעושה ע"ד אביו, דהא דאסר קרא ע"י ישראל חבירו היינו בגדול אבל על קטן לא אזהיר רחמנא כ"א בעושה ע"ד אביו והשתא י"ל הא דדחי הש"ס בעושה ע"ד אביו היינו משום דבעי למדחי אפי' אליבא דריו"ב משא"כ למאי דקיי"ל כריא"ט דמלאכת ישראל ע"י ככרי אסור מה"ת כדמוכח ממש"כ הפרימ"ג בפתיחתו לה' שבת עיי"ש א"כ דקטן אסור אפי' בסתמא ואפי' אין עושה ע"ד אביו, וא"ש דהרא"ש והרי"ף והטור כתבו בסתמא דקטן הבא לכבות אין שומעין לו, ולא העתיקו דוקא בעושה ע"ד אביו כן נלענ"ד ובחידושיי כתבתי ליישב עוד בדרכים נכונים וכן אמ"ל יותר כעת:

ודע דעפ"י פלוגתא דריא"ש וריו"כ במכילתא פ' בא שהבאתי לעיל האיר השי"ת עיני להבין שיטת הטור ביו"ד סי' שע"ג שהקשה שם על הרמב"ם דס"ל בפ"ג מה"א דאין ב"ד מצווין להפריש קטן מטומאת כהנים, דהא דרשינן אמור ואמרת להזהיר גדולים עה"ק ומלשון זה משמע שצריך להזהיר מלטמאות, ובב"י באו"ח סי' שמ"ג תמה בזה על הטור דהא למאי דקיי"ל קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו מוקים לה הש"ס בס"פ חרש לקרא הנ"ל דלא לספי לי' בידים וא"כ שפיר קאמר הרמב"ם והנה מרן הב"י נדחק דס"ל דהצריכותא בש"ס הוא לאו דוקא מחמת קושיית הרא"ם דלא לכתוב שרצים ותיתא במה"ב מדם וטומאת כשנים עיי"ש ולענד"נ בס"ד ליישב שפיר שיטת הטור דבאמת קושיית הרא"ם חמורה מאד דהו"ל להש"ס למימר תיתא חדא מתרתי כאורחא דתלמודא בכ"ד ע"כ נלענ"ד בס"ד דהא בגמרא בעי למפשט מכל הני קראי דקטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו, ושוב דחי ומוקי להו בספי' לי' בידים. ושוב כדמצריך להו צריכותא ליכא למילף חדא מתרתי דאי לא כ"ר שרצים לא מצינו למילף במה"צ דט"כ ודם, דהא איכא למימר בטומאת כהנים דרבה רחמנא מצוות יתירות איה"נ דאזהר רחמנא דב"ד מצווין להפרישו ובדם מיירי לענין דלא לספי לי' בידים א"נ איפכא ושוב אין מקום ללמוד במה"צ ומיושב קושית הרא"ם ע"כ והשתא מדהוצרך קרא אשרצים ולא נילוף במה"צ ש"מ דבאמת חדא אתי' לענין דב"ד מצווין להפרישו, וממילא טומאת כהנים הוא דמוקמי' לי' להכי כמשמעותא דאמור ואמרת להזהיר גדולים עה"ק כנלענ"ד נכון מאד: ועפ"י מכילתא דפ' בא הנ"ל נראה דפלוגתא דהטור והרמב"ם הנ"ל תלי' בפלוגתא דריא"ש וריו"נ, דלריא"ש א"א למילף חמץ מק"ו משרצים וע"כ ס"ל דבמה"צ נמי ליכא למילף מטעמא דפרישית, וריו"נ דס"ל א"צ ומה אם שרצים קלים עושה בהם את המאכיל כאוכל וכו' לאו משרצים לחודא יליף דהא איכא למיפרך שכן בכעדשה, וכקושית הפנים יפות הנ"ל אלא כוונתו על מה"צ ונקט ק"ו משום דכל מה"צ צריך שיהי' תחילת הילפותא בק"ו כמבואר בחידושי הר"ן סוף פ' כל הבשר עיי"ש, והשתא פלוגתת הטור והרמב"ם מתלי תלי וקאי בפלוגתא דריו"נ ורא"ש, ועכ"פ דברי הטור בזה מזוקקין שבעתים, כנלענ"ד נכון, ובזה אחתום בכל חותמי ברכות, אביך, ה"ק:

סימן ע"א

שלוכ"ט לכבוד אהובי הרב החריף ובקי מופלג בתוי"ש כש"ת מו"ה חיים יוסף נ"י יקרת מכתבו הגיעני ומחמת טרדות אשר אפפוני לא הייתי מופנה להשיבו עד כה, ע"ד אשר כ' לתרץ מה שהקשיתי על הש"ך שכ' דקטן מקרי בר זביחה שהרי אסור לו לאכול בלא

שחיטה והכוונה כמ"ש הת"ש סעי' כ"ח דהא מוזהרים עליהם שלא להאכילם נבילה, והקשיתי מש"ס תמורה דבעי רמב"ח קטן שהגיע לעונת נדרים מהו שימיר משום דכתיב לא יחליפנו ולא ימיר אותו והי' הוא ותמורתו מאן דאיכא בכלל לא יחליפנו ולא ימיר איתא נמי בכלל והי' הוא לאפוקי קטן דלאו בר עונשין הוא, ולמאי שכתב הש"ך אמאי לא נימא כי היכי דמקרי בר זביחה משום דמוזהרים עליהם שלא להאכילם נבילה ה"נ מקרי איתא בלאו דלא יחליפנו מה"ט גופא, ומה שכ' מע"כ נ"י דקושייתי תסוב לא על הש"ך לבד דסברת הש"ך מבואר בתוס' גיטין דף כ"ז ע"ב דכתב חש"ו המה בני כריתות כיון שיגדילו יהי' בר כריתות, נראה דעל התוס' לק"מ דהא באמת אמרי' התם בגמ' את"ל קטן עבד תמורה דהא אתי לכלל עונשין, אבל סברת הש"ך לאו משום דאתי לכלל זביחה אלא משום דהשתא נמי בר זביחה מקרי מחמת דאסור למספי לי' בידים ונראה דהש"ך הוצרך לכך ולא סגי לי' בטעמא דאתי לכלל זביחה משום דא"כ קשי' תפילין וכמו שהעיר בנוב"י מהדו"ת חאו"ח סי' א' ולכך הוצרך לומר דהשתא נמי אית בי' איסורא, ולזה ודאי קשה מש"ס הנ"ל, והנה מעכ"ת האריך למעניתו לתרץ קושי' זו ותוכן כוונתו דודאי מה שהאחרים מוזהרים שלא להאכילו, מחמת זה אכתי לא מקרי בר זביחה אלא משום דקצת איסור רמי' על הקטן עצמו מיהא גם זה נמי לא הוי סגי כיון דעכ"פ אינו מוזהר על הלאו ממש אבל מ"מ לענין שיהי' מקרי בר זביחה שפיר סגי בזה משום דעיקר מקרא זה לא נאמר אלא לתיקון הלאו ותיקון זה איתא גם בקטן דהא גם לדידי' מתקן האיסור קצת דרמי' עליו משא"כ בלאו דלא יחליפנו בעי' שיהי' מוזהר על הלאו ממש, ולא סגי במה דרמי' עליו איסורא. זה תו"ד, וסברתו היא ישרה לחלק בין הפרקים אבל מ"מ אינו מספיק דנהי דוזבחת אינו אלא תיקון הלאו מ"מ אנן דרשי' דדוקא מי שהוא מצוה על תיקון הלאו, דקטן נהי דמתקן האיסור דרמי' עלי' מ"מ אינו מצוה על כך, וע"כ צ"ל מדאחרים מצווין שלא להאכילו נבילות כלשון התב"ש וכדברי הנוב"י הנ"ל, וע"כ עדיין צ"ע מש"ס הנ"ל:

והנראה לענ"ד ביישוב קושי' הנ"ל דהא מבואר בש"ס פ"ק חרש דלמאי דקי"ל קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצוון להפרישו מוקמי' להני קראי דדם ושרצים וטע"כ לענין דאיסור מוספי לי' בידים יע"ש בש"ס דעביד צריכותא להני קראי ועי' בש"ס ריש תמורה טעמא דכ' רחמנא המר ימיר אבל בל"ז הו"א אשה כי עבדה תמורה לא לקי' והא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ומשני הו"א ה"מ בלאו השוה בכל אבל תמורה אינו שוה בכל א"ת דהוי לאו שאב"מ קמ"ל עכ"פ מוכח דתמורה קיל מכל איסורין השוין בכל וישב"נ ומה"ט איצטרך קרא לרבות נשים לפי"ז לא מצינו למילף תמורה מהני

קראי דכתב רחמנא גבי ספי לי' בידים, ויש לומר דמה"ת מותר למספי לי' בידים ושפיר קמבע"ל לרמב"ח, מיהא זה ניחא לשיטת הרמב"ם בסי' שע"ג אבל בשיטת הטור דס"ל גבי טומאת כהנים ב"ד מצווין להפרישו וכ' הרב ב"י משום דלדידי' כלהו קראי לענין להפרישו מוקמי' לה ומשום דלמסקנ' הו"ל ב' כתובים הבכ"א ואין מלמדין לא מצינו למילף מכי' בכל התורה דב"ד מצווין להפרישו ע"ש, על כן הא דאסור למספי לי' בידים לא מקראי ילפי' אלא מסברא ידעי' שוב מסברא אין לחלק בין תמורה לשאר איסורין ע"כ הדק"ל, מיהא לפי מ"ש המג"א בר"ס שמ"ג בשם הב"ח ע"ש ובמחהש"ק דלהטור כמי קרא דבדם ושרצים מיירי לענין למספי לי' בידים ובהטור כ' הא דמוקמי' קרא אב"ד מצוון להפרישו ע"כ גם להטור לא ידעי' איסורא למספי לי' בידים אלא מקרא דדם ושרצים וליכא למילף מהם תמורה מטעמא הנ"ל, וא"ש גם להטור, ובענין אם יש צד איסור גם על הקטן העובר עבירה בקטנות תמוה לי לכאור' תרי סוגיות סותרין זא"ז דהמג"א סוף סי' שמ"ג מייתי ראי' מסוגי' דתקלה וקלון בסנהדרין דף נ"ה דבקטן נמי איכא תקלה וצד איסור ורחמנא הוא דחס עליו מלענשו, ואלו התה"ד בסי' ס"ב מייתי ראי' מסוגי' דיבמות ל"ג דאמרי' היכא דאייתא שתי שערות זרות ושבת בהדדי מכלל דאיסורא גרידא נמי לא רמי' על הקטן וכן מוכח מפירש"י שם, ונראה דס"ל אי הוי אפי' איסו"ר בעלמא שוב לא הוי ב"א כדמוכח שם מהסוגי' דאל"כ אף זר שאכל מליקה לא הוי איסור ב"א לפי מ"ש התוס' שם בד"ה אלא מליקה ע"ש, מיהא לתירוץ בתרא שבדבריהם שם אין ראי' לזה, אבל מ"מ הסוגי' סותרין זא"ז וצע"ג, גם על הרמ"א והמג"א הנ"ל צ"ע דמלשון רמ"א משמע דלחומרא בעלמא יש לו לקבל על עצמו תשו' ואולי מסוגי' דסנהדרין מוכח דמדאורייתא רמיא על הקטן איסורא, אמנם מדברי התה"ד למדתי תי' על הקושי' זו דהמעיין בדבריו יראה דתלי' אי קאו"נ ב"ד מצווין להפרישו אז ע"כ צ"ל דאיכא צד איסור על הקטן אבל אי אין ב"ד מצווין להפרישו ע"כ צ"ל דליכא שום צד איסור על הקטן דאל"כ מ"ש קטן מגדול, ובזה ניחא סתירת הסוגיו' דסנהדרין דקאי הגמרא למפשט האיבעי' דל"ב תקלה ע"ז שפיר דחי דמקטן ליכא למיפשט דהא י"ל קטן או"נ ב"ד מצוון להפרישו א"כ לקטן נמי איכא תקלה ודבר זה באמת לא איתברר בגמ' ושפיר קאמר הגמ' דרך דחוי' ולהלכתא דקי"ל דאין ב"ד מצוון להפרישו באמת בקטן ליכא בצד איסור כלל מה"ת ושפיר קאמר ביבמות היכא דאייתי שתי שערות בשבת הו"ל איסור ב"א, והרמ"א בסי' שמ"ג נמי לא כ' דצריך תשובה אלא לחומרא בעלמא, ועפי"ז לא יתפרשו דברי הש"ך בסי' א' הנ"ל אלא משום דאסור למספי לי' בידים וכלשון

השמ"ח הנ"ל וע"ש בתב"ש ס"ק מ"ט דמייתי נמי ש"ס דסנהדרין הנ"ל ומ"מ לא קאמר בפסחים אלא משום דמוזהרים עליהם שלא להאכילם בידים:

ומה שכתב מע"כ לחלק בזה בין איסור חפצא לאיסור גברא, דבאיסור חפצא שפיר י"ל דרמי' איסורא גם על הקטן ולא באיסור גברא, אם אמת נכון הדבר הי' מקום בזה ליישב קושייתי הנ"ל מסתירת הסוגיות דיבמות וסנהדרין אבל קיימא באנפין סוגי' דיבמות ס"פ חרש דקעביד צריכותא בשרצים ודם וטומאות כהנים, ולהנ"ל הומ"ל דטומאת כהנים משרצים ודם לא הוי מצי למילף דהתם איסורא רמי' אחפצא משא"כ בטומאת כהנים, ולכאור' י"ל דלענין ספי לי' בידים דהטעם כדי שלא להרגילו לכשיגדיל כמ"ש התה"ד לא מסתבר לי' לחלק בזה אבל לפימ"ש הפרמ"ג דספי לי' בידים הר כמי משום ל"ע לא תתן מכשול שפיר הוי מצי לחלק בין איסור גברא לאיסור חפצא, גם צ"ע דהגמ' מדמי איסור שבת לאיסור אכילה שם בש"ס גבי דבר טלי' וטליתא ושבת ודאי לא הוי אלא איסור גברא א"ו דלענין זה לא מסתבר לחלק בין האיסורין, והנה אשכחן כה"ג לחלק בין איסור גברא לאיסור חפצא בהא דהקשו הראשונים בשבועות דף כ"ב גבי האוכל נבילה ביוה"כ לר"ש דל"ל כולל פטור משום יוה"כ והקשו הראשונים הא בנתנבלה ביוה"כ הו"ל איסור ב"א, ותירצו בשם הראב"ד דאנן דנין בכל איסורים בשעת חלות האיסור אקרקפתא דגברא משנעשה גדול ולא בשעת חלות האיסור אחפצא, וה"נ בשעה שנעשה זה גדול כבר חל עלי' איסור נבילות ונהי דבהמה זו עדיין לא נתנבלה מ"מ איכא כמה נבילות בעולם נמצא איסור נבילות קדים ולא אתי יוה"כ וחייל עליו, והנה הראשונים הקשו עליו חבילות חבילות קושיי' עיי' ריטב"א יבמות ושעה"מ פי"ז מה' א"ב וכבר כתב בס' ברוך טעם ליישב שיטת הראב"ד הנ"ל עפ"י מה שמחלק בין איסור גברא לאיסור חפצא והארכתי בזה במק"א ואכמ"ל, ולא כתבתי אלא להעיר דפליגו הראשונים בזה, אבל מה שכ' מע"כ דתלי' בפלוגת' הקדמונים אי המצות נתנו לצרף בהם את הבריות או הם גזירת המלך, הוא דרך דרש ואינו נכון למדרש טעמי דקראי בזה להמציא ומחה חי' דינים וכבר אמרו רז"ל אין למדין הלכה מדברי אגדה, ומה שכ' עפי"ז בטעמא דהרשב"א דבאיסור דרבנן מותר למספי לי' בידים, משום דס"ל כל האיסורין הוי איסור חפצא משו"ה אסור למספי לי' משא"כ באיסור דרבנן לכו"ע אינו רק איסור גברא לא ידענא מהיכא פשיטא לי' כן והאמת אינו כן ועיי' לשון הקודש של הרב התני' ז"ל בס' ליקוטי אמרים פ"ח שלכך נקראי' בשם איסור מפני אסורה בידי הסט"א בשלש קליפות הטמאים, ואפי' הוא איסור דרבנן שמחמירין ד"ס יותר מד"ת, ועוד שם בפ' פ"ד דכל המל"ת דאורייתא, ואיסורא דרבנן מאחר שהם נגד רצונו וחכמתו ית"ש והפכם ממש הם

נפרדים מיחודו ואחדותו ית"ש בתכלית הפירוד ממש כמו הס"א והקליפ' הנקרא ע"ז ואלהים אחרים מחמת הסתר פנים של רצון העליון, א"כ בודאי בכל איסור דרבנן איסור רמי' אחפצא, ומזה גופא תשו' על עיקר יסוד מע"כ שהחליט דלפי מ"ש הרמב"ם דכל המצוות לא נתנו אלא לצרף בהם הבריות ואינו נענש אלא על שעבר על מאמר המלך א"כ בכל איסורין אין כאן איסור גברא ולא איסור חפצא וע"ז בנה יסודו. ולהנ"ל זה אינו דמ"מ מאחר שהם נגד רצונו וחכמתו ית"ש והרי נפרדים מיחודו ואחדותו י"ש, מחמת שהוא רצונו ית"ש להתרחק מהם יהי' הטעם מה שיהי' השתא מיהת רמי עלי' איסור חפצא וזה ברור, ויעוי' בח"כ שם ביבמות דאפי' לפי שיטתו דבאיד"ר ספי לי' בידים מותר היי"ד למ"ד קטן או"נ אין ב"ד מצוין להפרישו אבל אי ב"ד מצוין להפרישו באיד"ר אז אמרי' דספי לי' בידים אסור אפי' באיסור דרבנן, ולפי דבריו בטעמא דהרשב"א אינו תלוי זה בזה, ומ"ש מע"כ דלפי מ"ש התוס' בע"ז ספ"ק ובש"ך יו"ד סי' קי"ט ס"ק כ' וברמ"א או"ח סי' קס"ג דגם באיסור דרבנן איכא משום ל"ע, משם השגה על נתה"מ שכ' באיסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה, לא דק בזה דאטו לפני עור מיירי דוקא בשוגג הא כל דאיכא בתרי עוברי דנהרא אפי' אם העובר הוא מזיד אסור להושיט לו איסור משום לפ"ע וזה שפיר איתא לנתה"מ אפי' באיסור דרבנן וז"פ:

ומה שביקש להודיעו חוו"ד אם מותר לומר להקטנים להכניס ולהוציא במקום שאין ערוב, פשוט דתלי בפלוגתא דהרשב"א והרמב"ם אי מותר למספי ליה בידים איסור דרבנן וכיון דקיי"ל בשו"ע סי' שמ"ג כשיטת הרמב"ם דאפי' באיסור דרבנן אסור למספי לי' א"כ אין מקום ספק בזה, ועוד דהכא איכא איסורא אפי' להרשב"א דאיכא למיחוש דילמא אתי למיסרך כמבואר במג"א סי' רס"ט דבכל דבר שאינו לתקנתא של תינוק איכא משום דילמא אתי למיסרך ואפי' לשיטת הרשב"א, ובתשו' מהר"ם שי"ק או"ח סי' קע"ג יצא ללמוד זכות על הנוהגין היתר בזה"ז דסמכינן אהנך פוסקים דבזה"ז ליכא רה"ר כדאיתא באו"ח סי' שמ"ה, וסברת אתי למסרך שייך דוקא אם יש לחוש דיסרך להתיר גם בדאורייתא. אבל מתשו' הרשב"א סי' שכ"ג והובא במג"א סי' רס"ט שם מוכח דאפי' בדרבנן חיישי' דילמא אתי למסרך מדהוצרך לומר טעמא דמטעימין להו יין קידוש ולא גזרו, משום דלאו מילתא דקביעותא הוא, ות"ל דהתם ליכא למיחוש דאתי למסרך בדאורייתא א"ו דאין לחלק בזה, ועוד נ"ל דאי' משס"ס ר"פ כיצד משתתפין דאמרי' התם קטן הצריך לאמו יוצא בערוב אמו ושאין צריך לאמו אינו יוצא בעירוב אמו, וקשי' לי לשיטת הרשב"א דאיסור דרבנן שרי למספי להו בידים קטן למה לי' עירוב הא תחומין לאו דאורייתא ושרי להוליכו בידים חוץ לתחום וע"כ צ"ל דהתם טעמא משום דילמא

אתי למסרך אלמא דאפי' באיסור דרבנן שייך אתי למסרך ואין לומר דהתם יש לחוש דילמא אתי למסרך בתחומין י"ב מילין דאורייתא אע"ג דהשתא אינו מורגל אלא לילך חוץ לאלפים אמה, א"כ מה"ט גופא איכא למיחוש דילמא אתי למסרך ברה"ר גמור דודאי י"ל מציאות גם בזה"ז רה"ר גמור דס"ר בוקעי' בו:

ובעיקר פלוגתת הרשב"א והרמב"ם ז"ל נ"ל בס"ד ראי' לשיטת הרשב"א מש"ס יבמות ס"פ חרש דפריך לר"י דהוצרך לומר בדמאי הקילו והא ר"י מוקי' למתני' דקטן שבא לרבות בעשה ע"ד אביו אלמא דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצוין להפרישו ומשני ספוקי מספקא לי' לר"י ולכאורה יש לתמוה מאי פריך דלמא רצה לאוקמי מתני' כר"ש דמלשאצ"ל פטור וא"כ ליכא אלא איסור דרבנן ובדר' אין ב"ד מציון להפרישו ומשו"ה איצטריך לאוקמי בעשה ע"ד אבי'. ומצאתי קושי' זו בס' מנוה"ט להגאון הקדוש מו"ה עזריאל זי"ע, אלא דלכאו' הא מבואר בחידושי הרשב"א שם דע"כ לא קאמר דמותר למספי לי' איסור דרבנן אלא אי ס"ל דקטן אוכל נבילות בדאוריית' אין ב"ד מצווין להפרישו אבל למאן דס"ל שי"ב מצווין להפרישו א"כ באיסור דרב' אסור מיהת למספי לי' בידים, וזה מוכח שם בשמעתא דלא יאמר הבא לי חותם, הבא לי מפתח ע"ש, א"כ הדק"ל מ"פ דלמא ר"י ס"ל קטן או"נ ב"ד מצוין להפרישו והוצרך לומר בדמאי הקילו וה"נ כיון דהוא איסור דרבנן הוצרך לומר בעושה ע"ד אביו ומ"מ ספי לי' בידים אסור כיון דב"ד מצוין להפרישו, ונראה ליישב בס"ד דהא מבואר בגמ' שם דאיכא ג' קראי דם, שרצים, וטומאת כהנים ומצריך להו צריכי דאי כ"ר שרצים ל"ה ילפי' דם, דמה לשרצים דהם בכעדשה וכ"ז למ"ד כל איסורין בכזית אבל לר"ש דס"ל כ"ש למכות ליכא צריכותא ושוב הו"ל ב' כתובים הבאים כאחד ואי"מ, וא"כ אפי' למ"ד קטן או"נ ב"ד מצוין להפרישו היינו משום דמוקי להו לקראי הנ"ל לענין קאו"נ וילפי' מני לכל התורה כולה כיון דכלהו צריכי ואין כאן ב' כתובים הבאכ"א, אבל לר"ש אפי' מוקמי' קראי לענין קאו"נ מ"מ ליכא למילף דלדידי' ודאי הו"ל ב' כתובים הבאכ"א וע"כ צ"ל אין ב"ד מצוין להפרישו וא"כ שוב ליכא למימר בטעמא דר"י דהוצרך לאוקמי בעשה ע"ד אביו משום דבעי לאוקמי מתני' אפי' כר"ש, דאי ר"ש א"כ ע"כ צ"ל אין ב"ד מצוין להפרישו וממילא באיד"ר אפי' ספי לי' בידים נמי מותר ואמאי אין אומרים לו כבה, וכ"ז לשיטת הרשב"א הנ"ל אבל לשיטת הרמב"ם הנ"ל הק"ל, ועיי' בתשו' ח"ס או"ח סי' פ"ג העיר ג"כ דל"ש דכ"ש למכות ליכא צריכותא דגמ' אלא דאזיל בתר איפכא וס"ל דאליבא דר"ש ע"כ צ"ל קאו"נ ב"ד מצוין להפרישו, עיי"ש שמיישב בזה קושי' המל"מ סוף ה' מ"א מרש"י ס"פ רע"ק בהא דפריך הגמ' א"כ חגב חי' נמי איכא בל תשקצו, ומאי פריך הגמ'

הא באיד"ר שרי למספי לי' בידים ולהנ"ל ניחא דת"ק דהתם ר"ש ור"ש ע"כ צ"ל קאו"נ ב"ד מצוין להפרישו וא"כ ספי לי' בידים אסור אפילו באיד"ר, ודבריו תמוהים מאוד בזה דאי קרא מיותר לריש ע"כ קרא דדם הוא מיותר דבזה ליכא צריכותא בגמ' מה לשרצים שכן בכעדשה דשרצים נמי בכ"ש לר"ש א"כ קרא דדם לקטן או"נ הוא דאתי ושרצים מדם להומ"ל דמה לדם שכן ישנו בהכרת וא"כ בשרצים קטן או"נ אין בי"ד מצוין להפרישו ואכתי קושי' המל"מ קיימת, אבל לענ"ד ברור כמש"כ דלר"ש פשיטא דאין ב"ד מצוין להפרישו כיון דאפילו קרא לקאו"נ הוא דאתי נמי הו"ל ב' כתובים הבאכ"א ואין מלמדין, ובזה יתיישב קושי' המל"מ כפשוטו עפ"י דרכו של הח"ס ז"ל דכיון דלר"ש כ"ש למכות א"כ ע"כ הני כלהו קראי לקטן או"נ הוא דאתי' דאי למספי לי' בידים א"כ הו"ל למימר בכה"ת כולה לר"ש ספי לי' בידים נמי מותר דהא הו"ל ג' כתובים הבאכ"א אלא ע"כ לקאו"נ הוא דאתי ואיה"נ דאין ב"ד מצוין להפרישו וכ"ז בכה"ת אבל בהנך ג' דגלי קראי ודאי ב"ד מצוין להפרישו לר"ש וממילא עכ"פ בשרצים אסור לי' למספי בידים אפי' באיסור דרבנן ושפיר פריך הגמ' ומיושב קושי' הרשב"א שפיר, וי"ל בזה קושי' התוס' בנדה בהא דפריך הגמ' לר"י דאחרים לוקין על הקדשו, מיתומה שנדרה דבעלה מיפר לה, ומשני קאו"נ הוה, והקשו בתוס' וראשונים הא ר"י ספוקי מספקי לי' ותפשוט מהכא, ולהנ"ל י"ל דהא דמספק"ל לר"י היינו משום דמספק"ל אי הני ג' כתובים דמייתי ביבמות מיירי לענין קאו"נ וכו' או לענין ספי לי' בידים. וכ"ז למאי דמצרכינן להו צריכי א"כ עכ"פ אי קראי מיירי לענין ב"ד מצווין להפרישו איכא למילף לכה"ת אבל לר"ש דאפי' מיירי לענין, קאו"נ ב"ד מצוין להפרישו, כיון דליכא צריכותא שוב ע"כ צ"ל אין ב"ד מ"ל וא"כ מהתם ליכא למיפשט דאימור האי ברייתא ר"ש הוא מיהא לשיטת הרשב"א ניחא, אי י"ש א"כ אמאי אין אומרים לו כזה לכתחילה הא איסור דרבנן מותר למספי בי' בידים, וא"ש בס"ד, וראיתי במח"א בחידושיו על הרמב"ם ס"פ י"ז מה' מ"א שהביא ראי' דלא כרשב"א הנ"ל מש"ס פרק אעפ"י, יונק תינוק והולך עד כ"ד חודש מכאן ואילך אסור דברי ר"א ר"י אומר אפי' ג' וד' שנים פירש וחזר הו"ל כיונק שקץ, אלמא אפי' בחלב בהלכי שתים דקליש איסורא, דא"ב אלא מצות פרוש נמי אסור למספי לי' בידים וקשי' לשיטת הרשב"א ואשתמטתי' להגאון ז"ל שכבר הקשו כן להרשב"א ונשאל ע"ז בתשו' הרשב"א סי' צ"ב יעו"ש והשיב דודאי לא יעלה על הדעת שנתיר איסור דרבנן בכדי שלא לצרכו של תינוק כלל, ולר"א א"צ הנקה יותר מכ"ד חודש ולר"י עד ג' וד' שנים הא יתר מכאן א"צ להנקה והו"ל כגדול, ובכדי לאספי לי' בידים איסור דרבנן אבל כל שיש בו צורך לתינוק ואפי' יש בו צרכנו כהאי כשותא דרב

משרשי' שרי באיד"ר יע"ש שכ' עוד טעם לחלק בחלב שאין איסור מפורש וגזרו דהרואה יאמר אין בו שום איסור ואתי למשרי בגדול ועפ"י הרשב"א הנ"ל יש ליישב נמי קושי' המל"מ ס"פ י"ז ממ"א מהא דבעי לרמב"ח ר"פ הערל קטן ערל מהו לזונו שמן של תרומה ערלה שלא בזמנו שמי' ערלה או לא, ולרשב"א מאי קמב"ל הא סיכת שמן לזר אינו אלא מדרבנן וכיו"ב מש"ס נדה דף מעשה שהטבלוה בפומבדותא קודם לאמה וקאמר בגמ' למאי הילכתא ומסקי' משום סיכת שמן תרומה והא אינו אלא מדרבנן ושרי, ולהנ"ל י"ל מ"מ היכא דאיכא שמן של חולין תמן פשיטא דלא ספי' לי' שמן של תרומה, ועיי' ח"ס ר"פ מי שהחשיך שהביא ראי' לשיטתו ממה דשרי ליתן לקטן קודם חשיכה, ונהי דאמרי' נתנו עליו כשהיא מהלכת וכשרוצה לעמוד נטלו המנו מ"מ איסור דרבנן מיהא איכא, א"ו דבאיסור דרבנן שרי למספי לי' בידים והוא צע"ג לשיטת הרמב"ם, אלא דגם לשיטת הרשב"א קשי' לי' א"כ תפשוט מנה דקאו"נ אין ב"ד מצוין להפרישו ומכש"כ לפימש"כ המל"מ סוף המ"א לפרש כה"ג הא דאמרי' בש"ס נדה ש"מ קאו"נ ב"ד מצוין להפרישו דהקושי' הוא מדאסור למספי לי' בידים איד"ר יעו"ש, וא"כ ה"נ נימא לאידך גיסא מדמוכח משם דבאיד"ר שרי למיספי לי' בידים ש"מ קאו"נ אין ב"ד מצוין להפרישו, והקושי' על הרמב"ם י"ל התם טעמא משום דאין אדם מעמד עצמו על ממונו כי היכא דשרי ליתן מה"ט ואע"ג דאמירה לנכרי ודאי אסור וכמו שכתב המל"מ אבל להרשב"א צע"ג דלא פשיט מכה כנ"ל:

ובשעה"מ פ"ב מהלכות שביתת עשור מייתי ראי' לשיטת הרמב"ם מש"ס ר"פ מפנין דפריך טבל פשיטא ומשני בטבל דרבנן ולהרשב"א אמאי אין מפנין הא חזי לקטנים שמותר למספי להו איד"ר בידים והוא צע"ג, ופש גבן ליישב קושיי' המל"מ מנדה מ"ו דקאמר ש"מ קאו"נ ב"ד מצוין להפרישו ולא מוקי לה בספי להו בידים א"ו כשיטת הרשב"א והתם הוה איד"ר וע"כ הא בהא תלי', ונ"ל בס"ד די"ל טעמא דהרמב"ם דאסור למספי לי' איסור דרבנן דס"ל כמ"ש הפרימ"ג בסי' ש"מ דהוא משום ל"ע לא תתן מכשול, וכיון דכ' התוס' בע"ז ספ"ב וכן מוכח ממה שכתב הרמב"ם ספ"י ממעשר והובא במג"א סי' קס"ג ע"ש, ע"כ ממילא אסור למספי לקטן גם איד"ר מיהא זה ל"ש אלא אי נימא כש"ס סנהדרין דעל הקטן נמי רמי' איסורא ורחמנא הוא דחס עליו לענשו אבל אי על הקטן לא רמי' איסורא כלל שוב ל"ש למימר דאית בי' משום ל"ע, והתם קאמר הש"ס בפשיטות אי מופלא הסמוך לאיש דאורייתא מלקי נמי לקי ואי מסל"א לאו דאורייתא איסורא נמי ליכא ומבואר שם בתוס' ד"ה אי דה"פ אי מסל"א דאורייתא ואית ליה איסורא לקטן מלקי נמי לקי עיי"ש, אלמא הוי ס"ל לגמרא בפשיטות דאין מקום לומר

דאיכא איסורא אלא דרחמנא הוא דחס עליו מללקות, ע"כ שוב ל"ש לומר דאית בי' משום איסורא דלפ"ע לא תתן מכשול, משום הכי כדמשני לאותן המוזהרין עליו שפיר פריך ש"מ קאו"נ ביד מצוין להפרישו, דודאי אי ליכא איסורא על הקטן ולית בי' משום לפני עור וע"כ איסור דספי לי' בידים אינו אלא שלא להרגילו בזה ל"ח באיסור דרבנן, משא"כ למאי דמוכח מש"ס סנהדרין הנ"ל דרמי' איסורא על הקטן י"ל דשפיר קאמר הרמב"ם דאסור למספי לי' בידים אף אידיר, דהא לענין לפ"ע אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן וניחא בס"ד גם לשיטת הרמב"ם:

וכ"ז לפלפולא אבל להלכה אין דברי השו"ע צריכין חיזוק וכבר איפסק הלכתא בסי' שמ"ג דאסור למספי אפי' אידיר וא"כ פשיטא דאסור לצוות לקטן להוציא ולהכניס מרה"ר לרה"ר או להעביר ד' אמות ברה"ר אפי' בזמן הזה דליכא ר"ה ובפרט דאית בי' משום דאתי למסרך, וכ"כ דמה שכ' המהר"ש דל"ש אתי למסרך כ"א בדאורייתא אינו נכון כמו שהוכחתי, ועכשיו נראה לי עוד ראי' ברורה מפ"ק דשבת החזן רואה היכן תינוקת קורין אבל הוא לא יקרא. וקאמר בגמרא מפני שאימת רבם עליהם ל"ג שמא יטו, ולכאורה ל"ל הא"ט תיפוק לי' דלשיטת הרשב"א מותר למספי לי' איד"ר ואיסורא דלא יקרא לאוה"נ האי מדרבנן בעלמא א"ו אי לאו משום דאימת רבם עליהם הוי אסרי' להו משום דלמא אתי למסרך:

ומה שכתב עוד הגאון מהר"ם שי"ק ללמד זכות על שנותנים לקטן להביא הספרים לביהכ"נ אע"ג דקטן שהגיע לחינוך לכו"ע חייב אביו לחנכו. משום דבזה עצמו איכא חינוך לקטן שיהא זהיר בהליכת ביהכ"נ וכמו שכ' התוס' במס' פסחים דף פ"ח ובמג"א סי' שמ"ג בשם הרי"ף דלחינוך מצוה מותר למספי לי' בידים. צלע"ג דלפי עניות דעתי אין לו דמיון להתם דשם ל"ש דילמא אתי למסרך דאם יעשה כן לכשיהי' גדול ואחרים ימנוהו על פסחו שלא מדעתו כמה אפוטרופס דהתם הרי יאכל למנויו, וכ"כ האי דמתעסקין עמהם בתק"ש כדי שילמדו דאם יעשה כן כשיגדיל שפיר עביד, משא"כ הכא אדרבה בזה אתי למסרך טפי שיהא סבור דמותר לעבור על איסור הוצאה כדי להוליך הטלית והחומש לביהכ"נ, ועיי' תשו' הרשב"א סי' צ"ב דבדבר שאין איסורו מפורש גזרו דהרואה יאמר שאין בו שום איסור, ואסור למספי לי' איד"ר משום דאתי למשרי בגדול יעוי"ש, ובלא"ה צלע"ג על הגאון ז"ל דהא בעושה ע"ד אביו איכא איסורא דאורייתא לכו"ע, ועיי' בב"י שמ"ג דאפי' בעושה על דעת גדול שאינו אביו, ע"כ לענ"ד יש למחות בעד הנותנים לקטנים לטלטל ולהעביר ד"א ברה"ר:

סימן עב

בענין קטן אוכל נבילות אי בית דין מצווין להפרישו והמסתעף. (א) קיימ"ל באו"ח סי' של"ד סעי' כ"ה נכרי שבא לכבות א"צ למחות בידו, אבל קטן שבא לכבות צריך למחות בידו והוא משנה פ' כ"כ דף קכ"א ובגמרא ש"מ קא"נ ב"ד מצווין להפרישו ומוקי לה ר"י בעושה ע"ד אביו וכיון דקיי"ל לקמן בסי' שמ"ג דקטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו ע"כ מתני' מיירי דוקא בעושה ע"ד אביו, א"כ התמיה על השו"ע שלא הביא דדוקא בעושה ע"ד אביו אסור, וכן הקשה הרב"י על הרא"ש והרי"ף שלא העתיקו אוקימתא הנ"ל ותי' דס"ל סתם תינוק ע"ד אביו הוא עושה, ועיין ב"ח שהשיג ע"ז ועיי"ש מה שהקשה עוד על הטור לפי מש"כ התוס' שם דלר"ש דס"ל מלשאצל"ג פטור צריך לאוקמי מתני' בכיבוי הצריך לפחמין דהא קיימ"ל בדרבנן אין ב"ד מצווין להפרישו א"כ הו"ל להטור לפרש דוקא בכיבוי הצריך לפחמין עיי"ש, והנה לתי' הב"י באמת גם קושי' זו לק"מ דבעושה ע"ד אביו אסור אפי' באיסור דרבנן, והתוס' לא כ"כ אלא על המקשן עיי"ש, ועיין לקמן באו"ח שמ"ג, אבל הב"ח הקשה לשיטתו שהשיג על תי' הרב"י הנ"ל ונראה לענ"ד בס"ד ליישב דלכאורה איכא למידק לשיטת הרשב"א ביבמות דף קי"ד דלענין חינוך אין חילוק בין אביו לב"ד דגם על הב"ד מוטל לחנך הקטנים, והא דאמרינן קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו ולא אמרינן דצריכין להפרישו משום מצוות חינוך היינו משום דל"ש חינוך אלא במ"ע אבל לא במל"ת עיי"ש, וקשי' לי א"כ אמאי ל"ק בגמרא טעמא דמתני' בקטן שבא לכבות משום חינוך, והא דאין ב"ד מצווין להפרישו היינו במצות ל"ת משא"כ בשבת דאיכא נמי מ"ע דביום השביעי תשבות מוטל על הב"ד להפרישו משום מצות חינוך וא"ל דהא דקאמר הרשב"א היינו במצוה דקו"ע כגון ציצית ותפילין, משא"כ שביתת שבת דאינו אלא בשוא"ת ז"א דהא מוכח ביומא דף פ"ב דאיכא חיוב חינוך אפי' בשוא"ת כמו עינוי יוה"כ דנמי שוא"ת הוא ועיי"ש בתוס' ישנים והובא במג"א רס"י שמ"ג הן אמת דהתוס' בשבת דף קכ"א כתבו דבאמת הו"מ לשנוי דמתני' בקטן שהגיע לחינוך מיירי אלא דבעי לאוקמי מתני' בכהייג, אבל צע"ג דלכאורה קטן שבא לכבות את הדליקה מסתמא כבר הגיע לחינוך ועיי' ב"ח שכ' באמת טעמא דהשמיטו הפוסקים אוקימתא דעושה ע"ד אביו, הוא משום דא"א לן להבחין אם הוא כבר הגיע לחינוך וצ"ע מהיכ"ת נימא כן, ומ"מ על הגמרא קשי' כנ"ל ונראה לתרץ בס"ד די"ל דהגמרא בעי לאוקמי' מתני' אפי' כר"ש דאמר מלשאצל"ג פטור ואין כאן אלא אד"ר, ונהי דגם בדרבנן איכא מצות חינוך מ"מ כיון דמצות חינוך גופא אינו אלא מדרבנן כדמשמע נמי

מל' הרמב"ם סוף ה' מאכלות אסורות ודלא כהנודב"י מהדו"ת חאו"ח ס"א וכבר הקשה עליו בספר בן אורי עיי"ש:

{בפשיטות הי' יכול לומר להרשב"א הנ"ל דל"ש חינוך אלא במ"ע הא באיסורי דרבנן ליכא עשה}:

א"כ הו"ל תרי דרבנן ולא הו"ל להעמיד דבריהם במקום דליקה כדאשכחן דבדליקה התירו לומר כל המכבה אין מפסיד, וכש"כ דאשכחן בלא"ה קולא לענין מצות חינוך בנזיר דף דלר"ל דאמרינן איש מדיר בנו בנזיר משום חינוך הוא מצי קרובים למחות בו ואמרי' טעמא בגמ' משום דכיון דכיול היא לגבי' עיי"ש. וא"כ עכ"פ במקום פסידא הו"ל להקל דא"צ לחנכו במצוה דרבנן משו"ה הוצרך לאוקמי' בעושה ע"ד אביו, אלא דעדיין יקשה לפי מש"כ הרמב"ם בפ' כ"א מה' שבת ה"א נאמר בתורה תשבות אפי' מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות בהם ועיי"ש בההמ"ג ולח"מ והענין מבואר ברמב"ן פ' אמור דדברים שיש בהם טורח אסרה תורה אעפ"י שאינו מכלל מלאכות א"כ אכתי בכיבוי דליקה נהי דמלאכה שאצל"ג הוא מ"מ כיון דבודאי מיהת טירחא הוי הו"ל מ"ע דתשבות וא"כ אכתי נימא דחייב למחות בידו משום מצות חינוך, מיהא י"ל עפ"י מש"כ במקום אחר די"ל שיטת הרמב"ן הנ"ל תלי' בפלוגתא דאמוראי בהא דתנן אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט, וקאמר בגמרא מאי טעמא, ויליף לה אביי ורבא מקראי, ור"א אמר משום דיו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש ולכאור' תמו' במאי קמיפלגו, וכי לא ס"ל לאביי ורבא דיו"ט עול"ת היא וגם דאין עשה דוחה לתו"ע, ונראה בס"ד דבודאי כו"ע ס"ל אין עשה דוחה ל"ת ועשה אלא אביי ורבא ס"ל דעיקר עשה דתשבות דאמר רחמנא היינו לשבות מעשיית מלאכה, וכיון דמלאכה ליכא דהא עשה דוחה ל"ת ממילא אף עשה אין כאן ממילא מוכח דל"ס להו כשיטת הרמב"ן הנ"ל והרמב"ם דאי ס"ד דאיכא עשה אפילו היכא דליתא דל"ת, שוב לא שייך סברא הנ"ל, והכי איתא נמי בס' ברוך טעם בסוגי' דהואיל משא"כ ר"א דס"ל אין עשה דוחה לא תעשה ס"ל כשיטת הרמב"ן הנ"ל מעילא ל"ש לומר כיון דהלא תעשה נדחת ממילא אין כאן עשה דהא העשה לא תלי' כלל בל"ת וא"ש בס"ד, והשתא ניחא בס"ד, דהא דהוצרך הגמרא לאוקמי' בעושה ע"ד אביו, היינו משום דבעי לתרוצי מתני' גם אליבא דאביי ורבא הנ"ל משא"כ למאי דקיימ"ל כר' אשי א"כ העשה לא תלי' כלל בלאו, ושוב י"ל באמת כסברת הרמב"ן והרמב"ם דמצות עשה דתשבות קאי אפי' אדברים שאינם מלאכה, וא"כ איה"נ דצריך למחות בידם מחמת מצות חינוך ואפילו באינו עושה ע"ד אביו, ודו"ק היטב:

ב כ' הרב"י בסי' של"ד בהא דאמרינן בעושה ע"ד אביו אסור אפי' אי קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו, הה"ד בעושה ע"ד גדול אעפ"י שאינו אביו והוכיח כן מפירש"י ביבמות דף קי"ד מדפירש"י שם בד"ה בעושה ע"ד אביו אבל הנך מפתחות דר"י לא הודיעוהו שנאבדו ולא הכירו בדעתו שנוח לו, ואיס"ד דבעינן אביו דוקא א"כ בלא"ה א"ש הנך מפתחות דרב יצחק דהא איהו לאו אבוהון דהאי טלי' וטליתא הי' אע"כ דבעושה ע"ד גדול אעפ"י שאינו אביו ולפי"ז ע"כ צ"ל הא דאמרינן בשבת דף קכ"א בעושה ע"ד אביו הוא לאו דוקא, והנה בפ' כ"כ פירשו בעושה ע"ד אביו בקטן שיודע להבחין שהכיבוי זה נח לאביו ועושה בשבילו ולפי"ז אם נימא דההה"ד בעושה ע"ד גדול אעפ"י שאינו אביו, א"כ הה"נ היכא דיודע שהכיבוי זה נח למי שעושהו בשבילו נמי הו"ל כעושה ע"ד אביו, ולפי"ז ניחא שפיר בפשיטות שיטת הרא"ש והרי"ף שלא הביאו אוקימתא בעושה ע"ד אביו, דהא ודאי פשיטא דקטן שבא לכבות הדליקה ידע מזה דעכ"פ לבעה"ב שמכבה בשבילו לדידי' ודאי ניחא בכיבוי דהא ודאי אדעתא דהכי נחית לכבות את הדליקה כדי לסלק היזקו וא"כ מסתמא נמי הוי לי' עושה ע"ד וכיון דאין נפק"מ בעושה ע"ד אביו או ע"ד גדול, לא הוצרכו להביא חילוק זה וצ"ע על רבינו הרב"י והב"ח שהוצרכו לדחוק בזה, ומ"מ נראה דיש להרהר אחר ראיי' הרב"י מפירש"י הנ"ל עפי"מ דאמרינן בב"מ דף ו' מציאת קטן לאביו משום דקטן המוציא מציאה מרוצה אצל אביו ולפי"ז י"ל דמעיקרו כשמגביה מציאה ידע דעושה בזה נחת רוח לאביו, והו"ל כעושה ע"ד אביו לפי מה שפי' רש"י בפ' כ"כ מיהא במפתח ל"ש זה כיון דאינו שוה כלום כ"א לגבי מי שנאבד לו המפתח דלאינש אחרינא לא שוה מידי אבל אילמלא הוי מודיעי' להו דהם מפתחות הבהמ"ד א"כ הו"ל צורך גם לאביו בהני מפתחות שוב מרוצה אצל אביו והו"ל כעושה ע"ד אביו משו"ה הוצרך רש"י לומר שלא הודיעי' שנאבדו, דו"ק, וראיתי בס' ישועת יעקב סי' שמ"ג שהקשה לשיטת הרשב"א דבאיסור דרבנן שרי למספי לי' בידים, מהא דאמרינן ביומא ד"ח:

דכהן השורף את הפרה מפרישין אותו ב"ד בשבת כי היכא דיהא מקלע יום רביעי בשבת דבלא"ה ביום ד' אין מזין עליו דלא בג' ולא בד' איכא לספוקי עייי"ש והקשה לפי מה דמבואר ברמב"ם ה' פרה דקטנים שהפרשו לכך הם היו מזין על כהן השורף את הפרה וכיון דהזאה בשבת אינו אלא משום שבות ובשבות מותר למספי לי' בידים, ומתוך כך העלה דבעושה ע"ד גדול הו"ל כעושה ע"ד אביו עייי"ש, ולפי זה ניחא שפיר דהא דשרי' באד"ר למספי לי' בידים, היינו משום דכל מידי דרבנן אסרוהו, משום גזירה, ובקטן ל"ש לגזור דילמא עבד איסורא דאורייתא כגון דילמא אתי לאתוי ד"א, דכי נמי

עבד מאי הוי הא אינו מצוה בדבר וכ"ז בעלמא משא"כ גבי הזאה דנהי דהזאה בכהן השורף את הפרה הי' ע"י קטן מ"מ בעינן אחרים רואים אותו כדהוכיח שם מהתוספתא וא"כ אי אתי לאתוי ד"א ברה"ר יהי' נמי ע"ד דאחרים הרואין אותו, והוי לי' כעושה ע"ד אביו ושפיר איכא למיגזר גם בקטן וא"ש גם לשיטת הרשב"א ודפח"ח, מיהא לפימש"כ הרשב"א בתשובה סי' צ"ב דמ"מ שלא לצורך אין מתירין איסור דרבנן בכדי אפי' לקטן עייי"ש א"כ בלא"ה לא קשי' כ"כ דהא מהיות טוב להפרישו ביום ד' כי היכא דלקלע רביעי שלו בשבת א"כ למה לן למיפרשי ביומא אחריני מ"מ אחרי העיון מוכח שם ביומא דאם אירע שלא הפרשוהו ב"ד לא מדחי הזאה דידי' את השבת עיי"ש וא"כ דברי הישועת יעקב נכונים, דו"ק ודע דאין להשיב דהתם כיון דאינו לצורך התינוק אית לן למיחוש דילמא אתי למיסרך דהא מבואר בראשונים דבמילת' דל"ש כגון מילה ביוה"כ ל"ח לדילמא אתי למיסרך ועיין מג"א סי' והא נמי מילתא דל"ש הוא, וא"כ א"ש הכל:

(ג) בשו"ע או"ח סי' שמ"ג קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו וכו' ולהאכילו בידים אסור אפילו דברים האסורין מד"ס כן היא שיטת הרמב"ם סוף ה' מ"א עיי"ש ואינו כן שיטת הרשב"א ביבמות דף קי"ד ולענ"ד נראה ראי' ברורה לשיטת הרמב"ם ושו"ע מש"ס עירובין פ"ב דאמרינן התם קטן הצריך לאמו יוצא בעירוב אמו ושא"צ לאמו אינו יוצא בעירוב אמו ולשיטת הרשב"א הנ"ל אפילו בלא עירוב נמי מצי נפק דהא באד"ר מותר למספי לי' בידים, והנה לכאורה י"ל דמ"מ משום מצות חינוך אסורה להוציאו, אבל אכתי להרשב"א לטעמי' הקושי' במקומה עומדת דהא ס"ל להרשב"א ביבמות ס"פ חרש דמצוות חינוך ליתא אלא במ"ע אבל במל"ת ליכא חיוב לחנך, ותו לשיטת התה"ד שהביא המג"א ס"ק א' באם ליכא משום חינוך כלל יעויי"ש, א"כ יש לתמוה מש"ס הנ"ל, א"ו כשיטת הרמב"ם והשו"ע וליישב שיטת הרשב"א נלענ"ד בס"ד דהא דס"ל דמותר לספות לי' אד"ר היינו דוקא במידי דמתרמי עפ"י מקרה אבל בדבר ההוה ורגיל לכו"ע אסור אפי' באד"ר דמתוך כך יהי' רגיל לזלזל באיסורין וגם כי יזקין לא יסור ממנו, וניחא לי בזה הא דאמרינן בשבת פ"ק דף י"ב החזן רואה היכן תינוקת קוראין, ומבואר בגמרא דמחמת אימת רבן ל"ח שמא יטו ולמה לי האי טעמא ת"ל דאין ב"ד מצווין להפרישן, ולהנ"ל ניחא דאי לאו משום אימת רבן, א"כ אי שרית לקרות לאור הנר יעשו כן מידי שבת בשבתו משו"ה מיתסר ובזה ניחא בס"ד גם קושייתינו הנ"ל מעירובין, תה נראה לי בס"ד כוונת השו"ע במש"כ קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל אביו מצוה לגעור בו ולהפרישו, ולהאכילו בידים אסור אפי' דברים שאסורים מד"ס וכן אסור להרגילן בחילול שבת ומועד ואפי' בדברים שהם משום שבות ולכאורה הך

סיפא דאסור להרגילן וכו' היא תמוה אמאן קאי אי אב"ד קאי ולענין לאפרושי הא קתני רישא דאפי' בדאורייתא אין מצווין להפרישו ואי אאביו קאי, הא כבר קתני אבל אביו מצוה לגעור בו ולהפרישו ומפרש הרמ"א דדוקא באדא"ו, וא"כ איך קאמר בסיפא אפי' בדברים שהם משום שבות וכן הקשו הטו"ז והמג"א על הרמ"א ומתוך כך מפרש הטו"ז דזה באמת קאי אאביו וס"ל להשו"ע דאביו מחוייב לגעור בו אפי' במידי דרבנן ודלא כהרמ"א, אבל באמת גם זה צ"ע, דהא מציעותא להאכילו בידים אסור קאי אב"ד וא"כ איך שוב קתני סתם אסור להרגילן בחילול שבת אפי' בדברים שהם משום שבות דזה יהא קאי ארישא אאביו לענין ספי' לי' בידים ע"כ נראה לי ברור בס"ד דכוונת השו"ע דנהי דאין ב"ד מצווין להפרישו היינו בדבר שהוא עושה בדרך מקרה, אבל להרגילן בחילול שבת ומועד אסור אפי' בדברים שהם משום שבות כנלענ"ד בס"ד, מ"מ בעיקר קושיי' הנ"ל על הרשב"א הי' נלענ"ד עוד דע"כ לא קאמר הרשב"א דליכא מצות חינוך כ"א בעשה ולא בלאו אלא דוקא היכא דליכא בתיקון הלאו קו"ע משא"כ באיסור תחומין כיון דאיכא בי' מצות עירובין שפיר י"ל דהרשב"א מודה דאית בי' משום מצות חינוך אע"ג דהמצוה אין בו צורך כ"א להשמר מן הלאו ואין להקשות דהא עכ"פ האם פטורה מחינוך לפ"ד המג"א בסי' שמ"ג ס"ק ב' עיי"ש וא"כ אכתי אין בו משום חינוך אלא משום דלא ספי' ליה בידים דהא יתבאר בס"ד לקמן דהרשב"א ע"כ ס"ל דהאם נמי איתא במצות חינוך: (ד) במשל"מ פ"ב מה' נזירות הי"ג מספק"ל בהא דקיי"ל מוסל"א נדרו נדר מדאורייתא אי מצי לאתשולי על נדרו או לא, מי אמרינן כיון דאיתא בתורת נדר איתא נמי בשאלה או דילמא שאני נדרים הואיל ובפי' רבי' קרא והנה לא ביאר כל הצורך אמאי לא יהא מצי לאתשולי עלה, ונראה לפי מאי דילפינן היתר נדרים בפ"ק דחגיגה מדכתיב לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו וקטן הואיל וליתא בבל יחל ליתא נמי בתורת שאלה, ולכאורה נראה דאין כאן מקום ספ"ד כלל דהנה הנודב"י במהדו"ת ח' או"ח סי' א' הקשה למאי דקיי"ל קטן אפי' הגיע לחינוך פסול לכתיבת תפילין מדאורייתא הואיל ואינו בקשורה אינו בכתיבה א"כ אמאי שחיטת קטן כשירה בעע"ג הא שחיטת נכרי פסולה לשיטת ר"י ורא"ש משום דדרשינן וזבחת ואכלת דוקא מי שהוא בר זביחה אכול מזבחו לימא גבי קטן נמי כיון דאין מצווה על הזביחה אינו בתורת זביחה עיי"ש, ותי' דמ"מ כיון דאסור למספי ליה בידים שפיר מקרי בר זביחה עיי"ש ובאמת כבר הרגיש בכ"ז הש"ך ביור"ד סי' א' ס"ק כ"ג עיי"ש במה שהשיג על העט"ז עיי"ש ותימה על רבינו הנודב"י שלא הרגיש בדברי הש"ך הנ"ל וא"כ יש לפשוט מזה גם ספיקא של המשל"מ דהא נהי נמי דאיהו לא מיפקד על בל יחל מ"מ כיון דאסור

למספי לי' בידים מכיכר שנדר כבר איתא בתורת בל יחל כי היכא דאיתא בתורת זביחה מחמת האי טעמא גופא מ"מ אחרי העיון נראה דאין לפשוט מזה מידי, דהא מבואר בש"ס יבמות דף קי"ד דלמאי דבעי למימר קטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו מוקמי' לה לקראי הנ"ל להזהיר גדולים על הקטנים ולמאי דקיי"ל אין ב"ד מצווין להפרישו מוקמי' לה לקראי לענין ספי לי' בידים ובגמרא מצרכינן להו לכולהו עיי"ש, ועכ"פ מבואר דהא דספי לי' בידים אסור לא ידעינן אלא מהני קרא. ומבואר בריש יבמות בסוגי' דעליה דנזיר קיל משאר איסורין הואיל וישנו בשאלה וכן משמע בכמה דוכתי' בש"ס וא"כ שוב לא מצינו למילף דספי' לי' בידים אסור אלא דומי' דדם ושרצים, וטומאת כהנים דליתנייהו בשאלה ולפי"ז י"ל באמת בנדרים גם ספי' לי' בידים מותר ושפיר י"ל דליתא בשאלה כיון דאינו בתורת בל יחל לענין ספי' לי' בידים ובמה שכתבתי נתיישב לי בס"ד קושי' חמורה בש"ס נדה דף מ"ו דפריך הגמרא אברייתא דתניא לפי שהשוה הכתוב קטן לגדול לאיסור ולבל יחל יכול יהי' חייב קרבן ת"ל זה הדבר, ומשני דמיירי באותן המתהרין עליו וקא דייק עלה ש"מ קטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו והקשה המשל"מ סוף ה' מ"א הא מבואר בש"ס יבמות דלמספי לי' בידים אליבא דכו"ע אסור א"כ מאי דיוקא דקטן או"נ הא איכא למימר לאותן המתהרין עליו ולענין למספי לי' בידים ועיי"ש דמייתי ראי' מזה לשיטת הרשב"א דלמאן דאמר קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו, באד"ר שרי למספי לי' בידים עיי"ש אבל אכתי הקושי' במקומה לשיטת הרמב"ם והכי קיי"ל בשו"ע סי' שמ"ג תו הקשה הרשב"א מש"ס הנ"ל מהא דפריך הגמרא על ר"י ור"ל מיתומה שנדרה מיפר לה ואיס"ד מסל"א דאורייתא אמאי מיפר לה אתי נשואין דרבנן ומבטלי נדרא דאורייתא ומשני הגמרא מיפר לה ממנפ"ש אי מסל"א דרבנן דרבנן אי מוסל"א דאורייתא הרי קטן או"נ ואין ב"ד מצווין להפרישו והקשה הרשב"א בחידושיו ליבמות הא ספי לי' בידים לכו"ע מדאורייתא וא"כ מאי ס"ד דגמרא אמנם עפ"י מש"כ הכל מתיישב ע"נ בס"ד דהנה כבר כתבתי דנדרים ליכא למילף משאר איסורים דנדרים איתא בשאלה מיהא תינח אי קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו אם כן הא דספי לי' בידים מיתסר היינו מקראי דדם ושרצים ומנייהו ליכא למילף כ"א איסורין דליתא בשאלה משא"כ אי הוי אמרינן קטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו ע"כ קראי הנ"ל מיירי לענין דלהדי זהירין להפרישו והא דספי לי' בידים אסור היינו מסברא בעלמא כמש"כ הנודב"י מהדו"ת סי' הנ"ל עיי"ש ושוב אין חילוק בין איסור דאינו בשאלה ועפי"ז נתיישב קושי' הנ"ל כמין חומר בס"ד דלעולם אותן המוזהרין עליו וכ"כ הא דבעלה מיפר לה לענין למספי לה בידים מיירי מיהו אי אמרת בשלמא קטן או"כ אין ב"ד מצווין להפרישו א"כ מקראי הנ"ל דמוקמי'

למספי להו בידים לא מוכח דאיתא בשאלה ושפיר שרי גבי נדר גם למספי לי' בידים א"א אמרת קטן או"כ ב"ד מצווין להפרישו א"כ הני קראי מיירי לענין קטן או"נ וספי' כי' בידים דמיתסר היינו מסברא בעלמא א"כ גם גבי נדרים מיתסר למספי כי' בידים וא"ש בס"ד וא"כ אפי' תימא דמיירי לענין ספי כי' בידים מ"מ מוכח מינה דקטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו ועפימש"כ נלענ"ד ליישב שפיר ע"נ הא דנתקשו הראשונים בסתירת הסוגי' בש"ס דיבמות קאמר בגמרא דר"י ספיקא מספקא לי' אי ב"ד מצווין להפרישו אד לא ואילו בש"ס נדה שם קא משני הגמרא אליבא דר"י אי מסל"א דאורייתא קטן או"נ ואין ב"ד מצווין להפרישו, ואכתי תיקשי' לר"י דהא ספוקא מספקא לי' תו הוקשה בתוס' שם בנדה אכתי תיקשי לר"ה דאמר הוא עצמו לוקה א"כ נהי דאין ב"ד מצווין להפרישו מ"מ הא הוא בעצמו לוקה ומה מועיל הפרת הבעל מיהו עפ"י מש"כ א"ש בס"ד דלכאורה יש להקשות קושי' עצומה מאי פריך הגמרא למ"ד מופלא סמוך לאיש דאורייתא, מברייתא דיתומה שנדרה, בעלה מיפר לה ואי מוסל"א דאורייתא היכא אתי נשואין דרבנן ומבטלין נדרי דאורייתא ולפימש"כ בתשו' רדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' פ"ח, אהא דפסק הרמב"ם פ"ג ה"ט דנדרים, הנודר שיצום בשבת או ביו"ט חייב וכו' פגע בו חנוכה או פורים ידחה נדרו מפני הימים אלו הואיל ואיסור הצום בהם מד"ס וד"ס צריכין חיזוק והקשה הכ"מ שם והרב ב"י או"ח סי' תי"ח הא בקו"ע לא מצי חכמים לעקור דבר מה"ת ותי' הרדב"ז הטעם דנדר קיל מכל איסורין שבתורה כיון דאיתא בשאלה יש כח לעקור אפי' בקו"ע והובא זה בס' אמרי בינה ה' נדרים סי' ה' עיי"ש ולפי"ז לא מקשי מידי דלעולם מוסל"א דאורייתא ומ"מ שפיר אתי נשואין דרבנן ודחי נדרא דאורייתא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת במידי דאיתא בשאלה, ושמעתי קושי' זו מפי חכם אחד מיהא לפימש"כ לעיל בשם המל"מ לק"מ דהא נדר של מוסל"א ליתא בשאלה כיון דליתא בבל יחל לפי"ז מיושב קושיית התוס' שפיר דכ"ז אליבא למ"ד אכל הוא בעצמו אינו לוקה אבל ר"ה דהוא בעצמו לוקה א"כ פשיטא דאיתא בשאלה וליכא לספוקי כלל א"כ שוב לא תיקשי' היכא אתי נשואין דרבנן ומבטלין נדרי דאורייתא דכיון דאיתא בשאלה א"כ יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת ובזה כבא ליישב בס"ד גם קושית הראשונים מסתירת הסוגי' דהנה לכאורה כיון הא דאיתא בשאלה או לא תלי' אי ספי לי' בידים אסור גם גבי נדרים וכבר מבואר עפ"י דברינו הנ"ל דזה תלי' אי קטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו או לאו דאי ב"ד מצווין להפרישו וספי לי' בידים מיתסר מסברא א"כ גם בנדרים אסור למספי לי' וממילא איתא בשאלה משא"כ אי קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו וקראי מיירי למספי לי' בידים לא ידעינן מידי דאיתא בשאלה ולפי"ז

ניחא שפיר בס"ד דאי ס"ל לר"י קטן או"נ ב"ד מצווין להפרישו, א"כ מעיקרא לק"מ קושית הגמרא דהא אז ספי לי' בידים אסור ואיתא בשאלה ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בקו"ע וע"ז משני הגמרא שפיר ממנ"ש, אי קטן או"נ אין ב"ד מצווין להפרישו א"כ שפיר מצי להיפר לה ודו"ק היטב כי הוא כו"פ בס"ד:

סימן עג

ישאהו ד' את ברכת מועדיו, ויראהו הרמת קרן לעמו תהלה לכל חסידיו ובתוכם ידיד נפשי ש"ב הרב הגדול בתורה, עוסק בה כחשיכה כאורה, חריף ובקי, עמר נקי כש"ת מו"ה נתנאל הכהן פריעד נ"י יושב בשבת תחכמוני עה"ת ועבודה בק"ק קליינוואַרדיין יע"א:

הא דבדק לן מר אמאי דמספק"ל למשל"מ בקרבנות דקיימ"ל אם עלו לא ירדו אם גם בשבת נימא הכי והקשה מע"כ נ"י תפשוט מגמרא ערוכה בפסחים דף ע"ג שחטו שלא לאוכליו מאי תיקן ומשני תיקן שאם עלה לא ירד הרי דגם בשבת אמרי' כן ואין לומר דתיקן דאם יקטירו האימורין לערב לא ירדו דהא כ' התוס' בשבת דף ק"ו דההתיקון צריך שיבוא מיד, אלו דברי מע"כ נ"י, ונפלאתי על מע"כ נ"י מתרי טעמי חדא דהמשל"מ לא דמי להתם דבצריך לכלבו התיקון לא אתי' מיד דהא הדם בתר הכי הוא דאתי משא"כ בשחיטה תיקן מיד לענין שיהא ראוי לערב דאי לת"ה בלא"ה תיקשי לי' כיון דלא תיקן אלא לענין אם עלה לא ירד עכ"פ כל כמה דלא עלה לא תיקן מידי והתיקון לא באה לאלתר ועכצ"ל דעכ"פ כיון דאם עלה לא ירד חשוב תיקונו בא מיד כיון דע"י שחיטה הוכשר מיד לענין זה א"כ מאי נפק"מ אם הוכשר מיד לענין שאם יעלה מיד או לענין שאם יעלה האימורים למו"ש עכ"פ איהו עביד תיקון כ"ד:

ובלא"ה אין כאן ריח קושי' לא מבעי' לפי שיטת רש"י שם בשבת ק"ו דר"א ור"י בפלוגתא דר"י ור"ש קמיפלגי א"כ למ"ד נמי מקלקל בחבלה פטור מ"מ בצריך לכלבו ולאפרו לכו"ע חייב דזה חשוב תיקון אליבא דכו"ע וע"ש א"כ לכו"ע לא בעי' שהתיקון אתי' מיד, ולפי' התוס' נמי לק"מ דר"א ור"י אליבא דר"ש פליגי אבל לר"י אפי' בצריך לכלבו פטור דלא חשוב תיקון משום דהתיקון לא באה מיד בשעת מלאכה ואליבא דר"ש פליגי ר"א ור"י למר מקלקל גמור נמי חייב ולמר אפי' לר"ש לא מחייב אלא היכא דהתיקון מיהא לכלבו או לעפרו, והנה בפסחים שם בתוס' ד"ה לדברי האומר הקשו מאי ס"ד

לאוקמי מתני' כר"י דמקלקל בחבלה פטור א"כ מתעסק נמי פטור ומתני' ס"ל מתעסק חייב ותי' דלאו לר"י קאמר, אלא לר' יוחנן אליבא דר"ש דאמר מקלקל גמור לר"ש פטור ודוקא בצריך לכלבו חייב א"כ הכא מאי תיקן וממילא אין מקום לקושי' מע"כ דהא לר"ש לכו"ע אין צריך שיהא התיקון אתי' מיד:

ולדידי צע"ג לפי' התוס' שם דר"י אליבא דר"ש מקלקל כמי לא מחייב אלא באית בי' תיקון קצת א"כ לדידי' הדר' קושי' הגמ' לדוכתי' שם בכריתות דף י"ט ממתני' דתינוקת ע"ש, וליכא למימר הנח לתינוקת הואיל מקלקל בחבלה חייב מתעסק כמי חייב הא אין לו דמיון כלל במקלקל בעי' שיהא בו צורך משא"כ במתעסק דלא הוי מלאכת מחשבת כלל, וכש"כ דקשה טפי לפי' הריטב"א בשבת דס"ל כמי דאליבא דר"ש פליגי אלא דס"ל דזה תיקון גמור הוא יעויי"ש א"כ כש"כ דקשי' טפי וע"כ צ"ל דר"י לא ס"ל הא דשמואל וא"כ מאי פריך מכי' בסנהדרין דף ל"ב לר"י וצ"ע:

סימן עד

לכבוד הרב מו"ה יודא יואל דייטש כ"י דומ"צ בק"ק גאנים יע"א: ע"ד קושייתו דשדר לן על מה שחידש בתשובת הרשב"א סי' שנ"ז בהא דלא קאמר בשמעתא דעליה ותהוי נמי כר"י דהבערה ללאו יצאה הא מ"מ בנטילת נשמה איכא חיוב כרת וקאמר הרשב"א משום דמיתת ב"ד אפשר להיות ע"י גוי, וע"ז הקשה מעכ"ת הא קיימ"ל בעי' קרא כדכתיב ואמרי' בסנהדרין דף מ"ה, נקטעה יד העדים פטור משום דבעינן יד העדים תהי' בו בראשונה להמיתו, וא"כ הדק"ל, ונראה דלא ק"מ, דהא שפיר מצי להתקיים יד העדים תהיה בו בראשונה בלא חילול שבת דהא מבואר ברמב"ם כט"ו מה' סנהדרין ה"ג מצות הנשרפין וכו' נותנין סודר קשה בתוך הרך וכורך על צוארו ושני עדיו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו וכו' ונמצא מתקיים יד העדים ושפיר קאמר הרשב"א, אלא דאי קשיא הא קשיא על הרשב"א הנ"ל השתא נמי מאי משני תלמודא מה לי בישול פתולה מה לי בישול סממנים, בישול סממנים אפשר להיות ע"י גוי, ולכאורה יש לתמוה כן על הגמרא גם בלא דברי הרשב"א דהא בישול פתולה בודאי אפשר ע"י גוי אפי' אי נימא דהרציחה צריכה להיות דוקא ע"י ישראל, מיהא בפשיט י"ל דקרא איצטרך היכא דליכא גוי דהו"א עשה דוחה ל"ת, ועוד י"ל דאפשר דבעי' שיבעיר ויבשל הפתילה סמוך ממש בשעה שזורקו לתוך פיו וכ"מ קצת ממה שהקשו הראשונים הא לא הוי בעידנא ותירצו כנ"ל, וא"כ אפי' אם הגוי מבעיר האש תחת הכלי שבו הפתולה מ"מ הו"ל כמו א' שופת הקדרה וא' מבעיר האש דשניהם חייבין ויעיין רמב"ם פ"ו מה"ש ה"ד, אבל להרשב"א

א"א לומר כן דאם זריקת הפתולה אפשר על ידי גוי, א"כ השתא נמי דקאמר מה לי בישול פתילה תיקשי הא אפשר ע"י גוי וצלע"ג, תו צ"ע הא קיימ"ל שנים שעשאוהו פטורין וא"כ דילמא איצטרך קרא לשנים שעשאוהו, אבל אכתי מהיכ"ת דעשה דוחה ל"ת שיש בה כרת וכ"ז צלע"ג:

סימן עה

שלוכ"ט לכבוד ידידי הרב הגדול החו"ב המופלג בתוי"ש מו"ה אברהם יקיר רובכ"ש שליט"א בק"ק סאפינקע יע"א:

אותיותיו הגיעני ובענין ס"ת אשר דרש לא הגיעני משם שום תמונת אות משום אדם ואין לי שום ידיעה מזה, ע"ד קושייתו על הרמב"ם פ"ו מה' מעילה ה"א דכתב ויתכוין להנות הרי בפסחים ל"ג מבואר דבמעילה אפי' מתעסק ואינו מכוין חייב, נלענ"ד לתרץ דהא מבואר שם ברש"י ד"ה תאמר במעילה טעמא דוחטאה בשגגה כ"ד כתיב ולא כתב בה מיעוטא כדכתיב בשבת מלאכת מחשבת וכתיב בשאר מצות אשר חטא בה פרט למתעסק וא"כ ממילא מבואר דהא בהא תלי' אם נימא דבמתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר חייב, וקרא דממעטינן מיני' מתעסק בנתכוין להגביה את התלוש מוקמינן לה ממילא במעילה וחטאה בשגגה כ"ד כתיב מחייב אפי' הושיט ידו ליטול גיזי צמר וסך ידו בשמן קודש, משא"כ למ"ד נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר לא איצטרך קרא למעוטי וכי ממעט קרא דאשר חטא בה פרט למתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר ממילא במעילה דחטאה בשגגה כ"ד כתיב לא אתרבי אלא כיו"ב דהיינו להתחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי הקדש אבל נתכוין ליטול חפץ וכו' דהוי דומיא דלהגביה את התלוש וחתך את המחובר לא איצטרך קרא למעוטי בשאר איסורין ממילא במעילה נמי לא אתרבי לאיסורא, וכך מבואר בגמרא ובפירש"י שם דמר ברי' דרבינא ורנ"ב בהא פליגו, ולפי"ז כיון דהרמב"ם בפ"א מה' שבת פסק דנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור ממילא לא איתרבי גבי מעילה לחיוב כ"א בכה"ג וזה נכון לענ"ד:

הן אמת דבדברי הרמב"ם גופא יש מבוכה רבה בזה דדבריו סותרין זה את זה דבפ"ג מה' ש"ג כתב נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור מכלל דבנתכוין לחתוך חייב, ובפ"ז שם וכן בפ"א מה' ש"ג כתב בהדיא דפטור, וכבר התעורר ע"ז בכ"מ יעוי"ש והנה בפשיטות י"ל דבפ"ג מה' ש"נ מיירי שנתכוין להגביה אותו דבר שעלתה בידו דבזה בעינן דוקא נתכוין להגביה, אבל הצל"ח בשבת פ' כ"ג הקשה ע"ז א"כ מתפרש להרמב"ם

פלוגתא דאביי ורבא אי כרש"י דמיירא שעלה בידו דבר אחר א"כ מנ"ל להרמב"ם בעלה בידו אותו דבר מפטר לרבא, ואי כהתוס' א"כ באותו דבר פטור אפי' נתכוין לחתוך את התלוש כיון דמזה לא מיירי, ונ"ל דלפי' רש"י נמי דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר מיירי בד"א היינו לאביי אבל לרבא ע"כ בלהגביה את התלוש וחתך את המחובר אותו תלוש נמי פטור דהא בהא תלי' דהנה לכאורה הקשה הפנ"י וממנו לא מייתי ממשנה דכריתות ואי התם מיירי בנתכוין להגביה גם הכא הו"מ לאוקמי כן, ותו מי לא ידע דאיכא לאוקמי כאביי בנתכוין לבלוע רוק, ואי ס"ל דבכה"ג מקרי אונס א"כ תיקשי להרמב"ם דקסבר רוק הוא ובלעו חייב חטאת:

ונלענ"ד בס"ד טעמא דרבא דהא מבואר ברש"י כריתות דף כ' ע"ש בנתכוין לאב מלאכה זו ועלתה בידו אב מלאכה אחרת הו"ל כמו נתעסק בהיתר וכ"כ המג"ש בשבת דף ע"ב גבי פוצע חלזון ע"ש, ולפי"ז א"כ אי ס"ד דמיירי בלהגביה דא"ל מלאכה אחרת לגמרי מאי ארי' שוגג אפי' בלא מתכוין בשבת פטור אפי' הזיד בלא מתכוין נמי פטור אע"כ דמיירי בנתכוין לחתוך דבזה דוקא שגג בלא מתכוין פטור, אבל הזיד חייב דהיינו נתכוין לחתוך זה וחתך דבר אחר, ולפי"ז לאביי מוכח איפכא דאיהו מוקי לי' באמת לברייתא, בנתכוין להגביה וכו' ממילא מוכח דלדידי' נתכוין למלאכה זו ועלתה בידו מלאכה אחרת חייב הדרא קושי' לדוכתי' מאי ארי' שגג בלא מתכוין הא דומיא דהכא אפי' הזיד בלא מתכוין פטור אע"כ דבזה איה"נ דמחייב והשתא י"ל דממילא הא בנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור אי בעינן דוקא דבר אחר או אפי' אותו דבר בעצמו זה נמי הא בהא תלי' לאביי דס"ל ע"כ דנתכוין לאב מלאכה זו ועלה בידו אחרת חייב א"כ ע"כ בה דקרא לא אמלאכה קאי אלא אאותו דבר שנתכוין להתעסק בו, שוב ליכא מיעוטא אלא אי עלתה בידו מידי אחרינא, אבל אי עלתה בידו אותו דבר בעצמו ליכא קרא אפילו אי מתעסק בהיתר משו"ה פירש"י נתכוין להגביה דייקא ועלתה בידו מידי אחרינא משא"כ לרבא דעלתה בידו מלאכה אחרת מיפטר אפי' באיסור א"כ בה אמלאכה קאי ולהגביה לאו מקרא אימעט אלא מסברא א"כ אפי' אי עלתה בידו אותו דבר נמי וממילא דברי הרמב"ם נכונים בס"ד:

סימן עו

שוכ"ט לכבוד הרבני המופלא ומופלג וכו' כש"ת מו"ה אברהם פאללאק נ"י בק"ק הערמאנשטאט יע"א. גי"ה לנכון הגיעני ונפשו בשאלתו ע"ד ישראל הדר בחצר אחד עם נכרים וגם מומר לחלל שבת בפרהסיא דר באותו חצר, מה דינו לענין עירובי חצירות,

היות שבשו"ע או"ח סי' שפ"ה קיי"ל דדין מומר לחלל שבת בפרהסי' כנכרי דלא מהני ביטול רשותו עד שישכור, א"כ יהא מותר להוציא באותו חצר כיון דהנכרי אינו אוסר עד שיהא שני ישראלים אוסרים זע"ז, אלא דמספק"ל אם דינו ממש כמומר לחלל שבת בפרהסי' עפ"י מה דאיתא בתשו' מהרי"א חיו"ד סי' כ' דבעי' שיעידו עליו בפני ב"ד ובענין אחר לא מקרי מומר ותו לפי מ"ש הב"י באה"ע סי' מ"ד בשם בעה"ע דמחלל שבת בפרהסי' ליתא אלא בעבודת קרקע, ועוד בה שלישי' לפ"מ דאיתא בח"א כלל ע"ה שאם מתבייש לחלל שבת בפני אדם גדול כהאי דנפיק בחומרתא דמדושא בעירובין דף ס"ט וכי חזי' לר' יהודא נשיאה כסי' ואמרי' כגון זה מבטל רשות א"כ י"ל גם בזה אולי הוי מתבייש לחלל שבת בפני גדול הדור זה תוכן דבריו:

הנה בשו"ע ובפוסקים אינו מבורר דין מחלל שבת בפרסי' אי אוסר יחידי' או הוא כנכרי דאינו אוסר עד עד שיהא ב' ישראלים אוסרים זע"ז כראב"י ר"פ כה"ד, ונחזי אנן דלכאור' לא שייך הא מילתא דאינו אוסר יחידי כ"א גבי נכרי, דמידי הוא טעמא כדאמרי' בר"פ כה"ד דד"ת דירת גוי לא מקרי דירה ורבנן הוא דגזר משום שמא ילמוד ממעשיו ולדור יחידי בהדי נכרים מילתא דלא שכיחא הוא ול"ג בה רבנן, וזה לא שייך אלא בנכרי דחשיד אשפיכת דמים משא"כ בישראל מומר, י"ל דאוסר אפי' יחידי, מיהא י"ל נמי לאידך גיסא כיון דשוי' רבנן כנכרי לענין דאין מבטל רשות הה"ד נמי לענין דאינו אוסר יחידי אף דלא שייך טעם הנ"ל, וראיתי בס' קרבן נתנאל פ' הדר סי' נ"ה שהביא בשם תשו' יד אליהו דבכתיום אף שעשאום כנכרים גמורים מ"מ לא אמרו כ"א לענין ביטול רשות אבל דר יחידי עם ישראל אוסר עליו דאל"כ מה חומרא הוא זו שגזרו על הכותים שיהא כנכרים גמורים הא אתי' לידי קולא לענין דר יחידי, והוא שם חולק עליו דכיון דראו לעשותן כנכרים לא חשו אף אם אתי' לידי קולא דהם אמרו והם אמרו כדאשכחן נמי לענין כתמי כתמים שגזרו עליהן שכתמיהן יהיו טהורין' ומ"מ לענין צדוקין אודוי אודי לי' דהדר עמו יחידי אוסר עליו דלענין זה אינו כנכרי אפילו למ"ד צדוקי כנכרי [והא דקאמר הרא"ש שם דקיי"ל צדוקי איכו כנכרי משום דהלכה כדברי המיקל בעירובין הא קולא דאתי' לידי חומרא הוא לענין דר יחידי, היינו משום דקולא דמצי לבטל הוא רגיל ומצוי יותר] עוד ראיתי בס' עצי עלמוגים ה' ע"ח דהביא נמי תשו' יד אליהו הנ"ל וחולק עליו לענין כותי, ובצדוקי מודה לי' דאוסר אפי' יחידי ומחלק שם בסברא בין צדוקי לכותי, ושוב ראיתי גם בס' ישועות יעקב הל' עירובין מספק"ל בזה לענין כותי וצדוקין וכ' כיון דעשאום כנכרים גמורים משמע דאף לענין דאינו אוסר יחידי גזרו עליהם ע"ש ומדבריו נמי משמע דוקא לענין כותי אבל בצדיקי' לא שייך הך סברא יעו"ש:

אלא דנפלאתי נוראות על הנהו אריותא דאיך נסתרו ממעוני קדשם דברי התוס' בר"פ כה"ד בד"ה ראב"י שכ' דמשמע אתרווייהו קאי ראב"י אנכרי ואכותי והקשו הא בכותים ל"ש האי טעמא דהא לא חשידי ותירצו דעיקר התקנה משום נכרי איתקן שמא ילמוד ממעשיו ולא משום צדוקי וכותי, ואגב שאסרו בנכרי אסרו גם בכותי וכיון שלא נאסר אלא ע"י נכרי לא נחמיר בהן יותר מן הנכרי, הרי לך בהדי' דאינו אוסר יחידי, הן אמת דהא גופא מילתא דתמוה הוא בשלמא בנכרי איכא למימר כיון דמדינא לא בעי עירוב דהא דירת נכרי אינו חשובה ל"ג יחידי אבל כותי למ"ד גירי אמת הן וכש"כ צדוקי דישראל גמור הוא א"כ מדינא בעי עירוב ואמאי לא יאסור בדר יחידי וראיתי שעמד בזה בס' גאון יעקב והצ"ע וע"כ נ"ל דס"ל להתוס' דגם בצדוקי' דעשאום כנכרים גמורים ל"ח דירה דידהו דירה מדינא, ועיי' עירובין דף ס"ח ע"ב פריך צדוקי מאן דכר שמי' ומשני חסורי מחסרא והכי קתני צדוקי ה"ה כנכרי, ופירש"י דאינו יכול לבטל בלא שכירות. ולכאור' מה בעי בזה הא פשיטא דעלה קאי, ולהנ"ל י"ל דלכאור' קשי' מה פריך צדוקי מאן דכר שמי' הא ברישא קתני מי שאינו מודה בעירוב וא"כ י"ל דצדוקי נמי בכללא דאינו מודה בעירוב כיילי' התנא וכן הקשה הריטב"א, ולהנ"ל י"ל דבצדוקי איה"נ דלא שייך לומר דאינו אוסר יחידי דהא מדינא ישראל גמור הוא ודירתו מדינא דירה מעלי' הוא, וממילא אי אמרינן דבכלל אינו מודה בעירוב צדוקי נמי איתא א"כ עלה קאי נמי ראב"י דאמר לעולם אינו אוסר עד שיהא ב' ישראלים אוסרים זע"ז וזה א"א משו"ה איצרך לומר חסורי מחסרא, ולפי זה שפיר י"ל הא דקתני צדוקי אינו כנכרי לאו לענין דאינו אוסר אלא לענין ביטול רשות קאמר, ובזה מדוקדק מה שפירש"י ה"ה כנכרי דאינו יכול לבטל בלי שכירות, לאפוקי לענין לאסור בדר יחידי אינו כנכרי משא"כ אי נימא דגם לענין זה ה"ה כנכרי הדק"ל דהא י"ל דבכלל אינו מודה בעירוב דברישא נכלל ולפי דרכנו למדנו מפי' רש"י דס"ל כשיטת היד אליהו הנ"ל לענין צדוקי מיהת, ונ"ל דאפי' לפי מה שכ' דהתוס' לא ס"ל כן הכ"מ לענין צדוקים די"ל עשאום כנכרים וכיון דהם אגודה בפ"ע י"ל דלא חשו חכמים להם למען יבדלו מקהל הגולה ומדינא דירתם ל"ש דירה. משא"כ מומר לחלל שבתות בפרהסי' דל"ש בי' טעם זה אעפ"י שחטא ישראל הוא ומדינא דירתו דירה ואוסר אפי' יחידי, ולפי"ז בנ"ד לכו"ע אסור להוציא באותו חצר עד שישכיר:

ותו נ"ל דהכא איכא עוד טעמא לאיסורא דאפי' הנכרים שבאותו חצר אוסרים היכא דדר בהדי' ישראל מחלל שבת בפרהסי', דהא מידי הוא טעמא דנכרי אינו אוסר יחידי משום דמילתא דל"ש הוא משום דחשידי אשיד וכל היכא דדר ישראל אפי' אם ישראל זה דינו כנכרי דמומר לחלל שבת בפרהסי' מ"מ עכ"פ כיון דשכיחי דידיירו, אף הנכרי אוסר,

ואין לומר דל"פ רבנן בדר עם הנכרי יחידי דז"א דהא אשכחן בעובדא דהמן בר ריסתק שם דף ס"ג ע"ב דאמר להו זילו בטולו רשותיכו לגבי יחידי והו"ל יחיד במקום נכרי ולא אוסר, ופרקי' בגמר' מידי הוא טעמא אלא דלא שכיחי דדיירי והכא הא קא דיירי א"ל כל בטולי רשותא לגבי חד מלתא דל"ש הוא ומילתא דל"ש ל"ג בי' רבנן אלמא אי לאו טעמא דמילתא דל"ש הו"א דאע"ג דהוי מחלל שבת בפרהסי' מ"מ שכיח דדיירי ב' ואוסר אפי' דירת נכרים, ע"כ כ"ל ברור במאי דקמן דאסור להוציא ולהכניס עד שישכור רשותם של דיירי החצר בין רשות הנכרים בין רשותו של מומר לחלל שבתות בפרהסי' כדקיי"ל בשו"ע סי' שפ"ה דאין מבטל רשות, ומה שכתב מע"כ בשם תשו' מהרי"א דלא הוי דינו כמחלל שבת בפרהסי' עד שיעידו בפני ב"ד שכן עשה, ראיתי בפנים בחיו"ד סי' כ' ושם למד דין זה מדקיי"ל דאין אדם נפסל לעדות כ"א ע"י קבלות עדות בב"ד, ונפלאתי על גאון עוזו דמדמה מחלל שבת בפרהסי' בזה לענין קבלת עדות דלשיטתו ה"ה לענין שתהי' שחיטתו אסורה דהא נמי פסול גופו הוא כמו מגעו לייי"נ נמי אינו עד שיקבל עדות בב"ד, א"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו במה שנתחבטו התוס' וכל הראשונים ז"ל בחולין דף י"ד גבי השוחט בשבת ויוה"כ, הא הוי שחיטת מומר לחלל שבת, ולהנ"ל לק"מ דהא לא קבלו עדותו, וכיו"ב יש לתמוה מעירובין דף ס"ט הוציאו במזיד אינו מבטל ופירש"י משום דחילל שבת להוציא מרשות לרשות ולהנ"ל הא בעינן קבלת עדות בב"ד ע"ז, א"ו פשיטא דמחלל שבת בפרהסי' הוי מומר לכהת"כ אפי' אי לא העידו בב"ד כיון שהדבר נודע ומפורסים ואין זה דמיון לפסול עדות מחמת עבירה, ואפשר דהגאון מהרי"א נמי לא אמרה אלא לאפוקי אי לא נודע בבירור אלא קלא בעלמא, הגם שאין הלשון וגם ראיותיו מורין כן אבל עכ"פ הדין ברור בזה דלכל מילי הוי מומר כל שחילל שבת בפרהסי' וא"צ ע"ז קבלת עדות כלל:

ומה שכ' מע"כ דאפשר דאין דינו כמחלל שבת בפרהסי' משום דאפשר דהי' מתבייש בפני גדול הדור ומייתי לה בשם הח"א כלל ע"ה, ונתפלא שלא הוזכר מזה בשו"ע ופוסקי', הנה הרא"ש והראשון שהוכיח דין זה מסוגי' דעירובין דף ס"ט הוא התורת חיים שם, ובס' תוס' שבת הקשה על הפוסקים שלא הזכירו זה ותירוצו דחוק מאוד ע"ש, ולענ"ד הוא גופא מילתא דתמוה הוא וצריך הסבר כיון דמחלל שבת בפני עשרה מאי איכפת לן דהי' מונע בפני אחד המיוחד בדורו, ונראה לי טעמא דמילתא עפ"י מה שהקשר בתוס' ר"פ כה"ד ד"ה ונכרי, וא"ת ומעיקרא דסיד טעמא משים דדירת נכרי שמי' דירה מ"ט דעירוב לא מהני ושכירת מהני, וי"ל דעירוב וביטל רשות דין הוא דלא מהני שאין הנכרי מכיר להם אבל יודע הוא שישראל קנה רשותו בשכירות יעו"ש, ובס'

ישועות יעקב אסברה לה שפיר דביטול רשות לא מהני בעכו"ם דבאמת באמירה בעלמא לא קנה זה רק עיקר הטעם דמועיל משום דמסתמא נותן בלב שלם להפקיע איסור הוצאה בשבת וזה ל"ש בנכרי ולפי"ז נ"ל די"ל אם עכ"פ מתבייש בפני אדם גדול א"כ אמרי' דטפי ניחא לי' להפקיע איסור טלטול ומסתמא מבטל בלב שלם כיון דאפשר דגם בדידי' נצמח לו טובה מזה אם יתרמו כאן אדם שמתבייש מפניו, משא"כ כשאינו מתבייש כלל וליכא גילוי דעתא בזה מהיכן יקנה זה באמירה בעלמא, אלא דצ"ע גדול לפי מה שכ' הב"י דצדוקי דהאידנא אף דאינם מתביישים מלחלל בפני שום אדם גדול, ולפי מ"ש התוס' בעירובין דף ס"ט בד"ה כאן טעמא דצדוקי' אינם כנכרים מפני שמתביישים ויראים מפני חכמים, ותו דצדוקים דהאידנא הו"ל כאונסים שמנהג אבותיהם בידיהם ולפי מ"ש התוס' הנ"ל בטעמא דנכרי לא מהני ביטול א"כ מה יושיענו טעם זה שבב"י לצדוקי' שבזה"ז דסוף סוף כיון שאין מכירין הביטול לא מהני ביטול רשותו, כש"כ להטעם שכ' בשם הישועות יעקב, ומ"מ מוכח מיהא דהב"י לא ס"ל טעם הנ"ל, וממילא איה"נ דלא מהני אי מתבייש בפני הגדול משו"ה לא מייתא לה, וכן משמעות לשון רש"י ז"ל שם בד"ה כגון זה שחילל שבת בצינעה, וכן מבואר בהדי' שם בריטב"א דטעמא משום דמזה הנ"ל הוכחה דאינו מחלל שבת בפרהסי' עיי"ש, ומ"מ אף לפי שיטת התורת חיים הנ"ל היינו דוקא אם רק בעינינו ראינו שמתבייש אבל מסתמא כיון דפקר לחלל שבת בפרהסי' הני רשיעי בוש לא יבושו כלום לא ידעו והוא פשוט וברור לפענ"ד:

וראיתי בס' תוספת שבת דחקר בזה לשיטת הר"ם מרוטנבורג והוא דעת המ"א בשו"ע סי' ש"פ דבישראל אינו מועיל שכירות כ"א ביטול, א"כ אם רואין באחד שחלל שבת בפרהסי' אין לו תקנה לא בביטול ולא בשכירות דאין לירד על סוף דעתו שמא מתבייש בפני אדם גדול ודינו כישראל רלא מהני שכירות או דינו כעכו"ם דצריך שכירות דוקא ושוב כתב די"ל כיון דאנו רואין שמחלל שבת בפרהסי' אמרי' דמסתמא לא יבוש מפני כל, אלא היכא דחזי' דמתבייש בפני אדם חשוב את דינו כישראל ועדיין צ"ע לדינא עכ"ד, הנה מה דמספק"ל בשכירות לפימ"ש המג"א דאף מהר"ם מרוטנבורג ל"ק אלא לענין שכירות בשבת אבל בחול מהני לכו"ע א"כ י"ל תקנה לשכור רשותו בחול, אלא אפי' למה דמשמע מהרמ"א וכן ס"ל להרא"ש בפ' הדר אליבא דמהר"מ דבחול נמי לא מהני שכירות מ"מ הכא ספיקא הוא שמא יתבייש או שמא לא יתבייש והו"ל ספיקא דרבנן ולקולא, וכש"כ להטעם שכ' הטו"ז דשכירות אינו אלא משום גזירה שמא ישכיר פחות משוה פרוטה כש"כ דספיקא לקולא, ומה שכ' כיון שאנו רואין וכו' נראה ברור דאמרי' סתמא לא ימנע גם בפני גדול כדכתיב לא ידע עול בישת, והגם דלבסוף הניח

בצ"ע, אבל מ"מ נ"ל דיש לפשוט מהא דתני' שם בעירובין דף ס"ט אם עד שלא נתן רשותו הוציא וכו' ר"י אומר בשוגג יכול לבטל במזיד אין יכול לבטל ופרש"י משום דהוא מחלל שבת בפרסי' וגם התוס' לא חלקי שם אלא מחמת קי' שם בד"ה הוציא והא התם לא חיללו שבת כ"א פעם הזאת, ונימא שמא הי' מתבייש בפני אדם גדול אלא ע"כ סתמא דמילתא אמרי' דודאי לא יבוש, תו הביא מע"כ דברי העיטור שבב"י אהע"ז סי' מ"ד דלא נקרא מומר לחלל שבת בפרסי' אלא בעבודת קרקע, והנה רבינו הב"י מסתם לה סתימא מהו כוונת בעה"ע, ומריש הו"א דטעות סופר הוא בב"י דבבעה"ע אשר לפני דפוס משנת כתב כלשון הזה לא נעשה מומר לחלל בעבירת הקרקע ופירשתי כוונתו דכיון דרוב עבודת קרקע לא נעשה בו בעצמו כ"א בו ובבהמתו והיינו לאו דמחמר וס"ל דלא נעשה בזה מומר לחלל שבת כ"א באב מלאכה,:

{ממתני' יש חורש תלם א' וכו' החורש בשור וחמור וכו' מוכח דאף בכהי"ג הו"ל חרישה עי' מכות כ"א פסחים מ"ח ועי' בח' אגלי טל מלאכת חורש סעי' א' ס"ס ב' ועי' בקו' שבת מלכתא ועי' רש"י שבת צב: ד"ה ור"י מוסר עי"ש דמוכח כסברת האגלי טל הנ"ל}:

וברתי זה בארוכה במקום אחר בס"ד, אבל ראיתי בתשו' תשב"ץ ח"ג שהביא נמי דברי בעה"ע בזה ממש כלשון הב"י שלפנינו וגם הוא לא האיר עינינו לפרש כוונת בעה"ע ורק כבר ראיתי רבים וכן שלמים נתחבטו בזה ולא שמעתי דבר המתקבל ללב, ואני אפרש בס"ד עפ"י מ"ש התב"ש סי' ב' דבמומר לחלל שבת אין חילוק אי עושה לתיאבון או להכעיס יעו"ש ונ"ל דבעה"ע לא ס"ל כן אלא דלא מיקרי מימר לכה"ת כילה אנא במחלל שבת שלא לתיאבון והנה בב"י סי' רמ"ג ובמג"א שם ס"ל דבשדה מדינא מותר בקבלנות משום דאין הישראל מרויח במה שעושה מלאכה בשבת דאם לא יעשה היום ע"כ יצטרך לעשות למחר ע"כ אדעתי' דנפשי' קעביד. נמצינו למידין שכל מלאכת שבת יש לתלות או שעושה למלאות תאות לבו או בשביל הרוחת עונג משא"כ בעבודת קרקע כיון דבלא"ה א"א לחרוש ולזרוע שתי פעמים א"כ מה לו לעבוד בשבת הלא עבודה זו יוכל לעבוד גם ביום מחר ולא משתרשי לי' מידי במה שעובד בשבת, זה הוכחה דאין עושה לתיאבון אלא בשאט נפש אם כן שפיר דינו כמומר לכל התורה כולה כנלענ"ד בס"ד בכוונת בעל העיטור:

ומ"מ לדינא הא כל הפוסקים סתמו ולא חילקו בפרט לפי מה שבירר בתב"ש סי' ג' דבמומר לחלל שבת אף לתיאבון הו"ל מומר לכל התורה כולה, א"כ אין לנו בזה בנ"ד אלא שישכור רשותו של מומר הזה, והשי"ת יעזרנו לראות מהרה עולם התיקון במלכות שדי, יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ובעבודת שכם אחד נשמח כלנו בבא"ס:

סימן עח

בענין שביתת מלאכה ביום השבת:

הנה דבר זה פשוט וברור, דאע"ג דפליגו אמוראי בפ' ב"מ דף כ"ד ע"ב ובפראד"מ דף קל"ג אי שבתון דכתיב גבי יו"ט הוא עשה, אבל שבת לכו"ע עשה ול"ת הוא, דדוקא גבי יו"ט דל"כ תשבות בלשון ציוה הוא דפליגו אי גם שבתון לשון עשה הוא אבל בשבת דכתב רחמנא וביום השביעי תשבות לכו"ע הוי עשה ול"ת,:

{וכן כתבו בתוס' שבת ס"ם ד"ה דידע לה עי"ש}:

ובזה תמיהא נשגבה על המהר"ם לובלין פ' ראד"מ דף קל"ב ע"ב שכ' דס"ל להתוס' דשבת לא הוי עשה ול"ת אלא ל"ת שיב"כ גרידא, ומ"ע, דכתיבו גבי שבת כגון זכור ושמור לאו לענין איסור מלאכה מיירי אלא לקדשו בשאר מיני קדושות, והוא תמוה נשגבה בהאי קרא דביום השביעי תשבות אין מקום לנטות דודאי לענין מלאכה מיירי, והא דדייק מדברי התוס' הנ"ל מדהקשו ונילף ממילה בצרעת דעשה דוחה לתו"ע ולא הקשו כן ממילה דדחי' שבת נ"ל דלק"מ דס"ל מילה בשבת לאו משום עשה דל"ת הוא אלא משום דהותרה תדע דהא אין עדל"ת שיב"כ, ובשבת דחי'. והא דס"ד למילף בשמעתא קמייתא דיבמות עדל"ת שיב"כ ממילה ולא דחי משום דמילה הותרה, היינו משום דאי הו"מ למילף כן ממילא הוי אמרינן גם במילה טעמא משום דחיית הל"ת, אבל לקושטא דמילתא דאעדל"ת שיש בו כרת ומ"מ במילה דחי שוב א"א למילף עדל"ת ועשה דטעמא במילה משום דהותרה, ושפיר לא מצי התוס' להקשות כ"א לתו"ע דצרעת, מ"מ הדבר פשוט וברור דבשבת לכו"ע איכא מ"ע והנה בכל מ"ע דעבר עלי' אמרי' בזבחים דף כ"ו דמחויב להביא עולה ע"ש וכ"מ ברמב"ם פ"ג מה' מעה"ק, ומתודה על עולה עון עשה ול"ת הנל"ע ע"ש, והוא מש"ס יומא דף ל"ה מ"מ נראה היכא דחילל שבת בשוגג דמייתי חטאת אעברה זו נתכפר לו גם העשה בהדה, דנהי דאמרי' בזבחים דף כ"ו דחטאת אינו מכפר על עשה כ"א מקופיא, הנ"מ עשה אחרינא כגון הביא חטאת חלב וקעבר אמ"ע דנטילת לולב, אבל אעשה דבהדי העברה דחטאת לכאורה פשיטא דמתכפר בהדה, דלא גרע מקצר וטחן בשגגת שבת ודין מלאכות וחזר וקצר וטחן בזדון שבת ושגגת מלאכות דאמרי' בשבת דף ע"א וברמב"ם פ"ז מה' שגגות דקצירה גוררת קצירה, א"כ ה"נ כש"כ דנתכפר העשה דבהדה ורואה אני הדברים ק"ו דמה אם גורר קצירה אחרת שהיה ראוי לחייב עלי' חטאת בפ"ע הואיל ושם קצירה אחת הו"ל כאכל שני זיתי חלב בהעלם אחד כש"כ הכא דעל העשה נמי מחמת שם קצירה הוא דמחייב ולא דמי לאוכל אכילה אחת וחייב עליו כמה חטאות ול"ש גרירה התם איסורים משתי שמות הם משא"כ הכא

נהי דעשה ול"ת היא מ"מ כיון דתרוויי' מחמת שם א' הוא לא מחייב עלי' חטאת והכי מסתברא, מיהא בל"ת ועשה דעלמא כל היכא דעבר עליה כגון דחילל יו"ט היכא דלקה אל"ת אי מתכפר לו גם העשה דבהדה צ"ע כעת אבל מ"מ דבר זה פשוט וברור דבל"ת ועשה שאין לוקין עליו כגון לאו שאב"מ פשיטא דמחוייב להביא עולה אעשה אע"ג דאיכא לאו בהדי' ובזה ניחא ליישב ע"כ קושיי' התוס' בקידושין דף ל"ד דת"ר מ"ע שלא הזמן גרמא כגון מעקה ואבידה ושלה"ק נשים חייבות, והקשו ת"ל דהנך כולן ל"ת נמי נינהו ובלא"ה נשים חייבות, ולהנ"ל א"ש דנפק"מ להביא עולה כשעברו עלי' דאי משום ל"ת גרידא הוי פטורי מעולה, ואין להשיב הא עולה מכפרת על לאו הנל"ע נמי ובהני דקחשיב איכא נמי כתל"ע וא"כ בלא"ה הוי מחייבי עולה י"ל לפימש"כ התוס' ביומא דף ל' בד"ה על עשה ועל ל"ת דה"ט דלא נקט נמי דמכפר על שאר ל"ת שאין לוקין כגון לאו שאב"מ ולאו שבכללות, דמקרא ונרצה משמע שיש להם ריצוי ותקנה במק"א והיינו שבידו לתקן כגון לעשות סוכה ותפילין וכיו"ב אם עבר יום או יומים עולה מכפר עליו וכן לאו הנל"ע אבל הני אין להם ריצוי ותקנה במק"א ע"ש, ולפי"ז אי לא הוי מחייבי נשים בהנך מ"ע הנ"ל נהי דע"כ ס"ל להתוס' דמ"מ לא הוי נשים מלקי עלייי' משום דניתוק מיהא אצל אנשים ע"ש בריש תמורה, לאו שניתק למקצתו אי ניתק לכולו, מ"מ עכ"פ לא הוי לגביי' הרצה במק"א, ואינו אלא כמו לאו שבכללות או לאו שאב"מ שאין לוקין עליו אבל השתא דאמרת דנשים חייבות במ"ע הנ"ל שפיר מחייבי עלי' עולה, מיהא באמת לא מצאתי כעת מפורש דמחויב להביא קרבן אעשה, דלא אשכחן כ"א שמתכפר לו העשה אבל חיובא לא אשכחן בהדיא,:

{עי' תוס' שבת קיד: ד"ה אלא לקניבת ירק עי"ש וי"ל דשני הברייתות אי מותר בקניבת ירק ביוה"כ להיות בשבת פליגי בסברת הרמב"ן ודו"ק ועי' במה שצידד רבינו לומר דבנשים ליכא עשה דתשבות הנ"ל ולפי"ז הי' אפשר לומר דשני הברייתות לא פליגי וחד ברייתא מיירי בנשים וא"כ אמאי לא מוקי שם בגמ' בכהי"ג דלא פליגי הברייתות אהדדי ויש ליישב ודו"ק}:

ודע דהרמב"ן כ' אפי' בדברים שאין בהם מלאכה אלא שהוא משום שבות מ"מ אית בהו מ"ע מה"ת הנ"ל דביום השביעי תשבות אלא שהכתוב מסרו לחכמים כ"כ הרמב"ן בפי' התורה בפ' אמור, וכן פי' ההמ"ג דברי הרמב"ם ר"פ כ"א מה"ש ע"ש אלא דהלח"מ שם הרבה להקשות ע"ז א"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו בכל הש"ס דקאמר דשבותין מדרבנן אסירי, ושפיר קמתרץ לה במרכבת המשנה דעד כאן לא שייך לומר דעובר על מ"ע הנ"ל אלא היכא דקעוסק בהשבותין הנ"ל כל היום או עכ"פ זמן מסויים, אבל במה שמוציאו

באקראי לא, וכן מבואר למעיין בלשון הרמב"ן ז"ל. ועפ"י דבריהם ז"ל כראה לי בס"ד ליישב שפיר קושיי' הרב"י באו"ח סי' רמ"ד על המרדכי דמייתי ראי' להתיר קבלת מכס ע"י גוי שמשכירו לשבת משום פסידא דאי לא שרית לי' וכו' מהא דאמרינן בר"פ בתרא דשבת אי לא שרית לי' אתי לאתוי ד"א והקשה הרב"י התם אי לא שרית לי' אתי למיעבד מלאכה דאורייתא משא"כ הכא דקבלת מכס אינו אלא מדרבנן למה נתיר לו שבות כדי שלא יבא לידי שבות ע"ש ולענ"ד י"ל דהמרדכי ס"ל כשיטת הרמב"ם והרמב"ן הנ"ל, ועיי' תשו' מרן ח"ס חאהע"ז סי' קע"ג דכל אושי מילתא ועובדין דחול אסור להרמב"ן מה"ת אם הוא בקביעות ע"ש א"כ במכס נמי כיון דאושי מילתא ואי עביד ישראל בעצמו קעבד איסור מה"ת שפיר קאמר המרדכי דאי לא שרית לי' וכו' ושפיר יליף מר"פ מי שהחשיך, כנ"ל נכון בס"ד: אלא דלכאורה קשי' לי קושי' עצומה לשיטות הנ"ל,:

{אין כונת אאמו"ר על העשה דשבתון דהא ל"ל כמ"ש לעיל דלא כתי' בלשון צווי וה"נ כאן אלא כונת אאמו"ר על העשה דושבתה הארץ שבת לה' וכן משמע מלשונו לקמן}:

א"כ בשביעית נמי דכתיב בי' שבתון נימא דכל השבותים מיתסרי בעבודת קרקע מה"ת, ובריש מו"ק דתנן משקין ביה"ש במועד ובשביעית ופריך התם זריעה וחרישה בשביעית מי שרי, אמר אביי בשביעית בזה"ז וכו' ורבא אמר אפי' תימא רבנן אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא דכתיב בשנה השביעית שבת שבתון יהי' לארץ שדך לא תזרע וכו' מכדי זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתבינהו רחמנא למימרא דאהני תולדות הוא דמחייב אאחרנייתא לא מחייב ולשיטות הנ"ל ע"כ הא דמיעטוי' רחמנא היינו מלאו, אבל מ"מ כיון דעבד עבודת קרקע הרי איסורן מה"ת מיהת בעשה דשבות, ואפשר לתרץ דה"ק כיון דשאר תולדות מיעטן רחמנא מלאו, ואינם אלא בכללא דמ"ע דושבתה הארץ הכוללת והני הא מסרן הכתוב לחכמים כמו שבותי שבת ומלאכת חוה"מ א"כ שפיר התירו חכמים להשקות ביה"ש משום פסידא, א"נ י"ל נפק"מ בנשים דלכאורה פטירי ממ"ע הנ"ל ואינם כ"א בלאו דשביעית דהמ"ע הנ"ל שהזג, ותלי' במה דפליגו הראשונים בפ' קמא דקידושין היכא דאיכא עשה ול"ת אי איתני' נמי בהעשה עיי"ש ויתבאר בס"ד במק"א, ואם כן כיון דעכ"פ בלאו דשביעית ליכא שפיר איכא לאוקמי משקין ביה"ש הנ"ל בנשים, מיהא מש"כ כראה ברור: ונ"ל ראי' לשיטת הרמב"ן הנ"ל מהא דתנן בפ"א דשביעית ומייתא לה כהייג במו"ק ג' ע"ב ובר"ה דף ט' עיי"ש בחריש ובקציר תשבות ר"ע אומר אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע אלא חריש של ערב שביעית וכו':

{לפמ"ש לעיל בשם הח"ס דלא אסור אלא היכי דאושא מילתא וכן לפמ"ש לעיל בשם מרכבת המשנה א"כ י"ל דאיצטריך קרא לחורש בדרך ארעי ול"ק קו' התוס' ודו"ק}:
ובתוס' שם הקשו תינח קציר דכתיב בהדי' לא תקצור אבל היכי מצינו למימר דאצ"ל חריש היכא אשכחן חרישה דאסר רחמנא בשביעית, ולמ"ד דהחורש בשביעית לא לקי ויליף לה מדזמירה בכלל קצירה וכו' א"כ אדרבה מיעט רחמנא חרישה ושפיר איצטרך קרא לאסור חרישה מיהת בעשה, ולשיטת הרמב"ן ורמב"ם א"ש בפשיטותו דנהי דמיעט רחמנא מ"מ עשה מיהא איכא, משום שבתון, וא"כ שוב לא איצטרך בחריש לעשה אע"כ לחריש של ע"ש הוא דאתי כנ"ל נכון, ועפ"י שיטה זו היה מקום אתי ליישוב קושיי' הנ"ל שנפלאתי על המהר"ם לובלין בפראד"מ די"ל הא כללא הוא כל היכא דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמי' בלאו יתירא, כדאיתא בפסחים דף כ"ד ע"ש והה"ד בעשה יתירא, וא"כ כיון דאיכא למימר דעשה דביום השביעי תשבות אתי' לשביתה מדברים שאינם מלאכה מנ"ל למדרש לעבור על מלאכה גמורה בלאו ועשה, ולפי"ז שפיר קאמר דבשבת אין כאן אלא ל"ת שי"ב כרת, ואין להקשות א"כ ביו"ט נמי מנ"ל לר"א למדרש שבתון אעשה הא י"ל דאיצטרך להנ"ל, ויש לומר דביו"ט שאני דכתיב בי' מקרא קדש דדרשי' נמי מני' קדשהו בעשיית מלאכה, וא"כ ע"כ חד מני' אמ"ע קאתי לעבר עליו בלאו ועשה,:
{צ"ע דהא בשבת נמי איכא תרי עשה וביום השביעי תשבות ושמרתם את השבת וכן כתבו בתוס' שבת ס"ט ד"ה דידע לה עי"ש}:
וניחא בזה מש"כ הרמב"ם במנין המצות מצוה קכ"ט ע"ש שציונו לשבות ביום הראשון מקרא קודש פ' בא רפ"י קדשהו בעשיית מלאכה, אלא מה שמיוחד לאכילה לבד וכבר קדם לשון אמרם בשבת דף כ"ה האי שבתון עשה הוא ע"ש וכן במצוה ק"ס וקס"א וקס"ו תפס לעשה מקרא קודש ולפעמים תופס לעשה שבתון ולהנ"ל ניחא דתרווייהו איצטרך דהרמב"ם לטעמי' בפכ"א מה' שבת, ולפי זה אי לאו דכתיב נמי מקרא קודש לא הוי דרשי' דאיכא עשה ול"ת בעשיית מלאכה, וכ"ז ביו"ט דכתיב בי' מקרא קודש משא"כ בשבת איה"נ דלא ידעינן עול"ת כיון דאיכא למדרש אשביתה עובדין דחול, ויתיישבו בזה שפיר דברי מהר"ם הנ"ל:
אלא דמ"מ דבריו תמוהים דהא בשבת דף ס"ט מוכח מדבריהם בהדי' דס"ל שבת איכא נמי עשה מדהקשו בהא דפריך למונבז דידע לה לשבת במאי אמאי ל"ק דידע לה בעשה ולפי מש"כ המהר"ם לובלין קושייתם לק"מ מיהא כבר כייל לנו רבינו המהרש"א בפסחים דף כ"ד שאין זה תימא שהתוס' לא השוו שיטתם בכל המקומות ע"ש, ועיין מה דבעינא למימר בזה בס"ד במ"ע דשביתת יו"ט: ודע דהלח"מ בפכ"א מה' שבת

ה"א מפרש דברי ההמ"ג שם אליבא דהרמב"ם דס"ל ח"ש דמלאכה קעבר עלי' משום מ"ע דביום השביעי תשבות והוא דבר חדש, ופליאה על האחרונים שנחלקו אי ח"ש מה"ת אסור בשבת כמו בשאר איסורין עיי' ח"צ סי' פ"ו ומשל"מ פי"ח מה"ש ה"א ועיין רש"י שבת דף ע"ד ובהג"א, ולהנ"ל חמיר שבת משאר ח"ש דאיכא עכ"פ עשה דשבתון ונפק"מ דל"ח שבועה עלי' אפי' למ"ד דשבועה חל אח"ש גי' ה' שבועות ונתיישב בזה הא דמקשים בשבת דף ק"ו מדאיצטרך קרא למישרי מילה ש"מ דמקלקל בחבלה חייב, אכתי קרא למה לי לשיטת הרמב"ם דחובל חיובי' משום מפרק דהוי תולדה דדש, ושיעורו בכגרוגרות והנ"ל הו"ל פחות מכשיעור, והנה כפשוטו לק"מ דהא עכ"פ ח"ש אסור מה"ת וצריך לומר דעכ"פ הקושיי' קשיא לר"ל דח"ש מותר מה"ת, קרא למשרי מילה למה לי ולמש"כ ניחא דמודה ר"ל באיסורי שבת כיון דאיכא עכ"פ מ"ע דתשבות, תו נתיישב לי עפי"ז מה דקשיא לי מכבר למה לי קרא כזה עוקר וזה מניח בריש פרק המצניע עיי"ש, ועיין ברפ"ק דשבת דף ג' ובתוס' שם ת"ל דח"ש מותר מה"ת בשלמא איפכא ל"ק כמש"כ הפרימ"ג בפתיחה להלכות שבת דזה עוקר וזה מניח וכמו כן מעביר פחות מד"א גרע מח"ש דאפי' אי ח"ש אסור מה"ת באיסורי שבת אבל כיון דאינו מעביר ד"א או אינו עוקר ומניח אפי' ח"ש לא הוי אבל איפכא קשי' מק"ו, ומכאן מוכח עכ"פ דח"ש אסור בשבת ומ"מ לר"ל דח"ש מותר מה"ת קשי' קרא הנ"ל למה לי ולמש"כ בשם הלח"מ א"ש דבשבת כו"ע מודו דעכ"פ איכא איסור עשה:

הנה כמה ראשונים לא ס"ל הא דרמב"ן הנ"ל וס"ל בכל השבותים ועובדין דחיל ליכא אלא אד"ר והא דדריש בתו"כ פ' אמור אסמכתא בעלמא הוא, ונראה לי דיש נפק"מ נמי לאידך גיסא לפי מש"כ הפרמ"ג בפתיחה כוללת דבדבר שהוא מדרבנן וי"ל אסמכתא חשיבה בתורה, מחמרינן בספיקא דרבנן ואסברא לה שפיר:

{בתיבת גומא להפמ"ג אסברה לה כן}:

עפ"י מש"כ הרמב"ם דבכל מילי דרבנן איכא לאו דלא תסור אלא דהרמב"ן הקשה עליו א"כ אמאי ספק דבריהם להקל וע"כ צריך לומר כמו שתירצו המפרשים דמעיקרא הכי אתנו להקל בשל דבריהם, אבל כיון דאסמכוה אקרא הרי קמן דרצו להשוותו לשל תורה א"כ באמת ראוי להחמיר, ולפי"ז נפק"מ בזה לשיטת הרמב"ן דהני קראי דדריש בתו"כ מדאורייתא קאמר לדרשה גמורה, א"כ שבותין דרבנן דהיינו באופן דאין בו אלא משום שבות וכמש"כ לעיל בשם המרכבת אין בהם אסמכתא כלל, משא"כ להתוס' כל מילי דשבותין דרבנן אסמכוהו אקראי הנ"ל א"כ ראוי להחמיר בהם כבשל תורה, ויש ליישב בזה מה דפשיטא להו להתוס' בשבת דף מ"א ע"ב בד"ה מיחם דאביי ס"ל כר"ש דדבר

שא"מ מותר מדס"ל הלכה כר"ש בגרירה ועיין פנ"י שהקשה מנ"ל לומר כן דילמא דוקא בגרירה שהיא איסור דרבנן חורש כלאחר יד סבר הכי, אבל בדאורייתא ס"ל בדשא"מ כר"י, ולהנ"ל א"ש כיון דכל השבותין אסמכוהו אקרא א"כ כל מילי דרבנן דאורייתא היא מלאו דלא תסור ומה לי איסור לאו מה לי איסור כרת ודו"ק:

סימן עט

ע"ט:

בענין אבות מלאכות ארבעים חסר אחת והמסתעף. (א) מבואר ברמב"ם פ"א מה"ש ובש"ס פ"ק דשבת דהעושה מלאכה בשבת במזיד חייב כרת, ובהתראה חייב סקילה ובשוגג חייב חטאת, וזה בכל העושה אחת מל"ט אבות מלאכות או א' מתולדותיהן, ודלא כאיסי בן יהודא דאחת מאבות מלאכות אינו חייב עליה סקילה דלא קיימ"ל כוותי' כדמוכח ממש"כ הרמב"ם שם דלא מחלק בין מלאכה ומלאכה וסתם וכ' כנ"ל ועיין פרי מגדים בפתיחתו לה' שבת שנתקשה בזה דהא לכאורה מדאיצטרך למתני בברייתא בפ"ק דשבת לאשמעי' דהוצאה מהנך דלא מספקו, וכן בהא דפליגי תנאי מקושש משום מאי מחייב, וקאמר בגמ' דפליגי אליבא דאיסי בן יהודא דס"ל דאינו חייב על אחת מהא קמ"ל כמר אין להסתפק במלאכה זו שחייבו עליה המקושש ולמר באידך מלאכה שחייביהו למקושש, א"כ משמע דהלכה כאיסי מדהוצרכו לפליגו אליבי' ונפק"מ גם לדידן דקיימ"ל המזיק את חברו בשבת פטור היכא דהזיקו ע"י מלאכה דחייבין עליה סקילה דקי"ל בדר"מ וא"כ י"ל אם הניזק תפס מהמזיק מצי לומר קי"ל כאיסי ב"י וא"כ דילמא הך מלאכה אין חייבין עליה ממילא חייב לשלם עיי"ש, שהציע, ולענ"ד נראה ליישב בס"ד דהא מבואר בתוס' פ"ק דשבת דף י' דמודה איסי דעל כולם חייב כרת רק בסקילה ס"ל דאינו חייב על א' מהם, ולכאורה איכא למידק האיך אפשר לומר כן דהא מקרא מלא כתב רחמנא בפ' כי תשא מחלליה מות יומת כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה, א"כ משמע בהדיא דכל מלאכה שחייבין עליה כרת, מחויב נמי מיתה בדאתרו בי' דמשמעות הכתוב הכי הוא דלהכי מות יומת משום דמזיד חייב כרת, וכש"כ דאיכא למידרש הקישא דכל שחייב כרת במזיד מות יומת בהתראה וא"כ איך ס"ד לפסוקי קרא בסכינא חריפא דחייב כרת על כולן ואינו חייב סקילה על א' מהן מיהא אחרי העיון נראה ליישב דהא באמת ס"ל לשמואל בשבת דף ע' דחילוק מלאכות לשבת נפק"ל מדכתיב מחלליה מות יומת דאם אינו ענין למזיד דהא כתיב כל העושה בו מלאכה יומת תנהו ענין לשוגג ומאי יומת יומת בממון, וא"כ שפיר כתב רחמנא מות יומת כי כל העושה

בה מלאכה דהא מודה איסי דחייב חטאת על כולם. וכ"ז אליבא דשמואל דיליף חילוק מלאכות מקרא הנ"ל ומוקי לה להך מות יומת בממון, אבל למאי דנפק"ל חילוק מלאכות מועשה מאחת מהנה, או מלא תבערו, וע"כ האי מות יומת כפשטי' א"א לומר כאיסי ממשמעותא דקרא כנ"ל נכון בס"ד, ובמש"כ יתיישב שפיר קושי' התוס' שם ע' ע"ב דשמואל לא כר"נ ודלא כר' וכ' שצ"ל דמקבלה קי"ל שמואל הכי ולהנ"ל יתיישב שפיר דשמואל כאיסי ב"י ס"ל דע"כ מוקי לי' הך קרא דמות יומת בממון וא"ש בס"ד, ובעיקר דברי הפרמ"ג הנ"ל במש"כ דהניזק מצי טעין קי"ל צ"ע דהא בש"ס גופי' לא אתפרש הך מלאכה מאי הוא, וא"כ איך מצי לומר קים לי דבהך מלאכה הוא דפטור מסקילה:

ב הא דמחלל שבת במזיד ובהתראה חייב סקילה אינו מפורש בתורה, דלא כתיב אלא מחלליה מות יומת, וי"ל כסתם מיתה הכתובה בתורה שהיא בחנק, אבל מנ"ל דבסקילה, והנה הפרמ"ג בפתיחה לה"ש נתקשה בזה, ומייתי מהא דאמרי' בפ"ק דשבת דף ו' ע"ב במזיד ענוש כרת ונסקל נמי פשיטא פי' רש"י ממקושש, והקשה הפרמ"ג אכתי לר"י דס"ל בסנהדרין דאינו חייב עד שיודיעוהו באיזה מיתה ובהכרח מקושש הוראת שעה היתה, א"כ מנ"ל לר"י דמחלל שבת בסקילה אימא בחנק כסתם מיתה האמורה בתורה ונ"ל דלק"מ דל"ש לומר הוראת שעה אלא לענין אעפ"י שמן הדין לא היה מחויב, ועשו כן למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, אבל מהיכ"ת לדונו במיתה אחרת שאינו שייך לעבירה זו, דודאי גם מיתת חנק הוי סגי להך מילתא שידעו להזהר מחילול שבת א"ו דדינו בסקילה, ושפיר ילפינן מקושש, ותו דע"כ מוכח דהאי מות יומת דשבת אינה כסתם מיתה האמירה בתורה, דהא פירש"י בחומש יודעין היו דמחלל שבת במיתה ולא ידעו באיזה מיתה, ואי ס"ד דמיתתו בחנק א"כ מאי הוי מספק"ל הא מות יומת כתיב בי' וסת"מ בחנק, אע"כ דידעו שמשונה מות יומת זה מכל מיתות האמורות בתורה עיי"ש, ע"כ ל"ס לר"י דצריך להודיעו באיזה מיתה, אלא השתא דכבר מפורש בתורה בכל עבירה מיתתו במה, א"כ אם לא יודיעהו מימר אמר כיון דעדים ע"כ לא קים להו הדבר על בריו אפשר דטעו נמי בעיקרא דמילתא ובאמת ליכא בזה עונש מיתה כלל, משו"ה ס"ל לר"י דצריך להתרותו בהדיא באיזה עונש יענישוהו, משא"כ במקושש דאכתי לא נתפרשו העונשין כלל מודה ר"י דאפי' בהתרו בו במיתה סתם נמי הוי התראה ושפיר מצינו למילף ממקושש: (ג) המחלל את השבת בזדון שבת ושגגת מלאכות, חייב חטאת על כל אב מלאכה ומלאכה, אבל בשגגת שבת וזדון מלאכות אינו חייב אלא חטאת אחת על כל המלאכות שעשה בשבת אחת כן מבואר במשנה ר"פ כלל גדול עיי"ש, וראיתי במנ"ח שיצא לחדש לפי מה דקיימ"ל במעילה וכ"כ הרמב"ם בפ"ב מה' מ"א דאם אכל משני

מינים שהם נכללים בשם אחד כגון נבילת שור ונבילת חמור וכדומה ואכל מכל או"א חצי שיעור מצטרפין לכשיעור הואיל והם משם א' אבל משני שמות אינם מצטרפין, א"כ ה"נ כאן באותן מלאכות הצריכין שיעור כגון קצירה וטחינה וכדומה דשיעורין כגרוגרות אם הי' בשגגת שבת וזדון מלאכות או שהי' מזיד וכענין סקילה, א"כ אפילו ח"ש ממלאכה זו וח"ש ממלאכה אחרת מצטרפין כיון דכולם הם שם א' והוי בכלל מלאכ' דאסרה תור' בכשיעור דדמי לגמרי לשני מיני נבילו' דמצטרפין, ולענ"ד הוא דבר שאין לו שחר ואינו דומה לאכילת שני מיני נבילות דהתם עכ"פ מעשה אכילה אחת היא לשניהם, משא"כ הכא נהי דשיעורין שוה, מ"מ המעשה שלהן חלוק זה מזה דחצי גרוגרות זה בקצירה ואידך חצי גרוגרות בטחינה, א"כ א"א שיצטרפו והגע עצמך השתא במלאכה אחת כגון בהוצאה, היכא דהוציא חצי שיעור מתבן ששיעורו בכמלא פי פרה וח"ש מעצה ששיעורו כמלא פי גמל אמרי' הואיל ואין שיעורו שוה אינו מצטרף אפי' לקל שבהם אי לאו די"ל כלהו חזי לדוגמא כדאיתא בסוף פ' כלל גדול, עכ"פ חזינן דהך מילתא שאין שיעורן שוה סגי לחלק שלא יצטרפו, כ"ש היכא דגוף המלאכה חלוק זה מזה כ"ש דלא מהני הך ששיעורן שוה לצרף שני חצי שיעור למלאכה אחת, וראי' ברורה לזה מהא דאמרינן בפ' הזורק דהוציא ח"ש לרשות זה וח"ש לרשות א' אין מצטרפין דרשויות מחלקות, ק"ו דמלאכות החלוקות לגמרי זה מזה דא"א שיצטרפו לשיעור שלם, כנ"ל ברור בס"ד:

ומ"מ לענין ידיעה במה חטא דמבואר בש"ס כריתות דף ב' דבשבת בעינן דוקא שידע באיזה אב מלאכה חטא דבע"א לא מחייב חטאת, בזה נראה פשוט דזה אינו אלא בזדון שבת ושגגת מלאכות אבל בשגגת שבת, לא בעינן שידע באיזה מלאכה חטא כיון דעיקר ההעלם היה שגגת שבת כל שנודע לו שחילל שבת הו"ל ידיעה במה חטא, דהא כל מלאכות כלהו כחדא חשיבא לענין שגגת שבת, וכבר הארכתי בזה בס"ד במצות חטאת קבועה עיי"ש:

ד תנן במתני' פ' כ"ג אבות מלאכות ארבעים ח"א הזורע והחורש וכו', הרי אלו אבות מלאכות ארבעים ח"א, ובש"ס פ' כ"ג מניינא למה לי אר"י שאם עשאן כולם בהעלם א' חייב על כאו"א, ועיי"ש בהא דמקשה הש"ס דידע לה לשבת במאי ומשני דידע לה בתחומין ואליבא דרע"א, ועיין בש"ס כריתות דף ג' בהא דתנן התם ל"ו כריתות ואמרי' נמי דתני מניינא שאם עשאן כולם בהעלם א' חייב על כאו"א, ועיי"ש דמסיק הש"ס דליכא אלא ל"ג חטאות מאן דעבדן בשוגג דהא בפסח ומילה ליכא חטאת וכן במגדף

אליבא דרבנן ותני עוד ג' לאשלימינהו לכריתות, א"כ מ"פ הא ה"כ איכא למימר איה"נ דלא משכחת לה אלא ל"ח חטאות:

ותני ארבעים ח"א לאשלימינהו לאבות מלאכות, ואפשר לומר, מדאיכפל תנא למתני בסיפא הרי אלו אבות מלאכות ארבעים ח"א, ש"מ דמניינא דוקא, ועיי' בש"ס דף ע"ה ע"ב פיסקא דהרי אלו אבות מלאכות ודו"ק ובזה מדוקדק מאוד לשון הרב במשנה הנ"ל דכ' לפרש סיפא דמתני' הנ"ל דקתני הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר א' דמניינא אתי לאשמעי' שאם עשאן כולם בהעלם א' וכו' ולא כתב כן מיד בתחלת המשנה, ועיי"ש בתוס' יו"ט ולהנ"ל א"ש דברישא הו"א דלעולם לא משכחת לה ארבעים ח"א דא"כ קשי' דידע לה לשבת במאי, ותני מ' ח"א לאשלימינהו, ומדכפל התנא בסיפא וחזר ושנה ארבעים חסר א' שפיר ש"מ דדוקא קאמר, ויתישב בזה קושיית הגאון רע"א ז"ל על הא דקאמר בש"ס דף ס"ט הניחא לר"י דאמר שגג בכרת אפי' הזיד בלאו, הא גם לר"י תיקשי מיהת בברייתא דרבי דברים הדברים אלה הדברים אלו ל"ט מלאכות, והיינו דקרא אשמעי' שאם עשאן כולם בהעלם א' חייב ל"ט כמש"כ התוס' שם, וע"ז יקשה דידע לשבת במאי דהא ר"י מודה דלרבי דיליף דבעי' בדיני כרת מגז"ש דעליה עליה בעינן דוקא שגג בלאו וכרת כמש"כ התוס' דף ס"ט ע"א סד"ה כגון ששגג עיי"ש, ולהנ"ל י"ל דע"כ ליכא לאקשוי אלא במתני' דחזר ושנה הרי אלו אבות מלאכות ארבעים ח"א אבל בברייתא ליכא לאקשוי מידי די"ל דבאמת לא מחייב אלא ל"ח ותני ל"ט לאשלימינהו לאבות מלאכות כנ"ל בס"ד:

וקשיא לי לפי מש"כ התוס' בריש מס' שבת דלהכי הוצרך למתני הוצאה דעני והוצאה דבעה"ב, משום דהוצאה מלאכה גרועה היא דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר, משו"ה לא הוי ידעי' חדא מאידך, ומהיי"ט נמי הוצרך לומר הם הוציאו קרשים מעגלה לקרקע אע"ג דכבר כתיב בהדיא אל יצא איש ממקומו, עיי"ש שהאריכו בזה, אבל עכ"פ מוכח דחדא מאידך לא הוי ילפי' מסברא, א"כ משכחת לה דידע לה לשבת בהוצאה דבעה"ב כפשטא דקרא דאל יצא איש ממקומו. ולא ידע לה בהוצאה דעני, וא"כ מ"פ הש"ס דידע לה לשבת במאי, ולכאורה הי' נראה דמשמע לי' להש"ס לדוחק דלא ידע לה לשבת בשום מלאכ' כ"א בהוצאה דהוי מלאכ' גרועה, דאם לא ידע לשבת בשאר מלאכות כש"כ דלא ידע לה בהוצאה כיון דמלאכה גרועה הוא, אבל א"א לומר כן דהא בש"ס דף ע"ג בהא דפליגו אביי ורבא בנתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע פריך הש"ס ממתני' דאבות מלאכות, דידע לה לשבת במאי וקאמר בשלמא לרבא משכחת לה דטעה בשיעורין אלא לאביי דידע לה במאי אלמא דהוי ניחא לי' לאוקמי מתני' בידע לה בהוצאה וא"כ ה"נ

הו"מ לשנוי דידע בהוצאה דבעה"ב ולא ידע בהוצאה דעני, ונראה דלא ק"מ, דודאי לא מסתבר לאוקמי דידע לה במלאכה גרועה גרידא מיהא פלוגתא דאביי ורבא לאו דוקא בנתכוין לזרוק שתים, הה"ד בשאר מלאכות נמי משכחת לה כגון דנתכוין לעשות פחות מכשיעור ונעשה שיעור שלם, וא"כ הא דקאמר בשלמא לרבא משכחת לה כגון דטעה בשיעורין קאי על כמה וכמה מלאכות, ומה מאוד מדוקדק בזה הא דפירש"י שם בד"ה משכחת לה, וטעה בשיעורין דנתכוין לפחות מכשיעור ועשה כשיעור דלכולן יש שיעור, ולכאורה תמוה לי מה בעי רש"י בזה, דהא הש"ס ל"ק התם אלא בנתכוין לזרוק שתים וזרק ד' ולהנ"ל דברי רש"י מזוקקון שבעתים, דהוי קשי' לי' כנ"ל, דהא אכתי הו"מ לשנוי דידע לה בהוצאה דעני או דבעה"ב, וע"כ צ"ל ddחיקא להש"ס לאוקמי בזה מטעמא דפרישית א"כ גם בנתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע איך ניחא לי', משו"ה פירש"י דבאמת לאוקימתא דטעה בשיעורין מצינו לאוקמי שפיר בכלהו מלאכות דלכולן יש שיעור, וא"ש בס"ד:

ואגב אורחא ארשום מה שתמוהין לי בזה דברי התוס' שם דף ס"ט בד"ה דידע לה בתחומין כ' התוס' לא מצינו למימר דידע לה בדאיסי דבהאי נמי חייב חטאת, דאיסי ל"ק אלא שאינו חייב סקילה על א' מהם, ונוראות נפלאתי דקארו לה מ"ק לה, דממנפ"ש לפי מה דהוי ס"ל בקושייתם דלאיסי לחיוב חטאת נמי קאמר דאינו חייב על א' מהם כש"כ דלא הוי מצי לשנוי דידע לה בדאיסי, דא"כ אכתי קשיא איך תני ארבעים ח"א, דחא איכא חד מני' דלא מחייב עליה, והשי"ת יאיר מחשכי:

ובהא דנקט התנא אבות מלאכות ארבעים ח"א, ול"ק ל"ט, עיי' מש"כ התוס' יו"ט, והתוס' חדשים, ואני כתבתי בס"ד דבר נכון לקמן במלאכת סותר על מנת לבנות, ובמלאכת מנפץ עיי"ש, באופן דכוונת התנא דבאמת בהאי סודרא דנקיט התנא איכא ארבעים מלאכות אלא דחסר א' מהן לענין חיוב חטאת, כיון דבהעלם א' אינו חייב אלא חדא בעושה מלאכה א' שתי פעמים, ועיין בש"ס דף ע"ג ע"ב בהא דפריך מניינא למה לי פירש"י ליתני אבות מלאכות הזורע והחורש וכו' ואנא ידענא דארבעים נינהו, ולכאורה פלא דהא באמת ארבעים חסר א' נינהו, וכבר הוגה בצדו בגליון הש"ס דצ"ל ארבעים ח"א נינהו, ודוחק לשבש כל הספרים, אולם להנ"ל פירש"י מזוקק שבעתים דהא לפי מש"כ התוס' יו"ט, וכ"כ לפי מש"כ אנא ליישב לשון ארבעים ח"א התנא קחשיב ארבעים מלאכות אלא דלענין חיוב חטאת חסר א', ותינח למאי דמשני הש"ס דמניינא אתי' לענין דאם עשאן כולן בהעלם א' חייב על כל או"א, אבל לפום קושיין דפרכינן מניינא למה לי, בדקדוק פירש"י דאנא ידענא דארבעים נינהו דהא באמת התנא ארבעים

מלאכות קחשיב, ודו"ק היטב: והא דנקט התנא הזורע והחורש ע"ש העושה ולא ע"ש המלאכה, כבר הוה בתוס' יו"ט דאלישנא דאבות מלאכות שייך למיתנא זריעה וחרישה, בלשון שם דבר, וכן נקט הרמב"ם בחיבורו פ"ד מה"ש ותי' בתוס' יו"ט משום דקתני מניינא לאשמעי' העושה אותן חייב כו"כ חטאות שפיר שייך למיתני נמי המלאכות ע"ש העושה, ועיין כעין זה בכ"מ.:

{וכ"כ בראש יוסף לשבת דף ע"ג ועי' פמ"ג בפ"כ ד"ה אמר הכותב עי"ש היטב כי לפום ריהטא אינו מובן דהא ר"ע ורבנן פליגי בזורק אבל במושיט כו"ע מודי}:

ובפרימ"ג בפתיחה כוללת לה"ש כתב ליישב עפ"י הירושלמי דפריך ליתני נמי המושיט ומשני דבכולן סגי ב"א אבל במושיט בעינן שני בני אדם דבא"א לא הוי מושיט, וא"כ י"ל משו"ה נקיט זורע ע"ש הפועל דלא תיקשי לתני מושיט דבשנים משא"כ אי הוי נקט בלשון הפעולה הוי קשיא ליתני הושטה ע"ש, ויש להשיב ע"ז אכתי ליתני ע"ש המלאכה וליתני באמת גם מושיט ואי משום דלא בעי לעיולי נפשי' בפלוגתא דרע"ק ורבנן, א"כ בלא"ה מעיקרו לק"מ אמאי לא תני מושיט:

והוא באמת תי' א' בירושלמי, וע"כ בהך תי' ל"ס לי' להירושלמי כן, א"כ טעם זה אינו מספיק, והנכון מש"כ בזה הגאון מהר"ם בנעט בס' מגן אבות, דהרמב"ם לשיטתו דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, א"כ לא בעי' שיתכוין לתכלית הפעולה שייך שפיר למנקט ע"ש המלאכה משו"ה תני הזריעה והחרישה, משא"כ תנא דמתני' ס"ל כר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור א"כ לעולם אינו חייב אלא היכא דצריך לו תכלית המלאכה משו"ה נקיט הזורע והחורש, ודפח"ח וש"י, ועפי"ז ניחא לי ליישב בס"ד קושי' חמורה דקשיא לי בהא דאמרי' בש"ס דף ע"ב אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממנים דהוי במשכן ונקט אופה דלא הוי במשכן, ומשני תנא דידן סידורא דפת נקיט ע"ש וקשיא לי אי משום סדורא דפת, א"כ הו"ל למתני גם מכבה ומבעיר בהאי סדורא וליתני הלש והמכבה והמבעיר והאופה, והיא בעיני תמוה גדולה, והנה לכאורה י"ל משום דמכבה ומבעיר ודאי שייכי לגבי הדדי דתרווייהו במלאכת האש שייכי בפרט למה שכ' מקצת האחרונים דלמ"ד הבערה ללאו יוצאת הה"ד וכ"ש מכבה, ואף דלא קיימ"ל הכי מ"מ חזינן מיהת דהני שני מלאכות שייכי זה לזה, ומכבה לא שייכי כלל בסידורא דפת, מהיי"ט לא תני ג"כ מבעיר אע"ג דיש לו שייכות בסידורא דפת, ולהכי תני תרתין בפ"ע, אבל מ"מ עדיין אינו מספיק דהא מבואר בש"ס כריתות כ' דההחותה גחלים בשבת חייב משום מכבה ומשום מבעיר דמכבה את העליונים ומבעיר את התחתונים, והה"ד בגורף את התנור איכא נמי הני תרתי מלאכות, וא"כ אכתי הו"ל למיתני מכבה ומבעיר בתוך

סידורא דפת, דשייך בי' מכבה בגריפת התנור וכן מבעיר, מיהא לפי מה דמבואר במג"א דע"כ התנא ס"ל מלאכה שאצל"ג פטור דנקיט הזורע ולא נקט הזריעה ניחא שפיר דהא מבואר שם בש"ס כריתות דלמ"ד מלאכה שאינה צל"ג פטור לא מחייב בחותה גחלים משום מכבה, דהו"ל מלאכה שאצל"ג וא"ש דלא נקיט מכבה ומבעיר אלא לבסוף כנ"ל נכון בס"ד:

והשתא דנקטינן דס"ל לתנא דידן כר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור, נראה ליישב ע"נ קושי' התוס' בה דתנן ועוד כלל אחר אמרו כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת חייב עליו חטאת ואמרי' בש"ס לאפוקי מאי רפ"א לאפוקי דם נדה, מר עוקבא אמר לאפוקי עצי אשרה, מאן דאמר דם נדה פטור כ"ש עצי אשרה, והקשו בתוס' הא ר"י ס"ל בפ' רע"ק אף המוציא משמשי ע"ז כיש חייב, שנאמר לא ידבק בידך מאומה ע"ש, וא"כ מ"ק מאן דאמר דם נדה כ"ש עצי אשירה הא י"ל דלענין עצי אשירה כר"י ס"ל, מיהא עפ"י הנ"ל יש ליישב דודאי הא דס"ל לר"י המוציא ממשמשי ע"ז חייב בכ"ש אע"ג דודאי מלאכה שאצל"ג היא דלא עדיף ממוציא את המת במטה מיהא ר"י לשיטתו הא ס"ל מלאכה שאצל"ג חייב אבל למ"ד מלאכה שאצל"ג פטור א"א לחייבו בזה וכיון דתנא דידן ע"כ כר"ש ס"ל בזה כדמוכח מכל הא דכתיב ומפורש לעיל א"כ שוב א"א לחייבו משום שמוציאו לשרפה, וא"כ שפיר קאמר דמאן דאמר ד"כ כ"ש עצי אשירה כן נ"ל נכון בס"ד ודו"ק:

סימן פ

קונט' תיקוני שבת בביאור הל"ט אבות מלאכו' בפרטות. א החורש א) הנה במתני' דאבות מלאכות ארבעים חסר אחת פתח התנא בזורע והדר תני החורש ופריך בגמרא מכדי מרכב כרבי ברישא לתני חורש ברישא והדר הזורע, ואמרי' תנא בא"י קאי דזרועי והדר כרבי, ופירש"י בא"י הקרקע קשה ואינו יכול לכסות בלא חרישה ואשמעי' דהא נמי חרישה היא, ועיי' בפירש"י בפסחים דף מ"ז ע"ב גבי יש חורש חרישה אחת ד"ה ושביעית כתב דעובר משום שדך לא תזרע וחורש תולדה דזורע, כגון חורש לכסות הזריעה, מבואר מזה דחורש חרישה שני' לכסות הזרע הוי תולדות זורע ג"כ, ולפי"ז בהך דזרעי והדר כרבי ע"כ צ"ל דבחרישה שני' חייב תרתי א' משום חורש וא' משום זורע וצריך לומר הא דאינו חייב אלא ל"ט חטאות היינו משום דבזריעה הא כבר תני לי' בפ"ע והו"ל בהעלם א' דאינו חייב אלא אחת, ובנה ניחא בס"ד ליישב בטו"ט קושי' התוס' יו"ט בהא דתני אבות מלאכות ארבעים חסר א' וכי סני לי' לתנא למנקט לשון מבורר שלשים

ותשע, ולהנ"ל ניחא בס"ד דבאמת לפום סדורי דמתני' דתני זורע ברישא ע"כ הך חורש היינו חרישה בתר זריעה שהוא לכסות הקרקע ונמצא דאיכא בהא חרישה שני חיובים א' משום חורש וא' משום זורע ואם כן לפום האי סדורא קעבד מ' אבות מלאכות אלא דאיננו חייב אלא ל"ו חטאות כיון דזריעה תרי הוי, והיינו דקתני אבות מלאכות ארבעים חסר א' דאחד מהנך לא קחייב חטאת ואין להשיב דהא התנא תני אבות מלאכות ואלו הך חרישה דבתר זריעה דמכסה את הזרעים אינה אלא תולדה, ז"א דהא עכצ"ל דהוי ממש כזורע דהא מבואר בש"ס ריש מו"ק דבשביעית אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא א"כ ע"כ צ"ל כיון דלוקה עלי' משום שביעית צ"ל דהוי כזורע ממש, וא"ש בס"ד:

ב) והנה הרמב"ם לא הביא חידוש זה דבא"י אם חרש אח"כ חייב ואדרבא הקדים חרישה לזריעה, וכבר עמד בזה הגאון מהר"ם בנעט בס' מגן אבות דלמה לא אשמעי' הך חידוש דאפי' חרש כבר קודם הזריעה מ"מ חייב נמי על החרישה לאחר הזריעה, ובמנ"ח תי' על זה כיון דכבר כתב הרמב"ם דהמנכש והמשוה גומות חייב משום חורש א"כ פשיטא דלא גרע החרישה שלאחר הזריעה, ולא הוצרך לאשמעי' כנ"ל עיי"ש, ועדיין אינו מספיק לענ"ד דהא במתניתין נמי קתני לקמן המנכש כ"ש וכו' ואם לייפות את הקרקע כ"ש, ואפ"ה הוצרך התנא לאשמעי' חרישה לאחר זריעה משום הך חידוש דין, ולענ"ד י"ל דבאמת אין בזה שום חידוש דודאי לא גרע מהני דלעיל, אלא דמ"מ התנא קמ"ל חידוש דחורש שלאחר זריעה הו"ל אב מלאכה, ונפק"מ למ"ד דמחייב תולדה במקום אב.:

{אינו מובן דהא ע"כ מתני' לא אתיא כר"א דמחייב אתולדה במקום אב כדאיתא דף ע"ה: דמוקי בפירוש מתני' דלא כר"א דקאמר אלו לאפוקי מר"א דמחייב אתולדה במקום אב עי"ש}:

א"כ אי חרש חרישה שני' ועשה שוב תולדה דחרישה חייב שתיים, משא"כ למאי דקיימ"ל דאתולדה במקום אב לא מחייב תרתי אין נפק"מ כלל אם חייב משום אב או משום תולדה, וא"כ באמת אין חידוש כלל:

ג) ועיין במנ"ח שהעיר הא אמרי' בש"ס דכל מלאכה דהוי במשכן הוי אב מלאכה דלא הוי במשכן הוי תולדה.:

{עי' תוס' חולין דף פח: ד"ה אלא עי"ש ועי' בלב ארי' שם ועי' באוה"ח פ' שלח על פסוק ויהי' בנ"י במדבר}:

ולכאורה במדבר האיך הוי חרישה וזריעה הא עפר מדבר אינו מצמחת, ומתוך כך העלה דהפירוש מלאכה דהוי במשכן היינו אותן מלאכות שהיו נצרכות במשכן, וכבר כתב כן

הפנ"י בדף ע"ה ע"ש, אלא שכ"כ במק"א דמוכח מש"ס בכמה דוכתי דהמלאכות ממש היו במשכן, ומהם ממה שאמרו בגמרא גבי קושר ומתיר,:
{עי' ח"ס שבת דף ע"ד ד"ה שכן עני עי"ש שכ' סברת פנ"י הנ"ל ולפמ"ש שם לא קשה מידי מקושר ומתיר עי"ש}:
ועיי' מש"כ לעיל במצוה זו אות ז', ע"ש, ואי משום קושי' הנ"ל נ"ל דלק"מ די"ל שזרעו בעציץ נקוב, ודו"ק:
{אינו מובן דהא החילוק בין נקוב לשאינו נקוב הוא משום דנקוב יונק מלחלוחית הקרקע ועי' רש"י שבת צ"ה ד"ה התולש מעציץ נקוב עי"ש וא"כ במדבר דעפרו אינו מצמיח ל"ש זה דהא אפי' זרע במדבר בעפר גופא נמי לא מחייב מיהא בעיקר הדבר לפמ"ש בחי"א דלענין שבת חייב אפי' בעציץ שאינו נקוב א"כ בלא"ה ל"ק קו' הנ"ל}:
ד) וכתב הרמב"ם בפ"ח מה"ש החורש כ"ש חייב המנכש בעיקרי האילנות והמקרסם וכו' הרי זה תולדת חורש ומשיעשה כ"ש חייב:
ושוב כתב שם הלכה ב' המשקה צמחים ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע, ע"ש וכבר תמהו ע"ז מש"ס ריש מו"ק המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינין בי' רבה אמר משום חורש ר"י אמר משום זורע, רבה אמר משום חורש מה דרכו של חורש לרפוי ארעא, וכו' רב יוסף אמר משום זורע מה דרכו של זורע לצמוחי פרי קמכוין ה"נ לצמוחי פרי קמכוין, ומשמע בגמרא, דמנכש ומשקה מים לזרעים דמיין להדדי דאי אזלינן בתר הדמיון בתרווייי' חייב משום חורש דדומה לרפוי ארעא, ואי אזלי' בתר הכוונה בתרווייי' חייב משום צומח וא"כ איך פסק הרמב"ם במנכש כרבה, ובמשקה מים לזרעים פסק כרב יוסף, והנה בכ"מ תי' דמנכש דנקט הרמב"ם לאו היינו דמו"ק דמנכש דהתם היינו תולש עשבים רעים, והרמב"ם מיירי במנכש בעיקרי אילנות וא"כ י"ל דלגמרי פסק כר"י, אלא דעדיין הדבר צ"ע דמ"מ מ"ט שבק מנכש דמו"ק והשמיטו לגמרי, ועיי' בפ"א מה' כלאים מה דהקשה בכ"מ שם על הרמב"ם, ובמש"כ הכ"מ כאן לק"מ קושייתו שם על הרמב"ם וצע"ג על הכ"מ, ועיי' מזה בשעה"מ שם, ותו קשיא טובא הרמב"ם הנ"ל דבש"ס מו"ק פריך בגמרא א"ל אביי לרבה לדידך קשי' לר"י קשי' לדידך קשי' משום חורש אין משום זורע לא לרב יוסף קשיא משום זורע אין משום חורש לא, וכ"ת כל היכא דאיכא תרתי לא מחייב אלא חדא והאמר ר"כ זומר וצריך לעצים חייב שתיים אחת משום קיצור ואחת משום נוטע, ומסיק בקשיא, א"כ הו"ל להרמב"ם לומר דחייב שתיים, וכן הקשה בתשו' נודב"י מהדו"ת סי' ל"א עיי"ש, גם בהא דפסק הרמב"ם כרב יוסף, הקשה הגאון מהרי"ף בתשו' נודביי דהוא נגד הכלל דרבה ור"י

הלכה כרבה, עיי"ש מה שטרח ליישב קושי' זו, ולענ"ד נראה בס"ד, עפ"י מה שכתבו התוס' דקושי' הגמרא מרב כהנא דמחייב זומר משום נוטע אע"ג דאינה דומה לנוטע וא"כ קשי' לרבה דאזל בתר דמיון, וכ"כ קשי' לרב יוסף דאזל בתר כוונה, דמשמע אפי' אין כוונתו להצמיח חייב, ועי"ש במהרש"א שהקשה לפי' התוס' לא הוי צריך לאתויי מרב כהנא והו"מ לאתוי ברייתא מפורשת בשבת דף ע"ג דתני בהדי' זומר חייב משום נוטע, ומתוך כך פי' הוא דקושי' הגמרא מרב כהנא משום דחייב נמי משום קוצר אע"ג שאינו דומה, מ"מ חייב משום דמכוין לקצור, וחייב משום נוטע אע"ג דלא אכוין לנטוע משום שדומה למלאכה דנוטע, וקשיי' לתרוויי', מיהא נ"ל דקושי' המהרש"א על התוס' י"ל בפשיטות בהא דלא מקשה מברייתא הנ"ל דזומר חייב משום נוטע, דמהתם לא מצי להקשות אלא על רבה דאזל בתר הדמיון אע"ג דאין כוונתו על זה המלאכה אבל לרב יוסף לק"מ, דהא סתם זומר כוונתו לאצמוחי אילנא, משא"כ מדרב כהנא דמיירי בצריך לעצים א"כ לא מתכוין לאצמוחי אילנא ואפ"ה חייב משום נוטע א"כ הו"ל לחייב במנכש משום חורש אע"ג דלא מכוין לרפוי ארעא עיי"ש, וזה נכון ופשוט:

אלא דאי קשי' הא קשי', דהא בגמרא מסיק התם קשיא, וכתבו התוס' שם דל"ג לה דר"כ אמוראי הוא וי"ל דרבה ור"י פליגו עליו, וכ"ז תינח לרב יוסף שפיר י"ל כן, אבל לרבה נהי דעל ר"כ מצי לפלוגי אכתי הו"ל למיפרך מברייתא דזומר חייב משום נוטע אע"ג דאין לו דמיון לנוטע. א"כ ה"נ הו"ל לחייב משום זורע, ולפי זה נתיישב שפיר שיטת הרמב"ם בזה דפסק כרב יוסף משום דלרבה דאזיל בתר הדמיון, קשיא מברייתא הנ"ל דזומר חייב משום נוטע, אלמא דאזלינן בתר כוונתו ולא בתר דמיון משא"כ לרב יוסף לק"מ מהתם וזה נ"ל נכון בס"ד:

עוד נ"ל בס"ד ויתיישב נמי אידך קושיי' דהא בזומר יצריך לעצים ס"ל להרמב"ם דחייב שתיים א"כ ה"נ במנכש ומשקה מים לזרעים הו"ל לחייב תרתי דכ"כ מה שכתבו התוס' שם דקושי' הגמרא הוא מדמחייב משום נוטע, והמהרש"א הקשה עוד שם על דבריהם א"כ למה להגמרא למימר וכ"ת כל היכא דאיכא תרתי לא מחייב אלא חדא והאמר ר"כ זומר וצריך לעצים חייב שתיים והא אפי' לא הוי ר"כ מחייב אלא חדא דהיינו משום נוטע לחודא נמי הוי קשיא לתרוויי', ונראה לי בס"ד דהנה התוס' כ' שם דרבה ורב יוסף פליגו בסברא רבה אזיל בתר דמיון ומלאכה זו דומה לחורש דמרפה ארעא ורב יוסף אזיל בתר הכוונה, וכוונה לאצמוחי פירי' ונ"ל דע"כ לא פליגו, אלא במידי דיש בה מעין שתי מלאכות, דלמלאכה אחת דמיא בפועל, ולאידך מלאכה, דנתכוין לתכליתו אינו דומה, בזה ס"ל לרבה דאזלי' בתר הדמיון. ולא בתר כוונתו, ולרב יוסף אזלי' בתר כוונתו ולא

בתר הדמיון אבל היכא דאין בו אלא מעין מלאכה אחת מודה רבה אע"ג דאין לו דמיון מ"מ מתחייב משום אותה מלאכה, ובזה ניחא קושי' המהרש"א דלא מקשי מברייתא דזומר חייב משום נוטע כיון דלא מחייב אלא חדא לא איכפת לן כלל, ולא תלי' כלל בפלוגתא דרבה ור"י וניחא נמי הא דקאמר וכ"ת כל היכא דאיכא תרתי לא מחייב אלא חדא דאלו לא הוי מחייב אלא חדא משום נוטע לא הוי קשי' מזה לרבה ורב יוסף כלל, ולפי"ז נראה לי בס"ד, דבאמת י"ל הא דמחייב רב כהנא בזומר וצריך לעצים אחת משום נוטע ואחת משום קוצר, די"ל ר"כ מיירי דנתכוין נמי לאצמוחי אילנא, וכ"פ רש"י בהדי' בשבת דף ע"ג בד"א זומר פירש"י להצמיח העצים משמע שנתכוין לכך אלא שצריך נמי לעצים, וא"כ שפיר י"ל דלרב יוסף חייב שתיים, אע"ג דבמנכש ומשקה מים לזרעים לא מחייב משום חורש משום דאינו דומה לחרישה, דדוקא הכא משום דנתכוין לאצמוחי לא איכפת לן במה שאין לו דמיון לנטיעה, משא"כ בחורש כיון דלא איתכוין לרפוי ארעא. לא מחייב משום הדמיון לרפוי ארעא, וכ"ז לרב יוסף, משא"כ לרבה דהקושי' לאידך גיסא על דמחייב משום נוטע אע"ג דאין לו דמיון לנטוע מ"מ חייב משום כוונתו לאצמוחי, ע"ז לא מצינו לשנוי מידי דהטעם דנתחייב משום דמיירי שנתכוין לאצמוחי דהא ה"נ נתכוין משום אצמוחי ומ"מ לא אזיל רק בתר הדמיון ולפי"ז י"ל הא דמסיק בקשיא היינו משום דהקשה כן לרבה, אבל לר"י איה"נ דהו"מ לשנוי כהנ"ל, ואיש דפסק הרמב"ם כרב יוסף, וניחא נמי הא דפסק במנכש ומשקה מים לזרעים דאינו חייב אלא משום זורע כיון דיש כאן מלאכה שנתכוין לה, לא אמרינן דיתחייב גם באידך שלא נתכוין לה מחמת הדמיון לרפוי ארעא, משא"כ בזומר וצריך לעצים, דמיירי שנתכוין לשתיהם, דו"ק היטב כי לענ"ד הוא ד"ב:

ה) המזבל שדהו אי חייב משום חורש, הנה בירושלמי תני בהדי' המדייר שדהו חייב משום חורש עיי"ש ובס' נש"א תמה על הרמב"ם והסמ"ג שלא הביאו דין זה, ומשפירש"י במו"ק דף י"ב דמזבל אינו אסור אלא מדרבנן היינו בשביעית ע"ש ברש"י ותוס', ולענ"ד נראה דמוכח מש"ס דילן דמזבל לא מיתסר מדאורייתא, דאמרינן בש"ס דף פ"א אר"ה אסור לפנות בשדה ניר בשבת, מ"ט אילימא משום דדיישא אפי' בחול נמי אלא משום דילמא נקיט מעילאי ושדי לתתאי ומחייב משום דרבה הי' לו גומא וטממה בשדה חייב משום חורש, ופלא דל"ק בגמרא דחייב משום מזבל, א"ו דמזבל אינו מלאכה דאורייתא, וצע"ג:

{עי' רש"י שם דף פ"א ד"ה בשדה ניר וז"ל חרישה ראשונה ועומד לזריעה ונראה דרש"י רצה לשמור מקו' הנ"ל דמזבל ל"ש רק בשכבר נזרע, ובפשיטות נ"ל דהא בלא"ה משני

דלמא נקיט מעילאי ושדי לתתאי וחייב משום חורש}: ב הזורע מבואר ברמב"ם פ"ח מה' שבת דשיעורו בכ"ש, אמנם הפרמ"ג בפתיחה כוללת כתב בשם רש"י דשיעורו בכגרוגרות. דבמשנה דאבות מלאכות פירש"י להדי' ושיעורן של אלו בכגרוגרת חוץ מחורש משמע להדי' דבזריעה צריך שיעור כגרוגרות, ועיי' במנ"ח מה שכתב בזה דלא תיקשי מש"ס מכות דף כ"א במשנה יש חורש עיי"ש, ולענ"ד נראה דע"כ א"א לומר כן, דהא אמרי' בש"ס דף ק"ג חורש כ"ש למאי חזי, חזי לביזרא דקרא ופירש"י שם לזרוע בתוכה נימא של דלעת. ואע"ג דשנינו לענין הוצאה זרע דילועין שנים שאין אדם טורח בנימא אחת הנ"מ הוצאה דכי מפיק תרתי מפיק כי הדדי שאינו זורע אחת לבדה אבל לענין חרישה כל גומא וגומא באפי נפשה עביד ליה, עכ"ל, וכיון דחרישה כ"ש לא מחייב אלא משום דחזי לזרוע בתוכה נימא אחת ממילא מוכח מכש"כ דאזריעה גופה נמי חייב בנימא אחת, וכש"כ דמוכח כן טפי מפירש"י הנ"ל:

{עי' בההמ"ג פ"ח מה"ש ה"ב שהעיר בזה}:

ותו נ"ל ראי' ברורה מפ' המוציא דף ע"ט עור כדי לעשות קמיעה, המעבדו בכמה א"ל ל"ש וכו' והרי זרעוני גינה דמקמי' דזרעינהו תנן זרעוני גינה פחות מכגרוגרות, ובתר דזרעינהו תנן זבל וחול הדק כדי לזבל קלח של כרוב, ומשני הא דזריעה הא דלא זריעה שאין אדם טורח להוציא נימא אחת לזריעה, עכ"פ מוכח שם מש"ס הנ"ל דהמלאכה עצמה א"א שיהי' שיעורו גדול מהמוציא לצורך אותה מלאכה ואדרבא, וכ"מ בתוס' ר"פ המוציא יין, וכיון דתנן המצניע לזרע ולדוגמא וכו' והוציאו חייב עליו בכ"ש שוב א"א לומר דזורע גופי' יהי' שיעורו בכגרוגרות ומוציא לצורך זריעה יהי' שיעורו בכ"ש, ע"כ נראה לענ"ד ברור דודאי רש"י נמי ס"ל דשיעור הזורע בכ"ש כדמוכח מכל הנ"ל, והא דפירש"י במשנה דאבות מלאכות ה"ק משום דבמתני' הנ"ל תנן הזורע והחורש והקוצר וכו' והאופה, וקתני זורע מקמי' דחורש, ע"ז פירש"י שיעורין של אלו כגרוגרת חוץ מחורש, והכוונה דהנך מחורש ואילך הם שיעור בכגרוגרות אבל חורש אינו בכלל שיעור זה וההי"ד זורע דנקיט מקמי דחורש וזה נ"ל ברור בכוונת רש"י דא"א לומר בשום אופן דזורע יהיה שיעורו בכגרוגרות מטעמא דפרישית בס"ד: ג הקוצר כתב הרמב"ם בפ"ח התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאכילה שיעורן כגרוגרות, ואם לבהמה שיעורו כמלא פי גדי ואם להסקה כדי לבשל ביצה קלה, וכו', והוא תמוה מאוד דבגמרא דף ק"ג פריך אטו כלהו לאו ליפות את הקרקע נינהו, ומשני רבה ורב יוסף באגם, ואביי ורבא מוקי לה בארעא דחברי' דהו"ל דשא"מ, וא"כ איך כתב הרמב"ם סתמא, דבגמרא מוכח דכל שאינו באגם או בארעא דחברי' חייב בכ"ש, ועיי' בנודב"י מהדו"ת סי' ל"ו שכתב

בזה תי' נכון דלכאורה מ"פ אטו כלהו לאו ליפות את הקרקע נינהו דהא י"ל דחייב נמי משום חורש קאמר מיהא זה אינו כיון דליפות הקרקע שיעורו בכ"ש א"כ חיובא דחורש אתי' ברישא והו"ל למתני ברישא אם ליפות הקרקע בכ"ש, וכ"ז בברייתא דקתני אם ליפות הקרקע לבסוף שפיר הוצרך לאוקמי באגם או בארעא דחברי' משא"כ הרמב"ם דכבר פתח בריש פירקא החורש כ"ש, והמיפה את הקרקע בכ"ש עיי"ש, א"כ לא הוצרך לאתוי אם ליפות הקרקע בכ"ש י"ל באמת הא דכתב אם לאכילה שיעורו בכגרוגרות היינו לחייב תרתי ודברי פח"ח, ומיושב עפ"י דבריו קושי' התוס' שם בד"ה באגם אמאי לא פריך הגמרא על מתני' אטו כלהו לאו לתקן נינהו ולהנ"ל ניחא, דבמשנה דקתני ברישא אם לתקן כ"ש איה"נ הא דקתני אם לבהמה כמלא פי גדי היינו לחיובא תרתי:

מיהא לכאורה איכא למידק אמאי יתחייב ליפות הקרקע בכ"ש לפירש"י דפי' בכ"מ מלאכה שאצל"ג היכא דברצונו לא בא לו, א"כ ה"נ הנך עשבים רעים לא באו לרצונו ומ"ש מהמוצא את המת במטה, מיהא לק"מ דהא אית לי' הנאה מנייהו דהא מיירי שתולשן למאכל בהמה, או לאכילת אדם או להסקה ושפיר חייב משום כ"ש, ולפי"ז י"ל בדקדוק נקט בברייתא ברישא אם לאכילה בכגרוגרת וכו' ואם ליפות את הקרקע בכ"ש, אע"ג דשיעור דליפות הוא בפחות מ"מ אי לאו דמבעי לי' לאכילה או לצורך אחר, באופן דניחא לי' שצמחו הני עשבים לא הוי מתחייב על יפוי קרקע בכ"ש דהו"ל מלאכה שאצל"ג כיון דברצונו לא בא לו, אלא דלפי"ז הדק"ל קושיי' הנודב"י הנ"ל מ"פ הגמרא אטו כלהו לאו ליפות את הקרקע דהא י"ל דלענין חייב שתיים קאמר והשתא ליכא לתרוצי כמ"ש הנוב"י, מיהא נ"ל בס"ד עפ"י דאמרי' בש"ס מו"ק דף ג' וכ"ת כל היכא דאיכא תרתי לא מחייב אלא חדא והאמר ר"כ זמר וצריך לעצים חייב שתים, ומסיק בקשיא, וכתבו התוס' די"ל רבה ורב יוסף באמת פליגו על ר"כ וס"ל כל היכא דאיכא תרתי לא מחייב אלא חדא, ולפי"ז י"ל דאיה"נ דהו"מ לשנוי הכא הכי. אלא דא"כ אכתי קשיא לרבה ורב יוסף, משו"ה הוצרכו רבה ורב יוסף לטעמייהו לשינוי דמיירי באגם ואביי ורבא תלמידייהו נמי תירצו בארעא דחברי' כי היכא דליתא שפיר גם אליבא דידהו, משא"כ למאי דקיימ"ל כרב כהנא דזומר וצריך לעצים חייב שתיים איה"נ די"ל בפשיטו דלייפות את הקרקע דנקיט בכ"ש היינו לחייבו שתיים, ובזה ניחא דלא הוצרך הרמב"ם לאתוי באגם או בארעא דחברי' וא"ש בס"ד:

{ובזה מדוקדק אמאי נקם הרמב"ם מקודם אם ליפות את הקרקע דהא דרמב"ם ס"ל מלשאצל"נ חייב ולכך אפילו לא נתכוין לאכילה נמי הכי הוי}: וראיתי במנ"ח שמפרש הא דקתני אם ליפות את הקרקע בכ"ש דהכל קאי על מלאכת קצירה עפ"י דאמרי' בפ'

המוציא כל היכא דשכיח ולא שכיח אזלי' בתר שכיח בין להקל בין להחמיר ומשו"ה היכא דבעי לי' לייפות הקרקע אז חייב על קצירה בכ"ש, וע"ז פריך אטו כלהו לאו ליפות את הקרקע נינהו, ומשני באגם או בארעא דחברי' והו"ל כלא שכיח, ואכילה דנתכוין לתכליתו שכיח משו"ה אזלי' בתר שכיח אפי' לקולא, ומזה תמה על הנודב"י הנ"ל במה שכתב ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל, וכל דבריו בזה תמוהים מאוד, דהא מבואר בהדי' בתוס' פ' כלל גדול גבי זומר וצריך לעצים דאפי' לר"י דמלאכה שאצל"ג חייב נמי בעי' צריך לעצים, דלא מקרי בעצים קוצר אלא בענין זה ופשוט דהה"נ בתולש עשבים,:
{לפימ"ש בחי' דטעמא דתוס' הוא משום דלא הי' במשכן קצירה דאילני מאכל ואיה"נ דבאילני סרק שייך קצירה אפי' באין צריך לעצים א"כ זה לא שייך אלא בעבים אבל בעשבים שפיר שייך קצירה אף באין צריך להם דהא הי' במשכן}:
דהא בהדי מזרד זרדים קתני לה, וא"כ פשיטא היכא דמכוין ליפות את הקרקע ואינו צריך לעשבים כלל ליכא משום תולש וע"כ הא דקאמר אם ליפות את הקרקע בכ"ש משום חורש קאמר והוא פשוט וברור:
ד המעמר א) קיימ"ל אין עימור. אלא בגידולי קרקע, וכ"פ הרמב"ם פ"ח מה"ש בטושו"ע סי' ש"מ עיי"ש, והוא פלוגתא בר"פ כלל גדול אמר רבא האי מאן דכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר, אבייי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע וכבר עמדו בזה הקדמונים מ"ט דהרמב"ם דפסק כאביי הא הילכתא כרבא לגבי אבייי, ועיי' בהה"מ דמשמע מדבריו דגרס רבה וכ"כ הכ"מ אמנם בפ' כ"א מה"ש מייתא ההמ"ג ג"כ ש"ס הנ"ל ושם איתא רבא, המג"א בסי' ש"מ תי' משים דגם גבי דישה קיימ"ל אין דישה אלא בג"ק, משו"ה מסתברא דגם בעימר דינא הכי דלא מסתבר לחלק בין עימור לדישה, אלא דלפי"ז צ"ע דהו"ל להגמרא למימר לימא דאביי ורבא הנ"ל פליגי בפלוגתא דר"י ורבנן אי אין דישה אלא בג"ק עיי' בשבת דף ע"ה, ושוב ראיתי שהרגיש בקושי' זו בס' נשמת אדם, בדין טוחן ע"ש, ותירוצו צ"ע, והנה הרמב"ם כתב בפ"ח שם המעמר אוכלין אם לאכילה כגרוגרת ואם לבהמה כמלא פי גדי וכו', ובס' מנ"ח פשיטא לי' דלהרמב"ם אין עימור אלא באוכלין, ולא ידע מהיכן משמע לי' להרמב"ם למידק כן, לענ"ד נראה אם אמת נכון הדבר דהרמב"ם דוקא נקיט המעמר אוכלין י"ל דהוכיח כן מש"ס דף ע"ד ע"ב דאמר אביי האי מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות, ועיי"ש בפירש"י דחשיב כל הי"א מלאכות מאי נינהו, וקחשיב כמי מעמר ביניהו ועיי"ש דפירש"י משום בונה לא מחייב דאין בנין בכלים ושם בתוס' ד"ה חביתא כתב דאינו נראה דכשעושה לגמרי כל הכלי חייב כמי משום בונה כדאמרינן בריש הבונה האי מאן דמעייל שיפתא בקופינא חייב משום

בונה, וכ"פ הרמב"ם וא"כ איכא למידק דהו"ל למחשיב י"ב חטאות דהא איכא נמי משום בונה, אלא ע"כ דמעמר ליכא אלא באוכלין וא"כ אפיק מעמר ועייל בונה וא"ש בס"ד:

ב) ומ"מ צע"ג איס"ד דאין עימור אלא באוכלין, א"כ הא דאמרי' בש"ס ר"פ הזורק דמקושש הוי חייב משום מעמר, ע"ש, והא מקושש עצים הוי, וראיתי במנ"ח שהרגיש בזה וכתב דאיה"נ דהני תנאי דס"ל דהוי חייב משום מעביר ד"א, או משום תולש ס"ל מה"ט גופא דלא הוי מחייב משום מעמר משום דס"ל דאין עימור אלא באוכלין יע"ש, אלא דלפי ענ"ד א"א לומר כן, דהא אמרינן התם למאי נפק"מ דהא מאי דהוי הוי, ומשני דנפק"מ לכדאיסי ב"י דאיכא חדא מלאכה דלא מחייב עליה סקילה מר פשיטא לי' דמעביר ד"א חייב ומר פשיטא לי' דתולש חייב, ומר פשיטא לי' דמעמר חייב, עיי"ש, ולהנ"ל הו"ל לתירוצי עדיפא מני' דפליגו בזה אי עימור חייב במידי דלאו אוכל, דנפק"מ טובא, ולכאורה יש לתרץ דאכתי דבעי למימר נפק"מ לכלהו תלתא, ולהנ"ל אכתי אין נפק"מ בין מ"ד מעביר ד"א הוי או חולש הוי, אלא דעדיין תיקשי דהנה בריש מכילתין אמרי' כאן בזמן שישראל שרויין במדבר כאן בזמן שאין ישראל שרויין במדבר עיי"ש, והרמב"ם פסק דמדבר הוא רה"ר, והקשו עליו מש"ס הנ"ל וידוע מש"כ הכ"מ בשם בנו של הרמב"ם דהרמב"ם מפרש איפכא דבזמן שישראל שרויין במדבר כיון דהיו מוקף באהלים ובענני כבוד לא הוי רה"ר ובזמן הזה הוי רה"ר, ולכאורה הוא נסתר ממקושש דאליבא דחד תנא הוי חייב משום מעביר רה"ר, וצריך לומר דס"ל להרמב"ם דאינך תנאי דס"ל דלאו מעביר הוי ובאמת פליגי עליו מהיי"ט, ולכאורה קשיא גם על זה דהו"ל להגמרא למימר הנפק"מ הנ"ל, וצ"ל כדפרישית דבעי לאשכוחי נפק"מ דשייך בכלהו, והשתא אי ס"ד דאיכא למ"ד דאין מעמר אלא באוכלין אכתי לא הוי צריך לדחוקי דפליגו בדאיסי ב"י דהו"מ למימר שפיר נפק"מ אליבא דכלהו, מ"ד משום מעמר קאי דיש עימור אפי' שלא באוכלין, ומ"ד משום תולש ס"ל דאין עימור אלא באוכלין, והמדבר לאו רה"ר הוא בזמן שישראל שרויין שם, ונפק"מ גם בזמה"ז אי מחנה מוקף אהלים כהי"ג, משו"ה קאמר איהו משום תולש, א"ו דליכא למ"ד אין עימור אלא באוכלין תדע דכל המלאכות ממשכן הוא דילפינן, ומעמר הי' במשכן בסממנים הזרועים וסממנים לאו אוכלין נינהו אם לא שנדחק דסממנים גופייהו הו"ל אוכלי בהמה כשהם בגדוליהם, וכ"ז דוחק, ולענ"ד נראה פשוט, דגם הרמב"ם ס"ל דבכל גדולי קרקע אפי' שאינם אוכלין נמי שייך בהו מעמר והא דנקט הרמב"ם המעמר אוכלין משום דבעי לפלוגי בין מעמר למאכל אדם, דשיעורו בכרוגרת או מעמר לבהמה דשיעורו כמלא פי גדי משו"ה נקט ברישא המעמר אוכלין, תדע דהא סיים עלה, ואין עמור אלא בגדולי קרקע משמע דבגדולי קרקע

אפי' אינם אוכלין נמי, והא דלא חשיב י"ב מלאכות בהאי מאן דעבד חלתא למאי דס"ל בונה נמי איכא היכא דעבד כלי י"ל כמש"כ הראשונים דאין עימור אלא במקום גדילותו, ואפילו א"כ דרמב"ם ל"ס לי' כן כמו שיתבאר בסמוך, מ"מ שפיר איכא לסמויי חד מהנך ולעיילי בונה תחתיהן כד דייקת שפיר עיין בפי' רש"י:

ג) והנה הכ"מ בפ"ח כתב בשם הר"ן דאין עימור אלא דוקא שקבצן ממקום גידולן, אבל אם קבצן בבית לא, והביא ראי' מביצה דף ל"ג ת"ר מגבב מן החצר ובלבד שלא יעשו ציבורין ומפרש בגמרא משום עובדא דחול, אבל משום עימור ליכא דאין עימור אלא במקום גידולן אמנם הסמ"ג ס"ל דעימור שייך אפי' שלא במקום גידולן, ואפשר דס"ל דל"ש עימור אלא כשמקבצן ועושה מהם אגודה אחת, והא דאמרי' האי מאן דכניף מלחתא ומלחתא י"ל דכן דרך המלח ג"כ ליעשות גוש אחד וכל חלקי המלח יחדיו ידובקו משו"ה חייב שפיר, וא"כ אין ראי' מש"ס ביצה הנ"ל דבעי' במקום גדולו, וראיתי בנ"א שהעלה בזה דבודאי במקום גדולן כיון שמאספן יחד ועושה אותן ציבורין כדרך הגדולין חייב, אבל שלא במקום גידולן אינו חייב בהעמדת ערימה, עד שיעשה אותו אגודות או שמקבץ הפירות ועושה אותן גוש אחד ע"ש,: {וכן משמע בש"ע הרב עי"ש בסי' מ'}:

ולפי"ז י"ל דלדינא לא פליגו הסמ"ג והפוסקים, וראיתי בס' מג"א שהקשה על הסמ"ג מהא דאית' ר"פ נוטל וכו' וכלכלה ואבן בתוכה, דפריך הגמרא ונערינהו וללקוטינהו וקשה הא אח"כ יהא אסור לו ללקטן משום מעמר נמשל ולהנ"ל לק"מ, מיהא קושי' זו בלא"ה לק"מ, דקושי' הגמרא לא הוי דלבדרינהו אלא יכערם כולם למקום אחד ובזה ודאי ל"ש מעמר כדאי' בשו"ע סי' של"ה וזה פשוט:

ד) ובס' מג"א הנ"ל חידש דל"ש עימור אלא ביש בו צורך עימור זה כמו בשיבלים דהרוח מפזרן כ"ז שאינם מכוסין, וכ"כ בפירות קטנים אבל בפירות שאין בהם שום תועלת בעימור נגד פזרינן לכו"ע אין בו משום עימור, וכהייי"ג פ' התוס' גבי מלאכת זומר דלא שייכי מלאכה דקוצר אלא בצריך לעצים, ולפי"ז מותר לגבב על השלחן פירורי אוכלין כיון דאין בו שום צורך ודו"ק:

ה) ועיין במנ"ח דמספק"ל במעמר וכיו"ב דבעי' שיעור גרוגרת היכא דעימר חצי גרוגרת, ופזרן וחזר ועימר אותו חצי גרוגרת עצמו מי מצטרף לחייבו חטאת:

ה הדש, א) כשתמצי לומר כל המפרק אוכל מתוך פסולת המחובר אליו חייב משום דש, ובמפרק משקה מתוך האוכל נמי חייב משום סחיטה שהוא תולדה דדש, מיהא היכא דעיקרו אוכל והשתא אוכל ליכא משום מפרק תולדה דדש, עיי' בש"ס ר"פ חבית

ושם דף קמ"ד ע"ב בד"ה חולב אדם עז לתוך הקדירה, ובזה צע"ג על הטו"ז בסי' ש"כ ס"ק דלר"ת שאוסר לסחוט בוסר לתוך הקדירה דאם אוכל לאלתר דבר שסוחט לתוכו הבוסר מותר כדאמרי' בסי' שי"ט לענין בורר, ולהנ"ל אינו דומה כלל להתם דהכא לאו משום בורר מחייב אלא כיון דמפרק האוכל מתוך הפסולת הו"ל תולדה דדש, ובאשכול ענבים דמעיקרו אוכל לא מחייב אלא בסוחט למשקה אבל בסוחט לקדרה דהו"ל להכשיר האוכל א"כ מעיקרו אוכל והשתא אוכל ליכא משום דש, וס"ל לר"ת דבבוסר כיון דמעיקרו לא חזי לאכילה לא מהני מה שסוחטו לקדרה, אבל אין ענין זה למלאכת בורר, ואסור אפי' באוכל מיד, ועיי"ש במג"א ס"ק ז' דפליג נמי על הטו"ז ופשטות לשונו משמע דאיהו נמי משום בורר מחייב לי' אבל נ"ל כד דייקת י"ל גם כוונת מג"א להנ"ל אלא שקיצר כדרכו בקודש, וכן העלה בס' בינת אדם ע"ש:

ב) ופשוט דמלאכת דישה איתא בכל גדולי קרקע אפי' לאו אוכל, כדתניא בר"פ כלל גדול תנא הדש והמנפץ כולן מלאכה אחת הן ופירש"י מנפץ פשתן מגבעולין והמנפץ צמר גפן וכו' ומכאן נראה ראיה ברורה למש"כ במלאכת מעמר דמלאכה זו איתא בג"ק אפי' לאו אוכל ומש"כ הרמב"ם המעמר אוכלין ל"ד, דהא מבואר במג"א סי' בטעמא דפסק הרמב"ם דאין עמיר אלא בג"ק דלא כרבא משום דגבי דישה קיימ"ל אין דישה אלא בג"ק ולא מסתבר לחלק בין דישה לעימור. וכיון דבדישה מבואר בגמרא בהדיא דאיתא אפי' בג"ק דלאו אוכל מוכח דהה"ד בעמור וזה ראי' שאין עליה תשובה:

ג) עיין במג"א סי' שי"ט דפולין וקטניות שכבר נתקשו השרביטין אסור לפותחן ולהוציא מהן הגרעינין אפי' לאכול לאלתר נהי דל"ש בזה בורר אבל מ"מ אסור משום דש ובס' כ"א הקשה מש"ס דף קמ"ג ושער של אפונין ושער של עדשים מני ר"ש דל"ל מוקצה ופירש"י דאי לר"י מאתמול לא לבהמה קיימי שהרי האוכל היה עמהם והיום לוקח מהם משמע מפירש"י דמותר ליקח העדשים מתוך השרביטין וקשיא מ"ש פולין מעדשים:

ולענ"ד נראה דלק"מ דל"ש דישה באוכל שהוא כבר מבושל דלאו אורחייהו בהכי והמג"א לא מיירי אלא בפולין וקטניות באוכלן חיין, אבל במבושלין ל"ש דישה אלא משום בורר הוא דחייב, וכשאוכל לאלתר ליכא משום בורר ושפיר פירש"י, ואע"ג דבסחיטה תולדה דדישה משמע דגם במבושל שייך סחיטה למ"ד דל"ב דוקא דריכת זתים וענבים כדמוכח מכבשים ושלקות דס"ל לר"י דלמימיהן חייב חטאת, מ"מ בדישה שפיר יש לחלק בזה דאין דרך דישה בפירות מבושלין כנ"ל בס"ד:

ד) קיימ"ל סחיטה תולדה דדשו ובש"ס דף קמ"ה תני דבי מנשיא ד"ת אין חייבין אלא על דריכת זתים וענבים בלבד. ופירש"י בד"ה ד"ת כלומר אסרה תורה מלאכה ודריכת זתים

ועגבים הוא דהוי מלאכה אבל שאר דריכות לאו אורחייהו בהכי ולאו מלאכת נינהו עכ"ל, ופלא להבין אריכות הלשון, ותו הא דקאמר אסרה תורה מלאכה אין לו שחר דפשיטא דאמלאכת שבת קיימינן, ונראה בס"ד דרש"י לטעמי' דס"ל דהיכא דאחשבינהו שייך סחיטה בכל הפירות, וחייב חטאת נמי הוי כדפירש"י להדיא בדף קמ"ד ע"ב ד"ה ר"מ ע"ש, והא דאמרי' סוחטין בפגעון ובעתרדין היינו דוקא למתק, אבל לא לסחוט מימיהן, וע"כ צ"ל הא דקאמר ד"ת א"ח אלא על דריכת זו"ע היינו דוקא בסתמא שלא גילה דעתו דאחשבינהו למימיהן, משו"ה האריך רש"י בלשונו דל"ק אלא במלאכה שאסרה תורה דייקא אבל היכא דאחשבי' איהו מחייב אפי' בשאר פירות נמי, וניחא בזה הא דפירש"י בכבשים ושלקות שסחטן למימיהן דלרב כבשים פטור אבל אסור ושלקות מותר לסחטן ומפרש רש"י משום דהנך משקין לא גדלו בתוכן דמשמע דאלו גדלו בתוכן הוי חייב והא רב הוא דס"ל אין חייבין אלא על דריכת זתים וענבים בלבד, כדהקשו בתוס', ולהנ"ל ניחא בס"ד דאי לאו דהמשקין לא גדלו בתוכן הוי מחייב עכ"פ משום כיון דסחטן למימיהן הרי אחשבינהו, משו"ה מפרש רש"י הנועם משום דהאי משקה לא גדל בתוכו, ויש ליישב בזה הא דפי' רש"י במתני' דר"פ חבית חלות דבש שריסקן ויצאו מעצמן כיון שריסקן והדבש זב מאליו מתוך השעוה ואין דרך לסחטו, הלכך ר"א מתיר וחכ"א גזירה אטו שאינן מרוסקין, והוא תמוה ל"ל לפרש משום דאין דרך לסחטו ת"ל משום דאפילו סחיט ליכא חיוב חטאת והכי אמרי' בהדיא בשבת דף נ"ט ע"ב ע"ש, וכן הקשה בהגהות רש"ש, ולהנ"ל י"ל לטעמא דאמרי' בגמרא משום אחשבי' גם במרוסקין שייך עכ"פ אחשבי' אפי' אי הוי זב מאליו, מ"מ פשיטא דאינו זב מאליו כולי האי כמו כשסחטן בידים, וא"כ עכ"פ הוי מחייב משום אחשבי' משו"ה הוצרך לפרש משום דאין דרך לסחטו, והא דקאמר לעיל טעמא דאפי' סחוט ליכא חיוב חטאת י"ל דקאי אליבא דר"פ דל"ס לי' האי סברא עיין בש"ס דף קמ"ז ע"ב ולקמן בסמוך, ועיין בס' כ"א קצת כעין זה בסגנון אחר:

ה) שיטת הרי"ף והרמב"ם והכי קיימ"ל בשו"ע סי' ש"כ, דבדריכת זו"ע חייב חטאת ובתותים ורמונים פטור אבל אסור ושאר פירות מותר לסחטן לכתחילה ע"ש, ובב"י הקשה א"כ קשי' קושי' הגמרא אטי דבי מנשיא רובא דעלמא נינהו, דהשתא ליכא למימר טעמא דאחשבי' דא"כ בשאר פירות כמי לא שרי אלא למתק ולא לסחוט. תו הקשה הב"ח נהי דר"פ קאמר דאין ראי' מהא דקאמר ר"ח תרדין שסחטן לתוך המקוה, משום דלפסול המקוה בשינוי מראה לא בעי' שיהא עליו תורת משקה, מ"מ לא מוכח דפליג אסברת רנב"י דס"ל היכא דאחשבי' חייב בכל הפירות עיי"ש, ולענ"ד נראה ליישב הכל

בס"ד, דהא בסוגיין ר"פ חבית א"ר אר"י א"ש מודה ר"י לחכמים בזוע"כ, ומודים חכמים לר"י בשאר פירות, א"ל ר' ירמי' לר"א אלא במאי פליגי א"ל לכי תשכח ארנב"י מסתברא בתותים ורמונים פליגי, דתניא זתים שמשך וכו' היוצא מהן אסור, ותותים ורמונים וכו' הכניסן לאוכלין היוצא מהן מותר למשקין היוצא מהן אסור, ועיי"ש בפירש"י הא דנקט ר"נ לשון מסתברא ולא אמר בהדי' בתותים ורמונים פליגו, כדקתני בהדי' בברייתא משום דאיכא למימר פליגי בתותים ורמונים, והה"ד בשאר פירות ונקט תו"ר להודיעך כחו דר"י, ואי משום ברייתא דלקמן דשמעינן מנה דמודים חכמים לר"י בשאר פירות לאו בהדי' שמעינן לה דאיכא למימר ר"י היא כדפרכינן עלה עכ"ל, ולכאורה תמוה מאוד. דהא אמרי' בגמרא ותהוי נמי ר"י אימור דשמעי' לי' לר"י יצאו מעצמן. סוחטין לכתחילה מי שמעית לי' אלא מאי אית לך למימר כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפי' לכתחילה, ממילא מובן כן גם לרבנן דהא לענין זה לא פליגו יע"ש, וא"כ הדק"ל מאי קאמר מסתברא הא מוכח כן בהדי' מברייתא דלקמן:

ונלענ"ד בס"ד דע"כ ל"ק הגמרא ותהוי נמי ר"י אלא מקמי' דשמעי' להא דאמר ריח תרדין שסחטן וכו' ולא נחית לסברת אחשבי' אבל לבתר דנחתי' לסברא דאחשבי', ובברייתא דסוחטין בפגעין לא מיירי בסוחטין למימיהן אלא למיתוק, א"כ שוב לא מוכח דמודים חכמים לר"י בשאר פירות דהא י"ל ברייתא ר"י הוא, והא בהא תליא דדוקא לר"י דלא גזר בשאר פירות אוכלין אטו משקין ה"נ לא גזר למתקן אטו למימיהן משא"כ לרבנן איה"נ דגזרו גם בשאר פירות מיתוק אטו סחיטה כמו שגזרו לאוכלין אטו למשקין ולא מוכח כלל, דמודו רבנן לר"י בשאר פירות, וא"ש בס"ד, והשתא מדקאמר סתמא דגמרא ותהוי נמי ר"י אימור דשמעית לר"י וכו' ולא חיישׁ לפירכא הנ"ל ש"מ דהוי ס"ל דברייתא בסחיטה ממש קאמר ולא במיתוק אלמא דל"ס לן טעמא דאחשבי' וא"ש בס"ד:

והנה הקושי' הרב"י א"כ תיקשי להרי"ף והרמב"ם קושי' הגמרא תותים ורמונים אמאי יהא אסור נהי דשל בית מנשיא היו סוחטין ברמונים, אטו אינהו רובא דעלמא נינהו ומה שתי' הרב"י דצ"ל דבית מנשיא אתרא הוי, כבר גמגם המג"א בזה דדוחק לומר דהמקשה והתרצן יחלקו בזה, ועיי"ש במחהש"ק, ולענ"ד נראה בס"ד, דבאמת קתני בברייתא בהדי' דבתותים ורמונים ס"ל לרבנן דאין חילוק בין לאוכלין ובין למשקין, א"כ מהך ברייתא מוכח בהדי' דבתותים ורמונים דרך רוב העולם לסוחטן לפעמים למימיהן, דהא מהיי"ט מחלקי' בהך ברייתא בין תו"ר לשאר פירות, ונהי דבברייתא ל"ק כן בהדי' מ"מ רנב"י קאמר מהך ברייתא דהכי מסתברא ע"ש, וע"כ לא שקיל וטרי הגמר' אלא אברייתי' דקתני אבל לא ברימונים ושל בית מנשיא היו סוחטין ברימונים, ומשמע דתלי

טעמא בהכי דאפי' אי רובא דעלמא לא הוי סחטי להו נמי הוי אסור משום דשל בית מנשיא סוחטין וע"ז שפיר שו"ט הגמ', והיינו דקאמר התם בגמר' הלכה כהאי תנא דס"ל כשל בית מנשיא ע"ש שהלשון שבגמ' צריך ביאור, ולמש"כ א"ש דו"ק ותשכח כי אין להאריך בדיקדוקים והנלענ"ד נכון וברור בס"ד, אבל לקושט' דמילת' באמת לא תלי' משום דשל בית מנשיא היו סוחטין דמהך ברייתא דלעיל דקתני מודים חכמים לר"י בשאר פירות, ובתו"ר פליגו עלי' מוכח בהדי' חילוק הנ"ל, וזה נלענ"ד ברור בס"ד, ביישוב שיטת הרי"ף והרמב"ם:

ו הזורה לפי' רש"י במשנה דאבות מלאכות, משמע דוקא ברחת, מדמפרש שם בד"ה זורה וז"ל ברחת לרוח, וכ"כ במג"א ע"ש, משמע אבל זורה ביד אינו חייב, מיהא בס' מג"א הביא בשם הסמ"ג דאין לזרוק לעופות ממקום גבוה לארץ משום זורה, משמע דס"ל דיש זורה אפי' שלא ברחת, מיהא י"ל היינו מדרבנן, אמנם מהא דאיתא בירושלמי ר"פ כ"ג והובא ברמ"א סס"י שי"ט דהרוקק ברוח חייב משום זורה מוכח דלא בעי' דוקא זורה ברחת, אלא דכבר הקשו על הנ"ל, דהא בש"ס דילן מוכח דלא כירושלמי מדפריך בש"ס דף ע"ג היינו זורה היינו בורר היינו מרקד מוכח דזורה היינו להסיר המוץ והפסולת, דאי זורה מקרי מה שמתפוצץ הדבר עצמו אינו ענין לבורר ומרקד ולא פריך מידי, וכן הקשה במג"א ובח"א ובמ"ח, והוא תמיה נשגבה על הרמ"א שהביא דין הנ"ל ובש"ס דילן מוכח דעכ"פ חיוב ליכא, ע"ש שכולם הניחו בתמי':

ולענ"ד נ"ל בס"ד ליישב דעיקר קושיי' הגמ' על דחשיב לי' לאב מלאכה בפ"ע דהא קיימ"ל דלא מקרי אב אלא דכיו"ב הוי במשכן וכיון דבמשכן לא הוי זורה אלא בסממנים וכיו"ב ובענין זה היינו דש היינו מרקד א"כ לא הו"ל למנותו לאב בפ"ע, אבל לעולם אימא לך דזורה הוי אפי' באופן דאינו מפריד פסולת מתוך האוכל אלא כל דבר שמתפוצץ ונזרה לרוח יש בו חיובא דזורה, ובהכי ניחא טפי הא דמשני התם כל מילתא דהוי במשכן, אע"ג דאיכא דדמי' לי' חשיב לי', ולכאורה כיון דסוף סוף היינו דש היינו מרקד אכתי לא הו"ל לחושבו בפ"ע אע"כ דבגוף המלאכה נמי איכא חילוק, ועיי' בר"ן, ומ"מ עכ"פ מוכח מיהת מהירושלמי הנ"ל דלאו דוקא ברחת אלא בכ"ע חייב משום זורה ועיין בש"ס ביצה דף י"ד מנפח על יד וראיתי במג"א במלאכות יו"ט דמשו"ה שרי דעיקר זריה ברחת ולא ביד, ומזה ראי' לשיטת רש"י הנ"ל:

ז הבורר א) מבואר בפ' כ"ג דף ע"ד וברמב"ם פ"ח מה' שבת ובשו"ע סי' שי"ט, דלא שייך ברירה, אלא בבורר לאחר זמן אבל לאכול לאלתר לא מקרי ברירה, כיון דאורחא דאכילה הוא בכך, מיהא הנ"מ בבורר אוכל מתוך פסולת, אבל בפסולת מתוך אוכל אפי' כדי

לאכול לאלתר חייב, כן מבואר שם ברמב"ם פיח מה"ש, וכן מוכח בשו"ע סי' שי"ט ס"ב וס"ד ע"ש ודו"ק אבל הרשב"א בעבו"ה סי' י"ט ס"ה וס"ח כתב דכל שבורר ביד אינו אלא כבורר.

לאחר יד וליכא חיוב חטאת, שכ' וז"ל נפל צרור או קיסם בקמח י"א שאסור ליטלן ביד לפי שזה כבורר ולא יראה לי אלא מותר ליטול ביד שכל העושה ביד אינו אלא כבורר דלאחר יד ולא אסרו אלא בנפה וכברה, עכ"ל, וכתב בס' כ"א כלל ט"ז, דכן מוכח דעת הטור שכ' בסי' שי"ט הבורר חייב הבורר בנפה וכברה או בורר לאוצר אפי' ביד אבל בידו כדי לאכול מיד מותר כיצד הוא בורר אם יש טורח בברירת האוכל יותר מברירת הפסולת בורר כדרכו לזרוק הפסולת ואם יש טורח בברירת הפסולת כגון שהוא דק נוטל אוכל ומניח פסולת עכ"ל וכתב הב"י שלמד כן מברירה ביו"ט, ולכאורה תמוה דבשלמא ביו"ט דמותר מלאכת בורר שפיר אזלי' בתר למעט בטירחא אבל בשבת אדרבא כיון דאוכל מרובה וגם יש טורח בברירתו יותר מהפסולת א"כ הדרך ברירה ודאי הפסולת מאוכל ואיך נתיר לו מלאכ' דאוריית' להקל טרחתו, כן הקשה בנ"א, א"ו דס"ל להטור כשיטת הרשב"א הנ"ל דגם בפסולת מאוכל אינו חייב אלא בנפה וכברה, ע"ש, ודבריו בזה צל"ע, הא ע"כ הטור פליג על הרשב"א, דהא בהדי' קאמר דבורר לאוצר חייב אפי' בידו ואלו להרשב"א כל בורר ביד לא הוי דרך ברירה, ואם באנו לחלק בין בורר לאלתר או לאח"ז א"כ אף אנן נמי נימא דהטור ס"ל נמי כשיטת הרמב"ם הנ"ל, דבפסולת מתוך אוכל מחייב אפי' בורר ביד אלא כל לאלתר אין בו משום בורר כלל, משו"ה כי היכא דביו"ט אזלי' בתר למעט בטירחא ההד"כ בשבת כל שהוא לאלתר באופן דלית בי' משום בורר דינו כמו ביו"ט דאזלי' בתר מיעוט טרחא:

ונ"ל בס"ד דיצא לו כן לרבנו הטור מדין קניבת ירק בסי' תרי"א, והקשה ההמ"ג אמאי התירו איסור תורה מפני עגמת נפש דהא הו"ל בורר גמור ותי' כיון דהעלים המעופשים ראויים לאכילה ע"י הדחק אינו אלא שבות, והקשה המחהש"ק אכתי אמאי התירו לברור פסולת מתוך האוכל, ולא אמרו שיברור האוכל מתוך הפסולת דאפי' שבות ליכא, ע"ש שנדחק בזה, אבל אם נימא כשיטת הטור דכל שאין בו משום בורר שוב דין שבת הוא כמו ביו"ט דתלי' במיעוט טירחא א"כ ניחא דהתם כמי כיון דהאוכל מרובה עדיף למעט בטירחא ולברור פסולת מתוך האוכל כן נראה לענ"ד בס"ד:

ב) עוד כתב הטור דאם הפסולת מרובה על האוכל אסור אפי' לטלטלו, שהאוכל בטל ברוב פסולת, והקשו עליו ממה דאיתא בש"ס פ"ק דביצה והכי קיימ"ל בסי' תק"ו דביו"ט מותר לברור האוכל כשהפסולת מרובה, ולהטור אפי' בטלטול אסור משום מוקצה,

ולענ"ד נראה בס"ד דיש ליישב דעת הטור דבאמת י"ל כיון דיש בידו לברור האוכל, א"כ אפי' בפסולת מרובה לא בטל האוכל אגב פסולת כיון דעומד להתברר מתוכו, מיהא בשבת כיון דאיסורא דברירה רבוע עליו שפיר הו"ל מוקצה משא"כ ביו"ט דאין בו משום איסור בורר מוקצה נמי לא הוי, ואין להקשות כיון דבשבת נמי עכ"פ מותר לברור כדי לאכול לאלתר א"כ ה"נ בפסולת מרובה על האוכל נימא דיברור כדי לאכול מידו ושוב לא להוי מוקצה, י"ל דכל עיקר מה דאמרי' בשבת דלאכול לאלתר אין בו משום בורר היינו משום דכן הוא אורחי' דאכילה כמש"כ לעיל וכמש"כ הטו"ז בס"ק א' ע"ש. וזה ל"ש לחלק בזה בין לאכל לאלתר או לאח"ז, משא"כ ביו"ט דמותר לברור אפי' שלא לצורך אותה סעודה שוב י"ל שפיר דאפי' בפסולת מרובה על האוכל אין בו משום מוקצה דהאוכל שבתוכו עומד להתברר ולא מתבטל אגב פסולת כנ"ל נכון בס"ד:

ג) קיימ"ל דהה"ד בשני מיני אוכלין שייך בורר דאותו שאינו רוצה לאכל מקרי פסולת לגבי מה שרוצה לאכול, מיהא זה תלי' בשני גרסאות בגמרא דרש"י ל"ג היה לפניו שני מיני אוכלין עי"ש ויתבאר עוד לפנינו בס"ד, מיהא להלכה קיימ"ל בשו"ע כשיטת התוס' בזה דבשני מיני אוכלין נמי שייך ברירה אלא דמ"מ כתב הרב"י דיש חילוק בזה לענין מה דקיימ"ל דבורר כדי לאכול לאלתר, דבשני מיני אוכלין מותר לברור אפי' סמוך לסעודה ג' וד' שעות ואינו חייב אלא בבורר שחרית כדי לאכול בה"ע, ואלו בבורר אוכל מתוך פסולת חייב אפי' אם בורר להניח עד אחר ג' וד' שעות ע"ש. אלא שהרב"י הקשה על הרמב"ם מניין לו חילוק זה, ומ"מ קבע כן בשו"ע ועיין במחהש"ק, ונ"ל בס"ד דיצא לו כן מדין קניבת ירק דכבר הקשה ההמ"ג איך התירו מלאכה דאורייתא משום ע"נ, ותי' דגם העלים המעופשים הו"ל אוכל ע"י הדחק וליכא מלאכה דאוריית', ועיין במחהש"ק שהקשה, דעכ"פ לא יתירו כ"א לברור האוכל מתוך הפסולת דליכא אפי' שבות ותי' כיון דיוה"כ אסור באכילה א"כ גם האוכל מקרי פסולת, אלא שהקשה א"כ לא הוי צריך ההמ"ג לתירוצו כלל, ולענ"ד חידוש זה צריך ראיי' דלפי"ז לא שייך מלאכת בורר כלל ביוה"כ ולא אישתמיט שום פוסק דאשמעי' חידוש זה, וגם המחש"ק בעצמו כתב שהוא דוחק עי"ש:

ולענ"ד קשיא איפכא נהי דהעלים ראוין לאכול ע"י הדחק מ"מ מי גרע משני מיני אוכלין דשייך בהו ברירה דהו' בורר אותו שנאכל ע"י הדחק מאותו שנאכל אפי' שלא ע"י הדחק, לא מבעי' להטו"ז דס"ל אפי' במין א' שבורר הגדולים מתוך הקטנים שייך ברירה, א"כ כש"כ דשייך ברירה בכהי"ג אלא אפי' לשיטת רמ"א דבורר גדולים מתוך הקטנים לא הוי ברירה כל שהוא מין א', אבל בכהי"ג מסתברא דלא גרע משני אוכלין דהא הוא

בורר אותן שנאכלין שלא ע"י הדחק מתוך מה שהוא ע"י הדחק, ומתוך כך נראה לי די"ל לולי דב"ק של ההמ"ג דלק"מ דהא באמת בורר כדי לאכול לאלתר מותר, ולאלתר היינו לצורך סעודה הסמוכה, וא"כ בלא"ה אין בו משום ברירה כיון שבורר סמוך לחשיכה לצורך סעודה הסמוכה, ומ"מ עכ"פ איכא שבות דהא מכין מיוה"כ לחול, וי"ל שבות זה שפיר התירו משום עגמת נפש,: {עי' בא"ר שכ' כן ועי' בישויע"ק סי' שי"ט עי"ש}:
וממילא מוכח דבשני מיני אוכלין מותר לצורך סעודה הסמוכה ודו"ק: מיהא מלשון הרמ"א בשו"ע מוכח דאינו מחלק בכך ובעי' דוקא כדי לאכול מיד ע"ש במחהש"ק:
ח הטוחן א) כתב הפרמ"ג בסי' שכ"א סק"י דטוחן אין שייך אלא בדבר שהי' גוף א' בתולדה ומפרורו דק דק, אבל בדבר שלא הי' כך מתולדתו אינו חייב משום טוחן, ועפי"ז העלה דהטוחן לבנה אינו חייב משום טוחן בנשרפה בכבשן ואינה בתולדה, עיי"ש, והנה זה פשוט דאליבא דהש"ג דבעי למימר דיש טוחן אחר טוחן א"א לומר כן, דהא לדבריו גם טוחן פירורי לחם חייב אע"ג דלא הוי בתולדה, ודבריו לא ניתנו להאמר אלא לשיטת הפוסקים דאין טוחן אחר טוחן וכדפסק נמי הרמ"א בסי"ב י"ל דבעי' שהי' גוף א' בתולדה, והנה אם איתא להאי כללא דחידש הפרמ"ג יתיישב ע"נ קושי' שהקשה בס' מג"א אהא דתנן בפ' כל הכלים נוטל מגירה לגרור את הגבינה הא איכא נסרות הגבינה המגורר והו"ל טוחן ואם נימא כשיטת הפרמ"ג הנ"ל ניחא דהתם נמי אינו כן בתולדה,:
{עי' במג"א דהוא בעצמו הרגיש בתי' זה דאין טוחן אחר טוחן עי"ש}: וא"ל דמ"מ מדרבנן מיהא לתסר לזה י"ל דהו"ל דשא"מ, שאינו מתכוין לטחינה, אלא שחתכו לחתיכות גדולות ומה שנתסר ונעשה דק דק הוא דשא"מ, ונהי דהוי פסיק רישא, י"ל כשיטת התה"ד במג"א סי' שי"ד בדרבנן פ"ר מותר, ואפי' להמג"א שחולק, י"ל דבפס"ר דלא איכפת לי' מודה המג"א באד"ר, וא"ש, מ"מ עיקר חידושו של הפרמ"ג לא ידענא מנא הא מילתא דאמר מר, ולכאורה משמע איפכא ל"מ לשיטות הסוברים דיש טוחן אחר טוחן כמש"כ אלא אפי' לשיטות היראים וכדפסק נמי הרמ"א מ"מ משמע דוקא במידי שכבר נטחן פ"א ומשום דאין טוחן אחר טוחן. אבל היכא דל"ש טעמא דאין טוחן אחר טוחן מחייב אע"ג דלא הוי כן מתחילת ברייתו ובכתישת לבנה דעדיין לא נטחן שפיר חייב, ושוב מצאתי הדבר מפורש בירושלמי פ' כלל גדול דף פ"ט בפיסקא והטוחן ההן דשחק מלח חסף פלפלין חייב משום טוחן וחסף הוא תרגומא של חרסי הרי מבואר בהדיא דלא כפרימ"ג הנ"ל, ולענין קושיי' המג"א מגרירת גבינה י"ל כיון דמה שנתסר הולך לאיבוד, לית בי' משום טחינה, וכדאשכחן גבי קוצר דל"ש מלאכת קצירה אלא בצריך לאותה דבר הנקצר וכה"ג אשכחן גבי סחיטה דאם המשקה הולך לאיבוד אין בו

משום סחיטה, וכיו"ב כתב המג"א לענין מלאכת מעמר יע"ש, והבאתיו לעיל וה"נ לענין מלאכת טחינה יש לומר כן:

{עי' טו"ז סוסי' ש"ב שכ"כ בפירוש דלענין טחינה בעי' נמי שיהא צריך לאותו דבר שנטחן כמו גבי סחיטה עי"ש}:

ב) כתב התה"ד דמותר לחתוך בשר דק דק והכי קיי"ל בשו"ע סי' שכ"א, ובתה"ד מבואר הטעם משום דאין טחינה אלא בגדולי קרקע, ובש"ג הובא שם במג"א סק"י כתב דאינו מוכרח דהא התוס' ס"ל דבשר חשיב גדולי קרקע כדאמרי' לענין מפרק תולדה דדש, ע"ש, ומשמע מיהת דלכו"ע במידי דלאו גידולי קרקע אין בו משום טחינה ובס' תו"ש הקשה ע"ז קושי' עצומה, דהא רבא הוא דאמר אין דישה אלא בג"ק, וא"כ הה"ד דאין טחינה אלא בג"ק, והא רבא גופי' הוא דאמר האי מאן דעבד חביתא חייב י"א חטאות, ועיי"ש דבטוחן הרגבים חייב משום טוחן, ורגבים וקרקע לא נקראו גדולי קרקע כמש"כ הר"ן גבי סוכה, וכדקיימ"ל בשו"ע סי' תרכ"ט, והנה לפימש"כ לעיל במלאכת מעמר, לכמה פוסקים גרסי' רבה:

{גירסא זו לא אשכחן אלא בהא דאמר רבא דאי מאן דכניף מילחא ממלחתא חייב משום מעמר, אבל בהא דאמר רבא דטעמא דרבנן הוא משום דאין דישה אלא בגי"ק לא אשכחן גי' רבה}:

וא"כ י"ל רבא ל"ס ליה הא דאין עימור אלא בג"ק, אלא דעדיין הקושי' מהא דמוכת בהדי' בפסחים דף מ"ז ובביצה דף ח' ע"ב דכותש את העפר חייב משום טוחן ע"ש והתם אליבא דרבה קשו"ט. תו הקשה בס' הנ"ל דדברי השו"ע סותרין זא"ז בסעי' ט' פסק כתה"ד הנ"ל דמותר לחתוך בשר דק דק וע"כ צ"ל דס"ל דבשר לא מקרי ג"ק, ואח"כ כתב בסי' י' אסור לגרור גבינה במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין רייבאייזין, כמש"כ הריב"ש וע"כ משום דגבינה מקרי ג"ק, והם קושי' עצומות, והנה לקושי' קמייתא י"ל כמש"כ הפרימ"ג דעיקר טחינה במשכן היה טחינת סממנים וכמה מהם הם רגבי עפר מן האדמה, וא"כ שפיר מחייב משום טוחן בטוחן רגבים. משא"כ בסוכה דילפי' מבאספך מגרנך ומיקבך משו"ה בעינן דוקא דומי' דפסולת גורן ויקב דהוי גדולי קרקע ולא קרקע ממש ועל קושי' בתרייתא י"ל דלאו משום טוחן הוא דאסור אלא משום עובדין דחול, והא דשרי בסי' תק"ד לענין יו"ט. אע"ג דעובדא דחול אסור גם במלאכת אוכל נפש כבר תי' שם במחהש"ק עיי"ש, אבל מ"מ הקשה בסי' נשמת אדם קושי' חמורה, אי ס"ד דכל המלאכות בעינן דומי' דמשכן ממש וכי היכא דהתם לא הוי כ"א בג"ק א"כ לשיטת התה"ד נימא נמי דמבשל בשר בשבת איננו חייב דבמשכן הוי הבישול סממנים דהוי

ג"ק ובשר לאו גדולי קרקע הוא ומתוך כך העלה דאין ספק דכל דבר שהמלאכה נעשית בו כדרכו כמו בישול דבשר וטחינה ולישה דעפר וכל כיו"ב אין חילוק בין ג"ק או לא שהרי המלאכה הוא כדרכה, אבל מה שאין זה המלאכה ממש כגון הפוצע, חלזון ובאנו לדמותו למלאכה בזהפלי'גי ר"י ורבנן דר"י ס"ל כיון דדמי לדש במה שמפרש דמו חייב ורבנן ס"ל דל"ש מלאכת דישה אלא בג"ק, ובאמת אלו הי' דבר שנעשה בו מלאכת דישה אפי' בלא ג"ק גם לרבנן חייב דזה דישה ממש, ולכן אמרו אין דישה אלא בג"ק, וה"ק כיון דאין דישה ממש אלא בג"ק, ואתה בא לחייב מפרק משום דדומה לדישה משו"ה בעינן דומי' דדישה שתוא בג"ק ובזה העלה דל"ק כל הקושיות הנ"ל:

והנה הגם שדבריו נראין נכונים בסברא, ובפרט אחר שהכריח כן מחמת קושיות גדולות ועצומות, מ"מ צלע"ג, א"כ הא דפריך בר"פ הזורק וכן בריש ב"ק לר"א דמחייב אתולדה במקום אב, אמאי קרי לה תולדה, הא הומ"ל נפק"מ כהנ"ל, דבמידי שאינה מלאכה זו ממש בעי' דוקא כעין עיקר המלאכה כגון לענין טוחן ומפרק אי בעי' דוקא בג"ק, וכיו"ב, מיהא י"ל דבלא"ה קשה דהומ"ל נפק"מ לענין התראה כמש"כ שם התוס' ועכצ"ל כמ"ש שם דזה נכלל בתירוץ הגמרא הך דהואי במשכן קרי לה אב יע"ש, ועפ"י דברי הנ"א הנ"ל יובן יותר הא דאמרי' בש"ס ר"פ כ"ג היינו זורה היינו בורר היינו מרקד ומשני כל דבר דהוי במשכן אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה, וקשה דאכתי למ"ד דחייב אתולדה במקום אב אמאי חשיב לה בתרתי ומאי נפק"מ אי איכא עלה תורת אב או תורת תולדה, ולכאורה י"ל לענין התראה כמש"כ התוס' הנ"ל, מיהא תינח אי צריך להתרותו דוקא משום האב, אבל למש"כ התוס' דסגי אי מתרה בו משום התולדה גופה כגון בזומר אי מתרה בו משום זומר נמי חייב עיי' תוס' ר"פ כ"ג, קשי' ולמה שחידש בס' כ"א הנ"ל ניחא שפיר, ודו"ק היטב ועיי' עוד מזה במרקד ודו"ק:

ג) ולענין אי טוחן לאכול לאלתר כגון במחתך הירק דק דק מה שצריך לאותו סעודה אי מותר כמו גבי בורר דקיימ"ל כל שצריך לאותו סעודה אין בו משום בורר, הנה דעת הר"ן וכ"פ הרמ"א דלצורך לאלתר הכל שרי, ומבואר בר"ן הטעם שלא אסרו על האדם לאכל מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות, והוי דרך אכילתו בכך, והש"ג הובא במג"א שם חולק על, היתר זה וס"ל דלענין טחינה אין חילוק בין להניח או לאלתר, ולכאורה נראה פשוט דדוקא לעצמו היא דיש חילוק בין לאלתר או להניח אבל כל שלצורך בהמה אפי' מה שהוא כדי לאכול לאלתר נמי מיתסר, דהא באמת כתב המג"א בסי' שכ"א על מש"כ שם הע"ש דמותר לסחוט בוסר לצורך אותו סעודה, דלא דק דאטו מי שרי לעשות

מלאכה כדי לאכל לאלתר אלא הטעם דבורר בידו כדי לאכול לאלתר לא מקרי ברירה דהוי דרך אכילה, וכן הטעם במחתך לאכל לאלתר מכ"ש דאסור לסחוט בוסר יע"ש:
ולפי"ז תינח לצורך עצמו שפיר י"ל כן משא"כ להאכיל לבהמה או לעופות דל"ש לומר שהא דרך אכילה ואמאי יאסר, ולא הבינותי לפי"ז מש"כ המג"א שם בשם הר"ן דהה"ד כדי שהתרנגולים יאכלו מיד נמי שרי לחתוך, ובזה הק"ל כדהקשה המג"א על הע"ש, וכי מותר לעשות מלאכה לאלתר וכ"מ לכאורה מלשון הרמ"א בהג"ה סי"ב שכ' אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים דהואיל וכבר נטחן אין לחוש דאין טוחן אחר טוחן וכ"ז לא מיירי אלא לחותך ומניח אבל לאכלו מיד הכל שרי, מ"ד אבורר לאכל מיד דשרי, והנה הלשון מותר לפרר לחם לפני התרנגולים משמע שמפרר לפני התרנגולים והיינו לאכול לאלתר ומ"מ הוצרך בזה לטעמא דאין טוחן אחר טוחן, מוכח מזה דלעצמו הוא דקאמר לאכלו מיד שרי אבל לתרנגולים אפי' לאלתר אסור אי לאו משום טוחן אחר טוחן וצע"ג בזה:
ד) כתב המג"א בס"ק י"ב דבר שאינו חפץ לאכלו אסור ללעסו בשיניו משום טחינה, ומייתא ראיה מהא דתנן בפ' ראד"מ אם לא שחק מע"ש לועס בשיניו ונותן ופירש"י כמה דאפשר לשנוי משנינן, ומספק"ל אם מותר ללעוס בשיניו כדי להאכיל לתינוק שאינו יכול ללעוס בעצמו, דנהי שכתב המג"א בס"ח דמותר לחתוך בשר דק דק אפי' למי שאיננו יכול ללעוס בלא זה, דאזלינן בתר רובא דעלמא מ"מ הא מוכח ממש"כ בס"ק י"ד דדוקא בשר משום דבלא"ה לכ"פ לא מקרי ג"ק, אבל גרוגרת וחרובין דהוי ג"ק ממש בעינן דוקא שהיא יהי' יכול ללעסו, ולא אזלי' בתר רובא כן הביא המחהש"ק שם בשם תוס' שבת, וא"כ י"ל דאסור ללעוס לצורך אכילת תינוקות כ"א בשר או לחם, אבל לא פירות שהם ג"ק ממש ואית בהו משום טוחן, והעולם אין נזהרין בזה:
{ולפענ"ד יש להעולם על מה שיסמוכו עפ"י מש"כ הרמ"א שם דלאכלו לאלתר הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכלו לאלתר וזה ג"כ משום דלאחרים לאכלו מיד ג"כ שרי כמבואר להדי' בתוס' דף ע"ד וכן משמע מלשון רמ"א בסי' שב"א דכ' וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח אבל לאכלו מיד הכל שרי ומשמע דקאי אכל מה שכ' לעיל גם אמש"כ דאסור לחתוך גרוגרת וחרובין לפני הזקנים, ולא הבנתי דעת אאמו"ר דלא ס"ל ההיתר של לאלתר לצורך אחרים וכן כתב לעיל בס"ק ג' א"כ מה מספק"ל הא מפורש בתוס' ורמ"א הנ"ל דאסור לחתוך גרוגרת לפני הזקנים ומ"ש תינוקות מזקנים. ועי' בש"ע התניא בסי' שכ"א סעי' י"ג דמשמע שם ב"כ דאם רוצה להאכיל לתינוק לאלתר מותר ללעסו}:

ט המרקד א) מוכח בסוף פ"ב דביצה וכן בשו"ע סי' תק"ו דאם נפל צרור או קיסם לתוך הקמח ומרקד הקמח כדי להוציא, הצרור או הקיסם לית בי' משום מרקד, ונפק"מ היכא דלית בי' משום מרקד מחמת הקמח עצמו וכגון שכבר נרקד הקמח פ"א, עיי"ש בהא דמבואר שם בשו"ע ס"ב אם נפל צרור או קיסם ורוצה לרקדו פעם שנית מותר לכו"ע, אבל ליטול צרור או קיסם בידו אסור לשיטת הרשב"א וכתב המג"א דזהו הוי בבורר שהוא אב מלאכה ע"ש, מוכח דדוקא בנוטלו בידו יש חשש בורר אבל במרקד להוציא הצרור ליכא משום בורר ומוכח נמי דמשום הרקדה ליכא בזה דהא אין מרקדין את הקמח ביו"ט. וע"ש במג"א, ולפי"ז צריך לומר דענין מרקד לא שייך אלא בסובין וכיו"ב בפסולת הדבק ומעורב בו בתולדה ולא בפסולת דאתי מעלמא כגון צרור או קיסם, וענין בורר הוא אפי' בפסולת דאתי מעלמא, והא דלא מיתסר התם משום בורר היכא דמרקד כדי להוציא ממנו הצרור דנהי דמשום מרקד ליכא מ"מ ליתסר משום בורר, צ"ל כיון דבאוכל מרובה על הפסולת הדרך ללקט הפסולת מתוך האוכל והתם בורר האוכל מן הפסולת לא מיחזי כבורר, ואין להקשות לפי"ז מאי פריך הגמרא בר"פ כלל גדול היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, הא י"ל דיש חילוק גדול בין בורר למרקד, דמרקד אינו אלא בסובין שבתוך הקמח, ולא בצרור או קיסם משא"כ בבורר, וכ"ג היכא דהאוכל מרובה על הפסולת בזה משום בורר ליכא. היכא דבורר האוכל ומשום מרקד איכא, וכגון בהאי דנפל צרור או קיסם, ונראה דלא קשה מידי דהא דמחלקינן בין בורר למרקד היינו לקושטא דמילתא משום דחילקן התנא לשני אבות מלאכות ע"כ דיש חילוק ביניהם בשום צד ואמרינן דהחילוק הוא באופן הנ"ל אבל קושי' הגמ' דהא גופא קשי' כיון דכל המלאכות הנ"ל שוין בעניינם להסר הפסולת בתוך האוכל לא הו"ל למחשיב כולם אלא לאב אחד וע"ז שפיר הוצרך לשנוי כל דהוי במשכן מלאכה מיוחדת חשיב לאב מלאכה בפ"ע ועפי"ז נסתר לכאורה הראי' שהביא בס' נשמת אדם למש"כ המגן אברהם היכא שכבר הוסרו הסובין מותר לרקדו שנית, ולית בי' משום הרקדה, והביא בס' הנ"ל ראי' מגמ' הנ"ל דא"כ לא הוי פריך היינו מרקד, ולפי מש"כ י"ל דלאו ראי' היא, אמנם אחרי העיון נראה דמ"מ הראי' נכונה דאלו הוי אמרי' דהרקדה שייך אפי' בלא סובין, א"כ אינו דומה כלל למלאכת בורר, ושפיר קחשבינא לתרי אבות אע"כ דגם ענין הרקדה ליתא אלא באיכא מיהת מקצת פסולת ושפיר פריך הגמרא וא"ש:

ב) כתב המג"א בסי' תק"ו סק"ג דבקמח שלנו שכבר נרקד פ"א ברחיים ר"ל ע"י הכלי שקורין בייטיל, ואין שם סובין אפשר דשרי לרקדו שנית ועיי"ש במחהש"ק דלפי מש"כ הב"ח הא דשונין קמח ביו"ט היינו דוקא באותה כברה שרקד בראשונה אבל כברה

אחרת אסור, וההד"נ אם נקבי הנפה שני' קטנים מנקבי הראשונה ג"כ אסור א"כ כש"כ דאסור בקמח דידן אע"ג שכבר נטחן ברחיים, ע"ש במחהש"ק, ובאמת צע"ג על המג"א בזה, ונראה לענ"ד דהמג"א ל"ק אלא לענין יו"ט, דהא טעמא דאין מרקדין קמח ביו"ט אע"ג דהוא לצורך אוכל נפש ע"כ צ"ל כמש"כ הר"ן משום דהוא מלאכה שנעשית לזמן מרובה, א"כ כשיטת הסוברים דכל המלאכות אינם מותרות אלא מלישה ואילך, ולפי"ז י"ל כל שהקמח כבר נרקד בפ"א ברחיים נהי נמי דא"א שע"י הנפה לא יוציאו משם סובין יותר מ"מ אין הדרך לרקד קמח שכבר נרקד ברחיים כ"א מה שצורך לו לאותו לישה. וכן שפיר מקרי מלישה ואילך דאין דרך לעשות כן אלא בשעת לישה, וכ"ז בי"ט. אבל לענין מלאכת שבת י"ל דמודה המג"א דאיכא אב מלאכה בכה"ג אפי' מה שכבר נרקד ברחיים ודו"ק: ג) הנה פשוט דשיעור כל המלאכות שהם בענייני דבר מאכל שיעורן בכגרוגרת כמו בהוצאה וכ"מ בהדי' ברמב"ם עיי"ש, וראיתי בס' מנחת חינוך דמספק"ל אם שיעור גרוגרת כמות שהוא עתה משערינן, או כדמעיקרו, כגון בטוחן חטים דאחר הטחינה ונעשה קמח הוי כרוגרת ומעיקרו לא הוי גרוגרת מהו ע"ש, וההד"נ דיש לחקור איפכא בבורר פסולת מתוך אוכל דהוי נמי שיעורו כרוגרת אי בעינן שישאר גרוגרת אוכל אחר שכבר נברר ממנו הפסולת או אם בהדי פסולת הוי גרוגרת ומסלק משם הפסולת נמי הו"ל כשיעורא, ונ"ל דיש לפשוט ספק זה ממה דאיתא בירושלמי פ' כ"ג יש שהוא בורר צרורות כה"י ואינו מתחייב, ויש שהוא נוטל כגרוגרת ומיד מתחייב היך עבידא ה' יושב ע"ג כרי ובורר צרורות כל היום אינו מתחייב נוטל לתוך ידו כגרוגרת ובורר מתחייב הרי מפורש יוצא מזה דמשערינן בדמעיקרו, ואפי' לא נשתייר שם כגרוגרת בתר דבירר הפוסל מ"מ חייב כשיעור שלם ודו"ק:

י הלש א)

בענין נתינת מים לתוך דבר המתגבל אי חייב משום לש פליגו הפוסקים ומקורו מהא דתניא אחד נותן את הקמח וא' נותן את המים האחרון חייב דברי רבי ריב"י אומר א"ח עד שיגבל, ופסקו הסמ"ג והרא"ם בס' יראים וכ"פ בסה"ת כרבי דהלכה כרבי מחברו אבל הרמב"ם והטור ושו"ע פסקו כביב"י דסתם לן תנא כוותי' בפ' מי שהחשיך דף קנ"ה דתנן נותנין מים למורסן אבל לא גובלין ומוקי לה כריב"י, והיינו בקמח וכיו"ב במידי דהוא בר גיבול, אבל במידי דלאו בר גיבול כגון דיו ואפר וחול וכיו"ב ס"ל להרמב"ם בפ"ח מה' שבת דאפי' משיגבל אין בו משום לישה והראב"ד ס"ל דבמידי דלאו בר גיבול לכו"ע חייב משיתן את המים, וזה תלי' באוקימת' דאביי ורבה בפ"ק דשבת דף י"ח עיי"ש, ולכאורה צ"ע לשיטת הרמב"ם דס"ל כאוקימתא דרבה א"כ מתניתן דאין שורין

דיו וסממנים ע"כ דלא כרבי יוסי ב"י, וא"כ הדק"ל דה"ל למפסק כרבי דהילכתא כוותי' מחברו, ואי משום סת"מ דמי שהחשיך, הא איכא נמי סתמא דפ"ק דאתי' כרבי, וא"כ נהדר לכללא דהילכתא כרבי וצ"ל דס"ל סתמא בתרא עדיפא ועיי' עוד מזה לקמן בסמוך והנה ראי' לשיטת הרמב"ם מהא דקאמר בביצה דף ל"ג קיטמא שרי ופשוטו כפירש"י שם א"כ מוכח דבמידי דלאו בר גיבול אפי' משיגבל אינו חייב ולשיטת הראב"ד צ"ל כמש"כ התוס' שם א"נ כמש"כ הרב"י בסי' תק"ז וכן המג"א שם מיישב זה אליבא דשיטת הראב"ד עיי"ש, והנה להרמב"ם גם מורסן לאו בר גיבול הוא כלל וא"ח אפי' משיגבל כפשטא דש"ס בפ' מי שהחשיך הנ"ל, וא"כ מוכח נמי מש"ס הנ"ל כאוקימתא דרבה, דאף משיגבל אינו חייב, ולהראב"ד צ"ל דמורסן בר גיבול הוא, והא דקאמר התם בש"ס דלאו בר גיבול היינו דוקא לגבי קמח כן כתבו התוס' בפ"ק דשבת וכצ"ל דס"ל להראב"ד, ולפי מש"כ מרן הרב"י בסי' שכ"ה אליבא דהראב"ד צ"ל כפי מה שביאר דבריו בס' בינת אדם דבמידי דלאו בר גיבול נמי חייב משיגבל ואין כוונתו של הראב"ד להשיג דבמידי דלאו בר גיבול יהא חייב מנתינת מים תהו שכתב הראב"ד דטעה היינו כיון דסברת אביי היה דמידי דלאו בר גיבול חמיר א"כ איך נימא למסקנא מהיפוך להיפוך דקיל, אע"כ לפי המסקנא לריב"י לא שני לן בין מידי דב"ג או אינו ב"ג ועכ"פ משיגבל חייב:

ב) הרמב"ם בפ"ג מה"ש הביא מתני' דפ"ק דשבת דאין שורין דיו וסממנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום וב"ה מתירין שכ"כ שם הב' שורין דיו וסממנים וכרשינים משחשיכה והן שורין והולכין כל השבת כולה, והקשה הלח"מ בפ"ח מה"ש, הא בגמרא מוכח דמתניתן אתי' כרבי דחייב משיתן את המים ושרייתו זהו גיבולו, ואלו לריב"י שרייתו מותר גמור אפי' בשבת וא"כ למה לו להביא דין הנ"ל הא אפי' בשבת שרי' וכיו"ב תסוב הקושי' גם על הרי"ף ועיין לח"מ מה שכתב לתרץ עפ"י מש"כ ההמ"ג דבשריי' דיו אית בי' חיובא משום צובע, אבל פירושו בש"ס פ"ק דשבת דחוק מאוד ועיין בס' ק"נ פ"ג דביצה גבי האי דקוטמא שרי מה שטרח ליישב שיטת הרמב"ם בזה ולא עלתה בידו מ"ש ולע"ד נראה בס"ד ברור דע"כ לא פליגו רבי וריב"י אלא לענין חיוב חטאת אבל איסורא איכא אליבא דר"י ב"י אפי' במידי דלאו בר גיבול וכן מוכח בהדי' מגיבול קמח קלי וחרדל המבואר בסי' שכ"א ע"ש, ועיין בסי' שכ"ד גבי גיבול מורסן, והא דדייק בפ"ק דשבת במתני' דאין שורין דיו וכרשינים. דמתני' דלא כריב"י לאו מדברי ב"ה דייק אלא מב"ש, משום דממתני' מוכח דבמידי דאינו אסור בשבת אלא מדרבנן מודים ב"ש לב"ה דהא קתני ושוין או"א שטוענין קורת בה"ב ועיגולי הגת, ש"מ דשריית דיו וסממנים אסור מדאורייתא, וע"כ שפיר דייק מתני' דלא כריב"י אבל אליבא דב"ה איה"נ דאפי'

לר"י ב"י נמי לא שרי' אלא בע"ש ולא בשבת וא"כ קושי' על הרמב"ם מעיקרו לק"מ וכן דברי הרי"ף עולין כהוגן כן נראה לי ברור ופשוט בס"ד:

ג) בס' מג"א להגאון מהר"ם בנעט נתקשה לישה במשכן היכא הוי, דאין לומר דהוי לישת סממנים דתינח לרבי דחייב בנתינת מים וכ"נ לשיטות הסוברים במידי דלאו בר גיבול הכל מודים דחייב בנתינת מים אבל לשיטת הרמב"ם קשי', וע"ש שנדחק בזה, ולענ"ד נראה בס"ד עפ"י מה דאמרי' בריש הבונה בענין כ"ש למאי חזי שכן עני עושה פטפוטי כירה קטנה לשפות עליהן יורה דכוותי' גבי משכן מבשלי סממנים לצבוע יריעות שחסרה מלאכתן עושין פטפוטי כירה קטנה לשפות עליה יורה קטנה, ונהי דהגמרא פריך עליו ודחי דאין עניות במקום עשירות היינו משום דמסתמא לא עשו דבר בצמצום אלא הכל מתחילתם דיים והותר, אבל מ"מ הא ודאי קיימי גם במסקנא דהיו עושין פטפוטי כירה לשפות עליה קדירה לבישול סממנים, וא"כ ממילא אשכחן לישה דהוי במשכן דהא המגבל את העפר חייב משום לש כנלענ"ד בס"ד:

ד) נסתפקתי אי יש לישה אחר לישה כגון דבר שכבר נילוש ונתייבש ונותן עליו מים לרככו אי אית בי' משום לישה או לא, ונלענ"ד:

{לפענ"ד י"ל דאין ראי' מהרא"ש דהא אפי' אמרי' יש לישה אחר לישה היינו דוקא אם כבר נתייבש, וא"כ י"ל דהרא"ש איירי בלא נתייבש עוד וממילא אין כאן תפיסה על הב"ח דהיא בשכבר נתייבש איירי וא"ל מהטו"ז סי' שכ"א דאסור לערך הקמח של מצה בשבת די"ל דרק מדרבנן אסור עי"ש}: ונלענ"ד דיש לפשוט האי ספיקא ממש"כ הרא"ש בפ"ג דביצה בהא דפי' רש"י קיטמא שרי משום דאפר אינו בר גיבול ומותר לגבלו ביו"ט, והקשה הרא"ש הא מוכח בפ"ק דשבת דאי מגבל את האפר לכ"ע חייב ואי לאוקימתא דאביי דאמר מאי אפר עפר א"כ כש"כ דחייב אפי' בנתינת מים גרידא במידי דלאו בר גיבול ותי' דאליבא דרבי אפשר לפרש דמיירי שנתן בו מים מעיו"ט ונתינתו זהו גיבולו, וכבר נתגבל מעיו"ט, הרי מוכח דס"ל להרא"ש דאין לישה אחר לישה, ואין לומר דוקא בעפר דלאו בר גיבול הוא, דהא לרבי קיימי' התם ולדידי' אין חילוק בין מידי דבר גיבול ללאו ב"ג, ומרבי כשמע לדידן, אלא דצל"ע לפי"ז אמה שכ' הב"ח בסי' תק"ז דטיט שנתגבל מעי"ט ונתייבש אסור להוסיף עליו מים ביו"ט ע"ש, משמע דס"ל יש גיבול אחר גיבול, וכן המג"א בסימן שכ"א כתב דאסור להשתין מים על גבי טיט שנתייבש ע"ש. משמע דיש לישה אחר לישה וצ"ל דמ"מ איסור דרבנן מיהת איכא, מיהא מדברי הרא"ש משמע דאפי' איסור דרבנן ליכא דהא לגמרי שרי עיי"ש ודו"ק:

יא האופה א) אמרי' בגמרא דאופה לא הוי במשכן ובכלל אופה הוי מבשל, והיינו אב מלאכה דהוי במשכן, ותנא שבק מבשל משום דסידורא דפת נקיט, ויש לחקור במבשל דבר שנאכל כמות שהוא חי מי חייב משום מבשל או לא וראיתי בהגהות ח"ס ז"ל בשו"ע סי' שי"ח הביא בשם תשו' הרדב"ז דבדבר שנאכל כמות שהוא חי א"ח,:

{יש להביא סמך לשיטת הרדב"ז מהא דשמן אין בו משום בישול משום דאין צריך בישול עי' ב"י סי' שי"ח והפר"ח ס"ל דמים אין בו משום בישול}: מידי דהוי אדבר שכבר נתבשל כמאב"ד וההי"ד נאכל כמות שהוא חי, והוא תמוה כמו שהקשה בח"ס שם מהא דתנן אין נותנין ביצה בצד המיחום בשביל שתתגלגל, ואמרי' בגמרא גלגל מהו, ואמר רב יוסף גלגל חייב חטאת, מדתנן כל שבא בחמין מע"ש וכו' חוץ מקוליס האספנין מפני שהדחתן זו היא גמר מלאכתן עכ"פ מוכח בהדיא דגם בדבר שנאכל כמות שהוא חי נמי איכא חיוב חטאת, ונראה ליישב בס"ד עפ"י מה דמבואר בלבוש סי' שי"ח הא דחייב בקוליס האספנין היינו משום מלאכת מכה בפטיש כפשטות לשון המשנה מפני שהדחתן זהו גמר מלאכתן,:

{עי' מ"ח מלאכת אופה דל"ש מכב"פ בבישול ואפי' משום דמבפ"ט ל"ש רק אם נגמר תומ"י כמו מבפ"ט שהי' במשכן משא"כ בבישול ואפי' לא נגמר תומ"י עי"ש ולפי"ז אין ראי' דהלבוש מיירי בקולים האיספנין דנגמר תומ"י בשעת מעשה משא"כ בשאר בישול ובזה לא קשה מה שהקשה אאמו"ר ז"ל בדף דלהלן על הלבוש דלפי דבריו אמאי מגלגלין ביצה ע"ג גג רותח דהאי ברייתא ס"ל דלא גזרינן תולדות תמה אטו תולדות האור ואי האיסור הוא משום מכב"פ מאי חילוק יש בין תולדות האור לתולדות חמה עי' לקמן ולהנ"ל לק"מ דהלבוש לא מיירי רק בקולים האספנין}:

ולפי"ז ע"כ הא דקאמר בגמי גלגל חייב חטאת נמי משום מכה בפטיש הוא דחייב דהא הש"ס מדמה לה לקולייס האספנין, מיהא נ"ל די"ל דלא שייך ענין מכה בפטיש אלא בגומר דבר שלם כגון ביצה שלימה או קוליס האספנין אבל בתבשיל שאינו דבר שלם ל"ש מכה בפטיש דעיקר מלאכת מכה בפטיש היינו בדבר שהוא נעשה ונגמר והוא דבר שלם. וכגון עושה כלי שלם וכיו"ב וא"כ ניחא שיטת הרדב"ז הנ"ל דאיהו ל"ק אלא דא"ח משום מבשל, וגלגל ביצה לאו משום מבשל מחייב. אלא משום מכה בפטיש כנ"ל בס"ד: ועפ"ז נ"ל ליישב קושי' התוס' במתני' דר"פ כירה בש"א חמין אבל לא תבשיל וב"ה אומרין חו"ת, והקשו בתוס' שם למאי דהוכיחו דסתם תבשיל מיירי אפי' בשל כמאכל ב"ד, א"כ ע"כ ס"ל לב"ש מצטמק ויפה לו אסור א"כ מ"ש חמין מתבשיל עי"ש, ולהנ"ל י"ל דבתבשיל שהוא כמאכל ב"ד אפי' מצטמק ויפה לו נמי א"ח לב"ש, מיהא

בתבשיל משכחת לה מיהת דחייב משום מכה בפטיש כגון שהוא דבר שלם משא"כ בחמין דלעולם לא משכחת לה ודו"ק: אלא דמ"מ עיקר דברי הלבוש הנ"ל דס"ל בקולייס האספנין חייב משום מכה בפטיש א"כ הה"ד גלגל ביצה נמי כדמוכח בגמ', א"כ יש לתמוה מהא דלעיל ומייתא לה בש"ס שם מגלגלין ביצה ע"ג גג רותח ואין מגלגלין ביצה ע"ג סיד רותח, עיי"ש:

והשתא בשלמא אי א"ח אלא משום מבשל ניחא דהא משום בישול א"ח אלא בתולדות האור ולא בתולדות חמה, אלא אי אמרת דהחיוב משום מכה בפטיש מ"ט לא מחייב נמי בתולדות החמה וצע"ג,:

{עי' רש"י דף ל"ח ד"ה דשרי דטעמא דשרי בחמה היא משום דאין דרך לבשל בחמה עי"ש ולפי"ז י"ל דגם משום מכב"פ א"ח משום דאין דרך מלאכתו בכך}: ועפ"י הנ"ל נראה לי בס"ד ליישב שיטת הרא"ש שם במתני' דאין נותנין ביצה בצד המיחם ויתבאר לקמן בס"ד ע"כ עי' בסמוך ודו"ק:

ב) עוד נ"ל דבלא"ה לק"מ מגלגל ביצה, דע"כ ל"ק הרדב"ז אלא בדבר שנאכל חי שלא ע"י הדחק, אבל ביצה חי' אינה ראוי לאכול כ"א על ידי הדחק תדע דהא לענין בישולי נכרים נמי הלכה פסוקה, דכל שנתבשל כמאכל ב"ד שוב אין בו משום בישולי נכרים וכן כ"ד שנאכל כמות שהוא חי ומ"מ קיימ"ל ביור"ד סימן קי"ג דביצה אסורה משום בישול נכרי והוא ש"ס ערוך בפ' א"מ וא"כ קושיי' הנ"ל לק"מ:

ג) ושוב ראיתי כדברי הרדב"ז מבואר בהדי' ברמב"ם פ"ט מה"ש הובא בב"י סי' שי"ח שכ' כל דבר שכבר נתבשל כמאב"ד, וכן כל דבר שאין צריך בישול א"ח משום מבשל ע"ש, והנה במאי דכתב כל דבר שא"צ בישול ע"כ בא לשלול דבר שנאכל כמות שהוא חי דאי מחמת שכבר נתבשל הא קתני לה א"ו כשיטת הרדב"ז, אלא דלכאורה יפלא הא אפי' דבר שכבר נצטנן נמי אם הרתיחו חייב עליו אפי' בדבר שכבר נתבשל לגמרי א"כ למה יגרע דבר שנאכל כמות שהוא חי, מיהא נראה דלק"מ דהא מבואר בשו"ע סי' שי"ח דדוקא בדבר שי"ב רוטב חייב אם הרתיחו אחר שנצטנן, אבל בדבר יבש הוי הדין כל שבא בחמין מלפני השבת מותר לשרותו בחמין בשבת, א"כ דברי הרמב"ם נמי בדבר יבש הוא דמיירי, וכן הא דהרדב"ז נמי ע"כ ל"מ אלא בדבר יבש אבל בדבר לח ודאי לא גרע מדבר שכבר נצטנן והרתיחו, והשתא שוב קושיי' הח"ס ז"ל מגלגל ביצה מעיקרו לק"מ דהיינו דבר לח שחייב עליו כשנצטנן כש"כ כשהרתיחו בעודנו חי, תה נכון וברור ופשוט בס"ד:

ד) כתב המג"א בסי' שי"ח ס"ק ל"ה דאסור ליתן חתיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן דדוקא מים רותחין לתוך מים צוננים מרובים מותר כיון דמתערבין החמין עם הצוננים מתבטל חמימותן אבל בשר לתוך רוטב כיון שאינו מתערב מבשל כדי קליפה, וראיתי במנ"ח שהקשה על המג"א א"כ איך יתפרנס לן המשנה ביומא דף ל"ד עששיות של ברזל היו מטילין לתוך המקוה של כהן גדול והש"ס מקשה והלא מצרף ותי' עיי"ש והלא בלא"ה אסור משום מבשל כיון דהעששיות מלובנים ואינם מתערבין עם המים, ומבשל עכ"פ כדי קליפה, ול"ש תי' הש"ס, והניח זה בצ"ע, ולפי דבריו הו"מ לאקשוי עדיפא דהא אפי' ליתן למיחם רותח מותר במים מרובין כדי להפשירן ומה"ת יהי' בשר רותח גרע ממיחם, וכן הקשה באמת בס' חוו"ד סי' צ"א סק"ה עיי"ש וכתב לחלק דבשבת מלאכת מחשבת אסור וכיון שנבלע הטעם של רוטב בבשר ונתבשל והוא נהנה מאותו טעם אסור משא"כ במיחם דהטעם שנבלע לתוך המיחם ונתבשל אינו נהנה מהן ולאו מלאכת מחשבת הוא ע"ש, וא"כ קושיי' המנ"ח נמי לק"מ ח"ב ועיין בטו"ז סק"ד וסק"ו דמחלק כה"ג ודו"ק היטב: ה) קיימ"ל דאסור לבשל בתולדות חמה, גזירה אטו תולדות האור, ומ"מ כתב המהרש"ל בתשובה דמותר לצלות על גג רותח מחמה דלא מיחלף בתולדות האור, והובא במג"א סק"ד עיי"ש, והוכחת מהרש"ל הוא ממה שכתב הרא"ש בשמעתא דלא יטמיננה בחול דפריך הגמרא ולפלוג נמי ר"י בהא ומשני רבה גזירה שמא יטמין ברמץ ור' יוסף אמר משום שמזיז עפר ממקומו, מיתיבי מגלגלין ביצה ע"ג גג רותח ואין מגלגלין ע"ג סיד רותח, וכתב הרא"ש מדפריך מהאי ברייתא דמגלגלין אמתני' דלא יטמיננה ש"מ דאין חילוק בין גלגול ע"ג חול ובין הטמנה בתוך החול ואפי' לגלגל על החול בשביל שתיצלה אסור ודברי הרא"ש בזה תמוהין מאוד דהא רבה ורב יוסף אליבא דר' יוסי פליגו דלא גזרו תולדות חמה אטו תולדות האור, אבל לת"ק דהילכתא כוותי' הטעם משום דגזרינן תולדות חמה אטו תולדות האור וא"כ מאי נפק"מ בהך פיסקא דפשיטא דלת"ק אסור הכל, ומתוך כך העלה המהרש"ל בתשובה הנ"ל דס"ל להרא"ש דהך שו"ט דגמ' אזדא נמי אליבא דת"ק והך דחול ואבק דרכים לת"ק נמי לא הוי טעמא משום גזירה אטו תולדות האור דאין דרך לחמם חול ואבק דרכים באור, אלא דמ"מ עדיין תמוה על המהרש"ל א"כ הו"ל להמקשן להקשות ג"כ מ"ט דרבנן בחול ובאבק דרכים, ועיין מזה בקרבן נתנאל על הרא"ש מה שכתב דהמהרש"ל בעצמו הקשה כן לעצמו ותירץ בדרך רחוקה ועיין שם בק"נ מש"כ ליישב בדבר נחמד להשכיל דודאי אליבא דרבנן לא הי' רוצה להקשות מ"ט דידע הטעם שמא יזיז עפר ממקומו, אלא אליבא דר"י פריך דאליבא דר"י הוי ס"ד דל"ל הטעם שמא יזוז דהא לרש"י ליכא איסורא דאורייתא

בחופר גומא, וא"צ אלא לעפרה דהא ר"י ס"ל מלאכה שא"צ לגופא פטור עיין בפ' ב"מ דף ל"א ר"י פוטר בכולן חוץ מן הפתילה, אבל לרבנן דס"ל התם מלאכה שאצל"ג חייב שפיר י"ל הטעם משום שמא יזוז, והנה עולא מוקי לה התם בשינוי אחרינא דס"ל לר"י נמי כר"י במלאכה שאצל"ג ורבה מותיב עלי' דעולא וא"כ רבה לשיטתו ל"ס לי' כאן טעמא דר"י משום מזיז עפר ור"י ס"ל כעולא דהתם, אדפח"ח וש"י ועיין מחהש"ק על מג"א הנ"ל, והנלענ"ד ביישוב קושי' זו, עפ"י מש"כ לעיל בשם הלבוש דקולייס האספנין החיוב הוא משום מכה בפטיש א"כ ע"כ גם בגלגל ביצה הטעם הוא מחמת כן דהא מייתי ראי' מקולייס האספנין דגלגל חייב חטאת, והנה כ"כ דאם הטעם משום מכה בפטיש אין סברא לחלק כלל בין תולדות החמה לתולדות האור, ולפי"ז לר"י דמתיר להפקיע ע"ג סודרן ע"כ לית לי' הך טעמא, והשתא ניחא שפיר דלא פריך אליבא דרבנן מ"ט לא יטמיננה בחול ובאבק דרכים, ד"ל נהי דל"ש גזירה אטו תולדות האור מ"מ הא גופא מלאכה היא משום מכה בפטיש כמו בקולייס האספנין, משא"כ לר"י דע"כ לית לי' הך סברא דהא מתיר להפקיע ע"ג סודרין שפיר פריך לפלוג נמי ר"י בהא וכל זה בס"ד אבל לקושטא דמייתי ברייתי' דמגלגלין ביצה ע"ג גג רותח: {לכאורה דברי רבינו אינן מובנים דהא רשב"ג בברייתא דמגלגלין ביצה כר"י ס"ל עי' בגמ' וא"כ אינו ראי' דלפי האמת גם לרבנן ס"ל דלא שייך כהי"ג מכב"פ וצ"ע, ובלא"ה צריך ביאור מש"כ רבינו דלרבנן לא פריך מ"ט משום די"ל לדידהו אסור מכב"פ הא בגמ' משמע דגם לרבנן ל"ל סברא הנ"ל דא"כ אמאי הוצרך לומר לרב בהפקעת סודרין דגזרי' תולדות חמה אטו תולדות האור, וי"ל}:

א"כ מוכח דלא אסרינן כה"ג משום מכה בפטיש וכמו שהקשיתי לעיל לשיטת הלבוש הנ"ל מהך דהכא, א"כ לכולי עלמא שרי לגלגל ושפיר קאמר המהרש"ל כנ"ל בס"ד:

עוד נ"ל ליישב בס"ד קושי' הנ"ל על שיטת המהרש"ל, עפ"י מה שכתבו התוס' שם להקשות על ר"י וכי לית לי' גזירה שמא יטמין ברמץ הא מהיי"ט אסרו להטמין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל, ותי' דמבעו"י הוא דאיכא למיגזר שמא יטמין ברמץ ושמא יחתה, אבל הכא לא למיגזר דאטו אי שרינן לבשל בחמי חמה ניחוש דילמא אתי לבשל בחמי האור בשבת ע"ש, והנה ע"כ צ"ל דהתוס' לא כתבו כן אלא דרב יוסף ס"ל כן אליבא דר"י דלא גזר חמי החמה אטו חמי האור, משא"כ לרבנן דס"ל גזרי' תולדות החמה אטו תולדות האור הרי קמן דגזרינן, א"כ פשיטא דלכו"ע איכא למיגזר שמא יטמין ברמץ, וזה ברור, והשתא יתיישב קושי' הנ"ל ברווחא בס"ד, דודאי אליבא דרבנן לא הוי מקשי מידי דנהי דל"ש בזה גזירה אטו תולדות האור כמש"כ המהרש"ל דאין דרך לחמם באור חול

ואבק דרכים, מ"מ ידע דשפיר איכא למיגזר משום שמא יטמין ול"ש לומר כתי' התוס' לחלק בין מבעו"י למשחשיכה דהא רבנן גזרו אפי' בשבת חמי חמה אטו תולדות האור אבל אליבא דר"י כיון דלא גזר תולדות חמה אטו תולדות האור הוי משמע לי' למקשן דהה"ד דליכא למיגזר משחשיכה שמא יטמין ברמץ, וכדס"ל לרב יוסף באמת אליבי' משו"ה שפיר מקשה ותי' זה מרווח בס"ד:

יב הגוזז את הצמר עיין מג"א סי' ש"ג ס"ק כ"ב הביא בשם הריב"ש דגוזז חייב אע"ג דהוי מלאכה שאצל"ג דבמשכן היו גוזזין עורות תחשים אעפ"י שלא היו צריכין לצמרן.:

{עי' סדרי טהרה סי' קצ"ח ס"ק ל"ט ד"ה ומה שהשיג עי"ש}:

וצע"ג מי יימר דגזיזה חייב משום גזיזה דעורות תחשים דילמא משום גזיזת צמר הכבשים שהיו צריכין לתכלת וארגמן ותולעת שני ולעולם אימא לך דבגזיזה בעינן נמי מלאכה שצריכה לגופא ותו מנלן דהיו גוזזין את העורות תחשים כלל דילמא מכסה עורות תחשים הי' נעשית בעוד העורות בצמר שעליהן, וכן משמע פשטא דמילתא דהא מתרגמינן ססגונא ששש בגונין שלו ומסתמא הגוונין בצמר היו ולא בעורו וצ"ע וראיתי בחי' ח"ס על מס' שבת שעמד בזה ותלי' לה בפלוגת' דר' נחמי' ורבנן אי מכסה עורות אילים מאדמים ומכסה עורות תחשים הי' כאו"א בפ"ע שפיר י"ל דהי' בהדי צמרן אבל למ"ד מחצה של עורות אלים מאדמים ומחצה של עורות תחשים צ"ל כהריב"ש דהא עורות אלים משמע דהיו מגוזזים א"כ לא מסתבר דמחצה הי' בצמרן ומחצה בלא צמרן, ועפ"י הא תנא שפיר קאמר הריב"ש, ומ"מ קמייתא מיהא קשי' וצע"ג, ושוב ראיתי בתשו' הריב"ש שכתב בזה עוד טעם לשבח דזה לא מקרי מלאכה שאצל"ג דעיקר מלאכת גזיזה אינו מה שמפריד הצמר מן העור אלא מה שעי"ז העור מתנקה מן הצמר שעליה ול"ש לומר בזה דהוא מלאכה שאצל"ג דהא עכ"פ מה שהעור מתנקה עי"ז מן הצמר ומתתקן עי"ז הוי שפיר צל"ג ולהכי בנטילת צפרנים אע"ג דאין הצפרנים צריכין לו מ"מ הוי שפיר מלאכה הצל"ג כיון דעכ"פ מה שאצבעותיו מתתקנים הוי מלאכה הצל"ג וההד"נ בסריקות שערות ע"ש, ודוגמא לזה מצינו עוד כיו"ב במלאכת זורה ובורר דהתם כמי אע"ג דאין לו צורך באותו פסולת שנזרה ונברר מ"מ לא מקרי מלאכה שאצל"ג כיון דעיקר המלאכה הוא מה דהתבואה מתנקה עי"ז והתבואה צריך לגופא וה"נ דכוותי':

יג המלבן פירש"י במתני' דאבות מלאכות מלבנו בנהר, וצ"ע מה בעי רש"י בזה, וראיתי בס' מג"א שעמד בזה וכ' עפ"י מש"כ ההמ"ג בשם התוספתא דבכיבוס איכא איסור סחיטה, ושוב כתב ההמ"ג דכיבוס מלאכה אחרת היא דבסחיטה כתבו התוס' גבי כבשים שסחטן דף קמ"ה דאין סחיטה אלא בצריך למימיהן, והנה בכיבוס לעולם צריך

למימיהן היוצאין כי רוצה בהן שיצאו המים ויכנסו שוב להבגד שעי"ז הבגד מתלבן ע"י כניסתן להבגד ויציאתן מהבגד זימני טובא זה ליבונו, וא"כ יש ג"כ סחיטה, אבל במכבס בנהר המים היוצאין מהבגד שוב אינם צריכין להם דמים אחרים באים תמורתן ובכה"נ ודאי דא"ח רק משום מלבן ולא משום סחיטה דהא א"צ למימיהן והיינו דדייק רש"י בנהר דוקא עכ"ד, ונ"ל דיש להוסיף תבלין עפ"י מש"כ התוס' יו"ט בטעמא דנקיט במתניתן ארבעים חסר אחת, ולא קתני ל"ט ע"ש, וכן עפ"י מש"כ גם אני בעניות דעתי לתרץ דקדוק לשון המשנה בזה והנה אם נימא דבכל מלבן איכא נמי איסור סחיטה, וסחיטה תולדה דדש הוא, א"כ הו"ל למתני אבות מלאכות ארבעים ואחת חסר שתיים, משו"ה פי' רש"י דמלבן מיירי דמלבנו בנהר באופן דליכא משום סחיטה כיון דא"צ למימיהן היוצאין ושפיר קתני מתניתן ארבעים חסר אחת, ומ"מ דבריו צ"ע דמש"כ דלעולם צריך למימיהן היוצאין כדי שיחזרו ויכנסו להבגד. זה ל"ש אלא באין לו כ"א מים מצומצמין ביותר, והוא מילתא דלא שכיחא, אבל כל שיש לו מים ברווחא שמכבס בהן ל"ש זה, וא"כ אי משום הא לא הוי צריך לרש"י לפרושי שמלבנו בנהר, וע"כ צ"ל הא דקתני בתוספתא דבכיבוס איכא איסור סחיטה, ע"כ לא ס"ל כהתוס' הנ"ל דאין סחיטה אלא בצריך למימיהן, ואולי י"ל דתלי' במלאכה שאצל"ג דכל שאין צריך למימיהן הו"ל מלאכה שא"צ לגופא וא"כ י"ל דהתוספתא אתי' כמ"ד מלאכה שא"צ לגופא חייב, ועיין בזבחים דף צ"ד דהוי ס"ד דרבא דכל כיבוס דלית לי' כסכוס לאו שמיה כיבוס ושוב דחי הש"ס מהא דאמרינן בבגד שרייתו זהו כיבוסו, ע"ש ואולי י"ל ודאי כיבוס שהוא תולדה דמלבן שייך גם בלא כיסכוס אבל מלבן שהיא אב מלאכה לא שייך אלא במשפשף ומהיי"ט הוי ס"ד דרבא דגם מכבס לא שייך אלא בכיסכוס והשתא דמלבן בעינא שישפשף א"כ אי נימא מלאכה שאצל"ג חייב ממילא אית ביה נמי משום סחיטה,:

{עי' לעיל דף ס"ה ד"ה והא עי"ש בשם מג"א למהר"ם בינעטא ז"ל דמתני' ס"ל כר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור והוא היפוך ממש"כ רבינו כאן}:

משו"ה פירש"י דמלבנו היינו בנהר ובנהר בודאי לא צריך שפשוף דהמים הנכנסין ויוצאין ע"י שטיפת המים, היינו כמו שפשוף וא"כ אין כאן אלא משום מלבן גרידא כן נלענ"ד בסיד:

יד המנפץ א) כתב הרמב"ם המכפץ את הצמר או את הפשתן חייב, מבואר מזה דס"ל מנפץ את הפשתן חייב משום מלאכת מנפץ וצע"ג דהא מבואר בש"ס דף ע"ג ע"ב תנא הדש והמנפץ והמנפט כולן מלאכה א' הן, ולכאורה צריך להבין דהא מנפץ קחשיב במתני' לאב מלאכה בפ"ע, ואיך קאמר הכי דהוי תולדה דדש,:

{לפענ"ד כונת רש"י אינו דמשו"ה לא חשיב במתני' גבי מלאכת דישה משום דלאו גידולי קרקע דהא במתני' בלא"ה לא הוי מצי למיחשב לי' עם דישה דהא ניפוץ הוא דבר אחר ומה סוג יש לו עם דישה דהא ניפוץ דמתני' אינו כמו ניפוץ דברייתא שמפרק פשתן מגבעולין אלא סורק את הצמר, וכונת רש"י במ"ש וצמר גפן גידו"ק הוא היינו דאי לא הי' נידו"ק לא הי' לחייב משום דישה דלרבנן אין דישה אלא בנידו"ק ודו"ק, וממילא אין מקום לתמוה על הרמב"ם וגם אין להוכיח דהרמב"ם ס"ל דחייב שתיים וסרה תמי' דלקמן על הרמב"ם ובאמת לא זכיתי להבין סברת החיי"א דס"ל דמנפץ חייב ב' דהא ב' עניני ניפוץ יש ובזה סרה ג"כ תמיהת רבינו על ש"ס מו"ק שהקשה לקמן אמאי לא מקשי הש"ס מברייתא מפורשת}:

וצ"ל כמו שפי' רש"י שם בד"ה והמנפט וז"ל צמר גפן בקשת כדרך האומנין וצמר גפן ג"ק הוא להכי קרי ניפוץ דיליה תולדה דדש ולא קר' לי' תולדה דמנפץ דצמר עכ"ל והאי טעמא ניחא נמי במאי דחשיב הכי מנפץ לתולדה דדש ואלו במתניתן חשיב לי' לאב מלאכה בפ"ע דמתני' מיירי במנפץ צמר דלא הוי גדולי קרקע, וליכא לחייבו משום דש להכי חשיב לי' לאב מלאכה בפ"ע, משא"כ במנפץ הפשתן הוי תולדה דדש, אבל לפי מש"כ הרמב"ם דמנפץ פשתן נמי איתא בכלל מנפץ דהוי אב מלאכה בפ"ע א"כ צ"ע איך קחשיב לה בברייתא בהדי תולדה דדש וצ"ל דס"ל להרמב"ם דמנפץ פשתן חייב שתים אחת משום מנפץ ואחת משום דש, יעיין בח"א ה"ש כ' כ"ג דכתב באמת דמנפץ פשתן חייב שתים, ועיין בשבת דף יד בתוס' ד"ה אע"ג דאיכא דדמי' לי' חשיב כ' הא דלא חשיב נמי מנפץ לאב מלאכה אע"ג שבמשכן היו מנפצין פשתן לעשות יריעות ושאר דברים וכו' עיי"ש, ואי אמרי' דמנפץ פשתן חייב נמי משום מנפץ דחשיב לי' אב במתני' אין מקום לקושי' התוס' כלל, דהא איתא בכלל מלאכת מנפץ דקתני בהדיא, וע"כ צ"ל דס"ל להתוס' דמנפץ פשתן אינו חייב אלא משום דש לחודי' ולא משום מנפץ דקתני מתניתן, וזה דלא כשיטת הרמב"ם הנ"ל:

אלא דצלע"ג על הרמב"ם דהו"ל לבאר דמנפץ פשתן חייב שתים אחת משום דש ואחת משום מנפץ, ועוד דלא הו"ל לכוללם יחד דהא מנפץ את הצמר אינו חייב אלא חדא ואלו מנפץ את הפשתן חייב נמי משום דש כדאיתא בש"ס בהדיא וצע"ג, ועיין בש"ס מו"ק דף כ' ע"ב וכ"ת כל היכא דאיכא תרתי לא מחייב אלא חדא והאמר ר"כ זומר וצריך לעצים חייב שתים, ולהנ"ל טפי הוי לאקשוי' מברייתי' דהמנפץ חייב משום דש אע"ג דבלא"ה חייב משום מנפץ דהוי קשי' טפי דאלו ר"כ אמורא הוא ע"ש בתוס' דמקשה מר"כ אע"ג דהוא אמורא משום דהוי גברא רבה, ולהנ"ל הו"מ לאקשוי מברייתא הנ"ל,

וי"ל דאי מברייתא הו"א דלעולם לא מחייב אלא חדא, וקמ"ל דאי התרו בו נמי משום דש חייב דלא תימא דהו"ל כאלו התרו בו משום דבר שאינו מעין מלאכתו. אבל אכתי הומ"ל דלא מחייב אלא חדא אפי' היכא דאיכא תרתי וזה פשוט, ומ"מ שיטת הרמב"ם בזה צע"ג:

ב) ועפ"י שיטת הרמב"ם הנ"ל היה כראה ליישב ע"כ הא דדקדוק התוס' יו"ט במתני' דאבות מלאכות ארבעים ח"א, ואמאי לא תני אבות מלאכות ל"ט, ולהנ"ל י"ל הא מנפץ דקתני כולל נמי מנפץ דפשתן, ולפי שיטת הרמב"ם ועפ"י מש"כ הח"א איכא במנפץ תרי חטאות חדא מלכת מנפץ ועוד חייב משום דש, וא"כ הא עביד ארבעים מלאכות אלא כיון דכבר תני דש א"כ לא מחייב אמנפץ אלא משום מנפץ דדש הא כבר תני לה, וא"כ שפיר נקיט מתני' אבות מלאכות ארבעים דהא מ' נינהו אלא דלענין חטאות חסר א' דהא עבד שתי דישות בהעלם א', וא"ש בס"ד, והגם דיש לשדות בי' נרגא דאולי מנפץ דפשתן נהי דחייב נמי משום דש לשיטה הנ"ל מ"מ אינו אלא תולדה דדש ואלו מתני' אבות מלאכות קתני, מ"מ שיגרת לישנא דש"ס דקאמר הדש והמנפץ והמנפט כולן מלאכה א' הן משמע דהוא בכלל אב מלאכה דדש, מדכייל להו בהדי דשא וכ"מ בתוס' דף ע"ד דכתבו דמנפץ הוי דש ממש ע"ש ודו"ק היטב:

כג א) התופר שתי תפירות חייב, מבואר בש"ס דף ע"ד ע"ב, והא לא קיימא, ארבב"ח אר"י והוא שקשרן.

פירש"י שקשר שני ראשי החוט לכאורה נראה דסגי בקשר א' לכל אחד משני ראשין בפ"ע משא"כ בקושר דעלמא לא מחייב אלא בקושר שני צדדי הקשר זה על גב זה, וכן מבואר בר"ן בשם הרא"ש, ואולי נתכוין לזה רש"י במה שפי' שקשר שני ראשי החוט דאל"כ מה בא לאשמעינן אטו לא ידענא לפרש לשון והוא שקשרו, וזה דלא כמש"כ התויו"ט במשנה דאבות מלאכות ארבעים חסר אחת עיי"ש, וכבר הגיה עליו בתו"ח שם, ונסתפקתי אם תופר שתי תפירות ועשה עניבה באופן שלא מתחייב עליו משום קשר, אי סגי לחייב עכ"פ משום תופר כיון דלא בעי' שיקשור אלא כדי שתתקיים התפירה סגי נמי בעניבה, או דלמא בעי' קשר ממש:

{עי' מהרש"א מהדו"ב דף ע"ד: שכ' דלא בעי' קשר של קיימא וכמש"כ הר"ן}:

ומסתברא דלפימ"שכ הר"ן בשם הרא"ש דסגי בקושר שני ראשי התפירה כאו"א בפ"ע הה"ד דסגי בעניבה, ועי' תויו"ט במשנה הנ"ל שהביא בשם הרב"י סי' שי"ב דכל תופר אינו חייב על הקשירה שעמה אע"פ שצריך שיקשור ג"כ, והקשה מהא דאמר אביי האי מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות ואי חייטי לפומיה חייב י"ב ופירש"י אי חייטי

לפומיה נעשית לה שפה הוסיף כאן תופר וקושר שצריך לקשור אחר התפירה ע"כ, והנה כ"ה שם בתו"ח דלא נמצא כן בב"י שלפנינו שכתב כן:
ולענד"נ דאפילו את"ל כן מ"מ עד כאן לא קאמר הב"י אלא בתופר שתי תפירות משום דהאי קושר אינה אלא לצורך התפירה משו"ה לא מחייב עלי' בפ"ע, אבל בתופר הרבה תפירות דבזה פשיטא דלא בעי' שיקשור, דמחייב על תופר אפילו בלא שום קשירה, בזה ודאי אם עשה אח"כ קשר חייב נמי משום קושר לכו"ע והשתא ליכא סתירה מפירש"י הנ"ל לדברי מרן הרב"י, דבעבד חלתא וחייטי' לפומי' איכא הרבה תפירות ובודאי חייב משום קושר בפ"ע כנ"ל ברור ודו"ק:
ב) נראה פשוט דלאו דוקא תופר בחוט, אלא הה"ד בעושה שתי תכיפות בחוט של ברחל או בתוכף שתי תכיפות במחט שקורין שנועקכאדיל ומחבר עי"ז ב' מלבושים יחד חייב, אע"ג דאינו עושה קשר בשני ראשיה דהא מידי הוא טעמא דבעי' שקשרן אלא משום דבענין אחר לא קיימא, וכהי"ג הא קיימי, וכן כתב בהדיא בס' קרבן נתנאל בפ' כלל גדול אות נ' ע"ש.:
{עי"ש בקרבן נתנאל דהוי רק איסור דרבנן עי"ש}:
ותמה בזה על מה שנתפשט היתר שהנשים מחברין השלייער ע"י מחטים הללו הא הוי שתי תכיפות ע"ש וצ"ע:
כה הבונה א) בריש פי"ב הבונה כמה יבנה ויהא חייב הבונה כ"ש, ואמרי' בגמרא בנין כיש למאי חזיא ומהדר הגמרא היכא אשכחן במשכן דכוותיה שהי' עושין בנין כ"ש ומסיק שכן קרש שנפלה בו דרנא מטיף לסוכו אבר לסותמו וע"ש בתוס' ובחידושי הר"ן אסברא לה ביותר דאנן לא בעי' למגמר ממשכן אלא המלאכה עצמה, ולא שיעורה והכא אגוף המלאכה מהדר לאשכוחי במשכן דאנא אמינא כ"ש לא הוי מלאכת בנין כלל וכ"כ בחרישה, אבל שיעורא דבונה בודאי הלל"מ הוא ככל שיעורים שבתורה, ועי' בפ"ק דסוכה דגם שיעורי שבת הו"ל הלל"מ עיי"ש, אלא דצ"ע תינח בנין כ"ש באופן שעי"ז נגמר כל מלאכתו כגון חופר גומא להצניע פרוטות או שעושה פטפוט כ"ש לכירתו או סותם נקב קטן שבבירתו דכה"ג אשכחן במשכן שנקרא מלאכה אבל בונה בית, דרצונו לבנות בית או חומה באופן דע"י כ"ש אינו מעלה ואינו מוריד כלום נבנינו אכתי לא שמעי' דגם זה נקרא מלאכה מנלן ועכצ"ל כיון דאשכחן מיהת שם בונה בכ"ש דנקרא מלאכה ממילא מחייב גם בכל גוני בונה כ"ש, ובזה ניחא מאוד לשון המשנה דקתני הבונה כמה יבנה ויהא חייב ול"ק הכא בשאר מלאכות כגון החורש כמה יחרוש ויהא חייב אלא קתני סתמא החורש כ"ש ה"כ הול"ל הבונה כ"ש ולמה לאתחולי בלשון שו"ת,

ולהנ"ל י"ל אי הוי קתני הבונה כ"ש חייב הו"א דוקא היכא דע"י בנין כ"ש כבר כגמר הבנין דאין צריך יותר כגון בגוני דאיתא בגמרא וכדאשכחן כוותיה במשכן, אבל אם בונה והולך הו"א כ"ש איננו מעלה ומוריד משו"ה נקיט הבונה כמה יבנה ויהא חייב דמשמעות המשנה דהוא בונה והולך ומ"מ כבר נתחייב בכ"ש, ויש ליישב בזה מ"ש התוס' דצריך לתן טעם אתנא דמתני' דאמאי תני בונה בתר זריקה והוצאה, ולהנ"ל י"ל משום דהוצאה מלאכה גרועה היא כמ"ש התוס' בריש מכילתין, וה"נ בנין כ"ש מלאכה גרועה היא דמה"ט מהדר הגמרא היכא אשכחן דכוותי' במשכן. משו"ה תני להו בהדי הדדי וא"ש, וכה"ג דאמרינן בריש נדרים איידי דאתיא מדרשה חביבא ליה ע"ש בר"ן:

ב) הרמב"ם פסק בפ"י מה"ש העושה נקב בלול חייב משום בינה, וכן גבי מעייל שיפתא בקופינא דמרא חייב משום בינה, ובמסתת כתב דחייב משום מכה בפטיש והוא תמוה דבגמרא פליגו רב ושמואל בהני תלת דלרב חייב משים בינה ולשמואל משום מכה בפטיש, וכיון דפסק גבי העושה נקב ומעייל שיפתא דחייב משום בונה הו"ל למפסק כן גבי מסתת ועוד דהילכתא כרב באיסורי, ובלח"מ מתרץ משום דקאמר בגמרא דר"י ס"ל דמסתת חייב משום מכה בפטיש פסק בזה כריו"ח, לגבי רב ואין זה מספיק כלל, דהא בגמרא עבדינן צריכותא דאי תני מסתת הו"א בהא קאמר רב משום דדרך בנין בכך אבל נקב בלול כו' הו"א דמודה לי' לשמואל א"כ מוכח דמסתת מסתבר לי' טפי דלתחייב משום בונה יותר מעושה נקב ומעייל שיפתא, וממילא כיון דריו"ח ס"ל במסתת דא"ח משום בונה אלא משום מכה בפטיש כש"כ גבי אינך, וא"כ אכתי הקושי' במקומה כיון דהרמב"ם אפי' במסתת פוסק דחייב משום מכה בפטיש כש"כ באינך:

ונ"ל בס"ד דלכאורה י"ל באיזה סברא פליגו רב ושמואל במסתת, בשלמא בעושה נקב בלול או במעייל שיפתא י"ל דפליגו אי שייך בנין בכלים גם בכה"ג וכמ"ש התוס' בר"פ הבונה ובפכ"ג דף ע"ד גבי שמעתא דחביתא ע"ש, אבל במסתת במאי פליגו ע"כ נראה די"ל בנין לא שייך אלא בדבר המחובר מחלקים שונים כגון בונה בית שמתחברים דברים נפרדים, וכ"כ בכלים למ"ד יש בנין בכלים. וחופר גומא נמי דחייב משום בונה דרגבי האדמה הם חלקים הנפרדין זה מזה. וכן מגבן דחייב משום בונה היינו נמי שמחבר חלקי הגבינה הנפרדים ועושה מהם גוש אחד, אבל דבר שהוא גוש אחד אין לו ענין למלאכת בונה, וחיובו משום מכה בפטיש, וה"ט דשמואל דמסתת חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה, ורב לא ס"ל האי סברא, ועי' בשבת דף ע"ד ע"ב שכתבו התוס' דהיכא שעושה לגמרי כל הכלי לכ"ע יש בנין בכלים, והקשו לפי"ז המנפח בכלי זכוכית דחייב משום מכה בפטיש אמאי לא מחייב משום בונה, ולהנ"ל ניחא בס"ד, ולפי"ז

יש לומר הרמב"ם ס"ל בזה כשמואל משום דריו"ח ס"ל כוותי' במסתת, וכן ריב"ל ס"ל במסתת ובמנפח בכלי זכוכית דחייב משום מכה בפטיש בשבת דף ע"ה, אבל באינך הדרן לכללא דקיי"ל כרב באיסורי, וניחא נמי בזה הא דפסק הרמב"ם מפיס מורסא חייב משום מכה בפטיש ולא משום בונה עי' בהה"מ ובכ"מ ולהנ"ל א"ש דל"ש בנין אלא בדבר המחובר מחלקים נפרדים כן נ"ל בס"ד:

ג) ונפלאתי על הרי"ף דמייתי פלוגתא דרב ושמואל בעושה נקב בלול, ובמעייל שיפתא בקופינא והשמיט מסתת את האבן, והוא פלאי, נלענ"ד בס"ד, דבגמרא פריך על ריו"ח דחייב משום מכה בפטיש והאנן תנן המסתת והמכה בפטיש, ומשני אימא המסתת המכה בפטיש פרש"י ה"ק המסתת שהוא חייב משום מכה בפטיש חייב בכ"ש, וכיון דהרי"ף מייתי המשנה כצורתה המסתת והמכה בפטיש ממילא מוכח דחייב משום בונה קאמר ולא הוצרך לאתויי, עוד נ"ל בס"ד דבאמת אין נפק"מ אי חייב משום הא או משום הא אלא לענין משום מאי מתרינן בי' או משום היכא דעושה תולדה במקום אב אי מחייב אחד או תרתי, ואין נפק"מ בזה"ז, מיהא גבי עושה נקב בלול או במעייל שיפתא נפק"מ לענין להתלמד במק"א אי בכה"ג יש בנין בכלים וסתירה בכלים, משו"ה מייתי לה הרי"ף פלוגתא דרב ושמואל וכיון דהלכתא כרב באיסורי ממנו נקח דיש בנין בכלים בכה"ג, משא"כ במוסתת אין נפק"מ לדידן אי חייב משום בונה או משום מכה בפטיש, ושוב ראיתי להרי"ף בפ' כלל גדול דמייתי מימרא דריב"ל דמסתת חייב משום מכה בפטיש וא"כ ליתא לכל הנ"ל, ואין להקשות למה הוצרך לאתויי האי מימרא כיון דמייתי מתני' בריש הבונה וי"ל דבעי לאתויי לכולי מימרא דריב"ל כמות שהיא אלא דלפי"ז קשיא לאידך גיסא, הא למ"ד מסתת משום מכה בפטיש קשי' מתני' וצ"ל כדמתרץ בגמרא המסתת המכה בפטיש וא"כ איך הביא הרי"ף במתני' הגירסא המסתת והמכה בפטיש וראיתי בקרבן נתנאל שהקשה כן על הרא"ש מיהא לזה י"ל כמ"ש כיון דבזה"ז אין נפק"מ כ"כ אי משום בונה אי משום מכה בפטיש משו"ה ל"ח לדקדק בזה:

ד) העושה נקב בלול לרב חייב משום בונה וכ"פ הרמב"ם בפ"י מה"ש הי"ד וסותר עצמו תוכ"ד דב"ה ט"ו כתב העושה נקב כ"ש בין בעץ בין במתכות בין בבנין בין בכלים חייב משום מכה בפטיש, והוא פלא ובלח"מ כתב דס"ל להרמב"ם דלרב דחייב משום בונה אפילו משום בונה קאמר ע"ש וההד"ד נמי דחייב משום מכה בפטיש מיהא בגמרא לא משמע כן ואולי י"ל דמשמע לי' להרמב"ם כן משמעתא דחביתא בפ' כ"ג דף ע"ד ע"ב האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות ולא משכחת מנינא אלא אם נימא דמלאכת בנין ומכה בפטיש דאתיין בהדדי בגמר מלאכת חביתא חייב עליהן תרתי,

ועיי"ש ברש"י ותוס' ולענ"ד נראה דע"כ לא שייך למימר היכא דעבד חדא מחייב עלה תרתי אלא בזומר וצריך לעצים דחייב משום נוטע ומשום זורע וכן במנכש ומשקה מים לזרעים בשבת בריש מו"ק דפליגו רבה ורב יוסף אי מחייב משום זורע או משום חורש ע"ש דפריך ולחייב משום חורש ומשום זורע כמו בזומר וצריך לעצים דהתם עכ"פ צריך לו לשני תכליתים משונים זה מזה דצריך לו למלאכת קצירת העצים וגם לתכלית של אצמוחי פירי, וכ"כ בריש מו"ק דצריך לו התכלית של רפוי ארעא וגם לאצמוחי פירי, משא"כ בגומר כלי דהכל הולך לתכלית אחד דיהא הכלי כגמר ל"ש לחייבו תרתי, ועי' פנ"י בשמעתא דחביתא, ושיטת הרמב"ם בזה תמוה מאוד וצ"ל כמ"ש המג"א דבהי"ד מיירי במחובר ואז חייב משום בונה, ובהט"ו מיירי בתלוש דחייב משום מכה בפטיש עי' במג"א סי' שי"ד ודו"ק:

ה) הרמב"ם בפ"י פסק דמגבן חייב משום בונה ותמהו עליו דהא בשבת דף צ"ה קאמר עלה וחכ"א אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות, ומשמע דקאי אכולהי עיי"ש, והנה אע"ג דבונה חייב בכ"ש מ"מ במגבן פשוט דשיעורו כגרוגרת וכ"מ ברמב"ם, ובזה מדוקדק מאוד הא דפירש"י בריש הבונה, הבונה, פירש"י הבונה שאמרו באבות מלאכות כמה יבנה, והוא תמוה מאי בעי בזה, ולהנ"ל ניחא משום דבאמת איכא תולדה דבונה דאינו חייב בכ"ש דהיינו מגבן משו"ה דייק רש"י לאשמעי' דהבונה שאמרו באבות מלאכות הוא דחייב בכ"ש לאפוקי מגבן ובזה מדוקדק לשון המשנה דפתח הבונה כמה יבנה ול"ק סתם הבונה חייב בכ"ש, ולהנ"ל ניחא דאאבות מלאכות קאי וה"ק הבונה שאמרו באבות מלאכות כמה יבנה, וכפירש"י, והשתא ממילא משמע מדיוקא דמתני' דאיכא בונה דלא מחייב בכ"ש, וע"כ היינו מגבן וא"ש דפסק הרמב"ם כן:

כו הסותר מבואר בפוסקים דדוקא סותר ע"מ לבנות הוא דמתחייב ועי' באחרונים דל"ד על מנת לבנות אלא כל שלא הוי דרך השחתה, ונסתפקתי לפי מה דמבואר בפוסקים דעושה פתח העשוי להכניס ולהוציא חייב משום בונה.

א"כ היכא דסותר כותל שבבנין כדי לעשות שם הפתח, אי מחייב תרתי משום סותר וגם משום בונה, כמו בזומר וצריך לעצים דחייב שתים, והכי מסתברא לא מבעיא למ"ש הלח"מ בעושה נקב בלול חייב שתים להרמב"ם משום בונה ומשום מכה בפטיש ה"נ חייב שתים אלא אפי' למ"ש לעיל בשם הפנ"י סברא לחלק מ"מ בכה"ג ל"ש סברא זו ומחייב שתים, וזה נכון ופשוט ויתיישב בזה הא דהקשו התוס' במתני' דאבות מלאכות וכן הקשו בפ"ב דף ל"א ע"ב, אמאי לא תני במתני' סותר ע"מ לבנות כי היכא דקתני מוחק ע"מ לכתוב, וקורע ע"מ לתפור ע"ש, ולמ"ש ניחא בס"ד דשפיר משכחת לה סותר

שיהא חייב אפי' שלא ע"מ לבנות והיינו בסותר כותל כדי לעשות שם פתח, ובמ"ש נתיישב בס"ד ע"נ הא דהקשה התויו"ט למה לי' למתני אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הו"ל למתני אבות מלאכות ל"ט, ולהנ"ל ניחא בס"ד דהא בסותר בעי' ע"מ לבנות ובמתני' ל"ק אלא סותר סתם, וא"כ ע"כ מיירי בסותר כדי לעשות פתח דחייב נמי משום בונה, מיהא אבונה לא מחייב דהא כבר תני לי' בונה, נמצא דהעושה כל אבות מלאכות כסדר ששנויים במשנה עושה מ' מלאכות ומ"מ אינו חייב אלא ל"ט חטאות, והיינו דקתני אבות מלאכות ארבעים אלא שחסר א' דלא מחייב עליו חטאת וכה"ג כתב התוי"ט גבי תופר שתי תפירות ע"ש וזה נכון בס"ד, ויתיישב בזה הא דנקיט תנא הבונה והסותר ולא תני איפכא דסדר הבנין כך הוא סותר ואח"כ בונה ולהנ"ל ניחא ויתיישב בזה ג"כ קושיית התוס' בב"מ דף ל"א לרש דפוטר סותר אפי' ע"מ לבנות במקומו אלא דוקא אם ע"י סתירה זו יהי' הבנין יותר טוב משלא היה הבנין ראשון מעולם כמו במכבה ע"מ לעשות פחמין ע"ש, א"כ באבות מלאכות דתני סותר היכא משכחת לה סתירה בכה"ג ולמ"ש ניחא שפיר בס"ד ודו"ק היטב:

כז המכה בפטיש א) לפירש"י בר"פ הבונה, היינו שמפוצץ בו את האבן מן הסלע לאחר שחצב את האבן סביב ומבדיל מן ההר קצת. הוא מכה בפטיש מכה גדולה, והיא מתפרקת ונופלת והוא גמר מלאכה של חוצבי אבן, ע"ש, והתוס' הקשו ע"ז דשבק תנא גמר מלאכה דכלים דהוי במשכן ונקט גמר מלאכה דאבן דלא הוי במשכן, ומתוך כך פירשו דמכה בפטיש דקחשיב באבות מלאכות היינו גמר מלאכת הכלים, וכן פירש"י שם בהדיא מיהא במתני' דהבונה כמה יבנה קתני המכה בפטיש ובמעצד ויש לתמוה למה לי' למיתני מעצד הא היינו הך, אע"כ דהתנא רוצה למתני תרי גוני מכה בפטיש א' בבנין אבנים, והאי מעצד היינו בבנין כלים ובתרווייהו איכא משום מכה בפטיש משו"ה הוצרך רש"י לפרש האי מכה בפטיש היינו חוצב אבן מן ההר, משא"כ במתני' דאבות מלאכות דהתם קאי לפרושי מלאכות דהוי במשכן פירש"י באמת דכן אומן מכה בקורנס על הסדן בשעת גמר מלאכה ע"ש, ונתיישב שפיר קושיית התוס', ולפימ"ש התוס' דמכה בפטיש נמי היינו גמר מלאכת כלים, צע"ג למה הוצרך לאשמעינן מכה בפטיש ובמעצד, מאי נפק"מ בזה ומהיכ"ת הוי ס"ד לחלק בין מעצד לפטיש, ובחי' כן מפרש מעצד היינו מה שחולקין את הקרשים והוא מה שקורין בל"א הובי"ל, ובזה ניחא גם להתוס' אבל לא אבין איך שייך בזה לשון המשנה המכה בפטיש ובמעצד הא כלי זה אינו נעשה להכות, וצ"ע, והא דלא כתב רש"י גם במתני' דאבות מלאכות מכה בפטיש היינו גמר מלאכת חוצבי אבן, י"ל דא"כ יוקשה אמאי שבק תנא גמר מלאכת כלים ונקט

מלאכת בנין אבנים וכמו שהקשו התוס' ותו דהתנא ע"כ לא מיירי בבנין אבנים דא"כ הו"ל למנקט מכה בפטיש קודם בונה וסותר דהכי סידרא דבונים, א"ו דלא מיירי מתני' אלא מגמר מלאכה דכלים. וזה נכון בס"ד ועי' תויו"ט וחי' ח"ס ודבריו צ"ע ע"ש: ב) בספר מג"א להגאון מהרמ"ב כתב דבמילה דהו"ל מתקן גברא חייב משום מכה בפטיש ובס' מנ"ח פליג עליו מסברא, דל"ש מכה בפטיש אלא במשלים מה שהי' חסר ע"פ טבע העולם, אבל כיון דלא מתקן מנא מה שצריך לו מתיקון העולם אלא מחמת מצוה זה לאו מלאכה הוא ע"ש, והא דקאמר בשבת ק"ו מה לי מתקן מנא מה לי מתקן גברא אין הכונה דחייב משום מכה בפטיש אלא כיון דהוי מתקן גברא ממילא לא חשיב מקלקל בחבלה וחייב משום חובל עיי"ש, ולענ"ד צע"ג לשיטת המג"א הנ"ל מאי קאמר מדאיצטרך קרא למשרי מילה ש"מ מקלקל בחבלה חייב, והא קרא איצטרך דאל"כ הוי חייב משום מכה בפטיש וצריך לומר דאיה"נ הא דמשני מה לי מתקן מנא מה לי מתקן גברא ולפי"ז דין הנ"ל תליא בפלוגתא דתנאי אי מקלקל בחבלה חייב, ע"כ כל כה"ג לאו מכה בפטיש הוא אלא אם הוא משלים דבר החסר מתיקון העולם, ולמ"ד מקלקל בחבלה פטור גם תיקון מצוה אית בי' משום מכה בפטיש, ועפ"ז י"ל פרפרת נאה ליישב הא דמקשים האחרונים על הא דמייתי הרי"ף ברייתא דספק בן שמונה אין מחללין עליו את השבת, ובפרק ר"א דמילה דף קל"ו פריך ממהל היכי ממהלינן ומשני ראב"א מלין אותו ממ"נ אם בן ח' הוא מחתך בעפר בעלמא ופריך מברייתא דספק בן ז' ספק בן ח' ואמאי למהלי' ממ"נ, ומשני הא מני ר"א דאמר מכשירי מילה דוחין שבת ומיירי במכשירין, וכיון דאנן לא קיי"ל כר"א א"כ למאי נפק"מ מייתי הרי"ף האי ברייתא, ולהנ"ל י"ל דלכאורה תיקשי על ראב"א, בשלמא לענין חובל שייך ממ"נ אבל מ"מ משום מכה בפטיש לתחייב דעכ"פ מתקן הוא כיון דהשתא מיהת צריך למוהלו מחמת ספק, א"כ הו"ל מכה בפטיש וצריך לומר דס"ל מכה בפטיש לא שייך בתיקון דאינו אלא משום מצוה, וכ"ז למ"ד מקלקל בחבלה חייב אבל למאן דפטר מקלקל בחבלה ע"כ תיקון מצוה נמי אית בי' משום מכה בפטיש, א"כ לא שייך ממ"נ, ושפיר קאמר הרי"ף דספק בן ח' אין מחללין עליו דס"ל כמ"ד הנ"ל, ואין להקשות א"כ יקשה קושיית הגמרא ומהל היכא מהלינן לדידן, ז"א דבאמת בסתם ולדות לק"מ קושיית הגמרא דהא רחמנא אמר ביום השמיני אפי' בשבת וע"כ משום דאזלינן בתר רוב ולדות, וע"כ קושיית הגמרא אינו אלא משום דר"ג מיירי נמי בבן ח' כמבואר שם בתוס' ובזה ל"ש לומר דאזלי רוב ולדות. אבל בספק בן ח' למ"ד מקלקל בחבלה פטור באמת אין מחללין משום מלאכה מכה בפטיש וא"ש בס"ד:

כח הצד צבי א) גרסי' בירושלמי פ' כ"ג הצד חלון ופצעו אית תנא תני חייב שתים, ואית תנא תני אחת מ"ד שתים אחת משום צד, ואחת משום נטילת נשמה, ומ"ד אחת הדא היא משום נטילת נשמה, ולית לי' צידה, ואתיא כי הא דאמר ראב"י ר"א ורשב"ל משמעי' דר"מ כמין חיה טהורה ברא הקב"ה למשה במדבר כיון שעשה בה מלאכת המשכן גנזה, פי' לא הי' צורך לצודה, והנה פשטות הלשון משמע דהאי תנא לא חשיב צידה בהדי אבות מלאכות מדלא הוי במשכן, וראיתי בס' אור זרוע הגדול ה' שבת דמייתי האי ירושלמי ומפרש לה נמי דבצידה פליגו אי הוא מאבות מלאכות ע"ש אלא שכתב תימא אמאי לא יליף צידה מאילים מאדמים, ולא תי' כלום ותימא על תמיהתו, הא משנה מפורשת בר"פ שמונה שרצים חיה ועוף שברשותו, הצדן פטור א"כ באילים מאדמים ליש צידה כלל, אולי ס"ל אלים מאדמים לאו איל זכר שבמין כבשים קאמר אלא איל חי' ממין איל צבי ויחמור שכ' תורה גבי חיות טהורות, ובזה שפיר שייך צידה, אבל יותר נראה דזכרים ממין כבשים קאמר דאל"כ הול"ל אילים כדכתיב יחולל אילות ה"נ אילים הול"ל, ואלים משמע כבשים זכרים, ובהני ל"ש צידה וא"כ לק"מ אלא דאי קשי' הא קשיא ת"ל משום צידת חלזון גופא דהוי במשכן, ואי ס"ל דבצידת חלזון לא שייך לחייבו משום צידה א"כ מאי ארי' משום דתחש ברי' לפי שעה הוי, ת"ל דבלא"ה לא שייך למילף צידת חלזון מצידת תחשים, ושוב ראיתי דגירסת האור זרוע בירושלמי הצד צבי והשחטו הצד חלזון והפצעו וכו', ואית תנא תני אינו חייב אלא אחת, וקאי גם אצידת צבי, ולפי"ז הוצרך לומר דתחש לא הי' אלא לפי שעה, אבל בחלזון י"ל בלא"ה ס"ל דל"ש משום צידה, אבל בירושלמי שבפנינו לא פליגו הני תנאי אלא בצידת חלזון וא"כ הדק"ל אמאי לא יליף מצידת חלזון גופי' ואי אית לי' מסברא דל"ש בזה צידה א"כ מאי עניינו אי תחש הי' לדורות או לא, תו תמוה דלפי' הנ"ל צ"ל דלר"מ צידה לא הוי מכלל מלאכות, ובהדיא תניא בשבת דף ק"ו ע"ב הצד גזין וצרעין בשבת חייב דברי ר"מ, אמנם התוס' בשבת דף ע"ה כתבו וז"ל וצ"ע דבירושלמי משמע דצד חלזון לא מחייב משום צידה וכוונתם על הירושלמי הנ"ל, ומבואר מדבריהם דמפרשי דעל צידת חלזון בלבד קאי האי מ"ד דא"ח אלא אחת, וראיתי בק"ע ובמה"פ על הירושלמי דמפרשי נמי דקאי על עיקר מלאכת צידה וכמש"כ בשם אור זרוע ולענ"ד לפי גרסתנו בירושלמי א"א לפרש כן מטעמא דפרישית אלא דגם אם נפרש כפי' התוס' דקאי על חלזון בלבד נמי יש לתמוה מאי האי דסיים ואתיא כמ"ד תחש שהי' בימי משה לא הי' אלא לשעה, וכי מאי עניינו לזה ואם ס"ל דלא הי' צריך לצודו, א"כ מ"ש חלזון דנקיט, אמנם פי' דברי הירושלמי מתחוור כשמלה חדשה, במש"כ הפנ"י שם דלמ"ד תחש שכיחא במדבר

ופירשו מצודות לצודם א"כ כל הפורש מצודה בשבת ולאחר שעה ניצוד שם חיה חייב למפרע על פרישת המכמורת כמו המבשל והאופה והה"ד צד חלזון חייב. אך למ"ד לפי שעה נזדמנה למשה רבינו ע"ה א"כ היא באתה בגבולו ושם צד את התחש א"כ אינו חייב אלא מיד בשעת פרישה וכדס"ל להתוס' בפ"ק דף ב' ול"ד לאפי' ובישול דהתם אם יניח כך יבשל ויאפה ממילא משא"כ הכא מאן יימר שיבוא לתוכה חי' א"כ אין בפורש מכמור בים משום צידה דדוחק למצוא צד חלזון ידוע בידו ממש מן הים, עיי"ש בפנ"י ובחי' ח"ס ז"ל ולפי"ז צידה לכו"ע אב מלאכה היא, והנה אמת נכון הדבר. ב) כללא הוא דכל שבמינו ניצוד חייבין עליו משום צידה, ועיי' במג"א סי' תצ"ז סק"ו הביא בשם יש"ש דבדגים לא שייך צידה, אלא חייב משום עוקר דבר מגידולו דהוא תולדה דקוצר, והוכיח כן מירושלמי פרק כ"ג שם האי מאן דצייד כוורא חייב משום קוצר, ומדל"ק משום צד ש"מ בדגים ל"ש צידה דלא הוי דומיא דמשכן וע"ש במג"א דא"ר מירושלמי דהתם מיירי בדג שהוא כבר ניצוד ועומד בתוך הארגז ע"ש, וראיתי במנ"ח שדימה דהיש"ש כיון על ירושלמי הנ"ל, ולא ראה דברי היש"ש בפ"ג דביצה ע"ש, ומירושלמי הנ"ל א"ר כלל לא מבעי' כפי' האו"ז, א"כ ס"ל להאי מ"ד דצידה לא הוי מלאכה כלל א"כ פשיטא דלא קיימ"ל כן אלא אפי' אם נפרש כפי' התוס' דל"ק אלא בצידת חלזון מ"מ הא עכ"פ פלוגתא דתנאי היא, ולא קיימ"ל כמאן דפוטר וממילא בלא דחי' המג"א נמי אין ראיה כלל מהירושלמי דמייתי היש"ש דהא פלוגתא דתנאי היא בירושלמי ופסקי' הילכתא כמאן דמחייב. וכדמוכח נמי מש"ס דילן:

ל א) המפשיט את העור, עיין רמב"ם פי"א דשיעורו כדי לעשות קמיע, וכתב ההמ"ג דהוא נלמד מהא דאמרי' בש"ס דף ע"ט דשיעור המוציא עור כדי לעשות קמיע ואמרי' התם לעבדו בכמה ליש. מיהא התם מיירי במוציא עור שאינו מעובד אלא עור העומד לעבדו ובפי' רש"י שם, אמנם בש"ס דילן גרסינן המעבדו בכמה עיי"ש, ועיין במרכבת המשנה שהקשה הא עסקינן בש"ס שם דג' עורות הן. ומסקי' דעור לח כמו שהופשט שיעור ההוצאה הוא כדי לצור משקולת קטנה, ע"ש דקאמר התם בבישולה, א"כ המפשיט את העור דהעור עדיין לחה כמו שהי' הו"ל שיעור הוצאה כהנ"ל, ההד"נ שיעור העיבוד ושיעור ההפשט כיון דלההמ"ג שיעור מלאכת העור נלמוד מדין הוצאה וצע"ג, וכן הקשה בס' מנ"ח, והדבר צ"ע, ובאמת הקושיי' אינו אלא לפי מש"כ ההמ"ג שיעורו דכל מלאכת העור נלמוד משיעור הוצאה, אבל מהגמ' לא מוכח דתלי' זה בזה, וראיתי במרכבת המשנה שכתב ליישב מש"כ הרמב"ם המפרק מן העור כדי לעשות קמיע חייב והוא ג"כ תמוה דהא בדין הוא שיהא שיעורו כדי קלף ודוכסוסטוס דשיעורו כדי

לכתוב עליו מזוזה או פ' שמע עיי"ש ותי' כיון דקלף ודוכסוסטוס חזי נמי לקמיע הלכך חייב המפרק גם על שיעורא זוטא אע"ג דלענין הוצאה אינו חייב, אלא על שיעורא רבא דמזוזה ושמע היינו כדאמר אביי דף ע"ח דכ"מ דשכיח ודלא שכיח אזלי' בתר דשכיח אפילו לקולא וכ"ז לענין הוצאה משא"כ העושה מלאכה בידים דאחשבי' ועינינו הרואות דקטרח הלכך חייב אשיעורא זוטא אע"ג דלא שכיח הלכך חייב אשיעור קטן כמו דאמרי' לענין מגבל טיט, אע"ג דקיימ"ל אין אדם טורח לגבל פי כור ולצבוע דוגמא לאירא לענין הוצאה מ"מ במלאכת בישול וגיבול חייב על שיעור הקטן ה"כ בנ"ד כיון דחזינן דפירוק שיעור קמיע חייב בשיעורא זוטא ע"ש, ובזה יתיישב נמי שפיר קושיי' הנ"ל, דההמ"ג שפיר קאמר דשיעור המעבד והה"ד כל מלאכת העור ילפי' משיעור הוצאה דעור דשפיר נלמוד כן מק"ו אבל מ"מ היכא דאשכחן בעור שיעורא רבא לענין הוצאה, אין ללמוד משם דבפחות משיעורא הנ"ל א"ח כיון דעכ"פ איהו קטרח להפשיט שיעור לעשות קמיע חייב בשיעורא זוטא, וא"ש בס"ד, ועיין מש"כ התוס' בכיו"ב בר"פ המוציא וע"ש בפנ"י ודו"ק, ומ"מ צ"ע א"כ בכותב אות אחת נוטריקון אמאי לא יתחייב משום דחזינן דאחשבי, וכבר הקשתי כן במלאכת כותב ע"ש אבל לסברא הנ"ל כש"כ דקשיא טפי:

ב) אמרי' בש"ס דף קי"ב היכא דשקיל לי' בברזא ליכא משום מלאכת הפשט, ופי' רש"י דבחתיכות דקות מפשיט וחותך דאין דרך הפשטה בכך ולאו מלאכה היא אלא שבות, ובתוס' פירשו דאפי' שבות ליכא דאינו מפשיט כשיעור חשיבות עור יחד ע"ש, וצע"ג דהא לפי מה דמבואר בש"ס דף ע"ד, וכי מותר לאפות פחות מכשיעור ע"ש א"כ ה"נ יהי' עכ"פ אסור משום ח"ש ואפי' את"ל דבשבת ח"ש מותר מה"ת כמש"כ הח"צ מ"מ מדרבנן מיהא ליתסר ונראה לי בס"ד דלא מיתסר ח"ש אפי' מדרבנן אלא היכא דשייך חזי לאצטרופי וזה שייך בשאר מלאכות כגון מוציא חצי גרוגרות דאם יוציא עוד חצי גרוגרת יצטרף עמו, וכ"כ כותב אות א' דאם יכתוב עוד אות א' יצטרפו, משא"כ במפשיט עור פחות מכדי לכתוב קמיעה ושקיל לי' בברזא, א"כ אפי' אם ת"ל דמפשיט עוד חצי שיעור מ"מ לא יהיו ראויין שני חתיכות הנ"ל לכתוב עליהו קמיעה:

{צ"ע אמאי לא יהו' ראוין הא יכול לדבקן יחד ולכתוב עליהן קמיע}: וא"ש בס"ד:

לד הכותב א) שיעור הכותב שתי אותיות כדאיתא במשנה פ' כ"ג וס"פ הבונה, והנה בכל האבות מלאכות דקחשיב לא תני שיעורא כ"א בעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטין והפוצע שני חוטין וכ"ג בכותב שתי אותיות ומוחק על מנת לכתוב שתי אותיות. וכבר עמדו בזה התוס' שם, וסביר הייתי לומר דבשאר מלאכות עצם המלאכה לא תלי' בשיעורו דאפי' מוציא חצי גרוגרת נמי מקרי הוצאה, אלא שהוא חצי שיעור משא"כ

בהני לא מקרי מלאכה כלל בפחות משיעור זה, ואפי' ח"ש ליכא דהו"ל כמו מעביר ב' אמות ברה"ר, אבל ח"א לומר כן גבי כתיבה דהא תנן בס"פ הבונה הכותב שתי אותיות אחת שחרית ואחת בה"ע בשתי העלמות ר"ג מחייב וחכמים פוטרין, ואמרי' בגמרא דפליגו אי יש ידיעה לח"ש, משמע דעכ"פ ח"ש מיהא איכא, ע"כ נראה לענ"ד די"ל משום דס"ל לר"א אחת על האורג חייב וההד"נ בכותב אות אחת סמוך לכתב נמי חייב לר"א כדאיתא ס"פ הבונה, וא"כ קמ"ל מתני דבכל ענין בעינן ב' אותיות דוקא ולאפוקי מדר"א, וזה שייך במלאכת אורג ועושה שתי בתי נירין וכיו"ב וכ"כ במלאכת כתיבה ומחיקה, משא"כ בשאר מלאכות דלא שייך זה, אלא דצע"ג הא אמרי' בסוף הבונה כתב אות א' והשלימה לספר ארג חוט א' והשלימה לבגד חייב ואמרינן בגמר' כמאן כר"א דאמר א' על האריג חייב ומסקי' להשלים שאני, א"כ איך קפסק ותני גבי אבות מלאכות הכותב שתי אותיות הא לא מהדר לאשמעי' שיעור המלאכות, וכיון דבאמת משכחת לה דמחייב באורג חוט א', ובכותב אות א', אמאי איכפל למנקט כותב שתי אותיות דוקא, ומתוך כך הי' נראה לי דהא דאמרי' להשלים שאני, איה"נ דבזה לאו משום כותב הוא דמחייב דבזה ליכא שיעורא אלא חיוב משום מכה בפטיש אבל לא משמע כן מהרמב"ם פי"א מה"ש ע"ש, וכן משמעות הראשונים ס"פ הבונה וצע"ג, מיהא מ"מ זה נראה ברור דנהי דמחייב משום כותב מ"מ חיובא דמכה בפטיש בודאי אית בי' כיון דהשלים בזה את הספר, וא"כ י"ל דמתני' בעי למיחשב מילתא דלא מחייב אלא משום כותב לחודיה משו"ה דייק ותני כותב שתי אותיות והה"ד באורג שני חוטין דאלו באות א' לא משכחת לה שיהא חייב משום כותב גרידא או אורג גרידא, והה"ד במגיה אות א' נמי צ"ל לפי"ז דחייב משום כותב וגם משום מכה בפטיש, ועיין במ"ח שכתב כן בפשיטות. ואתי שפיר בס"ד:

ב) אמרי' בגמרא ס"פ הבונה הגיה אות אחת חייב, השתא כותב אות א' פטור, הגיה אות אחת חייב ומוקי ר"ש הב"ע כגון שנטלו לגגו של חית ועשאו שני זייני"ן, רבא אמר כגון שנטלו לגגו של דל"ת ועשאו רי"ש ופירש"י דבזה חייב בדבר מועט הואיל דבזה תיקן הספר דאסור לאדם להשהות ספר שאינו מוגה, והנה הרשב"א הוכיח מכאן דבכהי"ג לא מקרי חק תוכות שאינו אלא כמפריד וכו', וכן נטלו לגגו של דל"ת ועשאו כמו רי"ש אינו אלא כדיו וכו', והר"ן מייתי דברי הרשב"א וחולק וס"ל דא"כ לענין שבת דאף דלא הוי כתב לענין סתם מ"מ לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אין חילוק בין חק תוכות לחק ירכות, וראיתי בס' מנ"ח שהקשה על הר"ן דבשלמא על דין הראשון שפיר כתב הר"ן דאין ראי' דהא זה מיירי בכ"מ כיון דכתב שני אותיות וא"כ אין ראי' דכשר בסתו"מ,

אבל דבר זה דנטל לגגו של ד' ועשאו ר' דזה ע"כ מיירי בכ"ד ספ"ק כמו שפי' רש"י דאסור להשהות וכו' והו"ל השלימו לספר, א"כ ראי' רשב"א נכונה דאי הוי ח"ת לענין סת"מ א"כ למה חייב כאן, נהי דלגבי שבת הו"ל כתב מ"מ הא איננו אלא אות ופטור ואי משום השלמה הא אין כאן השלמה כלל דהספר נשאר בפסולו. אע"כ כרשב"א, והצ"ע על הפוסקי' בסי' ל"ב דנטל לחודו של ד' הו"ל ח"ת הא ראיי' רשב"א מכרחת וראיתי בחי' ח"ס שכתב דאע"ג דלהכשר ס"ת לקרות בו לא הועיל כלום דהו"ל חק תוכות, עכ"פ הואיל שאינו עובר על לאו ואל תשכן באהליך עולה כשיקרא וילמוד אדם מתוכו ילמוד ח"ו מאחד אחר או להיפוך, שפיר הו"ל מתקן וא"כ קושיית המנ"ח לק"מ, מיהא נראה לי נהי דכתב לעיל בכותב אות א' והשלימה לספר אע"ג דליכא שיעורא מ"מ חייב משום כותב וגם משום מכה בפטיש היינו משום דעכ"פ כתיבה איכא אלא דבצר לי' שיעורא ובזה הוי שיעור חשוב, דומיא דהצניע לזרע ולדוגמא והוציאו דחייב בכ"ש, אבל אי ס"ד דזה הוי חק תוכות א"כ לא הוי כתיבה כלל ולא יהא חייב רק משום מכה בפטיש גרידא, ובאמת משמע בגמרא דחייב משום כותב ושפיר מייתי הרשב"א ראי' ומתורץ קושיית הא"ח על הרשב"א ומ"מ סברת הר"ן מש"כ לדחות ראי' הרשב"א ניחא נמי גם בזה כיון דעכ"פ לענין שבת מקרי כותב נהי דלענין ס"ת פסול ואכתי הס"ת בפסולו קאי מ"מ כיון דעכ"פ הועיל שלא יהא בו משום אל תשכן באהליך עולה א"כ אחשבי' לשיעורו וחייב אף בכותב אות אחת משום כותב דומי' דהמצניע לזרע ולדוגמא והוציאו כנ"ל ברור בס"ד וקושיי' הנ"ל לק"מ, אמנם כראה לענ"ד דזה תלי' בפלוגתת הטו"ז עם הרמ"א ביור"ד סוף סי' רפ"א בס"ת שנכתבו האזכרות שלא לשמה דמשמע דעת הרמ"א דמותר לקרות בו ביחידות עיי"ש והטו"ז חולק וס"ל כל שיש פסול בדרך שאינו ניכר אסור לקרות בו אפילו ביחידות ע"ש, א"כ להטו"ז ראיית הרשב"א קיימת עכ"פ מנטלו לגגו של ד', וי"ל דבזה פליגו הרשב"א והר"ן, ומ"מ אחרי העיון נראה דבלא"ה קושי' המנ"ח לא קשי' כלל, דאטו מי אסור לקרות בכ"ד ספ"ק אם אינם כתובים כמשפט כתיבת ס"ת, והא ל"ש הך פסול אלא בס"ת לקרות בו בציבור, ואלו איסורא דמשהה ספר שאינו מוגה אסור בכל כ"ד ספרים ואפי' לשיטת הרמב"ם דאסור לשהות ספר שאינו מוגה נמי ליכא כ"א בס"ת מ"מ איסור חק תוכות ודאי לא שייך באחד מכ"ד ספרי קודש, וא"כ שפיר איתא להאי דינא דרבא, ונהי דחק תוכות איכא מ"מ עכ"פ אהני לי' הך דמחקו לגגו של דל"ת שהשלים בזה את הספר וא"ש בס"ד: ג) כתב המג"א בסי' ש"מ משמע בגיטין דף כ' שאם תוחב אותיות של כסף ע"ג בגד מקרי כתב ע"ש וא"כ אפשר דאסור בשבת, ועיי"ש במחהש"ק שהקשה בשם חו"ש דאדרבא התם משמע דלא הוי כתב דאיתא שם העבד

יוצא לחירות בכתב שעל גבי טבלא, אבל לא בכתב שע"ג כיפה ואנדוכתרי ופי' רש"י הם תכשיטין ואם רקמו עליהם אותיות גט שיחרור אינו כתב לפי שאינו כתוב וקבוע אלא מוטל על הבגד, הרי משמע דאינו כתב, והוא תמוה נשגבה על המג"א, ובמחהש"ק תי' דודאי אין ראי' משם להיפוך דהא דלא מהני לענין עבד טעמא אחרינא איכא דהא אמרי' ה"ז גיטך והנייר שלי אינו גט. משום דאותיות פורחות באויר ובעי' וכתב לה ספר כריתות היינו שהכריתות יהי' על הספר וזה כוונת רש"י במש"כ לפי שאינו כתוב וקבוע וה"ל כאלו אותיות הגט פורחות באויר וזה ליש לענין שבת, ומדהוצרך רש"י להך טעמא, ש"מ דבעצם גם זה מקרי כתב, וא"כ מוכח דחייב לענין שבת ע"ש, ובראש ספר תשו' אמרי חש כתב בזה דבר נאה ונחמד להשכיל דסתירה ודאי ליכא עפ"י מש"כ הר"ן בס"פ הבונה דאע"ג דחק תוכות לא הוי כתב לגבי גט מ"מ לענין שבת הוי כתב, והשתא יש ראי' גדולה מש"ס הנ"ל כשנדקדק עוד למה הוצרך המקשה שם להביא הך סיפא, רק דלכאורה קשה מאי פריך מעבד לגט הרי הך גז"ש דלה לה אינו מוסכם כמש"כ הטו"ז ביור"ד סי' רס"ז ס"ק י"ח וא"כ דילמא הך ברייתא דתנן יוצא העבד בכתב שע"ג טבלא אתי' כמאן דלית לי' הך גז"ש וכיון דלא כתיב וכתב לכן אפי' חק תוכות כשר כמו גבי שבת, וצ"ל דהמקשן הכריח דע"כ הך ברייתא אית לה גז"ש דאל"כ אמאי אינו יוצא בכתב שע"ג כיפה דהא גם זה הוי כתב לענין שבת אע"כ אע"ג דלענין שבת הוי כתב לגבי עבד ל"מ וטעמא מאי ע"כ משום דילפי' לה לה מאשה דכתיב וכתב ממעטי' מכה כתב שעל גבי כיפה ואפי"ה כתב שע"ג טבלא כשר וע"כ חקיקה כתיבה מקרי ופריך שפיר ולפי"ז דברי המג"א מוכרחין דע"כ גבי שבת דלא כתיב וכתב כתב שעל גבי כיפה כתיבה מקרי ודפח"ח: ולענד"נ בס"ד ליישב שפיר, ונקדים ג"כ ליישב דקדוק הנ"ל של האמרי אש דלמה הוצרך הגמ' לאתוי הך סיפא דאינו יוצא בכתב שע"ג כיפה וע"ג אנדוכתרי, דהנה האב"מ באהע"ז סי' ל"ה הקשה לשיטת הרמב"ם דהאומר ללבלר כתוב גט לאשה דעלמא לכשאכנסנה אגרשנה מיפסל משום שלא לשמה א"כ תיקשי לי' מש"ס קדושין דף ס"ג בלוקח עבד ע"מ לשחררו וכתב לו לכשאקחך תהי' קנוי' לך מעכשיו הא מ"מ מפסל משום שלא לשמה ותי' דנהי דמתורת שיחרור לא מהני מ"מ מהני מתורת שטר מקח דהו"ל כמוכרו לו, והא דגם שיחרור בעי לשמה היינו להתירו בב"י ולחייבו במצות אבל בתורת שטר מקח ודאי מהני בשלא לשמו, אלא דהקשה למ"ד המפקיר עבדו יצא לחירות וא"צ גם שיחרור אכתי הדק"ל, ומתוך כך חידש דמתורת שטר מקח א"א להשתחרר כיון דמה שקנה עבד קנה רבו, ואין לו יד לקנות מיהא בגט שיחרור דתלי' בנתינה שפיר אמרי' גיטו וידו באין כאחד, משא"כ במידי דתליא בקנין לא אמרי'

כן, וא"כ ל"מ להשתחרר מתורת שטר מקנה וכ"ז בעלמא משא"כ באומר לכשאקחך תהי' קנוי לך מעכשיו דבזה מעולם לא הי' ידו כיד רבו שפיר משתחרר מחמת שטר קנין, אלה דברי פח"ח וש"י ע"ש באריכות ובקצה"ח סי' ר"ג והארכתי בזה במק"א בס"ד דמש"כ דל"ש לומר גיטו וקניינו באין כא' אלא במידי דתלי' בנתינה, לאו מילתא פסיק' היא דבאמת שיטת רש"י בגיטין פ' מי שאחזו דאשה מתגרשת בגט אפי' לא נתן בידה אלא הקנה לה בקנין אגב עי"ש, ובזה ע"כ צ"ל גיטה וקניינה באין כא' דמה שקנתה אשה קנה בעלה, ואי מהכרח קושייתו הנ"ל י"ל כל שכתב בלשון שיחרור אינו נקנה בתורת מקח אלא בתורת שיחרור וכיון דפסול מתורת שחרור האי שטר חספא בעלמא הוא, ובזה כבא אל המכוון בס"ד, דלכאורה מאי פריך הגמ' משטר שיחרור דילמא לעולם גבי גט דכ' וכתב דרשי' שפיר ולא וחקק, מיהא בעבד איה"נ דמתורת שיחרור לא מהני אבל מ"מ מהני מתורת שטר מקח דהו"ל כמוכרו לו, וכמש"כ באב"מ ושפיר קתני דעבד יוצא בטבלא, אלא דע"כ א"א לומר כן דא"כ תיקשי סיפא אמאי אינו יוצא בכתב שע"ג כיפה וע"ג אנדוכתרי להוי מיהת כשטר מקנה, וע"כ צריך לומר כמש"כ הקצה"ח דמתורת קנין לא מצי להשתחרר דל"ש בזה גיטו וקניינו באין כאחד א"נ כמש"כ משום דנכתב בלשון שיחרור ל"מ בתורת קנין, וע"כ צריך לומר הא דמהני בכתב שע"ג טבלא הוא מתורת שיחרור ומוכח דחק תוכות כשר בגט, וכל זה אי נימא דעכ"פ כתב מיהת הוי לענין שבת ושפיר הו"א דמקרי ספר המקנה, ומהני מתורת שטר מקח משא"כ אי לא מקרי כתב כלל א"כ לא הוי ספר המקנה כלל, ושוב לא מקשי הגמרא מידי דברישא מהני מתורת שטר מקח דלא מיפסל משום חק תוכות משא"כ בסיפא דאפי' שטר מקח לא הוי א"ו כמש"כ המג"א דכתב שע"ג הכיפה נמי הוי כתב לענין שבת ודו"ק היטב כי נכון הוא בס"ד:

לה המוחק, הנה במוחק בעי' שיהי' ע"מ לכתוב במקומו שתי אותיות. ונראה ברור דבמוחק אות א' שהי' יותר בס"ת ומחקו דחייב משום מוחק אע"ג דלא הוי ע"מ לכתוב שתי אותיות. וכן מבואר בפרמ"ג סי' וכ"מ ברמב"ם ס"פ י"א שכתב וכן המוחק את הרשום לתקן חייב משום מוחק ע"ש, ולפי"ז היכא דמחק לגגו של חי"ת ועשאו שני זייני"ן חייב שתים אחת משום מוחק ואחת משום כותב וצע"ג בס"פ הבונה דהול"ל חייב שתים עיי"ש:

לז המבעיר, א) הנה במשנה בפרק כלל גדול נקט התנא המכבה ברישא והדר המבעיר, והרמב"ם בפ"ז מה"ש בסידור האבות מלאכות נקט המבעיר ואח"כ מכבה, וצריך טעם למה שינה מסידורא דתנא דמתניתן הן אמת דמבעיר ואח"כ מכבה הוי סדר נכון יותר

לפום סדר המלאכות וכבר העירו בתוס' שם בפ' כ"ג, בהא דלא מדייק הש"ס גבי מכבה ומבעיר מכדי ברישא מבעירין ואח"כ מכבין ליתנא הבערה ברישא, כי היכא דדייק כן גבי זורע וחורש, ועיי"ש מה שתי' בתוס', א"כ צריך טעם לסידור הרמב"ם למה שינה מלשון המשנה והנה לפי מש"כ התוס' יו"ט לתרץ דיוק התוס' דהיינו דנקט מבעיר בתר מכבה משום דמבעיר לאו כו"ע היא דהא איכא למ"ד הבערה ללאו יוצאת, א"כ ניחא דטעם זה לא שייך אלא בלשון המשנה אבל הרמב"ם דלא נקיט אלא כפי ההלכה דקיימ"ל אהבערה כמי חייב חטאת וסקילה אין לו לחוש למאי דאיכא תנא דס"ל ללאו יוצאת א"כ שפיר נקיט הבערה ברישא כפי הסדר, מיהא יותר נכון נלענ"ד די"ל טעמא דתנא דמתני' משום דבאמת למ"ד מלאכה שאצל"ג פטור לא משכחת לה כיבוי אלא במכבה ע"מ לעשות פחמין והני פחמין להבערה הוא דבעי להו משו"ה דקדק התנא בלשונו למנקט מכבה ואח"כ מבעיר להורות נתן דהך כיבוי היא באופן שיש הבערה אחריה, דהיינו כדי לעשות פחמין, ושוב מצאתי שכיונתי בזה לדעת הגדול הגאון יעב"ץ בס' לח"ש עהמ"ש ע"ש, והשתא א"ש כמין חומר הא דשינה הרמב"ם מלשון המשנה, דכבר כתבתי לעיל בשם הגאון מהר"ם בנעט דלהכי נקיט התנא המלאכות ע"ש הפועל הזורע והחורש משום דס"ל כר"ש דמלאכה שאצל"ג פטור ולזה שייך לומר לשון הזורע והחורש וכו' דנתכוין לתכלית המלאכה משא"כ הרמב"ם דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב ולא בעי' שיתכוין לתכלית המלאכה משו"ה עדיף טפי למנקט ע"ש המלאכה, ובזה א"ש כמי הא דשינה הרמב"ם למנקט הבערה ואח"כ מכבה דהתנא דמתני' ע"כ כר"ש ס"ל וא"כ ליכא חיובא במכבה אלא ע"י לעשות פחמין א"כ בהכרח הכיבוי תסובב אחריה הבערה, ניחא לי' למנקט המכבה ואח"כ המבעיר משא"כ למאי דפסק הרמב"ם דמלאכה שאצל"ג חייב א"כ חייב על כיבוי אפי' באופן שלא תסבב אחריה הבערה א"כ עדיף למנקט הבערה ואח"כ כיבוי דכך הוי כסדרן וא"ש בס"ד:

ב) כתב הרמב"ם בפ"ב מה"ש המבעיר כ"ש חייב והוא שיהי' צריך לאפר אבל אם הבעיר דרך השחתה פטור מפני שהוא מקלקל הנה מש"כ והוא שיהי' צריך לאפר לרבותא נקטי' אפי' אין לו צורך בהבערה זו אלא לאפרה והו"א דהקלקול הוא יתר על התיקון אפי"ה חייב. מיהא הכ"מ הביא בשם הרמ"ך דזה אינו אלא למ"ד מקלקל בהבערה חייב, ומ"מ בעי' מיהת תיקון קצת בכהי"ג אמרי' דאפי' קלקולו יתר על תיקונו נמי אבל למאי דפסק הרמב"ם כמ"ד מקלקל בהבערה פטור כמו בכל המלאכות בעי' שיהי' התיקון יתר על הקלקול ובודאי המבעיר חפצים משום האפר מקלקל הוא ופטור ע"ש,: {עי' תוס' שבת דף ק"ו עי"ש}:

והדברים עתיקין ויתבארו בס"ד במקום אחר:
ג) כתב הרמב"ם שם המחמם את הברזל כדי לצרפו במים ה"ז תולדות מבעיר וחייב, ועיין שם בהשגות להראב"ד כ' על זה ולמה לא משום מבשל כמו סיכתא לאתנוא דמרפי רפי והדר קמיט, וע"ש בההמ"ג בטעמו של רבנו דכל דבר שהוא בעצמו נעשה אור ושורף אינו ראוי לומר שמבשל אלא מבעיר, וצ"ע אכתי איך יתורץ האי דסיכתא לאתונא דאמרי' בהדיא בפ' כ"ג דחייב משום מבשל, ויותר קשה דהרמב"ם בעצמו כתב בפ"ט מהלכות שבת המחמם את הברזל עד שנעשה גחלת חייב משום מבשל וכבר עמד בזה הלח"מ ע"ש, ולענ"ד נראה דודאי מודה הרמב"ם דחייב משום מבשל כמבואר להדי' בדבריו בפ"ט, מיהא נפק"מ היכא שכבר נתחמם הברזל עד שנתרפה ושוב הוסיף להבעירו באש עד שהוסיף לחממו יותר דאי משום בישול הא קיימ"ל אין בישול אחר בישול, ואי משום מבעיר שפיר מחייבי' לי' ואפשר דגם ההמ"ג נתכוין לזה, והבין מהשגת הראב"ד דס"ל דליכא חיוב אלא משום מבשל וע"ז שפיר כ' ההמ"ג ועיי' בלח"מ ודו"ק היטב:
ד) יש לחקור למ"ד הבערה ללאו יצאת:
{אבל למ"ד הבערה לחלק יוצאת ליכא מקום לחקירה זו, דהא למ"ד הכונה היא כך דזה שאמרתי לא תעשה כל מלאכה וילפי' ממלאכת המשכן מה הוא מלאכה וגם הבערה הוא בכלל חייב על כל אחת ואחת וא"כ גם הבערה ילפי' ממשכן ודו"ק מיהא צע"ק להבין חקירה זו דהא פסוק לא תבערו גופא נמי נסמכה למלאכת המשכן בפ' ויקהל}:
ומבואר בש"ס רפ"ק דפסחים דף ה: בפי' רש"י ותוס' דמש"כ רחמנא לא תבערו אש גלי קרא דאינו בכלל לא תעשה כל מלאכה, ולפי"ז יש לחקור למ"ד נמי מלאכה שאצל"ג פטור: {ועי' תוס' שבת מ"א ד"ה מיחם ותוס' כריתות כ: ד"ה סבירא עי"ש דכתבו דהי"ט דפטור לר"ש בהובערו תחתונות מאיליהן משום דהו"ל מלאכה שאצל"ג עי"ש הרי דגם בהבערה ס"ל לר"ש משאצל"ג פטור, מיהו לפימ"ש בתוס' שבת ק"ו: ד"ה מה לי עי"ש דר"ש ס"ל הבערה לחלק יוצאת א"כ אין ראי' משם ועי' תוס' יומא ל"ד ד"ה ה"מ ותוס' סנהדרין פ"ה ד"ה ור"ש עי"ש דלר"ש לא בעינן בהבערה ובחבורה מלאכת מחשבת דהוא ס"ל מקלקל בהבערה ובחבורה חייב עי"ש וצ"ע}:
הנ"מ בשאר מלאכות דילפי' מל"ת כל מלאכה ואנחנו לא נדע איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת וממשכן הוא דילפי' לה, והתם מלאכת מחשבת כתיב ומלאכה שאצל"ג לאו מלאכה היא וכ"ז בשאר מלאכות אבל בהבערה דכ' רחמנא בהדי' לא תבערו אש וליתא בכלל מלאכה כלל א"כ י"ל דכ"ע מודה דמלאכה שאצל"ג חייב עליה, והנה אם איתא למה שחידש החו"י בתשו' סי' קל"ב והבאתיו בארוכה לקמן במלאכת כיבוי ע"ש

דלמ"ד הבערה ללאו יצאה, גם אכיבוי לא מחייב חטאת דלא עדיף כיבוי מהבערה, א"כ ע"כ צ"ל דכיבוי נמי אי ללאו יצאת הו"ל בכלל לא תבערו אש דכולל גם כיבוי דהתורה מיירי גם בחותה גחלים שהוא מבעיר את העליונות ומכבה את התחתונות וא"כ נימא גם בכיבוי דלא בעי' מלאכת מחשבת.:

{עי' שבת כ"ט המכבה את הנר עי"ש בגמרא דמוכח בפי' דגם בכיבוי ס"ל לר"ש משאצל"ג פטור עי"ש}:

אלא דלפי"ז איכא למידק מאי פריך הש"ס בשבת דף מ"ב למימרא דשמואל כר"ש ס"ל והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכות אבל לא גחלת עץ וכו' עיי"ש, והא שמואל לשיטתו דס"ל בשבת דף ע' כר"י דהבערה ללאו יצאת ולהחו"י הה"ד כיבוי, א"כ י"ל דוקא בצירוף דחיובו משום מכה בפטיש כפירש"י הוא דס"ל דבר שא"מ מותר משום מלאכת מחשבת משא"כ בהבערה וכיבוי דלאו בכלל לא תעשה מלאכה הוא ולא תלי' במלאכת מחשבת כלל, בזה ס"ל דאסור, וע"כ צ"ל דלא כהחו"י אלא דכיבוי לא תלי' בהבערת כלל, ובזה אתי שפיר כמין חומר הא דפירש"י שם בשבת בד"ה אבל לא של עץ, פירש"י וז"ל דאיסורא דאוריית' היא וחייב סקילה, ולכאורה לא ידענא למה הוצרך רש"י לפרש דחייב סקילה דמאי נפק"מ בזה, ולפי מש"כ יתיישב שפיר משום דלכאורה הי' מקום לומר דקושי' הש"ס ל"ק דשמואל לשיטתו הבערה ללאו יצאת, וההד"ד כיבוי וא"כ לא תלי' במלאכת מחשבת כלל משו"ה דקדק רש"י לפרש דחייב סקילה, הוא שפיר אפי' לשמואל, וא"כ שפיר פריך דכיבוי לא תלי' בהבערה כלל וא"ש בס"ד:

לח המכבה א הנה בהבערה פליגי תנאי אי הבערה בכלל מלאכות שחייבין עליה חטאת, דאיכא למ"ד הבערה ללאו יוצאת, אבל בכיבוי לא אשכחן שום תנא דיהא סבור דא"ח עליה חטאת, אלא שבתשו' חו"י סי' קל"ב יצא לחדש דלמ"ד הבערה ללאו יוצאת גם במכבה אינו חייב חטאת, דכיבוי לא עדיפא מהבערה והוכיח כן מחמת קושיא דמספק"ל אמוראי בברייתא דאיסי בן יהודא דתני אבות מלאכות ארבעים חסר א' ואינו חייב על אחד מהן, מאי ניהו אותה מלאכה, ואמאי לא פשיטא לן דודאי היינו הבערה וס"ל כר"י דהבערה ללאו יוצאת א"ו דאם פטור על הבערה פטור נמי על הכיבוי והול"ל א"ח על שתים מהם. והנה על ראייתו יש להשיב דהא מבואר בפסחים דף ה' ע"ב, ש"מ מדרבי עקיבא תלת ש"מ הבערה לחלק יוצאת דלמ"ד הבערה ללאו יוצאת לא הוי קרי לי' אב מלאכה, א"כ אי ס"ד דטעמא דאיסי משום דהבערה ללאו יצאת א"כ איך קרי לה בכלל אב מלאכות אלא ודאי דגם אותה מלאכה שבא איסי למעוטי בכלל אבות מלאכות אית' וסקילה הוא דא"ח על אחת מהן, וא"כ בלא"ה קושיית החו"י לק"מ, ותו דהא התוס'

הוכיחו שם בפ"ק דשבת דמודה איסי דחייב חטאת על כאו"א אלא סקילה הוא דא"ח על אחת מהן עיי"ש שהוכיחו כן מהש"ס וא"כ לא מצינו למימר טעמא דאיסי משום דהבערה ללאו יוצאת:

{עי' תוס' ביצה כ"ג ד"ה ע"ג חרם עי"ש היטב דמוכח מדברי התוס' דלא ס"ל סברת החו"י עי"ש ודו"ק}:

ועיקר חידושו הוא תמוה דהוא נגד ש"ס ערוך בספ"ד דכריתות דת"ר החותה גחלים בשבת חייב ראב"צ מחייב שתים מפני שהוא מבעיר את התחתונות ומכבה את העליונות, ופריך הש"ס ממ"נ אי נתכוין לכבות ולהבעיר מ"ט דת"ק ואי לא נתכוין לשתיהם מ"ט דראב"צ ומשני רבא כגון שנתכוין לתרווייהו, וטעמא דת"ק משום דהבערה ללאו יצאה אלמא דאפ"ה חייב משום כיבוי. ושוב מצאתי כן בהדיא בתוס' ישנים פ' ב"מ דף כ"ט ע"ב, ח"ל אע"ג דר"י ס"ל ללאו יוצאת בכיבוי מודה ומייתי שם ראי' מש"ס כריתות הנ"ל ע"ש ושוב ראיתי בתשו' ארי' דבי עלאי בקונטרס אבני זכרון אות ה' דמייתי דברי החו"י הנ"ל והקשה עליו מסוגיא דכריתות ומייתי נמי דברי התוס' ישנים הנ"ל, ושוב אסברא לה עפימ"ש רש"י ותוס' בפסחים שם דאם הבערה ללאו יצאה היינו דהתורה גילה לן בקרא דלא תבערו אש דהבערה יצאה מכללא דלא תעשה כל מלאכה, וכיון דבכלל הבערה איתא נמי מכבה ע"מ להבעיר, ע"כ גם הבערה כזו ליתא בכלל דל"ת כל מלאכה ממילא גם הכיבוי שהוא ע"מ להבעיר ג"כ יצא מן הכלל דאינו בדין שגוף הבערה אינו בכלל מלאכה והכיבוי שהיא לצורך הבערה תהיה בכלל אב מלאכה משא"כ במכבה בשביל לעשות פחמין שפיר י"ל דהוא מלאכה בפ"ע ואף אם הבערה ללאו יוצאת הו"ל בכלל מלאכה בפ"ע וא"כ שוב ל"ק מש"ס כריתות די"ל התם בשביל לעשות פחמין קאמר, והגם דריו"ח אמר שם בנפח שאני ועלה קאמר רבא אוקימתא דידי' מ"מ יש לדחוק דרבא נמי מיירי בנפח ע"ש, והנה מצד עצמו הדברים דחוקים כיון דעכ"פ מכבה מצד עצמה מלאכה היא, א"כ מכבה ע"מ להבעיר אמאי לא יתחייב גם למ"ד הבערה ללאו יוצאת ול"ש לומר בזה דאין הטפל חמור מן העיקר דאטו החיוב הוא משום דכיבה ע"מ להבעיר הא כיבוי מצד עצמה מלאכה היא, ולמה יגרע מחמת שעשת ע"מ להבעיר גם נפלאתי על גאון א' דאם טעמא דהחו"י ע"פ סברת רש"י ותוס' הנ"ל, א"כ הוכחת החו"י מעיקרא ליתא כמו שכתבתי בשם התוס' דמודה איסי דחייב חטאת על כל או"א, ולא ממעט אלא מסקילה, וקאמר ליישב זאת דהוכחת החו"י קיימת אליבא דהרמב"ם דע"כ ל"ס לי' כפי' התוס' מדפסק דלא כאיסי ב"י עפ"י, כמ"ש הפרמ"ג בפתיחתו ע"ש, ולפי מ"ש לעיל בטעמא דהרמב"ם א"כ אין הכרח כלל דהרמב"ם לא ס"ל

בזה כפי' התוס' בפרט דפי' התוס' מוכרח מהברייתא דאיסי ב"י גופא דא"כ קשי' מנינא למה לי עיי"ש, ותו נ"ל ראי' ברורה דלא כהחו"י מהא דאמר שמואל מכבין גחלת של מתכות ברה"ר אבל לא גחלת של עץ, ופירש"י דאיסורא דאורייתא היא וחייב סקילה, והא שמואל ס"ל בר"פ כ"ג דהבערה ללאו יוצאת ע"ש, וא"כ לדברי החו"י גם בכיבוי ליכא חיוב סקילה, א"ו דאין ענין כיבוי להבערה כלל, ודלא כהחו"י:

ומ"מ ארווח לן בשיטת החו"י הנ"ל ליישב קושיא חמורה דקשיא לן בשמעתא דזבחים דף צ"א בהא דאמר שמואל המתנדב יין מזלפו ע"ג האישים, והלא מכבה ומשני דבר שאינו מתכוין הוא ופריך הש"ס למימרא דשמואל כר"ש ס"ל והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכות אבל לא של עץ בר"ה כו', וקשיא לי לפימ"ש הר"ן בחידושיו ר"פ הנחנקין בטעמא דדבר שאינו מתכוין מותר באיסורי לאוין, משום דלא עדיף משגגת לאו דהא חזינן דלא הצריכו רחמנא לכפרה, א"כ ה"ה דשא"מ, משא"כ בשגגת כרת כיון דצריך כפרה הה"נ דשא"מ, אלא דבשבת דשא"מ מותר משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה ע"ש:

{עי' פ"ב דמקואות משנה ו' דמוכח קצת דלא כסברא זו עי"ש מיהא משם אין ראי' דהא ב' לוגין שאובין הוא רק דרבנן}AA וסברא זו השתמש בה גם הפנ"י בחי' בסוגי' דמיחום ע"ש, וקשיא לי לפי דברי הר"ן מאי פריך הש"ס דלמא דוקא בלאו הוא דס"ל דשא"מ מותר דלא עדיף משגגת לאו, משא"כ בשבת דהו"ל שגגת סקילה, למאי דס"ד דדשא"מ ומלאשאצל"ג חדא מלתא היא וא"כ לא ס"ל דבעי' מלאכת מחשבת א"כ הו"ל שגגת סקילה משו"ה אסור מיהא לשיטת החו"י הנ"ל ניחא שפיר בס"ד די"ל המקשן נמי הוי ס"ל כסברת החו"י בזה דלא עדיף כיבוי מהבערה וכיון דשמואל ס"ל בשבת דף ע' כר"י דהבערה ללאו יוצאת א"כ גם כיבוי אינו אלא לאו בעלמא, ושפיר פריך הש"ס, ונהי דהאמת לא הוי כן דלא תליא כיבוי בהבערה כלל מ"מ כיון דאין לנו הכרח דלא כהחו"י דמהאי דכריתות הנ"ל דמחייב רא"בצ לחוד ליכא הכרח אלא לאוקימתא דרבא אבל הא איכא נמי כמה אוקימתות אחרות שם משו"ה משני הש"ס האמת דדשא"מ לא תליא כלל במלשאצל"ג, אבל המקשן שפיר קשיא לי' דהוי ס"ל כסברת החו"י הנ"ל וא"ש בס"ד:

ונראה לי בס"ד דיש לומר לפי דברי התוס' הנ"ל דלמ"ד הבערה ללאו יוצאת אינו בכלל דל"ת כל מלאכה א"כ י"ל דאפי' למ"ד מלאכה שאינה צל"ג פטור ה"ד בשאר מלאכות דילפינן לה ממלאכת המשכן והתם מלאכת מחשבת אסרה תורה, משא"כ כיבוי והבערה למ"ד הבערה ללאו יוצאת דלאו ממלאכת המשכן הוא דילפינן לה אלא מלא תבערו אש י"ל דלא בעינן מלאכת מחשבת וחייב אפי' מלאכה שאינה צריכה לגופה,

ובזה הי' מקום ליישב קושיית התוס' בשבת דף מ"ו ע"ב ד"ה דכל ושם שלהי פ"ג בד"ה מפני עיי"ש, אלא דלפי"ז קשיא לי קושיא נפלאה, מאי פריך בשבת דף מ"ב למימרא דשמואל כר"ש ס"ל, והא"ש מכבין גחלת של מתכות בר"ה אבל לא של עץ ואי ס"ד שמואל כר"ש ס"ל אפי' של עץ נמי, ומאי פריך והא אמרינן בשבת דף ע' שמואל ס"ל כר"י דאמר הבערה ללאו יוצאת וכיון דהבערה ללאו יוצאת ה"ה נמי כיבוי לא חמור מהבערה וליתא בכלל לא תעשה כל מלאכה וממילא מלאכה שאצל"ג גבי כיבוי נמי מיתסר ושפיר קאמר שמואל, דנהי דס"ל כר"ש ה"מ בשאר אבות מלאכות דבעינן מלאכת מחשבת אע"כ ש"מ דלא כהחו"י הנ"ל, והתם ל"ש לומר כמ"ש האר"י דמ"ב דלאו בכיבוי פחמין מיירי ואם נכון הדבר יתפרש לן בזה מה שפירש"י שם בד"ה אבל לא של עץ דאיסורא דאורייתא הוא וחייב סקילה, ולכאורה מה שסיים רש"י וחייב סקילה לישנא יתרה הוא דמאי נפ"מ בזה ת"ל כיון דאיסורא דאו' הוא, ולהנ"ל י"ל דרש"י ז"ל רוצה לשמור מקושיא הנ"ל, דלכאורה שמואל לשיטתו לא פריך כלום, ולכן קאמר רש"י דחייב סקילה וא"כ שפיר הו"ל בכלל לא תעשה כל מלאכה ולאפוקי מהחו"י הנ"ל, ושוב דינו לענין מלאכה שאצל"ג כמו שאר מלאכות ושפיר פריך,: {עי' לעיל סי' ל"ז סק"ד עי"ש}:
שבתי וראיתי דלאו מילתא הוא דאמרי דנהי דלענין הבערה הסברא נכונה הא דאי ללאו יוצאת גם מלאכה שאצל"ג חייב משום דלא נפק"מ מכלל מלאכת נחשבת מ"מ כיבוי מיהא אפי' איתא נמי לדברי החו"י הנ"ל מ"מ בעינן מלאכה הצל"ג, אפי' במכבה ע"מ להבעיר, דהא אפי' מה שאנו מחייבין לאו מקרא דלא תבערו נפקא דבקרא לא רמזא כלל, אלא ממלאכת המשכן הוא דילפינן לה אלא אנן אמרי' מדאפקי' רחמנא להבערה מכלל מלאכות שוב אא"ל דכיבוי יהא חמור מזה, אבל לעולם י"ל כיון דעיקר כיבוי ממלאכת המשכן יליף בעינן מיהת מלאכת מחשבת, ומ"מ לא מחייב עלי', אמנם אחרי העיון נראה דאפי' נימא הכי מ"מ מזה גופא מוכח דלא כהחו"י דאי אמרת דבהבערה אסור מה"ת אפי' מלשאצל"ג, ובכיבוי בעינן דוקא מלאכה הצל"ג א"כ אין סברא זו מכרחת דלא יהא כיבוי חמור מהבערה דהא נפק"מ נמי לחומרא, וי"ל מ"מ למדנו מיהת מפירש"י הנ"ל דלא כהחו"י דהא שמואל ס"ל ללאו יוצאת ומ"מ ס"ל לשמואל דחייב סקילה אכיבוי אע"ג דלאו בכיבוי ע"מ לעשות פחמין מיירי, דו"ק:
ב) כתב הרמב"ם בפי"ב מה"ש ה"ב, המכבה כ"ש חייב א' המכבה את הנר וא' המכבה גחלת של עץ. אבל המכבה גחלת של מתכות פטור ואם נתכוין לצרף חייב שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו. וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדות מכבה כו', ועיי"ש בהשגות הראב"ד הרבה

להשיב על רבינו דהמצרף אינו מכבה אבל הוא מכה בפטיש שגומר את חיסומו, ומ"מ חיוב אין בו דצירוף דרבנן הוא, תו הקשה על מ"ש הרמב"ם ואם נתכוין לצרף חייב וז"ל אם הוא מצרף למה אינו חייב אע"פ שאינו מתכוין דהא פ"ר הוא, ואפי' לא יהא צריך לצירופו והא איהו כר"י ס"ל במשאצל"ג, ועוד מה בין גחלת של מתכות לגחלת עץ ואמאי קאמר מותר לכבות גחלת של מתכות בר"ה אבל לא גחלת של עץ, הלא בשתיהן לפי דבריו יש בהם משום מכבה, ועוד דביומא אמרי' צירוף דרבנן הוא וחיובא ליכא וביו"כ שרי לי' אפי' לר"י דדשא"מ אסור משום דאין שבות במקדש עכ"ד, וכיו"ב הקשה הכ"מ בשם הרמ"ק ע"ש, ועיי' בההמ"ג שם שכ' בטעמא דרבנו דס"ל צירוף דאורייתא דכן מוכח הסוגיא דמיחם שפינהו בפ' כירה, והנה לא פורש מהיכן משמע לי' כן מהסוגיא ומ"ש הלח"מ דא"כ ר"א בר מתנא דמוקים למתני' במיחם שפינה ממנו מים ופריך הש"ס והלא מצרף ומשני הא מני ר"ש היא, לוקמי אפי' אליבא דר"י ובצירוף דרבנן מודה ר"י דדשא"מ מותר, ותו אביי דקאמר אבל מיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו כל עיקר מפני שמצרף הא י"ל דבדרבנן מודה ר"י דמותר א"ו ס"ל דמצרף אסור מה"ת, והנה דברי הלח"מ בזה אינם מספיקים כלל וכבר הקשה ע"ז בשעה"מ הא שמעי' לי' לר"י דאפי' באיסור דרבנן דשא"מ אסור כמבואר שם בתוס' וא"כ אכתי איכא למימר דצירוף אינו אסור אלא מדרבנן ובשעה"מ כ' דבר נכון ובס"ד קיימתיו מסברא דנפשאי, והיינו מדפריך הש"ס למימרא דשמואל כר"ש ס"ל והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכות אבל לא גחלת של עץ ומאי פריך הא איכא למימר דוקא בצירוף דרבנן ס"ל כר"ש אבל בכיבוי גחלת של עץ דאסור מה"ת ס"ל כר"י, א"ו דפשיטא לי' להש"ס דצירוף נמי אסור מה"ת, וניחא לי' בזה הא דלא פריך הש"ס קושי' זו בפ' ב"מ דפליגו רב ושמואל אי הלכה כר"ש בגרירה, הו"ל להקשות למימרא דשמואל כר"ש ס"ל והאמר שמואל אין מכבין גחלת של עץ כו' א"ו דהתם באמת הו"מ לחלק בין דאורייתא לדרבנן אבל הכא בצירוף מיחום דהוא דאורייתא ואפ"ה ס"ל לשמואל דאפי' שיעור לצרף מותר שפיר פריך ודפח"ח, ולענ"ד נראה להביא עוד הוכחה מסוגיא דמיחם דצירוף דאורייתא כשיטת הרמב"ם, דהא מבואר בש"ס בכורות דף כ"ד בתולש כלאחר יד כיון דאינו אסור אלא מדרבנן ס"ל לרב דבר שאינו מתכוין מותר כר"ש ע"ש, וא"כ איך קאמר רב הכא דשיעור לצרף אסור, והא באד"ר כר"ש ס"ל, אע"כ דצירוף דאורייתא, וזהו ראי' נכונה לשיטת רבנן, והא דקאמר ביומא דף ל"ד הנ"מ בכה"ת כולה אבל הכא צירוף דרבנן, כ' ההמ"ג דאביי הוא דס"ל הכי אבל רב ביבי דמוקי לה בלא הגיע לצירוף ס"ל באמת דצירוף דאורייתא ופסק רבנן כרב ביבי ע"ש בההמ"ג, מיהא ממ"ש רבנו בה' עיוה"כ בטעמא דעששיות

מטילין לתוך המים משום דאין שבות במקדש לא משמע כן, ובאמת לפי מה שיתבאר לקמן בס"ד בלא"ה א"ש האי סוגיא דיומא ע"פ דברי ההמ"ג בעצמו שכ' בסמוך, ודברי ההמ"ג צ"ע דהוא בעצמו כ' דהרמב"ם ל"ק אלא במכבה בכונה לצירוף עי' בלח"מ ולקמן בסמוך בס"ד:

ובהא דהקשו אמאי לא יתחייב אפי' אינו מתכוין דהא הו"ל פסיק רישא ע"ש בההמ"ג ולח"מ ושעה"מ והכלל העולה מדבריהם דבצירוף לא שייך לומר פ"ר דענין מלאכה זו לא שייכא אלא במתכוין דומיא דקטימת קיסם כ"כ ההמ"ג, ועיי' מה דאסברא לה הלח"מ, אלא דתמוה על זה א"כ מאי פריך הש"ס בשבת דף מ"א והלא מצרף והוצרך לשנוי הא מני ר"ש וכן אביי דאמר מתני' ר"י הוא ובמיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שהוא מצרף, וכ"נ הא דפריך למימרא דשמואל כר"ש ס"ל כו' והא לשיטת ההמ"ג הנ"ל אין ענינו לדבר שא"מ כלל, דהא בלא כונה אין בו מלאכה כלל, וע"ז תי' הלח"מ דדוקא בגחלת של מתכות דע"י כיבוי עדיין לא נעשה כלי גמור אלא שראוי לעשות ממנו כלי בכה"ג קאמר הה"מ דבלא כונה אין בו מלאכה כלל, אבל במיחם שכבר הי' כלי וע"י הצירוף נעשה כלי גמור כל כה"ג אפי' בלא כונה נקרא עלי' שם מלאכה ותליא בדבר שאינו מתכוין, ע"ש, וע"פ דבריו לא תיקשי נמי מה דמקשים מסוכה דף ל"ג גבי אין ממעטין ביו"ט דהוצרך לומר דראב"ש כאבוה ס"ל דדשא"מ מותר, הא להההמ"ג הנ"ל כיון דלא מתכוין להכשירו אין עליו שם מלאכה כלל, ולהנ"ל ניחא דה"נ ע"י תיקון זה נעשה כלי גמור, והא דכ' הרמב"ם בה' עבויוה"כ גבי חימום עששיות משום דאין שבות במקדש ולהנ"ל אפי' שבות ליכא דבלא כונה אין כאן מלאכה כלל, התם נמי מיירי בעששיות ששם כלי עליהם אלא דמ"מ תמוה נהי דבש"ס יומא נדחק הלח"מ לפרש כן מ"מ בשיטת הרמב"ם א"א לומר כן דממ"נ אי מיירי בעששיות שהן גולמי מתכות אין כאן מלאכה כלל, ואי מיירי בעששיות שהם כלים א"כ עדיין קשה אי הוי פסיק רישא א"כ הו"ל מלאכה גמורה, ואי לא הוי פ"ר הו"ל דשא"מ ולמה הוצרך לטעמא דאם שבות במקדש, ונראה דס"ל להרמב"ם, דנהי דהיכא דלא מתכוין כלל לא שייך עלי' שם מלאכה כלל, אפי' היכא דהוי פ"ר כמ"ש ההמ"ג היינו היכא דבאנו לדון עליו מחמת מלאכת תיקון כלי, דומיא דקטימת קיסם שכ' ההמ"ג אבל לענין מלאכת כיבוי ל"ש זה אלא כל היכא דהוי פסיק רישא שפיר אית בי' משום כיבוי, וא"כ ניחא האי דיומא, וגם הא דהוצרך הרמב"ם לאין שבות במקדש דנהי דתיקון כלי ל"מ בלא מתכוין מ"מ מכבה מיהת הוי, ולענין כיבוי הו"ל פס"ר מיהא כיון דמלאכת כיבוי בגחלת של מתכות אינו אלא מדרבנן שפיר שרינן לי' משום דאין שבות במקדש, והא דהקשה הראב"ד בהשגות

א"כ מה בין גחלת של מתכות לשל עץ הא בשניהם שייך כיבוי מדאורייתא, נראה ליישב בלא"ה דע"כ לא שייך מלאכה דאורייתא בכיבוי של מתכות אלא במכבהו ע"י מים דאית בי' משום צירוף אבל מאן לימא לן דמכבין גחלת של מתכות מיירי, בכיבוי דע"י מים דלמא ע"י עפר ואפר דלית בי' משום מצרף כלל, וכמ"ש ההמ"ג בשם רמב"ן דלא שייך צירוף אלא במים עיי"ש: אלא דמ"מ הא צלע"ג דלא יתכן חילוק הנ"ל בין כיבוי גחלת לכיבוי כלים שחילק הלח"מ אלא אם נימא דצירוף חיובו משום תיקון כלי שחייב משום מכה בפטיש וכשיטת רש"י אבל מדברי רבנו מוכח דחיובו אינו משום תיקון כלי אלא משום מכבה, וכ"ש בשיטת ההמ"ג שהביא שיטת רש"י וכ' עליו שהוא תימא שאין עושין כן בגמר מלאכה, וא"כ אין שום סברא לחלק בין צירוף גחלת, לבין צירף כלי שכבר נעשה ונגמר, והדרן כל קושיות הנ"ל על ההמ"ג לדוכתיי' ועי' במג"א סי' שי"ח ס"ק י' וברג"מ שם ובמחהש"ק הנ"ל ודו"ק, גם בדברי מרן הרב"י בסי' שי"ח שם מבואר דס"ל אליבא דההמ"ג דגם בכלי גמור שייך סברא זו דבלא מתכוין אינו ראוי לקרותו מלאכה כלל אפי' בפס"ר דהא בדין מיחם שפינהו דמותר לתת לתוכו צונן בשביל להפשירן ול"ח שהוא מצרף הביא שם דברי הר"ן דלא הוי פסיק רישא משום דהמים שבו מעכבין שלא יגיע לצירוף ע"ש, וכ' עוד דלדברי ההמ"ג בלא"ה א"ש דלא שייך פס"ר גבי צירוף דכל שאינו מתכוין אין עליו שם מלאכה כלל אלמא ס"ל גם גבי כלי גמור סברת ההמ"ג הנ"ל וא"כ לשיטתו קשיין כל הני קושיות על ההמ"ג הנ"ל וצע"ג:

ושוב מצאתי לרבנו בפי' המשניות על מתני' דיומא הנ"ל וז"ל, וזה אינו מלאכה כי אין כונתו השקאת הברזל לחזקו כמנהג הלוטשין אבל כונתו חימום המים והעיקר אצלנו מלאכת מחשבת אסרה תורה, ועוד עיקר אחר אצלנו אין שבות במקדש ולפיכך הותר זה המעשה, עכ"ל, והנה ממ"ש דאין שבות במקדש עכצ"ל דפס"ר הוא לענין מלאכת הכיבוי דאל"כ אפי' שבות ליכא דהא דשא"מ הוא, וא"כ עכצ"ל הא דכ' והעיקר אצלנו מלאכת מחשבת אסרה תורה לאו משום דקיי"ל בעלמא דשא"מ מותר דהא בפס"ר דשא"מ אסור, ועכצ"ל דכונת רבנו הוא משום דבלא כונה לאו מלאכה היא כלל כסברת ההמ"ג הנ"ל וכן מבואר במשמעות הלשון דקאמר ואין זה מלאכה, ומדהוצרך לומר דהעיקר אצלנו מלאכת מחשבת אסרה תורה, ש"מ דאפי' לסברת ההמ"ג הנ"ל אכתי צריכין לאסוקי למלאכת מחשבת אסרה תורה, והשתא דאתית להכי נ"ל דס"ל דע"כ כאן לא שייך סברת ההמ"ג הנ"ל אלא למאן דס"ל דמלאכת מחשבת דרשי' לי' נמי לענין כונת המלאכה ודשא"מ מותר נהי דבפס"ר שפיר מקרי מלאכת מחשבת מ"מ בדבר שכל עיקר המלאכה תלי' במחשבתו ובלא כונה לא נקרא עליה שם מלאכה כלל ל"ש לומר בי' איסור משום

פס"ר וכ"ז אי מלאכת מחשבת גם על הכונה קאי אבל למ"ד דשא"מ אסור בשבת א"כ ע"כ לא מדרש הך מלאכת מחשבת על הכונה למלאכה כלל אלא לענין מתעסק, או נתכוין לזרוק ארבע וזרק שמונה וכיו"ב, אבל בכוונתו לא איכפת לן כלל א"כ גם בצירוף וכי"ב לאו במחשבתו תלי' מילתא כלל, וא"כ לא יתכנו דברי ההמ"ג אלא למאי דקיי"ל דשא"מ מותר אלא דמשום פס"ר הו"ל למיסר בזה שפיר אהני לן סברת הה"מ כיון דעכ"פ לר"ש עיקר דרשה דמלאכת מחשבת גם על כונת המלאכה קאי, משא"כ לר"י דס"ל דשא"מ אסור ואליבא מאן דס"ל דדשא"מ לר"י גם במלאכת שבת אסור מה"ת לא אמרי' סברת ההמ"ג כיון דמלאכת שבת לאו בכונתו תליא מילתא כלל אליבא דר"י והשתא שוב לא קשיין כל קושיות הנ"ל, אלא דמדברי הה"מ בעצמו לא נראה כן מדכ' בהדיא דדשא"מ חייב לר"י ומ"מ קאמר דאפי' אליבא דר"י שרי, ומ"מ מדברי פי' המשניות לרבנו נראה מבואר כמ"ש בס"ד, ודוק היטב: לט הוצאה מרשות לרשות, א) הרמב"ם בפי"ב מה"ש כתב הוצאה והכנסה מרשות לרשות מאבות מלאכות היא וכבר תמה ע"ז הלח"מ הא בריש הזורק קאמר בהדי' דהוצאה אב והכנסה תולדה, ומש"כ הלח"מ דלא חש לבאר מפני שאין בזה חילוק לענין הדין דבין שהוא אב כמו נוטע לערך זורע, או שהוא תולדה כמו מחבץ לערך בורר אם עשה שניהם אינו חייב אלא אחת כמו שכ' הרמב"ם בפ"ז, ואין לנו בזה אלא חילוף שמות, ואין זה מספיק דמ"מ מה לו לשנות ממה דאיתא בש"ס: {עי' רשב"א בחי' ריש שבת דכ' דזה אי הכנסה אב או תולדה תליא בב' שינויי הגמ' דשם דלר"א דמשני האי תנא הכנסה נמי הוצאה קרי לה הוי אב ולרבא דמשני רשויות קתני הו"ל תולדה ושמעתין דריש הזורק אתיא דלא כר"א אלא כרבא עי"ש}:

ולענ"ד נראה דתלי' בב' שינוי דמשני בגמרא ריש שבת והא יציאות קתני וקאמר ר"א תנא הכנסה נמי הוצאה קרי לה ממאי מדקתני המוציא מרשות לרשות מי לא עסקינן דקא מעייל מרה"ר לרה"י וקרי לי' הוצאה, רבא אמר רשויות קתני רשויות שבת שתים, עכ"פ לר"א המוציא מרשות לרשות ס"ל דקאי נמי אהכנסה מכלל דהכנסה נמי קרי לי' אב דהא התנא אבות מלאכות קחשיב התם, ובזה מדוייק לשון המשנה אבות מלאכות ארבעים חסר א' ול"ק ל"ט כמו שדקדק בתוס' יו"ט ולהנ"ל ניחא דבאמת ארבעים קחשיב דהא הכנסה נמי קתני אלא אחדא לא מחייב חטאת דהיינו הכנסה, ואח"ז מצאתי שכ"כ הפרמ"ג בפתיחה, מיהא רבינא דאמר רשויות קתני משמע דל"ס לי' הא דר"א והגמ' בריש הזורק דקאמר הוצאה אב והכנסה תולדה קאי אליבא דרבינא והרמב"ם נקיט תירוצא דרב אשי, וזה מבואר עוד בלשון הרמב"ם רפי"ח מה"ש המוציא דבר מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י עיי"ש אלמא דהכנסה הוצאה קרי לי' כדאמר ר"א וא"ש ונראה

עוד בס"ד משום דבגמרא אמרי' הוצאה גופא היכא כתיבי ואר"י מדכתיב ויצו משה ויעבירו קול במחנה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה וכו' ויכלא העם מהביא אלמא דהבאה קרי לי' מלאכה ולשון הבאה שייך טפי על המכניס מרה"ר לרה"י, והתם נמי נהי דמחנה לויה הוי רשות הרבים כדאמרי' בגמרא מ"מ הא אמרי' בגמרא ר"ה מקורה רה"י היא עי' פ"ק דף ה',: {צ"ע דהא בגמרא אמרו בפירוש דמחנה לוי' רה"ר הואי עי"ש בש"ס ריש הזורק}:

ועוד דהי' מוקף ד' מחיצות א"כ משמע דעיקר מלאכה גבי הכנסה כתיב, ואע"ג דהם הוציאו מרה"י שלהם וא"כ הו"ל מרה"י לרה"י דרך ר"ה, מ"מ א"א שלא היו בהם שעמדו לפוש ברה"ר:

ב) והנה בגמ' ר"פ הזורק אמרי' מכדי זריקה תולדה דהוצאה היא הוצאה גופא היכא כתיבי, וכתב ההמ"ג בשם רב האי ז"ל דל"ג היכא כתיבי וטעות הוא דמעיקרא לא אסתפק להו אלא מכלן דהוי מלאכה עיין פי"ב מה"ש. ולענ"ד נראה בס"ד ליישב גירסת ספרים שלנו עפ"י מש"כ הפנ"י שם ליישב הא דמקשה קושי' זו בריש הזורק ולא קשי' לי' כן מיד במתני' דיציאות השבת או במשנה דחשיב הוצאה גבי אבות מלאכות, ותו אמאי לא מייתי מקרא דאל יצא איש ממקומו ותי' בטוטו"ד עפ"י מש"כ התוס' בשביעית דעיקר מלאכת הוצאה היינו שיוציא עם החפץ שבידו מרשות לרשות, דומי' דאל יצא איש ממקומו עם הכלי ללקט המן, אבל אדם עומד ברה"י במקומו ומכניס או מוציא הכלי לר"ה זה לא הוי שמעי' מהתם מיהא מתני' קתני זורק דהוא נמי בכהי"ג, א"כ ע"כ צ"ל דהוצאה כהי"ג נמי הוי במשכן דאי הוצאה בהי"ג הוי רק מהלכה למ"מ א"כ לא הו"מ למילף דמהלכה למ"מ אין למדין, וא"כ שפיר מקשי עיי"ש שמיישב בזה כל הסוגי' ובזה שפיר נתיישב גירסא דידן דשפיר קאמר היכי כתיבי דאי לאו דכתיבי אלא דמהל' למ"מ הוי ידעי' לא הו"מ למילף מני' זורק וא"ש בס"ד:

עונ"ל בס"ד ליישב לשון הגמרא וגירסת הספרים, דהנה מבואר בירושלמי דלרע"ק דיליף זורק ממושיט, מושיט נמי אב מלאכה היא, ולרבנן דלא ילפי' זורק ממושיט הו"ל משום תולדה, ומשו"ה לא ילפי' זורק ממושיט. וא"כ הא גופא קשי' מכדי הוצאה והושטה תרווייהו הוי במשכן מ"ש דחשיב לרבנן הוצאה אב והושטה תולדה דילמא הושטה נמי אב מלאכה ונילף זורק ממושיט, וע"כ צריך לומר דהוצאה כיון דמלאכה גרועה היא אי לאו דכתיבי בהדי' לא הוי ידעי' דהוא מלאכה כמש"כ התוס' אלא כיון דאשכחן בהדי' דהוצאה הוי מלאכה מהני עכ"פ גם לתולדות הוצאה דהוי במשכן, ומשו"ה הוי הוצאה אב ולא הושטה ושפיר סברי רבנן דלא ילפינן זורק ממושיט, ובזה מדוקדק מאוד קושיי'

הגמרא מכדי זריקה תולדה דהוצא' היא הוצאה גופא היכא כתיבי בפשטות לא מצי לאקשוי מידי די"ל באמת לא כתיבי אלא כיון דהוי במשכן הו"ל אב מלאכה, ומשו"ה לא מצי לאקשויי בריש מכילתין או במשנה דאבות מלאכות הוצאה היכא כתיבי, והא דלא חשיב הושטה היינו משום דכיון דמענין א' הוא אינו חייב שתים כמו שכתב הרמב"ם לענין זורע ונוטע ע"ש וכמש"כ לעיל, משא"כ במתני' דקאמרי רבנן דלא ילפי' זורק ממושיט א"כ ע"כ צ"ל דמושיט לא הוי אב וזורק תולדה דהוצאה, וע"כ צ"ל דמשום דהוי במשכן עדיין לא יחשב אב מלאכה וע"כ דהוצאה כתיבי ושפיר פריך היכא כתיבי, וזה כפתור ופרח בס"ד, ודו"ק:

ג) הנה התוס' כ' בריש מכילתן ובר"פ הזורק ובכמה דוכתי דהוצאה מלאכה גרועה היא, ומשו"ה בעי' דוקא דומי' דמשכן, והיי"ט דבשאר מלאכות לא בעינן אלא שהאב יהי' במשכן, אבל תולדה דהוצאה לא מחייב אלא אי גם התולדה הי' במשכן כמו שהאריכו בריש מכילתן ע"ש, ויותר מזה דהא דקיימ"ל חי נושא את עצמו אע"ג דבזה יכול תה א"י לכו"ע חייב היכול מ"מ מיפטר משום דלא אשכחן במשכן שיה' נושאין בע"ח כמש"כ התוס' בפ' המצניע עיי"ש, וקשי' לי לפי"ז אנן נמי נימא דאפי' למ"ד מלאכה שאצל"ג חייב מ"מ בהוצאה הוי לן למפטר דלא אשכחן במשכן אלא מלאכה הצריכה לגופא, מיהא בשאר מלאכות כיון דמסתבר לי' להאי תנא דמלאכה שאצל"ג כמי מקרי מלאכה ממילא מתחייב דל"ב בזה דומי' דמשכן אבל בהוצאה כיון דבעינן דומי' דמשכן ממש והתם הוי צריך לגופה בין הוצאה והכנסה דקרשים, בין הוצאה והכנסה דנדבות:

{עי' פנ"י ריש שבת ד"ה פשט עי"ש דהוצאות והכנסות דנדבה חשיב משאצל"ג עי"ש}:

וא"כ מנלן דגם בהוצאה מלאכה שאצל"ג חייב ובאמת עיקר פלוגתא דמלאכה שאצל"ג גבי המוציא את המת במטה איתא עי' בפ' המצניע, וע"כ צ"ל דל"ש לומר חילוק הנ"ל דהוצאה מלאכה גרועה אלא במידי שלא שייך כ"א בהוצאה גרידא כגון למילף הוצאה דעני מבעה"ב או הוצאת בעל חי מהוצאת חפצים, אבל בכללא דשייך בכל מלאכות שבת אין לחלק כלל בין הוצאה לשאר מלאכות דהשתא דגלי רחמנא דהוצאה אסורה הו"ל בכלל כל מלאכה, ומאי דמחייב בשאר מלאכות מחייב נמי גבי הוצאה, וזה נראה ברור בס"ד:

ועפי"ז יש לפשוט מאי דמספק"ל להפרמ"ג בפתיחה כוללת דהנה פשיטא אם עשה חצי שיעור שחרית וחצי שיעור בין הערביים מצטרפי כדאיתא במשנה כ' אות א' שחרית וכו' ומספק"ל אי בעי' שיהי' חצי שיעור דשחרית קיים בין הערביים או לא. והנה בהוצאה אמרינן בגמ' בהדי' הוציא חצי גרוגרת שחרית ונשרף פטור כדאיתא בהמוציא דף פ'

ע"א ואפשר דהוצאה מלאכה גרועה היא ואין לך בו אלא חידושו עיי"ש, ולפי מש"כ ל"ש חילוק זה אלא בדבר שבאנו למילף לענין הוצאה גופה זה מזה, משא"כ כשבאנו לחלק בין הוצאה למלאכה אחרת אנו אין לנו וזה ברור בס"ד:

סימן פא

כתב הפרמ"ג בפתיחה לה' שבת וז"ל פשיטא לי עשה מלאכה כל ב' ביה"ש ע"ש ומ"ש חייב חטאת מבע"ל קצר ביה"ש דע"ש, וטחן ביה"ש דמ"ש אי אמרי' דהוי כשמות מחולקין קצירה וטחינה כמו חלב ודם כיון דאינו יודע אינו מביא חטאת כמו חלב ונותר לפניו כמ"ש הרמב"ם בהלכות שגגות או דילמא שם חילול שבת אחד הוא ומביא חטאת, וכן נראה עכ"ל:

ונראה הא דקמבע"ל להפרמ"ג משנה ערוכה היא בכריתות דף י"ח דתנן התם חלב ונותר לפניו אכל מא' מהם וא"י איזה מהם אכל וכו', שבת ויוה"כ עשה מלאכה בא' מהם וא"י באיזה מהם עשה וכו', אמר ר"י לא נחלקו ר"א ור"י על העושה מלאכה ביה"ש וא"י, שאני אומר מקצתה עשה בשבת ומקצתה ביוה"כ על מה נחלקו על העושה מלאכה בתוך היום, וא"י אי בשבת עשה אי ביוה"כ עשה, או על העושה מלאכה וא"י מעין איזה מלאכה עשה, שר"א מחייב ור"י פוטר, ע"כ הרי מבואר במשנה זו דלר"י דבעי' שידע במאי חטא צריך שידע נמי באיזה מלאכה חטא, א"כ אין מקום לספיקו של בעל פרמ"ג, דפשיטא דאינו מביא חטאת, ופלא על גאון עוזני דנסתר מנגה נגדו משנה הנ"ל:

וראיתי בס' מנחת חינוך בקונטרס מוסך שבת שכתב לפי מאי דקיימ"ל במעילה וכ"פ הרמב"ם בפ"ב ממ"א דאם אכל משני מינים הנכללים בשם אחד כגון נבילת שור ונבילת חמור וכדומה ואכל מכל א' ח"ש מצטרפין לכשיעור הואיל והם משם א' אבל מב' שמות א"מ והוי כח"ש כמו חלב ודם, א"כ ה"נ באותן המלאכות הצריכות שיעור כגון קצירה וטחינה וכדומה דשיעורן כרוגרת ודאי אם היה בשגגת מלאכות דאם הי' עושה כ"א כשיעור הי' חייב ב' חטאות דהוי כב' שמות עתה דקצר כחצי גרוגרת וטחן ג"כ כחצי גרוגרת א"ח כיון דהוי כב' שמות אבל אם הי' בשגגת שבת וזדון מלאכות, או שהי' מזיד לענין סקילה א"כ אפילו ח"ש ממלאכה זו וח"ש ממלאכה אחרת מצטרף כיון דכולם הם ש"א אמאי לא יצטרפו והוי בכלל מלאכה דאסרי תורה בכשיעור ע"כ:

ובזה הי' מקום ליישב דברי הפרמ"ג הנ"ל, דע"כ ל"ק ר"י בעושה מלאכה וא"י איזה מלאכה עשה שפטור לר"י היינו בשגגת מלאכות דיש כאן חילוק חטאות מקרי שמות

מחולקין, משא"כ בשגגת שבת דאינו חייב אלא אחת איה"נ דמחייב דקרינן בי' ידע במה חטא, ולפי זה יש לומר הפרמ"ג כמי בשגגת שבת קמיירא:

אבל אחרי העיון נראה דאין זה כדי לאיתובי דעתא דבעל פרמ"ג הנ"ל דהא קתני התם במתניתן ר"ש ורש"ז אומרים לא נחלקו ר"א ור"י על דבר שהוא משם א' שהוא חייב על מה נחלקו על דבר שהיא מב' שמות שר"א מחייב חטאת ור"י פוטר, ופירש"י כגון ספק קצר ספק טחן אי כמי ספק תאנים ספק ענבים וכן בנתכוין בזו ועשה את זו דבה דכתיב בקרא בין אידיעה בין אחטאת היא לר"י עד שיתכוין לחטא בה ולעת הידיעה ידע במה חטא וכו' הרי מבואר ברש"י דאפי' ספק תאנים ספק ענבים נמי פטור לר"י, ולר"י אפי' תאנים שחורות ולבנות נמי ב' שמות קרי' להו, אע"ג דודאי אם עשה שניהם בהעלם אחד אין כאן חילוק חטאת, כש"כ בשגגת שבת וזדון מלאכות דלא הוי ידיעה במה חטא, ופטור לר"י דקיימ"ל כוותי' דבעי' ידע במה חטא:

הן אמת שראיתי להרמב"ם בפ"ב מה' שגגות ה"ג שכתב מי שלא נודע לו עצמו של חטא שחטא אעפ"י שידע בודאי שעבר וכו' ה"ז פטור מקרבן חטאת, כיצד חלב ונותר לפניו, שבת ויוה"כ, אשתו נדה ואחותו וכו', ול"ק רבותא טפי כגון שעשה מלאכה בשבת ולא ידע איזה מלאכה עשה, (ש"מ דס"ל) וכדקתני במתני' משמע דס"ל דכהי"ג באמת מקרי ידע במאי חטא, וראיתי בס' מנ"ח בדין חטאת קבוע העיר בזה וקמפרש טעמא דהרמב"ם משום דמשמע לי' הא דאמר ר"ש שזורי לא נחלקו ר"א ור"י על דבר שהוא משם אחד שהוא חייב בא לחלוק על ר"י דקאמר עם עשה מלאכה באמצע היום וא"י מעין איזה מלאכה עשה שפטור, דזה א"י במה חטא וע"ז קאמר ר"ש ורש"ז דדוקא בשתי שמות נחלקו, אבל לא בשני גופים או בשני מלאכות והם משם עבירה אחת, והרמב"ם כוותי' ס"ל, ואני תמה ע"ז א"כ איך מצאנו ידינו ורגלינו בהא דפריך הגמרא על שמואל דמתעסק בשבת פטור משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ופריך עלי' ממתניתן דרש"ז ור"ש וכו' עיי"ש, ובתוס' ד"ה היינו ר"ש ורש"ז, דע"כ צ"ל דהכי פירושו דאי קאי רש"ז אאינו ידוע מה לקט מאי קמ"ל, ולהנ"ל דרש"ז בעי לחלוק על ר"י דקאמר ספק איזה מלאכה עשה מקרי א"י במה חטא, וא"כ טובא קמ"ל, ולא מקשי הגמרא מידי:

ולענ"ד נראה בביאור שיטת הרמב"ם הנ"ל דמשמע מדבריו דאם ידע שחילל שבת אלא שא"י באיזה מלאכה חילל מקרי ידע במאי חטא, דלכאורה איכא למידק במתניתן הנ"ל דקתני רי"א אפי' נתכוין ללקוט תאנים וליקט ענבים וכו' ר"א מחייב ור"י פוטר, א"כ למה נאמר בה פרט למתעסק עיי"ש, ויש לתמוה מ"ק א"ש למה נאמר בה הא איכא למימר דלדרשה עד שידע במה חטא אתי' כדקאמר ת"ק:

ונראה לתרץ עפ"י סוגי' דשבועות דף י"ט דפריך הגמ' דר"א אדר"א, דהתם בעי ר"א שידע אי בשרן איטמי או בשא"ט, והכא לא בעי שידע במאי חטא ומשני הגמ' דהכא אשר חטא והביא אמר רחמנא חטא כ"ש, ולפי"ז יש לומר דבאמת הו"מ למדרש כר"א אלא כיון דבלא"ה ממעטי' מתעסק בשבת ממלאכת מחשבת, א"כ ע"כ מיירי קרא בחטא ידיעה לענין תחילת מחשבתו הה"נ לענין ידיעה במאי חטא ליכא למדרש אשר חטא והביא דחטא כ"ש אמר רחמנא, ולפי"ז שפיר קאמר ר"י א"כ למה נאמר בה פרט למתעסק דאי לאו דדרשי' מנה פרט למתעסק הוי דרשי' קרא לחומרא לענין ידיעה דלא בעי אלא ידיעת חטא כ"ש:

ועיין בפנ"י בשבת דף ע"ב, דהקשה מנ"ל למיפטר בשבת מתעסק באיסורא דילמא בה דקאמר רחמנא לא קאי אלא למעט מתעסק דהתירא כגון שנתכוין לעשות היתר ועלה בידו איסור, ותי' כיון דקרא מיירי בשני איסורים לענין ידיעה במאי חטא הה"ד לענין מתעסק, ולפי מש"כ יש לומר איפכא למאן דמוקים קרא במתעסק דאיסורא כגון שנתכוין לעשות באב מלאכה זו ועלתה בידו דבר זה ע"י מלאכה אחרת, א"כ הה"ד לענין ידיעה בחטא מיירי נמי דבעי' שידע איזה מלאכה עשה, משא"כ למ"ד דמתעסק לא מיפטר אלא מתעסק דהתירא וקרא לא מיירי אלא בהכי א"כ הה"ד לענין ידיעה במאי חטא לא בעי' שידע איזה מלאכה עשה, וא"כ י"ל הרמב"ם לשיטתו בפ"ב מה' שבת דלא ממעט אלא מתעסק דהתירא, ומטעם מלאכת מחשבת עיי"ש, ולא מייתי בכולהי הלכות דממעטי' מתעסק מדרשה דבה, א"כ לא בעי' שידע באיזה מלאכה חטא, כנ"ל בס"ד:

ובזה נפשוט ספקו של פרמ"ג לאידך גיסא, ומ"מ נפלאת בעיני שהעלים עין ממשנה מפורשת הנ"ל:

אמנם כן הא דחידש בס' מנ"ח, דבשגגת שבת וזדון מלאכות ב' מלאכות ששיעורן שוה מצטרפי אהדדי לחייבי הואיל וא"ח אלא אחת על כולן, אי עשאן בהעלם א' לענ"ד ז"א, דהא אמרי' בכריתות סוף פ' אמרו לו ובשבת דף ק"ה, דאפי' רשויות מחלקות דאם הוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים זה, וחצי גרוגרת לרשות הרבים זה, אינם מצטרפין לחייבו חטאת, והתם א"כ מיירי בהעלם מלאכה, מ"מ דמלאכה אחת היא אם עשה מלאכה א' כ"פ בהעלם א' אפי' ברשויות מחולקות מ"מ אינו חייב אלא אחת א"כ השתא רשויות מחולקות כש"כ אם עשה שתי מלאכות חלוקות דלא מצטרפי, תה ברור עכ"ד:

עוד נראה לענ"ד בס"ד ליישב הא דלא קאמר הרמב"ם רבותא טפי דאפי' ידע במה חטא אלא דלא ידע באיזה מלאכה חטא, נמי מיפטר משום דקרי' לי' א"י במה חטא, וכדמוכח ממתני' דבאמת מצד הסברא כל שידע שחילל שבת מקרי ידיעה במה חטא, מה לי

באיזה מלאכה הוא חטא וכש"כ דקשי' טפי לפי מה שפי' רש"י בד"ה על מה נחלקו דבספק תאנים ספק ענבים נמי מיפטר אפי' לענין ידיעה במאי חטא, והוא תמוה גדולה, כיון דידע במה חטא וגם באיזה מלאכה חטא מה לי אם חטא בתאנים או בענבים:

מיהא לענ"ד נראה דכ"ז אליבא דר' יהושע לשיטתו דס"ל תמחויין מחלקין לחטאות, א"כ הה"ד בשבת נמי תאנים וענבים כשני תמחויין דמי' וכ"ש שני מלאכות וי"ל לדידי' שפיר כי היכא דמחולקין לחטאות הה"ד לענין ידיעה במאי חטא, וכ"ז אליבא דר"י לשיטתו משא"כ לדידן דקיימ"ל כר"ע וכ"פ הרמב"ם בה' שגגות כל מלאכות שבת כחדא חשבי' להו לענין ידיעה במה חטא, וזה צע"ג, ונהי דלענין שגגת מלאכות אכל חדא וחדא מחייב בפ"ע, היינו מריבויי דקרא כדדרשי' בפ' כ"נ, אבל לענין ידיעה שפיר קרי' לי' ידע במה חטא:

סימן פב

בדין סכין התקועה בחבית בסי' שי"ד. בשו"ע ס"א כתב המחבר אם הי' סכין תקוע מע"ש בחבית מותר להוציאו ולהכניסו, שהרי אינו מכוין להוסיף, וכ' רמ"א דוקא שהוציאו ג"כ פ"א מבעו"י, אבל אם לא הוציאו אסור דהוי פס"ר דעושה נקב פתח לבית, ומקורו מתה"ד הובא שם בטו"ז ובמג"א, איברא דדבריו תמוהים כמו שהקשה הב"י שם דמדבריו משמע דקיימ"ל כשמואל בהאי סכינא דביני אורבא בפ' במה טומנין דף כ' ובגמרא איתותב שמואל ממשנה דהטומן לפת וצנונות וסליק בתיובתא:

והנראה לפענ"ד בס"ד עיין מש"כ התוס' בבכורות דף כ"ד דאפי' נימא דדשא"מ מותר באיסור דרבנן אפי' לר"י מ"מ היכא דמצינו מלאכה זו ממש דמיתסרא מדאורייתא' בשום דוכתא שוב אסור דשא"מ אפי' באיד"ר משום דכעין דאורייתא תיקון עיי"ש, ולפי"ז איכא למידק מאי פריך הגמ' הא מתני' דטומן לפת וצנונות אפי' בצריך לגומא מ"מ ליכא אלא איר"ר דהו"ל חופר כלאחר יד דמדאורייתא לא מחייב אלא במרא וחצינא משו"ה פס"ר שרי' באיד"ר, משא"כ בסכינא דביני אורבא נהי נמי שכ' התה"ד שם בתורף התשו' דלית בי' משום קודח דאינו עושה הנקב בגוף הכותל אלא שמרחיב הסדקים זמ"ז, מ"מ מלאכה באופן זה מצינו כי"ב דמחייב משו"ה אוסר שמואל פס"ר, ובעינן דוקא דצה ושלפה, מיהא נ"ל דהגמ' שפיר פריך לשמואל לשיטתו, דס"ל לקמן בפ' הבונה דקודח חייב משום מכה בפטיש ומסקי' בגמ' דלא משכחת לה לשמואל הקודח כ"ש דחייב אלא כגון דבזעי' ברמצא דפרזלא ושבקי בגוי', א"כ הכא בסכינא דביני אורבא היכא דדצה נמי לא משכחת באופן זה חיוב מלאכה דאורייתא דהא מלאכה דאורייתא אינו

אלא היכא דשבקה בגוי' ומ"מ בעי' שלפה ודצה, א"כ הה"נ בטומן לפת וצנונות, ושפיר סליק בתיובתא וכ"ז לשמואל לשיטתו אבל לדידן דקודח חייב משום בונה ול"ב דשבקי בגוי' איה"נ דל"ק קושי' הגמ' וקיימ"ל דבעינן דצה ושלפה, כן נראה לפענ"ד בס"ד ליישב ע"כ שיטת הרמ"א ותה"ד:

סימן פג

בענין מיחם שפינה ממנו מים א) כתב הרמב"ם בפ' כ"ב מה' שבת ה"ו מיחם שפינה ממנו מים חמין מותר ליתן לתוכו מים צונן כדי להפשירן ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך החמין והוא שלא יהי' בכלי ראשון מפני שהוא מחממן הרבה כו', והקשה בכ"מ האיך סתם רבנו והוא שלא יהיו בכלי ראשון דהא במיחם שרי אפי' בצונן לתוך חמין כדאוקי אביי מתניתן דה"ק מיחם שפינהו ויש בו מים חמין כו', ותי' דס"ל לרבנו דלא נקטי' כאביי אלא כאוקימתא קמייתא דרב אדא ב"מ, ומאי דאתקיף אביי לרב אדא אינו כדי לדחות אוקימתא דידי' דהוי עדיף טפי דהוי כהלכתא, ועוד דהא רב ע"כ כרב אדא וכפירש"י ושמואל מסתמא ל"פ עלי' באוקימתא דמתניתן עכ"ד וה"ה דהוה מיל דהרמב"ם ס"ל כפי' התוס' שם ד"ה ל"ש, דלדידהו שמואל ע"כ כר"א ב"מ ס"ל וכשמואל קיי"ל בזה דהא פסק כר"ש, ובטו"ז סי' שי"ח הקשה ע"ז כיון דבגמרא מתקיף לה אביי אאוקימתא דר"א ב"מ ולא משני כלום איך מצינו לדחויי קושיא זו בחזקת היד ולפסק כר"א ב"מ, ול"נ בס"ד ליישב שפיר שיטת רבנו דלכאורה לפי מ"ש התוס' בד"ה מיחם דאביי נמי כר"ש ס"ל ומ"מ מוקי מתניתן כר"י משום דקשי' לי' מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני ור"א לא חייש לקושי' זו ומוקי לה כהילכתא כר"ש, ומ"מ צע"ג אביי ורב אדא באיזה סברא פליגו, ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש התוס' ד"ה מידי מיחם דהא מצינו בכמה קראי ובכמה מתניתן לשון פינהו על הדבר שאין מפנין אלא מה שבתוכה ומאי פריך אביי ותירצו דמ"מ כיון דבכמה מקומות הוזכר פינוי על הדבר שמפנין לא הו"ל למינקט פינהו, אלא פינה ממנו מים כיון דאיכא למטעי, ועי' פנ"י שתמה מאוד בזה מאי איכא למטעי שייך הכא דהא ודאי לא הו"מ למטעי דאסור אליבא דר"ש, ועכצ"ל דלא הוי ידעי' דתנא דמתניתן כר"ש ס"ל והוי ס"ד דמיחם שפונה ממנו מים מיתסר משום דס"ל כר"י בדשא"מ, ובזה לא איכפת לי' לתנא דבלא"ה לא הו"מ למטעי בזה כיון דכבר אשכחן דסתם לן תנא כר"ש בכמה משניות והיינו סת"מ דמוכרי כסות מוכרין כדרכן, ומשנה דנזיר חופף ומפספס, ותי' הפנ"י דמ"מ הו"מ למטעי ולמימר דלענין שבת יש להחמיר יותר לענין דבר שא"מ דאשכחן בהדיא בר"פ הנחנקין דמחלק בזה בין שגגת לאו לשגגת

כרת בהך מילתא גופא דדבר שא"מ וה"נ דכוותי' ול"ד להנך מתני' דלא הוי אלא שגגת לאו איד ז"ל ולכאורה קשיא לי לדבריו:

{עי' לקמן סי' פ"ו ד"ה מיהא עי"ש}:

מהא דאמרי' בשבת דף מ"ז אמר אביי כל היכא דכי קמכוין ליכא איסורא דאורייתא כי לא מכוין שרי ר"ש כל כי מכוין איכא איסורא דאורייתא כי לא מכוין אסר ר"ש מדרבנן, מתיב רבא והרי מוכרי כסות דכי קמכוין איכא איסורא דאורייתא וכי לא קמכוין שרי ר"ש, ולהפנ"י הנ"ל מ"פ רבא הא י"ל התם הוא דשרי משום דאינו אלא שגגת לאו, משא"כ אביי דקאי אכיבוי נר דאיכא שגגת כרת ואף דר"ש סבר מלאכה שאצל"ג פטור מ"מ הא לאביי עכצ"ל כמ"ש התוס' שם כיון דמשכחת לה מיהא מדאורייתא בצריך לפתילה: מיהא י"ל דבאמת אביי ורבא התם בהאי סברא פליגו דבלא"ה מוכח מדברי התוס' ביומא דף ל"ד ד"ה הנ"מ דאביי לקושטא דמילתא לא הדר בי' ועי' מראה פנים על הירושלמי במתני' דפ"ג דיומא דהוי ס"ל נמי מתוס' הנ"ל דלקושטא דמילתא לאביי אליבא דר"ש דשא"מ אסור מדרבנן היכא דקמכוין איכא איסורא דאורייתא עי"ש, ולפי"ז י"ל אביי איה"נ דס"ל חילוק בין שגגת כרת לשגגת לאו, ול"ק לי' ממתני' דמוכר כסות. אבל רבא לשיטתו ס"ל ביבמות ר"פ האשה בתרא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, ושפיר הקשה, ונ"ל בס"ד די"ל דאביי ורבא בהא פלי' דהנה בטעמא דדבר שא"מ י"ל על שני פנים אי משום דגלי רחמנ' בשבת בעי' מלאכת מחשבת וכה"ת כולי ילפי' לה משבת,:

{וכ"כ בתוס' כתובות ה: ד"ה את"ל עי"ש}:

א"נ י"ל מלאכת מחשבת לאו לדבר שא"מ קאתי אלא כמ"ש הפנ"י מדגלי רחמנ' גבי כלאים לא יעלה עליך ולא תלבש שעטנז ומבואר בגמ' ריש יבמות דאי מלא יעלה הו"א אפי' מוכרי כסות קמ"ל לא תלבש דוקא דרך לבישה ופירש"י התם לאפוקי דבר שא"מ עיי"ש, ממילא מוכח דדשא"מ מותר, ולפי"ז נראה לי ודאי אי ילפינן דשא"מ, בשבת משאר איסורין שפיר י"ל דבשבת דאיסור כרת חמיר טפי, והחמירו לאסור דשא"מ מדרבנן וכדאביי משא"כ אי נימא דעיקר דשא"מ גבי שבת כתיבי משום דבעי' מלאכת מחשבת ושאר איסורין משבת ילפי' א"כ אין סברא להחמיר בשבת ולהקל בשאר איסורין דהא עיקר דשא"מ בשבת כתיבי דוגמא למ"ש הטוו"ז בסי' תקפ"ח דבמילתא דמפורש בתורה לא החמירו רבנן, ולפי"ז י"ל אביי ס"ל דדשא"מ מכלאים הוא דילפי' להו, ומשו"ה לא קשי' לי' ממוכרי כסות:

ורבא דיליף ממלאכת מחשבת שפיר פריך ממוכרי כסות:

ובזה איש סוגיא דשמעתין די"ל ראב"ן ס"ל כרבא דדשא"מ עיקרו ממלאכת שבת ילפינן לה ע"כ שוב ליכא למימר דבשבת דשא"מ אסור ובשאר איסורין שרי א"כ שוב לא הו"מ למטעי מדנקט פינהו דפנהו קאמר אבל פינה ממנו מים אסור דהא כבר סתם לן כמה משניות דדבר שא"מ מותר וכקושיית הפנ"י, וליכא למימר דהנ"מ באיסור לאו ולא באיסור כרת, דאי בשבת אסור מהיכ"ת יהא שרי בשאר איסורין. משא"כ אביי לשיטתו דס"ל לקמן דכל היכא דקמכוין איכא איסורא דאורייתא כי לא קמכוין אסור ר"ש מדרבנן ולא חש לקושיית רבא ממוכרי כסות עכצ"ל דס"ל לחלק בין איסור כרת ללאו משום דיליף מכלאים, עיקר מילתא דדבר שא"מ ולטעמי' שפיר קשי' לי' מידי מיחם שפינה ממנו קתני דהא שפיר הו"מ למיטעי דוקא באיסור לאו סתם לן תנא כר"ש כנ"ל נכון בס"ד, והשתא דאתית להכי להילכתא דקיי"ל כרבא לגבי דאביי, ולר"ש דבר שא"מ מותר אפי' באיסור כרת א"כ ממילא קושיית אביי ל"ק, וקיימא אוקימתא דר"א ב"מ על מקומה, דמוקי למתני' כר"ש ודברי רבנו דפסק כאוקימתא דר"א ב"מ מזוקקין שבעתים, ודוק היטב: ב) עוד נ"ל בס"ד בישוב שיטת רבנו בטו"ט, ולא מבעי' דאין הסוגיא דגמרא מתנגד לטעמא אבל חילי' דרבנו מהכא הוא, ולאו אליבא דר"א ב"מ אמרה אלא לאביי נמי הכי איתני, ומתחלה נבאר טעמא דרבנו אוסר בכ"ר צונן לתוך חמין אפי' מרובין כדי להפשירן, ונראה ע"פ מה שהקשה הפנ"י אמאי שרי ליתן מים מרובין לתוך המיחם הא מסתמא א"א לצמצם לשפוך כל המים מרובין בשפיכה אחת אלא בכמה שפיכות א"כ לאלתר שנותן המים לתוכו בשפיכה ראשונה שהמים מועטין הרי מתבשלין, ומאי מהני אי אח"כ חתר ונותן לתוכו להרבות המים סוף סוף כבר נתבשלו המים הראשונים קודם לכן ועיי"ש מה שתי' ולענ"ד נראה דלק"מ כיון דאינו מכוין שיתבשלו אותן המים מועטין הו"ל דבר שא"מ ונהי נמי דהוי פס"ר מ"מ הא לא איכפת לי' שיתבשלו כיון דנותן לתוכן מים מרובין א"כ טפי ניחא לי' בהפשירן דהא לשתי' קבעי להו וכדאמרי' לקמן גבי כוס, ע"כ הו"ל פ"ר דלא ניחא ליי, אבל ממצרף שפיר פריך הגמרא דהתם ודאי ניחא לי':

ויש ליישב בזה לענ"ד קושי' התוס' לקמן בסוגי' דאמבטי אפרש"י דקאמר טעמא דצונן לתוך חמין אסור משום דתתאי גבר ומבשל ומשו"ה חמין לתוך צונן שרי כיון דתתאי גבר אינו מבשל והקשו בתוס' דמ"מ אדמיקר לי' מבשל כדי קליפה, ולפי מ"ש א"ש כיון דלא מתקיים הבישול דהא חתר ומתקרר מיד הו"ל פס"ר דלא ניחא לי' וא"ש מיהא שיטת רבנו דפ"ר דלא ניחא לי' נמי מיתסר ודלא כשיטת הערוך כמבואר בס"ד בדברנו בריש ה' שבת באריכה, אם יהי' השי"ת בעוזרנו, א"כ הדרא קושיית הפנ"י לדוכתא: הא

עכ"פ בשפיכה ראשונה דהמים מועטים מתבשלין ומשו"ה ס"ל לרבנו באמת דמיתסר מיהא הנ"מ ביש בהם חמין מכלי ראשון דהו"ל פס"ר, אבל פינה ממנו מים דאין המיחם מחמם המים כל כך דהא ע"כ מוכרח לומר כן לדעת רבנו שוב לא הוי פס"ר וממילא שרי משום דהו"ל דשא"מ כנ"ל בס"ד נכון בביאור טעם רבנו, ויש להסביר יותר החילוק בין מיחם ריקן ל"ה פס"ר דאינו מספיק לבשל מד שיתקרר משא"כ ביש בו מים והוכחה לזה דהא חזינן במיחם ריקן ממהר להצטרף מאם יש בו מים אע"ג דלא מצטרף כ"א במים קרים כמ"ש הרמב"ן שהובא בההמ"ג, ומעתה נראה דמסוגיין ראי' נכונה וברורה לשיטת רבנו הגדול, דבאמת הסוגי' תמוה מאוד מאי אתקיף לי' אביי לרב אדא מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני הא מצינו כמה פעמים לשון פינה וקאי על דברים שבתוכו כמו שהקשו בתוס' ועכצ"ל כתירוצם מ"מ הכא כיון דהו"מ למטעי הו"ל לפרש דבריו, אלא דהא גופא קשיא מאי מצינו למטעי שייך הכא דהא פשיטא דלר"ש שרי בפס"ר, ואי דהוי ס"ד דהתנא ס"ל כרבי יהודא, ולא שרי כ"א בפינהו מעל האור, א"כ כש"כ דקשי' טפי לאביי דמוקים לה למתניתן כרבי יהודא כיון דלקושטא דמילתא אשכחן לישנא דפינהו גם חפונה הדברים שבתוכו כ"ש דהו"ל לתנא לחוש לטעותא דנפרש משנתינו מיחם שפינה ממנו מים, וכר"ש ואתי' מיני' חורבא לקולא ואין לומר דהתנא סמך עצמו דמספיקא נחמיר לפרש פינהו למיחם. דמהיכ"ת יעלה על הדעת להחמיר כיון דהתנא סתם לן בעלמא כר"ש, א"כ כ"ש דהו"ל לפרש דבריו בהדיא וליתני פינהו מעל האור, וקושי' זו חמורה מאוד לענ"ד ותו דסוף סוף קשי' אביי ורב אדא במאי פליגי, ע"כ נלענ"ד דמכאן הוכחה, לשיטת הרמב"ם הנ"ל דבמיחם שפינהו מע"ג האור לא יתן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן, ומטעמא דפרישית משום דמתחילה כשנותן לתוכן המים מתבשלין והו"ל פס"ר דמיתסר אע"ג דלא ניחא לי', מיהא הנ"מ לר"ש א"נ לרבא דאמר בפסחים דף כ"ה דלא אפשר וקמכוין אליבא דר"י מיתסר שפיר אפי' לרבי יהודא. משא"כ לאביי דאמר בפסחים שם דלר"י כיון דאין חילוק בין מתכוין לאינו מתכוין כי היכא דשרי בלא אפשר ולא קמכוין ה"נ שרי בלא אפשר וקמכוין, א"כ נהי נמי דהו"ל פס"ר, מ"מ לא גרע מקמכוין בהדי' וממילא שרי מים מרובים כדי להפשירן נהי דהמים בתחילת השפיכה מתבשלין מ"מ הא הו"ל לא אפשר ושרי אע"ג דקמכוין:

ובזה יתפרש הסוגי' בס"ד כמין חומר בקודש דלכו"ע מיחם שפינהו מע"ג האור ויש בו מים חמים לא יתן לתוכו אפי' מים מרובים כשיטת רבנו ומטעמא דפרישית, וא"כ אביי שפיר אתקיף לי' לר"א ב"מ דמוקי לה כר"ש כיון דה"מ למטעי ולפרושי דמיחם שפינהו מעל האור קתני ובזה נמי שרי ליתן לתוכו מים מרובין ובאמת קיימ"ל לאסור בזה משום

דהו"ל פס"ר וכדפרישית א"כ הו"ל למיתנא בהדי' מיחם שפינה ממנו מים. דהא השתא אתי מני' חורבא ולקולא, אע"כ דמתניתן ר' יהודא היא דדבר שא"מ אסור א"כ שוב ל"ש לומר דאתי למיטעי:

{צ"ע דהא מ"מ אתי למיטעי דמתני' מיירי בפינה ממנו החמין ומותר במים מרובין משום דבר שא"מ דאין מתכוין לצרף וצ"ע להבין כונת רבינו}:

דהא איה"נ דלדידי' אפי' במים שבמיחם רשאי ליתן מים מרובין כדי להפשירן, ואף שאי אפשר לצמצם לשפוך מיד מים מרובים כ"כ וכמו שכ' הפנ"י מ"מ שרי דכיון דלא אפשר. שוב שרי מטעם לא אפשר וקמכוין, וכ"ז אליבא דר"י, אבל אליבא דר"ש גם אביי מודה דמיתסר. דאם לא כן לא פריך מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני, וממילא שיטת רבנו מוכרחת מתוך הסוגי' כן נראה לענ"ד בס"ד והוא כפתור ופרח ודו"ק:

ג) עוד נ"ל בס"ד ראי' מוכרחת לשיטת רבנו מסוגי' הירושלמי דחמורה מאוד וכמעט אין מקום לפרשה כ"א עפ"י שיטת רבנו, דגרסי' התם אמתני' דמיחם ר' חייא בשם ר' יוחנן לא שנו אלא לתוך הכוס אבל לתוכו לא אמר ר"מ קשייתא קומי ר' בא לא תני ר"י על סיפא לא תני על רישא בשביל שיחמו אבל להפשירן לא, אתא ר"ב בר כהנא ר"ח בר אשי בשם רב אם לחממן אסור אם להפשירן מותר ועי' בק"ע ובפנ"מ מה שנלחצו בפירושו, ולדבר כולם תמוה וכי ר' יוחנן לא ידע מתניתן ועוד דהא עלה קאי דקאמר ליש, ובהדי' קתני לתוכו, ויותר נראה תמוה דהמקשן שבק סיפא דמפורש בהדי' לתוכו, ופריך מדיוקא דרישא, על כן נראה לי בס"ד דה"פ דר"י דוודאי לתוך הכוס דקתני ע"כ היינו ביש בו מים חמין מיירי, דבענין אחר ל"ש לומר בו בשביל שיחמו או להפשירן דכוס כלי שני הוא וא"כ הומ"ל דלתוכו דקתני היינו נמי ביש בו מים במיחם, ולקושט' דמילתא מיתסר וכשיטת הרמב"ם הנ"ל, ומשו"ה קאמר ר"י ל"ש אלא לתוך הכוס הוא דשרי ביש בו מים אבל לתוכו אסור ביש בו מים, ואיהו מפרש מתניתן כרב אדא ב"מ, דפינה ממנו מים קאמר, אלא דהא קשי' לפי"ז סיפא דקתני אבל נותן לתוכו וכו' משנה יתירה היא דהא תני לה רישא לא יתן לתוכו מים בשביל שיחמו, וממילא מוכח מדיוקא כדי להפשירן שרי, אע"כ דתני סיפא לדיוקא דומי' לתוך הכוס דמיירי ביש בו מים הה"נ במיחם שרי אפי' יש בו מים, והיינו דפריך הגמ' לא תני ר"י על סיפא לא תני על רישא בשביל שיחמו הא להפשירן לא וכיון דמרישא שמעי' לה ע"כ הא דקתני סיפא לאשמעי' דאפי' במיחם שיש בו מים שרי דומי' דכוס, מיהא י"ל לר"י לאידך גיסא דלתוך הכוס דקתני היינו דומי' דכוס דא"א לבא לידי מרחום כלל ול"ש בי' כ"א להפשיר וכהאי דפירש הפנ"י מילתא דרב דאמר ל"ש אלא שיעור להפשיר דהיינו שכבר נשתהה קצת

באופן דלא אפשר לבא לידי חימום כלל עיי"ש, תהו שאמר ר"ח ב"א בשם רב אם לחממן אסור אם להפשירן מותר והיינו גופא שמעתא דרב בגמ' דידן, כפי' הפנ"י וממילא ל"ק על ר"י מידי, וזה נ"ל בס"ד כו"פ בפירוש הירושלמי, וראי' ברורה לשיטת רבנו:

וכ"ז לשיטת הכ"מ אליבא דרבנו, אבל הטו"ז בסי' שי"ח, ומראה פנים בפ"ג דשבת שניהם לדבר אחד נתכונו דמים מרובין כדי להפשירן גם בצונן לתוך חמין שרי רבנו, ולא אסור כ"א במים מועטין ומשום הכי פירש בהדין מפני שהוא מחממן הרבה, עיי"ש בדבריהם. ובזה נראה לי דיש ליישב שפיר קושי' הרז"ה על הרי"ף דמייתי לאוקימתא דאביי דמוקי למתניתן כרבי יהודא, וטפי הו"ל לפרושי כרב אדא דמוקי לה אליבא דהילכתא, עיי"ש ובמלחמות, ולהנ"ל יש לומר משום דמדאוקימתא דאביי איכא למשמע מנה דאפי' יש בו מים בתוך המיחם נמי רשאי ליתן לתוכן כדי להפשירן ולאפוקי משיטת הכ"מ אליבא דרבנן משו"ה מייתי לה להך אוקימתא למילף מנה האי דינא, דאפשר דלרב אדא איה"נ דמיתסר בזה ומשו"ה לא מוקי מתני' בכל גווני ודו"ק: ד) עוד נ"ל לענ"ד ביישוב קושי' הכ"מ הנ"ל ובמאי פליגו אביי ורב אדא, עפ"י קושיית התוס' דבאמת פינהו שתי לשונות במשמע אלא דהכא כיון דהו"מ למטעי הו"ל למיתנא לשון מפורש, וקשה דבאמת לא הו"מ למטעי לקולא ומאי חורבא הוי נפק מינה אי הוי ס"ד דהתנא ס"ל כר"י דמיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים צוננים, מיהא אביי לשיטתו דס"ל בפסחים דף כ"ה דלר"י היכא דלא אפשר אפי' אי קמכוין נמי שרי א"כ שפיר הוי נפיק מיני' חורבא לקולא לענין לא אפשר וקמכוין אבל ר"א י"ל כרבא ס"ל דדוקא היכא דלא קמתכוין שרי ר"י בלא אפשר א"כ איה"נ דלא חייש לקושיית אביי וממילא להילכתא דקיימ"ל כרבא שפיר פסק הרמב"ם כאוקימתא דרב אדא בזה וניחא לי בזה ליישב בס"ד קושי' חמורה שהקשה בחידושי רע"א ז"ל לפי מש"כ התוס' בעירובין דף צ"ג ע"ב ד"ה לא תימא דלא חשיב אביי היכא דע"י דפסק כשמואל נפק מני' חומרא ג"כ עיי"ש א"כ איך חשיב לגרירה הא אביי לשיטתו בפסחים דלא אפשר וקמכוין מי שרי א"כ נפק מני' חומרא דלרב ס"ל כר"י א"כ לא אפשר וקמכוין שרי ולשמואל אסור, ולהנ"ל ניחא בס"ד דהא שמואל קאמר לקמן אפי' שיעור לצרף מותר, ומבואר בתוס' דלשמואל מוקי למתניתן כרב אדא, וא"כ קשי' לי' קושי' אביי מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני, וע"כ צ"ל דס"ל לא אפשר וקמכוין לר"י אסור, ולא הוי נפיק מני' חורבא, א"כ שפיר קחשיב אביי לגרירה בהדי הנך דעביד כשמואל דהא לשמואל לשיטתו אין כאן אלא קולא במה דפסקי' כר"ש דלא אפשר וקמכוין גם לר"י אסור כן נראה לפי עניות

דעתי בס"ד נכון ודו"ק: {צ"ע להבין דברי רבינו כאן דהא לפי"ז מודה אביי דשמואל ס"ל דלא כותי' אלא כרבא}:

סימן פד

בדין צירוף עששיות:

א) כתב הרמב"ם פ' י"ב ה"ב מה' שבת המכבה כ"ש חייב וכו' אבל המכבה גחלת של מתכת פטור ואם נתכוין לצרף חייב שכן לוטשי הברזל עושין מחממין את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והיא תולדות מכבה ומותר לכבות גחלת של מתכות בר"ה כדי שלא יזוקו בה רבים וכו' ועיין בהשגות ובכ"מ בשם רמ"ך במה שתמהו על רבנו והכלל העולה מדברי ההמ"ג כפי מה שביאר בלח"מ דבצירוף ל"ש לומר פסי"ר דענין מלאכה זו לא שייכא אלא במתכוין דומי' דקטימת קיסם בפי"א, וע"ז הוסיף הלח"מ דההמ"ג ל"ק כ"א בעששיות, אבל במיחום או כלי גמור חייב בפסי"ר אע"ג דלא קמכוין, כיון דנעשה הצירוף נתנן הכלי מאליו, ובזה שוב לא תיקשא מסוגי' דפ' כירה וכ"כ מסוגי' דיומא ל"ד דהתם נמי עששיות דקאמר היינו כלים, [וזה דוחק קצת דמ"מ מא' פריך והלא מצרף הא איכא לאוקמי בעששיות שאינם כלים] ומ"מ הוצרך הרמב"ם בה' עבודת יוה"כ לטעמא דאין שבות במקדש דעכ"פ כיבוי שייכי אע"ג דלא מתכוין, אלא דהא קשי' על ההמ"ג מסוגי' דפ' לולב הגזול דף ל"ג ע"ב דקאמר ראב"ש ס"ל כאבוה דדבר שא"מ מותר ופריך והא אביי ורבא דאמרי תרוויי' מודה ר"מ בפס"ר ומשני כל דאית לי' הושענא אחריתא. ולההמ"ג ל"פ מידי ועיין בח"ת חידושיו פ' לולב הגזול שם מה שתי' דתלי' בפלוגתא דרב אשי ור"י בשבת דף קמ"ו, ויבואר בס"ד בה' לולב. אמנם אם נימא דדברי ההמ"ג אינם אלא היכא דליכא תיקון גמור כמש"כ הלח"מ י"ל התם תיקון גמור הוא ואף שהתוס' כ' ביומא דף ל"ד דאינו אלא תיקון מדרבנן מ"מ במרדכי פרק לולב הגזול שם ס"ל עיקר דהוי תיקון דאוריית' עיי"ש, אמנם כפי מה שהסביר במחהש"ק סי' שי"ח ס"ק ל"ו עיי"ש החילוק בין צירוף מיחם לעששיות משום דמיחם כבר הוא כלי גמור משו"ה מיתסר התיקון אפי' בלא כוונה משא"כ בקיסום ובעששיות, א"כ גם האי דסוכה להא דמי' והקיל, מיהא במג"א להגאון מהר"ם בנעט קאמר דתלי' אי הוא תיקון גמור או לא ועיין לקמן ולפי"ז י"ל דל"ק מהאי דסוכה:

ב) עוד נ"ל בס"ד לפי מה שכ' התוס' ביומא דף ל"ד דבכל פס"ר דאית לי' הנאה מני' היי"ט דמחייב ר"ש משום דאנן סהדי שנתכוין להמלאכה א"כ דברי ההמ"ג ל"ש כ"א

בצירוף עששיות דלית לי' הנאה ולא איכפת לי' בצירוף אבל היכא דאית לי' הנאה כמו בצירוף מיחם כמש"כ המהרש"א בשבת דף מ"א ע"ש כיון דאנן סהדי דנתכוין א"כ הו"ל מלאכה גמורה, וממילא גם מהאי דסוכה לק"מ כנ"ל בס"ד נכון, ועל חילוק הלח"מ הנ"ל צל"ע תינח למאן דס"ל טעמא דמצרף משום מכה בפטיש, אבל לשיטת הרמב"ם דמחשיב לי' תולדה דמכבה צ"ע לחלק בין עששיות לצירוף מיחם, ונראה דבאמת היינו דהרב"י באו"ח סי' שי"ח דלא משמע לי' לחלק בזה בין מיחם לעששיות ע"ש ובמחהש"ק ולדידי' הק"ל הסוגי' דפ' הכירה ודיומא.:

{עי' לעיל סי' פ' סעי' ל"א}:

והנראה לפי ענ"ד בזה בס"ד עפ"י מה שמצאתי בפי' המשניות לרבנו בפ"ג דיומא שכ' שם ח"ל וזה אינו מלאכה כי אין כונתן השקאת הברזל לחזקו כמנהג הלוטשין אבל כוונתם חימום המים. והעיקר אצלינו מלאכת מחשבת אסרה תורה, ועוד עיקר אחר אצלינו אין שבות במקדש ולפיכך הותר זה המעשה ע"כ, מבואר מזה דלאו משום דבר שא"מ אתי' עלה אלא משום דאינו מלאכה כלל כיון דלא נתכוין והיא כסברת ההמ"ג ממש:

דא"ל משום דבר שא"מ דא"כ ל"ל טעמא דאין שבות במקדש ואין לומר משום מלאכת הכיבוי כמש"כ לעיל בכוונתו בה' עבודת יוה"כ א"כ ע"כ צ"ל פס"ר הוא א"כ ממילא מבואר דלאו משום דבר שא"מ קשרי לה לצירוף אלא משום דבלא כוונה לאו מלאכה היא כלל כמשמעות לשונו ומדכ' העיקר אצלינו מלאכת מחשבת אסרה תורה ש"מ דל"ש סברא זו אלא למאן דס"ל מלאכת מחשבת נמי לעושה בלא כונה קאתי' ונהי דבשאר מלאכות פס"ר אסור מ"מ במידי דמחשבתו משוי לי' מלאכה הו"ל פס"ר כמו דשא"מ אבל אי ס"ל בשבת חייב מה"ת דבר שא"מ, ומלאכת מחשבת דריש לי' למקלקל או שנתכוין לזרוק ארבע וזרק שתים, איה"נ דקאסר פס"ר אף בצירוף וכיו"ב, ובזה י"ל פלוגתת ר"א ורבנן גבי קיסם לחצוץ בו שיניו, ודו"ק, דלרבנן דפליגו עלי' דר"א ס"ל דשא"מ אסור מה"ת הה"נ דאסור, ומיושב בזה הא דהרמב"ם פסק כר"א ודלא כחכמים: וממילא מיושב דלא תקשי מסוגי' דיומא דפריך הגמרא מבהרת דאמר אביי לא נצרכה אלא לר"י ולההמ"ג אפי' לר"י שרי כהי"ג, דלמאי דס"ד מעיקרו דלר"י דבר שא"מ בשבת אסור מה"ת ה"נ דאסור, דמעליותא דמלאכה אינו אלא דפס"ר דידי' הו"ל כמו דשא"מ דעלמא, וממילא לקושטא דמילתא דדשא"מ בשבת גם לר"י שרי מה"ת שפיר אמרי' סברת ההמ"ג אפי' לר"י:

ובזה ממילא יתיישב שפיר סוגי' דפ' כירה ע"נ, אלא דצריכין אנו להקדים הא דפריך התם מי אמר שמואל הלכה כר"ש, והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכות אבל לא של עץ. והקשו בתוס' מאי ס"ד דמקשן לדמות דשא"מ למלאכה שא"צ לגופה, ועיי"ש במג"ש ובפנ"י שתירצו איה"נ דהוי ס"ל למקשן דהא בהא תלי' כיון דתרוויי' ממלאכת מחשבת לענין דשא"מ אף דמלאכה שאצל"ג מיתסר, ולפי"ז א"ש דבתחילת הסוגי' ע"כ הוי ס"ל להגמ' דלר"י דשא"מ אסור מה"ת לר"י א"כ שוב ליכא למשרי לדידי' צירוף מיחם משום דמחשבתו משוי לי' מלאכה כמו שכ' ההמ"ג דהא לר"י לא דרשי' מלאכת מחשבת לענין כוונתו למלאכה כלל, משו"ה קאמר שפיר הא מני ר"ש הוא ואביי נמי דקאמר אבל פינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שהוא מצרף, הא בלא"ה ל"ס לי' כרי יהודא וע"כ הוצרך לאוקמי מתניתן שלא אליבא דהילכתא משום דקשי' לי' לשון פינהו דמתניתן, כמו שכ' התוס' א"כ מתוקם נמי כרבנן דפליגו עלי' דר"א גבי קטימת קיסם דס"ל ע"כ דדשא"מ לר"י אסור מה"ת גבי שבת, א"נ כשאר תנאי דס"ל הכא כדברייתא בס"ד בפ"א מה' אלו וא"ש, אבל למ"ד דשא"מ לר"י בשבת מותר מה"ת וכש"כ לר"ש פס"ר דהכא הו"ל כדשא"מ בעלמא ושרי מיהא זה לא יתכן אליבא דההמ"ג דמשטחיות לשונו מוכח דס"ל דשא"מ אסור מה"ת בשבת מדכתב דשא"מ חייב לר"י ומ"מ קאמר דלדידי' נמי שרי כהנ"ל ומ"מ אליבא דהרב"י נ"ל תי' זה נכון וברור ומוכח מפי' המשניות שכתבתי, ולדברי ההמ"ג צריך לומר מדשנינו מעיקרו:

וראיתי בספר מג"א להגאון מהר"ם בנעט שהקשה לההמ"ג הנ"ל:

{עי' לעיל סי' פ' סעי' כ"ז דין ב' עי"ש}:

מהא דאמרי' בשבת דף קל"ג באומר אבי הבן לקוץ בהרת קמתכוין ואי איכא אחר ליעבד אחר עיי"ש, והשתא לר"י דאמר מקלקל בחבלה פטור ליכא במילה כ"א משום תיקון גברא, ולההמ"ג קשה אי איכא אחר למיעבד אחר, ואי דהוי פס"ר הא לגבי תיקון ל"ש פס"ר לסברת ההמ"ג ותי' דבתיקון גמור מודה ההמ"ג דאסור אפי' בלא נתכוין, ולולי דברי הקדושים הי' נלענ"ד דאין לו דמיון כלל בשלמא בשבת דף קל"ג שפיר קאמר דבאחר לא מתכוין לטהר התינוק מבהרתו דמאי איכפת לי' בזה משא"כ במילה בשבת דעיקר תקונא דגברא הוא במה שנעשה בן ברית ע"י מלאכה זו וכיון דעכ"פ גם אחר מכוין מיהת למצות מילה ולמולו כהוגן א"כ היינו תקונו דהאי גברא ממש. ול"ש לומר דלא מתכוין לתקן וממילא אין חילוק בין אבי הבן לאחרינא ולק"מ, וזה פשוט וברור לע"נד ודו"ק:

ג) ובמש"כ לעיל לבאר שיטת הב"י הנ"ל נראה ליישב מאי דאיכא למידק בהא דפליגו ר"א ורבנן בשבת דף צ"ה המכבד והמרבץ בשבת ר"א מחייב חטאת וחכמים פוטרים, והקשו בתוס' ממנפיש אי פס"ר הוא מ"ט דרבנן, ואי לא הוי פס"ר מ"ט דר"א דמחייב הא דבר שא"מ בשבת אפי' לר"י לא הוי מה"ת, ולכאורה יש לתמוה אדבריהם הא ע"כ צ"ל דאיכא נמי תנאי דס"ל דשא"מ מה"ת אסור כגון מאן דגזר קרצוף אטו קרוד בפ"ב דביצה, וכמו שביארתי בפ"א מה' אלו עייי"ש וא"כ מאי דוחקי' לתת התם דפליגו אי הוה פס"ר הא איכא למימר דפליגו בדבר שא"מ אי אסור מה"ת או לא ולפי מש"כ א"ש דליכא למימר אליבא דר"א דשא"מ מה"ת אסור דהא שמעי' לי' דקוטמא לחצוץ בו שיניו חייב חטאת ובלא מתכוין שרי אע"ג דהוי פס"ר:

{עי' תוס' כתובות ה: סוד"ה את"ל דכתבו דדשא"מ אין הטעם משום מלאכת מחשבת עי"ש}: וא"כ ע"כ צריך לומר דמלאכת מחשבת אדבר שאינו מתכוין קאי:

ד) ודע דכל הראשונים יגידון כולם כא' דצירוף מיחם לא הוי פס"ר, והוא מוכרח מהסוגי' דפריך והלא מצרף ומוקי לה כר"ש ואי פס"ר הוא לא משני מידי, וכמ"ש דלמסקנא קאמר שמואל אפי' שיעור לצרף מותר ש"מ דלאו פס"ר הוא, וטעמא דמילתא מבואר בר"ן פ' כירה משום דהמים שבתוך המיחם מעכבין בו שלא נמס כ"כ באור עד שיהי' ראוי לצירוף ע"ש, ולדבריו בהאי דעששיות בשמעתא דיומא דל"ש האי סברא י"ל איה"נ דהוי פס"ר, ומ"מ א"ש הסוגיא דפריך מבהרת, כמ"ש התוס', אמנם י"ל דהתם מטעמא אחרינא לאו פס"ר הוא כמ"ש ההמ"ג בשם הרמב"ן לפי שהן חמות הרבה ומפשירות המים ואין מצטרפות לגמרי אלא במים צוננין א"כ י"ל כמ"ש הריטב"א בחידושיו ליומא וז"ל י"ל דהא לא חשיב פס"ר כי אע"פ שהעששיות הגיעו לצירוף אפשר שלא יצטרפו במים אלו מפני שלא ישהו שם אלא מעט, מבואר מדבריו אע"ג דאם ישהו שם ממילא יוגמר הצירוף מ"מ הלא עכ"פ בידו לסלקן עד שלא יצטרפו משו"ה לא מיחשב פס"ר, וכעין זה כתבתי בפ"י בשם הרדב"ז ע"ש. ולדבריו י"ל ה"ט גופא גם גבי מיחם לא הוי פס"ר דבידו לשפוך המים מתוך המיחם עד שלא יוגמר הצירוף, והראב"ד בהשגות כ' דמצרף פס"ר הוא, ולדבריו הסוגיא דפ' כירה תמוה, ואיהו מתרץ לטעמי' כהובא בחיה"ר שם דהסוגיא אזלי מקמי דשמעוה מרבא דמודה ר"ש בפס"ר הא לבתר דשמועה מרבא מתני' ע"כ בפינו ממנו מים לכ"ע אסור אפי' לר"ש, אלא דהרשב"א ז"ל שם תמה ע"ז א"כ הו"ל להגמרא לאקשויי הכא והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפס"ר כדמקשה בעלמא, ועוד דא"כ לשמואל דאמר אפי' שיעור לצרף שרי נימא דלדידי' אפי' בפס"ר דשא"מ שפ"ד, והנראה לענ"ד בזה די"ל הראב"ד ס"ל כשיטת התה"ד שהביא

המג"א בסי' שי"ד, ועי' מ"ש בזה בס"ד בפ"א ובפכ"ג מה' שבת דבאיסד"ר פס"ר נמי שרי' בדבר שא"מ, מיהא מבואר שם בדברנו דלכאורה תלי' אי דשא"מ לר"י אסור גם באיד"ר ועי' רש"י יומא דף ל"ד ע"ב ובתוס' שם ועי' במל"מ בפ"א מה' שבת דמסופק בזה:

והנה מדברי אביי בשבת דף מ"ו הוכיחו התוס' ביומא דס"ל דשא"מ לר"י אפי' באיסור דרבנן אסור וא"כ כ"ש פס"ר לר"ש דחמיר מדשא"מ לר"י דהא מילתא דדשא"מ לר"י בשבת מדרבנן אסור משא"כ פס"ר לר"ש ולפי"ז שפיר קאמר הראב"ד דע"כ אתי' כס"ד דאביי דאין לומר משום דבאיסור דרבנן פס"ר שרי דא"כ מאי דוחקא דרב אדא לאוקמי כר"ש הא כר"י נמי אתי' שפיר, וכ"ז לר"א ולאביי עכצ"ל כן. משא"כ לשמואל איה"נ י"ל דשרי' אפי' הוי פס"ר דבאיסור דרבנן פס"ר מותר וכשיטת התה"ד והראב"ד לטעמי' דצירוף לא מיתסר אלא מדרבנן:

ה) עוד נ"ל בס"ד ע"פ מה דגרסינן התם מתקיף לה אביי מידי מיחם שפינה ממנו מנים קתני אלא אמר אביי ה"ק כו' והקשו בתוס' ד"ה מידי תימא הא מצינו בכמה מקומות לשון פינה אף שאינו מפנה אלא מה שבתוכו, ותי' כיון דכמה מקומות הוזכר פינוי על הדבר המפנין לא הו"ל למינקט פינהו כיון דאיכא למטעי ועיי"ש בד"ה מיחם דאביי כמי ס"ל כר"ש ומ"מ דחיק לאוקמי מתני' כר"י משום דקשי' לי מידי מיחם שפינה ממנו קתני ורב אדא ל"ח לקושי' זו ומוקי לה כהילכתא, וצריך ביאור אביי ור"א במאי פליגו ועי' מ"ש בזה בס"ד לקמן בפ' כ"ב מה' אלו, והנלע"ד בס"ד דהנה רש"י ותוס' שם פליגו עיי"ש בתוס' ד"ה ל"ש לרש"י לא שייך צירוף אלא דוקא במיחם ר"ק ודוקא במלאהו על כל גדותיו, אבל ביש בו מים ל"ש צירוף כלל אפי' במלאהו כולו ולתוס' בריקן שייך צירוף אפי' במים מועטין וביש בו מים בעי' צירוף היכא שמלאהו על כל גדותיו ולכאורה צ"ע דיפלגו במציאות, ע"כ נלע"ד דרש"י ותוס' לשיטתייהו. בזה דלרש"י דצירוף הוא תולדה דמכה בפטיש הוא, גמר מלאכת הצורפין ל"ש צירוף אלא היכא שמצטרף כולו משו"ה בעי' שימלאהו על כל גדותיו משא"כ ביש בו מים כיון דעכ"פ במקום המים ל"ש צירוף דהמים מעכבין מש"ה ל"ש צירוף כלל משא"כ התוס' לשיטתייהו ס"ל דהוא תולדה דמכבה, ומה"ט לא נחתי התם לחלק בין צירוף מיחם לצירוף עששיות עיי"ש, בד"ה המיחם כדרך שחילקו בזה ביומא משום דאי תולדה דמכבה הוא אין סברא לחלק בזה, משו"ה ל"ב שימלאנו כולו דאף אם לא נגמר הכלי מ"מ שייך בו משום כיבוי, כנלע"ד בס"ד ובזה כבא ליישב אביי ור"א במאי פליגו דלכאורה איכא למידק סיפא אבל נותן לתוכן מים מרובין כדי להפשירן ל"ל הא מרישא שמעינן לה דקתני לא יתן לתוכן מים מועטין מכלל דמרובין שרי ועכצ"ל דדוקא קמ"ל דדוקא כדי להפשירן אבל לצרף אסור

וכ"כ הרמב"ן ז"ל בחידושיו, והשתא שוב ל"ק קושיית אביי דהו"ל למיתני פינה ממנו מים משום דהו"מ למטעי דהא ממילא שמעית מינה דע"כ פינה ממנו מים קאמר דאי בפינהו מעל האור ועדיין יש בו מים לא משכחת לה צירוף לרש"י, דצירוף משום גמר מלאכה חייב, וא"כ הק"ל סיפא דקתני כדי להפשירן ל"ל ואי למידק מינה דלצירוף אסור ת"ל דבלא"ה ל"ש צירוף בזה, ולפי"ז י"ל אביי ור"א בר מתני בהא פליגו, ר"א ס"ל דצירוף חייב משום מכה בפטיש וא"כ לא משכחת לה צירוף כ"א במלאהו על כל גדותיו, ושוב לא הו"מ למטעי ול"ק קושיית אביי, משא"כ אביי ס"ל דחיובא משום מכבה ואית בי' משום צירוף אפי' במקצת א"כ שפיר הו"מ למטעי ושפיר פריך וזה נכון בס"ד:

ויש ליישב בזה קושיית התוס' ד"ה ל"ש שהקשו לפירש"י דאביי הו"ל לחלוק בין אם ממלאהו או לא ולהנ"ל א"ש בס"ד ובזה י"ל נמי שיטת הראב"ד הנ"ל דכ"כ סברת הריטב"א דלא הוי פס"ר משום דאין הכרח שישהה שם עד כדי צירוף. וכ"ז ל"ש אלא אי הוי טעמא משום גמר מלאכה אבל אי טעמא משום מכבה ל"ש סברא זו דאף אם ישפוך המים מיד מ"מ כיבוי כבר נעשית, ושפיר הו"ל פס"ר, ולפי"ז י"ל דוקא למאי דס"ד מעיקרא דמשום מכבה חייב הוא דהו"ל פס"ר אבל שמואל ורב דמוקי מתני' כר"א וכדפירש"י וע"ל ל"ח לקושיית אביי ש"מ משום דאין חיוב אלא במלאהו ומשום מכה בפטיש איה"נ דלא הוי פס"ר ודו"ק היטב, מיהא ממ"ש בהשגות משמע דס"ל לקושטא ליכא חיוב אלא משום מכבה, משו"ה מחוורתא כשינוי קמא, ומ"מ הדבר מצד עצמו נ"ל נכון בס"ד:

ו) ומ"ש רבנו שם ומותר לכבות גחלת של מתכת ברה"ר כדי שלא יזיקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ, ומבואר בההמ"ב טעמא דרבנו ס"ל דליש פס"ר בצירוף דכל שאינו מתכוין לאו מלאכה היא כלל ושרי' אפי' לר"י, וכ' שזה מוכרח לדעת רבנו, ולדידי צע"ג ולא ידענו למה הוצרך לה, הא מבואר בדברי רבנו לעיל פ"י דהתיר צידת נחש בשבת אע"ג דס"ל מלשאצל"ג חייב ועכצ"ל דס"ל כשיטת הגאונים שהביאן הר"ן והרשב"א ע"ש דכל שהוא משום נזקא דרבים שרי אפי' מלאכה דאורייתא כמו בפיקוח נפש וא"כ ה"נ איכא למימר דמשו"ה שרי גחלת של מתכת אפי' ת"ל דהוא דאורייתא וצע"ג, ומ"מ גחלת של עץ אסור משום דניכרת ויודעין להזהר, כמ"ש הח"ר והר"ן ע"ש: ודע דרבנו שאסר גחלת של עץ לטעמי' דס"ל מלאכה שא"צ לגופא חייב אבל מאן דס"ל כר"ש דפטור אפי' גחלת של עץ ממני כמבואר בההמ"ב וכ"כ הטור בסי' של"ד ע"ש, וראיתי להפנ"י בפ' כירה שכתב לדון בדבר החדש דהגאונים הנ"ל מעולם לא עלה על דעתם להתיר מלאכה דאורייתא, והא דהוצרכו לומר טעמא משום דגחלת של עץ ניכרת היינו

משום דבמלאכה שא"צ לגופא נמי כר"ש ס"ל וא"כ קשיא בשל עץ כמי משו"ה הוצרכו לסברא הנ"ל והא דפריך הגמרא אי הכי של עץ נמי היינו למאי דס"ד מעיקרא דדשא"מ ומלאכה שאצל"ג הא בהא תלי' א"כ גם מלאכה שאצל"ג הו"ל למשרי לכתחלה, אבל למסקנא גחלת של עץ נמי מיתסר מטעם הנ"ל והניח דברי הטוש"ע בצ"ע: ולפי ענ"ד נראה דלק"מ וע"כ מוכח מהגמרא כהטור שו"ע, דהא מבואר בתוס' שם דס"ד המקשה הי' ס"ל דר"ש ה"ט דשרי דשא"מ משום דאפי' במתכוין לא הוי דאורייתא מצד מלאכה שאצל"ג ולר"י דבמתכוין הו"ל דאורייתא משו"ה באינו מתכוין איכא דרבנן וא"כ ע"כ ידע המקשן דמלאכה שאצ"לג חמיר מדבר שא"מ, ומ"מ ס"ל דלמ"ד מלאכה שאצל"ג פטור, אבל אסור לכן של עץ נמי שרי א"כ מבואר כמ"ש הטור, ובזה לא תיקשי נמי הא דהקשה הפנ"י שם למאי דכ' הרשב"א בתי' א' דצירוף עששיות נמי דאורייתא, ומ"מ שרי לכבות גחלת של מתכות משום דהו"ל דבר שא"מ דהצירוף הו"ל דשא"מ: למאי דס"ד המקשן דהא בהא תלי' א"כ אמימרא דשמואל גופא הו"ל להקשות מני' ובי', הא ע"כ ס"ל דשא"מ מותר דאל"כ גם של מתכות אסור משום צירוף א"כ של עץ אמאי אסור, ונראה דלק"מ ע"פ דברי התוס' הנ"ל בפשיטות לא הו"מ לאקשוי דחו"מ למימר דהא מבואר בתוס' דגם המקשן ס"ל דדבר שא"מ לא מיתסר מה"ת אלא דהוי ס"ד אי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ראוי לאסור דבר שא"מ מדרבנן, וא"כ לק"מ בפשיטות דכיון דאינו אסור אלא מדרבנן משו"ה מותר משום נזקא ולעולם דמלאכה שאצל"ג חייב משא"כ לעיל דמתיר צירוף מיחם ש"מ דדבר שא"מ מותר לגמרי א"כ ע"כ מלאכה שאצל"ג פטור ס"ל וזה פשוט ונכון ומ"מ דברי ההמ"ב צע"ג כמ"ש ועי' לקמן פט"ו הכ"ב ולעיל פ"י גבי צידת כחש מ"ש בזה בס"ד:

סימן פה

א) בשו"ע או"ח סי' ש"ב ס"א קיי"ל דשאר כל הפירות חוץ מזתים וענבים ורמונים ותותין מותר לסוחטן לכתחלה, והוא כשיטת הרי"ף והרמב"ם, והרב"י שם הקשה הא מבואר בגמ' שבת דף קמ"ד טעמא דר"נ דאמר הלכה דאין סוחטין ברימונים כיון דאחשבינהו הו"ל משקה ע"ש וא"כ בכל פירות הו"ל למימר כן, ועכצ"ל כפירש"י ותוס' שם דהא דתני' סוחטין בפגעין ובפרישון ובעוזרדין לאו להוציא מימיהן קאמר אלא למתק את הפרי אבל לסחוט איה"נ דאסור משום דאחשבי' וא"כ איך פסקו דשאר כל הפירות מותר לסחוט לכתחלה, ותי' הרב"י כיון דעיקר סברא דאחשבינהו לא מוכח אלא מדאמר ריח תרדין שסחטן ונותנן לתוך המקוה פוסל את המקוה בשינוי מראה תה לפי ס"ד

דאין המקוה נפסל בשינוי מראה אלא ע"י משקה משא"כ למאי דמסקי' בטעמא דר"ח כדר"פ דכל שאין עושין ממנו את המקוה פוסל בשינוי מראה א"כ הדרי' מסברת אחשבי' ונקטי' ברייתא דסוחטין בפגעין ובעוזרדין כפשוטי' עיי"ש, והב"ח שם הקשה ע"ז נהי דלאוקימתא דר"פ ליכא הכרח לסברא זו מחמת מילתא דר"ח מ"מ מנ"ל דר"פ פליג אהך סברא דהוי ס"ל מעיקרא דכל היכא דאחשבי' אית בי' דין סחיטה ותו אפי' את"ל דהכי הוא מ"מ מנ"ל להלכה כר"פ דלמא כר"נ ס"ל טעמא דאחשבי', ונראה ליישב בס"ד דע"כ מוכרח כן מהסוגי' דגרסינן התם בר"פ חבית אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין, ר"י אומר אם למשקין היוצא מהן אסור ואם לאוכלין היוצא מהן מותר, ובגמ' א"ר אריא"ש מודה הי' ר"י לחכמים בזתים וענבים ומודים חכמים לר"י בשאר פירות אלא במאי פליגי אר"נ ב"י מסתברא בתותים רמונים פליגי דתני' זתים שמשך מהן שמן כו' והכניסן בין לאוכלין בין למשקין היוצא מהן אסור תותים שמשך מהם מים ורמונים שמשך מהן יין והכניסן לאוכלין היוצא מהן מותר למשקין ולסתם היוצא מהן אסור דברי ר"י וחכ"א בין לאוכלין בין למשקין היוצא מהן אסור, ואמרי' תו התם אשכחן ר"י דמודה לחכמים בזתים וענבים, רבנן דמודים לר"י בשאר פירות מנ"ל דתני' סוחטין בפגעין ובפרישן ובעתרדין כו' וממאי דרבנן הוא דלמא ר"י הוא ונהוי נמי ר"י אימר דשמעית לי' לר"י יוצא מעצמן סוחטין לכתחלה מי אמר אלא מאי אית לך למימר כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפי' לכתחלה, אפי"ת רבנן כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפי' לכתחלה ש"מ רבנן היא ש"מ, ע"כ סוגית הגמר', והקשה רש"י אמילתא דרנב"י אמאי נקט לישנא דמסתבר' בתותים ורמונים פליגי הא מבואר כן בברייתא בהדי' ותי' משום דאיכא למימר פליגי בתותים ורמונים והה"נ בשאר פירות ולהודיעך כחו דר"י נקט להו ואי משום ברייתא דלקמן דשמעי' דמודו חכמים לר"י בשאר פירות לא בהדי' שמעי' לה דאיכא למימר ר"י הוא כדפרכי' עלה, ולכאורה דברי רש"י הנ"ל תמוהין בזה נהי דפרכינן עלה מ"מ הא משנינן לה שפיר להאי פירכא ואמרי' ותהוי נמי ר"י והוא פליאה נשגבה אפירש"י: מיהא אחרי העיון נ"ל ליישב בס"ד דעד כאן לא דחי' בגמר' ותהוי כמי ר"י אלא אי ס"ל האי סוחטין בפגעין כו' היינו סחיטה ממש אבל למאי דקאמר בתה"כ דטעמא דר"כ דהלכה כשל מנשיא בן מנחם דאין סוחטין ברימונים משום דאחשבי' א"כ האי סוחטין בפגעים לאו סחיטה ממש קאמר אלא למתק הפרי ולא לצורך המשקה וברמונים אסור גם למתק משום גזירה דלמא עבד לשם משקה משא"כ בשאר פירות א"כ שוב לא מוכח דברייי' אתי' כרבנן דהא י"ל דהא בהא תלי' לר"י דבהכניסן לאוכלין לא גזר שמא יסחוט ה"ה נמי דלא גזר בשאר פירות למתק אטו סחיטה ושוב

לא מוכח מידי דמודו רבנן בשאר פירות וא"ש פירש"י דאיכא למימר האי ברייתא ר"י הוא וז"נ בס"ד:

והשתא מדקאמר ר"נ ב"י מסתברא דמודים חכמים לר"י בשאר פירות ומסתמא דגמ' נמי דייק כן מברייתא דסוחטין בפגעין ובעוזרדין ומסקי' עלה ש"מ רבנן הוא ש"מ, א"כ ממילא מוכח דלא הוי ס"ל דהאי סוחטין היינו למתק הפרי אלא סחיטה ממש א"כ מוכח דלמסקנא לא ס"ל טעמא דאחשבי' וע"כ משום דס"ל כר"פ דקאמר טעמא דר"ח בתרדין שסוחטין לאו משום דאחשבי' הוא, וא"כ שפיר פסקו הרי"ף והרמב"ם ושו"ע דשאר פירות סוחטין לכתחלה, כנלענ"ד נכון מאוד בס"ד ודוק היטב:

ועיין בטו"ז ס"ק א' שהעלה דלדינא אין כאן מחלוקת בין הפוסקים דהרי"ף והרמב"ם נמי לא התירו בשאר פירות אלא משום דאמרי' עיקר כוונתו לא הי' אלא למתק הפרי אבל איה"נ דמי שרוצה לסחוט שאר פירות וגילה בדעתו בפירוש שבשביל המשקה היוצא הוא סוחט ודאי אסור לדברי הכל עיי' מ"ש שם, ונ"ל הוכחה ברורה לשיטת הטו"ז מסוגי' דשמעתין דהא אמרי' מודים חכמים לר"י בשאר פירות ומוכחינן לה מדתני' סוחטין בפגעין ובעתרדין כו' ומסקי' כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפי' לכתחלה עי' בגמ' ולכאורה יש להפליא הא מעיקרא לא אמרינן אלא דמודים חכמים לר"י היינו דמחלקי' בין אם הכניסן לאוכלין או למשקין ומשמע דגם בשאר פירות דינו הכי דיש חילוק בין לאוכלין ובין למשקין והוא פלא דהא מסקי' דבשאר פירות אפי' לכתחלה סוחטין, וא"כ מה מקום לחלק בשאר פירות בין אם הכניסן לאוכלין או הכניסן למשקין, א"ו כמ"ש הטו"ז דגם בשאר פירות אם גילה דעתו שבשביל המשקין הוא סוחט ודאי אסור גם להרי"ף והרמב"ם וא"כ שפיר מחלקי' גם בשאר פירות בין הכניסן לאוכלין או למשקין וזהו ראי' שאין עלי' תשובה לשיטת הטו"ז הנ"ל, דוק כי אמת נכון הדבר בס"ד:

ב) משקה הבא לאוכל כגון שסוחט אשכול ענבים לתוך קדירה שי"ב תבשיל פליגי הרי"ף ור"ח בפרק חבית אי כאוכל דמי או כמשקה ובש"ע סי' ש"ך סעי' ד' פסק המחבר בפשיטת כשיטת הרי"ף והרמב"ם דכאוכל דמי, ושם בסעי' ג' לענין כבשים ושלקות כ' המחבר בזה שני דיעות, דלר"ח כל שצריך למימיהן חייב חטאת אפי' סחט לקדירה שי"ב אוכל, וצע"ג דה"ל להביא שיטת הריח לעיל בס"ד גבי מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שי"ב תבשיל והרמ"א בהגה כ' באמת שם דלדבריו הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור, אבל על המחבר צ"ע מ"ט נטר להביא שיטת הר"ח בכבשים ושלקות, ועיי' בטו"ז ס"ק ו' שדקדק על הרמ"א מאי לשון נמי דקאמר כש"כ הוא דהא ענבים חמירא טפי לדברי הכל דאפי' ביוצא משקין אסורין משא"כ בכבשים ושלקות וא"כ פשיטא

דאסור אפי' לקדירה ע"ש, ומ"מ גם על המחבר יש לדקדק כנ"ל לאידך גיסא ודוחק לומר דסמך עצמו ע"ז דיהא נלמד במכש"כ מדין כבשים ושלקות, ותו הקשה הטו"ז שם על השו"ע דכאן לא הכריע בין שתי שיטות הנ"ל ובה' יו"ט סי' תק"ה הכריע כהרי"ף דמותר לחלוב לתוך המאכל ולא הביא כלל שיטת ר"ח ור"ת האוסרים:

ונראה לענ"ד ליישב בס"ד דלכאורה תמוה לי אהא דא"ר סוחט אדם אשכול ענבים לתוך הקדירה משום דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי, מכדי סחיטה תולדה דדש היא דמפריק הקשין מתוך השיבלים א"כ מה לי אם המשקה היוצא ממנו דין משקה יש לו או דין אוכל סוף סוף מפריק מיהא הוי דהא בדש גופא נמי אוכל הוא דמפריק מתוך השיבלים ומ"מ חייב וצ"ל דל"ד לדש דהתם אין השיבלים ראויים לאכילה כ"א ע"י שמפרק מתוך השיבלים עי"ז משוי להו אוכל, משא"כ באשכול ענבים דמעיקר' נמי ראויים הם לאכילה כמות שהן, מיהא למ"ד משקה הבא לאוכל הו"ל משקה שפיר חייב כי היכי כשמפרק האוכל מתוך הקשין דע"י שמשוי להו אוכל חייב משום דש הה"נ היכא דמפרק ועשה משקה מן האוכל, משא"כ למ"ד אוכל הבא למשקה כאוכל דמי וא"ש, ובזה ניחא בס"ד שיטת המחבר דדוקא בכבשים ושלקות דמיירי במונחים בחומץ ובמלח דהוצרך לתקנם לאכילה ע"י סחיטת מימיהם ומעיקרא לא היו ראוים לאכילה בכהיי"ג הוא דלא הכריע כשיטת הרי"ף משום דבזה י"ל נהי דהמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי מ"מ בדישה גופא נמי כהיי"ג הוא דמפרק אוכל מתוך השיבלים משא"כ באשכול ענבים דמעיקרא נמי אוכל מעלי' הוא בעי' דוקא סוחט לשם משקה, וניחא בזה הא דהוצרך הרמ"א להגיה בסעיף ז' דלר"ח הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור משום דלכאורה הוי ס"ד לחלק בזה משו"ה הגיה רמ"א דהר"ח גופי' לא ס"ל חילוק זה, ואוסר גם באשכול לקדירה, ומיושב שפיר קושי' הטו"ז על הרמ"א ועפי"ז יש ליישב נמי סתירת המחבר מסי' תק"ה שהקשה הטו"ז דשאני התם דבהמה בחייה נמי אוכל הוא דהא ראוי' לשחוט א"כ אינו חייב משום מפרק במפרק אוכל מתוך אוכל, משא"כ הכא בכבשים ושלקות דקודם סחיטה אינן ראוים לאכילה ומתקנין לאכילה ע"י שסוחטין לתוך הקדירה הוי ממש דומי' דדש דמפרק אוכל מתוך השיבלים. ואתי שפיר בס"ד:

{עי' בספר מגן אבות למהר"ם בנעט בסוף סוגיא דבורר שכ' דלא שייך דש אלא במפרק אוכל מתוך הפסולת שמכסה אותו אבל לא להיפך שהאוכל מבחוץ והפסולת מבפנים עי"ש, ורבינו כאן לא ס"ל סברא זו וכן מוכת מרש"י ד"ה המנפץ דפי' מנפץ פשתן בגבעולין והא פשתן הוי הפסולת מבפנים והפשתן מקיפו מבחוץ אלמא דגם בכהיי"ג שייך דישה, וכן מוכח בפמ"ג ריש סי' ש"כ בד"ה ומעתה עי"ש}:

ג) בשו"ע סימן ש"ך ס"ו קיימ"ל דמותר לסחוט לימוניס, והוא מתשו' הרא"ש שהובא בב"י שם ע"ש והרב"י נתקשה בטעמא דהתירא והעלה כיון שאין דרך לסוחטו לצורך משקה אלא לצורך אוכל הוי כשאר פירות ואפי' נוהגין לסוחטן לתוך משקה לשתות שרי. כיון שאין דרך לשתותו לבדו ע"כ, והובא במג"א ס"ק ח' ע"ש, וראיתי בשו"ע של התני' ז"ל שכתב לדברי האוסרין לסחוט שאר פירות לצורך מימיהן לשם משקה אסור לסחוט בשאר פירות או לימוניס בשבת לתוך מים או שאר משקין לשתותן לפי שלא אמרו אלא משקה הבא לאוכל הוא כאוכל ולא הבא למשקה עכ"ל, ובס' אילה שלוחה שנדפס מחדש ע"י אדומו"ר הגה"ק דק"ק שינאווע יע"א זצוקלה"ה ראיתי שהביא בסימן י"ב דברי התני' הנ"ל וכ' עליו שאין לחוש לזה דהא הרב"י בעצמו הקשה בהיתר סחיטת הלימוניס אפי' לשאר פוסקים המתירין בשאר פירות, ועיקר התי' הוא לחלק דבלימוניס ל"ד לשאר פירות כיון שאין רגילין לסוחטו רק לתוך המים לא הוי בכלל סחיטת משקין ע"ש, וא"כ לפי"ז גם לשיטות הפוסקי' המחמירים בשאר פירות ג"כ אין לחוש דהא כל עיקר טעמם הוא משום דאחשבי' למשקה אבל בכאן ל"ש כלל אחשבי' כיון שסוחטו לתוך המשקה ע"ש, והנה מה שר"ל דל"ש אחשבי' היכא דסוחטו מעיקרא לתוך המשקה, נראה דלכאורה לא משמע כן בגמ' דהא בגמ' דייק להאי סברא מהא דאמר רב חסדא תרדון שסוחטן ונותנן לתוך המקוה פוסל את המקוה בשינוי מראה, והוי ס"ד דאינו פוסל את המקוה בשינוי מראה אא"כ תורת משקה עליו אלמא אע"ג דלאו בר סחיטה נינהו מ"מ כיון דאחשבי' חשיב משקה, הה"נ לענין שבת ע"ש והתם מעיקרא סוחטן לתוך המקוה ומ"מ שייך אחשבי' אלמא דלענין סברת אחשבי' לא איכפת לן אם סוחטן בפ"ע או לתוך המשקה, מיהא י"ל דאיה"נ משו"ה נקט יתרון שסוחטן ונותנן לתוך המקוה, ולא קאמר תרדון שסוחטן לתוך המקוה א"ו דאם סוחטן מעיקרא לתוך המקוה איה"נ דליכא עלי' תורת משקין, אלא בתרדון שסוחטן בפ"ע מה נותן לתוך המקוה איירא אבל אי ס"ד דהא דיוקא מעליותא הוא א"כ לפרוך מינה לר"פ דס"ל טעמא דריח לא משום אחשבי' הוא אלא משום דכל שאינו עושין ממנו מקוה פוסל בשינוי מראה. א"כ מ"ט נקט שסוחטן ונותנן לתוך המקוה לנקוט סוחטן לתוך המקוה א"ו דהאי שסוחטן ונתנן לתוך המקוה לאו דוקא אלא הה"נ בסוחטן מעיקרא לתוך המקוה אלמא דבזה נמי שיך אחשבי' מיהא זה יש ליישב קצת, אבל אחרי העיון כראה דבעל התני' ז"ל לא לשיטת רש"י ותוס' הי' כוונתו במ"ש לדברי האוסרין לסחוט שאר פירות וכו' אלא כוונתו למש"כ הטו"ז בס"ק א' והבאתיו לעיל בסי' א' דאפי' לשיטת הרי"ף והרמב"ם והשו"ע דמתירין לסחוט שאר פירות היינו משום דמסתמא אמרי' דלא בעי' להו אלא למתק אבל

מי שסוחט שאר פירות וגילה בדעתו בפירוש שבשביל משקין היוצא הוא סוחט אסור לדברי הכל, ולסברא זו אין היתר כלל בסחיטת לימוניס דנהי דסוחטן לתוך המים אבל כיון דקיי"ל משקה הבא לתיקון משקה הו"ל כמשקה ואין דינו כמו משקה הבא לאוכל א"כ בסוחטן לתוך המים הרי אין לך גילוי דעת יותר מזה דבעו להו לשם משקה וא"כ אין כאן היתר לסחיטת לימוניס כנ"ל כוונת בעל שו"ע התני', והוא באמת צריכה רבה, וצע"ג על הטו"ז שהסכים להיתר סחיטת לימוניס ול"נ לענ"ד לכאורה דלשיטת הטו"ז הנ"ל לכו"ע אסור וכמדומה לי שנתכוין לזה התני' ולפי"ז לפי מ"ש לעיל סי' א' ראי' ברורה לסברת הטו"ז מסוגי' הגמ' צ"ע להתיר למעשה סחיטת לימוניס:

ועיין בשו"ע סעי' ז' בענין סחיטת כבשים ושלקות לתוך קדירה שי"ב מאכל דקיי"ל אוכל הבא לתקן המאכל הו"ל כמאכל וכו' וכ' המג"א ס"ק י' אבל לתוך המשקה אסור ע"ש, וצ"ע א"כ בלימוניס אמאי שרי בסוחטן לתוך המשקה וצ"ל כמו שכתב המג"א ס"ק ט' לחלק בין כבשים ושלקות דקיי"ל בסוחטן למימיהם פטור אבל אסור ולא דמי לשאר פירות דקיי"ל בס"א דמותר לסוחטן לכתחילה דש"ה דאין שם משקה עליו משא"כ הכא דהי' שם משקה עליו מקודם, ולפי זה י"ל חילוק הנ"ל גם לענין לימוניס דכיון דלא היה עליו שם משקה מקודם משו"ה בסוחטן לתוך מים עדיין לא נחית עליו תורת משקין, משא"כ בכבשים בעינך דוקא שסוחטן לתוך מאכל אבל לתוך משקה הדר למילתא קמייתא דהא מקודם נמי הי' עליו שם משקה, ולפי"ז היה נראה ליישב נמי קושי' הטו"ז שם בסק"ו שהקשה דכאן מייתי המחבר שני דיעות אי אוכל הבא לתקן אוכל דין אוכל עליו או לא ואלו באו"ח סי' תק"פ גבי יו"ט הכריע כשיטת הרי"ף דמותר לחלוב לתוך האוכל, ולא הביא כלל דעת ר"ח ולהנ"ל י"ל דר"ח ור"ת נמי לא ס"ל כן אלא היכא דהוי תורת משקה עליו מעיקרא לא בטל מתורת משקה מחמת שסוחטן לתוך המאכל משא"כ בחליבת בהמה דהאי חלב מעולם לא הי' עליו עדיין תורת משקה שפיר אמרי' היכא דסוחטן על מאכל לא נחית עליו תורת משקין כלל, ונהי דר"ח ור"ת בעצמם לא ס"ל לחלק בזה דהא בסוחט אשכול לתוך קדירה נמי ס"ל דחייב מ"מ כיון דלדידהו ע"כ צריכין לחלק בסברה הנ"ל בין כבשים לשאר פירות מחמת הכרח קושי' המג"א בס"ק ט' ס"ל להמחבר להכריע כן מד"ע גם לענין משקה הבא לתיקון האוכל כן נראה לענ"ד נכון בס"ד מ"מ מה שכ' לעיל דלשיטת הטו"ז הנ"ל דבשאר פירות נמי מיתסר אם כוונתו לשם משקה, א"כ גם בסחיטת לימוניס הו"ל לאסור בסוחט לתוך משקה עדיין צ"ע למעשה:

ד) בשו"ע או"ח סי' ש"ך סי"ז ספוג אין מקנחין בו אא"כ יש לו בית אחיזה גזירה שמא יסחוט ובמג"א ס"ק י"ו תמה ע"ז דבגמ' פריך אספוג והא קיי"ל כר"ש דבר שא"מ מותר

ומשני פס"ר הוא א"כ אין הטעם משום גזירה ע"ש, ולענ"ד נראה לתרץ בס"ד עפ"י מה שהקשה הר"ן פרק שמונה שרצים והובא בב"י סי' הנ"ל בהא מסוכרא דנזייתא דפליגו בי' התוס' והערוך אי שרי להדיקו משום פס"ר דל"נ לי' והקשה הר"ן ת"ל כיון דהמשקין הולכין לאיבוד ל"ד לדש כלל ואמאי מחייב אפי' הוי פס"ר, ונהי דמפרש ר"ת דאיכא תרי גווני סחיטה חדא משום דש ובזה ליכא איסורא כ"א בצריך למשקין כמו דקיימ"ל בסוחט כבשים לגופן דשרי, ואיכא נמי סוחט שהוא תולדה דמלבן ואפי' את"ל שהיין מלבן מ"מ אין המסוכרא מתלבן דאין דרך ליבון בכך, וכיון שכן אמאי אסור להדיקו, ותי' הר"ן דאיה"נ אלא מיהא כיון שסחט במשקין שהוא דרך סחיטה מיתסר מדרבנן ע"כ, ולפי"ז ניחא בס"ד דלכאורה גבי ספוג נמי קשי' הא גופא מאי סחיטה שייך בזה הא תולדה דדש ליכא כיון דהמשקין היוצאין ממנו הולכין לאיבוד הו"ל כסוחט כבשים לצורך גופן דמותר לכו"ע ומשום מלבן נמי ליכא דהא ודאי אין הספוג מתלבנת בכך דאין דרך ליבון בכך במה שמקנח גופו. ממש כמ"ש הר"ן גבי מסוכרא, וע"כ צ"ל כמ"ש הר"ן דמ"מ מיתסר מדרבנן ומשום גזירה שמא יסחוט במידי דשייך בי' סחיטה, ובזה ניחא בס"ד דברי השו"ע דהוצרך לומר משום גזירה שמא יסחוט דנהי דהו"ל פס"ר כדאמרי' בגמ' מ"מ אי לאו משום גזירה ל"ש לאסור כלל משום פס"ר דהא אפי' מתכוין לסחוט נמי ליכא איסורא דבין משום סחיטה דליבון בין משום סחיטה דדש ל"ש בזה, משו"ה הוצרך לומר דמ"מ אסור משום גזירה, ומ"מ בגמרא פריך שפיר והא קיימ"ל כר"ש ולא הוי מצי לשנויי דמ"מ אסור משום גזירה, דבדבר שא"מ ל"ש לאסור משום גזירה דאטו מי אסרי' דשא"מ משום גזירה שמא יתכוין, משו"ה הוצרך לומר דהו"ל פסיק רישא, וא"כ שפיר איכא למיסר מדרבנן משום גזירה, אבל לעולם עיקר האיסור ודאי משום גזירה הוא, ונמצא דברי השו"ע מתאימים שפיר לדברי הגמ' והכל בקנה א' עולה וא"ש בס"ד, ולפי דרכנו למדנו מכאן ראי' ברורה לשיטת המג"א בסי' שי"ד דפס"ר אסור אפילו באיסור דרבנן ודלא כתה"ד עיי"ש במג"א, דהא הכא נמי ליכא איסורא אלא משום גזירה כמבואר בטור שו"ע ומ"מ קאמר טעמא משום פסיק רישא ודו"ק היטב:

ה) בטו"ז סי' ש"ך ס"ק י"ב בהא דמייתי שם בשו"ע סי"ח ב' דיעות בדין חבית שפקקו בפקק של פשתן אי שרי להסירו, אע"ג דהוי פס"ר דל"נ לי' עיי"ש, וכ' בטו"ז דמ"מ אנו רואין מנהגינו כדיעה קמייתא דהא סוחטין ירק "שלאטין" בשבת וע"כ משום דהולך לאיבוד מה שנסחט ע"כ, ונפלאתי בזה מאוד על גאון עוזנו וכי מה ענין זה למחלוקת הערוך והתוס' בדין פס"ר דל"נ לי', וכי התם משום פס"ר הוא דמשתריא, הלא התם מכוין בהדי' לשם סחיטה והא דשרי היינו משום דכבשין שסוחטן לצורך גופן לכו"ע מותר

לכתחילה כדאיתא בשו"ע ס"ז וכ"ה בגמ' פ' חבית דכבשים שסוחטין לגופן אליבא דכו"ע מותר לכתחילה והוא הדין והוא הטעם גבי שלאטי"ן, ודברי הטו"ז נפלאו בזה מאוד:
תו צלע"ג אהא דכ' שם בטו"ז סוף ס"ק הנ"ל עוד דאם נשפך שכר או משקין שאינם מלבנין על המפה יש היתר לדחות בסכין על המפה ולגרוד ע"י המשקה שנשפך על המפה ויזוב לאיבוד רק שלא יגרוד בכח דאל"כ עביד איסור דרבנן עכ"פ לדיעה האחרונה שבשו"ע שם עיי"ש וצלע"ג כיון דהמשקה הולך לאיבוד ליכא אפי' איד"ר לגבי תולדה דדש כדקיימ"ל בכבשים שסוחטן לצורך גופן דמותר אפילו לכתחילה, וכמש"כ הר"ן בפ' שמונה שרצים שהובא בב"י סי' זה ונהי דכתב הר"ן דמ"מ איכא איד"ר ע"כ לא קאי אלא אסחיטה שהוא משום מלבן, אבל בסחיטה שהוא משום דש ע"כ אפי' איד"ר ליכא מידי דהוי אכבשים שסוחטן לגופן והגם דיש לדחוק לכאור' ולחלק בין כבשים שסוחטן שהוא אוכל ובין סוחט מפה, דוחק לחלק כן דאדרבה בסחיטה שהוא משום תולדה דדש שייך יותר לאסור באוכלין מבמפה ועוד אי ס"ד דהר"ן קאי גם אסחיטה שהוא משום דש א"כ לא הוי משני מידי, דמ"מ איסור דרבנן איכא דהא מעיקרא אמר דמותר לכתחילה ומייתי ראי' מכבשים וא"כ הו"ל לפרושי בתירוצו עכ"פ איזה סברה לחלק בין הך להאי דכבשים, א"ו דהא דקאמר הר"ן דמ"מ איכא איסור דרבנן אסחיטה דמלבן גרידא קאי, וא"כ דברי הטו"ז צע"ג, ועיין בר"ן דמייתי ראי' דביין יש בו משום ליבון מהא דדרשי' לאכלה ולא לכביסה, וע"כ ביין קאמר, ולכאורה הוי מצי לאתויי ממקרא מפורש דכתיב כיבס ביין לבושו ונהי דקרא לא נאמר אלא דרך משל ומליצה מ"מ אי לא דשייך ביין ענין כיבוס לא הוי שייך האי לישנא:

סימן פו

א) קיי"ל כר"ש דדשא"מ מותר, ועי' כריתות דף כ' ע"ב ר"א אמר כגון שנתכוין לכבות כו' דת"ק ס"ל כר"ש דדשא"מ פטור ור' אליעזר בן צדוק ס"ל דשא"מ חייב. משמע לכאורה דמדרבנן מיהת אסור דהא כל פטורי שבת פטור אבל אסור וכבר העיר בהגהות מהרי"פ שם דבשבת ובשאר מקומות איתא אסור ומותר, ובאמת לק"מ דהא מבואר בתוס' ד"ה ס"ל וכן בשבת דף מ"א וביומא דף ל"ד דהך דשא"מ דהכא פס"ר הוא ומשום משאצ"לג קאתינן עלה וא"כ שפיר קתני פטור וחייב ובעלמא קתני אסור דהא דשא"מ לר' יהודא לא מיתסר אלא מדרבנן כמ"ש התוס' שם, ומכאן יש לתמוה על הריב"ש שדחה ראיית הערוך מיומא דף ליד דפס"ר דל"נ לי' מותר דהא אמרינן התם דדשא"מ דהתם אינו אלא מדרבנן ואין שבות במקדש אע"ג דצירוף עששיות פס"ר הוא מדפריך עלה מבהרת א"ו

משום דפ"ר דלא איכפת לי' הוא, ודחה הריב"ש, דדוקא אליבא דר"ש דדשא"מ מותר בכל התורה כולה היא דיש חילוק בין פס"ר לדשא"מ, אבל לר"י דבכל התורה כולה דבר שא"מ אסור ובשבת הוא דשרי' רחמנא איה"נ דאין חילוק בין פס"ר לדשא"מ דפס"ר נמי לאו מלאכת מחשבת היא, עיי"ש, ולשיטתו צריך לומר הא דאמרינן בשבת דף קל"ג ודף קי"ב ודף ק"ג וכיוצא בדוכתא טובא אבייי ורבא דאמרי תרוויהו מודה ר"ש בפס"ר ולא ימות דמשמע דר"ש הוא דמודה לר"י, אבל ר"י כ"ש דס"ל כן, עכצ"ל דהאי לישנא משום שאר איסורין נקט לה, ועיקר מימרא דאבייי ורבא בשבת דף קל"ג איתמר אהא דאיצטרך קרא בשר אפילו במקום שיש שם בהרת יקוץ, ואגב ריהט' נקט האי לישנא בכל דוכתא אבל איה"נ דר"ש ורבי יהודה כי היכא דפליגו לענין דשא"מ ה"ה נמי דפליגו לענין פס"ר בשבת ור"י לקולא ור"ש לחומרא, ומ"מ משמעתין צע"ג ראב"צ אמאי מחייב שתים א"כ פס"ר הוא מ"מ למ"ד דשא"מ אסור הא בשבת פס"ר נמי לא מיתסר מדאורייתא, ושוב ראיתי שהקשה כן הגאון מהר"ם א"ש בספרו אמרי בינה, ותי' בטוטו"ד דסברת הריב"ש לא נאמרה אלא אליבא דאבייי דס"ל בפסחים דף כ"ה אליבא דרבי יהודה לא אפשר וקמכוין מותר דלר"י מתכוין כאינו מתכוין משוינן לי' בין לקול' בין לחומר' ה"ה נמי פס"ר אע"ג דכמאן דמתכוין דמי מ"מ שרי' משא"כ לרבא דס"ל כי קמשוי ר"י אינו מתכוין כמתכוין הנ"מ לחומרא אבל לא לקולא הה"נ פס"ר לר"י וא"כ א"ש דהריב"ש שפיר דחי ראיית הערוך ביומא דף ל"ד דמרא דהאי שמעתא אבייי הוא, משא"כ בשמעתין י"ל רב אשי כרבא ס"ל, ולענ"ד תי' צע"ג דלדבריו עכצ"ל דהך צירוף דיומא הו"ל לא אפשר וכמ"ש הפנ"י בשבת פ' כירה בשם הירושלמי, דא"א ע"י חמין שלא יאמרו כה"ג טובל בשאובין א"כ ל"ה צריך אבייי לאסוקי משום דשא"מ, דבלא אפשר אפי' כי קמכוין נמי לדידי' שפיר דמי: ותו צע"ג לדבריו ע"כ צריך לומר דהריב"ש ל"ק הכא אליבא דר"י אלא היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר כיון דכי קמתכוין אסור הה"נ פס"ר ובאמת הא דשרי' לא אפשר וקמכוין לר"י ע"כ צריך לומר דהיינו דוקא באד"ר או היכא דלא קעביד מעשה, א"נ היכא דהאיסור הוא ליהנות, אבל לא בשאר דוכתי, דאל"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו אליבא דאבייי אטו בכל התורה כולה כל איסורין שריי' לר"י היכא דלא אפשר וקמכוין, ועי' מזה במג"ש שם בסוגיא דפסחים ובשבת דף מ"א ובחי' פנ"י שם, א"ו דהריב"ש לאו משום דמכוין כאינו מתכוין קאמר לה, אלא משום דכיון לר"י בכה"ת כולה דשא"מ אסור והכא גלי רחמנ' דשרי אין סברא לחלק בין פס"ר להיכא דלא הוי פס"ר והדר' קושי' הנ"ל לדוכתה משמעתין:

ונראה בס"ד ליישב שפיר דבאמת מה שכתבו התוס' דבשבת מודה ר"י דדשא"מ מותר מה"ת, נראה לי דהא גופא לאו כו"ע היא ובפלוגתא דתנאי תלי' ותרי תנאי אליבא דר"י, דהא גרסינן בביצה ספ"ב עגלה של קטן אינה נגררת אלא ע"ג כלים, ר' יהודה אומר כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת, וקאמר בגמרא דת"ק נמי ר' יהודה ותרי תנאי אליבא דר"י, ופירש"י דת"ק סבר עגלה נמי כשאר כלים דעושה חריץ בגרירתה. שפעמים שאין האופן מתגלגל והוא נגרר וחופר ואידך סבר לא שכיח הכי ואינה אלא כובשה תחת גלגולה, ונראה דהני תנאי אליבא דר"י פליגו אי דשא"מ אסור מה"ת או לא והיינו אי דשא"מ אסור מה"ת חיישינן שמא לא יתגלגל האופן ויעשה חריץ משא"כ למאן דמתיר גרירת עגלה ול"ח להכי, ויש להסביר יותר ע"פ מה דמבואר בר"פ הנחנקין, רב לא שבק לי' לברי' למשקל סלוא דלגבי אחרינא הו"ל שגגת לאו ולגבי ברי' איכא שגגת סקילה, עיי"ש בתוס' דהחושש דילמא יתגלגל מילתא שיתהפך הקוץ באופן דלא יוכל ליטלו אלא ע"י פס"ר למעבד חבורה, ולפי"ז י"ל ה"נ דכוותי', למ"ד דשא"מ דאורייתא ואע"ג דחורש כלאחר יד הוא מ"מ י"ל כעין דאורייתא תיקון, אבל למ"ד דשא"מ מדרבנן ל"ח להנ"ל, ויתיישב בזה מה דפירש"י שם במשנה ואינה נגררת אלא ע"ג כלים, דבשבת קאמר וכ"פ הרע"ב והקשה התויו"ט למה להו לפרושו אשבת, ואי משום דתנן ונטלת בשבת התם לרבותא קתנ' כן אבל לאיסור' הוי יו"ט רבות' טפי ולהנ"ל יתיישב שפיר דביו"ט כיון דהוי שגגת לאו ת"ק נמי מודה דל"ח שמא לא יתגלגל האופן עכ"פ נקטינן דהאי תנא אליב' דר"י ס"ל דשא"מ בשבת אסור מה"ת וא"כ יש לומר רב אשי מוקים לה לראב"צ אליב' דהך תנא ושפיר חייב שתים ולק"מ לשיטת הריב"ש:

עוד נ"ל בס"ד ליישב קושי' הנ"ל על הריב"ש משמעתין, דנהי דר"י מודה בשבת דשא"מ לא מיתסר מדאורייתא הנ"מ בשאר מלאכות אבל בחבלה והבערה, למ"ד מקלקל בחבלה והבערה חייב א"כ ע"כ לא בעינן מלאכת מחשבת הו"ל כשאר איסורין שבתורה דדשא"מ אסור מה"ת, ונהי דר"י בעצמו ס"ל דמקלקל בחבלה פטור מ"מ לשיטת התוס' הא לא תלי' זב"ז, וא"כ שפיר י"ל דר"א בר צדוק ס"ל במקלקל בחבלה דחייב וא"כ דבר שא"מ אסור מדאוריית'. ובאמת צע"ג על התוס' דלא ניחא להו לתרץ כן ואפשר דהוי קשי' להו א"כ למה לי' למימר דפליגו בדשא"מ לימא דכו"ע דשא"מ אסור מיהא ת"ק ס"ל מקלקל בחבלה פטור משו"ה דשא"מ בהבערה נמי לא מיתסר מדאורייתא וראב"צ ס"ל מקלקל בהבערה חייב ואין לומר היינו אוקימת' קמייתא דהא י"ל דמ"מ רב אשי חידש באוקימת' דידי' דלאוקימת' קמיית' הוצרך לאוקמי בנפח, משא"כ לאוקימתא דידי' א"ש טפי ברוחא, דהך דהכי אינו מקלקל מיהא ממילא הא בהא תלי' ומ"מ על הריב"ש מיהא

ל"ק די"ל דלא ניחא לי' לאוקמי דכו"ע ס"ל כר"י בדשא"מ כיון דהלכתא כר"ש וניח' לי בזה הא דפליגו תנאי בסוף פ"ב דביצה אי גזרינן קרוד אטו קרצוף ע"ש, וקאמר בגמ' דהני תרתי תנאי ס"ל דשא"מ אסור ופליגו אי גזרינן וקשי' לי לשי' התוס' דדבר שא"מ בשבת אינו אסור מה"ת א"כ מ"ט דמ"ד גזרינן הא הו"ל גזירה לגזירה ולהנ"ל י"ל דלמ"ד מקלקל בחבלה חייב אי ס"ל בעלמא דשא"מ אסור מה"ת ה"ה נמי בחבלה כיון דלא בעינן מלאכת מחשבת ולפי"ז י"ל הני תרתי תנאי פליגו במקלקל בחבלה אי חייב או לא כנ"ל נכון בס"ד:

ונראה לי בס"ד ראיה ברורה לשיטת הריב"ש הנ"ל מפירש"י בשבת דף קכ"א אהאי דבעי מיני' דר' ינאי מהו להרוג נחשים ועקרבים בשבת א"ל צירעה אנו הורג, נחשים ועקרבים לא כש"כ ודחי דילמא לפי תומו, ופירש"י לא שיעמוד עליו ויהרגנו להדיא אלא כשהוא הולך לתומו ונחש או עקרב בפניו א"צ לשמט ממנו אלא דורכו והולך ואם מת בדריכתו ימות הואיל ולא נתכוין דדשא"מ לר"י מדרבנן הוא ולענין מזיקין לא גזרו ויש לתמוה מאי דוחקי' דרש"י לפרש אליבא דר"י הא בפשיטות וברווחא הו"מ לפרושי אליבא דר"ש דדשא"מ מותר כש"כ דא"ש טפי, ולשי' הריב"ש א"ש די"ל האי דדורסו לפי תומו פס"ר הוא וא"כ לר"ש ליכא למשרי' כיון דפס"ר אסור מדאורייתא משו"ה הוצרך רש"י לפרש דס"ל כר"י וא"כ נהי דהוי פס"ר מ"מ אינו אלא מדרבנן, ולענין מזיקין לא גזור, ואין להקשות דאכתי הו"מ לפרש דאתי' כר"ש ונהי דפס"ר לר"ש חייב מ"מ ליכא איסור דאורייתא משום דהו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, לק"מ דרש"י לשיטתו בשבת דף ק"ו: {עי' שם ברש"י וצע"ג להבין כונת רבינו כאן}:

לר"ש דמקלקל בחבלה חייב הה"ד מלאכה שאינה צריכה לגופא, וא"כ אליבא דר"ש הו"ל מלאכה דאורייתא:

ועפ"י שיטת הריב"ש הנ"ל נתיישב לי בס"ד מה דמקשים על הרמב"ם סוף ה' כלאים דפסק לא ילבש אדם את הכלאים אפי' להעביר בהם את המכס ואלו במוכרי כסות פסק דמוכרן כדרכן ובלבד שלא יתכוין ותמה הכ"מ דהא בב"ק דף קי"ג רמי להו מרמי להני תרתי ברייתות ומשני ל"ק הא ר"י והא ר"ש, וא"כ מזכי שטרי לבי תרי ועיין ביו"ד סי' ש"א מה שהביא הטו"ז בשם הב"ח בטעמו של הרמב"ם דהאי דלא ילבש אדם את הכלאים הוי פס"ר והטו"ז תמה ע"ז א"כ קשיא דגם הגמ' הו"ל לשנוי הכי ולשיטת הריב"ש נ"ל בס"ד ליישב שפיר על פי מה שחידש הפנ"י בפ' כירה דף מ"א ע"ש. בטעמא דמ"ד דבר שא"מ מותר, דיליף מכלאים דכתיבי תרי קראי דכתיב לא יעלה עליך וכתיב לא תלבש, ואמרינן ביבמות דף ד' אי כ"ר לא לא יעלה הו"א אפי' מוכרי כסות כתוב לא תלבש,

אם כן ממילא מוכח דמוכרי כסות מוכרין כדרכן ומבי' ילפי' בכה"ת דדשא"מ מותר, ולכאורה תמוה, דהא סוגי' הגמרא דהתם אליבא דר"י רהטא ע"ש ובאמת עמד בזה בחידושי הרשב"א עיי"ש מה שתי' אבל להרפנ"י צריך לומר ע"כ דלר"י איה"נ דבכלאים דבר שא"מ מותר אלא דבכה"ת לא ילפינן מני' משום דאית לי' איזה לימוד בשאר איסורן דדשא"מ אסור וע"כ צ"ל כן דאל"כ לשיטת התוס' ביומא נמי תיקשה אמאי לא יליף דשא"מ משבת, דכתבה רחמנא מלאכת מחשבת, וע"כ צ"ל דאית לי' לימוד דדשא"מ אסור, א"כ הה"נ אהך ילפות' דכלאים איכא למימר הכא ולפי"ז י"ל עפ"י סברת הריב"ש הנ"ל דלר"י פס"ר גבי שבת נמי לא מיתסר מדאורייתא, הה"נ גבי כלאים כיון דבכל התורה כולה גלי רחמנא דדשא"מ אסור והכא שרי א"כ אין חילוק בין פס"ר להיכא דלא הוי פס"ר, ואפי' תימא דהריב"ש גבי שבת מטעם מלאכת מחשבת קאתי עלה, מ"מ הא גופא איכא למילף משבת דבדין הוא דכה"ת הו"ל למילף משבת דדשא"מ מותר מה"ת וע"כ צ"ל לר"י דאית לך לימוד דדשא"מ אסור, אבל בכלאים דגלי רחמנא דדשא"מ מותר איה"נ דמצינו למילף משבת דגם פס"ר שרי, ולפי"ז י"ל כוונת הגמ' בב"ק להיפוך הא ר"י הא ר"ש דהא דמותר כדי לעבור את המכס אע"ג דהוי פס"ר הא אתי' כר"י:

{ובזה מיושב קו' תוס' בזבחים צא: ד"ה הא ר"י עי"ש}:

דגלי רחמנא דשא"מ בכה"ת כולה אסור והכא גלי רחמנא דשרי א"כ אף פס"ר נמי שרי' והא ר"ש דדשא"מ בכה"ת שרי' וא"כ כלאים נמי לא שרי אלא היכא דלא הוי פס"ר והתם בשעבר את המכס כיון דפס"ר הוא איה"נ דאסור, וכיון דהרמב"ם פסק כר"ש ממילא א"ש דפסק דאסור ללבוש כדי להעביר את המכס וא"ש בס"ד, [אב"ה לא זכיתי להבין דב"ק דהא בב"ק דף קי"ג מייתי הש"ס הברייתא ר"ש משום ר"ע מותר להבריח את המכס ומפרש לה הש"ס לענין כלאים וטעמא משום דבר שא"מ מותר הרי בהדי' דלר"ש שרי צע"ג להבין דברי קדשו ודו"ק, ואולי יש ליישב ולדחוק דר"ש אליבא דר"ע קאמר ור"ע סבר דבר שא"מ אסור ולי' לא ס"ל דאיהו ס"ל דשא"מ מותר ואסור להעביר את המכס משום פס"ר ודוחק]:

תו הקשה בס' אמרי בינה לשיטת הריב"ש הנ"ל מש"ס שבת דף צ"ה ממאי דגרסינן שם המכבד והמרבץ ר"א מחייב חטאת וחכ"א משום שבות, ומסקינן התם והאידנא דקיימ"ל כר"ש אפילו לכתחילה נמי, והקשו בתוס' ממנפ"ש אי פס"ר הוא היכי מסקינן האידנא דקיימ"ל כר"ש שרי ואי לאו פס"ר היא, ר"א אמאי מחייב הא בשבת לכו"ע דבר שא"מ מותר מה"ת, ותי' דפליגו אי הוא פס"ר, והא דקאמר והאידנא דקיימ"ל כר"ש שרי אפי' לכתחילה אע"ג דאיכא למימר דקיימ"ל כר"ש ומ"מ מיתסר כר"א, מ"מ הי'

פשיט להגמרא דהלכה כחכמים לגבי ר"א דלאו פס"ר ומשו"ה אינו אלא משום שבות, וא"כ לדידן דקיימ"ל כר"ש אפי' משום שבות ליכא, והשתא לשיטת הנ"ל הק"ל מהיכן פשיטא לי' להגמרא דהאידנא דקיימ"ל כר"ש שרי אפי' לכתחילה, הא י"ל דלר"א ורבנן כו"ע ס"ל דהוי פס"ר אלא דבהא פליגו ר"א סבר דשא"מ מותר וא"כ פס"ר אסור מה"ת משו"ה מחייב חטאת וחכמים ס"ל כר"י דדבר שאינו מתכוין אסור א"כ פס"ר נמי אינו אלא משום שבות, א"כ האידנא דקיימ"ל כר"ש י"ל דחייב חטאת, והיא קושי' נפלאה, ונראה לי בס"ד ליישב בכמה אנפין, חדא דבלא"ה הקשה בס' הנ"ל מאוקימתא דרב אשי בשמעתין דאמר ראב"צ מחייב תרתי דס"ל דשא"מ חייב וע"כ צ"ל דפס"ר הוא כמו שכתבו התוס' וא"כ ע"כ מוכח דעכ"פ בפס"ר איכא איסור דאורייתא, מיהא י"ל דקושי' חדא מתורצת בירך חברתה דאיה"נ דרב אשי ס"ל דבפס"ר לכו"ע איסור דאורייתא איכא ולאביי דקאמר הריב"ש סברתו הנ"ל הא מצי לאוקמי באוקימתא קמייתא דפליגו במקלקל או בלהקדים, וא"כ סתמא דגמ' בשבת דף צ"ה שפיר מסיק דהאידנא דקיימ"ל כר"ש שרי אפי' לכתחילה, דהא רב אשי סידר הש"ס ואיהו ס"ל דשא"מ בפס"ר לכו"ע אסור מדאוריית' וא"כ ע"כ פלוגת דר"א וחכמים דהתם מתפרש כמש"כ התוס' וא"ש, ויותר נכון נלענ"ד ליישב בס"ד על פי מש"כ הר"ן בחידושיו לסנהדרין ר"פ הנחנקין בשם רבע"ת דר"ש לא שרי' דשא"מ אלא באיסור לאו דשגגתו לא צריך כפרה אבל בשגגת כרת דשגגתו נמי צריך כפרה אסר ר"ש מלבד באיסורי שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, וא"כ שוב א"א לומר דר"א ס"ל בכה"ת כולה דשא"מ מותר, דהא שמעינן לי' לר"א לקמן בפרק דבסמוך דשגגת לאו נמי צריך כפרה:

{עי' כריתות כ"ה במתני' שם}:

דהא ר"א מחייב לי' אשם תלוי, וא"כ ע"כ ס"ל דשא"מ בכה"ת מיתסר, ושוב א"א לומר טעמא דר"א משום דס"ל דשא"מ מותר:

עוד נ"ל בסיד ביישוב קושי' הנ"ל, עפ"י מה דפירש"י ברישׁ שמעתין: {עי' כריתות י"ט רש"י ד"ה מבעי' לי' עי"ש}:

דר"א דיליף פרט למתעסק מדכתיב בה ע"כ ל"ס לי' מלאכת מחשבת אסרה תורה ע"ש והגם די"ל רש"י ל"ק אלא דלא דריש מלאכת מחשבת כדר"נ אמר שמואל למעט מתעסק כיון דלדידי' קרא דבה למעוטי מתעסק קאתי, ואכתי מצינו למימר דממעט ממלאכת מחשבת דשא"מ והכא היי"ט דמחייב משום דהוי פס"ר אלא דאם תאמר כן שוב מעיקרו לק"מ קושי' הנ"ל דאם נימא כסברת הריב"ש א"כ גם פס"ר אימעט ממלאכת מחשבת, ואכתי אמאי מחייב ר"א, וא"כ שפיר פסק הגמ' הילכתא דהאידנא דקיימ"ל כר"ש אף

לכתחילה ש"ד, ועיין עוד בסמוך בכלל דשא"מ בס"ד אות... ועפ"י שיטת הריב"ש הנ"ל נראה לענ"ד בס"ד ליישב שיטת הרמב"ם בפרק כ"ב מה' שבת הל"ה וה"ו וז"ל אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמים אין נותנין לה מים צונן שהרי מחממן הרבה וכו', אבל נותן מים חמין לתוך אמבטי של צונן, עוד בהל' ו' מיחם שפינה ממנו מים חמין מותר ליתן לתוכו מים צונן כדי להפשירן. ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך החמין, והוא שלא יהיו בכלי ראשון, מפני שהוא מחממן הרבה והוא תמוה מאוד כמו שתמה שם הכ"מ דהא מבואר בסוגי' דמיחם שפינהו בשבת פ' כירה דמיחם שפינהו מעל האור ויש בו מים חמין מותר ליתן לתוכו צונן מרובים לכו"ע, כדמבואר באוקימתא דאביי, ונהי דרב אדא ב"מ מוקי לה מתני' במיחם שפינה ממנו מים, מ"מ אביי ורב אדא לא פליגי לענין הלכה, אלא לענין אוקימתא דמתני' אמאן תרמיי' אבל במיחם שפינה ומים בתוכו כיון דלאביי מותר ליתן לתוכו צונן אפי' לאוקימתא דמתני' כר"י כ"ש אי מוקמי' למתני' כר"ש ועיין שם בכסף משנה דכתב ליישב שיטת הרמב"ם דס"ל ר"א ואביי פליגו גם בזה דלר"א דוקא במיחם שפינה ממנו מים מותר ליתן לתוכו צונן אבל מיחם שפינהו עם המים אסור בכלי ראשון ולאביי מותר אפי' במיחם שפינהו עם המים ופסק הרמב"ם כאוקימתא דרב אדא משום דקיי"ל כר"ש ועי' בטו"ז סי' שי"ח ס"ק י"ח שהרבה לתמוה על הכ"מ בזה חדא מהיכ"ת לשוי' מחלוקת בזה בין ר"א לאביי, ותו דאי פליגו א"כ איך יפסוק הרמב"ם כאוקימתא דרב אדא כיון דלא קיימא מסקנא כן מכח קושיית אביי, והוא רוצה לדחות קושיית אביי ואין זה בכח שום פוסק, והיא באמת תמיהא נשגבה, אבל לענ"ד נראה לתרץ שפיר בס"ד ע"פ שיטת הריב"ש הנ"ל, בשגם לפי מה שכתבנו לעיל מוכח מהרמב"ם בה' כלאים דנמי כשיטת הריב"ש ס"ל ולא מבעי דאין כאן תיובתא, אלא אפי' סייעתא נמי איכא מסוגיא דשמעתין, לשיטת הרמב"ם הנ"ל עי' בשמעתא דהתם, דמוקים לה ר"א ב"מ מתני' דמיחם דה"ק מיחם שפינה ממנו מים כו' והלא מצרף הא מני ר"ש דדשא"מ מותר מתקיף לה אביי מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני מיחם שפינהו קתני, אלא אמר אביי ה"ק מיחם שפינהו עם המים לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן אבל מיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף ור"י הו"א דדשא"מ אסור, ובתוס' תמהו על אתקפתא דאביי הא מצינו כמה וכמה קראי דפינה קאי אמה שמפנין מתוכו, כגון פנו דרך פנו כלים, ותי' דהכא כיון דהו"מ למטעי הו"ל לפרש כן בהדיא, ותירוצם תמוה כמו שתמה במהר"ם לובלין א"כ כש"כ דקשי' לאביי טפי דהו"מ למטעי ולפרש דמתני' פינה ממנו מים קאמר ור"ש היא, והוי נפק מנה טעותא לקולא אבל לר"א

לא הוי נפיק מינה חורבה כ"א לחומרא דהו"א דוקא פינהו עם המים קאמר עיי"ש, והוא תמיהא נשגבה, ויותר קשה מאי איכא למטעי שייך הכא דהא ודאי לא מצינו למטעי דאליבא דר"ש אסור, דמהיכ"ת, ועכצ"ל דעכ"פ לא הוי ידעינן דתנא דמתניתן ס"ל כר"ש והו"א דמיחם שפינהו עם המים קאמר וס"ל כר"י בדשא"מ ובזה י"ל דלא קפיד תנא כיון דבלא"ה כבר סתם לן כמה משניות כר"ש כגון מתני' דמוכרי כסות ומתני' דנזיר חופף ומפספס וכן הקשה הפנ"י:

וליישב כ"ז נראה לענ"ד בס"ד דמכאן ראי' לשיטת הרמב"ם, ותחלה נראה ליתן טעם לפסק הרמב"ם דאוסר לתת צונן לתוך חמין בכלי ראשון, ונראה בס"ד ע"פ מה שהקשה הפנ"י אמאי שרי במים מרובים הא מסתמא א"א לצמצם לשפוך כל המים מרובין בשפיכה אחת אלא בכמה שפיכות א"כ לאלתר שנותן המים לתוכו בשפיכה ראשונה שהמים מועטין הרי מתבשלין. ומאי מהני אי אח"כ מוסיף עליהם סוף סוף כבר נתבשלו המים הראשונים קודם לכן, ע"ש מה שתי' דאין דרך בישול בכך כיון דאינו מתקיים וצע"ג לדבריו מש"ס פ"כ התדיר דפריך הגמ' לשמואל דאמר המתנדב יין מזלפו ע"ג אישים ופריך הגמר' והלא מכבה ומאי פריך הא י"ל כיון דבאמת אין הכיבוי מתקיים דהא השלהבת עולה מיד ושורף היין אלא דלפום ריהטא מכבה עכ"פ עד שעה שחוזר ומתבער, ודילמא לא אסרה תורה כיבוי כה"ג, ועכצ"ל דאין לחלק בכך, ואולי אפשר לחלק דדוקא לענין איסור שבת דהאיסור הוא מחמת מלאכה שפיר י"ל כה"ג לאו מלאכה הוא הואיל ואין מלאכתו מתקיימת משא"כ לענין כיבוי האש של מערכה דלאו במלאכה תליא מילתא, ליש לחלק בכך וע"ש, אבל מ"מ עיקר הקושי' כמות שהיא נראה דלק"מ דאיה"נ דמתני' לא שריא אלא בשפיכה מרובה באופן דמפשר מידו ואדרבה בזה מדוקדק היטב לשון המשנה דקתני נותן לתוכן מים מרובין כדי להפשירן וצע"ג האי להפשירן דקתני למה לי' בשלמא לרב י"ל דקתני הכא לאפוקי שיעור לצרף אבל לשמואל דאף שיעור לצרף שרי למה לי' למתני כדי להפשירן ולהנ"ל י"ל דקמ"ל דצריך לשפוך מים מרובין בשפיכה מרובה דמפשירן מיד לאפוקי מקושי' הפנ"י הנ"ל, וקושיית הפנ"י לק"מ: מיהא י"ל דמ"מ קושית הפנ"י שפיר קשי' ע"פ סוגי' דר"פ הנחנקין דרב לא שבק לי' לברי' למשקל סלוא, משום דהו"ל שגגת כרת, והקשו בתוס' מהא דשמואל בדשא"מ ס"ל כר"ש ובמלאכה שא"צ לגופה ס"ל כר"י א"כ איך שרי במיחם לתת לתוכו מים להפשיר אפי' שיעור לצרף דהו"ל שגגת סקילה, וי"ל דהא דאסרינן התם קוץ וסילוא משום דחיישינן כשמתחיל להסיר שמא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פס"ר ולא יניח בשביל כך ע"ש, ולפי"ז שפיר יקשה קושיית הפנ"י נמי דהא יש לחוש דזימנין לא ישפוך

מים כ"כ שיהא בו כדי להפשיר ונמצא שהוא מבשל ויוכל לבא לידי שגגת סקילה, דהא (הו"ל פס"ר ושוב לא איכפת לן) כשנותן מים מועטים הו"ל פס"ר ושוב לא איכפת לן אי מוסיף עליו מים מרובים, כנ"ל כונת קושיית הפנ"י, ולפי"ז יש לומר דאיה"נ היינו סברת הרמב"ם דס"ל דאי איכא מים בתוך המיחם אסור לשפוך לתוכו כ"ז שהוא כ"ר אפי' מים מרובים דחיישי' שיבא לידי שגגת סקילה דהו"ל פ"ר מיהא הנ"מ ביש בו מים מכ"ר, אבל פינה ממנו מים דאין המיחם מחמם המים כל כך דעכצ"ל כן לשיטת הרמב"ם הנ"ל שוב לא הוי פס"ר וא"א לבוא לידי שגגת סקילה משו"ה שרי, והשתא נראה דמסוגיין ראי' מוכרחת לשיטת רבנו דכבר כתיבנא דהסוגי' תמוה מאוד, מאי פריך לי' אביי מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני הא מצינו נמי לשון פינה בכה"ג, ואי מ"ש התוס' דהו"מ למטעי דלא שייך טעותא בזה דהא ודאי לר"ש שרי ולר"י מיתסר, וכדכתיבנא לעיל, א"ו כשיטת הרמב"ם הנ"ל דבמיחם שפינהו עם, המים, אסור ליתן לתוכו מים מרובים מטעם דאפשר לבוא לידי שגגת סקילה דהיינו שישפוך מים מועטים ויבוא לידי בישול מיהא הנ"מ לר"ש דדשא"מ מותר וא"כ פס"ר אסור מה"ת שפיר אפשר לו לבוא לידי שגגת סקילה, משא"כ לר"י דדשא"מ אסור ובשבת הוא דשרי משום מלאכת מחשבת אין סברא לחלק בין פס"ר להיכא דלא הוי פס"ר וכשיטת הריב"ש הנ"ל וא"כ שוב אין לחוש שמא לא יוכל לצמצם לשפוך מים כ"כ שלא יבוא לידי בישול דא"נ והא עבד הכי ליכא חיוב סקילה, איה"נ דמותר ליתן לתוך המיחם שיש בו מים, ובזה יתפרש הסוגיא דהתם שפיר דבודאי מיחם שפינהו עם המים לא יתן לתוכו מים מרובין אפי' כדי להפשירן וכשיטת הכ"מ אליבא דהרמב"ם, וא"כ שפיר אתקיף לה אביי כיון דהו"מ למטעי דמיחם שפינהו מע"ג האור קתני ובזה נמי שרי ליתן לתוכו מים מרובין ובאמת קי"ל לאסור בזה משום דהו"ל שגגת סקילה וכקושיית הפנ"י הנ"ל למיתנא בהדיא מיחם שפינה ממנו מים דהא השתא אתי' מני' חורבה ולקולא, אע"כ דמתני' ר"י היא דדשא"מ אסור א"כ שוב לא שייך לומר דאתי למטעי כהנ"ל דהא אליבא דר"י איה"נ דמיחם שפינהו עם המים נמי שרי לתת לתוכו מים מרובין כדי להפשירן וכ"ז אליבא דר"י משא"כ אליבא דר"ש דפס"ר אסור מה"ת גם אביי מודה דמיתסר ושפיר פסק הרמב"ם כנלע"ד נכון מאוד:

ובמאי דכתיבנא ארווח לן בס"ד ליישב מה דתמוה על הרמב"ם ה' מעה"ק שפסק המתנדב יין נותנו לספלים ותמהו הכ"מ ונושאי כליו דהא מסקינן בפ' כה"ת דף צ"א דלשמואל דס"ל בכ"מ דשא"מ מותר חלפו ע"ג האישים, וכיון דפסק הרמב"ם דשא"מ מותר התם נמי הו"ל לפסוק בזה כשמואל ועי' מג"א סי' ש"ז, שהביא תי' הכ"מ בשם הרמ"ך דמשמע לי' להרמב"ם מתוס' דמנחות דלא כשמואל דהא תנן התם בדבר זה יפה

כח המזבח מכח הכהנים ע"ש וקאמר לאפוקי מדשמואל דאמר שמואל המתנדב יין מזלפו ע"ג האישים עיי"ש אע"כ משום דה"ל פס"ר ועדיין התמיה קיימת, א"כ שמואל האי מתני' היכא מתרץ לה ועכצ"ל דשמואל מוקים לה מתני' כר"י דדשא"מ אסור א"כ אכתי מהיכא מוכח דלר"ש נמי איכא איסור משום פס"ר, ומהיכ"ת לפסוק דלא כשמואל, וע"פ כל הנ"ל י"ל ודאי לא מסתבר לאוקמי מתני' דלא כהלכתא ומסתמא מתני' כר"ש אתי', מיהא לאוקימת' דאביי ע"כ מתני' דמיחם כמי אתי' דוקא אליבא דר"י א"כ לא מוכח ממתני' דמנחות די"ל הא בלא"ה כבר אשכחן דסתם לן תנא כר"י, ולפי"ז י"ל שמואל מוקים לה מתני' דמנחות כר"י דאיהו ס"ל כאוקימתא דאביי משא"כ להרמב"ם י"ל דכאוקימתא דר"א ס"ל א"כ מתני' דהכא ר"ש ולא אשכחן סת"מ דלא כר"ש שוב לא מסתבר לאוקמי מתני' דמנחות הנ"ל דלא כריש א"ו משום דהו"ל פס"ר ודוק היטב ועיין עוד לקמן בס"ד:

אלא דקשי' לי לשי' הריב"ש הנ"ל לפי מ"ש התוס' בעירובין דף צ"ג דלא חשיב אביי בהדי הני תלת מילי דעבד רבה כשמואל אלא מידי דאין נפק"מ כ"א לקולא אבל היכא דאיכא נפק"מ נמי לחומרא לא קחשיב ומה"ט ל"ח הך כיון דהותרה הותרה ע"ש ולשיטת הריב"ש הנ"ל לא הו"ל למיחשב הא דהלכה כר"ש בגרירה, דהא נפק"מ לענין פס"ר לחומרא דאי הלכה כר"ש א"כ פס"ר אסור מה"ת משא"כ לר"י, וראיתי בחידושי רע"א ז"ל שהקשה כן קושיא זו לאביי לשיטתו דס"ל בפסחים דף כ"ה לר"י לא אפשר וקמכוין נמי שרי א"כ לא הו"ל למיחשב הלכה כר"ש בגרירה כיון דנפק"מ לענין לא אפשר וקמכוין לחומרא, וקושי' זו יש ליישב, דהא מבואר בתוס' דלר"י דשא"מ בשבת לא מיתסר מה"ת, א"כ לא אפשר וקמכוין נמי לא שרי', אבל לשיטת הרי"בש הנ"ל קשי' דעכ"פ לענין פס"ר נפק"מ לחומרא ולכאורה יש לתרץ דהתוס' לא כתבו כן אלא היכא דאיכ' נפק"מ לחומרא להלכתא אבל לענין פס"ר אין כאן נפק"מ להלכה, מיהא לפי מ"ש בטעמא דהרמב"ם דלא יתן לתוכו מים מרובין משום חשש שגגת סקילה קשי', וצ"ל דהריב"ש ל"ס לי' סברת התוס' הנ"ל דהא כ' התוס' שם עוד תי' אחר עיי"ש בעירובין:

אלא דאי קשי' הא קשי' לי, לשיטת הריב"ש מהא דאמרי' בסנהדרין ר"פ הנחנקין רב לא שבק לי' לברי' למשקל סילוא, דגבי אחרינא הו"ל שגגת לאו ולגבי ברי' הוי שגגת סקילה ופריך הגמ' אלא דהא דתנן מחט של יד ליטול בו את הקוץ הא הו"ל שגגת סקילה, וע"ש בתוס' שהקשה לימא כל דבר שאינו מתכוין אסור באיסור סקילה, ותירצו דהתם החשש שמא יתהפך הקוץ בענין דלא מצי למשקלי כ"א בפס"ר ע"ש, ולשיטת הריב"ש דלר"י פס"ר לא מיתסר מה"ת מאי פריך דהא א"א לבא לידי איסור סקילה, משא"כ בהאי דלא

שבק לי' לברי' למישקל התם ודאי אי יבא לידי פס"ר יהי' איסור סקילה וצע"ג, ולפי מש"כ לעיל דהריב"ש לא קאמר הכי אלא אליבא דאביי אבל רב אשי דבשמעתין ע"כ ל"ס לי' הכי א"ש דו"ק היטב:

{כריתות כ'}:

ב) ת"ק ס"ל דשא"מ פטור וראב"צ סבר דשא"מ חייב, הך פלוגתא דתנאי דפליגי בי' ר' ור"ש בכמה דוכתא לא אתפרש בגמרא פלוגתי' במאי, ומ"ט דמ"ד דשא"מ אסור, ומ"ט דמאן דשרי, ואי בקראי או בסברא פליגו, והנה מדברי הריטב"א ביומא דף ל"ז בסוגי' דצירוף יש ללמוד דעיקר טעמא דמ"ד דשא"מ מותר הוא משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה גבי שבת מני' ממעטינן נמי דשא"מ וכה"ת כולה משבת ילפינן בק"ו, וכן מבואר סברא זו בפנ"י בסוגי' דמיחום עיי"ש, אמנם התוס' בכתובות דף ה' ע"ב ד"ה את"ל, כתבו דע"כ טעמא דדשא"מ מותר לאו משום מלאכת מחשבת דהא בשאר מקומות נמי מפטר אינו מתכוין כגון במוכרי כסות דכלאים ובנזיר דחופף ומפספס וכיו"ב, ותו דהא מוכח התם בגמ' דאי אמרינן נמי מקלקל בחבלה חייב מ"מ אליבא דר"ש דשא"מ מותר אפי' בחבלה אע"ג דלא בעינן מלאכת מחשבת אי מקלקל חייב. א"ו טעמא דדבר שא"מ לאו משום מלאכת מחשבת היא, וצע"ג על הריטב"א הנ"ל, בשלמא שאר איסורין שפיר מצינו למימר דיליף בק"ו משבת אבל בחובל ומבעיר עכ"פ למ"ד מקלקל חייב הו"ל למימר דשא"מ נמי חייב. וכיו"ב קשיא לי על מש"כ הר"ן בחידושיו לסנהדרין בשם רבותינו בע"ת דר"ש לא שרי דשא"מ אלא באיסור לאו משום דשגגתו לא צריך כפרה, אבל באיסור כרת דשגגתו נמי צריך כפרה הה"נ דשא"מ מיתסר, חוץ מאיסורי שבת משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה וצע"ג, א"כ בחבורה ובהבערה דלא בעינן מלאכת מחשבת, למ"ד מקלקל בחבלה והבערה חייב א"כ ליתסר נמי דשא"מ ומסוגי' דכתובות מוכח דדשא"מ מותר אפי' בזה וצע"ג, ויותר קשה מסוגי' דשבת דף ע"ה גבי פוצע חלזון דמוקי לי' אביי ורבא אפי' בשפצעו מת מתעסק הוא אצל נטילת נשמה, עיי"ש, וכתבו התוס' דע"כ לשון מתעסק לאו דוקא דהא הסוגי' אליבא דר"ש אזדא וכיון דמקלקל חייב מתעסק נמי חייב, אנא דשא"מ קאמר והשתא לשיטת הריטב"א הנ"ל דדשא"מ כמי מלאכת מחשבת נפקא, אכתי הק"ל מ"ק מתעסק הוא אצל נטילת נשמה הא מ"מ בחובל דלא בעינן מלאכת מחשבת דשא"מ נמי חייב, והיא קושי' חמורה לשיטת הריטב"א הנ"ל וצע"ג:

מיהא הא נראה לתרץ די"ל הריטב"א מפרש לי' כדכתב הרמב"ן בחידושיו, שהוא פוצעו בדרך שאפשר שלא ימות, ואם מת לא נעשית מחשבתו, דאדרבא הוא טורח לשמרו

שלא ימות ע"ש, אבל מסוגי' דכתובות צע"ג, והנה התוס' כתבו שם בכתובות ובשבת דף ע"ה הנ"ל דדשא"מ לר"ש לאו משום מלאכת מחשבת מיתסר, אבל לא איתפרש לן מדבריהם ז"ל אלא טעמא מאי, ומהיכא ילפינן לה, וראיתי להפנ"י פרק כירה דף מ"ג שכתב דילפינן לה מהא דאמרינן בסוגי' דיבמות דף ד' גבי כלאים דתרי קראי כתיבי לא תלבש שעטנז וכלאים לא יעלה עליך, ואמרי' התם דאתי למעוטי דמוכרי כסות מותרין למכור כדרכן ופירש"י שם דהיינו כיון שלא נתכוין לחמם אלמא דדשא"מ מותר ור"י דס"ל דשא"מ אסור מוקי לה במוכרי כסות שלא כדרך לבישה עיי"ש, ונראה לי דיש לומר ר"י דמוקי לה הך דהך ברייתא דפוצע חלזון בשפצעו מת אבל בשפצעו חי חייב נמי אנטילת נשמה, ורבא דמוקי לה אפי' בשפצעו חי ומשום דמתעסק הוא בנטילת נשמה י"ל דבהא מילתא פליגו דשא"מ מהיכא ילפינן לה דלר"י ס"ל דמטעם מלאכת מחשבת מיפטר, וא"כ בחובל דמקלקל נמי חייב וע"כ משום דל"ב מלאכת מחשבת ע"כ צריך לאוקמי בשפצעו מת דבשפצעו חי מחייב אפילו בדשא"מ, ורבא ס"ל דילפי' לה מכלאים הנ"ל, א"כ בחובל נמי מיפטר דשא"מ כמו בכל איסורי שבתורה, ועיין בשבת דף מ"ו ע"ב רמי לי' אביי לר"י מי אר"ש כבתה אין לא כבתה לא, מ"ט דילמא בהדי דנקט לי' כבתה הא ר"ש ס"ל דשא"מ מותר וקאמר לי' ר"י דכל היכא דכי קמכוין איכא איסורא דאורייתא כי לא מתכוין שרי ר"ש והיכא דכי קמכוין איכא איסורא דאורייתא, גזר ר"ש בלא מתכוין, ופריך לי' רבא ממוכרי כסות, ולכאורה תמוה רב יוסף היכא אישתעימת' הך מתני', ולהנ"ל י"ל דתלי' בהנ"ל, דבאמת יש לומר דלא קשי' ממתני' דכלאים דילמא הנ"מ באיסור לאו, אבל באיסור כרת שפיר י"ל דגזר ר"ש באיסור דאורייתא, מיהא אי נימא דעיקר מילתא דדשא"מ מותר בשבת מכלאים הוא דיליף א"כ ע"כ צ"ל מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת וא"כ שוב אין חילוק גם לענין גזירה דרבנן משא"כ אי נימא גבי שבת ממלאכת מחשבת הוא דנדע דשא"מ ואיה"נ דמכלאים ליכא למילף שפיר י"ל דבאיסור כרת החמירו לאסור מדרבנן כל היכא דאי הוי מכוין הי' אסור מה"ת ודו"ק:
ועיין בהרב"י באו"ח סי' של"ז שכתב כל היכא דקמכוין איכא איסורא דאורייתא כי לא מתכוין גזר ר"ש כל היכא דליכא איסור דאורייתא במתכוין, בלא מתכוין מותר לגמרי, וכבר תמה בזה הא"ר ות"ש והובא בפרימ"ג דשנה משנתו כה"א דגמ' בשבת דף מ"ו ומסקנא לא קיימא כך מחמת פירכא דרבא, ממוכרי כסות, ויותר תמוה על הלבוש שקבע כן להלכה, והוא מרפס איגרא:
ונלענ"ד בס"ד, דהנה הפנ"י בסוגי' דמיחם הקשה אמאי שרי דשא"מ הא קיימ"ל בכל הש"ס דברים שבלב אינן דברים ומתוך כך העלה דאיה"נ דלא שרי דשא"מ אלא היכא

כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאינו מתכוין באותו ענין שנעשה באיסור, משא"כ היכא שאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, אפי' ר"ש מודה דאסור דלא אתי המחשבה ומבטל המעשה ע"ש, ודבריו בזה מרפסין איגרא א"כ היכא מצאנו ידינו ורגלינו בכולי סוגי' דדבר שא"מ כגון בסוגי' דמיחם דפריך והלא מצרף ומשני ר"ש היא דדבר שא"מ מותר וכי התם מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאין כוונתו לצרף, וכ"כ גבי כיבוד וזילוף בשבת דף צ"ה דקאמר האידנא דקיימ"ל כר"ש מותר אפי' לכתחילה, וכי מחשבתי ניכרת מתוך מעשיו דאיני רוצה לאשוויי' גומות, וכ"כ בהא דנזיר חופף ומפספס וכיו"ב כלהי סוגי' דמיירי בדשא"מ מוכח כנגדי, ואי משום דברים שבלב אין דברים, לק"מ דודאי אי היי כ"ר דצריך שיכוין שלא לעשות מלאכה הוי א"ש דאותו כוונה הו"ל דברים שבלב אי לאו שניכרת מתוך מעשיו אבל באמת התורה קאמר' איפכא דמלאכה לא הוי מלאכה אלא אי הוי מלאכת מחשבת א"כ אמרינן להיפוך דכל כמה שאינה ניכר מתוך מלאכתו המחשבה שנתכוין לכך המלאכה אינה מלאכה, דלא נקראת מלאכת מחשבת, ומשו"ה היכא דהוי פס"ר דאנן סהדי שנתכוין כמו שכ' התוס' ביומא איה"נ דאסור משום מלאכת מחשבת, ויש ליישב בזה בס"ד קושיית התוס' בשבת דף ע"ה גבי פוצע חלזון דפריך הגמ' ולחייב נמי משום נטילת נשמה, ומשני מתעסק הוא אצל נטילת נשמה, ופריך והא אביי ורבא דאמרו תרוויי' מודה ר"ש בפס"ר ומשני שאני הכא דכל כמה דאית בי' חיות ניחא לי' טפי כי היכי דליציל צבעו, ופירש"י דר"ש לא מחייב בפס"ר אלא היכא דלא איכפת לי', והתוס' הקשו על זה משבת דף ק"ג דקאמר הגמרא בדעבד בארע' דחברי', אע"ג דהתם נמי לא איכפת לי', ולהנ"ל י"ל תינח היכא דכתיב מלאכת מחשבת אבל בחבלה דלר"ש מקלקל בחבלה נמי חייב א"כ הא לא בעינן מלאכת מחשבת, איה"נ דבעינן דוקא מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, דאין רצונו באותו אופן שנעשה באיסור משו"ה בעינן דוקא דיהא טפי ניחא לי':

אלא דלפי"ז יש לחקור תינח לענין הל"ת של ל"ת כל מלאכה דע"כ מלאכת מחשבת שפיר י"ל כן. אבל לענין המ"ע של תשבות נימא איפכא כיון דקיימ"ל בכל המצות דאורייתא מצות צריכות כוונה א"כ לא איכפת לן אי אינו ניכרת מתוך מחשבתו שכוונתו לעשות מלאכה, ואדרבא בעינן שיהא ניכרת מתוך מחשבתו שרצונו בענין שלא יעשה מלאכה, דבזה שפיר שייך סברת הפנ"י הנ"ל, דלא אתי' מחשבה ומבטל מעשה וא"כ אכתי תיקשי ליתסר מיהת מחמת משה דשבתון מיהא ז"א דהא באמת לא איתפרש בתורה האי שביתה מאי היא וע"כ כונת רחמנא שישבות מעשיית מלאכה וכיון דלא נקרא מלאכה אלא דבר שהוא מלאכת מחשבת ממילא לא עבר נמי אמ"ע דתשבות,

מיהא יש לומר דזה תלי' בפלוגתא דאמוראי בשבת פ' במה מדליקין במתני' דאין מדליקין בשמן שריפה פריך הגמ' נימא עשה דוחה ל"ת ומשני אביי ורבא אמר קרא הוא לבדו ולא מילה שלא שמם א"כ מדכתיב לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר עיי"ש ורב אשי תי' שבתון עשה הוא ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, ומסתברא דהני אמוראי בהא פליגו, דלכאורה פלוגתתם צריך ביאור אטו מי איכא מאן דפליג דאין עשה דוחה ל"ת וגם בהא דשבתון עשה נמי לא מסתבר שיחלוק שום אדם אבל יש לומר בהא פליגו אביי ורבא נמי מודו דשבתון עשה מיהא אינהו ס"ל דלא נאמרה עשה זו אלא היכא דאיכא לאו דלא תעשה מלאכה אמר רחמנא תשבות מעשיית מלאכה, אבל כיון דמלאכה אין כאן כיון דעשה דותה ל"ת ממילא אין כאן גם עשה, ומשו"ה צריך קרא יתירה אבל רב אשי ס"ל שבתון הו"ל עשה בפ"ע והיא בעצמותה מורה על השביתה ממילא הו"ל עשה ול"ת,:

{ויש להעיר עוד מרש"י ברכות דף כ' גבי ולאחותו עי"ש דס"ל לרש"י דהלאו לא נאמר במקום מת מצוה וא"כ ה"נ י"ל דהעשה דתשבות לא נאמר במקום שהמעשה לא נקרא מלאכה ועי"ש בתוס' דחולקין על רש"י בסברא הנ"ל. ועי' עוד תוס' קידושין ל"ד בד"ה מעקה ועי' בתוס' סוף חולין ד"ה ל"צ עי"ש ודו"ק}:

ועי' בס' ברוך טעם כלל עשה דוחה ל"ת פ"ו:

ולפי"ז י"ל הך דשמעתין נמי בהא תלי' דלאביי ורבא דהעשה דשבתון לא קאי אלא על שביתה ממלאכה המפורשת בקרא אחרינא א"כ כיון דמלאכת מחשבת מימעט כל היכא דאין מחשבתו ניכרת שרוצה לעשות מלאכה הה"ד נמי דעשה דשבתון אין כאן אלא באופן זה, משא"כ לרב אשי דעשה דשבתין היא פתרון השביתה בעצמותה ולא תסוב כלל על לאו דלא תעשה מלאכה, הה"נ לענין מלאכת מחשבת י"ל כן, דעכ"פ עשה איכא אם לא דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, ועפי"ז א"ש בס"ד ליישב שיטת הרב"י והלבוש הנ"ל, דלכאורה איכא למידק למאי דפרישית מאי פריך לי' רבא ממוכרי כסות דילמא דוקא בכלאים דאין כאן אלא לית משו"ה שרי' משא"כ בשבת דאיכא כמי מ"ט דשבתון נהי דלענין הל"ת דמלאכה מותר דשא"מ אבל לענין העשה י"ל דבעינן דוקא מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, ואפי' תימא דהאי דמטלטל נר הדולק נמי איכא מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דאין רצונו בכיבוי:

{צ"ע א"כ אמאי הוצרך לומר היכי דכי מכוין איכא איסור דאורייתא כי לא מכוין גזר ר"ש הא לדברי רבינו איכא איסור דאורייתא אפי' בלא מכוין אלא דאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו ואפשר שהוא לשון מושאל ובאמת הכונה היא דאיכא עשה דשבתון}:

עכ"פ כיון דמשכחת לה דשא"מ דאסור שפיר גזרו בי' רבנן.:
{ועי' בתוס' מ"ו שם ד"ה דכל היכא עי"ש}:
מיהא להנ"ל א"ש דאביי ורבא לשיטתייהו מ"ע דשבתון אל"ת דמלאכה קאי והיכא דמלאכה אין כאן מ"ע נמי אין כאן, משא"כ למאי דקיי"ל כרב אשי בתראי איה"נ דלק"מ ממוכרי כסות ושפיר י"ל כאוקימתא דרב יוסף, וא"ש שיטת הרב ב"י והלבוש בסי' של"ז ולפי"ז י"ל דלהלכה נמי אפי' אי לא קיי"ל כאוקימתא דאביי ורב יוסף היינו לענין דנגזור היכא דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אבל עכ"פ י"ל דכל היכא דאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו איה"נ דאיכא עכ"פ איסור עשה למאי דקיי"ל כאוקימתא דרב אשי דהוא בתראי:
ועפ"י כל הנ"ל נראה לענ"ד ליישב בס"ד שיטת הרמב"ם בפ"ד מה' עבודת יוה"כ ה"ד הי' כה"ג זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותן במים כדי להפיג צינתן שאין שבות במקדש, ותמהו עליו דהא בגמר' לא הוצרכנו לאסוקי לטעמא דאין שבות במקדש אלא אליבא דר"י דדשא"מ אסור אבל למאי דקיי"ל דשא"מ מותר אפי' בלא טעמא דאין שבות במקדש נמי אין כאן שום איסור וכבר הקשה כן בלח"מ שם ותירוצו דהרמב"ם ס"ל דהוי פ"ר הוא תמוה א"כ סוגיא דיומא איך מתפרשת והלח"מ שם נלחץ מאוד בזה, ונראה לי בס"ד דלכאורה קשי' לפי הנ"ל איך קאמר אביי דשא"מ מותר הא כיון דאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו איכא עכ"פ איסור עשה, מיהא ז"א הא כבר כתיבנא דלאביי ע"כ ליכא למימר האי סברא כדמוכח מפ' במה מדליקין והתם מארי דהאי שמעתתא אביי הוא אבל למאי דקיי"ל כרב אשי דשבתון עשה ואין עשה דוחה ל"ת א"כ העשה דשבתון קיימא בפ"ע ולא תלי' כלל בלאו של ל"ת מלאכה איה"נ דאיכא עכ"פ איסור עשה אע"ג דהוא דבר שא"מ כיון דעכ"פ אין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו ושפיר הוצרך הרמב"ם לומר דמ"מ במקדש שרי משום דאין שבות במקדש כנלענ"ד נכון בס"ד:
{אינו מובן דהא אם יש עשה א"כ מה מהני לן הא דאין שבות במקדש}: אלא דלכאורה אכתי קיימא באנפין מ"ש הרמב"ם בפ"ב מה"ש דבמיחם שפינה ממנו מים מותר ליתן לתוכו מים צונן והתם נמי כיון דאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו ליתסר עכ"פ משום דתשבות וי"ל התם נמי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דאין כונתו לצרף דדרך המצרפין לתת הכלי כולו לתוך המים ולא לשפוך מים לתוך הכלי, משא"כ הכא בהאי שמעתא דיומא דבאמת נותן העששיות לתוך המים אין כאן מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דלא בעי להו לצרף משו"ה הוצרך הרמב"ם לטעמא דאין שבות במקדש כנלענ"ד בס"ד: וע"פ

הנ"ל הנה מקום אתי ליישב שיטת ההמ"ג בפ' י"ב מה' שבת התמוה מאוד, שכ' לדעת רבנו דל"ש צירוף אלא בנתכוין לכך אבל בלא נתכוין אפי' בפס"ר אין כאן מלאכה כלל דומיא דקטימת קיסם אליבא דרבי אליעזר עיי"ש, וכבר תלו עליו כל שלטי הגבורים א"כ כי פריך הגמ' והלא מצרף למה הוצרך לאוקמי כר"ש דדבר שא"מ מותר אליבא דר"י נמי הו"מ לאוקמי ויותר קשה דאביי קאמר אבל מיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף כו' היא דאמר דשא"מ אסור ולההמ"ג אפי' לר"י מותר והלח"מ נדחק בזה לחלק בין צירוף עששיות לצירוף מיחם דבמיחם מודה ההמ"ג, ואכתי לא פשטינן מתמי' נשגבה מש"ס יומא דהתם בצירוף עששיות מיירי ומ"מ פריך הגמרא ומי אמר אביי הכי והאמר אביי לא נצרכו אלא לר"י ומכש"כ דהרמב"ם גופא קאמר הטעם משום דאין שבות במקדש, ומ"ש הלח"מ דעששיות היינו כלים הוא תמוה כיון דעכ"פ עששיות משמע נמי חתיכות של ברזל אכתי לא פריך מידי מנלן לפרש הך עששיות כלים דתיקשי לך מבהרת, ולפי מ"ש נ"ל בס"ד ליישב הכל על נכון דאיה"נ לענין סברת ההמ"ג דלא מקרי מלאכה אלא בנתכוין לכך נמי י"ל דמחשבה זו נמי בעינן שיהא ניכרת מתוך מעשיו ואל"כ איכא עכ"פ עשה דשביתה, מיהא בקטימת קיסם הנ"ל מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דלא בעי לי' לחצוץ בו שיניו, כיון דקוטמו וזורקו ואינו חוצץ שיניו משו"ה אין כאן אפי' איסור עשה משא"כ בעלמא דאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו נשאר עכ"פ איסור עשה מיהא תינח לר"ש דדשא"מ מותר אבל לר"י דדשא"מ אסור אפי' במחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, א"כ גם הכא לא מהני מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו לשוי' היתר משו"ה שפיר קאמר דלר"י אסור מפני שהוא מצרף, וכ"ש דא"ש טפי בש"ס יומא דבצירוף עששיות לא הוי מחשבתו ניכרת כלל מתוך מעשיו וא"ש בס"ד, ומהא דמשמע מההמ"ג דאפי' לר"י דדשא"מ אסור מ"מ לא מחייב לא תברא, דבדקדוק נקט ההמ"ג דלא מחויב חיובא מחמת איסור מלאכה הוא דליכא אבל עכ"פ איכא מ"ע דתשבות, וא"ש בס"ד:

ובזה ארווח לן שפיר מ"ש הרמב"ם בפכ"א מה' שבת נאמר בתורה תשבות אפי' מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות בהן עיי"ש בההמ"ג בפ' הראשון ובלח"מ הקשה ע"ז א"כ בטלת כל שבותים דרבנן דבכולהו נימא דאסורין מה"ת מחמת מ"ע דתשבות ומתוך כך פי' דקאי על פחות מכשיעור, ועדיין דבריו צ"ע לפי מה דמוכח בגמ' דף ע"ד דח"ש בשבת אסור מה"ת וכן מבואר במשנה למלך פי"ח מה"ש, ובהג"א פ' כלל גדול עיי"ש דלא כהח"צ א"כ לא הוצרך ללמוד זה ממצות עשה דתשבות תיפ"ל משום ח"ש ככל איסורין שבתורה, ולפי מ"ש א"ש דיש לומר דבא לרבות הנ"ל היכא דל"ה מלאכת מחשבת מ"מ

מ"ע עכ"פ איכא היכא דאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו וא"ש מה שהרמב"ם סמך לזה הענין איסורי שבות דדבר שאינו מתכוין עיי"ש:

סימן פז

בענין מ"ש הרמב"ם דמדבר הוי רה"ר. כתב הרמב"ם בפ' י"ד מה"ש ה"א ארבע רשויות לשבת וכו' איזהו ה"ר מדברות וכו' והוא תמוה דהא מסקי' בגמ' בזמן שאין ישראל שרויין במדבר לא הוי כ"א כרמלית, ועיין כ"מ בשם הר"א בנו של הרמב"ם ז"ל דהוא מפרש איפכא מפירש"י, דבזמן שישראל שרויין במדבר וענני כבוד מקיפין אותם ואהליהם תכופים זל"ז אין לו דין רה"ר ובזמן שאין ישראל שרויין במדבר, והוא מקום מופקר לכל י"ל דין רה"ר, וקלסי' רבנו בכ"מ:

ואני בער ולא אבין א"כ האיך מצאנו ידינו ורגלינו בכל דיני הוצאה דלמדין ממשכן וכדאמרי' בפרק כירה הם העלו קרשים מקרקע וכו', ובריש הזורק נמי מהדר לאשכוחי ד' אמות ברה"ר במשכן וכ"כ דין מושיט מרה"י לרה"ר דילפי' ממושיט דמשכן, ולפי' הר"א בנו של הרמב"ם אין ענין ללמוד ממנו כלל, מיהא בהא נראה לי דיש לומר דודאי בזמן חנויתן דהיו אהליהם תכופין זה לזה הוא דהוי כרמלית דלא גרע מבין העמודים כיון דלא מסתגי לה בהדי' חשיב ר"ה, אבל בזמן שהיו האהלים מפורקין בשעת מסען הו"ל רה"ר דלא שייך האי טעמא, וא"כ מיושב הנ"ל, וכ"כ הא דילפי' בספ"ק דעירובין מקרא דאל יצא איש ממקומו, אל יצא עם הכלי ללקט המן י"ל התם יצאו ללקוט חוץ למחנה ישראל דכן כתיב קרא וברדת הטל סביב למחנה, וחוץ למחנה ודאי הוי רשות הרבים גמורה. אלא דאכתי קשי' הא דיליף בר"פ הזורק איסור הוצאה מויכלא העם מהביא והאי בשעת חנויתן הי' שהיו אהליהם תכופין ומכוונים זה לזה א"כ ניליף מנה דבכרמלית נמי שייך איסור הוצאה וצלע"ג:

{עי' ח"ס שבת דף ו' דכ' דבשנה ראשונה בעת נדבת המשכן לא הי' עוד אהליהם סדורים עי"ש וא"כ א"ש}:

ושוב ראיתי שעמד בזה הגאון בעל אור החיים ז"ל בספר חפץ ה' ואיהו דידי' אמר ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל בטוב טעם דלעולם המדבר תמיד הוא רה"ר והא דקאמר הש"ס כאן בזמן שישראל שרויין במדבר פי' הא דאשמעינן והמדבר דהוי רה"ר משום דקעסק בזמן שישראל שרויין לזה אשמעינן דינא כאן בזמן שאין שם ישראל וכיון שאין שם ישראל לא טרח האי תנא לאשמעינן ולעולם אי שאיל לן אדם דיני' אמרי' דהוי כרה"ר ע"ש:

סימן פח

בדין אם מחיצה המקפת את הרה"י מצטרפת לשיעור דע"ד. כתב הרמב"ם פי"ד ה"א ארבע רשויות וכו' וכן מקום שמוקף ד' מחיצות גובהן, וביניהם ד' על ד' או יתר על כן וכח רה"י גמורה הן:

הנה לא נתבאר בדברי רבנו אם מחיצה המקפת מצטרפת לד' ע"ד או לא, ובמג"א סי' שמ"ה הביא בשם ס' עו"ש דדייק מלשון רבינו מדכ' ויש ביניהם דע"ד דמשמעיתי' שהחלל לבד צריך שיהי' בו דע"ד ומדשינה הטושו"ע וכתב ויש בו דע"ד משמע דבין הכל בעי' דע"ד, והמג"א כתב דליתא דהמחבר שם סי"ט כתב דאין ביניהם ארבעה, משמע להיפוך, אע"כ דמלשון זה ליכא למשמע מידי, וכן הוא האמת, דהכי אשכחן גבי כזית בכא"פ דקתני מתני' אם יש בין אכילה ראשונה לאחרונה כדי אכ"פ, והתם גם אכילה גופא מצטרף לשיעור אכ"פ, וכיו"ב אשכחן בגמ' ר"ה אלו י' ימים שבין ר"ה ליוה"כ, אלמא לשון בין שייך שפיר בהדי צירוף הדבר שדנין עליו והכא נמי אפי' תימא דהמחיצות מצטרפות מ"מ שייך שפיר לשון בין:

ובעיקר הדין עיין בטו"ז סימן שמ"ה ס"ק ב' שכתב דהמחיצות מצטרפות ואייתי ראי' מכוורת בפ"ק דשבת דף ח' דס"ל לרש"י ותוס' ורא"ש שם דהדפנות מצטרפות לרוחב ד' עיי"ש וראיתי בס' אבן עוזר שתמה בזה מאוד וכתב דהוא כשגגה שיצאה מלפני השליט דמה שכתבו התוס' היינו למעלה על גבי הכוורת הוי לי' רשות היחיד דחזי לאישתמושי בי' מידי למעלה ולאשתמושי שם וכן מבואר לשון המשנה חוליות הבור הנותן על גבן חייב אבל תוך החלל לבין המחיצות מבואר בתוס' עירובין דף ע"ח בד"ה אלא מאי דלא הוי רה"י א"ד ז"ל, ולענ"ד נראה דראי' הטו"ז נכונה דנהי דלענין זרק כוורת שפיר קאמר הא"ע דהתם לא בעי' אלא דחזי לאשתמושי מידי על גביו, מ"מ הא אמרי' התם כפאה על פיה שבעה ומשהו חייב שבעה דמחצה פטור, ועיי"ש בתוס' ד"ה כפאה דלא אמרי' לבוד אלא במחיצות יעוי"ש: והשתא למה לה לרש"י ותוס' לפרש הא דנקט רחבה ששה לא דק דהאלכסון ל"ה רק ה"ט וג"ח וג' חומשין, ולחומרא הוא דלא דק עדיפה מנה הול"ל דנקט רחבה ששה משום דבעי למימר כפאה ע"פ והתם ע"כ בעי' ששה דוקא דהא אין המחיצות מצטרפות, אע"כ דגם היכא דאנו צריכין לחלל ד' נמי המחיצות מצטרפות, ומש"כ הא"ע ראיי' מתוס' עירובין דף ע"ח, ז"ל התוס' שם ד"ה אלא מאי אצירוף עשרה לא איצטרך לטעמא דמנח עלי' מידי דאם הבור רחב ד' ואינו עמוק עשרה אלא ע"י צירוף חולי' רה"י גמורה היא כיון שכותלי הבור גבוהים מבפנים וכו', ולא קאי האי טעמא אלא היכא דאין הבור רחב ד' מבפנים אלא ע"י צירוף חולי' והחולי' גבוה עשרה מבחוץ לר"ה

אע"ג דתוכו לאו רה"י הוא ע"ג רה"י משום דאי בעי מנח עלי' מידי ומשתמש, הרי מבואר בהדי' היכא דאין הבור רחב ד' מבפנים כ' התוס' דתוכו לאו רה"י הוא, וכשיטת הא"ע: אמנם כד דייקת שפיר נלענ"ד דאין מזה ראי' דודאי הא דבעי' שיהא רחב ד' וגבוה י' היינו מקרקעיתו ופשיטא אם יהא מקיף מקום שאינו בו דע"ד, ויהיו המחיצות מרחיבים והולכים כלפי מעלה עד שיש מקום למעלה שגבוה י' ורחב ד' פשיטא הזורק מרה"ר לתוכו אף אי נח בכותל או בחור שהוא במקום הרחב ד' מ"מ פטור כיון דלמטה מקום פטור היא, וההי"ד התם נהי דהחולי' מצטרפות לרוחב ד' כשיטת הטו"ז מ"מ זה ל"ש כ"א למעלה מקרקעות הבור, אבל למטה הא אין בו דע"ד וליכא מידי לאצטרופי, משו"ה פשיטא דגם למעלה במקום החולי' מ"מ הוי מקום פטור, ושפיר כ' התוס' דתוכו לאו רה"י הוא וזה נ"ל ברור:

ומה שכתב הטו"ז מפ' הזורק דבעי ר"י כותל ברה"ר גבוה י' ואינו רחב ד' ומוקף לכרמלית ועשאו רה"י וזרק ונח ע"ג מהו, ור"י אמר עולא לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כש"כ, פירש"י ראש הכותל הרי לפנינו כיון שעשאו רה"י אז אמרי' דהוה כמאן דמלא דרה"י עולה עד לרקיע משא"כ כאן דבלא עובי לא הוי רה"י, ולזה י"ל דהא דקאמר בגמ' אם לאחרים עושה מחיצה לאו אמקום שעושה מחיצה קאי אלא אעלמא קאי וה"ק אם יש כח בהיקף לגרום רשות היחיד לאחרים ק"ו שעושה רשות לעצמו. וממילא שפיר מצינו למימר דמצטרף למקום דע"ד:

אלא דאי קשי' הא קשי' לי מהא דאמרי' בהזורק דף ק' בור בר"ה עמוק עשרה ורחבה שמונה וזרק לתוכה מחצלת וחילקה פטור עיי"ש והשתא אי אמרת בשלמא דמחיצה אינה מצטרפת שפיר פטור כיון דהנחת חפץ וסילק מחיצה בהדי הדדי קאתי, אלא אי אמרת דגם המחיצה מצטרפת אם כן אכתי הרה"י לא נסתלק ואמאי פטור, והיא קושי' חמורה לשיטת הטו"ז וצע"ג:

סימן פט

בענין המוציא מרה"י לר"ה דרך מקום פטור. גרסינן בפ"ק דשבת. המוציא מחנות לפלטיא דרך מקום פטור, פטור כתב הרא"ש פ"ק דשבת סי' ד' מדהביא הרי"ף הא דאמר ר"י מודה בן עזאי בזורק, ותני' נמי הכי אחד המוציא ואחד המכניס וא' המושיט וא' הזורק בן עזאי אומר המוציא והמכניס פטור המושיט והזורק חייב משמע שפוסק כבן עזאי, ותמה עליו אמאי פוסק כיחידאי, ובשלטי גיבורים שסביב האלפסי הוסיף לתמוה מהא דפרק המצניע דף צ"א דתנן המוציא אוכלין ונתנן על איסקופא וחזר והוציאן בין

הוא בין אחר פטור מפני שלא עשה מלאכתן בב"א, ובגמ' דייקינן טעמא דנתנן על האיסקופא הא הוציאו בב"א חייב מתניתן דלא כבן עזאי דאמר מהלך כעומד דמי ולא עוד אלא שהרי"ף יסתור עצמו דהא הביא מתניתן דפ' המצניע והכא פסק כב"ע, והיא קושיי' עצומה, ועיין בב"י סי' שמ"ו מש"כ די"ל הרי"ף נמי ל"פ כב"ע, ולא הביא ב"ע אלא לאגלוי על ת"ק ולא תימא ת"ק לא מחייב אלא בזורק קמ"ל דב"ע מודה בזורק וממילא מוכח דת"ק מחייב אפילו במוציא, ותימא הא בהדי' קאמר ת"ק המוציא וא"כ איך הוי ס"ד לומר כן:

והנלפענ"ד בס"ד ליישב שיטת הרי"ף על פי דרכו של ב"י דמודה נמי דהלכה כת"ק, ומ"מ מייתי האי דב"ע משום דנפק"מ לדינא, והוא על פי מאי דאמרינן בסוגי' בשלמא ב"ע ס"ל מהלך כעומד דמי אלא רבנן היכא אשכחן כהי"ג דחייב. ומסקינן מידי דהוי אמעביר מרה"י לר"ה דרך צדי ר"ה התם נמי אע"ג דאי מנח לי' אצידו הוי פטור כי מנח לי' בר"ה חייב ה"נ ל"ש, מתקיף לה ר"פ הניחא לרבנן אלא לראב"י דאמר צדי ר"ה כר"ה דמי מאי איכא למימר ומשני אימור דאמר ראב"י היכא דליכא חופיפא היכא דאיכא חופיפי מודה, ובתוס' ד"ה היכא תמהו דבפרק כל גנות מוכח איפכא דע"כ לא קאמרו רבנן אלא היכא דאיכא חפיפי אבל היכא דליכא חפיפי מודה דכרה"ר דמי ותי' בתי' קמא דהתם נמי לקושטא דמילתא ס"ל כסוגי' דהכא דבליכא חפיפי הוא דפליגי אבל באיכא חפיפי מודה ראב"י לרבנן, ועוד תי' דסוגי' דהתם כרב פפא דהכא דלא מחלק:

ולכאורה יש לתמוה, בשלמא על רב פפא ל"ק היכי משני לקושי' הגמ' היכא אשכחן כהי"ב דחייב דאימור איה"נ דקיבלה מר"א ברי דרב דמשני לי' אימור דאמר ראב"י, אבל לפי מה שכתבו התוס' דסוגי' דעירובין ס"ל לקושטא דמילתא כוותי' דרב פפא הק"ל היכא אשכחן כהי"ג דחייב, אליבא דראב"י דאמר צדי ר"ה כר"ה דמי, מיהא לכאורה י"ל דלק"מ דהא גברא אגברא ליכא למרמי דדילמא ראב"י איה"נ דס"ל כבן עזאי ורבנן דבן עזאי לא ס"ל הא דראב"י, אלא ס"ל צדי ר"ה לאו כר"ה דמי הלכך להא דמי מיהא זה אינו דא"כ אדרב פפא גופא תיקשי מאי פריך הניחא לרבנן אלא לראב"י מאי איכא למימר כיון די"ל ראב"י כבן עזאי ס"ל, וע"כ צריך לומר דאפי' תימא כבן עזאי ס"ל נמי לא ניחא דהא אמר ר"י מודה בן עזאי בזורק ומושיט ולדידי נמי קשי' היכא אשכחן כהי"ג דחייב וע"כ צריך לאסוקי כמש"כ התוס' בד"ה המושיט דיליף לה מדרך צדי ר"ה ומ"מ במוציא פטור משום דמהלך כעומד דמיא ושפיר פריך רב פפא לראב"י היכא אשכחן כהי"ג דחייב, וא"כ הדר' קושיי' לדוכתי' לתי' הב' שבתוס' דלקושטי' דמילת' ס"ל לסוגי' דעירובין ולר"פ דלראב"י אפי' היכא דאיכא חפיפי כר"פ דמי היכא אשכחן כהי"ג

דחייב וע"כ צריך לומר דלדידהו איה"נ דפליגו אדר"י וס"ל כבן עזאי בזורק נמי מיפטר וטעמי' באמת משום דלא אשכחן כהי"ג דחייב וכמו שכתבו התוס' בד"ה בשלמא עיי"ש, וממילא שמעית מנה דאי אמרי' מודה ב"ע בזורק ומושיט ע"כ צריך לומר דראב"י ס"ל היכא דאיכא חפיפי לאו כר"ה דמי' ומנה דלרבנן אפי' היכא דליכ' חפיפי ס"ל דלאו כר"ה דמי', ובזה דברי הרי"ף ז"ל עולין יפה דלהכי הביא הא דאמר ר"י מודה בן עזאי בזורק דמנה שמעי' דלראב"י אפי' היכא דאיכא חפיפי לאו כרשות הרבים דאי' ומנה דלרבנן דקיימא לן כוותייהו ע"כ דכולי עלמא לאו כר"ה דמי' כנלענ"ד בס"ד נכון, ודו"ק היטב:

סימן צ

תנן בפרק כלל גדול אבות מלאכות מ' חסר א', ואמרי' בגמ' מניינא ל"ל אר"י שאם עשאן כולם בהעלם א' חייב על כאו"א ופרכי' בגמ' דידע לה לשבת במהו, ומשני דידע לה בתח' ואליבא דרע"ק ומקשים הכא לשיטת הרמב"ם דתחומין י"ב מילין לכ"ע דאורייתא מאי דוחקי' לאוקמי' אליבא דרע"ק ובתחום אלפים, לוקמי בתחומין י"ב מילין ואליבא דכו"ע וראיתי בחידושי ח"ס ז"ל שמתרץ כיון דתחומין י"ב מילין נפק"ל מקרא דאל יצא איש ממקומו, ופשטי' דקרא מיירי בהוצאה עם הכלי ללקט המן, א"כ כיון דידע דרש דתחומין כש"כ דידע פשטי' דמיירי בהוצאה ממילא ידע נמי להוצאה ולא משכחת לה עשאן בהעלם א' ואינו מספיק לענ"ד כלל, דנהי דידע לה לתחומין י"ב מילין מ"מ אינו מוכרח שיצטרך לידע היכא רמת בקרא דהא מיירי בע"ה דלא ידע לשבת כלל אבל הפשוט נלענ"ד כיון דמיירי באיש דלא ידע לה לשבת כלל.

{לפענ"ד דברי הח"ס נכונים דאי רק ידע מאיסור תחומין ששמע מבנ"א מהיכן ידע שהוא דאורייתא ועכ"ח ידע מקרא וא"כ ידע נמי מהוצאה כדברי הח"ס}:

וע"כ אי נימא דידע לה בתחומין, לאו דידע לה מידיעת בית רבו דהא לא ישב לפני חכמים שלמדוהו בכך, וע"כ משום דשמע אינשי אומרים דאסור לילך חוץ לאלפים אמה בשבת א"כ ע"כ הוצרך לאוקמי אליבא דרע"ק דתחומין אלפים דאורייתא דאי תחומין י"ב מילין מנא הו"ל למידע דודאי מה ששמע מפי אנשים שאסור לילך חוץ לתחום, אתחום אלפיים הוא דשמע כן, ח"כ בפשוט לענ"ד:

אבל יותר נכון נראה לענ"ד לתרץ קושי' הנ"ל, עפ"י מה דקשי' לי קושי' עצומה הא אמרי' התם בגמ' הניחא לר"י דאמר שגגת כרת הוי שגגה, אלא לר"ל דאמר עד שישגוג בלאו וכרת דידע לה לשבת במאי ולדידי' הוצרך לאסוקי דידע לה בתחומין ואליבא דרע"ק, ויש לתמוה הא ר"י ור"ל ל"פ אלא אליבא דרבנן דמונבז, אבל למונבז אפי' הזיד בלאו

וכרת ושגג בקרבן נמי נקרא שוגג, וא"כ בלא"ה אתי שפיר דהא י"ל מתני' מונבז היא, ושוב מצאתי בחידושי הרמב"ן ז"ל שכ' הה"ד דהו"מ לאוקמי' כמונבז אבל אינו מספיק לענ"ד דהא מבואר בשמעתין דר"י ור"ל מוקי לה למתני' דכל השוכח עיקר שבת דוקא בהכיר ולבסוף שכח, אבל בשכח מעיקרו פטור ופריך עלה מברייתא דמייתי בגמ' ומשני דאינהו ס"ל כמונבז דפליג עליה דרע"ק וא"כ לדידהו ע"כ מתני' דכלל גדול אתי' כמונבז וממילא מעיקרו לא קשי' מתני' דידע לה לשבת במאי דהא למונבז משכחת לה בשגגת קרבן וצ"ל נהי דר"ל ור"י ס"ל כמונבז לענין דבעי היכר ולבסוף שכח מ"מ במאי דשגגת קרבן שמי' שגגה אין הכרח דס"ל כוותי' וא"כ י"ל שפיר דניחא לי' לאוקמי' כרע"ק בזה, דאיהו דפליג עליה דמונבז, ולפי"ז נ"ל בס"ד הא דמשני בגמ' דידע לה בתחומין אליבא דרע"ק, לאו בתחומין אלפים מיירי אלא בתחומין י"ב מילין, ואתי' מתני' אליבא דכו"ע והא דקאמר ואליבא דרע"ק הכי קאמר משום דבדין הוא דהוי מצי לשנוי ברוחא דמתני' מיירי בשגגת קרבן אלא דלפי זה לא אתי' מתני' אליבא דרע"ק דפליג עלי' דמונבז, ואנן בעינן לאוקמי' אליבא דרע"ק משום הכי צריכין לאוקמי' דידע לה בתחומין, והיינו דקאמר דידע לה בתחומין ואליבא דרע"ק הוא דצריכנא לאסוקי לזה:

{עי' שבת קנ"ג דאיתא ג"כ זה הלשון בתחומין ואליבא דרע"ק ושם לא שייך לתרץ כמ"ש רבינו כאן ועי' בסי' דלקמן דרבינו מתרץ גם לשון הש"ס שם עי"ש}:

וזה נכון מאד בס"ד ודו"ק היטב:

סימן צא

בענין תחומין:

א) כתב הרמב"ם פכ"ד מה' שבת היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי כו' ולא נתנה שיעור לתחום זה אבל חז"ל העתיקו שתחום זה י"ב מיל כנגד מחנה ישראל, ומד"ס חוץ לאלפים אמה אסור שאלפים אמה הוא מגרש העיר, והוא כשיטת הירושלמי ספ"ק דעירובין דע"כ לא פליגו רע"ק ורבנן אלא באלפים אמה אבל חוץ לי"ב מיל גם לרבנן לוקה, ועיי"ש ברא"ש דס"ל דהש"ס דילן פליג על הירושלמי וס"ל דאליבא דרבנן לא משכחת לה תחום דאורייתא, ומייתי ראי' מדאמרי' בפ' כלל גדול, דידע לה בתחומין אליבא דרע"ק, משמע דלרבנן ליכא איסור דאורייתא בתחומין ועי' מהרש"ל בביאורו לסמ"ג והובא בס' ק"נ דיש לדחות דהא איירי שם ששכח כל דיני שבת ומהיכא תיתי ידע לחלק בין אלפים לי"ב מיל, והא דמוקי דידע בתחומין שזה ראה וידע מקטנותו מבית אביו שאסרו לילך חוץ לתחום אם לא ע"י

עירוב עיי"ש, ולענ"ד נראה דראיה דהרא"ש נכונה, דאי ס"ד דעכ"פ י"ב מילין דאורייתא שפיר הומ"ל גם אליבא דרבנן כיון דעכ"פ ידע לה לשבת באיסור דאורייתא מאי איכפת לן אם טעה בשיעורו במה שסבר דשיעור תחומין הוא אלפים אמה ואטו אם ידע לה לשבת בהוצאה וטעה בשיעורו במה שסבר דשיעורו אפי' כ"ש לא מיקרי ידע לה לשבת ובהדיא הקשו התוס' שם:

{הוא בתוס' ישנים דף סט}: אמאי לא מוקי דידע לה לשבת באב מלאכה וטעה בשיעורו עיי"ש דמתרצו לה שפיר אבל לענין תחומין שפיר הו"מ לאוקמי אפי' אליבא דרבנן דא"נ טעה וסבר דאלפים אמה דאורייתא מ"מ שפיר ידע לה לשבת מיהת א"ו משמע דלרבנן ליכא איסור דאוריי' בתחומין, תו הביא הרמב"ן ראי' מהאי דפ' מי שהחשיך דף קנ"ג ובסנהדרין דף ס"ו אהא דתנן המחלל את השבת על דבר שחייבין על זדונו סקילה ועל שגגתו חטאת מכלל דאיכא מידי שא"ח כו' ודחו לא בתחומין אליבא דרע"ק ואמאי ל"ק תחומין י"ב מיל ולרבנן ונלע"ד ליישב בס"ד די"ל רע"ק ורבנן לטעמי' עי' ספ"ק דערובין דתני ר"ח לוקין על תחומין ד"ת שנאמר אל יצא איש גו' מתקיף לה ר"י הא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא, אמר ר"א מי כתיב אל יוציא אל יצא כתיב, ועיי"ש בתוס' כיון דעיקר קרא בתחומין כתיב אפי' דרשי' לי' נמי אהוצאה מ"מ לא מקרי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ולפירש"י כיון דמ"מ דרשי' מני' הוצאה ס"ל דהוי ניתן לאזהרת מיתת ב"ד וממילא אליבא דרב אשי דאמר מי כתיב אל יוצא עכצ"ל דהוצאה לא ניתן לידרש מהאי קרא כלל, ולפי"ז נ"ל דרע"ק ורבנן י"ל לטעמייהו אזלי דהנה התוס' כתבו בריש שבת הא דאיצטרך קרא על הוצאה אע"ג דהוצאה הוי במשכן מ"מ כיון דמלאכה גרועה היא איצטרך למילף מקרא, ומה"ט אמרי' נמי בכל מלאכת שבת לא מצרכינן אלא שיהא האב מלאכה במשכן ועל תולדה לא איכפת לן אי הוי במשכן משא"כ בהוצאה בעינן גם התולדה במשכן משום דהוי מלאכה גרועה, והנה רע"ק ורבנן פליגו בריש הזורק בזורק מרה"י לרה"י ור"ה באמצע ר"עק מחייב וחכמים פוטרין ולחד לישנא ברפ"ק דשבת פליגו אי ילפי' זורק ממושיט ע"ש, והשתא לרע"ק דיליף זורק ממושיט ע"כ ל"ס האי סבר' דהוצאה מלאכה גרועה הוא ממילא גם להוצאה גופ' ל"צ קרא בפ"ע ת"ל דהוי במשכן וע"כ קרא דאל יצא איש ממקומו עיקר קרא אתחומין אתי משו"ה ס"ל תחומין דאוריי' משא"כ אליבא דרבנן דס"ל לא ילפינן זורק ממושיט וע"כ כסברת התוס' הנ"ל משום דהוצאה מלאכה גרועה היא, ממילא גם אהוצאה גופא צריך קרא וע"כ קרא דאל יצא היינו אל יוציא כלומר אל יצא עם הכלי ללקוט המן, ולית לן קרא על תחומין משו"ה ס"ל תחומין לאו דאורייתא, ולפי"ז י"ל היינו דאמרינן בש"ס הנ"ל תחומין אליבא

דרע"ק נהי דלרבנן נמי תחומין י"ב מילין דאורייתא מ"מ א"א לומר תחומין דאוריי' אלא אליבא דרע"ק דס"ל ילפינן זורק ממושיט מיהא היינו להך לישנא דפליגו בילפינן זורק ממושיט אבל למאן דס"ל דפליגו רע"ק ורבנן בקלוטה כמי שהונחה א"כ לא תליא כלל בפלוגתא דרע"ק ורבנן הנ"ל ושפיר י"ל תחומין דאוריית' אפי' אי לא ס"ל כרע"ק לענין זורק מרה"י לרה"י ור"ה באמצע, ומבואר ברפ"ק דשבת דבתר דאיבעי' הדר פשטה דרע"ק ורבנן בקליטה פליגו וא"כ הרמב"ם שפיר פסק תחומין י"ב מילין דאוריית', ומ"מ בש"ס פ' כלל גדול ובסנהדרין הנ"ל קאמר אליבא דרע"ק משום דבעי לשנוי דתהוי א"ש גם ללישנא דפליגו בזורק ממושיט כנ"ל נכון בס"ד:

תו הקשה הבעה"מ על שיטת הרמב"ם מהך דעשיליו דקאמר לא רוכבין שמא יחתוך זמורה ול"ק גזרה שמא יצא חוץ לתחום י"ב מילין ועי' ק"כ ספ"ק דעירובין כתב תי' נכון ע"פ קושיית מהרי"ל יהיו שנים מותרין לרכוב או לילך בקרון כמו גבי אין קורין לאור הנר דשנים מותרין ותי' דגזרינן שמא יחתוך זמורה קודם לכן כדי לרכוב אח"כ כמו דאמרינן גבי חבית של שייטי' לענין אין שטין א"כ ניחא דל"ק שמא יצא חוץ לתחום דלטעם זה הי' מותר בשנים, ודפח"ח,:

{אינו מובן דהא באמת רצה שם בגמרא לומר הטעם שמא יצא חוץ לתחום אלא דדחי לי' דא"כ נשמע מיני' דתחומין דאורייתא עי"ש בש"ס}:

ולענ"ד נראה דלשיטות הסוברים ביו"ט אין איסור תחומין דאוריי' מדכתיב ביום השביעי משמע דוקא, כדאמרינן לענין הוצאה והבערה, א"כ לק"מ דנפק"מ לענין יו"ט, ועוד נ"ל דהא בהך גזרה דאין רוכבין נכלל איסור להשתמש בבעלי חיים ולזה אין ענינו לגזור משום חוץ לתחום אלא משום שמא יחתוך זמורה וא"ש בס"ד:

והנה ביהושע כתיב אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה במדה, פירש"י בשם מדרש תנחומא כדי שיהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת עיי"ש, ולכאורה תמוה אמאי לא מייתי הש"ס ראי' משם דתחומין אלפים אמה דאורייתא כרע"ק בסוטה דף כ"ז, ודוחק לומר דמשה רבנו תיקן להם לישראל כך דלא אשתמיט לאשמעי' הכי בשום דוכתא, ושוב האיר השי"ת את עיני ומצאתי במ"ר פ' וישלח וכן בפ' בראשית פרשה י"א בפסוק ויחן את פני העיר דיעקב אבינו תיקן תחומין עיי"ש, א"כ א"ש מקרא הנ"ל, אלא דאי קשי' הא קשיא בספ"ק דעירובין אמרינן ג' דברים פטרו במחנה וחד מנייהו עירוב ואמרי' התם ל"ש אלא ע"ח אבל ע"ת חייבין, דתני ר"ח ע"ת לוקין עליו מה"ת, וע"ש ברא"ש דה"ק כיון דעכ"פ אשכחן תחומין י"ב מיל מה"ת שוב לוקין גם על תחום אלפים מכות מרדות וסיים שם הרא"ש מיהא בש"ס דילן משמע דליכא שום תחומין

מדאורייתא עיי"ש, ומשמע לפי"ז דבאמת אין חילוק בין ע"ת לע"ח, ופטורין במחנה גם מע"ת וא"כ היאך מצאנו יו"ר בהך קרא דיהושע, ואולי י"ל דבאמת ס"ל להר"מ דכל מילי דרבנן הוי כדאורייתא משום דלא תסור. והא דאשכחן קילות במידי דרבנן היינו משום דחז"ל מעיקרו לא החמירו עליו לעשותו כשל תורה וכ"ז במידי דלא אסמכוה אקרא, אבל במידי דאסמכוה אקרא א"כ חזינן דבקשו לעשותו כדאורייתא שוב הו"ל כדאורייתא ממש מלאו דלא תסור כך חידש הגאון פרימ"ג בספר תיבת גומא, א"כ י"ל אפי' למ"ד תחומין דרבנן מ"מ כיון דאסמכוהו אקרא דאל יצא איש ממקומו חמיר כדאוריית' ולא התירו במחנה אלא לפי"ז שוב ליה צריך הש"ס בספ"ק דעירובין לומר ל"ש כו' משום דתחומין לוקין עליו מיהת בי"ב מיל, ולאוקמי מתניתן כיחידאי דלא כהילכתא דהא אפי' למ"ד תחומין דרבנן עכצ"ל כן כדמוכח מקרא דיהושע' אע"כ משום דקושט' דמילת' הילכת' דתחומין י"ב מילין דאוריי', ומזה גופא סייעתא רבה לשיטת הרמב"ם וסייעתי' כנ"ל בס"ד, ודו"ק:

ב) לענין אי שייך איסור תחומין ברוכב או ביושב בקרון עי' או"ח סי' רס"ו במג"א סק"ז חולק עם הרב"י שם וס"ל דברכיבה ל"ש אין תחומין למעלה מעשרה ע"פ מ"ש רש"י בעירובין דף מ"ג בעמוד רחב ד' פשיטא דיש תחומין למעלה מיו"ד דחזי להילוך מעלי' הוא וניחא תשמישתי' כי קמבע"ל בעמוד שאינו רחב ד' דל"כ תשמישתי' א"כ הה"נ ברוכב או ביושב בקרון לכו"ע יש תחומין ע"ש, וראיתי בתשו' ח"ס סי' צ"ח שכ' לחלק דאינו דומה לארעא סמיכתא דהתם איהו מהלך והארץ לעולם עומדת משא"כ ביושב בקרון או ברוכב איהו מינח נייח והקרון או הסוס הוא דמסגי תותי' ולכאורה נראה להביא ראיה לדבריו מהסוגיא במקומה דקאמר בל"ב א"נ בספינה ומאי קמבע"ל הא בספינה ודאי ניחא תשמישתי' דהא רחב ד' ועכצ"ל דבספינה לא מהני האי סברי משום דמינח נייח ומיא הוא דמסגי תותי' כסברת הח"ס, ושוב ראיתי בחי' הריטב"א שכ' דספיקא בספינה הוא משום דדמי' לקפיצה, ועי' במג"א דנקיט נמי האי לישנא עיי"ש, ולפי"ז אדרבה יש ראי' לאידך גיסא, א"כ מ"ש דלא נקיט גם בל"ק האיבעי' בספינה, וע"כ משום דהוי ס"ל כיון דרחב ד' וניחא תשמישתי' א"כ פשיט' דבזה יש תחומין ול"ב הוי ס"ל דמ"מ כיון דאזיל ע"י קפיצה שרי', ואי ס"ד דבזה לא מהני טעמא דניח' תשמישתי' משום דאיהו מינח נייח אכתי הו"ל למיבעי כן בספינה, ומ"מ צל"ע לפירש"י הנ"ל דתלי' בל"נ תשמישתי' א"כ גם למעלה מג' הו"מ למיבעי דהא מבואר בש"ס פ"ק דשבת דף ז' דלמעלה מג' נמי לא ניחא תשמישתי', ואולי יש לחלק דנהי דלא ניחא תשמישתי' לענין עקירה והנחת חפץ אבל לגבי הילוך שפיר ניחא תשמישתי' אלא דלפי"ז צ"ע בהא

דשק"וט בעירובין דף מ"ה גבי מיא בעיבא אי קני שביתה והוי ס"ד דתלי' ביש תחומין למעלה מיו"ד בשלמא לענין הילוך שפיר י"ל דל"נ תשמישתי' למעלה מיו"ד אבל לענין הנחת מים בעבים בודאי ניח' תשמישתייהו, א"כ מהיכ"ת לא יהא בהן משום תחומין כיון דכל עיקר ספיקא דלמעלה מיו"ד הוא מחמת דלנ"ת וצ"ע להבין כל זאת:

ג) כתב הטור באו"ח סי' ת"ד יש תחומין למעלה מיו"ד כגון מי שהלך בכח שם בקפיצת הדרך או עמוד שהוא בסוף התחום וקצתו חוץ לתחום וגבוה י' אסור לעלות עליו בתוך התחום ולירד מצד השני חוץ לתחום, וצלע"ג מה ענין זה לתחומין למעלה מיו"ד או לא, דע"כ לא באנו לדון בזה אלא אם קונה שביתה למעלה מיו"ד א"כ אפילו אי קנה שביתה למטה מי' אם מותר לו ללילך דרך למעלה מי' אבל היכא דקנה שביתה למטה מי' ודאי אפילו הלך אח"כ למעלה מי' וירד אח"כ למטה מי' אסור לו לזוז ממקומו כיון דרחוק יותר מאלפים אמה ממקום שקנה שביתה וזה ברור ומבואר כן בהדי' בחי' הריטב"א דף מ"ג ומוכח כן מעירובין דף מ"ה והכי מבואר שם בתוס', וא"כ ממ"נפ חוץ לד"א אפי' אי אין תחומין למעלה מי' נמי אסור לו לירד כיון דקנה שביתה למטה מי' ותוך ד"א אפי' אי יש תחומין מותר ועי"ש בדרישה שכ' וז' וא"י מה בא רבנו ללמד בלשון הזה שכ' ולירד, כולי האי, ואולי נתכוין למ"ש, אבל עדיפא מני' הו"ל לאקשוי דמלשונו משמע לכאורה דקשי' לי פשיטא ומה בא ללמדנו ולדידי צע"ג לאידך גיסא להבין דברי רבנו הטור בזה, והשי"ת יראנו נפלאות מתורתו:

ד) מבואר בתוס' יומא דף ס"ז דדוקא לצאת להלן ממקום שקנה שביתה הוא דמיתסר מדאוריי' למ"ד תחומין דאוריי' אבל אם יצא חוץ לתחום מותר לו מה"ת לחזור ולשוב למקומו שקנה שביתה בע"ש ואיננו אלא מדרבנן ע"ש שהוכיחו כן מהש"ס ועי' מנ"ח מזה, ולענין אי כליו נמי אסורים להוליכן להלאה מרגלי הבעלים מדאורייתא היא פלוגתא בין הראשונים עי' במנ"ח הוכיח מרש"י עירובין דף ע"ט דהוא דאורייתא אבל הריטב"א ס"ל שם בהדיא דאינו אלא מדרבנן ע"ש ועי' מג"א בשם הלבוש דס"ל אדם מוזהר על תחום בהמתו מה"ת אבל בד"מ שם כתב דאינו אלא מדרבנן. ולכאורה י"ל דהך פלוגתא פתיכא באידך פלוגתא דפליגו הקדמונים אי תחומין ביו"ט מדאוריי' דלשי' הסוברים לאו דאוריי' משום דאיננו נכלל בכללא דל"ת ואל יצא איש ממקומו בשבת הוא דכתיב א"כ ה"ה דלית' בכללי דל"ת כל מלאכה אתה ובהמתך, ועי' ריטב"א דף פ"ב והובא במנ"ח דעבד שמל וטובל דהוא מוזהר בעצמו על איסור תחומין איננו כרגלי בעליו אלא כרגלי עצמו במקום שקנה שביתה, ונ"ל דהריטב"א לשיטתו דס"ל גם שביתת כלים כרגלי בעלים איננו אלא מדרבנן א"כ א"א להטילו כרגלי בעליו מחמת שהוא ממון

בעלים משו"ה י"ל דקונה שביתה לעצמו, אבל לרש"י דס"ל דמדאורייי' הכלים כרגלי הבעלים א"כ מחמת צד ממון שבו הוא נמי כרגלי אדוניו, וכש"כ דס"ל עבד אין לו קנין שביתה בפ"ע דכל מה שקנה עבד קנה רבו וצע"ג: ה) כתב הטור או"ח סי' ת"ד יש תחומין למעלה מעשרה, כגון מי שהלך בכח שם בקפיצת הדרך או עמוד שהוא בסוף התחום ומקצתו חוץ לתחום, וגבוה י' אפי' אינו רחב ד' אסור לעלות עליו בתוך התחום ולירד מצד השני שחוץ לתחום עכ"ל, ותמוה לי מה ענין זה ליש תחומין למעלה מי' או אין תחומין למעלה מיו"ד בשלמא אם קונה שם שביתה אז אם אין תחומין אזי לא קנה שביתה באותו מקום ושוב כשיורד בכל מקום שהוא למטה מיו"ד י"ל אלפים אמה ממקום שיורד. אבל אם קנה שביתה למטה מיו"ד. שוב כשיורד למטה מיו"ד אסור לו לזוז ממקומו אפי' למ"ד אין תחומין למעלה מיו"ד, וזה פשוט וברור, וכן מבואר בהדי' בחידושי הריטב"א בשמעתין דעירובין דף מ"ג ומוכח כן משמעתא דעירובין דף מ"ה והכי איתא בתוס' שם, וא"כ ממנפ"ש אי איירי חוץ לד' אמות אפי' אינו יורד מן העמוד נמי, ואי בתוך ד' אמות אפי' לירד נמי שרי, אלא ממקום שירד אסור לו לזוז מתוך ד' אמותיו, וראיתי שגם בלבוש נקט כהאי לישנא, והוא צע"ג, וראיתי בפרישה שם שכתב ח"ל וא"י מה בא רבינו ללמד בלשון הזה שכתב ולירד, ואולי נתכוין למש"כ, אבל עדיפא מנה הו"ל לאקשויי וצע"ג:

ו) הרב"י בסי' הנ"ל וכן הוא במג"א שם הביאו שיטת הרמב"ם דבימים ונהרות כיון דאפי' מעביר ד"א אינו חייב כש"כ דל"ש בי' איסור תחומין אפי' תחומין י"ב מילין, ונראה פשוט דלא מיירי אלא מדין דאורייתא, אבל פשיטא דאיכא איסור תחומין מדרבנן דאל"כ לא מצאנו ידנו ורגלנו בהא דקמבע"ל אי יש תחומין למעלה מיו"ד ת"ל דלמעלה מיו"ד ליכא איסור הוצאה וכש"כ איסור תחומין להרמב"ם הנ"ל, אלא פשיטא דמדאורייתא קאמר, וראיתי בס' נועם מגדים על סדר התפילה שנדפס מקרוב מהגאון רבנו בעל הפרימ"ג שנתקשה דלשיטת הרמב"ם הנ"ל ל"ש איסור תחומין בזמן הזה לשיטת הסוברים דבזמן הזה ליכא רשות הרבים, ולמש"כ הדבר ברור דלא נתכוין הרמב"ם אלא לענין תחומין י"ב מדאורייתא, ועיין בלשון הרב"י, אלא דמ"מ הא קשי' לי על מש"כ המג"א בסי' רס"ו ס"ק ז' בהא דקאמר בעירובין דף מ"ג בעי רב חנינא יש תחומין למעלה מיוד וכו' היכא דאיכא עמוד גבוה יו"ד ורחב ד' לא קמבע"ל כי קמבע"ל באינה רחב ד', א"כ בקפיצה לישנא אחרינא בספינה, וקאמר המג"א דהיי"ט דלא נקט נמי לישנא קמא האיבעי' דספינה דהוי מציאות קרוב, משום דרצה למיבעי אפי' לענין תחומין דאורייתא, ובספינה לא משכחת תחומין דאורייתא אפי' חוץ לי"ב מילין, מטעם

הנ"ל לפי שאין דומה לדגלי מדבר, עיי"ש במחהש"ק שמפרש כן דברי המג"א, והוא תמוה מאוד, א"כ אין מקום לספוקי כלל גם בלמעלה מיו"ד דהא למעלה מיו"ד נמי מקום פטור הוא, וכש"כ דקשי' טפי לפי מה שראית בח' ח"ס ז"ל בתשו' חו"מ סי' צ"ח שכתב לפרש דברי הרמב"ם משום דתחומין מקרא דאל יצא איש ממקומו הוא דנפק"ל וכיון דהאי מקומו דקאי גם לענין הוצאה כדדרשי' בספ"ק דעירובין, אל יצא ממקומו עם הכלי ללקט המן, וכיון דלענין הוצאה ל"ק אמים וכרמלית כש"כ לענין תחומין וא"א לאפסוקי קרא בסכינא חריפא, א"כ כש"כ לענין למעלה מיו"ד, הן אמת דדברי הח"ס צלע"ג דא"כ ל"ש לשון הק"ו, וגם לא משמע כן לשון תשו' הרמב"ם שלא הזכיר כלל בדבריו הך ילפותא מקרא דלא יבא איש ממקומו, ותו דא"כ הו"ל למימר דבעי' שיהא עוקר ממקום ד' על ד' דהא לענין הוצאה קאי הך מקומו אמקום ד' כמבואר בפ"ק דשבת דבעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ד' עיי"ש וצ"ע ומ"מ דברי המג"א צלע"ג בזה:

תו קשי' לי לשיטת הרמב"ם הנ"ל, מאי דוחקי' דש"ס בעירובין דף מ"ב ע"ב למהדר אטעמא דאמר שמואל הלכה כרשב"ג בספינה, וכרע"ק ור"י בדיר וסוהר, ופליגו ר"ז ורבה אי משום דשבת באויר מחיצות, אי משום דנייד, הא בפשיטות יש לחלק דדוקא ביבשה דמשכחת לה עכ"פ תחומין י"ב מיל מדאורייתא, שפיר ס"ל כרע"ק ור"י דאסור לו ללילך לחוץ לד"א אבל בספינה כיון דלא משכחת לה תחומין דאורייתא ס"ל הלכה כרשב"ג וצ"ע:

ז) במג"א סי' רס"ו סק"ז חולק על הרב"י דברכיבה ל"ש אין תחומין למעלה מיו"ד לפי מש"כ רש"י בעירובין דף מ"ג בעמוד רחב ד' פשיטא דיש תחומין למעלה מיו"ד דחזי להילוך והילוך מעלי' הוא כיון דניחא תשמישתי' כי קמבע"ל בעמוד שאינו רחב ד' דלא ניחא תשמישתי' א"כ ההד"נ ברוכב או ביושב בקרון לכ"ע יש תחומין עיי"ש, וראיתי בתשו' ח"ס ח"ו סי' צ"ח שכתב לסלק דאינו דומה לארעא סמיכתא דהתם האדם מהלך והקרקע עומד משא"כ ביושב בקרון או ברוכב איהו מינח נייח, והקרון או הסוס הוא דמסגי תותי ע"כ ולכאורה נראה ראי' לדבריו מהש"ס גופא דהא קאמר בלישנא בתרא א"כ בספינה, ואי ס"ד דמילתא דפשיטא היא היכא דרחב ד' לכו"ע יש תחומין א"כ בספינה מאי קמבע"ל הא הספינה רחב ד' וניחא תשמישתי' וע"כ צריך לומר בספינה לא מהני האי סברא, משום דאיהו מינח נייח והספינה הוא דמסגי תיתי, וא"כ ההד"נ בקרון או ברוכב. ושוב ראיתי בח' הריטב"א שכתב דבספינה קמבע"ל משום דדמי' לקפיצה באויר, וכן משמע במג"א עיי"ש שכתב נמי האי לישנא עיי"ש, ולפי"ז אדרבא יש ראי' להמג"א הנ"ל דאין סברא לחלק בין איהו מהלך, או מינח נייח, דאלת"ה א"כ בלישנא

קמא מ"ט לא נקיט נמי ספינה, וע"כ צריך לומר, דס"ל ללישנא קמא כיון דספינה רחב ד' וניחא תשמישתי' א"כ ליכא למבעי מידי דפשיטא דבזה יש תחומין ואיכא דאמרי דקבע"ל גם בספינה היינו מחמת סברא אחרת משום דספינה אזלה ע"י קפיצה, אלא דמ"מ צריך עיון לפי' רש"י הנ"ל, אי משום דלא ניחא תשמישתי' בפחות מד' א"כ אף למטה מיו"ד הו"ל למימר במהלך ע"ג עמוד שאינו רחב ד' כל שהוא למעלה מג' הו"ל למיבעי אי יש בו משום תחומין דהא מבואר בש"ס פ"ק דשבת דף ז' דבפחות מד' כל שגבוה ג' נמי לא ניחא תשמישתי', ותו צלע"ג בהא דשקו"ט בעירובין דף מ"ה גבי מיא בעיבא אי קנו שביתה והוי ס"ד דתלי' ביש תחומין למעלה מיו"ד עיי"ש בשלמא לענין הילוך שפיר י"ל דלא ניחא תשמישתי' אבל לענין הנחת מים בעבים בודאי דניחא תשמישתי' דהא היינו הנחתן, א"כ מהיכ"ת לא יהא בהן משום תחומין כיון דכל עיקר למעלה מיו"ד הוא מחמת דלא ניחא בתשמישתי', וצ"ע להבין כל זה:

כאן חסר התשובות הבאות:

ההמשך יבוא בעז"ה: